

LÉTO.

KVĚTY.

Redaktor básní a původní krásné prósy, zároveň vydavatel

SVATOPLUK ČECH.

Redaktor článků poučných a překladů krásné prósy

Dr. SERVÁC HELLER.

Majitel a nakladatel:

VLADIMÍR ČECH.

ROČNÍK XII.

KNIHA XXV.

DRUHÉ POLOLETÍ.

„**Květy**“ vycházejí v sešitech po 8 tiskových arších dne 1. každého měsíce. Předplatné na čtvrt léta s poštovní zásilkou **2 zl. 50 kr.**, jednotlivé sešity po **90 kr.** Adressa: »Květy« v Praze Senovážné náměstí 978-II.

V PRAZE.

TISK A PAPÍR ALOISA WIESNERA.

1890.

OBSAH.

Strana

Pohádka o Karlu Velikém.

Báseň Julia Zeyera.

(Pokračování.)

Stál velký zámek, šedý, zvětralý
a věky ohlodaný na stráni
u prostřed houšti dubů prastarých
a porouchaných vichry, bouřemi.
Most spuštěn byl a vrata dokořán,
a z dlouhé řady oken vysokých
se světlo lilo loučí hořících
ve svícnech ze železa ukutých,
a velký oheň v krbu plápolal
a modrý dým se valil z komína.

Ved rytíř dívku v prostou, nízkou síň,
kde kmeti seděli a stařeny
u ohně v dlouhé řadě za stolem.
Ti mlčky vstali, mlčky klonili
se před hosty, pak zase usedli,
a zdálo se, že v hlubou dřímotu
se nořili; byli jak kamenní.

A rytíř Blanciflóru ke křeslu
ved uctivě, nad nímž byl baldachýn,
už vetchý, z blankytného hedvábí,
znak byl v něm vyšit: loď a plameňák.
Pod ptákem slovo stálo: „Miluji",
a pod lodí se slovo: „Doufám" čtlo.

Když dívky zrak tam utkvěl zamyšlen,
dél rytíř: „Paní moje, vítám tě
pod střechou rodičů mých zemřelých.
Jsem sám a sirý jsem a poslední
již svého rodu. Bazin z Hingantu,
má paní, zvu se. Chud a prostý jsem,
měj shovívavost s námi, s domem mým
a se mnou."

Odpovědi nečekal
a zmizel ze síně, za krátko však
se opět vrátil Bazin z Hingantu
a pokrm přines v míse veliké
a číše dřevěné, vše postavil
na velký stůl, pak pravil: „Paní má,
vše přináším, co poskytuje dům.
Bůh žehnej pokrmu, jenž sílu dát
má opět tobě a všem hostům mým.“

Klek před ni. Vzala z mísy krmu část
a pohár vody, družkám dala též,
a vděčně v jeho zraky hleděla,
jež před ní klopil v úctě veliké.
A tiše Blanciflóra děla si:
„Sto pažat někdy čeká na pokyn
můj v domě mého bratra, ve zlatých
mi nesou misách pokrm, nikdy však
tak nebyla jsem Bohu povděčna
za chleb jak dnes! V té síni doma být
bych chtěla nízké, čoudem zčernalé!“

Nach polil znovu luznou její tvář
a chtěla sklopit zrak, však nemohla
jej od Bazina odtrhnout, jenž teď
ke kmetům šel a sivým stařenám,
by sloužil jim v pokoře uctivé.
Jak chérub zdál se, stříbro brnění
jak září odívalo postavu
tu vysokou a štíhlou, vlasů proud
mu plavých plynul měkce na prsa,
neb přilbu byl u vchodu odložil,
a bylo, jak by zlatý slunce svit
mu linul přes čelo až k obočí,
pod jehož stínem v dívčí čistotě
zrak jeho snil, hvězd siných kmitání.

Šel k dívce nyní zpět a opodál
na nízký podnož sed a pokrm vzal,
jejž ona podala mu na vzájem.
Pak pravila mu: „Pane, odpusť mi,
když otázka má zdá se zvědavou.
Tys pravil mně, že sám a sirý jsi,
a přece tolik vidím příbuzných
v tvém domě. Či jsou hostmi jako já?“

„Ti rodičům mým někdy sloužili,“
jí na to děl, „a proto sloužím teď

jim z vděčnosti. Jsem chud a opuštěn
a jinak dluh svůj splácet nemohu.
Já prosil je, by bděli v modlitbě,
až s hostem vrátím se, jejž poslal Bůh.“

To slovo hluboce ji dojalo,
však mlčela a on jí tiše řek.
„Jdi na své lůžko, paní, odpočiň.“

A ze stařen tu jedna vstala hned
a vedla ji a družky v ložnici,
kde postel stála z dubu tesaná,
kde Bazinova matka spávala,
než smrt ji v spánek věčný uspala.

Noc celou Blancifloře zdálo se
o siných jeho zracích pokorných,
a sotva zora v růžích vzplanula,
ze svého lože vstala, spěchajíc
do houště starých dubů, omšená
kde stála kaple, nízká, útulná
a skromně k zemi čelo klonící;
v té Blanciflóra ranní modlitbu
svou konala, pak vyšla pod stromy,
jež stříbro rosy s korun střásaly,
a pomalu se brala hlubokou
a rozbrázděnou cestou, soumrakem,
jejž v klenbu srostlé duby tvořily.

Ta cesta vedla v slunnou polanu,
zář růžová šla nyní z velkých hrud,
nad nimiž vzduch se třásl průhledný,
a bledým zlatem rána zbarvený,
a jako perleť s modrým nádechem
byl širý obzor, stromy v polaně
se stříbrošedě, měkce lišily
od hloubi jeho, v níž se nořily,
a zdály se obřímé chiméry,
a ještě dál se řeka kouřila,
a světlá mlha, kde cos rojilo
se jako bledé jiskry, končila
co temnomodrý, neurčitý pruh:
to moře bylo . . . Dívka zírala,
hruď její neurčitou radostí
se šířila, a pozvedala zrak
za skřivánkem, jenž do výše se nes
jak zpívající hvězda zázračná,
a za ním její hledy braly se,

když náhle dolů z nebes nořil se
v trav prales hustý, nad nímž kývaly
svou pyšnou hlavou v květu bodláky . . .
Tu shlídla z dálí velkou postavu,
za pluhem jdoucí, jejž táh bílý kůň,
a orající roli ubohou.
To Bazin byl! Byl jako anděl zas
s tou plavou záři vlasů vlajících,
a celý obzor tvořil glorii
nad jeho zjevem jaro dýšícím,
tak mužným a tak dívčím zároveň.
A Blanciflóra sebou nehnula
a v stínu skryta stále zírala
jak čaromocí jata, jako v snu.

Když práce posléz byla skončena,
šel Bazin přímo k nízké chaloupce,
jež vetchá, lišejníkem porostlá
se pod jabloní k zemi chýlila,
tam vešel na chvilku a vyšed zas,
na koně sed, jak z báje vidina
pak na okamžik zdál se svítiti
na šedi obzoru, až zapadl
co hvězda v temno cesty hluboké,
jež přímou čárou vedla do hradu.

Když zmizel, dívka teprv věděla,
co nitrem jejím bylo zmítalo.
Jak bolelo jí srdce! Chudý tak
byl tento rytíř z rodu slavného,
že role své sám musil orati?
Proč bratr její, císař západu,
jej do Paříže, k dvoru nevolal?
Proč nechal hasnout starý zde ten rod
ve chudobě? Což třeba nebylo
mu bohatýrů Bohem nadšených?

Tak rozjímajíc dívka kráčela
po mezi zelené až k roli té,
kde on byl oral, sluncem ozářen,
po jeho stopě dále potom šla
až pod jabloň k té staré chaloupce.
Tam seděl nyní shrben vetchý kmet
a žena jeho; když ji viděli
hned zvali ji, by pod strom usedla,
a divili se, kde se vzala zde.
Když slyšeli, že hostem na hradě,
tu zazářili oba radostí

a žena řekla: „Zdáš se andělem,
ty sladká paní, snad tě poslal Bůh,
bys odměnila čistým srdcem s ým
to velkou Bazinovu dobrotu,
jež nezná mezí. Kristus pouze sám
jest útrpnější pána z Hingantu!
Hleď, zoral naše pole z dobroty,
když viděl, jak jest vetchý ten můj muž,
jak slabá já. On nezná únavy,
když pomoc může skytnout bližnímu.
Buď jemu požehnání bez konce!“

Tu bylo Blanciflóře, jak by hruď
se paprsky jí náhle plnila,
a oči klopíc z hradu kráčela,
a tiše v zmatku sobě šeptala:
„Kéž losem mým by bylo trávit zde
v té samotě, jež ráji rovná se,
svůj život tomu muži po boku!“

Nach kryl jí tvář a srdce tlouklo jí,
a vyčitky si trpké činila,
neb zdálo se jí, že ten tajný vzdech
byl hříchem proti dívčí skromnosti
a za trest svůj si ustanovila,
že bez odkladu prchne z Hingantu.
Šla rychle, jak by rostly perutě
jí na patách, neb měla v taji strach,
že odkládajíc přísný rozsudek
nad sebou vyřknutý, jej nesplní.

Tak vešla udýchaná v hradu síň,
kam vcházel Bazin též, a zvolala:
„Já hledala tě. Prchla únava
a silna jsem, zpět pouť svou nastoupím
v dům svého bratra . . . Přijmi vroucí dík!“

Zbled Bazin smrtelně a odvětil:
„Tak rychle z mého domu odcházíš?
Je chudobný.“ A sklopil plaše zrak.

Jí lítost srdce prudce schvátila
a žádala si říci: „Na věky
zde dlít bych chtěla“ . . . Avšak mlčela,
neb pláč ji dusil. Pozveď Bazin zrak
a vida v očích jejích dojmutí
a slzy její sladce výmluvné,
se štěstím zachvěl. Řekl: „Paní má,

do domu tvého bratra povedu
tě zpět, neb dopustiti nemohu,
bys v nebezpeč se znova vydala."

„Pouť má jest dlouhá", řekla blažena,
„však přijímám tvůj průvod, bratr můj
ti bude vděčen, pane, a já též."

Jel Bazin tedy s ní a dlouhá pouť
tím snivým tichým krajem bretonským,
— tou zemí hlubých lesů, luzných niv,
tou zemí samot, stepí zelených,
tím krajem posvěceným životem
tak velkých světců, krajem mystickým,
tou vlastí bohatýrů pradávnou
a duší prostých, silných, nadšených, —
se zdála jim tak krátká jako sen,
a přáli si, by konce neměla,
neb láska v srdcích obou vzcházela
jak svaté jitro, avšak mlčeli
a hádali jen v zracích blouznivých
na vzájem sladké svoje tajemství.

Když nyní posléz věže Paříže
se zjevovaly třpytně v blankytu,
tu Bazinovi dívka pravila:
„Ty netážeš se, kdo mým bratrem jest?"

„Nač tázati se," řekl; „povíš mi,
až uznáš za dobré, vždyť povedu
tě v jeho dům."

A vjeli do města
a slyšeli, jak zvony slavnostně
v chrám zvaly lid, a dívka věděla,
kde v tuto hodinu, v tu večerní
vždy Karel býval, jela přímo tam
v chrám Matky boží. Vešli pod klenbu,
kde světlé malby v záři zlatých lamp
a svíček voskových se pestřily,
tam seděl Karel s hlavou vztýčenou,
a se zrakem tak plným výsosti,
že nikdo patřit nemoh' v jeho jas,
aniž by zraky před ním ponížil.
A kolem něho paladinové
jak strážní stáli nebes andělé,
meč každý v ruce měl a pochodeň,
a pacholata v rouchách stříbrných

lem jeho pláště nesla. Modrý dým
se z kaditelnic zlatých povznášel
a halil jako v oblak majestát
těch velkých zjevů. Bazin zašeptal:
„Toť Karel sám, toť císař západu!“

A Blanciflóra řekla: „Bratr můj.“

Tu Bazinu se zdálo, nesmírná
že propast zela jemu u nohou
a všechny naděje a všechny sny
že jeho v ni se střemhlav řítily,
a smutek zachvátil jej hluboký.
Však slova neřek, cítil pouze, hrob
že v srdci měl a zpěvy nešporní
mu zněly jako písně pohřební.

(Dokončení.)

Tři cesty.

Napsal Fr. Herites.

III.

Starý Vencl stál opodál a závistivě prohlížel si kočár, který byl přijel pro pana Valentu.

Nebydlel více v bytu dřívějším, v ulici; bydlel na náměstí, v celé řadě pokojů, zcela nově a elegantně zařízených.

K Venclovi se přidružila Voršila.

„Jsou to tak změny!“ řekla, ukazujíc na povoz, čekající před domem.

„Ba, jsou,“ přisvědčil stařec.

Nebylo ani možno, aby byl požádán za dopravu na pouť r.-skou. Neměl už slavné své spřežení. Šimla skončila život vysílením a ranou do hlavy; bryčka rozpadla se v prvky, z nichž byla složena, a tyto prodány jednotlivě, když se nenalezl milovník, který by je byl koupil pohromadě pro některou sbírku starožitností. On sám, majitel, starý Vencl, byl v městském špitálu, živ z almužny současníků a zbožné mysli předků, již odkazy dobročinnými pamatovali na bídu budoucích.

A přece, jako by byl zkrácen v starých právech svých, jako by mu bylo ukřivděno, Vencl se hněval a zlobil.

„Jo, těm už teď není všecko po chuti —“ řekl s trpkostí člověka uraženého ve svých nejlepších citech. „Kde pak! Inu ovšem . . . I to se podívejme!“ zvolal s ironickým podivem, když koně u kočáru za-

řehtali, a nedočkavě a netrpělivě hrabali půdu, podkovami cinkajíce o dláždění. „Je tohle nějaká bujnost!“ posmíval se, ze žárlivosti patrně, i jal se vypravovati Voršile, kterak on v rukou měl docela jinou krev, „— ne šimlu,“ podotknul; ale za svého mládí, když byl u hraběte Fésteticze, dole v Banátu a Slavonii. To jezdili spolu! To byla radost! Hrabě ani jinak nejel, nežli s ním — — A jinak to nešlo, než jako když hrom bije — přes hory, doly, v jednom trysku . . . A čtyřspřeží muselo se obrátit na takovém plácku jako talíř!

„Co pak to — ale tohle je nějaké panstvo!“ podotkla Voršila, přetrhujíc další líčení slavných dob Venclových a zlomyslně ukazovala na Valentovy, jež vycházeli z domu. Dávno už u nich nebyla. Nová paní propustila ji hned po svém příchodu; nemohla ji potřebovat, starou, šedivou bábu, těžkopádnou a nemotornou; vzala si služku mladší, čilejší a čipernější. Babce nebylo tehdáž zle; měla aspoň padesát zlatých úspor a všecko příbuzenstvo se o ni tahalo. Každý ji chtěl vzíti k sobě, míti ji u sebe, aby mu bohatství své odkázala; lákali stařenu všemožnými sliby. Zvolila konečně vzdálenou sestřenici, která měla domek s mužem na polovic, i půjčila jim peníze. Přišla však o ně. Domek byl prodán v exekuční dražbě a majitelé odešli kamsi do Vídně, na práci. Voršile nezbyla nežli mošna a hůl žebrácká. Do špitálu ji nevzali; neboť nebyla městská jako Vencl.

„Což pán je hodný —“ mírnila Voršila pohanu, obsaženou v jizlivé poznámce. Pan Valenta vždy jí podstrčil nějaký šesták, když ji potkal. Do domu nesměla; to paní netrpěla.

„Podívejte se na ni, jak se nafukuje —“ pomlouvala babka paní Valentovou, která sedala do kočáru, nastrojená a nafintěná, dle nejnovější mody, v mladistvém kloboučku, s bledě žlutými pentlemi a závoj na obličeji, dosahující až k nosu. „Hotový páv!“

„Ten si dal!“ přisvědčil svým způsobem Vencl, dívaje se s pohnutím na pana Valentu, kterak obskakuje svoji nejmilejší, pomáhá ji do vozu, rovná jí pečlivě šaty, upravuje polštáře za zády a shrnuje kufříky a škatule na svou stranu a z velké části na své nohy, aby onde nepřekážely v pohodlí.

Manželé Valentovi byli se šťastně usadili a vyjeli. Z kočáru houpal se, viditelný na všechny strany, věnec z dělaných květin, který vděčná dcera vezla na hrob svých rodičů.

„Ubohé děti!“ škytajíc, naříkala Voršila.

„Ubozí sirotkové!“

„Chudáci!“ — připojil se k projevené soustrasti Vencl.

„Nevezmou je ani ssebou, nechají je doma. Ty si tam asi vedou! Není je ani vidět!“

Děti opravdu ani nevyšly. Pány provázela ven jenom služka, nesouc zavazadla. Nyní se vracela domů, s tváří radostnou a veselou, že bude míti prázdno a bude moci se svým milovníkem pohovořit si u kašny. Voršila šla za ní.

Že se musí na ty ubožáčky podívati. Přesvědčiti se, co dělají a jak se jim vede a nepotřebují-li něčeho, zejmena její snad pomoci.

Nebožka že beztoho, umírajíc, vložila jí na srdce, aby neopouštěla její děti, aby bděla nad nimi jako nad očima v hlavě a nenechala jim ublížit.

Děti Valentovy nebyly nalezeny v smutku, veselily a smály se a skotačily, šťastny, že zbavily se pout na chvíli, těšíce se svobodě a chtějíce v plné míře ji využitkovati. Stará chůva přivítána s hlučným jásotem.

Ovšem pak babka roztesknila a rozsmutnila děti brzo; rozplakala je k neutěšení, když na mysl jim uvedla bývalé r.-ské pouti a vzpomínala nebožky maminky . . .

Vencl zůstal státi na ulici, díval se za Voršilou, za níž by byl rád šel, kdyby si byl troufal; když zmizela v průjezdu, dlouho ještě se nabýbal, vytrvale pohlížeje na dům a do oken. Nikdo se v nich neobjevil. Ale Vencl, odcházeje konečně, přece se tam nahoru usmál a uctivě smekl klobouk.

Manželům Valentovým dařilo se výborně.

Cestou i pak v městě, v R.

Slezli před hostincem.

Pan Valenta hned seskočil s kočáru a přeběhnuv na druhou stranu, pomáhal paní Valentové sestoupiti, podav jí ruku a druhou podpíraje ji v lokti, aby neupadla, kdyby noha snad uklouzla jí na stupátku.

Hostinský vyšel z domu a vítal přibylé hosty s úsměvem a smekaje kulatou čepičku. „Jestli libo hned jíti dále?“

„Ne, ne — nikoli —“ předešla paní Valentová manžela, který chystal se přisvědčiti. „Půjdeme nejdříve na hřbitov. První krok, který zde učiním —“ obrátila se k panu Valentovi — „musí platiti tatínkovi — tatinkovi a mamince . . .“

Pan Valenta spolkl sliny, které se mu sbíhaly v ústech; měl chuť na trochu vína, aby splákl v hrdle prach z cesty.

„Ovšem, ovšem —“ projevil však úplný souhlas. „Jak pak jinak! To se přece rozumí . . . Naši nezapomenutelní rodiče!“ zvolal hlasem jako zastřeným něhou vzpomínky. Ale lhal; neměl je v hloubi duše nikdy rád, ani tenkráte, když miloval ještě první svou ženu. K vůli svatému domácímu míru ovšem skrýval, i později vždy, za nebožky, své pravé city. Jak teprvé teď! Netroufal si ani slovem dáti na jevo, že by snad přítažlivost z jiné strany mohla býti větší, nežli láska, která i jeho, jako muže dcery vděčné, vede ke hrobu jejího otce i matky její. A jako by i on tím samým spěchem lásky byl pobádán — „Věnec vezmeme hned sebou?“ tázal se chvatně rozvazuje tkanici, jíž byl přivázán ke kočáru. „Pravda-li?“

„Ponesu jej sama,“ řekla paní Valentová, přejímajíc papírové květy z rukou mužových a přehazujíc je přes rameno i s cípy hedvábné pentle, jež by se vlekla po zemi.

„Máme připravit potom nějaký obídek?“ vyzvídal hostinský, s úsměvem zjemněným až k sladké líbeznosti, nazdvihuje čapku zdvořile nad lysinu hlavy. „Něco dobrého na zoubek?“ žertoval a spolu pobízel, dělaje laskominy. „Co by ráčilo chutnat, prosím? Snad smažené kuřátko se zeleným hráškem? To je superbus!“ Byl asi rok na gymnasium, nežli věnoval se řemeslu řeznickému a rád se pochlubil někdy znalostí latiny, již si ze

studii přinesl: jenom že paměť tu a tam jej opouštěla a mátl se trochu ve výrazu a významu.

Pan Valenta si pomlaskoval, kývaje s uspokojením hlavou.

„Ještě nevíme, přijdeme-li vůbec,“ ozvala se však paní Valentová. „Zašli bychom na každý způsob ještě dříve oznámit —“ odmítala nabídku hostinského, který hned pokryl hlavu a čepičku tak přirazil, že mu zapadla až za uši.

Pan Valenta sklopil oči. Paní Valentová zavěsila se levicí do jeho lokte.

„Poroučím se zatím, pane hostinský —“ řekl pan Valenta sundavaje klobouk.

Pan hostinský sotva se jen dotknul čapky. Mrzutě díval se za odcházejícími. Potom si odplivnuv, obrátil se a zmizel v šenkovně, kde kočí, který přivezl Valentovy, vypřáhnuv již, právě zasedal.

„Vždyť nevíme, nebudeme-li pozváni —“ vysvětlovala paní Valentová muži své jednání.

„Pozváni?“ opakoval pan Valenta, uleknuv se. „A to bych nerad!“

„Ale nemohli bychom si pomoci!“ mluvila paní Valentová dále. „Bohutínským bych to nesměla udělat, abych nepřijala nabídnutí. A což Řeřichů! Ti se budou hněvat na mne jistě do smrti, dám-li někomu přednost před nimi — — Také to neudělám! K těm půjdeme napřed! Ano, k Řeřichům půjdeme nejdříve — pak teprve k Bohutínským . . . Bohutínská byla jako moje sestra — hned za svobody . . . Potom půjdeme hned k Dortovým, k doktorce Kučerové, k staré paní Vagnerové, pak už jen ještě na poštu, do lékárny — —“

Pan Valenta se zastavil na chodníku, a pojednou vykročil zrychlenými kroky, jakoby mu se střechy něco padalo na hlavu a on chtěl utéci.

„Měli nás tu tak rádi,“ pokračovala paní Valentová. „Celou rodinu. A mne zejmena —“ chlubila se, věříc ovšem sama své chloubě. „Mám zde tolik známých. „Dobrých známých a přátel! Byla jsem všade vždycky oblíbená. Na rukou mne nosili. Jistě se už všickni těší, že mě uvidí zase jednou — po dlouhém čase . . . Hle! Kárničková se tamhle dívá za námi! Podívej se, prosím tě, Valento, sedí-li mně klobouk dobře na hlavě.“

„Výborně!“ podal zprávu manžel. „Jako by ulil!“

„A mašle vzadu na tunice? — Nahni se trochu na zad, jestli se neposunula a nevisí na křivo —“

„Jako přibitá.“

„To je dobře. To jsem ráda. Tamhle vidím v okně slečny Trubkovy. Byly jsme vždy důvěrné přítelkyně. Ty by mne krásně pomluvily teď!“

„Vždyť jsi jako ze škatulky,“ pochválil pan Valenta.

Paní Valentová se usmála líbezně, vděčně trochu a více sebevědomě.

„Jsme tu již předmětem všeobecné pozornosti,“ zašeptala spokojeně, rozhlížejíc se s radostným pocitem kolem a jakoby blahosklonně přijímala hold sobě vzdávaný.

Skutečně ze všech stran již byli sledováni a stopováni, krok za krokem. Ovšem podnět k tomuto úspěchu nedával patrně pouhý obdiv, ani z lásky a přátelství nevzešel, ale i z některých jiných známých

vlastností maloměstských lidí, zvědavostí zajisté mezi jinými a na prvním snad místě.

Ve všech oknech na náměstí i v ulicích, kterými Valentovi se brali, objevovaly se hlavy, dámské nejvíce, ale i pánů bylo hojně mezi nimi a několik skupení ranních procházečů místních, spatřivších přibylé do města, zastavilo se, prohlíželo si je a mluvilo o nich, aniž by k uším těch, jichž se týkalo, doneseno bylo, zdali jim na lichotu a k prospěchu.

Dostali se na hřbitov a zaměřili rovně k určitému rovu.

Stál tu vysoký pomník, z cementu, který hlásal zlatými písmeny, že milující dcera postaviti jej dala svým nezapomenutelným rodičům.

Ale hrob byl zanedbaný. Rostla na něm tráva a bejlí všeho druhu. Paní Valentová kvapně svlékla rukavičky a jala se vytrhávati lebedu i kozí pysk i čapí nůsek, a házela je přes zeď. „Co by si lidé o mně pomysleli?"

„Měli jsme dáti sem nějaké květiny" — podotknul pan Valenta.

„Kdyby se všecko nepokradlo!" — řekla paní Valentová. „Ale to je pak škoda peněz —"

Mrzelo ji však, že aspoň o nějakou ozdobu v čas se nepostarala. Nyní ovšem bylo pozdě. Snažila se přineseným věncem přikrýti a zakrýti zanedbanost hrobu. Dovedně skládala a překládala širokou, dlouhou pentli po celém hrobě, že jenom tu a tam zelená tráva vykukovala, což bylo v celku dosti pěkné.

Rozsvítila pak vlastnoručně lucernu, která do pomníku byla zadělána.

Pak zůstala státi na hrobě, s rukama sepjatýma. Také pan Valenta měl ruce sepjaté a hlavu obnažil; snad se opravdu i otčenáš pomodlil, nebo dva.

Ale trvalo mu to trochu dlouho. Pobídnul k odchodu. Že není dobře příliš se rozčilovati — podotknul něžně.

Paní Valentová udělala již kříž nad rovem — ale ohledla se pak a viděla, že vraty hřbitovními hrnou se davy lidí; hřbitov se plnil právě nejvíce.

„Teď nemůžeme odejíti" — rozhodla.

Pan Valenta prohodil něco o rychlém plynutí času.

Nezbylo mu však, než aby zůstal státi, sundal znova klobouk a sepjal ruce.

Paní Valentová již pohřížena byla zase v modlitby.

Na hřbitově shromáždilo se v té době snad půl města.

Pak se začal ztráceti zas jeden po druhém.

Paní Valentová se ohledla, a poznavši stav věcí, vzpamatovala se ze svého bolu, setřela slzy, udělala kříž a zavěsila se v rámě manželovo.

„Teď abychom někam zašli?" zahájil zábavu pan Valenta, když ze hřbitovních vrat vycházeli. Neoděl své myšlenky v návrh určitý, ačkoli co myslil, měl na jazyku.

„Zajisté —" přisvědčila paní Valentová. „Teď půjdeme k Řeřichům."

„K Řeřichům?" opakoval pan Valenta, nevěda, kterak honem provésti svůj nevyslovený úmysl. „Myslil jsem —" hledal vhodnou nit. „Myslil bych —"

„Abychom šli napřed k Bohutínským?“ dokončila větu paní Valentová. „Máš pravdu konečně. Máme je tu zrovna na cestě.“

„Já bych snad nemusel ani s sebou?“ chytal se stébla pan Valenta, tonoucí.

„Tak! Ty bys to vyvedl! Ty bys tomu dal! To by byla urážka!“

„Ale —“ učinil pan Valenta ještě pokus námitky a osvobození. Stáli však již před domem a paní Valentová, nespouštějíc se ramene manželova, učinila krok do průjezdu.

„To jsou k nám hosti! To jsou k nám hosti!“ vítala paní vycházející jim vstříc z kuchyně na chodbu a líbající se s paní Valentovou. Vedla návštěvu do pokoje.

„Odložte — odložte — prosím, pane Valento . . . Odlož, Máry! — A jak se pořád máš? Co já se na tebe navzpomínám!“

Výbuch citů přátelských provázelo sesterské obejmutí.

„A kde se tady bereš, tak najednou?“

„To víš,“ odpovídala paní Valentová. „Svatého Petra a Pavla — Zdejší pouť —“

„Ovšem — zdejší pouť! Málem bych byla zapomněla . . . My totiž nikdy pouť neslavíme —“

„U nás v rodině byl vždy velký svátek.“ —

„Arci — nebožtík tatínek byl Petr a maminka Paulina. Dej jim Pán Bůh nebe!“

„Přišla jsem je navštívit —“ řekla paní Valentová, jakoby potlačujíc slzy. „A pak jsem také do R. chtěla se podívat! Nebyla jsem tu, co jsem vdaná. Podívat se na staré přátely!“ volala, znovu objímajíc přítelkyni. „Na tebe jsem první myslela, Tóny.“

„To mne těší! Ale jak jinak bylo by možno? Přece jsme se vždy měly tak rády — od dětství . . . Takřka spolu jsme vyrostly —“

Následovalo nové obejmutí, přiměřené této lásce.

„Ale že jsi nic nepsala, Máry?“ — Paní Bohutínská pojednou ze svého něžného tónu přešla v tón skorem káravý, tvaříc se k tomu, jakoby mnoho chuti měla opravdu se hněvati. „Nemohla jsi napsat aspoň slovíčko, že přijedeš? Toho ti nikdy nezapomenu — nikdy — — Teď ani tě nemohu pozvat k obědu! Nejsem na nic připravena —“ Paní shodila masku hněvu a vzala na sebe masku lítosti.

„O prosím — prosím“ — odmítaje, bránil se pan Valenta s těžce tajenou radostí.

„Pane Valento! Jsem celá nešťastná — věřte mi . . . A mého muže — jak toho to bude mrzet — ne — věřte — Kdybych byla mohla jenom tušit, že přijedeš, Máry“ — obrátila se zas k přítelkyni — „nebyla bych tě pustila za živý svět. Museli byste přijmouti u nás pohostění . . . A teď nemám ani koláč v stavení, abych ti nabídla!“ — Paní sepjala ruce, jako v zoufalství. „My pouť, jak jsem pravila, nikdy neslavíme. Můj to nechce. Bohutínský není přítelem takových věcí. A to víš, jak je divný! Ale napřesrok budu muset pro jistotu na každý spůsob dát aspoň na plecháč něčeho k pekaři.“

V tom do pokoje se přikradl Otoušek, nejmenší Bohutínských. Držel v každé ruce po koláči a stopy máku i povidel byly na celém obličeji.

„Jdeš hned do kuchyně!“ s přísným pohledem vítala jej matinka, spatřivši jej ve dveřích. Ale hned poznala, že byl již spozorován od hostí. „Kde pak jsi to vzal zase?“ kárala chlapce ukazujíc na pečivo. „Nepochybně od domácí paní dostal koláčky“ — vysvětlovala hostům.

„I ne“ — prozrazoval Otoušek. „Vždyť jsi mně je dala, maminko. Máme koláče v komoře,“ začal se vychloubati, „ještě jich tam je plno.“

„Mlčíš!“ odsekla matka, mrkajíc na kluka.

Ale Otouškovi ani nenapadlo.

„Já si vezmu ještě jeden koláč. Ano, maminko? Smím si vzít ještě jeden koláč?“

„To se musíš zeptat Pepy! To jsou Pepiny koláče. — Dostala je asi od svých lidí z vesnice,“ vysvětlovala paní.

„Ae kluk byl nechápavý. „I nedostala nic!“ sděloval. „Pepa si také vzala v komoře, maminko,“ žaloval na kuchařku. „Vzala si čtyry koláče!“

„Jdi už — jdi —“ zakročila rázně paní Bohutínská; vystrkovala chlapce ze dveří. „Ať tě Pepa aspoň umyje!“

Aby dojem, který lakota její zajisté učinila, napravila poněkud, obrátila se k panu Valentovi. „Aspoň vína musíte u nás přijmouti doušek.“ A přistoupila ke sklenníku, aby vyndala sklenky.

„Ne, ne — děkuju —“ bránil se pan Valenta. „Děkuju uctivě. Ruku líbám, milostpaní —“

„My jsme již dnes pili,“ řekla paní Valentová.

„Ano,“ přisvědčil pan Valenta. „My jsme pili. A já nejsem tomu zvyklý. Mně víno nedělá dobře. Hned dostanu bolení hlavy. A žaludek mně po něm netráví. Na játra tuhle mne tlačí. A slezinu mám jako oteklou.“

„Nemůžeme se zdržeti,“ vstávajíc rozhodně řekla paní Valentová. „Pospícháme —“

„Ano — čas kvapí,“ spíše upozornil nežli přisvědčil pan Valenta.

„To mne rmoutí, že nic nechcete u nás přijmout —“ paní Bohutínská zavírala sleník. „Ale sklenku jste přece mohli vypít!“ Zas otevřela a cinkala sklenicemi.

„Na žádný způsob — opravdu —“

„Jako by se stalo — až podruhé —“

„Aspoň na mého starého musíte ještě chvilku počkat,“ zdržovala paní Bohutínská.

„Nemožno — nemožno —“

„Snad se s panem Bohutínským potkáme někde na ulici —“

„Snad Já doufám. To by ho mrzelo, aby vás ani neviděl. Nesešel se s vámi. Máry byla jaksi první jeho láska —“

„Aj, aj,“ podivil se pan Valenta. „To abychom ho zrovna schválně vyhledali. Třeba odpoledne —“

Paní Bohutínská se lekla, aby snad hostům nenapadlo ještě jednou k nim přijít. „Kdo pak by ho hledal?“ mluvila. „Toulává se Bůh ví kde. Doma není skorem nikdy — A je-li, spí celé odpoledne. Je to pecivál!“

Zastyděla se trochu. „Ale přijďte k nám proto přece, Máry —“ napravovala chybu. „Třeba na svačinu! To mně snad neodřekneš? Ovšem

jsem chtěla hned vyjít z domu," schlazovala hned vřelost pozvání, lekajíc se, že by přijato býti mohlo — „jak lžíci položím. Zoubků mne pořád zvou a slíbila jsem dnes už na určito . . . To však nic nedělá. Zůstanu doma. K vůli tobě zůstanu ráda doma, Máry. Pošlu hned pro smetanu. Snad nějakou někde dostanu. Ačkoli — ani si nemůžeš představit, jaká je teď nouze o smetanu! Dukát kdyby dal za lžíci, někdy ji nedostane . . ."

„Jen si nedělej škodu, Tony —" hodně s úsměškem děkovala paní Valentová. „S bohem, Tóny!" měla se k loučení.

„Tedy již opravdu jdeš? Necháš se ani chvílenku déle zdržet? S bohem tedy —"

Přítelkyně se objímaly a líbaly.

„Ruku líbám, milostpaní —" poroučel se pan Valenta na chodbě, šťasten, že dostal se konečně ze dveří.

„Šel dát pěknou pusinku, Otoušku," vybízela paní Bohutínská svého nejmladšího, který se objevil ve dveřích kuchyně, umytý a bez koláčů, za to však s břečky.

Otoušek nechtěl poslechnouti a schoval se za maminčiny sukně.

„I jenom ho račte nechat," zastával se ho pan Valenta. „On se mne stydí. Viděl, že se mne stydí? — To je hodný chlapeček!" pochválil pak hocha, položiv mu ruku na hlavu.

„Udělal aspoň poklonu, Otoušku —" napomenula ještě paní Bohutínská. „Ale — jak jsem řekla — podruhé ať mně píšeš, Máry!" volala za odcházejícími po schodech. „Ať to zase nevyvedeš jako dneska!"

(Dokončení.)

Nové básně Jaroslava Vrchlického.

Hermes.

Hermes, olympických bohů
tajuplný,
okřídlenou klade nohu
lehce na nivy i vlny;
vůdce duší neunavný,
jak svět dávný,
jako člověk mladý jest.

Nepenthu květ spjatý k skráním,
berlu v ruce,
jde, hrnou se stíny za ním,
jedni v klidu, jedni v muce
po života těžké práci
v resignaci
mdlí zlé břímě dále nést.

Tiše, tiše k vlnám Lety
zvolna táhnou,
unavené, svadlé rety
zapomnění píti prahnou,
zapadnout v sen věčný, sladký:
on však zpátky
v spleť se vrací lidských cest.

Klepe na paláce, chaty,
v města hlučná
zabloudí, kde pohár zlatý
strun provází píseň zvučná,
host je pouští, v nouzi, psotě
o životě
kde zní plachá, matná zvěsť.

Dotýká se kraje lodí
v moři šírém
a z nich rovněž duše vodí,
by se věčným zpily mírem,
bleskem zde a jinde střelou
ztápí v stmělou
noc je, v odplatu či trest.

Sám vždy klidný, bez účasti
stejně dělný,
tichý umí světem třásti,
sám jako smrt nesmrtelný,
lhostejný, kde mysl líná
i kde vzpíná
v hněvu zaťatá se pěst.

Náhle z kraje němých stínů
zvedne nohu,
z Heby usmívá se klínu
na Olympu, v středu bohů,
čelem, jež se stíny stmívá,
náhle splývá
tříšť mu nesmrtelných hvězd.

Pantoum.

V mém srdci dlouho spaly struny touhy
a motýl ani ptáček nepřilítnul,
by křídlem přerušil sen jejich dlouhý,
prst dívčí na nich též se nezakmitnul.

Ba motýl ani ptáček nepřilítnul,
ni paprsk nezabloudil v moje přítmí,
prst dívčí na nich též se nezakmitnul,
by zněly Lásky kouzelnými rhytmy.

Ni paprsk nezabloudil v moje přítmí,
šel měsíc kol a minul okna moje . . .
By lásky zněly kouzelnými rhytmy,
teď hrají na nich dětské ručky dvoje

Šel měsíc kol a minul okna moje,
teď náhle světla jsou tu celé strouhy,
co hrají na nich dětské ručky dvoje,
zní, jásají v mém srdci struny touhy.

Romance.

Žil tiše tak a šťastně
svým snům o kráse jen
a všecky jeho básně
mu byly též jak sen.

Jak sladký sen, jejž dítě
sní matky na ňadrech;
vždy v snech se přenes' hbitě
přes žití shon a spěch.

A vždycky říkal sobě,
když novou píseň psal,
a v zpěvných rýmů zdobě
ji hravé roucho tkal:

„Ne, nejsi mi ten pravý,
ten veliký můj zpěv,
kam vdechnu žár své hlavy
i srdce svého krev!“

A často mezi druhy,
kdy plná vřela číš,
led, spleen kdy puká tuhý
a ňadra dmou se výš,

Tu hlásilo se cosi
mu v ňadra ťukajíc,
jak ptáků ve rákosí
když bne se na tisíc.

Však potlačil to znova:
„Ne, není ještě čas,
to nejsou ta pravá slova
ni pravý zvuk a hlas!“

A jindy ve přírodě,
kdy ticho podvečer,
strom, pažit, vlna v shodě,
pln vůně lesní šer;

Tu ťukalo to opět
jak v okno chroustů tlum,
tu velkou báseň dopět,
ji vyrvat jednou snům.

Však nevěřil své síle,
snad klamal sebe sám:
„To pravá není chvíle,
ni pravý vzlet a plam!“

A jindy ruku v ruce
kdy s milenkou svou dlel
a rozkoší se prudce
jak vichrem lístek chvěl,

A cítil proudy lávy
se k srdci valem hnát:
„Teď, teď by čas byl pravý
tu velkou báseň psát!“

Ne! Nač by sobě kazil
tu rozkoš zápasem?
Nač edenský zpěv zmrazil
si zemským ohlasem?

Stisk' srdce v svojí hrudi,
ten drahý zlíbal vlas:
„Však píseň má se vzbudí,
až pravý přijde čas!“

A tak mu prchlo žití
a byla tu smrt hned,
teď může dlouho sníti,
však nebude víc pět.

A snil. — Květ zatím rudý
na hrobu jeho vzrost',
na krajích krvavý všudy,
v kalichu perlí skvost;

Vždy k němu slétla síla
motýlů, ptáků, včel . . .
Ta píseň snad to byla,
již nikdy nezapěl!

Sloky.

Ó pamatuj na ono odpoledne,
vzduch parný byl a mračilo se nebe,
my spolu, ptáče ku ptáku jak sedne,
si v tichu řekli: Vždyť máme jen sebe!

Je láska haléř — často ze soucitu
do cesty uvržený, kdo jej zvedne?
Tys usmála se v prvním blesknén svitu.
Zřím stále ono dusné odpoledne.

Teď leta prošla, starosť přišla mnohá
a všednost života nás oba střebe,
už prchá mladost, my nemáme Boha,
teď pamatuj, že máme jenom sebe!

Růžena.

Fantastická povídka od **Karla Švandy ze Semčic.**

I.

Pochmurný, mrazivý den prosincový chýlil se ke konci; v parku náležejícím k ústavu pro choromyslné, vládlo po pustých stezkách hluboké ticho. Bylo v ten den v zahradě tak smutno že ni jediný z chovanců do ní si nevyšel.

Večer nastával mnohem dříve než obyčejně. Černé chmury plné sněhu, obestřely obzor kolem do kola neproniknutelným závojem a studená mlha, spěchajíc nastávajícímu soumraku ku pomoci, ohlašoval smutnou noc následující po smutném dni. Křoviny, jinovatkou obalené zdály se spáti; ni větvička nerozkolébala se skokem polozmrzlého ptáka a hluboké to ticho pusté zahrady a tmavé budovy uprostřed přerušen toliko temným duněním hodin, odbíjejících šestou hodinu večerní.

V tu dobu seděl správce ústavu, doktor Borotínský, ve svém poko jíku. Zapáliv si doutník, zabořil se hluboko do sametové pohovky a díva se oknem do chladné noci.

Nemiloval světla a nedával si tudíž dlouho přinášeti lampu; postačila mu fantastická červená zář, vycházející z velkého staromodního krbu, jenž vydychoval příjemné teplo. Elegantní nábytek svědčil o nevšedním vkusu a bohatá vědecká knihovna doplňovala milý dojem tohoto „útulného hnízdečka“, jak on sám pracovnu svou nazýval.

Modrý kouř táhl se v dlouhých čarách ke krbu, křeslo, stojící u ohně, zapraskalo žárem a pokojem rozlehl se hlas zvonku, jehož se byl dotekl.

Po chvili vstoupil jeden z opatrovníků a smeknuv čepici zůstal nesměle státi u dveří.

„Nu, je všechno připraveno?“ otázal se doktor. „Či jest ještě něčeho potřebí, než odjedu?“

„Ničeho víc. A kdy ráčíte se vrátit — Vašnosti?“

„Zítra ráno. Jsem pozván na ples baronky K., — doufám, že dopraví mne tam vůz za hodinu — zůstanu tam bezpochyby přes noc a časně z rána se navrátím. Nuže — asi za hodinu dejte zapřáhnout!“

Však opatrovník neodcházel.

„Nu, — co je?“ otázal se doktor, obrátiv se k němu.

„Vašnosti, — pan Jaroslav prosil, — zdaž byste mu nevěnoval trochu času, než odjedete.“

Doktor vstal s pohovky.

„Jaroslav?“

„Ano; nechce zůstati tuto noc sám ve svém pokoji, — a přec, jak ráčíte vědět, je tam pouze jediné lůžko.“

„Nechť přijde ke mně!“ pravil doktor, chodě dlouhými kroky po kobercích. „A rozsvěťte lampu!“

„Co asi chce?“ bručel si pak do dlouhého, tmavého vousu. K vůli zajímavému umělci, básníku, jehož ústav asi před měsícem přijal v opatrování, byl by zajisté obětoval celý onen ples.

Pak odloživ doutník a postaviv rozsvícenou lampu na stůl, spustil žaluzie a usedl opět zamyšlen do pohovky.

Za několik minut zaklepáno na dveře a do pokoje vstoupil as třiadvacetiletý mladík; husté černé vlasy splývaly mu na úbělové čelo a zapadlé oko svítilo nejistým leskem. Byl oblečen v černý šat, v němž byl do ústavu dodán, a upínaje pohled k zemi, očekával první slova doktorova.

„Přistupte blíže, pane Jaroslave,“ pravil po chvíli tento zdvořilým hlasem, — „máte prý nějakou žádosť.“

„Ano“, pravil ošetřovanec a sepjal ruce. „Prosím, prosím, — nenechávejte mne dnešní noci o samotě!“

„A proč?“

Jaroslav neodpovídal.

„Nu, pojďte sem,“ pravil doktor, ukazuje na židli proti sobě. „Usedněte a sdělte mi příčinu svých obav.“

Jaroslav sednuv podíval se náhle ostře doktoru do očí.

„Pane doktore, věříte v předtuchu smrti?“

Doktor se usmál.

„Nu, co se vám přihodilo?“ otázal se po chvíli.

„Mně — mně nic — však tuším svou brzkou záhubu.“

„Zajisté bez příčiny.“

„Oh nikoliv, mýlíte se,“ pravil s trpkým úsměvem Jaroslav. „Nejsem pověrčivý, vím dobře, že jsem byl sem dán pro okamžité pomatení smyslů, vím, že hojíte mne nyní v domnění, jako bych trpěl utkvělou představou, že jsem pronásledován, však mýlíte se všichni, jsem úplně při smyslech, a že jsem vás o tom nepřesvědčil, bylo vinou pouze vaší!“

„Přesvědčit? Jaké to míníte důkazy?“

„Jsem nešťasten, vím to — osud nezahrál si snad s nikým tak strašně, jako se mnou — a zasluhuji zajisté politování; však ještě více činí mne nešťastným to, že nevěříte slovům mým — že považujete mne za blázna! Že doufáte, že mne můžete vyhojit!“

„Nuže, jste v příhodné náladě,“ pravil doktor, „i použiji okamžiku toho sám, abych vás o lichosti vašich domněnek přesvědčil. Naříkáte si stále na to, že ve vaší společnosti dlí bledý muž v černém obleku, že nespouští s vás očí, že provází vás kamkoliv jdete, že uléhá vedle vás na lůžko, že, chcete-li utéci, zabraňuje vám cestu ke dveřím a že dívá se na místě vaší podoby na vás ze zrcadla, není-liž pravda? Nuž zodpovězte mi jednou tuto otázku: kdo je onen muž?“

„Je to Albert, můj nejlepši přítel, jenž zemřel před dvěma měsíci,“ pravil šílený vážně.

Doktor stál těsně před ním, dívaje se mu do očí.

„Vidíte jej nyní opět?“

Jaroslav rozhlédl se po pokoji.

„Ano.“

„A kde?“

„Tam!“ zvolal šílený, ukazuje na křeslo před krbem, „sedí, ohřívaje si skřížené nohy na dohasínajícím ohni, a nyní, slyše o sobě mluvit, obrací svůj strnulý pohled na mne.“

„Nuže, přesvědčím vás,“ pravil doktor, kráčeje ke křeslu, aby je odstavil.

Však nepohnul jím ani o píď.

„Toť dobré,“ smál se ironickým úsměvem „Váš přítel zdá se mi být trochu těžkým,“ pravil opětuje nadarmo svůj pokus.

„Zkuste nyni!“ pravil Jaroslav bled, „již vstal a postavil se k samému krbu.

Doktor dotkl se křesla, jež pod jeho rukou zvolna ujíždělo. Pak usedl opět na své pohovce, nemoha ubrániti se podivení.

„Můj důkaz se mi dnes nezdařil, snad pro nějakou vzpříčivší se třísku, nebo cos podobného, však příště —“

„Nepodaří se vám také,“ pravil klidně Jaroslav.

Nastalo trapné ticho.

„Cítím svůj blízký konec,“ pravil konečně šílený, „nebojím se smrti ale prosím, prosím, nenechávejte mne dnešní noc o samotě. Nevím, dočkám-li se rána; a přece ještě tak rád svěřil bych se s hříchem svým někomu, kdo cítí neštěstí mé se mnou, kdo by uvěřil tomu, co bych mu odhalil, a politoval mne ubohého,“ pravil a vypuknul v usedavý pláč.

Doktor uchopil dojat jeho chladnou ruku.

„Upokojte se, nalezl jste ve mně oddaného přítele a milujícího otce; nestrašte těžce zkoušenou mysl svoji klamnými domněnkami a předtuchami a svěřte se mi se vším, co vás tak tísní; snad mohu vám útěchy poskytnouti, snad podaří se mi vrátiti vás veselého onomu světu, z něhož jste se musil vzdálit, a doufám, že zůstaneme si přátely na vždy. — Vypravujte, vypravujte.“

A Jaroslav uposlechl.

* * *

„Dostudovav venkovské gymnasium, měl jsem dle slov otcových rozhodnouti se, jakému povolání chci se věnovati. Byla to pro mne těžká volba, nechtělo se mi do ničeho. Konečně rozhodl se otec.

A druhý den jel jsem do Prahy na právnická studia.

Dvě léta šlo to jakž takž. Platil jsem vždy řádně své nájemné, vyhýbal se zábavám, plesům, hospodě, a byl jsem vůbec v každém ohledu vzorem studenta.

Však pomalu jsem se, sám toho nepozoruje, měnil. Knihy počal jsem odkládati, zábavy, jimž jsem se dříve vyhýbal, počal jsem vyhledávati, — a upadl jsem do dluhů. Byly čím dále větší, až mi přerostly přes hlavu; nájemné byl jsem dlužen již za dva měsíce, — a když uplynul třetí, — a já dosud neplatil, — dostal jsem okamžitou výpověď. Vzal jsem ji na vědomí, — schoval si své věci k sousedovi, — a s lehkou myslí koupil jsem si cestou ke své každodenní hospůdce za poslední své peníze doutník.

Již dlouho nebyl jsem tak vesel, jako onen večer ve společnosti přátel, skoro vesměs chovanců malířské akademie; při dobré náladě a ještě lepším pivě zapomněl jsem docela na své trampoty.

Pamatuji se pouze, že bylo silně po dvanácté, když jsme se konečně loučili. Šel jsem, zapomenuv na vše, s Albertem, jenž byl tehdy též přítomen, v růžové náladě k domovu. Když přišli jsme před vrata mého domu, rozbřesklo se mi pojednou v hlavě.

„Zpropadeně, vždyť tady už nebydlím!“ zvolal jsem.

„Dostal jsi výpověď, viď?“ pravil Albert suše, jako hlas svědomí.

„Ano, co teď?“

Albert vzal mne pod pažím.

„Pro dnešek ti chci pomoci,“ pravil a již ubírali jsme se k jeho domovu. Kudy jsme šli, nevím. Vím toliko, že po pravé naší straně stály dvě staroměstské radní věže, orloj tenkrát že sestával z ohromného počtu stejně velikých zlatých kol, do sebe zapletených, a kašna na Malém náměstí tančila kolem nás v povětří. Když přišli jsme na roh Jilské a Husovy ulice, zastavil se můj průvodce před velikým černým domem.

„Tady zůstávám,“ pravil a vytáhl z kapsy ohromný klíč.

A po chvíli ubíral jsme se po širokých, staromodních schodech nahoru; na cestu svítila nám olejová lampička, visící pod sochou Krista v životní velikosti.

„Dům tento," pravil vážně Albert, „náleží řádu dominikánskému a souvisí též s klášterem."

Měl jsem vždy antipatii proti všemu, co zavání klášterem; studeným vzduchem, který mne ovanul při vstoupení na schody, vystřízlivěl jsem valně, — obrazy svatých, roztroušené po klikatých chodbách, jimiž jsme se brali, zdály se mi v příšerném přísvitu blikavých lampiček oživovati, a dlouhými korridory jakoby před námi prchaly stíny . . .

Uchopil jsem se pevněji ramene Albertova. Usmál se.

„Všemu na světě člověk přivykne," pravil stoicky a zastavil se před jednoduchými dveřmi, jež otevřel.

Byl to krásný, útulný pokojík, do něhož jsem vstoupil. Vše v nejvkusnějším pořádku, na oknech vedoucích do klášterní zahrady, čisté záclony, na stole v prostřed pokoje několik nehotových skizz mého přítele, a stěny ozdobeny kopiemi nejlepších obrazů naší doby.

Ba byl to zrovna přepych, s jakým se zde zařídil. Červená sametová garnitura pyšně stavěla se po bok ohromnému zrcadlu, jež stálo na velikém pestrém koberci. U samých dveří leskl se vycíděný samovar uprostřed krásných sklenek.

Přítel můj rozsvítiv velkou, modrou lampu, postavil ji na stůl a jal se připravovati čaj.

Byl to vskutku kontrast obdivuhodný, — hnízdečko tak příjemné uprostřed nevlídného klášterního okolí.

„A kde budu spáti?" otázal jsem se.

„Tam," pravil Albert ukazuje na své lůžko.

Přistoupil jsem k posteli, vyzývala přímo k ulehnutí.

Nad postelí visela v rámečku podobizna dámy. Sňal jsem ji se zdi a přiblížil se s ní k světlu.

Až se mi dech zarazil, když spatřil jsem výraznou hrdou tvář v rozkošné harmonii s přímým, graciésním držením těla.

„Kdo je ta dáma?" otázal jsem se.

Albert neodpověděl.

Pověsil jsem obraz na stěnu. Zrovna pod ním visel krásný, slonovinou vykládaný revolver. Prohlédl jsem jej, byl ostře nabit.

Kroutě hlavou chtěl jsem vstoupiti do postele, — ale tu šlápl jsem na něco křivého, jež ujelo pod mou nohou. Vzkřikl jsem polekán, zvedl to a přinesl ke světlu.

Byl to zouvák."

II.

„Když jsem se ráno probudil, svítilo slunko vesele do pokoje. Na stole vedle postele stál koflík vystydlého čaje, a o mém hostiteli nikde ani památky.

„Odešel do akademie," napadlo mi ihned.

Tím však uvedl mne do nemalých rozpaků; nemohl jsem odejít, byt nemohl jsem přec nechati otevřený — a komu odevzdati klíč?

„Vyčkám jeho příchodu," odhodlal jsem se konečně a vstal; z dlouhé chvíle jal jsem se pak prohlížeti jeho věci.

Noc předcházející zdála se mi pouhým snem, ba s veškerou určitostí nemohl jsem tvrditi, kde se nacházím. Otevřel jsem dveře na chodbu, zrovna naproti nim visel obraz nějakého svatého a před ním červená lampička. Tedy se mi to o těch chodbách nezdálo.

Ale proč vyhledal si přítel můj tak podivný byt?

V myšlenkách usedl jsem na pohovku.

Slyšel jsem často vypravovati o Albertovi, že je podivín. Smáli se mu jeho soudruzi a vypravovali si při pivě za jeho nepřítomnosti rozličné historky, jichž rekem byl on. Byl idealistou — v tom souhlasili všichni.

Ba až k extrémům. Vytvořil si zvláštní svět, svět fantastický. Vše kolem něho prý žije — obrazy, vystavené v akademii, vystupují prý v čas, kdy ještě on samojediný v jizbě své pracuje, z plátna a obletují jej. Čarovná tvář Madonny, obrazu to, jejž nedokončil, zjevila prý se mu ve snách, a když prý kdysi po nějaké návštěvě se ho kdosi otázal, kdo že to u něho byl, odpověděl zcela vážně, že jej na úsilovné jeho prosby navštívil Salvator Rosa — jeho ideál.

S počátku se mu smávali, ale pak seznavše, že nemůže býti jinak muže přičinlivějšího a dobrosrdečnějšího, nevšímali si dále jeho podivných libůstek.

Skizzy, roztroušené po stole, začaly poutati mou pozornosť. Myšlenky v nich obsažené byly velice temné, na všem zdál se mi spočívati jakýsi mrak hlubokého zármutku. Přistoupil jsem k jednoduchému pianu, stojícímu u pravého okna; otevřel jsem víko a udeřil na jednu klapku. Ozval se dlouhý, dutý ton, jenž zvolna zdál se mi odumírati v prostranném pokoji.

Mrzut zavřel jsem opět piano a rozhlédl se znovu po pokoji. A zrak můj utkvěl opět na podobizně, jež visela nad postelí. Přistoupil jsem těsně k ní.

Byl to vskutku sálavý oheň, jenž zdál se pláti z černých těch očí, havraní vlas líbal sněhovou šíji a pootevřené rty okazovaly dvě řady roztomilých zoubků. V pohledu tom spočívalo cosi nevýslovně hrdého, ba mně, dívajícímu se chvíli na podobiznu, zdálo se, jako bych četl v očích těch: „Zde jsem paní já, cizinče!“

A mimovolně jsem se uklonil, polohlasně odpovídaje: „K službám, slečno, — tak krásné velitelce podrobiti se, může býti jen rozkoší.“

Patrně vpadl jsem do prostřed románu; Albert je zajisté zamilován; ale kdo je tato kráska? A vzav fotografii k světlu, jal jsem se prohlížeti druhou její stranu. A vskutku — docela v rohu byl sotva čitelný podpis, — jen tužkou, podpis, jejž byla se asi marně snažila dívčí její ručka na rychlo vymazati. Stálo tam: „Růžena“.

V tom vzal mi někdo obraz z ruky.

Obrátil jsem se, byl to Albert, jenž vstoupil a přiblížil se po koberci ke mně jako duch.

Nemluvě ani slova, zavěsil jej opět, načež vrátiv se vybidl mne, abych usedl na pohovku.

„Nu, jak jsi se vyspal?“

„Děkuji, — tys byl již v akademii?“

„Ano, milý hochu, nemám tolik času jako ty. A vrátil jsem se již, poněvadž je poledne.“

„Poledne?“ pravil jsem překvapen a bezděky učinil jsem pohyb rukou k levé kapse u vesty; pak rozpomenuv se pohlédl jsem na starožitné hodiny, stojící na skříni v rohu u pravého okna.

„Vskutku.“

„Půjdeš k obědu?“ otázal se Albert.

Dal jsem se do smíchu.

„Ah tak!“ pravil klidně on. „Nemáš peněz. Nu, nic neškodí, — snad vystačíme oba. A což byt, — kde budeš bydlet?“

Pokrčil jsem rameny.

Albert se na chvíli zamyslil a obrátiv se pak náhle ke mně, otázal se prudce: „Chceš bydliti se mnou?“

Otevřel jsem udivením ústa.

„Nu, co se diviš, nežádám od tebe ničeho — či snad myslíš, že zde straší?“

Kdyby byl býval Albert jen trochu hezčím, byl bych jej za tato slova tak zlíbal, jak to posud žádná žena neučinila.

„Nebudu-li ti na obtíž,“ pravil jsem, nemoha posud uvěřiti.

„Hlouposti,“ pravil on resolutně. „Známe se tuším dostatečně; chci ti ve všem vyhověti; odpoledne nech si přinésti sem své věci. Máš snad ještě nějaké přání?“

„Nemám,“ pravil jsem.

„Já mám; slyš, nebudeš se mne nikdy tázati na onu dámu tam, zdáš se býti trochu zvědavým, rozumíš?“

Poklonil jsem se s úsměvem.

A čtrnáct dní na to byli jsme nejlepšími přátely pod sluncem. Ba nevím, jaká to byla moc, jež mne k němu nepochopitelným způsobem poutala.

Pokoj upravili jsme si trochu jinak. Ke zdi na levo od vchodu přistavili jsme si postele On u vchodu, nohama ke dveřím, já u okna hlavou, takže přehlédl jsem celý pokoj, on pouze vchod.

A přivykli jsme si velice rychle na sebe.

Byl malomluvný, věděl jsem to a nesužoval jej žádnými otázkami; ostatně, nebyl by odpovídal, věděl jsem to. Tím více mne hnětlo, že viděl jsem jej vůčihledě scházeti. Radostné okamžiky, v nichž se usmíval, byly čím dále, tím řidší, oko vpadávalo vždy hloub a hloub, a často nalezl jsem jej po tmě sedícího u okna a dívajícího se snivě do klášterní zahrady.

„Slyš,“ pravil jsem kdysi, „nevím, co pohnulo tě k tomu, že najal jsi si tento byt, ale nejsi zde šťasten — a kdybys chtěl, přestěhovali bychom se někam jinam, do veselejšího bytu, kde zajisté záhy bys přišel na jiné myšlenky.“

Usmál se trpce.

„A ty myslíš,“ pravil po chvíli, „že by mi tím bylo pomoženo?“

„Nu ovšem,“ pravil jsem váhavě, „smutné zdejší okolí musí tě podobným způsobem naladiti.“

Albert zasmál se divoce.

„Ne, ne," pravil pak tonem mírnějším, „zůstaneme, kde jsme. Či mne chceš opustit?"

„Nikdy!" zvolal jsem, tiskna mu dojat pravici.

Bylo mi ho nevýslovně líto a nevěděl jsem proč. Jak snadno mohl uleviti svému žalu, kdyby se mi byl slovem svěřil, jak rád byl bych mu poskytl přátelské útěchy, jak rád byl bych shodil se zdi obraz oné dámy, o níž jsem déle nepochyboval, že je příčinou Albertova neštěstí, a o níž jsem se přece nemohl více dověděti, nežli že se jmenuje Růžena.

Snažil jsem se také vypátrati ji ve společnosti, do níž jsem byl přítelem uveden, leč marně.

„Skrýváš ji přede mnou?" otázal jsem se ho kdysi rozpustile.

Neodpověděl mi a obrátil se mrzut ke mně zády.

A tak zvolna chýlilo se léto ke konci; první sežloutlé listy začaly postýlati cesty v dominikánské zahradě, v pokoji bylo někdy citelně chladno a Albert počal suše pokašlávati.

Polovinu noci jsem často na lůžku svém probděl, naslouchaje nepravidelnému jeho dechu, a ráno unaven, nevyspalý, nutil jsem se před ním do smíchu.

Kdysi vracel jsem se z večerní procházky domů. Vstoupiv do pokoje, zastavil jsem se na prahu.

Na pianě hořela svíčka a Albert končil právě snivou barcarolu, jež byla zamilovanou jeho písní. Dokončiv, zamyslil se, nezpozorovav mého příchodu, a díval se strnulým pohledem do temného okna.

Zdálo se mi v tom okamžiku, jakobych byl zaslechl jemné zaklepání na tabuli v okně.

Albert je asi též zaslechl, neboť náhle zbledl a udeřiv loktem na klávesy, skryl hlavu v rukou. Klávesy, jichž se byl dotknul, vydaly falešný akkord, — ale akkord tak příšerný, jaký jsem nikdy neslyšel. Byl to spíše výkřik, — výkřik bezměrného zoufalství . . .

Zmocnil se mne podivný pocit bázně, když slyšel jsem hrozný ten akkord odumírati ve staré ozvěně po pustých chodbách, kam byl se dostal pootevřenými dveřmi.

Prudce přiskočil jsem k pianu a uchopil Alberta za ruku.

Slyšel jsem jeho vzlykot a cítil, jak uchopil mne křečovitě kolem krku.

Pak zvolna povznesl hlavu do výše a nepodívav se na mne zašeptal: „Příteli, brzy bude všemu konec."

Hleděl jsem mu vše rozmluvit, přistavil jsem si židli k pianu a počal hráti Chopinův valčík, abych jej přivedl na jiné myšlenky, ač cítil jsem sám jakousi nevolnost.

Leč hned po prvních taktech sňal jemně Albert kostnatou svou rukou ruce mé s kláves.

„Slyš," pravil jako ve snách, „miloval jsi kdy?"

„Přiznávám se upřímně, že nikoliv."

„Nevěř ženám," pravil pevným hlasem, „žena jest nejbídnějším tvorem pod sluncem. V úsměvu jejím skrývá se zrada, lež a smyslnost, sladký dech lásky její nasycen je jedem, jedem, jenž zničí krásné tvé sny o ideálech, o nebesích, ženy jsou ďábelštější než ďábel sám. Předstírají lásku, pouze aby se ti mohly vysmáti, naslouchají slovům tvým,

žert si z tebe tropice, polibkem svým tě usmrcuji a objímají tě pouze proto, že mohou tě způsobem tím také zardousiti. Když pak tě vidí láskou spitého, existenci tvou zničenou a zárodek smrti v prsou — odkopnou tě jako psa, vysmějou se ti a zvedají číši smrtící rozkoše do výše s výkřikem: Nu — kdo chce nyní mou lásku?“

Oko jeho planulo divokým leskem.

„Nemiluji,“ pravil jsem, „a nebudu milovati.“

Albert se usmál. Pak prudce vyskočil a uchopiv mne za ruce, vlekl mne ku své posteli.

„Jaroslave!“ zvolal slavnostně, „přisahej mi, že nebudeš nikdy milovati tuto ženu, — přísahej!“

Stál zde přede mnou vysoko vzpřímen. Žlutá záře vzdálené svíčky divně ozařovala chorobný jeho obličej a v pohledu jeho spočívalo cosi strašidelného.

A polohlasně opakoval jsem přísahu.

Albert pustil mou ruku a opíraje se o pelesť usedl na posteli, duse prudký kašel v podušce . . .

* * *

Byl teplý podzimní večer, když zastavil jsem se na počátku Františkova nábřeží a zamyšlen upřel zrak svůj do vody.

Jednotvárně šplouchaly vlnky tam dole. Majestátní silhueta královských Hradčan stála na tmavomodrém obzoru stráž nad Prahou, a vlažný větérek šuměl stromovím na černém Střeleckém ostrově. Karlův most leskl se svými světly v hladině řeky a světla nábřežních kandelábrů sbíhala se v dáli v lesklých čarách.

Nad řeku snášela se jemná mlha.

Tu vytrhlo mne ze zadumání hrčení kočáru. Obrátil jsem se mechanicky.

Kočár, tažený párem běloušů, kmitl se v letu kolem mne. Zatočil na rohu a zmizel ve Ferdinandově třídě.

Cítil jsem, že se mi zatajil dech

V kočáru byl jsem spatřil při nejisté záři svítilny dámu, jejíž obraz visel nad Albertovou postelí.

Teprve po chvíli probral jsem se z ustrnutí, do něhož mne náhlý, přeletný ten zjev pohroužil, a počav pochybovati o tom, co jsem spatřil, ubíral jsem se volným krokem k domovu

Ulice začínaly již pustnouti; lampář shasínal první svítilny, kráčeje přede mnou odměřeným krokem.

Přišed na konec Poštovské ulice, obrátil jsem se k domovu. Na rtech měl jsem sta otázek na Alberta, chtěl jsem se ho tázati, zdaž to byla Růžena, kterou jsem spatřil, je li to vůbec možno, — odkud, kam to jela, a hned opět napadla mi slova, s nimiž přijímal mne do svého bytu: „prosím o to, — netaž se mne nikdy na onu ženu“. Ne, nebudu jej mučiti zvědavou svojí otázkou.

Tak odhodlán vstoupil jsem do našeho pokoje.

V pokoji byla tma, — i nalezuuv zápalky, rozsvítil jsem. Albert ležel již v posteli, obrácen hlavou ke zdi.

Netroufal jsem si ho probuditi, a shasiv, ulehnul jsem též.

Leč myšlenky mé nedaly mi spáti; chvílemi viděl jsem se opět na nábřeží a slyšel hrčení kočáru. Beze spaní zmítal jsem se na lůžku. Poduška má byla horká jako oheň a dusný vzduch v pokoji tížil mi prsa. Stokráte chtěl jsem probuditi Alberta a vždy opět ustal jsem od toho úmyslu. Konečně však vida, že bych neusnul, nesděliv novinu svou příteli, zavolal jsem ho nejistým hlasem:

„Alberte!“

Slyšel jsem, jak se hýbe na své posteli; vztýčil se tam napolo a obrátil se obličejem ke mně, položiv hlavu bradou na pelesť.

„Alberte,“ pravil jsem, „zdá se mi, že jsem viděl Růženu.“

Neodpovídal dlouho; konečně zaslechl jsem slova pronesená hlasem, jenž zdál se vycházeti z hrobu:

„Nezapomeň na svou přísahu!“

V témže okamžiku vyšel měsíc a plná jeho záře osvítila Albertův na smrt bledý obličej. Důlky oční černaly se u velikých kolech, vlas v divém nepořádku zakrýval pravou skráň.

Chtěl jsem vyskočiti s lůžka a jíti k němu, leč síly mne pojednou opouštěly, svět v mlze počal se kolem točiti a upadl jsem ve spánek.

III.

Ráno vzbudil mne pleskot deště do oken. Nebe bylo se potáhlo šedivými mraky a hustý podzimní dešť, spojený s chladnou mlhou, uzavřel horizont neproniknutelnou hradbou. Z okapu, jenž veden hned vedle našeho levého okna, slyšeti bylo pravidelný crkot špinavé dešťové vody. Byla polotma.

Podíval jsem se na naše hodiny, ukazovaly již osm.

Zvolna vstával jsem s lůžka. Cítil jsem silnou bolesť v hlavě, a marně snažil jsem se připamatovati si vše to, co jsem minulý večer zažil. Vše zdálo se mi pojednou zcela jasně poblouzením mé fantasie.

Přistoupiv ke stolku, začal jsem připravovati čaj. Rozžehl jsem a obrátil se k Albertovi, jenž posud ležel na lůžku svém tak, jak jsem jej večer nalezl. Nechtěl jsem ho rušiti ve spánku, jehož tak velice potřeboval.

Jen jediná věc mi byla nápadnou, — revolver nad jeho hlavou nevisel na svém místě.

Přistoupil jsem k jeho posteli.

Ležel poloodkryt; ruka, na níž byl utržen rukáv košile, visela nehybně přes pelesť, košile sama byla na prsou rozhalena a hlava obrácena obličejem ke zdi.

„Bude se zlobiti, že zaspal,“ napadlo mi konečně, „a bude mi vykládati ve zlé, že jsem ho nevzbudil.“

A uchopiv jej za ruku, pohnul jsem jím slabě.

Leč ruka sklesla bezvládně do dřívější polohy.

Dech se mi zarazil; naklonil jsem se nad Albertem a vzkřikl jsem, spatřiv na zdi, u níž ležel, krev.

„Alberte!“ křičel jsem ze všech sil a obrátil mu hlavu.

Krev stydne mi posud v žilách, vzpomenu-li onoho pohledu. Tvář jeho byla zsinalá a na spánku zela hluboká rána, na níž lpěla uschlá krev. —

Vyběhnuv na chodbu, volal jsem jako šílený o pomoc. Div nepozbyl jsem smyslů, když vracel jsem se do pokoje s lidmi, kteří z přízemních místností přichvátali.

Albert ležel v posteli své zastřelen.

V pravé ruce svíral křečovitě revolver a krev utvořila pod postelí velkou kaluž.

Viděl jsem, že nesnesu déle toho pohledu a odevzdav přikvapivšímu po chvíli policejnímu úředníku byt, utekl jsem, utíkal v hustém dešti odtud . . .

Po ulicích byla skoro tma, v krámech hořel plyn.

Slyšel jsem stále hučení v hlavě, tisíceré myšlenky křižovaly mým mozkem a cítil jsem, že jsem blízek šílenství, když zastavil jsem konečně svůj běh před domem psychiatra doktora A.

Byl jsem ihned uveden.

„Šílím, šílím!“ křičel jsem, když vstoupil doktor.

Trvalo to dlouho, než se mu podařilo upokojiti mne a přiměti k vyprávění toho, co se přihodilo. Vyprávěl jsem nesouvisle, chvílemi uchopil doktora za ruku a krůpěje potu stály mi na čele.

Doktor kroutil hlavou a hleděl mne upokojiti. S počátku nenaslouchal jsem hrubě jeho slovům, leč později počal jsem jim věnovati více pozornosti; byl to sympatický hlas, jímž mi radil, abych si vyhledal jiný byt a strávil několik dní v úplném klidu.

Chlácholivá jeho slova působila na mne skutečně. Cítil jsem, že se mi opět vrací chladná rozvaha.

Vyšed na ulici, zamířil jsem k dosavadnímu obydlí. Před domem stál náš přítel Emil, malíř. Věděl již, co se stalo; byl již nahoře v našem pokoji, kde ležela dosud mrtvola Albertova, a čekal na mne s dopisem zapečetěným a na mne adressovaným, který nalezen byl u mrtvého

Ptal se, hodlám-li jíti nahoru, a když jsem odpověděl, že se nevrátím do našeho pokoje, dokud tam bude ležeti mrtvola nešťastného přítele, nabídl se, že mě dovede do svého bytu.

Zatím, co zašel opět do domu, aby s mým souhlasem požádal přízemní sousedy o ochranu našeho bytu, roztrhl jsem obálku zapečetěného psaní. Obsahovalo lístek pro mne a jiné, malé, zapečetěné psaníčko, na jehož obálce stálo třesoucí se rukou napsáno: „Slečně Růženě ***“.

Lístek můj obsahoval pouze rozloučení, přítel můj, věda, že je na celém světě sám, bez příbuzných, — odkázal mi celý svůj majetek, totiž zařízení našeho bytu, a pouze peníze na hotovosti, jež uloženy byly v spořitelně, měl jsem vynaložiti na jeho pohřeb. Konečně připojena byla prosba, abych doručil připojený lístek osobně adressátce.

Psaní sestaveno bylo zcela logicky; nic nenasvědčovalo náhlému výbuchu pomatenosti smyslů, ba okazovalo na čin dávno a chladne rozvážený.

Když mne Emil dovedl do svého bytu, odevzdal jsem mu onen svůj list a on spěchal vše vyříditi.

Já pak soudě, že nejlépe poslouží k utišení mého rozčilení volný vzduch, šel jsem ven, do deště. Zvolna procházel jsem se po nábřeží a chvílemi stanuv díval se do žluté vody. Dešť neustával; místy mihaly se v něm velké sněhové vločky.

Proč se zastřelil můj přítel? Který nešťastný osud přivedl mne k zakončení onoho strašného románu, jenž odehrál se patrně mezi Albertem a Růženou? Která kletba stihla mne, že naleznuv konečně přítele, přítele oddaného, v krátce opět jsem ho ztratil způsobem tak děsně tragickým?

Kdo jest ta bídná žena, která ho zničila?

A která náhoda stropila si to včera se mnou ukrutnou hru, že spatřiti jsem ji musil snad právě v tom okamžení, kdy přítel doma chystal se k samovolné smrti? . . .

Po dvou trapných hodinách, ztrávených v podobném přemítání na ulici, vrátil jsem se do Emilova bytu. A vida zde v pravdě bohémský nepořádek, bídu, jež zela z každého kouta, mimovolně pravil jsem sám k sobě: „Jak bohatý je tento chudák proti mrtvému tvému příteli!"

Emil vrátil se k polednímu.

Vyprávěl mi, že mrtvola odnesena již do ústavu, — prokurátorovi kláštera že ohlásil mou měsíční výpověď, a končil dobrozdáním, jež podal na odchodu svém lékař, který zjistil, že tu spáchána skutečně samovražda a že Albert vypálil osudnou ránu asi krátce před mým příchodem. Vyrušil jsem ho tedy ze smrtelného zápasu a posledním dechem vypravil snad ze sebe ona slova, kterými mne upomenul na moji přísahu.

* * *

Po pohřbu vrátil jsem se do svého bytu. Bylo tam vše již v pořádku a postel Albertova ustlána. Nabýval jsem opět klidu a vracel se do bývalých kolejí. Jenom že mi bývalo doma nevýslovně smutno.

Podzim, jenž byl až dosud slunečný, proměnil se v sychravý, nepříjemný přechod k nastávající zimě. Zahrada klášterní pustla a já byl nucen topiti.

Večer chodil jsem vždy do veselé společnosti svých soudruhů a vraceje se v noci domů, spěchal jsem čím dále tím méně kolem obrazů na chladných chodbách. Za to jal jsem se s úsilovnou chutí studovati.

Leč trvalo to přec jen dobrých čtrnácte dní, než odvážil jsem se před soudruhy poprvé pronésti jméno neznámé Růženy.

Dva ji znali.

„Je to rozkošné děvče!" zvolal jeden z nich, Dolanský, rozpustile. „Znám ji z plesů! Připadá mi jako malá Siréna — nelže-li totiž pověsť, tvrdící, že byla příčinou několika sebevražd!"

„Je to tedy nějaká andělská krása?“ prohodil skepticky Emil.

„Andělská, — ne, spíš ďábelská,“ smál se vypravovatel. „Cosi zvláštního spočívá v těch hlubokých očích, a nikomu posud při první rozprávce s ní nebylo volno.“

„Toť zajímavé, s tou dámou chtěl bych se seznámiti,“ volal Emil.

„Oho, — jen pomalu, — do společnosti takových bohémů, jako jsi ty, ona nechodí. A ostatně děkuj Bohu, popletla by ti hlavu, jako to již učinila mnohým jiným.“

„Mně by to neučinila!“ zvolal jsem bled.

„Tobě? — Prvnímu!“ smál se on.

„Mohl bych ji vidět?“

„Dovedeš se slušně pohybovat?“

Společnosť dala se do smíchu.

„Takový aristokrat!“ voláno.

„Nuže, uvedu tě do oné společnosti, avšak budeš-li se chtít po seznámení se s ní zastřelit, nesmíš tak učinit v sále. Slibuješ?“

Neodpověděl jsem

„A jaká je to kouzelnice?“ otázal se Emil.

„Tomu ty nerozumíš,“ smál se Dolanský. „Nedivím se pranic, že dovede každého okouzlit. Je to duchaplná dáma, kterou mám již dávno v podezření, že se celému světu za jeho zády vysmívá. Tolik je jisto, že ji posud neprostudoval nikdo.“

„A její rodiče?“

„Jsou velice přísní; děvče smí navštěvovati jen velice málo zábav, a kdyby nebyla od přírody obdarována neobyčejnou chytrostí, — nesměla by se vůbec s nikým ani bavit.“

„Ví již o Albertově smrti?“ vyklouzlo mi z úst.

„Pochybuji; — a ostatně co má ona činiti s Albertem?“

„Nic,“ pravil jsem rychle. „Nevím, jak napadla mi ta otázka. Nuže, kdy ji mohu spatřit?“

„Při nejbližší příležitosti přijdu pro tebe a uvedu tě na ples, kde tě té krasavici představím, — otec její tě zná zajisté již z tvé činnosti spisovatelské!“

Soudruzi pokašlávali ironicky

Nestaral jsem se více o jich hovor, ač jsem dobře věděl, že začíná se otáčeti kolem mne. Po chvíli odešel jsem domů, dříve než jindy.

Cestou myslil jsem na neznámou, ale doma zabral jsem se do čtení sedě u stolu v prostřed pokoje. Náhle zmocnila se mne ospalosť — leč chtěl jsem dočísti; podíval jsem se na hodiny, okazovaly čtvrt na jedenáct.

Tu zdálo se mi, jakoby někdo, stoje za mými zády, díval se mi přes rameno do otevřené knihy, ležicí na stole. Chtěl jsem se obrátiti, ale cítil jsem se pojednou strnulým, že nemohl jsem ani hlavu otočiti. Před oči pak kladla se mi lehká mlha, těžká víčka oční počala mi klesati — a v několika okamžicích jsem usnul.

Druhý den vzbudil jsem se ve své lenošce, lampa stojící na stole dohořívala, čoudíc u velikém, červeném plamenu, a já vrtě hlavou šel jsem se projíti.

Nemyslil jsem celý den na to, ale večer zůstal jsem doma — četl jsem jako včera. A ku podivu, -- vše se opakovalo; ospalým zrakem pohlédl jsem jen ještě na hodiny a rozeznal, že okazují čtvrt na jedenáct — tedy opět tutéž dobu, kdy oslovil jsem mrtvého Alberta — a hned pak jsem usnul.

Celý následující den tanulo mi na mysli, že to jakási výstraha — že mi hrozí neštěstí. Byl jsem ustavičně rozčilen, každý šramot mě znepokojoval, i zmocňoval se mne, jako tehdá po smrti Albertově, opětně pocit, jakobych byl blízek šílenství.

A když se zjev onen příštího večera zase opakoval, a lůžko mé také tuto noc zůstalo netknuto, odhodlal jsem se následujícího jitra odebrati se k lékaři, jenž poskytl mi za hrozné oné chvíle pomoci. Přijal mne velice přátelsky a vysvětloval vše přirozeným způsobem; čta, rozčiluji prý se zbytečně, pokoj, jenž stále připomíná mi onu událosť, působí též na mne škodlivě, a konečně prý lze se o lichosti všech těchto vidin velice snadno přesvědčiti, — jen abych hleděl prostředku sám se dopátrati.

Nevalně upokojen šel jsem ten večer domů. Bylo právě půl desáté, když napadla mi podivná myšlenka. Věda, že nemohu se nikdy ve chvíli onu otočiti, postavil jsem za stůl, přímo před sebe, své veliké zrcadlo, takže jsem se sám v něm viděl a též onu časť pokoje, která byla za mnou. Nebyl to valně příjemný pohled na tmavé ono pozadí a na ozářenou bledou moji tvář, podepřenou do dlaní a schylující se nad knihou. Četl jsem velice nepozorně, dívaje se každou chvíli na hodiny. Jinak neviděl, neslyšel jsem ve své napjatosti a rozčilenosti ničeho kolem sebe. Bylo mi opravdu úzko, když ručička okazovala čtvrt na jedenáct.

A vskutku, někdo stál za mnou.

Bleskurychle pohlédl jsem do zrcadla a zbledl.

Za mnou stála postava černě oděného muže, v bílých rukavičkách a plesové kravatě. Jako šipka vyskočil jsem se sedadla a obrátil se.

Byl to Dolanský.

„Přicházím pro tebe na onen ples,“ pravil, zapínaje si rukavičku.

Dlouho nenalezl jsem slov.

„Byl jsi u mne také včera?“ pravil jsem konečně.

Podíval se na mne udiven.

„Nic, nic,“ pravil jsem, nevyčkav jeho odpovědi.

„Nuže připrav se,“ pravil; „opozdil jsem se trochu, máme nejvyšší čas.“

Když jsem vstoupil s Dolanským do Žofínského sálu, stanul jsem zmaten. Posud nikdy nebyl jsem na velkém plesu. Hlava točila se mi nad tím množstvím nádherných světel; krásným dámám ve skvostných šatech sotva troufal jsem si pohlédnouti do očí.

Ale než se ke mně vrátil Dolanský, který byl na chvíli zmizel v ruchu plesovém, probral jsem se již ze svých rozpaků.

„Dámě oné představím tě ihned, až se s ní setkáme,“ řekl přítel; „připravil jsem ji už na to — jenom tě prosím, nevyveď žádnou hloupost!“

Pohodil jsem hrdě hlavou. „Nač se před ní ostýchati?“ myslil jsem si, „jest to žena, která zajisté zasluhuje mého opovržení; zničivši mého

přítele, troufá si baviti se v tomto lehkomyslném víru, smějíc se hloupým vtipům svých tanečníků a koketujíc jako všechny ostatní. Co jí po tom, že zničila mladý život, — nestalo se tak poprvé."

A po chvíli zastavila se před námi krásná dáma v jasně modrých plesových šatech se zlatými ozdobami. Černý vlas vlnil se bujně v půvabném účesu, jiskrný zrak spočíval na zardělých mých tvářích a kolem rtíků zdál se pohrávati podivný, však sympatický úsměv.

„Přál jste si býti mně představen, — není-liž pravda?" pravila klidným hlasem.

IV.

Poklonil jsem se, — trochu hloub, než jsem s počátku zamýšlel. Pak začal jsem s ní promenovati.

Úmyslem mým bylo, seznati ji dříve, než počnu vyprávěti o svém mrtvém příteli a než odevzdám jí onen list, který jsem s sebou přinesl. Leč cítil jsem se s počátku v její přítomnosti trochu nevolným a slova vázla mi na rtech; na štěstí zpozorovala záhy mou stísněnosť a začala mne baviti sama. Již za několik okamžiků přesvědčil jsem se o pravdivosti slov Dolanského, — byla to vskutku duchaplná dáma. Ba pomalu počala z rozmluvy její vyznívat jakási upřímnosť, dobromyslnosť s nádechem jemné melancholie. Každým slovem jejím padala s ní ona tajemná rouška, v níž představoval jsem si ji zahalenu, — čím dále, tím zdála se mi přístupnější, a když končila naše promenáda, stála přede mnou jako každé jiné děvče, — leda s tím rozdílem, že tato byla nad jiné krásnější a duchaplnější.

„To že jest ona démonická žena? Ta že přivádí lidí k šílenství, milence k sebevraždě?" pravil jsem k sobě a div jsem ji za dřívější své mínění neodprosil. Ale pak jsem si zase domlouval: „Jsi jako dítě; chytrá žena dovede z tebe v několika minutách učiniti to, co sama chce, způsobí, že zapomeneš na svého nejlepšího přítele, oklame tě ženskou lstí, ba snad samotnému poplete ti hlavu, jen aby se ti za zády vysmála."

Usedli jsme spolu v odlehlém jakémsi rohu na sametové pohovce. V proudu rozmluvy, do které jsem nyní sám opět zasáhl, pravila:

„Znám vás již delší dobu jakožto spisovatele, vím tedy, že rozumíte citům víc než ti ostatní," při tom okázala hrdým posuňkem na sál, „a že nebudete mi vykládati ve zlé, přiznám-li se vám bez obalu, upřímně, jak si toho přejete a jak málo kdy ženy k tomu se odhodlají. Máte pravdu, — nepoznala jsem posud lásky, ač bylo to vždy mým nejvroucnějším přáním. Stíhá mne kletba, vím to, cítím spočívati na prsou svých tíži svého osudu. Vím vše, co mi říkáte; slyšela jsem již tolik vyznání lásky, že bych mohla vždy již po prvních slovech dopovídati sama konec, — ale všechny vzbudily ve mně buď úsměv, buď útrpnosť, nikdy nepocítila jsem onen pocit, o němž vy básníci tak rádi píšete, — nepocítila, ač vím, že božský onen cit je úkolem ženy, a že bez něho celý život stává se nudnou cestou k útočišti smrti. Chovám úctu k posvátnému citu onomu — avšak právě proto nechci a nemohu jej lháti. Musím snášeti zdvořilosti mužů, s nimiž mne poutají vztahy společenské;

ale jakmile mi některý projeví lásku, odmítám neuprosně. Nejednám-li správně? Je-li mojí vinou, že bez vlastního přičinění vzbuzuji lásku, kterou nemohu opětovat? Mohu-li za to, že odmítajíc zadávám tomu neb onomu ránu smrtící? Ovšem, vy mužové jste rozmazleni výhodami svého postavení. Vy smíte se ucházeti, my musíme čekat, vy můžete lásku svou vyznávati komu chcete, my pouze tomu, kdo se nám nabízí. Hleďte tam do sálu, — vidíte ony dámy, jež sedíce na svých židlích trpělivě očekávají své tanečníky? Činí tak celý večer, a nestěžují si nikomu, oddány do svého osudu. Víte však, jak poměry mají se při volence; polovice pánů odejde ze sálu, pyšna, stydíc se za to, že činiti má na čtvrt hodiny to, co činí jich dámy celý večer, — čekat. Vy smíte mluviti volně o svých citech, nám to společnosť zakazuje. Ale já chci býti upřímnou, nechť si svět o mně soudí jakkoli: jako neváhám přímo a bez okolků odmítati ty, které nemiluji, tak bych i přímo city své projevila tomu, kdo by probudil ve mně neznámý dotud pocit lásky. Není mé jednání správné?"

Utkvěla na mně dlouhým pohledem, před nímž jsem pomaten sklopil oči.

V duchu musel jsem jí dáti ve všem za pravdu a přece neustál mě varovati vnitřní hlas, abych jí nevěřil, že to je žena lstivá a zlá.

Chvíli mlčeli jsme oba.

Pojednou zavadila moje ruka náhodou o náprsní kapsu a jako blesk pronikla mou hlavou myšlenka, že neodevzdal jsem dosud psaní Albertovo.

„Slečno" — pravil jsem — „vzpomínám si, že přišel jsem dnes hlavně proto, abych splnil poslední vůli svého mrtvého přítele Alberta B."

„On zemřel?" pravila ona, nepohnuvši ani brvou v obličeji.

„Ano," pravil jsem, dívaje se jí pevným pohledem do očí; „zastřelil se."

Neodpověděla ani slůvkem.

„Musím Vám odevzdati toto psaní — zde jest."

Tak mluvě podal jsem jí zapečetěný lístek.

Ona jej vzala a neotevřevši zapálila nad svíčkou. Když poslední kus papíru dohoříval, zadupala oheň nožkou.

„Slečno!" vzkřikl jsem, nevěda co činím.

Cítil jsem pojednou, jak mi žíly na spáncích nabíhají, jak se mi krev žene do tváří, a nebyl jsem schopen slova.

„Mám čísti kletbu umírajícího?" pravila ona lhostejně, odcházejíc. Poodešla tak asi dva kroky, pak vrátila se rychle ke mně, postavila se přímo přede mne a pravila, dívajíc se mi přímo do očí:

„Milujete vy mne?"

Uchopil jsem rukou lenoch židle za mnou stojící; cítil jsem závrať a sklopil pohled. Když troufal jsem si opět povznésti oči — byla ta tam.

Chtěl jsem ze sálu, chtěl jsem utéci daleko, daleko odtud.

Viděl jsem v okamžiku tom celý sál v divném, modravém přísvitu, společnost v divém reji, vše v jediné šílené směsici.

U vchodu byl jsem zastaven.

Růžena odcházela se svými rodiči domů.

Otec stiskl mi v dobré náladě ruku, a pozval mne na žádosť její k nim, na návštěvu.

Podíval jsem se na ni; vyhnula se mému pohledu.

Ale když mi tiskla ruku, pohlédla plaše na mne.

„Přijdete?“ otázala se šeptem.

„Ne,“ odpověděl jsem také šeptem ale pevně.

A když sešli se schodů a ona vstoupila do kočáru, již ani se neohlednuvši, tu letěl jsem jako beze smyslů do šatny, a obléknuv se, zamířil jsem v divém spěchu na nábřeží. Zde sklonil jsem se nad zábradlím a dívaje se do šumné vody, cítil jsem, — že pláči, pláči poprvé ve svém mužném věku, pro lásku, šílenou lásku . . .

* * *

Probděl jsem celou noc na svém lůžku; k ránu konečně jsem usnul.

Bylo již pozdě, když jsem vstal.

Pokoj ozářen byl bílou září; přistoupil jsem k oknu. Sníh byl napadl přes noc hezky vysoko, a zahrada, oděna v bílou tu pokrývku, nabyla rázu zcela nového, mnohem veselejšího. Obloha byla modrá jako chrpa a zimní slunko loudilo skotačivě ze sněhu tisíceré diamanty.

Vrhl jsem se na pohovku. Cítil jsem pojednou neobyčejný klid a chladně počal jsem uvažovati události poslední noci.

Albert se nemýlil, je to démonická žena, zasluhující opovržení. Ba divil jsem se s počátku náhlému svému výbuchu při jejím odchodu.

Ale tyto pocity ihned se změnily, když jsem zabloudil pohledem na její podobiznu, visící posud nad prázdnou postelí Albertovou a hledící na mne nyní ku podivu klidně krásnýma svýma očima.

„Urazil jsem ji,“ napadlo mi, „urazil za to, že otevřela přede mnou své srdce, že nepřetvařovala se, a že následovala slepě svých citů . . .“

Cítil jsem se malomocným, nevýslovně nešťastným. Marně opakoval jsem si stále radu mrtvého Alberta, přísahu, kterou jsem učinil — ba čím dále, tím více jsem Růženu omlouval.

Nemůže za svůj cit, nemůže za to, že určena je k tomu, přiváděti muže v zoufalství, — nemůže za to, že musila Alberta odmítnouti, — nemůže za to, že se zastřelil . .

Marně vzpíral jsem se podobným myšlenkám; Albert byl mrtev, aby mi snad vysvětlil pravý stav věci, a já cítil, že pozbývám chladného rozumu a vlády nad sebou. Musil jsem uznati, že miluji tuto podivnou zlou bytosť — a lekal jsem se budoucnosti.

Vstal jsem a sňal mechanicky obraz její se zdi. Pak přistoupiv ke své posteli, hledal jsem místo, kam jej zavěsiti; činil jsem si výčitky, ale marně.

Kladivo nemohl jsem dlouho nalézti, a když jsem pak počal zatloukati hřeb do zdi, narazil na kámen, vzpíraje se jíti dále. Konečně se skoba

ohnula a stala se nepotřebnou; při tom praštil jsem se ke všemu kladivem přes prsty.

Však neustal jsem přece od svého pokusu; sňal jsem jiný obraz, jenž visel nad mojí hlavou, a pověsil na jeho místo podobiznu. Visela tam nakloněna na jednu stranu, a marně jsem ji narovnával. Konečně nechal jsem ji viseti na křivo.

Nyní obrátily se myšlenky mé jiným směrem. Pokořil jsem ji, ona jest příliš hrdá, než aby toho strpěla, a bude hledět mne zničiti; učiní tak předstírajíc lásku, přivede mne tak daleko, bych poklekl před ní se slovy vyznání na rtech — a pak se mi vysměje . . .

Cítí jsem, že setkám-li se ještě jednou s ní a dám jí poznati, čím se mi stala — budu nucen následovati příkladu svého mrtvého přítele . . . Ale zase jsem si pravil, že jest pouze na mně, aby k té příležitosti nedošlo; nevyhledal jsem jí, — a jinak sejíti se nemůžeme.

Já bláhový si myslil, že se mi podaří na ni zapomenouti.

Tu však přihodilo se něco, co jsem neočekával. Kdysi přišed do hospůdky ke svým soudruhům, obdržel jsem od sklepníka poslouhou přinesený lístek.

Otevřel jsem jej a udiven četl:

„Jsem zítra odpoledne sama doma. Chcete mi věnovati několik okamžiků své přítomnosti? R.“

Zůstal jsem jako omráčen.

Tedy tak daleko sahá její nestoudnosť? K takovému kroku odhodlala se v nevyrovnané své pýše — že vydá se v mé ruce, jen aby nade mnou úplně zvítěziti mohla?

„Půjdu tam,“ řekl jsem pevným hlasem, že se vše u stolů na mne obracelo. „Uvidíme!“

* * *

„Kostky jsou vrženy!“ pravil jsem si, zazvoniv u Růženina bytu. Otevřela mi služka.

„Milostivá paní není doma,“ pravila, nepodívavši se na mne; „oznámím však Vaše blahorodí slečně.“

Prošli jsme asi třemi místnostmi do nádherného budoiru, kdež mne služka opustila. Pokoj zařízen byl dle vzorů doby rokokové; krok dusil se v těžkých kobercích a velká okna byla zastřena drahocennými záslonami. Nad skvostnou pohovkou vznášela se postava Amorova, mířic šípem svým ke vchodu; vedle elegantního toiletního stolku s čínským zrcadlem stálo krásné piano s otevřeným víkem. Celý ten prostor, plný svůdného přepychu, dýchal jakýmsi opojným, sladce omamujícím kouzlem.

Však já cítil v okamžiku tom v sobě více síly, nežli jsem se mohl nadíti.

Konečně zazněly z vedlejšího pokoje drobné krůčky a po chvíli vstoupila Růžena. Spodní růžový šat její prosvítal jemnou muselinovou řízou, splývající až k zemi a v půli sepjatou černým pasem se stříbrnými ozdobami, otevřené rukávy ukazovaly nad sníh bělejší rámě a malý stře-

víček, svíraje její nožku v černé hedvábné punčošce, hleděl koketně vyniknouti z flórové obruby sukének.

Poklonila se s jemným úsměvem, ukázavši mi na pohovku.

„Toť hezké, že jste nás navštívil; myslila jsem, že se hněváte. A neodstrašilo vás, že mě naleznete samotnou? Otec s matkou odjeli odpoledne k nějaké naší tetě. Musíte tedy přijmouti za vděk mou maličkostí.“

V rozpacích usedl jsem vedle ní. Ona skřížila nožky a dívala se na mne tím zvláštním pohledem, jímž pomátla mne na oné zábavě.

Rozmlouvali jsme skoro půl hodiny o různých lhostejných věcech. Konečně jsme uvázli.

„Jak bavila jste se slečno na posledním plesu?“ ozval jsem se po chvíli.

„Lépe než vy,“ smála se ona, „ač neslyšela jsem tentokráte ni jediného originelního vyznání lásky.“

„Snad svou vlastní vinou.“

„Nikoliv — je to osud; ti, o něž nestojíme, běhají za námi; kdežto ti, od nichž bychom nejraději vyznání slyšely, dělají s ním drahoty.“

„Aha, tady jsme,“ napadlo mi.

„Někteří třeba milují,“ pokračovala ona po chvíli — „a přece mlčí — buď ze směšného studu, buď z nedůvěry v sebe, z obavy, že budou odmítnuti, ba někdy snad i z bázně před láskou samou. Bláhoví! Jako by láska o sobě kdy mohla býti hříchem. Vaše vlastní myšlenky nejsou nikým kontrolovány, jste za ně zodpověden sám sobě. A oddají-li se dva, muž a žena, úplně své lásce, tak že možno v nich nalézti duši jedinou, mohou-li spolu spáchati nějaký hřích — dokud o lásce jejich nezvědí jiní? Jenom pak — na světle veřejnosti — může se láska státi proviněním.“

„Dle toho není po tmě žádný hřích ani možným, poněvadž jej žádný nevidí,“ usmál jsem se sofistickým těm výkladům.

„Ovšem,“ pravila ona se smíchem, „pokud se nerozsvítí.“ Sepjala koketně ruce za hlavou.

„Pane Jaroslave,“ pravila usmívajíc se, „vy jste posud nikdy nemiloval?“

„Nikdy.“

Se smíchem, na němž znáti bylo nucenosť, vstala se své lenošky a přistoupila k oknu

Venku nastával soumrak; v pokoji rozhostila se polotma a červená zář dohořívajícího uhlí v krbu osvítila pokoj fantastickým nachem.

Rozuměl jsem dobře jejímu mlčení — zlobila se, zlobila proto, že nesetkala se asi posud nikdy s podobným odporem.

Přistoupiv též k oknu, díval jsem se s ní na ulici.

Vyňal jsem z dírky u kabátu kytičku fialek, jež mi ráno daroval Dolanský, a přičichl k ní; leč kytička mi vypadla. Shýbl jsem se rychle pro ni a chtěl ji zastrčiti.

„Dejte mi tuto květinku,“ pravila ona náhle, jakoby rozhodnuta. „Nechám si ji na památku.“

„A zítra ji spálíte.“

„Nikoliv, mýlíte se," zvolala ona patrně rozčilena, „budu ji nositi na srdci."

A dříve, než vzpamatovati jsem se mohl ze svého úžasu, rozepjala hořejší tři knoflíky na svých šatech a hodila fialky za sněhovou košilku.

Strnul jsem nad raffinovaným klidem, s jakým obnažila přede mnou náhle část svých ňader, a cítil jsem horko ve tváři.

Ale brzy jsem se vzpamatoval a nabyl síly k odporu tím tužšímu.

Jakoby se nebylo pranic přihodilo, podíval jsem se z okna.

„Chodíte, slečno, ráda do divadla?"

„Ano," pravila ona s podivuhodným klidem, dívajíc se mi drze do očí.

„Mně je činohra ze všeho nejmilejší."

Neodpověděla.

Pohledl jsem na ni; byla na smrt bleda. Zvítězil jsem.

Mohl jsem sice již odejíti domů, leč nechtěl jsem nyní tak učiniti, cítě se dosti silným.

Přisedl jsem k pianu a počal hráti barcarolu. Nezahrál jsem však ani deset taktů a Růžena přistoupila až ke mně.

Loket položila na klávesy, jež vydaly falešný akkord a sklonivši se, dívala se oním drzým pohledem na mne. Záře z krbu osvítila její krásný obličej příšerným leskem a oči svítily žárem démonickým. Zdálo se mi, že s ní spadla škraboška a že mi dala náhle pohledem tím na jevo hlubokou svou nenávisť, až posud tajený vztek a zmatek.

Falešný akkord utichl; připadlo mi v posledním okamžiku, jako bych týž akkord již někde byl slyšel, a mimovolně přišlo mi na mysl, že to onen akkord Albertův . . .

Abych se nedal pohledem jejím splésti, hrál jsem dále.

Tak okázala se mi žena, kolem níž viděla celá společnost záři nedostupnosti, jíž se všech stran lichoceno a se klaněno, ta žena, o níž snilo celé město, jež příčinou byla sebevražd a jež přec tak daleko přede mnou nepatrným se zapomněla, — proto, že nemohla nade mnou zvítězit.

Tak pomyslil jsem si, leč náhle zatočila se mi hlava, když pocítil jsem, že Růžena jemně otočila ruku svou kolem mého krku.

Cítil jsem, že jsem ztracen; vše vůkol splývalo v divokém víru a již chtěl jsem ji objati v šílené vášni, když náhle zoufalou silou vzbudilo se naposled moje vědomí Vyskočil jsem ze sedadla a velkými kroky došel k oknu, bych ochladil své rozpálené líce na studeném skle.

Viděl jsem jen ještě, že zůstala jako zkamenělá státi u piana, ani sebou nepohnuvši; pak opírajíc se rukou o křeslo, došla až k pohovce, na niž bezvládně sklesla. Uslyšel jsem její štkání.

Nepocítil jsem k ní žádné útrpnosti a chtěl, přiblíživ se k ní, pošeptati jí ještě nějaký hloupý, frivolní vtip a ponechati ji jejímu osudu; ale když sklonil jsem hlavu svou k ní, uchopila mne pojednou křečovitě kolem šíje.

Nevěda, co se se mnou děje, sklonil jsem koleno a poklekl před ní.

A ona tiskla a líbala mne šíleně. Stopy slz vymizely z jejích očí a v záři krbu objevil se pojednou nevýslovně blažený úsměv na jejích rtech. —

„Miluješ mne?“ zašeptala.

Nevím, co dále se mnou se dělo. Ztratil jsem smysly v okamžiku tom; vím toliko, že počal jsem vášnivé její polibky ještě vášnivěji opětovati — a že přísahali jsme si věčnou lásku . . .

Tu náhle rozlétlo se po pokoji světlo.

Vyskočil jsem oslepen a spatřil před námi státi Růženina otce.

Zrak jeho div mne neprobodal, čelo jeho bylo svraštěno. Nebyl mocen jediného slova a ukázal jen posuňkem na dveře.

Jako opilý vrávoral jsem ven, poslouchaje jeho němého rozkazu . . .

V.

Dnem následujícím dopršela lhůta mého nájemného; do příštího rána měl jsem se vystěhovati.

Vstával jsem s hlavou těžkou; cosi jako těžký mrak zdálo se tísniti můj mozek a marně hleděl jsem se upamatovati na všechny podrobnosti bouřlivého minulého večera.

Když předstoupil jsem před zrcadlo, až ulekl jsem se svého vzezření; pod očima mýma modraly se veliké kruhy, čelo pokrývaly hluboké vrásky, cítil jsem, že sestárnul jsem za jediný měsíc o deset let.

Cítil jsem pravdu varovných slov Albertových, cítil jsem, že zničen jsem na těle a na duchu, a to ženou . . .

A přec převládal ve mně pocit nevýslovného blaha. Vždyť miluje mne ona, k níž planu nejvášnivější láskou. Možná, že hrála se mnou komedii ještě při onom posledním setkání, ale právě mým odporem probudil se v ní náhle cit, jemuž bylo dotud hrdé její srdce uzavřeno.

Však draze vykoupil jsem své vítězství, viděl jsem kvapem blížiti se svou záhubu, věděl jsem, že štěstí naše je příliš velké, než aby nám ho osud nezáviděl. Záhuba přijíti musí, byl jsem přesvědčen, ale nevěděl jsem posud, s které strany.

Snad její rodiče? Co mi mohou učiniti? Mohou klásti překážky našemu spojení, ale lásku ze srdce nám vyrvati nemohou.

Či hrozila by mi záhuba od ní samé?

Zamyšlen stanul jsem před její podobiznou; viděl jsem tentokráte v pohledu jejím nevýslovnou něhu. Ne, to není možno, slova její nemohla býti vylhána, slzy vynuceny, vášeň předstírána.

Nuž odkud hrozí mi záhuba?

Na všechny možné osoby jsem přemýšlel, však na toho hlavního — na sebe, na svůj mozek, jsem zapomněl.

Bych přivedl se na jiné myšlenky, počal jsem rozvažovati o nové své existenci. Nevím, nač jsem posud spoléhal, že nestaral jsem se o nový byt. Pak napadla mi opět obtíž, s jakou stěhovati bych musel celé ono zařízení, jež mi odkázal Albert; bylo by nejlépe, kdybych zbaviti se mohl nešťastného toho nábytku, jehož každý kus chová v sobě trapné upomínky. A navštívil jsem klášterního prokuratora, nabízeje mu zařízení svého pokoje ke koupi.

Přijal mne velice zdvořile a díval se na mne nějak polívně. Konečně byl však ochoten pomoci mi onou koupí z peněžitých nesnází. Uspokojen jsem se vracel.

„Poměry musí se každým způsobem změniti,“ přemýšlel jsem v poledne cestou k naší hospůdce; „Růženě podaří se zajisté usmířiti rozhněvaného otce a snad konečně dosáhnouti i svolení rodičů k našemu spojení. — Bláhová myšlenka!“ rušil jsem hned zase tyto smělé naděje. „Vždyť nejsem ničím, — jsem ztracenou existencí beze vší budoucnosti, kdyby i odhodlala se proti vůli svých rodičů státi se mou ženou, — leč to není možné, jsem směšný . . .“

Pozoroval jsem, že myšlenky mé stávají se nelogickými; též připadalo mi, jakoby se všichni kolemjdoucí zastavovali, zraky na mne upírajíce. Zastavujte se, — zastavujte, cos takového neuvidíte tak brzy, nejšťastnějšího člověka, zoufajícího nad svým životem . . .

A hlavu nesa vzhůru, ubíral jsem se středem jich. Šeptali za mnou, věděl jsem to, ba slyšel docela jich úsměšky.

„Blázen!“ pravil nějaký blázen, vraziv do mne.

Do hostince přišel jsem velmi pozdě, přátelé moji byli již odešli. Hostinský přinesl mi něco zcela jiného, než jsem si objednal. Dal jsem mu za to velkou důtku, leč on stále dokazoval, že se nemýlil.

A opět myslil jsem na ni; kdyby mne nyní tak viděla — u mého skrovného oběda, — toho, jehož miluje — ona.

Zrak můj těkal nepokojně po místnosti, až zastavil se u pepřenky na protějším stole. Pepřenka tato se mi smála, byl jsem o tom přesvědčen. Jiní lidé viděli v hlavičce její dírky, otvory pro pepř, — já však jediný poznal jsem v nich oči, nos, — a široká šklebící se ústa. Ba, je to směšné, jak považovati to může někdo za pepřenku.

A vyskočiv mrštil jsem ji o zem. Vše se na mne otáčelo.

Chtěl jsem cizincům oněm nejprve celou věc vysvětliti, leč napadlo mi, že by mi nevěřili, — ba že by mne snad považovali i za blázna.

Cítil jsem, že mozek můj počíná se zatemňovati a že stávám se svým chováním nápadným. I zaplativ svůj řád, chtěl jsem odejíti.

Leč ve dveřích zastavil mne posluha.

„Panu Jaroslavu K.“

Vytrhl jsem mu dopis z ruky a běžel s ním k oknu; ruka se mi zimničně třásla, když roztrhl jsem obálku. Byl od Růženy.

„Jaroslave!

Jsem zničena; po Tvém odchodu následoval strašný výstup, chtí mne poslati ven, na náš statek, kde bych Tě nikdy více spatřiti nemohla; cítím však, že je mi nemožno bez Tebe žíti a jsem ochotna Tě následovati, — kamkoliv. Tvá láska nahradí mi ztrátu mé cti, mého domova. Čekám odpověď.“

„To je únos,“ zablesklo se mi v hlavě, „ona svolila by k útěku, nuže, má se státi.“

A napsav rychle na druhou stranu lístku: „Uprchneme dnes o desáté hodině, očekávám Tě ve svém bytě,“ odevzdal jsem lístek, zapečetiv jej opět, posluhovi. „Utečeme,“ dal jsem se do smíchu, když odešel, „ale kam?“

* * *

Odpoledne začal jsem činiti přípravy k našemu útěku. Věc byla snažší, než jsem si s počátku myslil. Prchnu s ní ke svému příteli v M , ten mne zajisté nevyzradí; odtud budu hledět dostati nějaké místo v Německu, a zdaří-li se mi to, odstěhujeme se tam. Plány ty byly zajisté tehdy směšné. — Co se týče mého nábytku, nenáležel více mně. Jen podobiznu Růženy chtěl jsem vzíti s sebou; posud byl jsem vždy obraz ten sňal velice lehce, tentokráte musil jsem utrhnouti poutko. Zastrčil jsem podobiznu do své náprsní kapsy a ulehl.

Očekával jsem, že křížiti se bude v mozku mém tisíce myšlének, mlhavých plánů do budoucnosti; leč místo toho cítil jsem v hlavě strašně prázdno a nastávajícím soumrakem opanoval mne nevýslovný stesk.

A přec teprvé mnohem později odhodlal jsem se jíti na ulici.

„Odkud hrozí mi ona záhuba?“ pravil jsem si polohlasně, zavíraje svůj byt.

Byla obleva; ulice byly proměněny v směsici bahna a polorozpuštěného sněhu; velké kupy sněhové, shrabané vždy ve vzdálenosti několika kroků, byly úplně sčernalé a dlaždičkový chodník pokryt byl vrstvou mazlavého bláta. Tu a tam bělal se posud nějaký kousek vlhkého sněhu a černé koleje koňské dráhy na Malém náměstí byly mokré, odrážejíce světlo plynu, hořícího mdle ve špinavých svítilnách.

I tato část města, jedna z nejživějších, byla již pusta. Sem tam mihnul se rychle nějaký chodec, — krámy byly již zavřeny a odevšad na mne vanulo jakési hrobové ticho

Nevěděl jsem, co činiti v hrozné té době, která mi zbývala ještě do desíti hodin.

Konečně odhodlán obrátil jsem svůj krok k naší hospodě. Leč i tam bylo prázdno.

„Páni malíři odešli s panem Dolanským, jenž prodav dobře nový svůj obraz, pozval je kamsi na víno,“ pravil hostinský.

Odešel jsem z hospody, doprovázen až ke dveřím hostinským, jenž díval se dlouho za mnou. Snad poznal mé rozčilení.

Hodiny na staroméstské věži okazovaly půl desáté.

Zvolna, s hlavou sklopenou, ubíral jsem se k domovu. Zdálo se mi chvílemi, že nevím, co se děje se mnou, a musil jsem násilně obraceti mysl svou k tomu, co se stalo a co mne ještě dnešní noci očekává. „V jedenáct hodin vyjíždí vlak ze státního nádraží!“ pravil jsem jako na omluvu, vraziv do nějakého cizince na rohu malé Karlovy ulice.

Pak šel jsem domů. Hostinec v průjezdě mého domu byl tentokráte též nějak pustý, ač byl osvětlen: nepotkal jsem v průjezdě ani živé duše; pomalu bral jsem se klikatými chodbami budovy v druhém dvoře k svému bytu. Otevřel jsem jej, hvízdaje si nějakou písničku.

Nechav dveře pootevřeny, abych viděl aspoň trochu v záři červené lampičky před obrazem našeho svatého, hledal jsem zápalky.

Marně; bůh ví, kam jsem je založil. I usedl jsem potmě na židli u samého okna a zamyšlen díval se do zahrady. Myslil jsem na Růženu.

Pojednou vyskočil jsem se židle.

„Vždyť ona neví, kde bydlím!“ napadlo mi náhle a cítil jsem krev hrnouti se valem k mé hlavě.

Učinil jsem několik kroků ke dveřím, nevěda co činím, a otevřel je.

Na prahu stála nepohnutě Růžena; příšerně vystupovala silhueta její postavy před blikavou lampičkou svatého; stála němě, jako socha.

Pak vstoupila ke mně do pokoje a padla do mého náručí. Líbal jsem ji vášnivě — splnila tedy svůj slib, — opustila své rodiče, vše — k vůli mně nepatrnému, ubohému . . .

Pak usedli jsme na pohovku, šeptajíce. Ona vyprávěla mi o scénách s rodiči svými a já svěřoval jí svoje plány. Provázela své odpovědi na moje otázky blaženými vzdechy a polibky. Jenom na moji otázku, odkud ví, kde bydlím, zůstala mi odpověď dlužna.

Náhle slyšel jsem odumírati pokojem vzdech, — vzdech, jenž zdál se mi vycházeti směrem od Albertova lůžka. Růžena jej patrně také slyšela, neboť požádala mne, abych rozsvítil.

Našel jsem konečně zápalky; ale když jsem chtěl jednu z nich rozžehnouti, vypadly mi z ruky a rozsypaly se po zemi. Shýbl jsem se, hledaje dlaní na podlaze; leč tu pojednou zdálo se mi, jakoby mne byla uchopila dole nějaká ruka, odstrkujíc ruku moji pryč.

Přiskočil jsem k Růžené a nevěda, co činím, uchopil ji kolem pasu. Cítil jsem, že se chvěje a tiskne se ke mně. Zmocnil se mne pocit šíleného strachu.

Tu náhle padla plná záře měsíční oknem do pokoje.

U Albertovy postele visela přes pelesť bílá ruka, ruka, na níž byl roztržen rukáv.

Cítil jsem, jak mi krev stydne v žilách, hlava jakoby se chtěla rozskočiti a mimovolně sevřel jsem ruce v pěstě.

„Co je ti?“ zvolala ona, držíc mne křečovitě za ruku.

„Nic, nic,“ šeptal jsem jako smyslů zbaven, dívaje se vytřeštěným pohledem na Albertovu postel.

A ruka jakoby se byla pohnula. Viděl jsem Alberta, mrtvého Alberta, tak jak ležel tenkráte na lůžku, s rozcuchanými vlasy a uschlou krví na spánku blížiti se k nám.

„Stůj!“ zvolal jsem. „Nás chrání láska!“

Leč on blížil se více a více. Strhaný zrak jeho spočíval na mně; byl to strašný pohled, a ruka jeho jakoby vztahovala se po Růženě . . .

Co v příštím okamžiku se dělo, míhá se jenom nejasně v mé paměti. Jakoby někdo násilně byl odtrhl Růženu ode mne, jakoby s hrozným výkřikem byla klesla na podlahu a já se vrhl k ní . . . smysly opustily mne docela . . .

Když se mi vrátilo vědomí, byla světnice plna lidí, a ti pravili, že jsem milenku svou zardousil . . .

* *
*

Tak končil Jaroslav své vypravování.

Doktor povstal s pohovky a rozčilen jal se choditi po pokoji.

„Byl jsem později postaven před soud,“ pravil temně šílený, „však lékaři viděli ve mně šílence, — i byl jsem dopraven sem, do vašeho ošetřování. — Nuže, co říkáte mému vypravování?“

Doktor stál u něho a mlčky stiskl mu ruku.

„Jděte na lůžko," pravil konečně vlídným hlasem, „jste velice rozčilen, jděte spat!"

„Ale — nebudu spáti sám, — viďte?"

„Ne, ne."

Vrávoravým krokem ubíral se Jaroslav ze dveří ven, na schody.

Doktor zazvonil na opatrovníka.

„Nechte zapřáhnouti," zvolal patrně rozčilen, „a vám nařizuji co nejpřísněji, abyste po celou dnešní noc nehnul se od lůžka pana Jaroslava, — je to k vůli utišení jeho mysli." — —

Bylo krásné zimní jitro, když vracel se druhého dne doktor Borotínský do svého ústavu. Byl nevyspalý a v hlavě vířily mu posud všechny ty ohnivé valčíky, jež byl celou poslouchal.

Na azurovém nebi nebylo ani mráčku a mlha minulé noci byla se úplně rozprchla před vítěznou září červeného, zimního slunce.

Kočár zastavil před vchodem a doktor ubíral se do své pracovny.

Na chodbě stál Jaroslavův opatrovník.

„Nu, pan Jaroslav, jak je mu?" otázal se v růžové náladě doktor.

„Je mrtev."

„Mrtev?" zvolal doktor v ustrnutí

„A jak se to stalo?" otázal se po chvíli. „Byl jste u něho po celou noc?"

„Byl."

„Tedy také při jeho smrti?"

„To, — to nikoliv," pravil váhaje opatrovník.

„Nu, jak se to tedy stalo?"

„Bylo to tak; nemocný usnul asi o deváté hodině. Ulehl jsem na žíněnku na zem, a chtěl také spáti; leč nemohl jsem usnouti. Vítr v komíně fičel dnešní noci tak podivně, že jsem oka nezahmouřil. Ke všemu, — asi tak ve čtvrt na jedenáct, — pozoroval jsem, že některé z oken na chodbě musí být otevřeno, neboť slyšel jsem ustavičné vrzání a bouchání na chodbě. Konečně vida, že pan Jaroslav spí, vyšel jsem na chodbu a zavřel jsem onu okenici. Když jsem se vracel k pokoji pana Jaroslava, uslyšel jsem strašný výkřik. — Vrazil jsem do jeho pokoje, — a nalezl jej zde mrtvého, — tak, jak posud leží."

Doktor došel za té řeči až k samým dveřím Jaroslavova pokojíku.

Otevřel a vstoupil.

Na lůžku ležel Jaroslav, hlavu s očima ven vyvalenýma maje nakloněnu ke zdi; levá ruka visela přes pelesť, svírajíc křečovitě jakýsi předmět.

Doktor otevřel násilím zaťatou pěsť a vyňal z ní zmačkanou fotografii.

„Opět žena!" pravil, pohlednuv na ni, a zadíval se pak s pohnutím na ztuhlou tvář mrtvého.

U cíle.

Povídka Otokara Mokrého.

(Pokračování.)

Stará dáma přesazena byla rázem utkvělou svou vidinou zpět v první doby svého zlatého mládí. Žila je zase znovu; v matném přísvitu choré její obrazotvornosti nořily se na povrch všecky ty dávno zapadlé zjevy, jež slunívaly se kdysi na bezstarostné hladině dětského snění, a přibíraly na se určité tvary. Pestrý ten rej mladistvých vidin hopkoval před ní jako ona pitvorná maskeráda, zachycená štětcem zapomenutého mistra v redutní síni zámku Krumlovského, kdež paní Šotnovská za svého mládí prožila nejsladší chvíle jako společnice nešťastné kněžny Pavliny z Arenberku.

Šotnovský zapadal zatím den ode dne hlouběji; věřitelé hlásili se o své s určitostí stále nepříjemnější a brzy nadešla chvíle, kdy sluhové S . . kého okresního soudu bývali stálými hosty na Závořicích, spisujíce svrchky do zájemných protokolů: tuhá svírka, uzamčení, přenešení — byla hesla, jež ozývala se den co den po pustých komnatách starého zámku.

Jednoho letního odpoledne přijel z města osobně advokát Dr. Retschauer, aby provedl „revisi“ zabavených svrchků a doplnil, co snad liknavostí vykonavatelův bylo zanedbáno. Prohlížeje spis soudní, podobný již tlusté brožuře, shledal, že služebník soudní zapomněl na zámecké křídlo obývané starou paní.

Pln zelotické horlivosti v ohrožených zájmech svého klienta zaklepal na dveře komnaty staré paní a nečekaje ani na pozev, vrazil s vykonavatelem do vnitř.

Inventováno a zobraceno vše na ruby bezohledně, brutalně. Stará paní pohlížela zprvu tupým, lhostejným zrakem na cizí lidi, v nichž domnívala se viděti sluhy synovy, kteří přišli sem za účelem nějaké opravy — když však úlisný advokát jal se zkoušeti zámek starodávné skříně z ebenového dřeva, vykládaného skvostnými perleťovými arabeskami, stávala se matrona stále netrpělivější — když pak vytáhnuv zásuvku, sáhal po hodinkách z rudého benátského zlata se stříbrným ciferníkem a smáčknuv držátko přiložil hodinky k dlouhým, červeným svým uším, naslouchaje, jak snivým, tenkým zvukem odbíjejí čtvrti a hodiny — tu vztýčila se stará dáma ze křesla.

S posunkem, hodným Marie Antoinetty — když při vstupu do Templu optali se jí na jméno a příjmení — pokročila k advokátovi, tázajícímu se jí směle: „Nu, matko, odkudž to máte?“ strčila jej do prsou, a vytrhnuvši mu hodinky z rukou, zvolala:

„Vari, žide, nedotýkej se mého majetku! Kdo ti dal právo sahati opovážlivou rukou na památku po přítelkyni Pavlíně!“

Téhož večera zmizel Šotnovský ze zámku, kdež usadil se sekvestor, dosazený sem v zápětí pohněvaným Drem Retschauerem, jemuž zájem

strany jde i nad romantiku a sentimentálnost, jak horlil poznovu slavnostně, sděluje výstup na zámku za potutelného smíchu kolegů v sobotním právnickém večírku „u zelené ratolesti“.

Celou tuto řadu představ a upomínek vybavila ze chmurné duše Šotnovského jednoduchá, střízlivá vyhláška úřední, na níž před chvilkou spočinulo jeho oko; k reji upomínek těch poutala se černá, smutná nit kombinací a zoufalých plánů, jež zaměstnávaly jej od jeho odjezdu ze Závořic. —

Tu ozvalo se za Šotnovským, obráceným zády ke vchodu, lehké zakašlání, které i přes slabý svůj zvuk rozlehlo se v hlubé tišině salonu tak jasně, že Šotnovský vytržen rázem ze svých dum, prudce sebou trhl a matným, unaveným zrakem skoro zděšeně měřil příchozího.

Byl to malý mužík, drobounké postavy, mizící skoro v mrákavém pološeru za obrovským kulečníkem, jenž jej dělil od Šotnovského.

Teprve když přistoupil blíže, ukláněje se na pozdrav, vzpomněl si Šotnovský, že setkal se s ním již jednou dnes o polednách, když bral si v kanceláři vstupenku do herny. Setkání to nebylo právě zdvořilé, neboť mužík, nahýbaje se tehdy v písárně k pulpitu úředníkovu, jenž zapisoval nacionale Šotnovského, chtěl již tenkráte zapřísti s ním rozhovor, on však neuznal za vhodno odpověděti mu slovem.

Byl oděn v černý kabát s dlouhými šosy, pod nimiž ztrácely se tenké, hubené nohy, šourající se po podlaze v nervosním nepokoji, jako by stále chtěly do tanečního taktu. Kolem krku měl uvázanou sněhobílou atlasovou kravatu, v níž zářil v démantové obrubě jako krůpěj krve veliký český granát vzácného ohně. V rukou držel šedý klobouk se širokou černou stuhou.

Na hubeném, suchém tom dříku spočívala hlava jako mléko bílá s růžovými, hladce oholenými tvářemi, tenkými, vlhkými rty, v jichž koutcích pohrával si stále sladký úsměv, podobný poletu vosy nad medovou plástí. Nad silně orličí křivkou nosu rozbíhalo se srostlé, husté obočí, zcela ještě černé, pod nímž těkala dvě malá, pichlavá očka, sálající vlhkým žárem.

Starý pán, opětuje poklonu, učiněnou při vstupním odkašlání, popošel k Šotnovskému.

Představil se mu jakožto Josef Holubovský, soukromník z Prahy, tedy krajan.

Nedbaje nevrlého posuňku Šotnovského, jenž netajil mrzutosť nad nenadálým vyrušením, zapředl Holubovský rozhovor starým svým, chraplavým, poněkud smutně přibarveným hlasem:

„Mám čest znáti již dlouhou, velmi dlouhou dobu pana Josefa Šotnovského rytíře ze Závořic, ovšem ne sice osobně, ale dle jména i všech okolností týkajících se jeho rodu — potěšení osobního seznání přinesla mi náhoda dnes v poledne v okénku pana berního komisaře. Pane rytíři, přiznávám se také, že osudy vaše nejsou mi nijak lhostejny. Co se tkne znalosti poměrů vašich rodinných, vysvětlí se to tím, že pocházím z vašeho okolí, kdež ztrávil jsem celé dětství a kde mám dosud ještě některé důvěrné styky tu i tam; co se pak týče zvláštního mého zájmu na osudech vašich, podotýkám jen, že jsem jedním z hlavních vašich vě-

řitelův, eskomptovav před nedávnem směnku s vaším podpisem od obchodního přítele Josefa Kleina, ač mně týž docela spravedlivě na shnilost pohledávky upozornil. Setkání naše není nahodilé — měl jsem také tentokráte dobře v patrnosti odjezd váš ze Závořic a soudil jsem správně, kam se ubíráte. Nebylo to ostatně nesnadno uhodnouti, neboť býváte tu poslední dobou hostem každoročním. Pozoroval jsem vás, pane rytíři, dnes u psacího stolku a mohu říci, že vystupování vaše chladné, energické a sebevědomé naplnilo mne plnou důvěrou. Než — loukotě té prožluklé turbiny, která otáčí se před zakaleným zrakem hráčů při vrhu osudné kuličky, jsou červotočivým materiálem k sestrojení žebříku, po němž bylo by lze vyšplhati se z tísně tak zlé, v jaké tonete."

Při tom sevřely se koutky úst Holubovského tak svůdně a sladce, že činily dojem mouchy, která vnořila celou svou násosku do čerstvého syrobu.

„Znám jednu cestu," pokračoval Holubovský, „která by dojista mladého pána (ve svém záchvatu přehledl Holubovský docela silně prošedivělý vous i vlas Šotnovského) vyvedla úplně na sucho."

Ač zíral naň Šotnovský udiven, nepochopuje, jak osoba pracizí, již viděl dnes poprvé, noří se tu za tak neobyčejných okolností a v tom víru zmatených představ a vidin na povrch situace rozhodně beznadějné a vynáší nad kalnou rmuť zoufalých myšlének zelenou ratolesť naděje, — nemohl odolati a dal se s mužíkem v rozmluvu.

„Ač nejsem právě v nejlepší náladě duševní," pravil posadiv se a kyna Holubovskému, aby přisedl k němu ke kulatému stolu v okenním výklenku — „a mysl má po divoké té dnešní jízdě na vrtkavé kouli Štěstěny, je značně ještě rozrušena, vyslechnu předce rád vaše návrhy, ač jsou-li vůbec přijatelny."

Holubovský suše si zase odkašlal a pokračoval:

„Jediným východištěm z bludiště vašich stísněných poměrů" — při tom odstrčil, jakoby náhodou pohozené číslo „Prager Zeitungu" — „byl by výhodný sňatek."

Šotnovský trhl sebou v prudké nevoli a zvolal nevrle, skoro hněvně: „Toť holá nemožnost, co mi zde mluvíte a měl-li jste v úmyslu, týrati mne špatnými vtipy — —"

„Nikoliv," přerušil jej Holubovský, upíraje jestě palčivěji černé oko na Šotnovského.

Současně sáhl do náprsní kapsy — vyňal odtud velké, silně pomačkané psaní, polepené exotickými poštovními známkami a podal je Šotnovskému se slovy: „Obchodní přítel můj z Buenos Ayres píše mi tento list. Čtěte jej — asi odtud" — při tom okázal na poslední stránku dlouhého, kupeckými zprávami a ciframi vyplněného dopisu. „Douška ta bude vás dojista velmi zajímati."

Šotnovský, ač již silně znaven zábavou s osobou, jež stávala se mu stále méně sympatickou, vzal mechanicky do rukou list a četl:

„Právě vrátil jsem se z pohřbu vaší famosní krajanky komtesy Anne Schotten de Zaworzice, pravé to perly operetního sboru veliké pěvecké společnosti Johna Gotterby, která slavila tu po několik neděl skutečné triumfy výtečným, jakkoliv po stránce umělecké ne právě bezvadným přednesem vašich roztomilých národních písní."

„Co to znamená?“ zvolal Šotnovský, upustiv list z ruky, která třásla se jako osyka. „Toť není možno! Snad nahodilá shoda jména!“

Více nemohl Šotnovský ze sebe vypraviti; povztýčen z křesla přidržel se chvějícími prsty obou rohů mramorového stolku, aby neklesl k zemi, pak sevřel si oběma dlaněmi horký obličej, snášeje se celou váhou silného svého těla zase zpět do křesla.

Holubovský, jehož hlavou proletla prosaická myšlénka, že snad prudký záchvat mrtvice pokouší se o statného, tělnatého muže, přistoupil chvatně ke dveřím a stiskl tu prudce porcelánový knoflík elektrického zvonce upevněného v rámu.

Sotva dozvučel prudký, dlouho se ozývající hlas zvonce chodbou, probral se Šotnovský rázem z hluboké dumy a otřev si spěšně zvlhlé oko, zvolal hlubokým hlasem:

„Co činíte, pane — ach, ustaňte již pro bůh trápiti mne svou děsnou přítomností! Opusťte mne, prosím, vždyť nahlédnete dojista, že mám právo toužiti v tomto okamžiku po klidu a samotě.“

Náhodou byla chodba v tu chvíli prázdna; zděšeně přikvapivší komorník, otázav se na přání pánů hostí, vyslechl lhostejný nějaký příkaz Holubovského a vyrušení bylo odbyto.

„Nebudu vám nikterak déle na obtíž, pane ze Šotnovských,“ podotkl Holubovský s obvyklou sladkostí, „vyprošuji sobě tolik, abyste laskavě, než vrátíte se zpět do vlasti, poctil ještě mne a moji dceru vlídnou návštěvou v útulném našem hotelu Pension de Genève v Nizze, kdež zdržíme se ještě krátký čas. Abyste případně dlouho nehledal — sděluji, že vchod do hotelu, zastrčeného poněkud mezi villami, je z ulice de la Paix, poznáte jej nejsnáze dle tabulky perského konsulátu, umístěné na zahradní mříži.“

Po té se Holubovský velmi zdvořile poroučel a zmizel tak, jako se byl vynořil za rámem kulečníku.

II.

V odlehlém předměstí Nizzy — ač nelze tam nic zváti odlehlým, tím méně pak předměstím, ježto švarná královna Riviéry Savonské roztáčí hrdé své půvaby na širošírém květném prostranství zahrad a sadů štědré rozlohy, děsíc se těsného seskupení ulic a uliček — nalézá se známý a oblíbený hôtel de Genève mladé i vnadné vdovičky švýcarské.

V druhém poschodí domku poměrně malého, čistého, vybíleného, olakovaného a vyšňořeného jako klícka ptačí, najal si tohoto podzimku byt pan Holubovský s dcerou Leou.

Zvláštnůstkám jeho, vysloveným hned při odevzdání zavazadel, vyhověno ochotně, byt musil býti od ostatních naprosto oddělen, žíněnky zvláště převařeny, povlaky v několika vodách znovu přemyty, podlahy nově parketovány, stěny přemalovány. Vstup k najatým pokojům podřízen péči zvláštního hotelního zřízence a uspořádáno vůbec vše s nádherou a přepychem tak dokonalým, že o Holubovském hned v brzku po příchodu kolovala pověsť, že jest jedním z nejvíce vynikajících členů zdejší kolonie ruské šlechty, jejíž jméno má na západě zvuk tak báječný.

Jednoho večera — několik dnů po příběhu vylíčeném shora — zastavil se v hotelu de Genève Šotnovský. Váhavě otevřel zeleně natřená vrátka, na nichž byl skutečně přibit plechový štítek s nápisem „Consulat de Perse," a kráčel k hotelní budově po cestičce vypěchované drobným pískem, hlubokou alejí, lemovanou vysoko trčícími, rozsochatými stvoly odkvetlého agave.

Tu bylo pusto a prázdno jako po vymření. Ospalý portýr sotva že hnul rukou po zvonci ohlašujícím návštěvu a nevrlá, neochotná panská, vidouc lhostejného pána, jehož silně venkovský zevnějšek nevěstil ničeho distinguovaného, ukázala na dotyčný dotaz sotva znatelným pohybem ruky na postranní schodiště, vedoucí k obydlí pana Holubovského.

Zde zaklepal Šotnovský a vyšla mu vstříc mladá dáma, štíhlá, vytáhlá, tváří bledých, povlečených jemným nádechem chorobného, horečného ruměnce.

Po výměně pozdravů představil se Šotnovský, táže se po panu Holubovském.

„Otec mešká právě mimo dům; dovolíte-li však, pošlu proň ihned, neboť zanechal pro případ vaší návštěvy rozkaz zvláště určitý, bychom jej o ní ihned zpravili. Račtež přijmouti prozatím místo v salonu.

S těmito slovy dovedla slečna Šotnovského do veliké komnaty, z níž při otevření zavanul jako ze skleníku opojný výdech tropických květin nejvzácnějších druhů a tvarů.

Třešňově červené čalouny polepeny byly drobnými japonskými kohoutky ze strakatého peří; podlaha dmula se nádherným kobercem, nábytek zářil světložlutým, hedbávným povlakem, od něhož se odrážely blankytně modré portiéry dveří a oken, spjaté těžkým zlatým třepením.

Vysoké tři sedmiramenné stříbrné svícny, stojící na krbu ze žlutého mramoru, dodávaly místnosti, v níž octnul se Šotnovský, zvláštního rázu; bylo tu jako v boudoiru východní krásky a vůně sandálu, jež dýchala ze skříní, stříbrnou a slonovou mosaikou vykládaných, stupňovala přelud.

Šotnovský zabořil se do křesla a zadíval se zamyšlen do velikého benátského lustru, jehož křišťalové hranoly třpytily se celou stupnicí duhového vidma, jako velké korunní démanty.

Po chvilce otevřely se dvéře salonu a jimi vešla slečna, opět sama, oděná tentokráte v dlouhou, černou, těsně k tělu přiléhající robu z jemně vzorkovaného satinu, od něhož odrážely se sněhobílé, jako z mlhy setkané krajky. Z pod oblačné jich třásně vyhlížela žlutavá, chorobná pleť hubené šíje a mladistvého hysterického obličeje, oživeného týmž nepříjemně pichlavým pohledem, jaký zarazil Šotnovského onehdy v herně při setkání s Holubovským.

Ani bezvadná, dosti něžně načrtaná křivka tenkého nosíku s růžovým, stále jakoby po vzduchu lapajícím chřípím, ani kypré, proti ostatní pleti podivuhodně svěží rty nestačily ku zjemnění ostrého dojmu onoho nepokojného, stále sem tam nervósně těkajícího zraku. Jen hlas, zamžený jistým nádechem snivé zádumčivosti, vyzníval vlídně, sympaticky.

„Otec nepřichází," pravila slečna. „Poslala jsem do kavárny „u mramorového kříže", kdež v tu dobu hrává pravidelně s několika přáteli

domino — kromě nadání není tam dnes. Zdá se, že podnikl zas oblíbenou svou procházku po silnici k Bordigheře."

Šotnovský přijal s několika způsobnými poznámkami tuto zprávu dívčinu a zdvihal se k odchodu; uvázlť v krátce zahájený rozhovor o půvabech rozkošného romantického pobřeží — o palmových lesích Bordighery, odkudž dodávají se každoročně zelené ratolesti svatému otci do Říma — o čerstvých ještě stopách nedávného zemětřesení — o vysoké palmě nedaleko odtud na rohu ulice Av. Beaulieu, sáhající korunou až do druhého patra a pod.

Šotnovský stál již u dvéří, když tu zavzněl zvonek a do salónu vešel celý udýchán Holubovský.

„Ach, jaká to vzácná česť návštěvy," zvolal. „Buďte srdečně vítán, pane ze Šotnovských, ó zůstaňte, prosím, zůstaňte!" Při tom stáhl s živým posuňkem radosti Šotnovského zpět do křesla a slečna s omluvou, že nebude rušiti pány v důvěrném, jak předpokládala, rozhovoru — zmizela za portierou salonu.

„Přišel jsem," počal Šotnovský hlasem, v němž příkrý ozvuk dřívější hrdosti poněkud zjemněl, „byste mi laskavě zapůjčil jednou ještě k nahlédnutí onen list — zapomněl jsem jméno pisatelovo a mám v úmyslu obrátiti se naň o sdělení bližších podrobností. Nahlédnete, že i při všech ostatních — jak povídáte — vám dokonale známých okolnostech nemůže mi zůstati památka paní ze Závořic docela lhostejnou. Rád zjistil bych úmrtí její — neboť zpráva přišla tak náhle, že připadá mi vše to pouhým snem."

„Toho snad již ani zapotřebí nebude", odtušil Holubovský s tím nasládlým úsměvem, který hrál stále v zavlhlých koutkách tenkých labužnických jeho rtů. „Právě se vracím z pošty s novým listem, jemuž připojen k žádosti mé vyhotovený řádný list úmrtní Ms. Schotnow de Zaworzycky, pověřený c. a k. konsulem Clanoseniem. K vysvětlení podotýkám, že psaní obchodního přítele nalézá se v rukou mých již po několik měsíců, že měl jsem tedy dosti času k opatření legalního průkazu."

Pravě to, vytáhl Holubovský zase z náprsní kapsy veliký list a podával jej Šotnovskému, který tímto opětným projevem zájmu jeho na osudech své osoby byl znovu nemálo zaražen.

„Divím se vám, pane, opravdu a nechápu ten chvat a tu vytrvalosť v léčení bolesti hlavy — přece docela cizí," podotkl s trpkým sarkasmem, prohlížeje úřední listinu s velikou, ze zlatého papíru vytlačenou pečetí. (Dokončení.)

Firma Stocký a spol.

Pražský román.

Napsal Servác Heller.

(Pokračování.)

Společnost šviháků setrvala hezky dlouho pohromadě a Arthur Choborský dověděl se prodlením hovoru všeho, čehož mu k zahájení výpravy o Stockém a slečně Hermině věděti bylo potřebí. Po dvanácté hodině zvedl se náš hrdina a předstíraje malé bolení hlavy odešel sám domů.

Však bolení hlavy nepřimělo ho, aby veselou družinu dandyův opustil: na jeho mysl ulehla vší tíhou svojí myšlenka o získání krásné dcery bohatého bankéře, a rozmařilý flaneur pocítil najednou mocnou touhu, býti o samotě a oddati se co možná vážně svým plánům.

„Hrome,“ zvolal, když se byl doma před rozžatou lampou do pohovky rozložil, „to by mi tak přišlo à tempo čili v pravý čas! . . . Moje srdce — a ještě více moje peněženka potřebují už nějaké posily . . . Ještě toho není na mně vidět, ale úvěr můj začíná již u ženských i u bankéřů — hahaha: u bankéřů! — váznout. Nikdo nemá sice ještě podezření, ale nejde to už jaksi; jsem tu již patrně příliš dlouho bez imposantního nějakého podniku nebo oslňujícího úspěchu . . . Jest už svrchovaně potřebí, abych se ženským i peněžním mocnostem ukázal v jiném světle . . . ta Hermína, ta mohla by mne jak náleží osvítit! . . .“

Choborský povstal a zapáliv si cigaro začal se dlouhými kroky po komnatě procházet.

„Hm!“ pokračoval pak ve své samomluvě. „Ti oslové tam u Petzolda dostali, jak se mi zdá, zrovna božské vnuknutí, že mi — jako ďábel Faustovi luznou Markétu — tuto skvostnou zlatou rybku ukázali zrovna ve chvíli největšího roztoužení. Ba věru roztoužení, neboť čím lépe se mi u ženských daří a čím choulostivější se má situace zde stává, tím větší zmocňuje se mne touha, abych svého umění použil k uchvácení nějakého vydatného lovu, a kdyby to i mělo býti za cenu ženitby.

Jsem sice úhlavní nepřítel posvěcené a kontraktně závazné lásky, ale čert aby ve volné lásce vydržel, když není kavalírského, ba vůbec žádného jmění! . . . Hrome, snad to nikdo neslyšel?! Lidé v domě myslí, že bych si mohl koupit aspoň tři Platýzy, a takového renommée já nezbytně potřebuju . . . Nu ano, jsem nepřítelem manželství a nenávidím to, čemu lidé říkají „rodinný život“; ale poznávám přece již, ba jsem už přesvědčen, že se musím hledět oženit, sice . . . by mohl můj životní román nějak divně skončit . . . Konečně: vždyť nejsou manželská pouta tak tuhá, jak se naivním mladíkům zdá, a člověk, který má kus světáckého ducha a pravý mužský esprit, dovede si je vždy dle potřeby uvolnit. Ach ovšem, vždyť máme skvělé příklady! . . . Nuž tedy je roz-

hodnuto: musím zahájit ostrý lov na nevěstu. Toť se rozumí, že na bohatou nevěstu, neboť chudé nevěsty jsou jenom pro hlupáky! Bohatou, ať je jinak jakákoli! Chci-li, aby měla nevěsta mnoho peněz, nesmím od ní už ničeho více požadovat.

Bohatě se oženit, toť cílem a heslem všech světaznalých, chytrých mužů, bohatě a jenom bohatě! Má-li nevěsta hodně těžké závaží, jest už tím samým hezká, ba krásná, byť i jinak vypadala jako opelichaná koza; je-li však k tomu ještě hezká, sluší ji považovat už za anděla... Anděla! Jaká to hloupá řeč! Co je do anděla! Andělé jsou pouzí duchové, kteří sice mají rozum a svobodnou vůli, ale žádného těla nemají! To by tak bylo, vzít si za ženu pouhého ducha, bez těla... avšak kdož ví? Možná, že by se mi to zrovna hodilo, jenom kdyby měl ten pouhý duch hodně peněz, kterých by sám ovšem nejméně potřeboval. Manželské věrnosti by arci nepotřeboval žádati . . . Ale nechme toho hloupého rozjímání!

Mým cílem budiž nyní slečna Hermína Wertheimerova. Že je velmi, velmi bohatá, ani dost málo nepochybuju; že pak je také hezká, ujišťují moji tak zvaní přátelé. Ti sice mluví často, jak se říká, do konve, ale pověsť a městský klep jejich slovům tentokráte nasvědčují. Slečna Hermína je tedy hezká a moc bohatá! . . . „Smím, slečno krásná, smím-li ždáti?“ . . . Snad neřekne také „Ne, pane!“ . . . ostatně nesmím ji tak zhola zkrátka jako Faust svou Markétku napadnouti — co mi Faust dnes tak v hlavě uvázl?! — některá tvrz a tak mnohá ženská dobývá se nejlépe rychlým, přímým a prudkým útokem, ale jiná musí se obléhat . . . Kdo poví mi, jak se má jíti na Hermínu?

Že jsem se už dříve nepostaral, abych ji seznal! Nemám ovšem ani dost málo strachu, že by se mi nepodařilo ji očarovat aneb aspoň omámit — čím nevinnější a nezkušenější je, tím snazší musí býti vítězství — ale povahu její a přirozenosť čili naturel musíme znáti, abychom pravou methodu zvolili; musíme vyzkoumat, co na ni příjemný dojem činí, a dle toho své chování zařídit. Pravý lovec po bohatých nevěstách musí se, aniž by toho kdo zpozoroval, dle objektu měnit jako Proteus. Zevnějšek vždy stejně odměřený, ale psychologický rapport pokaždé jiný. Lovec bohatých nevěst musí býti zkrátka výborný znalec duší a duševních proměn, dokonalý psycholog . . . anebo kompletní mezek! Já mezek nejsem, o tom přesvědčují mne ty davy moudrých lidí, jež za nos vodím, musím tedy pokračovati dle raffinovaně promyšleného plánu. Pouhá, bezstarostná zručnost moje stačí jenom na obyčejné případy — tamhle ta paní nebo dívka že mi odolá? K smíchu! — ale teď nejde mi jen o chvilkové vítězství, teď jde o celou, trochu těžkou kořist, nyní mám si naklonit nejenom dceru, nýbrž mám okouzlit také jejího otce . . . a teď ať si někdo pomyslí, co to je: okouzlit starého, drbaného, ve všech finančních šmejdech honěného a k tomu ještě pokřtěného žida!“

Arťur Choborský odplivl si a odloživ cigaro zadíval se skoro unyle do mdle zářící lampové koule.

„Snadné to asi nebude,“ hovořil pak dále sám s sebou, „ale kdybych tak zvítězil — to byl by už nejvyšší triumf vší umělosti a vědy! . . .

Mně pomůže prozatím už, bude-li se aspoň zdáti, že jsem rád viděný nápadník slečny Hermíny, neboť kdo o Wertheimerovu dceru ucházeti se smí, musí býti dobrou firmou. Akcie postoupí mi rychle do výšky, jakmile se jen rozhlásí, že do Wertheimerova domu docházím, a ti oslové tam v klubu postarají se už, aby to rychle celá Praha zvěděla

O methodě strategického postupu bylo by tedy již rozhodnuto: než dříve se musím s nimi jen tak prostě, zcela konvencionelně seznámit. Pak musím udělat dobrý dojem na starého a co možná ještě lepší na Hermínu. Hermíně musím se ukázat — žádá toho dle všeho její povaha — v masce velkodušného člověka — to děvčatům jejího temperamentu imponuje! — ale spolu také v podobě člověka praktického, aby v ní ani vzniknouti nemohly žádná nedůvěra a žádný strach o její peníze... Strach o její peníze, hahaha! Kde pak by byly bezpečnější, nežli v mých rukou. Jen kdybych už měl k nim přístup!...“

Choborský rozložil se opět do pohovky a zamhouřiv oči, usmíval se jaksi blahostně — patrně představoval si v duchu, jak by mu asi bylo a co by tak dělal, kdyby už byl manželem a důvěrníkem krásné Hermíny, a ovšem také správcem jejího jmění. Setrvav pak nějakou chvíli v tomto slastném polosnění, vrátil se opět do prosaické skutečnosti a pokračoval v kriticko-analytickém rozboru své situace a ve stavbě svého plánu:

„A což, až se seznámím: mám ihned svůj pravý záměr ukázat, mám hned na jádro věci udeřit a po cíli sáhnout? Ne, ne, Arthure — tak by to asi nešlo! Je sice dosti možná, že ta slečinka, je-li na Stockého trochu dopálena, ve mně zalíbení najde — proč pak bych o tom pochyboval po tolika úspěších u jiných, neméně ctnostných ženských! — ale starý, starý! Ten židák by jistě začal pátrat po mých „poměrech“, jak tomu hloupá bourgeoisie říká, a to je věc, kterou mám ze všeho nejneradši... Pátrat! Hm, arci pátrat. Takový všemi mastmi mazaný velkolichvář nespokojí se jenom tím, co bych mu já namluvil, anebo co bych mu od některého z „oslů“ dal nabulíkovat, ten lišák by se chtěl přesvědčit... nu a, kdyby se přesvědčil, to bych musel honem někam do Rumunska!... Ten by si mohl opatřit pěkné reference o mojí excellenci! Jenom ne pátrat! Svět musí mne přijímat, jak jsem, a musí mne míti za to, čím se zdám, jinak je všechno ztraceno

Z toho plyne tedy regule: musím se do bankéřova domu dostat způsobem zcela nenápadným, nejlépe obchodním a musím tam nejen seznámiti se, nýbrž dle možnosti i zdomácnět tak, aby starý neměl žádné příčiny a žádného interessu nějak blíže po mně pátrat, dokud nebudu u cíle. Musím se tam tedy dostat, abych tak řekl, pod cizí vlajkou. Ale pod jakou?“

Choborský pohřížil se do myšlenek a přitiskl obě dlaně na čelo; ale zanedlouho vyskočil a zatleskav vesele zvolal:

„Už to mám! To je myšlenka, hodná odvážného dobrodruha! Což abych ku provedení svého plánu použil odmítnutého ženicha slečny Hermíny, pana Stockého? Bankrotář a... pst, Arthure, nevyzrazuj to dítě!... Takový velkokupec nad bankrotem chytá se všeho, i břitvy — proč bych mu neměl býti vítaným já? On sice nezíská pranic, ale

za to mohu získati já! . . . Ano, ano — o něj také nejde, já se starám o sebe a pan Stocký má se mi státi bezděčným pomocníkem. Dobrá, ale jak to, prosím sama sebe? Pokud vím, je Stocký u Wertheimerových už v dokonalé nemilosti, hněvá se s nimi a nemůže tedy být prostředníkem, kterýž by mne uvedl. Musil bych ho tedy dříve jaksi rehabilitovat, udělat ho, jak se říká, zase způsobilým „ke dvoru“. To jako abych mu půjčil do obchodu asi čtvrt milionu, anebo — abych mu ten čtvrt millionu slíbil? Sláva: Já mu jej slíbím! Stocký je nad bankrotem a přál prý by si společníka, kterýž by peníze přinesl a kasu jeho zase solventní udělal . . . což abychom se mu nabídli? Já nemám sice, abych se tady sám sobě vyznal, ani desítku, ale za to nerozumím také ani dost málo obchodu — takový „socius“, jak v Prusku říkají, by Stockého vytrhl, hahaha! . . . Ale, jak už jsem si řekl: co je mi po něm? Jeho hlava mne nebolí, o moji kůži tu jde! . . . Dobrá tedy: půjdeme a nabídneme se mu za společníka a on nás přijme. Co dále?

Co dále? Čerti vědí, co bude dále! Nějaký čas se s tou kumpanií dá švindlovat, ale jakmile se bude mét něco realisovat čili prostě řečeno: jakmile dojde na složení slíbených peněz nebo převedení úvěru na mne, bude po komedii. Proto nesmím se při této stránce výpravy dlouho zdržovat, ale musím ihned také u Wertheimerů na lov založit. Než se ukáže planost mých nábídek Stockému a naprostá nemožnost, aby si Stocký mojí renommovanou firmou pomohl, musím míti vrabce — či pardon: slečnu Hermínu už v hrsti.“

Arthur posadil se opět a vypiv kalíšek koňaku rozjímal dále:

„Je to možné? . . . Hm, proč by to nemohlo být? Že na ni svou osobností příslušný dojem učiniti mohu, už jsem si prvé dokázal. Abych pak dále ještě dospěl, ukážu se jí jako soucitný člověk plný noblessy, jakožto dobrovolný pomocník, který chce zachováním Stockého také její, už skoro rozbitý sňatek zachránit. To by tak byla trochu zmodernisovaná úloha lstivého těšitele, úloha, ve kteréž jsem sice dosud ještě nevystoupil, ale kteréž se proto přece nikterak nelekám. Představě se takto, vzbudím ve slečně sympathii a začnu pak ihned plnou parou, ale opatrně a zcela nenápadně pracovat, abych na jedné straně tuto sympathii v jakousi náklonnosť či lásku rozdmýchal, na druhé pak straně, a to současně, Hermíninu lásku ke Stockému aneb aspoň její zbytky utlumil . . . A jak na starého? . . . Na toho nosatého lišáka musím teprve zchytra, aby mne neprohledl! Chtět na něm rozhodně nic nesmím, to by měl ihned vítr po zvěři; ale snad by se dal tento ve všech školách vycvičený Nathan napálit, kdybych mu sám něco nabídl anebo kdybych se tvářil, že mám embarras de richesse čili velikou potíž se svým přebytkem, a kdybych ho v té příčině, jakožto finanční genie velkého jména, o prostou radu požádal? Hm, tak nějak by to asi šlo, ale věc tu si musím ještě rozvážit.“

Na bronzových hodinách udeřila druhá hodina. Choborský zarazil se poněkud a zvolal káravě:

„Hrome, jsem to lehkomyslný člověk! Do dvou hodin se tu rozčiluju a mám přece zejtra ráno vypadat svěží jako mládenec! Ale co škodí! Dámy mívají někdy rády, když člověk tak hodně utahaně vypadá.

„Ten asi hodně bouřil!“ říkají sousedce a myslí si v duchu: „kdybych tak mohla někdy takovou touru s ním prodělat!“ . . . Tedy, Honzo — pst: Arthure! — žádné strachy! Zejtra dáme se do toho boje o srdce a million a pokusíme se o to nejvyšší. Však zároveň uděláme také, ale docela potichu a v největší tajnosti všechna opatření, abychom mohli rychle — dále do světa se podívat, kdyby se mezi tím něco šustlo. Už jsem tu několik neděl a nebyl by pražádný zázrak, kdyby mi už zase byli v patách. Dobrý strateg koná sice pilné přípravy k prudkému útoku, ale nezapomíná si také krýti ústup. A teď přistupme zbožně k zrcadlu, učiňme si za ten nový smělý plán pěknou poklonu a přejme si dobré noci . . .“

Choborský přistoupil po těchto slovech k zrcadlu, uklonil se hluboce svému vlastnímu obrazu, dal si dobrou noc, zhasil opatrně petrolejovou lampu a šel spat.

VII.

Pan Stocký seděl o desáté hodině ráno, jako obyčejně, u psacího stolu ve své pracovně a psal nervosně nějaké listy. Některý z nich, když byl napsán, zlostně zase roztrhal, opakuje si mrzutě:

„Škoda papíru a inkoustu — nic to nepomůže!“

Pak psal zase dále, ale odhodiv po chvilce znovu péro, povzdechl si:

„Nechci se vzdávat vší naděje, ale nevěřím už — nevěřím! — že by bylo pro mne ještě nějaké pomoci! . . . Začne-li se kupec řítit, nikdo ho nezachytí — naopak: jedni mají radost z jeho pádu a druzí těší se, jako hyény, na kořisť . . . Kdyby měli strach, že přijdou o peníze, to by mne šetřili, pomáhali by mi, povolili by každý docela po tichu moratorium, myslili a pracovali by za mne; ale poněvadž vidí a vědí, že nemohou ničehož ztratit, srážejí mne nemilosrdně dolů . . . Ohlížel jsem se po společníkovi — ale kde pak by se vzal?! Až budu povalen, může se stát za tytéž peníze samojediným pánem, dovede-li moje zákaznictvo na sebe převésti. Kdo pak má tolik heroismu a — rozumu, aby uzavřel spolek s bankrotem!“

Stocký se trpce zasmál a povstav, chodil nějaký čas mlčky po komnatě. Pak usedl zase a chtěl znovu psáti. Ale v tom otevřely se dvéře a sluha Jan oznamoval jaksi tajemně:

„Milostpane! Nějaký pán sem přijel a táže se po vás. Vypadá jako nějaký lord na zapřené — moc nóbl!“

„A navštívenku ti neodevzdal?“ otázal se chladně Stocký.

„Ach ano, prosím za odpuštění, tu je!“

Stocký vzal navštívenku a hledě na ni chvilku, upjatě četl jako v zamyšlení: „Arthur šlechtic Choborský . . . Toho pána neznám — co pak asi chce? Snad nekoupil někde nějakou moji směnku a nejde mi ji praesentovat? . . . Nu, uvidíme! Jene, popros toho pána, aby vešel!“

Jan odešel a za chvilku vstoupil pan Arthur.

„Odpustíte již, pane Stocký,“ zvolal, sotva že byl práh překročil, „že vás tak záhy z práce vyrušuju. Máte nějakou volnou chvilku pro mne? — Nehodlám vás přes míru zdržovat. Chci vám jenom učiniti dotaz,

ve vašem vlastním a ovšem také v mém interessu. Smím tedy prosit?“

Stocký povstav a podávaje hosti křeslo, odpověděl dvorně: „Prosím, račte se posadit — jsem vám k službám.“

Pan Arthur se posadil a natáhnuv nohy pravil, mluvě trochu nosem a poněkud s vysoka:

„Jsem soukromník a žiju z úrokův svého jmění. Ale žiju, milý pane, hrozně nudně; dlouho trvající nečinnost mne unavila a žádný sport mne již netěší. Hledám si tedy přiměřené zaměstnání; ale pochopíte zajisté, že jakožto člověk zámožný nemohu a nechci vstoupit někam, jak se říká do služby, že se nechci dát zavřít do kanceláře, kdež bych měl bůh ví co pánů, ani snad do nějaké kupecké písárny, kdež bych s ostatními comptoiristy nedovedl konkurrovat. Kdybych měl dosti praktických zkušeností a také ještě nadbytek energie, spustil bych se sám do nějakého obchodu — nikoli pro zisk, nýbrž spíše, abych si nějakou interessantní starost způsobil; avšak bohužel necítím se k tomu dosti silným, a poněvadž také zrovna oknem peníze vyhazovat nechci, rád bych se s někým zkušeným, solidním, s nějakým obchodníkem vyššího slohu spolčil . . . Nu a tož . . . abych zkrátka řekl: zaslechl jsem — ale odpusťte mi, prosím uctivě, není-li to pravda — že byste byl vy, pane Stocký, snad ochoten nějakého kapitalistu do spolku přijati, aby se váš renomovaný obchod znovu osvěžil a . . . třebas i ještě více povznesl, i přicházím se vás ve vší šetrnosti otázat, zda-li byste neměl chuti přijmouti mne do spolku a sděliti mi zkrátka a přímo, s jakou sumou bych se směl ve vašem obchodě súčastnit?“

Stocký hleděl upjatě na Arthura a v jeho tváři zračily se radostné překvapení s jakousi nedůvěrou

„Odpusťte, pane Choborský,“ vypravil pak ze sebe poněkud rozpačitě, ale proto přece hladce a klidně, „že jsem nucen vyznati vám, že mne váš dotaz a návrh překvapil. Neměl jsem dosud štěstí seznámiti se s vámi, a nyní mám hned tak vážné rozhodnutí učinit . . .“

„Ó prosím, prosím,“ odmlouval dvorně Choborský, „nenaléhám nikterak, abyste snad ihned se rozhodl; prosím toliko o laskavé sdělení, zdali byste vůbec společníka přijal a jakým kapitálem asi by se tento ve vašem obchodě směl súčastnit? To jest zajisté věc hlavní; až v té bude jasno, nastane teprv otázka, zda-li bych vám já byl vhod a po chuti.“

„Co se zásadní otázky týče,“ odpovídal zvolna, jakoby o každém slově přemýšlel, pan Stocký, „neváhám přisvědčiti, že bych za jistých okolností společníka přijal, ale ovšem jenom tehda, když by společníkovy podmínky a požadavky dle mého přesvědčení mně a mému obchodu nebyly na újmu. Však to jsou již věci podrobných úmluv. Nejsem tedy zásadně proti přijetí společníka — můj otec ho měl také a dařilo se mu při něm výborně — co pak se kapitálu týče, musil by můj kompaňon do obchodu vložit čtvrt millionu buď na hotovosti nebo realném úvěru. Jinak neměl by spolek pro mne žádného smyslu.“

„Čtvrt millionu!“ zvolal jako vesele překvapen Choborský. „Pah — bagatel! Očekával jsem v tom ohledu většího požadavku — nu co škodí! Budu rád, když aspoň tuto částku prakticky umístím. . . . Nuže, a nyní mohl byste se, pane Stocký, laskavě na mne podívat a povědět mi —

předběžně jenom, nic definitivního ještě nežádám — zda-li bych se já vám jakožto kompaňon líbil?"

„Nechtěje vám obyčejným a všedním už způsobem lichotit, odpovídám prostě, že jest osobnosť a dokonce již vzezření společníkovo věcí docela podřízenou. Mám na mysli čistý obchod — někdo aby investoval v mém obchodě svůj kapitál a bral za to připadající na něj podíl ze zisku . . ."

„Bravo!" vpadl mu do řeči Choborský. „Zcela dobře, jenže musí být dle mého rozumu kompaňon také připraven a odhodlán nésti po případě i podíl ze ztráty. Na tuto podmínku byste zajisté přistoupil, avšak já mám ještě jednu: jak jsem vám prvé řekl, měl bych rád nějakou starost — o kapitál ve vašem závodě nebylo by ani nejmenší starosti — ano, nějakou starosť a také nějakou práci, a prosil bych tudíž, abyste mi v případě shody vykázal nějakou působnost v obchodě. Něco snad ihned dovedu a do ostatního se při dobré vůli a píli zajisté vpravím. Rozumí se, že bych se ve všem řídil vaší vůlí a vašimi disposicemi, uznávaje vás za svého chefa."

Stocký přimhouřil po těchto slovech oči, jakoby se ho byla zmocnila jakási zvláštní pochybnosť; avšak Choborský tvářil se tak prostým a upřímným, že tento zárodek nedůvěry pevně ujmouti se nemohl. Však proto přece nepřijal Stocký ihned nabídnutí svého hosta ani v zásadě, nýbrž odpověděl mu:

„Vaše řeč je velmi moudrá a sluchu mému příjemná. Však nejde o krásná slova, nýbrž o reelní obchod. Proto vyprošuju si dovolení, abych celou věc ještě zrale uvážil a po případě podrobný návrh společenské smlouvy sestavil. Povolíte mi na to nějakou lhůtu?"

„S největší radostí, jak dlouhou chcete!" zvolal očividně uspokojen Choborský. „Nemusíte ani příliš pospíchat, vždyť nehoří! Račte si vše klidně rozmyslit — já si tím lámat hlavu nebudu, poněvadž bych beztoho nic praktického nevyspekuloval. Oddávám se již napřed vašemu vedení jsa jist, že nic lepšího ani učinit nemohu. Poněvadž však — po mém rozumu — osobnosť a povaha kompaňonova důležitým činitelem jest a mně na tom záleží, abyste zajíce v pytli nekoupil, vyprosil bych si za to od vás dovolení, abych směl třebas každý den na nějakou chvíli vás navštívit aneb nějakou hodinu ve vaší společnosti ztrávit, abychom se osobně seznali a prohledli, než snad do obchodního styku a svazku spolu vstoupíme. Nezdá se vám tato žádosť neslušnou?"

„Nikterak," odpověděl dvorně Stocký, „ona je přirozená a pro mne konečně i lichotivá. Kdybych byl ženat, poprosil bych vás, abyste již dnes u mne poobědval; takto nemohu arci učinit nic jiného, než pozvati vás, abyste — až nebudete míti nic vážnějšího nebo příjemnějšího — mne vyhledal buď zde, v mém bytě, anebo při obědě „u černého koně" a večer „u saského dvora." Smím se tedy těšit?"

„Použiju ochotně vašeho dovolení a přijdu co možná často," prohlásil Choborský, povstav s křesla a čině dvornou poklonu; „příliš často arci nesmím přicházet, abych se vám snad nezneehutil. Prozatím tedy děkuju za laskavé přijetí a doufaje ve šťastné pořízení u vás, mám čest se co nejuctivěji poroučet."

Stocký povstal a ukloniv se navzájem co možná hluboko doprovodil svého hosta až na korridor. Choborský vyrazil z domu, jako když ho vystřelí.

„Sláva!“ zvolal pololohlasitě, vykročiv prudce na chodník a sáhaje po pouzdru s doutníky, aby si zapálil. „Udice je dobře vržena a ryba už béře!... Teď ale nesmím se mu příliš dotírat, aby nezačal čichat člověčinu. Ať si to jen pořádně rozmysli! Hahaha! Je vidět, že by nejraději oběma rukama po mém nabídnutí sáhl, ale nechce svou slabost vyzradit a pak — mně se zdá, že chvilkami také nedůvěřuje... Nic neškodí!... Však on se ve víře utvrdí, neboť čeho si člověk přeje, tomu rád věří... A nyní bez meškání k Wertheimerovům!“

Asi za čtvrt hodiny stanul Arthur Choborský na rohu bankéřova domu a potřeboval jenom zahnouti, aby se ocítil u písárny. Ale tento krok nesměl se státi ukvapeně a bez náležité rozvahy.

„Jak pak zde do toho?“ položil si důtklivou otázku, otočiv se a kráčeje zvolna nazpět kolem hlavních vrat domovních. „Komedie je trochu odvážná, ale musím se jí odvážit... Nu, jaké pak strachy... Přijdu toho velmožného chabrusáka zdvořile o radu poprosit v záležitosti, která ho přec asi ještě trochu zajímá — co mi může udělat... „Inu víc, než vyhodit mne přece nemohou!“ zpíval včera Mošna v aréně na hradbách, a z tak vznešených domů se vůbec ani nevyhazuje... Nejbližším cílem nyní jest, seznámiti se s Hermínou, a proto nesmím starého vyhledati v písárně. To bych sice poznal žida, ale nikoli jeho zajímavou odnož, a kdož ví, kdy až by na tuto došlo! Musím tedy proti všemu obyčeji a spůsobu vniknout do rodiny — snad se ta drzost dá nějak uprosit!... Kdybych jen věděl, v kolik hodin Wertheimer s rodinou pohromadě bývá! Což nevyjde nikdo z domu, abych se ho na to pozeptal?“

Choborský obcházel již asi čtvrt hodiny kolem bankéřova domu, když ze vrat vystoupila čistě, skoro pikantně ustrojená služebná dívka. Choborský byl takřka skokem u ní, a ihned ji oslovil:

„Vy, slečinko, jste tuto z domu, že?“

„Jsem!“ odpověděla dívka — nám již známá Anetta — „přejete si něčeho?“

„Snad jste náhodou od Wertheimerů?“

„Ovšem, ale co vás to zajímá?“

„Velmi, má zlatá!‘ zvolal čile a již důvěrně Choborský. „Kdybych se nebál, že dostanu košem, nabídl bych vám tento docela nový dvouzlatník a dovolil bych se vás na něco pozeptat...“

Dvouzlatník vklouzl bez nejmenšího odporu do dívčina koketního košíčku a Anetta odpověděla s líčenou zvědavostí:

„A co byste si přál zvědět? Není-li to nic neslušného, budu vám snad moci vyhovět.“

„Věc je velmi slušná a dobrá, má drahá,“ ujišťoval horlivě Choborský. „Rád bych udělal panu Wertheimerovi a jeho rodině milé překvapení, a potřebuju za tím účelem zvědět, kdy tak asi — rozumí se: za dne! — pohromadě bývají...“

„Nic jiného nechcete zvědět?!“ zvolala se smíchem Anetta „Toto státni tajemství mohu vám na místě vyzradit! Udeřením dvanácté hodiny odchází pan Wertheimer z písárny a v jídelně musí už býti prostřeno k snídani. Snídá se bouillon nebo čaj, rostbeef, kaviar s příkuskami a ovoce — totiž dnes, zejtra bude zas něco jiného. Za půl hodiny je snědeno, ale panstvo zůstává obyčejně aspoň do jedné hodiny pohromadě, a přijímá dokonce i návštěvy, ale jenom nejdůvěrnějších známých, kteří pak s ním nějakou tu číšku čaje vypijou. Jste-li s pány tuze dobře znám, přijďte zrovna o dvanácté a posnídejte s nimi! Chcete ještě něcozvědět?“

„Díky, díky, božská děvo!“ zajásal přidušeným hlasem Choborský. „Už toho vím až moc! Doufám, že se budeme častěji vídat a že se mi naskytne příležitost, abych se vám královsky odměnil. A teď už vás nesmím zdržovat — co nevidět bude dvanáct, a mně bylo by příjemno, kdybyste záhy byla doma a mne potom sama ohlásila. Nešlo by to?“

„Proč pak ne?“ namítla usmívajíc se Anetta. „V kolik tedy určitě přijdete, abych vás už mohla očekávat?“

„Jakmile tuto na věži půl jedné udeří, zazvoním u vás v předsíni. Tedy ujednáno?“

„Ujednáno!“ zvolala vesele dívka, pleskla Choborského přes ruku, kterouž ji za bradu chtěl vzíti a lehce jako srnka odběhla Choborský pak zašel si do nejbližší holírny, aby si tam dal vlasy upravit.

(Pokračování.)

Němák.

Povídka z cyklu „Sedmero blahoslavenství“.

Napsal K. M. Čapek.

(Pokračování.)

Tu sebou hnul setrvačník stroje a Maryša byla nucena věnovati všechnu svou pozornost žlutým archům před sebou; už vychází jeden, s ohromnými písmeny plakátu, tištěného neforemnými dřevěnými literami. Ale Maryša často mezi dvojím otočením válce ohlédla se mžikem v kout Němákův. Ježto pak ženský pohled rychlejší je nežli myšlenka, přehledla vše, co se v dílně děje. Hornycha, jak sebou klátí při pultu, rty maje nastrojeny k tichému pohvizdu; jak jeho soused, hrozně krátkozraký, čte, otíraje tváří rukopis, jedním okem; jak holohlavý jeden sazeč, úžasně hubený, který už jí prach z literek dlouhá léta, namáhavě dýchá otevřenými ústy, hlavou na zad kývaje a mocně hrudí zdvihaje; kdyby bylo úplné ticho, zajisté slyšeti by bylo stejně hlučně Hornychův uličnický popěvek a svist z nemocných prsou starého Hauera; jak sazeč Řehák, malý, tučný mužík, o němž říkali, že má dva „vinklháky“, jeden pod nosem, druhý v ruce, poněvadž do obou stejně pilně sázel — doráží

oběd sousty z kapes; dělníka Jedličku, který za každým slovem rameny pokrčil, jakoby všechnu zodpovědnost za to, co sází, na autora svaloval, a řadu jiných, starých i mladých hlav, čnějících výše níže z uliček mezi pulty s pohledem holého bezúčastenství, který pravého sazeče tak vyznačuje, anebo někdy s výrazem svrchovaného zoufalství nad nečitelným místem rukopisu. Vše bylo při práci s největší chutí, s jakou počíná dílo v každé dílně v první čtvrthodině odpůldne. Písmenka zvonila, rozléhaly se rány kartáče nad opravnými obtahy sloupců, údery sazbou naplněných loděk a oba stroje chodem pravidelným hlučely.

V pekárně cítit chléb, v tiskárně knihy. V této dílně duševního chleba vzduch prosákl ostrým zápachem množství papíru a těžkou vůní černě, jež svíjela se hustá a lesklá v nádržkách strojů; slátán z hadrů myšlenek a těla, kladl se na stroji Barušině jeden exemplář místního německého denníku „O. T.“ za druhým na hromadu, mizerné krejcarové pečivo.

Byl to rej práce, neladný; dva stroje dávaly k němu různý takt. Pan Ziemer byl by měl radost, avšak v tiskárně ho nebylo.

Leč jediný pohled Maryšin učinil vzornému ruchu konec. Byl to několikátý, věnovaný tmavému koutu Němákovu, a zachytl jej Hornych, který se na to podíval také po Němákovi. Chvíli jej pozoroval, položil sazítko a šel svým šouravým krokem k jeho stanovišti.

„Spí chlapisko, či co?“ myslil si, pozoruje ho z daleka.

A zapomínaje úplně, že jej němý slyšeti nemůže, bral se k němu po špičkách.

„Opravdu spí — ale nespí!“

Němák ležel na pultě, tvář maje pohříženu v rukou, jeho světlá, zkadeřená hlava chvěla se a mohutná ramena se třásla, štkal a štkal. Hluchoněmí mají také svou odbornou lyriku (oxymoron — oxyfaton), a jedna z básní jimi oblíbených pěkně dí, jak člověk liší se zevně od němé tváře řečí, a toho rozlišujícího znaku němý bohužel nemá, avšak přece něco staví jej na roveň ostatním lidem a to — slzy. Němák ani těch neměl, plakal tedy bez nich.

Hornych dřív než vypátral, co vlastně Němák tropí, spatřil něco úžasného — všecky tečky z celé tiskárny pohromadě na jedné loďce! Vrhl se na svůj nález a uchvátiv těžkou foliovou lodici — nebyl z nejsilnějších — s těží donesl ji na velký stůl ke strojům.

„Hoši, pote sem, hnedkaj sem všici!“ zavolal; vydechnutí stisněné břemenem zlomilo mu hlas.

„Pote honem!“

Po celé tiskárně klepala sazítka a všici hrnuli se ke stolu.

„Toť to se podívéte! To je sazba, sazbička . . . to čučite!“

Deset hlav sklonilo se nad záhadným dílem Němákovým.

„To dělá Němák mezi poledněm, chlapci, krade nám tečky!“ pokračoval Hornych.

„Tes’ is — pff —, tes’ is kunstsetzerei — pff —“ vypravil ze sebe dychavičný Hauer, „un net uebl.“

Jedlička rozhrnul závitek; byla to madonna z „Věčného světla“.

Hlučící chasa utichla, někteří pozorovali sazbu proti světlu.

Dílo Němákovo bylo skutečně obdivuhodno, ovšem spíše mravenčí pilností než pěkností vzhledu, pováží-li se, že pracoval obyčejnými tečkami ku sazbě knihové, kdežto k umělým sazbám užívá se teček zvláště litých, s podstavcem mnohem užším. Pro jemnější partie přiřezával Němák tečky pracně doma. Mozolnou kombinací dokázal toho, že mohl sestavovati svou práci z teček po většině obyčejných — přes to hezký počet teček stal se nepotřebným, ale Němákovi sotva asi připadlo, že tím způsobil škodu, ačkoli byl poctivcem skrz na skrz. Přirozeným následkem smyslového nedostatku byly některé složité pojmy v mysli jeho zakaleny.

Hornych, pozoruje soudruhy své ve spravedlivý obdiv nad Němákovou prací zabrané, věděl na první pohled, že by si u nich uškodil, kdyby se dopustil udavačství.

„Te, Tonku, běž na balkun, ať nepřende černé.“ („Černé“ anebo „černohlávek“ je pan Ziemer.)

Učeň běžel na zvědy.

„Eh co budete čučet,“ ozval se sazeč akcesse, t. j. ozdobných věcí, v němž hrála závisť, „berte každé svy, já tu mám nélepší rantle. Tého naděláte pro němýho dacana“ (ničemu).

Vzal zostra za jeden růžek a v tom okamžiku sesypala se celá pyšná a namáhavá práce Němákova v puntíkové atomy.

Několik pěstí vjelo do hromady teček, nastal veselý a hřmotný lov, buchaly rány po hřbetech a odměňovány smíchem, literky padaly až na podlahu.

Ale v tom zařehotal se Hornych z plna svého vysmoleného hrdla: „To je dobry!“

V ruce držel ušpiněný papírek, který sebral s Němákovým lupem teček — Maryšin dopis.

„Ctěný pane!“ četl Hornych. „Chlapi, to je mela, Maryša píše Němákovi, chechecheche!“

Ale hned na to octnul se lístek ve výši a Hornychovi, držícímu jej ve vztýčené ruce, bylo hájiti svůj poklad proti Maryšce. Ta pozorovala každé jeho hnutí a bylo by jí, lasici, hříčkou bývalo, vytrhnouti mu papir — ale ne, počkala si zrovna, až pozornost všech bude obrácena k Hornychovi, pak seskočila a zavěsila se na jeho ruku.

„Ale déte si pokuj, pane Hornych, to já nechcu, déte sem!“ Avšak slova její byla rozhodnější, než její pokusy získati dopis.

„Deš mi, deš, te žabo!“ odstrčil ji Hornych.

Sotva se však obrátil, stál tváří v tvář Němákovi. Konečky dlouhých knírů němého třásly se, zuby jeho byly do spodního retu zaťaty, tváře zrudly, vypadal tak, že Hornychovo první hnutí bylo, vtisknouti dopis Němákovi do ruky.

Němák přijal jej, smáčkl mezi dvěma prsty a upustil na zem.

Přišel pro něco jiného. Pomocí korektury „Věčného světla“, kterou držel v ruce, ukazuje prudkými, zlobnými pohyby na místa, kde scházely tečky, a z hrdla vyrážeje přerývané zvuky, vysvětloval, že se mu jedná o puntíky.

„Pnkte, pnkte, pnkte!“ prskal rychle za sebou. Jen v okamžiku nejvyššího vzrušení pomáhal si Němák zkomoleným slůvkem, jemuž se v ústavu hluchoněmých naučil.

„Punkte, punkte chce!“ volal kdosi.

„Nic mu nedávéte!“ křičel jiný.

„Černé ide!“ přichvátal učedník, oznamuje příchod pana Ziemra. Němák byl by musil odejíti s prázdnou, ale že se báli, ježto při své hluchotě ani tušení neměl, že pan Ziemer už je na schodech, měl v okamžení plnou hrsť teček.

„Černé“ vzal zrovna za kliku, když poslední sazeč stál na svém místě.

„Černé“ vypadal divně. Cylindr maje vražený do čela, že vrch ukazoval hvězdu hedbávného lesku a doutník v dlouhé pěnkové násadě div jeho obrubu nepálil — tak se zastavil s podkleslými koleny, ruce v kapsách, — z jedné čouhala hůl — hned u samých venkovských dveří.

Mračil se za čtyry. Toporným pohledem díval se po celé dílně, tonoucí v nejhlubším tichu. Dýmal celá mračna, učiněný Vesuv před výbuchem.

Pan direktor byl tak přemožen, že pro chvíli nebyl ani s to, spustit německou kletbu na celé kolo jako vždy; přicházíval každé odpůldne poněkud načichlý, ale dnes . . .

„Ten je dnes podraušované!“ prohodil Hornych polohlasem, hledě z přímа před sebe, aby se neprozradil, „tak naražené nebévá!“

Než pan Ziemer nemohl jej ani slyšeti; pohlížel v tom okamžiku se slastně roztaženým obličejem na Maryšku, kteráž celá růžová skláněla se nad svými archy.

Pan Ziemer škytl, vyňal špičku z úst a pohrozil Maryši rozmarně holí, ačkoli se ani neohlédla. Potom učinil dva kolísavé kroky ke dveřím své skleněné boudy, s velkým namáháním našel klíč, s velkou nesnází otvor v zámku, a když se shýbnul, narazil si klobouk o veřeje.

Všechny oči v tiskárně pásly se na těžké skličenosti pana derektora, narážka lesklé roury jeho vzbudila poněkud všetečnější výbuch smíchu, jejž „černé“ zaslechl. I pozdvihl hlavu a usmál se na smíšky, jakoby vděčně. Oči se mu jen tak převrátily. Konečně ocitl se v kanceláři. Na licho sáhl po záslonĕ, trhl a zaslonu strhl v domnění, že ji zastřel. Bylo jej pak viděti, jak převléká kabát. Lovil na vypasených zádech otvor druhého rukávu dlouho marně, najednou mocný vzmach pomohl mu do rukávu, ale obráceně: lehký pracovní kabát na hřbetě přetočil se mu na rub. Takto vystrojen vrátil se do dílny. Tu, pravda, smíchu neubylo a bylo těžko rozdováděným hochům přemoci jeho nával, když pan direktor do opravdy se rozkohoutiv spustil svůj lomozný seznam nadávek a kleteb, počínající: ‚Verf . . . . e hanakiše bestien‘ a končící: ‚verde ale ausjagn.‘

Bez toho nikdy se po obědě neobešlo. A když se sazečům zachtělo žertu podruhé, počal jeden nebo druhý po tichu brumlati a pan Ziemer rozkatil se podruhé. Dnes však si toho žertu nedovolil nikdo z jakéhosi hnutí útrpnosti, hnedle úcty, jaké asi těšil se Dionysův pěstoun Silén u veselého průvodu jeho.

Z vratké malomoci, hledající třetí bod podpory, ztrhaných očí, jektavé řeči pana Ziemra bylo zřejmo, že dnešní jeho schvácenost dostoupila onoho stupně, že jenom odborná virtuosita držela jej na nohách.

U třídy lidí rázu Hornychova těšívá se pak taková nálada útrpnosti i ochraně. Pan Ziemer uhodl bezpochyby, co si jeho chasa o něm myslí; kolísavým krokem odešel kolem strojů k oknu a zadíval se tu na korunu sochy Pany Marie, zlatem zářící. Přivíral oči . . .

Tu přišel okamžik Barušin. Již od chvíle hmatem počítala docházející rys papíru na stroji, ale když vložila do hrabic poslední arch, seskočila se stupátka a chopila za límec kabátu páně Ziemrova, na hřbetě křížem přeloženého, zatím co jí srdce úzkostí usedalo, ubohému hrbálu. „Černé“ obrátil k ní přes rameno hlavu s rozměklým, pitomým úsměvem a dal si jako dítě kabát svléci a řádně upraviti. Chtěl říci slovo, ale škytl.

Baruša plna blaživého citu šla a uvedla i strhnutou záslonu v písárně do pořádku.

Na druhém stroji, kde vkládala Maryška, tiskly se plakáty. Otevřeným oknem sálalo parno.

Maryša byla však nejen od horka a práce rozpálena a roztržita. Hryzlo ji to, že dopis její Němákovi neudělal příslušný dojem; teď když nebyl přečten, mohou si myslit, že mu psala, kdo ví co. Očima lovila své psaníčko pod stolem; od stroje odskočiti nemohla.

Ruměncem hořela a to dodává dívkám černých vlasů neodolatelného půvabu. Pan Ziemer, hledě na ni, jak se s druhé strany nad stroj s každým archem nadklání, zasazujíc jej do hrabic válce, přestal se kolísati. A přece jej závrať pojímala, když viděl stále týž pohyb její, napřed nakadeřenou havraní náčesku z pod zeleného šátečku, podivuhodně dlouhé řasy, růžovou tvář a rudé rty, do spodního dva široké v horlivosti práce zaťaté skvoucí zuby. Zvláště dráždila pana Ziemra pravá ruka její na žlutém plakátovém papíře, jak palcem přikládajíc válec přejela. Dlouhé, tenké prsty tak ladně se vždy nakrčily. „Černé“ hanácké to dítě očima zrovna jedl; vlastní nápojem rozpěněnou krev slyšel šuměti.

Konečně nebyl s to odvrátiti očí s místa, kde se Maryšina úzká, bílá ruka vždy objevila. Ve zmateném mozku jeho uzrávala zvláštní naléhavá žádostivost té ruky. Pravidelný chod stroje, jehož každé otočení vypadalo jako dupnutí, vzbudilo v něm divný klam. Zdálo se mu, že stroj jde ku předu jako těžkopádné zvíře, Maryšu unášející.

Opilec jal se počítati jeho kroky: „Jeden — dva — tři —“

V tom, jako kdyby mu někdo zasadil ránu do zad, vypadl v před, popadl Maryšu za ruku a stáhl ji mocně k sobě přes stroj. Zub hrabice zaťal se do založeného rukávu Maryšina právě v záloktí. Roztrhl kazajku ve dví a polovičku její stroj pohltil jako opravdový dravec.

Pevná, režná košile sice nepovolila, ale všechny tři knoflíky ulítly. Nejspodnější oděv hanáckých žen je ušit po mužsku.

Jen dva muži viděli následky toho.

Druhý byl Němák.

Právě položil na stůl sazbu „Věčného Světla“ k tisku připravenou a šel nazpet, vystříhaje se pohledu stranou k Maryši. Ale mrštný skok její se stroje obrátil jej plnou tváří k ní.

V tom okamžiku uchvátil z hromady natištěných plakátů jeden a zabalil do něho celou štíhlou postavu Maryšinu. Ta zmizela střelou i s plakátem ve svém toaletním koutě.

Pan Ziemer postál, hleděl chvíli do prázdna s otevřenými ústy a odešel do své skleněné skrýše. Na železných kamnech seděla tu na svém podstavci sádrová Psyche s motýlkem na rameně — bez hanácké košile. Ale levice posunutá k pravému rameni jako by chtěla nabírati natržený rukáv. Kštice Psychy, pokrytá několikaletým prachem, nabývala v očích pana direktora, na pohovce ležícího, havraní barvy a lesku, svižné tělo její pokrylo se růžovým nádechem, v prázdných víčkách bohyně objevily se lesklé zřítelnice.

V hrdle pana Ziemra bila tepna chvatem, zdálo se mu, že kamna se vším k němu poskakují:

„Jeden, dva, tři —“

Psyche vymrštila se a zmizela za kamny. Pan Ziemer usnul jako kozonoh přemožený vínem.

Venku řehonil se Hornych. Držel v rukou rozestřený cár z Maryšiny kazajky, na němž zřetelně vytištěno stálo:

. . . . . . zu Ehren Hans Kudlich's
ein grosser Kommers . . . . . .

V.

Svatý Kopeček, hora nevysoká, ale cesta k němu dlouhá, přes „celó Hanó“; Svatý Kopeček je konec Hané, jako Amen v modlitbě, co však — Bože! — otčenášků a zdrávasů, než dojdou poutníčkové od Přerova, Prostějova a ještě dále k dobrotivé Matičce Boží svatokopecké!

Kratší cesta k němu z města Olomúca. Táhne se na dvě hodiny přímá rovná silnice — o takové cesty není na Hané zle. A Olomúčané hřeší na tu krátkosť: za krásných nedělních dnů vyjdou si po obědě s hudbou, vyšňořeni na pouť, ale ne k Panence Marii — klášter obejdou, leda že příkrou cestou do vrchu unavený výletník zastaví se na trávníku před kostelem, odkud má celou Hanou jako na stole, že by si sáhl do Olomouce pro některou věžičku nebo do Štemberka pěstí udeřil, anebo některou alej sfoukl.

Ruce rozpřáhne, celý obzor obejme. Modré nebe není tak vysoko, jak daleko vidí do zeleného ráje hanáckého. Unavený výletník pod tím dojmem roste, až je mu Svatý Kopeček jen tak pouhým podstavcem . . .

I dnešního nedělního odpoledne byl Svatý kopeček cílem hromadného výletu a to „Dělnické čtenářské besedy“. Mezi dvěma posledními stromy aleje prošel již tiše, bez dechu dav lidí s rozpálenými tvářemi, z nichž zářila radosť, „Sokolové“ v rozptýlené tlupě, paní s rozvázanou stuhou u klobouku, dívky v nejparádnějším obleku, jaký se na výlet docela nehodí, opírajíce se o slunečníky a plny nedočkavosti, až budou moci v lese shoditi levou botku, která až k slzám tlačí . . . Má Svatý

DĚLENÍ KOŘISTI. Kreslil Felix Jennewein.

Kopeček dost čerstvého vzduchu, aby napojil všechna ta ňadra, vyprahlá prachem rozžhavené silnice?

V tu dobu asi probudil se Němák. Ležel na zahradě. Celou noc nespal a tu jej na zahradě spánek přepadl. Slunce do něho pralo, zpříma do brunátné tváře; Němák spal jako zabitý. Ale po třetí odpolední v tu chvíli, když zlomí se síla dne a topornost parna, když větřík ve stromoví zaharaší, Němák se probudil. Sotva protřel rozpálené oči, vyskočil, popadl klobouk a pádil k zadním vrátkám zahrady; vyběhl ven. Němák šel na výlet.

Teprve za hodnou chvíli zmírnil krok. To přemýšlel, může-li přece jít na výlet „Dělnické besedy", když vystoupil z práce. Ano, Němák už nebyl sazečem „Věčného Světla". Včera se rozhodl při výplatě. Vlastně už po poledni, když přečetl Maryšin lístek; ba už i dříve, už ani neví kdy. Považoval to za skvělý kousek, že to provedl. A kdo ví, jestli by se to včera bylo stalo, kdyby . . . (Dokončení.)

Z povídky hexametrem „Václav Živsa".

Napsal Svatopluk Čech.

(Pokračování.)

Rozmluva dál měnivá sem tam se otáčela volně,
až pak Živsa otec zas niť řeči pevně zachytnul
a slastnou z minulosti zlaté upomínku vyvážil:
„Pro mne z uprchlých dnů pouť jedna je navždy památná.
Tam, kde šikem valným hor ladné zástupy vroubí
vlasti severní kraj — Milešovky komonstvo malebné —,
v úvalu rozkošném, stromovím kryta zevšad ovocným,
skrovná, přívětivá v tichu vábném vesnice dřímá.
Vlastislav jmeno jí, jež zmoutili Němci maličko.
Neb lán odrodilý tam v úvalu právě začíná,
úplně naň se hodí Kollárova výtka žalobná:
„Les, řeky město a ves změniti své jméno slovanské
nechtěly; než tělo jen v nich, ducha Slávy není."
Zvlášť zde ta rána bolí, neb čerstvá ještě krvácí,
ještě tu bibli chová v řeči české chatka nejedna,
názvy rolí doposud zvuk český namnoze chrání.
Družná nad vískou na pahorku se kaple vypíná,
tam se potok pramení — starožitné jméno mu Modlá.
Sem svatodušní čas lidu vábí zástupy valné,
Němců, též i Čechů směs pestrou z blízka i dálí.
I mne na pouť tamní za mládí náhoda vedla
a hle! drahého také mně z pouti se dostalo dárku,
jejž po celé mně žití až ke hrobu souzeno nésti."

Hned na začátku neklid choť Živsova dávala znáti,
červeň lehký dech jí pokryl tváře povadlé
a zraky rozpačité se k manželi nesly prosebně,
káravě též; k tomu lehce rukou jak v obranu mávla,
z úst pak důtka tichá: „Ale, Pavle —!“ se ozvala jemně.

Avšak Živsa otec, té nedbaje prosby a důtky,
v úsměvu pokračoval: „Já tehdáž službu nedávno
jsem na Perucku přijal, jsa v prvním rozkvětu mužném.
Dum bouřných a citů změť jímala nitro mladistvé,
směs filosofských škol, Voltairova náuka břitká
i školy germánské, ideálů zápas i skepse,
vliv pěvců různých, z nichž zejmena mládce okouzlil
mrtvý „Máje“ pěvec, meteor čaroleskle zapadlý —
v rozporu nestálém vše to háralo v útrobě vírné,
však cit s výše jeden v tuto zářil bouři majákem
pevným, spásorodým: to k národu, k otčině láska,
již hruď záhy mladou roznítila družba i četba.
Tehdáž vesny dechem té lásky se rozvilo poupě
krásně po vlasti naší, nechť posměch, s hůry nepřízeň,
zášti odrodilých trnité kol splétaly houští,
tím jen vábněji květ ve stínu a tiši dařil se,
vroucím pěstitelům čaromocnou spláceje vůní,
svíží ještě celý, v rose jitřní blýskaje luzně . . .

V obzoru půlnočním hor valných obrysy modré,
pásmem rozvinuté tam v šíré dáli malebným,
oknem zrovna mojím k sobě blíže mi kývaly dlouho
zříceninou četnou, jež báje mi šeptala předků,
vábily mocně slibem krás rodné přírody hojných.
Přítel nad to Hynek tam na dvoře v úvalu horském
písařoval, v dopisech vzletných kraj tento vynášel,
zval mě do hor, na potulky v lesích a k rozmluvě družné.

Jednoho jitra tudíž já pěšky na cestu se vybral,
vhodné prázdně uživ. Má první mířila cesta
k rozvalinám Hazmburku šerým, jenž ostře vypíná
hřbet svůj kostrbatý z dolin Ohře co výspa mohutná,
dvé k nebi týče věží, čtyrhrannou výše, zašedlou,
na svahu níže druhou, temnější, štíhle okrouhlou.
Tak tu malebně trčí, v kraj širý chmurně pozírá,
stín minulosti hrdé, mluvy české strážce poslední;
s čackým v dálce Řipem hor vojsku již odrodilému
vzdorně čelí na sever — kéž aspoň ti dva se brání!
Tam jsem zrak pokochal vyhlídkou do kraje božskou,
v rozpadlých mě kobách opředlo romantiky kouzlo,
dávné bouři bitev jsem v rozkoši, stesku naslouchal,
slavných vlasti dějů kol výjevy táhly mohutné . . .

CHALUPA V LODĚNICÍCH. Dle obrazu Hanuše Schwaigera.

Pak jsem dál putoval, k hor zástupu blíže a blíže:
Na pravo tam Radobyl na lysé kříž lebce vypíná,
Velká blíž i malá Lovosická hůra se tyčí,
tam v levo Košťálov nese trosky hradiska malebné,
Ostrý dále za ním a jiné jsou výšiny četné,
nad nimi nejvýš pak trůní Milešovka velebná.

Košťál byl mi metou, či spíše ta kotlina vábná,
jež v hor věnci za ním svůj vzácný půvab ukrývá.
Vísky tonou v zelenosti sadů, jež kotlinu všecku
hustě kryjí, též stráně kolem jak háje ovocné
až po vrcholky vrchů a s révou leckde se mísí;
nad nimi hustý les tu a tam hor výšiny krášlí
neb hrad rozvalený; též ve středu kotliny níže
věž na skalce malé kulatá, vetchá se vypíná.
Pod ní sídlo malé panské, dvůr, vesnice drobná —
Skalka jméno její; tam druh můj v zámku přebýval.

Věž tato dráhy mojí směr řídila v úvalu krásném.
K Teplé jabloňovou alejí jsem nejprve kráčel.
Prostřed vesnice té zdroj čerstvý z půdy se prýští,
prostá nad pramenem zbudována je Panny svatyňka;
na stěně venku visí veliká tam lžíce železná,
jíž z nádržky chodec vody jasné čerpati může, —
dí, že neduh různý zázračně ta vláha zahání.
Dál po koberci lučin k Vlastislavi mířila stezka,
kam lidu proud se valil — tamť slavná pouť byla právě.
Český ještě hlahol mne k vesnici hustě provázel,
avšak více a víc k němu mísila řeč se německá,
až pak v pouti šumech již valně převládala nad ním.

Játť mnohobarvý ruch lidové slavnosti prohlížel;
avšak náhle poblíž hlas známý „Pavle!“ zajásal.
Ohlédnuv se po něm, já „Hynku!“ radostně opáčil,
a hned láskyplná mne přítele sevřela náruč.
Letmo se navzájem vystřídala spousta otázek,
až druh mysli živé, mé schvátiv rámě pojednou,
„Představení třeba teď — tam dcerky direktora mého!“
ve spěchu poznamenal, hned ku předu táhna mě rychle.

Dvé tam stálo děvic, v ruchu tom k sobě družně se tiskly,
jak dvě třešně zralé, v pár svůdný stopkami srostlé,
tak čerstvé obě, usměvavé, tak sobě podobné.
V rozkvětu obě prvém, jen skrovný byl věku rozdíl,
vyšší jedna jenom, kypřejší postavy trošku,
temnějších kadeří, plna šotků v pohledu, líci,
kdež ve smíchu hravé neustále se hloubily důlky;
však za to dívka druhá — —“

V tom choť jeho pohnula židlí
s nápadným šramotem, nevrlosť na tváři zarudlé,
s křesla se pozdvihujíc, pryč jak by se chystala jíti.

Avšak chlácholivým jí bránil Živsa posuňkem:
„Nic dál nepromluvím o vzácném půvabu jarním
mladší dívky druhé; jen jedno mi vyznati dopřej:
Ač v oko více mi bil vzrostlejší dívčiny půbav,
přec hned srdce moje pro mladší živěji tlouklo.
Celkem představení jsem as odbyl dosti nejapně,
leč kdy Pavlinka potom, děva starší, zač'la německy
a k ní: „Česky jenom, neb Čech to nade mne litější,“
přítel v úsměvu řek', rozvázala též se mi ústa:
„Jak mne těší, v kraji tom tak sličné Češky nalézti!“
Avšak Pavla čilá ve smíchu popírala bujném:
„Ó nikoliv, pane můj! Váš přítel horlivě arci
touží zčeštiti nás, trochu češtiny též jsme pochytly
prosté, z úst lidu jen; však Němkyně zůstanem' obě,
germánská jest již naše krev, řeč matky a duch náš,
tak jsme vyrostly celé na zdejší půdě německé.“
„Vskutku ryzí,“ zavolal jsem já, „tuto půda německá!
Vlastislav hlaholí germánsky a Skalka i Teplá,
Košťál onde šedý germánské zvěsti vypráví
a jmena všechna kolem jsou hlasní svědci němectví!
Ó by povídati moh' ten každý kámen a stezník,
což by vyprávěl vám o zlobách minulosti nedávné,
jež ten zněmčily dol, jak před tím urvaly Slávě
vlasť onu nesmírnou nad Sálou, k Odře a Baltu
povraždivše celé mnohočetné národy slávské!“
„Tak, hochu! Dík za pomoc!“ vece druh. „Teď potřeme bohdá
pych Thuseldy naší, s níž od roku boj vedu perný.
Aj, Thusnelda, jejíž v dole Sázavy stála kolébka,
v němžto její roditel, ryze české jméno mající,
dlouhá léta pobyl. — Ó žel, že po kraji českém
Germánek takových doposud bez počtu nacházíš!“

Žertem takto polou, z pola vážně se jitřila půtka,
až ji ukončil mrak, jenž oblohu náhle pozastřel.
Dívčiny rychle domů před blízkým chvátaly deštěm
a s nimi já i Hynek; byl zámek velmi blizoučko,
jíž za chvilku malou prchající vítala Skalka.
Pod kulatou tu věží, na skalisku chmurně trčící,
zbytkem rozkotané, starodávné tvrzky rytířské,
k srázu se těsně tulí dům panský stavby novější,
prostě jen ozdobený — ředitel v něm statku obývá.
Ochranných domu vrat jsme v pospěchu právě dostihli,
když lupenim sadu již zachřestily krůpěje těžké.

Na dvůr z chodby malé pan Čacký právě vyhlédal,
sličných dívek otec; tam krátká odbyta ihned
formule představení. Byl bodrý pán to a vlídný,
nakloněný k žertům. Když hodlal přítel uvésti
v písařský mne pokoj, sám ve své zval mě obydlí,
a hned v komnatu veď hostinskou v patře hořejším,
kdež choť pyšnější obřadně uvítala hosta.
Na stůl, rychle krytý, zákusky tu dívky přinesly,
s lahví šťávy libé, již čacká réva vydává
v Žernosekách blízkých, svým vínem dávno slynoucích.

(Pokračování.)

Člověk a příroda.

(Příspěvky k sociologické mesologii.)

Píše T. G. Masaryk.

(Pokračování.)

Tyto africké a asijské zápletky politicky soustřeďují se všecky ve spor o Turecko, o Cařihrad. Anglie proto zabrala si Cyprus, Rusko tlačí na Balkan a Malou Asii, i rozumí se, že pro Rusko je více obtíží, musí zmoci nejen větší území, ale i různorodé obyvatelstvo. Angličané v tom ohledu jsou volnější, všecko záleží v prvním okamžiku na jejich loďstvu, jemuž však Rusko čelí již svým loďstvem černomořským a j.

Cařihrad a s ním Malá Asie ve sporu o Indii má důležitost nemalou. Anglie a s ní západní Evropa měly by totiž do Indie — ovšem i do Persie — a Číny nejkratší cestu po železnici vedené přes Cařihrad Malou Asií a Mesopotamii řečištěm Eufratským do Perského zálivu nebo Persií a Afganistanem přímo až do Indie. Proto usílený boj mezi Anglií a Ruskem o Persii a o vliv na Turecko. Dohodne-li se Německo a Rakousko s Tureckem, železniční trať postrojí se nejkratší cestou do Indie a západní Evropě nebude ruský transit do střední a západní Asie potřebný.

K tomu všemu přistupují Angličanům i Rusům ohledy na Čínu. V této říši žije více než 400 mil. lidí, — jak ohromná to síla proti Rusku, jež teď na celém svém území nemá více, než asi 120 mil. duší! Indie naproti tomu, jsouc podobně jako Čína hustě zalidněna, nemá se v první řadě báti čínské kolonisace, kdežto by ruské kraje asijské milliony a milliony Číňanů snadno pohostily. Proto Rusku v Asii Čína je hlavní starost a soupeř budoucnosti; proto o Čínu ucházejí se nejen Anglie, ale v nejnovější době i Německo. Zároveň pochopitelno, proč se západní státy tolik zabývají Japonskem, z něhož Číně dalo by se snadno čelit po moři; také Rusko v nejnovější době pevněji zakotvilo

STUDIE VÁCSLAVA BROŽÍKA.

STUDIE VÁCSLAVA BROŽÍKA.

se v Japonsku, nikoli ovšem obchodem jak Anglie a vojenstvím jak Německo, ale svou prospívající křesťanskou missií. Nebezpečí roste tím, že Číňané vyzbrojují se po evropsku; již proto Sibiřská dráha končící v amurské oblasti až na březích Tichého Oceanu — (Japonského Moře) — je jen otázkou času...

Podal jsem jen hlavní obrysy sporu rusko-anglického, nepřihlížeje ke mnohým jeho otázkám, jako na př. k tomu, jak náboženské, kulturní, národopisné zvláštnosti a vlastnosti Rusův a Angličanů k řešení otázky by se musily přibírati a t. d. Tolik však patrno je každému, že otázka anglicko-ruská je dnes jedna z hlavních otázek světových, ba přímo hlavní otázka. Vedle nich spory Německa a Francie a m. j. problemy ustupují v pozadí, ač ovšem všecky těsně souvisí s otázkou rusko-anglickou.

Takou tedy zjevuje se nám v tomto plnějším osvětlení otázka východní a tudíž otázka slovanská, pokud totiž Rusko je největším státem slovanským. Zeměpisně poměr moře a souše obměňuje se nám takto v protivu námořního a kontinentálního státu.

Jak nepropracovaná je s tohoto hlediska — (a jiného nižšího dnes býti nemůže, nesmí) — u nás t. zv. otázka slovanská! Jak mnoho jest u nás lidí, kteří ve své naivnosti se domnívají, že Rusko stará se o Čechy a zatím Rusku sibiřská nebo zakaspická dráha jsou teď hlavní starostí; poměry v Persii mají teď pro Rusko mnohem větší zájem, než to, co děje se u nás. Řekli mně někteří ruští pozorovatelé, že ruský mužík již dávno ví o Číně a že prý ne z Evropy, ale z Číny jaksi instinktivně čeká veliké pohromy pro Rusko; o Čechách ruský mužík ještě neví a ruský mužík je zatím téměř všecka Rus.

55. Řeky slouží člověku a zvířatům pitnou vodou, podávají mu potravu, zúrodňují mu vláhou pole, jejich hybná síla mu pracuje.

Sociologicky třídíme řeky předně dle vodnatosti, hloubky a délky, rozeznávajíce řeky-veletoky až říčky, potůčky a pramínky; lišíme řeky hlavní a vedlejší. Vodnatost spravuje se podnebím, formací půdy, ročním časem a j.; ruské na př. mají z jara mnoho vody — hojný sníh taje —, v létě méně, některé velmi málo; i Volga v této nepravidelnosti činí plavbě překážky. Vojejkov arci právem připomíná, že tato pravidelnost vzrůstání má značný význam socialní; v Rusku lid povodněmi méně trpí, než jinde, protože se místům zavodněným v čas může vyhnouti.

Člověk zakládá si svá bydliště co možná při řekách (viz 45); nemůžeť se svým dobytkem bez vody býti a při ostatní práci mnohé nechce, aby ho ještě zaopatřování vody stálo mnoho námahy. Naopak využitkovává vodní sílu (mlýny, píly a t. d.). Egyptská osvěta všecka, jak už Herodot řekl, vyrostla z Nilu, — sousedství pouště význam řeky přirozeně zvyšuje.

Řeky a jejich břehy byly s počátku osvěty přirozenými cestami; zejména ovšem v dobách, kdy země hustě byla pokryta lesy a člověk více na zdař Bůh v neznámých končinách se usazoval. Co Stanleyovi byl ještě dnes v Africe Kongo, dříve všude lidem byly řeky všecky. Posud cesty a železniční dráhy obyčejně jdou směrem řek a často těsně podél nich; přirozeně: bydlí člověk na řekách, musejí jeho cesty jíti

týmž směrem, byť se tu i tam protínaly k vůli zkrácení, k vůli bahnitým a zavodněným břehům a z podobných příčin.

Řeky spojují obyvatelstvo svých břehů. Národové na dolním Dunaji všichni tíhnou k jihu, k Černému moři; nás Čechy Labe hospodářsky pojí k Německu, Morava již patří k obvodu Dunajskému; přítažlivost Vídně je přece i přítažlivost Dunaje. Vůbec pak zajímavo podívati se na formu Rakouska, jak v levo a pravo od Dunaje jednotlivé země se nakupily.

Socialně důležity jsou řeky podle důležitosti moří, do nichž se vlévají, naopak zase moře význam mají podle řek. Vodnatost a tudíž i splavnost řek jest ovšem největší v dolní části řeky a podle toho roste i jejich význam. Labe dole v Německu má docela jinou cenu, než u nás; Dunaj v Německu nemá ještě toho významu, jejž má pro Rakousko a Balkán.

Překážkou řeky národům jsou malou a jen na počátku technického vývoje; záhy si je důmysl a energie překlenují mosty a pokud mosty nejsou, stačí rozmanité převozy. Proto řeky nepokládají se za dobré přirozené hranice; pevnosti neobtáčejí se vodou tak pro jistotu, jako více pro potřebu posádky.

Jen k vůli schematické úplnosti konečně budiž vzpomenuto umělých řek — kanálů — a jejich patrné důležitosti; proto vůbec regulace řek provádí se teď od každého hospodářsky a politicky uvědomělého národa.

Zde také budiž okázáno na proudy mořské, mořské řeky. Kdo nečetl, jak proudem golfským z Ameriky do Evropy přenášely se rozmanité věci, nabádající plavce k dalekým cestám výzkumným? Také je známo, že obdobně proudění vzduchovému, z teplejších vod proudy vtékají v chladnější, z chladných do teplejších. Je známo, že na březích Anglie (Irska), Norska a t. d. golfovým proudem podnebí se otepluje; naopak studené proudy severní ochlazují vzduch. Příčinu mořských proudů, zejména aekvatorialních, jest hledati hlavně v otáčení země, v rozdílu teploty a hustoty vodní, ve prouděních vzduchových. Poznamenáno buď, že i řeky pozměňují časem směr svého toku pro otáčení země; Kazaň na př. byla na Volze, teď je již 3 *km* od ní. Při dlouhých řekách v té příčině je rozdíl mezi severní a jižní částí: na severu země méně rychle se otáčí, jižněji rychleji, tím směr toku nestejně se mění.

VI.

56. Probrali jsme posud hlavní činitele přírodní, každý zvláště; abychom po ukončené takto analysi měli celkový obraz vlivu přírody, pokusíme se teď alespoň o částečnou synthesi podaných prvků, studujíce, jak příroda přispívá k společenské organisaci hospodářské a politické, umělecké, mravní a rozumové.

Bydliště. Člověk ku práci stvořený každý má ve světě své místo, na němž zdržuje se déle anebo stále, má své bydliště, pracoviště: tak slovo „místo“ dostalo časem pojem „města“. V jiných názvech obydlených míst tají se význam různý. „Osada“ odkazuje k okkupaci, jak ruské „de-

revňa“ ke stavivu; „obec“ svědčí majetkovým poměrům, „gorod“ ruský je hrad, označující hlavně strategický moment a t. p.*)

Zakládání obydlených míst dálo se a posud děje se z pohnutek velmi spletitých. Člověk co možná vyhledával si místa výživná, jistá, zdravá a také krásná; často rozhodovaly pak i příčiny podřízené, jak říkáme nahodilé, jako ve všem, co člověk podniká. Někdy ta, někdy ona pohnutka rozhodovala. Tam, kde na př. nebylo svárův a bojů, kde nebylo nepřátel, tam usazovali se lidé z hospodářských důvodů; jinde zase potřebovalo se bezpečného místa před nájezdy nepřátelskými — úroda, zdraví krása, osobní ohledy, všecko ustoupilo strachu, lidé usadili se třeba i na bařinách.

Člověk vždy byl ve společnosti, a tudíž při zakládání bydlišť vždy působily ohledy na nutné spolužití a spolupracování; usazovaly se původně rodiny, rody, kmenové a zakládány hned ze samého počátku místa větší a menší. Organisace společnosti pak ihned v zájemném poměru a spojení jednotlivých míst se jevila.

Především lidé okkupovali si půdu a to, co podávala (květenu, zvířenu, vodu, horniny a t. d.), i rozumí se, že původně při nevyspělosti hospodářské a průmyslové každý okkupoval půdy co nejvíce; místa bylo dost, hospodařilo (vlastně nehospodařilo) se extensivně, nikoli intensivně, jak nyní. Člověk žil z toho, co příroda mu dávala bez práce, alespoň bez práce veliké. Pokud tyto ohledy čistě hospodářské rozhodovaly, jiná místa si vyhlídl lovec, jiná rybák nebo pastýř; opět jiné potřeby ukájel si rolník, horník a konečně průmyslník a obchodník.

Vedle hospodářských strategické ohledy byly vždy a zejména na počátku osvěty rozhodnými. Co okkupoval člověk, musil i držeti. Představme si rolníka okkupujícího si půdu v kraji neobydleném: kolem svého domu užíval půdy tolik, že se na noc z práce mohl uchýliti ve svůj dům, kdež přirozeně byl nejlépe chráněn a kde měl své zásoby, své bohatství. Okruh ten byl větší, měl-li koně na pomoc. Tolik místa hleděl si co možná pevně ohraditi, uprostřed pak ohrazeniny měl dům, hradbu; v té bezpečen byl jen pokud dohodil a dostřelil lukem, později puškou a dělem. Pevnost se svými bližšími a vzdálenějšími od centra hradbami a forty je posud takořka přímo mathematickým výrazem této péče člověka o svou jistotu.

Zároveň ovšem člověk v starších dobách pomýšlel nejen na svou jistotu, ale i na výboj, a tudíž i s toho hlediska posuzoval své hradby a pevnosti, zakládaje je tam, kde mu zisk kynul z násilí. Trosky hradů tak mnohých lupičských rytířů posud poučují nás i o jednom i o druhém.

Ohledy zdravotní a dokonce aesthetické vždy byly hospodářským a vojenským podřízeny, jak posud; na fabriky a kasárny ve městech toužívají naši fysikové a umělci napořád.

57. Podrobnější rozbor bydliště rozpadá se sociologicky na studium jednotlivého příbytku, domu a domů více, tedy osad a míst, vesnic nebo měst.

---

*) Netroufaje si na etymologie odlehlejší (naše „ves“ prý odkazuje ke kořenu značícímu: vstupovati) ukazuji ještě na lat. „urbs“ — orbis — okruh, „oppidum“ — hrad, něm. „Stadt“ — místo, město, srv. Ortschaft atd.

Dům svůj staví si člověk z týchž pohnutek a potřeb, z nichž zakládá si vesnice a města. Dům vyhověti musí hospodářským potřebám, musí býti pevný, musí vzdorovati nehodám podnebním, musí poskytovati pohodlí a konečně člověk každý rád bydlí i krásně.

S počátku člověk vyhledával si příbytky udělané mu přírodou, jeskyně, stromy; ale záhy dělal si dům svůj sám, vždyť i ptáče dělá si své hnízdo a zvěř své doupě! V pravém slova smyslu dům člověk měl teprve, když se stále usadil; kočuje dnes tu, zítra tam zdržoval se pod širým nebem anebo v pohyblivém stanu. Nebudeme tu podávati dějin architektury, jak zejména stavba příbytků pořád se zdokonalovala od prvních chat jezerních až k velikým a krásným palácům renaissančním; zajímá nás tu jen vliv přírody a ten hlavně vidíme na látce, ze které si člověk staví svůj dům a na místě, které si proň vyhledá.

Dříví, sláma, hlína a kámen všude byly a jsou posud obyčejným stavivem, a již jsme se zmínili o rozdílu v té příčině západu evropského od ruského východu. (39.) Dům chrání člověka proti podnebí, na severu proti zimě, na jihu proti vedru, odkud i rozdílný význam, jejž dům má u severcův a jižcův a rozdílný způsob domácího života vůbec. (17.)

Dům člověku je ten bod, z něhož Archimedes vypáčiti chtěl svět, je člověku to místo, z něhož vychází ve svět a k němuž ze světa vždy se vrací; sociologicky posuzován svět je složený z příbytků, všecko ostatní je jako by jen neučlánkovaný přídavek. Člověk nemůže než ze sebe, od sebe vztahovati ve svět vnější a z něho pak všecko, co se děje, obraceti k sobě, — dům je centrum, z něhož a k němuž všecka činnost, všecky myšlenky naše směřují, — dům je každému centrum světa. Dům však nepřináleží jednotlivci, individuu, nýbrž rodině, rodina je duch, dům tělo, rodina a dům jsou jednotkou, z níž společnost lidská je složena, z níž i vyrostla. „Doma“ a „u maminky“ nám dlouho je totožné, a — všude dobře, doma nejlépe!

Pokud práce a funkce společenské nebyly rozděleny a učlánkovány, dům rodině byl vším: dílnou, rodinným krbem společným, pevností, chrámem, a otec patriarcha byl náčelník v práci a v boji, byl i knězem. Rozmnožením lidstva a potřebou rozděliti práci a organisovati povolání, dům a rodina se pozměňovaly, výroba domácí přecházela vždy více ve společenskou, a hlava rodiny přestal býti náčelníkem a knězem. My, žijící teď v městech bez vlastního domu svého, naproti venkovanům představujeme typ společnosti, do kterého se v této příčině lidstvo dovinulo; „domácí chléb“ je nám takořka jedinou upomínkou původního prostějšího bytu, z něhož jsme téměř všichni — (my Čechové) — vyrostli.

Podrobnější studium musilo by se obírati domem selským a venkovským vůbec. Posud věda obírala se více městskými domy a vlastně jen velkými budovami, zejména chrámy; v tom dnes vyčerpává se posud pojem „architektury“. Teprve za našich dnů obracíme se k těm neúhledným prvkům architektonickým, k domům venkovským a počínáme studovati jejich tvar a pochopovati z tvaru význam hospodářský a socialní vůbec. Čistě aesthetický pojem architektury pozměňuje se sociologickým hlediskem obdobně, jak i v krásném písemnictví teď toto hledisko přichází ku platnosti.

Pochopitelno, že dům venkovský, selský, se svým dvorem a vším, co k němu patří, slouží hlavně práci zemědělské a spojenému s ní chovu dobytka. I lze očekávati, že mimo hospodářské ohledy i jiné poměry společenské — na př. politické — a vlivy přírodní — podnebí, místní poměry geologické atd. — ve formě a umístění domu se zjevují. Odborníci, tuším, uznávají teď pro západní Evropu čtverý typ domní, a to keltský (irský, saský, westfalský), rätský, francký neboli německý a konečně norský.*) Dům keltský tím vyniká, že má všecka hospodářská stavení pod jednou střechou. Dům rätský je po výtce dům městský, na venkově s plochou a kameny zatíženou střechou a je prý v Savojsku, Švýcarech, Tyrolách, Bavorsku a u nás v Čechách v okolí Volar.

„Základní myšlenka „domu franckého“ vězí ve zřízení všudy stejnorodém, více obsáhlých než tísnivých obydlí a v odloučenosti obydlí od chlévů a ostatních budov hospodářských v určitém pořadu, stejném u sedláka jako u chalupníka

Při dvorci selském stojí obydlí čelem k návsi a za ním, pod touž střechou jest stáj a konírna. Naproti, přes dvůr, jsou chlévy pro brav, kůlna a komora pro náčiní. Na zad dvora stojí stodola na příč. Z toho vzniká podoba neb . Uprostřed dvora jest hnojisko. Dvůr od návsi oddělen jest zdí se vraty pro průjezd a dvířkami pro pěší. Mezi průčelím obydlí a návsí jest zahrádka. Vchod do obydlí jest ze dvora přes zápraží, jež dělí hnojisko od stavení; dveřmi vchází se do síně s letním ohništěm pod otevřeným komínem a pecí; od síně v pravo jest světnice s kamny, kde se vaří v zimě a s krbem pro louč. Má z pravidla 4 okna, na náves a do dvora. Ze světnice vchází se do komory s jedním oknem, do níž z pravidla kamna ze světnice jednou stranou zasáhají. Ve světnici táhnou se pod okny a kol kamen lavice a v pravém koutě stojí stůl. Naproti světnici, s druhé strany síně, leží tmavá komora a ložnice pro čeleď. Stejně typický jest krov. Vždy leží trámy povalu (stropu) na bočních zdech obydlí a do trámů zapuštěny jsou krokve v trojúhelníku téměř rovnostranném, nesouce poměrně vysokou střechu doškovou neb šindelovou, na lehkých latích spočívající.“

„Úmyslně“ —, p. Peisker pokračuje, — „jsme vyjmenovali části „domu franckého“ na středním Rýně podrobněji, aby čtenář seznal, že v základě i v podrobnostech srovnává se s domem lidu českého a abychom — možno-li — přičinili se, zdali by se dal kde nalézti typ československý, dosud neznámý. Mělot by to veliký význam, pro nás ne zrovna povznášející, kdyby pravdou bylo, že jsme šmahem přijali typ cizí, „francký“.

„Typ francký“ sahá dle Meitzena od středního Rýna až daleko za hranice na východ přes Karpaty do Sedmihradska a hluboko do Polska a Litvy.

Ale na dolním Dunaji, v Rusku, Polsku, Poznaňsku, Pomoří a západním Prusku, jakož i ve Skandinavii velice jest rozšířen typ od franckého zcela zvláštní, jistě starší, jejž nazvali nordickým, který však dle

*) Viz Meitzenův něm. spis: Úvahy o sídlení, způsob staveb a zemědělství; držím se v textu referatu p. Peiskrova v Athenaeu 1889 str. 78.

Meitzena spíše by měl slouti thrackým, řeckým, nebo spíše domem starosvětským, jeskynním. Jest nevysvětlitelno, jak typ tento se všemi podrobnostmi mohl se rozšířiti do tolika přerůzných podnebí.

Dům tento takto jest učleněn: Z předu jest obdélná komora se vchodem se strany průčelné, před nímž jest podloubí na sloupích, pod touž střechou, jak to zříme u skalních hrobů egyptských a perských, u řeckého templu a u sedlisk dnešních Řeků. Komora má okna po obou stranách a jest beze stropu, ve střeše poblíž hřebenu jest příklop. Není tu postelí; pouze lavice táhnou se podél stén, jsouce zároveň skříněmi a lůžky, z nichž peřiny přes den se odstraňují atd."

Pan Peisker domnívá se, že by se snad v Čechách daly shledati přechodní typy franckého a norského domu, — nemám o věci svého soudu. Rozumí se, že by vedle formace domu vyšetřován býti musil způsob hospodaření a jím podmíněné ostatní, zejména politické řády společenské, — práce to specialistů, k nimž tu možno pouze odkázati.

(Pokračování.)

STUDIE VÁCSLAVA BROŽÍKA.

O stávkách v 15. a 16. století.

Na základě archivních pramenů vypravuje Dr. Zikmund Winter

Průmysl starých dob byl všecek v řemeslech, a řemeslníci stejného řemesla bývaly bratrstvem, tovaryšstvem i rodinou.

Kdežto v našich časech fabriční pán vysoce vzpíná se nad svými dělníky, kteří na něho pracují: středověký mistr, byv druhdy sám učedníkem a tovaryšem, chutě pracoval v dělnici své spolu s tovaryši. Protož mistr středověký má „tovaryše“ kolem sebe, naproti tomu fabrikant má „pod sebou“ dělníky, jichž méně váží, nežli stroje parního. V středověku nebylo „podnikatelů“, kteří, opírajíce se o svoje nebo cizí peníze, z práce dělníků živí se.

Tovaryši nebo dělníci starých dob společensky stáli k svým mistrům nápodobně jako jiná čeleď: měli u mistra byt, stravu, ohřev, světlo, prádlo; slušeli tedy k rodině mistrově tužeji, nežli dělník, jejž odbývají platem. Nad to všickni mistři a tovaryši řemesla stejného nebo řemesel příbuzných od 12. století po příkladě vlašském a francouzském uvazovali se v cechy v Němcích i v Čechách, a cech všecek míval sebe, jakož svrchu praveno, také za rodinu, za tovaryšstvo sobě rovných, stejnou prací povznešených, privilegovaných lidí.

V organisaci cechů vždy dbáno bývalo čeledního poměru dělníka k mistrovi, ale nelze v tom neznamenati dlením doby rozdíly všelijaké. S počátku býval as při nevalném průmyslu poměr ten přátelštější, volnější, neboť postřehujeme od 14. století, kdy se u nás první zprávy stran cechovního zřízení zachovaly, že čím dále tím více se tovaryšům přitužuje, obmezují se, a mistři, podávajíce nové řády k potvrzení radám městským a králům, čím dále tím více mají jen svůj prospěch na mysli a nikoliv dobré bydlo svých dělníků. V tom obmezování došlo v 15. věku až tam, že novoměstský řád sladovnický chce, aby tovaryš, vstupuje do díla, slíbil nebo zaručil se „za zbytí,“ to jest, že bez výpovědi neuteče. Týž řád chce dále, aby urukovali se tovaryši za věrnosť a kdo by měl všecky podmínky, státi se mistrem, nechať ještě čtyři léta slouží. Zvláště šlo mistrům o svrchupsané „zbytí“. Tu dlením doby zavazovaly všecky řády dělníka k tomu, aby za včas dal výpověď, jejíž lhůta nebyla při všech řemeslech ani v každý roční čas stejna.

Před jarmarkem na kolik neděl nesměl od 15. století vůbec vypovědéti, poněvadž mistr zachystával se zbožím k trhu; v některých řemeslech zjednati se musil tovaryš na půl léta, sám pak vypovídán byl na čtrnácte dní; lazebníci dostali r. 1477 za řád, že od Veliké noci po sv. Václav nemá býti tovaryš smlouván než na 4 neděle a holič na šest neděl pod pokutou kopy.

I hodinu neb chvíli určovali mistři, v kterou tovaryš smí vypověděti. Obyčejně to bylo po obědích v nedělní den. Některý řád i formu obzvláštní stanovil na výpověď. Na příklad ustanovuje řád slanský, rakovnický i lounský tovaryši tkalcovskému, jenž by chtěl přesednouti neb

odvandrovati", že má staršímu se opověděti a dva peníze dáti a „zaraziti loket nebo půl lokte udělati a zaraže, přivolej mistra a zeptej se, dobře-li tak, schválí-liť, stůj to, pakli bude co jinak, nežby mělo býti, naprav; učině to, vezmi pěkně odpuštění, oznámě, že u něho více dělati nemíníš, aby se opatřil čeledínem a tu se s ním řádně počti, byl-li by odporen v čem při placení, dojdi k tovaryšům starším a jim to oznam."

Řád pražský z r. 1598 nápodobně poroučí tkalcovské čeledi: tovaryš, „jak vosnovu do rejkanu naloží a než rejkan zavrže, mistru oznámiti má, že sdělaje tu osnovu, u něho více dělati nemíní." A když prý dostane odpuštění, má jíti na hospodu, poslati pro posla a volati se k některému mistru do díla nebo předstoupiti před stůl tovaryšský a vzíti odpuštění k vandru.

Opomenul-li tovaryš čeho v těch formách, neplatila výpověď. Ušel-li bez výpovědi, dopustil se věrolomnosti a to byl hřích v oněch dobách zbožných o mnoho větší nežli dnes, i jeho právní následky bývaly nad míru těžky. Mistři nejprve po takovém odběhlém tovaryši „psali", stal se tedy „psancem". O takovém „zlopověstném" tovaryši psávali na všecky strany, že není hoden „fedruňku", že učinil „proti své poctivosti" a chtívali, aby „žádný dobrý nic s ním činiti neměl." V tovaryšském řádě knihařů a introligatorů v Praze od starodávna hrozilo se dělníkovi, jenž „odvandruje bez povolení mistrů, že oznámen bude k trejbování." Tedy ho po světě i honili.

Žádný mistr takového psance přijati k dílu nesměl pod pokutou a pod nebezpečenstvím, že si řemeslo tím znectí Pražští mistři staroměstští s novoměstskými v několiku řemeslech smluvili se r. 1512 stran „zlé čeledi a nevolné", jestli že by který tovaryš nebo robenec učinil nějakou věc proti mistru nebo cechu a utekl se do jednoho nebo druhého města, aby nikdež nebyl fedrován. Který tovaryš méně provinil tím, že vzal odpuštění „svévolně", aby podle zvyků starodávných díla neměl v tom městě až za čtvrť léta.

Trest čtvrtletního nuceného klidu potom v mnohých řádech i venkovských měst strašil „svévolné" tovaryše, tedy takové, jichž vina nebyla valna, kdežto těm, kteří byli psanci, zavřeno zůstávalo na vždy celé království. Pozdější dobou s prospěchem předcházeli mistři svévolnou nebo nezákonnou výpověď tovaryšskou tím, že chtívali od dělníka, přijímajíce ho, všelikteraké listy o jeho dobrém zachování a vyučení a těch listů mu potom nevydávali jen tak zhola.

Zdrželi jsme se při tomto kuse starodávných řádů proto, aby čtoucí už napřed poznal, jak nesnadno bývalo tovaryšům podniknouti jakýkoli vzdor, neřku-li stávku.

Byli-li v starší době tovaryši tak ještě mocni a váženi, že v některém cechu bývali někteří z nich, ovšem počtem malým, přidáváni starším mistrům, kteří veškerý cech spravovali, k radě, to dlením doby pominulo dočista a tovaryši stlačeni. R. 1482 i povržení „prtáci", čili „vetešníci" ševcovští přišli na radnici Staroměstskou prosit, aby svolením konšelským sami směli své tovaryše trestati šatlavou nebo „vinami" (penězi), což jim konšelé propustili s tou štipkou, aby mistři jen také

„mezi sebou byli svorni a nechuti, které sú mezi nimi byly, sobě odpustili.“

Ukazoval-li na rodinný poměr mezi mistrem a tovaryši ten starodávný zvyk, že na soudech stával na místě tovaryšově mistr a obhajoval věc jeho jakožto patron a principál právě tou spůsobou, jak to činíval otec za svého syna, manžel za ženu svou: r. 1504 v Praze zvyk ten zastaven, a tovaryš, dopustil-li se víc, popaden byl od konšelů a jich rychtáře. Zvyk dotčený staven byl roku svrchu psaného, když byli se v noci na ledě nožíři s tovaryši sladovnickými porvali tak, že jeden sladovník mrtev na ledě zůstal. Tenkráte vyřekli staroměstští páni ortelem: „Že páni mistři, když jaká příhoda se trefí mezi tovaryši, podle nich stávají a je fedrují a jich pře vedú před súdy, tak tovaryši, fedruňk majíce i snáze a lehčeji ledačeho se dopouštějí, ješto by mnohokrát učiniti nesměli, toho aby potomně nebylo; jestli že se tovaryši něčeho dopustí a sami se v ledacos uvalí, v takové věci že jich mistři zastávati ani litovati nemají, než nechť každý svú věc vyjednává.“

Také přišli mistři proti své dělné čeledi dosti záhy na tu myšlenku, aby týdenní plat nejen v jednom a témž městě, ale po všem kraji byl jednostejný. Pražané si o tom vstavili do „porovnání mezi některými cechy“ r. 1512, že se v Novém i v Starém Městě „při placení jednostejně zachovají, jedni proti druhým že lůnu nepovýší ani čeledi lúditi sobě nebudou“. Od té doby v artikulích cechovních všech měst podobné kusy častěji, nežli druhdy bývalo, jsou vstavovány, a k nim přičiňují se pokuty čím dále tím větší. Stáli tedy mistři jednoho řemesla stran mzdy daleko široko všickni za jednoho, což dusívalo kde jaký pokus nespokojených dělníků o zvýšení týdenního platu.

Také s původním rodinným poměrem mezi tovaryši a mistrem souviselo, že bývala všecka čeleď mistrovi poddána co do chování svého. Bývalo na hodinu určeno, kdy tovaryš musí na večer domů k spaní, toulal-li se noc, ztratil část své mzdy, udělal-li sobě mimo ustanovený čas modrý nebo dobrý pondělek, mohl a měl zahaleče mistr poslati do městské šatlavy. Taková závislosť dlením doby znechucovala se tovaryšům, a vznikaly pro tuto věc i z jiných bolestí v řemeslné čeledi „socialní otázky.“

Nejbolestněji dotýkalo se tovaryšů ono lakomé úsilí, s jakým mistři jim stěžovali nabývati mistrovství. Nemáme tu na mysli ani mistrovské kusy, jimiž tovaryš býval zkoušen. Bývaly ony kusy sice velmi drahá věc, ale zkouška sama, vylučujíc z mistrovství lidi neumělé, byl moudrý zvyk. Jenom kdyby jí byli nepromíjeli dětem mistrovým! Takový syneček mistrovský, byť sebe hloupější byl, míval do řemesla snadnější přístup nežli nejdovednější tovaryš chuďas. A tu věc spraviti nebylo lze; vězeloť zlo v samém zřízení cechovním: kdyby tovaryšů ouhrnem mohlo bývati o malounko víc než mistrů, byli by snáze jeden po druhém k mistrovství dospívali, ale z velikého přebytku tovaryšů kolik mohlo se dobře obživiti mistrovstvím, nerostl-li konsum v obecenstvě toutéž valnou měrou? Proto leckerés řemeslo doplňovalo své mistry jen po všelijakých překážkách a nerádo; proto chudší tovaryši, nemohouce v mistry, a chtějíce býti

6*

samostatnými, stávali se „stoliři“ čili fušery přes to, že bývali tuze pronásledováni.

V ostatních tovaryších, kteří se nedali na onu cestu nezákonnou, musilo samo sebou vzniknouti sdružení, sbratření, spolčení proti mistrům, jakožto jedné třídy řemeslné proti druhé. Stalo se tak hlavně pod tou způsobou, že chtějí se podporovati v nemoci, ale družiny tovaryšské již v 15. století ne bez tuhých odporů mistrovských snažily se působiti také o zlepšení poměrů mezi mistry a dělníky. Pražští tovaryši lazebničtí r. 1578 chtěli dokonce, aby svolením mistrovským „někteří z nich s cechmistry a staršími při súdech a při řízení věcí obecných téhož řemesla sedali, a to z té příčiny, aby tady spravedlnosť jim se mohla díti, že to někdy prve tak bývalo.“ Mistři odpírali. Prý by to „slušné nebylo, aby služebníci jich jim směli rozkazovati a je súditi.“ Pokus zůstal marným.

Družiny tovaryšské braly na sebe formu cechu mistrovského, na čele jim stáli starší tovaryši, od cechu mistrovského potvrzovaní, jim příslušela v cechovních, malých věcech jurisdikce,* vybírali příspěvky a viny, spravovali pokladnici tovaryšskou, z níž vydávány podpory soudruhům k řemeslu, k nemoci, k pohřbům. Aby takové tovaryšské cechy nemohly se smlouvati ani postavovati proti mistrům, hlídali je mistři bedlivě, do občasných schůzí vždy jednoho ze sebe mezi tovaryše vysýlajíce.

Než tovaryši bývali v řemeslech živel velice těkavý a odhodlaný. Na místo se nevázali, všecek svět jim byl otevřen. Kdežto nejzvandrovalejší mistr proběhem let přece sesousedil a ustrnul, mladý tovaryš býval představitelem pokroku a zkušeností zahraničných nejen technických alébrž i socialních. A proto nejsou zprávy o stávkách tovaryšských poměrně ani tak vzácny. Příliš hojny ovšem nemohou již proto býti, poněvadž v témž řemesle — mimo některá nemnohá — nebývalo tovaryšů na spůsobení stávky s dostatek. Čteme-li, že v některém venkovském městě byli dva konváři, kteraký vzdor mohli spůsobiti jejich čtyři tovaryši? A že by tovaryši více řemesel k stávce spojiti se mohli, toho neřekne ten, kdo zná, kterak jedno řemeslo nad druhé se vypínalo. Jedni na druhé hleděli s patra, ba ani příbuzná řemesla nechtívala spolu nic míti činiti. Mohlo tedy jen jedno hojné řemeslo podniknouti stávku. Stávky bývaly možny nejspíš ještě při ševcích, soukennících, krejčířích, řeznících a sladovnících

Že zastaviti práci na vzdor není výmysl středověké čeledi řemeslné, to víme z dějin římských. Římská „kollegia“ dovedla leccos toho od té doby, co první stávku spůsobili muzikanti, když jim r. 311 před Kristem zapověděl censor obyčejný hodokvas na Kapitolu.

U nás nejstarší zpráva o stávce pochází z r. 1399.** Dotýče se zámečníků pražských, jimž „pacholci odešli hlučně“. Proč odešli, nepraví

---

* V Litoměřicích r. 1514 chtěli tovaryši mlynářští provozovati jurisdikci i nad lidmi mimo cech. Nějakou soukenici, která je urazila, zavřeli násilou. Ale konšelé jim oznámili, že tak učinili bez práva a že „jim v tom za zlé mají“.

** V Němcích a ve Francii jsou hojnější zprávy o stávkách teprve z 15. věku. Zajímavější jest ona z r. 1475, kterouž v Norimberce zničeno řemeslo flašnýřů; a pak stávka Kolmarských pekařů r. 1495, kteráž vznikla pro špatnou stravu a trvala 10 let. Schanz. Gesch. d. d Gesellenverb.

se. Konšelé věc nějak urovnali. Brzy potom obvykli sobě všech řemesel všudy tovaryši způsobovati stávky drobné, a jen na dílnu jedinou obmezené, tím způsobem, že tovaryš, jsa s mistrem některak rozvaděn a znesnazen, vyvstal a hned spolu vyzdvihl své spolutovaryše. Takoví stávkáři pak nedovolili žádnému kollegovi pracovati, a tak mistra osušili. To na příklad pražským provazníkům řádem cechovním r. 1410 zapověděno jakožto „šibalstvo".

R. 1451 podnikli v Nové Praze tovaryši kožešničtí stávku velmi hlučnou. Zrotili se a škodili mistrům, jakož tušíme, z té příčiny, že jim nechtěli propustiti dobrého pondělku čili — zkrácení doby pracovní na pět dní v témdni. V nouzi své utekli se mistři ke konšelům o pomoc, a konšele smířili obě strany, nevíme, po dobrém-li či nějakou násilou. V pramenech stojí jen, „když sú se byli zrotili a zdvihli tovaryši řemesla, svévolně stavijíce k škodě mistróm i k hanbě a proti právu města," že konšelé je do rady obeslali a tu „se do toho vložili" a tak prý to spravili, „že sú tovaryši prosili mistrův, aby jim to milostivě odpustili pro Pána Boha, že chtějí se takových neřádných běhů vystříhati." Mistři odpustili, a konšelé na rozchod tovaryšům oznámili, „kterýžby den jeden v témdni nedělal svévolně, tomu že na mzdě půl téhodne sraženo býti má;" k tomu přičinili ještě pohrůžku příštích trestů, kdyby tovaryši rotili se znova.*

Sotva tato stávka uklizena, začala se v Praze tuhá nesnázka mezi brníři a jich dělníky. Tenkráte byl na sporu mistrovký kus a plat. Že by dělníci byli v té bouřce nějak uškodili mistrům, o tom není zpráv. Prameny hovoří jen o tom, že spor uklizen po „ubrmansku" čili smírnou smluvou. Ubrmany či smluvci byli zase konšelé, k nimž mistři a tovaryši vydali ze sebe po jednom. Smluveno, aby tovaryš, chtěje se mistrem osaditi, jakožto kus mistrovský „failoval puos k oboječkóm, k hunskopóm a k pancířóm." Stran mzdy smluveno, aby tovaryš „za svrchky k oboječkům" vzal týdně 7 grošů; nejlepší naigléř, který dělá prsy k pancířům, aby měl týdně $5^1/_2$ groše; který dělá jen lehká odění, aby měl 5 grošů, který tovaryš dělá drát, beř $4^1/_2$ groše týdně.

Velmi šumnou stávku způsobili svým mistrům r. 1466 tovaryši řemesla soukennického v Novém Městě. Vzbouřili se všickni vesměs a vykonali drahný počet schůzí bouřlivých, v kterých smělí řečníci z tovaryšů vykládali o všelikterakých neřádných novotách, které mistři na tovaryše sobě zamínili. Prý chtějí proti starobylým zvykům, aby tovaryš na svém hřbetě nosil roucha na tarmark, prý nutí se čeleď tovaryšská, aby dělala barvy, a tak nápodobně žalovali do mistrů. Mimo to zostouzeli mistry své nejen v Starém Městě, ale i po všem království, na všecky strany vzkazujíce, kterak nespravedlivě se jim od nich děje. Takové vzkazování byla věc mistrům velmi nebezpečná; stávalo se, že k tomu mistrovi, jejž tovaryši v pověsť zlou uvedli, žádný přespolní řemeslník do díla nechtěl, čímž řemeslu jeho zlaté dno jistojistě se vyrazilo.

* Na tuto stávku upozornil mne před lety pan prof. dr. A. Rezek, začež tuto teprv buď mu povinný dík.

Když stávka suknářská již k bitvám se skloňovala, nemohli konšelé než uklizeti spor. Tovaryši přiběhli na radní dům a žalovali. Mistři učinili rovně tak. Konšely čili „pány“ nejvíce mrzelo, že tovaryši opovážili se prve podnikati bouřlivé schůze a hrozby, než by byli raději hned při začátku vznesli věci své sporné na rozhodnutí konšelské. Po všelijakém jednání a kdo ví jakém křiku zastavili konšelé bouři tovaryšskou tím, že přečetli zbouřenému dělnictvu staré řády cechovní, aby doslechli všickni, jsou-li mistři v právu čili nic, a po té uložili oběma stranám, aby se příčinou nošení rouch do tarmarku a dělání barev dohodli po dobrém. V ostatních věcech asi nepovolili konšelé nad literu starých artikulů a majestátů kusa nic. Do knihy městské zapsati kázali konšelé za purkmistrovství Hynka z Luněkovic o tom položení suknářských sporů pamět, jež stojí v tomto rozumu: „Známo činíme, že když sú se dály ruoznice a nesnáze veliké mezi všemi mistry a staršími řemesla súkennického a mezi všemi tovaryši, takže tovaryši z svých verkštatů vstali sú, nechtějíce dělati a předstoupivše před nás, toužili na mistry, že by proti řádům starodávným se jim dálo, . . . i dali sme čísti práva, ne k vůli tovaryšům, poněvadž samým mistrům (práva) sú dána, a takto sme vyřkli, že tovaryši měli by hodně tresktáni býti pro takovú věc svévolnú a výtržku, povstavše a nám na mistry prve netúživše, ale hledíce k lásce, . . . pominuli sme.“ Na konec této paměti připsána pohrůžka, že příště by tovaryši tuze byli trestáni, a napomenutí přičiněno mistrům, aby „učinili spravedlivě to, což mají tovaryšům učiniti.“

Ale mistři s tovaryši ještě za dlouhý čas nedovedli se smluviti; scházeli se na ten konec častokráte a bez pořízení rozcházeli se zase. A poněvadž práce řemeslná na ten čas všecka odpočívala, z čehož strach byl, aby všemu městu škoda nevzešla, vložili se opětně páni konšelé do sporu a smluvili rozvaděné soukenníky dokonce. Zápis o tom, r. 1466 učiněný, začíná se: „Když sú se dály časté nesnáze mezi všemi mistry a tovaryši řemesla soukennického, tehdy po častém jich scházení společném, v němžto obojím skrze zmeškalivost veliké škody jsú se dály, a pánuom purgmistru a konšelům skrze jich nesvornosť a žaloby obojí starosť činiechu, tehdy na těchto artikulích svolili jsú se pod pokutami; nejprv, aby tovaryši žádných scházení ani rokuov bez vědomí mistruov a starších, k tomu volených, nemievali, ani také žádných věcí proti právuom mistrů nejednali, ani úrazu ani také pověsti zlé proti mistrům neokazujíce Druhé, aby tovaryšie od mistruov svých nebyli nuceni k nošení rúcha na tarmark, leč kto z nich z dobré vuole to učinie; také tovaryšie od mistruov nemají přinucovánie býti k dělání barvy, leč by kto chtěl z své dobré vuole; item aby žádný z tovaryšuov jiných z verštata od mistra jeho nevyzdvihal pod pokutú. A to jsú oboje straně slíbila sobě zdržeti.“

V těchže létech bouřili se tovaryši soukenničtí leckde jinde po české koruně,* my sobě všimneme jen ještě pohnutí čeledi suknářské u nás v Čechách, a to v Písku. O té bouři, jež stala se r. 1457, tedy před

* O bouřích takových v Slezště viz Anzeig. f. Kund. d. d. Vorzeit 1882. 239. Korn. Urkund. z. Gesch. d. schles. Gerwerberechts.

pražskou stávkou, čteme v nejstarší knize archivu píseckého: „My purkmistr a rada města Píseckého známo činíme, že byla nesnáz povstala mezi mistry súkenníky s jedné a tovaryši knapy, přebyvateli našimi, s strany druhé, totiž o váhy, o nošení postavóv, od lázni placenie, o noclech vandrovních tovaryšuov a o dělání koncóv.“

Zdá se, že tato nesnáze v Písku byla dosti břmotna, konšelé ji položili po velikém namáhání, a to také týmž způsobem ubrmanským, jako poznali jsme v Praze. Z kusů, jež od konšelů (za purkmistra Prokopa Saponisty) u přítomnosti několika starších a cechmistrů soukennických mistrův i „cechmistrů knapovských“ smluveny byly, vysvítá, že „pacholci“ čili knapové vyhráli. (Dokončení.)

Soudní komise.

Napsal **Paul Arène**. Přeložil **J. J. Benešovský-Veselý**.

Znal jsem soudce, jenž byl roztomilý, na mou čest! Druh ten jest ostatně méně vzácný, než se nám zdá.

Se svou tváří jemně rýsovanou a vážnou pod dlouhým bílým vlasem, jenž se vám zdál být pudrován, svým důstojným vzezřením, jakkoli prostým veškeré nevlídnosti, s tím charakteristickým úsměvem, laskavě protektorským, připomínal pan de La Castanière, jehož jste viděli po celý rok chodit s nepokrytou hlavou a děkovat za pozdravy lehkým pokynem hlavy, připomínal ihned obraz muže z minulých dob. Ano, zajisté, byl z oněch minulých dob, ten dobrý pan de La Castanière, a byl hoden toho, že nespatřil světlo světa v naší rozčilené, mrzuté době, nýbrž v onom šťastném století osmnáctém, jež se nalézalo na úsvitě nové doby a jež mezi fanatismem minulým a jinými druhy fanatismu, které nyní již vystupují, bylo jako květnou zastávkou, kdež, dumaje o štěstí příštích pokolení, duch francouzský přece neodříkal se rozkoší života.

Jsa konservativcem z milosti státu, avšak konservativcem prostým illusí, jehož neokázalá pieta byla mírněna trochou voltairovského epikurejství, pan de La Castanière snad věřil v ráj, avšak nebylo třeba dlouho naň naléhat, aby vyznal, že značná část tohoto ráje nalézá se na zemi. Žil tudíž dle svých názorů, beze všeho pokrytectví a beze všeho pohoršení, v klidném sídle podprefektury, kdež byl zůstal sedět následkem nedostatku ctižádosti, život starého mládence. Jsa ctěn ode všech a střeha se jako ohně každého dobrodružství, pan de La Castanière míval v náhradu za to stále ve svém domě hezkou služebnou, kterážto kombinace, jak pravil, umožňovala mu sloučit vážnost, jaké nesměla postrádat Themis, s oprávněným požadavkem, aby si osvěžil oči pohledem na hezkou svěží tvář, po třech k smrti dlouhých hodinách přelíčení, jimž dodávaly rozmanitosti toliko vyjevené tváře sporných stran a bledé tváře advokátů.

Netřeba připomínat, že pan de La Castanière byl labužníkem, s labužnickou svědomitostí infulovaného probošta.

Dělají se mi laskominy, vzpomenu-li jen na snídani, jakou nám připravil výtečný tento muž, ačkoli tomu již dávno, ve svém obydlí na předměstí.

Obydlí to podobalo se svému pánu tím, že leta byla přeletěla přes ně, aniž změnila jeho vzezření. Neboť, když byly zbořeny hradby městské, zasypány příkopy a město šířilo se až k nádraží přes pole, kudy se táhla dvojí řada bílých domů, obydlí pana de La Castanière zůstalo netknuto v této spoustě nových staveb, rozkládalo se volně a jakoby pozemky byly zdarma, uprostřed zahrady rozsáhlé jak park, se záhony vroubenými zimostrázem, s vysokými buky a velkopansky zdobené vodotryskem, omšeným do té míry, že nebylo lze více rozeznat mušle a chrám Milkův, poněkud se rozpadávající a obrostlý břečťanem.

Onoho dne — bylo to na počátku prosince — malý ten park třpytil se bělostně pod oblohou temně modrou, jsa napudrován jednou z oněch náhlých vánic sněhových, jež vítr přináší z hor a jichž sníh roztává při prvním zásvitu slunečním.

Pohoda byla příjemná, zasklené dveře nechány otevřeny, tak že ze salonu, kdež jsme ukončovali snídani pod laskavými pohledy půl tuctu předků v soudcovských talárech, viděli jsme na vrcholcích stromů několik zbylých listů, lesknoucích se vlhkým leskem a těžké, kouřící se kapky spadající s přístřešku na dlažbu terassy.

Byli jsme celkem čtyři: mladý příručí, nedávno poslaný z Paříže, kdež patrně byl zanechal svoje srdce, stále zamyšlený a málomluvný, drobný písařík s brejlemi na nose, pan de La Castanière a já.

Po skončeném dessertu nalévala Théréson kávu s venkovskou neobratností, tlačíc se svou pevnou hrudí na rameno každého hosta, pak přinesla likéry a hovor započal.

Byla to zábava malebně labužnická a ve dvojím ohledu zajímavá, neboť do vypravování o výletech podniknutých do všech obcí okresu mísily se — jako pára z pečení, kroužící ve spirálách kolem květin na podnosu — náhodou vzbuzené blažené vzpomínky na různé pochoutky z jednotlivých míst. Rozjařeni zažíváním, se zarůžovělými tvářemi, vlhkými rty, soudce i písař neunavně pokračovali.

„Vzpomínáte si, písaři, na naši komisi v Saint-Saturnin-des Lambrusques?“

„Hezké ženské! . . .“

„A znamenití zajíci. Jen si vzpomeňte, zejména ty zadečky, ty krátké běhy, pevné, široké kýty, zaváněјící levandulí. Pěkná to končina, Saint-Saturnin, samí zuřiví sudiči, vyhledávají spory, když se napili; nemine skorem měsíc, aby nás tam nevolala nějaká záležitost.“

A s očima polou přimhouřenýma, rozevřenými nozdrami, soudce i písař se zamlčeli, kochajíce se ve chvíli vyjeveného blaženství vzpomínkou na nevyrovnatelné zaječí zadečky v Saint-Saturninu. Písař, muž hubený a velice nervosní, vstoupil první na půdu skutečnosti.

„Všecka čest zajíci, toť spravedlivo, ale nepohrdejme králíkem. Řádný králík, v čas vybraný, jest vítanou změnou po tom věčném černém mase. Ale toť se rozumí, pravý králík, králík s ocáskem barvy zlatové, zryšavělým na slunci v kamenitých údolích, jako na příklad onen, kterým nás častovali na statku La Garrigue, u příležitosti aféry manželů Combalových.“

„Vskutku, na toho králíka vzpomínám si s velkým potěšením.“

„A koroptve ve Vaumeilu s tou příchutí pryskyřice!“

„A pak alpinky, pane, alpinky, ty tučné koule se zobákem, které nám vystrojil farář v La Murette, obalené černými lanýži, jako Faraonové ve svých rakvích. Bylo to, nemýlím-li se, u příležitosti . . .“

„Na mou věru, nepamatuji se již, při jaké příležitosti, ale pamatuju se na alpinky.“

Pak přišla komická dobrodružství, osamělá chalupa, kde nalezli toliko kůzle, ale měkkounké, šťavnaté, jež zavlažili dobrým lehkým vínem domácím; na dvorec, kde buď jak buď museli se postit o tučný čtvrtek, neboť hospodář byl si mohl opatřit toliko pstruha, jinak znamenitého, jehož byl ulovil vlastníma rukama v ledovém proudu pramenu Biaïssy. Příručí při těchto vábných historkách zapomenul na svízele svého venkovského exilu, já pak, jehož velice zajímala tato neočekávaná přednáška labužnického diletantismu, přál jsem si, abych byl soudcem anebo alespoň soudním písařem.

Zatím však od nějaké chvíle zdálo se, jakoby pan de la Castanière stával se melancholickým.

„Ale co je to všechno platno“, vzdechl si, „je tomu již dvě leta a více, co jsme nebyli v Turriers!“

Písař přisvědčil bolestným posuňkem a na můj tázavý pohled odpověděl:

„To proto, víte, Turriers jest doposud jedinou končinou, kde si možno pochutnat na kvíčalách. Pasti na ně jsou tam dovoleny. Ploský kámen podepře se několika dřívky. Je to léčka barbarská a primitivní, avšak pomocí těchto léček chytají tam kvíčaly po stech. V Turriers se od října nic jiného nejí, než kvíčaly. A jaké kvíčaly, pane! zejména v tuto dobu, kdy jsou ještě tučné po hroznech, jež drancovaly ve vinicích, a voní již zrnky jalovce, jež počínají zobat po prvním sněhu.“

Malý písař se stále víc rozpaloval, pan de La Castanière stával se stále smutnějším a zdálo se, že v duchu si stýská na Prozřetelnost.

Pojednou se otevřely dveře a Théréson ohlašovala četníka Gabra.

„Nechať vejde . . . Dobrý den, Gabre! Máte něco nového?“

Četník Gabre, nepohnuv se s místa, vypravoval několika slovy jednu z oněch vesnických tragedií, jež vyvolává bída: stařena, vdova, které byl zabaven statek, z něhož měla být násilím vyhnána, nechápajíc svým obmezeným mozkem neúprosnost zákona a nechtějíc být ve své starobě vyhozena jako žebračka na silnici, byla se zatarasila, vidouc přicházet četníky a zapálila domek.

„A všechno shořelo?“

„I s tou ženou! . . . Lidé dělali, co mohli, ale byla už spálena na uhel, když jsme ji nalezli.“

Gabre doložil:

„Starosta provedl předběžné ohledání, a zatím co strážmistr sepisoval svůj raport, myslel jsem, že bude dobře, zpravím-li vás o tom, abyste mohl učinit opatření, kdyby bylo třeba vyslat soudní komisi.“

„Dobrá, Gabre, zpravte o tom povozníka Michala, až přijdete, aby připravil povoz.“

Pan de La Castanière doložil skorem pohnut:

„Nešťastná žena, to nám pokazilo snídaní.“

Gabre chtěl odejít, ale pan de La Castanière jej zastavil:

„Vy jste nám neřekl, kde se to událo.“

„V Nevières, nedaleko Turriers, pane vyšetřující soudce.“

„Nedaleko Turriers! Slyšel jste, písaři?“

Pak se obrátil ke mně:

„My vás vezmeme s sebou, ujednáno, musíte jet s námi.“

Jmeno Turriers vše změnilo. Všichni myslili již jen na kvíčaly, upálená stařena byla zapomenuta.

A rozradostněný písař zašeptal mi:

„Toť komise, která přichází vhod; dnes večer budeme obědvat ve Stříbrném slunci“ a uvidíte: samé kvíčaly!“

Harun-bej.

Z nové knihy Julesa Simona „Mémoires des autres“.

Přeložil J. J. Benešovský-Veselý.

V Paříži se na člověka rychle zapomíná. Nikdo nezná již asi Harun-beje. Před patnácti lety nemluvilo se než o něm na boulevardech a v časopisech.

Nebyl to Turek z Cařihradu, anebo z Malé Asie, dobrý Turek ze staré školy. Byl to Turek z Balkánu, druh, jenž se stává čím dál tím vzácnějším následkem vznikání a rozmnožování se Srbů a Bulharů. Není nic zajímavějšího, poněvadž není nic složitějšího a různotvárnějšího než domorodec balkánský, jenž vyniká nad střední třídu.

Tento z nich byl originalem prvního řádu, což jest méně vzácné, než byste myslili. Byl křesťanem, náležel k církvi arménské. Poněněvadž byl narozen v Albanii, byl Řekem v ohledu zeměpisném, Evropanem, co se týče náboženství, a Turkem, co se týče politické příslušnosti. Tento polobarbar měl na sobě jakous povrchní kůru člověka civilisovaného, ba rafinovaného. Byl absolvoval s vyznamenáním všechny třídy na Charlemagne a v ústavu Jauffretově, v ulici Cature-Sainte-Catherine,

kdež býval kamarádem Louisa Ulbacha. Louis Ulbach a on byli básníky ústavu; osvědčení soudcové prohlašovali, že jeho verše jsou mnohem lepší, než verše Laurenta Pichata. Tyto úspěchy, jichž dobyl Harun-bej každoročně o banketu ve svátek svaté Maxencie (sv. Maxencie byla patronkou paní Jauffretové) nevadily nikterak Harun-effendimu, aby vstoupil do Centralní školy a po třech letech vyšel odtud s vysvědčením prvého řádu.

Stav se inženýrem, náš hrdina pojednou zmizel; chtěl jsem říci, zmizel z Paříže a šel se pohřbít, jak říkáme, do Albanie. Pohřbil se za nejlepších podmínek, se jměním z „Tisíc a jedné noci", ve znamenitém paláci, mezi mořem a horami, pod azurovým nebem. Co se z něho stalo za těch několik let, zdali žil jako Turek, jenž byl strávil svoje mládí v Paříži, nebo jako Pařížan, jehož osud zavál do Turecka, to nevím. Vzpomněl si na mne ke konci císařství a jal se psáti mi dlouhé dopisy o otázkách filosofických.

On rozuměl filosofii jako právě Albánec. Pojednání jeho mne k smrti nudila, avšak byla provázena poznámkami o tom, co jej obklopovalo, a úvahami o vlastní jeho osobě, jež mne nanejvýš zajímaly a já mu odpovídal, navzdor své lenosti. Tyto dopisy tvoří několik balíků, jimž říkám „moje turecká korrespondence". Jsem jist, že s trochou duchaplnosti dal by se z toho sestavit pěkný svazeček, ale já jsem příliš zaměstnán a příliš hloupý, než abych se mohl zabývat touto prací. Je to vina mého nebohého Haruna, jenž měl zasílat svoje dopisy raději Ulbachovi. Psal mi konečně roku 1873, že se nudí k smrti v pustém Orientu a že se odhodlal, státi se Pařížanem.

„Vy máte svobodu," psal mi, „neboť máte republiku. Svoboda bývala povždy mým ideálem; půjdu ji hledat tam, kde jest. Francie bude od nynějška mojí vlastí. Ubi libertas, ibi patria."

Čtrnácte dní po té viděl jsem jej přicházet do svého kabinetu tak prostě jako bychom se byli rozešli teprve včera. Nespatřili jsme se po pětadvacet let. Očekával jsem, že jej uvidím plešatého a ztučnělého. Nevím, proč se neustále domnívám, že každý Turek musí být břichatý a holohlavý. Očekával jsem také kazajku z modrého sukna, sepnutou až ku krku, a fez, avšak nalezl jsem muže z dobré společnosti, ba nejlepší společnosti, oděného úplně po evropsku, s tělem pružným a čilých pohybů a skorem idealní krásy plastické. Orientala připomínal toliko znamenitý vous, černý, hebký jak hedbáv, ohromný, že by byl vzbudil žárlivost archimandrity anebo arcibiskupa levantského. Miloval jsem ho již podle jeho dopisu a zamiloval jsem si ho tím více, když jsem jej spatřil z blízka a mohl jsem posoudit vytříbenosť jeho ducha a spolehlivosť v obcování. Strávili jsme v důvěrné shodě několik měsíců, na něž jsem si zachoval nejpříjemnější vzpomínku.

Domníval jsem se s počátku, že přišel do Paříže, aby se tu oddal zábavám. Dal se představit v několika salonech, ale spíše proto, aby nebyl cizincem ve společnosti, než aby se účastnil zábav. V témž úmyslu mne požádal, abych jej seznámil s našimi umělci. Zpozoroval jsem brzy, že to, co se v něm probudilo, nebyla poetická náklonnosť mladých jeho let, nýbrž byl to inženýr z Centrální školy.

„Harun-beji,“ pravil jsem k němu jednoho dne, „kdybyste nebyl tolikeronásobným milionářem, byl by z vás slavný inženýr.“

On pohledl na mne s úsměvem a oznámil mi, že včera podal žádosť o proražení boulevardu Haussmannova. Tento boulevard měl ústit do boulevardu des Italiens na rozlehlém náměstí, vroubeném Velkou operou a Komickou operou. Vyložil mi dopodrobna všechny ty krásné věci, které měly vyrůst ze země na jeho povel. Tento koutek města bude krásnější a bude obsahovat více zázraků, než ostatek Paříže. Věděl, že na tom prodělá ohromné sumy, avšak prováděl průmysl k vůli průmyslu, jako jiní pěstují umění k vůli umění. Učiní tím, jak pravil, dar republice.

Počal tím, že se ubytoval se svou rodinou jako člověk, jemuž nezáleží na penězích a jenž počíná podnik rozpočtený na dlouhou dobu. Právě se hodilo, že pan Pozzo di Borgo opouštěl Paříž na několik let a mohl mu postoupit v nájem na delší dobu užívání svého panství v Saint-Cloudu s nádhernými zahradami, odkud lze přehlédnout celou Paříž a běh Seiny až ku Charentonu. Dům byl opatřen nábytkem pánem velice urozeným, nábytkem v nejlepším vkusu, ani to však, jak se zdá, nebylo dostatečné našemu Orientalovi; on tu nakupil vše, čeho nabyl nejkrásnějšího u našich umělců a obchodníků s kuriositami, tak že si vytvořil bydliště vskutku čarovné. Byl zde obsluhován výhradně Albanci a Albankami, neboť on byl sice hotovým Pařížanem, pokud dlel mezi námi, ale stával se Turkem, a to Turkem až do krajnosti, jakmile vešel do svého parku.

Měl tři rozkošné ženy a slušný počet odalisek, dosti podivný to luxus u křesťana, a musím tuto mimochodem připomenout, že nebyl jedním z oněch křesťanů, jakých máme tolik v Paříži, a kteří jsou křesťany jen proto, že byli křtěni. Když přibyl do Paříže, neměl nic rychlejšího na práci než tázat se, kde se nalézá arménská kaple. Byla velice daleko od Saint-Cloudu; odhodlal se tedy objednat si kaplana schválně pro sebe a dal od Charlesa Garniera zhotovit plány ke kapli, která by byla bývala pravým skvostem. Pravili mu, že k tomu je třeba povolení, poněvadž to měla být kaple veřejná. Žádal o ni, ale byl odmrštěn.

„Toť velice podivné,“ pravil ke mně. „Co na tom může záležet vládě, jestliže stopadesát neb dvě stě Arménů, kteří bydlí v Paříži, budou si moci vybrat mezi dvěma kostely, budou-li chtět dáti pokřtít svoje děti a požehnat svoje sňatky.“

Chtěl aspoň kultus arménský opatřit velkým přepychem. Miloval nádheru, jako všichni Orientalové.

„Uspořádáme znamenité procesí,“ pravil, „které vzbudí pozornost po celé Paříži. Zdaleka přijdou lidé, aby je viděli.“

Byl objednal korouhve a ornáty, když mu opět oznámeno, že tato myšlenka nedá se provést rovněž jako první jeho nápad. Ve Francii jest každému volno, vyznávat svoje náboženství, ale toliko mezi čtyřmi stěnami. Pelletan a Pressensé pokusili se od té doby, co máme republiku, rozšířit poněkud svobodu vyznání a na příklad poskytnout nám svobodu, zřizovat kaple bez povolení ministra vnitra a svolávat občasně více než dvacet osob k vůli kázání křesťanské morálky. Avšak jejich návrh propadl,

a vskutku, nebylo možno ve chvíli, kdy rozpouštěny řehole a zapečeťovány kostely, dáti náboženským shromážděním tutéž svobodu jako schůzím volebním a klubům anarchistů. Harun-bej, jenž byl fanatikem svobody, nerozuměl ani za mák těmto překážkám. Říkal mi neustále:

„Co jim na tom záleží?“

„Oni se obávají,“ pravil jsem, „aby vašich stopadesát Armenů nezbořilo republiku, až přijdou na mši, a aby stopadesát jezovitů vyučujících řečtině neuvedlo v nebezpečí stát.“

On byl tak upřímným, že jsem neváhal otázat se, kterak to, že jsa křestanem, má tolik žen jako mohamedán. On se dal do smíchu.

„Mám toliko jedinou ženu,“ pravil ke mně, „jedinou zákonnou ženu, která jest matkou mého syna. V oné části Albanie, ve které bydlím, měl jsem dosti důvodů, abych se tajil se svým náboženstvím. Vyznával jsem je mezi čtyřmi stěnami jako u vás, a abych to lépe zatajil, dal jsem své manželce dvě společnice, které považovalo obecenstvo za moji druhou a třetí manželku.“

Tento způsob přetvářky zdál se mi velice originelním.

„V mé vlasti,“ pravil, „nikdo není neženat. Přišel by v podezření prostopášnosti, kdoby neměl ženy, a v podezření, že je křesťanem, kdyby měl jen jednu. Toť jedna z příčin, jež mi znechutily Orient. Zde aspoň jsem pánem ve svém domě. Mohu míti tolik žen, kolik mi libo, nebo míti jen jednu aneb nemít žádnou. Vy máte tuto svobodu, ačkoli nemáte všechny svobody, jež jsem u vás očekával.“

„Ano,“ na to já, „pokud s tím vaše manželka souhlasí, můžete podržet v domě obě dámy, jimž říkáte společnice, avšak nenechávejte je v domě bez jejího svolení, neboť by vás mohla dát zavřít pod záminkou, že přechováváte svoje milenky pod manželskou střechou.“

„A mohla by mi dát také baštonadu?“ tázal se směje se z plných plic. „Ale toho se nebojím: Fatima jest nejlepší ženou pod sluncem a pramálo žárliva. Jedinou chybou, kterou bych jí mohl vytknout, jest, že počíná stárnout.“

Uvedl svého synka do starého collège Charlemagne, jemuž nyní říkáme lycée Charlemagne. Upozornil jsem jej, že tu nenalezne více ani Jauffreta, ani Massina.

„Nelituju jich,“ pravil ke mně; „nechtěl jsem mít svého syna internistou. Takový život upravený a přistřihovaný až do výstřednosti není školou svobody. Jest třeba, aby již od útlého mládí se naučil spoléhat sám na sebe.“

Pravil k řediteli, jímž byl tehdáž výtečný pan Broce, že si učinil výběr mezi učivem udaným v programu a že na příklad si nepřeje, aby jeho syn učil se latinsky. Pan Broce byl hned všecek bez sebe. Harun-bej stál na svém:

„Jsem přece pánem svého syna, jak se zdá!“

„Nikoliv,“ na to pan Broce, „od té chvíle, kdy nám jej svěřujete, náleží nám a nikoli vám. Nikoli vy, ale pan Batbie (Batbie byl toho času ministrem vyučování), ano pan Batbie rozhoduje o tom, co má vědět a co nikoliv.“

Tato řeč zdála se mu velice podivnou.

„Dejte jej do školy Chaptalovy," radil mu pan Broce, aby jej upokojil, „tam jej budou vyučovat latině nebo nebudou jej vyučovat latině, podle toho, jak se rozhodnete. To je škola, jež činí ústupky, jež vyhovuje přání rodičů. Poněvadž jste cizincem, nemusel byste jej posílat do žádné školy a nedopřát mu nijakého vzdělání. Kdybyste byl Francouzem, byl byste nucen, dát jej učit zpěvu, modelování a vojenskému cvičení."

Harun objednal si dělníky ze své vlasti.

„Jsou to dobří dělníci," pravil, „pracovití a střídmí. Pracují v letě jedenáct hodin denně a jsou zvyklí ctít mne a poslouchat mne. Uvykli si také milovat mne, neboť jim platím dobře a oni vědí, že nejsem s to, opustit je v jejich potřebách . . ."

Oznámili mu, že jim musí platit šedesát centimů za hodinu místo padesáti, jak s nimi smluvil.

„Ale," pravil, „plat padesáti centimů jest velice slušný za takovouto práci, jež nevyžaduje nijaké zvláštní zručnosti. Stačí jich potřebám. Oni jsou s tím spokojeni."

„Toť pravda," odpověděli mu na to. „Avšak městská rada ustanovila sazbu platu, které se musíte podrobit."

Podrobit!

„Na to jsem nepočítal," pravil. „Ale poněvadž mám statky v Albanii a v Epiru, nemusím se obávat bankrotu."

Osm dní po té měl nové oplétání. Pozvali si jej na prefekturu a pravili k němu:

„Máte na svém staveništi devět set dělníků. Z těchto devíti set dělníků je pouze tři sta Francouzů a šest set Albanců. Propusťte okamžitě tři sta Albanců a vezměte na jich místo tři sta Francouzů. Jest vám dovoleno, zaměstnávat třetinu cizinců a to jest velký ústupek, jenž se vám povoluje. Tento ústupek souhlasí ostatně s pohostinnými tradicemi národa a se zásadou demokracie, kterou formuluje slavná hymna:

„Národové jsou nám bratry."

Úředník jenž mu toto oznamoval, uznal za dobré připomenout mu, že tato koncese nebude míti trvání, že bude snížen počet trpěných cizinců na čtvrtinu, ba i na desetinu.

„A ještě nebude nijakého bezpečí pro tento malý počet," doložil. „Zákon a pravidla k tomu svolí, ale nemůžeme ručit za dělníky. Jest možno, že seberou nástroje svým albanským soudruhům, což jest jejich právem dle názoru jednoho znamenitého soudce, anebo započnou stávku, a počnou-li stávku, budete na konec nucen povolit. Učinil byste lépe, kdybyste s tím započal."

On si vzdychnul.

Bylo to v měsíci květnu. Dělníci přicházeli do práce o šesté hodině ranní a měli tu zůstat do šesti hodin večer. Odpočte-li se hodina na oběd, bylo to celkem jedenáct hodin práce. Jeho zřízenci mu oznámili, že dělníci přicházejí teprve o sedmé hodině a odcházejí o páté. Odebral se mezi ně.

„Ano, pane," pravili. „Devět hodin práce, toť pravidlo."

„Avšak,“ pravil, „mohli byste pracovat jedenáct hodin, aniž byste se příliš unavili a tím by se zvýšil váš plat.“

„Nikoliv, pouze devět hodin. Je rozhodnuto. A ostatně tu máte pravidla městské rady.“

„Dobrá!“ pravil Harun-bej, „tedy ujednáno. Ti, kdož nebudou chtět pracovat déle než devět hodin, budou pracovat devět hodin, avšak ti, kdož si budou chtět vydělat více, budou na dále pracovat jedenáct hodin. Svoboda! Svoboda!“

„Není možno!“ odpověděli dělníci. „Již nyní uvažuje se na dělnické burse, aby doba práce byla snížena na sedm hodin; prozatím se o tom rokuje, ale pro tu dobu jest ustanoveno trvání práce na devět hodin, ani o minutu více.“

On se nezlobil, neboť jeho dobrý rozmar byl nevyčerpatelný. Bylť učinil opatření pro případ možných nehod, jež by se mohly na staveništích přihodit. Dal zřídit baráky dobře větrané a dobře opatřené, kdež ošetřováni ranění a nemocní, toť se ví na jeho útraty. Ba povolal dokonce z Albanie lékaře, k němuž měl důvěru a jenž jí zasluhoval, neboť prováděl obdivuhodné kousky lékařské. Nebyl to pouhý empirik, jak byste se mohli domnívat, nýbrž muž zkušený a vycvičený, jenž byl konal svoje studia ve Francii. Uvádíme některá jeho pojednání zaslaná Akademii věd a akademii lékařské. Jednoho dne povolal jej k sobě policejní komisař.

„Vypravuje se,“ pravil, „že provozujete lékařství, aniž byste byl lékařem. Máte svoje diplomy?“

On ukázal diplom university bělehradské.

„To nám nestačí,“ pravil komisař. „Je tu třeba diplomu francouzského anebo prohlášení stejné ceny, přiřknuté vám ministrem podle dobrozdání nejvyšší rady zdravotní.“

Lékař musel upustit od léčení nemocných a Harun-bej mu zaplatil cestovní útraty, by se mohl vrátit domů, připojiv k tomu značnou náhradu.

Pochopíte, že nevypravuji vše. Líčím ledabyle sekatury, jež mu vzrůstaly, v tom pořadu, jak mi přicházejí na mysl. Navzdor své znamenité povaze a své umíněnosti, vidět vše toliko s dobré stránky, počal být můj přítel poněkud rozmrzelý.

„Ostatně,“ pravil, „nejsem ani Francouzem, ani Pařížanem. Mohu svoje miliony zanést jinam. Bude to tím hůře pro Paříž. Bude mít toliko pahýl boulevardu Haussmannova.“

Neočekávaná událost uspíšila toto rozhodnutí.

Bylť rozkázal zedníkům, aby k upevňování visutých lešení užívali nových provazů, majících náležitou tloušťku. Jeden z polírů prohřešil se proti jeho nejdůtklivějším rozkazům a k vůli osobnímu svému zisku užíval provazů polou zpuchřelých nedostatečné tloušťky. On sám první byl za to potrestán, neboť jedva že vstoupil na lešení, na němž měl pracovat s několika soudruhy, provaz se přetrhnul, lešení spadlo a on si vyvrtnul rameno. Nebylo právě na čase, vytýkat mu jeho

chybu. Harun-bej povolal povoz doktora Nuchtela, aby jej dal dopravit do ambulance, byl sám přítomen prvnímu obvazu, přesvědčil se, že raněnému ničeho neschází, a opustil jej pouze, aby oblažil penězi a útěchou jeho rodinu.

Druhého dne dostal obsílku, aby se dostavil k trestnímu soudu, kdež byl odsouzen, aby zaplatil značnou náhradu svému dělníku, jenž byl raněn na jeho staveništi v práci a postižen následkem nehody (jejíž jedinou příčinou byl dělník sám) neschopností ku práci na několik dní.

„Půjdu odtud,“ pravil ke mně. „Vrátím se do Albanie. Nenabyl jsem ve Francii toho, co jsem hledal.“

„A co jste hledal, milý příteli?“

„Svobodu!“ na to on. „Nenalézám ji nikde. Nemám svobody ani u domácího krbu, ani svobody svědomí, ani svobody práce. Vy sám, jakkoli jste Francouzem, nejste svoboden. Jste ovládán a poručníkován až běda.“

„Mýlíte se,“ namítám. „Činí se opatření, jež se mi nelíbí. Pohánějí mne před soudy, jež mne odsuzují. Ale tito soudci, na něž si právem stěžuji, byli jmenováni ministrem spravedlnosti; ministr spravedlnosti byl jmenován presidentem republiky, president republiky byl zvolen v kongresu členy obou sněmoven a členové obou těchto sněmoven byli ustanoveni volbami lidu francouzského, v němž mám právo hlasovací. Všichni tito lidé tvoří zákonnou moc; já sám náležím jednou desetimiliontinou k moci zákonné. Jsem částí suverenity. Jsem držen na uzdě, vydírán a vězněn. Ale jsem svoboden!“

Domácí nemoc.

Kapitolka z psychiatrie.

Podává Duchoslav Panýrek.

Nos dulcia linquimus arva.

Vergilius.

Krom zdi veronských žádný pro mne svět,
jen muka, očistec, ba peklo samo.

Shakespeare-Romeo.

Nemoc stará snad jako lidstvo samo. Již v bibli, v této knize knih, nalezám stopy její. I Řeky trápila, když rozložili se táborem před Trojou širokotřídou. Pějeť Homer:

„Toť věru jest, jako když chlapec útlý neb vdovy — ženské navzájem bědujíce domů se vrátiti touží.

(II. 289—290.)

a dále:

„ . . . tož Achajským nekladu ve zlé
oblobokých při lodích že si teskní . . .

(II. 296—297.)

Často as zalétal zachmuřený jich zrak ku Helladě a nezřídka zatoužili po rodné zemi, po choti a dítkách, jichž drahně let již nezřeli.

Promiňte, že uvádím vás ve plíseň starých klassiků. Jest to již chvalitebným zvykem spisovatelů, sahati pro doklady ve staré doby. Jako nemoc vůbec kráčela s člověkem co nerozlučný druh od počátku a nikdy ho as již neopustí, tak i nostalgie provází pána přírody všemi věky, málo se as ve své tvářnosti pozměnivši.

Podivná tato tesknota vzbuzená vzdáleností míst, csob a předmětů nám obzvláště milých, spojená s tužbou, opět je uzříti, opět s nimi se potěšiti a pokochati, obdržela od učenců jméno nostalgie (nostos, domov a algos, bolest). Vogel nazývá ji melancholia; máť nostalgie, ač je nyní vzácnější, mnohé s touto chorobou společné vlastnosti a bývá s ní často zaměňována. Lékařským autorům zalíbilo se vymysliti ještě některá synonyma, u nichž zvláště duchaplné délce slov dlužno se obdivovati (pathopatridalgia, filopatridomania). Lépe as budou se snad zamlouvati čtenáři, který má v podobných věcech zálibu, jména nostomanie (Zwinger) a nostrasia.

Mutel* navrhuje terminus apodalgie (apodein, býti vzdálen, algos). Nevím, zda by se Sophokleovi, neb jinému ze starých řeckých klassiků líbil. Pochybuji. Ani autorům terminus ten asi příliš do oka nepadl, protože se neujal.

Známý starší učenec francouzský Broussais vyjadřuje se svým lapidárním slohem o domácí nemoci takto: „Jest to láska k věci.“ Definice Broussaisovy bývají větším dílem spíše duchaplné a lakoničností svou

* De la nostalgie, thèse de Montpellier, 1849.

překvapující, nežli v každém ohledu pravdivé a všeobecně platné. Nespokojíme se tedy s tímto výměrem a zaklepáme jinde. Mutel, s jehož jménem se v této rozpravě as vícekráte ještě setkáme, a s ním Haspel připojují poznámku o vzdálenosti ústředí, ve kterém jsme po jistou dobu žili. Slovem „ústředí" vyrozumíváme ovšem nejen dům otcovský a rodnou půdu, ale i dojmy, představy, obyčeje, zvyky, rozkoše, vůbec vše, co pro člověka může býti předmětem tužeb a snah.

Jest nostalgie příznak či nemoc?

Jest to bez odporu vždy choroba a nikdy příznak. Jděme několik kroků vpřed a povězme si hned, že jde tu o nemoc duševní. Člověk stížený nostalgií jest zcela cizím vůči všem zevním dojmům a vlivům a se zálibou obírá se tesknotou svou. Vzpomínám tu na pravdivá slova proslulého vlaského romanopisce J. U. Tarchettiho: „Jsou bolesti, které opojují — často je bolesť radostí . . ." Nemocný nejí, nepije a rád by zemřel.

Domácí nemocí neváže se volný úsudek; intelligence není tu zničena, nýbrž jen něco snížena; ve vybavování představ a v řeči nastává jakási liknavosť, ač pochody ty odehrávají se jinak zcela správně. Připadá mi srovnání s hodinami, které nejsou pokaženy, ale spozďují se; kolečka jejich jsou neporušena, ale pohyb jejich stal se volnějším, zdlouhavým. Neshledáváme tu obyčejně žádného hlubokého vnitřního porušení jako u některých jiných chorob duševních. Vůle jest seslabena a obzor myšlénkový je užší.

Henry Rey* podává v Jaccoudově „Nouveau dictionnaire de médecine et de chirurgie pratiques" (sv. XXIV, str. 116—144) definici takovouto:

„Nostalgie jest nervosa ústřední čivové soustavy." Člověk jí stižený nedovede se brániti nátlaku vzpomínek, které jako povodeň zaplavují jeho duši a jen stěží dají se po dlouhé a dlouhé době vypuditi.

* * *

Kdo zná vnímavou a stále po svěžích dojmech žíznící mysl dětskou, snadno uvěří, že děti bývají chorobou touto ušetřeny. Číhajíť na ně za to jiné Gorgony — urputnější, kruté nemoci nakažlivé, jimž mnohé z nich klesá za oběť.

Jinoch, v němž myšlénkový svět se ustálil a soustředil, nejčastěji a nejsnáze domácí nemoci podléhá.

Muž, stávaje se otrokem svých snah a kráčeje za určitým cílem životním, snadno přijímá heslo: Ubi bene, ibi patria.

Téměř nikdy, cituji slova Andralova, nesetkáváme se s nostalgií u starců.

Rey mluví o naivní upřímné nostalgii mladých lidí a rozumové, sobecké, ideálů prosté nostalgii starců. Nevím, co je na věci té pravdy.

---

* Reyovi, který sebral a ve své práci pěkně soustředil ohlas neméně než 47 pramenů, děkuji za velmi hojné a zajímavé zprávy a podrobnosti. Bylof jí hlavně k rozpravě přítomné použito.

Případ Descuretův staví se tuším proti podobným názorům. Stařec jakýsi bydlil totiž přes třicet let v jisté ulici v Paříži. Poměry jeho za celou tu dlouhou dobu se nezměnily a zůstávaly stále týmiž. Kmet zůstával stále věren svým starým zvykům a obyčejům a doufal pevně, že v milých těch čtyřech stěnách ducha vypustí. Náhle byl však nucen byt svůj změniti. Nemoha tu přivyknouti, oběsil se posléze.

Alibert cituje příhodu podobnou, ač ne tak osudnou. Jistý lékař, který dlouhá léta žil v Guyaně, pocítil na sklonku života svého neodolatelnou touhu po své vlasti. Nemeškaje, prodal vše a vrátil se domů, aby zbytek dnů svých ztrávil na rodné půdě.

Takovým způsobem jeví se nostalgie v různých fasích lidského života.

* * *

Uvažujme nyní, jak závislá jest na pohlaví. Dámám náleží přednost.

Již sama povaha žen vede nás k mínění, že setkáváme se u nich s nemocí touto asi řídčeji, nežli u mužů. Toto čistě empirické mínění jest úplně správné — zkušenost aspoň je potvrzuje. Žena podléhá nostalgii jen ve případech vzácnějších, jež zaznamenali autorové, kteří vládnou velkým pozorovacím materialem.

Poměrně obyčejnější jest domácí nemoc u dívek, které z lůna rodiny vyrvány byvše, nuceny jsou jíti za povoláním, za studiemi, za prací do měst k cizím lidem, kdež zachází se s nimi tak shovívavě a mírně, s touž láskou a obětavostí, jako doma. Sám měl jsem příležitosť pozorovati dívku, která nucena byla opustiti útulnou, přívětivou vesničku, ve které rodiče její žili, a odebrati se do Prahy do služby. Nalezši tu konečně přiměřené zaměstnání, s takou náruživostí oddávala se ve chvílích prázdných nalehavějšího zaměstnání svému stesku po domově, své vzpomínkové vášni, že z kyprého děvčete změnila se brzy v bytosť chorobného vzezření. Poznenáhla si však zvykla. Lidé zacházeli s ní laskavě a přívětivě, z domova častěji jí psali a stálá práce nedovolovala jí zabývati se tolik svým bolem. „Čas hojí všecky strasti,“ řekl by obyčejný pozorovatel.

Někdy zachvacuje domácí nemoc ženy osadníků, kteří vládou vysláni byli do krajin zámořských.

Neposledním faktorem jest tu i nálada, povaha, vychování. Lidé jemní, slabé tělesné konstituce, pak osoby zadumčivé a v sebe uzavřené zvláště často jí podléhají. Také pozorován byl vliv nepřiměřeného vychování. Osoby špatně vychované, nedosti vyzbrojené a otužené k životnímu boji, nedosti obratné ve krušném zápase o chléb a existenci, když opustivše lůno rodiny vystaveny jsou v šanc různým příkořím a nemají dosti sil, aby s úspěchem jim čeliti mohly, stávají se zhusta obětmi nostalgie.

Vojenské povolání dosti často domácí nemoc přivodí. Tu zvláště nováčkové vlivem cizí krajiny, cizího podnebí, přísné kázně, změny šatu, vážného a stálého zaměstnání, těžké služby a jiných a jiných příčin podléhají tomu neduhu, kterýž za příznivých podmínek zvláště záhubně pokračuje. Žerty soudruhů, bída života vojenského, dlouhé pochody a jiné neblahé motivy se přidružují. Vojáci tu nezřídka pláčou a stávají

se pak ovšem, byl-li některý ze starších otrlých soudruhů svědkem jejich slz, terčem žertů, šprýmů a vtipů, ba i úštěpků nejjedovatějších a nejsurovějších, což ovšem ku zlepšení trudného stavu jejich právě nenapomáhá. Pozoroval jsem v loni takového nováčka, nad jehož ložem zvedala se tabulka s typickým nápisem „in observatione". Ležel tu netečně nevšímaje si soudruhů, kteří se mezi sebou hovorem i hrou všelikou bavili a činil dojem člověka velmi těžce nemocného, upomínaje na osobu nejhlubší melancholií stíženou, která stojí večer v téže attitudě, s týmž tupým výrazem a na témž místě, kde ji ráno opatrovník postavil. Byl jsem svědkem, jak v téže nemocniční jizbě souchotinář s vysokou horečkou bral účast na zábavě ostatních, kterak bolestmi zmítaný pneumonik, jímž hrozný kašel lomcoval, alespoň chvílemi otáčel s jakýmsi zájmem oči svoje zamžené utrpením po okolí — ale nováček, jehož jsem si obral za předmět svého pozorování, ležel na svém kavalci bez účasti, netečně, tupě jako živá mrtvola, jako socha nehybně . . . Tělo spočívá na loži, duše těká daleko odtud, daleko . . . oblétá rodnou chaloupku, slézá známá úbočí a bloudí po milých nivách, milých stráních. Byl od někud z jihu Čech, z hor. Otázal jsem se ho jednou, odkud jest a projevil, že krajiny ty znám. Měli jste viděti, jak zazářil mu zrak! Jaká změna! Místo tupé resignace výrazná tvář, místo bezvýznamného pohledu jiskřící oko . . .

O dalších jeho osudech nezvěděl jsem ničeho. Opustil jsem brzy po té nemocnici a uchýlil se do života civilního.

Domácí nemoc vojáků nováčků jest ještě ze všech forem nostalgie nejznámější. Pěkně o ní píše vždy duchaplný a originální R. E. Jamot ve článku nadepsaném „Je nemoc neštěstím?" * Nebude snad od místa opakovati slova jeho: „. . . také prý bývala tenkráte zvláštní melancholie, vznikající z touhy po domově, mezi vojáky obecně „domácí nemoc" zvaná, mnohem častější, nežli dnes, kdy je dost velikou vzácností a byli také u nás před lety simulanti u vojště přirozeným způsobem mnohem četnějšími." Jamot udává za příčinu vzniku této choroby dlouhou a těžkou službu, nedostatečnou kommunikaci a pod.

Dle Haspla onemocní nostalgií častěji pěšák než-li jezdec, který od rána do večera úpravou a čistěním jednoho nebo více koní jsa zaměstnán nemá ani času oddávati se teskným svým vzpomínkám, třeba jim byl stejně přístupen.

U nováčků námořníků z nejobyčejnějších příčin domácí nemoci jsou tělesné útrapy, horko, zima, dešť, bouře, různé nemoci, kterým námořník snáze, nežli kdokoli jiný podléhá, jako skorbut, typhus, mořská nemoc — a pak momenty, které u vojáků vytčeny byly. Ani námořníci z lodí obchodních v počátcích své „kariéry" nebývají druhdy nostalgií ušetřeni. Taktéž u dělníků bývá někdy pozorována.

Pozoruhodná a všeobecně interessantní jest nostalgie intelligentních tříd. Všimněme si hlavně studentů. Rey viděl studenta, který poslán byl z Montevidea v Jižní Americe do Paříže, aby se tu vzdělal. Mladý ten muž nemohl nikterak přivyknouti značné této změně a podlehl krátce

* Lumír, ročník VI., str. 38.

po svém příchodu do Paříže nostalgii, která zmizela teprve, když poslán byv zpět do své vlasti, opět nějaký čas v Montevideu ztrávil.

Když jsem byl ještě děckem, bydlil u nás mladičký student, který navštěvoval městskou reálku. Rodiče jeho bydlili v zámku několik mil od města vzdáleném, kde otec studentův zastával službu správce. Kdykoli přijel náš student z prázdnin opět do města, objevil se ve dveřích našeho bytu smutný, zamlklý, apathický. Znali jsme ho již a ponechali jsme ho tudíž jeho osudu. Uzamkl se obyčejně do své mansardy a ulehl. Nejednou pozorovali jsme, že pláče, ba vzlyká. Několik dní nejedl a vyhýbal se každému styku s rodinou — teprve po třech, nebo čtyřech dnech, zvláště po dobrotivé a laskavé domluvě a útěše mé matky, opět se upokojil, ač dlouho ještě nevracel se obyčejný jeho humor.

Sám pamatuji se na analogický případ z mladších dob, kdy poprve opustiv město, kde dlela rodina, odešel jsem do Prahy, maje před očima těžkou volbu povolání . . myslím ostatně, že leckterý ze čtenářů upomene se na chvíle podobné. Sama duše naše poukazuje tu rysy svými k tomu, že choroba ta nemůže býti tak příliš vzácnou, jak mají za to někteří badatelé a že probíhá často ve formě lehčí, která snáze oku pozorovatele ujde, považována jsouc spíše za rozmar, stesk nebo podobně Nostalgikové ovšem neucházejí se o radu lékařskou a rovněž neplní nemocnice, jako lidé s tuberkulosou nebo alkoholikové.

Před několika lety seznámil jsem se s mladým theologem K., který kdykoli opustil domov, zpíval si v cizině vždy po několik dní truchlivé písně. Pamatuji se jako dnes na hluboký jeho hlas, jak od rána do večera rozléhal se po domě, ve kterém bydlil. Myslím, že to byla také nostalgie.

Nemoci, které člověka stihnou v cizině, nedostatečné ošetřování a opuštěnosť dlužno také za důležité momenty v ohledu tom považovati.

Známo dále, že otroci často sami se usmrcovali, jsouce doháněni ku sebevraždě steskem po domově, z něhož rodinám svým ukrutně byli vyrváni. Z lodí, po kterých odváženi byli, skákali do moře a volili raději smrť nežli život v cizině v rukou krutých, despotických pánů.

„Vyhnanství křivý název pro smrť jest,“ praví Romeo v Shakespearově tragoedii.

Benoit de la Grandière tvrdí ve své knize,* že i osoby, které samovolně opustili vlasť a vystěhovali se do kolonií, ač rodinný cit u nich ve skrovné jen míře ba pramálo jest vyvinut, podléhají nostalgii, která je i k sebevraždě dohání.

Také trestanci za jistých podmínek podléhají domácí nemoci. Jest to však zjev řídší. Několik případů zaznamenali Legrand du Saulle a Felix Rochard. Méně místná by ovšem byla obava o trestance, kteří jdou do Nové Kaledonie pykati za své hříchy, jichž se na společnosti lidské dopustili (B. de la Grandière). Žalářní lékař se dle toho as příliš často u svých pacientů s nostalgií nesetkává.

Zajatci ve válce podlehají domácí nemoci daleko hojněji.

---

* De la nostalgie, ouvrage recompensé par l'académie de médecine, Paris, 1873.

Někdo upozornil na vliv ročních počasí. Larrey, tělesný lékař císaře Napoleona, tento „nejpoctivější člověk“, jak hlásá pomník jemu na věčnou paměť zbudovaný, praví, že přebývání v krajině vlhké a studené napomáhá vývoji neduhu toho. Tu vzpomínám na zprávu, kterou jsem kdesi četl a která pochází tuším od Calisseua, že totiž lidé z provincie Bergen všichni jsou nakloněni k nostalgii.

U osob, které přišly do krajiny se zcela jiným útvarem, s jinou povětrností, s jiným podnebím — ze slunné ve stinnou, z hor do kraje, z míst chladných v žárné a naopak, není neduh také žádnou vzácností.

Jistá mladá žena z Brestu následovala muže svého do Toulonu. Zde otevírala za deštivých dnů okno a vztahovala ruce na déšť, aby docílila dojmu a upomínky na pršky rodné země své.

Ze všech dob ročních má dle Larreye nejsmutnější vliv na nostalgii podzim, truchlivý, ponurý, melancholický podzim.

Živý a čilý ruch velikých měst, prostranné ulice plné lidí, život, který tu nikdy neutichuje, působí často léčivě na lidi, které na venkově stihla nostalgie a kteří ve velkých městech se narodili a dlouho tu žili.

Vzpomínám na rozmařilého, ale nešťastného básníka lásky, Ovidia, který upadnuv v nepřízeň císaře vypovězen byl do Tom. Exilium to v takové míře trudilo básníka zvyklého na bujný a nevázaný život Rómy, že neváhám soudě dle tesklivého tonu básní z „Libri tristium“ a „Epistolae ex Ponto“ stav jeho prohlásiti za psychosu nostalgii velice blízkou. Básník ztrávil tu osm let ve vyhnanství a ve stáří 60 let také v Tomách zemřel.

Cítil jsem hlubokou soustrasť se zamilovaným svým klassikem čta jeho verše.

> . . . Vigilo, vigilantque mei sine fine dolores
> (Lib. I. Epist. X. 23)

Jak elegantní metaforou vyjadřuje tu básník svůj bol, který mu spáti nedá. Často žádal si smrť.

Praví: „Saepe precor mortem“ (Lib. I. ep. II. 59.).

V téže knize setkáváme se s veršem:

> „et similis morti pectora torpor habet“
> (tamtéž 30).

Tolik na doklad mého tvrzení.

* * *

Také celé epidemie byly pozorovány. Týká se to hlavně vojsk, která za válek opustila vlasť a po cizích zemích se plahočí. Příčinou není tu únava ani nebezpečí, nýbrž láska k vlasti, která provází prý Francouze všude, jak praví Thiers ve své „Histoire de la revolution.“

Michel Lévy pozoroval epidemii takovou za války v Moreji, kde celý pěší pluk jeden stížen byl nostalgií a mnozí vojíni podlehli tu chorobě své „pod nejkrásnějším nebem celého světa“.

Ku propuknutí choroby vede často zcela nepatrná příčina, pouhé nic. Zahlaholení rodné mluvy nebo melodie národní písně vrhne v srdce pochodeň a „ihned vzplane požár nostalgie“.

Zajímavo jest, že pozoruje se nostalgie zvláště hojně u některých národů. Vyznavači fetiše svou duševní náladou a mravním přispůsobením praedisponují tomuto neduhu.

L. Simonin praví, že zmocňuje se někdy Indiánů, když opustivše svoje prérie, přijdou do krajin civilisovaných.

Jedna část obyvatelův ostrovů Filippinských žije v lesích jako divá zvířata a lidé tito obdrželi proto od Španělů jméno „negrillos de montes". Je-li některý z nich nucen vésti život spořádaný, umírá nostalgií.

Z evropských národů prý Francouzové zhusta, snad nejčastěji podléhají domácí nemoci, kterou nazývají mal de pays, mal de l'absence etc., také nostalgie. Lid z Bretaně jest v ohledu tom proslulý.

Haspel tvrdí, že je domácí nemoc nejrozšířenější u alžírských Arabů. Věc snadno pochopitelná. Jich slepá víra v osud působí, že odevzdávají se žalu svému zúplna. Třeba si jen vzpomenouti na povahu Chateaubriandova posledního Abenceraga, Abena-Hameta.

U Arabů vede prý choroba ta k tuberkulose. I Švýcaři jsou známi v té příčině (Savojané). Vlaským autorům známa jest také „malattia del paese", které zvláště prý podléhají obyvatelé Piemontu, Sardinie a Sicilie. Američan jest kosmopolita, kterého snad nikdy „home's sickness" (domácí nemoc) nezachvacuje. Jeho „the home" (doma) jest všude, kde se může usaditi a kde se mu dobře daří. Naproti tomu ohnivý Španěl velmi často své „mal de pays" podléhá.

Náš český lid, když z jara z hor se na práci ubírá do kraje, často zatesknípo drahém domovu. Že by Němci valně nostalgii podléhali, netřeba se nikterak obávati. Rey tu kousavě a dosti jízlivě podotýká, že domácí nemoc je neduh ušlechtilý, je choroba duší jemných, povah delikátních a nikoli sobeckých, vyzývavých a samolibých. Přece však neschází žádnému z germánských národů původní slovo pro tu nemoc. Němcům sluje Heimweh, Hollanďanům Heinwe, Švedům Heimve, hiemsyge (syge - nemoc) atd.

Co se průběhu a příznaků týká, rozeznává Henry Rey několik stupňů choroby. Podrobným jich vypočítáváním nebudu čtenáře nuditi. Jen tolik povím, že při třetím, nejtěžším stupni choroby prý muže již ani sličný zjev ženy neokouzlí.

„Vix imo conspectus formosae virginis hos movet, excitat."

Toť ovšem již velmi zlé. Smrt je tu zjevem velmi častým.

Jinak u žen. Zanedbávají se, nevšímají si úpravy svého zevnějšku, jemuž dříve největší péči věnovaly. Byly-li koketními, vzdávají se této škrabošky úplně. Koketerie mizí beze stopy. V ženě nastává tedy ohromný převrat. Hlas její stává se drsným, na otázky odpovídá úsečně, krátce, přerývaně, jednoslabičně. Chtěla-li se dříve líbiti — a která ze sličných čtenářek nechtěla by se prosím líbiti — vyhýbá se lidem. Muži jsou jí lhostejni úplně. B. de la Grandière pozoroval dívku, která po celé hodiny nepohnutě stála na jednom místě a několikrát musila být volána, nežli se pohnula.

* * *

Přísná věda rozeznává několik forem, které nebudu vypočítávati, ačkoli nejsou bez zajímavosti. Jeden příklad dovolím si pouze uvésti. Tak zvaná hektická forma nostalgie vyznačuje se lehkými horečkami a znavením i uvolněním všech životních výkonů. Nastane-li vyléčení, zotavuje se organismus nápadně rychle. Člověk tu ozdraví daleko dříve, nežli po kterékoli jiné chorobě — způsobem až překvapujícím.

Jako vždy, kdykoli jde o ocenění stavu duševního, tak i při nostalgii jest vyšetření a určení choroby často velmi obtížné. Zmínky zasluhuje simulování vojínů, které, dobře-li se u jednoho zdaří, povzbuzuje i ostatní nováčky ku podobným pokusům. Přísná diaeta, pokrmy s aloëm a pelyňkem brzy pohnou simulanta, aby se přetvářky vzdal. Je-li však lékař na vahách a selhou-li všecky prostředky, jakých užívá se ku odkrytí a zjištění simulace, vždy zajisté humanní lékař přistoupí na stranu nemocného a prohlásí, že jde tu o skutečnou chorobu, zvláště když těžší příznaky tělesné (napuchlé, červené oči, sivá pleť, slabý tep, suchá kůže, krátké dýchání, později bušení srdce, zácpa atd.) tomu nasvědčují.

Domácí nemoc vede i k jiným chorobám. K zánětům plic, pohrudnice, souchotinám, které i také při druhých nemocech duševních uzavírají teskné drama života, k typhu, střídavce a k neduhům srdce, zvláště tam, kde vyskytuje se velmi zhusta, kde je domácí, endemickou. I jiné choroby, třeba byly jinak úplně všeho nebezpečí prosty, končívají záhubně, smrtně, přidruží-li se k nim nostalgie, která má funestní vliv i na lehčí rány. Příčinou toho jest asi opojení, jímž celá bytosť proniknuta jest, takže chorá tkaň dosti síly nemá k životu se pozvednouti, je chabá, tupá, apathická, bez vitality.

Haridon Crémenec zašel ve věci té tak daleko, že považoval nostalgii za jedinou možnou příčinu kurdějí (skorbutu). Nu, toť přece snad příliš odvážné.

Nostalgie netrvává dlouho, když osoba jí stížená má dosti síly a energie opříti se vzpomínkám a vytrvale návalu jich vzdorovati. Někdy návrat do vlasti učiní chorobě rázem konec. Není-li však možným, stává se pravděpodobně člověk jí zachvácený každým dnem hrobu bližším; možno-li nemocného zaměstnati tak, aby neměl času oddávati se teskným svým vzpomínkám a obírati se trudnými myšlénkami, lze doufati v jeho uzdravení.

Jako jiná choroba duševní, tak i nostalgie se léčí. Ale léčí se zvláštním způsobem, bez medikamentů. Uvádím slova Haspelova: Má-li se nostalgie léčiti s úspěchem, jest třeba, aby lékař byl humanní, rozvážlivý, aby honosil se velikými zkušenostmi a užíval málo medikamentů. Dr. Jacolot docílil jednou u nemocného vojáka promluviv naň rodným jazykem, většího úspěchu, nežli celým arsenalem léčiv homaeopathických i allopathických. Někdy pouhá naděje na návrat do domova nemocnému valně prospěje a stav jeho značně zlepší.

Ke konci připojuji ještě několik velmi interessantních dát. Někteří badatelé pozorovali prý nostalgii i u zvířat a to jest prý hlavní překážkou snadného akklimatisování. Jacolot vypravuje, kterak mladá gorilla

na cestě z vlasti do Evropy za příznaků nostalgie zahynula. Buffon pozoroval ji u koně. U domácího dobytka není vzácnou. Alibert uvádí nostalgii včel. Úl se včelami dopraven byl z Francie do Cayennu. Když vracela se loď na zpět, poletoval nad ní roj včel, toužící vrátiti se do země, z níž ho byli odvezli. Si non è vero, è ben trovato. Faktum to mohlo míti tuším steré jiné příčiny.

Ještě malý doslov. V práci, kterou tu čtenáři předkládám, je mnohé z knih vyňato. Sám připojil jsem některé drobné a nepatrné zkušenosti svoje, kteréž laskavě a shovívavě přijaty buďtež vedle imposantních zpráv Haspelových, Reyových, de la Grandière-a, Mutela a j.

Podařilo-li se mi pobaviti a zaujati na chvíli, dostačuje mi.

O spánku a snění.

Napsal Fr. X. Procházka.

I.

Tajemnost a nepochopitelnost spánku a zvláště překvapující obrazy živého snění poutaly ode dávna mysl lidskou. Bájesloví a mythologie starověku i snaha vědecká ve věku novém opět a opět vracejí se k tomu předmětu. Zvláště od té doby, co pověstný pan Matěj Brouček podnikl ve snách výlet až do 15. století, obrací se pozornosť obecenstva ke snění se zvýšeným interesem. Nepřehledná jest již řada monografií o spánku a snění, a všecky ty spisy v literatuře evropské uvádějí jako autoritu na místě prvním učence českého. Jest to slavný náš Jan Ev. Purkyně, od jehož původních a důmyslných výkladů vycházejí odborníci všech národů a jehož výroky se učenci dokládají jako důkazy.*

Klopotou života denního spotřebuje člověk veliké množství životních látek. „Tělo se stále řítí a stále buduje.“ Čím úsilovněji kdo jest zabrán činností svou, tím více ubývá kyslíku v krvi a tím více tvoří se sloučenin unavujících. Ty stěžují činnosť naši tím, že poutají kyslík, s kterým se slučují, a na množství volného kyslíku v krvi závisí intensita činnosti duševní. Čím více se hromadí unavující látky, tím větší mdloba rozlévá se po celém těle, a zdárná činnost stává se nemožnou. Oko ještě otevřené sotva rozeznává písmena v knize, a podobně zatemňují se i pocity ostatních smyslů. Neznamenáme již tlaku, tepla, zápachu — a konečně nerozeznáváme ani zvuků. Slyšíme ještě, že někdo mluví, ale ne-

---

* Dr. Jan Purkyně, Fysiologie snu. Časopis Musea 1857. — Z ostatních uvádíme jen: Binz, Über den Traum. Bonn 1878. Radestock, Schlaf- u. Traum. Leipzig 1879. Strümpell, Die Natur und Entstehung der Träume. Lpzg. 1874. Alfred Maury, Le sommeil et les rêves. Paris. 1865. Spitta, Die Schlaf und Traumzustände Tübingen 1882. Dr. Jos. Durdík, O snu. Rozpravy filosofické. 1876. Dr Kramář, O spánku a snu. Roční zpráva akad. gymn. v Praze. 1882.

víme již co. Jemný tlak rozestírá se kolem spánků, po čele a všech kloubech na rukou i nohou. Po zádech přebíhá příjemný pocit slabého mrazení, a popud únavy přeskakuje z páteře na svaly, jeví se zíváním a protahováním. Člověk ustává v činnosti své a poddává se vlivu blahého opojení, hledá pohodlné polohy, zavírá oči a ztrácí sebevědomí. Usíná. —

V rozkoši usínání někteří tak si libují, že se schválně dají buditi časně z rána, aby mohli usnouti ještě jednou.

Ve spánku zastaví mozek svou činnost, a proto zastavuje ji i duše. Ale v organismu, v těle panuje ruch; unavující látky neutralisují se kyslíkem z krve, spotřebované sloučeniny ve svalech a nervech se nahrazují a celé tělo se tím rychle zotavuje. Mysliti, že jest ve spánku úplný klid, jest podobný omyl, jako domnívati se, že nemají námořníci co dělati, když zajel koráb do přístavu. Zrovna tu mívají práce dost a dost, aby napravili pohromy, jež koráb utrpěl dlouhou cestou.

Co se děje tato čilá přeměna chemická, jest duše lidská úplně odloučena od světa vnějšího. Žádný popud neproniká nervem k mozku, a duševní činnosť klesá na stupeň nejnižší, ve kterém nemáme na vědomí představy žádné. Skutečný spánek jest stav, ve kterém všecky představy klesly hluboko pod práh vědomí. To jest spánek tvrdý, hluboký; v něm neexistuje pro člověka na světě ničeho. Počíná se asi hodinu po usnutí, krev obíhá zvolna, zvolna a důkladně děje se zažívání potravy a zvolna hromadí se ve svalech i nervech energie činností života spotřebovaná.

Nepovažují však všichni hluboký spánek za nejnižší stupeň života duševního. Mystický psycholog ze školy Schellingovy, Gotthilf H. Schubert, myslí, že se tělo vrací ve spánku ku prachu, z kterého vzniklo, a že duše, uvolněna ve chvíli té, spěchá do světa nadsmyslného, ze kterého vzala svůj původ. Tu stává se účastna světla vzdálených nebes a vrátic se, znovu s tělem se slučuje, a člověk tak znovu při každém probuzení se rodí. Podobné fantasie tvoří i H. I. Fichte a Fortlage, který dokonce tvrdí, že jenom ve spánku žije duše opravdu svůj život vlastní a že při probuzení duševní život přestává. Věda exaktní řadí výmysly takové mezi báje — a jiného nic nejsou. Není k nim potřebí vzdělání filosofického, neboť je nalézáme i u Eskymáků, kteří se dosud žádným filosofem nehonosí. Eskymáci věří, že se duch lidský skládá ze dvou částí: dechu a duše. Ve spánku jenom dech zůstává s tělem sloučen, duše však tělo opouští a bloudí po krajinách, loví ryby, honí zvěř jako bytosť samostatná.

Není však úmyslem našim, sbírati výtvory bájeslovné obrazivosti jednotlivců a národů, nýbrž určiti pravou podstatu spánku a jeho význam v životě. Vzájemnost těla i duše, dávno dokázaná, trvá i ve snách, a zákonnost duševního života jest tak přesna, jako zákonnost mechaniky těles nebeských. Zvyšuje-li se a rozvinuje činnost duševní zároveň s rozvojem ústrojí tělového, jest docela přirozeno, že klesá na stupeň nejnižší, když organické podmínky života staly se nemožny unavením a vysílením.

Ve spánku zotavuje se ústroj po ústroji, tělo se osvěžuje a proto jest dobrý spánek nezbytnou potřebou zdárného života. Dobré spaní, dobré zdraví. Spánek jest tělu tolik, jako vláha rostlině; jako rostlina bez vláhy nutně zaniká, tak chřadne tělo a s ním i duch bez osvěžení spánkem. Jak často hřeší proti tomu zákonu mladý svět, a hříchy mstí se velmi krutě na nadějném a mnohoslibném talentu! Nezachvátí-li ho bledá smrt, přichází degenerace těla i duše. Místo nadšeného, ohnivého mladíka vidíte s politováním vysíleného, omrzelého mladého starce, místo zápalu a tvořivé síly hledí na vás z vyhaslého oka ztrnulý pessimismus.

Zvýšenou činností a živostí ducha zvyšuje se dráždivosť nervů, která překonává tlak únavy. Ve vřavě bitvy, při veselé zábavě, v mocném vzplanutí citu a vášně necítíme únavy a potřeby spánku dlouhý čas. I zlosť a lítosť vzněcuje soustavu nervovou k dráždivosti až chorobné, podobně nejistota, pochybování, žárlivost a p. Také zlé svědomí nedopřeje člověku klidu ve snách, červ zlý hryže bez ustání, až člověk, beze snů a bez útěchy, uštván upadá v temnoty šílenství.

Není-li psychických podmínek, které zaplašují spánek, zahání jej člověk někdy vnějšími prostředky probuzovacími a vzněcujícími. Káva a čaj, malé dávky lihovin nebo vína oživují umdlený organismus k nové činnosti. Nejsilněji působí káva, kousáme-li ji v pražených zrnkách. Purkyně požil tím způsobem $1\frac{1}{2}$ lotu kávových zrnek a nezdřímnul pak dva dni a dvě noci po sobě. Častým a nemírným požíváním prostředků takových otupí a omámí se celá soustava nervová, což může míti následky velmi smutné. Nejzhoubněji působí v příčině té injekce morfia. Morfiové manie nelze vyléčiti, ona končí se úplným úpadkem těla i života duševního.

Předráždí-li se soustava nervová dlouhým bděním, namahavou duševní prácí nebo jinak, neusne člověk, ani kdyby chtěl. Vysílení, které tím povstává, činí jej neschopna k jakékoli práci. V případech takových hledá člověk prostředků uspávacích. Přirozeným prostředkem uspávacím jest tělesné unavení, zemdlení. Kapitán Weeb, který přeplaval průliv mezi Anglickem a Francií, jak na zem vystoupil, okamžitě usnul. Chce-li kdo usnouti, odporučuje mu Preyer, aby držel vodorovně rameno asi čtvrt hodiny. Bolesť svalů jest při tom tak veliká, že to málo kdo vydrží, ale usnul by pak hned. Psychické prostředky uspávací záleží v tom, že člověk odvracuje mysl ode všech představ, které vzněcují cit a rozčilují.

Již Kant nemá pro usnutí jiné rady, než odvrátiti pozornosť od každé vznikající představy hned k jiné. Člověk má mysliti hned na něco jiného, a zase na něco jiného, až při stálém střídání usne. Tím vznikne v mysli takový zmatek, taková libovolná, kolébavá činnosť představovací, že člověk ztrácí na jednotlivých věcech interess a do libého spánku se ukolébá. Stejného účinku lze snadněji ještě dosáhnouti upoutáním pozornosti na lhostejnou představu padajících předmětů. Já obyčejně usnu, patřím-li v duchu na vodu s jezu se řítící a myslím-li při tom, že v lodičce na vodě se houpám.

Psychické prostředky pomáhají však jen při organismu normálním, zdravém. Vznikla-li bezsennosť porušením diety, přeplněním žaludku a příčinami podobnými, nezapudí se prostředkem psychickým. V takovém

případě skutečný, zdravý spánek není ani možný, a chce-li člověk usnouti, musí se omámiti vnějšími prostředky uspávacími. Taková hypnotica jsou: chloroform, opium, aether, durman, strychin, blínový odvar, rulík, lihoviny a t. d. Omámí-li se člověk prostředkem takovým, usne. Častější užívání věcí takových hubí však nervovou soustavu a smí se jich užiti jen v případech nejnutnějších.

Hluboký, tvrdý spánek trvá asi hodinu nebo dvě. Pak se člověk zvolna probouzí a vznikají sny. Celkem zotaví se tělo úplně za 6 až 8 hodin; není možno déle spáti a není radno déle na lůžku tráviti. Zmocňuje se tím člověka lenivost, která ho činí ku práci neschopna celý den.

Proto nespávají naše děvčata dlouho.

„Já nejsem navykla,
má matičko zlatá,
dlouho spávat,
jenom tu chviličku
do svítání.“

Která dlouho spí, těžko se vdá, neboť si tím ženicha odpudí, který jí pak prozpěvuje:

„Proto jsem tě nechtěl,
žes tuze ospalá,
proto jsem tě nechtěl,
že tuze spíš.

Já jsem k tobě přišel.
zase jsem odešel,
dal jsem ti hubičku,
ty nic nevíš.“

II.

Při spánku jest mnoho zajímavých zjevů, ale nejzajímavější ze všech jest sen. Obraťme nyní pozornosť k zajímavému úkazu tomu a zpytujme, co jest sen a jakými zákony se řídí.

Hlubokým spánkem zotavuje se částť organismu po části, až se stane, že některý nerv smyslový převede vnější popud až k mozku; anebo počíná mozek sám osvěžen činnosť svou, což je příčinou, že se temná představa některá prostě vybaví. V obou případech vzniká osamocený dojem, který zahájí mimovolnou činnosť představovací, sen. Ve snění jest spánek již jenom částečný, jedna část organismu jest v činnosti a druhá dosud odpočívá. Sen jest stav přechodní mezi spánkem a bděním.

Někdy se vůbec nepamatujeme na žádný sen, jindy víme sice, že se nám něco zdálo, ale nevíme již co. Jsou však lidé, kteří tvrdí, že ani nevědí, co to jest sen, že se jim nikdy nic nezdálo. Sueton vypravuje, že Nero nikdy neměl snů, a totéž tvrdil o sobě Lessing. Celkem převládá náhled, že každý člověk sní, ale probuzením ztrácí nejčastěji pamět toho, co se mu zdálo.

Celá říše snů jest velmi rozmanita, rozdělme si je aspoň na dvě třídy. V první zahrneme sny popudové (Nervenreizträume), jichž podnětem

jest popud vnější, a v druhou sny associační, při nichž podnětem jest představa prostě se vybavující.

Promluvíme napřed o snech, jejichž podnětem jest vnější popud čidla. Na př. člověka tlačí ve spánku něco špičatého. Silný popud ten rozechvěje čivný nerv tak silně, že si popud proklestí cestu až k mozku a vědomí. Vznikne tak osamělý pocit bodání. Pocit ten byl častým opakováním v bdění sdružen s určitými předměty, u řemeslníka s představou ostrého nástroje, u vojína s představou šavle nebo bodáku, u písaře s hrotem péra. Jakmile vstoupil do vědomí pocit bodnutí, vybaví se s ním i představy sdružené. Tak při témž popudu vnějším zdá se řemeslníku, že se nástrojem poranil, vojínu, že ho nepřítel v souboji bodl, písaři, že se perem do prstu píchl. S. Meyerovi zdálo se jednou, že ho přepadli zbojníci, povalili ho na zem a mezi prsty u nohou mu zarazili do země kůl. Vyděšen protrhl se ze sna a shledal, že mu vězí mezi prsty stéblo slámy.

Návodné vybavování čili vybavování představ sdružených děje se i když člověk bdí, ale rozeznáváme v bdění vždycky představu prvotní (skutečný pocit) od představy vybavené. V bdění vybaví se pouhý obrys pocitu. Pocity tělové, které původně provázely pocit smyslový, nyní vybaviti se nemohou, protože je zatlačuje všeobecný pocit životní, čili pocity, které člověk má nyní, bez nichž nikdy bdění ani si mysliti nelze. Proto nemá, když bdíme, představa vybavená, představa, na kterou si vzpomínám, té živosti jako pocit skutečný. Ve snu té překážky není, celý organismus z většího dílu zastavil svou činnosť, a není tedy pocitů tělových skutečných. Proto se ve snu vybaví představa i s pocity tělovými, které ji původně provázely, a obrazy sna jsou zrovna tak živy, jako bychom je skutečně vnímali.

V bdění si mohu představiti, jak se koně na louce pasou, jak růže v zahradě kvetou, ve snu však koně skutečně vidím, růže cítím, anebo lépe, zdá mi se, že je skutečně vidím, a růži cítím. V bdění představím si bolesť, kterou jsem někdy měl, ve snu se mi zdá, že ji skutečně mám, že mne skutečně někdo bodá, že mi skutečně meč do těla vráží. Obrazy sna jsou zrovna tak živy, jako dojmy skutečné; co se nám zdálo, skutečně jsme zažili.

Jenom v nedostatku vědomého logického myšlení jeví se rozdíl mezi snem a životem. Věcem docela neobyčejným se ve snu někdy pranic nedivíme, kdežto věci malicherné, kterých bychom si v bdění ani nevšímli, vzbuditi mohou hrůzu, podiv, strach i děs. Psychologické příčiny toho není, musí býti příčina organická. Spitta se domnívá, že jest příčina v rozdílném napjetí nervů, ana jest činnost jejich ve spánku jen částečná, a zároveň ve změně funkcí mozkových a rozvádění krve. Tím nabývá život ve snu docela jiného rázu než život v bdění, ačkoli představovací činnosť děje se v obou případech dle stejných zákonů psychologických. Ve snu je táž činnosť psychická, ale na nižším stupni, sebevědomí je tím utlumeno a představování děje se úplně mechanicky, automaticky. Proto má pocit vzniklý u vědomí ve snu jiný účinek, než by měl v bdění, a při nedostatku logické činnosti ducha vznikají ty nejpodivnější obrazy.

Každý popud k vědomí pronikající vyvolá pocit sdružený s představami příčin známých a tyto živě vybavuje, čímž stávají se sny plasticky názorny. Octne-li se náhodou ve spaní hlava pod peřinou, zdá se člověku o skalním balvanu, jak se nad hlavou rozkládá a sesutím hrozí. Spadne-li přikrývka s těla, jest chladno podnětem snů, ve kterých člověk s hrůzou znamená, že jest v bálové společnosti bos, bez kabátu; jindy zase že do vody padá, nebo sněhem se brodí.

Učinil jsem sám podobný pokus a nechal před spaním nohy odkryty. A jaký jsem měl pak sen? Zdálo se mi, jako bych viděl rybník, pod hrází jeho byla zahrada a mlýn. Na rybníce byl malý ostrůvek, na tom ostrově vysoká věž ze železných tyčí vystavená, jako se mosty staví, a nahoře se větrem otáčelo lopatové kolo. Co jsem tak uvažoval odstředivosť nahoře působící, spatřím na břehu ostrůvku chatrnou kocábku a v ní malého cikána. Rozhorlen, že takový kluk, který ani veslovati neumí, do kocábky leze, sám jsem tam skočil a veslo do ruky vzal. Cikán se uhnul na kraj, loď se naklonila a on spadl do vody. Tím porušil rovnováhu tak, že se kocábka překotila a oba jsme byli ve vodě. Ačkoli takto plavati neumím, plaval jsem ve snu velmi dobře, vlastně neplaval, nýbrž se vznášel, protože celá polovice těla byla nad vodou. Nechal jsem se nésti proudem a přijel náhonem okolo zahrady až k malému návrší, kde jsem z vody vylezl a na suchu odpočíval. Tu jsem si vzpomněl na cikána a měl jsem strach, že se utopil. On však připlynul po vodě jako tříska, já jsem ho z vody vytáhl ven a položil na trávu, aby oschl. Pak zdálo se mi ještě mnoho jiného, čímž čtenáře zdržovati nemíním.

Hlavní věcí jest, že se mi zdálo o vodě, když jsem nechal nohy schválně ve studenu. Přemýšlel jsem ještě, odkud ty ostatní představy vznikly, jako odstředivosť, cikán a mlynář. Snadno jsem si vzpomněl. Odstředivosť vysvětloval jsem minulého téhodne ve škole, na obálce Květů četl jsem ohlášku, že farář Ješina vydává cikánský slovník, konečně četl jsem román Svatopluka Čecha, ve kterém bohatý mlynář rozuzlí děj spojením dvou milenců, své dcery a kandidáta nesmrtelnosti. Podnětem snu byl docela jistě chlad na nohou, ten vybavil představu vody, voda vybavila představu mlynáře a jeho dcery; k tomu přistoupila temná, ale dosud dosti silná představa cikána a odstředivosti. Zvláštnosť sna viděti jest v tom, že co jsem v bdění jen abstraktně měl na mysli, ve snu spatřil jsem vtěleno, vida skutečného cikána a skutečné kolo odstředivé.

Mezi sny tohoto druhu náleží tak zvaná můra. (Mara, *Ἐφιάλτης*, incubus, cauchemar). Osobám, které trpí asthmatickými záchvaty, zdává se někdy hlavně následkem požití nezáživného jídla před spaním, že jim sedí na prsou jakýsi netvor, který ke krku se pohybuje a je dusí. Sen takový působí smrtelné úzkosti a zděšení, člověk snaží se nadarmo netvora zapuditi, všecky údy jsou ochromeny, olověny, studený pot vyvstává mu na těle, až se s výkřikem ze sna protrhne a při tom se mu zdá, jakoby skutečně vyvázl z nebezpečenství smrti. Podobných snů popsána jest celá řada, a sny toho druhu daly podnět hrozným pověrám jihoslovanským o upírech. Na kterého nebožtíka měli podezření, že jest upírem, tomu nedopřáli odpočinku ani v hrobě. Vykopali ho a proklály tělo dřevěným kolem,

domnívajíce se, že pak více hrob v noci opustiti nemůže. A co je příčina snů takových? Příčina jest stavení krve při vadě srdeční, obtíže při dýchání vznikající asthmou, souchotěmi, ba příčinou celého sna může býti i to, že si člověk položí ruku na prsa. Kant popisuje sny takové podrobně a domnívá se, že jsou tyto sny člověku spásou. Děsné obrazy vyděsí ho ze spaní a způsobí, že změní svou polohu a tím odstraní jich příčinu. Kdyby se prý člověk nevzbudil, mohlo by stavení krve učiniti konec životu jeho. V tom však staví Kant věc příliš vysoko a nebezpečenství přepíná. Jest zjištěno, že hrozné ty sny vznikají i z tlaku a záchvatu docela nepatrného, ba že vzniknou, jak výše uvedeno, i tím, že si člověk položí ruku na prsa. Podobné sny děsné vznikají v horečce, při kolice a vůbec vždy, když pocit bolesti nějaké proklestí si cestu k vědomí. Heirmanovi se zdálo jednou, když trpěl silnou kolikou, že ho rozpárali a z útrob jeho dělali anatomické praeparaty. Děvčeti souchotinami trpícímu se zdálo, že přišla oknem do světnice zemřelá babička, na prsa mu sedla a je dusila.

Člověk někdy sám ještě neví, že je nemocen, a děsivý sen mu to oznamuje. Všecky podobné sny, ve kterých se člověk něčeho děsí a leká, a smrtelné úzkosti snáší, mají podnět svůj v porušení pravidelného vývoje organismu. Nemusí však býti příčinou hned choroba povážlivá, nýbrž dostačí slabé zachlazení, katarh, přeplnění žaludku nezáživným jídlem, nepatrná křeč, a již se dostavují děsivé sny. Mnohdy není to zrovna strach, co se nám zdá, nýbrž rozpaky a nepříjemnosti všeho druhu. Člověku se zdá, že má ve společnosti místo paruky na hlavě noční čepici, domácí paní se zdá, že se něco pálí, šviháku, že se nemotorností a nevkusným oblekem dělá směšným, atd. Anebo jedeme ve voze, a kůň nechce táhnouti, jedeme ve vlaku a lokomotiva se rozbije, čekáme na nádraží a vlak nám ujede, nebo dlouho nejede.

Podobný sen vyprávěl mi letos jeden kralohradecký rodák. Zdálo se mu, že jest bratr jeho mrtev, a strojí se pohřeb. Celé příbuzenstvo se shromáždilo na pohřeb, ale on najednou pozoruje, že jest mrtvý bratr vlastně živ. Zmocnila se ho z toho veliká úzkosť a on počal všem domlouvati: „Ale vždyť je bratr živ, my ho přece takto pochovati nemůžeme.“ Ostatní se tím však nedali pohnouti, namítajíce, že bez toho zdráv nebude a řekli. „My ho pochovati musíme.“ Z toho přišly na přítele takové úzkosti, že se probudil. Měl již před lety tento sen a nepamatoval se, zdali byl tehdy churav. Docela jistě však souditi můžeme, že podnětem toho byl útlak činnosti organismu.

Podobných snů lze uvésti dlouhou řadu, zmíníme se ještě jen o jednom. Uvádíme ho proto, že má důležitosť pro duševědu. Jedna kralohradecká paní mi vypravovala, jak se jí zdálo, že byla ve škole mezi samými malými dětmi.

Když se jí pan učitel ptal, nic nevěděla a velice se hanbila, že ty malé děti odpovídají na otázky, kterých ona, veliká, nedovedla. Sen tento vzbudil pozornosť mou velice a to proto, že se o něm zmiňuje i Purkyně, Volkmann, Spitta a jiní.

Učenec van Goens popsal podobný sen podrobně: „Když mi bylo jedenáct roků, chodil jsem na gymnasium v Utrechtě. Tu jsme sedávali

v lavicích dle lokace, a kdykoli někdo něco nevěděl, co věděl jiný, sedící níže, musili hned vyměniti svá místa. Tu se mi zdálo jednou, že dal professor otázku z latiny, na niž odpovědi jsem nevěděl. Ačkoli bych byl rád zůstal na čestném místě, nadarmo jsem si hlavu lámal. Viděl jsem, jak jeden žák, mně velice protivný, který na nižším místě seděl, netrpělivě čeká, aby směl odpověditi a zuřil jsem, že mi bude snad postoupiti mu místa. Professor skutečně dal na něho, a on odpověděl hned. A byla to taková věc snadná, že jsem nemohl nikterak pochopiti, že jsem na to nepřišel sám."

Ve snu tom obsažena jest zvláštní psychologická záhada. Poněvadž se celý sen zdál jedné osobě, jak jest možno, že touž věc neví, a zároveň, když představuje si odpovídajícího souseda, ihned ví? Když měl van Goens mluviti sám, neví odpovědi, má-li mluviti druhý, ví odpověď. Věc vysvětluji takto: Představování ve snu děje se dle týchž mechanických zákonů jako v bdění. Jedná-li se o naši osobu, ovládne ve skupině jasných představ dojem strachu všecku představivost tak mocně, že žádná představa vedle mocného citu vyniknouti nemůže. Jedná-li se o jiného, přestává affekt, který představy potlačoval, a ty se pak volně vybaví. V prvním případě nemá představa síly, aby vynikla vedle affektu, ve druhém síla její dostačuje k vybavení — affekt pominul. Příkladem tím potvrzuje se vzájemná závislost představ a citů velmi pěkně. A to děje se nejen ve snu, nýbrž i v bdění. Mnohý hodnostář naučí se uvítací řeči velmi pěkně, a když se jeho veličenstvo objeví, nevypraví ze sebe slova anebo to semele dohromady tak, že povstane hrozný nesmysl. Hrabě Ch. vystavěl obci R. nový vodovod a starosta se čtyři dny učil poděkovací řeči, kterou jsem mu napsal a která obsahovala 10 řádků. Dobře se jí naučil a když se dostavil v čele deputace do zámku, kdež ho hrabě přijal ve velkém sále, obklopen několika úředníky a dámami, tak se zarazil, že nic nevěděl. Hrabě se ho laskavě zeptal, čeho si přeje. Tu starosta s největší obtíží vypravil ze sebe: „My se jdeme, Excellencí, jako poděkovat za tu kašnu."

Rozdělení představivosti provedeno bývá ve snu ještě podivněji, představivost rozdělí se ve dvě části, na dvě osoby. Purkyně vypravuje, že když ve spaní obrní někomu ruka, zdá se mu, že je to cizí předmět, anebo jiná osoba. Tu osobu však považuje člověk někdy za svou vlastní, člověku se zdá, že vidí sebe sama, svoje alterego. Vidí se mluvícího, jednajícího, ba čte i vlastní myšlénky v osobě té. Osoba naše jest tu dvakrát, já, který se dívám, jsem ten, na něhož se dívám. Sny takové člověka velmi vyděsí. Příčinou jich může býti, jak Spitta myslí, že se člověk před spaním podívá do zrcadla. Ve snu vybaví se obraz vlastní osoby, a osobnost se tak rozdělí na dvě. Proto radí Spitta, abychom neměli v ložnici zrcadel. Přihodí-li se podobné vidění již v bdění, bývá to jistou známkou povážlivé choroby. Saphir přišel jednou do svého pokoje a vidí, že někdo sedí u jeho stolu v jeho županu a trepkách. Přistoupil z ticha k němu, a položil mu ruku na rameno. Postava se obrátí, a Saphir vidí sebe sama. S výkřikem padl na zem a upadl v silnou horečku. Patrno, že zde byla příčina vidění vlastně již jeho choroba, a chorobná rozechvělost soustavy nervové způsobila nepravidelnost vnímání.

Velmi nápadna jest rychlosť, s jakou představy ve snu duchem probíhají. Uslyší-li člověk ve snu ránu, vybaví pocit ten okamžitě celou řadu představ kdysi vnímanou. Člověk se probouzí a vypravuje sen, že rozmlouval s někým, byl uražen, měl souboj a střelnou ranou při něm se probudil. Garnier vypravuje o Napoleonovi, který při výbuchu pekelného stroje v kočáře spal, že krátký čas mezi vjemem rány a probuzením vyplnil celým snem o přechodu svém přes Tagliamento a o kanonadě Rakušanů. Ze sna vytrhl se pak výkřikem: „Jsme podkopáni.“ Zde byl podnětem snu pocit zvukový, a může jím býti i kterýkoli jiný pocit smyslový. A nejen pocit sám bývá podnětem snu, nýbrž i to, že přestane takový pocit, který vědomí naše provází pravidelně. Pravidelně působí hmatové pocity plochy, na které odpočíváme. V usínání zastaví však hmatové nervy svou činnosť, necítime více plochy, na které odpočíváme. Z toho vznikají sny, že se volně vznášíme ve vzduchu.

I Kant zmiňuje se o snech takových, v nichž se libovolně ve vzduchu vznášíme, a kamkoli chceme, pohybujeme. Také Purkyně často míval podobné sny; vypravuje, že se může ve snu s kteréhokoli místa do výšky zdvihnouti a zvolna sem tam se vznášeti. Nemohl se dosti vynadiviti vzácné schopnosti té a ve snu již se napřed těšil, jak jí bude užívati, až se probudí. Já sám míval jsem často takové sny. Vyšvihnu se od země do vzduchu, a na kterou stranu pohnu nohou nebo ramenem, tam se tiše a zvolna pohybuji. I když skoro ani nespím, nýbrž jen v polospánku ležím, neopouští mne ten klam. Snažím se usilovně, abych toho létání nezapomněl, a schvalně je opakuji, abych se v něm zdokonalil. Zrovna tak snadno člověk plove ve vodě, jezdí na koni, chodí po tyči atd.

Pronikne-li však ve snu tom do vědomí pocit hmatový, sebe slabší, jaký vznikne třeba tlakem obruby nějaké, mění se představa lítání okamžitě v padání. Člověk letí dolů, do propasti, do studny, s mostu do řeky — a z toho povstane takový děs, že se ze spánku protrhneme.

Největší rozmanitosť snů vzniká pocitem sluchovým. S nezřetelným zvukem vybavují se starší známé představy, a rozvinuje se tak každé osobě její zvláštní svět představ. Když na př. silný vítr skučí, zdá se mlynáři, že hučí vodopád; voda valí se přes hráz a povodeň zaplavuje mlýn. Námořníkovi zdá se v případě tom o bouři mořské, vidí příboj pěnící se kolem úskalí a hledí se mu vyhnouti porouchaným kormidlem. Něžnému manželovi vykouzlí zvuk takový bouřku domácí, slyší hromobití a hukot domácího kázání a v úzkostech hledá místa, kde by se ukryl.

Když klapaly v Purkyňově ložnici hodiny, zdálo se mu jednou, jakoby slyšel štěkati psa, jindy jakoby někdo sekal sekyrou a jindy zase slyšel opětované volání o pomoc, až se tím ze sna probudil.

Pomocí pocitu zvukového můžeme v mysli člověka spícího vyvolati sen také uměle. Uvádím jen jeden, Spittou zaručený případ. Mladý úředník miloval děvče, které však chovalo k němu velikou antipathii. Poněvadž byl člověk pořádný a mimo úřad měl i pěkný statek, byla by maminka děvčete tu známost ráda viděla. Dovolila tedy mladíkovi, aby dceři, když pevně spala, pošeptal do ucha několikrát svoje jméno. Rozumí

se samo sebou, že se to stalo v její přítomnosti. A hle, dcera přestala za krátko odpor klásti, zamilovala se do mladíka, a byla svatba. Když se později mladé paničky ptali, jak to přišlo, že svoje smýšlení o ženichovi tak změnila, přiznala se, že se jí o něm několikrát zdálo. Zdály se jí o něm ve snu tak pěkné věci, že se do něho mimovolně zamilovala. Pravdivý tento příběh lze doporučiti všem nešťastným milencům k následování. Jděte a učiňte též, jestliže vám to maminka dovolí.

Kdyby byl zvuk příliš silný, člověk se probudí. Ale zrovna tak vyruší se ze sna, ustane-li zvuk, při němž usnul. Mlynář se zbudí, zastaví-li se mlýn; mnohá kmotřička otevře v kostele oči, když kazatel řekne amen, a když slavnostní řečník skončí učenou přednášku, zdvihne hlavu mnohý posluchač, kterého při stejnoměrném zvuku slov Morfeus ukolébal v libý spánek.

Ze všech smyslů nejzřetelnější jest zrak. Ale ve snu je oko zavřeno, a z venčí snad zrakový popud k mozku přijíti nemůže? Zkušenosť ukazuje, že ano; zrakové pocity vznikají i při oku zavřeném. Měsíčné světlo proniká i víčkem očním, a mimo to zůstávají v nervu zrakovém ode dne stopy popudů, které po zotavení hlubokým spánkem stanou se podněty pocitů. Jistá úloha připadá mimo to i popudům vnitřním, které dráždí zrakový nerv. Pije-li kdo, nejsa tomu zvyklý, na noc lihoviny, zdá se mu, že vidí oheň, ohnivé barvy, živě zbarvené květiny, červánky atd. Takový sen popisuje Weber, spisovatel Demokrita. Když byl vychovatelem u jednoho německého knížete, pili jednou na noc hodně punče. Pak zdálo se Webrovi v noci, že ve městě hoří. To zdálo se mu tak živě, že viděl záři a slyšel, jak hasiči jedou a troubí. Probudiv se, běžel k oknu, ale nic neviděl. Při snídani povídal knížeti, že v noci hořelo a že neví kde. Kníže se na to vyptal a při obědě zeptal se Webra: „Víte-li již, kde v noci hořelo?“ — „Nevím, Excellencí.“ — „Ve vaší hlavě.“

(Dokončení.)

Z uměleckých výstav.

Píše Beda L. Mrak.

Výroční výstava: Cizí.

Druhdy zastupovali v pražských výstavách cizí umění převážnou většinou Němci, jeden čas přibyli k nim Flámové, tu a tam zabloudil sem i některý Polák. Dnes jsou řady cizozemců v Rudolfinu rozšířeny ještě Francouzi a Vlachy, ano při malém sice, nicméně karakteristickém obrázku čteme i jméno anglického autora. Mezi Němci a Francouzi nalezneme dokonce i jména norského zvuku a přičteme-li (ale jen k vůli původu) k nim i obrazy ruské provenience, pak scházeli by v tomto mezinárodním koncertu jen Španělé, aby etnografie umělecké Evropy byla úplná. Ovšem by bylo požadavkem nemírným chtíti, aby každá z těchto národních skupin byla řádným representantem všeho svého ruchu uměleckého. Naše výstavy nejsou internacionalní v tomto smyslu a významu a my spokojujeme se, když aspoň obsahují ukázky cizí dovednosti, cizích proudů a směrů, aby i našim kruhům byla poskytnuta příležitost a možnost, seznati a posouditi poměr domácího umění k cizímu.

Francouzové jako uzavřená falanx poprvé jsou pražskými hosty a pařížské listy umělecké neopominuly o této události učiniti zmínku. Spíše však měli bychom mluviti o pařížském malířství, které jest jimi aspoň částečně representováno, neboť R. Thegerström, Th. Weber, Browne, dojista nebyli křtěni vodou sekvanskou, třeba že své práce do Prahy z Paříže poslali. Také nesmí býti zamlčeno, že francouzskou skupinou dokonce není pravá jakost a závažnost francouzského umění dokumentována a jména, která čteme v našem seznamu, stojí v řadě ještě velmi daleko za předními vůdci uměleckého života v Paříži.

Než buď jak buď: i tam, kde dokonce zásadně se rozcházíme s nimi o zásadách uměleckých, kde není a nebude tak snadno shody mezi námi, jedno hned z předu vytkneme, čeho jim popříti nelze a čím snad nade všechny své vrstevníky vynikají — solidnost školení, nepopíratelnou jistotu základů jich umění, která, možno říci, venkoncem všem francouzským umělcům je společným majetkem. Čemu se umělec může naučiti, oni se naučí, a ovládajíce to, co my zvykli jsme jaksi pansky jmenovati řemeslnou stránkou umění, zkouší pak let a vzmach svého nadání. Příliš jsme zvykli pohlížeti na Francouze německým sklem, příliš v našem soudu zaznívají ohlasy německých výroků, a proto máme dosud ještě Francouze za lid povrchní ano ledabylý, jsouce zvyklí viděti jen v Němcích personifikaci důkladnosti. Názor ten při kterékoli práci umělecké francouzského původu je nesprávný a jen jeho opak platí, a přičteme-li k tomu vrozenou vydatnost uměleckého talentu Francouzů, jich duchaplnost a lehkou pohyblivost fantasie, máme v ruce klíč poznání, proč kráčejí a postupují v čele moderní produkce umělecké. Vlastnosti

posledně jmenované nelze si cizincům v Paříži arci osvojiti, ale kdo z našich mladých umělců tam jde, měl by právě dbáti vytěžiti, co dlouhověké umělecké tradice jako zdárný podklad uměleckého tvoření snesly a nahromadily. Tu nejen možno přijíti k dobrému poznání, kterak správně a solidně položené první základy uměleckého vzdělání vlastní produkci vydatně podporují a jistě povznášejí, ale též naleznou zde očividného poučení, kterak úspěch na poli uměleckém bývá získán a udržován, totiž stálým napjatým závodem a intensivní prací.

Jak praveno, nevystavují první francouzští mistři v Praze, nicméně i toho, co umělci druho —, třetí i víceřadoví sem zaslali, požíváme s nepopřeným interesem. Bílý pleinair nemá v Praze dosud půdy a obrazy v tomto nejmodernějším proudu plující nevisí právě příznivě, ale nejsou též bez vtipu umístěny. „Zimní jitro“ Anselma Schultzberga je arci práce velmi chatrná, sledující bílou tendenci až do nejzazší krajnosti, tím však, že v samém jejím poblíži umístěn „Výroční trh“ B. Voltze, obraz nadobro zastaralého vzezření, v němž ještě žijou ozvuky Gauermannovy, nebo barevné „Lesní jezero“ H. Rötzera, J. M. Rüdiscihliho „Po bouři a dešti“, a jiné krajiny, jež nám německé barvotisky načisto znechutily, umožňuje, že jediným mihem oka přehledneme dva nejkrajnější poly uměleckého nazírání, pojímání a podání přírody za našich dnů. Alegorie „Jara“ H. Martina je obraz daleko závažnější, a jakkoli s jeho bílou a pobledlou paletou nesouhlasíme, jakkoli pevně na tom trváme, že zdravé a normalně organisované oko sebe většího realisty tyto barvy a tony v otevřené přírodě a nejvolnějším vzduchu viděti nemůže, přece bychom si byli přáli v zájmu poučení návštěvníků výstavy nalézti jej o něco níže a oku blíže. Autor připojil, že je obraz jeho alegorií, ale nikoliv alegorií starého řádu s idealními figurami a personifikacemi v idealní krajině nebo dokonce oblacích, nýbrž obrazem oné skutečnosti, jak ji vidí oko pleinairistovo: bledě-zelená pláň, velmi rovná a velmi daleká, pozadí v parách se chvějící, v popředí vzpřímená a jak manequin ku předu se šinoucí bíle oděná blondýna s několika rudými, žlutými a zelenými skvrnami, totiž květy. Nejmodernější malíři směru Martinova sice plnými ústy svými i svých literarních zastanců hájí naprostou svatost a nedotknutelnost skutečnosti, zakazujíce každé medium, buď ono tvůrčí fantasie nebo umělecká konvence, které by se mezi holou skutečnost a plátno, jež má přijmouti její obraz, stavělo, a přece zase jejich díla svědčí, že jsou stejně zarytými a umíněnými idealisty jako jich odpůrci, proti nimž štětcem a perem vyzbrojeni do pole táhnou. Či není špatně ukrytý symbolismus Zolův idealního původu a nemaluje jeho Lantier první obraz pleinairistický s idealním, snivě poetickým sujetem? Nevydával Roll svoji „Práci,“ obraz též v Praze svého času vystavený, rovně za alegorii a nemaloval týž Roll svoji „Etude“, nahou dívku s býkem v otevřené krajině si hrající, a není na konec všechna jejich paleta s vyslovenou svou negací každé živější barvy a nemírnou převahou běli v jiném směru právě tak konvencionelní jako hluboké a uměle ztemnělé barvy předchozích generací? Tolik aspoň musí tito bílí pleinairisté již dovoliti, abychom podrželi si své pochyby o tom, že by věčně krásná a svěží příroda nepředpojatému zraku jevila se, jakoby ji moukou a bílým prachem

silničním posypal a žár slunce smaragd její zeleně jak režné plátno vybilil. Také víru ve vrozenou tvořivost ducha lidského, v práci jeho fantasie nám vzíti nedovedou. Na druhé straně však zajisté pokolení následující bude se jim mnohým vděčiti. Jich oddanost a zbožňování skutečnosti, nenalíčené pravdivosti a realnosti zjevu zbystří všechen zrak umělecký, naučí jej postřehovati pohyby, posy a detaily, jež mu dosud unikaly, naučí jej viděti vzduch a světlo, zachytiti jejich fenomény a nuance a vše to pak sesílí každý umělecký projev tvůrčí obrazotvornosti. Dnešní realisté a naturalisté dokonce nejsou zjevem chorobným, výstředním snad, jak revolucionáři bývají, mimořádným — nikoli, jsouť zajisté jen dalším článkem řetězu vývoje, který umění malířské od byzantského schematismu až na naše dny ve stálém a trvalém zápolení s přírodou prodělalo.

Ještě jiné kusy pařížské zásilky mají svou zajímavosť pro nás. P. de Richemonta „Legenda o sv. Marii Brabantské" při vší fantastičnosti obsahu je plna realní poesie a zároveň ukázkou umění oné skupiny malířů, která se k J. P. Laurensovi druží. Chce míti svůj účinek uměleckým kontrastem, skutečnými realnými postavami diváků v popředí a etheričností ladných fantomů sličných nebešťanek, vznášejících se v chorovodu kol rakve zesnulé mučenice. A účinek ten se dostavuje, jsa podporován jasnou zřetelností komposice a stejnoměrnou zdařilostí umělecké práce. V. Beauquesne zaslal „Vojenskou rekvisici u Wörthu", pro nás ukázku nejnovější malby vojenské, peinture militaire, v jejímž čele nyní Ed Detaille stojí, kterého arci předstihuje vášnivostí tendence, vyslovenou nenávistí proti Prussiens, aniž by se mu z daleka vyrovnal přehlednou pravdivostí výjevu nebo dokonce mistrovstvím štětce. Pak Alphonse Agache dokumentuje nám svojí výbornou studií sedící dívky zdařilosť a eleganci francouzské kresby a barvy. Při vší, málem hledané, jednoduchosti profilového obrysu a technického podání a bezprostřednosti koloristické stránky obrazu docílen duchaplným způsobem plný a silný efekt, harmonický a poutavý, jaký právě u studie, tedy obrazu prostého věcné zajímavosti sujetu, vyhledáváme.

Pokud se Vlaši objevují ve výstavách evropských, nezdá se, že by mezi nimi byli vynikající zastanci bílého pleinairismu, při němž bychom si přáli, aby vždy byl rozlišován od barvitého; domnívati se však proto, že by se vyhýbali volnému vzduchu, bylo by křivdou vůči exkvisitním pracím italského původu sem spadajícím. Byloby to také na podiv u národa, jehož jeden z největších synů, Lionardo da Vinci, dlouho před francouzskými pleinairisty zcela jasně a určitě vyjádřil jejich zásady. „Velké chyby se dopouštějí malíři" — praví ve své „Libro della pittura" — „kteří doma při jednosměrném, zvláštním světle zobrazují věci reliefní (una cosa di rilievo a un lume particolare) a umisťují je pak v obraze se všeobecným světlem (a un lume universale) ve volném vzduchu, kde přece všechny strany předmětu jsou osvětleny." Jen že Vlaši, od maličkosti obklopeni barevnými spoustami a mlhovitých, šerých par severních takměř neznající, stojí tu jak praví pěstitelé přirozeného kolorismu. Jim příroda a skutečnost skýtá příliš mnoho přímých, živých a jasem zářivých barev, často v příkrých kontrastech, jejichž bezprostřednosť světlem prosycený

a horkem třesavý vzduch jen stěží zmírňuje. Zásady realismu pro komposici obrazu i jeho detail Vlaši více nežli který jiný národ přijali za své a vytrvale se jich drží, téměř prosti jsouce všech návalů archaistických. Velmi záhy a velmi radikalně uvolnili komposici od akademických pravidel, zásad, příkazů a konvenicncí, více dbajíce malebné náhodnosti skupení a rozestavení osob ve svých obrazech. V kresbě a vší technice ocitli se brzo na místech, odkud vidí a malují vše tak přesně a zřetelně, že ku břitké ostrosti ani celý krok neschází, a vše to v jedno sloučeno upoutalo je v drobném genru, který i tam zůstává drobným, kde na celých plátěných stěnách malují, jako Cesare Laurenti, který nám předvádí několik sedících a klečících žen na modlitbách v kostele v životní velikosti. Je to prostý, jednoduchý výjev genrový, některé postavy s velikou bystrostí vypozorované a znamenitou positivností zobrazené; neschází jim dokonce síla a určitosť duševního života, je tu celá stupnice od všední tuposti až po bolesti plnou skroušenosť, jsou zde masy světla a stínů výborně vyvážené, štětec jistý a bezpečný, a přece autor sám dobře cítě, že to vše ještě neospravedlňuje, proč nám ten cedenní výjev v rozměrech obrovských aneb mírněji řečeno zbytečně velikých předvádí, hledí se zahraditi ochranným štítem obsažného titulu: „Frons animi interpres“ (Čelo tlumočníkem svědomí). Jednoduše, pravdivě a svěže působí za to druhý jeho obraz, skromnější v rozměru, prostý výjev z ulice, z benátského ponte, „Bouře se blíží“, plnou sytosti barev, měkkou průzračností vzduchu a křepou jadrností postav, třeba že se obsah jeho s titulem na vlas nekryje. Celého mistra vycítíme ze dvou nevelkých obrázků, které arci nesou jméno právem slavené: Ettore Tito. Náležejí umělci zrovna roztomilé povahy, vynikajícímu ušlechtilou finesou, aristokratického půvabu, při němž vše nás poutá, zajímá a ku pochvale a vřelému uznání vybízí, ať zobrazuje děti venku si hrající, nebo společnosť v rokokových parukách mihající se na piazettě, či jako dnes, kdy s ním pozorujeme mladou krasavici v komůrce před zrcadlem účes si upravující, nebo rudovlasou dívčinu, ana růží ozdobuje plaveckou kazajku svého statného milence. Kterak jsou prostí, nehledaní, pravdiví ve svém jednání a konání, ve svých pohybech, kterak svěží ve svém zjevu! Nic tu není na závadu přímo všední jednoduchost zobrazených výjevů, neboť umění Titovo, které se nám tak hluboce a s jakousi jemnou důtklivostí vemlouvá do duše, obestírá je zvláštním pelem a povznáší nad všednosť, jako pravé umění vždy činí s životem. Při „hroznech“ L. Monteverdeho zastavíme se vždy s netajeným podivem nad mistrovským přenešením vší šťavnatosti těchto plodů na plátno, aniž by se jediný prášek modravého pelu, který je obaluje, při tom ztratil. Pro tuto dokonalou virtuositu štětce, jemuž, jak se zdá, jsou tyto velkozrné hrozny vína specialitou, jsme vždy ochotni přehlédnouti, kterak týž štětec ochabuje hned v pozadí, kde jde jen o nějakou fiascu a záclonu. Takovou technickou dokonalostí, ba virtuosností, výkřiky obdivu vyluzující a skoro až na lichometnou šalbu našich smyslů vypočtenou, Vlaši paradují v očividné zálibě. Více ještě nežli v malbě v plastice, a také zde je ještě jeden moment pozorlivé úvahy hodný, že totiž cestou zcela stejnou jako malířství kráčí též vlašská plastika, která

od několika desetiletí navzdor Donatellům a Michelangelům exceluje hyperrealistickými genry, kdežto jinde přese všechny naturalistické proudy a libůstky v malířství uchovává si sochařství přece jen jistou velikosť myšlenky i formy. Enrica Astorriho „Tomy“ je podobné bibelot v přirozené velikosti, při němž umění kameníkovo málem že přehlušuje umění modelérovo, kdežto Astorriho „Zrazena“ patří k nepřehledné řadě nevkusností a nechutností, na něž je vlašská moderní plastika přes míru bohata.

Obrazy německého původu v Rudolfinu zdánlivě nehonosí se co samostatná skupina podobnou jednotností rázu jako tlupa umělců předchozích. Arci jen tenkráte, kdy máme na mysli všechny vystavené kusy, které maloval umělec německého rodu. Jakmile však z nich učiníme výběr, o nějž nám tu jde, totiž čísel ne-li vynikajících, aspoň v některém ohledě zajímavých, nalezneme, že i přes známou roztříštěnosť uměleckých proudů v Němcích, která má svůj zřejmý původ a prvou svoji příčinu v decentralisaci tamějšího ruchu, prochvívá je přece silný realismus se zřejmou koloristickou tendencí. Němci, kteří se mohou honositi jedním z nejranějších, nejpřednějších a nejduchaplnějších realistů, Ad. Menzelem, který první z nich obrátil zřetel k výjevům realného života a sám si pro ně nalezl adequatní mluvu uměleckou, teprve v poslední době zmohli se na několik závažných representantů naturalismu a pleinairismu. Ale z nich ani Uhde, ani Liebermann ani Skarbina nejsou v Praze dosud známi, leč na mnohém místě postřehneme přece ozvuky jimi vyvolané. Předně dlužno ovšem konstatovati, že převážná část německé zásilky obsahuje krajiny a příčinu tohoto zjevu není nesnadno si vysvětliti, neboť od jakživa takměř stává užší a dosti těsné spojení mezi výročními výstavami a správou malířské akademie a znak osobnostní v nich se netají. Za Rubena přišli sem Mnichované, za Swertse Belgičané, za Mařáka mimo jiné němečtí krajináři a dodáme ihned, že dobří krajináři, vládnoucí velkým a pevným štětcem.

Hned při vchodu upoutává J. E. Schindler dvěma obrazy dubrovnickými; jsou to dva kusy prosycené těžkou a chmurnou náladou, jako vůbec Schindlerovy krajiny vždy mluví. Menší z nich, městský přístav dubrovnický za pozdního, bouří obtěžkaného večera, má výhodu jednoduché formy, jednoduchou účinnosť nálady zvyšující a sesilující, kdežto zase „Hřbitov v Dubrovníku“ uchvacuje málem jak jeho original ve skalním zákoutí, pravý ideál posledního odpočinku, velikostí koncepce a nálady, kterými se legitimuje jako blízký příbuzný velikolepého hřbitova Ruisdaelova v Drážďanech. Útvary štíhlých cypříšů a hustolistých stromů, klid hrobek a žlutorudé listy palmových věnců, obestřené těžkou chmurou nebe, mají poetický výraz jako žádná druhá cizí krajina na výstavě. Ludvík Dill, který si vybral moře barkami oživené za životní obor, zaslal obraz Giudeccy v Benátkách, kus přímořského světa, an se chvěje v ranních parách a slaném vzduchu, proniknutém prvním světlem jitra. Pak zase nalezneme Osvalda Achenbacha s jeho žhavou paletou jižního žáru, které dnes v jeho „Piazze d'herbe“ znovu se obdivujeme a která nestárne se svým autorem.

Srovnávejme krajiny staršího směru, jež také ve výstavě nescházejí, s obrazy krajin vzniklých v moderním ovzduší a jisté první, co vynikne, je rozdíl u volbě motivu, a ten je tak silný, ba zásadný, že lze jej přímo míti za kriterium, neli výhradní, aspoň hlavní. Umělci první skupiny dosud váží cestu do hor, vyhledávajíce si zde bohaté pohledy a výhledy, skalní strže, klokotné proudy, rozsochaté stromy, hojnou zeleň. Slovem tvarová stránka kraje je zajala. V její rozmanitosti a četné členitosti nalézají půvab krajiny, kdežto druzi zůstávají v nížině, zastavují se při dalekých pláních, zasedají před jednoduchým motivem tvarovým, pomíjejíce vší romantičnosti a rozmanitosti. Je tedy moderní krajina vůči starší chudší? Nikoli, neboť umělecká síla a dovednost, které se jaksi ulevilo zjednodušením tvarového obsahu krajiny, soustředila se na jiném místě, vybrala si jiný element kraje a přírody, v jehož zobrazení, zachycení a upevnění se zdarem se pokouší. Fenomen světla a vzduchu, moment časové nálady, mluvy, duševního, tedy vnitřního výrazu kraje stal se konečným cílem, za nímž spějí moderní krajináři. Unášející panorama muselo ustoupiti intimní stránce zákoutí. Moderní krajinářství vede si analogicky jako moderní beletrie, která se již dopracovala psychologického romanu, při němž fabule nemá pretensí složitosti a v němž vystupují osoby, jejichž zevnější vzezření musíme sami si sestrojiti na základě jich duševního, pytevně rozebraného života. Sem spadají málem všechny lepší krajiny výstavy, ať již pocházejí od Vilroidera, B. Tiedemanna, A. Schäffera, K. Ludwiga, L. Douzetta, A. Meckela a j., vždy je to duše krajiny, její řekněme časový výraz života nebo běžnějším výrazem její nálada jarní či zimní, jitřní nebo večerní, za jasu slunce nebo chmur, deště a bouře. H. Bartels zaslouží si vedle nich ještě zvláštní zmínky. Umělec v plné síle a prvním mladickém náběhu také tím dokumentuje se jako moderní síla, že umělecký jeho program nespokojuje se pouze krajinou, ale se stejným uměním, s touž positivní a v barvě poetickou dovedností, s jakou rád zobrazuje ploché břehy, jezera nebo moře, maluje holandský interieur, a roterdamskou slavnost nebo roztomile veselé „Zvědavé Holanďanky“. Vždy je to ovoce téhož jednotného, vrozeným talentem a prací nabytého názoru přírody.

Oproti německým krajinám nedovedly by se německé figuralní obrazy dobře domoci závažné platnosti, kdyby tu nebylo několik náčrtů, studií a obrazů A. Pettenkofena, který teprve po své smrti stává se širším kruhům známější. Na uznání a náležitém ocenění arci nechybělo nikdy tomuto velikému podivínu, který s Ad. Menzelem musí býti jmenován zároveň. Jeho umění nemá sice té socialní břitkosti, jakou jeho berlínský soudruh vyniká a dávno byl již opustil pole vojenského malíře, kde první slávy v padesátých letech si vydobyl a kam spadají „Přední stráže v bučině.“ Pak jeho oko zajal a upoutal každičký výjev malebných kvalit, kůň v káře zapřažený, výhled z okna, chalupa a komora, každý beťár a každá selka, výjev trhový, vždy se stanoviska světelného a barevného efektu, a umělecká pravda fysického zjevu a života byla mu konečným cílem, kterého dosáhl ovládaje techniku s obdivuhodnou virtuositou a neomylnou jistotou. Umělecká ušlechtilosť a finesa jsou

pak dvě pečeti, jež ani nejmenší destičce Pettenkofenově nescházejí. Kurt Hermann, zajisté ještě mladý umělec, třemi podobiznami a pikantní studií koketní holčiny presentoval se v Praze poprve s dokonalým úspěchem eminentního portretisty, který aristokratické mládí, širokou bodrosť i vážné stáří, noblesu i jadrnou rázovitosť zrovna hravě ovládá, a seznámení se s touto svěží, sympatickou individualitou výše si ceníme, nežli obnovení známosti s Rauem a Rauppem, jinak v Mnichově renomovaných malířů, kteří jen atelierovými zbytky zdejší výstavy se zúčastnili, nebo až úzkostlivě správného a ostře detailovaného K. Probsta, jemuž jednající osoby jsou zrovna tak zátiším jako jejich archeologické okolí.

Norští umělci za čelného vedení A. Normanna všude nás přesvědčují, že jejich fjordy, jich skalnaté boky a tišiny moře jsou plny pronikavých, intensivních barev, družících se kol vydatné modře a cihlové červeně v podivuhodný akord, v němž ani stopy není po vybájené ponurosti nordických krajin, o jaké jsme čítávali.

To vše poprve překvapí, ba přímo zaráží právě tak jako Normannova technika. S obdivuhodnou jistotou oka a ruky sází jednu barevnou skvrnu vedle druhé, štětec zdá se že mu není nářadím tak sympatickým jako plocha nože, kterou místo něho maluje, ačli v běžném slova smyslu lze nazývati malováuím, kde nejen barva a její ton, ale i plastičnost olejové masy je nevyhnutelným činitelem. Ale již druhý, třetí kus této zvláštní techniky pozbývá přitažlivosti a podobně druhý, třetí nordický krajinář, který stále týž motiv a stále stejně a za týmž efektem maluje. Takořka jen měnou v energii a odhodlanosti ruky rozlišují se umělecké individuality A. Grebeho, A Askevolda, ač při uniformnosti jich názoru přírody, při stejnosti jich oboru, pole a uměleckých principů a cest o individualitě nesnadno mluviti. Také jich krajan H. Dahl v jiném oboru stejně si vede. Na vše má stejný předpis, na motiv, kolorit i technické podání. Co jen z jeho prací známe, všady jsme viděli právě jako na vystaveném „Zadutí větru“ tytéž červenolicí, plnotvářné holčiny, stále ve smíchu ukazující bílé řady zubů, vždy při zelenavé vodě a vždy všechno jako sklovitou barvou malováno. Účinek je jako při jednom vtipu stále a všady opakovaném.

Z Belgičanů možno tentokráte pouze jednoho uvésti, Franse van Lemputtena, za to však celého umělce prostoduchého a přímého. Malé zákoutí flanderského městečka, kus postraní uličky, oživené dvěma postavami, je plnozvukým obrazem útulné skutečnosti, kde kresba, barvy, světlo a vzduch spřádá ruka mistra v harmonický souzvuk, působící stejnou otevřeností a stejnou bezprostředností, s jakou jsou podány. Podobně z Poláků, ač jinak četných, málokterý má právo na náš interes. Nejméně Jan Styka, ne tak pro to, že by jeho práce byly příliš slabé, ale že právě v Praze před málo lety s daleko jinou a vydatnější vervou a silou poprvé se objevil. Tehdejší jadrné a markantní postavy polských sedláků a šlechticů u nohou Madonny vymizely patrně z jeho fantasie, jako z jeho palety vřelé barvy Matejkovy škály. Ani jeho „Dvojí průvod na Via Appia“, kde se setkaly pohřeb křesťanský s opilou tlupou nahých bachantek a potácejících se starců, nezanechá hlubšího dojmu. Nemaje

záhřevného tepla ani rozžehující jiskry, zanechává nás tak chladnými, jako jsou jeho barvy, a co zbývá moralisující jeho tendenci, odsuzujeme do illustrovaných listů, kde jeho dřevorytecká reprodukce snad dobře bude na místě. Jan Rosen, který od prvního svého vystoupení na počátku let osmdesátých vyvolil si vojsko kongresovky za předmět svého uměleckého tvoření, tentokráte soustředil své síly na nevděčný předmět, na vojenskou přehlídku na unavně prosaickém náměstí varšavském, a všechna korektnosť kresby, svědomitosť vojenských detailů, výbornosť pohybu a ruchu lidí a koní, vydatnosť barev a zdařilosť celkového provedení není s to rozehřáti. Své uznání dáváme umělci rádi, ale je jeho vinou, že při tom zůstáváme chladni.

Zajisté že obsahuje výstava v Rudolfinu mimo práce jmenované ještě nejednu, u níž pozorlivý a vnímavý navštěvovatel se zastaví a ne bez požitku; ale po našem zdání referát psaný pro měsíčník má jiné cíle nežli kritika denního listu. U příležitosti hromadné výstavy není v těchto listech třeba vše registrovati, zde více je na místě karakterisovati umělecká díla jako projevy a doklady moderních proudů v umění, pokud se v úzkém rámci naší výstavy obrážejí.

Z Národního divadla.

Činohra.

Námluvy. Veselohra o jednom jednání. Napsal A. Čechov. Přel. Frant. Mikulejský.

Opět jednou kousek z pravé ruské juchtoviny! Neohebný, tvrdý, hranatý; než ho vyslechnete, zdá se vám, že máte mozoly na duchu.

Ovšem jadérko není prosto zdravé komiky; ale ta slupka! Jest vám, jako byste se byli ocitli v notném lijáku, a než trochu se vzpamatujete a oddechnete si pod přívalem nadávek, lání, křiku a hartusení, opona jest již dole.

Je-li podobný způsob námluv na Rusi zdomácnělý, pak vyslovujeme svou nejupřímnější soustrasť všem nebohým čekatelům a čekatelkám pout manželských. — Štěpán Štěpanovič Čubukov, statkář, dostal návštěvu. Přijel k němu jeho soused, Ivan Vasiljevič Lomov, a sice za vážnou příčinou. Přišel požádati Čubukova za ruku jeho dcery, Natálie Štěpanovny. Čubukov jest vyznáním Lomova velmi potěšen, bylť si ho již dávno přál za muže pro svou dceru, která mimochodem řečeno není již v jaře své mladosti. Ovšem ani Lomov není již žádný mladík a zjev jeho není právě lákavý, ale jest zámožný statkář a pak první partie, která se vyskytuje Natálii za mnoho let. Čubukov pospíchá ihned pro

dceru, však nesdělí jí účel návštěvy Lomova, nechce připraviti statkáře o radosť prvního vyznání. Ale ubohý Ivan Vasiljevič jest vzor nešikovného nováčka v milostných záležitostech. Činí různé obšírné náběhy, ale vždy, když přijde k hlavní věci, zarazí se, poplete a osudné vyznání mu uvízne v krku. Aby konečně aspoň přiblížil se k cíli, počne vykládati, jaká shoda v tom, že jsou tak blízcí sousedé, že jejich majetky leží blízko sebe a že dokonce jedna louka jeho hraničí právě s lesíkem Čubukových. Však tento výrok má velice nemilé následky pro nesmělého ženicha. Neb Natalie přeruší jeho obšírný úvod tvrzením, že dotyčná louka nepatří jemu, nýbrž otci jejímu. Lomov stojí opět na svém, že louka jest jeho majetek, a jelikož Nataša, která jest velice rázná dáma, hájí neohroženě právo svého otce, dojde mezi nimi k hádce. Tu vejde Čubukov. Zvěděv příčinu sporu, postaví se ihned vydatně na stranu své dcery, a nyní rozpředou se mezi oběma stranami pravé závody v metání nadávek, urážek a hrubství. Nebráno ohledu ani na svazky rodinné, pošpiněno utrhačně celé příbuzenstvo rozvaděných stran. Zvíme, co kdy na svědomí měli děd, otec, strýčkové, tety atd. A nám nebohému obecenstvu nezbývá než se stále diviti, proč ti lidé si pozvali tolik cizích posluchačů k podobnému trapnému výstupu, jenž by měl se odbývati jen při hermeticky uzavřených dveřích. Konečně Lomov, jenž trpí srdečními křečemi, se rozčilí tak, že omdlí. Však vzpamatuje se záhy a v disputaci pokračováno tak dlouho, až Čubukov ukáže Lomovu dveře. Když tento rozlícen odejde, Čubukov teprv sdělí dceři, proč vlastně statkář přišel. Nataša jest nyní všecka zoufalá. Jak, první ženich, jenž se ukázal po době tak dlouhé, a oni s ním zacházeli tak nešetrně, oni ho vyhnali! S pláčem se vrhne na otce a prosí, aby co nejrychleji běžel za Lomovem a přivedl ho zpět. Čubukov vyhoví její prosbě a za chvíli nešťastný kandidát sedmé svátosti vklouzne opět do pokoje. Natalie omlouvá nyní sebe i otce, přisvědčuje Lomovu, že byl v právu, a chová se k němu vůbec velmi přívětivě a roztomile. Však Lomov nemůže si dodati ani teď odvahy, aby přednesl svou žádosť. Pouští se opět do dlouhých úvodů a za malou chvíli jest s Natašou opět v hádce. Však tu zakročí v čas otec Natalie. Aby předešel další výstupy, sdělí Lomovu, že mu dává ruku své dcery, a oba snoubenci, kteří před chvílí si říkali do očí největší nepříjemnosti — padnou si do náruče.

A vy opouštíte divadlo s tím blahým vědomím, že zde přibude společnosti párek manželů, kteří si nikdy neřeknou žádnou urážku a nadávku po svatbě, protože si řekli vše, co vůbec možno říci — již před svatbou.

Anežka Schulzova.

Opera.

(Don Juan od Mozarta. — Čertova stěna od Bedř. Smetany. — Ifigenie v Tauridě od Glucka. — Lohengrin od Wagnera (p. Žalud j. h.). — Mignon od Thomaso (pí. Förstrová). — Sládek Prestonský od Adama.)

Don Juan. Jak známo napsal Mozart tuto svoji největší operu pro Prahu z vděčnosti, že tu jeho „Figarova svatba“ vskutku nadšeně byla přijata, kdežto ve Vídni se naprosto nelíbila. Sám císař Josef II. ve

smyslu oper vlašských se k němu pronesl: „že je tu mnoho not". Načež Mozart prý odpověděl: „Vaše Veličenstvo, právě tolik, mnoho-li potřebí."

Dnes se ovšem „Figarova svatba" i ve Vídni už líbí — avšak ani u nás záliba na Mozartově hudbě neochabla.

V „Donu Juanu" jest na rozdíl ode všech jiných oper charakter a základní ráz složen z tragického i komického: „Mozart pojímá tento kontrast v jeho jednotě, založené hluboko v lidské povaze," praví Jahn. „Tu není žádného subjektivního líčení citů, opera tato obsahuje v sobě celý, láskou a nenávistí ovládaný osud lidský, nejplnější bohatství smyslného i duševního života, a při největší rozmanitosti situací a charakterů jest přece děj její jednoduchý a přirozeně rozvinut." Sch.

O „Donu Juanu" již tolik bylo psáno, že není lze něco nového již ani nalézti; dlužno tedy jen hleděti k tomu, zdali provádění jest velikosti práce důstojné. U nás náleží k nejlépe nastudovaným operám, a máme pro něj velmi dobré síly. Pan Heš a sl. Kavalárova mají ve všech Mozartových operách zvláštní štěstí: v každé se najde pro p. Heše postava komická — jak známo, náleží komika k nejlepším stránkám operní hudby Mozartovy — a p. Heš umí celkem důmyslně tvořiti takové postavy, někdy ovšem až bizzarní; pro slečnu Kavalárovu jest tu Papagena, onde Cherubín, tu zase Zerlinka, ale vždy taková, jakoby pro ni právě byla napsána.

Však i pan Benoni má potřebné vlastnosti pro Dona Juana. Pro toho se výborně hodí jeho lahodný, měkký hlas i lehký způsob zpěvu. Je viděti, že to jest oblíbená jeho úloha: neboť umělec pohybuje se tu zcela volně a nenuceně a dociluje také značného úspěchu. Dlužno mu projeviti za Dona Juana plné uznání.

Paní Petzoldová a Zikešová vždy zpívají s neochabnjící uměleckou horlivostí a dokonalostí.

Pochvalně dlužno se též zmíniti o p. Veselém, jenž se ve zpěvu velice mírnil a také pečlivě dbal přednesu; hlas jeho, takto ovládaný, zněl sympaticky. Bylo by vděčno, jej dále pilně vzdělávati: zajisté, že by se krásně rozvinul. Hra ovšem potřebuje ještě promyšlení, doplnění a zušlechtění.

Leporello páně Hynkův je trochu neurčitý: nelze si utvořiti úsudek o nějakém pojetí charakteru: umělec zpívá jej pěkně, ale chladně, ne-li pohodlně.

Mozart tu užívá k jeho charakterisaci parlanda, tedy nejúčinnějšího prostředku komiky hudební. — Komthur p. Aschenbrennera vyznamenával se umírněným přednesem.

Na první provedení „Čertovy stěny" v Nár. divadle (dne 12. května) bylo obecenstvo dlouho připravováno úředními zprávami divadelními, z nichž byly patrny přece jakési obavy o výsledek. První toto představení je však zajisté rozptýlilo, a dnes lze určitě tvrditi, že „Čertova stěna" se nejen udrží, ale že časem patřiti bude k valně oblíbeným operám. O příčinách, proč tato opera v dřívějším divadle úspěchu neměla,

jsou dvě mínění: jedno jest, že obecenstvo jí dosti neocenilo, druhé pak, že nebyla dobře provedena. Bezpochyby, že každé obsahuje něco pravdy; neboť právě jen na dobrém provedení záleží, aby jí náležitě bylo porozuměno. Dlužno ji počítati mezi lepší opery Smetanovy. V ní ukazuje se v celé velikosti původní a samostatně tvořící talent, jejž řídil duch hluboko myslivý a ovládala jemná i ušlechtilá mysl vzdělaného člověka. Podrobné studium by ukázalo právě na ní jeho názory o skladbě, o charakterisování situací, o souhře a plynulosti děje v opeře, vyjevilo by, že skládal dle pevných a důmyslných zásad rozumových. Zde nejlépe se mu podařilo vyhověti své zálibě ve tvoření charakteristických postav (rarach, Michálek, Beneš).

Zvláštností jest též, že část orchestrální vypracována s takovou plností, jakoby měla to býti skladba čistě symfonická; všude však patřičný poměr mezi zpěvem a orchestrem zachován. Hudba vedle této bohatosti harmonické a instrumentální vyznačuje se všude lahodnou melodičností; některé části jsou vskutku překrásné, zejména též sbory. Jeví opět typické a charakteristické známky české hudby, což arci nikterak nevadilo Smetanovi, aby se přidržel směru moderního; neboť tyto dvě vlastnosti se nevylučují (ač též bylo vytýkáno Smetanovi, že prý hudba jeho je nenárodní, protože prý Wagnerovská), ovšem ale jsou zcela různé: není tedy hudba moderní a „Wagnerovská“ pojem totožný, třeba Wagner také ony dvě vlastnosti ve své hudbě spojil.

Libretto El. Krásnohorské vyniká libozvučnou a bohatou mluvou, vlastností, která se ještě při operních textech u nás na mnoze podceňuje.

Svrchu byla vyslovena domněnka, že první neúspěch opery zavinilo asi také nedostačující provedení: že domněnka ta je správna, dalo by se dokázati srovnáním prvého provedení v Nár. divadle s provedením nynějším. Tímto srovnáním pozná se nejlépe, jak mnoho tu záleží na provedení. Prvé provedení bylo sice pečlivé a správné, ale nikoliv dokonalé; v tom směru se již mnoho napravilo a působivosť opery tím mnoho získala a ještě získá.

Vedle zdokonalení výkonu jednotlivců, o němž později bude zmínka učiněna, sluší vytknouti i souhru v ensemblech, na př. v 2. jednání kde současně zpívají Vok, Jarek, Záviš, Katuška a Michálek, ale vlastně jsou to jen dialogy, resp. monology: dříve stáli všichni takřka v jedné řadě a ani se na se nepodívali, kdežto nyní jsou seskupeni dle skutečnosti a obraz i děj nabyly živosti a pravdivosti. Bylo by si přáti, aby i jinde rozmluvy byly tak sehrány a sezpívány, jako ve skutečnosti, zejména pausy měly by se vyplňovati patřičnými gesty rozmluvu připravujícími neb prostředkujícími.

Provedení svěřeno pí. Petzoldové, sl. Veselé a Vykoukalové, pp. Hešovi, Hynkovi, Konrátovi, Krössingovi a Viktorinovi.

Paní Petzoldová zpívá úlohu, ke které její hlas je zvláště příhodný, krásně. Praví se, že pro ni Smetana zvlášť tuto úlohu psal.

Sl. Veselá (Hedvika) také působivě a zdařile zpívá, jen výslovnosti by měla věnovati více péče. Sl. Vykoukalova v menší, ale příjemné úloze Záviše zvláště ensemblům koná platné služby svým zvučným, velikým

hlasem. Někdy ještě upadá ve zvyk, jejž celkem již odložila, příliš vyrážeti některé tóny.

Pan Heš je výborný rarach: právě o něm platí to, co svrchu řečeno o zdokonalení častějším opakováním: při prvém představení ještě všecku péči věnoval celému rozvinutí mocného orgánu, nyní již více promyšlenému přednesu, a to s velikým zdarem.

Pan Hynek, jako nešťastný opat Beneš, má úlohu malou, ale charakteristickou, již zdařile provádí.

Pan Konrát jako Jarek jeví ještě všecky vady začínajícího pěvce: celá pozornosť jeho zaujata je zpěvem, takže o hře nějaké nelze mluviti, vyjma zvedání rukou. Velikou vadu má jeho přednes v tom, že vždy příliš důrazně zpívá první slabiku každého slova, je-li pak slovo víceslabičné, protáhne a sesílí též konečnou, takže slovo zní jako prohnuté; tím ovšem vyloučena jest naprosto všeliká správná hudební deklamace a zachovávání hudebních frásí. Hlas jeho je krásný, ale potřebuje mnoho cvičení; neboť dnešního dne obecenstvo žádá již více, než vysoký tenor.

Michálek hradní, postava komická, mohl býti svěřen jedině panu Krössingovi (Smetana také prý jej pro něho napsal). Jako rarach a Beneš, tak i Michálek jest postava osobitá a svérázná, vynálezem čistě Smetanovským.

Pan Krössing ji provádí velmi dobře. Také on zdokonalil svůj výkon naproti prvému (na př. zpověď, jež dříve vypadala spíše jako parodie, než dobrý skutek člověka prostého, a trochu urážela).

Pan Viktorin jako Vok má dobrou příležitosť rozvinouti svůj kovový hlas v plném rozsahu; přednes jeho jest umírněný, ač též dle potřeby vřelý: i u něho lze pozorovati větší živosť hry.

Všecky úlohy jsou celkem těžké, protože vyžadují úplného vniknutí do ducha skladby a porozumění úmyslům skladatele, ale jsou za to i vděčné a vhodným předmětem studia, které nejlépe odměněno bude celkovým zdarem díla — jak si toho Smetana zasloužil.

Druhou významnou událostí, již dlužno zaznamenati, jest uvedení na jeviště Gluckovy „Ifigenie v Tauridě". O reformatorském významu Glucka pro operní hudbu nalezne čtenář poučení v záslužné a cenné práci prof. dra. O. Hostinského v Květech z r. 1879. Theorie jeho měla za základ zásadu „vrátiti hudbu jejímu pravému určení, totiž podporovati báseň, by se výraz citů a zajímavosť situací sesílily, aniž by tím dějství bylo rušeno: zapuditi všechny ony nepřístojnosti, jež se příčí zdravému rozumu a pravému vkusu" (kadence, ritornelly a pod.). Těmito slovy nemínil Gluck, že hudba musí sloužiti slovu a jemu se podříditi, neboť i slovo mluvené i hudba jsou toliko výrazy, tedy prostředkem (jak praví Rousseau, „že hudba je něco zcela přirozeného, jako druhá řeč"). Dokazuje to nejlépe svými operami, které zjednaly mu v J. J. Rousseauovi nejhorlivějšího zastance, jenž v jeho hudbě shledával cos krásného a neobyčejného, zejména v jeho umírněnosti a zdrženlivosti.

Vysvítá to dále i z další jeho zásady, že ve všech dílech uměleckých pravou příčinou krásna jest jednoduchosť, prostota a přirozenosť. V krásném celku spojeny jsou tyto tři vlastnosti v „Ifigenii v Tauridě",

nejlepším jeho díle, které slaveno jako „znovuzrození“ klassické tragedie ve tvaru umění moderního — hudby, a týž význam mu dáván pro hudbu, jako má Goethova Ifigenie pro poesii. Tím dosti řečeno o velikosti této opery. Svým časem bude tuto podrobněji rozebrána, tentokrát dlužno ještě zmíniti se o provedení.

Rozumí se, že ku provedení takového díla muselo se přikročiti s pravou pietou, což lze viděti také v tom, že i nejmenší úlohy svěřeny byly vynikajícím silám. Titulní úlohu Ifigenie zpívala paní Zikešová s dokonalostí pravé umělkyně, která dovede spojiti vřelosť i oheň s klassickou mírou: na ní spočívá zdar opery, a že dopadl tak skvěle, je její přední zásluhou. Pan Benoni jako Orestes vynasnažoval se co nejvíce o pěkný přednes a hru, též hlas jeho se velmi dobře hodí k této úloze: ale ještě neuhodil úplně na pravý tón a nenašel zcela případných akcentů ve přednesu i hře. Jeho Orestes dělá trochu dojem sentimentální. O panu Konrátovi (Pylades) platí to, co řečeno o jeho Jarkovi, ač nelze zneuznati píli a dobrou snahu Pan Viktorin jako barbarský Thoas ukázal, že mu mohou dobře svěřeny býti i značnější úlohy. Zdá se, že jeho síla roste s úlohou, a že by byla škoda nechati nevyužitkovaným jeho krásný mužný baryton i pěvecký talent. Beztoho pan Benoni nyní je přetížen a přílišným zaměstnáváním v uměleckém rozvoji zdržován. Též zmíniti se jest o bezvadném provedení krásných sborů, honosících se vznešeným slohem antickým. —

„Lohengrin“ od Wagnera dáván byl k vůli pohostinskému vystoupení p. Žaluda v bassové úloze krále Jindřicha. Týž vyniká mocným hlasem, umírněným přednesem a mohutnou postavou. Zvláštností jest, tak jako u p. Aschenbrennera, způsob jeho zpěvu: kdežto u nás i barytonisté i bassisté přidržují se školy německé, která věnuje hlavní píli pěstování hlasu prsního a zpěv jich lze více přirovnati zpívané mluvě, přidržují se oba jmenovaní školy vlašské neb francouzské, v níž se pěstuje v pravém smyslu zpěv. Přijat byl od obecenstva vlídně.

„Mignon“ od Thomase. První představení této opery očekáváno bylo dychtivě a v obecenstvu jevil se na počátku jeho zvláštní rozruch, způsobený zvědavostí a napjetím. Tento zájem kupil se kolem představitelky titulní úlohy, pí. Försterové. Takováto nálada působí na mnohého způsobem deprimujícím: ale pravý umělec se jí nebojí, nýbrž naopak cítí se jí povzbuzena a posilněna. K takovým přičísti dlužno i pí. Försterovou, jež hned od počátku s jistotou prováděla svoji úlohu tak, jak si ji po mnohém studiu a úsilné zajisté práci byla osvojila, začež byla po celý večer hojnou, mnohdy vskutku bouřlivou pochvalou odměňována. Snad poprve představovala zde postavu, u které se veškerý zájem soustřeďuje a kteráž má odpovědnosť, ale též první zásluhu za zdar celého díla, a dlužno uznati, že výsledek byl pro ni skvělým, nehledíc pouze k pochvale obecenstva, ale zvláště vzhledem ku vnitřní ceně výkonu. Že se jí podaří místa povahy lyrické, vyžadující jemného, něžného a tklivého přednesu, bylo již napřed jisto, ale i místa méně odpovídající její individualitě, místa prudkých a vášnivých výbuchů nebo bujnosti mladé dívky, podařila se jí nad očekávání dobře. A to jest též jednou z úloh umělce, překonati sama sebe. Ve výkonu jejím lze vše

chváliti i naprostou správnosť hudebního přednesu i případnou a pěknou deklamaci i promyšlenou, jistou a živou hru. Obecenstvo sledovalo výkon její od počátku s živým účastenstvím a povzbuzující blahovolností a lze říci, že stává se vskutku jeho miláčkem. — Paní Petzoldová jako Filina vynikla dokonalou technikou zpěvu a skvělými toilettami. O zdárný výsledek se přičinili dále pp. Aschenbrenner, Benoni, Florjanský, a Krössing. Pan Soukup příliš přeháněl. Pan Benoni se nyní obětuje tak, že zpívá i bassové úlohy: v té věci dlužno však býti opatrným, zejména při tak měkkém hlasu, jaký on má.

Bude zajisté potřebovati soudruha, protože takové přílišné zaměstnání přesahuje a brzy vyčerpá síly kteréhokoliv jednotlivce.

Konečně dlužno vzpomenouti výborného provedení půvabné komické opery „Sládek Prestonský“ od A. K. Adama, o kteréž hlavní zásluhu mají p. Heš, pak sl. Kavalárova a p. Veselý. Tonto operou učiněna byla koncesse nastalé letní saisoně a musí s ní býti spokojen i nejpřísnější puritán. Vůbec správa divadelní vyhovujíc hlasům, vyslovujícím se proti provozování věcí druhu lehčího za letní saisony v Nár. divadle, neváhá práce rázu nejvážnějšího uváděti v této době na jeviště: jinde divadla, pěstující vážné umění, v letě se vůbec uzavírají. Tento způsob má mnoho pro sebe; jednak vyhovuje se tím náladě obecné, neboť v letě raději se poslouchá něco veselého a lehkého, jednak má to tu výhodu, že poskytne se potřebného zajisté oddechu personálu a také obecenstvu, aby za to zimní saisona započala se silami nově osvěženými. U nás tento spůsob dosud možný není, ale do jisté míry mělo by se hleděti vyhověti těmto principům; tím se divadlo naše neznesvětí, jen kdyby volba byla vždy šťastna, a prospěchy divadlu z toho kynoucí by se zajisté dostavily: vždyť i pro divadlo má platnosť zásada „variatio delectat.“ —*r*.—

Pohádka o Karlu Velikém.

Báseň Julia Zeyera.

(Dokončení.)

Když dozněl zpěv a ticho zavládlo,
šla Blanciflóra šerým kostelem
v svém rouše poutnickém a opřena
o berlu svou, šla přímo k císaři
a zvolala: „Můj bratře, nemluví
ti žádné v srdci matné tušení
o návratu mém?“ Karel sebou trh'
a oči jeho jasně zaplály,
a v náručí ji pevně, pevně jal,
a líbal její vlasy. Šeptala:
„Bůh vyslyšel mě! Zázrak učinil,
teď zajisté že smazán je tvůj hřích!“

Pak řekla na hlas: „Bratře, zavázán
jsi velkým díkem muži chrabrému,
jenž chránil mne a k tobě veď' mě zpět.
Že jsem tvou sestrou, rytíř nevěděl,
až zde v tom chrámě.“
Karel vztýčil se
a upřel zrak svůj Bazinovi v tvář,
jenž v stínu stál, a císař kynul mu,
by blíže šel, a řekl: „Měj můj dík!“
a upřel opět zrak svůj sokolí
na bledou, truchlou jinochovu tvář.
A Bazin pozveď' snivý, jasný zrak
a hleděl v jeho oči, skromně sic,
však bez bázně a volně jako muž,
a vida Karel, že tak klidný byl,
že oči neklopil, se zarazil,
stín na čelo se klaď' mu, úsměv však
mu zůstal na rtech. Řekl: „V domě mém
jest nyní tvoje místo.“
Odcházel
po těchto slovech, on a jeho dvůr
a Blanciflóru s sebou odváděl,
a v pustém chrámě Bazin zůstal sám.

Když zmizela, tu bylo jinochu,
jak by mu srdce z prsou vyňali.
To tedy konec byl těch krásných snů

tam v stepích plných květů, v lesinách?
Za prázdnou tedy kráčel vidinou,
za přeludem tak sladce nebeským,
byl za ním bloudil až na ráje práh —
a tam se brána před ním zavřela!
Teď nezbylo než vrátiti se zpět
a pohřbít sebe a ten velký žal
v tom starém hradě, jenž teď dvojnásob
mu drahý byl, neb na vždy utkvěl tam
v té nízké síni obraz čarovný,
jenž blahem jeho byl a zničením . . .

Tak neurčitě Bazin pravil si —
však odejíti bylo nemožné!
Ji zříti z dáli třeba občas jen,
zvuk hlasu toho slyšet sladkého,
to Bazinovi bylo potřebou
jak denní chléb, jak slunce, jako vzduch!
A když mu Karel nabíd' druhý den,
by zůstal v Paříži, tu neváhal,
ač na domově s věrnou láskou lpěl.
Tak zůstal tedy Bazin při dvoře,
a láska jeho každým pohledem,
jenž z oka Blanciflóry na něj pad',
mu v duši vzrůstala, a beznaděj
a bol, jejž nesměl slovem odíti,
mu na kořenu žití hlodaly
a pomalu jej vlekly hrobu vstříc.

Tu stalo se, že jednou v zahradách
ji potkal k večeru, když nad stromy
se měsíc vznášel jako tenkráte
v té hrozné noci a přec blažené,
když poprvé v tom pustém kostele
jej byla shlídla v záři stříbrné,
po zmizení těch strašných přeludů.

A zastavila se a pravila:
„Můj pane, dávno s tebou mluviti
jsem přála si! Ó rci mi, smutným tak
proč stále vidím tě?“
On zmaten stál
a v duchu sobě pravil: „Snášeti
bol nesmírný mě láska učila,
snad dá mi sílu snášet největší:
bol rozloučení na vždy!“ . . . Nahlas pak
jí odpověděl: „Prostý, víš to, jsem,
a touha má mě láká v domov můj,

tak prostý jak má mysl. Nemohu
však dříve odsud, než mi dovolíš."

A sklopil oči, aby nečetla
v nich utrpení jeho bezedné.
A Blanciflóra vzdychla z hluboka
a odvětila: „Nuže, na zpět jdi
v ten drahý kraj, o kterém sním i já."

A oba mlčeli, neb báli se,
by nezradili svoje tajemství,
však Blanciflóra dřív se vzmužila
a hlasem plným slz mu pravila:
„Dar bych ti ráda, pane, poskytla,
bys s sebou vzal ho, na mě památku,
ó, rci mi, jaký?"
Bazin zaplanul
tak prudkou láskou, že se zdálo mu,
že zemře, slovem neuleví-li
jen jedním třeba, duši ztrýzněné,
a pojav její ruku zašeptal:
„Ty určilas můj osud na věky!
Pro tebe hynu . . . Nuže dovol mi,
bych jediný jen vtiskl polibek
na ruku tvou, jež srdce třímá mé,
a budu věčně Bohu děkovat,
že štěstí ráje dal mi na zemi,
a nereptám, že mi je opět vzal."

A Blaciflóra ruku dala mu
a slzy její hojně pršely
na hlavu jeho k ruce schýlenou,
a posléz těžce v náruč klesla mu
a štkala mlčky, plakal mlčky též
a tak se tiše, němě rozešli.

Však druhý den se v síni sešli zas,
když Bazin Karlu říci právě chtěl,
že odhodlán jest domů vrátit se.
Když z nenadání tak se viděli,
tu zapomněli kolem celý svět
a v oné chvíli císař zahlídl
zrak jejich blouznivý, a v nesmírné
své pýše vzplanul hněvem šíleným,
a nepátraje dále přinutil
svou plachou sestru brzy ku sňatku
a uvrh' do neštěstí Bazina
ve slepém záští . . .

Vše to stalo se
rok asi před tou nocí podivnou,
v niž císaři archanděl Gabriel
tak přísně kázal, aby s lůžka vstal
a v tmavé noci loupež páchat šel,
a nyní, když v tom šumném lese stál
a Bohu pravil: „Který tresceš hřích
můj nevědomý? Pýcha nesmírná
jen může pokoření zasloužit
tak velikého“ . . . tu se silně lek'
a svědomí mu hlasně volalo:
„Na sestru svou si vzpomeň ubohou,
na Blaciflóru, lilji zlomenou,
a na Bazina pomni z Hingantu! . . .“

V tom okamžení duněl koně krok
po hustém mechu, v záři měsíce
oř černý ze stínů se vyřítil
a jezdec v temném rouše na Karla
tak zvolal hlučně: „Stůj a pověz mi,
kdo jsi a co zde hledáš v samotě!“

Děl klidně císař: „Jaké právo máš
se tázati? Své jméno nepovím.“

A tasil meč, tak rytíř učinil
a skočil s koně: Rány duněly
teď tichým lesem, jiskry skákaly
jim z břitkých zbraní, ale Karlův meč
byl silnější a ve dvé roztříštil
jak třtinu čepel sokův, zároveň
po kluzkém mechu cizí rytíř sjel
a padl Karlu k nohám, bezbranný.
Klek' na prsa mu císař volaje:
„V mé ruce dán jsi, žití tvé, tvá smrt
na vůli visí mé, na rozmaru!
Své jméno rci mi! Odkud pocházíš?“

Strh' přilbici mu. Plavých vlasů proud
se hrnul jako zlato do mechu,
a krásný, bledý, smutný obličej
ve třpytu plné luny zjevil se,
a Karel, poznav soka svého tvář,
se zarazil, však přemožený jal
se takto mluvit: „Nuže, dokonej
svůj úkol krvavý, ty neznámý,
jenž tvář svou kryješ hledím spuštěným.
Buď kdokoli, buď třeba zločincem,

v mých prsou ocel tvá jest vítána,
smrt je mi spásou, život mučením!
Kdokoli jsi, slyš velkou žalobu,
již proti lidem, světu povznáším
a k nebi volám. Křivda nesmírná
se děla mi, a křivdu spáchal ten,
jenž v ruce žezlo třímá západu,
ten, který spravedlnost konat má
na místě Božím, neb Bůh povznes jej
na výši závratnou. Znej jméno mé.
Jsem Bazin z Hingantu. Já klidně žil
v té drahé staré zemi bretonské,
již nikdy více neuzří můj zrak,
v té zemi reků, světců pradávné,
jíž poslední můj patří nyní vzdech!
Mne vedl osud na dvůr císařův . . .
Bez viny jsem a přece krutý hněv
mě jeho stihl. Spustošil můj hrad,
můj statek vzal, mě vyhnal v širý svět
co psance . . . Stal jsem se, čím mít mě chtěl:
jsem loupežníkem. Nesuď mě a slyš,
než zemru, slovo které v prospěch můj.
Já odnímal jen zlým a bezbožným,
bych dával chudým, co jsem odnímal,
tak napraviti vždy jsem snažil se,
co zavinila křivda, náhoda,
ta věčně tupá, v slabé ruce své
já váhu bral, neb věru slepá jest
ta spravedlnosť lidí, za misku
ji ďábel tajně drží, táhne ji
dle libosti na stranu neprává . . .
Teď slyšels vše. Jsem hotov zemříti.
Po smrti mé mou hlavu Karlu nes
a velkou dá ti za ni odměnu.
Já odpouštím mu krutou jeho zášť!“

Tak pravil Bazin. Karel tiše stál
a ruka jeho velkým dojmutím
se zachvěla na prsou rytíře.
To cítiv, Bazin znova promluvil.
„V tvé hrudi,“ pravil, „lidský vzbuzen cit?
Ó příteli, ty slitování znáš?
Při živém Bohu tedy zaklínám
tě, vyslyš prosbu moji poslední!
Až zabiješ mě, srdce vezmi mé
a pochovej je tajně v Paříži
ve chrámě Juliana svatého,
jejž „Chudým“ zovou, blíže Sekvany.

Tam po mé smrti dones srdce mé
a ulož je pod desku z mramoru
na pravo od oltáře hlavního.
Tam klečívá, když jaro světem jde
a velkonoční když jsou slavnosti,
vždy bytost, pro niž srdce ubohé
to moje tlouklo v svatém nadšení.
Mne nelítostně život dělil vždy
od té, jež celým byla žitím mým,
a po mé smrti tušit nebude,
jak srdce moje je jí na blízku.
Můj popel zajisté však zachvěje
se velkým blahem, když se nad deskou,
pod níž mé srdce bude práchnivět,
ta lilje nevědomky nachýlí.
Čiň, oč tě prosím, Bůh tě odmění
za dobrý skutek tento, odpustí
ti mnohý hřích, jenž snad tvou tíží hruď."

Byl Karel dojat v hloubi duše své,
neb věděl, kdo na Boží klečel Hod
vždy na té desce, viděl sestru svou
v té liljové, v té hvězdné čistotě,
jež odívala ji jak světic zář,
a křivda, kterou na ní páchal kdys,
ho tížila a v duši pálila.
Na chvilku něm byl, pustil soka pak,
a uvažuje v mysli bedlivě,
co činit jest mu, takto promluvil:
„Vstaň, Bazine, a podej ruku mi!
Jak ty, já též jsem psancem, jako ty
na Karla naříkám, jak na tobě
tak na mně spáchal křivdu velikou.
Jsem loupežník jak ty, nuž sbratřme se
a spolu jednejme. Hle, na blízku
od toho místa rýnský hrabě má
hrad pyšný svůj. Tam právě chvátal jsem,
když jsi mé zdržel. Tajný znám tam vchod
v tu komnatu, kde poklad ohromný
ve kupách leží. Vstaň a se mnou pojď."

A myslil si: „Tam loupež páchat smím,
neb poklady ty dal jsem hraběti
a snadno mohu je zas vrátit mu,
též uvidím, zda Bazin nedychtí
po krvi šťastnějšího soupeře."

Vstal Bazin rychle, v duši přemítal:
„Co jest mi činit? V dům, kde o n a dlí,

chce vniknout tento muž! Jak zadržet
jej mohu bezbranný? Mám zradit jej?
On se mnou soustrasť měl! Nuž půjdu s ním,
bych chránil ji."
Pak nahlas odvětil:
„Jdu s tebou tedy, jednu podmínku
však kladu ti — bys v hradu nikomu
na život nesáh" . . . Karel hlavou kýv',
a mlčky oba nocí brali se.

Znal Karel v pravdě tajný onen vchod,
neb sám byl někdy hrad ten vystavěl,
jejž sestře své do věna později' dal.

Veď' Bazina do kobky prostorné,
kde panovala tma, však štěrbinou
ve stěně dřevěné se paprsk třás'
a šířil slabý šer. Sta blýskala
se drahokamů pestře rozličných
tam na zbraních, na mísách ze zlata
neb s krásných čiší, s nádob stříbrných,
však nejvíce se sedlo třpytilo
ze zlatohlavu, z kosti slonové
a stříbrnými zvonky zdobené,
jichž každé srdce vzácný granát byl.

Stál Karel venku v chodbě, zašeptal:
„Nuž rychle, chop se chutě pokladů
a podej, co se rukám namane!"

Byl Bazin však jak ve snu, zaslechl
za stěnou sladký, drahý jemu hlas,
hlas jemu známý, Blanciflóřin hlas.
jenž tiše, žalně mluvil ze spánku.
Tu tlouklo srdce jeho mocně tak,
že zdálo se mu, že jej udusí . . .
Být na blízku jí! . . . Schoval v dlaně tvář
a nevěděl, zda blahem umírá
či bolestí . . . Však Karel hartusil:
„Co váháš? Podej rychle pokladů!
Či bojíš se? Pak vejdu v kobku sám.
Mě láká cos, bych zíral štěrbinou
za onu zeď." —
„Ne!" Bazin zašeptal
a hrůza jala jej. Ten loupežník
chtěl drzým zrakem vnikat v svatyni,
kde ona dlela v spánek shroužena!
Bez rozmyšlení ruku natáhl

a toho sedla rychle chopil se,
by v chodbu svému druhu podal je,
však sotva se ho dotkl, začaly
ty zvonky všechny zvučet v souladu
a bylo v kobce, jak by ve hvozdě
sto pěvců sladce v slunci zapělo.

A leknutím stál Bazin bez dechu,
však za stěnou se ozval hrubý hlas,
tož Egmund, domu pán, se ozval tak:
„Co děje se? Jest ještě tma a přec
už v Ingelhejmu zvony na mši zvou?“

A v odpověď mu řekla žena: „Ne,
ty mýlíš se, to zvonů není zvuk,
těch vzdálených, to vedle za stěnou
jak hudba zvoní tisíc rolniček
hlas líbezný“ —
„Tvé oči,“ zvolal muž,
„zas tonou v slzách! Ty jsi nespala,
ty přemýšlelas, čtu tvůj němý vzdor
v tvých zracích prokletých, ač klopíš je!
Vím, že mne nenávidíš, pyšna jsi,
však pýchu tvoji zlomím, přisám Bůh!
Proč mlčíš stále? Velím: odpověz!“

Tu Blanciflóra odpověděla:
„Ty lásku moji nikdy nehledals
a já ji nikdy tobě nelhala.
Však pyšna nejsem, ženou pokornou
jsem byla vždy, ač se mnou mluvíváš,
že udivením Karel žasl by,
můj drahý bratr, jenž mě tobě dal.
Bůh odpusť mu ten omyl osudný!“

A Egmund zařval: „Tvoje pokora
je pokrytstvím a Karel, bratr tvůj,
jenž pýchou jesti tvou, sám pokořen,
u nohou mých se bude svíjeti!
Věz, bledá zmije, za tři krátké dny
tvůj bratr s trůnu bude sesazen
a já tam dosednu a korunu
na vlastní bohatýrskou vložím skráň.
Pak tebe zapudím a z milosti
kdes v klášteře ti stínu dopřeju,
a pozděj hrobu . . . Za tři krátké dny
do Ingelhejmu tisíc rytířů
a jejich voje ráno dorazí

ke slavnostem, k nimž císař panstvo zve,
a všickni čekají jen znamení,
jež k spouře dám jim já, jich náčelník.
Viz tuto dýku: v prsa vrazím ji,
do hrdých, Karlu v saméin kostele,
až se mnou kráčet bude k oltáři."

„To neučiníš," vzkřikla v úzkostech
ve smrtelných ta žena nešťastná.
„Já zachrániti bratra dovedu!
Ó bídný zrádce! Bůh tě zatratí!"

Tak zvolala a v líc ji udeřil
a vzkřikl: „Uvězněna zůstaneš
zde v komnatě, až čin svůj vykonám!"

Tu vyšel Bazin v chodbu zsinalý
a řekl: „Rychle, půjč mi břitký meč,
ó neznámý můj druhu . . . Slyšel jsi?
Meč svůj mi půjč, bych skolil nestvůru . . .
On udeřil ji! Bože v nebesích!
Dej rychle meč!"
Než Karel zašeptal:
„Ne! Nebohá by byla ztracena!
On lidi své by volal na pomoc
a přesile bychom pak podlehli.
Pojď, vyvedu tě z hradu potají,
sám vydám se na cestu k císaři
a zachráním jej. Svědkem budeš ty.
Na souboj vyzveš zrádce Egmunda."

Tak pravil, v duchu Bohu děkuje,
že byl jej vedl. Nyní rozuměl,
proč byl ho vyslal v noci na loupež:
svou velkou křivdu aby nahlédl,
by přítele si získal věrného
a vraha svého dopaď při skutku!

Bez slova kráčel. V lese rozešli
se s Bazinem, aniž by hledí zveď,
a tajně, jak byl vyšel z paláce,
se opět vrátil, nikým nepoznán.

A ráno Bazin napsal na blanku:
„Buď klidna, bratr tvůj je varován,"
a bílý holub v okno hradu nes'
tu zprávu Blancifloře, viděl jej,
jak lét' na římsu zvyklý nalézt tam

co ráno pokrm, viděl Bazin jej,
jak vnikl v šerou její ložnici,
a viděl bílý její luzný zjev
se k ptáku chýlit, číst to poselství —
pak vešel opět v zasmušilý les.

Den pak když vzešel velkých slavností,
na které Karel všecko panstvo zval
své velké říše a svůj věrný lid,
hned z rána přijel Egmund do města
s tak četným průvodem, že zdálo se,
že císaře král přišel navštívit,
a úlisně se kořil Karlovi
a pravil mu: „Tvá sestra churaví
a proto se mnou nepřijela dnes.
Sen zlý ji trápil v noci předešlé,
o tebe bojí se a prosila,
bych po boku ti stále, věrně dlel,
bych vedle tebe klečel v kostele.
Ač nevěřím v tu chmurnou předtuchu,
přec prosím, bys tu prosbu vyslyšel
a v nejbližším mě nechal průvodu“.

Zrak pronikavý v tvář mu vrývaje
děl Karel: „Buď si! Avšak na důkaz,
že nevěřím, že zrada hrozí mi,
a pouhému že hovím rozmaru
jen sestry své, jíž vroucně miluji,
ti přikazuji: všechnu odlož zbraň,
sám beze zbraně vejdu v chrám i já.“

Tu zamyslil se Egmund, pravil však
za krátkou chvíli: „Buď, jak pověděls“.

A zvony teď když zvaly do chrámu,
děl Karel slavně: „Je-li někdo zde,
jenž domnívá se, že jsem křivdil mu,
ať ozve se, a křivdu napravím.
A je-li někdo zde, kdo křivdit chce
mně na opak, nuž já mu odpouštím,
Bůh odpusť též mu jeho úmysl.“

Tak pravil Karel, hleděl kol a kol,
leč nikdo neozval se, do síně
však vešel při těch slovech oděnec
ve tmavém rouše. Karel poznal jej,
to Bazin byl, měl hledí spuštěné
jak tenkrát v lese Karel kynul mu

a řekl hlasitě: „Ač neznám tě,
mám k tobě přece náhlou důvěru.
Jest patrno, chceš zůstat nepoznán?
Nuž, buď jak chceš, ty němý příteli.
Sem přistup blíž, po levici mé pojď
v chrám Páně na mši. Avšak odlož zbraň,
jak Egmund učinil, mé sestry muž.“

Tak stalo se a císař nyní šel
a v pravo Egmund, v levo neznámý
po boku kráčel mu a v kostele
po boku jemu klekli. Začal teď
mši svatou biskup sloužit slavnostní
a přítomných všech duše neseny
hned byly na přívalu chorálů
do výše k Bohu v hlubém nadšení —
jen jedna kula zradu nesvatou
a, temná, lnula k zlému úmyslu,
hluch, něm a slep byl Egmund v hříchu svém
a v okamžiku svatém, mystickém,
když pozdvihoval biskup hostii
a Karel chýlil hlavu na prsa
a tělo klonil v prach — tu zablýskl
se náhle dlouhý nad hlavou mu nůž,
však na znak nedopad', kam mířen byl,
neb černý rytíř ránu zachytil,
jež skončit měla žití Karlovo.
Hluk nesmírný zabouřil kostelem
a přervána hned byla svatá mše,
však na okamžik jen, neb vztýčil se
do plné výše Karel, klidně děl
svým pevným hlasem, jasným, velícím:
„Tři pouze z vás zločince odveďte,
a na kolena opět! Ticho buď!
Chrám páně není hlučná ulice.“

A na kolena klekl v pokoře,
a chorály se nesly k Bohu zas,
ač mnohý hlas se třásl nejistě,
a biskup skončil svatý obřad mše
Zvuk dozněl zpěvů, rozplynul se dým
jenž z kaditelnic stoupal k obrazům
a zasmušile bral se v hradu síň
teď císař s němým v dumě průvodem,
a na trůn stoupl v tichu hlubokém
a prostě jal se vypravovat vše,
jak Bůh mu kázal vyjít na loupež,
jak uposlech a co se dálo pak,

a udivený Bazin poznal teď,
s kým v noci mluvil v lese tenkráte
a s kým se sbratřil . . . Císař skončiv pak
se svého trůnu tiše sestoupil
a Bazinovi ruku podával
a objal jej a řekl: „Odpusť mi!“
A v náručí jej pojal bratrsky.

Pak vraha kázal uvést před svůj soud
a pravil mu: „Já chtěl tě varovat
a zlý tvůj úmysl svou důvěrou
jsem odvrátit se snažil . . . Nepátrám,
kdo s tebou vinen. Ďábel pudil tě.
Mám právo tebe soudit? Soudcem být
ve vlastní při nesluší člověku.
Bůh sám ať zjeví, kdo z nás v křivdě jest.
Nuž z věrných rytířů mých soka zvol,
soud boží rozhodniž Jsi srozuměn?“

Stál chvíli Egmund mlčky, pošmurně,
zrak bodal v zem, pak řekl rozzloben:
„Já nenávidím nejvíc z lidí všech
teď Bazina, je podlý, nízký špeh,
on do hradu se vedral úlisně,
by mého tajemství se zmocně moh'
mě tobě udat. Vše, co vyprávěls,
mám za výmysl jeho. Nelžeš-li
a chceš-li v pravdě, boj by rozhodl,
pak vyzývám jej, má-li odvahu
se postaviti reku přímo v tvář!“

A Bazin odvětil mu: „Urážky
tvé vrhám v tvář ti zpět a klidně dím:
Bůh zná mé srdce, pravdu vidí on,
ať rozhodne. Pojď, pusť se se mnou v boj!“

Boj krátký byl a Egmund podlehl,
sám v zuřivosti své se vrhl vstříc
té ráně, jež ho žití zbavila. —

Noc nastala a Karel naložit
na máry kázal tělo zločince
a odnésti je v hrad, kde vězněna
se Blanciflóra k Bohu modlila
a v úzkostech a strachu čekala
na rozhodnutí svého osudu.

Sám Karel na cestu se vydal tam
a vyvedl ji z temna vězení

a pravil jí: „Jsi vdovou, sestro má,
Bůh s tebe sňal to jho, jež v krutosti
jsem vložil hříšně na tvou luznou šij.
Ó odpusť mi! Ó dej teď osud svůj
v mou ruku volně, křivdu napravím.“

Zrak sklopila tak odpovídajíc:
„O osud můj se, bratře, nestarej,
a nežádej, bych Bohu vzdala dík
za svoje uvolnění, v srdci svém
mu za tvůj život vroucně děkuji.
Ač hrozným byl mi onen muž, jenž pad',
tvůj zamýšleje pád, přec posvátný
mne k němu poutal svazek. Dovol mi,
bych zmařený svůj život trávila
kdes o samotě, světa daleko.
Teď pohřeb chystat je má povinnosť.“

A Karel mlčel, po pohřbu však děl:
„Ty, Blanciflóro, nejsi upřímná.
Chceš v samotě žít, světa daleko?
Že učiníš tak na čas, věřím ti,
však vím, že v srdci chováš úmysl
se opět vdát a netázat se mne,
já vím, že v duši sladký chováš sen
o lásce blažené. Nuž, zapíráš?“

Tu teprve se pyšně vzpřímila
a hleděla mu bez ruměnce v zrak
a pravila: „Hluboce miluji,
a kdyby ten, kterémuž náleží
má duše, srdce mé, mé myšlenky,
mne stejnou láskou posud miloval
jak jeho já, bez bázně před tebou
a před tvou mocí, nuže, přísahám,
vždyť bez obalu mluvit nutíš mne, —
že netázala bych se nikoho
a jednala, jak srdce káže mi.“

A Karel zvolal, plný radosti:
„Nuž věz, že miluje tě šíleně,
z úst jeho vím to! Nuže, netaž se
a jednej, jak jsi řekla! Lepší muž,
než Bazin tvůj, pod sluncem nedýše!“

A líbaje ji vzal ji v náručí,
a oba spolu blahem plakali,
a než se s rokem opět minul rok,

ve chrámě Juliana svatého,
jejž „Chudým“ nazývají, štěstím zpit
svůj sňatek Bazin slavil z Hingantu
a Blanciflóra, hvězdně spanilá,
a celé město, celá Francie
se radovala hlučně s milenci.

A Karel Velký Bohu děkoval
za šťastný konec trampot veškerých,
a od té doby v slávě velké vlád'
a nebe chránilo jej patrně,
když hříchy své byl pykal v lítosti
a upřímně své křivdy napravil.

Tři cesty.

Napsal Fr. Herites.

(Dokončení.)

„Příliš nás nenutili“ — řekl pan Valenta, když vyšli z domu, ku své paní; mluvil žertem, ale nebyl s to, aby zakryl docela škodolibý posměch.

„Měli jsme přece jenom nejdříve jíti k Řeřichům —“ odpověděla paní Valentová. „Ti mně byli vždycky milejší, ačkoli nikdy nenadělali tolik řečí —“

„Teď už je pozdě“ — v strachu poznamenal pan Valenta.

„Proč pozdě? Teprvé jedenáct!“ řekla paní Valentová, pohlížejíc na hodiny věžní.

„Jdou pozdě“ — upozorňoval pan Valenta. „U nás jest už čtvrt na dvanáct pryč — půl dvanácté skorem —“

„To bude tak zrovna k návštěvě.“

„A což já také musím s sebou?“ pokusil se pan Valenta vyprostiti se.

„Proč bys nešel?“ paní odrazila pokus. „S Řeřichou jste přece sloužili v jedné kanceláři“ —

„To jest ovšem pravda —“

„Tedy? —“

„Snad nebude doma“ — těšil se pan Valenta.

Ale mýlil se. Pan Řeřicha byl doma. Chodil po pokoji, bez kabátu a bez vesty, a kouřil z dýmky s dlouhým troubelem. Spatřil návštěvu skleněnými dveřmi, jak vstoupila do kuchyně, a pohled, kterým hosty přeměřil, nebyl příliš laskavý. Zmizel v přiléhající tmavé alkovně.

„Prosím — dále — račte —“ vedla již paní Řeřichová Valentovy do pokoje. „Muži! Jsi doma?“ volala. „Podívej se, jaké překvapení!“

Pan Řeřicha se vrátil; oblečen, bez dýmky; postavil ji za dveřmi, do kouta na podlahu.

Přivítal starého soudruha z kanceláře dvěma studenými pusami. „No jak se máme? Jak se máme?“ ptal se, nevěda, má-li vpadnouti v bývalé důvěrné: ty. „Jsou to časy teď — co?“ — začal hned se steskem. jak někteří lidé mají ve zvyku a obyčejně právě takoví, jimž se nevede zrovna zle. „Živobytí čím dále tím dražší“ — pokračoval. „A pořád jsme na hostech.“ —

„Byla zde moje sestra předešlý týden“ — mluvila panička, zardívajíc se. „Na dva dny přijela.“

„A zůstala tři! Se všemi dětmi i se služebnou“ — nedbaje vedl dále svou manžel. „Pořád aby se strojilo. — Celý dům by vyjedla taková návštěva, když přijde do domu! Já myslím: ať si každý nechá své. — — Já vůbec nejsem milovník návštěv! Ale člověk nemá nikdy pokoj. — — Ani své zvyklé pohodlí si nemůže v domácnosti udělat. Pořád je vyrušován. Každou chvíli někdo přijde člověka obtěžovat“ — vytrvale držel se předmětu, nedbaje kuckání manželčina, ani na hosty se neohlížeje, kteří byli v rozpacích.

Pan Valenta vstal brzo a vyměnil s panem Řeřichou dvě pusy; také paničky se líbaly.

„Jdi utřít v pokoji ty cápoty, které tam nanesli“ — slyšeli odcházející za sebou. „Také vždycky musí čert přivést někoho, když máme nejlépe uklizeno“ — zaslechli ještě ženský hlas, když byli již v průjezdu.

„Bývala zcela jiná,“ pokusila se obhájiti přítelkyni paní Valentová, „dokud byla svobodná.“

„Dost možná“ — připustil pan Valenta. „Za to on byl odjakživa protivný chlap. K nevystání. Na potkání mu dát facku! Protiva v každém ohledu. — — Celá kancelář se mu vyhýbala. Měli jsme radost tenkrát všickni, když byl přesazen. Však přišel zas brzo zpátky! Ale já už tu nebyl, bohudíky. S tím bych nechtěl sloužit ani po smrti. — A já ho jdu navštívit!“ zvolal pan Valenta, zastavuje své kroky. „Proč jsem tam chodil?“ tázal se dále sama sebe. „Proč jsem k němu lezl? Chci něco od něho? Záleží mně něco na něm? Co pak jsem nějaký blázen?“

Otázky padaly i na hlavu paní Valentové, jako výčitky.

„Kdybychom raději byli šli trochu na procházku“ — zlobil se pan Valenta zcela opravdově. „Prošli se po městě.“

„Však můžeme odpoledne“ — krotila pohněvaného paní Valentová. „Teď brzo bude čas k obědu. Odbudu si ve spěchu jen ještě návštěvu. Půjdu — —“

„Ke komu pak?“ — ve špatné náladě vyrušil pan Valenta. „K Dortové? Ke Kučerce? K těm starým pannám Trubkovým? Nebo k té klepně Kárničkové?“ — s posměchem se tázal.

„Zajdu jen k bývalé své domácí paní“ — řekla paní. „Ostatní si nechám na odpoledne.“

„Ještě toho nemáš dost?“ skorem se zlobil pan Valenta. „Já s tebou nejdu už nikam!“ s rozhodností nezvyklou naznačil své stanovisko.

„Nemusíš“ — dala svolení své paní Valentová. „Tady jsme na místě!“ — řekla vymykajíc ruku z lokte manželova. „Tady jsme bydleli! Chudák — naše domácí paní“ — poznamenala. „Jest prý nemocná. A tak je sama — nikoho nemá kolem sebe. Ta bude mít asi radosť, až mě uvidí.“

„Hm — hm —“ zabručel neurčitě pan Valenta. „Nu, jdi si“ — řekl — „když ti libo. Přijdu k tobě, až tě uvidím zase na ulici — abychom šli k obědu. Či míníš snad ‚obědvat tam?‘ — ukázal na dům, před nímž stáli, škodolibě. „Nevím, budeš-li se moci ubránit! Jak už se o nás dnes všude derou — nedivil bych se věru pranic.“

Nedomluvil. Paní Valentová zmizela již v domě.

Z krámu vyšel kupec a vítal starého známého. Pan Valenta postál s ním chvilku. Pak se omluvil, že musí někam ještě zajít a že velice má na spěch.

Zaměřil rovnou do vinárny.

Nescházelo již mnoho do dvanácti, ale obyčejná společnost dopolední byla ještě pohromadě. O pouti se v domácnostech s obědem nikdy příliš nespěchalo, všude stávalo se zpozdění. Poledne bude zvonit až po velké mši svaté, až někdy o půl jedné.

Udělali panu Valentovi místo a vzali ho mezi sebe.

Vypil sklenici budínského skorem na doušek a dal si hned novou nalíti. —

„Je dobře se posilnit,“ poškádlil kdosi ze společnosti, „když má člověk mladou paní.“ — —

Pan Valenta byl přístupný žertu, bavil se a byl skorem až rozpustilý. Oplácel pánům žerty jejich a vtipy hojnou měrou.

Najednou začali zvoniti z velké. Pohlédl oknem a viděl naproti svou paní netrpělivě již přecházeti po náměstí, v podloubí. „Musím jít“ — ulekl se a dopiv chvatně, poroučel se a měl se k odchodu.

„Počkejte ještě,“ vybízeli všickni. „Vždyť snad nebudete klečet na hrachu?“

„Či snad bojíte se hubové polévky?“ vtipkoval jiný.

„Vy přece nosíte doma čepičku?“

„I ten nosí sukni!“ řekl někdo ve společnosti, když pan Valenta, nedbaje přemlouvání, vzdálil se a úprkem spěchal přes náměstí.

„Ale dobře se oženil — co?“ mínil kdosi.

„Jak to — dobře?“

„Paní má přece — tyhlety,“ naznačil, tlesknuv do levé dlaně prsty pravice, jakoby počítal peníze.

„Což je o to! Má. Ale hlídá svůj mamon jako černého kocoura. A každý groš schová pod sedm zámků. Pro trojník nechala by si vrtat koleno.“

„Ale on si s ní přec pomohl? Byl samý dluh, samá žaloba, samá exekuce.“

„Dejte pokoj! Zacpal nejhorší díry, kterými nejvíce mu teklo do bot. A teď je na tom, jak byl dřív!“

„Jak jinak? Služba není větší. Úrok ona potřebuje pro sebe — na parádu. Což jste ji neviděli? Jo, to stojí peníze, holečku! Rozumíme?

A domácnost je nákladnější než bývala — vede se velký dům, dobře se papá, dobře se bumbá . . . Kam to může vést potom?“

„Tedy si nepomohl?“

„Z bláta do louže, leda.“

„Proč se pak ženil?“

„Inu — pánbůh mu vzal ženu a udělal z něho vdovce. To je jako splést někomu rozum — — stalo se už moudřejším lidem na světě!“

Společnost se rozcházela.

Pan Valenta s paní šli do hostince na oběd.

Pan hostinský přivítal je poněkud zapjatě; mrzel se na ně od rána a zápasil chvíli, má-li jim vůbec něco dát k jídlu. Zvítězila ovšem chtivost výdělku. Že však spokojiti se musí s tím, co náhodou je v kuchyni, když objednáno nic nebylo a nebyli čekáni. „To je teď — bene male — jedno s druhým,“ zablýskl se svou učeností.

Ale hosté ujistili jej o malé míře svých požadavků.

Usedli proti sobě ke stolu, pokrytému červeným ubrusem, a s chutí pustili se do jídla; měli oba hlad.

Po obědě pan Valenta upozorněn na vyslovenou touhu po procházce.

Shledalo se však, že touha zatím ochabla obědem a několika sklenicemi piva, které pan Valenta vypil, a že by přednost dal požitku méně namáhavého druhu; nejmilejším že by mu bylo zdřímnout si.

Paní hostinská ochotně nabídla parádní pokoj rodiny.

Paní Valentová prohlásila, že tedy učiní zbývající návštěvy.

„Šťastnou cestu!“ přál s ironií pan Valenta, líbaje manželku v ústa a přijímaje od ní křížek na čelo, jakoby se loučili před podniky, plnými nebezpečí a těžkých zkoušek.

Paní Valentová odešla a hostinská přišla s oznámením, že připraveno vše pro pohodlí vzácného hosta v parádním pokoji, i aby jen pranic se neostýchal a považoval se tu jako doma.

Ale pan Valenta jaksi nespěchal vrhnouti se v náruč spánku odpoledního. Že vypije si dříve ještě sklenici piva, které výborně mu chutnalo a o němž vůči hostinskému vyslovil se s lichotivým uznáním.

Za sklenicí následovala nová a za touto další. Pan Valenta se rozjařil, a oddávaje se ve svém zátiší příjemnému požitku, zapomněl docela na spánek.

Pil a kouřil a chodil při tom sem tam po síni určené pro vybrané hosty; nikdo z města ji nenavštívil a tak zůstal tu pan Valenta sám. Přisedl k němu hostinský, chvílemi jen, když někdo tam chtěl platit, odbíhaje do šenkovny, kde bylo lidí, „jak by nabil.“

Ve svém rozjaření, rostoucím každým douškem, pan Valenta brzo dospěl k nenucené a otevřené sdílnosti, jíž by jinak zajisté byl se vystříhal, a netrvalo dlouho, nemaje nikoho jiného po ruce, otvíral před člověkem cizím, jehož znal sotva dle jména, celé své srdce.

Pan hostinský mnohé již věděl o hostech svých a jejich poměrech soukromých, vytáhnuv, co se dalo, z kočího, s nímž za týmž účelem celé dopoledne se přátelil.

Nyní však, k nemalé své radosti, zasvěcován byl i do okolností nejdůležitějších.

Pan Valenta vypravoval o strastech prvního manželství a dospěl k druhé své ženitbě. Kterak odhodlal se znova zaprodati svou svobodu, v domnění a naději, že připraví si stáří, když ne bezstarostné, aspoň do jisté míry klidnější, než byla léta jeho minulá. Zatím — — —

A nyní pan Valenta, zapomínaje se docela, slovy snad jinými oděl své stesky, a v podstatě řekl totéž, čím hosté z vinárny odchod jeho provázeli.

Neví si teď rady ani pomoci! Malému úředníku je vždycky zle, když má mnoho dětí a vězí již ve dluzích, které jedí s člověkem z mísy, jak praví staré přísloví.

„Kdybych takhle mohl ty všecky najednou zaplatit“ — mínil pan Valenta. „Což — to bych začal docela nový život!“

„Tu je snadná pomoc,“ řekl hostinský. „Paní má přece peníze! Vždyť jen naproti, u Hvězdeckého, má stát tři tisíce.“

Řekl to dosti škodolibě, s radostnou nadějí, že by konkurenta svého mohl přivésti do nesnází, kdyby mu byl vypovězen tak značný kapitál.

„O tom vím. O tom vím. Má peníze i jinde. Dost peněz.“

„Nu tak! Tedy — —“ pobízel hostinský, jako by řekl: proč nejíš, když je prostřeno?

„Jo — mít a dát je dvojí,“ vzdychnul pan Valenta a spláknul pak povzdech napitím.

„A to by tak bylo!“ skorem rozkřikl se hostinský. „Hic Rhodus — hic salta!“ — užil nejefektnějšího čísla ze zásobárny své.

„Na to bych se podíval!“ — — A známý v městě bačkorový hrdina, vězící až po uši pod — nikoli příliš něžným — pantoflem tlusté paní hostinské, slovy pádnými, v barvách skvělých naznačil, co on by všecko udělal a provedl v podobné situaci.

„Aut — Aut“ — pokračoval ve svém kázání. „Buď mně pomůžeš — učiníš, co právo mám od tebe očekávati — — přece jsem si tě nevzal pro krásu —“

Pan Valenta, kdyby vůbec byl býval pozorován, mohl přistihnut býti při spěšném souhlasném přikývnutí, načež ovšem ihned se ohlédl, není-li snad někoho na blízku.

„A jest-li nechceš“ — končil pan hostinský — „dobrá! Chceš-li zůstat zatvrzelou ke mně a nechceš-li mě vytáhnout z vody, v níž se topím — tedy — —“

„Tedy?“ — — opakoval pan Valenta tázaje se, ale tónem, jako by pronášel vlastní, nezvratné ustanovení.

„Tedy si nech své peníze — a — —“

„A?“ —

„Rozejdeme se. Dixi. Punctum. Půjdeme každý svou cestou.“

„Každý svou cestou“ — potvrdil pan Valenta a rozhazoval rukama, jakoby s beder shazoval těžké břemeno, rozhodnut, za každou cenu se osvoboditi.

Pan hostinský z šenkovny zaslechl hlas své manželské družky, shánějící se po něm výrazy nikoli příliš vybranými.

Vstal hned, aby poslechl hlasu jej volajícího, ve spěchu jen zašeptav panu Valentovi: „Však ona by nešla — — to byste viděl!“ A potutelně se usmívaje, mnul si ruce. „Ó, já znám ženské! Genus feminum!“

Také do místnosti, v níž nalézal se pan Valenta, zavítalo nyní několik pánů. Usedli ke stolu, na kterém on měl pivo, a dali se s ním do řeči. Sedl si též, ukončiv svoji procházku.

Mluvilo se o všedních věcech, o počasí, úrodě, místních záležitostech obecních. Pan Valenta súčastnil se zábavy v míře hojné. Ale myšlenky jeho byly jinde, jinde těkaly.

Asi po čtvrté hodině vrátila se paní Valentová ze své obchůzky po přátelích a známých.

Všade prý ji rádi viděli, všade ji vítali, všecko jí snesli, co kde měli.

Pan Valenta jaksi ani nechápal roztomilosť, s kterou bylo přijato prozrazení hříchu, kterému se byl oddal místo předstíraného spánku. Paní Valentová jenom sladce se ušpulila a pohrozila prstem lehkomyslnému panu manželi, neopominuvši hned, jako na odškodněnou za toto pokárání, k němu se láskyplně přituliti. Rozplývala se milostnou něhou. Panu Valentovi bylo, jako by vejíti měl pojednou ve znamení nových, nedávno šťastně odbytých líbánek.

„Oho! Oho! Počkej!“ pomyslil si. „Mezi námi bude teď boj.“

Výbuch války odložen ovšem — zde, před cizími lidmi, před obecenstvem, nemůže se přec vybojovat... Však již cestou domů zahájeny budou pádné útoky!

A jakoby nemohl se již dočkati, pan Valenta pronesl návrh, aby se vyjelo.

Paní souhlasila, projevila však přání, přejíti dvakrát nebo třikrát ještě náměstí, což pan Valenta, zdráhaje se chvíli, nedovedl odepříti.

Vyšli, vedouce se, loket v lokti.

Paní Valentová nápadně, s okázalou na pohled úmyslností, stále se k rameni mužovu tulila, obracela k němu hlavu, pozdvihovala oči, usmívala se na něho.

Chtěla se v první řadě před svými známými a přítelkyněmi, jež ovšem z oken se koukaly, tak trochu pochlubiti štěstím, které udělala — ale nebylo v chování jejím žádné přetvářky. Byla unešena city, vzniklými v ní opravdu.

Hle! Čím jest muži svému zavázána! Kterak musí mu býti vděčnou! Co byla by bez něho? Jaký život by žila, kdyby on nebyl podal jí ruku svou...

Jak by každému byla na obtíž, odstrkována všade, terč posměchu a vtipu — osamělá stará panna — —

A teď má oporu ve svém muži... ve svém hodném muži. —

Paní Valentová pohledla upřeně na pana Valentu a pojednou jakoby odkrývala teprve vlastnosti, kterých neviděla snad ani dosud. Shledala i v zevnějšku jeho tolik předností netušených. Zdál se jí krasavcem v tom okamžiku.

Pan Valenta přijímal milostné projevy ženiny s počátku skorem odmítavě. Ale tu mu napadlo, nálady její ve prospěch svůj využitkovati.

S tou myšlenkou jeho rázná odhodlanost k jednání výbojnému proti ženě kvapem mizela, tála a rozplývala se jako sníh na slunci. Jakoby hrdina, statečný válečník, byl na se vzal náhle škrabošku diplomata, který využitkovati musí okolnosti ve svůj prospěch, těžiti co nejvíce ze situace okamžité . . .

Valentovi sedli podle sebe do kočáru a vyjeli z R.

Dlouho jeli mlčky.

Paní Valentová měla se k muži svému vždy láskyplněji a něžněji, vždy těsněji k němu se tiskla.

A také on, pan Valenta, jakoby zachvácen byl neodolatelnými touhami milostnými. Chopil se ruky své paní, hladil ji Objal paní Valentovou pravicí kolem pasu a přiklonil její tělo k sobě blíže. Ona položila hlavu na jeho rameno, jako by do sladkého snu upadala . . .

Cesta ubíhala rychle.

Pan Valenta oddával a poddával se dalším milostným projevům své paní, udržuje se své strany dovedně stálé planutí ohně, vzníceného v jejím srdci.

Přemýšlel o tom, kterak by ve výhni její lásky kouti měl železo svého prospěchu.

Ale nevěděl, jak do toho. Nemohl se k ničemu odhodlati . . .

Blížili se již k domovu.

„Co asi dělají děti?“ zeptal se najednou pan Valenta. „Stýská se jim nepochybně.“

Paní Valentová hned odtrhla hlavu s ramene mužova. Měla na jazyku odpověď dosti ostrou, ale opanovala se. Řekla jen: „Prosím tě, Karl — vždyť jsou již veliké — ---“

Poposedla na sedadle a zabořila se do rohu kočáru.

„Ovšem že jsou veliké“ — nepustil se předmětu pan Valenta, pozoruje ovšem dobře nelibosť druhé strany. Zůstal seděti na svém místě a ještě dále od ženy posednul. „Rostou jako z vody.“

„Anince,“ pokračoval, nedbaje pokusu obrátiti zábavu jiným směrem, „už je šestnáct let. Jan aby šel na studie. Jest nejvyšší čas — nemá-li býti pozdě. Mařka aby se začala učit na piano; má talent. Rézinku bych rád viděl také na cestě k vlastnímu chlebu. A co s Františkem? Bylo by mně ho líto, aby měl být jen řemeslníkem. — Kde však vzít prostředky!“ skončil pan Valenta s povzdechem.

Umlkl. Čekal, co mu odvětí.

Neodpověděla nic; ani slova neřekla.

„Jo, jó“ — postěžoval si z hlubokosti své těžkosti pan Valenta. Bylo mu opravdu skorem do pláče.

Paní Valentové snad bylo ho líto. Také nepochybně zasesklo se jí po milostném laskání, jež bylo přerušeno, i chtěla znova navázati. Chopila se ruky mužovy a řekla: „Nějak bude, Karl —“

„Bude — bude“ — opakoval pan Valenta s novým, hlubokým povzdechem. Ale, jako by někdo podával mu stéblo, jehož by se mohl chopiti — „Že bude?“ otázal se. Hned však upadl zase v beznadějnou nedůvěru. „Kdo člověku pomůže?“ — zvolal trpce. „Nikdo! Nechá se

bez pomoci, bez přispění, bez podepření, které by ho zachránilo, nechá se — bez srdce tonout, hynout — až — až — utone — zahyne“ —

Na paní Valentovou snad nejvíce působilo slovo „bez srdce.“ Cítila hrot obrácený proti ní. To dnes, kdy ona rozplývá se láskou a oddaností . . .

A unešena až k úplnému zapomnění, paní Valentová položila oba lokty kolem krku svého muže, přitiskla čelo své k jeho prsům. „Což tě nemiluju?“ zašeptala.

Panu Valentovi bylo, jako by ono stéblo bralo na sebe podobu ruky, opravdové, živé ruky, pevné a odhodlané vytrhnouti jej z nesnází. Zajásal v duši . . .

Kočár zastavil před domem.

Manželé Valentovi slezli a šli nahoru.

Děti ještě nespaly. Seděly kolem stolu, nad nímž visela lampa, a Aninka předčítala ostatním z knihy pohádek — pohádku o zlé maceše.

Byly zrovna v nejnapínavějších místech děje, když otevřely se dveře a nevlastní jejich matka vešla; otec se opozdil se zavazadly.

Jako by všechen hněv proti ženě nemilosrdné a ukrutné, o níž právě četly, byl soustředil se proti té, kterou milovaly tak málo, jako tam onu ony děti z pohádky, a která jistě i je, jako tam ta své pastorky, tak málo milovala —

Zůstaly seděti a dívaly se na macechu vzdorovitě, nepřátelsky, vyzývavě.

Paní Valentová zpozorovala to, ale opanovala se a sklonila se i k jakési měkké vlídnosti; hlasem nezvykle sladkým promluvila několik slov na děti

Ale ty zachovaly svou zdrženlivost, ano odmítavost, a pohlednuvše na sebe ještě se povzbuzovaly; staly se ještě zarputilejšími, ledově studenými.

„Nemůžete přivítat?“ řekl otec, který vstoupil do pokoje.

Děti přiblížily se hned k němu a chopily se ruky jeho líbajíce ji.

„Což maminku?“ pobídl pan Valenta, v rozpacích opravdových; vyčetl z čela ženina, že se již něco přihodilo mezi ní a dětmi, a poznal napjetí, které tu panovalo.

Františk chtěl poslechnouti první tatínka, ale Jan chytil ho za ruku a oba stanuli mlčky. Za nimi Mařka s Rézinkou, skrývajíce se za bratry. Aninka dokonce si sedla zas za stůl, nemohouc zdržeti se úšklebku radostně vítězného, když viděla, kterak nenáviděná macecha se zlobí, jaký vztek v ní vře.

Paní Valentová neřekla ani slova. Odvrátila se a odešla do své ložnice.

Otec se nehýbal od dětí hodnou chvíli. Slova mu vázla v hrdle. Třesa se rozčilením, vztáhl ruku a Janovi, který mu byl nejblíže, dal pohlavek. Pak se vzdálil; odešel za svou ženou.

Děti zůstaly samy v pokoji. Janovi bylo do pláče, ale potlačoval slzy. Sesedly se zas všechny ke stolu a Aninka vzala knihu do ruky, aby dočetla pohádku.

Četla, kterak zlé macešo podařilo se nelásku, již k pastorkům svým chovala, vštípiti též v srdce otcovo, je dosud milující.

„Také náš tatínek nás už nemá rád“ — promluvil pojednou Frantík, přerušiv sestru ve čtení po prvních větách.

Všichni propukli v pláč...

Vedle v pokoji pan Valenta přecházel sem tam.

Paní Valentová pokusila se vyjasniti jeho tvář. Objala ho a usmívala se na něho sladce.

Ale on, jakoby komáři jej štípali, uhýbal se neustále milostným polibkům ženiným.

Zmocnil se ho odpor proti falešné hře — lháti lásku — lásku, již necítil, na niž byl stár.

„Raději boj!“ rozhodl se. Řekne přímo a bez milostného vrkání: „Tak a tak se mají moje záležitosti — Potřebuju to a to — Buď anebo!“

Na konec svoje rozpory duševní rozřešil tím, že zčerstva se svlékl, ulehl do postele a tvářil se, jako by byl usnul. Chrápal, jako když pilou řeže.

Paní Valentová také se svlékla pomalu, pak v nedbalkách, v čepci, bílé spodničce a pantoflích přistoupila k prádelníku, postavila naň svícen a vyndala ze šuplíku plechovou krabici. Otevřela ji a s očima zářícíma, jakoby se modlila, jala se pročítati směnky, losy, dlužní úpisy, knížky spořitelní atd.

Pan Valenta se pohnul na posteli.

Paní Valentová, v leknutí, jako by někdo pokoušel se ji oloupit, naházela dopisy do krabice, hodila ji do šuplíku a zavřela prádelník na klíč.

Dívala se chvíli na postel mužovu, vyčkávajíc.

Pan Valenta se více nepohnul. Byl usnul do opravdy. Miloval nade všecko spánek. Naučil se hledati ve spaní lék proti svým trampotám a nesnázím — nejraději zaspával vždy každou starost a žalost... Ve spánku se tak dobře na všecko zapomíná!

Hostem u básníků.

Překlady Jarosl. Vrchlického.

Edgar Allan Poe.

Kolosseum.

Ó type staré Romy! Bohatá
ty schráno vznešeného rozjímání,
již Čas tu nechal slávy, moci pln,
že konečně po mnohých, mnohých dnech
pálící žízně a únavné pouti
po zdrojích moudrosti, jež tajíš v sobě,
zde klečím pokorný a jiný člověk
v tvých stínech lokaje rád v duši svou
tvou velkost, slávu, přísný majestát!

Ó Časy! Ohromnosti! Vzpomínky!
Ó Mlčení! Ó Spousto! Tmavá noci!
Teď cítím vás i svatou přísnost vaši!
Ó kouzlo větší, než král Židovský
kdys v Gethsemanské prožil zahradě,
ó větší toho, Chaldej blouznivý
jež hltavě pil z ticha klidných hvězd!

Zde, bohatýr kde padl — padá sloup,
zde, v slavnostech kde orel v zlatě plál,
stráž půlnoční teď koná netopýr!
Zde, římských dám kde pozlacený vlas
dul větrem, bodlák se a tráva chví!
Kde vladař na trůnu se protahoval,
jak přelud v zdiva maltu prchajíc
mdle osvícená srpem měsíčným
se smýká hbitě tichá ještěrka.

Stůj přece! Břečtanem ty kryté zdi,
ty římsy shnilé, sloupy zčernalé,
ty staré frisy, vetché trámoví,
ty drobící se hlavice, ta tříšť,
to šedé kamení, zda to je všecko,
co z nádhery té, slávy, velkosti
hlod Hór zanechal budoucnu a mně?

Ne, všecko, Ohlas odpovídá, ne!
Hlas, věští zvuk se dere stále z nás

a z rumů všech se zvedá k mudrci,
jak zvedá k slunci zpěv se Memnonův!
My ovládáme nejmocnějších hruď,
nad obry-duchy vládnem despoticky,
bez moci nejsme, bledé kameny.
Ne všecka naše ta tam moc a zvěst,
ne všecken velké naší slávy vděk,
ne všecko kouzlo, jež nás obstírá,
ne všecko tajemství, v nás které spí,
ne všecky upomínky, ozdobou
jež visí na nás, skrývaji nás v šat,
jenž nad háv slávy lépe halí nás.

Hymnus.

V šer, úsvit i polední čas,
Marie! zpěv můj slyšelas!
Ať v dobru, zlu, v ples, v žal vzplá hruď,
vždy, Matko boží, se mnou buď!
Když lesklé spěly hodiny,
mrak nebe nekryl jediný,
můj duch, ač oň Tys chvěla se,
k Tvým, k Tobě veden ke spáse.
Co osudu teď kalí zlosť
mou Minulosť i Přítomnosť,
dny Příští nechť se zaskvějí
po Tobě, po Tvých nadějí!

Ostrovu Zante.

Ty krásný ostrove, z nejkrašší květiny
jenž všech jmen nejluznější bereš jmeno,
co krásných vzpomínek na zářné hodiny,
jak tebe i tvůj lid zřím, probuzeno!
Jak mnoho krásných scen tu ztraceného blaha,
jak mnoho myšlenek o mrtvých nadějích,
jak mnohé vidění tu v duši moji sahá
té, jež víc nežije na svěžích stráních tvých.
Ne, více ne' ten zvuk tak smutný, magický
vše změní, mne víc nedojmou tvé vnady,
ni na tě vzpomínka! Mně klet je pro vždycky
tvůj břeh, jenž vykládán je kvítím všady.
Ostrove hyacintů, ó nachové Zante,
Isola d'oro, fior di Levante!

—

Giuseppe Manni.

Moře.

Když v spurných větrů bouři
se moře černá, jedna propasť tmavá,
kde v řevu proud za proudem vstává,
já s vršku, na němž leží
a v dálku bílá tvoje villa svítí,
na obzor krytý mrakem
zřím zasmušeným zrakem
a šeptám k sobě v divé vlnobití:
Toť celé lidské žití!

Když ztichne vítr kol a vlna dřímá,
kdy velké ticho jímá
vod spoustu, která v dál se vlní snivá,
až tam, kde voda s nebem v jedno splývá,
tu v zachvácené duši
myšlenka každá usne tiše,
duch nekonečno měří zde a tuší
a věčný pokoj dýše.

Pod skálou.

Ó skálo, v kaštanech tak bílá oku
s kapradin zdobou v půli stráně šeré,
tvé vzpjaté čelo jako stráž se dere
na obě strany lesa ve hluboku.

Jak častokráte v nudě, v matném kroku,
kde pod obzorem těsným slunce pere,
na tvůj vzduch vzpomenu, na zřídlo, které
ti hnědým stříbrem zvučně tryská z boku!

Jak nemysliti na tvé stíny svěží,
na modrý nebe tvého smír a klid,
v němž celé údolí jak v spánku leží.

Zde sedával jsem, blažen v srdce hloubi
jsem čistý, smělý slyšel lidský cit,
jak v době mládí s duší mou se snoubí.

Smutná myšlenka.

Na chmurném nebi černé mraky stojí
a bez pohnutí vzduchem, beze zvuku
ční k nebi zříce mocné kmeny buků
jak národ silných, který zdrcen v boji.

Tak v stejný smutek drtí duši moji
svou tíhou černá myšlenka, v zlou muku
duch sevřen umdlévá a v strastí shluku
jak ve bludišti svíjí se a bojí.

Co za chvíle to, bože, jsou, v nichž dlíš
jak v závoji, kdy němý k lidské řeči
tvůj obličej, kdy pláč náš neslyšíš?

Já nevím, zda-li s mírou vše a péčí
jsi stvořil, či náš pláč a naše tíž
líp světům ostatním snad k zdaru svědčí?

Touha.

Valdarna stráň se celá v růžích koupá,
mrou na štítu hor slední světla stopy
a z řeky vlhká, bílá pára stoupá,
v ní vše se topí.

Mně v stínu vrchu, kam často mne táhne
za jasných nocí touha kouzlaplná,
krok staví v ráz, jak do duše mi sáhne,
tajemství vlna.

Od strmé skály, až kam v dálku pne se
pláň zelená, která se kvítím rojí,
nad zemí, nad vlnou, jež nepohne se,
velký mír stojí.

Ni štěkot psů nezazní v skalné lomy,
ni listí zpěv ni člověka, v té tiši
jen můra němá sama bloudí stromy,
valnou tou říši.

Zde přemáhá mé smysly opojení,
zde v nitru cítím věčný souzvuk zníti,
ó sladký pocit ztratit se . . . v tom snění
tak chtěl bych mříti!

Eugene Manuel.

Diskretnosť.

Nevyzraď ani příteli
milenky svojí sladké jméno,
jen úsměv jeho nesmělý
a srdce tvé hned pobouřeno.

Ni v citů tísni mlhavé
je nerci, když tě Musa vnadí,
je snadno oko zvědavé
a papír ochotně je zradí.

Je nepiš v lesku červánků
ni v slunci v písek na pobřeží,
je nešeptej ni ve spánku
snům, ztajit by je mohly s těží.

Je nezraď ani květině,
jež tvořila jí vlasů zdobu,
a v umírání vteřině
je pověděti chraň se hrobu!

Neb není přítel dosti čist
ni diskretní tak není kvítí
a papír ani není jist,
by nemoh' pěvce prozraditi.

Ni není proud tak divoký,
by skryl hned nápis v písku hněvně,
a sen tak není hluboký
a hrob tak není zavřen pevně.

Pařížská črta.

V kočáru černém ženy profil bílý
mně proti vůli cestou v mysli tkvěl,
jen v okamžiku bleskem jsem ji zřel,
jak bledá, ale krásná v stín se chýlí.

A hněv, jenž horší, než když člověk šílí,
jí v koutkách rtů krásnými taby chvěl,
v stín skrývala se jak ten ve zlé chvíli,
kdo raněn hledá poušť, kam skrýt svůj žel.

A zmizela, však sen můj za ní spěchal,
v mém žití okamžik ten stopu nechal.
Ó jak se chladný rozumář zde mýlí,

Jenž nemůž' pochopit svým suchým vtipem,
jak mohl utkvět v duši mojí šípem
v kočáru černém ženy profil bílý!

Göthe.

Poutníkova noční píseň.

Ty, jenž s nebe přicházíš
a trud skájíš s utrpením,
dvojnásobných bolů tíž
mírníš dvojím občerstvením:
Vším jsem umdlen. — Co ty zmatky,
co mi všechna slast a tíž?
Míre sladký,
v prsa má, ach, sestup již!

Pěvec.

Co slyším venku před branou
a na mostě co zníti?
Před námi zpěv ten dvoranou
má v sluch nám blaholiti!
Král pravil tak a hoch již šel
a přišel zpátky a král děl:
Nuž vpusťte dál mi kmeta!

Vám pozdrav, páni, provolá,
vám pozdrav, krásné dámy!
Co hvězd tu plane do kola,
dle jména komu známy?
Zde v síni, kde plá pych a jas,
se zavři oko, neníť čas
zde divením se bavit.

A pěvec zavírá svůj zor
a plyne v tonů moři,
zrak rytířů — toť smělost, vzdor,
zrak paní — v klín se noří.
Král, jemuž ten se líbil zpěv,
dal v odměnu, své přízně v jev
mu přinést zlatý řetěz.

Mne nedař zlatým řetězem,
rytířů na bojišti
buď věnem, před jichž pohledem
se kopí vrahů tříští,
ten kancléři dej v odměnu
a nech k jinému břemenu
mu též to zlaté nosit.

Já zpívám jako zpívá pták,
jejž haluzí krov hostí,
zpěv, jenž hřmí z duše do oblak,
ten odmění mne dosti;

však smím-li prosit, prosím již,
kaž nejlepšího vína číš
mi v ryzím zlatu podat.

Ji vypil v ráz, jak dal ji k rtům.
Ó doušku sladké vláhy!
kde malý dar jsi, ó ten dům
je věru třikrát blahý!
Mne vzpomeňte, když s vámi zdar,
jak já vám tento za pohár,
též vy děkujte pánu!

Při pozorování Schillerovy lebky.

Ve přísné kostnici já jsem se díval,
jak lebka s lebkou stála pohromadě,
na šedý čas jsem myslil, který býval.
Co záštím pálály, nyní stojí v řadě,
ty drsné kosti přes kříž krotce leží,
jež dřív se tloukly na smrt v příkré vádě.
Tu vyvrácené lopatky! — Co s těží
dřív nesly, kdož ví; zdobné údy činné
ať ruka, noha, mrtvé, druhdy svěží.
Mdlé darmo ulehly jste v hrobce stinné,
vám nedopřáno do věčnosti spáti,
zpět k světlu dnes vás cizí vůle šine.
Skořápku drsnou nelze milovati,
byť vznešené a velké jádro kryla;
leč adept já směl písma kresbu znáti,
jež každému svůj smysl nezjevila,
když náhle tady v ztuhlých hnátů plísni
tvar nádherný jsem uzřel, kterým lila
se tady, v hrobce, kterou vlhko třísní
a plíseň, svěžest, záře neskonalá,
jak ze smrti by žití trysklo! Tísní
jak tajemnou mne tato forma jala,
ta stopa bohem myšlená! Zřím na ni
a pohledem mne k tomu moři hnala,
jež postav davy tvoří bez ustání.
Ó tajná urno, věštby hlásající,
jak hoden jsem v své držeti tě dlani?
Ten poklad nejvyšší z té plísně tlící
já zbožně zvedám, do vzduchu, jenž svítí,
a k slunci obracím se zbožnosť v líci.
Co člověk více může získat v žití,
než bohu — přírodě když porozumí,
jak hmotu umí v ducha roztaviti,
jak dílo ducha pevně chránit umí!

Němák.

Povídka z cyklu „Sedmero blahoslavenství".

Napsal K. M. Čapek.

(Dokončení.)

Němák se zastavil a zavřel oči. Jakmile oči přivřel, zjevila se mu Maryša, jak byla pro ten kratičký okamžik, než ji zahalil do plakátu. Poprvé viděl ženu, poprvé ji objal. Týž sladký úžas, jako včera, jím zalomcoval. Týž pocit včera zmátl jeho úmysl, vystoupiti z práce. Boj duševní, má-li tak učiniti, zdržel jej v tiskárně tak dlouho, že byl při výplatě posledním. Výpověď napsanou už dávno nosil při sobě. Těšil se na to, až ji položí na stůl, jako na kýženou pomstu.

Věděl, že Maryša je u pana direktora pro peníze. Náhle rozhodnut vkročil do kanceláře a spatřil, jak Maryša, stojící těsně u pana Ziemra, kvapně vyprostila svou ruku z ruky jeho a odskočila. Němák sebral výplatu a odešel, nevykonav pomstu svou.

Pomstu? Na kom? Jenom na sobě.

Na schodech se Němák obrátil. Vyňal desetník a výpověď, vešel znova, ba vpadl spíše do tiskárny, a vylíčiv spěšně posuňky, jakoby byl dostal o ten desetník více, položil obé na stůl a odběhl, jakoby byl zapálil. Cítil dobře osten pomsty i její lahodu. Po cestě domů tisíckrát si opakoval v mysli, že dobře učinil a tisíckrát překonal hořkost svého skutku.

A dnes šel na výlet, poněvadž tušil, že uvidí Maryšu. O dnešním podniku „Dělnické besedy čtenářské" zvěděl toliko náhodou; hluchému nikdo nic neřekne. Včera pod večer, když sazeči zahájili dobrovolný odpočinek a za zády pana direktora rozmlouvali tím způsobem, že ukazovali na přihrádky písma, dověděl se Němák, že je výlet, a tak upozorněn na nejbližším nároží přečetl si ostatní podrobnosti. Na zahradě usnul číhaje naň.

Byl už tak daleko ve tmavém lese, jako ve svých chmurných myšlenkách, když se náhle zastavil, zarazil. Nízkým smrčím kmitlo se cosi pestrého a když pohledl vzhůru, spatřil na dlouhé tenké tyči vlající červenobílý prapor. Němákovi zkormoutilo se srdce rozpaky, jak se dostati na výlet, právě když ho měl před sebou. Z úkrytu houštiny pohodlně přehlížel celé jeviště.

Takhle zalidněný les Němák jakživ neviděl a lidí ovšem nepoznával . . . tak se radují a proč asi? Aha, to je tedy výlet, když lidé sedí a leží v lese na zemi a pijí. Brzy vypátral příčinu všeobecné radosti. Hodil se právě k tomu, když Sokolové končili cvičení na podívanou. Na konci tři řady jich stály, jedna na druhé, a najednou celá hromada se sesypala, a tomu se lidé smáli. Holohlaví si počínali jako děti. To byl Němákův úsudek. Nechápal všechno to počínání, viděl vůbec cosi podobného poprvé, ale přec jej to velice bavilo.

To bude asi výlet, přemítal Němák, že mladí lidé chodí po lese ruku v ruce . . . Tu jej bodlo u srdce, vzpomněl si na účel své přítomnosti. Ale ať pátral sebe bedlivěji, po Maryši ani stopy; s místa svého ostatně nerozeznával příliš dobře tváře.

Malá nehoda pomohla Němákovi, který by se jinak nebyl na „výlet“ dostal. Nahýbal se stále víc, až se mu noha po hladkém trsu trávy smekla, a učiniv tři bezděčné skoky s vysoké lesní mezi, stál na louce.

Nikdo nepozoroval náhlý jeho pochop, neboť v tom okamžiku zmocnil se všech výletníků jakýs poplašný ruch, všichni dali se na útěk jedním směrem od Němáka. Nad tím se Němák nemálo zarazil, poněvadž, co se děje, slyšeti nemohl. Mezi prvními stromy úbočí objevila se v davu výletníků prapodivná skupina. Muž v bláznovském oděvu šaška s končitou čepicí a dívka pestře oděná v červeném kabátu a kratičké sukni. Chvíli se zastavili, šašek bubnuje na malý buben a jeho družka mlátíc do velkého. Pak se hnuli s celým zástupem v před. Nedaleko Němáka se zastavili a diváci učinili kolem nich široký kruh. Teprve nyní poznal Němák, že šašek nikdo jiný není než Hornych a za dívku že převlečen nejmladší učeň z tiskárny.

Hornych nastrčil si potvorný nos, ale když mohutně cosi provolávaje otvíral ústa, černavé jeho zuby nezapřely jej. Potom se obrátil a zase bubnuje kráčel k lesu, a vše hrnulo se za ním. Němák šel také.

Za chvíli přišli na malou mýtinu, kdež z houštiny vynořovalo se malé loutkové jeviště. S vrchu na oponě bylo přilepeno následující oznámení:

„Bramborové divadlo.

Za řiditelství světoznámého, mnohými potentáty vyznamenaného kunštýře obrpantomimie

Hornulini

bude se dnes na výletě s povolením hajného ze Sv. Kopečka provozovati přeukrutná historie nazvaná a přezvaná

„Hecafán a Kecafán“

neboli

„Láska není žádný špás,“

tuze smutná historie z bramborového života.

Po divadle se herci uvaří, osolí a snědí.“

Nevídanosť věci zaujala Němáka tak, že téměř všechen srdečný hnět jeho ustoupil zvědavosti.

Když se opona dvoupíďového jeviště „vyhrnula“, stála na něm pouze svíčka. Ale hned vynořil se první rek bramborého dramatu, — král. Byla to vlastně Hornychova pěsť. Seřízl syrové zemče, ponechav značný výstupek jako nos, vpíchl do něho dvě pepřová zrnka jako oči a ústa namaloval, přilepil z bavlnky knír, plnovous, šediny, zlatou papírovou korunku, do dírky vespod vydloubané strčil ukazováček, sousední prst a palec byly ruce královy, přehodil brokátový pláštík bohatýrsky drapovaný — a bramborový majestát byl hotov. Vznikla tak figurka nad míru titěrná, k nepopsání komická. Při tom dareba Hornych potřásaje ukazováčkem, napodobil sešlost věku krále Hecafána.

Sedě za jevištěm odříkával Hornych fňukavým hlasem z knížky srdcelomný králův nářek na nezbednosť princezny, jeho dcery Tintěry, kteráž oblíbila si, hluboko pod svým stavem, loupežného rytíře Kecafána. Vtipy na zkaženosť mravů tohoto století byly tak mastné a veselosť obecenstva tak bouřlivá, že král na konec svého monologu prosil, aby mu „jedno slavné obecenstvo královský jeho palác rozbořiti neráčilo."

Na scéně objevila se druhá ruka Hornychova, podobným způsobem za sloužícího černocha přistrojená. Sluha třímá dopis ve velkosti obyčejného formátu, větší než král. Král Hecafán pleskne dopisem o zem, klekne naň a jeho pravice, Hornychův palec, seškrabuje pečeť. Konečně dopis vybaven, král však nevidí a posílá sluhu pro brejle, kterýž mu je sází na nos. Ale je tma, třeba rozsvítit. Sluha přináší škatulku švédských sirek. Po dlouhém namáhání, bouřlivým smíchem vděčného obecenstva provázeném, podařilo se oběma hrdinům rozsvítiti svíčku na jevišti stojící.

Obsah listu krále nejdřív zdrtil, ale pak rozhorlil na nejvyšší stupeň pathetické zloby. Loupežný nápadník jeho dcery oznamuje, že už se králova okolkování nabažil a že přijde si pro princeznu s ozbrojeným průvodem. Král vzteky bez sebe posílá pro svůj meč a brousek, pak pro princeznu, „aby se jo ihned dostavila". Černoch přinesl králův meč, obyčejný to stolní nůž, a přiměřený brousek. Král zuřivě brousí věrný obousečný meč, obecenstvo se směje a opona padá.

Františku Tichému bylo rozpaky až úzko. Zabloudil někam, kam nepatří. Vidí, že se všickni smějí, neví proč; nechápe souvislosti, aniž rozumu všeho toho před sebou. Rád by odešel, ale nemůže se hnouti, nedostává se mu k tomu ani zmužilosti. Rozveselené, smíchem slzící tváře ostatních naplňují jej trpkostí, až hlodavou bolestí. Hornychovo bramborové divadlo zdá se mu bídáctvím, na něho nastrojeným.

Při tom však sleduje se zimničnou dychtivostí celý postup děje, a zatím, co ostatní se na na výši možnosti baví, v Němákovi odehrává se zoufalý téměř zápas. Smyslovou pohromu svou nepociťoval nikdy tak palčivě jako teď.

S úpornou pozorností sledoval děj, a umínil si, že jeho důvtip i tentokráte musí mu pomoci. Odehrály se scény mezi králem a princeznou; až teprve, když objevil se loupežný rytíř, milenec princezny, při milostném dostaveníčku, pochopil, oč jde.

Od té chvíle počala jej bramborová historie i bavit; porozuměl humoru, ležícímu v žertu, že se po divadle herci uvaří a snědí. Bylo mu až veselo, že cítil se jaksi roven ostatním divákům. Také se smál groteskním pohybům obou figurek a dovednosti svého trýznitele Hornycha. Tu se však stalo něco, co mu všechnu radost zkazilo.

Po dlouhém sermonu krále Hecafána s loupežníkem Kecafánem došlo k souboji mezi nimi. Zbraně byly dva kuchyňské nože. Podle tragedie měl loupežník utíti hlavu králi, avšak Hornych, který musel dívati se do knihy, zatím co krvavé drama provozoval před zadním „prospektem", ukrývajícím jej, v lítém zápasu obou svých reků zapomněl, která jeho ruka jest králem a která loupežníkem, a tak ulítla hlava Kecafánovi na místě Hecafánovi. Oponě nezbývalo než spadnouti.

Hlava loupežníkova zakutálela se mezi obecenstvo. Hornych bez kabátu vyběhl a poděliv štulci dva hochy, kteří se jí byli již zmocnili, vydral jim kořisť a odešel opět za jeviště. Již zjev Hornychův, který na dobro prozradil diváctvu scénické tajemství bramborového divadla, vyvolal výbuch veselosti, a když po delší přestávce opona opět se vyhrnula a scéna mezi oběma zápasníky znovu se vyvíjela, slavné obecenstvo smíchy se neznalo. Leč Němák tímto intermezzem ztratil niť děje na dobro. Bylo mu zhola nesrozumitelným, proč se děj opakuje; ale když potom požadavkům tragické viny zadost učiněno, král zabit, opona spadla a napjaté ticho nastalo, ubohý Němák rozvláčnou spekulací došel k poznání Hornychovy nehody.

Zasmál se od srdce a hodně hlasitě proti zvyku nešťastníků jeho druhu. Jako na povel obrátilo se všechno po Němákovi a nový bujný záchvat veselí rozjařil celou společnost. Nikdo snad Němáka ani neznal a nebylo zajisté zlého úmyslu ani u jednoho ze smíšků, — nacházeli se všichni ve stadiu nepřemožitelné rozjařenosti — ale když Němák spatřil smíchem vytřeštěné tváře, k němu obrácené, všechny v kruhu kolem, pocítil dojem příšernosti, který se ho vždy zmocnil, kdykoli viděl množství lidí smáti se. Byl přesvědčen, že se mu všichni posmívají, a v hrozných, kormutlivých rozpacích studu odvrátil se a spatřil . . .

To, co v okamžiku tom spatřil, viděl ještě zcela zřetelně za minutu, když daleko od Hornychova divadla ležel v houštině, hruď mocně tiskna k zemi, aby se mu nerozstoupila. Před jeho očima v dlaně pohroužená tkvěla jako neodbytné vidmo Maryšina tvář, jak ji krátký okamžik viděl bílou v plném světle, překonánu návalem smíchu, až hlava klesla nazpět. Oči přimhouřené, opírající se o Němáka, rty i zuby rozevřené, kulaté hrdlo smíchy se chvějící.

Takový obraz odnesl si Němák do temného lesa a tu myslel, že jej z oči musí vymačkat. Živě viděl, jak i kytka Maryšina nového klobouku, nad krev rudá, potřásala se srdečným smíchem jejím. Později teprve vzpomněl sobě i na pohled pana Ziemra, z jakým hltal všechnu tu sličnost.

František Tichý byl už dosti starý hoch, ale tu v houštině překvapil jej těžký bol, že se mu až v srdci krev stavila; drn vypil mnohou hořkou slzu jeho. To od včerejška tak změkl Němák, od toho okamžiku, co přispěl Maryši na pomoc při její nehodě s panem Ziemrem.

Dnes to bylo teprv asi po čtvrté, co jí tak hodně z blízka pohlédl ve tvář. Vzpomněl si na první setkání s ní, když upustil její vinou sazbu na zem, a srovnal tehdejší její vzhled s dnešním. S trpkostí užasl nad pokrokem, jaký učinil za ten krátký čas pan Ziemer u ní, zvláště nepochopitelným bylo mu, jak po včerejšku a jak vůbec možno, aby se s ní pan Ziemer i ruku v ruce vedl, a znova kmitl se mu před očima nový klobouk Maryšin, nebývalá to u ní ozdoba; vzpomněl si, jak včera, právě když podruhé do písárny vstoupil, Maryša se v něm před zrcadlem otáčela.

Maryša asi není tak špatná, jak se mu zdá. Ach, její marnivost ji zavádí, stává se zvolna obětí Ziemrovou. Toť jisté, a jemu, Němákovi,

to všechno ušlo. Hned s počátku byla Maryša tak prostinká a chudě oděna a dnes je hotová „slečna“.

Němákovi vhrnula se všechna krev do tváří úzkostí, i posadil se. Jak tu seděl v pádolině houštím zarostlé, postřehl asi dvacet kroků nad sebou v šeru večerním, již hodně pokročilém, dvě postavy velmi důvěrně a šprýmovně spolu rozkládající. K neuvěření: Ziemer a Hornych. Hodnou chvíli hovoří. Pan Ziemer Hornychovi, důvěrně přikyvujícímu, cosi podává — upadlo to na zem a Hornych zdvihá — klíč. Ještě dvě, tři slova a Ziemer odchází; i ruku Hornychovi podává. Hornych o samotě postál chvíli, podrbal se v hlavě, skrčil se, metl nohou do výše a rozchechtal se s tak ďábelským výrazem tváře, že Němák až ztrnul. Potom Hornych zmizel.

Mozek našeho reka pracoval horečnatě, aby vsunul výjev, který se mu právě naskytl, do pásma myšlenek, dosud jej trudících. Byl přesvědčen, že nevyhnutelně s nimi souvisí, že týká se Maryši. Je to úklad, či co? O ní mluvili jistě. Ten klíč!

Němák vstal, těžce oddychuje; tma byla skoro úplná. Popošel a vytřeštěně hledal místo výletu; zapomněl, odkud přišel.

Najednou kmitlo se před ním nedaleko růžové světlo, vedle něho modravé, tři, čtyři, zelené, červené, celé množství jich, řada, — jako kdyby všechna byla nesena jednou osobou, houpaji se v stejném tempu. Táhnou těsně kolem Němáka, mezi stromovím na lesní hrázi stojícího; rozeznává nadulé tváře hudebníků, spolky s prapory, celý němý přízrak výletu ve světle lampionů. Průvod je dlouhý, světel hojně. „Výlet“ vrací se domů.

Teprve když přešel a v hluboké lesní cestě zmizel, chladný větřík vrátil Němákovi rozvahu. Bylo to jako pobídka, aby šel. Že za „nimi“ jíti musí, Němák věděl.

Němák dohonil vracející se výlet až u paty Sv. Kopečka. Pátral mezi ojedinělými párky a chodci pozadu kráčejícími, nepozná-li Maryšu. Nalezl ji v nejvytrvalejším shluku výletníků, kteří zpěvem a bujnými žerty hájili čest dnešního dne i na zpáteční cestě. Byli tu vesměs mladí lidé; v řadách, mladíci, dívky, pážemi v sebe zavěšeni. Vypadalo to jako improvisace; ti, kteří nesli světla, obkličovali tuto skupinu, patrně vyznamenávanou, a všem to bylo, tak zdálo se Němákovi, k nemalé zábavě.

Při tom celá společnost šla jedním krokem, tu jeden, rozplynulý zpěvem, klátil hlavou se strany na stranu, onde druhý na konec sloky metl rukou do výše. Němák zpěv ovšem jenom viděl, valně však dojmů nedbal. Pozoroval rudou kytku na Maryšině novém klobouku, potřásající se tempem. Už se nevedla s panem Ziemrem, visela na lokti Hornychově, který všem velel a jaksi výpravu řídil. To Němák očekával, a tím více umiňoval si, že mu neujde ani jediný její krok.

V tom okamžiku kdosi trhl Němákem, že se div neskácel do příkopu. Kolem jel střelou kočár; Němák dobře poznal v něm pana Ziemra. Povoz rozptýlil poslední zbytky výletu na dobro. Lampiony pohasly, výletníci rozešli se po celé téměř cestě k městu, šlo se čím dále tím volněji, noc sálala horkem, na západě šlehala blýskavice. Jako kdyby

vyskočil vždy na nejzazším kraji Hané ohnivý mužík; ale čím dále, tím byl větší, konečně byl z něho ohnivý kolos, vyjížděl čím dále tím výše a rozmávl se vždy rukama za půl obzoru

Němák neztrácel z očí Hornycha a Maryšu. Děvče, před chvílí ze všech nejdováďivější, z těžka klopýtalo a div neusínalo Hornychovi na ruce. Němák šel po druhé straně silnice, šel celým městem, a s Maryši očí nepouštěl.

Do všech pozdních výletníků, táhnoucích se řadou ulicemi, náhle vjel chvat, ohnivý muž ze západu začal nahlížeti už do města a konečně při každém blesku znamenati bylo zřetelně okraje bouřenosného mračna.

Za krátkou chvíli stál Němák pod sochou na náměstí a snažil se proniknouti hustou tmu; v matném světle svítilny, blikající pod tlakem vzduchu, sotva rozeznával Maryšu a Hornycha, stojící pod schody tiskárny.

V nitru jeho zrála myšlenka, úmysl, který však nebyl ani úmyslem. Půjde-li Maryša s Hornychem — už věděl, od kterých dveří dal mu pan Ziemer klíč — nahoru, okamžitě odejde. Byl by sic jinak také odešel, ale takto odejde, aniž by čeho litoval — Maryši pro něho na světě již více nebude. Rozčilením přesně ani nemyslil.

V tom rozešla se bleskem nebesa a v zápětí zahromoval tak rázný rachot, že i Němák dva kroky v před učinil, obávaje se, že se na něho socha sřítí.

Když se potom znovu podíval dřívějším směrem, Maryše ani Hornycha již nespatřil. Odešli nahoru. Ani netušil, že posledním, ba jediným důvodem, který Maryšu k tomu pohnul, byl právě hrozný blesk.

Ačkoli nyní vykonati měl svoje předsevzetí a odejíti, ani se s místa nehýbal.

Ze tmy do tmy hnal před ním náhlý vichor stíny ještě temnější; všechny letěly, jen poslední z nich šel lidskými kroky, ač spěšnými, byl to pan Ziemer. I to očekával Němák.

Ale teď, teď půjde jistě. Na tváři rozpleskla se mu těžká krůpěj nedalekého deště, že jej to až zabolelo; takové napjetí nervů v něm bylo. Vichr byl stále zuřivější, kapky hustší i zdálo se Němákovi, že jest nemožno, aby z víru toho vykročil. Avšak to byly jako vedlejší myšlenky cizího člověka. Hlavu k rozpuknutí svírala mu jiná i nemohl s ní býti hotov. Čas jako kdyby se stal něčím hmotným, jako kdyby jej viděl prchati s desateronásobnou rychlostí.

Rozsvítilo se na okamžik kratší vteřiny, tak že viděti bylo skvoucí se kapky deště, nehnutě ve vzduchu tkvící. V tom okamžiku viděl však Němák obraz docela jiný. V příkrém světle blesku spatřil dívčí postavu s roztrženým šatem, jasně viděl, před čím včera oči zavřel, Maryšina nahá ňadra.

Od té chvíle němého rozvaha i cit opustily, nohy skokem rozběhly se . .

Když se Němák vzpamatoval za hodnou dobu, měl následující pocity. Předem nebyl už v městě, nýbrž kráčel v zuřivém lijavci po blátivé silnici. Potom překvapila jeho samotného křečovitá síla, s jakou zatínal prsty pravice do dlaně, ještě více však leptavá bolest, již pociťoval mezi kostmi dlaně, mezi oběma prostředními prsty. Konečně cítil, že drobná pěsť objímá jeho levou páži, že k němu tiskne se štíhlá postava, vší

mocí přimknutá, a že postavou tou trhá prudké štkání. Kdykoli blesk nocí šlehl, pocítil i hlavu Maryščinu na svém rameni, jako kdyby oči ukrývala. Ze všeho cítil však pronikavou, mučivou bolesť v pravé dlani nejvíce. Mezi nehty obou prstů v dlaň zaťatých prosakovala krev. Byl do ruky boden.

Teprve na základě této bolesti sestrojoval si zpětným pochodem, rozpomínaje se jako na sen, události posledních chvil. Vzpomněl si, jak šíleným nárazem jeho ramene rozlétly se dvoje dveře, jak spatřil Maryšu opřenou o železná kamna v písárně, s očima zoufale vytřeštěnýma, rukama vzpírající od sebe pana Ziemra.

Tu počala Němákova svalnatá pravice pracovati jako kladivo. Jediným mávnutím jejím odlétl pan Ziemer tak daleko, že lampa na stole, do něhož vrazil, překotila se.

V jejím skomírajícím světle namátl se Němákovi mezi dveřmi Hornych. V bezcitném vzteku rozpřáhl se k drtivé ráně. Hornych nakrčil se a nastavil ruku jako k obraně, v hrsti zalesklo se mu cosi. Krátký nožík, s koncem hrotitým jako na dýce, sloužící ku zřezávání papíru, zajel němému do dlaně.

V tuto noc vlastně nerozpomínal se na události právě zběhlé v této souvislosti; nebylť rozbouřením sebe mocen.

Pocit omamující vítězoslávy a sladkého dostiučinění rozdouval mu hruď. Cítil se vítězem, ačkoli byl poraněn.

V tomto rozbouření uzdálo se mu najednou, že děvče, tisknoucí se mocně k jeho rameni, není této opory hodno. Pouhým hnutím vyprostil svůj loket z jejího objetí a teprve teď byl v plném požitku svého vítězství. Maryša chytla se však jeho kabátu a Němákovi nedostávalo se srdnatosti, vytrhnouti se jí.

„Je to dítě, dítě je to,“ opakoval stále jakýsi hlas v nitru jeho.

Maryša držela se ho, až přišli k prvním domkům Novosad; jakmile shlédla osvětlené okénko matčino — byl Němák sám.

Potácel se za vsí ke svému domovu, ještě asi čtvrt hodiny dále ležícímu.

Bolest v ruce stávala se nesnesitelnou a ku podivu těžce šlo se mu; sotva nohy vlekl. Už nepršelo, ale ruka jeho svrchu stále mokvala. Byla to krev i na vnější straně její.

Ruka byla protknuta.

Ale Němák to nevěděl.

Před rozbouřenou myslí jeho odehrával se výstup z písárny vždy znovu a znovu. Mrštil vždy raněnou pěstí do prázdna a vždy drtil Hornycha. Kdyby tu někoho bylo bývalo, byl by slyšel Němákovy bezvědomé, divoké ryky.

Konečně cítil Němák v dlani palčivý plamen.

Zmučenému mozku jeho představovaly se vidiny. Už nezápasil s Hornychem, ale s bramborovou figurou na obra vzrostlou; ta roztíná mu báječně rychlými seky pravici. Už nevidí tmu, ale červená, modrá, zelená světla. Úbytek krve zbavil jej smyslů.

Avšak ještě než v mrákotách sklesl, poslední silou zabouřil zdravou rukou na okno rodného domku.

* * *

Byl už počátek jeseně, když se Němák uzdravil. Ba, zotavil se z mořivé zimnice tak, že, co trvaly podzimní práce zahradní, ušetřil panímámě Tiché dva dělníky. Neminil sic už nikdy vstoupiti do tiskárny, avšak jakmile vstal, zkoušel, jestli by mohl sázeti. Nedostal však prsty ruky tak blízko k sobě, aby mohl chopiti literku, kdežto rýč držel dobře. Počínal si tak statečně, že byl mezi všemi na záhonech vždy první, aby snad lidem nemusil pohlížeti do tváří. O tom, kde a jak byl poraněn, nikdo ničeho se nedověděl, ani jeho vlastní matka. Mimo zahradu neučinil ani kroku.

Jednoho krásného večera podzimního vyhodil Němák poslední rýč země až u samé besídky, na konci rozsáhlého pozemku dědictví jeho ležící, a ulehl si na lavici v besídce; sem obvykle zanášel a zde udolával své myšlenky. Měl k nim velmi vhodné pozadí, Svatý Kopeček.

Vždy a vždy vracíval se ke svému výletu, jedinému ve svém životě a na konec vždy prohlížel rudou jízvu na ochromené pravici. Přemýšlel a přemýšlel.

Přemýšlel i dnes. Zrak jeho, dlouhou cestou ku Svatému Kopečku unaven, počítal někdy i okna a odhadoval i, kolik je na věžních hodinách — nyní zachytil se v nejbližší blízkosti, na okraji velkolepého květenství slunečnice.

Němák pozoroval malinkého černého cvrčka, na květu slunečnice sedícího, jak mrštně hude svou. Viděl břitké nožky jeho, zmítající se, že ani kvap jich sledovati nemohl. Ale jakmile Němák jen hnul zcela nepatrně rukou, cvrček ustal a pitvorně přichystal se ke skoku. Nevětřil však nebezpečí a za chvíli třepetaly se jeho nožky zase.

Němák přemítal marně o tajemství zvuku a hloubal o svém neštěstí. Ze vzpomínek jeho vynořovala se stále Maryšina sličná hlava, její tvář ve všech těch různých výrazech, ve kterých ji několikráte z blízka spatřil. Nejčastěji vzpomínal na její výsměch na výletě a na zoufalosť její za hodinu potom.

Kdesi na druhé straně zapadalo slunko hezky z nízka, a zlatilo pružný stvol slunečnice i její květ s černými skvrnkami; Němák stále vzpomínal na mladinké děvče s postavou také tak pružnou, a také tak hrdě hlavou točícť jako slunečnice květem po slunci. Ošklivý černý cvrček na květu sedící, toť . . .

V tom cvrček mohutným skokem zmizel mezi astry.

Němák bezděky se ohlédl a před ním stojí Maryša!

Němák jen vydechl a pohlíží na ni jako na přízrak. Stojí tu prostinká, zastiňujíc mu slunce zapadající, zlato hraje jí v havraních vlasech. Čisté, nevinné dětské oči, dlouhými řasami přestřené, bojí se pozvednouti. —

Ta náhlý krok a Maryša drží jeho pravici, otáčí ji na dlaň, na vrch a ručejem horkých slz ji smáčí.

Němák cítí, jak se její ruce chvějí, cítí horkou slzu, a než se nadál i on i Maryša, drží ji ve svém náručí.

Avšak Maryša vzpírá se lokty proti jeho hrudi, tak že pln úžasu dívá se jí do tváře, bolestně se chvějící.

Ještě jedna bohatá slza shrkla jí po líci.

Pojal její hlavu do dlaně a zvolna otáčí ji k sobě.

Maryša vzdoruje, vzdoruje, ale před samými ústy jeho přiložila náhle svoje rty z plna a vášnivě objala jej.

V té chvíli teprve porozuměl Němák sobě, Maryši a svému štěstí.

* * *

Dost možná, že besídka v zahradě panimámy Tiché výjevu právě vylíčeného ani neviděla, anebo, udál-li se v ní, že to nebylo tak doslovně, jak bona fide vypravováno. Máme-li vůbec zcela upřímně se přiznati, osudy Němáka a Maryšky sledovala povídka tato věrně až po památný výlet na Svatý Kopeček; také zjištěno, že Němák prchl od „bramborového divadla“ po scenickém nedorozumění reků Hornychových před výsměchem ostatních diváků, a že od toho dne ani on ani Maryška v tiskárně již se neukázali. Také nikdo nic určitého o nich a dalších jich příbězích pověděti nemohl, ačkoliv jsme po nich se vší pílí pátrali.

Avšak z nenadání pomohla nám náhoda. Vracel jsem se totiž asi po půl druhém letě odpoledním vlakem do O. Tento vlak buď pravidelně před vjezdem do městského nádraží asi na kilometr zaráží, anebo se to stalo jen toho dne, že nebyla hlavní trať nádraží prázdna, a vlaku bylo chvíli čekati, krátce a dobře: vlak zastavil právě nad Novosady. Pod samým náspem teče jedno z četných a přirozených ramen Moravy, do nichž ze zelinářských zahrad novosadských naklání se tolik čerpadel, že ramena jejich vypadají jako udice nějakých obrovitých rybářů, skrytých v živém, hustém, nepřetržitém plotě zahrad. Myslil jsem si, která asi je to zahrada matky Tiché. Právě přes vodu spatřil jsem nad záhony neobyčejně pečlivě obdělanými — jako vzorná korektura řádek „Věčného Světla“ — schnutou mužskou postavu, o níž nebylo pochyby, že je to Němák. I zpod střechy jeho velikého hrubého slaměného klobouku vyčnívaly konce bělavého jeho kníru; poznal jsem jej, ač převislý keř zpola jej zakrýval. Marně pátral jsem, nespatřím-li v rozlehlé zahradě Maryšu. Bylo tu plno ženských v pilné práci, ale každá z nich mohla býti a nemusela býti Maryší. Díval jsem se chvíli, až najednou pozdvihl se ruče Němák ze země, a ve vztýčených jeho rukou nad hlavou octlo se malinké, černovlasé děcko, třepetající všemi čtyřmi, takový jednoroční brouček, jako by ho byl z pod nějakého lupenu na záhoně vylovil. Klučina jásal, nahýma nožkama sekal a ručky vztahoval po otcových ohromných knírech Ten přimkl jej ke své tváři celého tak, že dítě nožkama na ramenou mu dusalo; klobouk šťastnému otci spadl s hlavy. Právě začervenal se mezi větvovím šátek a mihla se drobná postava, než zrovna když jsem se měl přesvědčiti, že matkou černohlávka v rukou Němákových jest Maryška, hnul sebou vlak a po malé chvíli vjížděli jsme do města.

Zapomněl jsem na to, a pak se mi zdálo přec malicherným vážiti do Novosad cestu jen proto, abych se přesvědčil, zdali tato poučná historie došla šťastného konce. Přece však poštěstilo se mi z nenadání spatřiti Maryšku ve funkci, která nepřipouštěla pochybností o Němákově štěstí. Událo se mi totiž nedlouho potom jíti zrovna pod známou sochou Panny Marie na Zeleném trhu. A tu seděla Maryška na trůně paní-

mámy Tiché, jako její právoplatná nástupnice. Hlavu měla po prostu ovinutou rudým šátkem, jak je ženy hanácké nosí, a v oděvu jejím nebylo ani stopy bývalé strojivosti. Její kdysi přesličný obličej, vykazoval už sotva patrné sledy nápadné někdy krásy; Maryška zhubla, zaplatila své časné mateřství. V náruči chovala černohlavé dítě, neobyčejně silné, švitořivé a čilé, s nekonečným: „Mámo!“ na drobných rtech a ručkama stále sápající se po matce. Vládla jím téměř obtížně svýma tenkýma rukama. Než rysy její vyjasněny byly zvláštním výrazem smírným a šťastným; mimovolně pohledl jsem vzhůru, kde nad točitým sloupem stojí královna nebes s Ježíškem. Z její měkké, dlátem baroku vyhlazené tváře vyzírá týž něžný, sladký cit mateřský.

U cíle.

Povídka Otokara Mokrého.

(Dokončení.)

„Nemějte za zlé, pane ze Šotnovských“, pravil Holubovský, „vroucímu zbožňovateli staroslavného vašeho rodu, že v horlivosti své zachází až i za meze jednoduché účasti. Příčinou všeho toho jest jediná, vřelá a opravdová touha přispěti vám v bídě a ponížení — vytrhnouti z nohou vašich, zraněných klopotnou chůzí po bědné dráze života, trn ostrý, hluboko do masa vražený — starostí — jimiž krvácíte, až byste se snad zakrvácel. Doufám, že zachováte se“, pokračoval, jakoby s jemným přídechem ironie, „věren tradicím svého rodu šlechetně, vděčně —“

„Opětuji, pane — že nechápu opravdu smyslu vašich slov a podobenství — naopak stávají se mi stále temnějšími — čeho žádáte si ode mne — co vše to znamená?“

Holubovský, jehož očka hořela v tomto okamžiku žárem kovu do běla rozžhaveného, pokračoval proudem slov, vylévaných jako proudy žeravé lávy:

„Nechápete? — Neškodí! Však pochopíte, vysvětlím vše stručně, lakonicky.

Je tomu nyní skorem padesáte roků. Byl jsem hochem a provázel jsem otce na drobných jeho obchodních pochůzkách po vískách a městečkách prácheňského kraje. Pomáhal jsem mu nositi těžký ranec s různým ozdobným zbožím a látkami, které jsme roznášeli po domech, zaměňujíce je za potraviny a nevydělané kůže zvířecí. Kapsa starého žida Xandla (tak zvali mého otce, jenž byl mosaické víry a jmenoval se Alexandr Holub) byla vždy plna zvonivých, jako rybí šupiny lesklých dvacetníků a dobrý otec půjčoval na bodrý, spravedlivý obličej právě tak ochotně, jako bohatnoucí jeho souvěrci na směnky a hypotéky.

Tak přibyli jsme jednou k večeru na Závořice. Odbýval se tam právě hlučný maškarní ples v kostumech a mumrajích, přistřižených na

výslovné přání staré paní Šotnovské věrně dle vzoru malíře Ledtera, o němž ustavičně blouznila.

Stáli jsme na konci aleje, vedoucí do zámku. Průčelí tonulo v oslňující záři vysokých oken, za jichž mušelínovými záslonami jako stinové obrázky kmitaly se postavy tančícího a procházejícího se panstva. Drobný sníh poletoval kolem nás smutnou alejí; vločky jeho usazovaly se stále hustšími třásněmi na pestrobarvých lampionech, rozvěšených pod rozsochatými větvemi starých lip a dubů; suché listí šelestilo nám nad hlavou, vítr vanul mi k nohám čas ob čas uschlé žaludové mističky, zbylé v listovém věchtoví, a při každém prudším zavanutí ostrého mrazivého severíku hasl jeden lampion po druhém, až obestřela nás hluboká, čirá temnota.

Bylo mi velice smutno a ani veselé zvuky valčíkův, jež zanášel sem vítr se skučivým průvodem svého vlastního dutého hlasu, nebyly s to zaplašiti ze srdce strach a úzkost.

Dal jsem se do pláče a přituliv se k otci, jenž složil tlumok na lipovou lavičku, štkal jsem hlasitě.

Tu zahledl nás starý kočí Francek, přestrojený dnes ve slavnostní stejnokroj panského mušketýra s velikou medvědicí na hlavě. Pokynul nám tlustou, stříbrem kovanou holí, a když jsme se nesměle přiblížili, vybídl nás vlídně, abychom šli si ohřáti zkřehlé údy v ratejně.

Tam bylo plno šumu a ruchu. Čeleď zámecká, napodobujíc vysoké panstvo, dováděla o závod. Růžolící, buclaté děvečky kyprých tváří, oblečené jindy v jedinou neslušně až jednoduchou šerkovou sukni, upejpaly se ve škrobeném panském přestrojení jako pravé dvorní dámy; chasníci, kteří ráno ještě ve žlutých koženkách kráčeli za vozem, mačkali hladké lokajské cylindry v medvědích svých dlaních tak dovedně, jako tam nahoře páni ve fracích a žabotech své hedvábné klaky.

Žert a tanec vyzněl vždy ve všeobecný, zdravý smích po každém podařeném kousku.

Usadili jsme se tu; — já vyšoural jsem se na pekelec obrovských kachlíkových kamen a všecek okřívaje pohlížel jsem blaženě kolem sebe; když podal mi starý Francek veliký povidlový koláč, vykládaný mandlemi, byla míra mé blaženosti dovršena.

Asi po hodině chystali jsme se k odchodu Otec přivazoval si tlumok s pomocí ochotné čeledi, již si byl zavděčil několika cetkami rozdanými děvečkám, — když tu otevřely se z nenadání dveře a na prahu ratejny objevilo se několik členů rozjařené společnosti, kteří nepozorovaně sestoupili s hořejška, vedeni samým hostitelem.

Jako na povel utichl smích a ples a bujará nálada změnila se rázem v uctivé, bázlivé ticho.

„Co to znamená! Proč nebavíte se dále?“ zvolal starý pán, byv dotknut nemile tímto náhlým, mrazivým klidem.

Jakkoli chlubíval se vždy přísností ke svým lidem či „duším,“ jak zvával vždy svou čeleď, kdykoliv událo se mu ve společnosti mluviti o svých služebnících, přece urazil jej v tomto okamžiku ledově uctivý chlad, jímž ubozí ti tvorové přijali panskou blahosklonnosť.

„A co vidím?“ dodal, třesa se zlostí, že na vlídné — jak se domníval — jeho vyzvání znovu nikdo z místa ani se nepohnul. „Co zde děláš, ohavný, bradatý Israeli — kdo dovolil ti přestoupiti práh mého domu a ještě k tomu dnes, kdy nejméně zapotřebí, aby parfum tvého ance otravoval nám vzduch...“

„Fi donc“ — zvolala paní Šotnovská, „pravdu má muž — toť drzosť věru už nehorázná, co dovoluje si nyní již ten lid“. Při tom vyňala ze zaňadří nezbytný svůj flacon s voňavkou, a vykropivši vonný jeho obsah do battistového šátku, přidržovala si nos i ústa, což učinily po ní ostatní starší dámy.

Otec zakoktal nesměle cosi na omluvu; ale starý pan Šotnovský nepřipustil jej k slovu, sňal se hřebíku veliké psí důtky, mávl jimi několikráte vzduchem, a zahroziv koženým jich držátkem na nás, ukázal ku protějším dveřím čeledníku se zlostným: „Táhni!“

Tak vyšli jsme s hanbou ze světlé teplé dvorany do tmavé noci, provázeni potupným smíchem rozjařené společnosti.

Okamžiku toho nezapomenu nikdy! Kráčeli jsme dlouhou, smutnou alejí pod korunami starých dubů, jichž sukovité větve vzpínaly se pod zkaboněnou oblohou, jako svalovité páže pohádkových obrů, sklácených bleskovým žehem, do temnoty v němém vzdoru a zoufalství; měsíc, vynořivší se čas ob čas z obruby divoce uhánějících šedých mraků, stříbřil dlouhou visutou bradu otcovu, splývající na prsa, přepásaná řemeny těžkého tlumoku.

Divoký vítr burácel kolem zasněženou plání; těsněji uchopil jsem se ruky otcovy a tulil svůj bledý, zděšený obličej do třásní huňatého jeho pláště.

Nevím, zda byly to žalostné zvuky rozpoutané vichřice či zmatený šelest slov, vycházejících se rtů otcových — avšak stále zřetelněji zvučely mi ve sluch hrůzné cizí zvuky, podobné docela těm, jichž smysl slyšel jsem kdys v naší synagoze vykládati z rozhorlených úst s... kého rabína. Slovo za slovem donášelo se mi k sluchu:

„Dej pán bůh tobě za dobrořečení zlořečení, tak aby tobě modlitba tvá, kteráž jest v knihách Taffrkassim napsána, ničeho neprospěla, aby na tebe žádná milost boží nepřišla, ale abys usechl jako hory Gelboe, kteréž proklel David, na nichž zavražděn je Saul a tři synové jeho, aby tě napadlo Alchymelech a přestoupilo na tě jako na Gezi malomocenství Namanovo, aby přišla Iskopa na tvou ženu, na tvé děti i na tvůj veškeren rod! Dej Bůh, aby na tebe padala síra, smola a oheň plápolající, jako padaly na Sodomu devět dní a nocí, aby tě oheň spálil, jako Nádaba a Abyu, jako padesáte mužů na žádosť Eliáše proroka, aby země tvých tvrdých slov snésti nemohla, aby tebe jako Datana a Abirona živého pozřela, dejž Pán Bůh, aby tvé děti, tvoji všickni přátelé, tvůj veškeren rod a ty nikdá abys nepřišel do města svatého Jerusaléma a Mojžíš v budoucím životě aby nedal tobě jísti Šerabara a Leviacham! Takž mně pomáhej bůh věčný, jehož jméno svaté jest Adonai — Amen“

Při slovech těch týčil se Šotnovský hrůzou se sedadla a křečovitě sevřená pravice jeho již již napřahovala se k výhrůžnému posunku,

když uchopil ji Holubovský s klidným úsměvem a hladě ji lichotivě, pokračoval ve svém vypravování:

„Kletba! kletba!“ zastenal jsem, s hrůzou vyškubl jsem se otci, jenž ve svém rozčilení hnutí mé ani nepozoroval, a klusaje za ním dokonal jsem pouť k domovu.

Nazejtří zmizel jsem z domu otcovského — surový výjev na zámku závořickém a děsná slova otcova otrávily mi na dobro všecky illuse, v nichž vyhřívá se jako na teplém výsluní dětství každého člověka; nechtěl jsem býti dále bědným pariou lidské společnosti, bludným psem bez pána, jenž mstí se za surové kopnutí jen zlostným zaštěknutím a malátným vyceněním zubů, čímž zdála se mi býti kletba otcova.

Již ve chvíli té vyklíčila mi v duši myšlenka, která stala se vodítkem veškeré mé napotomní snahy životní: záměr, jenž pjal se tak vysoko, že pojímala mne závrať při pohledu na zářivou metu, vztýčenou nad propastí zdánlivě nepřekročitelnou.

Jinými slovy: usmyslil jsem sobě, že neustanu v píli a strádání, dokud nevkročím volně jako člen rodiny na místa, odkudž vyhnáno, vyštváno ubíralo se kdysi židovské pachole jako vyžle, kopnuté panským podpatkem

Změnil jsem rodné jméno v nynější Holubovský a štěstí přálo mi, usmívalo se na mne den co den, stal jsem se zámožným, váženým člověkem.

Zatím nesla kletba otce mého rok co rok zkázonosné ovoce, rána za ránou navštěvovala Jobův dům pánů ze Závořic. — Pozorně sledoval jsem logiku těžkých jeho osudův a viděl, jak splétají se stále těsněji a těsněji s osudy mými a jak blíží se chvíle naplnění toho, co bývalo zbožným přáním a snem téměř dětinským.

Nyní jsme oba u cíle. Pro mne nadchází vědomí splněného životního úkolu, pro vás pak spása a vykoupení, viny otců smířeny, ze surového pohrdání vypučí něha, a kletba zrodí místo zlořečení požehnání! Nabízím vám ruku své dcery a s ní jmění — co dím — bohatství, které dovolí, aby Závořice zaskvěly se zase v lesku bývalém.

Tato přímá nabídka je snad podivnou a nezvyklou — avšak odhalil jsem před vámi své nejtajnější nitro, vůdčí myšlenku celého svého života tak upřímně, že jednání mé zajisté pochopíte a omluvíte. K tomu nejste již blouznivý mladík, ale zralý, zkušený muž, k němuž v takovém případě možno mluviti bez oklik a zbytečných okolků.

Že nehledal jsem vás již dříve na Závořicích za tímto účelem, nýbrž že činím dnes nabídku svou zde v daleké cizině, vysvětlíte si snadno — půda zdejší, plná rozruchu, daleko přístupnější jest rychlému rozhodnutí, než váhavý klid venkova.

Přijímáte, pane ze Šotnovských . . .?“

Šotnovský, jehož rozčilení stupňovalo se při každém slově Holubovského, neměl na obličeji téměř již ani žilky, kterou nebylo by rozeznati v bledém jako křída obličeji.

Ústa jeho sevřela se, nejsouce s to vypraviti slůvka, a z očí vytryskla slza, kanouc klikatou sprchou jako po zimné, skelné ploše po bledém obličeji do prokvětalého vousu. Pak zastenal jako ze sna:

„Až k tomu ponížení dovedls mne, Pane . . .“ Za blankytnou portièrou ozvalo se hlasité zaštkání, jež provázel temný zvuk, jakoby klesalo k zemi bezvládné těleso na měkký koberec, dusící prudký pád měkkou svou čupřinatou řasou.

III.

Závořice počínaly zase odívati se starým leskem. Střecha zámecká, málem již děravá jako síto, vyspravena; prejzy odnesené větrem nahrazeny novými, takže skvěly se zase cihlovou červení, přerývanou pravidelnými čárkami bělostné malty; ve stájích, kde rostla již po kamenných žlabech zelenavá plíseň a po shnilých prazích celá pařeniště špičatých prašivek, ozývalo se zase veselé ržání vykrmeného dobytka; z ovčína, jenž dávno již poklesl na skladiště rozbitých vozů a zrezavélých hospodářských strojů, zazvučel zase veselý mekot tučného bravu. V parku, jehož květnice zpustly v brambořiště, vysazovala opět pečlivá ruka zahradníkova norimberské koláče záhonů z bledozelených a tmavomodrých amaranthů, seskupených v začáteční písmena vrchnosti, a ani ta odvěká, staletá alej, zbavená v době všeobecného zpuštění nejkrásnějších stromů, neposkytovala více žalostného obrazu bezzubé dásně, zelenalať se na novo svěžími pupenci nově vysázených kaštanů.

Truhláři, malíři, čalouníci zuřili přímo v starých, sešlých komnatách zámeckých, popoháněni jsouce panem Holubovským, který tu provozoval pravou tyranii pořádku.

V zimničném tom chvatu a ruchu nadcházel znenáhla den 14. června, kdy novomanželé Josef Šotnovský, rytíř ze Závořic, a Lea rozená Holubovských z Libic (tak stálo na lístku snubním, kde rodiště Holubovského, zapomenutá víska v prácheňském zákoutí, zastupovala pro širší kruhy, neznalé místních poměrů, šlechtický predikát) měli zavítati na Závořice k stálému pobytu.

Konečně nadešel den Holubovským tak vřele toužený. Holubovský procházel se nepokojně po přijímací komnatě, vyzdobené nádherným nábytkem bezvadného renaissančního slohu a počítal netrpělivě každé odbití zasklených stojacích hodin, jediného to kusu nábytku, který zůstal tu jako stále živoucí svědek dobrých starých dob, zahrávaje po každé hodině s melancholickým povzdechem ochozených koleček oblíbenou jich písničku: „Těšte se ze života . . . jen jednou jsme na světě.“

Tu zaduněla náhle alej tryskem blížících se kočárů a pan Holubovský sotva měl ještě čas vystoupiti na tribunu, kdež čekala skupina svátečně oděných selských dívek s kyticemi, uvitými jako božítělové věnečky z růží, resedy a mateří doušky, opletené pentličkami ze zahradního sítí.

U slavnostní brány, upravené dle obvyklého vrchnostenského podání z chvoje, na niž přibity skřížené cepy, lovecká brašna a síť rybářská na znamení polního, lesního a rybničního hospodářství velkostatku, očekávali nové panstvo služebníci nově přijatí. Vše uspořádáno tak, jak pamatoval se na to Holubovský ze svých dětských let, když jako povržené židovské

pachole krčíval se odevšad odstrkován v davech selského lidu, očekávajícího ponížené svou vrchnost.

Jen davy ty scházely.

Němo, ticho bylo tu kolem, pouze několik zvědavých starých ženštin z nejbližšího okolí zevlovalo zde, provázejíc zlomyslným pološeptem přicházejícího Šotnovského, jehož šedý kučeravý vlas dnes zvláště činil dojem rokokové vlásenky, odrážeje se nápadně ostře od svěžího červeného obličeje. Jiskra jedovaté zloby babic snášela se však na hlavu nevěsty, kteráž v jednoduché, s překvapujícím vkusem uspořádané toilette, nikoho si nevšímajíc, kráčela po boku Šotnovského.

„Kublajevna, lepá jako luna," zašeptal ku svému soudruhu mladý plavovlasý důchodenský písař, jejž zvali obecně neodolatelným v celém s . . . ém okolí pro krásné péstěný vous a výtečné básnické nápady.

„Ano Kublajevna, ale proto přece jen — Holubice," zamumlal starý správce, „tatáž křivonoska, jako bych viděl před sebou starého Xandla."

„Pst — —" ozvalo se vážně s úst ředitelových, a již hrnulo se vše v pokoře kolem panstva, provázejíc je až na odpočinek schodů, pokrytých koberci a kvítím.

Při rodinné hostině, u tabule přetížené skvostným náčiním, jež mělo na sobě ještě svěží pel nejnovější výroby, uchystáno zvláštní, vynikající místo pro starou paní Šotnovskou, ač se obecně tušilo, že ke stolu nepřijde.

Od té doby, co Holubovský vkročil na zámek, zůstaly komnaty staré dámy okolnímu světu ještě přísněji uzavřeny než dosud. Komorná, kterouž Holubovský hned po svém příchodu poslal se zvláště důtklivým doporučením vší možné péče ke staré paní, zanedbávané v poslední době nadevšecko pomýšlení, zamítnuta od paní poznámkou, že páchne svým okolím.

Jedovatý šíp poznámky té, kalený ve výčitce původu Holubovského — ranil jej sice hluboko —, nicméně dekorum zevnější musilo býti stůj co stůj zachováno, proto nezmínil se o věci té vůči mladým manželům a posílal klidně komornou dále k paní Šotnovské.

Stará matrona, zlichocena vlídným jejím chováním, zapomněla v brzku ve fantastických svých mátohách na první svůj odpuzující projev a brzy zaměnila si osobu její za některý přelud usměvavé komorní kočičky, tanoucí jí na mysli z růžových dob prchlého mládí. Vzhledem k tomu všemu hned při počátku hostiny ohlašoval pan Holubovský společnosti, sestávající z honorace s . . . cké: místního sudího, advokáta a notáře, příručí úředních, členů výboru obecního a okresního i jiných notabilit, že paní ze Šotnovských trpí v poslední době zvláště silnými záchvaty staré své nervosy a nemůže tudíž účastniti se hostiny — což přijato s pokryteckou soustrastí, neboť každý člen společnosti znal — jak na venkovském hnízdě ani jinak býti nemůže — do nejmenších podrobností minulý, přítomný i budoucí stav věcí.

Na to zahájena traktace — pravá to směsice špatně odhleděných způsobů i nezpůsobů velkopanských s božskou naivností venkova; tučnosť a hojnosť, v níž všecko plove a se utápí; bezduchá rozšafnost, která vzmáhá se každého po jistém stupni sklenic pivních, vyznívajíc při pře-

chodu z pivní nálady do růžového oparu vinného rozjaření, v rozmar, jejž nejlépe charakterisoval Hálek ve své pohádce o šotku povídálku.

Novomanželé súčastnili se hostiny oba spíše toliko hmotně, jak dalo se souditi z trpného, znaveného vzezření jich obou; pan Šotnovský s dvorností kavalíra staré dobré školy zahrnoval choť pozornostmi všeho druhu, jež ona také velice způsobně přijímala, ale vše mělo na nich obou nádech tak studený, tak zimavý jako povlak jesenního mrazíku, jímž bělají se na zahradě jiřinky.

Zdálo se, jako by mladé paní zvučela stále v uších ta podivná slova manželova, která vyslechla v Nizze za portièrou salónu — „Až k tomu ponížení" a proto ji v duši mrazilo.

Pocit ten byl tam ostatně vůbec domovem, považovalať se Lea, která něžného mateřského vychování ani nepoznala, ztrativši matku již v útlém mládí, v celém svém životě za pouhou loutku v rukou otcových, jehož chladně střízlivá povaha otrhávala pečlivě každé bujnější očko, které by bylo vypučelo na růžovém trsu mladistvé duše plné mízy a rašivé touhy.

Šotnovský ve ztrnulém svém zaražení podoben byl muži se železnou maskou, zajatci, jemuž oddání se v osud vnuceno.

Obličejem jeho prokmitl sice čas ob čas jako odpolední paprsk plachý zákmit myšlenkového jasu, jejž rozněcovalo mimoděk pomyšlení v náhlou tu výhodnou změnu zoufalých přímo hmotných poměrův, ale zhasl zase v zápětí, zašel za mrak, jenž clonil mu již po leta bezradostnou, smutnou duši.

Uprostřed hostiny vešla do jídelny komorná staré paní Šotnovské a zašeptala cosi panu Šotnovskému, jenž hned na to se vzdálil. Stará paní zavolala jej k sobě.

Dlouhou chodbou zámeckou, po níž vyvěšeny obrazy starých pánů ze Závořic, kráčel Šotnovský ke komnatě své matky; před ním ubírala se komorná, harašíc klíči, jež visely jí u pasu.

Bílá vysoká její postava ztrácela se v pološeru, jako přízrak bílé paní, děsící jihočeské chodby zámecké. —

Postavy pánů ze Závořic zdály se vychylovati se z potemnělého plátna a červotočivých rámů a pohlížeti se smutnou výčitkou v bledých, vážných lících na potomka starého rodu, jenž zpronevěřil se pyšným rodinným tradicím.

Čím hlouběji vcházel Šotnovský do chodby, tím více připadalo mu, že rostou její rozměry před ním do nekonečna, obrazové vidiny stávaly se také hmotnějšími, braly na se určité rázovité tvary a podoby, kupily se mu za zády ve stále rostoucí dav, hrozily mu zlostně vztaženými pažemi.

Bez dechu, sotva zaklepav, vrazil Šotnovský do vnitř.

Matka seděla v starodávném svém bledězeleném křesle, před zamilovanou svou skříní, jejíž všecky zásuvky byly zotvírány.

Na pozdrav synův neodvětila, neohlédla se ani.

Šotnovský, zvyklý podivnému chování stařeny, posadil se na židli, umístěnou v okenním výklenku, a složiv čelo do dlaně, čekal, až jej matka osloví.

Po dlouhé, dlouhé chvíli zahrčel jako v starodávném hodinovém ústrojí v hrdle stařenky chroptivý melancholický hlas, v němž chvěla se bolesť s nevolí.

„Ach vy zde, pane“ — počala, „sám byste byl dozajista nepřišel, svědomí by vám nedalo. — Vizte! Zde v této zásuvce“ — při tom zmáčkla knoflík, skrytý v bohatém kování, a vytáhla docela zásuvku s tajně přepaženým zadním oddělením, „schovávala jsem až po dnes svatební svůj šperk, krásný tento náramek původní pařížské práce z dílny dvorních dodavatelů Marie Antoinetty — Böhmera a Bossange. Chystala jsem jej pro nevěstu svého syna. Ani v dobách, kdy krutá nouze ťukala až i na dveře mé komnaty, nesáhla jsem na tento skvost doufajíc, že zaplane předce jednou zas bývalým leskem na bělostné ruce vaší družky života . . .“

S úžasem pohlížel Šotnovský na stařenu, v jejíchž suchých, hubených prstech zaskvěl se zářivý klenot, srše v pološeru modravými jiskrami jemně broušených facett brillantové růžice, jejíž střed tvořil brčálově zelený smaragd neobyčejné velikosti, kdežto zápona z uměle vysekaného amethystu šeřila se na bohatě propracovaném zlatě jako velkolistá maceška.

„Pro bůh matko — co jste to učinila?“ zvolal Šotnovský zděšen myšlenkou, že vlastní matka byla to, jež neměla pro něho citu ani v okamžicích tísně svrchované.

„Tys rukou surovou již prvním svým sňatkem strhal všecky květy, jimiž obsypána byla rozložitá koruna staletého kmene Šotnovských — tys přiložil ohavným svým sňatkem nynějším, jejž ani ruka kněze neposvětila — sekeru k samému jeho kořeni, tys uschlou haluzí, jíž nedá Bůh více již poupat a svěží zeleni!“ horlila paní ze Šotnovských v rozčilení svrchovaném, opírajíc třesoucí se ruku o perleťovou hranu skříně.

„Jaká to děsná slova! Pro bůh, ustaňte — ustaňte, matko, matičko!“ zastenal Šotnovský, couvaje s hrůzou ku dveřím komnaty.

„Odejděte, pane. — Ach, kéž vysvobodí mne bůh z tohoto poskvrněného okolí . . .“

A stará paní klesla znovu do tupé své strnulosti, jako děcko počala zase otvírati a zavírati zásuvky skříně, vytahujíc odtud barevné hadříky, jež sešívala a v zápětí zas párala — pak jala se s nejklidnější tváří na světě všedší zatím komorné vyprávěti stokráte již opakované upomínky z pobytu na zámku krumlovském.

Jasný okamžik, v němž přetrhla se clona duševní chmury, přešel jako blesk a duší choré stařeny valila se dále zase sivá mlha zjevů a vidin, utvářejíc znovu své fantastické skupiny postav a dějů dávno zapadlých.

Blesk ten ťal však žeravým svým žehem do živého. Jako dub jím schvácený otřásl se po hromové té ráně Šotnovský a celá bytosť jeho chvěla se v samých základech.

Vrátiv se k tabuli bled a rozčilen upokojil ze všad se hrnoucí účastné dotazy živým líčením těžkých nervových záchvatů staré paní, které jej samotného tak rozčilily. — Hovor společnosti přesunul se na tento předmět, uvázl tu však jako na mrtvém bodu, stával se stále mdlejším; lístky růžové nálady oprchaly jeden po druhém a po chvilce rozešla se celá společnost.

IV.

Časně z rána, když kromě několika panských sekáčů, kteří šli kosit trávu na luka, nic nejevilo ještě známku života a celý zámek pohřížen byl ve hluboký spánek, Šotnovský vyšel zadní brankou, vedoucí ze zahrady do polí.

Proti obyčeji měl dnes na sobě černý salonní oblek, ač chodíval při podobných vycházkách jinak vždy jen v plstěném kabátci se zeleným límcem, a divně vyjímala se při něm lankastrovka, jež blýskala se mu na rameni jemně ciselovanou hlavní.

Podle něho klusal vesele starý dobrý pes York, celý blažen, že po dlouhé době vyjde zase s pánem do těch modrých, hlubokých hvozdů, na něž pohlížel již po tolik dlouhých měsíců z mrazivé své boudy jako na práh rajské končiny.

Šotnovský kráčel zamyšlen stále ku předu, a když York znenadání vyplašil chvílemi houf koroptví, jež hřmotně vyrazily z brambořiště — Šotnovský sebou trhl, jako by v leknutí z hlubokého sna se probudil — ale po pušce přece ani nesáhl.

Cílem jeho cesty byl, jak dalo se souditi ze směru, jímž se ubíral, lesní chlum „Hrad", kde v balvanovém tarase předhistorického avarského hrinku skrývala se pod mohutnými kořeny starých, vydoupnalých buků četná liščí doupata.

Intelligentní zvíře, pozorujíc, že pán je zamlklý, snažilo se zprvu všemožně upoutati na se jeho pozornost, škubalo jej za brašnu, jakoby chtělo jej upozorňovati na zanedbanou činnosť loveckou — pletlo se mu mezi nohy, nutíc jej tak k mimovolné zastávce — nic na plat, Šotnovský nevytrhl se ze svých dum a horlivosť Yorkova vynesla mu jen, že zahrozil naň pán dobrácky knutou.

Tak došli konečně ke Hradu. Koruny šerých smrků uzavřely se za nimi jako železná brána zakletého sklepení a po kyprém zeleném mechu, jenž jako vybledlý samet povlékal stromy a kořeny, dospěli k mýtině.

Zde v zeleném mlází hrálo již vše jako na housle a na šalmaj; ptáci, včely, červeně žíhané cikády — bzučící čmeláci, ba i ta křiklavá rosnička: vše spojilo se v sesílený koncertní sbor, jenž podivuhodným souzvukem různobarvých zvuků a tonů přehrával svou každodenní ranní symfonii.

Šotnovský usedl tu na pařez poraženého javoru, jenž ležel tu ještě neosekán na vřesovišti, oblehán jsa celým úlem kovolesklých much, které z oloupané jeho, tříslem vonící kůry ssály sladkou cukrovou šťávu.

Slunce pražilo mu do tváře, hleděl bezúčastně, nevýslovně smutně před sebe, rozrývaje pažbou ručnice vysokou kupu mraveniska, z jehož šedé zpráhlé strouhanky vystupovala ostrá vůně páleného kadidla.

Vyhrnuvší se tlupy velikých křídlatých mravenců, pobíhajíce zmateně sem a tam, hemžily se mu jako mžitky před očima; celý ten divoký ruch a spěch podobal se myšlenkovému reji, který v tomto okamžiku vířil pod jeho lbí.

Zase zahrčelo před Šotnovským s cinkavým průvodem zvonce ve zlatém kočáře, taženém bujným spřežením luzných snů a vidin, utěšené,

čarolesklé mládí; dávno zapomenuté podrobnosti příhod i nejprostších, nořily se před zrakem jeho duševním v plastické jasnosti —, pak přešla zase všemi bolestnými zastávkami křížová cesta strastných dob posledních a na konci jejím zdvihala se příšernými obrovskými obrysy vysoká hora dalšího utrpení, jehož vrcholu dlužno ještě dostoupiti, nohou do krvava rozedranou, obtíženou olověnými podešvy — prokletí. Kletba matčina otřásla především jemnocitnou, měkce založenou duší Šotnovského. Probíral celý svůj život dosavadní a marně sháněl se i po jediném jen projevu něžné mysli mateřské, vždy míhala se smutnými vzpomínkami jeho jako mračný stín jen přísná, chladná hrdopyšná ta tvář, která nikdy ničeho nepromíjela, ničeho vlídně nepokárala, ale vše soudila přísně, neúprosně. A při vzpomínce, že srdce mateřské, o němž slýchal všude v dětství, že odhodláno bývá k obětem nadlidským — odvrátilo se od něho v okamžicích bídy zoufalé, že matka, mohouc spasiti jej prodejem vzácného šperku, dala zvítěziti nad sebou pocitům pýchy a ješitnosti uražené již prvním sňatkem — při vzpomínce té bylo Šotnovskému, jako by jemu samému srdce v ňadrech ledovatělo, jakoby studilo jej cos v hrudi příšerným chladem hrobu.

K tomuto nevýslovně hořkému pocitu družilo se trapné pomyšlení na poměry, v jichž víru se právě ocitl — na vypočítavost tchánovu, na dokonanou tu jeho úlohu životní, kterou tak bez ostychu jemu přímo v oči prozradil, zastíraje to jako k dovršení sarkasmu rouškou šlechetného hnutí.

Uprostřed těchto teskných úvah duše zachmuřené, bolavé, plápolal však jako hořící svíce palčivý dojem získaného vykoupení, dojem mrzkého obchodu, k němuž bídou dohnán podal on — poslední svého slavného rodu — tak bez rozvahy ruky své.

Jako špinavý květ blínu měl mu nyní oplétati číš rozkoše sňatek s mladou, nemilovanou dívkou, která sama nesla Šotnovskému vstříc stálou, němou výčitku oběti, již on sám neblahým svým zvoláním v budoaru nad to ještě smrtelně odrazil a navždy od sebe odvrátil.

Tyto hluboké rozpory duševní, rozplameněné ještě odporným, srdci mužovu naprosto nesnesitelným pocitem — býti předmětem politování svého okolí: — vše to zvířilo dosavadní aspoň povšechně klidnou hladinu mysli Šotnovského vlnobitím nejtrpčích vzájemně se pohlcujících úvah, v nichž kolísal bez rady a pomoci.

Mravenisko dýchalo stále opojnější vůni, jakoby kývaly neviditelné ruce ve vzduchu obrovskou kaditelnicí; chorál ptačí snížil se o toninu a zněl jako hluboký zbožný zpěv, provázející ztlumeným zvukem při velké mši slavnostní pozdvihování.

V tom zaduněly vzduchem jako salva rychle za sebou dvě střelné rány a po okamžitém vzrušení rozhostila se všude zas tichá, klidná nálada ranní.

Obrovské koleso věčných řádů přírody točilo se v nezbádaných hlubinách dále — mušky, vyplašené výstřelem, snesly se zase hustým mračnem na oloupaný javor, ssajíce dále sladkou cukrovou šťávu; poplašený orchestr ptačí seřadil se poznovu a pěl dále sladké své melodické písně.

* * *

O samém poledni vrazila do zámku stařena, vypravujíc, jak šla sbírat jahody do paseky „pod Hradem“ a jak tam nalezla na pařezu pana Šotnovského — zastřeleného.

Seděl tu nahrben, maje bosé nohy skříženy, lankasterka, jejíž kohoutek stiskl patrně palcem u nohy, přilehala těsně v končinách, kde nalézá se srdce, ke kabátu, jenž byl tu do červena propálen.

U nohou ležel York, krváceje sám z hluboké střelné rány a lízal svislou, mrtvou ruku Šotnovského. Jak přiblížila se stařena, zavrčel a vycenil zuby tak zlostně, že musila honem odtud.

Když přišli hajní s nosítky pro mrtvolu, opětoval se týž výjev. York lízal stále ruku pánovu, jako by ji chtěl ohřáti a probuditi znova k životu a nepustil zase nikoho k mrtvole, na niž se s vynaložením posledních sil vydrápal, pokládaje tlapy své na ramena Šotnovského a hledě mu zeleným shasínajícím zrakem něžně do mrtvých skleněných zraků.

Za několik dnů po pohřbu Šotnovského zhoršilo se velice zdraví staré paní.

Dala přivolati notáře ze S., který po jistých rozpacích, vzhledem k pověstem všude známým o pochybném duševním stavu staré paní, zjistil na konec přivzatými lékaři jasnosť a příčetnosť okamžiku a sepsal tuto její poslední vůli:

Jmění své, záležející ve svrchcích různého druhu, jmenovitě však ve starodávném rodinném šperku, jehož cena kupní obnášela kdysi 100.000 franků a stářím dojista ještě se zvýšila, věnuji na zřízení nadace pro chudé dívky, vzešlé ze stavu rytířského v Čechách, k pořízení slušné výbavy.

Dcerky současné šlechty důstojnické a úřednické nemají býti účastny této nadace.

Zvláště však se vylučují a za žádných okolností nemají býti obmyšleny nadáním dívky, které by vzešly z manželství nerovného — občanského po straně matčině, tedy buď ze spojení potomka staroslavného rodu rytířského s dívkou měšťanskou neb selskou nebo, čehož bůh zvláště uchovati račiž, z prokletého sňatku bez náboženského vyznání.

Firma Stocký a spol.

Pražský román.

Napsal Servác Heller.

(Pokračování.)

Než hlava byla nakadeřena, uplynulo tolik času, že Choborský, aby určené doby přesně dodržel, od kadeřníka přímo a ostře k bankéřovu domu jíti musil. Na nedalcké věži udeřilo zrovna půl jedné hodiny, když u předsíně Wertheimerova domu za mosazný knoflík zatáhl a zazvonil. Komorná Anetta patrně již čekala, neboť dvéře otevřely se v tu chvíli jako samy sebou, a koketní dívka usmívajíc se, pravila již skoro důvěrně:

„Ah — na minutu a sekundu, to je přesnosť! Panstvo je v jídelně pohromadě a pije čaj. Prosím o vaši navštívenku, abych vás mohla ohlásit.“

„Zde jest, mé dítě! A — rozumíme, kdyby pán nebo paní nějakou otázku ohledně mé osobnosti učinili . . . doufám, že se o mně slušně zmíníte!“

„Buďte bez starosti,“ prohodila blahosklonně dívka, „odporučím vás, jak jen budu moci.“

Vzavši pak navštívenku pana Choborského a položívši ji, jako na divadle dělají, na postříbřený podnos, vešla do jídelny.

Tato byla prostranná, světlá komnata, potažená čalouny s velkými bledě šedými květy a drobným zlatým lístím, s massivním dubovým, neleštěným nábytkem a obrovskou stahovací lampou nad stolem. V čele stolu seděla paní Wertheimerová, na pravé straně u ní Wertheimer, na levé slečna Hermína, na zbývajících pak místech osmiletý slečnin bratr a jeho domácí učitel, nějaká obstárlá příbuzná a panina společnice.

Anetta, vstoupivši směle do komnaty, hlásila:

„Nějaký velmi elegantní pán — patrně kavalír — prosí pana barona za kratinkou rozmluvu.“

Bankéř, který s jakousi pohodlnou nedbalostí v širokém křesle si hověl a z mohutného čibuku kouřil, obrátil se udiven ke dveřím a zvolal nevrle:

„V tuto dobu nepřijímají se návštěvy neznámých osob. Řekni tomu pánovi, že snídáme. Aby se naučil způsobům, ani mu říkat nemusíš — dovtípí se.“

„Ale milosti,“ odmlouvala jako nesměle Anetta, „on je tak elegantní a způsobný . . . a na jeho visitce tuto stojí napsáno: „Arthur šlechtic Choborský“ . . . nesměla bych snad přece . .?“

„Tak si ho tedy sem uveď!“ rozhodl se prudce pan Wertheimer, a neměně své polohy v křesle, doložil, otočiv se k informatorovi svého syna: „A vy pane učiteli, odsedněte si dále a podejte pak tomu pánovi sem ke mně židli.“

Než to dořekl, objevila se již nakadeřená hlava pana Choborského ve dveřích.

„Prosím tisíckráte za odpuštění,“ zvolal příchozí, co jen nejlíbezněji mohl, „že tak v nečas přicházím. Jak pozoruji, nemohl jsem snad už v nepříhodnější dobu ani přijíti . . .“

„Nic nedělá,“ vpadl mu bodře do řeči bankéř a povstal z křesla. „Jsme zrovna po snídani a — proč bychom nemohli také někdy dopustit výjimku z pravidla? . . . Račte přistoupit blíže. Zde moje choť, tuto dcera Hermína, malý můj hoch a ostatní příslušníci rodiny. Máme tedy čest, že přijímáme návštěvu pana Arthura šlechtice Choborského, pravda-li?“

Choborský, ukloniv se hluboce představeným oběma dámám a lehce ostatní společnosti, odpověděl:

„Tak jest, pane rytíři. Přicházím ve věcech — abych tak řekl — obchodních a prosím o malinkou rozmluvu, která však nikterak nemusí býti soukromou. Nemám žádných tajností a nehodlám milostivé panstvo dlouho rušit.“

Připomenutí, že si nikterak nepřeje rozmluvy mezi čtyřma očima, učinil proto, že se paní Wertheimerová a slečna k odchodu chystaly, dávajíce tím bankéřovi na srozuměnou, že by snad lépe bylo, kdyby se svým hostem do hovorny odešel. Ale pan Wertheimer, kterýž si žádného dlouhého hovoru s příchozím nepřál, dal rukou znamení, aby si opět sedly, a pravil:

„Zůstaňte jen, mé dámy, zůstaňte! Nedopily jste ještě a pan z Choborských, jak slyšíte, nemá nic, co byste nemohly slyšet . . .“ Když pak se matka a dcera zase byly usadily, dodal, obrátiv se k hostovi: „Tak tedy, smím prosit?“ a pokynul rukou, aby se Choborský posadil.

„Především děkuju už napřed za vzácnou ochotu mne vyslechnouti,“ — pravil s uhlazenou nenuceností Choborský. „Nebyl bych se odvážil vašnosti obtěžovat, kdyby mne k tomu nebyla povzbudila fama, kteráž tolikerou chválou o vás oplývá . . .“

„Prosím, prosím,“ přerušil ho bankéř, „zanechte všech poklon, jsem o vaší laskavosti přesvědčen.“

„Abych tedy bez okolků ihned na jádro věci udeřil,“ pokračoval Choborský, „dovoluji si připomenouti, že nejsem zdejší, nýbrž takřka cizinec, a že přicházím pana rytíře jen poprosit o radu ve věcech — jak jsem již dříve se osmělil připomenouti — obchodních.“

„Rozumím jenom jednomu druhu obchodu,“ vpadl mu do řeči Wertheimer, „obchodu bankovnímu, a je-li váš způsobu jiného, mohli bychom si věc ukrátit . . .“

„Račte odpustit, pane rytíři,“ lichotivě odmlouval Choborský, „v mé záležitosti ráčíte býti jediným povolaným rádcem, jedinou autoritou, jejíž

mínění pro mne rozhodujícím bude a jejíhož pokynu s naprostou důvěrou jsem ochoten uposlechnouti.“

„Prosím opětně, pane z Choborských, abyste bez dalších oklik k věci přikročil,“ napomenul Wertheimer.

„Již jsem u ní,“ odpověděl Choborský. „Jsem soukromník a žiju z hotového. Mám, abych se vám vyznal, jakýsi přebytek a ten dělá, jak ráčíte vědět, hospodářskému člověku často nesnáze. Také bych si rád nějakou novou starost a práci uvázal a pomýšlím tedy zcela vážně na nějaký podnik.“

„Hm,“ prohodil krče rameny bankéř; „co všechno nemůže býti podnikem! Podniků jsou druhy nesčetné a vynalezavost lidská je v tom ohledu nevyčerpatelna. Tu nezbývá nic, než aby každý sám přemýšlel a vynalézal, anebo aby přijal nabídku některého z těch, kteří buď vynález svůj, nebo svou myšlenku aneb již snad koncessi nějakou zpeněžiti chtějí Pro méně zkušené kapitalisty odporučuje se vstoupení do spolku, ale ovšem jenom do spolku solidního. Co mne se týče, mohl bych vám býti nápomocen toliko při nějaké spekulaci finanční nebo při financování nějakého jiného podniku. Chcete-li snad neumístěné kapitalie vhodně uložit, mohu vám také býti radou, jinak bych nevěděl . . .“

„Vy jste mi již vlastně, pane rytíři, zásadní jednu a to pozoruhodnou radu udělil,“ vpadl Wertheimerovi do řeči Choborský. „Připomenul jste zajisté trefně, že se méně zkušeným kapitalistům odporučuje solidní spolek. Něco takového tane i mně na mysli; avšak — abych vám pravdu řekl — mně nejde jenom o vhodné investování peněz, já bych rád provedl svým zasáhnutím do říše podniků zároveň také nějaký — abych tak řekl — dobrý skutek, abych měl hned na počátku jakési mravní zadostučinění a potěšení a zároveň abych si ze svého společníka rázem učinil dobrého a oddaného přítele.“

„To je velmi šlechetný úmysl, avšak věc je choulostivá a v takových případech nebývá radno dělat dohazovače,“ pravil s nepatrným úsměvem pan Wertheimer.

„Není také potřebí dohazovat — pouhé pokynutí, dobré zdání či svědectví často postačuje, jako právě v mém případě,“ odvětil Choborský a pokračoval s líčenou rozpačitostí . . . „Pane rytíři, nemějte mi za zlé, že jsem se osmělil zneužiti Vaší vzácné ochoty a vlídnosti — budu vám toho po všechen svůj život pamětliv! — však vy nemilujete oklik, tedy konečně k jádru věci! Přátelé moji odporučují mi jistého zdejšího velkoobchodníka, kterýž právě společníka hledá. Jest prý to vzor solidnosti a muž ryzí povahy; ten ocitil prý se mimo všechnu vlastní vinu v krisi, která ho nutí hledati spásu tímto nikoli už neobvyklým způsobem. Učiním pak tím — ujišťují moji přátelé — nejenom dobrý skutek, ale také prý docela slušný a rozumný obchod. A tu přišel jsem vás, pane rytíři, jakožto autoritu prvního řádu a zároveň muže proslulé šlechetnosti co nejuctivěji poprosit o informaci a radu . . . . ten velkoobchodník jmenuje se Max Stocký.“

Wertheimer vypjal na domluvivšího hosta oči a zvolal prudce, s netajeným překvapením, ne-li úžasem:

„Jak že? Max Stocký? . . . Co jest to, pane?! . . . Snad nepřišel jste . . .?!“

Teď bylo zase na Choborském, aby se tvářil udiveným a on učinil to se zručností starého herce.

„Pane rytíři,“ pravil, jakoby se kdož ví jak přemáhal, „přišel jsem vás o laskavou radu poprosit a nemohl jsem nikterak předvídat, že bych vám tím nějakou nepříjemnost způsobil . . .“

„Kdo pak vám řekl, že jest mi to nepříjemno slyšet?“ namítl bankéř rozpomenuv se, že není moudré cizímu člověku své nitro příliš otevírat a ve věci samé se ukvapovat . . . „Překvapil jste mne jenom trochu . . . ano překvapil . . . ale to nic nedělá . . . Povídejte dále!“

To promluviv povstal Wertheimer a začal semo tamo přecházet. Paní Wertheimerová pak a slečna Hermína opustivše sedadla uklonily se malinko Choborskému a odešly. „Pánové mají patrně vážné nějaké jednání — nesmíme překážet!“ pravila odcházejíc paní Wertheimerová a manžel její dal toliko němým pokynem ruky na srozuměnou, že souhlasí. Za dámami odešli pak ovšem i ostatní od stolu.

Choborský, kterýž byl po celou dosavadní rozmluvu oproti slečně Hermíně tak zdrželivě se choval, že sotva dvakráte plaše na ni pohledl, použil nastalé potom přestávky a zadíval se na odcházející dívku tak bádavě, výbojně a dychtivě, že docela zapomněl bankéři odpovědět.

„Tak prosím račte mluvit!“ upozornil ho Wertheimer, přikročiv k němu a pohlednuv mu tázavě do tváře. „Což jste se tak zadíval?“

„Prosím za odpuštění,“ omlouval se Choborský, „prudký odchod dam mne poněkud zarazil. Učinil na mne dojem, jakobych byl vznešené dámy nějakou beztaktností urazil.“

„Jděte mi s těmi dojmy!“ odsekl skoro nevrle bankéř. „Když se jedná o vážných věcech obchodních, neplatí nic dojmy. Ženské šly pryč, protože jich taková věc nebaví . . . Tak tedy, co chcete mi ještě říci?“

„Neračte mi za zlé míti . . .“ zadrhoval rozpačitě Choborský, „řekl jsem už všecko a, není-li vám to nepříjemno, prosil bych znovu o dobrotivou radu aneb aspoň o prosté mínění, o jakýsi úsudek . . . .“

Bankéř začal znovu obcházet, jakoby rychle uvažoval a na odpověď přemýšlel. „Ano, ano,“ pravil pak poněkud rozpačitě, „mám říci, co o tom soudím . . . ono se to lehko řekne . . . ale člověk mého postavení nesmí v takových věcech žádný soud pronésti, jehož by nebyl dokonale uvážil . . . A prosím: s jakým kapitálem mohl anebo chtěl byste se súčastnit?“

„Pan Stocký žádá na svém společníku jenom čtvrt milionu hotových peněz aneb pevného úvěru,“ odvětil chladně Choborský, „a to ovšem není podmínka, kteráž by mne zastrašovala.“

Bankéř podíval se pátravě na svého hosta a doložil jako zamyšlen:

„Tak! Hm — dobrá! . . . Čtvrt millionu může býti za jistých okolností pro každého sumou vážnou . . . A máte, prosím, chuť do toho spolku?“

„Upřímně řečeno, mám, pane rytíři!“ zvolal odhodlaně Choborský. „Moji přátelé vnukli mi tak příznivé mínění o panu Stockém, že bych toho muže velmi rád podchytil — a on toho, jak se mi zdá, potřebuje!“

„Tak, tak!“ přisvědčil Wertheimer a chodil dále semo tamo po komnatě. „Ale snad nehoří?! . . . Víte, kdybyste musil míti ode mne hned teď již odpověď, musil bych vám jenom říci, že se do té věci nikterak nemohu vmísit. Ale máte-li sám času na rozmyšlení a můžete-li ho i mně dopřát, jsem ochoten obšírněji s vámi promluvit.“

„Pokud vím, nekvapí věc tak přes příliš,“ odpověděl Choborský, „a přelaskavé vaše nabídnutí, pane rytíři, naplňuje mne opravdovou radostí i pýchou.“

„Ale musíte zase přijít sem, ke mně, neboť nemám času, abych konal návštěvy v záležitostech, po kterých mi nic není,“ na to zase Wertheimer, a Choborský ochotně přisvědčil:

„Rozumí se, pane rytíři, samo sebou, že musí docházeti ten, kdo o nějakou úslubu prosí. Ostatně buďte ujištěn, že do vašeho domu každý jenom s chloubou dochází.“

„Nevím, zda-li každý!“ prohodil skepticky bankéř, přijímaje už bez odmluvy všechny páně Choborského poklony a lichotivé poznámky. „Udělá-li vám to potěšení, můžete přijít opět . . . na kdypak bychom to tak ujednali? . . . Ale co: hned zejtra! Souhlasíte?“

„Jsem docela k službám!“ přisvědčil Choborský. „A . . . smím-li prosit, do písárny?“

Wertheimer se zase trochu zamyslil, poškrábal se na čele a odpověděl pevně:

„Ne, ne, do písárny mi s tím nechoďte! Tam by mohli z několika náhodou zachycených slov uhodnout, oč mezi námi jde, a moji lidé nemusí hned všechno vědět! . . . Tedy víte co, pane z Choborských — přijďte zase . . . hm, kdy mám jen říci? . . . E což! Přijďte zase v tuto dobu sem, do jídelny; anebo ještě lépe: přijďte hned o dvanácti a posnídejte s námi. Přijímáte?“

„S největší radostí!“ zvolal vesele Choborský. „Jenom co tomu řeknou vzácné dámy? Nebudou mi za zlé míti, že se tak proti všemu obyčeji vtírám?“

„Ve svém domě, pane z Choborských,“ zvolal hrdě bankéř, „vládne starý Wertheimer sám! Já vás sem zvu a vy toliko ze zdvořilosti pozvání mé přijímáte — kdo pak tu může mluvit o nějakém vtírání se? Ostatně nemějte strachu: moje ženské nejsou tak zlé a mají rády společnost. Já vás v čas u nich ohlásím.“

„Jsem vám, pane rytíři, již neskonalými díky zavázán!“ odvětil s překypující dvorností Choborský, a učiniv hlubokou poklonu, měl se k odchodu. Pan Wertheimer doprovodil ho až do předsíně, ale ruky mu proto přece ještě nepodal.

Choborský sřítil se zrovna se schodů dolů — tak byl rozjařen a rozčilen. „Hrome,“ pravil pak sám k sobě, zapaluje si v průjezdě

cigaro, „to to chodí výborně! Akce začala s úspěchem rozhodně skvělým ... jen jak bude dále! Ale co: dobrý začátek, půl díla hotového, říkají naši bodří venkované — buďme tedy rádi, že jsme věc tak rychle, zrovna jedním rázem dostali do proudu! ... Největší cenu má ovšem," — pokračoval již na ulici v samomluvě — „že jsem už pozván do rodiny. Parbleu, to je triumf: hned na ponejprv! A co medle pravila ta koketní komorná? ... ‚Panstvo zůstává obyčejně aspoň do jedné hodiny pohromadě a přijímá dokonce i návštěvy, ale jenom nejdůvěrnějších přátel‘ ... Tedy ten starý lišák, vřadil mne hned mezi ty ‚nejdůvěrnější‘ — kdo by to byl řekl?! ... Ale natřel jsem se mu také pod ryp — pardon: pod nosejček komplimentů! To byl líbezný česnek, a vstoupil židovi do hlavy! Nu počkej, Nathane, však já tě budu ještě jiným kořením narkotisovat! A teď mezi kamarády, ať se rychle Prahou rozletí zvěsť, že má Wertheimerova rodina o přítele více! ... Praho, máti měst — gratuluj jí! Hahaha!"

— — — — — — — — — — — — — — —

Bankéř Wertheimer, stoje u okna, hleděl za Choborským, až tento za nejbližším rohem zmizel ... Byly to divné myšlenky a smíšené pocity, jež nyní ve starém bankéři vznikaly. Jak to na něho zase doléhalo! Kapitolu o Stockém považoval již za odbytu naprosto na vždy, a ona tu v nové podobě zase před něho předstoupila.

„Teď nevím opravdu, co učinit!" zvolal, probíraje se z mlhy nejasných, popletených myšlenek, jež mu hlavou vířily ... „Toho panáka přines' mi sem sám ďábel! ... Už jsem myslil, že je s tou proklatou historií konec, a tu ... ale kdož ví, není-li to přece k dobrému! ..."

Přišla komorná se služkou a jala se uklízeti se stolu. Starý Wertheimer se snad poprve, co mužem byl, ulekl; jsa celým duchem a citem v záležitost pana Stockého zabrán, nemyslil jinak, než že se to Choborský vrací aneb že snad dokonce Stocký sám přichází. Obrátiv se pak zděšeně a spatřiv dívky, odplivl si zlostně a odešel prudkým krokem do vedlejšího svého kabinetu. Tam začal opět semo tamo přecházet a zastavuje se chvilkami u některého okna rozmlouval sám s sebou dále:

„Kdybych jen aspoň věděl, co o celé věci soudit! Ale to je právě to nejtěžší! ... Ten Choborský — hm! ... Je to člověk uhlazený a způsobný, ale — kdyby nepřicházel se zbavit peněz a kdyby v tomto případě nebyla vyloučena všechna možnost spekulace, řekl bych, že je to nějaký švingulant a dobrodruh ... pán Bůh mi odpusť! Ale on je šlechtic, co do zevnějšku élégant první třídy, muž — jak se říká — v salóncch honěný a k tomu ještě zámožný ... Hm, jenom jestli je opravdu zámožný! ... Musí jím být! ... Vždyť přece nepřijde někdo a nenabídne padajícímu obchodníku čtvrt millionu, aniž ho skutečně má! Musí jej mít! ... Byl by jinak šílenec, neboť první, co od něho žádáno bude, jsou právě peníze, a čtvrt millionu falešných peněz nebude tu přece chtět udati! ... Jak praveno: kdyby jen dost málo něco chtěl, bylo by podezření oprávněno; ale on nežádá si ničeho, než toliko dobré rady, má-li svoje volné peníze Stockému do závodu dát či nic ... A teď bychom byli u té rady!"

Wertheimer popošel k oknu a přitisknuv čelo na silnou, broušenou tabuli hleděl dlouho dolů na ulici. Potom si na okno zabubnoval a vyhvízdav několik taktů z ouvertury k „Čarostřelci", zvolal prudce: „Samieli pomoz! . . . Kam se poděl můj bystrý soud? Na první pohled vím vždycky, co se státi má nebo nemá, co by dobré bylo a co ničemné, a teď tu stojím — hm . . . docela jako Luther pověděl: „Jetzt steh jach hier, jach kann nix weiter, Gott helf mir, amen!" . . . Mám, či nemám tomu Choborskému jeho záměr schválit anebo mám ho varovat? To jest: mám Stockému — když mne to nic nestojí — pomoci, anebo ho mám dorazit? . . . On se mi špatně zachoval, moje Hermína přišla pro něho do řečí a měl bych tedy právo se mu pomstit, — avšak ‚pomsta náleží Hospodinu', praví písmo svaté, a potom: kdož ví, zdali by se nedalo ještě něco udělat?! . . . Ano, to jest ta pravá námitka, a ta se musí jak náleží uvážit!"

Bankéř učinil znovu několik ostrých kroků, ale zastavil se opět, a mačkaje si čelo, jakoby takto jasnou myšlenku si chtél vynutit, rozvažoval dále:

„Vlastně vnucuje se mi otázka, mám-li chuť, s tím Stockým zase jednat? Nechci-li s ním už nic mít, nepotřebuju si celou tou aférou ani hlavu lámat . . . Ale poněvadž si ji už lámu, je vidět, že se ve mně probudila stará láska k tomu ničemovi . . . Hm, láska! U takového obchodníka láska — jaké to mají lidé komické pojmy! . . . Ale ať už se to jmenuje jak chce, hlavní věcí jest, že by snad nebylo žádným neštěstím, kdyby si ten Stocký pomohl a pak přece Hermínu vzal . . . Mně se zdá, že bych pranic proti tomu nenamítal, kdyby přišel a řekl: ‚Pane, pomohl jsem si, moje firma je zase dobrá, prosím znovu o ruku slečny Hermíny!' . . . Ba, ba! Nedělal by ani jiný na mém místě žádných překážek!"

Bankéř odmlčel se na chvíli, a přistoupiv ku psacímu stolku, přebíral se mechanicky v rozličných papírech. Pak rozložil se pohodlně do široké lenošky, začal si malým pilníčkem nehty brousit, a přerušuje chvilkami tuto konejšivou práci, uvažoval dále ve větších i menších přestávkách:

„Vlastně bych si měl přát, aby se Stocký stal přece mým zetěm — odvolané to zasnoubení je každým způsobem veliký skandál a vědomí tohoto skandálu tíží nás jako můra. Hermína dělá sice hrdinku a ukazuje jenom hrdý vzdor, ale jest přece celá proměněna a moje bystré oko vidí, že se trápí. Že se neutrápí, vím arci jistě, ale bylo by jen přece lépe, kdyby se vůbec ani netrápila a kdyby se celá aféra nějak odčinila . . . Kdyby byl hned po ruce jiný ženich! . . . Mohl bych ovšem jenom hlesnout a přiletěl by jich celý roj, ale Hermína — ta by je hnala všechny! . . . Dokud nepřijde a neřekne: ‚Otče, vezmu si Stockému na vzdor jiného!', neodvážím se o tu kapitolu ani zavadit, a ona to, myslím, neřekne dlouho! Byla do Stockého šíleně zamilována a není pochybnosti, že ho přese všechen hněv dosud miluje . . . Tedy zkrátka a dobře: rozum žádá, abych tomu Choborskému spolek se Stockým odporučil . . . Mohu to udělat s dobrým svědomím, neboť Stocký je opravdu

kupec solidní a chytrý a postaví se, jak jen trochu hotových peněz dostane, rychle zase na pevné nohy .. Bude opět mužem zámožným a váženým... Ale jestli potom zpejchne! Jestli nebude dělat uraženého a nevyhledá si navzdor Hermíně děvče jiné! To by zasadilo Hermíně ránu ohromnou. ...A mohlo by se to stát!... Uvážím-li vše nestranně, musím doznat, že jsme se k němu zachovali — řekněme jenom trochu příkře a že by nebylo divu, kdyby na nás všechny zanevřel... On zuří jistě! Na mne — a na Hermínu také! Který pak odkopnutý ženich ještě nezuřil?... Nedává to arci na sobě znát, — je příliš hrdý — ale pochybuju, že nám podleze!... Jak bych to jen navlekl, aby přece přišel?..."

Pan Wertheimer změřil prudkými kroky několikráte svou komnatu, ale zastavil se pojednou u křesla, opřel se levou rukou o jeho lenoch a založiv pravou v bok zvolal s vítězoslavným úsměvem:

„Victoria! Už to mám!... Bystrá hlava najde přece jen z každé situace dobrý východ... Nač chodíme do divadla? Za starých dob říkali, že je divadlo školou života, a neměli tak docela nepravdu: člověk si odtamtud leccos pro život odnáší. Tak připomínám si právě, že v celé řadě kusů váhavého ženicha k rozhodnému kroku dohánějí — žárlivostí. Dívka se tváří, jakoby nebyla neochotna vyslyšeti jiného, nebo pan otec dělá, jakoby dceru chtěl zadat novému nápadníku, a ten pravý odhodí ihned všechny skrupule, padá holce k nohám a přichází papínka pěkně prosit. Hahaha! To je už osvědčený recept a toho také použijeme, jestli se Stocký vyšine!... Hermína nebude se pak asi také nutit do žádné divoce romantické zatvrzelosti a odpustí už svému Maxovi, že neprodal Němcům statek — co je jí vlastně do toho? Ostatně kdož ví, zda-li se skutečně proto na něho rozhněvala — možná, že jí někdo něco namluvil a ona že se potom tak přetvařovala. Nu, ať je si už tomu tak či onak, rozhodnuto: zkusíme to s žárlivostí!..."

Po těchto slovech máchl Wertheimer odhodlaně pravicí, a popošel zase k oknu. Ale v tom položil si tři prsty levé ruky na čelo a pravil opět rozpačitě:

„Ale kdo pak nám toho slona zahraje?... Koho si máme na to zjednat? Ano: Koho?!... Slušný člověk se k tomu nepropůjčí a s nějakým ledabylým darmošlapem se přece nesmíme ostouzet!... Nejlépe bylo by, kdyby nám tak někdo nevědomky tu úlohu zahrál, tak nějaký naivní zástěrkový rytíř... Ale hrome: kde pak to mám hlavu?!... Vždycky prý bývá, co člověk hledá, na blízku, a slon už je tu: což kdyby ten Choborský —! To by byly dvě mouchy jednou ranou, aby nám Stockého nejdříve svými penězi zranžoval a pak zase jako láskou a žárlivostí rozplameněného ženicha do domu přivedl! Hahaha!... Ale on by to nesměl pozorovat... To je myšlenka, hodná rytíře Wertheimera!... Hermína se ovšem nedá k tomu přimět, aby Choborskému snad nějaké klamné naděje dělala, ale k tomu ji mohu přece dostat, aby se k Choborskému chovala aspoň vlídně. Tu „mouchu" mu už do hlavy vsadím sám, ovšem s podmínkou, že si dovede získat aspoň přátelství mé dcery... Nepochybuji ani dost málo, že se věc podaří. Vždyť není

potřebí, než aby se Stockému jenom uzdálo, že se z Choborského stává nápadník, a toho není tak nesnadno docílit!... Ale což — kdyby hra dopadla jinak a kdyby se snad z komedie udělala skutečnost?...Kdyby se Hermíně ten chlapík zalíbil a ona jemu?... Nu co na tom: místo Stockého dostali bychom pak jeho společníka, firmu tedy každým způsobem! Nuže promyšleno a usmyšleno! A nyní k ženským, aby mi plán hned v zárodku nerozšláply... Na ty se musí také zchytra, aby hned pečeni nevycítily!“

Takto sám s sebou domluviv, bankéř odebral se do damské pracovny.

(Pokračování.)

Z povídky hexametrem „Václav Živsa“.

Napsal Svatopluk Čech.

(Pokračování.)

Nejprve, jak bývá, povolání skytlo společné
látku našim hovorům; stav setby a žatva budoucí,
ovčín, stáje a chlév, rybníků výnos i zahrad,
trud s čeledí a lidem, rozličná v úřadu svízel
podnět rozmanitý sdílnosti podávaly družné,
až pak šíře zapřeď pan Čacký rozmluvy pásmo.
Duch vzdělaný z jeho slov se jevil, zvlášť krásy milovný,
známosť knih nemalá, v umění též obliba vroucí.
V zápalu před hostem hojnými se obrazy pyšnil,
jež skupením vkusným stěny komnaty krášlily vůkol.
Pak na proudy maní politické zábava přešla,
a znova dotk' se hovor vlastenských zásad a cílů.
Pochvaloval domu pán sice věrnou k otčině lásku,
leč ryze českých snah jemnými se ostny dotýkal,
Hynkovu horkou krev k boji leckdy vyzývaje žertem.

Avšak ve svoji řeč blahovolně i češtinu míchal,
ač jeho družka hrdá s nelibostí nesla to zřejmou.
A když do sporu pak sama hodlala břitce zasáhnout,
zveď muž sklenku plnou, rozmarně ukončuje půtku:
„Aj, k veseli tuto nás číš vína jarého pozývá,
s oblohy host nám spaď z nenadání k zábavě družné —
nač tu chvíli milou v šarvátce utráceti marně?!
V noc kdyby vedla se dál, přec každý zůstane při svém.
Já sic víry nemám, že zdar té vzejde myšlence,
již tak mocně planou vaše bujné skráně mladistvé,
leckdy také žertem proti Hynkovi chápu se dřevce,

avšak nechci mu brát onu víru, ni vám, pane Živso!
Jeť temeniště její v ideálním povzletu krásném,
jenž tak pěkně sluší době mládí, krášle i starce —
nuž, toto světlo nebes hruď lidskou stále zahřívej!“

Ve shodu přátelskou tré zvučně zacinkalo číší.

Venku zatím hrozivá za krátko se přehnala mračna,
kraj zakalivše smavý jen spěšně lijáku přeháňkou.
Oknem slunce paprsk zas v komnatu vábně zasvítil,
v mladších touhu budil po svíží prostoře volné.
S dívkami nás prozatím pan Čacký vlídně propustil,
by k věži nás vetché na skalky vrcholku dovedly.

Ke straně zámku malá holopříkře se výšina chýlí,
avšak dále za ním zponenáhla se k úvalu níží;
po svahu zřízen sad; v něm cestka nejedna se kroutí,
jíž k věži dávnověké na vrchol vystoupiti možno.
Krůpěje hojně dosud zelení prosvítaly čerstvou
a hle! i stezky sadu, zmyty deštěm, leskly se divně
zábleskem těkavým jak hvězdkami žárně rudými:
teď tu a tamhle opět se v písku zajiskřilo vlhkém,
někdy sterým zasršel světlem na slunka paprscích,
jak vídáme zimou démantky se po sněhu míhat.
Byltě písek navezen z blízkého ložiska granátů,
jež v kraji tomto chová ve štědrém otčina klíně;
z písku se větší druh vypláchne a pečlivě brousí,
avšak hojně potom zůstává ještě zrnéček
drobných v náplavu tom, nevhodných práci brusičské —
tyť vláhou omyté v cestičky se jiskřily písku.

Kraj též smál se celý rozkošně po koupeli jarní:
čerstvá níže zeleň souvislých zářila zahrad,
z nich zlatě osloněné prohlédaly domky a mlýny;
dál, zelenou listím, hlavu týčila hůra Sutomská,
Košťálov zase tam své vážné trosky vypínal, —
jak diadém skvostný v jase slunka mu blýskaly na lbi.
Od něho přes dolinu pjal skvostný v obloze půlkruh
až na protější vrch duhy oblouk sedmibarevný,
jak by tam otvořená se vzpínala nad nimi brána,
jíž v pozadí se jevil nad modrou nížiny dálkou
stín Hazmburka šerý v divovábném obrysu lehkém.

Osvěžený prškou vzduch šířil ňadra lahodný,
silná vůně sadů rozkošně opájela smysly,
ten svit slunce vlahý a všechna ta krása okolní
s vínem prv požitým ducha slastným jímaly kouzlem:
Svět se mi tehdy jevil v nejkrašším rouchu pohádky,

kraj ten zářemi hrál, jak ve snu je vídati pouze;
sílily tento přelud samy lesklé v cestě granátky.

S Hynkem Pavla čilá po stezkách pílila napřeď,
tu hned, hned zase tam jich družný smích se ozýval;
jak dítek dvé nezvedených se škádlili stále.
Já s mladší, Marií, opodál jsem volněji kráčel,
mlčky po delší čas; neb spoutal všecky myšlenky
krásy okolní čar, k tomu blízké půvaby dívčí:
Postava jedné z nich ztepilá čile hrála přede mnou
v rouchu barev světlých, velkému podobna motýlu;
a smích, hlas veselý zněl z úst jí zvonky zlatými;
se mnou krok co druhá zachovávala, v ostychu nížíc
tvář tiše usměvavou, již červeň krášlila svíží,
z pod řasy hedvábné zříc se strany na mne pokradmu,
s růží sobě hrajíc, jíž v ňadra si zatkla pučící — —
Ó jsou chvíle blahé, jež skýtá v rozkoši divné
jednou pouze život, jež nikdy se více nevrátí
v stejné kráse plné; jen v paměti navždy se chrání,
a když na hlavy nám sněhy zimné sechvěje stáří,
ještě tu vůně jejich nám pozdravy máje vracívá. —
Chvíle taká pod Skalky věží rozkvetla mi tehdáž
a v mé srdce mladé nenadále zavítala láska."

Krátkým odmlčením v upomínky se Živsa pohroužil,
vlhkým utkvěv okem na družce, pamětnici dob těch,
jíž v řase teď sklopené též slastná zářila vlába —
snad že v okamžiku tom v choti věrné líci povadlém
zřel zase čerstvý nach rozkošné tváře panenské,
jež tam pod Skalkou kdysi srdce zanítila mládci.

Pak dál vypravoval: „Když shůry se ozvala hádka,
jíž zase Hynku na příč své hájila Pavla němectví,
já, mlčení přerušiv, průvodkyně své se otázal:
„Stejný váš-li je soud, upřímně mi, slečno, povězte?
Sestře-li ve sporu tom dáváte za pravdu a právo?"
Dívka mi odvětila, vzhlédnuvši ostýchavé ke mně:
„Žertem sestra jenom klade věčný Hynkovi odpor.
Víť ona dobře také, českého že původu rod náš:
bylť z Prahy matčin otec, Češi pouzí otcovi předci.
Záhy opustil sic kraj rodný, stav se sirotkem,
pak v okolí změněném zvuky české málo zasléchal;
však jazykem rodným přece v rozmluvě bez vady vládne,
prostou arci řečí. Leč matka neráda i těžce
česky mluví, neb z dětských let vychována německy
měšťanskou rodinou, v Praze od věku sídlo mající.
Nám v řeči té rovněž vychování veskrze dáno,
dítka německé již na kolébce uspávaly písně,

první ze rtu jejich zaznívalo slůvko německé,
týmž hlaholem první modlitba se k obloze nesla,
jím pokojík dívčí, jím znívala jizba domácí,
tím jazykem první vědomosti otevřena brána
a z jeho básníků duše dívek ukájela žízeň
po zdroji dobra i krás — — Nuž, divno-li, srdce že váhá
v nevděku zapřít řeč, s níž z dětství snoubeno všecko,
co mně milé a drahé, co vznáší nitro a šlechtí?!“

„Chápu to, slečno milá,“ já přiznal v odvětu vroucím.
„Avšak nutno v oběť vše to národu svému přinésti.
On k vám, ku dceři své, má starší právo, světější,
než sám váš roditel, vaše matka i sestry a bratři.
On kdys téměř hrdé mezi národy volně vypínal,
až pak v bídy propasť jej sklátila sudby nepřízeň,
záhubě zdál se vydán, vlastní jej opouštěly dítky;
leč hubičům navzdor zas týčí skráně pokleslé
a své dítky volá zas všechy, by podporu skytly —
aj, zdali dítko jaké, když poznalo otce chudého,
může se vymlouvat, v cizotách že ztrávilo dětství,
vrah že mu z útlé již duše vyrval příznaky rodné,
smí-li zas otce zapřít, dál sloužiti rabsky cizincům?!
Zdaž setřásti nemá spíš veškery cetky cizácké,
chvátati v rodnou chýš, kam přírody hlas ho pobádá?!
Vás krve české vrah již ve své spáry uchvátil —
nuž nestydno-li vám, jemu volnou zůstati žertvou?
Vy jste jazyk rodný jen v útlaku poznala mrzkém,
však miliony vašich jím z dávna promlouvaly předků,
on kdys touto zemí hlaholil sám s konce do konce,
s těchto hradů zníval, jež truchlí v rozvalu vůkol,
s trůnů pyšně zvučel, jím hřímala vojska přeslavná,
před věky již vzdělanosti květem rozkošně se pyšnil . . .
Ač je ponížen teď, z kob panské pýchy vyhoštěn,
ač bezmála jenom z chat nízkých již se ozývá
a kruh pouze malý vzdělaných jej nadšeně pěstí,
přec již dosti plodův neskrovné hodnoty dává,
slouží zápolu věd, své má též pěvce lahodné.
Sok jeho arci boháč, s nímž v závod jíti nemůže;
než kdyby žebrák byl, nejchudší na světě šírém,
národa mého jazyk, tím spíše by kázalo srdce
vší mu silou přispět, by v brzku jiným se vyrovnal.
Ó k němu přilněte jen, pak dá vám poznati krásy,
jichžto cizí neskytne jazyk, nechť valně bohatší.
K národu vraťte se již, poznáte, že lásky je hodným,
víc všeho drah bude vám. Onť hojnou náhradu skytne,
za vše, co služba cizí vám dávala krásy a dobra. —
A rcete, sám-li není ten zápal k národu čistý
z nejsladších pocitů, jež krášlí srdce a šlechtí?“

S vážným řekla zorem: „Můj duch již často se chýlil
k té blahověsti nové, již druh váš horlivě hlásal,
a když káže ji teď ret váš výmluvněji ještě,
cítím, srdce celé že k ní se nadobro přidává.
Však povězte, co můž' v tom zápase síly nerovné,
jenž ramenou mužných, bohatýrské odvahy žádá,
dívka slabá, v tom koutě hluchém, jenž dávno poklesnul
v žertvu cizím, sama předků řeč jen málo znající?“

„Vůle stačí,“ já nadšeně řek', „ta všechno přemůže!
A v boji těžkém nám třeba něžné podpory ženské,
jež by rukou jemnou znoj stírala únavy s lící
a vroucím pohledem nám čerstvé vlévala síly.
Muž vede za vlasť boj, žena krb jí laskavě chrání —
v souzvuku tom lepší nám vykvete národa příští.
Ó již slibte, drahá, žeť této korouhvi posvátné
od té chvíle celou chcete sloužiti věrně bytostí!“

K ní má vznesla se dlaň, zraky utkvěly v líci milostném.
Tváře zaplály její, ruch vzedmul ňadra panenská
a v ruce mé vztažené dlaň náhle se zachvěla hebká,
zrak ponořil se vlahý v mou líc, v oko nadšeně žárné
a dvé tehdy duší v tom pohledu sešlo se navždy . . .

V tom hlas Pavly čilé, jež s Hynkem dospěla cíle,
slastný styk přerušil. K nim volně my stoupali výše,
věž kde sivá, kulatá zubaté povznášela témě.

Jarní slunce zatím ve skvoucí kráse zapadlo,
odleskem nachovým Hazmburku se zarděla výspa
nad rovinou dálnou, v moře stínů již se halící;
stín jeho dvojvěžatý jak zrudlý útvar oblačný
krásně a divně planul, báječné sídlo z rubínů.
Blízké výšiny též v různé se odívaly páry,
sem tam v barvu fial, postupně hnědly a bledly,
soumraku křídlo šeré se zvolna ukládalo v úval
a v tom z houště keřů pod strání níže kvetoucích
v božský tryskla večer nenadále slavíkova píseň;
perlami těchto zvuků ve stesku a slasti a touze
rázem všechno vypěl, vše, co tehdáž v útrobě vlálo
ztichlým bezděky nám, co zmítalo sladce mi srdcem,
když jsem bezděky jal znova v útaji ručku milostnou,
jež v ruce prodlela mé — v jich záchvěvu srdce se třásla . . .

(Pokračování.)

Záhřeb.

Od Záhřeba k Přímoří.

Cestovní upomínka Jos. V. Friče.

Zlatý můj Záhřebe! jak tebe jinak i vhodněji pojmenovati? S tou svou, na povrchu klidnou, ale v nitru stále nepokojnou povahou, plnou zdánlivého poddajného se odříkání a vždy zase schopnou náhlého se vzpružení, s obyvatelstvem rovněž lhostejným a lehkovážným, jako zase horkokrevným, činulačným — lenivým a neunavným — světa užívajícím a konečně přece zase všech obětí schopným, jak často vztýčil jsi, Záhřebe, to své, v trpkém očekávání skleslé, a rázem opět smělou myšlenkou bujně opojené i vzdorovité čelo nad celou Posavinou, které kraluješ, jsa jist a přesvědčen, že nadejde čas, v němž vítězně provedeš svůj velký úkol v dějinách Jihoslovanů, o jejichž nad půlměsícem se vznášející dennici první zde blouznili nejvěrnější tvoji synové, prostí učenci i jaří studenti, básníci i vojínové, kupci a velmožové, kněží a právníci — od geniálních Gájů do velkodušných Strossmajerů!

Již v dávných věcích, když chrabří Chorvaté opírali se tu Římanům, tu zase Tatarům, Turkům a Maďarům, od prvního slavonského vévody, od Zryňských, Frankopánů i Jurišićů až do nedávných Nužanů a Jelačićů, činil ten zlatý Záhřeb opětné rozmachy, aby vystoupiv na výši své důležitosti, zasáhl světodějně ve zvratné koleso osudů svých vlastních rodáků i pobratimů sousedních.

Ten Záhřeb, vzhledem k jiným podobným centrům novověkého národního ruchu méně lidnatý, avšak života i vzrůstu schopný, jest — jak se zdá — již lahodným podnebím a zvláště příznivou polohou svou předurčen, aby se stal střediskem, útočištěm a ohniskem čilého pokroku, politického hnutí a svérázné kultury.

Proti nevlídnému severu ochranným horstvem kryt, vinicemi, zahradami a oborami takořka prorostlý a utěšeným, rozmanitostí plným okolím

vroubený (strmí tu kolem města zříceniny Okiče, Podsúseda, Medvedgradu, nad nímž vznáší se mohutný Sljemen) poskytuje Záhřeb, zejména s výše celé město dominující promenády (nyní Strossmajerovou nazvané) širo-širý rozhled v nížinu, již dosud nespoutaná Sáva silně prorývá a v jejímž pozadí trůní směrem k jihu Klek i Velebit s vyhlídkou do Bosny a směrem k západu Přímořské i krajinské pohoří. I sebe lhostejnější divák chutě by se tu rozběhl na všecky strany jediným olbřímým krokem, aby těch luzných útvarů z nejbližší blízkosti rázem seznal a užil.

A to podnebí! Zima mírná, jaro rozkošné, léto trochu parné, avšak při sladkých zmrzlinách a kyselkách s vínem snesitelné — pak podzim — čas vinobraní — kdy vzduch po celé týdny se podobá křišťálu, rozpuštěným zlatem prosáklému, jehož sytou vláhu blahostně ssaješ plnými plícemi, nechť kráčíš ulicemi či pobřežím Sávy, nechť procházíš se Tuškancem či rozsáhlým, stinným parkem Maksimírem, aneb hovíš si kdesi na ville pohostinného přítele, čí sedíš s ním v zahradní restauraci, připíjeje na zdar „trojjedinné kraljeviny“ a požehnané její hlavy, zlatovzdušného Zagreba.

Kdyby pisatel těchto řádků shrnouti chtěl sebe skrovnější měrou všecky vzpomínky, jež poutají ho k těmto jihoslávským Athénám, nestačila by mu na to kniha, což teprve zběžný náčrtek provázející ledabyle několik náhodou zachovaných obrázků, tuto seřaděných, aby byly vábnou pobídkou k návštěvě nejsympatičtějších nám pobratimů, mezi nimiž i valná část našich krajanů žije, kteří si na Ilici (hlavní třídě dolejšího města) v „kuči Povrzanovićové“ pořídili též českou besedu, hotovi každého našince s otevřenou náručí uvítati a jemu všeliké zajímavosti a pamětihodnosti záhřebské ochotně ukázati.

Povedou ho především zajisté k pomníku Jellačićovu na hlavním trhu, ukáží mu Zryňský trh s museem, obrazárnou i budovou jihoslovanské akademie, kdež nalezá se vedle zajímavé průmyslové práce tamějšího lidu také poprsí štědrého jejího maecenáše, biskupa ďakovarského. Dále ve čtvrti zvané „Kaptol“ hlavní chrám, nyní péčí arcib. Mihajloviće restaurovaný; v hořejším pak městě uzří sněmovnu, divadlo, kostel sv. Marka rovněž obnovený, před nímž označeno čtverhranným kamenem místo, kde rozžhavenou korunou korunován a usmrcen byl selský král Matja Gubec, a na tomtéž náměstí i bánské sídlo. Moderní zajímavost mají vodárna, jatky, nový hřbitov „Mirogoj“, Sokolovna, konservatoř, ústav učitelský, universita, a továrna na tabák. Nikdo však neopomiň navštíviti v okolí park Maksimír, Tuškanec, Šestinu, Zdenčinu a Remetu — ovšem i Medvedgrad, odkudž je báječná vyhlídka na Záhřeb a celou Posavinu s velebným jejím pozadím.

Pomluvil jsem naše pobratimy, že jsou indolentní a sanguiničtí skorem zároveň. Doličím to dokladem z vlastního názoru.

Vymáhalo kruté, úsilovné práce chorvatských národovců, než se po sedmiletém zápase podařilo vyhrdliti z pánů Maďarů opravdovější vyrovnání nad ono klamné, Rauchovské z r. 1867, jež uzavřeno bylo vlastně jen na pohled a to s pouhými Maďaróny. Na podzim tedy r. 1873 uzavřena nová, neodvolatelná smlouva, následkem kteréž Chorvatům přiznána plná samospráva pokud se týče záležitostí vnitřních, soudních

a veškerého vyučování. V čelo pak nové vlády postaven muž na slovo vzatý, skutečně nejpopulárnější, básník, učenec i státník, bán Mažuranić. Všechno obyvatelstvo záhřebské bylo v radostném rozechvění, deputace četných vlastenců a nově jmenovaných hodnostářů jely nově jmenovanému bánovi až k hranici do Zakáně vstříc. Avšak, nastojte! Vlak z Pešti, zcela obyčejný, vjel do nádraží, veskrze dekorovaného, očekávajícím národem přeplněného, — ale toužebně želaného bána v něm nebylo, nikdo aspoň jemu podobný z vagónů ani prvé ani druhé třídy nevylézal. Nastal shon! Uvázl někde po cestě? Nebyla na telegrafním úřadě nijaká depeše vysvětlující toto promeškání? Stala se milovanému bánu a jedinému jeho sekretáři, s nímž přijížděl, nějaká nehoda? Či nutno se po telegrafu do Kanyže poptati? Zkrátka poplach. Avšak nový šef vnitra, baron Živković, znaje své lidi, poprosil o malé shovění a přikročiv k stanuvšímu, ostatními pasažery dávno již opuštěnému vlaku, začal vyšinuv se na stupátko vagon po vagoně ohledávat, nahlížeje bedlivě do oken, až pojednou stanuv před jedním uzavřeným oknem druhé třídy vítězně zvolal: Tady je! Evoga!!

Dobrý bán věda, že vagón, v němž se ulebedil, doveze ho bez přestupování přímo až k cíli, oddal se neočekávaje žádného přivítání i se svým sekretářem klidné dřímotě . . . Teprve hromovým voláním: „Živio náš bán!“ byv ze sna probuzen, přijal u sebe deputaci, a jelikož neměl komorníka a jsa poučen, že na každé horvatské stanici čekají naň zástupy lidu, dal se pomocí předních hodnostářů ve skvostný svůj háv bánský bezvolně obléci.

Za to měli jste ho vidět, jak imposantně vystupoval z vagónu na záhřebském nádraží a jakou vzletnou a důstojnou řečí oslovil tam na perónu dychtivě ho očekávající množství, v jehož čele byl starosta města, a v jakém triumfu projel v otevřeném voze jásajícím Záhřebem až do bánského svého sídla.

A jaké důkladné, celou budoucnosť národa zakládající reformy správní, soudní a školské provedl pak světlý bán Mažuranić! Za čas jeho šestiletého vladaření, jaký čilý a zároveň volný, národně oduševnělý nastal všade po Chorvatsku ruch! Avšak tento narazil pojednou o skalisko nejchoulostivějších, čistě finančních nesnází, o nichž tuto není lze podrobněji se rozpovídati. Dlouhé absolutistické a napotom maďarské hospodářství nedalo se tak rázem bez poměrně velkých obětí v následcích svých odstraniti, jak toho nejživotnější zájmy a potřeby v každém ohledu zanedbávané „trojkráleviny“ vyžadovaly. Theoreticky ve všem uznaná parita s Maďary ukázala se klamnou, když začaly se řešit praktické, neodkladně nutné otázky a opravy. Vývoj celého národa stížen dále přivtělením zuboženého obyvatelstva konečně zrušené Vojenské hranice. Avšak statný ten kmen, ačkoli zaražen poněkud ve svém, tak mnohoslibném rozmachu, přemůže zajisté všechny nesnáze, překážky a svízele přispěním svých, důsledně a houževnatě o lepší budoucnosť národa usilujících, věrných a statečných obranců.

* * *

Pohled na Karlovac.

A nyní svěřme se již parnímu oři, abychom letmo pronikli tou vábnou Posavinou, přes jadrnou v obyvatelích a romantickou v přírodních zjevech Liku tamo k Přímoří, kdež vyhledli a zabrali si páni Maďaři slovanskou Rjeku, odkudž troufají si zavládnouti moři (prozatím jen Adrii) a kdež nám po nesčetných Quarnerských ostrovech, zcela jižní florou porostlých, kyne na vybranou tolik utěšených zátiší, bezpečných přistavů a rozkošných mořských lázní, mezi nimiž zvláštním komfortem vyniká světoznámá Abbazzia, po slovansku Opatica.

Mimoděk dostáváme se do podivné, málem závratné nálady při delší zastávce v Karlovci. Odtud přes Ogulin jest vám nastoupiti pouť dráhou zrovna krkolomnou, ohromným nákladem přes divoký Kras dosti troufale provedenou. Na ochranu proti bóře musily se tu podél trati vystavěti nepoměrným nákladem strmé hradby, aby vichr do vlaků se opřev, tyto z kolejí nevyšinul a do propasti nesmetl. Maďaři nešetřili tu žádných obětí a zabezpečili si takto pevnou cestu k moři, ovšem

Hrad Dubovac.

pomocí duchaplných, zvláště českých inženýrů; ale strojvedoucí, konduktéři a také cestující, hlavně obchodníci, jsou převahou Chorvaté. Tito pak posilňují se vždy jak náleží v Karlovci, sídlu jediného katolického biskupa se slovanským obřadem, na nastávající cestu plnou nebezpečí, dodávajíce si odvahy co nejvydatnější pitkou.

Bylo mi zvláštním překvapením, když vstoupiv zcela střízliv do restaurace, kamž se za mnou vhrnul i celý železniční personál, docela dojem jsem měl, jakobych se byl ocítil z nenadání v bojovném, prozpěvujícím si táboře, kterýž si vyprazdňováním pohárů dodává před bitkou chuti na ty vraby. Kdo se sousedem se nehádal, hlasitě si tam prozpěvoval. Sám kasír, jemuž se oči blýskaly, rudý jak pivoňka, bral peníze a rozdával lístky nejistou rukou, volaje stále mezi vrávorající a houkající dav, tlačící se ke mřížce pokladny, že je času dost a že nemůže se přetrhnout! Já měl jsem ovšem lístek zabezpečený a vyšel jsem na chodbu jenom, abych se přesvědčil, co ta vřava venku znamená a nestrhne-li se tam rebelie. Do jisté míry upokojen, vrátil jsem se do restaurace, v níž za jedním stolem byli si naši železniční zřízenci a prů-

Zřícenina Svečalje.

vodci pohodlně zasedli. Křičeli o závod na sklepníky, kteří rovněž v růžové náladě byli a nejistě semo tamo vrávorali. Větší část hostů sama si tedy posluhovala, začež ovšem tím statečněji si zavdávala. „Bog nas chrani a poživi!“ volal Stentorovým hlasem starý pensionovaný kapitán-hraničár, pozvednuv pohár, jejž na to jedním douškem ihned vyprázdnil. „A da sam neživiš, živila skupa s tobom gospodine kapetane ljepa naša cál-kelnerica!“ zařičel jeden podnapilý dřevař. Vrchní sklepnice mlčky se usmála a znajíc železný mrav, kapitánu i všem k ní se hrnoucím hostům ochotně připíjela, při čemž tito, obstoupivše ji, hlučným sborem „Mnogaja ljeta!“ zapěli. Také železniční personál připíjel jí a kapitánu.

Patrně měli jsme všichni odjíždějící dosti času! Pomyslil jsem si v duchu: „Ano, dosti času, zvláště budem-li čekat, až aspoň naši konduktéři, strojvedoucí a topič vystřízlivějí!“ Avšak konečně zazvonil kdosi na peróně, nápadně prudce a, aby to vydalo, hned asi pětkráte za sebou! Hosté sebou trhli, zvedli se a všichni chtěli najednou zaplatit řád. „Magarac“, zvolal však vrchní konduktér, „nekaj go vrag! još jednu čašu!“ — i máchnul rukou a dal si „još jednu“ nalíti. Bylo tedy skutečně ještě času dost.

Bůh sám ví, jak dlouho to trvalo, než jsme konečně zapravivše pozlatce, po dvou „ljepé cálkelnerici“, jež neměla času drobných dodávat, usedli do svých vagónů; — vím jen, že jsme si tam hezkou dobu poseděli, než jsme se konečně hnuli. Však ujížděli jsme tím prudčeji, tak že se nám zříceniny hradu Dubovca a Svečalje, nevím proč památných, ovšem Turky pobořených, jen tak kolem očí mihly.

Soused můj, náhodou dosti střízlivý, aby ve mně shledal zvědavého turistu, jal se mi o Jenerálském stole vykládati, bývalém to středisku vojenské hraniční správy. Na památku tohoto centra stojí dosud před podloubím bývalé hlavní stráže větší kamenná lavice, na níž se pravidelně dvakráte v týdnu vyplácely sumární tresty lískovkou bez rozdílu stáři a pohlaví, mužům i kmetům, ženám i dětem vojenským.

Dorazili jsme úprkem k Ogulinu, kde náš kapitán, z karlovacké restaurace proslavený, vystoupil, blahosklonně se usmívaje na štíhlé,

Propasť Julie Frankopánovy u Ogulina.

statné dívky v malebném bílém kroji, pozdravující jej Ličanky, jež potom do vagónů cestujícím broskví a hroznů nabízely.

Mnohý rozjařený host vybízel ty děvice, aby si k nám přisedly, že zapraví za ně jízdné třeba na konec světa. Však ony pohodily jen známým, u všech děvčat stejným spůsobem hlavou a odpověděly odměřeně „Fala lepa!“ —

Blíže Ogulina ztrácí se prudký potok Dobra pod zem v divokou prohlubinu, zvanou „Propastí Julie“, dcery to kdysi velmožného Frankopána, jež se tam uvrhla ze zoufalství, že měla býti za nemilovaného muže provdána. Ona propasť tvoří jen otvor k rozsáhlé jeskyni, podobné slujím v Postojně, do níž se však dosud na výzkum nikdo neodvážil.

Komu zde volno vystoupiti, může se též k nedalekým Plitvickým jezerům (také Mořskými oky zvaným) podívati a pozná odtud nejlépe pustý, však přece zajímavý útvar Krasu, zejména „doliny“ jeho, trychtýřovité to otvory, dešťovými přívaly vymleté, jimiž voda mizí v neznámé prohlubně, aby si tam dole někudy podzemními kanály cestu k moři prorazila. V zálivech přímořských lze pak s podivem pozorovati, jak na samém dnu mořském valí se ohromnými jícny mohutný proud sladké vody z pod-

Bakarský záliv.

Rjeka.

zemních těch komor, než pozvolna smísí se s vlnami Adrie. Turistům po tom zajímavém, původně lesnatém, avšak Římany a pak Benátčany do hola vymítěném pohoří ukazují též průvodci Ličané zde onde ještě medvědí brlohy.

Však nejsme ještě tak záhy u cíle! Mezi tím, co projížděli jsme nesčíslné tunely a vznášeli se s vlakem co chvíli nad propastmi, při stálé proměně vyhlídky, kdež nám na okamžik z dálí bylo již i pobřeží mořské pozdraviti, ocitovali jsme se po strmých viaduktech v nekonečných, pustých průsmycích, až tu zase, jako nějakým kouzlem omámen, za staniei Fusinou náhle utkvěl náš udivený zrak na rajském panoramatu Bakarského (Buccarského) zálivu. Po celou tuto, stále novými, překvapujícími zjevy oživovanou cestu vypravoval mi hovořivý soused různé, někdy až příliš pikantní anekdoty z bývalého hraničárského života, z nichž jednu ač trochu pravdě nepodobnou musím zde k hovoru svému připlésti, neboť týkala se právě kapitána před Ogulinem nás opustivšího, a jelikož se můj soudruh „krstem i zákonem“ za její pravdivosť zadušoval, podám ji v krátkosti, jak mi byla sdělena.

Po nešťastném pokuse Kvaternikově způsobiti v Lice povstání, obdrželi všickni kapitánové rozkaz, aby všechny zásoby starých zbraní v bednách dobře složené pod eskortou do Jenerálního stola, kdež bylo „Haudepó“, okamžitě svezli a odvedli. Náš kapitán, přečet aerární dopis kličkovitou starou švábštinou vyhotovený, ztrnul, potřásl hlavou, zabručel a praštil dekretem nevrle o zem. On četl totiž omylem „sind schleunigst unter sicherer Eskorte alle alten Pfaffen (místo Waffen) in Kisten wohlverpackt in's Hauptdepot abzuliefern!“

A náš dobrý kapetán, toho času, myslím v Otočci velevší, měl tam vskutku jednoho „starého popa“, předobrého kamaráda, jinak ovšem „plemenitému Hrvatu“ odporného Lacha, s nímž při kartách a družném rozhovoru co večer „ohnivou vodicu“ popíjel, a tohoto ctihodného bradáče měl nyní v bedně až do Jenerálského stola zavézti! I vstoupil do své obvyklé krčmy celý zasmušilý, a netroufaje si ani nevinné oběti krutého rozkazu ruku podati, přisedl si jen k ubohému popisku a povzdechl mu do uší srdcelomné: „Brate, zlo je!“

Přeskočíme tu, jak dlouho náš nešťastný kapetán ubohého druha svého k osudu, jenž mu hned na druhý den časně z rána nevyhnutelně nastává, připravoval. Není pochybnosti, že mu dal nejobjemnější bednu pohodlně slamou i poduškami vystlati, jistě dal mu do bedny také četných děr navrtat, aby se tam chudák cestou nezadusil, ba i potravou i nejohnivější vodicou jej hojnou měrou zásobil, ale na Jenerálský stůl musel přítele byť se srdcem zkrváceným řádně, dle předpisu dodati. Můžete se domyslit, jak svědomitý hraničár na místě pochodil; vrátil se — maje delikventa svého, radostí zpitého, po svém boku, s nímž stále se jen v pláči objímal — rychlou poštou, avšak s modrým archem nazpět do Otočce.

Dospěli jsme k přístavu ve Rjece. Panoráma její zří čtenář na připojeném obrázku. Což o ní podrobněji vypravovati? Město má týž vlašský ráz, jako ostatní pobřežní města v Istrii a Dalmacii. Sídlí tam maďarský guvernér a okolí jest veskrze slovanské. Vítanou náhodou dopátral jsem se ve

Trsat.

Rjece dávného svého přítele z mládí, pátera Vojty Kuneše, bývalého assistenta pražské hvězdárny, kterýž tam drahně let působil jakožto ředitel námořnického ústavu a musea, až mi odtamtud za našich dnů zmizel beze stopy.

Nejvděčnější výlet ze Rjeky poskytuje starodávná, celý přístav ovládající, bánem Frankopánem založená tvrz, mohutný Trsat, nyní rozkošné sídlo hraběte Nužana. Tamtéž nalézá se památný kostel Matky Boží Přímořské a pověsť dí, že byl kostel vystavěn na témž místě, kamž byli ve třináctém století andělé zanesli až z Palestiny rodný domek rodičky boží,

Pohled z Opatice na Volosku.

který nalézá se nyní v Ankóně, rovněž zázrakem v jedné noci odtu přes Adrii přenesený. Za to však zůstal v Trstu původní obraz Panny Marie, samým sv. Lukášem zhotovený, ke kteréžto vzácné relikvii putovali sem zástupové mnohé věky z celé téměř Italie, z Levanty, Francie, z Německa, ze Španělska a ovšem také ze střední Evropy. Světice, jíž chrám tento zasvěcen, jest hlavní patronkou všech námořníků a rybářů levého břehu Adrie.

Však již nám spěšně dostati se ku vlastnímu cíli a konci naší výpravy. V naději, že zbude nám chvíle navštíviti odtud Buccari, Novi, Seň a nejvábnější ostrůvky Quarnera, přeplavme se do netušeně přítulného lázeňského města, proslulé a co rok četněji navštěvované Abbazzie. Jaký to mohutně rozkošný rozhled otvírá se nám cestou ku břehům Istrie na vděkuplnou, v azurových vlnách se zhlížející Volosku, nad níž v amfitheatrálním pozadí trůní mrakorodný velikán, tamějším slovanským lidem prostě Brdem zvaný a na vlašsko zvučnějším jménem Montemaggiore pokřtěný.

Pobřeží v Opatici.

A na konec, ta Abbazzia! Zákoutí to pro polobohy stvořené, samým Petrarkou opěvané, myrtovými a vavřínovými háji obklíčené — učiněný ráj, jenom kdyby tam nebylo toho hlučného množství nejpestřejších, ale též nejvšednějších smrtelníků! Sotva se tu déle, než nevyhnutelně třeba, omeškáme. Jen ať nám tam ve velkém hotelu, třeba až pod samou střechou poskytnou nejnutnější nocleh; pak hned za bílého rána chutě vsedneme do bárky a dáme se bohdá bez bóry a sirokka lahodně přehoupati — kamkoliv, jen když v opravdovou samotu, v naprosté vřavy prázdný koutek té všude kolem, před námi i nad námi stejně luzné i konejšivě se prostírající matky přírody!

O spánku a snění.

Napsal Fr. X. Procházka.

(Dokončení.)

III.

Opouštíme sny popudové, nemajíce naděje, že bychom mohli vyčerpati celou rozmanitosť jejich, a obracíme se ke druhé třídě snů, snům associačním. Jsou to sny, jejichž podnět není v popudu vnějším, nýbrž v mysli samotné. Sen associační se počíná představou, kterou jsme měli v duši, a která po zotavení mozku tvrdým spánkem, bez vnějšího popudu prostě se vybaví.

Přesně a úplně obě třídy snů odděliti nelze; i při snech popudových působí associace představ, a při podnětu čistě psychickém nelze zase odmysliti vliv soustavy nervové, uvážíme-li vzájemnosť těla a duše. Dělíme tedy vlastně se Spittou sny na dvě třídy jenom dle podnětu jejich, dle představy, kterou se úkon sna počíná. Je-li podnětem popud smyslový, jest sen popudový; je-li podnětem představa prostě vybavená, jest to sen associační.

Sny associační dostávají látku svou z hojné zásoby představ v bdění utkvělých. Nejsou však sny tyto obrazem povahy člověka a nelze mu jich přičítati, protože se ve snu vybavuji hlavně takové představy, kterým člověk v bdění nejméně pozornosti věnoval, které násilně a náhle byly zabaveny. Právě proto zachovaly si sílu, a vlastní pružností do vědomí vstupují. Není pravda, že se člověku o těch věcech a osobách zdá, kterými se v bdění nejvíce obírá. Osoba, na kterou stále myslím, ve snu se nezjeví, ale zjeví se ta, o niž jsem jen letmo v myšlenkách zavadil. Nezdá se nám o bratru a rodičích, dokud s nimi celý den obcujeme, ale zdá se nám o nich, když jsou vzdáleni anebo když dávno zemřeli. Kant má pravdu, že velmi nespravedlivě jednal onen řecký tyran, který dal utratiti občana, jemuž se zdálo, že vladaře zabil, řka, že by se mu to bylo nezdálo, kdyby byl na to dříve nemyslil. Sny vůbec přičítati lidem nemůžeme, protože vznikají mechanickou činností duševní, která vůli není podrobena.

Avšak přece sny mají svůj význam: co člověk nezná, to se mu zdáti nemůže. Prostému rolníku nebude se zdáti o Pythagorově poučce, protože sen vzat jest vždycky ze zásoby představ známých, z oboru, kterým se člověk zanáší, poskytují tedy sny celkem obraz vzdělání jeho. Sny vzaty jsou vždy ze života: jiné sny má mladík, jiné muž a stařec; jiné malé děvčátko a jiné matka rodiny. Z té příčiny jest sen výtečným prostředkem k vylíčení osobnosti a básníci často ho užívají. Idealnosť mladíkovu anebo tklivou duši naivní dívky nejlépe znázorní sen. —

Proti tomu, že vzat jest sen vždy ze života, namítali mi někteří, že se jim zdálo, jak účastní se bitvy, ač nikdy na vojně nebyli. Připomínám tedy, že nechceme tím říci, že všecko člověk prodělal, co se mu zdá, nýbrž že představy ve snu se vybavující jsou představy známé. Kdo viděl obraz bitvy, slyšel nebo četl její popis, tomu se již může zdáti o bitvě atd. Kdo o králi slyšel, tomu se již může zdáti, že jest králem, a nemohlo by se mu to zdáti, kdyby vůbec nevěděl, co to jest král. Žižkovi na p. jistě se nemohlo zdáti, že má promessu srbského losu, anebo že jest starostou zábavního výboru ve spolku typografů.

Často opakuje sen associační celou řadu představ mechanicky, kterou jsme před tím kvapně promyslili v bdění. Takový sen líčí Sv. Čech. Kandidát nesmrtelnosti Vojtěch četl dlouho do noci krvavý román. „Když svíčka dohořela, rozžehl ještě několik sirek a posvítil si jimi do konce odstavce. Pak chtěl usnouti, ale nemohl, — nastalo divoké snění. Spousta příšerných postav, které byl do duše nahltal, vystupovala zvolna před jeho duševní zrak a začínala kolem něho divoký rej. Hrůza kupila se na hrůzu, překvapení stíhalo překvapení, hypnotiséři, náměsíčníci, zločinci, kati, jesuité, svobodní zednáři, věčný žid, muž se železnou maskou, zazděné jeptišky, hrobníci a podobná havěť splétala se v příšerné klubko.“

Každé rozechvění mysli seslabuje spánek a působí tím celé řady snů, an jest sen stav přechodní mezi spaním a bděním. Láska i hněv, radosť i žal stejně je přivádějí. To nesouvislé, těkavé vybavování představ ve snu jest podobno tomu, které nastává i v bdění, když člověk ničím nezaměstnaný klidně odpočívá, nebo se prochází. Tu se dávno prožité city a tuchy mimovolně do mysli vkrádají, staré plány, překonané obavy i naděje bez ladu do vědomí vstupují. Jenom že jsou to v bdění pouhé stíny, obrysy, a ve snu se všecko před oči staví v živém obraze.

Vidouce tak, že člověk pokračovati může ve snu v řadě dříve počaté mechanicky, nebudeme se diviti snům prorockým a snům, které přinášejí tak zvané vnuknutí. Před spaním člověk něco hledal, na to myslil, a ve spaní se mu zdá, že nalezl věc na určitém místě. Ráno ji tam skutečně nalezne. Tu se jenom mechanicky dokončila ve snách řada dříve v bdění počatá, byl by na to přišel i v bdění. Příkladů toho druhu jest mnoho, ač ne vždy hodnověrných, a příklady takové hlavně jsou příčinou víry v nadpřirozený původ sna.

Když Orontes, satrap Lydie, k sobě pozval vladaře Polykrata, zdálo se dceři vladařově, že vidí otce přibitého na kůl. Jak Herodot vypravuje, vyplnil se tento sen úplně, Orontes dal Polykrata utratiti. Dcera, uvažujíc známé poměry, obávala se neštěstí toho před spaním, sen obavu tu živým obrazem představil Goethe vypravuje, jak se dědečkovi jeho zdálo, že bude ve Frankfurtě starostou, a skutečně se jím druhého dne stal. Snad měli podobný sen i všichni ostatní radové kandidáti, ale když se nevyplnil, nechlubili se jím.

Sny takové překvapují a pozornosť lidskou velice poutají, jsou však docela přirozeny. Vyplní-li se jeden z dvacíti, dlouho nám na mysli tane a dlouho se naň odvoláváme, zapomínajíce ostatní. Dokud člověk nezná mechanismus snění, neumí si sen vysvětliti přirozeně, a proto věří v jeho

původ vyšší. Čím dále jdeme do starověku zpět, tím silnější je víra ve sny, a hlavně z nich tvořily se mythy a báje. I v našem osvíceném věku jest dosud podivnosť, neobyčejnosť a živosť mnohých snů příčinou rozmanitých pověr. Kde jest ve sny víra, vyskytnou se vždy chytráci, kteří je vykládají, zadarmo i za peníze. V starém Řecku bylo vykládání snů výnosnou živností. Artemidoros z Daldis v Lydii napsal o umění vykladačském obšírný spis o pěti knihách. V naší době jest podobný spis pouhé curiosum a má asi podobný význam jako návod ke hře v malé loterii. —

Se snem associačním příbuzen jest somnambulismus, jest to vlastně silnější, zmocněný stupeň sna. Představa vybavená jest tak mocna v určitých případech, že představování přechází v jednání. Jest známo mluvení ze sna, automatické pohyby ve snu a vlastní náměsíčnictví. Intensivní snění vyvolává pohyby, které byly dříve zvykem s představami pevně se sdružily, a nastávají výkony skutečné. Rozruch rozvádí se od mozku i na nervy hýbací, ač člověk vlastního sebevědomí nemá.

Člověku se nejen zdá, že mluví, on mluví skutečně, sedne si na lůžko a rozkládá rukama. Pravidelně jest mluvení ze sna nezřetelné, jest to jakési blabolení, nosový ton velmi vyniká, protože nejsou ústa docela otevřena a zuby jsou sevřeny. Jsou však také případy, že mluví člověk jasně a zřetelně. Eusebius vypravuje o jednom jesuitovi, který ze spaní docela zřetelně kázal. Mnohdy trvalo to celé hodiny, a mniši se obyčejně do celly jeho všichni sběhli, aby ho poslouchali.

Ve hlubokém spánku pohřížen, vstane člověk i s lůžka, chodí po světnici, otvírá a zavírá dvéře; jindy koná obyčejnou práci, rovná věci a zase se na lůžko vrátí. Oči mívá nejčastěji zavřeny, jindy je zpola otevře a tu nevidí nic jiného, než co si právě představuje. Rozsvítí svíčku a čte, ale chodí-li kdo kolem nebo stojí vedle něho, z toho nic nepozoruje a osob vedle stojících nevidí. Tím se vysvětluje, že neví o nebezpečenství, v kterém mnohdy tone, a klidně vykoná cestu, při níž by v bdění dostal závrať. V Drážďanech pozoroval jednou náměsíčníka celý zástup lidu, jak oknem vystoupil na střechu, vylezl na hřeben a na konci jeho silně se nahnul. Nenaleznuv pevné půdy, vrátil se domů tou cestou, kterou přišel.

Že by při tom člověk k úrazu přijíti nemohl, jest báchorka. Jsou zaručené případy, ve kterých náměsíčník spadl a se zabil. S měsícem celý úkaz vůbec nesouvisí. V určitých dobách vstane náměsíčník a chodí, ať svítí měsíc nebo ne, ať je úplněk nebo novoluní. Jest to stav, ve kterém jedná člověk bez vědomí, automaticky. Podobného něco jest, když prochází se mnohdy v zamyšlení člověk bdící, nevěda ani, že kráčí, ani kam kráčí. Není to přechod mezi spánkem a bděním, jakýsi polospánek, jako sen obyčejný, nýbrž jest to spánek úplný a hluboký. Pravidelně neví člověk ráno o svých vycházkách pranic, někdy si vzpomíná na to, co dělal, ale myslí, že se mu to jen zdálo. Při tom jest docela zdráv, ale někdy po takových potulkách bolí ho ráno silně hlava, což jest následek tuhého spánku.

Známý official pražského poštovního úřadu pan S. mi jednou vypravoval, že paní jeho časem na lůžku si sedne a nahlas deklamuje, co

dříve někde četla. V bdění však nikdy toho nedovedla. Někdy také vstala, oblekla se a chodila po pokoji, vyšla i ven, sešla až na dvůr a nikdy se při tom neprobudila, ač bylo jednou venku tak mokro, že si celé střevíce zamazala. Pan S. proto zamykal na noc dvéře a klíč schoval. Když paní jeho v noci vstala a nalezla dvéře zavřené, chodila chvíli po pokoji a pak ulehla.

Nejzajímavější případ náměsíčnictví popsal prof. Dr. Soave. Lékárnický pomocník, jménem Castelli, často v noci obcházel, a proto ho jeho pán s lékařem schválně přivolaným v noci pozoroval a výsledky pozorování sepsal Dr. Soave ještě v noci v protokoll. Když Castelli již tak tvrdě spal, že ho ani volání jménem ani otřesení neprobudilo, přepadly ho náhle silné konvulse. Chvíli potom hmatal kolem sebe, vstal, oblekl se a šel do lékárny. Tu visela lampa a na stole stála shaslá svíčka. Castelli si svíčku rozsvítil a šel s ní do laboratoře. Dr. Soave, lékarník i lékarníkova manželka šli za ním všude v patách, ale on jich nepozoroval. Díval se do kamen, a když tam ohně nenašel, vrátil se do lékárny a otevřel knihu s recepty. Vyňal jeden, četl ho polohlasně a počal ho připravovati. Nemaje ohně ani uhlí, vzal kotlík na uhlí a šel si pro ně do sklepa. Venku foukl naň silný vítr, následkem čehož se skácel nazpět a padl do náručí lékárníka, který ho zachytil. Zároveň upadl v tichý spánek. Za chvíli dostavily se zase konvulse, hmatal kolem sebe chvíli a šel do lékárny zpět, zapomenuv docela na uhlí i na recept. V lékárně vzal do ruky knihu o chemii a četl polohlasně. Dr. Soave položil mu na knihu bílý list papíru, aby se přesvědčil, zdali opravdu čte či jen z paměti odříkává. Castelli okamžitě knihu z rukou pustil a v tvrdý spánek znovu se pohrouzil. Když se za chvíli somnambulismus dostavil na novo, zaklepala choť lékárníkova na pult a stavíc se, jako by byla cizí osoba, žádala unci aquae matricalis se šťávou z citronových jader. Castelli všecko připravil a doručil paní se slovy: „pět soldů.“ Na obdrženou liru dodal drobné a konal všecko tak jistě, jak tomu v bdění uvykl, aniž paní poznal a ostatní osoby kolem sebe znamenal. Fouknutím přivedli ho konečně do tvrdého spánku a odnesli ho do jeho pokoje. Když ráno vstal, a ptali se ho, řekl, že velmi dobře spal; o tom, co se v noci stalo, nic nevěděl, a když mu to vypráněli, na nic se nepamatoval.

Takové případy somnambulismu jsou vzácné a vyskytují se vůbec jen ve věku mladém, dokud má člověk tuhý spánek. Postupem věku jest spaní stále lehčí, a vycházky přestanou.

O somnambulismu vypravují se celé legendy, na nichž bývá sotva desátý díl pravdy. Ačkoli zjevy tyto dosud jsou jen neúplně vysvětleny, jsou přece přirozeny, a již Kant mnohou stránku jich správně pochopil, na př. jistotu, s jakou náměsíčník nebezpečná místa přechází. Položíme-li úzké prkno na podlahu, každý po něm kráčí jistě, položíme-li je přes hlubokou propasť, nikdo nepřejde, protože má z hlubiny strach. Náměsíčník však kolem nic nevidí, nepozoruje, nemyslí, a protože se pohybuje zcela mechanicky, není u něho žádného affektu. Po hřebenu střechy kráčí tak jistě, jako po zemi. Foukne-li naň silný vítr, zavolá-li ho kdo

jménem, přeruší se mechanická řada představ a pohybů, on klesá ve spánek a padne, ať je kdekoli.

Tak vysvětlili jsme všecky úkazy sna přirozeně zákony psychologickými a fysiologickými. Mimo tyto zjevy, které pozorovati lze u člověka zdravého, jsou i stavy chorobné. Sopor jest spánek kolik dní trvající a bývá následkem velké ztráty krve. Podobně pathologický stav jest hypnotismus. Ačkoli se snu v mnohém podobá, rozeznává se od spánku podstatně. Jest to umělé ztrnutí organismu, při kterém fysiologickým tlakem na mozek zatemňuje se vědomí a přestává vůle Člověk ve stavu takovém jedná automaticky a napodobuje vše, co se vnímati domnívá a co se mu předříkává, jedná jako stroj. Ve spánku jsou svaly uvolněny, v hypnotismu napjaty jako dřevěné; ve spánku činnosť smyslů přestává, v hypnotismu se částečně zvyšuje. Hypnotisovaný člověk slyší nejjemnější šepot, cítí dotknutí vlasem a foukuutí ze vzdálenosti dvou metrů. S hypnotismem příbuzna jest hysterie a katalepsis. Poněvadž vzniká abnormalním tlakem na mozek, může míti někdy účinek škodlivý. —

Poznali jsme spánek jako zjev přírodní, a ukázali látku, z níž dělají se sny. Vyložili jsme rozdíl mezi snem a životem. Jsou lidé, kteří i život považují za pouhý sen. Rozumný člověk snadno pozná, čím rozeznává se život od snění. Jest to vědomá vůle, odpovědnosť a povinnosť. Povinnosť jest a zůstane nezvratnou pravdou života.

O stávkách v 15. a 16. století.

Na základě archivních pramenů vypravuje Dr. Zikmund Winter.

(Dokončení.)

Stran „noclehu“ tovaryšů vandrovních povolili mistři sami beze všeho namlouvání:

„Kdyžby thovaryš přivandroval do města a súkenník do veřtatu ho přijal a sadil, a takový tovaryš byl poctivý, tehdy súkenník tovaryši, viděl-li by jeho potřebna býti, ne z práva, ale z dobré vóle chce dáti jemu nocleh a svařiti kázati tu u sebe, cožby sobě k jídlu kúpil, a to do téhodne neb za dvě neděli, a potom aby sie na hospodě opatřil.“

Stran ostatních sporných kusů musili konšelé „mocně“ rozhodnouti sami a spravedlivě rozhodli, „povážívše toho, že súkenníci bez knapóv a knapi bez súkenníkóv, jakožto řemesla bez řemesla býti nemohou.“ Prý knap nechať nosí postavy sukna, „ale za to, kdyžby šel súkenník do lázní, má tovaryše s sebú pojieti a za něho zaplatiti a toho jemu na penězích nemá sraziti.“ O váze vyřekli: „Jakož dvě váze súkenníci mají, jednu dole při mykačkách a při krampléřích a druhú nahoře při vlnotepcích; ty váhy aby byly železné a cejchované a srovnávaly se s váhou knapovskou. Čtyřikráte do roka aby váhy súkenničí svažovány

byly po váze knapovské, a při tom aby byli dva starší z knapóv a dva starší z súkenníkóv, tak aby se všem jich řemeslníkům i předlicím pravda dála, a byla-li by která váha shledána u kterého súkenníka větší než váha knapovská ukazuje, má proto býti kárán."

Patrno, bývali tovaryši až po tuto chvíli od mistrů váhou šizeni; mistr asi chtíval od tovaryše spracované vlny víc, nežli mu oddal k práci, a podle toho mu utrhoval pak na mzdě.

V pohnuté době, jako byla na počátku 16. století, nelze se ani podivovati tomu, že tovaryši o věc kde jakou, sobě nemilou, hned bývali vzhůru, buď stavíce práci, buď od mistrů valně pryč utíkajíce. Zlá byla tou dobou asi bouře konvářských tovaryšů staropražských. Nadělavše škod v Staré Praze, tovaryši sběhli do města Nového bez výpovědi, a kromě toho v nějaké krvavé půtce, která se sběhla potom mezi mistry a dělníky, mistr Hanuš jest zabit. R. 1512 o ty věci na radnici staropražské dlouho smlouváno. Konšelé předloživše rozvaděným, že „měšťany tak škodně nehubí a ve zlosť a nechuť neuvozuje než nejednota a nesvornosť," vyřekli, aby vrah mistra Hanuše v mír nebyl vpuštěn, alébrž kdekoli bude postižen, aby se k němu zachoval každý podle práva: stran ostatních tovaryšů „vypověděli oustně", aby konváři novoměstští navrátili ty tovaryše, kteří se „k nim odsavad obrátili"; když pak se tovaryši pokoří a odprosí, že jim staroměstšti mistři mají všecko prominouti.

Snad tedy jedni odprosili, druzí odpustili.

Dvě léta po tomto smíření sběhla se velmi prudká nesnáz a stávka tovaryšů sladovnických v Litoměřicích.

Tovaryši zosobili sobě totiž některé výdělky, které náležely nákladníkům pivným, a když konšelé, valnou obcí byvše donuceni, jali se sladovníkům překážeti, smluvili se tovaryši na své hospodě, kdež se do spolku pod svými staršími scházeli, o tuhý odpor proti všemu měšťanstvu.

Ale nepochodili dobře. Dáni jsou na udidla: hospodu jim konšelé vyzdvihli, starší tovaryše jim sesadili s tím moudrým rozkazem, aby se „jedenkaždý tovaryš spravoval hospodářem svým; rozešla-liby nesnáz mezi pánem a tovaryšem, to aby potom vzneseno bylo na čtyřmistry (totiž správce cechu mistrovského čili na cechmistry), a nemohli-li by ti srovnati, budiž vzneseno na konšely."

Do městských register na konec zapsáno, jestli se tovaryši podobných věcí na příště dopustí, že páni „chtějí to tak opatřiti, aby jim zde a jinde bylo těsno." By pak ukázali, že jde do opravdy, sebral městský biřič starší tovaryše sladovnické a dovedl je do šatlavy, kdež bouřnou stávku odseděli za všecky ostatní kollegy.

Kterak tovaryši oněch nepokojných dob bývali smělé odhodláni, to světle patrno z bouřky řezníků pražských, kteráž sběhla se r. 1522. V jakés šarvátce hospodské nebo krčemné zabil tovaryš mlynářský tovaryše řeznického.

A že právo ihned vraha nestihalo, pozdvihla se veškerá čeleď řezníků novoměstských, a vytáhli do mlýna Ondřeje Tatka hledat vraha. Mlýn nebyl asi daleko Prahy, ale který to byl, nevypátrali jsme. Přišedše tam, „provozovali tovaryši v této mírné a pokojné zemi svou vůli, mly-

nářce palce zatahovali heverem, pacholka trápili, některé věci, jim příležité, rozebrali, a pobravše je, sem je na šlachtatu přivedli a slibem je zavazovali, aby se jim (v soudě) stavěli."

V soudě, kamž naposled pohnáni byli strůjcové tohoto vzbouření, vyřekli konšelé ortel chytře; šlo tě o to, aby porušený pořádek veřejný přec poněkud byl pokárán, a na druhou stranu aby tovaryšům bujného a četného řemesla řeznického nestalo se nic tak zlého, čím by se zrotili znova. Šalamounský ortel byl: „Poněvadž poddaní Ondřeje Tatka tovaryše řeznického hořejších krámů města tohoto jsú zamordovali, a oni tovaryši pro tu příčinu na grunty Tatka vyšli a vyjeli a na některé osoby jsú sáhli: v tom proti své cti nic neučinili, než poněvadž jsú oni tovaryši na pána gruntovního o ten mord nic nevznesli a za nápravu nežádali a takovú věc jsú předsevzali, páni je ve svú kázeň berú." Odseděli tedy tovaryši svoje násilnictvo v lehké vazbě hořejší šatlavy, kdež bývalo druhdy i velmi veselo.

R. 1523 spůsobili bradýřští tovaryši pražští stávku. Tovaryš Jošt, bradýř na Hradě Pražském, byl té stávky strůjcem a tovaryšů vůdcem.

Stávka byla asi dosti hlučna, neboť bradýřských pomocníků bývalo v tehdejších lázních ouhrnkem počet nemalý. Tovaryši jednak chodili k Joštovi na Hrad, kdež se slavnostně zapřísáhli proti mistrům, jednak měli schůze v klášteře sv. Klimenta. Mistrům bylo asi velmi zle, tovaryši za delší čas nehnuli rukou, a mistři sami nestačili brad pražských sousedů holiti.

Leč stávka, očkolivěk byla spůsobena, naposledku minula se cílem, poněvadž vůdce Jošt zrádně zanechal svých spolutovaryšů na holičkách. Postřehujeme totiž spůsob i konec stávky poněkud z několika svědectví, zapsaných v pražském archivě. První vydává Tydeman, bradýř: „Stalo se, že jsme všickni tovaryši bradýřští z Prahy šli na zámek Pražský k Joštovi, neb jest on byl jako nás všech hajtman, a ten Jošt nás všecky zavazoval pod ctmi a věrami, aby žádný z nás nedělal u žádného mistra ani na Hořejším ani na Dolejším městě Pražském, a on taký nám všem sliboval, že u svého mistra na Hradě dělati nechce a též ve všem s námi zároveň se zachová; a to jest učinil za tři dni, nic déle. Potom od nás odstoupil a dělal zase u svého mistra, ale my na jeho zavazování dvě neděle u žádného mistra jsme nedělali."

K čemuž dokládá jiný tovaryš: „Přicházel mezi nás mistr Joštův a prosil nás, abychom ho propustili, aby u něho dělal, a on Jošt přiřekl, cožkoli vydělá, že se s námi o to podělí i s svými tovaryši, a my jej na ten spůsob propustili — a on nám nic žádnému nedal."

Kterak důtklivě uměl „hajtman" Jošt spolutovaryše k stávce pobízeti, o tom slyšme na konec ještě svědectví Víta, „tovaryše od Jana bradýře proti masným krámóm Hořejšího města pražského." Praví: „Byl jsem obeslán od starších tovaryšů našich do kláštera k sv. Klimentu, a tu jest mně mluvil Jošt s Hradu, s kaym chci držeti, s mistry-li čili s tovaryši; já sem mu odpověděl, že se vším cechem chci držeti. On mi řekl, s mistry-li čili s tovaryši? Já: I s mistry i s tovaryši! A Jošt řekl: Nu, vidím, že z toho nic nebude, komu řemeslo milo není, ten mi také

mil není! V tom sú oni jemu ruky podávali, a já se bál, aby mne nezervali, i šel jsem pryč."

Když bylo po stávce, obvinil cech mistrů bradýřských Jošta, a hejtman stávkujících tovaryšů bezpochyby odnesl na svých nevěrných bedrech všecko.

Od časů Ferdinanda I. jsou bouřlivé stávky dělné čeledi vzácnějšími, zvláště po r. 1547, kdy cechy, jakožto neklidná střediště probudilých a odhodlaných lidí, byly na delší čas docela zrušeny; byvše pak po létech oživeny zase, dány jsou pod dohledy tak bdilé, že nespokojený lid řemeslný jen s těží mohl se o nějaký vzdor pospolu dohodnouti. Ba pozorujeme napotom i to, že mistři odkrojují svým tovaryšům skoupěji a směleji nežli by se byli opovážili toho v časech minulých. Na příklad r. 1552 chystali se nožířští dělníci v Praze k nějakému vzdoru proti mistrům za příčinou malé mzdy a stravy; tovaryši nožířští mívali plat tou dobou od sta kusů, i prosili mistrův, aby přidali po groši. Ale nepořídili nic sobě zdárného; stran stravy „stěžovali sobě mistři, že by tovaryšóm čtyřikráte za den stravu dávali — i smluveno, aby čtvrté jídlo bylo složeno; od sv. Jiří do sv. Havla aby snídaní dáváno nebylo, od sv. Havla do sv. Jiří aby svačiny nebylo." Pochodili tedy tovaryši špatně. Mzdy nepřidáno, na jídle ubráno.

Jiný doklad. Pražští tovaryši koželužští mívali prastarou zvyklosť, že mimo mzdu co týden musili jim mistři kupovati a darovati jednu kůži do spolku, kterouž tovaryši na prospěch své pokladnice vydělali a prodali.

Toto „bene" jim mistři kdys v létech padesátých 16. věku zrušili. Tovaryši žalovali, a Ferdinand arcikníže, správce království, sročil tovaryše všech tří měst Pražských s mistry jejich před právo Staroměstské, a to po dlouhém přelíčení ortelem nalezlo: „Ačkoli se vyrozumělo, že před drahně léty to jest za obyčej povstalo, že tovaryšům jedna kůže každého týhodne k jejich užitku kupována a do výspělku k vydělávání se jest od mistrů propůjčovala, ale aby takový obyčej od vrchnosti vysazen byl, toho se vyhledati nemohlo, a to se skutečně poznává, že purkmistr a rady vždy moc mívaly při řemeslech nepořádné obyčeje, jakkoli staré, proměniti, z té příčiny zvyklosť ta se zdvihá." Tedy co neměli tovaryši utvrzeno listem a spečetěno, ať to byla zvyklosť, „jakkoli stará," na to jim v těch krotkých dobách po r. 1547 mistři sáhli.

Také postřehujeme, že konšelé a královský rychtář, který v městech za trest hlídal a šetřil kde jakého hnutí a slova nebezpečného, po revolučním roce 1547 ničívali stávky a vzdory čeledi řemeslnické již v nejprvnějších zárodcích. V Lounech r. 1577 sotva že se dověděli konšelé o Martinovi řezáčovi, že není spokojen s jistým jich nařízením, ihned si ho dali dovésti na radnici a bez dlouhých okolků zavřeli ho do klády, napsavše o tom do register purkmistrovských, „že Martin některé řeči nenáležité na potupu ouřadu mluvil a jinejch po sobě, aby na strychy neřezali, posazoval".

Nápodobně zvedlo se r. 1560 v Starém městě Pražském bečváři Korbelovi a jeho čeledi. Korbel totiž stal se protektorem všech těch tovaryšů bečvářských, kteří způrně postavili se proti svým mistrům, ale

nejsouce dobře smluveni, brzy do žalářů městských pobráni jsou. Korbel jal se se svým tovaryšem a učedníkem obíhati potrestané tovaryše a mínil způsobiti bouři novou, zdárnější. Ale pánům ihned za tepla doneslo se, a učedník s tovaryšem zavřeni jsou hbitě. Do knihy městské o tom zapsáno, že jsou trestáni, „poněvadž jiné tovaryše, když jsou pro své neposlušenství do trestání vzati, obíhali, z čehož by opět nějaké zdvihnutí a vzbouření učiniti chtěli."

Ondřeje Korbele nedostali konšelé do vězení po dobrém. Vzpíral se všelijak. Když ho konečně přimkli, zapsal o jeho vině městský notarius: „že jest do pořádku bečvářského, jsa obeslán najíti se nedal, anobrž i starším vzkázal, že pro své vožralství přijíti nemůže, na měštěnína poctivého nenáleží, aby se tak ožírati a starším to vzkazovati měl."

Než přes to, že bystrým dohledem stávky tovaryšské bývaly v druhé polovici 16. věku velice stěžovány už v zárodcích, přece v pramenech nalezli jsme zprávy o nich, ovšem zprávy velmi vzácné.

Na příklad r. 1558 vyzdvihli se všickni tovaryši koželužští v Plzni od svých mistrů. Když chtěli vzbouřené tovaryše smiřovati cechmistři, jakožto správcové cechu, dali to za odpověď, že „chtí se radši k hlavě nežli k etcetera utéci" Tou „hlavou" mínili asi podkomořího nebo jinou vrchnosť pražskou, neboť dí konšelský protokol, že tovaryšům přespolní mistři „tu radu dali, aby se o to do Prahy utekli."

Kterak stávka se skončila, o tom už není zpráv, jen to se ještě uvádí, že tovaryši utratili všecky peníze z pokladnice, a že cechmistři je na posledku přece smlouvali s mistry, a to o nějaké kůže, u ovčáků kupované, což by poněkud ukazovalo na příčinu stávky. Který mistr totiž kupoval kůže od ovčáků a rasů, slul za nepořádného a nepoctivého, hanba byla v jeho dělnici pracovati. Od takových mistrů utíkávali tovaryši, poněvadž nepořádnosť mistrova byla by také jim úhonou. Byltě vůbec pojem cti tehda až ku podivu skroucený: který řemeslník nerad zabil psa, ztratil česť; který odřízl samovraha, ztratil česť; který pil s rasem, ztratil česť — a pozbyv řemeslné i občanské cti, musil i řemesla a živnosti prázden býti. Kárá to píseň satirická r. 1585, řkouc, že kdo prolije krev křesťanskou, je člověk vážený, statný, ale

„jest-li že by kdo psa zabil
aby řemesla prázden byl,
vyobcují jeho z cechu,
jest všechněm v posměchu"*

R. 1579 bylo z takové jalové příčiny hnutí mezi tovaryši lazebnickými v Praze. Vznikla totiž pověsť, že v Nové lázni se myla katovka, a v „Točenici" že se rasové myjí. Ihned čeleď z Královské lázně u mosta spůsobila křik na hospodě lazebnické, starší tovaryši lazebničtí hned vyzdvihli čeleď v dotčených obou lázních, a všecek tovaryšský cech oznámil, že s čeládkou lázní tak zhanobených nic nechtějí míti. Tím spůsobem byla by se čeleď všech lázní pomálu „rozpačila a rozehnala," ale v Praze tou dobou bylo již dosti prostředků po ruce předejíti bouř-

* „Rozmlouv. sv. Petra s Pánem." Konrad Hosius.

livý oumysl. Strůjcové bouře jsou tichým duchem zajati, a v městské „Špince“ a v „Polévce“, jakž sluly některé žaláře pražské, skroceni.

Naposled z tovaryšských stávek z druhé půlky 16. věku stůj tu ještě jen o ševcovském pozdvižení, jež se v Hoře r. 1555 událo. To mělo jiný popud nežli uraženou česť řemeslnickou. Šlo o lhůtu výpovědní. Z kusých akt komorního soudu dovídáme se, „že tovaryši řemesla ševcovského zoumysla proti mistrům se pozdvihli, snešše se, jakž neděle dočekají, že odpuštění od nich bráti budou a vyvstanou,“ aniž budou výpověď dávati týden napřed. Mistři se rozhněvali, některé tovaryše kázali do šatlavy vházeti, s jinými jali se prostřednictvím konšelů a rychtáře císařova vyjednávati, žalujíce, že ten úmysl tovaryšský „jim na velikou záhubu jest i také na újmu dělníků J. M. Královské při horách, nebo mistři dne sobotního na celý týden potrav nakoupí, nadějíce se, že tovaryši předce dělati budou, též také koží dne pátečního najednají, připovídajíce koželuhům v několika dnech zaplatiti, čemuž pak dostičiniti nemohou, nemajíce kým toho zdělati, když jim tovaryši vyvstanou.“

Rychtář císařský předkládal tovaryšům „prostředek ten, což se při jiných městech zachovává, aby totiž, chtíce odstoupiti, mistrům tejden napřed věděti dávali.“ Ale na to nedali tovaryši. Zastírajíce se nějakým starým řádem, oznamovali rychtáři, že raději všickni do vězení půjdou, nežli by šli k mistrům. Rychtář i konšelé namítali, že onen starobylý řád, k němuž se tovaryši volají, pochází z dob, když Hory dobře stály a tovaryši odevšad tam se hrnuli a nastupovali, k té době nynější že se už nehodí. Tak se hádali všelijak bez konce uspokojivého.

Když pak tovaryši, způsobivše v Horách všeobecnou stávku, jali se i do jiných měst psáti a tamější tovaryše pobízeti, aby „také podle nich stáli a jich neopouštěli“, nemohl králův rychtář než celou mrzutou věc odevzdati soudu a komoře královské. Tovaryši, pokud nebyli na Horách u vězení, sháněli velikým a těžkým nákladem k pražskému soudu advokáta a dali se v pořádný process s mistry.

Po ličbě soudné nepadl jim ortel sic, jak sobě přáli, ale mohli býti aspoň potěšeni z toho, že jich nepozavírali v pražskou Daliborku Ortel dotčený byl toho rozumu, poněvadž pražští tovaryši ševcovští, chtějíce odstupovati, mistrům svým týden napřed věděti dávají, aby tedy Kutnohorští rovně tak činili, „kterýžby se tak nezachoval, tehdy mistr má to rychtáři královskému a šefmistrům oznámiti, a oni mají takové tovaryše do vězení vzíti rozkázati.“

Tolik buď o stávkách řemeslnických tovaryšů.

Čtoucí zajisté dobře postřehl jisté podoby stávek starodávných se stávkami moderními, postřehl i rozdíly, z nichž hlavní ten, že bývaly na jedno řemeslo a město lokálně vázány. Ačkoli nelze ve zprávě o stávce Kutnohorských ševců neznamenati pokus o jistou organisaci ševcovských tovaryšů daleko široko vůkolních a přespolních, a mimo to jakkoli máme zprávy nepochybné, že se tovaryši jednoho řemesla a města dorozumívali v leckterých věcech s tovaryši po všem českém království: stávky řeme-

slnické přes to zůstávaly lokálními, majíce hesla i příčiny své, místní, kdežto moderní stávky jdou za hesly cizinskými, evropskými, bez ohledu na to, hodí-li se heslo a požadavek k lokálním poměrům či nehodí.

A poněvadž stávky dotýkaly se jen jediného řemesla, nelze, jakož svrchu již napověděno, přirovnati starodávné stávky k moderním co do počtu stávkujícího lidu. Jedinou vyjimku v tom činívali dělníci na Horách Kutných, poněvadž tu při báních stříbrných bývalo dělného lidu drahně pospolu; jejich stávky, kdykoli jimi chtívali hojiti svoje bolesti socialné, něco platily a dovedly ouřady městské a královské z míry velmi postrašiti.

Bouře havéřské byly také z té příčiny nebezpečny, že tvrdá a potlivá práce podzemní učinila lid báňský velmi odhodlaným.

Než i přes tu odhodlanosť jsou zprávy, že i po dobrém bylo lze uchlácholiti bouřlivý lid havéřský. Bylo to roku 1494, když havéři pro šidby rozličných pánů, zvlášť ouředníků z národa německého, vzhůru vstali. Tenkráte ukrotilo havéře několik sudů piva, napomínání kněze Svatomíra a snad i ona neobratná, směšná řeč konšela Kroupy, o níž potom sdělány potupné veršíky:

„A ten Prokop Kroupa,
Pověděl slovo z hloupa,
Stoje sloup u kamenného sloupa.“*

Pozdvižení havířská, o nichž zachovaly se paměti z dob krále Vladislava, neskonala se nikdy na prospěch lidu dělného. Obzvláště dojemně smutna byla secesse havéřská na Kaňk r. 1496. „V neděli před sv. Markétú havéři, připravivše se v odění, vešli na vrch u Kaňku, chtíce spravedlnosti hájiti a raději umříti, nežli by se tomu více dívali.“ Známotě, kterak zbrojně obklíčeni jsou od horských, kolínských a jiných měšťanů, kterak falešně s nimi namlouváno, a kterak nespravedlivě i ukrutně deset z nich na Poděbradech sťato.

Od těch dob postřehujeme v pramenech archivních, že velmi pilně a hbitě snažívali se ti, jimž náleželo, staviti bouře „knapů horských“ již v zárodku právě tak, jak obvykli si v městech dusiti pohnutí tovaryšů řemeslných.

Karel kníže Minstrberské, správce království, píše na příklad r. 1524 do Hory, aby násilně udušeny byly i projevy takové, které nebyly ještě bouřkou. „Došla nás zpráva,“ píše kníže, „že by se tam na Horách nějaké vejtržky dály od některých osob a že by jako zajtra v počtu nějakém před vás vstúpiti chtěli. Protož vám s pilností poroučíme, ač by které osoby co před se bráti chtěly, takových hned bez skutečného trestání nenechávejte.“

A když přece přes vši bedlivosť úřední schylovalo se k pohnutí havéřskému, první bylo schovati vůdce do vězení. Týž prve psaný správce království Českého píše r. 1513 do Hory o hutnících, „kteří se zdvihli a v žádné huti nedělají“ přísný rozkaz, by po těch, „kteří toho původ jsou“, konšelé pilně se ptali, a od ostatních je oddělili.

* Dačický-Rezek. I. 49. Kořínek. Paměti. 212. Palacký. V. 1. 373.

V pozdějších letech již nebouřili se havéři tak snadno, ale spíše a raději od hor utíkali. Známe několik mandátů o tom, že utíkají a že by měli býti lapáni.

Z čeledi, zaměstknané v hospodářství, jediní vinaři pražští pokusili se o stávku. Bylo to r. 1619. Vinaři nebyli spokojeni se mzdou, kterou jim rok co rok na radnici staroměstské nákladníci s perkmistrem stanovili s tím výslovným oumyslem, aby „se nad míru draho dělníci nenajímali.“ Roku svrchu psaného starší vinařové „to nařízení všetečně přestoupili, čeleď vejšeji přepláceli, nákladníkům čeleď odluzovali, proti hospodářům pozdvihovali.“ Když perkmistr chtěl za pomoci ouřadu starší vinaře trestati, přihnali se všickni dělníci s hrozným šumem před perkmistrův dům a naposledku dovedli toho, co chtěli Nákladníci svolili se, slyšíce takový hluk v městě a majíce na vinicích nemilý a škodlivý klid, že mužům dají po 3 groších na den a ženám po půl sedmém krejcaru, tedy o půl groše a o půl krejcaru víc než na rathouzní tabuli ouředně byli oznámili.

Že se nebouřili dělníci viniční za příčinou doby pracovní, to podle našich poměrů div jest. Řád vinařů lounských, z r. 1589 v pražském musei chovaný, ukládá totiž dělníkům, aby na práci byli od Provodu až do Prosebné neděle denně 12 hodin, a odtud až do sv. Trojice aby denně pracovali hodin čtrnácte! Z města na vinice bylo hodinu i dvě hodiny cesty jíti, a kdo nestál, když starší vinaři troubili, pozbyl část mzdy nemalou. Byl tedy dělník viničný za 24 hodin denních jen osmi hodin pánem. Však i tehdejší tovaryši řemeslní v létě musívali do díla „se sluncem“ a s díla odcházeli zase „se sluncem“ čili v hodinu dvacátou čtvrtou.

O realismu uměleckém.

Napsal dr. O. Hostinský.

Všechno zapírání bylo by marné: jsme uprostřed velké revoluce esthetické. Na západě i na východě evropském již dávno se bojuje s onou přirozenou horlivostí, ba vášnivostí, s níž člověk to, co má dobrého, hájí, a tomu zase, co přináší nového, klestí dráhu. Všude mluví a píše se o realismu a o naturalismu, jehož odpůrcové stojí ovšem pod nejrůznějšími prapory, kritika nabývá jakožto zbraň útočná i obranná nové důležitosti, ve velkých městech zařizují se dokonce zvláštní divadla především novému umění zasvěcená, realistické hnutí samo již tak zmohutnělo, že dělí se na různé směry a proudy . . . K nám teprve před nemnohými léty zalétl hlomoz dalekých bojišť, a dnes již válečná hesla šíří se v umění i v kritice, a na místě nejednom došlo dokonce i k opravdovým srážkám. Máme se toho lekati? Nevím věru proč. Nechť ten neb onen má pravdu, nechť rozhodnutí v budoucnosti dopadne tak nebo jinak — již tím získáme, když účastni budeme onoho čilého hnutí, které teď zavládlo v umění a literatuře celé téměř Evropy. Obzor náš rozšíří se, unikneme jednostrannosti a především unikneme šabloně, která tak ráda dusí umělecké snahy zejména v národech menších, v nichž skoro celý Parnass obydlen jest jedním kroužkem přátel nebo alespoň známých kollegů, vzájemnému přizpůsobování se a napodobování až příliš nakloněných. Skutečným talentům otevrou se nové cesty, rozvoj osobností uměleckých stane se volnějším a zdravějším. Vždyť sami ve svých mladých poměrně dějinách umění máme již příklad nad míru výmluvný: čím jiným osvěžil Smetana náš ruch hudební, nežli tím, že rázem uvedl nás do onoho proudu světového, v němž právě názory nové zápasily se starými? Byli sice i tenkráte mezi námi krátkozrací prorokové, kteří obávali se, že stržena do oněch vášnivých bojů o Wagnera a o Liszta naše česká hudba najisto zahyne, zahynouti musí a dnes? Nechť však sami řeknou: kde bylo by naše umění hudební bez Smetany? A překáželo snad nenáhlé vítězství jeho uměleckých názorů třeba jenom v nejmenším těm, kteří dle vlastní individuality své ubírali a ubírají se zase cestami jinými, jen když něco dokázali, co ve svém oboru bylo opravdu dobrým, vynikajícím? Obdoba mezi naší situací hudební na začátku let sedmdesátých a tím, co dnes se připravuje u nás na poli literárním a výtvarném, zdá se mi býti příliš zajímavou a příliš poučnou, než abych byl mohl nepoukázati k ní alespoň slovem hned na tomto místě.

Dokonalý, zevrubný a objektivní obraz celého toho hnutí realistického v současném umění evropském ovšem dosud nemáme, ba obraz takový dnes ještě není ani možný; možnými jsou jen náčrtky jednotlivých partií nebo celkové přehledy docela zběžné a povšechné. Velikým

činitelům tohoto hnutí i po desítiletích jsme příliš blízcí, nežli abychom je správně dovedli odhadnouti, a některé z nich dokonce nemůžeme chladně a klidně posuzovati z té příčiny, že vlastně samy plně se ještě ani nevyvinuly a že známe je takořka pouze dle mohutných stínů, které je předcházejí

Vzpomeňme si jen na to, co každý má na paměti a na jazyku. Některé veliké události politické poskytly hnutí tomu pevnou půdu: Pád romantismu franzouzského souvisí zajisté tou měrou s druhým císařstvím, jako Zolův naturalismus s republikou; na Rusi ony proudy, kterými východní a slovanská otázka nenáhle dostala se na vrch, nesly i realistickou literaturu; v Německu teprve v nové sjednocené říši zmáhá se sebevědoměji nový směr. K tomu přidejme ony velké kulturní otázky, které od polovice tohoto století hýbají celou Evropou: na jedné straně pokroky věd, zejména přírodních, z nichž hlavně učení Darwinovo zjednalo si veliký vliv též na směry a názory literární, na druhé pak nepopiratelné faktum, že dostaly se do popředí i otázky náboženské (jež arci jen částečně souvisí s politickým bojem církve se státem), a především jiným: hnutí socialní, jehož váhu a význam počínají nyní snad chápati nebo alespoň tušiti veškeré vrstvy společenské.

To vše — a mnoho jiných činitelů druhého řádu — nezbytně přetvořuje nejenom lidstvo samo, nýbrž ovšem i jeho obraz v zrcadle umění, nebo ještě správněji řečeno: přetvořuje i toto zrcadlo, tradice totiž a prostředky umělecké. Ukázati, jak se to děje, stopovati všechny vlivy a účinky, jimiž moderní umění tak podstatně se mění namnoze v samých základech svých, jest úlohou dějin umění, především pak dějin literatury. Arci dnes ještě nelze o historickém rozvoji realismu pronésti poslední, konečné slovo; přece však jest příliš zajímavý, příliš důležitý, než aby nebyl vítán každý příspěvek k jeho objasnění. Jinde i na tomto poli je čilý ruch; my Čechové však bohužel právě zde jsme velmi chudi, tak že na př. nemáme ani řádnou historii franconzské nebo ruské literatury — a o tyto dvě v otázce naší především běží. I dána tudíž nejednou již dobrá rada uvážení hodná, aby alespoň některá monografie o přítomném hnutí literarním se přeložila; třeba jenom dodati, že volba monografie takové — nebo lépe několika monografií takových — ovšem není věcí tak snadnou, ač má-li se vyhověti oběma nezbytným požadavkům: jednak podati vyznání víry nového směru authentické, nezfalšované, jednak zase vyslechnouti objektivně i to, co s druhé strany podstatného proti tomu se namítá.

To však je věcí literárních historiků, ne mojí. V řádkách následujících podati chci něco jiného: některé reflexe, jež vnutily se mi při pohledu na to, co má na sobě patrný znak nové doby, hlavně v románu a v malířství. Budou to reflexe po výtce esthetické; při nich více záleží na tom, aby zakládaly se na zjevech typických, z nichž bylo by možno poznati to, co realismu uměleckému všech směrů je společného, nežli aby zahrnovaly celý historický rozvoj oborů těch anebo poskytovaly úplný přehled nynějšího stavu jejich. Kdo má na mysli třeba jenom Flaubertovu „Madame Bovary“, kterýkoliv z předních románů Zolových, dále Turgeněva „Otce a děti“ —, Dostojevského

„Vinu a trest," Tolstého „Vojnu a mír", a konečně snad vedle téhož „Moci temnoty" i některou hru Ibsenovu, kdo viděl sbírku obrazů Vereščaginových a připomíná si třeba jen to, co z prací moderních impressionistů zabloudilo do našich uměleckých výstav a obrázkových časopisů, dovede zajisté kontrolovati následující úvahu dle vlastního názoru, beze všeho přílišného apparatu příkladů a citatů.

Ale mám vůbec právo, klásti hlavní váhu na úvahu esthetickou a stavěti výklady historické do pozadí? I o tom musím promluviti; neboť nyní mnoho věřících hlásí se k dogmatu autoritou Tainovou krytému a vlivem jeho šířenému, že totiž esthetika vlastně není ničím jiným, nežli historií umění. Uvažme však, že k plnému porozumění a ocenění umění vůbec nebo jeho okamžitého stavu dozajista potřebí jest i výkladu historického i rozboru kritického, ale že možno přece, ba pro lepší přehled i nutno, klásti sobě otázku dvojí. Jednu: jak a čím vzniklo nové hnutí, které jsou jeho hlubší prameny, jaký jeho rozvoj a jaký význam pro celý náš kulturní život? Druhou pak: Čím jeví se hnutí to na tvoření uměleckém, co získali jsme z něho pro pokrok umění, jakými zvláštnostmi obohatily se jeho prostředky a povznesly se naše esthetické názory? První otázka pátrá po příčinách, druhá konstatuje a posuzuje následky. Obě patrně souvisí, a věcně nedají se od sebe odloučiti; běží-li však o odpověď, možno zajisté každou otázku bráti o sobě, tak že buď historický výklad buď esthetická diskusse bude — ne snad výlučně panovati, ale míti přece rozhodující převahu.

Či nemá vůbec býti ani řeči o nějakém posuzování esthetickém? Někdy skutečně se tak mluví, ačkoli všude a všude, kam jen pohlížíme, provozuje se kritika, odmítavá nebo vynášející, ať již formule její jsou takové nebo jinaké. Kritika však, ku které zde především se odvolávám, je umělecká činnost sama: Ne všechno, co umělci napadlo, napíše hned nebo vymaluje; a ne všechno, co napsal nebo vymaloval, zůstává tak, jak z péra nebo štětce vyplynulo. Umělec volí, vybírá, zkouší, schvaluje, zamítá, je dle zdaru činnosti své sám s sebou spokojen nebo nespokojen. a mění na díle svém tak dlouho, až konečně vyhověl svým vlastním požadavkům a poslední příčinu nespokojenosti pokud možná odstranil — slovem: on činí rozdíly mezi dobrým a špatným, krásným a šeredným, t. j. on soudí. A je tento soud jeho snad pouhou libovůlí, pouhým rozmarem? Pak nemohl by tvůrce uměleckého díla očekávati, že jiní budou souditi stejně s ním, že podaří se mu nalézti ohlas u obecenstva, mluviti od srdce k srdci; neboť jenom nezvratné spoléhání na jakýsi souhlas posudků tvůrcových a vnimatelových — nechť jsou důvody souhlasu toho jakékoliv — dodává umělci síly a jistoty v práci, odvážnosti a vytrvalosti v boji: jest souhlas ten hlavní, nezbytnou podmínkou veškeré zdárné činnosti umělecké, a sám zase nebyl by ani možným, kdyby pravidla, dle nichž o hodnotě uměleckého díla vědomě či nevědomě se soudí, t. j. pravidla esthetická, v samotné přirozené povaze lidské neměla svůj základ pevný, vědeckému bádání přístupný.

* * *

Dle nejpopularnější formule celá otázka realismu není ničím jiným, než sporem mezi krásou a pravdou: umění realistické ve sporu tom stojí při pravdě, a kde toho pravda žádá, staví se i proti kráse. Mluvíme zajisté o „krásném umění“, abychom slovem tím naznačili, že veškeré umění v užším slova toho smyslu, výtvarné totiž, hudební, básnické a mimické, ne sice výhradně, ale přece měrou velmi značnou a spůsobem karakteristickým, a to právě na vrcholu svém, řídí se zákony krásy. V některých oborech uměleckých, jako v malířství, sochařství, herectví, básnictví, dlužno však uznávati zároveň zvláštní požadavek pravdy, t. j. věrnosti obrazu čili shody jeho s tím, co představuje, se vzorem nebo předmětem jeho. Že oba tyto požadavky mohou se octnouti ve sporu a také velmi často se ocitují, jest na bíle dni. Usedavý pláč mnohdy i krásnou tvář tou měrou znetvořuje, že stává se nejenom šerednou, ale přímo směšnou. Umělec, jenž za žádnou cenu nechtěl by se zpronevěřiti pravdivosti výrazu, vyobrazí tedy plačící tvář takovou, jakou v daném případě náhodou jest, totiž třeba nehezkou; jiný, jemuž přede vším běží o krásu, obětuje zase raději kus pravdy, tak že snad pohřešujeme právě ten stupeň výrazu, který by na tváři dle dané situace jeviti se musil. Je to příklad snad trivialní, ale dozajista typický.

Ostatně takovéto spory povinností vyskytují se všude, v životě jako v umění, a ovšem nikdy z nich neplyne, že příkazy, jimž člověk nedovede vždy vyhověti zároveň a stejně, byly by proto méně oprávněny. Zde však záleží nám na něčem docela jiném; neboť tohoto sporu nepopíratelného užívá se velmi zhusta k tomu konci, aby se otázka realismu uměleckého rozhodla šmahem a rázem — ovšem v jeho neprospěch. Pravívá se totiž: Nejvyšším zákonem umění jest krása; a kdykoliv pravda jí odporuje a překáží, musí pravý umělec, ač nedovede-li dokonale vyhověti oběma, straniti kráse, nikoliv pravdě. Pravdou, která ruší krásu, dostáváme se na půdu neesthetickou, překročujeme hranice krásného umění a ocitujeme se v říši šeredna. A třeba by se všechno to neříkalo vždy těmito holými, nezaobalenými slovy, jimiž formuloval jsem to zde, přece smysl všech úvah podobných bývá týž, všechny vyznívají ve známé poplašné heslo: Konec krásna, konec umění!

Je stanovisko to oprávněno? Je skutečně pravda, o niž běží umělci — dejme tomu i umělci nejrealističtějšímu — něčím, co nalézá se mimo hranice umění a esthetiky, tak že v díle uměleckém vlastně jen trpěno bývá z milosti krásy? Nikoliv. Pravda umělecká, t. j. věrnost obrazu uměleckého, jest právě tak prvkem esthetickým, činitelem krásna, jako úhlednost linií a tvarů, harmonie barev a zvuků, plynulost a kontrast myšlének básnických, souměrnost komposice celkové. Samo sebou se rozumí, že ve věci hlavní totéž platí o obraze viditelném, jejž předvádí nám malíř, sochař nebo herec, jako o obraze slovem básníkovým v pouhé fantasii naší oživeném. Prozatím však v řádkách následujících zvolíme si příklady z oboru výtvarného pro větší jejich názornost a jednoduchost.

Požitek, jejž máme z pohledu na obraz dokonale pravdivý, přirozený a živý, podstatou svou bez odporu jest požitkem esthetickým. Kdyby nebylo tomu tak, přestávali bychom na pouhém souhlasu logickém, na pouhém poznání theoretickém. Netřeba ovšem dokládati, že v umění běží

o mnohem více. Pravdivost obrazu ze stanoviska logického, theoretického, předpokládá pouze shodu podstatných znaků, postačujících k bezpečnému, určitému poznání věci zobrazené. Poznání to však je toliko nezbytnou podmínkou pravdy umělecké, nikoli však její podstatou, jejím jádrem Neboť tam, kde ona logická, theoretická pravdivost obrazu je dovršena, začíná teprvé esthetická hodnota jeho. Znamenalo by zajisté velmi málo, kdybychom chválili vyobrazení jen proto, že poznáváme, co představuje. Vždyť každý ví, že i při podobizně stačí k poznání zobrazené osoby jakési minimum podobnosti, které shledáváme i při karikatuře, ba namnoze i při nepodařeném pokusu začátečnickém. Sám nezkušený laik činí rozdíl mezi podobiznou, o níž nemůže říci nic jiného, nežli: „to jest on", a jinou, o které bezděčně praví: „jako by byl živý — jen mluvit." Libý cit, jímž každé poznání (jak již Aristoteles pozoroval), bývá provázeno, v prvním případě hned okamžikem dokonaného poznání je pro vždy odbyt; v případě druhém však trvá a stále se obnovuje, nechť sebe déle a kdykoliv na obraz se díváme. Ono plus totiž, jímž pouhá znatelnost a srozumitelnost obrazu povznáší se do ovzduší esthetického, ku pravdě umělecké, netýká se již podstatných znaků logických (bez nichž by arci obraz nebyl obrazem), nýbrž všelikých rysů vedlejších, zvláštností nahodilých, třeba i nepravidelností a nedostatků, jež předmět na sobě má nebo alespoň na sobě míti může, týká se slovem celého, plného zjevu jeho, nechť již onen předmět sám nalézá se ve skutečnosti anebo pouze v umělcově fantasii.

Porovnejme jen některá poučná vyobrazení, jež nalézáme mnohdy i velice pečlivě provedená ve spisech vědeckých, se studijními náčrtky účelům uměleckým sloužícími: záliba na šťastně zachycených a obratně provedených skizzách tohoto druhu bývá nepopíratelně esthetická, vždy živá a svěží, i když předmět sám o sobě je nám třeba docela lhostejným, nebo dokonce přímo nepěkným, kdežto záliba na illustraci pouze poučné jen pro úhledné a souměrné tvary její do jisté míry jest esthetickou, závisíc ostatně na odborném interessu našem pro zobrazenou věc samu. Jinými slovy: tomu, co nazýváme uměleckým dílem, je nejzběžnější náčrtek v studijní knížce malířově neskonale bližším, nežli nejpřesnější diagram botanický nebo anatomický.

A ještě o jiné věci přesvědčíme se tímto porovnáním: o nesprávnosti totiž onoho dosti zhusta hlásaného názoru, že obraz pouze pravdivý, věrný, přirozený, není ještě esthetickým, nýbrž že se jím stává teprvé příkrasami všelikými, které ku pravdivosti jeho přistupují: lahodností obrysů a rozměrů, harmonií barev atd. Dle příkladů právě uvedených očekávali bychom zrovna opak toho. Neboť botanicky poučný výkres květu nějakého se všemi tyčinkami a bliznami, vyobrazení brouka se stejnoměrně rozloženými nohami a tykadly, třeba i s rozepjatými křídly, nebo vzpřímená postava člověka, jež učňovi plastické anatomie znázorniti má polohu a tvary povrchních svalů a průměrné rozměry těla, všechno to je formalně mnohem úhlednější, symmetričtější a harmoničtější, nežli tatáž květinka studujícím dle přírody malířem několika tahy štětce načrtnutá s tímtéž broukem po ní lezoucím, nebo aktová studie několika málo črtami křídovými provedená. Zde tedy obrazu rozhodně ubylo oněch

zevnějších příkras formalních, aniž přibylo mu za to zřetelnosti a správnosti ve smyslu theoretickém, vědeckém — a přece obraz takový má nepoměrně větší hodnotu uměleckou, esthetickou: vždyť dovedl umělec třeba jen sporými rysy nejhrubšími vykouzliti odlesk plného skutečného zjevu živoucího.

Z těchto úvah, na pohled snad příliš samozřejmých, než aby se nezdály poněkud zbytečnými, pro účel svůj získáme mnoho: nepředpojatost proti požadavku pravdy v umění. Jest-li pravdivost obrazu činitelem esthetickým nejinak, nežli kterýkoliv jiný prvek krásna, pak nemusíme se věru zarážeti, když seznáme případy, v nichž snaha po dokonalé pravdivosti, věrnosti obrazu svrchovaně, třeba i výlučně ovládala tvoření umělcovo. Zajisté vyhradíme si i pro případy takové volnost posouzení uměleckého díla, o něž běží, všemi směry, ale nebudeme se alespoň báti, že schválením tvoření podobného zmizí nám pod nohama všechna pevná půda esthetická a umělecká, nebudeme se křižovati, že tím bude veta po všem krásném umění, nýbrž prostě spatříme i v nejkrajnějším realismu ustupování jednoho činitele esthetického druhému, stejně oprávněnému, spatříme v něm nanejvýš jednostrannost v daném případě neodůvodněnou — ale vždy jednostrannost uměleckou, esthetickou. A jako v oboru mravním žádná zásada netratí na svém ethickém významu proto, že octnouti se může ve sporu se zásadou jinou, tak i nám zde, se stanoviska ryze uměleckého, nebude pravda jakožto „rušitelka krásy“ ničím horším, nežli krása jakožto „rušitelka pravdy“. Arci při tom vždy sobě budeme pamatovati, že ve všech podobných rčeních užívá se slova „krása“ ve smyslu užším, pregnantním, k naznačení pouhé krásy zevnější, úpravné (nebo jak obyčejné, ač ne zcela přesně se říká, formalní), kdežto pravý význam slova toho zahrnuje v sobě i pravdivost obrazu uměleckého.

* * *

Hned s hora poukázáno bylo k tomu, jak široký proud kulturní působil a působí na moderní umění realistické, v němž obráží se světový názor v mnohých podstatných věcech nový, a ne-li veskrze již hotový, tož přece před očima našima se tvořící. I bylo by zajisté velmi pochopitelno, kdyby spatřovala se podstata realismu uměleckého právě v těchto nových názorech, k jichž formulování, prohloubení a rozšíření umění patrně nemálo přispívá. Avšak míněním takovým neobjasnila by se vlastní povaha realistického umění s té stránky, s níž zde na ně pohlížíme, totiž se stránky esthetické. Že někteří přední zástupcové realismu skutečně na to, co básněmi nebo malbami svými hlásají, kladou váhu největší, považujíce se především za apoštoly nového názoru světového, jejž oni jakožto umělci ovšem svými prostředky propagují, a v druhé řadě teprve za reformatory umění, nesmí nás másti. Děje se to zcela přirozeně. Vedle svrchované pravdivosti obrazu jest heslem nového proudu toho zároveň i dokonalá opravdivost umělcova: pokud v díle jeho jeví se jakékoliv stopy subjektivního názoru světového, musí to býti jeho skutečný, osobní názor nelíčeně a přesvědčivě podaný, nesmí to býti nic vylhaného, nic vypůjčeného, nic umělci samotnému lhostejného.

Nemáme tedy práva, považovati umělecké dílo již za pochybené, jestliže snad v něčem odchyluje se od toho, co dnes za moderní názor světový obecně bývá pokládáno. Ba snad vůbec ani nemáme jednotného názoru takového; vzpomeňme si jen, jak vzdálen je názorem svým Zola od Tolstého! Že něco společného mají myslící vrstevníci každé doby, tedy i konce devatenáctého století, je přirozeno, ba nemůže ani jinak býti; avšak takových protiv, takových růzností směrů myšlenkových, jaké pozorujeme nyní, v minulých stoletích zajisté dávno nebývalo, a tomu odpovídá ovšem i pestrost názorů v roucho umělecké oděných. Ale nechť sebe více rozcházejí se mravní a intellektualní tendence realistů moderních — ve způsobu svého uměleckého tvoření mají tolik společného, že ani povrchnímu pozorovateli nelze to zneuznati. Musíme tedy opatrně lišiti umělcův světový názor od způsobu a prostředků, jimiž tlumočí jej ve svém díle, musíme lišiti to, co v názoru onom je moderního, časového, od toho, co v těchto formách a prostředcích je realistického. Staří malíři nizozemští a hollandští zajisté kráčeli cestami rozhodného realismu uměleckého — ale jak velice rozdílné od nynějšího bylo asi jejich filosofické pojímání života!

Během dalších úvah budou se nám vždy naskytovati nové doklady toho, že vlastní podstatu realismu více hledati sluší v poměru umělcově k zevnějšímu zjevu světa nežli v jeho myšlenkách o světovém řádu, více tedy v stanovisku a způsobu skutečného nazírání na tento svět, nežli ve filosofickém výkladu jeho — kterýžto výklad ovšem dle starého zvyku také rádi nazýváme „názorem" světovým. Život a umění za našich dnů jakoby navzájem si vyměňovaly úlohy: doby dřívější hleděly uměním účinkovati na život, aby jej esthetisovaly, dnes hlásá se naopak, že nesluší umění vnášeti do života, nýbrž spíše život do umění; toto nemá býti zrcadlem, jímž na skutečný svět vrhá se světlo umělé, třeba sebe krásnější, nýbrž zrcadlem, v němž svět ten, třeba sebe neutěšenější, věrně se obráží; kdysi umění chtělo býti školou života, nyní život stává se školou umění.

A jestliže vůbec zvláštní mravní a filosofické stanovisko uměleckého díla sluší sice vážně zkoumati a posuzovati, avšak pouze jakožto osobní projev jeho tvůrce, po případě celé skupiny, celé školy umělecké, nebo třeba i celého národa, celé doby: pak nelze také připustiti, co velmi často, a s velikou zálibou právě proti realismu se tvrdívá, že totiž podstatným znakem, ba vlastním jádrem jeho jest pessimismus, jest jakási chorobná rozháranost, vůbec jakási stísněná, ponurá nálada mysli. Zajisté tyto rysy pozorujeme na nejednom z předních zástupců novověkého realismu uměleckého; ale patrně ne proto, že je realistou, nýbrž jedině proto, že je synem své doby. A kdybychom chtěli uvésti to ve spojení nějaké s jeho umělectvím, mohli bychom nanejvýš říci, že jeho upřímnost a poctivost všeho pokrytectví vzdálená bez obalu vyslovuje to, co jiní z jakýchkoliv důvodů raději zamlčují nebo dokonce zapírají. Že valná část vzdělaného lidstva za našich dnů stůně pessimistickou rozháraností, nervosní rozechvěností, je bohužel pravda; jakým právem však umělecký realismus, jenž toto nepopíratelné faktum prostě dosvědčuje, nazývá se chorobným?

Alex. Herccn nazval prý kdysi ruskou literarní historii seznamem mučedlníků a trestanců. Příkrý to zajisté výrok — ale máme-li na paměti životopisy mnohých vynikajících básníků ruských, pochopíme jej. Kdo může se diviti člověku, jenž v dusném, otravném ovzduší vyrostl a žije, že na tváři jeho nekvetou růže? Kdo může vytýkati Dostojevskému, že schází mu harmonický klid onoho šťastného Olympana, jenž napsal „Fausta“? Připouštím, že duch, jenž vane z nemalé části moderního umění, je těžkou obžalobou naší společnosti, a namnoze bohužel i spravedlivým ortelem nad ní: avšak není-liž sebepoznání prvním krokem k nápravě?

* * *

Otázka po oprávněnosti tendence v umění patří mezi nejdůležitější záhady jeho theorie, a více než kterákoliv jiná objasňuje se moderním proudem realistickým.

Nelze upříti, že tendenčnost tvoření uměleckého za jistých okolností stává se pravým zájmům umění velmi nebezpečnou. Tenkráte totiž, když objevuje se jako živel cizí, z venčí do organismu uměleckého díla násilně zasahující a jej rušící. Dejme tomu, že básník do děje nějakého vnáší tendenci, která v něm původně nebyla; on musí pak činiti ději tomu větší, menší násilí, musí se odchýliti od onoho psychologického rozvoje, jejž by jinak, t. j. bez oné tendence, považoval snad za jedině možný, musí jednajícím osobám vnutiti názory a zásady, jež by jinak nemohly ani míti, musí po případě — abych užil běžného názvosloví — nejenom vnitřní pravdu, nýbrž i zevnější krásu svého díla obětovati. Vzpomeňme si ku př. na nevzácné u nás příklady, jak moderní názory mravní, filosofické a náboženské bývají zanášeny do reformačního hnutí 15. a 16. století, jak moderní strannictví politické a národní bývá podkládáno činitelům dějů za války třicetileté. A co tím vším básník získá? Účinnost věru minimalní, obyčejně jen okamžitou. Neboť jestliže vůbec vliv umění na skutečný život v případech vylíčenému podobných není ani tak silný, ani tak trvalý, jak obyčejně se předpokládá, tož zcela přirozeně působivost tendence, na živosti a hloubce dojmu uměleckého závislá, tou měrou slábne a mizí, kterou zobrazenému předmětu ubývá přirozenosti, pravdivosti a tudíž i přesvědčivosti. To asi měl na mysli Flaubert, když řekl: „Každá kniha, která je tendenční, přestává býti dílem uměleckým.“

V jednom případě však tendence uměleckému dílu nemůže ublížiti ani na pravdě ani na kráse: když nemusí se zvolené látce teprvé vnucovati od jinud, nýbrž když v ní samotné, v její vlastní podstatě, již původně jest obsažena, tak že zcela nehledaně a nenuceně, ba přímo nezbytně z ní plyne, t. j. když tendence jest opravdu věcná. Pak účinnost uměleckého díla i ve smyslu tendence větší dokonalostí esthetickou jen získá, aniž by sama dokonalosti té v nejmenším překážela. Čím pravdivěji a živěji totiž podán je příběh nebo výjev nějaký, tím hlubší a tím trvalejší budou zajisté všechny dojmy, které předmět sám s sebou přináší. Tendence pak přestala již býti něčím zevnějším, cizím, rušivým, jsouc naopak přirozenou silou básni nebo obrazu immanentní, ona sice

sama sebou ještě uměleckému dílu nepřidává hodnoty esthetické (byť jinak záměr umělcův byl sebe šlechetnějším a tudíž i čin jeho se stanoviska mravního sebe ctihodnějším), ale tím, že umělce pobádá k pravdivosti a živosti líčení co možná největší, přece alespoň nepřímo hodnotě té slouží, nižádným způsobem však jí nepřekáží. Slovem: snáší-li se vůbec tendence s některým směrem uměleckým, je to zajisté směr realistický, ovšem pokud tendence sama je ryze věcná.

Válka na př. ode dávna bývala malířům látkou nad míru vítanou a právě v nejvyšším umění pilně pěstovanou. A jak různým tendencím musila se propůjčovati! Někdy běželo o oslavu hrdinství — apotheose udatného jednotlivce přímo divy páchajícího ustoupilo pak všechno ostatní, zejména všechno to, co surovostí, bídností a hnusností svou musilo by v člověku s lidským srdcem v těle vzbuditi živý, nepřekonatelný odpor. Jindy zase jednalo se o oživení citů vlasteneckých, národních, dynastických — vlastní samolibost a záští proti nepříteli nesnášely pak stejnoměrného rozdělení světla a stínu na obě bojující strany. Opět jindy interes historický žádal znázornění pamětihodné události bitevní — pak byla zajímavost, přehlednost a poučnost požadavkem prvním, obraz stal se theatrálním, neprozrazuje ničeho z toho, co odehrávalo se za kulisami. Slovem nešlo vlastně o válku, nýbrž skoro výhradně jen o sceny bitevní. Že těchto posledních zmocnila se též moderní technika realistická, je pochopitelno; po velké válce francouzsko-německé stávalo se to namnoze s úspěchem velmi značným — ale pokud zde onde tendence s hora vzpomenuté vystupovaly do popředí, činily právě ony malby nepříjemně strojenými, které jinak byly právě nejrealističtěji provedeny. Tu objevily se obrazy Vereščaginovy — ne jednotlivě, nýbrž jako celé řady, souvislé cykly. Umělec ten vládl dokonalou technikou moderní, měl znamenitý dar pozorovací a také mnoho vlastních zkušeností v poli nabytých nejinak, než jiní malíři současní, zejména francouzští, a byli-li tito tendenčními, byl jím on také. Avšak právě ve zvláštní tendenci Vereščaginově hledati sluší nejenom veliký rozdíl mezi ním a ostatními vrstevníky, nýbrž i důvod jeho vzácných úspěchů. Dá se to říci krátce: on nějakou tendenci svou předmětu nevnucoval, nýbrž spokojil se s tendencí tou, již vnutila válka jemu. Spatřovalť ve válce jen hrozný, nelidský šílený boj člověka proti člověku, boj, jehož ovocem je neskonalé utrpení, neskonalá bída a záhuba tisíců a tisíců; této úvaze pak čistě lidské a plynoucímu z ní hlubokému, srdce rozrývajícímu citu soutrpnosti ustoupilo všechno ostatní. Otázka, zda-li barbarství to je nutné čili nic, motivy a hesla, jichž se užívá nebo zneužívá při válčení, úspěchy, jichž dobývají vítězové — to vše mizelo při pohledu na hladové, mrznoucí, raněné a mrtvé vojáky, ať přítele, ať nepřítele. A týmtéž dojmem, kterým válka skutečná působila na něho, měly zase obrazy jeho působiti na diváka, ovšem bez nejmenší újmy na své hodnotě čistě umělecké; to mohlo se arci podařiti jen malíři dokonale realistickému. Tendenčnosť Vereščaginova osvědčila se tedy vlastně jen rozhodnutím, že bude malovati válku: pak další slovo měla již válka sama. Arci válka, jak ji vidí nestranný, t. j. vojenskými aspiracemi osobními nedotknutý očitý svědek, jenž všude především vidí v člověku člověka, a ne občan

třeba na sta mil vzdálený, jenž raduje se z novinářských zpráv o tom, jak „naši vyhráli“. Vereščagin sám pravil: „Jiní malovali krásné bitvy, já viděl jsem a maluji ošklivou válku.“* Jeho obrazy nejsou apotheosou ani války, ani válčících, a když na jednom z nejkrásnějších předvádí nám Skobeleva na Šipce, an jásajícímu vojsku děkuje za dobyté vítězství, nezapomíná umělec ani okamžik na cenu, za niž jásot ten je zakoupen, a vítězoslávu v pozadí zobrazenou provází nejvýmluvnějším komentářem: popředím mrtvolami posetým. A k řadě výjevů z války turkestanské přidal zvláštní dedikaci svrchovaně sarkastickou. vymaloval kupu lidských lebek s podpisem: „Věnováno všem minulým, nynějším a budoucím vítězům.“ I nelze se tomu diviti, že válečné obrazy Vereščaginovy právě pro onu bezděčnou tendenci nelíčené pravdivosti vzbudily značný odpor netoliko vojenských kruhů — na Rusi i jinde —, nýbrž i nemalé části ruského obecenstva, která spatřovala v nich nevlastenecké snižování prý oné slavné a svaté války.

A podobně, jako Vereščagin, i Lev Tolstoj líčí válku. Oba, pokud jsou tendenčními, jsou jimi jen svrchovanou pravdivostí obrazů svých, oba podávají jen to, co pozorovatel může postihnouti v poli samotném, ne však to, co by si musil teprve doma u psacího stolku, třeba na základě zkušeností svých konstruovati. Také Tolstoj ve válce spatřuje sice „událost protivící se lidskému rozumu a vší lidské přirozenosti“, vzájemné dopouštění se nesčíslných zločinů, na jejichž sečtení nestačily by ani letopisové všech soudů celého světa, zříkání se lidského citu a lidského rozumu se strany milionů lidí, kteří táhnouti musí proti nepříteli a hromadně ubíjeti tvory sobě podobné („Vojna a mír“): přece však i on, pokud běží o dílo umělecké, účtuje prostě s danou skutečností a na válku dívá se klidně a objektivně, bystrým, pronikavým zrakem básníka, stejně jako Vereščagin zrakem malíře.

Jest patrno, že tendence zde plyne z čisté lidskosti, ze šlechetné soutrpnosti s bližním; a jestli že také umělecké dílo samo o sobě nemůže přímo způsobiti nápravu života skutečného, tož alespoň poopravuje naše názory o něm, snímá mu škrabošku, která již diagnose překáží, a tím otvírá a rovná cesty praktickým snahám opravdovým. Avšak namítne se, je to úkolem umění? Zajisté není to jeho povinností všude a vždy; ale je to jeho nedotknutelným právem, kdykoliv umělec v hloubi srdce svého pocítil toho potřebu. Ale proč právě umění má zde pomáhati, proč neponechává se všechno to raději přímému nazírání na skutečnost samu? Odpověď i zde je snadna: protože zkušenost jednotlivcova naprosto nestačí, aby v lidstvu dovršena byla taková míra společného poznání chyb a nedostatků života, jíž nezbytně je zapotřebí již k prvním krokům nápravným; a když o to běží, aby člověk člověku zkušenosti

---

* Jen dle starého zvyku mluvívá se o Vereščaginovi jakožto o malíři bitev; ty jen velmi zřídka nalézáme mezi jeho obrazy, ba možno skoro říci, že se jich podání vyhýbal. Raději než-li vlastní boj zobrazoval okamžik boj předcházející nebo bezprostředně po něm následující; mezi výjevy z rusko-turecké války, na př. jen jeden velký obraz znázorňuje okamžik skutečného boje: „U Plevna“; a i zde vidíme jen v popředí na návrší cara se štábem, kdežto bojiště v mlhu a dým úplně zahalené položeno je do nejvzdálenějšího pozadí.

své sděloval a tím názor jeho životní rozšiřoval, nelze věru nalézti prostředku působivějšího a přesvědčivějšího, nežli jest živý, sytý obraz umělecký, o jehož pravdivosti nepochybujeme. Mnoho čteme o bídě lidské v novinách, ve spisech vědeckých — ale co je všechno to u srovnání s hlubokým a trvalým dojmem, jejž na nás činí vylíčení života hornického v „Germinalu" Zolově, nebo mravní zpustlosti nevzdělanců v „Moci temnoty" Tolstého nebo nedohledná pláň mrtvolami pokrytá na Vereščaginově obraze „Přemožení"?*

Shrneme-li všechno, co zde naznačeno bylo o tendenčnosti umění realistického, budeme tím rozhodněji opírati se tvrzení, že umělecký realismus naší doby je totožný s pessimismem. Že mezi realisty nalezneme třeba pessimisty, připustili jsme již. Jsou však jiní zase, kteří proti názvu tomu protestují a nenazývají se ani pessimisty, ani optimisty, nýbrž hledí, nebo alespoň domnívají se hleděti na svět se stanoviska klidné a chladné objektivnosti vědecké. To jsou naturalisté směru asi Zolova; jeden z německých zástupců směru toho, Alberti, praví: Kdo stojí na půdě moderních věd přírodních, překonal již i víru i zoufání; láska k přírodě, jejíž částí, ne však tyrannem se cítí, povznáší ho vědomím, že i on má účastenství na stálém zdokonalování se přírody, a tudíž ne sice každému jednotlivci, ale přece lidstvu jakožto celku kyne budoucnost utěšenější, nežli je přítomnost.** Nechť již souhlasíme s tímto stanoviskem nebo nesouhlasíme: pessimismem nazvati jej nesmíme. A což ruský realismus? Ten zase chová v sobě tolik nejvážnější tendence mravní, že v něm naopak spíše zápas s pessimismem spatřovati musíme, nežli poddávání se mu. Kde stopuje se a vyhledává sebe skrytější hnutí mravnosti v duši na pohled ztracené, tam je neoblomná víra, ne však zoufalá beznadějnost. A máme-li vůbec užívati toho slova, zajisté spíše toho nazveme pessimistou, kdo nápravu prohlašuje za nemožnou, nežli toho, kdo o možnosti, ba snadnosti její nezvratně je přesvědčen. Tolstoj, jenž ve své knize „Moje náboženství" hlásá, že mravouka Kristova dá se prováděti v celé ryzosti a beze všeho obmezování, že k tomu potřebí toliko dobré vůle, nezasluhuje přece výtky pessimismu, zejména ne se strany těch, kteří snad spíše byli by ochotni přidati se k mínění opačnému, že mravouka ta je naprosto nemožná, neslevi-li se něco, a to hodně mnoho, z jejích požadavků. A opět musím podotknouti, že zde nikterak neběží o to, zda-li co do věci samotné Tolstému ve všem přisvědčíme čili nic, nýbrž jedině o to, smíme-li takové názory nazvati pessimistickými, s pravým uměním se nesnášejícími.

* * *

S výtkou pessimismu ovšem co nejtěsněji souvisí jiná, realismu často činěná se stanoviska dotčeného již sporu krásy s pravdou. Realismus

---

* Také tento obraz způsobil na Rusi pohoršení; avšak kněz, který kdysi byl vykonal onen summarní obřad pohřební nad sty ne-li tisíci padlých vojáků zároveň, sám a to ve výstavě, před obrazem samotným, dal malíři svědectví, že to, co zobrazil, byla ryzí pravda, nikoliv výplod chorobné fantasie nebo dokonce tendenční lež.

** Magazin f. d. Lit. des In- und Ausl. 1888, 142.

libuje si prý více v šerednu, nežli v krásnu, více ve zlu nežli v dobru, vyhledává dissonance, aniž dbá náležitého jich rozvedení. Zajisté tak nezřídka činí a za všech dob činilo umění, avšak ne jenom realistické. Osobní vkus umělcův, proud názorů časových, zvláštní stanovisko náboženské a přerůzné jiné příčiny snadno mohou způsobiti, že hlavní pozornost obrací se zcela jinam, nežli ke kráse a lahodnosti dojmů zevnějších. Že pak realismus, jemuž běží především o pravdu, řadu těchto vlivů rozmnožuje, je ovšem pochopitelno, a zvláště tam, kde bojuje se proti šabloně, konvenienci a lži umělecké, které všechny nejraději zastírají se škraboškou krásy, nepřekvapí nás tuhá reakce proti této škrabošce, třeba zde onde upřílišená: časem zajisté reakce ta přílišností svých se zbaví, ale blahodárný účinek její potrvá.

Nelze říci, že realismus krásu zásadně vylučuje. Někdy sice theoretikové nechtějí činiti rozdílu mezi krásnem a šerednem, popírajíce, že by něco samo o sobě bylo krásným nebo šeredným, dobrým nebo zlým; spatřují ve skutečnosti toliko zjevy, jež dle pravdy zobrazovati se mají, nic více. To však není nic jiného, nežli důrazně pronesený požadavek objektivnosti umělcovy naproti světu zjevů — arci pronesený formou ne právě příliš šťastnou. Ostatně naproti výrokům takovým postaviti lze hojně jiných, jež správněji prohlašují, že realismus nestaví se nepřátelsky proti krásnu všeho druhu, nýbrž že toliko neodděluje krásno od šeredna, dobro ode zla, vznešené od hrozného, mohutné od bídného, přijímaje všechno tak a v tom smíšení a protkání, jak život sám to přináší.* Flaubert dokonce prohlásil (v listě psaném Sandové), obraceje hrot svůj proti Zolovi: „Já především vyhledávám krásu, o niž moji soudruzi velmi málo se starají. Vidím je docela necitnými, kde sám unesen jsem obdivem, naplněn odporem.“ Edmond de Goncourt (v předmluvě k svému románu „Les Frères Zemganno“) ujišťuje, že realismus nespatřuje svůj úkol jedině v líčení toho, co je sprosté, odporné, co hnusně zapáchá, nýbrž i v uměleckém podání toho, co je ušlechtilé, krásné a vonné, a přiznává se, že jeho a bratrovým cílem bylo vždy napsati „le roman réaliste de l'élégance“, jenž by dle těchže zásad uměleckých zobrazoval krásu, dle nichž nejnovější naturalisté vyličují šerednost. A kdo konečně vzpomene si na Turgeněva, na Tolstého, u nichž nalézti lze tolik jemného, půvabného, ušlechtilého, slovem v pravém slova smyslu krásného, ten zajisté nebude mluviti o negaci krásna jakožto o zásadě umění realistického, nýbrž tam, kde zaražen bude skutečnou nadvládou šeredného, odporného, přičte to buď individualitě umělcově, jeho osobnímu vkusu, anebo požadavkům, jež mu v jednotlivém případě činil sám předmět nebo účel jeho díla.

Onen předsudek proti realismu má svou zajímavou obdobu v jiném, jenž kdysi šířen byl a zde onde dosud ještě se objevuje v boji proti moderní hudbě, zejména proti Wagnerově: o konsonanci prý nedbá a trýzní sluch náš samou disharmonií. Budiž mi prominuto, že cituji

* Tak ohrazuje se na př. Alberti ve svém článku „Idealismus u. Philisterthum“ v „Magazin f. d. Lit. d. In- und Auslandes.“ 1888, 166.

anekdotu až příliš snad známou, ba otřepanou — ale je poučná: kapelník, jenž studuje nějakou skladbu Wagnerovu, náhle odklepav praví orchestru: „Pozor, pánové, zde musí býti nějaká chyba; zde to ladí!“ Lidi pak, kteří takovým vtipům věří, berouce je do opravdy, nepřesvědčí ani žádné argumentum ad hominem; vždyť nedávno ještě, u příležitosti pařížského provozování „Lohengrina“, i v pražském jednom listě mluvilo se o hudbě této jako o — kakofonii! Před lety ostatně bylo u nás takořka modou, všechno to, co se na některé skladbě nelíbilo z jakýchkoliv příčin, každý skutečný nevkus autorův právě tak, jako to, nač zase nestačilo hudební vzdělání posluchačů, psáti na vrub wagnerianismu, i pronášeny v příčině té posudky přímo neuvěřitelné. Dnes arci wagnerianismus není již na denním pořádku; za to místo jeho zaujal realismus, a tomu věru nedaří se ani o vlas lépe. Máli život lidský vylíčiti se věrně a bezohledně, jest ovšem dosti často zapotřebí, dotknouti se i méně libozvučných strun jeho, přednésti leccos hrubého a odporného, leccos, čím čtenář, uvyklý snad jinému druhu duševní stravy, v prvním okamžiku cítí se zaražen, třeba i uražen. To pak nejednomu posuzovateli stačí, aby cokoliv nalezá v umění sprostého, hnusného nebo kluzkého, přičítal hned zásadám realismu i tenkráte, když nezavinila to nezbytná pravdomluvnost umělcova, nýbrž prostě jeho nevkus nebo dokonce jeho nízká vypočítavost; s druhé strany pak tentýž posuzovatel zase to, co v umění realistickém vyskytuje se sympathického, něžného, ušlechtilého, škrtá z účtů realismu, jsa přesvědčen, že je to ústupek, jejž směr tento proti svým zásadám, takořka proti vůli své, viděl se puzen nebo nucen činiti požadavkům školy staré.

Proti předsudkům tohoto druhu je pouze jediná zbraň: trpělivost — čekati, až vymrou. Avšak mnohem vážněji zní námitka jiná, která oprávněnost dojmů silných, drsných, příkrých sice zásadně nezavrhuje, ale v umění realistickém přílišnou prý míru jejich shledává a odsuzuje. Na to realismus může odpověděti dilemmatem: buď umělecký obraz to, co na jeho předmětu je nepěkného, libovolně přepíná, zveličuje — a pak výtka ona nemíří vlastně na realismus a jeho zásady, nýbrž naopak na hřích proti prvnímu jeho přikázání. proti pravdě; anebo míra nekrásna není o nic větší v uměleckém díle, nežli ve skutečnosti — a pak nezbývá než připomenouti známé ruské přísloví: Nezlob se na zrcadlo, máš-li křivou hubu. Všechno tedy závisí na tom, jak postavíme se k těmto dvěma otázkám: předně. jaká je ve skutečnosti bilance mezi krásnem a šerednem, dobrem a zlem? — za druhé pak, smí-liž se říci pravda plná, bezohledná? O tuto poslední otázku jsme již zavadili — rozjímajíce o tendenčnosti umění — a později opět se k ní vrátíme. Zde však alespoň několika slovy pokusme se o odpověď na otázku první.

Skutečnou statistiku krásna v životě a v přírodě arci nemáme, a také sotva se jí dočkáme. Avšak k jakémusi odhadu přece můžeme dospěti pozorováním. Vezměme si něco konkretního: krásu lidské tváře. Samo sebou se rozumí, že statistiku její nebudeme studovati před výkladními skříněmi fotografů, ale také ne na plesích nebo v divadlech; musíme se rozhlednouti po všedním životě, a po všech vrstvách společenských. Počítejme na př., kolik opravdu krásných lidí potkáme na

ulici za půl hodiny — ovšem ne v dobu promenady elegantního světa, nýbrž tenkráte, když směsice obecenstva za povoláním svým jdoucího je co možná nejpestřejší. Pak zajisté kromě valného počtu tváří docela lhostejných, řekněme neutrálních, t. j. celkem ani sličných ani nesličných, mnohem méně nalezneme tváří rozhodně hezkých a půvabných, nežli takových, jež pro jakoukoliv nepravidelnost musíme nazvati nehezkými, třeba i ošklivými, ba dokonce odpornými. Slovem pravá krása tělesná je nepoměrně vzácnější, nežli ošklivost. Zdá se býti názor ten pessimistickým? Myslím, že je toliko střízlivý a věc sama že je docela přirozená. Neboť i tenkráte, kdybychom a priori předpokládali, že dle pravděpodobnosti bude mezi organismy lidskými od narození stejný počet tvarů krásných jako ošklivých, nesměli bychom zapomínati na všeliké rušivé vlivy tělesnou krásu přímo hubící, na nemoci, nouzi, starosti, vášně, stáří atd., jimiž arci i z velikého počtu ke kráse povolaných stává se nevelká hrstka skutečně vyvolených. Že pak tytéž vlivy, jež kráse ubírají půdy, naopak zase ošklivosti jí přidávají i tam, kde původně v tvarech samostatných nebylo nic přímo nepěkného, je tuším na bíle dni. A co proti těmto zhoubným činitelům, četným a namnoze neodolatelným, zmůže všechna malicherná kosmetika umělá, obmezená beztoho na kruhy poměrně dosti úzké?

Teď dejme tomu, že malíř zobrazil nám nějaký výjev ze života lidu, o velikém počtu postav. Jsou-li všechny bez výjimky šeredné, zajisté pochybil proti pravděpodobnosti; ale nepochybil by rovněž tak, ba větší ještě měrou, kdyby všechny tváře bez výjimky byly krásné? A v čem hledati budeme pravdu, t. j. největší pravděpodobnost? Patrně ne u prostřed, ne v stejném počtu lidí krásných a ošklivých nýbrž v onom asi poměru, jejž jsme pozorováním právě zjistili. Poměr ten však, jak víme, pro krásu příznivým není.

Nejinak má se i v každém jiném oboru: mutatis mutandis všude nalezneme výsledek podobný. Či může se někdo domnívati, že počet lidí nešťastných vyvážen je stejným počtem šťastných? nebo počet obmezených stejným počtem moudrých? Ale ve světě mravním snad přece je bilance lepší! Ovšem, před zákonem totiž a před soudem lidským. Zkoumáme-li však intimní stránky života, skryté motivy jednání lidského, nemůže nás býti tajno, že snad ve všech srdcích dobro neustále zápasí se zlem, vítězně v těch, jež dobrými nazýváme, marně v těch, jež za špatné pokládáme. Velebíme-li něčí sebezapření, obětavost, nezištnost, shovívavost, snášelivost, pokoru: konstatujeme tím bez odporu, že ani osoby, jichž vážíme si jako vzorů, nejsou ušetřeny vždy a naprosto onoho vnitřního boje. Arci jen zřídka o boji tom ví pozorovatel opodál stojící; líčí-li pak básník, do tajemných hlubin lidského srdce zasvěcený, takový zápas motivů dobrých se zlými v člověku, jehož dle zevnějšího konání jeho nelze nazvati jinak, nežli mravným, zdá se to pozorovateli povrchnímu snad libovolným zmenšováním a podezříváním, ne-li popíráním mravní hodnoty onoho člověka. A naopak zase tam, kde odhaluje se nějaká stopa ušlechtilého citu, dobré snahy v duši jinak třeba zločinné, snadno vzniká u téhož druhu posuzovatelů domněnka, že není

to nic jiného, nežli strojená, nepravdivá glorifikace nemravnosti. Takovým nedorozuměním křivdívá se zejména romanopiscům ruským.

V „Revue bleue“ nedávno byl článek o Zolově „La bête humaine“, a sice nepříznivý. Na důkaz, že svět není tak špatný, jak dle Zolova líčení by se zdálo, uveden následující příběh, který prý se přihodil nedaleko Toursu: důstojník četnický byl uražen anonymním listem, a když za to občan jistý, na vzdor svému zapírání, byl odsouzen, přihlásil se dobrovolně pravý pachatel, četník. Taková šlechetnost ve světě Zolově zdá se autorovi onoho článku nemožnou. Buď si, nerozhodujme o tom: ale nahraďmež pouhý anonymní list velkým promyšleným zločinem, stručnou formu zprávy novinářské rozšiřme v obsáhlý obraz psychologický — a máme před sebou Raskolnikova. Na vzdor tomu Dostojevského „Vina a trest“ uvádí se nezřídka za příklad pessimistického názoru o lidstvu.

Můžeme říci zcela všeobecně: kvantum šeredna a zla je mnohem větší, nežli obecné mínění připouští; jest pochopitelno, že dojmům příjemným lidé více věnují pozornosti a lásky, že si je tudíž také lépe vštěpují do paměti, než dojmy nemilé. Střízlivé pozorování pak, které obecné mínění opravuje, nikterak není pessimistickým, škarohlídným; neboť zde neběží o to, jakým skutečný stav věcí okamžitě jest, nýbrž o to, zdali nápravu považujeme za možnou a zda-li o ni se pokoušíme, pokud ovšem síly naše stačí.

Ostatně umělecké dílo jen málokdy smíme co do poměru krásna a šeredna v něm zahrnutého posuzovati dle oné „statistiky“. Totiž jenom tenkráte, když umělec rozhrnuje před zrakem naším velký, obsáhlý obraz života, v němž jako v mikrokosmu nějakém jeví se dostatečná rozmanitost; neboť teprve na velkých číslicích můžeme poznávati zákon statistický. Dantova Komedie, mnohé hry Shakespearovy, Göthův „Faust“ jsou takovými mikrokosmy básnickými. Moderní roman snad ze všech forem uměleckých nejvíce k obsáhlosti té tíhne; jakožto příklad klassický uvádím toliko Tolstého „Vojnu a mír“. Arci, kde podmínka obsáhlosti a rozmanitosti té splněna není, tam záleží na nahodilém stanovisku umělcově, na jeho zvláštních záměrech v daném případě, který úryvek velikého celku nám předkládá; ale každý úryvek a zlomek neobráží v sobě všechnu rozmanitost a způsob složení celku. Drama i román často uvádí nás do užšího kruhu společenského, třeba jen do jedné rodiny, a umělec krom toho má zajisté právo hledati látku svou dle libosti na výsluní nebo ve stínech života. Každé umělecké dílo je zjevem zvláštním, jedinečným; kde výslovně nás původce jeho sám k tomu neoprávnil, nesmíme zjev ten generalisovati, nesmíme v něm spatřovati výraz názoru všeobecného. Díváme-li se na malbu představující krajinu horskou, nebudeme předpokládati, že malíř v přírodě vidí jen tento jediný druh krajin, že rovině neb moři upírá existenci, a to ani tenkráte, když víme, že umělec ten nejraději, ba třeba výhradně motivy ke svým obrazům vybírá si v horách. Taková jednostrannost může záviseti na různých zvláštnostech a poměrech osobních; hledíme-li k celkové činnosti umělcově, pohřešujeme v ní snad rozmanitost, ale chybou uměleckého díla jednotlivého to není. Totéž právo býti více méně jednostranným ve volbě

látek svých má básník nebo výtvarník i vzhledem ke světu mravnímu. Z toho, že na př. zvláštní zkušenost životní nebo jakýkoliv interess poutá ho ke zjevům abnormalním, chorobným nebo zločinným tou měrou, že předměty své se zvláštní oblibou a třeba pravidlem čerpá z těchto pramenů, nesmíme ještě souditi, že on sám jiných lidí ani nezná, že prohlašuje celou společnost šmahem za abnormalní, chorobnou, zločinnou. Arci kdyby takový jednostranný směr, jejž u jednotlivců pochopujeme a nekáráme, opanoval celou literaturu, pak nemohli bychom neviděti v tom příznak neutěšený: neboť jednostrannost toho druhu svědčila by o nedostatku samostatných uměleckých individualit, svědčila by o vzmáhající se nepůvodnosti pouhých napodobitelů a o vznikající z toho umrtvující šabloně.

S tohoto stanoviska nebudeme na př. vytýkati Zolovi již to, že hrdinové jeho jsou s výjimkami nevelkými na mravní úrovni nejnižší; toho vyžadovalo thema, jež si pro hlavní úkol své činnosti zvolil: vylíčiti totiž na osudech jedné rodiny všeliké náruživosti a neřesti, jichž člověk jest schopen. Tato jednostrannost skličuje a rozčiluje snad, ale se stanoviska uměleckého celkem neuráží čtenáře. Jenom tam ovšem, kde užší kruh společenský chvílemi se rozvírá a zraku našemu široký rozhled na nejrůznější vrstvy obyvatelstva velkoměstského poskytuje, stává se celkový dojem svou vnitřní pravděnepodobností přímo odporným, jestliže, jako v „Naně", není ani z dáli naznačeno, že vedle zvrhlé společnosti, v níž hlavní děj se odehrává, žije i jiná ještě, slušnější a lepší.

* * *

Vraťme se na okamžik k tendenci. Nejnovější literatura francouzská předkládá nám zajímavý pokus, roztříditi hlavní směry umění realistického vzhledem k tendenci. Je to cenou akademie vyznamenaná kniha „Le réalisme et le naturalisme dans la littérature et dans l'art" (1889), jejíž autor, A. David-Sauvageot, v první větší polovici podává zajímavý historický přehled realistických směrů uměleckých všech dob a všech odborů, v druhé menší pak nynější hnutí realistické kritisuje. Snaží se býti objektivním a velký historický význam realismu uznává; ale nikterak není jeho stoupencem, nespatřuje v něm poslední cíle umění, neuznává výhradné jeho panství v theorii umění, ba varuje před různým nebezpečím, jež prý z něho plyne, a konečně očekává, že nynější realismus stane se pouhou průpravou k novému, lepšímu idealismu. Nejedna těchto kritických poznámek ji pravdivá, a přisvědčiti jí může i principielní zastance realismu, jenž nepovažuje dnešní tvářnost jeho za vrchol dokonalosti, nýbrž připouští, ba přeje sobě dalšího rozvoje k větší dokonalosti. Naproti tomu však mnohé tvrzení označuje spisovatele jakožto rozhodného odpůrce principu realistického. Avšak zde neběží nám o kritiku jeho, nýbrž o roztřídění realismu. A to je následující:

Realismus přesným zobrazováním skutečnosti buď sloužiti chce životu, vědě, mravnosti, náboženství, filosofii atd., jako středověké umění, jež učilo dogmatům křesťanským, a za našich dnů G. Eliot, Tolstoj, Dostojevský, kteří propagují jakéhosi ducha bratrství evangelického,

nebo Proudhon a Zola, kteří prospívati chtějí pokroku vědy a morálky positivistické: toť „realismus didaktický", jehož heslem jest „l'art pour l'enseignement" (umění pro poučení) — anebo o všechny tyto interessy vůbec se nestará a předmět svůj věrně zobrazuje jen z čistě umělecké záliby na přesném napodobení, jak činili kdysi umělci renaissanční, Angličané, Hollanďané, Španělé, a v našem století Flaubert a jeho škola, již přísně sluší různiti od školy Zolovy: toť „realismus indifferentní", jenž měl by se nazývati „naturalismem" a jehož heslo zní: „l'art pour l'art" (umění pro umění) (str. 11, 12.). Realismus indifferentní čili naturalismus vyhledává zábavu, požitek estetický, didaktický pak prospěšnost, oba však stejně vyžadují naprostou přesnost obrazu (str. 191.). Tolik náš autor.

Víme, že tendenčnost nikterak není podstatným znakem realismu; mohli bychom tedy — theoreticky — zcela dobře rozeznávati realismus tendence prostý od tendenčního, a pak by Flaubert, jenž prohlásil, že „každá kniha, která je tendenční, přestává býti dílem uměleckým" (str. 176.), arci byl zástupcem směru prvního. Avšak jiná jest otázka, zda-li tento rozdíl stačí, aby dle něho rozvrhoval se celý realismus na velké, hlavní dvě skupiny. Se stanoviska uměleckého — a o to zde nám především běží — sotva lze přisvědčiti. Vždyť David-Sauvageot sám praví, že oba tyto směry v praxi tou měrou sobě se podobají, že někdy nesnadně se rozeznávají, any užívají těchže prostředků estetických (str. 12). A skutečně ryze umělecká stránka u realismu tendenčního (didaktického) je táž jako u indifferentního, tak že posouzení, zda-li umělec při tvoření nějakou tendenci měl čili nic, přečasto závisí na náhledu zcela subjektivním. Kdyby někdo ve Flaubertově „Madame Bovary" nalézal tendenci, směli bychom mu — ovšem na základě románu samotného, bez ohledu na theorie autorovy jinak pronesené — naprosto odpírati? Více méně lze přece čerpati ponaučení z každého příběhu lidského, tím více pak z celého života osoby původně nikterak zlé, ale lehkou myslí po kluzké dráze do záhuby se řítící; a můžeme-li se učiti ze skutečnosti, proč ne z jejího věrného obrazu uměleckého? Kdyby Flaubert jinak nebyl vyjádřil své mínění o tendenci v umění, z „Madame Bovary" samotné sotva bychom poznali, zdali si látku tu zvolil jakožto vhodný tendenční příklad anebo jakožto pouhý předmět poutavý a zábavný; neboť ani vážná, opravdivá tendence nemusí býti vtíravou.

Stanovení přesných hranic mezi oněmi hlavními kategoriemi realismu tendenčního a indifferentního je tudíž věcí poněkud záhadnou. Za to však mezi jednotlivými směry uvnitř realismu tendenčního jeví se rozdíly mnohem patrnější a určitější, nejen co do posledních cílů tendence, nýbrž i co do pojímání předmětů samotných. Ba možno říci, že Flaubert se Zolou, přes všelikou věru nemalou různost těchto povah uměleckých, více má společného nežli Zola s Tolstým nebo s Dostojevským. David-Sauvageot zvláštní jednu kapitolu nadepsal „Psychologie. La superiorité du réalisme russe", i začíná ji těmito slovy: „Zde musíme, chceme-li býti spravedliví, uznati rozdíl, jenž, bohužel! nikterak nesvědčí ve prospěch našeho plemene" (str. 230). Dále pak cituje různé výroky o francouzské literatuře realistické, na př., že její

romány většinou jsou stokou smyslnosti („une coulée de chair"), že ve Flaubertově „Salammbô" není ani záblesku života mravního, a uvádí ze Zolovy předmluvy k románu „Thérèse Raquin" nepokryté přiznání autorovo, že v knize té chtěl líčiti jen osoby, jimiž naprosto vládne nervstvo a krev, jež nemají svobodné vůle a smyslností svou dávají se vésti při každém činu svého života. „Duše naprosto schází, doznávám to bez ostýchání, neboť bylo to mým úmyslem." Naproti tomu pak s této stránky karakterisuje romanopisce ruské. Čím líbí se jejich realismus? On přikládá hodnotu statkům duševním, on důvěřuje v mravní sílu, jež člověka zbavuje nadvlády světa zevnějšího, on chová v sobě mravní cit, jenž plyne z názoru křesťanského a jeví všechny útvary přirozené: víru v oživující a obrozující moc bolu, kultus bratrství mezi lidmi, lásku k prostotě, spokojenost pocházející z míru duševního, úctu před neznámým božstvím, jež i skepticismu dodává vzezření připravující se víry, a konečně ideu toho, co Kant nazývá katogorickým imperativem, t. j. naprostou závaznost zákona mravního. Při tom všem David-Sauvageot má na mysli především Tolstého „Vojnu a mír." I pokračuje pak: „Tato idea (absolutnosti zákona mravního) je tak živá, že trvá i při nejhorším poblouzení. To, co „Vinu a trest" chrání všeho přímého porovnání s běžnými plačtivými hrami divadelními (francouzskými), je svědectví živě účinného citu mravního" (str. 231—233); a na doklad toho cituje autor delší passus, v němž Dostojevský zpytuje duševní stav Raskolnikova. Na samém konci knihy pak přímo čteme, že mezi realismem Tolstého a realismem Zolovým je propast právě taková jako ona, která spiritualismus dělí od positivismu (str. 397).

A to praví Francouz, k tomu ještě Francouz realismu zásadně nepřející. Ruští básníci sami jsou si ovšem tohoto základního rozdílu dobře vědomi, a ve vědomí tom spočívá také jejich síla. Zde postačiž několik slov ze zápisek Dostojevského, jež kdysi ve „Květech" uveřejnil O. Miller: „Při dokonalém realismu lidskou podstatu v člověku nalézti — toť karakteristikou směru přísně ruského, a v tomto smyslu jsem ovšem prostonárodní (neboť můj směr vyplývá z hlubin národního ducha křesťanského), ačkoliv nynějšímu národu neznámý; avšak příštímu lidu budu již známým. Nazývají mne psychologem; není pravda: jsem pouze realistou ve vyšším toho slova smyslu, t. j. vylíčuju a zobrazuju hlubiny lidské duše v jejich celistvosti!"* K tomu věru netřeba již přidávati výkladů dalších. A co na druhé straně podává nám Zola a jeho škola? Přírodu a v ní člověka jakožto část neuprosným zákonům jejím podrobenou. Rozbory psychologické jsou již poněkud z cesty, a kde se vyskytují, jsou jen pokračováním a doplňkem mechanismu přírodního. Ba, nejkrajnější theorie směru toho učí, že romanopisec má přestati na tom, co bezprostředně lze pozorovati a kontrolovati, totiž na tom, co vidíme a slyšíme, na skutečných činech a slovech lidských, a nevkrádati se do myšlenek a citů intimních, jež tají se před světem v nejhlubších hlubinách nitra a někdy dokonce ani sděliti se nemohou, a tudíž básníkovi přístupnými bývají toliko nepřímo, na základě analogií s vlastní

* „Květy" 1883. Díl II. str. 336.

zkušeností a pomocí jakési divinace. V tom zajisté tkví rozdíl nepoměrně důležitější a patrnější, nežli David-Sauvageot stanovil mezi realismem tendenčním a indifferentním.

Neuvádím tyto věci snad proto, že velkou váhu kladu na klassifikaci směrů realistických. Přítomná studie je příliš stručná, tak že nemůže přihlížeti ke každému odstínu hnutí realistického zvlášť, a spokojuje se povšechným naznačením toho, co všemu realismu uměleckému jest společného. Avšak běží zde ještě o věc jinou, která alespoň krátkého objasnění potřebuje. David-Sauvageot dostal se totiž do sporu s terminologií Zolovou: sám uvádí sice hned na druhé stránce svého díla, že Zola svůj směr oproti škole starší nazval naturalismem, ale z důvodů věcných i historických sluší prý název ten zavrhnouti, a slova naturalismus užívati spíše k označení realismu indifferentního, vší tendence prostého (Flaubertova).

Zdá se mi však, že nemáme práva, anebo alespoň že není dostatečné příčiny k tomu, abychom názvosloví, jež si utvořili umělci sami a jež se již dosti ujalo i v obecenstvu, měnili nebo dokonce, jak právě zde se stalo, převraceli. Zůstaneme tedy při názvu obvyklém: Zola je naturalistou, t. j. realistou onoho směru, jenž na člověka pohlíží se stanoviska věd přírodních. Jakého slova máme však užiti k označení realismu ruského? Nerad zavádím nové terminy bez příčin naléhavých, a nečiním toho ani zde. Avšak kdybychom stůj co stůj hledali výraz, jenž by naznačený s hora rozdíl mezi stanoviskem francouzským a ruským (arci vzhledem k těm právě autorům a směrům, o nichž byla řeč), nejlépe objasnil, našli bychom proti naturalismu Zolovu sotva slova lepšího pro směr Tolstého a Dostojevského, nežli: humanismus. „Psychologismus“ bylo by příliš málo, neboť nebyla by tím vystižena věc nejdůležitější: ono ethické jádro celého názoru toho; „ethicismus“ nebo „moralismus“ zase by podávalo pojem příliš úzký. Slova „humanismus“ užívá sice historie kulturní ve smyslu docela jiném — ale proto přece neznám pro účel náš terminu vhodnějšího, řekl bych výmluvnějšího a plastičtějšího. Neboť zajisté u Francouzů směru Zolova — samo sebou se rozumí, že jen převahou, ale převahou o celku naprosto rozhodující — jeví se soustavný, důsledný kultus přírody, jenž řídí se zásadou „Naturalia non sunt turpia“, u Rusů pak směru Lva Tolstého a Dostojevského takový též kultus lidskosti, jehož heslem jest „Homo sum, humani nihil a me alienum puto.“

(Pokračování.)

Pierre Guérin.

Z nové knihy Julesa Simona „Mémoires des autres".

Překládá J. J. Benešovský-Veselý.

Jedním z mých žáků, jehož jsem nejvíce miloval, jest Pierre Guérin. Shledal jsem v něm, když jsem byl na Normálné škole, všechny dobré vlastnosti. Měl mnoho talentu i ducha, pracoval statečně, byl to hezký hoch, jenž pletl děvčatům hlavy, a mimo to vynikal příkladnou rozšafností. Jedna z velkých předností jeho v mých očích záležela v tom, že neztrácel nikdy dobrého rozmaru.

Byl jsem jeho professorem filosofie, ale byli jsme stejného stáří. Vapereau dokonce udává, že jest o šest měsíců starší. To proto, že jsem vstoupil do Normálné školy ve stáří sedmnácti let, kdežto on přišel na školu v dvaadvacátém roce. Byl jedním z prvních žáků školy athénské. Když se vrátil, mohl snadno nalézti místo v Paříži. Ale k velkému úžasu žádal o místo professora rhetoriky na střední škole v Rennesu.

Neboť můj přítel Pierre byl zamilován. Bylo mu osmadvacet let. Po několik let byl již zasnouben s mladou dívkou, do které se ztřeštěně zamiloval a která jej rovněž zbožňovala. Když jste je viděli, nemohli jste jinak, než říci, že oba v den svého zasnoubení měli šťastný den. Jsem přesvědčen, že by jejich dopisy z doby, kdy Pierre byl v Athénách a v Římě, tvořily pěknou knížečku. Když se vrátil do vlasti, domníval se, že i v mlhách bretaňských a ve starých ulicích renneských nalézá opět krásné nebe řecké a veškeré kouzlo umění, hledě do očí své milenky. Svatba byla v listopadu, aby neztratili času. Byl jsem jedním ze svědků tohoto šťastného dne. Musel jsem jim přislíbiti, že je přijdu navštívit o nejbližších prázdninách. Nemeškal jsem dostáti svému slibu.

Měl jsem tehdáž příbuzné skorem v celé Bretani a považoval jsem Pierra a jeho manželku, jakoby náleželi k mojí rodině. Ženuška jeho připadla na myšlenku, nazývati mne laškovně „milý strýčku". Tohoto ctihodného titulu byl jsem si zasloužil svou hodností jakožto professor jejího manžela, neboť dle stáří mohl jsem být leda jejím starším bratrem. Měli dvě světničky v podstřeší v pěkném domě na náměsti du Palais. Lucile tu zachovávala obdivuhodný pořádek a dovedla učinit světničky tyto elegantními pomocí několika kusů světlých látek, které byl manžel její přivezl s sebou z Orientu, a fotografiemi nejčelnějších stavitelských památek athénských. Pravili mi, že žijí jako divoši, totiž že se s nikým nestýkají, protože navzájem sobě dostačují. Trávili zimní večery prací a žvatláním; Lucile hrála pěkně na svém malém pianě, ne sice tak, aby se mohla odvážit na bravurní kousky, což bylo jen výhodou pro jejího manžela, ale uměla dosti, aby mohla zahrát jeho zamilované písně, které zpívala hlasem velice měkkým, velice správným a poněkud tremolujícím. V letě konali po obědě velké procházky do okolí

rennesského, kteréž jest rozkošné. Pierre zařídil si malou knihovnu ze dvou neb tří set svazků velmi obratně zvolených. Usmyslil si, že naučí řečtině svoji žínku, jež navzájem učila ho anglicky. Podle toho, co o sobě vypravovali, měl každý z nich právo honosit se pokroky svého žáka. Za dvě léta měli dvě dítky, hošíka a děvčátko. K tomu láska a mládí, čeho si mohli přáti více?

Když jsem přišel opět ku konci r. 1845, abych byl kmotrem Juliettě, zdálo se mi přece, že pozoruji trochu smutku v očích otcových. Lucile rovněž, když nedávala na sebe pozor, zdála se býti zachvácena trudnomyslností. Vyptával jsem se jich; není prý to nic. Vzal jsem je stranou; Pierre odpovídal mi šprýmy; viděl jsem však, že Lucile je pohnuta, naléhal jsem na ni a ona mi vyznala, že Pierre, jak se zdá, znechutil si svůj stav, že chodí do školy velice nerad a že měl mrzutosti se svým představeným. Velice se mi ulehčilo, když jsem to zvěděl. Poškádlil jsem ji a slíbil jí pak, že promluvím s ředitelem, abych zvěděl, jak se věci mají.

Dostál jsem svému slovu, avšak shledal jsem ředitele vážnějšího, než jsem očekával.

„Váš přítel," pravil mi, „má velmi mnoho ducha a vědomostí, avšak nikdy se neměl stát professorem. Jest osobně tak roztomilý, že jsme se přičinili seč jsme byli, abychom jej ušetřili mrzutostí, avšak situace horší se ode dne ke dni a stává se takřka nesnesitelnou. Vždyť nepřichází ani přesně do školy, což jest, jak vám známo, vskutku bezpříkladné v našem školství. On již ani neopravuje úkoly žáků. Odříkává přednášky jako nedbalý žák svůj úkol. Chtěl byste vejíti do jeho třídy? Můžete slyšet již odtud hluk, jaký se tam tropí. To počíná vzbuzovat všeobecné pohoršení. Byl bych nucen podat o tom zprávu vrchním inspektorům. Poraďte mu, drahý pane, aby zadal za propuštěnou. Pro něho je to jediný prostředek spásy."

Po této rozmluvě započal jsem Pierra zpovídat.

„Nuže, ano," pravil ke mně, když se byl chvíli hájil, „řemeslo, které provádím, jest mi odporné. Moji kolegové jsou šosáci, moji žáci mladí blbci, kteří pomýšlejí toliko na to, aby absolvovali a čtou Corneille pouze potud, aby mohli odpovídat při zkoušce. My sami jsme idioti s těmi svými zkouškami a kudrlinkami. Vše to mne naplňuje odporem a hnusem. Byl bych raději diurnistou, výběrčím anebo dozorcem v nějaké dílně. Nudil bych se také jak náleží, ale nemluvilo by se mi více o posvátném úkolu, službách prokazovaných zemi, obětování se člověčenstvu. I moji drazí básníci pozbyli pro mne veškerého půvabu od té doby, co jsem nucen otvírat díla jejich každého roku na téže stránce, provázet je týmiž poznámkami a slyšet je odříkávat týmž způsobem."

Takto mluvil ke mně po celou hodinu. Připadal jsem si jako představený kláštera, jemuž novic oznamuje, že necítí v sobě více povolání k životu řeholnímu a že se chce podívat na svět poněkud z blízka.

Ale byl při tom přec jen patrný rozdíl; představený kláštera v tomto případě chvěje se o duši svého svěřence, kdežto já měl obavy toliko o hmotné poměry svého přítele. První myšlenkou mojí bylo, že byl zachvácen nějakou prudkou náruživostí, pro divadlo, nebo pro advoka-

turu neb politiku. Avšak nikoliv, necítil ničeho mimo hlubokou nechuť k svému zaměstnání. Chtěl se i na dále zapřáhat do této jednotvárné práce, ba hodlal se pokusit, aby pracoval lépe. Cítil nutnost toho, doufal, že bude míti dosti síly k tomu. Lucile, s kterou jsem měl dlouhou, smutnou rozmluvu, svěřila mi, že již nepracuje ani doma. Neotevřel již ani knihu. Nudil se, zíval, líbal ji. Nebyl více týmž člověkem, stále veselým, hovorným, pracujícím, že ho byl plný dům. Vlekl se nyní jako nemocný. „Co je to?“ pravila ke mně Lucile, dívajíc se mi upřeně do očí. Domnívala se, že to nějaká tajemná nemoc; avšak pouze duše jeho byla nemocna.

„Poslyšte,“ pravil jsem k Pierrovi opouštěje ho, „vám je třicet let. Vaše rodina nemá jiných příjmů mimo vaši práci. Kdybyste pozbyl svého místa, budete všichni uvrženi v bídu. To již stojí za to, abyste napjal svoje síly. Jest to věc povinnosti, věc cti.“

„Přičiním se,“ odpověděl mi zmálatněle. „Ano, ano,“ doložil vzpřímiv se a dostav se do ohně, „přičiním se. Moje nebohá Lucile!“

„Jest příliš pozdě,“ doložil jsem, „abyste změnil svoji kariéru, avšak můžete změnit svoji situaci, aniž byste přestal být professorem. Udělejte doktorát, však nalezneme některého přítele, který vás učiní svým zástupcem na universitě.“

On mi vřele poděkoval, že jsem měl tuto myšlenku.

„V skutku,“ pravil ke mně, „možno se ucházet o přednášky na vysokém učení. Tu není každoročně týž program. Možno tu nalézti sem tam posluchače, který člověka pochopuje.“

Udeřil se do čela.

„Mám již látku k doktorskému pojednání! Dříve než uplyne rok, uvidíte.“

„Pošlete mi svoje pojednání, až bude hotovo,“ pravím k němu; „donesu je sám k panu Le Clercovi.“

Sliboval jsem si, že ho neodevzdám, dokud jsem je nepřečetl s perem v ruce.

Vnuknul jsem mu především onu myšlenku na doktorát proto, poněvadž jsem si myslil, že je nutno za každou cenu vyburcovat jej ze zmalátnělosti, povzbudit ho ku práci. Upřímně řečeno, neočekával jsem mnoho. Drahý ten hoch, jenž byl skvělým v hovoru (před touto krisí), byl všecek rozpačitý a pozbýval veškeré rozvahy, jakmile měl učinit souvislý výklad. Psal dobře, hovořil znamenitě, ale špatně přednášel. Pro tu chvíli nedbal jsem této okolnosti, nýbrž pravil jsem sám k sobě: „Bude-li po šest měsíců pracovat, jest vyléčen.“

S počátku vše zdálo se dávat mi za pravdu. Lucile mi psala, že se veselý jeho rozmar vrací, že ve škole daří se mu lépe, že vyučuje sice bez chuti, ale pečlivě, že ředitel byl udiven touto změnou, že s ním měla rozmluvu a že poprve zas měl pro ni slova povzbuzující. „Jaké jste měl dobré vnuknutí, milý strýčku!“ psala mi nebohá ta bytost, jež se domnívala, že zlo jest zažehnáno. Co mne se týče, neměl jsem nikterak tutéž důvěru.

Býval jsem povždy přesvědčen, že jsou choroby duše jako jsou choroby těla. Jest velmi obtížno, správně je rozpoznat. Jeví se příznaky

nanejvýš choulostivými, nelze je vyvolat libovolně a podrobit je pozorování; ve většině případů jest nutno studovat je na sobě samém, a objevují se povždy s úkazy příbuznými, od nichž třeba je odlišovat a od nichž je nelze odloučit. Viděl jsem, pozoruje Pierre Guérina, že přestává pracovat, ba že v jistých chvílích přestává ovládat svoje myšlenky, avšak nevěděl jsem, vzniká-li tato zmalátnělost z abnormálního rozrušení citlivosti aneb od pozvolného klesání schopností vůle. Poslední tento případ byl by býval velmi nebezpečný, neboť vůle jest podstatou života, a poněvadž vyvozuje úkaz stále týž, totiž chtění, s různými stupni úsilí, zdálo se mi nemožno, vzkřísit ji opět, kdyby byla utuchla. Naopak, šlo-li tu pouze o porušení citlivosti, věděl jsem dvojí prostředek: buď překonat nechuť pouze nahodilou, anebo povolit jí a obrátit vůli jeho k jiným úkolům, než jsou ony, jež se mu tak zřejmě příčily.

Radou, kterou jsem byl dal Pierrovi, dosáhl jsem prvního úspěchu. Pracoval na svém pojednání; tedy chtěl pracovat, chtěl myslet. Nepozbyl sebevědomí. Vůle tu byla: to bylo okolností velmi důležitou. Na druhé straně pak nechuť, kterou v něm vzbuzovaly povinnosti jeho úřadu, bývalé jeho studie a většina výkonů, z nichž se skládá obecný život, byla tak tvrdošijná, úsilí, jež musil vynaložit, aby se neoddal úplné zmalátnělosti, bylo tak pracné, že patrně byla v tomto ohledu vážná choroba, snad nevyléčitelná.

Znal jsem doktora Aussanta, ředitele lékařské školy a lékaře při Collège royal. Byl to znamenitý praktik, jenž měl v mých očích tu znamenitou přednost, že považoval psychologii za podstatnou část lékařství. Odjížděje z Rennesu, prosil jsem ho, aby pozoroval mého přítele, nedávaje toho na sobě znáti, a on podjal se tím spíše tohoto úkolu, jelikož případ tento bylo zajímavo studovati se stanoviska lékařského. Konstatoval především dva příznivé příznaky: předně nemocný pracoval na díle, v němž, jak se zdálo, měl zalíbení, za druhé pak, mimo tuto práci nutil se, aby konal svoje povinnosti způsobem takřka dokonalým.

„Jsme na cestě k vyléčení“, psal mi. Ale brzy na to počínaly být zprávy jeho poplašnými. „Nenastalo sice ochabnutí při práci na pojednání,“ psal mi později, „avšak práce ta zabírá čím dál tím více celou jeho bytost. Obvyklá práce nevzbuzuje v něm více nechuť, nýbrž záští. Pronáší jízlivé průpovídky, chová se tak, že to považuju za příznaky počínajícího šílenství.“

Míval jsem chvílemi pochybnosti; myslil jsem si, že to snad pouhá chyba v povaze a že nemáme právo, podrobiti jej, pod záminkou léčení, takořka spionáži. Avšak pan Aussant mi odpověděl: „Je to choroba!“ Konečně uvádím tato slova z dopisu, který mi zaslal v červnu 1847. „Neodvažuju se více přát si, jako jindy, velkého hnutí bolesti neb hněvu, neboť museli bychom se najisto obávat výbuchu zuřivého šílenství.“

Tento dopis mne naplnil hrůzou tím více, jelikož jsem se obával chvíle, kdy pojednání jeho bude dokončeno. Mohlo z toho povstat velmi trpké zklamání, jehož následky jsem se neodvažoval předvídat. Ve svých dopisech nemluvil jsem k němu více o této důležité záležitosti, poněvadž se mi zdálo, že mu moje otázky jsou nepohodlny. Avšak když jsem byl jat novým tímto nepokojem, nezdržel jsem se více a tázal se ho zpříma,

kterak jeho pojednání pokračuje. On mi odpověděl: „Zaslal jsem je zkušební komissi.“

Tak tedy byl se obešel beze mne až na konec. Spěchal jsem k panu Le Clercovi. Byl to, navzdor svému nevlídnému vzezření, nejlaskavější ze všech lidí. Obýval v Sorbonně byt přeplněný knihami. Bylo nutno vystoupit do druhého patra po jakýchsi pobočných schodech. Otevřel dveře osobně a řekl vám, abyste si sedli, naleznete-li prázdnou stolici. To nebylo snadné, neboť bylo všude plno starých knih a lejster. Promluvil jsem s ním o Pierru Guérinovi.

„Ach, vy jej znáte?“ pravil ke mně. „To je blázen.“

Byl jsem zdrcen tímto počátkem. Doufalť jsem, že mi předseda komise uloží úředně, abych pojednání to přečetl a byl jsem odhodlán, že naleznu-li v něm nějaké výstřednosti, přiměju pisatele, aby počal znovu pracovat anebo opravil je dle mých rad. A předseda je již četl! Četl a odsoudil, zajisté, když mluvil tak přísně o jeho původci.

„Je odmrštěn, nepochybujte o tom. Já mu je dokonce vrátil.“

Tak tedy je vše ztraceno, pomyslil jsem si.

„A mohl bych zvědět, o čem pojednával?“

„Byl to pamětní spis o Forbonnaisovi.“ *

„Zajímavá látka, nemýlím-li se.“

„Zajisté,“ pravil předseda s výrazem člověka, jenž vytýká tomuto Forbonnaisovi, že nepsal latinsky. „Je v tom málo podrobností životopisných,“ dodal; „nic nového. Forbonnais jest mu pouhou záminkou, aby mohl rozvinout theorii o dani z příjmů . .“

Daň z příjmů v Sorbonně! A roku 1847! Nezbylo mi než odejít. Podobal jsem se as odsouzenci, jenž byl právě vyslechl svůj rozsudek.

„Poraďte mu, aby řádně vyučoval svoje žáky a nepomýšlel již na spisování,“ pravil ke mně předseda dobrácky.

Podnikl jsem cestu do Rennesu, abych zvěděl, jak to s ním stojí. Nebylo to tehdáž, a zejména pro mne, tak snadné. Přišli mne uvítat na poštu. Přiměl jsem je, nikoliv bez namáhání, aby se mnou poobědvali u „Jeleních parohů“, kdež jsem se ubytoval. Pierre neměl již ochablé vzezření, které jsem na něm pozoroval při poslední návštěvě. Byl horečně rozčilen a rozechvěn. Pravil jsem mu, že jej přijdu druhého dne navštívit. Tu vytáhl z kapsy balík a pravil:

„Hleďte, přečtěte to, než ke mně přijdete.“

Bylo to jeho pojednání. Přečetl jsem je na jedno posezení. Shledal jsem, že předseda komise byl přísný, nikoliv ve svém rozhodnutí, jež bylo nezbytné, nýbrž ve svém posudku. Byl to skorem skutek šílenství, chtět pojednávat o dani z příjmů před celou Sorbonnou. Byl bych rád viděl milého Damirona, kterak by se potýkal s takovým kusem! a slyšet výbuchy hněvu Cousinova! Ale připouštěje to vše, shledával jsem v této práci přednosti různého druhu. Sloh byl dobrý, bez okázalosti a domýšlivosti; plán byl dobře sestrojen, myšlenky rozvinovány jasně a methodicky. Výklad o daních v minulých dobách a o spůsobu vypisování dávek

* François Véron de Forbonnais, nar. r. 1722. znamenitý finančník francouzský, jenž se zasazoval zejména za opravu berní. Zemřel r. 1800.

za minulých vlád byl proveden s pevností a hlavně znalostí věci, které mne naplnily úžasem. Žádné deklamace, pouhá fakta, ale zdrcující. Slabou stránkou práce byl navrhovaný prostředek k nápravě. Měl na mysli přesné vypočtení příjmů, jež by nebylo, jak pravil, ani nepříjemnější, ani obtížnější než katastr. Rozhodoval ovšem všeobecnými pravidly, neponechával ničeho libovůli roztřiďujících úředníků. Za to však otvíral všechny zámky, odhaloval všechna tajemství. Pověstná tvrz soukromého života měla být zbořena, mělo se žít nadále na veřejné ulici. Tato daň z příjmů měla být rovněž daní progressivní. Nežádal ničeho od dělníků, kteří by přestávali přispívat ku břemenům státním, ale uvaloval vše na pány, a návrhy jeho, co se týče boháčů, rovnaly se skorem vyvlastnění. Kdož by se toho byl nadál? Tento profesor rhetoriky byl socialistou velmi nebezpečným. Nevyčkal mé návštěvy, nýbrž přišel ke mně, když jsem byl ještě v posteli, maje rukopis jeho vedle sebe. Promluvil jsem s ním upřímně. On mne vyslechl klidně. Byl jsem tomu rád. Odpověděl mi:

„Váš úsudek mne těší. Byl jsem jist, že neschválíte moje myšlenky, ale obával jsem se přísné kritiky, co se týče slohu a formy. Tedy má moje kniha dobré vlastnosti . . . Vydám ji."

Nepředvídal jsem ničeho podobného. Spatřil jsem rázem nebohou tu rodinu v nejúplnější bídě a svého přítele přetvořeného v náčelníka sekty, týraného policií, dohnaného snad ještě k jiným pošetilostem. Strávil jsem s ním a s Lucilou hrozný den. Lucila potají plakala a tiskla mi ruku, když jsem mluvil o dětech. Konečně mluvil jsem k němu velice přísně. Pravil jsem mu, že je špatným otcem. On se nehněval.

„To je počátek," pravil. „To počíná moje mučednictví, ale já neodstoupím od pravdy."

Odešel jsem pohněván. Avšak nalezl jsem jej na poště, když jsem odjížděl. Byl rovněž laskavý k ženě i ke mně, ale rovněž tvrdošíjný. Pravil mi před svou plačící ženou, že rozhodnutí jeho jest neodvolatelné, že našel tiskaře pro svoji knihu.

„On se přivede na mizinu!" zvolal jsem.

„Nikoliv," odpověděl mi. „Já mu podepsal směnky. On nebude míti žádnou škodu, nechať se stane cokoli."

Směnky! a on neměl ničeho, ani svoje místo. Pocítil jsem jakousi úlevu, když se poštovní vůz hnul, neboť tento výjev mne skličoval. Naklonil jsem se z okna, abych je spatřil ještě jednou ve chvíli, kdy se cesta zatáčela. Lucile plakala na rameně svého manžela. Tvář jeho byla zasmušilá, ale odhodlaná. On zpozoroval moje hnutí a poslal za mnou polibek. Vrhl jsem se rychle do pozadí vozu.

Teď jsem to měl! Byl patrně vyléčen ze své duševní zmalátnělosti, ale za to upadl v záchvat zuřivého šílenství. Co se z nich stane? Byl jsem o tom mluvil chvíli s Lucilou, zatím co on meškal ve škole. Odpověděla mi jako všechny ženské v podobných případech: „Budu pracovat!" Co pracovat, nešťastnice! Nebyla by se hodila ani za služku.

Nebylo zapotřebí, sesadit jej. Únorová revoluce vypukla právě, když vyšla jeho brošura. Zadal za propuštěnou a vystoupil jakožto kandidát v departementu Ille-et-Vilaine. Brožura jeho byla jeho programem. Bretonští sedláci nevěděli sice, co vlastně chce s tím Forbonnaisem, ale

když jim bylo praveno, že navrhuje novou daň a že ohrožuje jich majetek, pochopili to velmi dobře a chystali se uvítat jej vidlemi. Prošel pěšky několika vesnicemi, kde po něm házeli kamením. Nebyl šťastnějším ani v Rennes-u. Přišli jej vyslechnout ze zvědavosti. Byl až hrůza vypískán. Policie byla nucena jej chránit. Bylo to v oněch dobách, kdy biskup, monseigneur Saint Marc, diktoval voličům departementu, koho mají volit. Celá jeho kandidátní listina, složená z legitimistů a klerikálů, prošla velkou většinou; liberálové sehnali toliko několik set hlasů. Čtyřicet nebožáků bylo hlasovalo pro Guérina, na posměch všeobecnému právu hlasovacímu. Pobyt v Rennes-u stal se mu nemožným. Učinil, co činí všichni, kdož nevědí už, co by počali: přišel do Paříže.

Přibyl tam dne 14. května 1848 v předvečer vzpoury. Přišel jsem do dvora výpravny dostavníků, abych je uvítal. Srdce se mi svíralo, když jsem jej viděl sestupovat se sedadla na střeše vozu, nesoucího v náručí obě dítky. Lucile se mi vrhla kolem šije. Podali jim vak.

„To jsou všechna vaše zavazadla?“

Bylo to vše. Byl jsem poslal pro fiakra. Pierre pravil mi po cestě, že jeho věřitelé byli tak šlechetni a nezabavili jeho nábytek a že jej dá za sebou poslat.

„Ponechal jsem si,“ pravil, „jen to nejnutnější.“

Obával jsem se dojmu, jaký na ně učiní smutná komůrka, kterou jsem jim najal, s holými stěnami, jediným oknem do vlhkého, tmavého dvorku, a se zápachem, jemuž tyto druhy bytů jsou vydány následkem politování hodného způsobu stavby. Zpozoroval jsem, že každý z obou pečuje toliko o to, aby se zdál spokojeným, by druhého nezarmoutil. Můj přítel Pierre navzdor svým pošetilostem zůstal nejlepším manželem, miluje svoji ženu jako prvního dne, a postavení, v němž se byl ocitl, zarmucovalo jej toliko k vůli ní. Věděl jsem to a z toho jsem čerpal značnou naději na vyléčení a spásu. V komůrce byla dvě železná lůžka, šest stolic slamou proplétaných a špatný stůl. Vstoupiv, byl jsem překvapen, vida na okně perkalovou záclonu; avšak hned na to spatřil jsem na stole pecen chleba, několik lahví, velký kus hovězího masa a poznal jsem, že mladá moje žínka (byl jsem tehdáž rok ženat) byla se sem podívala, zatím co já byl ve výpravně dostavníků. Ona neznala mých přátel a poznala je teprve mnohem později, neboť Guérin rozhodně prohlásil, že žena jeho nepřijme nikoho, pokud budou v této naprosté bídě.

On i já odešli jsme pak na chvíli, neboť nebylo jiného prostředku, abychom nechali paní Guérinovou samotnu s dítkami, než buď zůstat na temných schodech anebo vyjít na ulici. Nabídl jsem Guérinovi peníze, jež jsem měl při sobě. Nebylo toho mnoho. Byl jsem tehdáž poslancem a celým mým jměním byla diéta pětadvaceti franků denně a malá renta, náležející mé manželce. On rozhodně odmítl.

„Budu snad nucen, vzít útočiště i k tomu,“ pravil ke mně: „ale vyčkám nejkrajnější nutnosti. Mám chleba na dva měsíce. Jsem vyléčen,“ pravil ke mně se smutným úsměvem. (On se tak domníval a já sdílel jeho víru.) „Budu vyučovat v rodinách, můžete-li mi nalézt hodiny, budu se

živit písařstvím, stanu se dělníkem, nádenníkem, čeho bude třeba. Bude to as velmi obtížné?“

„Ano,“ pravil jsem, „Paříž je zaplavena lidmi, kteří pozbyli svého jmění aneb svého zaměstnání.“

„Avšak mohl byste mi snad opatřit místo v národních dílnách? Vozil bych kolečko,“ pravil, nutě se do smíchu.

„Nevím, co mi bude možno, ale budu hledat na všech stranách. Učinil jsem již některé kroky . . .“

Přemýšlel jsem odcházeje, jaké budou as jich dojmy v této brloze, zda-li usnou v noci na těch bídných ložích, zda-li Lucile, jež musila konat práci služky pro čtyři osoby, nepodlehne tolikerému namáhání. Nebohá ta bytost byla přibledlá a celá zmalátnělá. Bylo to snad následkem únavy na cestě, snad následkem novosti situace a strádání, které již nyní počínalo být citelným. Jestliže z toho onemocní!

Jediná věc mne těšila: byl to duševní stav, v jakém jsem nalezl Pierra. Zdálo se, že rozvaha a vůle se opět vrátily. To bylo hlavní věcí. Avšak jaké obtíže stavěly se nám v cestu, dovedou pochopit pouze ti, kdož žili v oné době, kde vše bylo v pochybnosti a nejistotě. Rok osmačtyřicátý byl učinil vpád do společnosti, jež se zabývala jedině svými záležitostmi a zábavami a jež se domnívala, že navždy je sproštěna revolucí. Nenalezli jiného prostředku, aby vyhověli nejnaléhavější potřebě, než najati dvacet tisíc lidí, aby vozili na kolečkách hromady hlíny, které vzali s pravé strany Martova pole a ukládali je na levé, leda že potom brali hlínu zas na levé straně a ukládali ji opět na pravou, odkud ji byli odvezli. Za to dostávali třicet sous denně. „Co si s ním počnu?“ tázal jsem se, spěchaje vrátit se do sněmovny. Měl jsem tytéž trampoty čtyři léta před tím s Le Brisem; avšak Le Bris nebyl ženat, kdežto Guérin! . . . A pak, roku 1844 byla tu společnost, byla vláda, byl zítřek. Katastrofa mých přátel, současná s všeobecným rozvratem, činila situaci obou manželů takřka beznadějnou.

Saisset, jemuž jsem se svěřil se svými starostmi, pravil nabízeje mi všechny svoje peníze:

„Člověk vždycky nalezne, z čeho by byl živ.“

Toť zásada, kterou se utěšují ti, kdož jsou odhodláni nevšímat si ničeho. Ztrávil jsem celé noci, hledaje tyto prostředky k životu, a dny tím, že jsem na všech stranách dostával odmítavé odpovědi.

Druhého dne jsem ovšem měl v hlavě zcela jiné věci. Bylo to dne 15. května. Sněmovna byla takřka dobyta útokem obyvatelstva z předměstí. Všichni poslanci byli zahnáni aneb uprchli. V jedné chvíli nebylo nás v síni více než dvacet, z devíti set. Dav valil se všemi vchody, vylézal na okna, drápal se po sloupech, jež podporovaly galerii. Někteří přicházeli samotni; byli to pouzí zvědavci anebo oni milovníci nepořádku, kteří přiběhnou všady, kde je nějaké nebezpečí nebo nějaká podívaná. Většina přicházela v tlupách, křičíc a zpívajíc Marseillku. Nesli prapory a tabulky s nápisy: „Ať žije socialní revoluce! Ať žije Polska! Pryč s boháči! Sněmovna jest rozpuštěna!“ Náčelníci jich byli zuřiví a zdáli se být odhodláni všechno rozmetat; dav za nimi jevil ztřeštěnou radost, že se může posmívat poslancům a městským strážníkům do očí. Byli

to spíše pařížští uličníci než povstalci. Byli byste řekli, že jsou zde pouze pro svoji zábavu. Napodobili zvuky zvířecí, zpívali odrhovačky a tropili všechnu možnou vřavu. Nikdy jsem neviděl takovouto tlačenici lidských bytostí, aniž dav tak hlučící a tak nespořádaný. Bylo to všeobecné hemžení a tlačení.

Předseda Buchez zmizel, Corbon, jenž mu stál po boku jakožto místopředseda, byl povalen. Jakýs hasič, s přílbou na hlavě, stál vzpřímen na stole presidentově a mával červeným hadrem. Nebohý Armand Barbès, snílek, volal s tribuny:

„Uvalme daň jedné miliardy na bohatce!“

Pojednou spatřil jsem vedle sebe zástupce lidu, oděného v novou bluzu s čepicí na hlavě (červená čapka nebyla tehdáž již v modě). Byl to kolega ze sněmovny a blízký příbuzný můj následkem svého sňatku. Míval jsem s ním ode dávna důvěrné styky.

„Jak vidíš.“ pravil ke mně, zardívaje se, „vzal jsem na sebe šat dle svého přesvědčení.“

„Tys pouhý zbabělec,“ na to já. „Ihned odložíš tuto maškaru, sice to povím Františce.“

To byla jeho žena, před kterou měl na štěstí hrozný strach. Tato pitvorná scéna připomenula mi živě Pierra Guérina. Očekával jsem takřka najisto, že jej spatřím mezi vniknuvším davem.

On zůstal klidně doma a nalezl jsem jej píšícího.

„Zatím, co mi hledáte hodiny, pokouším se psát články. Zde právě píšu pojednání, ve kterém se snažím dokázat, že také kovové peníze jsou pouhými zdánlivými hodnotami. Pokud nedojde k výměně výrobků užitečných, budou obchody pouze výsledkem libovolné úmluvy.“

Tento titul a tato látka způsobily, že jsem se zakabonil.

„Nikoliv,“ pravil ke mně. „Je to pojednání historické a vědecké. Netřeba se již obávat nového návalu.“

Přesvědčil jsem se ve dlouhém hovoru, že duch jeho nabyl opět rovnováhy. Zdálo se mi dokonce, že se kloní spíše k zásadám konservativním jako kývadlo, jež toliko projde středem a přechází neustále od pravé strany na levou.

Den 15. května byl počátkem prudké krise, jež skončila krvavými dny červencovými. Navštěvoval jsem jej v oněch šesti nedělích, kdykoli to bylo možno. On odsuzoval vzpouru jako já, přísněji než já. Jeho minulost, jakkoli byla nedávná, nikterak mu v tom nevadila. Jest jisto, že na ni zapomenul. Jsou dva druhy lidí, jimž minulost jich nevadí: bídáci a nadšenci. Můj přítel Pierre poslechl své povahy, byl nadšencem. Toliko s tím rozdílem, že zápal, jenž jej poháněl k bourání, vedl jej nyní k zachovávání. Jinak se nic nezměnilo. Žádal na mairii o pušku a byl zařaděn do legie své čtvrti. Vytrval v ohni po všechny tři dny červnové vzpoury. Lucile, nakloněna z okna, sledovala zraky svými transporty raněných a domnívala se, že nespatří již více svého manžela

Uprostřed těchto smutných dní nezapomínal jsem slov Pierra Guérina v den, kdy přibyl do Paříže:

„Máme chleba na dva měsíce.“

Nepřestával jsem hledati mu místo učitele a on nepřestával pracovat na svém článku. Mně dařilo se lépe než jemu, neboť nalezl jsem pro něho tři hodiny, kdežto jeho rukopis byl mu vrácen Bulozem bez jediného slova vysvětlení.

Šel jsem do „Revue des Deux Mondes“, abych zvěděl, mohl-li by se pokusit o něco jiného. „Ekonomista,“ pravil mi Buloz s přízvukem, jenž znamenal: „Nemluvme více o tom“. Dal si líbit Michela Chevaliera a Louisa Reybauda, poněvadž byli duchaplni, avšak Guérin, jenž neměl nedostatek ducha, měl takový respekt pro „Revue des Deux Mondes“, že se snažil býti důkladným, a podařilo se mu toliko býti nudným.

Měli jsme několik měsíců poměrného klidu. Guérin vyučoval pravidelně svoje žáky. Zaměnil svoji komůrku dělníka za komůrku studenta, jež byla méně smutna, aniž byla pohodlnější. Lucile najala si posluhovačku. Byl nejvyšší čas. Nejen, že práce v domácnosti vyčerpávala její síly, ale bylo nutno doznat, že vůčihledě pozbývala svých jemných způsobů. Pouze v románech vítězí hrdinka nad nepřízní osudu a zachovává vzezření královny, poklízejíc v domácnosti a kutíc v kuchyni. Zdržovala se přede mnou, avšak tušil jsem dle různých známek, že mezi čtyřma očima bývaly tu a tam nepříjemné výstupy. Tyto lehké mráčky mizely, když se mohla poněkud oddat svým zvykům a hledět do budoucnosti s menším strachem. Protivenství bylo pro něho dvojí hrůzou. Ocítil se nade dvěma propastmi. Dovedl nyní chtět. Neznal ani ochablosti ani přenáhlenosti. Pociťoval pouze krutě, kterak postavení jeho bylo trapné. Nejen že klesl vlastní svou vinou, nýbrž strhl do svého pádu též svoji rodinu. On, jenž dříve tolik pohrdal zaměstnáním professora na královské střední škole, byl nyní nucen připravovat k maturitám špatné žáky. Nezlořečil sice, jako jindy, svému osudu, ale čím více se zdržoval, tím více trpěl. Tázal jsem se, zdali ho síly neopustí, zda-li nalezne jiné žáky, až bude se svými hotov. Zakročil jsem u pana Le Sieura, abych mu umožnil, by dostal opět nějaké místo na škole, avšak shledal jsem, že s této strany nelze se pro něho nadíti milosti. Ostatně svolil by k tomu, aby vstoupil opět v podřízené postavení, ujal se znovu bývalé služby?

On nepozbýval odvahy po svém neúspěchu v „Revue des Deux Mondes,“ anebo aspoň se tvářil, jakoby jí nebyl pozbyl. Obcházel po redakcích časopisů, doufaje, že jeho titul jakožto professora a bývalého posluchače Normální školy přispěje mu, aby byl přijat. Ale všichni majitelé redukovali svůj personál; byl odmítnut na všech stranách. Napsal novellu, kterou mi ukázal. Četl jsem ji s úžasem. Byl to vskutku on? Neměl již ani týž sloh. Všude bylo cítit nucenosť a ochablosť.

Když mu byly uzavřeny kariéra učitelská a literární, hledal jsem pro něho místo tajemníka. Kdyby se dovedl vpravit do tohoto zaměstnání, hodil by se k němu znamenitě, neboť to byl duch vzdělaný a zvyklý bádání. Přiměl jsem jej, aby tuto myšlenku přijal za svou, a počal jsem ihned pátrat po vhodném místu. Lucile oddala se této myšlence s největším zápalem. „Budeme mít stálý příjem,“ pravila. Vykládala mi již, že by upravila svoje výdaje podle pravidelného příjmu a že by výnos

z hodin aneb článků v novinách sloužil k polepšení v domácnosti; že by měla zálohu pro nepředvídané případy, pro případ nemocí.

Pátrání bylo dlouhé a spojeno s četnými zklamáními. Domníval jsem se po dvakráte, že jsem mu nalezl místo. On se představil a nebyl přijat. Jednomu z mých přátel zdál se být příliš učeným, aby mohl být sekretářem.

„Posluchač Normální školy!“ pravil. „Neodvážil bych se, diktovat mu psaní!“

Druhý byl se mnou mnohem tajemnější. Tušil jsem, že v této věci vězí zase Forbonnais. Uvedl jsem jej k Filipovi Le Bas, jenž u něho objednal článek pro „Univers pittoresque“. On jej napsal ihned a velmi dobře, ale honorář byl směšný. Vzpomněli jsme si na to, že je v Paříži několik podnikatelů literárních prací, kteří by jej mohli zaměstnat za podmínek méně nepříznivých. Byl představen abbéovi Moignotovi, jenž mu sliboval, že mu dá sepsat knihu po pěti centimech za řádku. On se vzpíral tak nízké ceně. Abbé mu pravil, že za tu cenu dostane spolupracovníků, kolik chce, a jiných než on. Ukázal mu seznam jmen, jichž vzpomínka dlouho ještě znepokojovala Guérina i mne. Jest to druh bídy, se kterým romanopisci dosud nevzbudili soustrast obecenstva. Bohém jeden mne ujišťoval, že se živí sepisováním kázání.

„Faráři žádají nové věci na svých postních kazatelích,“ pravil mi. „Lidé mají již do syta prosy abbéa Poule-a. Dostanu citát z bible, jakož i rozčlenění látky na tři části, a já to rozvinu a zaokrouhlím to řečnicky.“

„Vaše kázání,“ pravil jsem, „musí se hemžit kacířstvím.“

„Ne tolik, jak si myslíte. Já se držím v mezích všeobecné morálky. Ostatně moje práce se přehlíží, opravuje a vyčisťuje. Ujišťují mne, že jsem způsobil nejedno obrácení hříšníků.“

Jiní prodávali pod rukou řeči ku generalní debatě o rozpočtu aneb k rozpočtu některého ministeria. Ten, jenž vynalezl zrušení potravní daně, dosáhl jmění. Dokázal nejprve několikerým způsobem nutnosť zrušiti tuto daň, po té pak vykládal, kterak možno se bez ní obejít a nahradit ji. To bylo základem zásoby, ze které čerpalo pět neb šest poslanců, aby se stali slavnými. Byli tu také spisovatelé úředních proslovů pro zahájení nějaké schůze, odevzdání praporu anebo otevření mairie. Nevěřil jsem všemu, co se mi vypravovalo, ale nabyl jsem jakéhos rozhledu za kulisy výmluvnosti. Pierre se těžkomyslně usmál, když jsem mu sděloval svoje objevy, a pravil ke mně, pokrčuje rameny: „Opatřte mi hodiny;“ as tak jako by řekl: „Pošlete mne na galeje.“

Vzpomenul jsem si při té příležitosti na pojednání o Forbonnaisovi. Bylo nesmyslné jakožto thése doktorská pro Sorbonnu a ještě nesmyslnějším je učinil, když je chtěl proměnit ve válečný stroj proti společenskému pořádku. Avšak myšlenka jediné daně není sama sebou nesmyslna; naopak. Je to myšlenka spravedlivá, ale nelze ji provést. Nesmyslnost spočívá v tom, že nedbá obtíží provedení. Vzpomněl jsem si též na článek, který byl Buloz tak pohrdavě odmítl. Bylo patrno, že, kdyby Guérin sledoval přirozené své náklonnosti, směřoval by k ideám národo-

hospodářským. Což by se nenalezl ekonomista, jenž by měl zapotřebí skromného spolupracovníka, by pátral po pramenech a připravoval materiál? Jal jsem se pátrat v tomto směru.

Louis Reybaud, jehož jsem byl důvěrným známým, byl v oné době spíše romanopiscem než národním hospodářem. Teprve úspěch zábavné knihy — byl to „Jerôme Paturot" — uvedl jej tam, co Cousin nazýval „nudná literatura". Pravil, že nemá tajemníka a nedbal o to, aby jej měl. Vzpomněl jsem si na Michela Chevaliera, u něhož jsem vlastně měl počít a rozhodl jsem se, že mu dám číst pojednání i článek. Nacházel jsem v nich stopy talentu a doufal jsem poněkud, že Chevalier, jenž byl duch rozšafný a prostý předsudků, bude z nich míti týž dojem. Pravil mi především, že má tajemníka, s nímž je spokojen; není to spolupracovník, ale nádenník, jemuž ukládá, aby opisoval texty, zkoumal výpočty a sháněl se po pramenech. Přece však vzal ode mne brošuru i rukopis, slíbiv mi, že si ji přečte a podívá se, „co by mohl z toho chlapíka udělat".

Nebylo třeba ničeho více a Lucile byla pevně přesvědčena, že manžel její dostoupí hodnosti tajemníka u slavného muže. Přiměla nás, abychom s ní šli kolem domu Chevalierova, a pravila k Pierrovi:

„Zde tedy budeš pracovat."

Plísnil jsem ji pro tyto pošetilosti, avšak shledali jsme, že měla pravdu.

„Zkusím to s vaším Pierrem Guérinem," pravil mi Michel Chevalier. „On má ducha, on není routinierem; snad ho budu moci potřebovat. Ale beru ho toliko na zkoušku, dám mu toliko dvě stě franků měsíčně a zapřáhnu jej notně do práce."

Osm dní po té byla smlouva uzavřena a Guérin jal se běhat po bibliothékách a ředitelských kancelářích podle návrhu svého nového pána. Činil výtahy, připojoval k nim vlastní svoje názory. Chevalier četl, rokoval s ním. Patrně spatřoval v něm hotového muže. Guérin nám o tom vypravoval večer, když jsme si oba dopřáli čtvrt hodinky odpočinku po tuhé práci. Lucile mi vypravovala, že manžel její koná tuto práci s velkou horlivostí Patrně nalézal v ní ukojení svých náklonností. To nebylo jako s romány, do jichž psaní se byl nutil. Těšil jsem se z tohoto prvního výsledku, jenž byl dobrým znamením pro budoucnost. Zároveň jsem se tomu divil. Jakže! národní hospodářství provedlo takovýto zázrak?

Věděl jsem, že Henri Martin se stal historikem proti přání svého otce, který jej určil k notářství. Avšak to byla historie, studium nanejvýš poutavé. Věděl jsem rovněž, že chtěli ze Scribea učinit advokáta a že opustil kancelář k vůli divadlu, avšak to bylo divadlò, a byl to Scribe.

Nemyslím, žeby si byl kdy, před svými úspěchy, pravil: „Strávím celý svůj život psaním divadelních kusů." Nějaká látka jej byla lákala; počal psát, jako mladé děvče počne tančit za zvuků hudby. Když bylo dílo hotovo, líbilo se mu, pak přišly pochvaly, a štěstí, ve dvacátém roce stále tak veliké, ocitnout se poblíž jiného života, jenž representuje tento svět, aniž by jej opakoval, oněch jiných lidí, kteří jsou veselejší nás,

a oněch žen, roztomilejších než ženy naše, v úlohách, které hrají, a také prohnanějších, ale právě proto tím lákavějších.

Většina autorů dramatických dostala se do svého řemesla oknem. Rodiny tomu nechtějí, a mají pravdu, poněvadž úspěch je povždy pochybný, a moralní nebezpečí povždy jisté. (Labiche, odpusťte mi! Meilhacu a Ludoviku Halévy, odpusťte mi!) Znám snad jen pana Desvallièresa, vnuka pana Legouvé-a, který se oddal dramatické literatuře po zralé úvaze, jako jiní volí kariéru notářskou aneb professuru, a považte, že nebyl pouze vnukem Legouvé-a, nýbrž k tomu ke všemu pravnukem pana Legouvé-a staršího. On nevstoupil do této kariéry, on byl v ní zrozen, on v ní zůstal. Náhoda neb úmysl, rozmar mladého muže aneb zralá, promyšlená vůle, chápu to vše při divadle, jež má pro sebe veškerou svůdnost; chápu dokonce, že člověk může mít vášeň pro historii, poesii nebo pro filosofii. Ale co se týče národního hospodářství, to nechápu. (Léone Saye, odpusťte mi! Leroy-Beaulieu, Levasseure, odpusťte mi!)

Mějte na paměti, že chápu velmi dobře, že se člověk může oddat tomuto užitečnému a zajímavému odvětví vědy filosofické a že jí dává přednost přede všemi ostatními. Avšak zde nešlo o pouhou zálibu, o převládající náklonnost, nebo přirozenou příchylnost. Pierre byl tak naprosto a tak výlučně váben k národnímu hospodářství, že se mu vše ostatní hnusilo. Jestliže cítil hrůzu před povoláním učitelským, jestliže se minul s úspěchem v románu, v politice, bylo to proto, že byl zrozen, aby pronesl svoje míuění o otázce zlaté nebo stříbrné měny. Tento objev, jejž jsem učinil ohledně rázu ducha svého přítele, rozšířil můj obzor o této nauce o bohatství národů, která tehdáž nepožívala valné vážnosti. Popřál jsem nějakou chvíli času Michelu Chevalierovi a Pierru Guérinovi, aby se poznali; teprve po třech neb čtyrech měsících jsem chtěl zvědět od nich samých, jak jsem pochodil.

Guérin mluvil se mnou velice diplomaticky. Byl-li spokojen se svým pánem? Velice spokojen. Líbí-li se mu jeho zaměstnání? Toť se rozumí. Doufá-li, že bude mít úspěch? Bylo patrno, že doufal, ba že o tom nepochyboval. Michel Chevalier, jenž měl více ducha, než upřímnosti, byl hovornější.

„Vy jste tu nalezl pravou perlu, můj zlatý. Nemohu z něho učinit sekretáře, fi donc! On pracuje se mnou na knize, kterou připravuji: „Převrat společenský následkem převratu v průmyslu.“ On bude na ní podepsán vedle mne. Můj bože, ano!“ doložil, směje se dobrácky, „učiním jej společníkem své slávy a svých hmotných úspěchů.“

Kniha vyšla teprve o dvě leta později, ale tehdáž byl Pierre Guérin již znám. Co pravím, on byl slavným a byl na skoku stát se věhlasným. De Mors (faktotum a beránek Bulozův) byl neustále u něho, žádaje na něm vždy nových článků. Spisovatelé francouzští a zahraniční dovolávali se jeho autority. Všude bylo vidět jeho jmeno Psával ve čtrnáctidenních lhůtách feuilleton pro „Journal des Débats“, kdež se střídal s Hippolytem Rigaultem. Když chtěl zaslat nějaké pojednání akademii věd morálních a politických, pan Mignet vždycky pro ně nalezl místo. Pravil k ostatním:

„Máme tu pojednání od Pierre Guérina.“

Villermé a Dupin mu pravili:

„Dobrá, dáme je na program.“

Blahopřál jsem mu k tomuto obratu Štěstěny, jež po tolikerém protivenství konečně se byla odhodlala zahrnout jej svými dary. Jemu zdálo se to zcela přirozené:

„Zdá se mi,“ pravil „že jsem konečně zase doma.“

Jsem nucem uznat, a činím tak velice rád, že zůstal povždy roztomilým a ochotným ke svým starým přátelům. Nebyl skromným, ale měl onen druh sebevědomí, jenž šetří sebevědomí jiných. Šetřit není dostatečným výrazem: on je chápal, on mu lichotil, a což nejpodstatnějšího, on mu přicházel vstříc, kde k tomu byla příležitost. On se mnou vždycky vycházel po dobrém, ba, kdybych byl k tomu svolil, byl by mi prokázal i služby.

Provedl jsem to, co mnozí nazývali hloupým kouskem, po státním převratu roku 1851. Zahajuje svoji přednášku na Sorbonně před více než dvěma tisíci posluchači, — kteří se dostavili jednak proto, že jsem to byl já a že jsem v tu dobu měl četné posluchačstvo; zejména však proto, poněvadž to bylo poprvé od 2. prosince, co se v Paříži pozvedl neodvislý hlas, pronesl jsem následující slova: „Mám vám dát poučení o morálce: dám vám poučení i příklad zároveň. Zákon byl zneuctěn tím, jehož úkolem bylo hájit jej. Budeme zítra povoláni, abychom schválili jeho zločin svými hlasy. Kdyby v osudí byl třeba jediný hlas protestu, hlásím se k němu, bude to hlas můj!“

Propukla hlučná bouře souhlasu, jež dlouho potrvala. Potlesk rozléhal se až do polovice dvora, kdež mne ani neslyšeli. Když jsem dosáhl tolik, že nastala chvíle klidu, zvolal jsem: „Mladí mužové, kteří mi tleskáte, váš potlesk rovná se přísaze. Beru ji na vědomí jménem země. Jestliže kdy se připojíte k tomuto zločinu, přijímajíce nějaká místa neb výhody, vzpomeňte si, že se stanete křivopřísežníky!“ Byl jsem velice udiven, že jsem se mohl vrátit do svého příbytku, a ještě více udiven, že jsem tam byl ještě druhého dne. Zvěděl jsem, že se zabývali mnou v ministerské radě. Můj bývalý přítel pan Fortoul, stav se ministrem vyučování, žádal, abych byl bez odkladu vyvezen do Belgie, a princ jenž mne znal osobně, pravil:

„Spokojte se s tím, aby byl propuštěn z úřadu.“

Nemohl jsem se obrátit k svému povolání žurnalistickému, neboť všechny oposiční časopisy byly potlačeny. Hledal jsem pro sebe vyučování v rodinách, jež jsem byl tak často hledal pro jiné. Nebyla to věc snadná, neboť všichni moji přátelé byli ve vězení neb ve vyhnanství.

Nyní došla řada na nás, na mou ženu a na mne, abychom se obešli bez služebnictva a obmezili své výdaje na nejnutnější. Dostal jsem v oněch osudných dnech dvakrát neb třikrát navštívenku Pierra Guérina. Vyzval jsem svého domovníka, aby ho ke mně nepouštěl. On přišel přece.

Připomínám čtenářům, kteří nebyli svědky oněch dob, že návštěva u politického psance byla v tehdejší době skutkem občanské ctnosti. On nikterak nedal se odstrašit mým nevlídným přijetím. Nabídl mi svoji tobolku, svůj úvěr. Mohl nabízet úvěr! Michel Chevalier byl jej před-

stavil novému dvoru. Guérin stal se jedním z náčelníkův berního úřadu. Za nedlouho na to stal se státním radou a členem Akademie. Chtěl mi vysvětlit, že je více republikánem než kdykoli a že jediným prostředkem zachránit republiku bylo, odhodlat se ke zřízení císařství. Ale já mu nedal domluvit a prosil jej, aby přerušil všechny styky se mnou.

Spatřil jsem jej opět teprve ve sboru zákonodárném po roce 1863. Vyjma poklesek, že se byl spojil se strůjci státního převratu, neměl jsem mu čeho vytýkat. Byltě stále radil k opatřením nejliberálnějším. Nebyl se změnil v lokaje, jako mnozí z těch, kdož zároveň s ním opustili carmagnolu k vůli premovanému fraku. Talent jeho vyrostl. Byl považován za jednoho z nejmoudřejších rádců císařství. Byl zajisté z nejpočestnějších. Po Sedanu nechtěl již vstoupit v činnost politickou a věnoval se výhradně velkým pracím, jež učinily jméno jeho slavným a přispěly k slávě Francie.

Vypravoval jsem vám tuto pravdivou historku jakožto doklad k mé zamilované nauce, že jest třeba, aby každý dostal se na místo, jež mu náleží.

Z uměleckých výstav.

Píše Beda L. Mrak

V. Sochora »Slavnost Božího Těla«.

Není tomu tak dávno, abychom se všichni dobře nepamatovali, kterak po pražských výstavách objevoval se genre jen ve starobylém úboru, v širokých plundrách, ohromných botách jízdeckých, se širokostřechým opeřeným kloboukem a těžkým mečem po boku a vedle těchto lancknechtských postav, jichž bytí bylo podmíněno rekvisitami akademie, kde se mladí umělci ještě vzdělávali, nebo kterou byli právě opustili, míhaly se útlé slečinky s nádorovými rukávky, nabíranou náprsenkou a malou almuženkou na tenkém řetízku. Říkalo se jim historický genre, třeba na nich nebylo zbla historie ani ve zjevu ani v jich konání. V pravdě ale byly to poslední ohlasy jinde již pohřbeného romantismu, který vědomě a s jakousi falešnou aristokratickou povýšeností uzavíral se před skutečným a současným ruchem života, utíkaje se do pestrobarevného světa minulosti. Naznačiti cesty, kudy by se naše genrová malba byla měla bráti, kruhy, odkud své látky čerpati, nebylo nikterak nesnadno. Ostatně onen nepravý genre historických kostýmů záhy na to tiše a neslavně sešel s tohoto světa starobou a přežilostí. Úzká trika pážat, sametové kabátce, zlaté korsety, kuše, přílby, brnění a loutny slouží dnes jen za malebnou dekoraci atelieru a sotva komu napadne pro jejich malebnost a barvitost navléci je modelu z ulice. Realismus zabušil pádně, důrazně, důtklivě na dveře, jimiž čeští malíři oddělovali se od nejbližšího svého okolí, a nový proud je zachvátil. Obrátili pozornost svoji konečně k svému vlastnímu lidu, jen že z největší části zase je zajímá jen pro svoji zevní, nápadně malebnou stránku a zase je to kroj, jehož rázovitou rozmanitostí hledí zvýšiti zájem pro své obrazy. Co není oděno v národní kroj, před tím se nezastaví. Je to krajnost, kterou bezděčně a jistě proti vůli vlastní dokumentují, že jejich umělecký zájem roznécuje se a utkvívá jen na povrchu zjevu. Proto také mladší a nejmladší naše malba vyčerpává se při malování modelu, nemajíc, povšechně vzato, dosti síly emancipovati se od něho, podříditi jej svému duševnímu tvoření, míti jej za pomůcku a ne za jediné a poslední slovo.

Takové a podobné úvahy retrospektivního rázu vzbuzuje mimodék obraz „Božího Těla“, který Václav Sochor po pětileté práci loni dokončil a letos v Praze vystavil. Rok co rok, vždy v týž červnový svátek ve všech městech a městysích českých lze viděti výjevy zobrazenému podobné, tedy scény zcela všední a prosté světového, nebo všelidského významu a přece, když nyní vidíme ten slavnostní průvod ve přirozené velikosti, v obrovských přímo rozměrech utkvělý na plátně, zachycený

a podaný se vší jeho nelíčenou bezprostředností, se vší jeho životností, neodváží se nikdo vážně a důvodně upírati mu případnost a oprávnění k uměleckému podání. Myslím, že na širší vrstvy obecenstva bude účinkovati ještě jednou novou stránkou zvláště. Naši genristé rádi se obmezují na skrovné poměry komposiční, jedna, dvě figury stojí nebo sedí na jich plátně, překročiti tento počet dovolí si jen pro anekdotický podklad scény. Možno říci, že velký výjev lidový prostě pro svou karakterističnost, rázovitost vnitřní i zevní, jako významný (třeba jen po stránce malebné) projev společenského a socialního života, dlouho nenalezl milosti před zrakoma našich malířů. Jisté náběhy v dobách nejposlednějších se přece staly a viděli jsme prostý výjev z ulice, z trhu nebo z pražského mostu zachycený s pěkným nadáním, ale s takovou železnou energií a silou přesvědčivosti, s takou hotovostí mysli i ruky, jaké nalezáme v obraze Sochorově, dojista ještě nikoli.

Ano, nesmím opominouti napsati hned zde, že mám jeho obraz za závažný, velký a plného uznání hodný čin umělecký. V. Sochor nabyl svého uměleckého vzdělání v Paříži. Dnes ani u nás není nic neobyčejného, že mladí umělci, dosud výlučně malíři, zajíždějí vždy hustěji do střediska moderní produkce umělecké. Paříž je jim toužným cílem a odjíždějí tam s nadějí nejrůžovější, s plány vysokého vzletu a velké odvahy. Jen že nemnoho přivážejí si zpět, ba v celku vzato, sotva že jakéhosi přehledu nabudou. Nedostáváť se jim buď síly, buď prostředků vniknouti v taje umění francouzského; ke studiím vážným, opravdovým a do hloubky jdoucím dojde velmi, velmi zřídka. První, co naše mladistvé umělce v Paříži čeká a najisto je dostihne po prvním unášejícím záchvatu světového města, je dojem tísnivého zklamání. Pojednou jsou maličcí až k nule, kdežto ponejvíce doma platili již málem za hotové umělce, jich jméno bylo známo, jich práce dožadovány, a zde najednou nevšímání, neboť co umějí, čemu se dosud naučili, nestačí ani na živobytí, natož ku závažnému vystoupení jako umělec. Zvedá se před nimi nevyhnutelná nutnost učiti se, znovu učit, pilněji, intensivněji a opravdověji nežli před tím, a k tomu se málo kdo z nich dovede odhodlati. Než i přes všechny nepříznivé dané poměry i po krátkém pobytu nad Sekvanou, aspoň jedno bylo by si přáti, aby s sebou domů přivezli: dovednost pracovati. Nevím, jestli kde jinde, nežli právě v tomto sídle rozkoší, zábav a skvělých úspěchů, jsou umělci většími a vytrvalejšími pracovníky. Práci, velkou, namáhavou práci stojí je, nežli domohou se znatelnějších úspěchů, a opět práci nemenší, udržeti se na místě jednou dobytém. Není v tom nic nepřirozeného a talent sebe větší bez této námahy neobstojí, umění bez přičinlivé práce není zdárně produktivní, ba dobře ani mysliti se nedá.

V. Sochor najisto i v tomto směru v Paříži dobře vyzískal. Více nežli v pravdě obrovské rozměry jeho obrazu nasvědčují tomu, že s touže vytrvalou houževnatostí a pílí, jimiž obrněn před pěti lety počal pracovati na svém díle, provedl je ve všech kusech až do konce. Obraz této velikosti, na němž sotva najdeme místo, kde by ruka či mysl byla znatelně při dlouhotrvající práci byla ochabla, je přece už z těchto zevních příčin dílo pozoru a uznání hodné. V náčrtu a rozvrhu vmetnutém

s vervou na plátno, prosyceném velkou fantasií, oživeném originalností myšlenky, nalezáme s radostí skvělé svědectví talentu, k němuž vždy pohlížíme radostně vzrušeni. Ale teprve, kdy talent vzácně nadaný dokáže toho, že soustředěním vší své síly a využitím vší nabyté dovednosti a mohutnosti vytvoří dílo veskrze hotové a závažné, postaví se vedle něho před nás jako umělec. Talent, nadání je vzácný dar, který člověk náhodou nalezne ve vínku, kam mu jej příroda tajně uložila; my pak, v dobrém vědomí, že takých vyvolených je jen pořídku, vyvinujeme vůči němu pravý kultus. Ale celkem vzato pouhý talent, k němuž šťastný jeho majitel ničeho nedovedl ze svého připojiti, jejž opomenul pěstiti a školiti, síliti a prací ku platnosti přivésti, věru že se spíše může státi předmětem závisti nežli obdivu a na konec sotva více imponuje, nežli veliké jmění v loterii vyhrané. V přímém bezprostředním styku vrstevníků při vzájemném se oceňování musí nevyhnutelně oba momenty, nadání a hodnota positivních jeho plodů, přijíti v úvahu, podle prostého pravidla, že čím větší je talent, tím více je jeho majitel povinen z něho na prospěch a progresí kultury lidstva vytěžiti, sic jinak zůstává u něho hřivnou, kterou sluha biblického podobenství zakopal do země. Kde oba momenty jsou v tomto poměru, kde výsledek odpovídá nadání, tam nikdo nemá práva odepříti uznání, ať již byla při kom příroda štědřejší nebo skoupější. Nebyla-li dosti štědrá, za to věru nemůže nikdo z nás, a na koho se více usmála, jeho zásluhou to není, aspoň na tak dlouho, dokud nedovede si člověk sám talentu vydobýti.

Není snadno rozhodnouti při jediném díle o velikosti a směru nadání jeho původce, zejména ne při díle jednotlivém, v sobě jak železný kruh uzavřeném, leda jen v negativním smyslu. Proto musí stačiti, řekneme-li před „Božím Tělem“, že jeho rámec, který tu je látkou a jejím zdárným řešením a provedením vytčen a veden, vyplňuje umělec svým talentem úplně. Jest-li kdy ještě, po stránce vnitřní nebo zevnější dovede rámec ten rozšířiti, to ukážou teprve příští díla Sochorova. Tenkráte však platí, že provedl, co dovede. Není toho málo. Nechť blížíme se k jeho obrazu se strany kterékoli, nechť přikládáme měřítko ke kvalitám vnitřním i zevním, vždy se objeví, že odpovídá požadavkům velmi přísným.

Malba V. Sochora je tedy pouze obraz slavnostního průvodu, jaký o Božím Těle po všech městech českých se odbývá. Zříme prostý obraz existenční, výjev jediné pro jeho karakterističnosť, výraznosť a malebnosť na plátno zachycený, prostý každého jiného přídatku. Nic tu není dramaticky napínavého, nic anekdoticky poutavého, všechna jeho váha umělecká leží jen ve zjevu, v jeho pravdivosti, rázovitosti a v jeho malebné zajímavosti. A přece upoutává a působí čistým, hlubokým i trvalým dojmem.

V pravo zvedá se barokní stavba kostelní, ale z celého průčelí je sotva viděti portál a spodní části dříků obrovských polosloupů jej obstupujících. Otevřenými dveřmi vystoupil průvod a po vysokých lomených schodech sestupuje zvolna dolů. Napřed několik drobných družiček

v bílých šatičkách, ve vlasech kvítí; za nimi pod rudými, pletenci ozdobenými nebesy, kráčí zvolna a důstojně pan děkan, těžkou monstrancí žehnaje zbožné obci. Pak následují kněží asistenční, jejichž siluety se již ztrácejí v tlumu zpěváků a muzikantů a všichni ostatní pobožní a nepobožní kupí se a vrší hustě po schodech vzhůru až do vnitřku chrámu. Jak je zvykem, jsou tu všechny vynikající typy českého města, honorace, možnější třídy, důstojníci na dovolené, řemeslníci, policajti, slečinky a děvčata, ani kluci, koňmo na hřbitovní zdi sedící, nescházejí. Právě kráčí průvod po červeném, kvítím posetém koberci kol čety jízdných Sokolů, kteří se poněkud v pozadí řadou postavili. Trubač troubí, praporečník zvedá prapor na počest. Slavnostní okamžik . . .

Patrno, že šlo umělci v první řadě o věrnosť realního zjevu. Tuto tendenci postřehujeme jak v urovnání, rozestavení, úpravě skupin a průvodu, tak v bezprostřední pravdivosti osob a momentálnosti jich konání. A zase při tom nezůstaveno nic náhodě a s dobrou rozvahou dovedl umělec uvésti do světa svých postav platný řád, podrobiti je vyšším požadavkům a zákonům uměleckým. Žádná osoba jeho obrazu, žádná skupina ani mrknutím neprozrazuje, že by zde žila a pohybovala se zřetelem k nám, divákům. Není tu pósy uměle upravené a udržované k vůli obecenstvu před obrazem a my stáváme se tím bezprostředními účastníky výjevu. Nikdo se nestará o nás, za to všichni o střed průvodu. Kněz s monstrancí jest jím, nejen po řádu církevním, ale též po zákonu uměleckém, zabrav zcela nenápadně, přirozeně střed plochy obrazové. Kdybychom šli dále do větších podrobností komposiční mluvy Sochorovy, nalezneme bez obtíží, kterak bezděčnost a náhodnost skutečnosti dovedl i k účinnému vyznačení pohybu a jeho směru využiti tím, že všemu množství, dynamické váze průvodu, vykázal pravou polovinu obrazu, seřadiv je tu těsně vedle sebe i nad sebe, aniž by nad míru je stlačil a na zřetelnosti, přehlednosti a jasnosti jim ubral. Že pak levá strana plochy zůstala poměrně prázdná, že zde v popředí jen malé družičky tvoří jaksi počátek a hrot celého průvodu, to zajisté sesiluje výraz směru, kterým proud se béře. Dále bychom našli, kterak z množství odlučují se tiše určité uzavřenější skupiny, poněvadž mají býti výraznější: skupina bílých děvčátek v předu, četa Sokolů za nimi, děkan a nosiči baldachýnu, skupina chudiny v pravo při schodech klečící Zde arci místy postřehujeme přece jen upravovací ruku umělcovu. Aby dobře rozlišil družičky od Sokolů, aby jim dodal osobnějšího vystoupení a pro jich barvu nabyl neutrálního a jednotného pozadí, postavil za ně vysokou zeď, na jejímž hřebenu rýsuje se sedící barokní socha oproti modrému nebi. Skupina chudiny také nese jisté stopy úmyslnosti a dává nám mimoděk cítiti, že tu klečí ne jedině z pobožnosti, ale též z malebné nutnosti, aby byl kout plochy dobře vyplněn. Jsou to stopy tétéž komposiční práce, jaká se jeví ve volbě architektonického okolí. Chrám v popředí má známé tvary Dinzenhoferova kostela sv. Jana naproti Emauzům v Praze. V dálném pozadí zavírá scénu obraz města Loun, vrcholící v krásné siluetě kostela mistra Benedikta. Nevytýkáme dokonce umělci tuto licenci, ta nejméně spadá na váhu, již proto, že právě volbou schodiště Dinzenhoferova, motivu pěkné malebnosti, vyzískal pro utváření komposice

v přemnohém směru, ale že v tom se oddálil poněkud od zásad svého realismu, že jeho průvod Božího Těla vychází z kostela daleko mimo město ležícího.

V jednom nás však obraz V. Sochora nadobro zajal: svojí bezprostřednou typičností a karakteristikou. Typickým je celek, typickou každá postava; karakteristickou je všechna scéna, karakteristickou každá tvář. A že jsou typické a karakteristické, jsou také zároveň české. Stojíme zase jednou před obrazem, před dílem uměleckým, které v této své části náleží cele nám. Ti kněži, učitelé, muzikanti, páni a dámy, chudina a městské slečny, to vše až na pány kluky jsou povahy a tváře českého venkova, jen zde je naleznete a nikde jinde. Ani kostym Sokolů, ani stavby architektonické nedodávají obrazu Sochorově vlastního českého rázu, toho dostává se mu plně teprve domácími, českými typy hlav. Stojíme před obrazem, jehož plochu nevyplňují řemeslné modely, ale lidé, jací se ve skutečnosti vždy zúčastňují procesí Božího Těla. Je až příliš zřejmo a patrno, že umělec až úzkostlivě se střehl pozměniti jim jediného rysu ve tváři, přidati jim na půvabu, nebo ubrati na všednosti. Pravdivé jsou, a poněvadž pravdivé, jsou též karakteristické a v těchto dvou vlastnostech je obsažena též cena jich typičnosti. Jich pravdivé a energické zachycení vydává pěkné svědectví o bystrotě oka a jistotě a ráznosti ruky umělcovy. Zde leží těžiště práce Sochorovy, její váha a význam, a jen bylo by si přáti, aby dorost umělecký na této stránce díla nalezl pro sebe poučení a vodítko pro svoji budoucnost. Stále se opakují stesky, že nejsme více svoji, že ztratili jsme ve zjevu a v životě svéráznost. Arci je zrno pravdy v tom, ale na štěstí ne docela ani při prvním, ani při druhém momentu, a právě umělecký realismus, ale jen umělecký, jiż dokazuje a bohdá ještě více dokáže, že máme stránky pouze svoje, jimiž se od ostatních lišíme. Kdykoli objeví se pak dílo umělecké, které je šťastně vyhledá a s náležitou mírou a rozhodností před nás postaví, pak všichni vidí, že je to jen otázka Kolumbova vejce. Jestliže my, kteří si za hovoru na otřelost naší rázovitosti postýskáváme, nevidíme vždy frapantní příklady typičnosti, nerozhoduje. Umělec je nalezne a dokáže jich existenci, neboť pravý umělec je vždy člověk lépe vidoucí.

V. Sochor je žákem M. Rolla. Nežli jsme Boží Tělo spatřili, obávali jsme se, že vliv pařížského mistra, který dnes je jedním z předních zástupců pleinairismu, bude se jeviti v obraze Sochorově stránkou nám méně sympathickou; očekávali jsme s obavou, že uzříme velké plátno tendenčně prostoupené ve všech koutech bílou barvou, přes niž se žádná jiná nedomůže platnosti. Ale obraz Sochorův dosvědčil nám, že jeho průvodce prodělal dobrou školu Rollovu, že zde ztužil své síly, zbystřil své oko, upevnil svůj zorný úhel, že naučil se vlásti štětcem na podiv jistě, široce a energicky, ale že též vedle toho uchoval si smysl pro barvu, která přece pouhým světlem slunečním snadno neumírá. Obraz Sochorův není bílý. Červeň, modř, hněď, žluť, zeleň, všechny přicházeji k své platnosti, a jestliže kde běl převládá, pak děje se to jen proto, že ji přináší látka sama, právě tak jako převahu barvy rudé. Jsou tu barvy do světle šeda tlumené a lomené, ale ne tyranismem běli, nýbrž

intensivním světlem červnového slunce. Možná dost, že kdyby byl V. Sochor „Průvod Božího Těla“ byl maloval někde na svahu Montmartru, nebo v zákoutí Quartier latin, za vlivu velkých mrtvě bílých ploch pařížských pleinairistů, že by se snad jich bílého vlivu nebyl dovedl shostiti, že však jeho obraz vznikl v samém středu lidí, jež maloval, v okolí, jež zobrazoval, že mezi umělce a přírodu žádný cizí vliv se nestavil, odpovídá jeho dílo po stránce barevné skutečnosti. Také to dokazuje, že k malebnému a barevnému vyjádření atmosféry není nevyhnutelně třeba prosytiti všechno ovzduší bílými parami. Vzduch není bílý, a má-li prostoupiti obraz, k tomu postačí přesná kresba předmětů a správné podání barevných hodnot, jak právě ve skutečnosti se jeví, a obojího hleděl V. Sochor dle sil svých dosíci; na mnoze s velkým zdarem.

Tak kolem a kolem vzato jeví se jeho obraz dílem veliké váhy. Nemá pouze význam v uměleckém rozvoji V. Sochora; výše jej ceníme jako umělecký výtvor specificky českého základu, vyrostlý z české půdy zmrvené vlivem francouzského umění. Jeho český kmen, jeho české jádro vítáme proto s netajenou pochvalou, poněvadž víme a nesčetné příklady v nás utvrzují toto hluboké přesvědčení, že vždy a všady jen ono umění je trvalého života schopno a zároveň hodno, které založilo své kořeny v hroudě domácí. V. Sochor klade je dosud ještě více zevně, na povrchu, snad přijde také u něho doba, kdy sáhne hloub, kdy budoucí své dílo prochvěje též duchem české povahy, nebo nesmí ani jeho, ani nás zůstati tajno, že jeho obraz vzbuzuje sice náš plný respekt, naši úctu a pochvalu, ale že mu ještě schází záhřevná jiskra, vřelost myšlenky, sentimentu, a proto nás ovšem u srdce ještě nerozehřívá, krev naši ještě nepřivádí v proud tou měrou a oním tempem, jehož si v jeho i svém zájmu přejeme.

PODZIM

Fresky a gobeliny.

Básně Jarosl. Vrchlického.

Sibylly Michel-Angelovy.

Již zmořen prací i myšlenek tíhou
a v srdci steré pochybností hroty,
v dlaň sklonil veliký Buonarroti
skráň zrytou mnohou vráskou, mnohou rýhou.
Tu z výhně ducha, kde u věčném sporu
se obrazy a dojmy tříbily,
se zvedly plné síly, plné vzdoru
a stály před ním staré Sibylly
i slyšel v hloubi duše jejich hlas,
jenž jako vichr půlnoční se třás'.

První:

Zřím v sváté listí, spadlé s kmenu času,
zřím v mrtvých rodů popely skrz dým
a šerem, jež tu mračí se, jen krásu
jak hvězdu bludnou v mlze kmitat zřím.
Vše mimo ni kol — hroby jen a trosky,
jež hvězdy té svit ozařuje božský.

Druhá:

Zřím v sváté listí, spadlé s kmenu času,
zřím v mrtvých rodů popely skrz dým,
v těch mrtvých srdcích, červů hodokvasu,
po velikosti svatou touhu zřím.
Chtít větším být — již v tom je vykoupení
z mlh, mátoh, trudů, běd i utrpení.

Třetí:

Zřím v sváté listí, spadlé s kmenu času,
zřím v mrtvých rodů popely skrz dým
a cítím soucitem svou vlhnout řasu,
v těch mrtvých srdcích símě dobra zřím,
to chví se tam, jak zora plá a hoří,
to jistě z trosek nový život stvoří.

Čtvrtá:

Zřím v sváté listí, spadlé s kmenu času,
zřím v mrtvých rodů popely skrz dým,
nerv živý škube se tam v shnilém masu,
to žízeň pravdy chvěje srdcem tím,
ta nesmrtelná ať si pálí, bodá,
přec lidstvu číši pravé vláhy podá.

Pátá:

Zřím v sváté listí, spadlé s kmenu času,
zřím v mrtvých rodů popely skrz dým,
ten popel zvedá se, dým taje v jasu,
ta srdce žijí, neb v nich lásku zřím.
Dech v kosti hřmí a světlo v zřítelnice,
kde láska doma, smrti není více.

To znělo, bouř jak vítězná když letí:
Jsme, žijem, budem žíti dál a dál,
nechť zhouby jsme a vteřiny jen děti,
nám pokud v srdcích oheň nedoplál;
tož oheň dobra, velikosti, krásy,
tož oheň pravdy, Mojžíšův ten keř,
tož oheň lásky, jíž zem bohy hostí,
jenž stále volá: Bojuj, chtěj a věř!
Jen těmi silné lidské pokolení.
Nic odvěké na starou báji změní,
neb velkost kde a dobro, krása svítí
a s láskou pravda, tam jest věčné žití!

Ta hymna zněla jásotem v tiš dílny.
Zas k práci sochař velký vstal a silný.

Ginevra.

V arkýři starém a gotickém visí
v poboční lodi klášterního dómu,
jí sousedem vyzáblý mnich a lysý,
ji budí ze sna větve starých stromů,
jež klepou v okna, na nichž světců rysy
se nítí v gloriolu v barev lomu.
Tam visí klidně v mystické své kráse
a stejně kouzedlně usmívá se
do šeptu modliteb, do varhan hromu.

Tvář, v které Jocondy se půvab míhá
v čár, Boticelli! tvojí Primavery,
v němž duše svoje křídla k nebi zdvíhá,
co v oku vášně sup se tají šerý;
rtů záchvěv zrovna na polibek číhá,
jak holoubek jej dává sladkoperý;
však v tváře bledosti již lítost skryta
a pádu stín a viny hlod, tak vítá
práh ráje ztraceného bědná Peri.

Ó ženo, dítě, proč je vinou láska?
Zde v svaté sny ruch podivný se vkrádá,
ten sladký ševel, živůtek jímž praská,
a sladší, poslední když říza padá.
Tys kruté sfingy nejvábnější maska,
tak usmívavá a tak věčně mladá!
Kam hnu se, za mnou tvoje tvář se vztýčí,
do varhan, v orgie bouř z mých dum křičí
v šer chrámu, v ulic vřavu: Mám tě ráda!

Setkání.

Kde byla ves, tam dýmu sloupy
se vznášejí až do oblaků.
To Ludvík jedenáctý,
ten zbožný lotr, dobrák skoupý,
žhne, loupí,
daň vybírá si od sedláků.

Teď pustým lánem domů jede
s kořistí hojnou. V dumách mlčí.
Tlum jezdců Olivier
zván Daněk vede, z kápě šedé
zří bledé
vychrtlé tváře i zrak vlčí.

Král jízdou znaven zůstal vzadu.
Jen přítel jeho, Tristan věrný,
kat kmotr, vedle něho
si mlčky čechrá dlouhou bradu,
jak řadu
zří stromů čníti v obzor černý.

Ta trčí smutně opálená.
Krev červánků se v mlze tratí.
Do kouře vítr duje,

jej shání v pole zamlžená,
strom sténá
a na každém se sedlák klátí.

I jedou mlčky, divně rojí
se stíny těl a stromů v zmatku,
šer voj před nimi zhltil;
kůň králův frká, snad se bojí,
teď stojí,
jak mají minout křižovatku.

Král z dumy vzrušen bodne oře,
ten vzpíná se jak v nedůvěře.
Král rozhlédne se kolem,
již valí se noc po prostoře
jak moře!
Jak příšerně se chvějí keře!

Kříž poloshnilý vedle dráhy
jak hrozivý stín jezdcům kyne,
na zemi pod ním choulí
se v cáry žebrák polonahý;
v tmě záhy
i s křížem stín se stínem splyne.

Král rychle v kapsář sáhne sobě,
hrsť mincí do tmy vrhne:
Kam hnu se, všady za mnou
žebrácká luza v každé době!
A v zlobě
v trysk rychlejší zas uzdou trhne.

Dál jedou kolem pusté skály,
kde čarodějky sabat světí,
cos tam se zdvíhá, míhá,
jak větrem by se mlhy hnaly,
k nim z dáli
kdos na koni jak vichr letí.

Oř s jezdcem bílá změť je hnátů,
hle, modré jiskry z očí prší,
jak hvizdem trysknou, blýsknou!
Jak přes cestu se mihli v chvatu,
jim z šatu
a řemení jen oheň srší.

Král rychle pokřižoval čelo,
za ňadra sáh' ke škapulíři,
pak v kapsář, hejno mincí

jakby se jisker rozletělo,
tmou spělo
za přízrakem, jenž v dálku víří.

Kdes houkla sova táhlým zvukem,
kdes v mlází divné chechty zněly,
jak za nimi by klusal
a křičel kdosi, s hnátů tlukem,
vod hukem
to bouřilo, jak přes most jeli.

Leč král, jak znova by se zrodil,
trysk' vesele ve hradní bránu,
řka k sobě: Z celé daně
já bohu jako ďáblu hodil
jich podíl,
jsem na obojí zjištěn stranu!

Věčné evangelium.

(1240.)

Již stane se, co v Zjevení je psáno,
co nejdřív svitne lidstva velké ráno.
Zas Anděl nad bezedna letí strží
a věčné evangelium on drží,
by ohlásil je přes hory a vodu
v směs řečí všech, v davy všech pronárodů.

Svět v marnosti a krve tone brodu.
Kdo vidí jej, když v noci letí mračny
půl hvězdami skryt zjev ten nadoblačný?
Svět dole spí, neb v neřestech se válí.
Je těžká mitra papeži a králi,
je těžký vínek i učenci kniha.
V té chvíli zrak můj k obloze se zdvíhá.

A mystický zjev sleduje a stíhá
na štítu srázných vrchů v Kalabrii,
kde vlci v slujích s větry v závod vyjí,
kde blízko k nebi mám a tož je vidím.
Však já se slovy Apoštola řídím:
Teď vidíme vše jako ve zrcadle,
však přijde čas a vzplanou hvězdy schladlé.

Tu novou mízou vstane listí svadlé,
neb Anděl praví, nad světem jenž letí:

Říš ducha přijde veliká a třetí,
kdy bohatství a statky vše a zlato,
šperk, jmění mrzké budou vám jen bláto,
kdy chudý statkem boháč bude duchem
a svět se zjaří věčné Vesny vzruchem!

Já chvějným, plesným posloucham jej uchem.
On mluví ve větru, on mluví v hromu,
já vím, že pravdu dí, neb na Sodomu,
na Řím, se dívám odsud z jedné strany,
na Byzanc, na Gomorhu, rozhněvaný
pak z druhé zas, jich vážím blud a vinu
a nedivím se, že svět leží v stínu.

Zvěst jeho rovna opojnému vínu:
Říš Otce byla — to hvězd sladkých plání,
Říš Syna byla — luny usmívání,
Říš Ducha bude — slunce nehynoucí!
Již jeho duchů slyším křídla tlouci!
Dvě říše přešly, nová nyní vstává,
před vchodem slunce vždycky zem je tmavá.

Nad světem Anděl velkou knihou mává!
Říš byla zákonů a strázně, bázně,
říš byla milosti a víry, kázně,
říš lásky přijde, věčné lásky nyní!
Jen svatyně jste dleli ve předsíni,
teď v svatostánek vejdete již sami,
dřív trním šli jste jen a kopřivami.

Ó věčné lilje pojďte trhat s námi!
Ó pojďte všichni ku jednomu stolu!
Dřív byla Bible, potom Apoštolů
zvěst blahá nad svět zoří rozlila se,
teď věčné evangelium plá v jase,
teď začne pravá volnost lidských duší,
jež každé pouto vítězně v prach zkruší.

Tu říši Ducha vidění mé tuší,
jí klestím cestu výmluvnosti jezem.
František bude jejím veleknězem,
on Krista doplní ve příštím věku,
neb Kristus jen se sklonil ke člověku,
však František se sklonil ke zvířeti,
on hmotu stejně pojal ve objetí.

On proto středem velké Říše třetí!
To všecko děl mi Anděl v noci tmavé,

když na růženci dočital jsem Ave
a zrak obrátil k výším Kalabrie,
v tmu světa, který v nepravostech žije
na jedné Římské vlčice jhem spjatý,
na druhé štván zas Byzantskými katy.

Já z Fiore Jáchim věštím ten věk zlatý!

Sněžák.

Povídka od Aloisa Škampy.

Od let chlapeckých podivným, ale vždycky mohutným dojmem působí na mne zima! I mlhavý prosinec, padající na svět smutkem a chmurou, i krásní, jasní dnové ledna dotýkají se mé nálady stejně hlubokým, nikdy neprchajícím kouzlem jako kdys v mladosti, také nyní, a oč je přítomnosť na poesii chudší — o to bohatěji hlásí se ke mně minulosť čerstvým a nesetřeným dosud pelem líbezných vzpomínek . . .

Také já, jako tisícové jiných, těšíval se na „první sníh“; také mně pečlivá ruka otcovská robila ochotně dřevěné saňky, na nichž sedícího vozívalo mě pak ulicemi bujné spřežení vlastních bratrů mých, a cestou do školy i z ní improvisovali jsme k nemalému pohoršení usedlejších občanů na každém chodníku, zamrzlé kaluži neb osněžené mříži sklepní — báječné, jako mýdlo hladké klouzačky, po kterých jezdívaly pak nejenom naše nohy, nýbrž i začasté naše hřbety a mimovolným pádem rozmetané „učení“. Oh, vy pohádkové zimy mladosti mojí, nezapomenu vás do smrti! Jak nás to blažilo, když v neděli o vycházce za branou mohli jsme otiskovati svoje podoby do čerstvého sněhu; jaké bitvy sváděli jsme v hradebních příkopech Brusky a Letné, kulujíce se až do unavení; ba, ještě v sextě servala se mezi respiriem celá naše třída na zadním dvoře Klementina tak důkladně, že musil přijíti sám třídní professor, aby sněhové střelbě přítrž učinil!

Vše to již dávno za mnou . . . Teď jsem již starý, lenivý mrzout, nemající k podobným výbuchům mladické nevázanosti ani čilosti ani chuti — a přec, kdykoli v zimách nynějších vidím se jimi rozjařovati novou, dorůstající druž — hne se znova i ve mně cit bývalého veselí, a rád s účastenstvím dívám se na skotačení její . . .

Kterak zajisté proti nám, otrlým mudrákům, ve svých naivních radostech je šťastna tato pošetilá, bezstarostná, ničemu, než vábivé přítomnosti se neoddávající mláď! Jí ještě krom občasných výprasků nekape do života žádný rmut hořkosti a zloby; jí ještě my všichni mohli bychom z plna srdce závidět!

Ale pozoruju, že příhoda, kterou chci vypravovat, k tomuto sentimentálnímu úvodu nikterak se nehodí, ba, že snad bude se naprosto

vymykati z kolejí obvyklého způsobu povídkového, pročež se omlouvám a laskavého čtenáře již zpředu na to pozorna činím.

I.

Pamatujete se, že zima r. 1885 byla neobyčejně tuhá a dlouhá. Trvala skoro od počátku listopadu až do konce března. Ještě ve druhé polovici tohoto měsíce brusleno v Praze o závod, a teprvé kolem 25. hnul se na Vltavě led.

O vánocích téže zimy zavítal Ježíšek na své každoroční pouti také na Hradčany a všem hodným štědře nadílel.

Tehdy ve svatvečer zaplála za královským hradem i v Mihulce a Černé Věži nečetná, jindy tak záhy potemnělá okna světlem stromků vánočních, a v bytech svatovítských kostelníků až pozdě do noci rozléhal se jásot maličkých!

Však ani na druhou část Jeleního Příkopu Ježíšek tentokráte nezapomněl, nýbrž ohlásil se také v rodině kontrolora Vitáska, která zde až na samém konci západního křídla v malém zahradním domku od léta byla ubytována.

Kroužek domácích, sestávající z otce, matky a dvou dítek, seděl ještě u bohaté večeře. Stará chůva Tonička někam odešla, a sedmiletý Vašík, školák druhé třídy vysokého učení hradčanského, dojídal právě zbytek ryby, co zatím mladší sestra jeho Boženka sáhala již po výslužce oříšků — když tu náhle za slavnostního zvonění šerá záclona postranní alkovny probleskla světlem a zasklené dvéře její rozlétly se dokořán: Ježíšek přišel!

Boženka leknutím pustila oříšky, a Vašíkovi byla by málem uvázla kůstka v hrdle . . . Oba zůstali jako vyjeveni. Ale když pozřeli na zcela klidně sedícího tatíuka, jenž, ničeho neříkaje, toliko šelmovsky se usmíval, a když matka, radujíc se z podařeného překvapení, laskavě pobízela: „No tak, děti, jděte se přece podívat, co vám Ježíšek nadělil!“ — spadla s maličkých všecka tíseň, a jako šipky vhrnuli se do alkovny . . .

Jaká to krása! Na stole prostřed pokoje skvěl se tu mladý jedlový stromek, ozářený plameny různobarevných svíčiček. Zlacené drátky a řetězy otáčely se v zelených jeho větvích zdola až po vrchol, kde papírové růže červeně se zardívaly, vysoko pak nade vším třpytila se veliká, stříbrná hvězda vánoční . . . A mezi ozdobnými těmi cetkami houpaly se na nitkách datle a bonbony, visely penízky a křišťálová sklíčka, láhvičky se sladkou rosolkou a čokoládové cukrovinky.

Jednomyslné „ááá!“ — vydralo se z úst žasnoucímu Vašíku i Božence. Tleskali ručkama, cupali okolo stromečku, znova a znova opětujíce výkřiky údivu, a plesání jejich nemělo konce . . .

„A jesličky také máme!“ zvolala náhle Boženka, spatřivši na druhém stole nádherně vypravený Betlem.

„Ba, a ty jsou opravdovské!“ doložil za ní vážně tatínek. „Pohleď jenom, kterak tady v jeskyňce vůl a oslíček na Ježíška dýchají, aby mu zima nebylo, a jak kývají hlavou!“

Šťouchl sotva znatelně do stolu, a obě zvířátka hned, jakoby živa, začala hýbati hlavama . . .

„Jeje!“ vykřikla Božka, „to je krásné!“ a Vašík poskočil sem od stromku jako střela, aby nového zázraku nezmeškal.

Však bylo se také nač podívati! Hračka byla drahá, a stromy, skály i figurky pracovány věrně dle přírody.

Chlapec mohl na jeslích oči nechat! Všecko zkoumavě ohledával: i opravdovský mech, i dřevěné pastýře a ovečky, ba nevynechal ani koruny černého krále východního, jíž podrobil vlastnoručnímu ohmatání.

Plachá sestřička jen ho napomínala: „Ale dost už, nesahej na to, že něco zlámeš . . .“ než Vašík nedal se ve svém vyšetřování tak lehce odbýti, a teprve, když se jedna z palem začala už povážlivě viklat, opatrně ustal.

Kontrolor zavolal děti opět ke stromku. Tu již čekalo nové překvapení! Neboť zatím, co pozornosť malých cele zaujata byla jesličkami — ruka matčina veškeré, pro dnešek chystané dárky rozložila na stolek pod ním, a nyní nastalo jich rozdílení.

Nemohu si vziti na svědomí, abych snad čtenáře týral podrobným vyčítáním všeho, čím tuto své jedináčky obmyslila neunavná štědrosť mateřská . . . Rozumí se, že dostala Boženka také pannu a Vašík šavli a koně, ale výslovně musím podotknouti, že malému školákovi nadělena péčí pana kontrolora mimo vše ostatní i skvostně vázaná knížka, plná malovaných obrázků!

Jak tuto Vašík zočil, zasvitly mu zraky jako na stromku svíčičky! Zanechav hraček ostatních, sebral knížku a bajdy s ní utekl do hlavního pokoje, kde při lampě podrobně jal se ji prohlížet.

Pane, to bylo něco pro něho! Už se nestaral, co dále kolem se dělo, neslyšel, nemluvil, jenom očima hltal obsah tohoto přezajímavého dárku. List za listem obracel se mu v rukou, pomalu a zpytavě díval se na každý obrázek, až při samém konci utkvěl na jednom místě neobyčejně dlouho.

„Sněžák!“ vykřikl najednou, „sněžák je tady zrovna takový, jakého jsme si dnes postavili v zahradě!“

A už běžel zpátky do alkovny, pochlubit se rodičům s tím, co byl v knížce našel.

„Hahaha . . .“ smál se pan kontrolor dobrácky. „Tak jsi ho, čipero, přece našel? No, který pak je z nich lepší — tenhle, anebo ten náš?“ a významným pohledem obrátil se k své manželce.

„Tenhle, tatínku, tenhle!“ dokazoval Vašík, „ale víš, co — ustrojíme toho našeho zrovna tak, jako vyhlíží ten tady. Aby vypadal jako . . .“

„Co tak dovádíš?“ okřikla hocha paní Vitásková. „Musíš tropit pro sněžáka takový rámus? Vždyť máš v knize také jiné a rozumnější obrázky!“

A kontrolorovi řekla stranou mrzutě: „Co si's to, prosím tě, vzpomněl? Budeš už pomalu takovým dětinou, jako ten chlapec!“

Pan Vitásek se jen usmál: „I ať má radost, taky jsme jednou byli malí.“

Ale žena nezdála se sdílet mužovy náhledy, a bručela cosi o bláznech. Kontrolor se zaškaredil a chtěl již odpovědět — ale v tom vykřikl Vašík, okazuje na malovaného sněžáka:

„I vždyť je to celý pan Hubr! Ano, ano, zrovna takový bubák — je to on!"

Manželé Vitáskovi se zarazili . . .

Hoch, stoje před nima s otevřenou knížkou, nabíral již ústa k rozpustilému smíchu, pojednou však se nálada jeho změnila.

Uchytiv otce za ruku, odhodil knihu daleko za sebe a hlasem úzkosti plným zaúpěl: „Ne, už ho nechci . . . Když on je tak zlý . . ."

„Kdopak?" vyhrkl kontrolor překvapen „— ten panák? A co ti udělal, že říkáš, že je podoben panu Hubrovi? . . ."

„No, jak já ti ty roupy vyženu metlou!" zahrozila matka podrážděně a podívala se na chlapce s tak zlostným výrazem, že ho div očima neprobodla . . .

Ale Vašík uděšen couvl pryč, a spínaje malé ručky k žasnoucímu otci, volal:

„Ne, sněžák ne — ten nemůže za nic — ale pan Hubr . . . ten je zlý . . . ten je zlý . . ."

A již ležel na kolenou, a po rozkacené matce s bázní se ohlížeje, škytal a vzlykal:

„Ach, tatínku, nedej mne bít mamince — odpusť mi . . . já ti to všecko, všecko povím . . ." A dal se do usedavého pláče. —

Zde musíme nitku vypravování ustřihnouti a předešleme k vysvětlení této scény několik kapitol.

II.

Pan Hubr, s jehožto zjevem poprvé tuto název naší povídky v souvislosti se ocitúje, byl starý houslista chrámu Svato-Vítského a učil kontrolorovic Vašíka hudbě.

Byl to praeceptor přísný a zlý, ale umění jeho těšilo se velké pověsti a mohl se chlubiti mnohými skvělými výsledky svého učitelského oboru. Proto drsnosť jeho vyučovatelské methody ráda přehlížena, a v četných, zámožnějších rodinách hradčanských i malostranských nemálo si na tom zakládali, míti právě Hubra vzdělavatelem svého hudbymilovného potomstva.

Starším obyvatelům Hradčan a Nového Světa byla typická figura Hubrova známa už po dvacet let; každého dne v určitých hodinách vídali ji ubírati se určitými ulicemi a mizeti v určitých domech — tam za dobrý plat dával Hubr mladým učňům kondice. Hudebníkem byl výtečným, vyučoval, na jaký nástroj kdo chtěl, nejčastěji ovšem hře na klavír; doma lekcí nedával, ke všem žákům docházel osobně; také k Vitáskovům, jejichžto synáček prospívati měl ve hře na housle.

Praeceptor, ačkoliv mu táhlo silně na šedesátku, byl dosud postavy přímé, tělo měl veliké a hřmotné — celá bytosť činila dojem athlety. Když kráčel ulicí, bouchaly těžké kročeje neohrabaných jeho nohou pravidelně jako u vojáka, a rhytmickým jich hlukem zvěstován býval příchod

Hubrův všade již napřed. Proto, jakmile se ozvaly venku na dlažbě, nebo na skřípavých schodech starodávných domů hradčanských — hoši uvnitř dobře věděli, že jde Hubr a nikdo jiný. I chápali se hbitě houslí a not, a za okamžik na to vstupovala již dveřmi vysoká postava přísného učitele do jich obydlí . . .

Vcházel vždy mrzutě, jako medvěd, domácích jedva pozdravil, a kvapně se odstrojiv, začínal ihned lekci; měltě kondic mnoho a čas mu byl drahý. Teprve, když se svlékl a k pultu přistoupil, oslovoval svého svěřence.

„Umíš?“ zněla otázka pravidlem.

Hoch kývl hlavou.

„Tak uvidíme; hrej!“ — A lekce začala.

Hubr s pozdviženým smyčcem stojí vedle a dává takt, hlasitě slovy doprovázeje: „Jedna — dvě — tři — čtyry . . .“

Najednou klepne na pult: „Dost, chyba. Ještě jednou!“

Žák počne znova; sotva že přehrá několik taktů, zavzní zase z úst učitelových: „Dost, chyba. Opakovat!“ ale při tomto druhém napomenutí třesklo to o pult již mnohem důrazněji, a hlas praeceptorův přecházíval ve hrozivé bručení . . .

A zmýlil-li se žák po třetí — klepl smyčec zase, ale ne již do pultu — nýbrž po jeho prstech, a to citelně! Tak se stávalo, že méně chápaví svěřenci mívali časem své prstíčky řádně zčervenalé i dávali se do breku — ale nic naplat! — Hubr zůstal neúprosným a ze své methody nikdy nevyšel: lekci posledně naučenou a k opakování uloženou musili umět dokonale, sice pocítili jeho hněvu.

Proto zvláště žáci méně nadaní báli se svého učitele jako ohně, a k těmto ubohým náležel i Vitáskův Vašík!

Že se také on Hubrovi pod komando dostal, sběhlo se vlastně náhodou. Rodičové jeho sic hudbě tuze nerozuměli, ale v příbuzné jim rodině udál se právě hudební div, který nezůstal bez následkův ani na osud Vašíkův.

Pan kontrolor navštívil kdysi svého, rovněž ženatého bratra, a vrátiv se domů, s nadšením vypravoval, kterak malý synovec Viktor ve hře na houslích úžasné pokroky činí. Je prý to dítě zrovna zázračné! V necelých desíti létech věku hrá již bezvadně nejtěžší solové party a všichni mu prorokují slavnou budoucnosť. Sám jeho učitel, známý pan Hubr, vyjádřil se prý ve společnosti, kde produkce Viktorova pořádána, že tak nadaného svěřence doposud neměl. „A pomysli si,“ končil Vitásek — „to ho ten Hubr učí teprv na třetí rok . . . Což tak za dvě, tři léta později — snad bude moci vystoupit i veřejně!“

Pan kontrolor, chvalořeč tuto pronášeje, zajisté neměl na zřeteli nic jiného, než toliko a výhradně obdivuhodné její předměty: Viktora i jeho učitele. Na svého vlastního syna při tom ani nevzpomněl.

Ale paní Vitáskové vlezla ta věc do hlavy, a už nebyla s to ji vypudit. — Když může prospívat Viktorek, proč pak ne taky náš Vašík? Kdožby mohl popříti, že i jejímu dítěti nenedostává se hudebního nadání? Ba, snad bude z něho časem ještě větší chlapík, než celý ten tetin Viktor! Hoch je zdráv, prostředků máme — chválabohu! — dost, stálo

by věru za zkoušku, abychom ho dali také cvičit. Beztoho si pořád jen samé písničky zpívá — jak některou uslyší, hned ji umí — tuť je přece talent patrný!

To byly asi myšlenky, které za vyprávění kontrolorova probleskly hlavou marnivé jeho paničky, a určité rozhodnutí, jež tam uzrálo, stalo se brzy skutkem. Neminul ani týden, a paní Jitka vyslovila svému choti po straně přání, aby se v umění hudebním zkusil také Vašíček, a aby jeho vzdělání svěřeno bylo výtečnému panu Hubrovi.

Muž sice odporoval, poukazuje k tomu, že je Vašík sotva školákem druhé třídy, aby sečkali aspoň rok, až se tělo hošíkovo lépe vyvine, ale nadarmo.

Svéhlavá paní Jitka, bojíc se v duchu, že by dospělejší Vašek nebyl již žádným zázračným dítětem, vyslovila své přání způsobem rozkazovacím, a ponévadž byl její manžel slaboch a dobrák, který za cenu domácího pokoje v jakémkoli sporu raději ustupoval, stalo se, jako vždy, i tentokráte po jejím . . .

Pan Hubr začal choditi k Vitáskovům a dvakrát téhodně dával Vašíkovi lekci na housle. —

Ale pan Hubr cvičil chlapce již půl roku, a výsledky nového vzdělání pořád ještě se nedostavovaly. Ukázalo se naopak, že Vašík, hoch jinak rozumný a ve škole vynikající, nemá k hudbě nadání ani nejmenšího!

Chápal obtížně, a čemu se konečně s bídou naučil, to zase rychle a snadně zapomínal . . . Neuměl posud ani správně držeti nástroj, vycházel co chvíle z taktu, a přísný praeceptor měl s ním učiněný kříž. Nahlédl sice brzy, že se tady nedá mnoho dělat, a že se hoch pro hudbu nehodí; ale poněvadž Vitáskovi dobře platili a poněvadž věděl, že by paní kontrolorce s nějakým podobným vyjádřením, jako že Vašíkovi schází talent, nesměl ani na oči přijít: umínil si aspoň úsilovnou prací něčemu hocha napapouškovati, aby svému jménu hanby nezpůsobil.

Proto dřel se s chlapcem dál, ale rozumí se, že mu svou drsnou methodou lásky k houslím nevnutil. Pořád byli ještě u samých začátků, u pomalého čtyřčtvrtečního taktu, u celých, půlek a čtvrtí, a ze sešitu „první školy“ nemohli se dostat výš. Svědomitého jinak Hubra hnětl naprostý tento nezdar nesmírně; zlobil se uvnitř, ale domácím neodvážil se říci příčinu, a tak všechen jeho hněv odnášel Vašík! Skoro každou hodinu býval od praeceptora plísněn, a poněvadž se cvičení dálo ve zvláštním pokoji, aby druzí nevyrušovali, i smyčcem týrán: než u Vašíka se ani tato methoda neosvědčovala . . . S ním bylo by to snad lépe chodilo po dobrém; snažilť se chuďas vždy aspoň na začátku lekce býti pozorným. Ale když po prvních chybách sypaly se na útlé prstíčky jeho rány smyčcové, pojímal ho před dalšími strach; dělal chybu na chybu a naposledy, cítě na rukou bolest a v duchu marnosť všeho snažení — utíkal do kouta, a dával se do pláče. Tím lekce končívala. Hubr za zlostného mručení sebral kabát i klobouk a chvatně odešel.

Tak dělo se každou středu a sobotu odpůldne, když Vašík míval ve škole prázdno, již celého půl roku.

Po odchodu Hubrově vcházela pravidelně do cvičebny matka, a když viděla hocha uslzeného, rozhorleně se naň osopovala:

„Zas už mi brečíš? Aha, neuměl's! Jen kdyby tě pan učitel hodně potrestal! Nepozoro, nedbalče jeden — ty mne ještě utrápíš!"

A když hoch se omlouval, spínaje ku prosbě své malé, od bití naběhlé ruce, a slibuje, že se už polepší a příště pozor dávati bude, aby mamince zármutku nečinil, odbývala ho tato chladně a zostra:

„Dobře udělal, že ti naklepal; však ty's darmo nezasloužil! Podívej se, jaké činí pokroky bratránek Viktor: toho pan Hubr jistě nikdy netrestá — protože se dobře učí; vždycky ho jenom chválí! Kdy pak budu slyšet chválu také o tobě, co?"

Výčitka, poukazující na úspěchy Viktorovy, vždycky bodla Vašíka u srdce. Přestal plakat, ale ještě více se zasmušil. Cítil, že má matka pravdu, ale cítil, že má pravdu také on; cosi mu v nitru určitě říkalo, že s hudbou nikdy nic nesvede — ale proč se vše tak lehce a hravě daří Viktorovi? K této nesrovnalosti sedmiletý chlapec neuměl si ještě v útlém srdéčku svém dáti pravou odpověď... Následek byl, že Vašík na Viktora zanevřel; nikdy mu sice bratránek v ničem neublížil, ale stálé výčitky matčiny, jimiž kladen mu býval za vzor, roztrpčily ho pomalu tak, že každá zmínka o Viktorovi stala se mu bolestnou.

Jedno věděl — že sám trpí nevinně! Chtěl věc napravit, a proto v prázdné chvíli sám i bez pobídky chápával se houslí a not, aby uloženou lekci opakoval — ku podivu: šlo to dost obstojně, ale jak přišel pan praeceptor — veta bylo po odvaze i po umění! Každé cvičení končilo na vlas tak, jako všecka dřívější — chybami, tresty a pláčem.

A ubohý žáček neměl si ve svém hoři ani komu postesknout! Otec, kterého velice miloval, zaměstnán byl odpůldne v úřadě, a když se vrátil, nesměl před ním Vašík ani ceknout! Spíše mu ještě matka pohrozila, že tatínkovi poví, jakým jest jeho mazlík nedbalcem.

Ani u chůvy Toničky nemohl hledati zastání — ta musila, jako všecky služky, býti za jedno s paní, a hubovala na malého nepozoru rovněž, ačkoliv se nezdálo, že by jí káravá slova byla šla zrovna od srdce.

Jediné sestře Božence mohl si Vašík v nestřeženém okamžiku někdy postěžovat. A když tak spolu v koutku u hraček seděli, plakávalo dobré děvčátko s ním a k útěše bratrovi říkalo:

„Jé, já se ho tak bojím! Já bych se u něho nechtěla učit!"

Tím cítil se Vašík ve svém odporu proti nenáviděnému učiteli ještě více posílen. Ale veškeru jeho bytosť ovládal krom nenávisti ještě pocit jiný, daleko mocnější: byla to tajemná, podivná hrůza, která ho vždycky obcházela, kdykoliv Hubr po nezdařené lekci cosi nesrozumitelného k sobě zabručel a jakoby někomu na posměch pitvorně se úšklebovał... A když už na odchodu ještě ze dveří po chlapci se obrátil a šedivé jeho oči vztekle nazpět se zablýskaly — tu div, že tento strachem se nezbláznil...

Ano, Vašík se Hubra bál, bál se ho nesmírně! Připadalť jeho dětinské, v šeru pohádek ještě zplna tonoucí obrazivosti tento mračný stařec spíše jako zlý bubák, než jako obyčejný člověk, a zdálo se mu začasté, jakoby mu těmi zlými pohledy chtěl nějak ublížit!

Zachvěl se vždycky jako osyka . . . Veselosť, kterou jindy až prebujně na jevo dával, z usměvavého jeho obličeje mizela; písničky, kterými jindy osvěžoval celý dům, odumíraly mu na rtech, stával se tichým a zamlklým. Panu kontrolorovi změna tato neušla; popatřiv na hocha, postřehl někdy v krásně modrých jeho očích výraz plachosti i přibledlosť líce, prve tak červeně kvetoucího . . . Ale když s otázkou po vysvětlení toho k choti své se obracel, paní Vitásková měla vždy tisíc výmluv pohotově, jenom tu pravou příčinu nikdy mu neřekla.

„Prosím tě — co na tom divného? Hoch příliš roste a hodně se vyběhá — to není žádnou známkou nemoci. Jak on se zase spraví!"

A tím bývala věc odbyta. —

Jakž byly za vylíčených poměrů v učení Vašíkově možny nějaké prospěchy? Lekce dopadaly čím dál, tím hůře! Rozzlobený Hubr měl již na milostpaní ukrutnou pifku a nesrozumitelné jeho monology a pošklebky, jimž se při odchodu z kondice pravidelně oddával, neplatily Vašíkovi, ale jí. Jenom že ubohý chlapec toho netušil a přičítal učitelův hněv vždycky sobě samému.

Konečně praeceptor nahlídl, že to s Vašíkem dále už naprosto nepůjde, a umínil si dáti o Novém roce výpověď. Do té doby chtěl ještě sečkat a neříkal zatím nic, schovávaje si pocity, jež v něm kypěly, až na poslední den, aby to pak mohl paní kontrolorce vysypat všecko najednou . . .

„Když myslí, že má její dítě talent," říkal si v duchu, „ať mu najde učitele jiného. Já v něm nevidím nic, než-li duba, je to dub a dubem zůstane! Z toho kluka, kdyby sám regenschori s nebe přišel, nic zdárného nevytluče. Já ho déle týrat nebudu!"

Skutečně, Hubr po tomto rozhodnutí bicí svoji methodu odložil úplně stranou. Za celý prosinec ani jednou netkl se už jeho smyčec prstů chlapcových. Bručel jen, dával chybná místa opakovat, a svítil očima vztekleji než kdykoli jindy. Ach, těchto pohledů děsil se Vašík ještě více, než-li citelného trestu!

„Už mne nebije!" svěřoval Boženee, „ale je ti tak zlý, tak zlý — a někdy se dívá, jakoby mě chtěl roztrhat! Pane Bože, on mě ještě umučí . . ."

„Pst!" zašeptla sestřička, „neplač, ať tě maminka neslyší."

A obě děti mlčky přitulily se k sobě, zatajujíce rodičům hoře, které sdílely společně.

Než, i do dnů utrpení Vašíkova zasvitnouti měla konečně hvězda zapomnění a radosti: nadcházely Vánoce!

III.

Byl bych k hrdinovi této povídky velice nespravedliv, kdybych přestal na vylíčení pojmu, jaký o něm měli jeho svěřenci. Musím ho proto představiti určitěji.

Znal jsem pana Hubra osobně; od jiných pak, kdož ho znali ještě líp, mnoho jsem se časem dověděl o jeho poměrech přítomných i o prazvláštní jeho minulosti.

Šatil se vždy černě, a s šedivou jeho hlavou nerozlučně býval spojen staromodní cylindr. V zimě nosil kolem krku tlustý, vlněný šál modré barvy a na rukou bachraté rukavice, zespod pak těžkého pláště, obšitého vnitř beránkem, vykukovaly ohromné boty, které se leskly jako zrcadlo. V létě chodil o dlouhošosém kabátu, od jehožto přiléhavé černi skvěle se odrážela čistá náprsenka, a začasté v chůzi pošvihoval tenkou španělkou s ozdobným, koštěným knoflíkem, jakoby si dával takt. Vskutku, co do čistoty, dbal na svůj zevnějšek pečlivě, ale oděv jeho, ačkoli dobře ušit, vždycky přece jevil slabý nádech ošumělosti — patrně bylo ho již užíváno velmi dlouho.

Tento svrchní obal starého muzikanta podařilo se mi podrobně zjistiti po častém pozorování teprve později; čeho však jsem si všiml hned napoprvé, byla podivná, jako mramorová bledosť jeho suchého, do hladka holeného obličeje, z něhož upřelo se na mne dvé přísných, šedivých očí s takovým výrazem, jakoby mi chtěly cosi rozkazovat . . .

Hned jsem tu vycítil značnou dávku duševního sebevědomí, a bezděčně mi napadlo, že je to snad nějaký pensionovaný jenerál.

Potom, když už jsme se seznámili osobně, tento výraz v očích Hubrových nebýval. Ale na prvníkrát zaujaly mě tak, že Hubr již dávno přešel, a já zůstav státi, ještě dlouho za ním se ohlížel; a tu stalo se mi nápadným ještě cosi jiného! Byla to vojensky pravidelná, až ku podivu hřmotivá chůze, kterou praeceptor svýma velikýma, v pravé páterské „spirituálky“ obutýma nohama po dlažbě vyvozoval . . . Kamení dunělo, jakoby na ně stoupy padaly, a zpozoroval jsem, že se proto za Hubrem ohlíželi i jiní. Mihl se kolem také jakýs Novosvětský uličník a cosi posměšného vykřikl; než Hubr ho ignoroval a vykračoval dále.

Později, na kůru Svatovítském, kde Hubr u regenschoriho Š . . . veliké vážnosti se těšil, nabyl jsem důkladného přesvědčení o jeho významu hudebním. Hrával zpravidla věci nejtěžší a výborně znal se ve všech nástrojích, ale nejmilejší bývaly mu housle. Solové jeho party radosť bylo poslouchat! Bez Hubra vůbec neobešla se tu žádná slavnostní kantáta, ba ani žádná sváteční mše; i ředitele kůru časem zastával — však nikdy nedral se v popředí, na to byl příliš hrd! Spíše musili ho pěkně poprosit — ale pak svolil ochotně, a v nouzi zastupoval cokoliv — i třebas místo podřízenější. Věděl, co umí; viděl, že je oceňován, a to mu stačilo. Pochvalou byl bys ho mnohem snáze urazil, než se mu zavděčil: té si směl dovoliti jen vynikající odborník.

Tu když v nedělní dopůldne hrával, oči maje sklopeny do rozložených not, často zahleděl jsem se s profilu na jeho bledou, jako pergamen hladkou tvář, na jeho dlouhý, ostrý nos a bezbarvý, pevně sevřený ret. Vlasy měl na skráních a v zadu ještě šedivé, ale na temeni už bílé jako sníh, a z tohoto sněhu jakoby dva osamocené vločky stranou upadly — stříbřilo se mu nad víčkama zrakův husté, nad nosem dohromady srostlé obočí: byla to hlava vskutku výrazná!

Ale toto pozorování mo[illegible] jsem činiti jenom chvilku; neboť Hubr, jakmile dohrál svůj part, vždy, jakoby zvědavosť pohledu mého vycíťoval, otočil se po mně svýma přísnýma očima, a já už věděl, že si přeje, abych se déle naň nedíval . . .

Hubr byl rodem z Němec, do Prahy přišel teprvé v létech šedesátých a měl za sebou minulosť velmi pohnutou. Sám nikdy o ní nemluvil, než regenschori a někteří starší hudebníci dobře ji znali, i nastíním souvisle, čeho jsem se v úryvcích a teprve časem od nich dověděl.

Benedikt Josef Hubr byl jediným synem bohatého frankfurtského bankéře, a v poměrech, za kterých bylo mu dáno vyrůsti, Štěstěna již od kolébky zahrnovala ho svou štědrostí. K bohatství a kráse, kterou prý v mladistvém i mužném věku nad obyčej vynikal, dostalo se mu péčí rodičův také všestranného vzdělání duševního. Nezapomenuto ani na hudbu, a ta záhy rozechvěla v ohnivém srdci Benediktově strunu, za jejímž hlasem odchýlil se pak celý život tohoto muže směrem určitým. Matka milovala svého jedináčka vášnivé; rozmarům jeho, nechť byly jakékoli, povolovala ve všem, a s takto jednostranně vyhýčkanou povahou dospěl Hubr let, kdy se měl rozhodnouti pro své povolání ve světě. Otec, spoléhaje na jistotu základů hmotných, určil mu již dávno dráhu kupeckou. Ale Benedikt postavil si hlavu a mermomocí chtěl býti umělcem! V rodině došlo k prudkým výstupům; matka stála při straně synově, otec však vyžadoval poslušnost, a když Benedikt povoliti nehodlal, rozhněval se starý tou měrou, že své dítě z domova vyhnal . . .

Prosby a slzy matčiny zpomohly jen tolik, že aspoň srdce otcovo nezatvrdilo se docela, a tak posílán synovi občasný důchod peněžní, aby se nemusil potloukati světem.

Než Benedikt, ztrativ domov a přízeň otcovskou, uchopil se věci vážně, a hudbu, která byla mu dosud jen zábavou, učinil nyní svým povoláním. Studoval horlivé a tu brzy vysvitlo veliké jeho nadání. Pobytem na různých konservatořích doplnily se vědomosti jeho v theorii i v praxi, naučil se hráti téměř na všechny nástroje, a učitelé, objevivše v mladém žákovi i jiskru skladatelskou, neváhali vydati mu vysvědčení nejlepší.

Štěsti se na Hubra znova usmálo; na základě výborných průkazů, mnohostranné přímluvy osobní a snad i krásného, sympatického zevnějšku — dostalo se mu brzy místa, o jakém neodvážil se dosud sníti ani v nejbujnější obraznosti své: čítaje věku sotva šestadvacet let, stal se dvorním kapelníkem vévodského divadla v K . . .

Zde Benedikt Josef Hubr prožil nejkrásnější dny svého života; zde otevřelo se teprve tvůrčím jeho snahám široké pole vítězné činnosti, a na tomto poli vyrostly záhy z umělecké duše jeho plody, které opravňovaly k nejskvělejším nadějím. Skládal s úspěchem vždy větším a větším hudební díla různých forem: symfonie, opery, dramatické básně, a cena i hloubka prací těch rostla a jméno Hubr nabývalo vždy širšího a známějšího zvuku ve světě hudebním, takže činnost mladého muže jistě mohla býti jednou korunována nehynoucí pamětí, kdyby — kdyby se byl nesetkal s bytostí, která pojednou jako zlý démon zastavila toto vše, a spolu zničila idealismus jeho duše nadobro . . . Hubr se zamiloval!

Působil zdárně u vévodské opery již na pátý rok, a žije toliko svému umění, neměl ani při své zvláštní povaze valného smyslu pro půvaby žen. V tomto světě, ve kterém se zde s nimi stýkal, díval se na ně vždy jen jako na herečky, zpěvačky a tanečnice, a posuzoval

i třídil je dle toho, kolik která ve svém oboru dokázala. Nechvalné jich poměry životní byly mu beztoho dobře známy od kollegů, a protože osobní, jemu již vrozená hrdosť sama všeho nízkého se štítila, ignoroval s té strany každý, sebe svůdnější projev důvěrné přízně, a koketním nástrahám chladně se vyhýbal. Tuto, u kapelníka jistě neocenitelnou vlastnosť přátelé Hubrovi dávno již znali a nikdo se mu pro ni nedivil.

Než i pro Hubra nadešla chvíle, kdy dřímající jeho srdce vzplanulo . . . A vzplanulo tím vroucněji a vášnivěji, čím déle byl prve utajován skrytý jeho žár: bouře citu přehlušila hlas rozumu, a první, jediná Hubrova láska stala se — jeho neštěstím!

K opeře v K . . . angažována byla mladá italská zpěvačka Sicciova Vznětlivé její letoře hned za první zkoušky zalíbilo se chování i zevnějšek mužného, energického kapelníka. Vyptala se naň, zvěděla, jak vyniká uměním i kterak je nevšímavý k dámám, a to ji podráždilo. Hubr měl se k Sicciové zdvořile, ale chladně. Julie zvyklá doposud všade, kam zavítala, obecnému holdu a zbožňování, nemile pocítila osten jeho odměřené dvornosti. Cosi lákalo ji silou neodolatelnou prolomiti u zvláštního tohoto muže led, kterým srdce jeho vůči ženským vnadám zdálo se býti obrněno, podivný cit táhl ji k němu, a čím více kapelník se vyhýbal, tím více vzrůstala bouře v ohnivém nitru Juliině. Brzy cítila, že ho opravdu miluje. I umínila si, dobýti Hubra stůj co stůj!

A ku podivu, Hubrova ledovosť začala pojednou táti jako v jarním slunku sníh . . . Co nepodařilo se u něho dosud žádné ženě za tolik let, to povedlo se této úlisné Vlašce v málo dnech! Byla sličná, měla dar vzácného hlasu a okouzlovala hrou, při tom všem pak ozařoval její bytosť nimbus téměř andělské nevinnosti: Hubr neodolal.

Napoprvé Julie unesla ho svým zpěvem, potom však i zjevem, a čeho by se byl nikdo nenadál — Hubr zadíval se do jejích černých, jižních očí tak hluboko, až nebylo lze více zpět . . . Byl jejím!

Ale Hubr byl člověkem počestným a pouhý milostný poměr jemu nestačil — chtěl míti Julii svou ženou.

Tu hned naskytly se první mraky, které zakalily jasný obzor přítomného jeho života! Matka Juliina, která dceru svoji do Němec provázela, dala sice mladému párku požehnání ochotně, ale když se Hubr ucházel o totéž u svých rodičů, vzkázal mu z Frankfurtu rozlícený otec: „že pro syna, jenž proti jeho vůli stal se už komediantem sám, nyní pak ještě komediantku za ženu si bere, nemá, nežli zlořečení, i aby nikdy se neopovažovali hlásiti se k němu, že jim i jich potomkům zavírá svůj dům navždy a nadobro!“

Jenom od staré matičky došel zavrženého syna tklivý, pro stopy slzí jedva čitelný list, ve kterém oběma snoubencům blahopřála a za ně se modlila.

Tak za smíšených pocitů radosti i žalu Hubr slavil sňatek se spanilou, černookou Julií. Byl to věru hezký párek — mnozí až kapelníkovi toho štěstí záviděli! Vévoda sám, na důkaz obzvláštní přízně, dal novomanželům vystrojiti slavnou hostinu v zámku svém a osobně pronesl přípitek na zdraví obou blažených umělců.

Růžová budoucnosť otvírala se Hubrovi před očima. Po boku milované ženy zapomněl záhy na hoře rodičů a opojen líbánkami, snil, že takto bez konce trvati bude nynější jeho máj, slunný a šťastný . . . Běda! — než uplynul jediný rok — uvrhla nevěra zrádné Vlašky poctivé jméno jeho v hanbu a otrávila mu celý ostatní život! —

Historie ta, hradčanským přátelům mým jenom úryvkovitě známá, zůstala i pro mne poněkud nejasnou, ale povím, jak jsem o ní doslechl.

(Pokračování.)

Po letech doma.

Obraz z podhorské vesnice. Napsal Karel V. Rais.

Bukovinský sedlák, půlstatník Militký, v přístodolku přerovnával slámu. Rozbitý klobouk beze stuhy, rezavý jako myš, měl naražený až na uši; starý odřený kalmuk, šál kolem krku i režné nohavice měl samé stéblo, klásek, osinu. Byl asi pětatřicátník, malý, zamračený, světlých vlasů a knírků štětičkovitě přistřižených. Úzkými dveřmi, jimiž chodí se po záspi do stodoly, padal na mlat jasný pruh slunečný; ve stodole bylo jasno, v přístodolku šero. Teď se na jasné stezce po mlatě natáhl stín mužské postavy: to tatík výminkář, malý, kulatých zad, sraženého krku, bělovlasý. zvenčí zíral do stodoly. Slyše, jak v přístodolku sláma šustí, pootevřel více a vešel. Na temeni hlavy seděla mu ošumělá pletená čapka se střapečkem, lámasovou kazajku měl zapjatu až ke krku, koženky již rezavé dole podvázány, na bosých nohách pantofle, uříznuté ze starých bot.

Rozhlížeje se malými, modrými očky stodolou, cupal k přístodolku. U prkenné přepážky se zastavil a chvilku syna mlčky pozoroval.

„Přerovnáváš, přerovnáváš?“ povídal chraptivě.

Syn mlčky přikývl, ale v práci nepřestal.

Starý, obdržev odpověď tak stručnou, loudal se stodolou z kouta do kouta. Když obešel, u přístodolku zase se zastavil, a nedívaje se na syna, ale vzhůru na patro, jehož prkny prolézala sláma, pravil:

„Pane, pražský nějak stůně.“

„Ale,“ polo tázavě polo přisvědčivě odpověděl syn.

„Už dva dni s tím máme starosti v neděli dostal jsem u Pecky psaní; napřed mu to přišlo do noh a teď prý to také začíná na prsou.“

Mladý, položiv snop, podíval se stranou na otce a udiveně zakýval hlavou od ramene k rameni.

„Nevím, nevím, tuze mne to leká. Píše, že to bude všecko z kanceláře, mají tam mrazivou podlahu; v zimě roztápějí kamna, že dýchají jako výheň a nohy při tom zebou, až běda. A pak ta práce, sedět shrben nad těmi lejstry od rána do noci,“ mírně vyprávěl otec.

„Ale bere pěkné peníze; totě částka, každý měsíc hnedle sto jednušek, co já se tuhle za nic namozolím!“

„I prosím tě, brachu, ale máš to v Praze! Za takový krcálek, ve kterém se otočit nemůže, aby platil zrovna krvavé peníze. A za trošek toho božího daru aby dukáty sázel.“

Syn se zachechtnul.

„Ale oni také jedí, my se tak máme sotva o posvícení nebo o pouti.“

„Víš, brachu, tam jde všecko jináč; u nás jí se po domácku, a protože jíme ze svého, ani se nám nezdá, co projíme, ale tam kup, co kup, všecko stojí.“

„Docela tak to přece není, ale páni pijí jenom pivo a víno, kdež pak by se kdy napili vody, a to leze do kapsy. Pije se cestou do kanceláře, tam nosí se džbánek za džbánkem, pije se na cestě domů a doma se ještě dosmoluje.“

„I vždyť chuďas Petr byl pořád jako louč; konečně, kdyby to s tím pitím i pravda bylo, totě sekatura celý boží rok od rána do noci, to se člověk zapotí“.

„Čím lepší časy, tím více nářku! Věřte mi, že nezapotí se žádný více nežli my o žních. Sotva slunce vyjde, sečete, pak nahrabujete nebo obracíte, vážete, nakládáte, skládáte, jste pořád jako v kole, cedí se z vás, jak slunce praží, a při tom sotva máte kdy, abyste si lehl ke studánce a nalokal se teplé vody; kořalky líznete leda za onoho času. A jste-li na mlatě nebo za ruchadlem, je to právě tak.“ Při této řeči, docela chladně mluvené, hospodář stále přerovnával. Starý se pak také odmlčel a zase šoural se stodolou z kouta do kouta.

„Mám přece jenom s hochem starosť!“ pronesl, opět se zastaviv, a pohrabával se ve vlasech nad skrání.

„Bude to regma, nějaký den ho to pozlobí a bude dobře.“

„I brachu, taky bych si tak byl myslil, ale píšou, že již doktořili. Doktoři také si s tím prý nevědí rady; nohy v kolenách bolí, že až křičí, a navrchu není vidět pranic.“

Mladý při zmínce o doktorech zase se zachechtal.

„Prosím vás, to neznáte pražské doktory! S těmi jen si začít! Kroutí hlavami, mrkají, přimhuřují oči, předpisují a pořád nic nevědí, jenom aby to hodně dlouho protáhli a kapsy pořádně si namazali.“

Hlava starého se rozechvěla.

„Stále prý těšili, ale, když mu to lehlo na prsa, povídali, kdyby tak mohl z Prahy někam ven do hor, kde jsou lesy a zdravý vzduch.“

Teď syn v práci ustál a zadíval se na otce. Chladná, sivá tvář mu oživěla a drsně se zasmál.

„I vidíme, vidíme — Pražáci! To oni dělají, co pak nevíte? Jak přijde jaro, nacpou kapsy a táhnou z Prahy; jsou jich plné železnice, všude samý koš a balík. Říkají, že jedou na zdravý vzduch, jakoby v Praze polykali petrolej. Pán bůh račiž opatrovat všecky lidi, kam vpadnou! Cpou do sebe i do těch balíků, seberou, kde co najdou, a při tom se to jen prochází, koukají do nebe, lezou na kopce, aby jen hodně vyhladověli, houkají lesem, a plaší kde jakého ptáka, šlapou trávu

v louce, oškubávají klasy a máchají se v lenech. Vždyť je znám, viděl jsem je v Miletíně a na Mostkách v láznich. I podívejme, tak už to taky na Petra sedá?“

„Milý Vášo, u Petra je to jináč. Toť víš, že kdyby nemusil, že by se z Prahy nehnul, je tomu dření zvyklý!“

„Prosím vás, nemluvte mi o tom jeho dření! Vždyť jste sami chtěli, aby byl pánem! Jeden bratr aby jezdil v kočáře a druzí s trakařem!“

Starý se třásl, ale přece výčitku synovu polkl.

„Ona také připsala několik řádek, že je Petr tuze bídný a že jí doktoři řekli, nepůjde-li ven, že jí za něho neručí.“

„Připsala? To je česť, že pražská paní také něco připsala. Ať jen ho tedy vyveze, když má na to a může takové výlety provádět,“ ušklíbl se jedovatě.

„Taky jsem jim tak psal, a teď bych tě prosil, abys mi ráno půjčil koně, dojel bych pro něj do Bělohradu na nádraží.“

Syn otevřel oči do široka.

„Snad nechtějí sem k nám?“

„A prosím tě, kam by jinam jel? Má jeti k cizím, když může domů?“

„Domů — vidíme! Což pak ona nemá doma, nebo nemá přítelíčka? Pořád jak se mají spolu rádi a teď, sotva je trochu zle, pošle vám ho na krk, nejlépe i s dětmi!“

„I vždyť nepřijedou, jen hned nehartus, přijede sám.“

Syn se zasmál a mávl rukou do prázdna.

„Přijede sám — za nějaký den přitáhnou ostatní jako švábi, vždyť je znám! Přijde to vystrojeno, přivezou prázdných hadrů a tady si je nacpou vším, co jim do ruky padne.“

„Dá pánbůh, že nepřijedou, vždyť tady nebyli tolik roků, a kdyby přišli, víš, Vášo, ty s nimi starosti míti nebudeš, budou u nás, vždyť se nějak vejdeme. Žádnou péči ti nedají, vždyť jak povídám, Petr přijede sám a k nám!“

„Tak vidíte, přes tu chvíli naříkáte na výminek, všeho máte málo, kráva vám pořád málo dojí, slepice nenesou, a teď si pozvete pražské pány. Je to, jak říkám: Každý výminkář naříká pořád na hospodáře, jakoby mu krávu dojil, vajec ubíral, hospodář aby pro něj nejedl, ale pro jiné má všeho, tém by poslední strčil do chřtánu. Jakoby byl Petr dost nestál!“

„Nehubuj, hochu, nehubuj, vždyť je bratr a ještě od tebe nic nechtěl!“

„To by si také přišel na pravého! Což pak z nás dost neužil? Když my se opoceni v plátěných košilích a odřených plandách dřeli, chodil kolem nás jako pán, jen si pohvizdoval, a teď, když druhým měl spíše pomoci, přijde sám. Tolik jste na něho naložili a co teď od něho máte?“

Starý přešlapoval netrpělivě a hrabal se ve vlasech.

„I vždyť jsem tě jen prosil, abys mi ráno půjčil koně, protože nevím, dojde-li“, řekl prudce.

„Jak byste to mohl na mně žádat, musím ráno do Hořic.“

„Do Hořic? nic jsi o tom nepovídal.“

„I komu pak se pořád budu zpovídat. Pojedu s ovsem, připlatilo.“

„To býti tebou, ještě bych počkal; když připlatilo s prvním jarem, připlatí dále ještě.“

„Kdybych to měl na kolku!“

„Koně mi tedy půjčit nemůžeš?“

Dvéře u stodoly zavrzly a vešla mladá hospodyně. Byla velká, kostnatá, ale hubena; protože měla vlasy přizrzlé a na tváři pihy, zdála se starší než byla. Zastavila se u dveří a poslouchala.

„Kdo to přišel?“ ptal se mladý.

„Frantina.“

Hospodář pohodil hlavou: „Já myslil, že maminka vám jde na pomoc.“

„Na jakou pomoc; když nemáš toho srdce, jak pak bychom nutili.“

„Mně by to taky bylo jedno; proč pořád a pořád vyhledáváte mrzutosti! Vidíte to sám, jak se v těch časech zlých musíme ohánět, abychom do dluhů nepadli, a zase nám sem vábíte hosty.“

„Teď zrovna mně panímáma o tom povídala. Kam pak bychom přišli! Proč pak si bral takovou ženskou kde nic tu nic, proč pak neposlechl? Když měl ouřad, mohl dostat peníze a mohli vám trochu přilepšit za všechen náklad. Ale to se dá takovou fiflenou omámit a nepočítá. Když tu pražská byla, měla na sobě hadrů, že já si to do nejdelší smrti nekoupím, a jsem ze statku!“ hovořila Frantina. Mluvila zdlouha, jakoby se nechtěla udýchati, a kysele se při tom usmívala.

„S vámi je, lidé, řeč! Prosím, aby mi půjčil na dvě hodiny koně, a vy se tu dáte do zlých řečí No, když nepůjčíte, snad sem nějak dojde. Hanbu vám dělat nebudu, abych jinde sháněl!“

„I na tom by nám málo záleželo, vždyť lidé také tomu rozumějí, proč jede!“

„A proč jede!“ rozkřikl se starý. „K vám nejede, ke mně, ke svému tátovi a mámě jede, ostatně tak holý nepřijede. A nechcete-li s ním mluvit, nemusíte, ani vidět ho nemusíte!“

„Taky že nemusíme!“ křikl syn za otcem, jenž všecek se třesa ze stodoly odcházel.

Výminkářka čekala na záspi na muže; slyšela, jak se ve stodole rozešli.

„Že se hned zlobíš, vždyť je znáš“, konejšila muže, když síní vcházeli do výminku.

„Kdybys byl slyšel, jak mně kázala a vyčítala, že Petrovi dali jsme všecko, ostatní že jsme proto okradli,“ stěžovala si ve světničce.

Starý sedl na tvrdou, nebarvenou židli, opřel pravici o starý, hladký stůl na trnožích a hlavu položil na dlaň.

„I to bych všecko polkl, jde to tak ve světě napořád, kdyby jim tatík vlastní krve nacedil, budou mít pořád málo, jen kdyby ten hoch nestonal“, povzdechl zamyšlen.

„Je to tak, pane bože, člověk se dře, chce dítěti pomoci, aby mělo trochu lepší život, bez těch nalitých mozolů, a zatím se dítě udře hůře, nežli nad brázdami!“ přidala matka. Stála uprostřed světničky, ruce majíc pod prsy sepjaty, oči zaslzeny. Byla vetchá jako ten pír nad mo-

křinou, vlasy měla řídké, popelavé, tváře suchoučké, pleť šedou a kůži svraskalou, jako zaschlou.

„Pánbůh je netrestej! Půjdeme naproti, a nebude-li moci pěšky, seženu někoho v městečku!“ klidně již řekl tatík, a položiv hlavu na ruce, na stole dřímal... Druhého dne za východu slunce vyjel hospodář do Hořic.

K poledni výminkář se ženou vydal se do městečka; tatík veze trakař pro synovo zboží. Bylo v druhé polovině dubna měsíce, vlahý den jarní. V celé Hůře to šoumalo z hluboka, jakoby ten širý bor, jenž táhne se po kamenité příkré stráni od paty zvičínské obloukem až k Pecce, z plných plic oddychoval...

Stařenka cupala jako cacorka, tatík klátě se z dlouha vykračoval.

Na nádraží nemohli se dočkati, brzo-li to u Doleního dvora zahvizdne, a když pak zvonec příjezd vlaku oznámil, roztřásli se oba, sotva na nohách stáli. Petr přijel. Oba letěli mu naproti jako tenkráte, když, uzlíček maje v ruce, ze studií spěchával k rodnému statku. Lekli se ho; pohledy, jimiž muž a žena, vedouce si chorého syna, úkradkem na sebe popatřili, byly ustrašeny.

Byl zle přepadlý; bledé vlasy, delší než jak jindy nosíval, vlnily se mu kolem vyhublého, jako průhledného líce, jež vroubily jemné, řídké vousy, vlasů ještě světlejší. Byl prostředně velký, v ramenech dosti široký, ale prsou proláklých. Oděv jen jen na něm visel.

„To jsem rád, že jsem zas tady,“ povídal, když z nádraží vycházeli. V těch slovech byla hluboká vřelost. Venku rozhlížel se, jakoby někoho hledal. Stařenka těkala očima se syna na muže.

„Váša by byl přijel, ale neměj mu za zlé, musil do Hořic, je čtvrtek, trh. Bylo mu toho líto, ale znáš, jak to na vsi chodí, zvláště teď, kdy všecko tak málo platí; každý hospodář aby vypočítal chvíle, kdy může prodat, aby neprodělal. Tuze tebe litovali a přáli, aby tě tu pánbůh posílil.“

Tuto řeč mluvila matka rychle, stále přikyvovala a usmívala se na syna.

„Jak pak, hochu, půjde ti to? Kdyby ne, skočím do městečka a seženu někoho,“ s bázní řekl starý.

„Půjde, půjde, jen se nestarejte,“ zvolal syn, ale hned se rozkašlal. „To z toho nového vzduchu,“ pravil pak tišeji, „pane, ten se dýchá. Půjdeme pomaloučku, nohy jsou slabé, ale bolesti v posledních dnech daly pokoj. Nač byste jednali a darmo bychom si až ku Vřesníku zajížděli; půjdeme lukami a Hůrou, jako jsem chodíval, když jsem byl doma.“

„Jak chceš, hochu, jak chceš, ale jenom pomaloučku.“

Šli řadou, syn u prostřed opíraje se o hůl, tatík veza trakař s kufříky synovými v levo, matka cupala na pravo.

„Prosím tě, co dělají všichni vaši? Nanynka je zdravá, viď, a co pak Petřík, Toníček a Mařenka? Tu křepelku ani neznám, ta vám toho asi napovídá,“ švitořila matka.

„Zaplať pán bůh, jsou zdrávi. Petřík pěkně začíná studovat, Toník se také ve škole činí a Mařena doma žvatlá, až uši brní. Teď jen aby tatík brzy byl zdráv, bylo by to s nimi zlé, kdybych měl odejít!“

„Ale, ale, co by tě to jenom napadlo! Jsi přemožen, potřebuješ trochu oddechu, jen mlč, tady si odpočineš. Lehneš do postele a hnouti se nemusíš. Taky jsem už povídala tátovi, že ti musí dojít na Doubravu, je tam takový sedlák, který nohám tuze dobře rozumí, mnoha lidem už pomohl. Nebo na Hořičkách Pechanec, co ten prokázal už dobrodiní, každému pomůže; doktoři lidem nepomohli, on pomohl.“

„Nevím, nevím, nejsou to jen nohy, cítím to také tuhle“, pravil syn a ukázal na prsa.

„To je z té Prahy, kolikráte jsem povídala, že si člověk v takovém městě nemůže ani zplna vydechnout. Jen počkej, až si trochu odpočineš, sedneš na zahrádku nebo si dojdeš na kraj Hůry, lehneš do mechu a nadýcháš se.“

Tatík, maje trakař před sebou, jel mlčky napřed. Byl tuze zamyšlen.

„Jak pak je u Váši, děti mu rostou?“ ptal se Petr.

„I běhají do školy a naslabikují toho, až kolikráte uši brní.“

„Vede se mu dobře, viďte, ourody bylo, jak jste psávali, dost.“

„Chvála bohu“ — přikývl teď starý.

„Jest-li pak se nebudou mrzet, že jim jdu do stavení?“ usmívaje se, ale nějak nejistě ptal se Petr.

„Co by tě to jenom napadlo“, odvětila matka.

„Vím, že to tak bývá, hospodář nemívá rád, když mu vybytý syn nebo dcera tuze lezou do stavení.“

„Proč by se naši mrzeli, vždyť nejdeš k nim, jdeš k nám!“ důrazně řekl starý.

Syn rychle pohlédl na matku.

„I vždyť to jen tak povídá, protože se zrovna ptáš,“ konejšila matka, úkradkem prohlížejíc si syna od hlavy k patě.

Pod Hůrou starý zastavil.

„Tak jak — půjde to do vrchu? Snad abys tuhle sedl na trakař a trochu si odpočal.

Dobře to jde, nebudu ani odpočívat, půjdeme pomalu dál.“

V Hůře jsou skaliska výslunná, pěkné paseky plné vůně z mladého jehličí, ale také močály. Horskou cestou jeti vzhůru není pořádně možno, je tu samý omšený, hladký balvan.

Po kamenech šlo to Petrovi bídně, rodiče měli jej co podpírati, ale kde bylo vlhko, tam si liboval; nejen že bylo tu plno čerstvé trávy nebo vlhkého měkkého stlaní, ale že to máčelo a chladilo.

Když vyšli z lesa na pláň, všecek se rozjařil. Rozhlížel se poli, na nichž červenaly se měkkoty nebo pozelenávalo obilí. Rozhlížel se dalším okolím, ku Vřesníku, Bezníku, vzhůru na Zvičín, na lesy podzvičínské, brusnické, k Hostinnému a nahoru ke Krkonošům, jež modraly se pěknou řadou velikánů na temenech dosud bílých. Viděl zase ten starý, nezapomenutelný obraz. Dýchal zplna, nic si nenaříkaje, že vane to studeně.

Usmál se, když spatřil rodný půlstatek, stěn u světnice temně a bíle pruhovaných, u chléva čistě bílých. Již kráčel vedle staré hruše, jejíž

koš za mlada tolikráte prolezl, po prostranném dvorku pospíchal k červeným dveřím, jejichž hoření půle byla otevřena. Z boudy u chléva vyletěla stará černá Amina, kňučela, svíjela se a ňafala radostně. U dveří vzala jej matka pod paží; otevřevši dolení půlku dveří, řekla měkce: „Tak pojď, hochu, pojď, jsi zase doma!“ a po síni, vedle sklepa vedla syna k výminku. Cítila, že syn u dveří hospodářových chtěl zastaviti, ale, jakoby toho nebyla pozorovala, táhla jej dále.

„Tady jsem u vás ještě nebyl!“ povídal, když vešli do výminku. „Toť je roků — počkejme — šest — sedm roků, Petřík byl tenkráte se mnou a byl hošek.“

Rozhlížel se světničkou: starou almaru, zdobenou rudými, otřelými květy, stůl, lavice, židle, malovanou truhlu — všecko poznával, všecko stálo tak, jako když zůstávala zde nebožka babička — jenom rohatinky, postele a obrázky byly zánovnější, ty přibyly z velké světnice.

„Teď shoď ty kabáty — tak, tak, hochu — ukaž, boty ti stáhnu“, hovořil otec pomáhaje synovi. Odhodil svrchnici na posteli, urovnal polštáře, přitáhl stůl a nutil syna, aby usedl do měkka na postel.

Matka snášela chléb, pomazánku ještě nedotknutou, hrnek s mlékem.

„Budu jíst jako doma, chuť mám, jaké jsem dávno neměl!“ řekl chorý, a ukrojiv notný krajíc, nadrobil do hliněného hrnku a velkou cínovou lžicí s chutí dal se do jídla.

„No zaplať pánbůh, vždyť jsem věděla, že ti bude lépe hned, jak sem přijdeš. Jen drob a jez, přinesu ještě!“ švitořila matka

Starý, sedě naproti na lavici, opíral si dlaně o kolena a se zálibou spočíval na synovi.

„Naděl pán bůh“, povídal Petr, když byl hrnek prázden, „teď si ještě namažu skývu.“

„I nač pak skývu, ukaž to sem, ukrojím ti sama!“ kárala matka a ukrojila dlouhý tenký krajíc.

„Ale tak tence vy tady nekrájíte“, domlouval syn.

„Jen mlč, mlč, a maž hodně!“

„Buďte tak dobrá, maminko, nahlédněte do kufru, je tam také nějaká drobotina pro děti, abych jim přece něco z Prahy přivezl.“

Matka hned byla v kufru a hračky vybírala.

„Ty, koukej, táto, šimla i s koží — podívejme, grošatá — s očima jako opravdovskýma — se žíněmi — a to řemení! To bude radostí, ty, táto, koukáš?“ švitořila nad kufrem. Tváře jí oživěly, oči se rozjasnily.

„A panna — pane, tohle je panna, vlasy má, — jen se podívej, očima to kroutí jako živé — a té parády. Inu tyhle šaty nestříhal a nešil ledakdo, ty, věru, měla v ruce opravdovská švadlena. I botky — a jaké botky s přeskami“ — a stařenka dala se do dětinského smíchu.

„Co pak tohle je, prosím tě, hochu, která je tohle divná němá tvář — medvěd, ne, není to medvěd?“

„To je opice, podívejte, takhle se točí a skáče“, ukazoval Petr.

„Opice, jen se dívej, táto, to je opice — i to bude radostí, to bude radostí!“ A ruce majíc na prsou sepjaty, oči udiveny, se zalíbením dívala se, jak opice na drátě se vzpíná, přemétá a točí jako živá.

Starému také oči blýskaly a líce se usmívala.

„Inu, inu, tohle jsou pražské hračky, to se u nás ani v městě nenvidí!" povídal si. Pak vstal, z rohatinky přinesl si na to velké brejle se širokou černou obrubou a prohlížel si kousek po kousku důkladněji.

„Šimlu Vášovi, pannu Frantině, opici Pepíkovi" — jak vyslovil slovo „opici" — zasmál se a hlavou zavrtěl — „to klouče se lekne, až to udělá kodrnec na drátě. Ale nevím, nevím, nebudu-li to Pepíkovi brzy klížiti!"

Mezi řečí syn stále díval se na dveře a naslouchal, nedupají-li na síňce kroky.

„Že se nikdo ani neukáže, vždyť nás přece musili vidět!"

„To jistě že neviděli! Děti budou ještě ve škole, hospodyně snad někde na senníku nebo na patře, a Váša vrátí se až s večerem, jen počkej!" hovořil otec.

„Teď se, hošíčku, převal a schrupni si, jsi beztoho pořádně unaven, totě lán cesty po železnici a takový kus pěšky!" kázala matka.

Petr nedal se pobízeti, cítil opravdu velkou únavu.

Sotva matka poznala, že usnul, sebrala hračky do klína, usmívajíc se kývla na starého, jakoby řekla „to bude radosť" a chvátala do světnice. Výminkář také byl pěkné naděje, že ve světnici změknou.

Hospodyně právě přesýpala peří do sypek, Váša a Frantina, každý krajíc v ruce, sedíce u okna pracovali plnými stroji a Pepík, maje na sobě pouze hrozně umouněnou košili, pobíhal kolem kamen.

„Jen se, děti, podívejte, co vám strejček přivezl z Prahy", volala stařenka již ve dveřích.

Váša a Frantina udiveni, krajíce v ruce, zírali na hračky, Pepík dal se do křiku: „Simja, simja!"

„Ale proč pak si dělá zbytečnou škodu, škoda peněz za takové trety", spustila hospodyně mrzutě, na panímámu sotva pohlédnuvši, „děti to roztřískají a v Praze by jim to třeba bylo dobré!"

„Tak — šimlu Vášovi — pannu Františce — opici Pepíkovi —" rozdávala babička, „podívej, to je opice, vidíš, jaké dělá kodrncé — houp — houp."

„Já ci simju — simju —" křičel Pepík natahuje ruce po koni, jejž Vašík držel v náručí a toužebně špoule plné rtíky.

„Šimla je má, viďte, babičko, že je šimla má?"

„Já ci simju — dej simju —" vřeštil umouněnec, ale Váša se bránil.

„Tak vidíte, jaký hned svedou rámus! Sem to dejte, co byste s tím dělali, roztřískali byste to, schovám je tuhle do truhly, až budete mít lepší rozum!" hubovala matka a sbírala hračky. Váša nechtěl koně vydati, až dostal buchtu do zad a pustil.

Všecka nevídaná krása zmizela v truhle, na níž víko zaklaplo . . .

Děti zůstaly jako bez dechu a bolně zíraly na víko, pod nímž ztratilo se tolik půvabu . . .

Pak spustil Pepík vřeskot: „Já ci simju — mámo, simju —" Zatínal pěsti, dupal, prskal -- až dostával také hotovými.

Tu se babička výminkářka raději vytratila . . .

Váša s Frantinou také se vykradli ze světnice a usedli venku na záspi. Měli si tolik co povídati . . . Váša o šimle, Frantina o panně, jejíž

ústroj jenom maličko mohla si prve prohlédnouti. Klučina počal pak po dvoře prováděti skoky, jakoby na tom koni seděl a harcoval daleko až za lesy a hory. Zašli si k zahrádce, obcházeli a pozdalečí zírali do výminku.

„Půjdete mi hned domů!“ proniklo tu k nim ze světnice, až sebou škubli.

„Budete mi očumovat, co si tam vynadíváte?“ hubovala matka, když se do světnice vrátili. „Ten asi o vás stojí, ani se tu nestavil!“

„Ale vždyť mi strejček přivezl šimlu —“

„Nevídáno, zač pak to stojí, v Praze toho dostane zrovna zadarmo a potřebuješ ty šimlu!“

V koutku mezi kamny a postelí Pepík tiše spal; usnul po výplatě. —

Když se Petr ve výminku probudil, bylo šero. Matka byla někde venku a tatík u kamen tahal verše. Syn leže zíral po světničce . . .

Když matka pootevřevši lehounce dvéře, tiše vklouzla, ptal se:

„Ještě nikdo nepřišel, viďte že ne? Snad se ani neoptali?“

Matka mlčela.

„Věřte mi, že jsem si to hned v Praze myslil, a proto jsem se vás dříve ptal.“

„Nic si z toho nedělej“, pravil starý, jejž prvé slovo probudilo, „Vášu znáš, že je divák a Frantina je kakabus! Vždyť oni nás, brachu, taky rádi nemají, o každou náruč sena, o každý koš řezanky pro naši straku abychom se hádali. Jsou to mrzouti, bručí to pořád, i když nemají proč. Vyčítají nám, že ti všecko posíláme do Prahy — jakobychom měli co!“ a starý chraplavě se zasmál.

„Jenom abyste pro mne neměli mrzutostí.“

„I jen si nic nepřipouštěj a ničeho si nevšímej, vždyť my již s nimi vyjdeme.“

„A nenamáhej se tuze řečí, aby se ti ten kašel nadobro utišil“, pravila matka a hladila syna po vlasech.

„Že ani děti nepřišly“, opět začal Petr.

„Již to nerozbírej a nevzpomínej na to; přijdou-li, přijdou, jsou-li tak zatvrzelí, ať si to vyrovnají s pánem bohem.“

„Dala jste jim ty bračky?“

„Hned jak jsi usnul, donesla jsem je do světnice. To byl rámus, ti to chňapli, Pepík chtěl jen a jen simju —“

Petr se usmál.

„Ale myslím, že sem nesmějí —“ trpce podotknul.

„Hochu, hochu, ty jsi ze vsi již vyrostl, zapomněl jsi, jak to všude chodí,“ začal tatík rázněji, a ruce maje na kříži, přecházel světničkou, „kde je v hospodářství více velkých dětí, máš to napořád. Nemívá se to rádo, sejdou-li se, jsou si jako cizí a nepřejou si stébla, stébélka . . .“

„Ale vždyť jsem pro nic nepřijel, obrat je nechci a tolik roků jsme se neviděli —“

„Inu závisť, závisť — myslí, že máš lehčí živobytí, o starostech nevědí.“

„A Nanynku tuze ti vyčítají, že jako ti nepřinesla žádnou pomoc —“

„Vždyť tomu rozumím. Chtěli by, abych posílal, abych, bůh ví co přivážel, ale kdož pak má tolik, aby mohl podělovati. I kdybych přivážel více, bylo by přece pořád málo.“

„Tak tak —“ přisvědčoval tatík.

„Vždyť přece Váša proti mně zkrácen nebyl, tatínek to jistě dobře vypočítal.“

„Taky že vypočítal, tys dostal studie, oni peníze.“

„Myslil jsem si, že jedu domů, že tady omládnu.“

„I vždyť dá pánbůh, že omládneš, jenom už na to nemysli, vždyť sám vidíš, že to tak chodí všude a všude,“ konejšila matka a syna stále hladila . . .

Když hospodář s večerem přijel, opatřiv koně a uloživ vůz, bez pozdravu vešel do světnice; kabát hodil přes bidlo nad kamny, čepicí mrštil na lavici, a sednuv za stůl, hlavu opřel o dlaně.

Hospodyně snášela večeři a děti shrnuly se ke stolu.

„Přijel?“ ptal se jí muž.

„I toť víš, že přijel, dá on se pobízet.“

„Stavil se?“

„Nestavil — byla jsem na půdě.“

„Jak s ním je?“

„No, belhá se a chrchlá, ale přišel dobře — a byli by nám honili koně.“

„Má-li pak na sebe?“

„I což je o to, pán je, na to oni si ještě potrpí.“

„No, vždyť také něco stál!“

Pak nemluvili, ale jedli horlivě. Děti, navečeřevše se, šly na pec spat. Tatík ještě seděl za stolem a dojídal chleba.

„Taky jim přivezl, podívej,“ řekla hospodyně, vyndavši šimlu, pannu a opici. „Kdyby to dal radši svým, proč voziti to našim sem do vsi, co tady s tím? Já vím, že by Váša a Frantina měli za to botky.“

Váša s Frantinou očima dokořán otevřenýma zírali s pece ke stolu. Viděli málo, protože olejová lampička bídně mrkala. Ale jak tatík hračky v rukách obracel, tvořily po stěnách a po zdi stíny čarovných podob . . .

Hospodář byl zamračen, jenom chvílemi zjasnilo se mu v očích a lících — to když na hračce vypozoroval nějakou obzvláštní dovednosť a krásu. Pak odešel ještě do stáje, do stodoly a do kůlny, a když všeho pospravil a vrátil se do světnice, neotálel a pospíšil do své postele. Stála právě při stěně do výminku, takže jen zeď dělila oba bratry . . .

V pátek hned po ránu panímáma setkala se s nevěstou na záspi Babička maně se zastavila, čekalať, že se mladá zeptá, ale ta byla by přešla beze slova

„O něco bych vás, Františko, prosila“, spustila matka.

Nevěsta chladně a mrzutě se obrátila.

„Syn musí mít teď dobrou stravu, aby se sílil, všecko si rád zaplatí, nenechala byste mi kuřátko?“ a při té otázce držela peníze na dlani.

„Co by vám nenapadlo, snad bych je neprodávala po jednom? A pak je to ještě malé, počkám aspoň čtrnáct dní.“

„Ale jedno vám přece, Františko, neublíží, vždyť to nechci zadarmo.“

„Prosím vás, snad nedělám to pro ten krejcar, ale nebudu si již teď hejno kazit. Kdybyste vy nebláznili!“ a nepohlédnuvši na stařenu, rychle odešla.

Panímáma zůstala chvilku jako ztrnulá, dlaň s penězi měla stále ještě napřaženu; pak zdlouha loudala se do vsi.

„Ptala jsi se, jak mu je?“ ptal se Váša, když Frantina do světnice vešla.

„I neptala — chtěla kuřátko, aby byl lepší oběd!“

„To snad ne — vidíme, vidíme.“

„Musí prý silnou stravu —“

„Já bych mu pověděl silnou stravu, ať sní hrnec kysela a krajíc domácího chleba jako my.“

„Peníze měla na dlani, ale povídala jsem: Snad si nemyslite, že to dělám pro ten krejcar! Že prý si Petr všecko zaplatí, ale já vím, že o tom ani neví, co panímáma shání. Teď mají najednou peněz na kuřátka a jindy jakoby neměli co do huby; roznášejí nás po obci, že dlužujeme vejměnek. Povídala mi tuhle Vaňurka, že si panímáma ženským cestou z kostela stěžovala, jak se musí doprošovat. Já jsem si vždycky myslívala, že oni mají ještě peníze, třebas to zapírali. Teď to pražský pěkně shrábne. Našim dětem nepřinesli již housku, ani nepamatuji, ale pánům z Prahy hned je na kuřátko!“ —

Když Váša v poledne šel ze školy, hned ve dveřích povídal laskominatě: „Co pak to, maminko, dnes vaříte, že tolik to voní!“

„Bodejť, já vařím,“ u kamen broukla na synka, „na vejměnku je traktace, přijel pán z Prahy. Dobře vám nedají v neděli ani placky.“

Za chvíli potom byla ve světnici veliká výplata; Váša i Frantina dostávali sekanou, protože se pořád ochomítali na síňce před výměnkem. —

Když se Petr po obědě prospal, matka mu povídala: „Nevím, jak ti, hochu, přijdu s radou, ale venku je tak pěkně, což pak, abys si vyšel do zahrádky? Sedátko je pod okny, dám ti na ně peřinu, zabalíš se, slunce se tam hezky opírá, vyhřeješ se; takové jarní teplíčko udělá dobře celému tělu.“

„Snad by se hospodáři mrzeli“, podotkl nemocný.

„Abys naposledy nesměl ani do zahrádky, dětino!“ durdil se starý.

Syn neměl tuze chuti, nohy bolely a stále se potil, ale nechtěl rodičů zarmoutiti. Pomohli mu s postele, zakublali jej teple a vyšli všichni.

Hospodyně přicházela právě se záspi do síně, ale jak je zahlédla, ubíhala zpátky do chléva. Výminkář dobře ji zahlédl.

Petr si na zahrádce liboval; opřev se o stěnu, dal slunci do sebe pražiti. Kolem rozvíjely se lístky angreštové a hloží, stromy měly nalité puky, trávník se již zelenal a sedmikrásy vystrkovaly hlavičky, jakoby se ještě bály; v jasném vzduchu poletovali vrabci, pěnkavy, sýkory a strnadi, snášejíce na hnízda. Plotem, zrobeným ze suchých snětí, bylo viděti na náves, na statky i chalupy, na stromy nejvýznačnější, jež pamatovaly tu kolik kolen, pak dál do volných polí, jež zelenala se omladlým osením a dále k Hůře.

Tatík zůstal u syna, ale neusedl, přecházel po zahrádce, prohlížel stromy i každou pučící bylinu a pořád vypravoval. Ve světnici hospodářově bylo ticho.

Vzpomínky z mladých let plynuly hlavou nemocného.

Když po třetí hodině školáčkové ukázali se na pahrbku před školou, povídal Petr: „Dlouho-li tomu je, kdy já jsem takto chodíval s učením. Jakoby to bylo včera. Tamhle na kopečku jsme sváděli vojny; já stával s Vášou, byl malý, ale cvalík, hrudovati uměl, vždycky jsme vyhráli a pak jsme běželi domů na krajíce."

„A tak to chodí pořád — tuhle je máš, to jsou naši, hej, Vášo, Františko, pojďte sem, podívejte, kdo tu je!" volal stařec u plotu.

Děti se zastavily a zíraly do zahrádky; ale Váša dlouho nehleděl, honem dal se do radostného běhu domů.

„Maminko, strejček je na zahrádce a máme tam jít!" ve dveřích volal toužebně.

„Tak se chodí ze školy? Tamhle si sedneš a ani se nehneš!" přitlumeně, ale zlostně osopila se matka.

Františka pořád ještě stála před plotem; měla na sobě velikou loktušku, takže byla širší než delší. Dívala se strnule — byla by se ráda usmála, ale podívánka na strýčkův obličej zarážela ji.

„I jen pojď, snad se mne nebojíš?" volal ji vlídně, měkce.

„Francka, hned domů!" ozvalo se na záspi a děvče smutně odcházelo.

„Vidíte, nesmějí sem", povídal Petr otci.

„Jen počkej, vždyť oni přijdou, snad je chce trochu přičísnout", mírně řekl výminkář. V tom přicházela matka a přinášela hrnek, z něhož se kouřilo, krajíc, lžíci a nůž.

„Teď jez, ale nezlob se, nebude-li brynda taková, jako míváš doma, to víš, že já jen tak po sprostu."

„Prosím vás, maminko, jen si se mnou nedělejte starostí a nic pro mne zvláštního nevařte. Vy jíte mléko, dejte mi ho podruhé také, je mi zdravější. Podívejte se, jak se pořád potím, jen se ze mne cedí!"

„A to je, holečku, právě dobře, tak musí nemoc z těla."

„Jenom kdybych necítil takovou slabotu . . ."

Františka zatím ve světnici vypravovala: „Ten strejček je takhle", pravila a tvář stáhla dovnitř, „oči má navrchu a jak promluví, kašle."

„Tamhle sedni k Vášovi, jez a mlč!" odbyla ji matka. Majíc na sobě jedinou modračku, nohy skoro až ke kolenům holé, na prsou jenom plátěnou, sdrhnutou košil, u kamen kropila prádlo.

„Co ti povídal?" ptala se po chvíli dcerky.

„Abych tam šla."

„Honza Břízků se mi ve škole smál, že přijel strejček z Prahy a že jsem ho ještě neviděl. A povídal: Ta vaše maminka má lidi ráda!" plnými ústy vykládal Váša.

„Proč jsi mu povídal, že's ho neviděl?" obroukla se matka.

„Ptal se, tak jsem pověděl", klidně odvětil.

„Mne se holky taky ptaly a vyzvídaly, co mi přivez'."

„Podruhé jim řekni, proč se ptají, my že se jich taky neptáme."

Děvče přikývlo.

Když Petr venku pojedl, čekal ještě chvilku, přijdou-li děti. Nepřišly.

„Začíná tu skoro být chladno, abychom zase šli“, pravil.

„Půjdeme, když chceš, půjdeme!“ přisvědčil otec.

Když je hospodyně viděla na záspi, povídala: „No, již zas jdou, špitálníci!“ Ale k oknu se již neohlédla. —

Když tatík výminkář druhého dne ráno vyšel na dvůr, viděl, že u dvířek do zahrádky visí zámeček. Jak tu stál, v myšlenkách zíraje na novotu, které tu jaktěživo nebývalo, zrovna se mu na dvorku nachomýtl hospodář.

„Co pak, že jste si dali k zahrádce zámeček?“ ptal se starý vlídně.

„Proč — i jen tak — toť víte!“ řekl chladně syn.

„Snad ne proto, že se tam Petr včera trochu vyhřál?“

„No — třebas — snad mi nebudete ze zahrádky dělat špitál, ani bych tam pak vícekráte nevkročil!“

Starý se vztýčil a zachvěl se, jakoby něco se sebe střásal.

„Snad dokonce už ani my tam nesmíme?“ řekl opět mírně, ale byl v těch slovech trn. „To přece ani udělati nesmíš, vždyť mám také ve vejměnku pátý díl všeho ovoce.“

„No — z ovoce — ale o zahrádce není tam nic,“ odpověděl chladně a odcházel.

„Že tě —“ vzkřikl starý a ruku povznesl, ale vzpamatovav se hned, dodal mírněji: „No, pánbůh ti to odpusť!“ —

Odpoledne začal si Petr sám: „Nepodíváme se zase do zahrádky? Včera to tam pěkně pražilo.“

„I dneska bych ti, hochu, ani neradil, sluníčko tam svítí, ale teplo není, táhne to od hor, jistě tam leze sníh“, odpověděl otec, ale na syna se při tom nedíval.

„Zůstanu tedy v posteli“, řekl Petr klidně.

Starého ta slova zarmoutila.

„Ale když bys chtěl, půjdeme a sedneme někde za vítr“, připomenul honem.

„Ne ne, zůstanu v posteli, mohlo by býti hůře, beztoho se mi zdá, že ta cesta mi neposloužila.“

Starý, přecházeje jizbou, po těch slovech se zastavil, a ustrašen zíral na syna.

Slzy draly se mu do očí.

„Hochu, hochu, pánbůh nedej, aby se ti naší vinou přitížilo, do smrti nejdelší by mne to trápilo.“

„Ale tatínku, jaké byste si to připouštěl myšlenky! Je pravda, že po té cestě je mi slabo, ale považte si, kolik hodin jsem v té železnici vyseděl. Hrká to a dveře i okna s obou stran každou chvíli se otvírají. Cesta z Bělohradu domů byla mi dobrá, okřál jsem, oblažilo mne to,“ Petr otci starosti vymlouval, ačkoliv dobře cítil, že se vlhkem v Hůře zachladil. Tatík jenom starostlivě přikyvoval a hrabal se ve vlasech. Když matka přišla zvenčí, vyšel na zásep; usedl na lavičku mezi síní a chlévem a, hlavu maje skloněnu, tupě zíral do zdupané půdy. V šedé

lebce mu to zle vířilo. Ten hoch pranic se mu nelíbil; viděl, že je jako snět, která usýchá. Pravda, taková snět se kolikráte zase probere; usýchá, usýchá, už jen ji uříznout — a najednou vyžene nové, čerstvé letorosty a za nějaký týden je znova všecka zelena.

„Co pak tak sedíte jako v adventě?“ Ta slova pronesla hospodyně, jdouc kolem po zápsi.

„Ba, holka, jako v adventě!“ A výminkář, přihladiv si husté vlasy od čela k uchu a na skráň, smutně podíval se na Frantinu.

„Snad není Petrovi zle?“

„Nelíbí se mi, nějak tuze zapadá. Jen aby si byl tou cestou neublížil.“ A při té řeči hleděl stále do jednoho místa na zemi.

Hospodyni zasvitlo v očích.

„A věřte, že si ublížil! Z Prahy — totě lán cesty po té drkotavé železnici, a pak tou mokrou Hůrou. Věřte mi, a to byla má řeč, že neměl jezdit z Prahy, je tam zvyklý, měl všecko pohodlí a doktoři jsou tam samé moudro. Vezměte mu tady doktora, napíše mu divných meducin a konec konců nic to všecko neplatí.“

Stařec poslouchal na půl ucha a neodpovídal.

„Já být vámi, spíše bych jej měla k tomu, aby tady dlouho neotálel — no, když by nepozoroval, že to jde k lepšímu — aby se radši vrátil ke svým. Jen si považte, jaké by to bylo, kdyby tady přišlo k nejhoršímu, já neříkám, ale kdyby tady měl umřít. Své má v Praze a tady aby —“

Hospodyně umlkla rázem. Výminkář vztýčil se rychle, až se mu staré tělo prohnulo. Ruce napjaly se mu v loktech do zadu a sevřely se v pěsť. Frantina poodstoupila ke dveřím.

„Když s vámi, lidé, není řeči! Člověk to mysli dobře, ale vy jste jako vejři. Inu, dělejte, jak rozumíte!“

Starý Militký ani nepozoroval, že již odešla. Ruce pomalu mu klesly, v prsou počalo to dusiti, šlo to výš a výše — —

Klesl na lavičku a dal se do pláče . . .

Když vrátil se do výminku, Petr seděl u stolu a psal ženě a dětem do Prahy, že šťastně dojel, že je mu lépe, aby byly bez starosti. — —

Pěkné teplé dny dlouho nepotrvaly. Vždyť se u nás říká: Březen — za kamna vlezem, duben — ještě tam budem! Přišly ještě vlhké chumelice, vítr a deštivo. A v tom zlém čase vypravil se Militký výminkář na Doubravu. Jsou tam z Bukoviny asi tři hodiny cesty.

Doubravský doktor dal mu všeho: koření, jež mělo se vařiti a horké píti, koření, jež mělo se v líhu vyhřávati na slunci a slivkou pak mazati nohy, masti pak asi dvoje. Když se tatík vrátil, prohlíželi to všichni tři jako pomoc s nebe

„Heřmánek je v tom.“

„A zeměžluč.

„Hřebíček i žebříček.“

„Inu, je to staré dobré koření!“ povídal starý. „Já na to věřím a doufám. Ze země jsme pošli a země nám nejlíp může pomoci. Doktoři študýrovaní na staré zkušenosti nedají, tadyhle máme zkušenosť, u Doubravského dědí se to z kolena do kolena. A ten člověk mnoho nemluví,

vypovídáte, co a jak, vyptá se, pokývá hlavou a dá vám, co rozumí. Tamhle brtevský Číp měl už smrt na jazyku, doktoři již k němu ani nechtěli, že je to marno, a Doubravský pomohl; tetka Hátlová belhala se už jako umučení — zašli na Doubravu a dobře!“

Ten večer bylo na výminku veseleji, kvetlať tu naděje . . .

Ale neuběhlo mnoho dní a tísnivý smutek padal hustěji a hustěji.

Petr nechtěl již ani z postele.

Přicházeli ho navštívit vesničtí lidé; porozprávěli, těšili, ale nemocnému spíše přitížili.

„Inu, zle je s vámi, to vidím, ale tamhle bylo hůře a dobře to dopadlo.“

„Dobře je, dokud je dušička v těle.“

„Pánu bohu poručeno, ale ještě není dušička na jazyku a také pak se leckdy vrátí.“

To byly konečné řeči.

Na všecky ty přátele hospodyně již venku čekávala.

„Je mu, viďte?“

„Pane je, staframente, nevím, nevím.“

„Já to povídala hned, jak přijel.“

„Je to při něm dvojí, suška a nohy. Kdyby jenom jedno, ale takhleno, nevím, nevím.“

„I vždyť jsme jim říkali, aby ho z Prahy netahali, tam že spíše mu pomohou, ale toto! Jen aby sem jel, tady že je jiný vzduch. Teď to máme, již i pantáta povídal, že si tou cestou uškodil, ta že mu dodala. Ale tak to máte, mluvte co chcete, vejminkář nevěří, protože to povídá hospodář. Ještě o nás řeknou, že mu nepřejeme, že ho vyháníme a bůh ví co ještě!“ vykládala hospodyně návštěvníkům.

Přišel také nejstarší syn Militký, jenž přiženil se až někde do kraje k Hořicům.

Když s rodiči a bratrem si popovídal a odcházel, stavil se u Váši.

„Pane, s bratrem je špatně,“ povídal, když u stolu se usadil.

Váša přisvědčoval.

„Mně se zdá, že se ani třešní nedočká, jak mi povídali, jde to tuze čerstvě.“

„A doktor taky neví, byl tu již kolikrát, ale pomoc žádná,“ přidala Frantina.

„Ještě jsem jim radil našeho a taky ho některý den přivezu,“ řekl krajský.

„Bude-li to co platno!“

„Ale tuze si Petr naříkal, že vás žádného neviděl.“

Neodpověděli; Váša bubnoval prsty po stole, Frantina pobíhala u kamen.

„Ukrojte si u nás chleba, švaře,“ vzpomněla si najednou a nesla bochník s police na stůl. „Ale takový jako váš v kraji není!“

„Ani jste u něho žádný nebyl, ani děti prý tam nesmějí —“

„Prosím vás, švaře, jak máme k němu jít, když nám hned předem vzkázal, že nechce, abychom ho viděli.“

„To snad ne?“

„Alespoň pantáta nám to vyřizoval, než Petr přijel.“

Krajský Militký vrtěl hlavou.

„Povídali jsme pantátovi, aby si to dobře rozvážil, nežli sem Petra vezme, aby mu tou cestou neuškodil, ale pantáta byl hned vzhůru a že prý nás pražský viděti nechce.“

Švagr stále mlčel.

„A vidíte, švaře, teď už pantáta povídal sám, že to byla chyba, že se Petr vydal, ta cesta tuze mu uškodila.“

„Ale — ale — to jsou řeči. Jen vy pěkně jděte do výminku a uhlídáte, jakou Petr bude mít radost,“ káral krajský.

„Vám se to lehce řekne, ale když vám někdo dříve vzkáže, že vás vidět nechce, nevím, jak byste šel!“ pořád mluvila hospodyně.

„Ale vždyť až plakal, že přijel domů, že tu nic nechce, a má-li umřít, že rád umře doma!“

Hospodyně otvírala ústa k odpovědi, ale lapla vzduchu naprázdno.

„Inu, že přijel domů! Povídáš, že přijel domů — má tady doma a nemá. Když se člověk ožení, má doma tam, kde má ženu a děti. Ty máš doma v kraji, on v Praze; tady mám já doma.“

„Ale, ale, Václave —“ krajský trpce připomněl.

„Pravda, že tu tatínek a maminka na výminku, ale já nevím, jak bych to mohl udělat a jet od ženy a dětí kraj světa!“ řekl Váša.

„Řekněte, že to není pravda,“ začala zase Frantina, „ba je mi ouzko, když si vzpomenu, co by si tam v Praze počali, kdyby Petr umřel.“

„Ale to je přece jedno, umře-li tady nebo v Praze. Byla by to rána pro ně, ale živi budou, dostanou pensi. Tady mluvíme jen o to, že jste ho ještě neviděli a děti k němu nepustíte.“

„Prosím tě, vždyť má děti sám, nevím, jak může teď stát o cizí! To se jenom povídá, aby se řeklo, že je bratr kruťák, že trápí výměnkáře a bratra viděti nechce. Vidíš sám, jak to teď v hospodářství chodí, jak se jeden musí ohánět —“ vážně mluvil Váša.

„Věřte mi, švaře, my tu naříkáme a jim je lepší než nám. Co pak jste neviděl, když jsem se vdávala, jak byla pražská nastrojená? Přišla mezi nás jako hraběnka, a když si ji bral, měla kde nic tu nic. Já vím, že, kdybychom tam přišli, smáli by se nám, že ani jíst neumíme. Co pak my — jsme sprosťáci proti nim, my všichni z mísy, oni z talířků, my kyselo, oni pečené. Což pak by pořádná žena pustila nemocného muže z Prahy? Ale je ráda, že jel, ať se oň starají táta s mámou a bratři!“

„Těžké řeči,“ pravil krajský vstávaje, „ale vidět bratra, když je na smrt —“ a zamlčel se.

„Prosím vás, kdybychom my tak k němu přijeli do Prahy umřít!“

Krajský zadíval se na hospodyni.

Sklopila oči.

„Víte, co nás to stálo, než jsme všecko zaplatili, a teď nám ještě vyčítáte. Máme se sami co ohánět, potíme se jako morovatí, neuložíme ani krejcaru, a teď abychom se starali o cizí. Pantátovi a panímámě je jináč, ti jsou na vejminku, nemají starosti, ale my — Vám je taky hej, jste kraják, ale viděli bychom, kdyby tak byl přijel k vám!“

„Inu — ale, švagrová, když snad umře!“

„Já nevím, jak bych ho mohla tak do ciziny pustit!“

„— vidět byste ho mohla!“

„Ale když nechtěl —“

„No, buďte tu s pánem bohem!“ a krajský, neohlédnuv se již, odešel

Přišla také sestra, provdaná do Studence. Když bratra na loži spatřila, spustila lamentaci: „Pozdrav tě pánbůh, bratříčku, co se to s tebou stalo tak najednou! To je rána, to je rána! A tak se ti vedlo, takovým jsi byl pánem, skoro stojku měsíčně, a teď přijde taková nemoc! Táta tě taky pozdravuje a děti nastokrát, aby ti pámbíček nebeský dal brzkého pozdravení. A co dělají tvoji v Praze? Mají se dobře, viď, což pak v Praze, tam je živobytí jiné než-li na horách. To máš dření od jara do zimy a všecko teď tak málo platí a děti se jen hrnou! To jsou starosti, milý Petříčku, o těch ty nevíš!“

„Ba vím, milá holka, vím, máme je každý, ať si ten kus chleba vyděláváme tak nebo tak.“

Přikyvujíc rozhlížela se jizbou.

„Jak pak vy se máte, tatínku s maminkou, zda-li pak vám Váša dává pořádně výměnek?“ ptala se pak.

„I dobře, dobře, dítě, o nás chvála bohu není, jenom kdyby Petr už mohl vstáti!“ řekl otec.

Když jí pověděli, že Váša ještě bratra neviděl, že také Frantina nepřišla a děti sem nesmějí, povídala studenecká:

„To je bratr, pane bože, já vždycky myslila, že škaredí jenom na mne. A tak se mu vede, takový má půlstatek a jak lacino jej dostal; každý rok má úrodu, tatínek s maminkou pomohou mu při práci a já vím, že dětem také dosti podstrčí. Ten má časy!“

Ve velké světnici se pak studenecká ani nestavila. — —

Bylo právě patnáctého května, tedy den před pražskou poutí, když starý Militký ze stolku vyndal všecka svá lejstra, rozložil je po desce a chystal se napsati pár řádků do Prahy. Nastrčil si brejle, přiřezal brk, promíchal zplesnivělý inkoust a vážně dal se do práce. Za každým novým slovem všecko od začátku znova přečítal a pak teprve nové slůvko přilepil. Když dopsal, vylezl od stolu a, jakoby byl v háku sražen, sehnut cupal k lůžku synovu.

„Tuhle si, hochu, přečti, co jsem zkomponýroval, ale nevím, co řekneš, mám již chatrnou paměť a ruka se klepe.“

Petr četl: „Milá Nanynko a vy děti všecky! My Vás nastotisíckráte pozdravujeme a líbáme, nejvíce Petr, jako Váš tatínek. A ne že bychom Vás chtěli naplašiti, to ne, ale tatínkovi je skoro trochu hůře. S postele nemůže a tuze kašle. Taky jsem mu byl na Doubravě, je tam takový dochtor tuze výborný. Inu, dal všeho, ale pořád ještě to nepomáhá. Náš dochtor taky nepomohl, tak nevíme, jak to bude. Jen se toho nelekejte, věřím v Boha, že bude zase dobře. A modlete se za něho. Jináč je tu pěkně a my jsme zdrávi. Ještě Vás nastokráte pozdravujeme, tatínek nejvíc. A líbáme Vás jako z kraje. Zůstávám Váš dědeček až do hrobu Jozef Militký.“

Petr dočet, stále upjatě zíral do těch řádek.

Písmeny točily se mu před očima zalitýma.

„Dobře je to tak, tatínku," pravil po chvíli.

Starý se pousmál.

„Teď ještě napíšu atres a skočím s tím do městečka, aby to radši šlo."

Když otec odešel, povídal Petr matce:

„Maminko, podejte mi kousek papíru a ten brk."

„Snad, synáčku, nechceš psát ještě jedno psaní?"

„I ne, jenom si tak něco naškrábnu."

Když mu matka podala lístek a brk, leže, velkým, těžkým písmem napsal tyto řádky: „Čím jsem Ti, bratře, ublížil, že mne ani viděti nechceš? Že ani ty děti ke mně nesmějí? A jest-li jsem Ti ublížil, tedy mi to odpusť. Či mne opravdu již nemáš ani trochu rád?"

Dopsav, podával lístek matce, řka: „Napsal jsem ten lístek Vášovi. Až uvidíte děti, pošlete mu to po nich." Stařenka, přidržujíc si brejle k očím, přeslabikovala si divný dopis. Pak pospíšila ven, nechtěla, aby Petr viděl, jak se po tom psaní rozplakala.

Když téhož dne všickni tři obyvatelé výminku v podvečer si povídali, bylo zvenčí slyšeti hřmotný hlas hospodářův. Stařenka pootevřela dveře, aby pohlédla, co se děje.

„Co pořád dolézají! Ať se každý stará sám o sebe! Jaké pak rád — nerad, já nemám žádného rád a taky o to nestojím!" hlučel Váša stavením.

„Dobře o mne nestojí, kde pak, já jsem pro takové pány sprostá —" přidala Frantina.

Stařenka chvějíc se, honem přivřela.

„Inu, kruťák, paličák býval vždycky, ale teď vyvádí už jako bez rozumu. Po kom ten hoch je? Nejmladší dítě a tvrdé jako pařez. Kdyby měl proč, ale tak se vztekà pro nic za nic. Ale, ale — jen až mu také přijdou léta . . ." hovořil starý. —

Zase dostali na výminku hosta; přijela Nanynka z Prahy. Chtěla si manžela odvézti, ale nemohlo se na to již pomysliti. Ležel jako lazar.

„A proč bys mne odvážela?" povídal jí nemocný, „mám-li umřít, je to jedno, ba tady skoro líp. Vždycky, když jsem v Praze na Volšany zašel, bývalo mi hrůza při pomyšlení, že také budu snad ležeti v té spoustě hrobů. Za krátko nikdo ani neví, kde člověk leží. Na hřbitově u Pecky je líp, jsou tam samí známí, je tam ticho a místečko je pěkné! Že děti neopustíš, to vím, starala jsi se o nás o všecky upřímně. Živi přece budete, hoši vystudují a pak ti pomohou. Inu, kdybych zůstal, bylo by arciť lépe pro nás všecky, ale umírám beze strachu."

Nanynka chtěla také zajíti k hospodářům, ale Petr tuze jí žádal, aby nechodila.

„Když nechtějí viděti mne, jak pak teprve tebe, darmo by tě zhanobili, a jak bys ty si toho zasloužila?"

Odjela slibujíc, že brzo opět přijede.

„Vidíš ji," povídala Frantina mužovi, když výminkáři nevěstu vyprovázeli ze statku, „nepovídala jsem ti, jaká je v nich furie? Kde pak — paní z města, ouřednice — staví ona se u švagra na vesnici! Já vím, že dost nerada z těch svých pokojů jela do chudoby! Je zase jako hra-

běnka. No počkej — počkej — spadne ti korunka! Možná, že se dočkáme, až přileze i s dětmi. Nebožák Petr — já vím, že si tahle už teď v Praze nadhání, jak pak teprve, až zamkne oči!"

Po odjezdu Nanynčině seděl výminkář na záspi a hřál se na slunci. Děti pobíhaly po dvoře.

Starý měl tváře na dlaních a zíral do země; ani si nevšiml, že školačka Františka zastavila se před ním a tiše naň zírala.

„Dědečku, viďte, že, až vy umřete a babička až umře, bude na vejminku tatínek s maminkou?" ptala se a ručkou hrála si bílými kšticemi dědovými.

„Nevím, ale toť snad bude," odpověděl jako ze sna.

„A Vašek bude ve velké světnici?"

Dědeček usmívaje se, kýval.

„A já s Pepíkem ve světě?"

„Možná, možná!"

„A vidíte, Váša se prve vztekal; povídala jsem mu, že by mne také viděti nechtěl, kdybych přišla na výminek stonat."

„Já bych tě hnal, odkud's přišla!"

Ta slova zvolal otevřeným oknem hospodář. Děvče, jak jen mohlo, upalovalo za stodolu.

Výminkář povstal.

„To dítě ti to řeklo!" vzkřikl do světnice, a křečovitě se směje, cupal domů. —

Asi za týden byl na výminku pan páter.

Půl vesnice sběhlo se k Militkým do stavení, ale Váša se ženou se neukázali; byli v polích

Když se Františka a Váša vrátili ze školy, přiběhli za rodiči.

„Byl u nás pan páter a lidu plné stavení," zvěstovala dcerka.

„Ještě nás někdo vykrade; bylo-li pak nám toho všeho třeba?" řekla matka.

„Já jsem se také otevřenými dveřmi trošku podívala na strejčka, ale jde z něho strach a jenom šeptá."

„Nevolali tě?"

Děvče zavrtělo hlavou.

Hospodář při tom ani nehlesl.

Navečer doma také nemluvil a ulehl beze slova. Ale usnouti nemohl, stále se převaloval. Konečně vstal s postele a lehl na lavici u kamen.

„Proč nespíš?" ptala se hospodyně mrzutě. Ale sama také nespala. Mohlo býti k půlnoci, když na stěnu mezi výměnkem a hospodářovou světnicí někdo z výměnku zaťukal.

Slyšel to Váša, slyšela to Frantina, ale nepromluvili.

Po malé chvílce ozval se ťukot opět.

„Slyšíš?" ptal se Váša.

„Slyším — ťuká tam."

„A zas — to snad Petr."

„Bude mu zle."

Zas byli tiše.

„Ťuká pořád — mám tam jít?“

„Že by ti hanba nebylo, měl jsi ho tu kolik neděl a nepodíval jsi se tam. Teď v noci tam snad poběhneš! Kdo ví, proč ťuká, snad ze spaní,“ bručela Frantina zívajíc.

Ťukot ztichl. Pak ozval se slaběji — pak nebyl to již ťukot, ale jakoby někdo nehty škrabal do stěny.

Váša usedl na lavici.

„Půjdeš přec?“

Neodpověděl — poslouchal. Bylo ticho.

Po hodné chvíli bylo slyšeti, že někdo bosýma nohama chodí po síni.

Váša vyšel. V temnu poznal bílou postavu otcovu.

„Petr právě skonal — ťukal na tebe, ale tys nepřišel. Máš na něm hřích smrtelný!“ Plakal křečovitě, až mu ze starého hrdla houkalo.

Děti na peci, třesouce se, stahovaly si peřinu přes hlavičky.

Váša zabuchl dveře a převalil se na lavici . . .

Když byl z výminku pohřeb, byl hospodář Militký v Jičíně na trhu. Hospodyně zůstala ve stavení sama, aby hlídala. Mezi pohřebníky cupali také Váša s Frantinou; rodiče poslali je, aby snad lidé neřekli, že nikdo ze statku nešel.

Když se po pohřbu vůkolní přátelé i ztrápená Nanynka s plačícími dětmi rozjeli k domovům a výminkář se ženou zůstali ve světnićce sami, přistoupil stařec k oknu a pravil: „A co my teď tady?“ Před očima splynulo mu všecko v mlhách . . .

Stařenka zalomila rukama a zmučena klesla na lavičku u kamen — —

Znělky krymské.

Od Adama Mickiewicze. Přeložil Aug. Eug. Mužík.

Kdo chce pěvci rozuměti,
tomu ve vlasť pěvce spěti.
Goethe.

I.

Stepi akermanské.

Do suchého do kořán vplul jsem oceánu;
v zeleno se noří vůz, jako loď se brodí;
středem vln luk šumicích, jež květ hojný plodí,
při ostrovech z koralů — pestrém při buřanu..

Soumrak padá, nikde kol cesty ani stanu,
patřím v nebe, počítám hvězdy, vůdce lodí:
tam kdes v dáli oblak blýsk', jitřenka se rodí...
Blesk to Dněstru, a to tam — lampa Akermanu!

Stůj!.. Jak ticho!.. Nade mnou jeřábi v dál pílí,
zřítelnicí sokol jich nedostihne výše:
slyším, kterak houpá se motýl v trávě tiše,

kterak slizkou hrudí plaz dotýká se býlí...
V takém tichu napínám sluch svůj neustále,
zda bych slyšel z Litvy hlas... Nic! dál jeďme, dále!

II.

Tiš mořská.

Na vyšině Tarkankutu.

Větrem sotva pohne se stěžně korouhvička,
prsoma hrá tichýma voda rozjasněná:
blouznící jak o štěstí lásky mladá žena
vzbudí se a zavzdychne, hned zas přimkne víčka.

Plachty jako korouhve po skončené vojně
dřímou nahých na stěžních; loď se třesouc, veze,
kolísá se, jakoby skutá na řetěze.
Plavčík zívl, pocestní rozsmáli se hojně.

Moře! s veselými tam tvory tvými, spolu
polyp jest, jenž na dně spí, když se nebe chmouří,
dlouhými však rameny v tichu ven se vzpíná.

Mysli! v tvojí hloubi jest hydra dávných bolů,
ta spí tiše v losech zlých, i kdy vášně bouří,
a kdy srdce pokojno, drápy své v ně vtíná.

III.

Plavba.

Šum je větší, hustěji trou se mořské stíny;
plavec vběhl na žebřík: chystejte se, děti!
Roztáhl se, visí tam, až ho neviděti
jako pavouk, číhaje v středu pavučiny.

Vítr! Koráb vzpíná se, uzdu plnou sliny,
válí se a potápí v zpěněných vod změti,
hrdlo vztáhl, podupal vlny, nebem letí,
čelem oblak roztíná, v křídla mrak chyť siný.

Letem stěžně duch můj též vášní v před se nese,
obraznost má pne se tak, jak těch plachet dmutí,
s druhy pěju bezděčně s vyjasněným zrakem.

Vzpínám ruce, na prsa lodi padám v plese,
zdá se, moje bouřná hruď že ji k letu nutí,
lehko! volno! milo mně! Vím, co to, být ptákem . . .

IV.

Bouře.

Plachty sňaty, stěžně třesk, vody hluk, chmur spěchy,
hlasy tlupy zděšené, zlověstné pump zvuky,
plavcům lana poslední vyrvala bouř z ruky,
slunce na krev zachází a s ním konec těchy.

Vichr zavyl vítězně; na vln mokré stěny,
jež se patrem povznesly mořských ze základů,
vstoupil smrti genius, na jich used' spádu,
jako žoldnéř útočný na val pobořený.

Ti tam leží mrtvi půl, ten zas lomí ruce,
a ten v přátel objetí padá v rozloučení,
ti se modlí, zahnat smrt chtíce, v strachu mnohém;

Jeden stranou v mlčení sed' si, v horší muce,
pomyslil si: Šťasten teď, komu síly není,
i kdo může modlit se, má dát komu s bohem . . .

V.

Obraz hor ze stepi kozlovských.

Poutník.

Tam!... Či Allah vztýčil zeď z ledových tam moří,
či trůn ulil andělům ze zamrzlé chmury,
či snad zdvihli země díl v oblak Divů kůry
aby hvězdy k východní nemohly plout zoři?

Jaká luna na štítě! Cařihrad to hoří!...
Či snad Allah, noc kdy svůj chylát spouští s hůry
světům v dálku plujícím jako noční můry
lampu věčnou zavěsil nebes na nádvoří?

Mirza.

Tam? Já byl: tam sedí mráz; potoky tam retem,
řeky hrdlem, viděl jsem, z jeho hnizd jak pijí;
dech' jsem, z úst mi letěl sníh. Dál jsem hnal se letem,

tam, kde orel nezná cest, chmur kde jízdy váznou,
hrom jsem minul, v kolébce spal, již mračna kryjí,
až kde nad turbanem jsem hvězdu jen měl mraznou:
Toť Čatyrdah!

Poutník.

Aa!!

VI.

Bakčesaraj.

Pustá již, ta Girajův velká domovina!
Chodby, které bašové utírali čely,
stolce, trůny nádhery, lásky chrámek stkvělý,
přeskakují kobylky, had jen obepíná.

Různobarvých rostlin rod, oknem vnitř se vina,
na stěny se hluché pne, ve sklepů kout stmělý,
příroda tu o lidské dílo již se dělí,
píšíc Baltazara tam písmem: „ZŘÍCENINA.“

V středu sálu výtvor hle z mramoru ti kyne:
fontana to harému; dosud proudí milo,
plačíc slzy perlové, hlasem lká, jenž hyne!

Kam jsi teď se poděla, slávo, lásko, sílo?
Vám je dáno, věčné žít, zřídlo letmo plyne;
hanba! Vy jste zhynuly, zřídlo — přece zbylo . . .

VII.

Bakčesaraj v noci.

Vycházejí z džamidů zbožní návštěvníci,
Izanu hlas tratí se, noční táhnou snové,
zoře zapýřila se v líčko rubínové,
k milence své noci král spěchá s bledou lící.

Ve harému nebes zřít hvězd se lampy skvící,
a jich středem v prostoře vane safírové
oblak, jako labuť kdy na jezeře plove,
hruď má bílou, perutě zlatem blýskající.

Stín tu valem z menaru, cypříšů kol padá,
granitové skály v dál nočním tmí se světem,
v divaně tak Eblisa sedí ďáblů řada

pode stanem temnoty; časem s jejich štítů
blýskavice budí se, Farysa pak letem
jako poušti prolétá tichém po blankytu.

VIII.

Hrob Potocké.

V kraji vesny, ztajena v rozkošné, ach, sady,
mladá růže, uvázlas! Minulosti chvíle,
jež jsi v dálku pouštěla, motýlky jak bílé,
zanechaly červy jen vzpomínek ti tady.

Na půlnoc, tam ku Polsce, hvězdy zříti všady . . .
Proč, ach, planou drahou tou v také mocné síle?
Či snad zrak tvůj ohnivý, než zhas' ve mohyle,
létaje tam, vypálil stop těch jasné řady?

Polko! Ach tak skončím též já pouť vyhnancovu.
Tu nechť ruka přátel v hrob hodí hrst mi země!
Poutníci tu hovoří rádi na tvém rovu.

I mne řeči rodinné kouzlo vzbudí znovu,
i až dumná o tobě píseň zazní jemně,
uvidí mou mohylu, sletne také ke mně.

IX.

Mohyly harému.

Mirza k poutníkovi.

Tady z lásky vinice hroznů utrženo
nezralých v stůl Allahův; tu perličky z moře
útěchy, ach, vyrvala v mládí v sudbu hoře
rakev, mušle věčnosti: Tma teď jejich věno.

V času tůň jich žití jest navždy potopeno;
nad nimi zde turban zim svítí v mrtvých dvoře,
bunčukem se černá stín, sotva dole spoře
dlaní Giaura vyryto zůstalo jich jméno.

Ó vy růže edenské! U čistoty toku
odekvetly vaše dny pod lupením studu,
na věky, ach, ztajeny nevěře a trudu.

A teď blízkost cizince skvrní vaši půdu,
já však mu to dovolil, neboť při proroku!
on jediný z cizinců zde měl slzu v oku.

X.

Bajdary.

Pouštím koně po větru, pádím, roven ďasu;
lesy, skály, doliny v divé hrají změny,
u nohou mých plynou jak potok rozvířený:
duch můj chce se opíti v onom vírném kvasu.

A kdy oř můj zpěněný nedbá mého hlasu,
kdy svět barvu tratí svou, mrakem udušený
jak v rozbitém zrcadle, tak též zrak můj sklenný
stíhá lesů přeludy, dolin, řek a klasů.

Země spí, mne míjí sen. Na dno padám moři,
černá vlna vzedmutá s hlukem v břeh se boří.
Schyluji k ní čelo své, vzpínám po ní rámě.

Vlna puká nad hlavou. Chaos obmýká mě.
Čekám, až, jak rozbitá loď, má mysl v hoři
ztroskotá se, utone v nepaměti jámě.

XI.

Alušta za dne.

Hora s prsou mlhavý chylát svůj již skládá,
ranním šumí namazem zlatoklasé luhy,

les se klaní, z májových jeho vlasů stuhy
chalifův jak růžence rubín, granát padá.

Louka v květech, nad loukou letných vnada květů,
motýlci to měňaví; jako oblouk duhy
baldachynem z brillantů skryli nebes kruhy;
křídlatých dál kobylek dlouhá blýská řada.

A kde holá shlíží se skála ve vln toku,
moře vře a zahnané znovu k břehu stoupá;
v šumech jeho světlo hrá jako v tygřím oku,

divěji se dobývá do pobřežních boků,
na hlubině vlna však lehounce se houpá,
v něm se stádo labutí s četou loděk koupá.

XII.

Alušta v noci.

Větry chladnou, mírní se palčivost dne suchá,
Čatyrdahu na šiji padá lampa boží,
tříští se a ve proudy šarlachu se složí,
hasne. Poutník napíná bystřej' svého ucha.

Již se hory potměly, v dolinách noc hluchá,
zřídka ze sna šeptají v nezabudek loži,
hudba květů — vůně dech v povětří se množí,
cizá slechu lidí, jich k srdci mluví tucha.

Křídlo spánku tichounce ke mně již se sklání;
v tom mne budí meteor zářící tak, nízký,
hory, země, nebe, vše v zářném zlata plání!

Noci východní! Tys jak vaše odalisky,
líbáním ty uspáváš, a když snu jsem blízký,
jiskrou oka poznovu budíš k celování.

XIII.

Čatyrdah.

Mirza.

S hrůzou líbá Muslimin skály tvojí paty,
stěžni světa krymského, velký Čatyrdahu!
Minarete půlsvěta! hor všech Padišahu!
nade skal ty přízemek do oblohy vzpjatý,

pod branami nebes tam sedíš, jako svatý
Gabriel, ten ochrance edenského prahu,

temný les je pláštěm tvým, janičarských vrahů
turban nosíš ze mraků, stkaný blesků dráty.

Nás ať slunce žhne, neb stín dusí mlhy tmavý,
kobylka ať ničí žeň, ďaur ať pálí domy,
Čatyrdahu, na vše tys hluch a nevidomý,

mezi světem — nebesy tlumočník jak pravý
podestlal si's pod nohy zemi, lidi, hromy,
sloucháš jen, co k přírodě veliký Bůh praví.

XIV.

Poutník.

U nohou mých krajina úrody a krásy,
nade hlavou nebe jas, kol květ dívčí mladý:
proč mé srdce utíká přece bez vší rady
v kraje dálné, v dálnější ještě — běda! — časy?

Litvo! vděčněj' pěly mně hvozdy tvé a klasy
nad slavíky Bajdaru, delhírských děv vnady,
čileji jsem probíhal bařin tvojích chlady
než zde růžné moruše, zlaté ananasy.

Tak jsem dalek a tak mne přání vábí klamné! . . .
Ach proč roztržitý ak duch můj stále sténá
po té, již jsem miloval v žití chvíli ranní?

Ona v milé dědině, jež mi oddálená,
kde vše mluví jí o mém věrném milování,
chodíc, já kde chodíval, vzpomene si na mne? . . .

XV.

Cesta nad propasti v Džehud-Kale.

Mirza.

Pomodli se, uzdu pusť, odvrať stranou líce;
koně nohám jezdec tu celý rozum svěří.
Dobrý kůň! Jak stojí! Hle, hloub jak okem měří,
kleká, sráz chyť' kopytem, nepustí se více,

a již visí! Nehleď tam! Oka zřítelnice
tam jak v studni Al-Kahyr o dno neudeří.
Ruky své tam nevztahuj: nemáš na ní peří;
ani mysli nepouštěj, neb jak od lodice

kotva jednou vržena do podmořské tlamy
bleskem padne, ke dnu však přece nedorazí
a loď s sebou překotí, pohřbí jícnem stmělým . . .

Poutník.

Mirzo, a já hleděl tam! Světa skulinami
jsem se díval . . . Co jsem zřel, po smrti snad sdělím,
neboť v řeči žijících slov mi na to schází.

XVI.

Hora Kykeneis.

Mirza.

Pohleď v propasť. Nebesa, co tam leží dole,
to je moře. Středem vln zdá se, pták že — hora —
postřelený bleskem v hruď, ještě v posled orá
křídlem vůkol, širším než duha na půlkole.

Pokryl sněhu závějí blankytné vod pole:
výspa v propasť plující, to jest mračná bora.
Z ňader padá v světa půl noc jí tvrdokorá:
vidíš, kterak noří skráň v žhavé aureole?

To jest hrom! . . . Leč postůjme; propasť pod nohami,
nezbývá, než přeletět v plném koně trysku,
skočím; bodni ostruhu, chop se biče s klidem,

když ti z očí zmizím, hleď tamo ke skalisku;
péro-li tam zablýskne, můj to kolpak známý;
ne-li, není vícekrát jeti tudy lidem.

XVII.

Zříceniny zámku v Balaklavě.

Ssutiny ty neladné zbořeného hradu
zdobily tě, střehly tě, nevděčná ty země!
Dnes na horáchční tu jak obří lebky témě,
v nich had hnízdí nebo lid horší divých hadů.

Na cimbuří vylézám, vidím erbů řadu;
dál i nápis: jméno tu reka mluví ke mně,
vojsk co bylo postrachem, nyní dříme temně,
otočené jako červ listím vinohradu.

Tu Řek tesal v tyto zdi athénské své zdoby,
zde Vlach koval Mongolům pouta, plný zloby,
mekkanského proroka namaz zněl tu svatý.

Dnes tu černým křídlem sup obletuje hroby,
jako v městě, v kterém mor řádí jedovatý,
věčně z bašt tu povívá žalob prapor klatý.

XVIII.

Ajudah.

Rád se dívám s Judahu v mořské vlnobití,
kterak vody spěněné, shluklé v řadu šerou
srazivše se, rozletí v sněhu strž se sterou
a jak tisíc skvoucích duh kol se luzně třpytí.

Na mělčině tratí se, sotva že jich zříti,
pak jak velryb rodové v břehy divě perou,
dobudou jich s triumfem, hned zas zpět se derou,
za nimi se korale, mušle, perly svítí.

Tak též tvoje na srdce, básníku ty mladý,
vášně často hrozných vln posílají řady:
leč jak zvedneš lýru svou, tlum jich bez závady

v černou zapomenutí tůň se ihned sklání,
nesmrtelné za sebou písně tobě shání,
z kterých věky uvijí ozdobu tvých skrání!

Roháč.

Lovecký obrázek. Napsal Otakar Červinka.

Nemohu odolati, abych onu postavu, kterou jsem v „Alši“ již jednou nakreslil, ještě jednou laskavému čtenáři nepředvedl. Dílem jest ona vskutku typem, jakých nyní již málo nalezneš, ba které snad již nadobro vymizely, neboť je vypěstily poměry předbřeznové — a potom jsem dlužen pokračování v osudech onoho strážného ducha lesů „Samiela“, jakož i ukončení jeho dobrodružného života. Neboť bude tomu již na 28tý rok, co v chladné zemi na osamělém hřbitůvku při lesích zasázavských odpočívá, kteréž tak miloval a které jemu svou věčnou píseň hudou v sen nepřespaný. K jeho osobě poutá mne však tolik upomínek mládí k životu se teprve probouzejícího, tolik dojmů přírodních, že vidím ještě dnes postavu jeho s tím zeleným lesním pozadím jasně před sebou.

I.

Byl pouze prostřední výše, ale zavalitý, ve tváři náčerný, osmahlý; vlasy, obočí a hustý, pěkný plnovous měl černé, čelo vysoké a prostranné, někdy vráskami zvláštního způsobu zrýhované. Tvář, jak u snědých lidí bývá, měl více hubenou než plnou, lícní kosti mírné povysedlé; pravidelný nos tvořil s čelem téměř rovnou linii, ač byl od čela charakteristickým důlkem oddělen. Ústa byla hustými černými kníry téměř úplně zakryta. Pouze když se usmál, ukázal dvě skoro úplné bezvadné řady bílých zubů.

Avšak nejvýraznější částí obličeje byly oči jeho. Ne jen, že jisté linie kolem nich jim dodávaly zvláštního, přívětivého výrazu, který hlubšímu pozorovateli i úlisnost a neobyčejnou chytrost prozrazoval: ale ty oči samy byly zvláštností. Neviděl jsem alespoň dosud očí podobných. Jejich lesk měnil se od výrazu dobráckého úsměchu až k zášlehu blesků, metaných téměř doslovně z očí těch jiskrných a tmavých jako noc. Jejich živost a lesk dílem svědčily snad o nějakém vnitřním nepokoji — věděl snad, jak mezi lidem se vyprávělo, mnoho věcí, které skrývati měl příčinu — ale dílem byly známkou jakési jemu vrozené duševní převahy, zbystřené dlouholetým cvikem v obcování s lidmi druhu nejrozmanitějšího: od knížete až do prostého dělníka a žebráka.

Tmavé, skoro stýkající se, povysedlé obočí, jakož i bradavice na pravé tváři, blíže nosu, způsobená mu úlomkem ze zápalky, doplňovaly rázovitou tu tvář.

Tak vypadal Roháč před svou smrtí v plné síle mužného věku as v 45 až 50ti letech.

Nosíval vždy myslivecký kroj se zelenými výložkami, trochu povyrudlý ve všední den a nový, čistý v neděli; k tomu šedé spodky do vysokých bot anebo přes boty — dle potřeby; hlavu pokrýval širákem šedé barvy se zeleným okrajem a zelenou stuhou, za níž zatknuto houpávalo se péro nějakého dravého ptáka.

Nejraději nosíval brokovnici ohromné poměrně délky a zvláštní práce, jakých nyní již spatřiti nelze; nesla dosti dobře i kulí, ačkoliv bývala pro svou délku v houští anebo při střelbě na koroptve trochu neobratnou oproti moderním lehkým a krátkým puškám.

O této své zamilované zbrani vyprávěl, že se z ní učíval od svého otce, který prý byl též veliký Nimrod před Hospodinem, stříleti a to zcela origineluím způsobem. Otec jeho totiž pouštíval s návrší dolů dřevěné, plné kolečko. Roháč musel do kolečka, když bylo v nejprudším běhu, vystřelit. Trefil-li, dostal stříbrný šesták — což bylo tehdy mnoho peněz — chybil-li, dostal houbovou polévku a mimo to postní stravu, někdy též „za vyučenou“ něco, že se mu až v očích zajiskřilo.

Ostatně posledních případů bylo as pořídku — později prý žádný. Ale nabita broky zbraň tato byla v ruce jeho téměř nechybnou. Myslím, že kdyby byla mohla mluvit, leckterés zajímavé a tajemné dobrodružství by byla vyprávěla. Zdědil prý ji otec jeho od Roháčova děda, který býval též znamenitým lovcem. Bývala původně na kamínek a předělána později na zápalky.

Mimo to měl dvojku obyčejnou „sváteční“ či „parádní“, kterou brával jen v neděli a na velké hony, a kratičkou dvojku „pytlačku“, kteráž snadno rozložena a pod plášť neb dlouhý kabát pohodlně ukryta býti mohla.

Pohyby Roháčovy v lese byly tak tiché, že mohl vedle tebe jíti, aniž bys přítomnosť jeho tušil, tak že častokráte lesní chodce svým nepředvídaným takořka ze země vystoupením polekal.

V Americe by z něho byl býval zajisté neohrožený „zálesák“ nebo trapper, slavný průvodce po lesích a pustinách, na dřevní Ukrajině ruské byl by se z něho stal hajdamák neb kozák a v Bulharsku nebo Srbsku hajduk.

V Čechách, kde pro podobné výstřelky překypující, po úplné volnosti toužící letory lidské není dnes již místa, stal se s počátku — jako jeho otec a děd — myslivcem, dle přísloví: „nátura vlka do lesa táhne“ — a později, když mu již lesy, v kterých za myslivce sloužil, příliš malými byly a když počínal téměř celé veleslavné české království za jediný lovčí okres považovati, stal se českým hajdukem — pytlákem.

Následkem toho byl propuštěn z dobrého místa na panství arcibiskupském. Později se oženil, obdržev opět místo, a konečně se dostal na jistý velkostatek a sice doporučením muže ctihodného a váženého, kterému jednou velkou službu prokázal. Myslím však, že to nebylo jen jednou, nýbrž víckráte.

Již to svědčí ve prospěch Roháče, že náklonnost vzniklá mezi těmito dvěma muži, povoláním, stavem a vychováním tak rozdílnými, je spřátelila pro celý život tak, že Roháč umíraje, jemu odkázal to, co mu bylo nejdražším: svou nechybující, dlouhou pušku.

II.

Přišed o prázdninách domů, často jsem se s ním toulával po rozsáhlých lesích celé hodiny, ba celé dny. On mě učil střílet. Víte, co je pro náruživého lovce — začátečníka první zastřelený srnec, zajíc, neb koroptev? To, co jest ostatním smrtelníkům první láska a v ní první hubička, co jest divadelnímu herci první debut, co jest poetovi — a toto přirovnání mám za nejpotrefnější ze všech: první tištěná báseň.

Bylo to po roce 1860.

Stali jsme se dobrými přátely. Vyptával se mne rád na poměry v Praze. Vyprávěl jsem mu o tehdejších výtržnostech v Židovském městě, které po celé tři dni trvaly a jen vojskem upokojeny býti mohly.

„Hned bych tam běžel!“ pravil Roháč, blyště jiskrnými zraky. „Roku osmačtyřicátého jsem byl také v nejlepším díle v Praze, na Václavském náměstí, u hlavní pošty a na barikádách. Tenkráte jsme mysleli, že již přijdou k nám lepší časy, že se přece tamhle ten modravý Blaník otevře!“ — při tom okazoval na blanický vrch, na obzoru krajiny se modrající. „A zatím ono nic. Svatý Václav s rytíři nám nepřišel na pomoc. Snad nebyl ještě pravý čas.“

Kráčeli jsme spolu na výši Máchotína, odkud se rozkošná vyhlídka široko daleko rozprostírala. Na prostřední ohromný máchotínský buk

Roháč ještě navzdor svým letům lehce se vyšplhal a říkal, že s jeho vrchole i Prahu — Svatovítský chrám a Petřín — rozezná. A přec je to přes 5 mil cesty, tedy 10 hodin vzdálenosti!

Ovšem, což on, se svým zrakem sokolím!

Po chvíli Roháč přetrhl opět mlčení. —

„A což ten náš — chci říci nový sněm — co ten dělá?“

Nemohl jsem mu nijakž dáti uspokojivou odpověď, jaké si přál.

„Víte, mladý pane, co z toho bude? Jen větší daně; my to musíme zaplatit — ale práv nám nepřidají —“

„Musíme si je na sněmu vymoci!“ dodal jsem v sebedůvěře mladické. —

„Vymoci!“ řekl s podivným úsměvem Roháč. „Kdyby se tak vrátil rok osmačtyřicátý — pak ano — Ale dnešní mládeži nerozumím. Věřte mi — bude pořád hůř a hůře v české zemi — jestliže konečně ti spáči tam se neprobudí —“ tu opět k Blaníku ukázal — „pak běda nám“.

Byl krásný den srpnový, vše kolem dýchalo vůní, hrálo životem, ve mně bylo plno nadějí, jaké jen mládí chová, které zklamání ještě nepoznalo, a tu jsem v sebedůvěře té pravil:

„Však jsme tu ještě my!“

Starý lovec se zastavil a pohlédl opět se zvláštním úsměvem jiskřícími zraky na mne, ale neodpověděl.

Od té doby minulo již 30 let. Často jsem vzpomínal na slova bodrého, nelíčeného muže z lidu — a bohužel jsem mu, vzhledem k dlouholetým, trpkým zkušenostem našim v politice, musel dáti za pravdu.

Roháč měl vůbec své zvláštní názory o světě. Věděl, že bývalo před věky v Čechách jinak, lépe, a přemýšlel dle svých ponětí o tom, jak by to mohlo být napraveno. Divno však, že při tom všem byl zase v některých věcech velmi konservativní a zejména na svůj myslivecký stav žárlivý. Častokráte vypravoval a chlubíval se tím, že před rokem osmačtyřicátým nesměl nikdo myslivecký šat a klobouk s perem nosit, kdo nebyl skutečným myslivcem. „A myslivec měl tenkráte právo“, dokládal, „takovému lecjakému — klobouk s hlavy shodit a peří s něho vzít!“

Jindy vyprávěl o velikých honech na vysokou, černou zvěř, aneb na zajíce a na koroptve na panstvích Lobkovických a Švarcenberských, kterým býval přítomen. Jak jednou kníže Švarcenberk za příčinou návštěvy vysokého hosta z panující rodiny dal schytat tisíce zajíců, kteří, oblečeni v uniformy vojenské, o honě bitvu v miniatuře představovali.

Měl vůbec neobyčejné praktické vědomosti a zkušenosti lovecké.

III.

Bylo v zimě o štědrý den. Právě se končil hon štědrovečerní. Širá hornatá krajina byla pokryta sněhem, z něhož se černaly tmavé nepřehledné hvozdy.

Stmívalo se již, když se zatahovala poslední léč blíže dvora; obzor byl přitmavělý, pouze na západě, nad Máchotínem, růžověl se odlesk zapadajícího slunce. Vzduch byl svěží a jasný; střelné rány rozléhaly

se v něm oním třesoucím se ohlasem, který jest za mrazu tak zvláštní a lahodí jako hudba střelcovu uchu.

Při každém výstřelu zazářily z pušky dlouhé blesky, které osvětlovaly mžikem přítmí v lese panující.

Byla to pravá honební nálada štědrovečerní, a přimyslíme-li si k tomu mimo několik starších lovců též několik mladých druhů okolo 20ti let, kteří — vzrušeni stejnými ideami, jež tehdy mezi mládeží naší nadšení šířily a jichž původem byla nejvíce velkolepá poesie ruská a polská z let 30tých — na svátky k rodičům se odebrali a na štědrý večer se těšili: můžeme si příbližné aspoň ponětí učinit o jejich veselém rozmaru. —

Bylo to kolem let šedesátých, kdy ještě u nás tolik doufáno, věřeno a očekáváno.

Pouze ten, kdo šel s „bžundou“ neb s „kníry“ domů, byl poněkud mrzut; neboť nešetřeno výsměškem nad špatným střelcem. Mimo to, dle pověry lovecké, takový štědrovečerní nešťastný lovec nosil po celý rok „kníry“, které ztratil teprve až za rok, když lepší obratností ve střelbě pověsť svou opravil. Též byl po celý rok takový nešťastným v lásce.

Vzdálená vyhlídka posiněla; Blaník jako strážný duch vyhlídal z dálavy v neurčitých obrysech. Třemošenský vrch a Černá stráň byly již zahaleny v šero večerní, nad Hrádeckým vrchem a Máchotínem vznášel se modravý nádech, když odtroubeno a veselá družina znovu do dvora se vrátila.

V pokoji loveckém sešla se společnost lovců. Byli to tři myslivci starší a zkušení: Roháč, Křepelka a Krejcárek, a tři mladí mužové, studující z Prahy.

Rozvinul se živý hovor, v kterém příhody o dnešním honu dostaly se pod kritický rozbor zkušených lovců, kořeněný ovšem tu a tam řádně mysliveckou latinou. Chvíli hráno v karty, jak o vánocích zvykem; ale brzo i ty odloženy, zapáleny dýmky a kolovala pouze číše.

„Ta dnešní příhoda se zajícem je divná“, vyprávěl jeden z mladých střelců. „Střelil jsem po něm, dobře jsem mířil, ale když jsem přišel na místo, kde zajíc měl ležet, našel jsem jen malé křovíčko“.

„Víte, co je to zjevení?“ otázal se Krejcárek.

„Slyšel jsem o tom“, pravil mladý Česlav, který býval jaksi vůdcem loveckých výprav. „Mně samému se přihodilo něco podobného. Loudil jsem se za pěkného večera srpnového v Pecích na vycházce na srnčí. Naproti mlází jest, jak víte, paseka, kde je letos arabské žito a v něm vysoké pařezy. Dívám se na jeden z nich, ohněm dřevařů opálený, a vidím na něm najednou sedět jezevčíka. Pes byl schoulen, jak psi podobní zvykle sedávají, a díval se na mne, nehýbaje se, jiskřícíma očima. Nemohl jsem pochopit, kde se tam pes vzal, kterého jsem dříve neviděl a nepamatoval ani, že by některý ze sousedních knížecích myslivců podobného jezevčíka měl.

Čím dále jsem však na něho patřil, tím záhadnějším a podivnějším se mi zdál. Mimovolně jsem zvedl dvojku a zamířil na psa; pes se nehýbal. Jakési neobyčejné rozčilení se mne zmocnilo. Sehnul jsem se, abych viděl, nemýlím-li se — ale pes se nepohnul. Zmocnilo se mne nevysvětli-

telné pohnutí, zamířil jsem ještě jednou co nejlépe a v tom jsem spustil. Když se kouř ztratil, viděl jsem, že pes sedí na témž místě jako dříve, ale zdálo se mi, že má jinou podobu. Již jsem chtěl vzít nohy na ramena — ale šel jsem se přece podívat — a hle! nebyl to pes — byl to pařez!“

„Halucinace,“ zabručel filosof a nastávající doktor mediciny Domaslav. „Vše ve světě je pouhé zdání — přelud. Nevidíme nic, jak to vskutku jest, ale pouze jak se nám to býti zdá.“

„Ano, něco podobného to jest,“ pravil Krejcárek. „Je to jako zimnice a musí to každý lovec přestát.“

„Inu každý, než se stane řádným střelcem“, dotvrdil Křepelka. „To já, víte, dříve, když jsem byl mladším, rád jsem si zašel do sousedních lesů pro pečínku k svátku. Do našich jsem ani nohou pro ni nepách' — to to! Vyšel jsem jednou hned po půl noci, je tam přes hodinu cesty; ale štěstí nebylo mi příznivo. Vracím se za svítání a vzal jsem v našich lesích ihned úřední tvářnost na sebe a šel ostražitě Čertů důlemi k domovu, když tu vidím podezřelou postavu, stejně lesem se plížící. Zastavím se, sejmu pušku a zvolám: „Stůj! kdo jsi?“

Ale milá postava byla ihned za stromem, slyšel jsem cvak kohoutku a ozval se hlas:

„Stůj! sic střelím. Slyšíš, jak klapá?“ a opět se ozýval cvak kohoutku.

„Kdo jsi?“ zvolám opět.

„Střelím, střelím! Zabiju tě, do smrti zabiju, slyšíš, jak klapá?“

Jinou odpověď jsem nemohl dostat.

Postavení mé bylo choulostivé. Sám jsem byl vydán ráně a protivník byl dobře uschován. Mezi tím se vyjasnilo na východě. Hlas zdál se mi povědomým. Přistřel jsem oči rukou a tu zvolám překvapen:

„Františku Cihelský, to jsi ty? Kde jsi se tu vzal?“

A složiv zbraň, šel jsem k postavě.

„Byl bych střelil, byl bych zabil, do smrti zabil!“ přivítal mne můj protivník. „A tos ty, kamaráde?“ pokračoval, jakoby se nebylo nic stalo. „Vidiš, jdu z Hrádecka“. A měl na sobě v pytli srnčí kus. Byl to dobrý můj kamarád a kollega, který taktéž si vyšel pro pečínku přes hranice hájemství. To bylo vidění mé,“ končil Křepelka.

Dobrá nálada lovců se podobnými příběhy jen rozpoutala.

„Ostatně prý každý lovec má před smrtí vidění. Tak můj nebožtík otec, který byl lesním na Šternbersku, než se utopil v rozvodněném potoce, přes který se o půl noci s hochem, lucernu nesoucím, ubíral a přes úzkou lávku jíti maje, hochovi vésti se nedal, slyšel prý v lese zvláštní hlasy jej volající, aby se vrátil. Tak alespoň dotvrzoval později onen hoch. Otec můj — dej mu pánbůh nebe — byl tehdy ovšem trochu na nohy nejistý, víme, vracel se z veselé společnosti a Dráňovský potok, když se rozvodní, je horší než velká řeka. Spadl tedy s lávky a utonul v rozbouřených vlnách bystřiny. Teprvé druhý den našli sousedé tělo jeho daleko stržené vodou až pod Černou strání. A bratr můj, který byl o honě jistým střelcem z neopatrnosti zastřelen, viděl ten večer před smrtí samá ohnivá kola a tušil svou smrt“, vypravoval Křepelka.

„Jsou divné příhody při myslivosti“, vmísil se do hovoru Roháč, který posud mlčky vypravování naslouchal, přihýbaje si zatím řádně z plecháče a kroutě sobě černé kníry. „A kdyby byl mladý pán zde tak laskav a dal natočiti z čerstvého, vypravoval bych vám kousek ze svého života — či vlastně chtél jsem říci — ze života svého přítele. Špatně se to povídá s vyschlým hrdlem. Tak nám ujde chvíle.“

Česlav objednal čerstvý mok a společnost zbystřila pozornosť. Dýmky znovu zapáleny. Roháč, nabiv pečlivě svou lulku, svlažil hrdlo, rozkřesal opatrně, a přiloživ hubku na tabák, hotovil se k vypravování.

Uměl velmi pěkně vyprávěti. Hlas měl lahodný a oči se mu za vypravování živě leskly, černé, husté kníry propouštěly jen ob čas kotoučky dýmu, a usměvavýma rtoma zablýskly při tom vždy dvě řady bílých zubů.

IV.

„Bylo to také na Štědrý den“, počal vypravovati Roháč. „V hlubokém mlčícím lese vládlo ticho, jen tu a tam zahvizdnutím sýkorky aneb vzdáleným smutným voláním žluvy přerušené.

Bylo zataženo a mělo se k padání sněhu. Bylo pološero, mrákavo. Mladý muž v polomysliveckém oděvu stál blíže malého paloučku za stromem na čihané. Věděl, že jsou zde výtečné „příčiny“, že tudy „přeráží“ srnčí i zajíci, a nadál se s jistotou, že na svátky pečínku uloví. Byl to však pytlák. Měl ve svém hájemství zvěře dost — ale to to! Své vrchnosti nechtěl ublížiti, to raději pozlobí svého přítele Chadymu.

V tom uslyšel před sebou šumot a lehké kročeje, do sněhu se bořící — a vidí pěkného srnce, jak se blíží po „přesmyku“ či jak říkáme, po „vekslu.“

Mladý muž, jsa připraven, vyčkal jen příhodné chvíle, až se zvěř zbočila, a vypálil. Bez hlesu svalil se srnec do sněhu.

Nečekaje vyskočil muž a klekl k zvířeti, které sebou posud házelo, aby mu dal „záraz“. Zahřál se při tom velmi a pro to pověsil klobouk na blízký stromek a k němu též teplý kožíšek, aby mohl zastřelený kus pohodlněji svázati a na ramena naložiti.

Dílem z radosti nad podařeným lovem, dílem z obavy, aby nebyl v cizím hájemství dostižen, pospíchal velmi, tak že téměř nepozoroval, co se vůkol něho dělo. Konečně byl hotov. Klekl opět, aby spoutaného srnce přes plece přehodil, a převěsiv dvojku, jejíž jedna hlaveň posud byla nabita, přes rameno, chystal se vstáti k odchodu.

V tom ucítil, že někdo drží ze zadu za pušku. Ulekl se! Tedy přece prozrazen! Čekalo ho propuštění ze služby, ne-li cos horšího.

Rychle se tedy obrátil, aby pušku neznámému vyrval — a vidí před sebou státi samého — Chadymu. Ztrnul leknutím . . Chtěl pak uskočiti — škubnul puškou — v tom se zablesklo — rána zahřměla — a nešťastný Chadyma se skácel do sněhu.

Jaké to děsné ticho následovalo po ohlušujícím výstřelu, doprovázeném vzdáleným ohlasem v širých lesích, až jako s povzdechem se ztrácejícím vše umlklo! Jaká to děsná tma obklíčila po zablesknutí rány

nešťastného pytláka! Zdálo se mu, že vidí před očima ohnivé kruhy a z toho hrobového ticha vůkol jakoby se ozýval hlas: vrahu — vrahu!

„Bože, božíčku! co jsem to jen udělal“, zašeptal pytlák, chytaje se rukama za hlavu — a již jako furiemi štván, spěchal s místa neštěstí. Viděl před sebou stále nešťastného mrtvého přítele Chadymu, viděl sníh, vůkol krví potřísněný, viděl před sebou mladou vdovu a nedospělé dvě dítky zastřeleného.

A to vše o štědrý večer, v předvečer narození Páně. Vyšel si místo na půlnoční do zámeckého lesa, poněvadž se domníval, že v tu dobu bude již každý seděti doma u teplého krbu, v kruhu své rodiny. Věděl také, že nebožtík Chadyma chodíval pravidelně na půlnoční. Kam se obrátit? Domů? Tam čekala taktéž mladá jeho žena — a jak jí vstoupí na oči?

Napadlo mu, že neměl vycházet, že ho odcházejícího chytila klika za kabát, že vykročil přes práh levou nohou, že potkal starou babu, že, když stoupil do lesa, na levo se ozvala straka: samé to zlé výstrahy — a on jich nedbal!

Jako bezhlavý bloudil tmavým, pustým hvozdem. Sníh začal se tiše, ale hustě se zachmuřené oblohy snášeti k zemi.

Ihned mu napadlo: To je dobře! Nebude znáti mé stopy a hned se to nevyzradí.

Ale ihned mu zase malovalo svědomí vdovu nebožtíkovu, čekající s dětmi marně na svého manžela.

Nevěděl, jak dlouho tak chodil lesem jako pomatený. Byl unaven, propocen namáháním. Domníval se, že již je daleko od místa neštěstí, a pozvednul zraky, aby se na další cestu porozhlédl — a hle: je opět blíže hrozného místa, odkud vyšel. Chodil totiž v pomatení stále dokola.

Studený pot řinul se mu s čela potůčkem. Setřel ho zbarvenou rukou a tu teprve pozoroval, že někde klobouk ztratil.

Byl by zahodil srnce s plecí a též nešťastnou pušku, kdyby se byl neobával, že to bude nalezeno a že se toho použije jako důkazu proti němu. Tak musel se vléci s původem svého zločinu dále.

„Udám se sám!“ šeptal a opět se vlekl lesem, až konečně přišel na známou jemu mýtinu. Zde se rozhlédl, nalezl povědomou pěšinu a loudal se domů s hlavou svěšenou, nehledě na pravo ani na levo, slyše v tom hrozném tichu mlčícího lesa klepání vlastního srdce a stálý šepot: vrahu!

Přísné, tmavé, staré jedle pohlížely naň vážně jako postavy svědků mlčenlivých, ale neúprosných.

Konečně dostal se ke stavení, které na pokraji vsi, poblíže lesa stálo. —

Opatrně se vplížil jako stín do dveří.

Zastřeleného srnce hodil do komory a sám se vrhl na lože, duse v sobě vzlykot a stále šeptaje: „Co jsem to učinil?“

Nevěděl, jak dlouho v mučícím polosnu ležel, když ho probudil hlas manželčin:

„Probůh, muži, co se to s tebou děje? Do kostela jsi nepřišel a stále jen vzdycháš, jakobys měl umřít. Pohleď, již je bílý den. To

zajisté jsi byl zas někde s Chadymou a on tě zaveď na skleničku — a na partičku. Nu, já mu pořádně vycinkám, až se s ním sejdu!"

„Co je, ženo? Co se mi to zdálo?" A nešťastník se zvedl jako opilý, dovrávoral ke komoře, otevřel a hle: srnec tam ležel! Rychle zavřel muž dveře komory, šeptaje s hrůzou: „Tedy přece pravda! Není to sen! Ženo, vezmi tu flintu a zamkni ji na klíč, ať se nestane neštěstí ještě větší!"

„Co ti je?" zvolala ustrašená žena, a vzavši ihned pušku, zamkla ji do komory. Viděla v očích svého muže zvláštní žár a obávala se, že by si mohl ublížit.

Muž se opět převalil na postel a sténal jen, neodpovídaje více. Žena sáhla mu na hlavu — čelo jako oheň. Namočila kloc a přiložila na hlavu. Nemocný se poněkud stišil.

Žena za chvíli vyšla ven, mluvíc k sobě:

„Je to povážlivé, musím k doktorovi. Někde si přihnul, padl do sněhu, zůstal v té psotě ležet a nastudil se. Má horečku." Odešla do kostela. Byl Boží Hod.

Nemocný zatím trochu tišeji si počínal; byl úplně vysílen.

Po poledni se náhle probudil. Zdálo se mu, že v pokračování horečných snů slyší známé hlasy — Ano! To mluvila jeho žena s Chadymou! Vztýčil se na loži. Horečně lesknoucí se oči upřel na dveře, kterými oba mluvící měli vejíti.

„Vidíte, kmotře", slyšel svou ženu v rozhorlení mluviti, „to není od vás hezké, že mého muže vždy tak zdržíte. Ani na půlnoční nepřišel. Někde jste spolu popíjeli, on se dostal na zpáteční cestě do závěje — a v takovém stavu přišel."

„Ale kmotra!" bránil se příchozí lesní, statný to mladý muž, „Bůh mi svědkem, že jsem Jeníka včera ani okem nespatřil. Přiznal bych se, kdyby to bylo pravda."

Mezitím nemocný, vzchopiv se na loži, pohlížel na oba přicházející; radostná naděje střídala se v něm s nevyslovitelnou malomyslností, která ho stále jako můra tížila. Myslil, že posud sní.

Při vstoupení ženy své s lesním Chadymou vyskočil z lože a chtěl se příteli do náručí vrhnouti, volaje:

„Tys tedy živ!"

Ale žena ho chytila za ruce a silný lesní pomohl jí, tak že po marném vzpouzení Jeník opět na lože klesl.

„Šetř se, příteli, jsi nemocen", domlouval mu Chadyma.

„Vidíte", zvolala žena plačíc, „tak blouzní celou noc, snad horečka se o něho pokouší, pořád ten fantaz — Pořád vás ze spaní volá" —

„Teď se trochu ztišil", promluvil šeptem lesní. „Myslím, že je to k lepšímu. Dávejte mu studené obklady na hlavu. Myslím, že již ho to pustí; a kdyby bylo přece hůře, pošlete pro doktora a nezapomeňte mi o tom dáti zprávu."

Chadyma odešel. (Dokončení.)

Z povídky hexametrem „Václav Živsa“.

Napsal Svatopluk Čech.

(Pokračování.)

Od té chvíle blahé já častěji koňmo i pěšky
k úvalu pod Sutomí toužebnou cestu konával,
a když listy suché oprchávaly podzimu větrem,
šťastné lásce mojí nejkrásněji zářila vesna,
jižto tichá rodičů mé dívky provázela přízeň.

Na štědrý mne večer k sobě Čacký laskavě pozval.
Jasný slunce paprsk, hraje po sněhu pěkně umrzlém,
k pouti pěší mne pobíd', jíž byl jsem vezdy milovník.
A věru rozkošné bylo tehdáž mé putování,
ač seveřík ostrý uši, líc mou štiplavě žíhal:
vždyť žár lásky planul v mém nitru a srdce zahříval
a krok můj myšlénky jaré předbíhaly plesně,
jak v sněhu jiskry kolem veselými hrajíce pablesky.
A když v pouti konec s nebe velké vločky bělostné
začly se hustě sypat, mně zdálo se, jakby to s oblak
na hlavu slétala mou laškovných hejna motýlů.

Však za to podvečerem dostihnuv Skalky konečně,
smíchu tržil jsem dost, maje do směsi červenomodré
zbarveny líce mrazem, jíním ostříbřeny vousy,
vločkami bílý šat, podoben sněžnému panáku.
Ovšem záhy čilost zkřehlým se navrátila údům
v komnatě útulné, kde v kamnech praskalo vábně,
a v mé dívky milé výmluvném pohledu vroucím,
s níž jsem v brzku našel k důvěrné rozmluvě koutek.
S díky tichými po té můj skrovný vítala dárek,
v pěkné vazbě nové zábavnou přílohu „Věnce“,
v nížto „Mařence drahé“ jsem napsal na kraji listu.
Neb věru zázračnou učitelkou jí byla láska:
se rtů již naše řeč jí splývala volně a rychle,
přízvuk trošku cizí jen zvláštní pro mne dodával
kouzlo jejím hovorům; knihy české čítala pěkně;
jakž takž česky také mé vroucí splácela lístky.

Když k zákusce potom kvas dospěl štědrovečerní,
pan Čacký z večeřadla chodem vytratil se tajemným

a hned zvonce hlahol z vedlejší komnaty zazněl.
V úprku po hlase tom dvě pádilo plesně hošíků,
dívek bratři malí; veselá též chvátala Pavla
v smíchu, potlesku rukou; ostatní volněji posléz.
Pod zeleným smrčkem, zářícím v okrase hojné,
na stole, po stolicích kol pestré vábily dárky.
První arci zřetel k sobě poutaly dárky maličkých,
knížky a hračky mnohé, dvoje posléz předměty divné,
jež v ruce obraceli, plni rozpaku, co s nimi vlastně,
až za smíchu druhých rozluštěna záhada perná:
byl to župánků pár, k tomu pěkné čapky domácí,
kvítkované, pestré, se střapcem po straně dlouhým.
Mělť veselý jich otec věru nápady někdy bizarní
a v smích dal se nyní, slzy až po tváři mu tekly,
když podobičky malé, skoro stejné výšky a tváře,
oblečené spatřil v té úpravě vážně šosácké,
k jich pohybům rtuťovým dvojnásob směšně slušící.

Dar tu i pro mne ležel: zápisník vazby překrásné
a v něm, práce lepé, ozdobná do knihy vložka,
v níž z Kollára se lesk', vetkán perličkami nápis:
„Ne z mutného oka, z ruky pilné naděje kvitne.“

Z pohledu dívky drahé jsem poznal, čí je to práce;
vroucí díky moje přijala v ruměnci radostném.
Leč s omluvou ředitel žertovnou ke mně přistoupil:
„Hodným zvlášť jste nebyl, že přál Vám skoupě Ježíšek.“

„Ó mně to dražší dar,“ na to já, „nad poklady králů,
již pro tu ručku milou, jež tak ho vykrášlila pilně,“
a vhodně použil jsem dychtivě příležitosti,
vážně a vroucně dodav: „Však štěstí by mně vykvetlo
největší, kdyby mou byla též ona ručka milostná.“

Všichni utichli kolem, tou vážnou dotknuti chvílí.
Zvážněl též ředitel. Leč matku obemkla Mařenka
a tvář rozžhavenou jí k ňadrům schýlila cudně.

„Nejsme slepí ni hluší,“ pan Čacký vážně promlouval,
„poznal jsem brzy lásku obou, již napřed uvážil,
jak mám odpovědět na přání, jež mi jevíte.
Čestný muž jste, ryzí, bezpečný vám kyne úřad,
postup ještě potom; nuž, pevné zřiďte si bydlo,
já svou dcerku vaší rád péči a lásce odevzdám —
dítě to dobré jest — kéž Bůh vám popřeje štěstí!“

Chvěl se mu hlas, zraky vlhly také, svou náruč otevřel.
Objal jsem ho blažen, pak matku i Pavlu políbil,
Hynka i hošky malé; lidi byl bych všecky zulíbal.
Pak svou dívku teprv, jež v roh se uchýlila temný,
tam jsem v pláči našel; bylť ovšem pláč to radosti.

Pozdě nocí šum, smích a hovor se z komnaty ještě
nesly tichým okolím, jež stříbřila záře měsičná.
Štíhlé sklenky kolem s kouřícím cinkaly punčem,
vznášeny v rozmarném napořád přípitku i vážném,
ze skořepin, s olovem vánoční sváděny čáry
a s dámou, dominem různé se střídaly žerty.
Zvlášť pana Čackého smích, hlas tomu rozruchu vládl,
škádlícího pořád hochy, punčem třeštivě bujné,
jimž pro čepičku, župan vážné hodnosti udílel
(šťasten, s dětmi vesel, sám dítětem odpola stal se),
„pan rada“ s „assessorem“ však cti stavu nedbali valně,
rejdili bez rozumu, dvěma šídlům háje podobni,
až jen lítaly kol jich čapky a střapce župánků.

Však též Pavla čilá s Hynkem se škádlili dosti,
ač s družným šepotem k sobě někdy přikláněli tváře
a k ní mnohdy onen jako blouznivě pohled upíral.
Neb Thusneldu Hynek již dávno ve Vlastu obrátil
a přes půtky tuhé, doposud jež sváděli rádi,
zjevná srdce jejich navzájem poutala přízeň;
zdálo se, že stejný jako nám jim vykvete úděl;
avšak sudba jiná veselé byla určena Pavle.

Marně mi po svátcích své Čacký sáně nabízel
k jízdě domů; já pouti pěší rozhodně si žádal.
S Hynkem cesty mě kus veliký vyprovázely dívky.
V Pavle rarach žertů brzy zahrál v rozmaru bujném
a sněhu závěje kol jí vhodnou látku poskytly:
ručky její bílou za chvíli upleskaly kouli
a dřív než se nadál, šíj' Hynkovu rázně zasáhla.
On bez rozpaku jí střelu stejnou v odvetu poslal,
a hned boj se litý rozpoutal ve sněhu cesty,
až mimovolně i nás, moudřejší ve předu párek,
vír jeho zachvátil. V běhu prudkém, v útěku, honbě
sem tam v před i na zad čtvero svižných pádilo postav,
smích zněl, křik veselý, sněhové hbitě lítaly koule,
o hlavy, bedra soků se v nárazu rozprašujíce.
Nedbaly dívky rukou okřehlých, nedbaly jíní,
jež vlas rozčeřený jim lehkým krášlilo pudrem,
tak že z dob rokoka připomínal účesy divné,

kdežto na líci jejich, zářící ve blahu dětském,
mráz, běh, rozjaření nach broskve vykouzlily vábný.
Zejmena Pavla letem jak vážka se míhala semtam,
všecka hoříc vzrušením veselým, ve smíchu radostném. —
Ó jak mnohdy osud nejblažší chvilku vyčíhá,
by střelu záhubnou nám zákeřnicky uchystal!

Když jsem po hře naší, dost ještě Mařence pošeptav
a s ní předlouhým pak rozloučiv se polibkem,
Pavlinu dlaň stisknul, jí v rozchodu v očka popatřil.
zdaž bylo možno tušit, již nikdy že více neuzřím
zrak ten věčně smavý, hostící hejno rarášků?

Bujný ve sněhu rej hrob časný Pavle uchystal.
Již den po hře naší rozpálena v lůžko ulehla.
Nevstala víc; smrť líbeznou tuto růži utrhla.
Již jen v rakvi bledou jsem spatřil mrtvolu, krásnou,
křížem ručky tuhé, jež hrávaly dětsky čilostí,
zavřena víčka očí, veselím jež zářily stále —
pouze na líci bledém, kol rtů cos ještě uvázlo,
jak pel, stín kmitavý prchlého smíchu motýla" —

Vyprávěč na chvíli utich', hlavu do dlaně chýle;
choť jeho truchlivě též rosy krůpěj stírala s líce,
jež jí sprchla s očí v upomínce na sestru nebožku.

(Pokračování.)

Firma Stocký a spol.

Pražský román.

Napsal Servác Heller.

(Pokračování.)

Večer sešla se dle úmluvy společnost Artura Choborského ve své uzavřené, „klubovní" místnosti, jak se říkalo. Nebyl to arci žádný klub, ale ovšem uzavřená společnost, do kteréž jenom uvedení hosté přístup měli, a klubovní označení mělo tedy konečně přec jakousi oprávněnost. Každého téhodne byl někdo jiný presidentem a tomuto presidentovi náleželo „arranžované" schůze svolávati. Arranžovanými schůzemi vyrozumívaly se zábavné večírky s dámami veselého druhu, vycházky nebo vyjížďky ven

z Prahy, soirées se scénickými výjevy, ale nejobyčejněji prosté lehounké pitky s nějakou těžší aneb i těžkou hrou.

Na tento večer pánové byli sezváni malými lístky tohoto znění: „Činí se Vám pozvání na zejtřejší večer do klubovní místnosti. Udělá se nějaká partie. Žádá se, aby vzal každý s sebou aspoň 500 zl. na hotovosti. Začátek schůze po divadle. V Praze . . .“ atd.

O půl desáté, ačkoli divadlo ještě skončeno nebylo, byla většina společnosti již pohromadě a hovor nalézal se v plném proudu. Pánové oslovovali se jenom jakýmisi křestnými jmény, z nichž mnohé asi bylo pouze „nom de guerre“ čili jméno pro jisté toliko okolnosti zvolené, a vypravování naše musí v tom ohledu zůstati diskretním.

„Kdo byl dnes v divadle?“ otázal se švihák, jemuž se plynoucího téhodne říkalo „president“.

„Já!“ ozvalo se zároveň několik hlasů.

„Jak pak tedy naše kotě pochodilo?“

„Znamenitě!“ zvolal jeden; „Velkolepě!“ výkřikl druhý a „Non plus ultra!“ doložil bombasticky třetí.

„Ve slušné společnosti mluví vždy toliko jeden, pamatujte si, pánové!“ připomenul káravě president. „Proto dovolím si poprosit tuto přítele Quidona, aby nám — není-li mu věc proti mysli — podal stručný referát z divadla“.

„S největší radostí!“ odpověděl oslovený. „Tak tedy, abych vám řekl, jak naše kotě dnes hrálo, odpovídám, že vypadalo nad míru delikátně — ta holka se umí strojit! To je radosť se podívat! A jak umí vše nalíčit, aby žádný půvab nezůstal v úkrytu — povídám vám, že se všechno, co sukně nenosí, jen olizovalo, to bylo něco! A v každém aktu něco jiného, jedno lepší než druhé!“

„A hra?“ otázal se opět president.

„Nu — hra . . .“ odpovídal jaksi váhavě Quido, „. . . chcete-li to vůbec hrou nazývat, — no, ušlo to! Aby to byl extrakt mimického umění, to nikoli! Ale prosím vás, jaké pak potřebuje dělat zázraky holka, která je tak hezká, jako naše kotě, a která má tolik přátel! Na ní se líbí všechno, ať dělá cokoli; jak se ukáže na jevišti, chystají se všichni ještě aktivní mužové na applaus. Tak bylo i dnes. Mici dostala tři skvostné kytice se stuhami, košík z růží — považte si: teď! — korunu z hyacintových květů a čtyři vavřínové věnce! Rozumí se, že otřásala divadlem bouře potlesku, když jí to dávali. Čemu ti blázni tleskali, nevím — snad zahradníkovi, že to všechno tak hezky vyvedl.“

„A což ty's netleskal?“ otázal se kdosi ze společnosti.

„Ach, ano!“ odpověděl důrazně Quido. „My zástupcové klubu tleskali jsme, že máme až ruce naběhlé, ale to je něco jiného: my víme, proč kotěti tleskáme, to si myslím! Ale ti druzí? . . . A potom ti blázni, kteří to drahocenné kvítí a ty skvostné laury koupili — za pár hodin povandruje to všechno na smetiště.“

„A což vy jste jménem klubu nic zeleného nepodali,“ vyzvídal opět soused.

„Ani zeleného, ani peřestého!“ odpověděl vážně Quido. „Na to my netrpíme! Kvítí musejí podávat idealní milenci nebo zbožňovatelé, my realisté a naturalisté máme jiné prostředky: až přijde Mici zase mezi nás, opijeme ji pravým šampaňským — půl šampaňského a půl koňaku, to je ten pravý nápoj pro bojovnou mládež. Za ten je Mici také vděčna, kdežto hlupákům s věnci a bouquety jistě se jen vysměje!“

„A co pak náš divadelního světa tak znalý Quido . . . myslí opravdu, že herečky kytice a věnce dostávají?“ namítl s mentorským úsměvem president.

„Zajisté, odkud by je braly?“ odpověděl, tváře se nevědomým, Quido.

„Můj drahoušku“, poučoval s vysoka president, „herci a herečky kupují si teď věnce a kytice sami a dávají si je také sami házet nebo přinášet. Mají na to celý rozpočet; oni se ověnčují laurem sami, jako se ruský car sám korunuje . . . Můj drahý, který umělec — a také spisovatel — teď sám o reklamu se nestará, nikdy nevynikne. Intrády musí si teď každý dělat nebo obstarávat sám, jinak zůstane nepovšimnut. Němci říkají: „Klappern gehört zum Handwerk“ a já dokládám, že se humbug musí dělat také v umění. Tomu porozuměli u nás nejdřív herci a herečky a dnes je už zrovna hloupé tázati se: „Kdo pak ty kytice a věnce poslal?“ Nikdo! Kdo pak by je posílal — nanejvýše manžel nebo starostlivá panička!“

„A odkud to, pane presidente, tak jistě víte?“ ozval se hlas z pozadí.

„Odkud?“ opakoval udiven president. „Od zbožňovaných umělkyň samých a potom — od zahradnických! Někdy je ovšem také nějaký skutečný dárce z obecenstva, ale ten se vždycky na stuze jmenuje, aby přišel do novin. Tajných dárců květin už není. A nač by také někdo tajně kytice posílal, když se jistě ví, že si jich umělkyně opatří do hojnosti sama? . . . Nechápete snad ještě, proč to činí? Však jste, milý Quidone, sám prvé s podivením připomenul, že lidé nepochybně jenom těm květinám tleskali! Zde máte odpověď: kdo skvostné kytice a věnce dostává, musí být znamenitý umělec a znamenitému umělci musí se tleskat, jakož pak za pravdu světu se vnucuje, že skutečně znamenitým jest, komu se hojně tleská. Takový je už koloběh moderní umělecké slávy: koho si reklama vezme do zvyku, stává se slavným, aniž vlastně kdo ví, proč. Jakmile pak se někdo slavným stal, dělá už jenom samé umělecké zázraky: i zcela obyčejná prostřednost líbí se na něm a velebí se jako nějaký div světa. Proto je pro herečku důležito, aby dostávala hojně kytic a věnců: má-li velký talent, pronikne tím dříve, nemá-li ho, zjedná si aspoň zdání, že jej má.“

„Bravo, bravo!“ ozval se sbor veselých hlasů a Quido doložil:

„Náš týdenní pan president ukázal právě, že je mezi námi jediným znalcem, co se divadelních věcí týče. Ostatně musím svůj dřívější výrok trochu poopravit. Mně nebylo tak docela nepochopitelno, proč obecenstvo dnes kotěti tleskalo, jako se nedivím, že mu také jindy tleskává. Mici není sice — dle mého soudu — žádná velká umělkyně, ale ona má všechny vlastnosti, aby se stala slavnou osobností. Ona oslňuje obecenstvo

svým zjevem, svým hlasem, svou koketerií, svým .... eh, co bych tak řekl? .... ona opájí diváky jakýmsi fluidem, jež z ní sálavě vychází a neviditelně se vzduchem se mísí. Z té holky ještě něco bude!"

„Zajisté!" přisvědčil monotonně naprosto blaseovaný panic, jemuž ostatní říkali Markvart. „Naše kotě rozmnoží asi řadu historických divadelních kariér. Snad stane se z ní druhá mademoiselle Clairon, kteráž byla — jak všichni ráčíte vědět — nejenom „přítelkyní", nýbrž také mentorem a kancléřem markraběte Augusta Kristiana Bedřicha Karla Alexandra z Ansbachu, synovce Bedřicha Velkého, a kteréž málo scházelo, aby byla i na trůn zasedla .... ale co je nám vlastně po tom? Dokud bude zde, budeme se s ní bavit; až přijde jinam, ať se delektují jiní na tom, co po nás zůstalo. Myslím, že nebude od místa, připomenu-li, že bude již asi čas, abychom zasedli k zelenému stolu. Kdo dává dnes bank?

„Nesmí se ještě začíti!" zvolal přísně president. „Nejsou ještě všichni pohromadě — musí se dodržet hodina. Kdy končí představení v divadle?"

„Po desáté!" dpovědělo několik hlasů.

„Musíme tedy ještě trochu posečkat. Ostatně tamo přichází právě Kri-kri. Ten jde jistě z divadla, to bude asi již konec."

„Konec!" zajásal příchozí, „A slavný konec! Vyvolali jsme kotě šestkráte za sebou — ženské nevěděly, co se to děje — myslely zrovna, že se už kotě loučí a že budou mít o nebezpečnou sokyni méně, hahaha! Ano, ano, to jsme se pak cestou tomu kočičímu triumfu nasmáli! Ó Thalie, ó Thalie, jaké neplechy nedějou se už ve tvých velebných chrámech! ... Ale co na tom: kdo pak hledá ještě v divadlech něco jiného, než jux a obveselení za každou cenu? Komédie, nic víc než komédie, komédie v docela obyčejném slova smyslu."

Po příchodu výmluvného pana Kri-kriho nastal čilejší šum mezi přítomnými, avšak ruch ten zarazil ihned zase onen naprosto blaseovaný panic, kterýž Markvartem nazýván byl a nyní velkým fádním hlasem zvolal: „Tiše kolem, bohatýrové srdce a ducha! Ani byste si nikdo nepovšiml, jakou novinku nám přítel Kri-kri přinesl? .... Stalo se utišení velké — nikdo nic neříká! ... No, necítíte nic? ... Ó nosové, jak klesáte: Kri-kri má novou voňavku a nikdo toho nepozoruje! „Jak pak se jmenuje ten parfum?"

„Hádejte?" odpověděl Kri-kri podávaje blaseovanému napuštěnou rukavičku. „Přivoňte si z blízka — snad poznáte tu vůni?"

Blaseovaný přičichl několikráte znalecky k přítelově žluté rukavičce, ale, pokrčiv rameny, odpověděl mdle:

„Neznám! ... To si nejspíš sám děláte, co? Takového není dosud nic v obchodě."

„To je to právě!" zvolal vítězoslavně Kri-kri. „O to jde právě, aby měl našinec vždy něco zvláštního, co ještě nikdo nemá ... Toto jest, pánové, znamenitý parfum, kterýž se teprve od tropů vydává na výbojnou cestu do světa. Jeho jméno jest Ilang-Ilang. V Australii už vítězně proniká a za nedlouho tu asi již také bude. Před čtrnácti dny, jak víte, přijel jsem z Londýna Tam seznámil jsem se s mladou dámou,

kteráž byla právě ze Sidneye připlula. Bože — jaká to žena! S té dýchal jsem poprvé rozkoš tohoto koření a ona byla tak laskava, že mi polovinu své zásoby přenechala."

„A co je to za podivnou species?' ozval se drsný hlas ze skupiny. „Je to bylina nějaká, nebo zvíře, nebo hlinka snad?"

„Ilang-Ilang, drazí pánové", jal se Kri-kri vysvětlovat, „jest slovo malajské, ale bohužel moje londýnská krasavice nevěděla, co to krásné slovo znamená; já sám dopátral jsem se, že jest to jméno stromu, který v jižní Asii roste a nezřídka až 60 stop výšky dosahuje. Jeho květ pak obsahuje tento rozkošný parfum. Na Filippinách zakládají už velké plantáže, kteréž mlsné nosy našeho dílu světa touto novou voňavkou mají opatřovat. Pánové, tyto plantáže vynesou milliony, neboť není pochybnosti, že Ilang-Ilang za několik let svět ovládne."

„Ale proč pak jste se teprv dnes touto zázračnou voňavkou napustil, he?" otázal se blaseovaný.

„Ó, není to dnes poprvé, milí pánové!" odpověděl Kri-kri. „Ale poněvadž je Ilang-Ilang dosud vzácný, musím si ho šetřit a užívám ho, abych se vám vyznal, jenom ke zvláštním, abych tak řekl strategickým účelům. Když si totiž dám s nějakou dámou dostaveníčko na Příkopy nebo do Stromovky, nebo vůbec někam, kde je více lidu pohromadě, napustím se silně Ilang-Ilangem a moje pro ten den vyvolená musí mne i v největším shonu podle vůně rychle nalézti. Někdy udělám věc obrácené: dám své amandě přiměřenou částku Ilang-Ilangu, ona se jím naparfumuje a já cítím ji pak z daleka a jdu jak se říká, po větru. To je dle mých zkušeností nejlepší prostředek, aby se „krásné duše" při koncertech, slavnostech a tak dále marně nehledaly."

„Zajisté, zajisté", přisvědčil president, „ale náš milý přítel nesmí si myslet, že jej vynalezl on! Toho prostředku užívají lidé už od nepamětných dob a není pochybnosti, že na něj připadly hned v šedém dávnověku kurtisány. Náš milý přítel nedělá tedy vlastně nic jiného, než co jisté naše přítelkyně na Příkopech už dávno provozují."

„Ovšem, ovšem", vpadl presidentovi do řeči Kri-kri, „ale s malým rozdílem: ty vaše přítelkyně parfumují se patchoulim a tento extrakt vší sprostoty činí je znalými i tomu nejhloupějšímu, který by je od oka třebas považoval za dámy z vyšších kruhů aristokracie. Já však mám pro sebe a své liaisony ten nejskvostnější a zcela jediný parfum. To je, prosím, už cosi jiného!"

„Není, příteli, není," odpověděl poněkud s vysoka president; „dávno-li tomu, co bylo patchouli zrovna tak vzácným, jako nyní váš Ilang-Ilang? V době krinolin byl na vrcholu slávy a jenom skutečné dámy se jím napouštěly. Ano patchouli — dříve vonívaly jím toliko drahocenné indické shawly, jejichž pravost znalcové právě dle této vůně posuzovali a za kteréž se báječné sumy peněz platívaly. Ó krinoliny, ó shawly, kam jste se poděly a kam poděly se krásné vaše doby?!"

„Hahou! To je ňáká sentimentální písnička!" zvolal s jakýmsi překypujícím humorem Arthur Choborský, kterýž byl za posledních presidentových slov do místnosti vstoupil. „Jakých to krásných dob želí náš velevážený starosta?"

„Krinolin želí, hahaha!“ odpověděl příchozímu se smíchem Kri-kri. „Krinolin! Tomu se asi v době krinolin dobře daříválo u ženských. Snad ho někdy také krinolina zachránila před pomstou zrazeného soka . . . takový drátěný, hedvábím převlečený zvon dal se snadno přes seladona překlopit a pod ním se hledat nesmělo, hahaha!“

„To je ten pravý tón, tak slyším rád mluvit!“ zvolal zase vesele Choborský. „Jen žádné sentimentálnosti, pánové! Já jsem vám, velectění pánové, dnes v takovém rozmaru, že bych byl zlíbal celé Příkopy — jenom ne purkmistra, toho ne! Ale ženské všecky, napořád!“

„Co pak se to asi radostného stalo?“ pravil, usmívaje se mdle, onen naprosto blaseovaný panic. „Snad jste nevyhrál na uherský Kincsemový los anglickou ekypáž anebo nepoznal jste snad dokonce, že dovedete ještě milovat?!“

„Něco takového to bude!“ odvětil, řehtaje se významně, Choborský. „Výhra a láska najednou — serii už mám a na číslo nejlepší naději.“

„Aj, aj! Podívejme se!“ užasl s komickou vážností Quido. „Dávno-li pak je tomu, co si Arthur naříkal, že ho už v lásce štěstí opouští — a teď zase nový triumf! Nesmíme zvědět nic bližšího?“

„Strpení, přátelé, strpení!“ napomínal rozmarně Choborský. „Všeho se dovíte, všeho, neboť nejsem z těch, kteří mívají před kamarády nějaká tajemství. Jenom strpení!“

„Ano, ale kde je vzít?!“ namítl z pozadí známý nám již drsný hlas. „Nesměli bychom aspoň hádat?“

„Hádat se smí“, odpověděl dřívějším tónem Choborský, „ale nikoli hloupě. Hloupé hádání se pod pokutou tří láhví sektu zapovídá! . . .“

„A dlouhé také!“ vpadl mu do řeči president. „Pánové, prosil bych, abyste své řeči ukončili; nikdo již asi nepřijde, zasedneme tedy ke stolům, bude-li více partií“.

„Hned, hned, pane presidente!“ ozval se švitořivý Kri-kri. „Jenom dovolte ještě otázku a na ni odpověď! . . . Příteli Arthure: nerozjařila tě to nějaká dobrá zvěsť z domu bankéře Wertheimera?

„Bravo, bravisimo, uhodnuto!“ zvolal jásavě Choborský. „Ty's přece jen genialní chlapík, Kri-kri! Ano, pánové, slyšte to všichni a plesejte se mnou! Vybídli jste mne, abych se pokusil o slečnu Hermínu a především arci o přístup do Wertheimerova domu — nuže vězte, že jste radili dobře, a jásejte, že jste svou dobrou radu také na dobrou adressu udali: byl jsem dnes v poledne u Wertheimerů a mohu říci jako Caesar: Přišel jsem, uviděl jsem, zvítězil jsem! . . . Prozatím arci jenom u starého, ale starý právě jest v tomto případě věcí hlavní. Vpadl jsem vám, kamarádi, — nu však víte už, jak jsem drzý, když ženu na ženské srdce útokem — zrovna plnými vraty do domu, hned do rodiny a, slyšte a žasněte: přímo do jídelny! . . . Kdybych teď vypravoval, že mne zhola zkrátka vyhodili, nemohli byste se pranic divit, tím více vám musí asi imponovat zvěsť, že jsem nejenom nebyl vyhozen, nýbrž že jsem ve vší formě pozván, abych zejtra s bankéřem ve společnosti dam, id est v jeho rodině posnídal. No, co tomu řekne pán?“

Choborský obrátil se při těchto slovech na Quidona a pleskl ho důrazně přes rameno. Tento však nezazlil mu proto, nýbrž, podávaje mu pravici, odvětil:

„Gratuluji, šťastný ženichu, gratuluji za sebe a za celou tuto vzácnou společnosť! Ty's přece jen kos — netřeba ti teprve strkat mrkev do huby a mezi nohy koště . . . kos od přírody, a jaký! Já vždycky říkám, že s ostýchavostí a skromností člověk nikam nedojde. Jak že to říkají Berliňáci? — „Bescheidenheit ist eine schöne Zier, doch weiter kommt man ohne -- ihr!“ Hahahaha! . . . Kdyby se člověk ptal, kolik pak by dostal hubiček? Tedy jenom ostře ku předu, jako když v srpnu srnec za panenskou srnkou se řítí, až lesem půda duní a větve kolem praskají! Tak dobývá vysoká zvěř triumfů a nikoli hloupým vrkáním. Jenom pozor, brachu, aby tě při tom honu nějaký sok nezastřelil!“

„Žádné strachy, kamaráde!“ zasmál se sebevědomě Choborský. „Sok bude sám v tenatech a musí mi dělat slona. To koukáte, co? Ano slona, pravím vám, jeho pomocí právě chci opanovat — kdybych sám na to nestačil. Avšak to je můj tajný plán a ten se nesmí vyzradit.“

„Bravo!“ zvolal spokojeně president. „Teď už nic vyzrazovat — silence! A ke kartám! Prohlašuju velkou partii za zahájenu. U dlouhého stolu hraje se makao. U malých mohou se hrát: jedenadvacet, půl dvanáctá, barvička, židovská darda, ramšl, capáry nebo hromádky — všecka neřesť je dovolena. Tak začněme!“

Společnost rozdělila se a za chvíli už všecko hrálo. Peněz všude do hojnosti — zde sloupy stříbra, tamo hromady papírů. „Klubovní“ místnost vzala na se ráz obyčejné herny uzavřených společností a hra plynula u všech tří stolů živě sice a rychle, ale klidně. Hromady peněz mizely a opět rostly, stěhovaly se s místa na místo a vracely se opět k svému prameni. Nebylo náhodou nikde žádných katastrof; zejména u dlouhého stolu byla Štěstěna tak skoro všem stejně nakloněna, že nebylo téměř žádných differencí. To omrzelo některé z vášnivějších hráčů a Arthur Choborský, jeden z hlavních nespokojenců, praštiv kartami o stůl, zvolal čile:

„To je dnes fádní hra! Nechme toho a zahrajme si něco jiného!“

„Co pak bychom hráli?“ otázalo se zároveň několik hlasů.

„Karty mají své vrtochy, pánové,“ pokračoval Choborský, „a padají obyčejně, jak začaly, už po celý večer. Kdo tedy nechce dále se nudit, hlasuj se mnou pro „creps“. To je přece veselá ‚ígra‘, jak Rusové říkají!“

Choborského návrh došel po krátkém rokovaní obecného souhlasu a francouzské karty zmizely.

„Kdo drží bank?“ voláno s několika stran a Choborský odpověděl rychle: „Já — abych vás navnadil!“

A již byla nová hra v proudě. Ale Choborský nevyložil jakožto bankéř žádných peněz, nýbrž pravil s dobráckým úsměvem: „Při každé pořádné hře musí se banka udělat sama, teprv kdyby se neudělala dostatečná, dosazuje bankéř. Tak tedy sázejte, pánové!“

Creps je hra v kostky. Každý ze sázejících, když bylo na něho došlo, vzal číšku s kostkami a vyklopil je na stůl. Podle počtu oček,

jež na vrch vyklopeny byly, bankéř buď platil nebo sbíral sázky; pak vložil sám vždycky kostky obratně do čišky a podal je tomu, kdo dále měl hráti. Z hráčův nikdo mu na kostky sáhnouti nesměl.

Sotva že se bylo chvíli hrálo, vešel do místnosti jeden z čelných členů společnosti, veda na rameni advokáta dra. Ostražila, který již od dřívějška tu požíval práv „d'un membre étranger", to jest práv člena mimořádného, externího, jemuž volno bylo i do arranžovaných schůzí přicházet, když ho některý z řádných členův byl pozval. Představování nebylo tedy žádného, a poněvadž příchozí člen ihned mezi hráče se vmísil, přisedl si také Ostražil ke crepsu a chvíli se jenom díval. Průběh hry ho brzy zaujal, neboť po začátečném kolísání a střídání se ztrát a výher začala se zvolna jevit jakási zvláštní pravidelnost náhody: skoro každý hráč vyhrával na první dva nebo tři hody, ale prohrával na hod poslední, na kterýž se dávala největší, několikanásobná sázka — kostky ukazovaly posléz vždy jenom dvě očka, kteráž jsou v crepsu triumfem bankéře a záhubou hráčův.

„Proklaté kostky!" vykřikl pojednou někdo z hráčů, když byl takto již asi po desáté prohrál. „To je někdo zrovna očaroval!"

Bankéř podíval se naň tázavě, ale, nepohnuv ani svalem ve tváři, podal kostky dále. Dr. Ostražil, jehož byla hra už valně rozdráždila, přišoupl si židli blíže ke stolu a pravil nevrlému již pointeuru:

„Počkejte, příteli — já obrátím štěstí; jakmile začnu sázet, že budou kostky jinak padat?" A obrátiv se pak k ostatní společnosti, hlásil: „Nemáte-li, pánové, nic proti tomu, súčastním se také ve vaší hře a začnu sázet!"

„Prosíme, sázejte!" zvolali skorem všichni a Ostražil už sázel. Položil na stůl padesátku, přijal od bankéře čišku s kostkami a vrhl... Vyhráno!... vsadil stovku, vzal od Choborského kostky a vrhl... Vyhráno!... Vsadil sto padesát zlatých a vyhrál zase... „Po čtvrté!" oznámil bankéř a vložil graciosně kostky do čišky. Ostražil hodil na stůl čtyři stovky, vyklopil kostky a — prohrál.

„Chcete-li, můžete hodit ještě jednou!" pravil úslužně bankéř. „Snad zůstanete přece vítězem!"

Ostražil vsadil znovu a překlopil rychle čišku, při čemž mu jedna kostka za prstem uvázla. Vyklopená kostka ukazovala jediné očko.

„Co se má dít?" otázal se Ostražil bankéře a tento odpověděl chladně:

„Pravidlo hry stanoví, že každý hod platí, i kdyby jenom jedna kostka zůstala na stole a druhá třeba na zem padla. Vložte kostku, jež vám do ruky vklouzla, znova do čišky a vrzte ji zvlášť ke kostce již vyklopené."

Ostražil zatřepal kostkou v číšce a vyklopil ji — zase jedno očko.

„To je už nápadné!" zvolal, a vzav obě kostky do rukou, hodil je několikráte zlehka na stůl: — pokaždé padla jenom dvě očka! Společnost dívala se mlčky té zkoušce, a než někdo nějakou poznámku mohl učinit, zvolal bankéř:

„Ty kostky jsou opravdu špatné — dáme přinést jiné!"

„Na tom není dosti, můj drahý pane!" odpověděl ledově Ostražil, „Ty kostky jsou nějak připravené, aby nepříznivou náhodu opravovaly; nemýlím-li se, jsou na jedné straně vylity olovem. Já je prozatím skonfiskuju!"

To pověděv, strčil Ostražil kostky do kapsy a odsedl si dále od stolu.

„Pánové," zvolal bankéř, podívav se jízlivě na advokáta, „poslední hod neplatí — račte si každý vzíti svou sázku!"

Ale hráči byli posledním výjevem tak zaraženi, že nikdo se ani nepohnul. Teprve po opětovaném vyzvání shrábl každý, co mu náleželo.

„Myslím, pánové, že věc ještě není odbyta a že má dostat každý všechno nazpět, co prohrál."

„Pane doktore!" zvolal patheticky Choborský. „Má to snad býti podezřením na mne?"

„Já nepodezřívám," odpověděl klidně Ostražil, „obviňuji přímo a určitě — kostky, že jsou falešné, a to také dokážu."

„To je něco jiného," odtušil spokojeně Choborský; „kostky jsou klubovní a mně po nich nic není! . . . A teď, pánové," doložil, obraceje se na všechny spoluhráče — „rozhodněte si, co se má státi dále: chcete, abych vám, jak s této strany žádáno bylo, všechno vrátil, co kdo prohrál, nebo zůstavíte vyrovnání osudu."

„Osudu, osudu!" zvolali Kri-kri a Quido, a ostatní mlčky přikývli.

„Tak tedy začneme zase baccarat! Dávám dále bank. Prosím o karty, pánové!" pravil s nucenou chladností Choborský, vyložil hromadu peněz a zahájil novou hru.

Ostražil pak vida, že společnosť dále hraje a nikdo již žádného pohoršení nejeví, povstal, hodil skonfiskované kostky na stůl a zvolal opovržlivě:

„Zde máte své kostky, pánové! Dobrou noc!" (Pokračování.)

Myšlenky blouznivcovy.

Sděluje dr. Karel Kuffner.

Pokouším se co možno věrně sděliti, co mi slovy a písmem svěřil zajímavý člověk. Předběžně nutno načrtnouti několik životopisných rysů. Jeho otec měl padoucí nemoc následkem úrazu na hlavu. On sám zakusil mnoho psoty jako zámečnický učeník ve Vídni. Jako tovaryš měl pověsť hloubala, samotáře, neúmorného čtenáře. Neznámo za jakých okolností, ale nepochybně vlivem dědičnosti byl stižen chorobou, když mu bylo 30 let. Viděl lidem na tvářích úšklebky, slyšel urážky a hrozby, čil v pokrmech hnusné pachuti a zápachy, v těle měl podivné, nevylíčitelné pocity. Nabyl neklamného přesvědčení, že se naň něco chystá, že jest otravován. Po nezdařeném pokuse sebevražedném pokusil se o obranu proti domnělým utiskovatelům. Ocitl se v ústavě. Minulo šest let nepokoje, protestů, vzporů. Následovalo čtrnáct let pilné práce. Trýznivé přeludy smyslů zanikly. Názory se změnily. Proč by jej byl svět pronásledoval, kdyby byl osobou bezvýznamnou? Ostatně mu záhadná bytost našeptává tolik velkolepých návrhů, že má hlavu plnou osnov a nemůže se podceňovati. Sledomam přetvořil se ve slavomam. Malý svalnatý mužík robotí v zámečnické dílně ústavní od rána do večera, ostýchavý a nejskromnější v požadavcích, ale „kdyby byl českým králem“, pozvedl by důmyslem lid svůj z prachu chudoby. „Bože, já jsem badatel, v hlavě mi to pracuje ať bdím, či spím!“

Ústní výpovědi nelze podati v přesném stenografovaném znění pro přílišné odbočky, ačkoliv se vypravovatel na konec přece vždycky vrací k červené niti.*

— S Matičkou školskou nedokážeme ničeho ani za sto let. Jsme národ bez majetku; práce je obtížná a laciná; pouze pilnýma rukama nedají se vydělat všecky potřeby a rozkoše života. Ještě snad, kdyby u nás nebyla ziskuchtivost nad pravdu, boha a národnost; kdybychom byli jako Maďaři pyšni na důstojnost svého národa; pak by i šlechta byla hrda na lid a daly by se utvořit její pomocí bohaté spolky na podporu obecného zdaru (přemýšlející o rozkvětu národohospodářském). Ale takto nevytrhne nás leč duch (rozuměj vynalézavý).

Podle mého zdání tabák přirozený není dokonalý. Budí ošklivost a slabost žaludku. List ořechu vlaského krásně voní, je tuhý jako kůže, ale náš ořech lískový má větší příbuznost k tabáku. Kdyby se z kořenů tabákových míza vylisovala, kořením hřebíčkovým co nejjemněji rozmělněným promísila a kdyby se tato smíšenina pomocí jemné stříkačky do kmene lískového vstříknutím vočkovala, nesla by líska listy, jejichž ceně

---

* Jako se nebude čtenář vážně smáti myšlenkám „objevným“, nedá se zajisté pohoršiti rouhavým mudrováním a z některých míst vyzírajícím nedostatkem něžnějších citů.

by se žádný tabák nevyrovnal. Jako je možno očkováním krev člověka pokazit, tak je zase možno očkováním přírodu napravit. Tento český tabák měl by všechny výhody posavadních druhů tabákových, jichž hlavní uznanou předností jest, že podněcují chuť ku práci; hřebíčkem by se zdokonalila jeho vůně a ořech způsobil by, že by požitek kouře neseslaboval žaludek. Krajina, kde by se po mém zdání tento průmysl tabákový nejvýhodněji ujal, je úrodná pláň mezi Příbramí a Pískem. Krajinu bych nazval Habažín podle Habánie, vlasti tabáku.

Největší pověsť mají Čechy svým plzeňským pivem. Dělají ho z ječmene. Ječmenové strniště je obrazem bodlavého břemene lidského. Také je to pivo z něho holý močák. Že si lidstvo dosud nepovšimlo jeřabu! Krásný to strom! Když mu na zimu listí opadá, jakoby jej potáh' červeným suknem. Jeho ovoce podobno ovoci révy. Víno svou měkkostí vybízí k tlaku, jeřabina však svou houštkou vybízí k vaření. Trpké jsou jeho plody, ale zdravé. Kdo trpí řezavkou, ať užívá vody z jeřabin. Zmrzlé ovoce jedí ptáci a měli by požívati lidé. A bohatstvím plodů předčí stromy veškeré. Kdyby se jeřabiny svařily s kmínem, musilo by to být pivo barvy čarovné a jeho požívání by nebylo lidstvu břemenem. Plzeň má dětinsky žvatlané jméno od mořských plžů. Já bych vysázel kolem Plzně místo ječmene les jeřábový. Byly by to stromy pivóny a krajina by měla jméno Pivóna Čechie, královna piva. —

Mezi Berounem a Křivoklátem nasázel by nemocný třešně očkované revízem a docílil by nejušlechtilejšího vína. Tabák by se ostatně dal také pěstovati z velikých listů našeho křenu, uleželých, uhnětených a umělecky promísených lávou jalovce.

— Němci s úsměškem pronášejí jména fon Funclau, fon Šáslau. Já jsem od Čardavy, kde Čech dbá na parádu. Jak je luzná naše rovina polabská! A proč bohatstvím nevyrovná se Uhrám? Poněvadž se nepřemýšlí. Zahradnictví je nejpůvabnější řemeslo, ale pachtí se jen za marností kytek vonících a nemá zdar národa na očích. Schází duch nad oheň palčivější a nad meč ostřejší. Třeba jen náležitě využitkovati ovocnictví a založiti patronátní stavitelskou lutrii, aby se čtvrtky i půlky domů vyhrávaly. Záhy by pak založilo se v Polabí město nádherné a mělo by hrady pyšné a musea vzácná a dvě divadla. A krajina by slula Uria českého Čaradónu, tedy něco čarovného i radostného, po německu Čaradain, což zní jako paradais a nemohli by pak Němci smáti se jménu Šáslau. —

„Názory“ náboženské a sociální.

— Říkali mi, že brojím proti víře katolické, ale proč umělci malují světce a dělají si blázna z bytosti boha? Kristus se zrodil mezi bohy a není tedy jeden Bůh. Není možná, aby země byla stvořena v ráji. Ostatně nechte bláznům, což jejich jest. Mně již jako chlapci nedalo, že lidé hřešili, když Babylón stavěli až do nebe. Dnes jsou větší mistrové stavby a nedělají to a říkají, že je do nebe 21 miliónů mil. Je hloupost, kalit malým dětem rozumy. Národ by se musil dát do smíchu. Vojsko je obraz pavouka, který roztáhl síť nad veškerou mucháníí světovou, aby ji z krve vycucal. Bláznů bude víc, než pro zdar země. Je to z opuštěnosti a omrzelosti života nejvíc. Domnívat se, že božství je jenom v tom,

co se svítí! Ukazovat lidem pozlacenou velebnost! A říkají: Hospodinum makartum pitorium gajstum sakramentum, verumnia mátula matulórum. A služebnictvo odpovídá: houch prédichkait amen a následuje znění zvonků: „volty na libánu“ * a smích Herodesův he he he. Láska k bohu! Nemůže být nadživotných bláznů, vždyť Kristus sám poníženosť a pokoru miloval, aby dokázal, že božství není žádným panstvím. Kdyby znovu na svět přišel a hlásal, že bez rovné žízně nemůže být nebe nebem a země rájem, budou si zacpávat uši a zabijí jej podruhé. —

Z jeho písemností.

„Kdo že by chtěl ospravedlniti tento svět a bádati se s pravdou boží? Soudové z nerovnosti bláznů povstaly. Soudové tohoto světa podobají se divadelnímu šašku, který pravdu života nemůže jináče znáti, než dle svých bot. Divadelně by to souhlasilo asi takto:

Soudce: Ty-li jsi pisatel toho?

Pisatel: Nikoli, pisatel jmenoval se Tchoř pod slepičím řádem a pocházel z neznámé země.

Soudce: A z jaké země ty pocházíš?

Pis.: Já pocházím ze své.

S.: Tedy musíš být majitelem nějakého panství neb země?

Pis.: Toť se rozumí, dle rovné pravdy boží.

S.: Tedy, jaký pak je znak tvé země?

Pis.: Takový, jako tvůj.

S.: Vždyť přece ty mého znaku neznáš?

Pis.: Jak pak ne? Máma říkávala, když jsi měl žraní v břiše, lehni si znakem na zem a já ti odtáhnu pupek.

S.: Za své hrubiánství budeš pověšen provazem!

Pis: Prosím tě, vysoký, nech mi tak dlouhý provaz, abych si moh' kousek chleba vyžebrat!

S.: Žebrota je přísně zapovězena!

Pis: Tedy budu krást.

S.: Krádež se přísně trestá! Pracovat musí každý!

Pis.: Pomalu, pomalu, vysoký! Za tak mizerný halíř nenajdeš hudebních mistrů, aby ti bráli dle tvého zákona. Musili by bráti onu sprostou píseň dle nápěvu: „přijímejte do domu pocestných a napájejte žíznivých!“

* * *

Kdež se babylonske věže stavelo, ešče belo dost práce, ale od toch časó již je porád hóř a hóř, tak že za prácu musej chodět žebrať a to ešče žebroto zapověděli, tak že zlodějstve porád véc a véc přibévá. Ale svět je ešče moudré. Vestavé takové robotárne a každé dostane za prácu bago do hube, aby nedostal žizeň na to proklate zlodějstvé.*

* * *

---

* Pozn. Je všedním zjevem, že hallucinanti slyší na zvucích zvonů, hudebních nástrojů a t d.) slova.

* Není Moravanem, ale pracoval prý ve Vídni s Moravci.

Co je hudba? Hudba je z díla samého zpěvu a ze zdaru samého nebe. Zdaž by i lakomec neutrhl groše ze svého měšce a nepodal výtečnému pěvci a hudebníku? Nástrojové hudební se nemohou bohatou pokročilostí rovnati vynálezům nástrojů smrticích a za to ať se svět stydí. Při tření, drhnutí hlávek lnu opře se napříč stodoly kulaté dřevo, ve kterém je železný drhlen po způsobě vysokého hřebene zaražený. S libostí jsem vždy naslouchával zvukům znějícím při hraní na onen drhlen, jenž od dolejší strany ke hrotu svůj hlas mění a všemi tóny hlaholí Dle tohoto způsobu dal by se ulíti válec z kovu znějícího v podobě znaku, nully či podkovy, nesoucí ocelové zuby na obou stranách. Nazývati by se mohl harvíla* aneb hervíla a věru, že by libějším zvukem housle zahanbil. Jako zní pěvným, krásným tónem:

Jeru-Jeruzalem,

takž i v moudrosti v basovém tónu zní:

Genia Prahy
práhnoucí žízně
rovné váhy.
Kdo čteš rozuměj,
že tento svět
není štěstí všech věd.
Čechie doma v kleci
má láskovici.
Dům náš český máje květ
Dům náš český domaret.**
Hrom a peklo, výre cizí,
co zde kuchtíš z jedu med?
Hrom a peklo, vrahu zrádný,
jak ty nám chceš rozumět?
Orya, vzhůru bratři!
Nechť mečové naši zuřivě na vraha skáčí!
Orya tambor bum, bum, bum,
Nechť padne hrad vraha v sutiny, rum!
Orya, vzhůru bratři!

Jakož sama koncertvatórie jednotliva jest, měla by při ní státi deklamatórie věd a umění ve slohařství a kazatelství, jež by básnictví podporovalo. Její stánek byl by hrdý hrad, pražský Jerusalem, kterému by slušela za základ štěstí lutrije svatého Lazara. Do školy takové hrnulo by se přírodním zdarem schopné žactvo. Mnozí lidé mají velkou schopnost k básnictví, ale že nemají odměny, zdar pomíjí sám sebou Takým měla by býti podporou lutrijová premie pražského Jerusalemu a vedle něho státi továrna vynálezů hudebních. Je pochopitelné že by se daly zhotoviti vozíky, které by sama též nutila táhnout. Do nich by se daly zasaditi pérové bubínky, které by tloukly a hrály podle čítače

* Patrně tvořeno ze slova harfa.

** Novotvořeniny slov jsou charakteristickým příznakem blouznivců a mají původ hallucinatorní. Nemocní jsou přesvědčeni, že jejich význam musí býti každému samozřejmě srozumitelný.

pér řízeného slohem písní, ciframi, aneb barvami označených. Zdaž by to nebylo k ulehčení života, kdyby vozík svou vlastní tíží k jízdě tlačen byl? A jak snadno by celý národ řídil své zpěvy beze všeho učení jenom dle zvuků hracího stroje ve vozíku!

* * *

Projděme labyrinty (jsou to zla bryndy) světa. Za starých dob bývali lepší časové. Chudoby se tehdáž neznalo. Byli jen chudí duchem. Prý se nemůže dokázati, od jaké vlastnosti pochází „cizojazyčné“ jméno Bohémija, německy Böhmen. Přece jenom od vlastnosti bohomějské, jakož Moldava není nic jiného než Myldava, která dává národu, aby se myl z božství velikosti své. Jméno čestské je od cti a pravdy národa našeho, dokud byl ještě pohanským. Na nejlepším stupni musilo tehdáž státi hvězdářství, jakož nasvědčují věštebná jména slovanská: Praha, Drážďany, Berlín, Vratislav a jiná. Genius Prahy prahl žízní rovné váhy.* Drážďany pogermáněné, že se stanou příčinou k rozdráždění národa. Berlín, že bude berlou národů a Vratislava ukazuje, že se musí vrátit sláva naše.

Dnes nám k pravdě a štěstí lidskému nezbylo nic jiného, než labyrint světa a ve všechněch jeho věcech není nic než mámení, motání, kolotování, lopocení, šalba, bída, tesknost a naposledy omrzení a zoufání všeho — konec.

* Rovnoprávnosti mezi Čechy a Němci.

Člověk a příroda.

(Příspěvky k sociologické mesologii.)

Píše **T. G. Masaryk.**

(Pokračování.)

Na tomto naznačení přestáváme. Sociologie obšírně pojednává o rodině a jejím významu společenském v jiné souvislosti; proto teď, opět jen stručně, dotkneme se kolonie rodiny, jak Aristoteles velmi pěkně nazval obec vesnickou.

Způsob osídlení řídil se všude hospodárním; zároveň ovšem i strategické a jiné ohledy rozhodovaly jako při stavbě jednotlivých bydlišť. Meitzen v uvedeném právě spise v Německu liší čtverý typ osadní: keltský, římský, německý a slovanský; a tak ustálený je tento typ, že dle něho v nynějších německých krajích určiti lze původní národnosť. Naproti německé vesnici, charakterisované jednotlivými obydlími ležícími sem tam nesouladně bez snadného přístupu, slovanské vesnice v Německu mají formu vějíře, podkovy nebo kruhu, do něhož původně jedna vedla cesta — polabské vesnice —, anebo forma vesnic je uliční, u Slovanů východnějších; domy jsou vedle sebe ve dvou řadách, široká ulice jakožto náves poskytuje místa dosti kostelu s hřbitovem, škole, kovárně a napájedlům. Keltský způsob osídlení, nalézající se jako v Irsku a Francii ve Vestfálsku, Frissku a dolním Porýní, vyznamenává se tím, že kraj rozdělen jest na jednotlivé dvory o samotě, vesnic větších není, jen malé osady kolem kostelův a hradů; jsou ovšem větší města. Římského osídlení v Německu jsou jen nepatrné zbytky.

Dějiny jednotlivých osídlení a snad i názvy jejich objasnily by do veliké míry kulturní stav a národní vlastnosti osídlencův; avšak rozbor toho všeho vymyká se již našemu úkolu, také mi věc není známa náležitě; pokud jsem stopoval literaturu, Němci v tom oboru mají velmi záslužné práce, kdežto slovanských a zejména českých prací je po skrovnu.*

58. Větší místa osídlená stala se místy po výtce, městy.

Město na prvý pohled od vesnice liší se jen velikostí a zdálo by se, že přirozeným zveličením a rostem z vesnic města se vyvinula; avšak rozdíl kvantitivní je jen vnější význak kvalitativního rozdílu. Jak

---

* V Německu vlastivědě věnován jest zvláštní archiv: Forschungen zur deutschen Landes- und Volkskunde. Im Auftrage der Centralkommission für wissenschaftl. Landeskunde von Deutschland. V této sbírce vyšly n. př. spisy: Jansen, Poleographie der cimbrischen Halbinsel. Ein Versuch die Ansiedlungen Nordalbingiens in ihrer Bedingtheit durch Natur und Geschichte nachzuweisen. 1886; tamtéž: Nordhoff, Haus, Hof, Mark und Gemeinde Nordwestfalens im historischen Überblicke 1889. — Etymologie místních jmen, jak řečeno, dala by taktéž některé poučení: máme jména topická, označující místo nebo některé jeho zvláštnosti, n. př. druh lesu; jiná jména nesou se k zaměstnání obyvatelů, máme patronymika a t. d. Znalecká klassifikace všech místních jmen třeba v Čechách, osvětlena historií, podala by dojista netušené poznatky.

historie měst dokazuje. Rozdělením osídlení na vesnice a města práce se rozdělila: venkov — vesnice — zabývá se hlavně zemědělstvím, města průmyslem a obchodem. Menší města spojují všecka tato zaměstnání, jako že i zemědělec hlavně v zimě zabývá se i průmyslem („průmysl domácí“); ale města větší a dokonce hlavní výlučněji věnována jsou nezemědělí. V městě, kde politická hlava se zdržovala, přirozeně s samého počátku služebníci, úřadníci a vojáci královští žili a pod záštitou jejich při vyšších zároveň požadavcích průmysl a obchod zkvétaly; hrad politicky i průmyslně stejně byl důležit (rusky: gorod = hrad, město. Německy: bürger = měšťan, ačkoli město = stadt.) Do měst z týchž důvodů školství se ubytovalo, města byla sídlem umění a věd: civilisace významně není než změštěním (civis : civilis : civilisace = měšťan : měšťanský : změštění.) Přestavování starých měst podle nových potřeb dopravních, hygienických a j. in concreto ukazuje všude městskou pokročilosť. Tak posud všecka politická a socialní organisace spočívá na rozdělení osídlení na vesnice a města; na venkově zemědělci, glebae adscripti, byli poddaní v nejužším slova smyslu, přímo otroci, ve městech pohyblivá část obyvatelstva byla pány; po vesnicích a městech — po případě hradech — jednotliví stavové společenští se rozdělovali. Náš venkovský lid (na jižní Moravě) posud vidí v měšťanech jen pány a tudíž ovšem své přirozené protivníky; naši slováčti chlapci podle toho velmi dobře posuzují nejen kroj, ale i mluvu a všecek způsob žití, jestli je kdo „pánem.“ Moderní stát, vyrostlý takto z města a měst, pořád ještě hlavně na průmyslu a obchodě se zakládá, alespoň o průmysl a obchod nejvíce se stará, — venkov ponechávaje slunku a pohodě, anebo, jak se říká, Pánu Bohu; moderní stát, jako stát měšťanský, spravuje i vědu a umění

Hospodářský vývoj a zejména organisace tržby světové městům nad venkovem dala a dává pořád velikou společenskou převahu; obyvatelstva měst přibývá všude nepoměrně rychleji, než na venkově, což ovšem značí, že z venkova do měst je ustavičný příliv obyvatelstva. Toto poměšťování venkova ve všech důsledcích pro nynější společenskou organisaci je nad míru důležito.

V novější době poznává se jednostrannost této společenské převahy měst, venkovu věnuje se větší pozornosť. Od konce 18. století lid v širokých massách, tedy lid venkovský, nabývá práv politických, věda a filosofie zabývají se jím, jeho prací a vším názorem světovým, domácí průmysl, způsob práce, jeho písně a umění vůbec, jeho filosofie stávají se předmětem sociologického studia. Měšťané z bohatých a t. zv. vyšších tříd zároveň vyhledávají přírodu, aby unikli městské poušti kamenů, znenáhla přezíraný venkovan stává se jim do konce ideálem, městský intelligent po Rousseau-ovi končí apotheosou mužíka . . . Venkov jeví se býti přirozený, město umělé, protiva přírody a ducha zdá se býti protivou venkova a města. V městě člověk na přírodě méně je závislý, pracuje podle svého rozumu a přání; na venkově člověk žije a pracuje více podle přírody. Člověk chce podmaniti přírodu a a podmaňuje ji; ale proto nemůže žíti bez ní, mimo ni, — měšťané tím chybovali, že ve své žízni po zlatě přírodu nechtěli uznati: nevidouce pro samý čmoud Božího slunka a světa, život lidský redukovali na kupecký počet. Z této kupecko-

průmyslnické scholastiky nebylo mnohým jiného východu leč návrat ku přírodě, k mužikovi . . .

Města veliká podle svého povolání bývají z pravidla na rovině a nevelikých výšinách; mají-li lidé snadno se spojiti k součinnosti, nesmějí jim překážeti místa vysoká, těžko přestupná. Město vojenské, hrad, sice bývá někdy vyvýšený — (vyšehrad, akropolis) — ale kolem něho na rovině rozprostírá se město kupecké a průmyslné. Město potřebuje síly vodní, proto na velikých řekách a při moři největší města vznikají. Vznik a růst měst mimo to závislý je na světové poloze vůbec, do jaké míry totiž jest uzlem ve vazivu světového obchodu a spojení.

Města nadřazují se přirozeně jedno druhému co do velikosti a vážnosti, z měst mnohých přirozeně vynikají města větší, veleměsta, a města hlavní.

Obzvláště ve starší době hlavní města měla poměrně větší důležitosť; bylo měst méně a v hlavním městě soustředěno bylo bohatství národů, hmotné i idealní, — proto i vojensky pád hlavního města znamenal pád říše. Hlavní města posud tento význam mají, byť v míře menší; Praha je posud „srdcem“ nebo „hlavou“ Čech.

Tou měrou, kterou společenské úkoly se rozmnožily a rozdělily — a rozdělení stalo se také prostorně, místně —, význam měst posuzuje se poněkud jinak. Jako dnes lépe pochopujeme vliv t. zv. velikých mužů, neztrácejíce z očí veliká množství těch bezejmenných tisícův a poznávajíce, jak minulost připravila muže vynikající, podobně dnes veleměsta lépe pochopujeme jakožto účin mnohých podmínek přírodních a historických a poznáváme jejich závislosť na městech a místech menších a malých. Čím více vzniká měst, tím více klesá výlučná váha města jednoho, města rozdělují si mezi sebe práci a úkoly; vždy ovšem jest a bude i město měst, ale vliv jeho nemusí býti výlučný, staré názory o centralisaci a jedinotvárném absolutismu ustupují novým potřebám a názorům autonomní federace. Stará bajka Menenia Agrippy má arci i topografický podklad.

Objasníme si na jednotlivých případech význam měst a počneme hned Prahou.

Praha je téměř srdcem Čech, na jih, východ a západ jest od hranic stejně vzdálená. Právě proto, že Čechy od přírody tak určitě jsou ohraničeny na všecky strany, Praha jakožto hlavní město vynikla. K severním hranicím přirozeným leží blíže, — odvěký boj se sousedy cizími jakoby vyžadoval, zejména v starší době, bližší pomoci královské; vysoké pásmo hor chránilo za to bližší město před neočekávaným vpádem. Možná, že i tím hlavním stalo se město ležící více na severu, že Čechové od severu resp. severo-východu přišli do svých historických sídel, usazujíce se později na jihu. Jih posud, jak obecně se říká, je zanedbaný. Praha, jak většina velikých měst, leží na větší řece a opět Vltava i severní část Labe protéká zemí téměř uprostřed! Považíme-li konečně, že Čechy v starší době byly zemí po výtce zemědělskou, že tedy jednotlivé části země na sobě byly hospodářsky nezávislé, pochopíme, že hlavní město vyniklo ze samého středu.

Poněkud jinak bylo na Moravě. Morava není od přírody tak pravidelně ohraničená, jako Čechy, proto hlavní město Brno nemůže býti tak v centru; a přece i Brno leží dosti centralně, hledíme-li k úrodným krajům, pomíjejíce severní a západní horstvo, v starší době, kdy národ žil zemědělím, málo oživené a proto bezvýznamné. Avšak Brno je hlavním městem pouze politickým, ne národním, a právě s této stránky Morava národně docela jinak se organisuje, než Čechy. Jestiť právě přirozeno, že každý národ, každá organisovaná společnost má jedno hlavní město, odkudž všecka energie vychází a k němuž všechny síly na vzájem čelí. Morava takového místa nemá. České obyvatelstvo Brna s většiny bylo posud chudé a tudíž i politicky slabé; proto vedle Brna každé jiné město, zejména města se školami, jako n. př. Přerov, nabyla v národním životě našem váhy. Takovým způsobem pak vůbec intelligence moravská je roztříštěna, každé místo se střední školou stává se střediskem literárním a národním vůbec. Není pochybnosti, že takováto autonomie má své výhody a měla by ještě větší, kdyby autonomní střediska se dovedla organisovati v patřičnou jednotu; posud se to nepodařilo a proto takováto autonomie na mnoze se jeví jako anarchie. Jest v zájmu našem, aby na Moravě co nejdříve zřízena byla česká universita, kteráž by se svým městem stala se střediskem všech osvětových snah Moravy.

Větším dílem k těmto neblahým poměrům přičinil i poněkud neurčitý politický poměr Moravy k Čechám. Na papíře sice Morava patřila k Čechám; ve skutečnosti však centralisující moc královská nebyla taková, že by Praha byla i Moravě skutečným, ne jen idealním, hlavním městem. Blízkost k Vídni a Uhrám záhy na Moravu působila a tak Čechové moravští nezrodili ze sebe pravého hlavního města.

Ještě více český lid na Slovensku, dostav se záhy pod politickou moc Maďarů, nemá žádného hlavního města; k politickým toho příčinám ovšem i zeměpisné — horstvo na severu a otevřenosť k jihu — přistupují. Tak stalo se, že časem Slovensko i své nářečí povýšilo na spisovný jazyk a před našima očima malá, ale nadšená hrstka slovenských vlastenců buduje si ve Sv. Martině hlavní město.

Vídeň jakožto hlavní město Rakouska historickým i zeměpisným příčinám děkuje za své postavení. V zemích alpských větší město nemohlo vyniknouti, Vídeň, stará kolonie římská, položená na Dunaji a krytá výběžky alpskými, čelila nájezdným národům v nynějším Uhersku. Ležíc mezi západem evropským a jihovýchodem, Vídeň vždy měla značný význam; ze střední Evropy přes Vídeň do Cařihradu vedla — po Dunaji — přirozená cesta. Vídeň byla dlouho centrum nynějších zemí rakouských a jižního Německa, — v Německu ztratila svou posici a v Rakousku hlavní města jednotlivých království usilují o zvelebení svých měst. Nejsilnější soupeř na ten čas povstal Vídni Budapešti, jejíž výhodná poloha uprostřed Rakouska-Uherska nyní již nejen politickou převahou, ale i hospodářsky — vývozem — se pociťuje.

Vedle Prahy, Vídně a Budapešti zeměpisně nejdůležitější město v Rakousku je Terst na moři; v našich dnech Rjeka má se státi Terstem maďarským. Terst i Německu je důležit: leží nejblíže na moři, z něhož by německé lodi nejkratší měly cestu suezským kanálem do své

Východní Afriky. Spojení Německa a Rakouska po této stránce jeví se zeměpisně ve zvláštním světle; politicky a hospodářsky úzce spojené Německo a Rakousko-Uhersko sahají od moře k moři, — Německo dojista tlačí se na jih k moři.

Cesta do východoafrického území — 2krát většího než Německo v Evropě — Němcům je kanálem, Středozemním mořem, kanálem suezským, cesta dojista obtížná, protože velmi dlouhá. Nemohlo by Němce napadnouti, zjednati si z dovolení Rakouska nebo Italie v Jaderském moři nějaký obchodní a vojenský přístav? Myšlenka ta není dnes příliš smělá, — již před lety počalo se mluviti o německém loďstvu v Terstu. Nemohlo by Německo nabídnouti Rakousku nějaký kus Afriky? Dojista trojspolek jeví se s tohoto hlediska v poněkud jiném světle, než obyčejně se za to má, — (a jestliže trojspolek, tedy i nejnovější akce vyrovnávací) — černoši počínají míti vliv na českou politiku! V Německu již i s katheder universitních Rakousko prohlašuje se za nejbližší kolonii Německa, výslovně hlásá se potřeba Terstu pro Německo, nám Čechům a rakouským Slovanům hrozí se arci suše vyhubením.*

Podobně jako Praha i Moskva leží v prostředku Ruska. Byvši hlavním městem národu hlavně zeměděleckému, Moskva není ani na moři, ba ani na větší řece; veliké řeky nedaleko ní mají svůj původ. Když Rusko vzrostlo a dotlačilo se moře, Petrohrad na Finském zálivě stal se hlavním městem politickým; Moskva zůstala hlavním městem národním, — Petrohrad je představitelem více západnické kultury, Moskva ruské. A tak veliká je Rus a tak rozmanitá, že vedle těchto dvou hlavních měst ještě Kijev a Odessa jsou městy hlavními; Kijev jakožto sídlo nejstarší říše, posud má náboženský význam, naproti tomu přímořská Odessa stává se hlavním obchodním městem jihu. Tak přirozeným způsobem rozdíl zeměpisného položení v Rusku přeje vzniku a rostu více hlavnějších měst. Podobně i v Spoj. Státech Washington je pouze politickým, New-York obchodním hlavním městem; zároveň pro vhodné své položení Chicago a S. Francisco nabývají veliké platnosti.

Při Rusku, hledíme-li ještě k asijským jeho zemím, viděti, že hlavní město nemusí již býti uprostřed; lepší a rychlejší spojení železnými a vodními drahami, telegraf atd. umožňují hlavnímu městu i z obvodu říše snadné působení na všecky strany. Mimo to Rusko v Evropě má strategicky výhodnou posici, má jen ze západu obávati se vpádu, proto hlavní město tím snáze může ležeti na obvodu chráněném mořem. Podobně i Londýn je na obvodu říše, — ostrov proti vpádům nepřátelským byl posud samou polohou kryt. Přece však pro Rusko Petrohrad není výhodně položen jakožto hlavní město, protože těžiště vší práce také leží více na jihu a východu, — již teď občas k tomu se poukazuje, že by hlavní město mělo býti na jihu, ovšem na moři, tedy snad v Odesse nebo v — Cařihradě.

Město dokonce může míti vliv sahající daleko za hranice své říše, vliv světový. Takový vliv Paříž dlouho měla. Položení Paříž má více centrální, jak mnohá jiná města; na západ země je chráněna mořem, proto hlavní město k západním hranicím může ležeti blíže. Jak Paříž je

*) Paul de Lagarde ve svých znamenitých politických spisech.

srdcem Francie, tak zase Francie je centrum západních zemí a proto vliv Francie-Paříže na západní země tak dlouho byl rozhodný a tím spolu na celý svět vůbec. Victor Hugo mohl tudíž jistým právem říci, že Paříž je hlavním městem všehomíru.

Jako Francie je střediskem západních zemí, Italie je střediskem zemí jižních, — Řím byl hlavním městem západu, potom světové říše římské a byl hlavním městem světa katolického. Avšak hlavním městem Italie posud vlastně není, nevynikaje ani svou polohou ani svým významem pro sjednocenou Italii, — patrně historické, idealní motivy rozhodovaly při jeho ustanovení za hlavní město nového státu, ovšem idea nového státu je v naprostém odporu s minulostí „věčného" města a odtud pak mnohé obtíže Italie, domácí i mezinárodní.

V té příčině Cařihrad Rusům sloužil by idealně i zeměpisně. Cařihrad jakožto první a hlavní sídlo východního křesťanství svědčil by největšímu a nejmocnějšímu pravoslavnému národu — vliv Cařihradu na Rusko staletí byl veliký. Řekové mohou ovšem také reklamovati Cařihrad; avšak byzantijská říše se svou ethnickou a kulturní rozmanitostí k ruské má větší příbuznost nežli k řecké. Rusové také hlavně potlačili a vytlačili Turky, již Cařihradu se zmocnili, — opět nový a mocný důvod pro prvorozené právo na Cařihrad. S touto idealní stránka praktická byla by v úplném souhlase — Cařihradem Rusové měli by klíče k Černému moři, a položení Cařihradu samo činí toto město hlavním v kulturní a politické organisaci starého světa. Cařihrad leží uprostřed tří dílů světa, je nejlepší přechodiště Evropy do Asie a má pro Afriku tím větší důležitost, že Egypt a kanál Suezský staly se tak důležitými pro Angličany, v novější době pro Němce a pro Evropu vůbec. Cařihrad sám leží na moři — o kráse polohy zde ani nemluvíme —, k Cařihradu vedou hlavní řeky tří dílů světa: Dunaj, Dněpr, Don, částečně i Volha, Nil, Eufrat a Tigris, — boj o Cařihrad je boj o světové panství, boj východu — Ruska — a západu. Slavjanofilové Rusku postavili ideal veliký, veliký i tím, že jím dostiženy byly znamenité účiny praktické.

Ne všecka veliká města, jako Cařihrad, Řím, mají zároveň tak veliký historický a idealní význam. Viděti, jak v životě ideal a skutečnost často se rozcházejí, — Jerusalém a Betlehém zůstaly neúhlednými, ačkoli celý křesťanský svět na ně pamatuje, a posud jsou v držení národa nekřesťanského, — až na chrámě sv. Sofie vztýčen bude kříž, i Betlehém za nedlouho bude v moci státu křesťanského.

Na těchto příkladech, trvám, společenský význam měst a zejména měst hlavních, stává se jasný. Velké město, v němž soustředěn je k součinnosti značný počet obyvatelstva jistého území a národa, právě tím je představitelem kraje a obecného úsilí; město samo je účinem zeměpisné polohy a historického vývoje. Není správné, pokládati jen města za platné činitele státní a kulturní, ale dálo se tak a posud se děje, proto že málo lidí myslí obsáhnouti dovede veliké celky; proto je Praha Čechami, Paříž Francií, jako Ludvík XIV. byl státem. Arci že veliké město větším právem představuje celek, protože jest organisací mnohých a významných jednotlivců.

Hlavní město státům a národům je přirozeným východištěm, od něhož a k němuž všecky obecné síly směřují. Hlavní město je celku, co dům

rodině. Proto je Praha, proto je Moskva „matičkou“. Každý člověk přirozeně má jedno místo, z něhož a k němuž řídí všecku práci a její výsledky; celku tím jsou hlavní města. Proto opět přirozeným způsobem města hlavní vynikají co možná uprostřed. Ty důvody, jež v menším platí, zřizuje-li se na př. krajský soud dnes, — aby byl na všecky strany co možná stejně daleký, aby zároveň byl v hospodářském středisku atp. —, ty důvody platily v starší době pro hlavní města. Zvláštní zeměpisné položení (na př. Anglie, Rusko) a pokrok moderní dopravy a spojení dají vynikati i městům necentrálním; ale původně každé hlavní město alespoň v idei leží uprostřed jistého obvodu, tak jak zbožný střední věk Jeruzalem si představoval uprostřed světa — země.

Vedle zeměpisných a dopravních poměrů rozhodují často historické a idealní příčiny o hlavnosti, ovšem nikoli o významu hlavních měst. Vzpomněli jsme již Washingtonu a Nového Yorku; podobně Řekové zvolili si Athény za hlavní město, ačkoli by Korinth (obzvláště až průplav bude hotov) hodil se zeměpisně mnohem lépe. Řím měl posud svůj význam jako sídlo papežův: již teď radí se papežovi, aby si vyhledal nové sídlo snad někde v Americe, proto že moderní ruch a život není již soustředěn v zemích Středozemního moře.

Zajímavo bylo by srovnati hlavní města se stanoviska národopisného. Veliká a hlavní města mají po výtce politický a hospodářský význam; národnost teprve v novější době obdržela socialní důležitost a proto k ní při zakládání hlavních měst nebylo vědomě přihlíženo. Vzpomínám tu rady Macchiavelliho, přeložiti hlavní město a politické sídlo do podmaněného kraje, — obyvatelstvo tím prý dříve nové vládě přivykne. Podobně na př. Petrohrad uprostřed finského plemene a poblíže poněmčeným krajům baltickým rozhodně působil na upevnění a rozšíření ruského jazyka v těchto končinách. V menších rozměrech téhož příklad máme na Budapešti. Hlavní město uherské je sice uprostřed Uher, ale nikoliv uprostřed Maďarů, — přitažlivost jeho, ač samo není čistě maďarské, na Slováky, Němce, Srby a Chorvaty tím větší. Praha, jsouc blízka německému území, národnostně mohla by podobně působiti.

Konečně čistě osvětový význam měst není vázán tak na velikost, ačkoli i v tomto ohledu alespoň umění a věda na mnoze závisly jsou na politické a hospodářské moci. Ale duch nežije pouze chlebem, — Praha a Čechy kdysi stály v hlavě velikého hnutí reformového, ač velikostí nikterak nevynikaly, — city a myšlenky nejsou vázány na prostor. Kolébka snad veliké většiny vynikajících reformatorův a myslitelů stála na neúhledných, světu neznámých místech . . . (Pokračování.)

Florencio.

Z krásné Florencie.

Napsal Quido Mansvet Klement.

Města podobají se zajisté krásnému pohlaví. Jest to sice podivné přirovnání, ale případné. Zde máte důkaz. Stalo se vám zajisté při návštěvě různých měst, že neučinila na vás žádného dojmu. Při pohledu na ně zůstaly vaše mysl, vaše srdce ledově chladnými, ba zmocnil se vás i někdy odpor. Jiná, ale velmi skrovná část jich dovedla vás poněkud rozehřáti — nalezli jste zajímavé podrobnosti, které vám mile a jasně v paměti utkvěly. Konečně shledli jste město, po němž jakoby touha vaše nevědomky byla plála, srdce zrychlilo pojednou tlukot, v mysli vám začíná bouřit, a celou vaši duši projímá jakási neskonale sladká něha . . . horoucí to láska, která vás pak po celý život již neopouští. Zevšední-li vám to město při delším pobytu — což se arci také stává — pak nebylo ono to pravé, vy jste se klamali a můžete putovati dále. Přirovnání, jak ráčíte vidět, jest až na ten konec dobré, neboť při krásném pohlaví není tak snadné „putovati dále“ a zklamaný poutník za láskou musí obyčejně dotrpět.

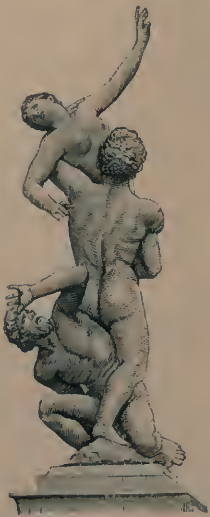
Sledujte cestu, která vychází za branou, kteráž se nazývá „porta di San Gallo“, projděte jejími zatáčkami kolem velkého počtu letohrádků, až dojdete výšiny, kde stávalo někdy staroetrurské městečko „Faesulae“ nyní „Fiesole“, a s této výšiny rozhlédněte se po ráji, v němž se prostírá lepá, kvetoucí Florencie! Opojeným zrakem ztápíte se do čarovného panoramatu, kteréž tu v nejzářnějším jasu před vámi plane. Jaké to město! Jen zde, v tomto ovzduší mohli se naroditi mužové tak velcí, jako byli Michelangelo, Galilei, Petrarka, Boccaccio, Dante a jiní velduchové, jenom zde mohl vládnouti Lorenzo „il Magnifico“ a ferrarský dominikán Savonarola. Otevřte knihu dějův této perly měst, čtěte v ní a mohutnosť té slavné, velké minulosti naplní vás obdivem. Seznáte tu prudce tlukoucí tepnu života, jež celým mládím Florencie hýbala, i pocítíte dech ohnivé jarosti, jímž celé ovzduší tu bývalo prosyceno . . . Bývalo? o nikoli: to kouzlo ovzduší působí dále, cítíte jeho mocný dojem, cítíte jeho slasť i rozkoš a chápete pravdu slov, že „Florencii spatřiti jest: roztoužiti se po věčném životě“.

Ta kvetoucí Florencie — „la fiorente“ — rozprostírající se v rozsáhlém údolí, kterýmž se vine neveliký Arno a jež věnčeno jest jemnými konturami Etrurských Apennin a jich vlnitých výběžků, vypadá uprostřed svěžích hájů oliv a jilmů, mezi nimž se táhnou zelenavé vinice, z nichž zase ostře vyniká tmavá zeleň cypřiší a pinií, jako kouzelná krajina. Město samo, ačkoli svěžím vzezřením jakousi mužnou hrdosť hlásá, nepostrádá přece měkké lahody, dodávající jeho celkovému obrazu luzně vábného nádechu, o jehož vypsání by péro moje marně se pokoušelo. To kouzlo půvabu musí se vidět a pocítit. Mužná hrdosť a síla města zračí se hlavně ve slohu stářím omšených staveb, jakými jsou paláce vel-

Florencie s Arnem.

možů a slavných florenckých rodin, jakož i kostely, vesměs to budovy ze století dvanáctého až šestnáctého. Ten ripaldinský a fiesolský pískovec, z něhož jsou většinou zbudovány, vzal za dlouhých věků na se barvu tmavohnědou, a vážně jako staré hrady nádherné úpravy pohlížejí na nás paláce Bargello, Gondi, Altoviti, Quaratesi, Bartolini, Rucellai a Strozzi — více méně mohutnou rustikou vynikající. A což ty kostely! Jako zkamenělé básně geniálního vzniku mluví k nám řečí němou, ale hluboce dojemnou. Jsou to majestatní mramorové epopeje, stavby úchvatné a bezvadné. Pravý canticus canticorum — píseň písní — mezi nimi jest dóm „Santa Maria del Fiore“, dílo to nesmrtelných budovatelů, jakož byli: Arnolfo, Giotto, Talenti, a konečně mistr Brunellesco, stavitel kopule. Od roku 1296 pracovaly hlavy i dílny těchto architektů až do roku 1472

Únos Sabinek.

Perseus Celliniho.

a dílo uznáno za dokonalé. Poněvadž však prodlením doby obložení zevnějších stěn mramorem různých barev zničeno bylo, pracoval posledních dvacet let stavitel de Fabris na obnovení této práce a roku 1888 dokonal své dílo ke cti Florencie a obdivu celého světa. Chcete-li se pokochati pohledem s ptačí perspektivy, nelitujte vystoupiti po 414 schodech na slavnou zvonici při tomto chrámu stojící. Odtud, s výšky 84 metrů, užijete skvostného rozhledu. Po straně dómu stojí osmihranný též kopulí krytý kostel křtitelní „il Battisterio“, jehož troje měděné dveře, zhotovené Pisanim a Ghibertim, jsou prací tak mistrovskou, že o nich Florenčané hrdě tvrdí, že by mohly zdobiti vchod do ráje. Cizinec, který má ku prodlení dosti času, ten nechť pozdrží se pod kopulí mosaikou krášlenou a pozoruje tu spoustu zvláštně oděných maminek, jež — s kojnými a také bez nich — sem novorozence ke křtu přinášejí; nikde jinde se totiž v městě nekřtí a křtiny při 170 tisících obyvatelů, jež Florencie čítá, přece něco vydají! Mezi radostí zářícími matinkami najdete často ženy

Palazzo vecchio ve Florencii.

andělské zrovna krásy, a co se týče kojných, ty nebývají také k zahození, neboť jsou to ponejvíce silné horské květiny z Apennin Etrurských neb z Umbrijských Alp.

Kolem Oratoria Misericordia ulicí „Calzajoli“ spěchá cizinec na „Piazza della Signoria“, na slavně proslulé to náměstí, kde roku 1498 velký Savonarola oběšen a pak s mnichy Fra Domenico a Fra Silvestro upálen byl. Zde stojí mohutný „Palazzo Vecchio“, jehož malbami pokryté síně nyní magistrátu florenckému slouží, a na protější straně pyšní se — dříve pro slavnosti určená „Loggia dei Lanzi“ (1374—1391), na kteréž poprvé vítězně konkuruje renesance s gotikou. — Zde nalézáme několik krásných skulptur, z nichž „Únos Sabinek“ Giov. Bologna z mramoru a sochu „Persea“ Benvenuto Cellini v kovu pracoval. Voskový model „Persea“ nalézá se v paláci Bargello a stojí za podívanou. Uprostřed této dvorany stojí antická skupina „Menelaos s mrtvolou Patroklovou“ (a ne Aias s Achillem, jak mnozí vykládají), dále po stranách Herkules a Kentaur Nessos (Bologna), Judita (Donatello), pak moderní sousoší „Achilles a Polixena“ (Fedi), a v pozadí šest antických soch z Říma, práce šablonovité.

* * *

Při prohlížení kostelů, jež každého naplňují největším obdivem, naleznete tolik uměleckých výtvorů a památek, že každý jednotlivý chrám vás upoutá na celé hodiny, a osm dní, kteréž jste městu chtěli obětovati, protáhlo se na čtrnáct a dosud neviděli jste celou řadu míst a sbírek. — Měl jsem několik přátel, kterým bylo sochařství tajemnou knihou. Tito, ačkoli znali slavné výtvory skulptury, postrádali přece citu, jenž při pochopení uměleckého díla i chladnému kameni jaksi život vdechuje. Pánové tito zůstávali, zkrátka řečeno, stále chladnými. Tu navštívili kostel S. Lorenzo a s ním souvisící „Capellu dei Depositi“, kdež se nalézají hrobky slavných Mediceů, které krášlí sochy nesmrtelné ruky Michelangelovy, a tu při pohledu na „Den“ a „Noc“ na hrobě Giuliana de' Medici a „Úsvit a Soumrak“ na hrobce Lorenza de' Medici — se jim konečně rozbřesklo a oni beze slov, v němém úžasu, stanuli a stáli dlouho, dlouho před těmito arcidíly. Můj osobní náhled jest, že obě slavné Venuše z nejlepší doby řecké (medicejská a kapitolinská) nedosahují umělecké výše „Noci“ a „Úsvitu“ Michelangela. Popisovati tyto sochy a hledati k jich ocenění pravých výrazů, nemám odvahy: dojem dá se tu postihnouti jenom okem.

Také kostel „Santa Croce“, před kterým stojí pomník Danteův, s běloskvoucím mramorovým a inkrustovaným průčelím, chová ve svém nitru zetlelé kosti a pozůstatky nesmrtelníků Michelangela, Alfieri-ho, Macchiavelli-ho, pak pomníky Dantea (pochován jest v Ravenně), Cherubini-ho, Galilea a mnoho uměleckých prací, mezi nimiž největšího pozoru zasluhují fresky, jichž tvůrcem jest Giotto. Chcete-li viděti slavnou madonnu od Cimabue, malovanou r. 1269, pospěšte do kostela „Santa Maria Novella“, který byl postaven na památku jedné ze smiřovacích slavností mezi Guelfy a Ghibelliny, a prohlédněte si toto dílo, kteréž svého času takový úžas a takové nadšení způsobilo, že je vynášeli z domu Cimabuova

za hlaholu zvonů a trub v průvodu nesčíslného množství do kostela. Líbit se vám asi příliš nebude, neboť má ještě nádech byzantinský, jejž Giotto později zavrhl.

K návštěvě všech kostelů a kaplí bylo by potřebí několika měsíců a myslím, že dosud bylo po skrovnu smrtelníků, kteří celou tuto obchůzku vykonali a vše dopodrobna si prohlédli. Jaká únava a jaké zmalátnění zmocňují se cestujícího i badatele při napínavém prohlížení všech možných objektů, je asi každému známo, a proto, jsme-li za dopoledne znaveni, hledáme pak odpůldne poklidu a zábavy. Zajdeme si tedy za „porta Romana“ na rozkošnou procházku „Viale dei Colli“ a uprostřed růží, vavřínů, kvetoucích keřů a stinných stromů kráčíme výše přes pahrbky Arcetri, Giramonte až k San Miniato, kdež nás požitek těch přenádherných výhlídek občerstvuje a únavy rychle zbavuje. Avšak chcete-li se podívati na pestrý rej života, jak vesele a bezstarostně ta „celá Florencie“ žije, zajeďte nebo zajděte si do městského sadu „Cascine“ a na potulce ve stínu jilmů, dubů, pinií a cypřiší najdete hojné příležitosti seznati Florenčany dle jejich zevnějšího — nátěru. Máte-li však za průvodčího některého z těch obyvatelů, kteří celou tu společnost, zde šumně se hemžící, z blízka a důkladně znají, uvidíte ji jeho brejlemi ve světle až příliš jasném.

Florenčan, kterýž je v domácnosti skromňoučký a spořivý, nezná ve veřejném životě, jehož účelem zábava jest, žádných téměř mezí a rád si zahrává na boháče, jehož největším požitkem jest paradovati na kozlíku za spřežením ohnivých koní, kterých se tu pronajímá ohromná spousta. Heslo Florenčana jest asi „O budoucí den se nestarejme“ a „Jen vesele!“ I ve vzduchu spočívá už jakási nálada k veselému životu a prazvláštní tato nemoc zachvacuje rychle i cizince, kterýž jí obyčejně velmi rád podléhá. Pamatuji se na jistého Vídeňana, kterýž tomuto příjemnému neduhu tak mocně podlehl, že své značné museální stipendium v Cascinách prostudoval a po čtyřnedělním bohorovném žití — „v hlavě poušť a v měšci poušť“ — do svého rodného města na Vídeňce se navrátil.

Nestačí-li vám florencká společnosť v „Cascině“, zajděte si do královské zahrady „Giardino di Boboli“, kteráž jest dvakráte týdně obecenstvu přístupna a jednou z nejkrásnějších zahrad celé Evropy. Vchod máte na levé straně paláce „Pitti“, a básnil-li Goethe zde svého Tassa, čerpal věru tu pravou náladu.

„Postavte mi mohutný palác!“ pravil velmož Pitti roku 1440 a Filippo Brunellesco jej — arciť jen z polovice — zbudoval; dokončení provedli postupně Ammanati, Parigi, Ruggeri a Poccianti (1839). Zde jest umístěna jedna z nejslavnějších obrazáren světa a „Galleria Pitti“, ačkoli co do počtu (492 kusů) neveliká, chová nesmrtelná díla ceny ohromné. Raffael, Sarto, Tizian, Fra Bartolomeo a jiní tvoří zde vybranou společnosť, kterouž jinde tak hned nenajdete. Znáte přec onu madonnu Raffaelovu (della Seggiola), sedící v nádherné lenošce a mající na hlavě ovin turbanu podobný, kteráž jest snad popularnější než drážďanská „Madonna di San Sisto“ — nuže, ta tu visí, a přijdete-li dnes do Florencie, sedí před ní jistě dva malíři — kopisté a za sto, dvě stě let budou navštěvovatelům galerie vždy jiní a jiní kopisté překážeti. Jakou potíž s těmito

Kostel Santa Croce ve Florencii.

Palazzo Pitti ve Florencii.

každému protivnými stínidly má ředitel gallerie, mohu vám lehce vysvětlit. Dám se zaznamenat, že chci pracovati také kopii. Ředitel otevře knihu a zanese mne pod číslem „osmdesátčtyři“ a sdělí mi přívětivě, že mohu za „sedm let“ opět zavítat do Florencie, že těch 83 předchůdců do té doby bude hotovo. „Galleria Pitti“ spojena jest zvláštní chodbou, která vede nad zlatnickými krámy, umístěnými na starém mostě „Ponte vecchio“, přes Arno a končí v Palazzo degli Uffizi, ve kterémž uloženy jsou různé sbírky nesmírné ceny. V šestadvaciti síních a třech koridorech uloženo tu: 389 obrazů, 33 tisíc rytin a ručních nákresů, 15 tisíc mincí, 15 set egyptských památek, na 5 tisíc řezaných drahocenných gem, broncoviny, skulptury a 210 tisíc svazků vzácných knih a 11 tisíc rukopisů. Malý osmihranný sáleček těší se tu největší návštěvě a „Tribuna“ (sál čís. 25.) bývá vždy přeplněna. „Zde by se mělo člověčenstvo jen kleče dívat“, šeptá si mnohý enthusiast v této nejvyššímu umění zasvěcené síni. Hned naproti vchodu stojí „ona“, kterou stvořil syn Apollodorův — Kleomenes, jehož jméno by měla nésti. Takto se však jmenuje „Venuše Medicejská“, má celá ramena nově přidělaná, což jest hanebné: měli ji nechat bez ramen jako „Venuši Milosskou“, poněvadž každá restaurace skulptur pochybena bývá. Však proto přece jest božskou. To ostatní, co ještě najdete v „Tribuně“, jest arci vše nesmrtelné a mezi obrazy dlužno vyhledati nejprve díla od Raffaela, Tiziana, Dürera, Mantegniho, Sarte-a atd. Blaze tomu, kdo sem může chodit den co den! —

Když konečně jste si „celou Florencii“ (?) prohlédli, odebeřte se na „Ponte Vecchio“ a kupte si tam u zlatníků „nad vodou“ nějakou památku na to krásné město. Starožitností tu nekupujte žádných, neboť ty jsou vesměs padělané; rovněž chraňte se koupi obrazů, ačkoliv vás pokoušeti budou gentlemani v úboru bezvadném — odolejte — neboť jest to všechno „švindl“. Na konec zjevím něco našim výtvarníkům. Znáte jméno malíře: Gianetto Cordegliaghi-ho, současníka Leonarda da Vinci? Neznáte a nenajdete ho téměř nikde zaznamenaného, jeho díla nikdo nezná. A přece byl to mistr tak znamenitý, jako Tizian, Vinci a Correggio. Pojedete-li jednou do Florencie, zeptejte se, kde bydlí slavný sběratel obrazů Dr. Beggi a ten Vám ukáže „Floru“ od Cordegliaghi-ho, před kterouž jistě sejmete klobouk. Vlastnoruční pérem kreslený portrét od Raffaela — pověřený všemi slavnými znalci — má Beggi také a Leonarda Vinci-ho barevnou skizzu k slavné „Poslední večeři“ vám tolikéž ukáže a ještě jiná proslulá díla ceny nesmírné. Jen se jděte podívat.

Dramatická literatura starých Indů.

Napsal Dr. Em. Kovář.

O počátcích a vývoji indického dramatu nemáme bezpečných zpráv a jen různé stopy vedou nás do daleké minulosti, kde jakoby hustá mlha nedovolovala rozeznati obrysy těchto počátků. Dr. Zubatý* dobře ukázal, že slovesnou formu dramatickou nalézáme již na prahu zachované indické literatury, totiž ve sbírkách hymnů, jimiž Indové ve svém starověku velebili své bohy. Již mezi těmito hymny nalézáme formu dialogickou a monologickou a určité momenty děje vyličují se řečí přímou. Tato forma prostě dialogická je zajisté někde jen zdánlivá. Nejstarší poesie epická byla na polo řečí nevázanou, na polo vázanou. O velikém ději se vypravovalo, některé důležitější momenty se opěvovaly. Tyto části, složené formou metrickou, se uchovávaly beze změny, části prosaické, pouhé vypravování, bývaly improvisovány a každý vypravěč povídal je způsobem libovolným, jen obsah zachovávaje, a někdy ani toho nezachoval. Pověsti staroirské, staronordické, pověsti středověké mívají tuto formu. V Indii v lidových povídkách zachovala se podnes. Nicméně je při některých hymnech védských patrno, že spojující text prosaický by byl zcela zbytečným, tak že v platnosti zůstává fakt, že již v nejstarší literatuře staroindické celá situace bývá líčena řečí přímou, dialogem nebo i monologem.

Též vlastní epická literatura staroindická, poněkud mladší než hymny védské, má často formu dialogickou. V Mahábháratě bývaji celé veliké partie pouze dialogy jednajících osob, jež přerušují pouze slova „N. N. pravil." Tato slova stojí skoro vždy mimo metrum, tedy mimo vlastní text. Tyto básně bývaly a jsou až dosud recitovány, ovšem osobou jedinou, která modulací hlasu naznačuje střídání mluvících osob.

Složité obřady bohoslužebné, zvláště při obětech, různé pohyby, výkony, určité přecházení kněží, recitace, zpěvy, odpovídání si dodávaly obřadům těmto velice rázu theatrálního. Ale i mimo to jsou v obřadech obětních celé dramatické výjevy, z nichž Dr. Zubatý některé vylíčil. Při oběti sómové byl představován výjev znázorňující prodej sóma. Jedna osoba představovala kněze, druhá prodavače, který není rodu árského. Oba smlouvají se o cenu sóma, až se shodnou. Ke konci je však prodavač bit a všecko se mu vezme. I při jiných obětech bývají podobné dramatické výjevy a vystupují v nich jednak representanti živlu árského (Indové prvých tří kast: brahmanův, kšatrijův, váisjův), jednak živlu neárského (súdrové, káutsové a pod.); tyto dva živly spolu zápasí a representanti Árjův ovšem vždycky zvítězí.

Nikde nebylo kastovnictví tak tuhé jako v Indii. Ze všech kast byla nejdůležitější kasta kněží (brahmanů), jež příliš se oddělila od ostatního

* Listy filologické 1887

lidu indického. Nejen veškeru bohoslužbu, ale všecku vzdělanosť vyhradila sobě a pak vtiskovala svou pečeť vší indické veřejnosti, celé literatuře, všem projevům ducha. Tomu nebylo tak vždy. V nejstarších dobách védských nebylo ještě kast a nebylo zvláštní kasty kněžské. Bohům sloužili starší rodin nebo nadanější. Dělo se to co možná řečí vznešenou a úkol obětníků svěřoval se rád těm, kdož, zvláště jsouce nadáni, dovedli bohy vzývati a velebiti řečí umělou, vázanou a vznešenou: básníkům-pěvcům. Obřady tehdy neměly ještě významu tajemného, leč byly plodem národních obyčejů a choutek. Ony dramatické výjevy mohou pocházeti jen z oněch dob, kdy kněží nebyli ještě zvláštní kastou, kdy obřady byly ještě každému srozumitelny a vyhovovaly národním zvykům a choutkám. Později, kdy kněžími nebyli více obyčejní (jen básnickým nadáním vynikající) mužové národa, ale rodem určení, vážní a učení brahmani, sotva by se podobné výjevy byly dostaly mezi obřady. A tak i některé části nejstarší indické poesie, i obřady posvátné svědčí, že v lidu indickém již v nejstarších dobách žila náklonnosť k dramatické formě poesie a k dramatickým výjevům.

Literatura časem ocitla se úplně v rukou brahmanův a ti nepěstovali dramatické poesie, k níž v dobách starších byly dány popudy a počátky. Ale v lidu zůstala záliba v dramatických výjevech, jež domohla se i jejich provedení.

V dobách, kdy nebylo ještě kasty kněžské, měl lid zajisté dosti značné účastenství při obětech. Prováděl různé hry a slavnosti. Sem náležejí i dramatické výstupy dříve uvedené. Tyto výstupy zachovaly se jako zbytek v doby pozdější, kdy lid obřadům již pranic nerozuměl, kdy účastenství jeho bylo od brahmanů zcela vyloučeno — leda že platil výdaje na oběti. Ale lid chtěl se náboženských slavností účastniti a neměl-li co dělati při oběti, měl svá processí a slavnosti i hry náboženské, při nichž zachovaly se dramatické výjevy jako v dobách starých.

Tyto dramatické výjevy (nátjam nebo nátakam) pěstovaly se hlavně na počesť boha Višnua. Již mythický zakladatel dramatické poesie, Bharatas složil první kus o Lakšmí, indické Štěstěně, jak volí si Višnua za manžela. Samgítam, výjev složený z tance, zpěvu a hudby, pochází od Kršna (vtěleného Višnua) a pastýřek. Zabití Kamsa, spoutání Balia a jiné oblíbené látky těchto výstupů jsou vzaty z legend o životě Kršnově, vtěleného na zemi boha Višnua. Byly tedy tyto hry dosti podobny středověkým našim mysteriím a tragódiím řeckým na oslavu Dionysovu.

O těchto neumělých dramatických výjevech dovedeme málo pověděti. Nejspíše podobají se nynějším dramatickým hrám bengalským, játrám, jež bohužel také málo známe. Játrá značí chod, processí a pak i dramatickou hru, právě jako řecká kómódia. Nejspíše vznikly játry z processí se zpěvy, konaných na poctu bohů, hlavně Višnuovu. Dramatické hry provozují zvláštní herecké tlupy kočující a provozují je při všech náboženských i světských slavnostech. Výjevy ze života Kršnova, jmenovitě jeho milostná dobrodružství jsou hlavním obsahem játer. Jádrem jejich jsou písně zpívané dle určitých, ustálených melodií, dialog přidává se improvisací, a je-li napsán, projevuje málo obratnosti a ještě méně vkusu. Hry tyto mají své žertovné figury, z nichž vyniká Kubdžá

(Hrbatá), žena Kršnova. Játry nemají rozdělení v akty a sceny, nicméně zabírají často celý den od rána do večera, což herce značně unavuje. Provozování je velmi primitivní. Hrává se na návsi. Výprava je tak chuda, že celý apparat vešel by se do malého pytle, a skládá se z několika pastýřských oděvů, falešných vousů, vlásenek a pastýřských holí. Úlohy ženské hrají muži.

Staroindické nátakam, neumělá dramatická hra lidová, bylo podobno bengalské játře. Slovo nátjam a nátakam značí původně tanec, aneb spíše umělé, úmyslné pohyby těla a údů vůbec. K tomuto tanci pojil se text zpívaný, v rythmech shodný s pohyby těla a text prostě mluvený, prosaický, k němuž pojila se určitá mimika. Takovéto nátjam je vetkáno tu a tam v umělé drama a tím se zachoval nám aspoň obrys jeho.

Nejznamenitější ukázkou takového k dramatickým účelům užitého nátja zůstane však čtvrtý akt Kálidásova Vikramórvasíja. Užijeme tu líčení Dra. Zubatého.

Král Purúravás polo šílen bolem nad ztrátou milované manželky, víly Urvasí, jež, opustivši ho z liché žárlivosti, kouzlem byla proměněna v lianu, hledá svou družku v rajském lese, vidí ji ve svém rozechvění brzy zde a brzy onde, stále zase poznáním pravdy vraceje se k trpké skutečnosti. Veliký tento výstup, jenž z úlohy Purúravasovy zajisté dovedl utvořiti parádní úlohu herců indických, vyplňuje skoro celé jednání; teprv ke konci shledává se král se svou družkou, i svědčí o znamenité vytřelosti aesthetického vkusu básníkova, že ani zde nevzdal se formy, již si byl vyvolil. Ovšem, v tomto aktu sotva smíme viděti již zcela věrný ohlas vlastního nátja, spíše podobá se veliké dramatické arii s recitativy. Na účet umělého vypěstění prostější formy prostonárodní lze klásti neobyčejnou délku výstupu a prosté recitování strof.

I ukázku tohoto výstupu podáváme dle překladu Zubatého:

(Zpěv za scénou:)

Hle, mocný stáda slonů král —
po družce milé stesk mu mysl mámí —
hruď květy stromů zdobenou,
pln zoufalství tu bloudí houštinami.

(Purúravás kvapně vystoupí, pomaten, upíraje zrak do vzduchu):

„Ha, stůj, rakšase (= zlý duchu) zlotřilý! Kam unášíš mou milovanou družku? — Jak? vzlétl ze skály na oblohu a teď mě ještě zahrnuje deštěm střel! — (Zdvihne hroudu a běží za svým přeludem. Po té za zvláštní melodie s určitou mimikou se ohlíží, zpívaje:)

Královský hamsas,* oko plno slz
a srdce rozerváno lásky bolem,
od milé družky svojí odloučen
tu po jezeře rajském plyne kolem.

(Žalostně:) Jak že?

* Oblíbený vodní pták.

To temný jenom, hustý oblak je
a sveřepý ne rakšas;
to boží duha, v dáli rozpjatá,
ne luk to smrtonosný;
to zase deště chladné krůpěje,
ne ostrých šípů příval;
to blesk je zlatem zářivý,
ne Urvasí má krásná!

(Padne bez vědomí na zem; pak vzdychne, vstane a zase zpívá:)

Mně zdálo se, že tvor kýs zlotřilý
tam v dáli unáší mou družku krásnou:
to rosu ssílá na zem černý mrak
a skrývá v sobě blesku záři jasnou.

Kam tedy mi zmizela?

Z hněvu ukryla se? — vždyť pak láska její
nezná hněvu dlouhého.
Vrátila se do nebes? — vždyť její srdce
navždy s mým je sloučeno . . .

Některé druhy dramatických výtvorů, jež se uvádějí v theoretických spisech, zajisté sluší počítati k plodům prostonárodním anebo k takým umělým, jež byly básněny podle vzorů prostonárodních. Nátjarásakam skládá se hlavně ze zpěvu a tance, obsahem je láska a veselosť. Má jen jedno jednání. Prasthánam má tutéž látku, ale osoby jsou z nejnižších tříd. Jádrem je zpěv, hudba a tanec; má dvě jednání. Ullápjam má jedno jednání; děj je mythologický, city jsou láska, veselosť a pathos; dialog je promíšen zpěvy. Kávjam je milostná historie o jednom jednání, promíšená poetickými strofami a písněmi. Hallísas je zábavná hra ve zpěvu a tanci, obyčejně v jednom jednání. K definicím uvádějí theoretikové indičtí také příklady a vzory, které se bohužel nezachovaly.

Dramatické výstupy lidové v Indii braly si látku ze své bohaté mythologie, hlavně z legend o Višnuovi — Kršnovi, a prováděly se zvláště při náboženských slavnostech na počest tohoto boha. Hry tyto byly směsicí tance, mimiky, přednášení textu prosaického, recitace textu metrického i zpěvu písní. Hry tyto prováděli herci, kteří byli stavem zvláštním, nepříliš váženým. Byli úplně podobni našim komediantům; putovali od místa k místu a spěchali provozovat své umění při všech slavnostech a poutích. Pověsť jejich a zvláště herček nebyla kalá.

Tato prostonárodní poesie našla umělé následování, čímž byl dán podnět k dalšímu vývoji dramatického umění a literatury. Že prostonárodní hry dramatické byly vskutku podkladem a počátkem, že umělé plody dramatické vznikly teprve na jejich základě, dokazují již terminy her, herců a pod. (nátjam, nátakam, natas a pod.), které nejsou sanskrtské, ale prakrtské, tedy hláskově otřelé tvary z řeči lidu. Dále to dosvědčují stopy v umělých dramatech, jako jest ta, že skutečné písně nezpívají se sanskrtem, ale nářečím maháráštrí.

Z dramatického tvoření starých Indů se poměrně mnoho nezachovalo. Zachovaly se plody umělé a skoro jen ty nejdokonalejší. Nemůžeme tedy podati jasného obrazu dramatických výstupů lidových ani dokladů jednotlivých fasí vývoje dramatu až k cenným plodům uměleckým, jež se nám zachovaly. Musí nám postačiti všeobecný nákres, sestavený na

základě různých pramenů, jak jsme jej podali. Zkrátka: Indové od svých nejstarších dob byli nakloněni výstupům dramatickým a lid je rád pěstoval při náboženských slavnostech. Výstupy tyto skládaly se z tance, mimiky, vypravování (v dialogu i monologu), recitace a zpěvu. Herci těchto lidových výstupů dramatických vypěstovali konvencionalní pohyby k označení citů i situace a také různé druhy těchto her. Alespoň mezi druhy, jež uvádějí indičtí theoretikové, sluší některé, které jsme nahoře uvedli, pokládati za vypěstované v prostonárodních hrách dramatických. Tyto druhy napodobovaly se uměle, což tvořilo přechod od her prostonárodních k úplně dokonalým dramatům umělým. Bohužel, jako se nedochovaly plody prostonárodní (ač ráz jejich zrcadlí se dosud v nynějších hrách bengalských), tak nezachovaly se ani umělé jejich napodobeniny — až na jedinou. Jest to Gítagóvindas.

Gítagóvindas pochází od básníka Džajadéva ve 12. století po Kristu, kterouž pozdní dobou si vysvětlíme, že je všecko v něm, i písně, básněno sanskrtem. Přílišná přeplněnost slohu svědčí sice o básnickém nadání skladatelově, ale není věrným napodobením. Nicméně je cena básně veliká pro literární historii.

Gítagóvindas značí góvinda, t. j. pastýřského Kršna, v písních. Úvod je věnován sebechvále básníkově a dvěma hymnům na Višnua — Kršna. Počátek básně předvádí nám Rádhu, milenku Kršnovu, jež, trápena jsouc hořem lásky, hledá miláčka svého po lesích. I přichází k ní přítelkyně a písní jí vypravuje, jak mezi tím Kršnas požívá krás vesny a tančí s pastýřkami. Vede ji a ukáže jí ho, jak v zástupu laškovných pastýřek žertuje; při tom zpívá druhou píseň. Rádhá s ostnem žárlivosti odchází a pod stromem, v jehož vrcholcích bzučí roj včel, písní žaluje přítelkyni svůj bol. Líčí, jak stále myslí na krásného nevěrníka a touží po něm, an s jinými žertuje. V další písni, plné horoucí lásky, prosí přítelkyni, aby jí miláčka přivedla zpět do náručí.

Haris (= Kršnas) vzpomene si náhle na opuštěnou milenku. V lítosti opustí dovádivý dav a usedne v křoví na břehu řeky. Zpěvem žaluje na sebe, že rozhněval si Rádhu, prosí ji za odpuštění a prosí boha lásky, aby ho více netrýznil. V tom přijde k němu Rádhina přítelkyně, líčí mu touhu milenčinu a vyzývá ho, aby k ní šel. Kršnas nakáže jí, aby se vrátila k milence, zvěstovala jí jeho lásku a přivedla ji samu k němu. Přítelkyně se vrátí a překrásnou písní vykládá Rádhě Kršnovu lítosť a bol a druhou písní vyzývá ji, aby se k němu odebrala. Rádhá je však příliš sesláblá i spěchá přítelkyně zpět ke Kršnovi, aby mu zvěstovala její stav. Učiní tak opět písní, v níž ke konci ho vyzývá, aby sám přišel k milence.

Když přítelkyně odešla ke Kršnovi, Rádhá osaměla, toužebně čekajíc na svého miláčka. Zašlo slunce, vzešly hvězdy a měsíc a Rádhá dosud čekala nadarmo. Cítí, že jest oklamána nejen milencem, ale i přítelkyní. Svému bolu ulevuje písní, v níž trpce si stěžuje na její faleš. V tom však již vrací se přítelkyně, leč Kršnas dosud nepřichází. Rádhá je již přesvědčena, že ho jiná láska zdržuje, a zpívá v blouznění o štěstí své domnělé sokyně. K ránu konečně přichází Kršnas. Rádhá zasype ho výčitkami a písní odpuzuje od sebe. Haris odejde a přítel-

kyně jinou písní radí Rádhě k smířlivosti. K večeru vrátí se Kršnas a zpívá píseň plnou horoucí lásky, prosí o smíření a opětnou milosť. Rádhá povolí, a když Kršnas vrátí se do své chýše, vesele oblekne si své ozdoby. Družka její dvěma písněmi pobádá ji, aby se odebrala k svému miláčku. Rádhá jde v průvodu družek; přijde k loubí, kde Kršnas odpočívá na lůžku, a u vchodu zůstane stydlivě státi. Poznovu vybízí ji družka, aby jen vstoupila a užila s Krsnem sladkostí lásky. Družky ji opustí a opuštěnou volá k sobě miláček. Rádhá jde k němu a oba oddají se rozkošem. Poslední píseň, kterou však Rádhá sama nezpívá, líčí, jak Rádhá prosí Kršna, aby ji zase oděl jejími ozdobami. Ke konci je zase chvála básníkova. — Celkem je písní 22 mimo úvodní chvalozpěvy. Situace mezi jednotlivými písněmi je líčena epickými strofami určenými k recitaci. Proud děje je přerušován strofami, jež svolávají na čtenáře (diváka) požehnání Višnuovo; těmito strofami je rozdělena báseň na oddíly. Touto básní je znázorněno, jak vypadala komposice primitivního dramatu indického. Obsahem i rázem svým podobá se Šalamounově Velepísni. Obě básně měly také týž osud, že opojně smyslné jejich erotice byl podkládán význam mystickonáboženský. Důležito je, že pěvec Gítagóvinda pocházel z Bengalska, kde podnes hrají se podobné hry.

II.

Indové připisovali vynalezení umělého dramatu mythické postavě, Bharatovi, jenž prý první před bohy prováděl tance a dramatické hry, při čemž Gandharvové (polobozi podobní řeckým Kentaurům) a Apsarasy (víly vodní) měli úkol herců a hereček. Bharatovi se také připisují pravidla o dramatickém umění. Ale slovo Bharatas značí samo herce, tak že mythický Bharatas není leč zosobněním herectví. My jsme původ indického dramatu jinak vyložili.

Indové mají mnoho theoretických spisů o dramatě a rozeznávají dvě kategorie dramat: r ú p a k a a u p a r ú p a k a; prvních je 10, druhých 18 druhů. Drama par excellence slulo nátakam. Děj jeho je vzat z dějin nebo mythologie, obsahem je láska nebo heroismus, osoby jsou vždy vznešené. Dikce je plynná a mohutná. Nemá méně než 5 a ne více než 10 jednání. I živel veselý je v něm zastoupen a konec je vždy šťastný. Tragická katastrofa v indickém dramatě vůbec nikdy nepřichází, Indové neznají truchlohry v našem smyslu. Příklad nátaka je Kálidásova Sakuntalá. Prakaranam je méně vznešené než nátakam, jeho děj je vzat z obyčejného života. Mezi uparúpaky vyniká nátikam, jež od nátaka liší se pouze tím, že je kratší, má jen 4 akty.

Každé drama počíná prologem nebo předehrou; počátek tvoří modlitba, po té je krátká zpráva o dramatě, jež se má sehrati, pak je dialog mezi ředitelem a někým z herecké společnosti, jímž se má získati pozornosť publika. Počet jednání jest od jednoho do desíti. Někdy bývá zachována jednota času a mezi jednotlivými akty máme si mysliti, že uplynulo jen několik minut, jindy celou noc, jindy i několik let. V Sakuntale vidíme na počátku vyvíjeti se milostný poměr, z tohoto poměru pošel hoch, kterého v posledním jednání slyšíme již mluviti. Uplynulo

tely mezi prvním a sedmým jednáním několik let. Ani jednota místa se nezachovává a osoby hrají brzy na náměstí, brzy uvnitř domu, brzy ve vybájených vzdušných končinách a pod. Počet osob je neomezený a někdy vystupuje pestrá směsice nejrůznějších postav. Řeč je velmi rozmanitá a prosa střídá se s rythmy. Osoby podle hodnosti mluví různým nářečím; králové, rekové, brahmani mluví sanskrtem, ženy zpívají maháráštrí a mluví sáurasérí, kterou mluví též děti, nižší muži a vznešenější služebnictvo. Nižší osoby mluví mágadhí, jiní abhízí atd. Zpěvy bývaly provázeny hudbou, údery na bubínek označovaly rythmus, kromě něhož byla oblíbena víná, indická loutna. O scénickém apparátu víme velmi málo; byl asi dosti chudý. Králové a velmoži mívali v palácích zvláštní síně určené pro hudební a dramatické produkce. Jeviště bylo pro každou zvláště zhotoveno. Od hlediště nebylo odděleno oponou, nýbrž bylo otevřeno. Opona zastírala zadní část jeviště, odkud vycházeli herci a kde byla garderoba, podobně jako bylo u řeckého divadla; opona sama slula javaniká (= iónská, řecká).

Ze slavných dramatických spisovatelů žil Bhavabhútis v osmém, Kálidásas v šestém století po Kr., Súdrakas je o něco, nikoliv o mnoho starší. I může se říci, že zlatá doba indického dramatu byla od 5. do 8. století po Kr. Okolo roku 500 žil Súdrakas, v 6. století žil Kálidásas, v 7. Sríharšas, v 8. Bhavabhútis; Visákhadattas žil okolo r. 700. Šesté století je vůbec dobou rozkvětu klassické literatury indické. V něm, ve století Kálidásově, byla básněna nejlepší dramata, vznikly nejpěknější umělé epopeje, rozkvetla nejkrásnější poesie lyrická V téže době nabyly veliké slávy indické bajky a pohádky, že perský král dal je překládati do svého jazyka domácího, v téže době žili slavní románopisci, filosofové, učenci. Ještě v dalších dvou stoletích udržovala se indická literatura na výši, ale rozkvětu 6. století nedosáhla již nikdy.

Kdo přečetl několik dramat indických a srovnal je s Gítagóvindem, ten cítí mezi nimi veliký rozdíl. Ještě větší propasť zela zajisté mezi těmito klassickými dramaty a neumělými výstupy lidovými, kde asi ještě více než v Gítagóvindě panovala těkavost, pokud jde o místo a čas, posloupnosť byla spíše epická než dramatická, jednotlivé momenty byly líčeny výlevy lyrickými. Děj se nerozvíjí, ale konstatuje jako v básni epické. Tento rozdíl mezi prostonárodním a klassickým dramatem indickým je tak veliký, že mnozí chtěli jej vysvětliti vlivem řeckým. A. Weber a jmenovitě E. Windisch jsou zastanci tohoto výkladu, ukazujíce na různé shody mezi indickým dramatem a novější řeckou komódii. Nejpřednější známkou řeckého vlivu je ovšem název opony na zadu jeviště javaniká t. j. řecká. Většina však učenců je toho náhledu, že indické drama klassické vyvinulo se úplně na domácím podkladě, ponáhle z her prostonárodních.

Nebudeme se do podrobna obírati těmito výklady a jen tolik povíme. Mezi dramatem indickým a novější řeckou komódií jest mnoho shod, ale i mnoho rozdílů, jež svědčí pro samorostlosť indického dramatu. Též mnoho domnělých shod dá se vysvětliti bez vlivu řeckého samostatným vývojem. Na druhé straně je veliký rozdíl mezi prostonárodními plody a klassickými dramaty, že přirozený vývoj těchto z oněch

se bez cizího vlivu dosti těžko dá mysliti. A dále se musí toto vytknouti. Osvěta řecká často, zvláště od dob vítězných výprav Alexandrových, zasahovala do kulturního vývoje indického. Hlavně vliv řecký působil na západu Indie od dob Menandrovy vlády v polovici 2. století před Kristem. Na západě Indie byly královské a knížecí dvory řecké, při nich též učenci a umělci řečtí, a Indové mnoho, přemnoho přijali z řecké vzdělanosti. A v palácích řeckých bylo oblíbeno drama a sice v době oné panovala novější komódia. Indický lid měl sice dramatické hry od pradávna, ale nevyvinuté; vyšší kruhy tedy znaly dramatické hry, ale nepěstovaly jich, spíše hleděly na ně s patra. A tu tytéž vyšší kruhy viděly umělecky zpracované drama na dvořích královských! Nechybíme tedy, když ocenění dramatu v kruzích indické intelligence, uznání, že hodno jest uměleckého spracování, přičteme řeckému vlivu. Bez řeckého vlivu sotva by indičtí knížata a vzácnější rodiny chovali pěstitele mimiky a zpěvu a sotva by dali své deery cvičiti ve zpěvu a tanci, v umění provozovaném od opovržených herců lidových výstupů. Vliv řecký způsobil, že pěstování dramatu neponechalo se jen lidu a básníkům prostonárodním, nýbrž že pokoušeli se o ně i básníci nejlepší. S tím zajisté souvisí, že sídlem nejstaršího umělého dramatu je západ Indie, hlavně slavná Uddždžajiní, řecká Odzéné. Když básníci indičtí počali pěstovati umělé, klassické drama, měli před sebou dvojí vzor: řeckou komódii a rozmanité plody domácí, prostonárodní. Tento vzor byl jim přirozenější, obrali si jej a dodali mu pouze řecké ušlechtilosti.

Můžeme říci, že se nám líbí Schroedtrovo přirovnání indických dramat k dramatům Shakespearovým. Vše je individualně charakterisováno proti typickým postavám řeckého divadla. Čas a místo se mění. Řeč je velmi případná; hojně je též slovních hříček. Živosť, mnohostrannosť jednotlivostí, střídání vážných momentů s komickými, zvláštní humor, ano i charaktery osob, též vkládání romantického živlu do dramatu, zabíhání do říše bájí, to vše upomíná více na Shakespeara než na řeckou veselohru, jež jedině mohla býti vzorem básníkům indickým, neboť ona se pěstovala v době hlavního styku Indův s Řeky.

III.

Ještě sluší se seznámiti s některými nejdůležitějšími dramaty indickými. Nejstarší umělé drama je Mrččhakatiká (hliněný vozík), jež je věnována králi Súdrakovi. On sám nebyl jejím spisovatelem, ale některý básník žijící na jeho dvoře; protože však jeho jméno je neznámo, mluví se o dramatě Súdrakově. Mrččhakatiká náleží do druhu dramat zvaných prakarana a její obsah je tento:

Čárudattas, bývalý boháč, který svou štědrostí a lidumilností přišel o jmění, stěžuje si příteli Máitréjovi na nevděk lidský. V tom vystoupí Vasantaséná, hetéra zamilovaná do Čárudatta, prchajíc před sprostým a lakotným švagrem královým, jenž ji pronásleduje, chtě ji dostati a s ní i značné její jmění. I vklouzne do otevřeného domu Čárudattova. Králův švagr, jeho sluha a pochlebník ji chytají, ale v noční tmě chytí brzy jeden druhého, brzy cizí služku v domněnce, že chytili bohatou krásku.

Omyl se objeví. Králův švagr láteří před domem a nedá se utišiti ani svým pochlebníkem, který připomíná, že je urážkou hlomoziti před domem všeobecně váženého Čárudatta. Vasantaséná zatím prosí Čárudatta, aby přijal k sobě v uschování její skříň se skvosty. — Jednání první.

Hetéra mluví se svou služkou Madanikou a přiznává se jí, že miluje Čárudatta, nic nedbajíc jeho chudoby. V tom objeví se na jevišti bývalý sluha Čárudattův, jsa pronásledován spoluhráči, jimž nemůže zaplatiti, co ve hře zůstal dlužen. Po scéně velmi živé podaří se mu uprchnouti do domu hetéřina. Jsa zachráněn, že neztratil osobní svobody, umíní si státi se mnichem. — Jednání druhé.

Třetí jednání představuje Čárudatta s Máitréjem, kteří přijdou domů z koncertu a odeberou se spat. Máitréjas vezme k sobě na lůžko skvosty hetéřiny. Do domu jejich však se vloupá Sarvilakas, který je zamilován do Madaniky, služky hetéřiny, a který krade, aby svou milou mohl vykoupiti z poddanství. Krádež se mu podaří, ukradne skvosty hetéřiny spícímu Máitréjovi. Když pozná se krádež, žena Čárudattova odhodlá se nahraditi ztrátu všemi svými perlami.

Ve čtvrtém jednání přijde Sarvilakas do domu hetéřina, aby vykoupil si od ní svou milou Madaniku a nabízí za ni šperky, jež paní poznává za své. Zloděj je prozrazen, leč paní se uspokojí, když se doví, že nikomu při krádeži neublížil. I vydá mu Madaniku. Náhle zahlučí na ulici vřava. Mladý pastýř Árjakas jest jat na rozkaz královský. Lid však bouří se, neboť drží s Árjakem proti králi. I Sarvilakas spěchá, aby ho vysvobodil z rukou královských biřiců. Mezitím přijde přítel Čárudattův Máitréjas a přináší od tohoto perly, aby je odevzdal v náhradu za ukradený šperk. Dáma uloží mu, aby vyřídil Čárudattovi její pozdrav a že k večeru ho sama navštíví.

Tato návštěva je předmětem pátého jednání. Jest to milostná scéna kusu. Čárudattas ukojí lásku Vasantaséninu. K tomu sluší připomenouti, že v Indii panovalo mnohoženství. Milostný poměr k hetéře není podle indického názoru nic nemravného a sama manželka Čárudattova nevidí v něm nic nekalého, ba spíše s ním souhlasí, nežárlíc.

Na zejtří ráno jest kráska ještě v domě Čárudattově, laškujíc s jeho synáčkem. Hošík pláče, že má za hračku pouze hliněný vozík, kdežto hoch sousedův má zlatý. Vasantaséná naplní mu vozík svým šperkem, za nějž si může také zlatý koupiti. Po té opustí dům. Venku zatím je vřava, jaká bývá v pohnutlivých dobách. Hetéra omylem vstoupí do vozu králova švagra a ve voze jejím zachrání se a ujede Árjakas, uprchlý z vězení a pronásledovaný strážci královými.

V sedmém jednání pomáhá Čárudattas Árjakovi k dalšímu útěku. Děj odbývá se v zahradě, již spatřujeme opět v jednání osmém. Mnich, bývalý hráč, kterého jsme poznali v druhém jednání, chce si v zahradním rybníce vyprati šat, ale králův švagr přepadne ho a velmi zle s ním nakládá. Mezi touto scénou přijede vůz, v němž sedí hetéra. I pokouší se králův švagr znovu o její přízeň. Když je však odbyt, rozhněvá se a chce ji utratiti, a když nikdo ji nechce zabiti, sám ji uškrtí. Po té odejde s úmyslem, že obžaluje nenáviděného Čárudatta ze zavraždění

hetéry. Ale když odejde, vrátí se onen mnich, vzkřísí opět krásku a odvede ji do blízkého kláštera.

Předmětem devátého jednání je soud Čárudatta, obžalovaného od králova švagra ze zavraždění Vasantaséný. Marně svědčí pro něho přátelé. Máitréjas náhodou vysype šperky, jež kráska darovala synkovi Čárudattovu, a tím podán hlavní důkaz viny. Nevinný Čárudattas je odsouzen k smrti.

V desátém jednání má býti poprava již již vykonána. V tom přispěchá mnich s Vasantasénou. Vše se objasní. A když je scéna na vrcholu napjetí, zavzní pokřik — revoluce vypukla. Král je svržen a zvolen nový král Árjakas. Královu švagru je život zachován na přímluvu Čárudattovu. Vasantasénā stane se řádnou chotí svého vyvolence.

Vzorem dokonalosti jsou dramata Kálidásova. Jsou uhlazena, klassicky krásná, jejich lahoda není nikde rušena ničím odporným ke zvýšení dramatického dojmu. Všude vládne tišivý klid. Na vrcholu dramatického tvoření je známá Sakuntalá, indického nátaka vzor nejdokonalejší. Českému čtenářstvu je známa, proto podáme obsah její jen zkrátka.

Po krátké předehře vidíme krále Dušjanta na lovu. Žene se za gazellou a tak dostane se do háje, kde žije světec Kanvas. Král doví se o tom od kajícníka a vstoupí do háje, zanechav lovu. Jsa ukryt, vidí prostou, milou scénu. Sakuntalá čtveračí s družkami, prohlíží květiny a odhání včelku, jež ji znepokojuje. Této příležitosti chopí se král, vystoupí a dá se do řeči s dívkami. Mezi řečí vzplane v něm láska ke krásné dceři poustevníkově, jež v Sakuntale vzbudí horoucí ohlas.

Ve druhém jednání poznáváme královského šaška, vidúšaka, stálou figuru indických dramat, jenž stýská si na choutky královy, na nepříjemnosti lovu, na svou únavu. Král žertuje s ním a svěří se mu i se svou láskou. Přijdou kajícníci a prosí krále o ochranu jejich oběti proti zlým duchům. Král slíbí, ale již přichází posel od královny matky, aby se k ní do města navrátil. Král je na rozpacích, které povinnosti má spíše dostáti, i pošle za sebe vidúšaka do města a sám zůstane k ochraně kajícníkův a na blízku Sakuntale.

V třetím jednání vidíme Sakuntalu, chorou z milosti, v důvěrném rozhovoru s družkami, jimž city své svěřuje. Král nabízí milence sňatek gandharvský (tajný), Sakuntalá váhá — v tom jsou vyrušeni matkou, rozejdou se, ale srdce jejich sobě náležejí.

V předehře ke čtvrtému jednání dovíme se o neštěstí Sakuntalině. V dumání opominula náležitě uvítati hosta, kajícníka Durvása. Tento ve hněvu vysloví kletbu, aby i miláček na ni zapomněl. Stěží podařilo se družce ho uprosit, aby zmírnil kletbu svou: ať opět se rozpomene, až uvidí znamení, jež jí dal k poznání. Sakuntalá o celé příhodě nemá tušení.

Král zasnoubil se tajně se Sakuntalou a při odchodu slíbil, že brzy pro ni pošle; při tom jí daroval prsten s vlastním jménem. Však mocí kletby Durvásovy zapomněl na svůj slib. O tom o všem se dovídáme ve čtvrtém jednání již jako o věci hotové. Otec Kanvas schválil dodatečně tajný sňatek a vypravil Sakuntalu s náležitým průvodem ke královskému

jejímu choti. Děj 4. jednání je hlavně tklivé loučení Sakuntaly s družkami, s otcem, hájem, gazelou, květinami. Družka ještě při odchodu jí připomíná, aby choti svému ukázala prsten, kdyby jí hned nepoznal.

Ještě dojemnější je páté jednání. Sakuntalá přijde ke dvoru Dušjantovu, ale tento jí nepoznává, nepamatuje se na ni. Není hrubý proti ní, ale zdráhá se přijmouti cizí ženu do svého domu. Darmo připomíná mu Sakuntalá sladká slova, jež k ní promlouval, nadarmo podrobnosti z doby lásky. Král nepamatuje se na nic více. Sakuntalá chce ho přesvědčiti prstenem, ale běda! prsten se ztratil; snad spadl, když kořila se svaté vodě choti Indrovy Sačí. Žádné pomoci není více. Průvodčí její ji opustí a zanechají v domě nevěrníka, jenž ji odmítá, jenž ji nechce znáti: „Ó země, máti má, otevři klín svůj dceři ubohé!“ volá v zoufalství. Hned potom zvěstuje kněz králi, že mrak se snesl a odnesl ubohou Sakuntalu.

Královští biřicové zatkli rybáře s královským prstenem. Marně tento tvrdí, že nalezl jej ve vnitřnostech ryby, biřicové bijí domnělého zloděje. Náčelník jejich donese prsten králi a tento jej hned pozná. Káže rybáře propustiti a obdaruje ho královsky. Biřici hned změní své chování a radostně přijmou rybářovo pozvání a jdou s ním do krčmy. — Po této mezihře vidíme v šestém jednání zoufalého krále, jemuž s prstenem vrátila se paměť na tajný sňatek jeho, vrátila se láska k Sakuntale, kterou tak tvrdě odpudil. Marně mluví k malovanému obrazu milenky, bol jeho neulevuje. Tu přijde k němu posel Indrův s vyzváním, aby šel bojovat proti zlým démonům; odjedou spolu oblaky.

Král zvítězil. Zpět k zemi jede ve vóze Indrově a stane na vrcholu hory Hémakúta. Tam setká se s roztomilým hošíkem, k němuž vábí ho tajný pud — se synem svým. I se Sakuntalou se setká a tak oba dojdou šťastného cíle.

Básnické krásy, jaké nalézáme v Sakuntale, lahodu řeči, bohatosť obrazů, pěkná líčení, vřelosť citů, výbornosť charakterů, nalézáme i v druhém Kálidásově dramatě V i k r a m ó r v a s í j a m, t. j. silou (získaná) Urvasí.

Král Purúravás osvobodil nebeskou nymfu Urvasí z moci zlých běsů. Oba zahoří k sobě láskou (1. jedn.). Vidúšak prozradí lásku královu, o níž se doví i královna, žárlivá na svého chotě. Král ji usmiřuje, ale marně. Ženský cit praví jí, že srdce královo je jiné nakloněno. Král vskutku setká se na chvíli s Urvasí a vyznají si vzájemně lásku. (2. jedn.). Urvasí hrála v nebi před bohy divadlo. Když měla říci, že srdce její je nakloněno Purušóttamovi (Višnuovi), řekla omylem Purúravásovi. Za to je od nebeského učitele Bharata vypuzena s nebe a jen milostí Indrovou smí požívati lásky milencovy, až tento uzří své potomstvo. Pak musí se vrátiti do nebe. Urvasí snese se ke králi a vstoupí s ním ve sňatek, s nímž se smíří i žárlivá královna (3. jedn.). Jednou viděli spolu na břehu řeky hráti si spanilé děvčátko. Král s libostí na ně dlouho pohlížel, déle, než bylo Urvasí vhod. Puzena jsouc žárlivostí, prchla od něho a vstoupila do posvátného háje, ženám zapovězeného. Za trest byla hned proměněna ve svlačec. Osvobození mohl jí přinésti jen čarovný kámen. Purúravás bolem šílený hledá ji a mámením smyslů všelikdes ji vidí a vždy znovu pozná, že ošálen byl přeludem — scéna, kterou jsme již dříve

uvedli. Konečně náhodou najde rudý kámen čarovný; jsa hnán pudem, obejme svlačec a — drží Urvasí ve svém náručí (4. jedn.) Uběhla léta. Jednou uloupil sup drahocenný kámen čarovný. Leč brzy král dostal kámen zpět, neboť pták byl zastřelen šípem. Dovedný střelec byl hoch — králův syn, kterého Urvasí dala tajně vychovati. Nyní spatřil král svého potomka statečného a měl z toho radosť velikou. Ale radosť tato byla zkalena. Urvasí oznámila králi, že nyní, kdy spatřil syna svého, ona podle slova Indrova musí se vrátiti do nebe. Žal obrátí se opět v radosť. Přijde posel Indrův, žádaje krále, aby šel bojovat proti démonům. Král uposlechl a za odměnu směla Urvasí zůstati u něho.

Třetí znamenité drama Kálidásovo jest Málavikágnimitram. Jeho jádrem jest jednak láska, jednak dvorské intriky. Král Agnimitras zamiluje se do služky jedné ze svých žen, Málaviky. Intriky královen překážejí, aby se s ní nesešel, intriky vidúšaka a přítelkyně Málavičiny, staré mnišky, zase pomáhají zamilovanému párku. Konečně se ukáže, že Málaviká je rozená princezna, od loupežníků ukradená, a ženy královy musí svoliti, aby si ji vzal za choť.

Toto drama je napodobeno druhým dramatem Ratnávalí, které připisuje se králi Sríharšovi, jemuž i jiná znamenitá dramata se připisují.

Po Kálidásovi největším dramatickým básníkem je Bhavabhútis, jenž vyznamenává se vznešeným líčením přírody, výbornou charakteristikou osob, krásným předvedením vznešených citů, výrazným líčením vášní. Živel humoristický u něho je zastíněn a osoba vidúšakova nepřichází v jeho dramatech. Předním jeho dílem je Málatímádhavam, indické Romeo a Julie. Málatí a Mádhavas byli spolu v dětském věku zasnoubeni od otcův, aniž o tom byli věděli. Ale otec Málatin později na zakročení samého krále změnil svůj úmysl a chtěl provdati ji za milce králova Nandana. Stará jeptiška buddhistická Kámandakí, bývalá chůva Málatina, ví o dřívější úmluvě a chce ji provésti vzdor úmyslu otcovu. Jsouc podporována svými žákyněmi, způsobí setkání Mádhava s Málatí a tito se horoucně do sebe zamilují. Tu je Málatí tajně unesena a má býti obětována strašné bohyni Čámundě. V noci, kdy se má provésti hrůzný obřad, náhodou Mádhavas šel blízko chrámu bohyně, slyší úpěnlivé volání své milenky, vrazí do chrámu a vysvobodí ji z rukou ohavných kněží. Málatí je vrácena rodičům, ale milenci trpí žalem, neboť již se má provdati za Nandana. V nouzi pomůže jim přítel Mádhavův Makarandas, milenec Nandanovy sestry, jenž oblékne si Málatiny šaty a místo ní dá se s Nandanem oddati. Po několika ještě překážkách vše šťastně se ukončí, milující se dostanou.

Mahávíračaritam (život a skutky velikého reka) je dramatické zpracování národní. oblíbené epopeje Rámájana, Uttararámačaritam (další Rámovy osudy) je pokračováním předešlého a doplněním eposu. Líčí osudy Rámovy po šťastném návratu. Národ nechce uvěřiti, že Sítá, manželka Rámova, zachovala v zajetí čistotu. Rámas pro blaho národa povolí hlasu jeho a zapudí Sítu. Tato žije ve vyhnanství. Oba synové její jsou na vychování u Válmíkia, jenž složil Rámájanam, veliký zpěv o činech jejího otce. Tomuto zpěvu oba hochy naučí. Dojemné jsou

scény líčící rozloučené manžely, jejich setkání, setkání Rámovo se svými syny. V posledním jednání je do dramatu vloženo druhé drama: před Rámem a jeho dvorem hraje se kus, líčící jeho činy. Rámas vidí na jevišti Sítu, vidí, čeho zažila v opuštěnosti, je dojat, dokáže národu její nevinu a šťastným shledáním manželů i dítek vše se skončí.

Důležité svou charakteristikou osob a celým obsahem je Mudrárákšasam (pečeť Rákšasova) od Visákhadatta. Čandraguptas zbavil Nanda, posledního krále svého rodu, trůnu i života. Rákšasas, ministr svrženého krále, chtěl tohoto pomstíti a kul pikle proti novému panovníku. Ministr nového krále stopoval Rákšasa a mařil jeho úsilí Tento boj intrik obou ministrů je předmětem kusu. Konečně má býti klenotník, jenž ručil u krále za Rákšasa, k smrti odsouzen. Rákšasas rychle se dostaví, aby zachránil přítele Leč nebyl odpraven, dána jest mu milosť, ba jmenován byl ministrem nového krále a stal se jeho nejlepším rádcem.

Vénisamháram (svázání vrkočů) má děj z Mahábhárata, líčící hlavně osudy Dráupadiny, za vlasy násilně vlečené do shromáždění. Toto drama nevyniká ničím, jen oblíbeností u lidu indického, protože se v něm Kršnas oslavuje.

Z celé další dramatické literatury indické jen jedno ještě dílo sluší uvésti: Prabódhačandródajas (východ měsíce poznání) od Kršna-Misra ze 12. století. Jest to podivuhodné allegorické drama theosofického obsahu. Král Klam vládne s pošetilostmi, hříchy; u jeho dvora jsou osoby: Egoismus, Hněv, Lakota, Přetvářka, (v osobě brahmana) a pod. a král Rozum a jeho věrní jsou vypuzeni. V těchto smutných dobách Rozum přiměje svou choť, Důmněnku, že svolí, aby pojal za choť Zjevení, neboť jen tak může říše Klamu a Neřestí býti přemožena a zavládnouti pravé poznání (1. jedn.). Líčení hospodářství u dvora krále Klamu s výtečnou charakteristikou symbolických postav, jež však jednají s velikou živostí, je předmětem 2 jednání. V 3. jednání Klid (duševní) hledá plačky svou matku Náboženství (rozuměj brahmanismus s kultem Višnuovým). Vystoupí různá falešná Náboženství, jež naposled se sholnou a oddají se orgiím, jichž Klid a Soucit jsou tichými diváky. Jednání 4. líčí nám přípravy v táboře Rozumově proti říši Klamu. Skutečný boj a vítězství Rozumu je předmětem 5. jednání. V posledním jednání uchází se Rozum o Zjevení, slaví se svatba a z manželství tohoto zrodí se Pravé poznání.

Výbuch sopky Krakatoa.

Nejvelikolepější geologický zjev v historii země.

Napsal Camille Flammarion.

Přeložila Marie Pachmayerova.

Od oné doby, kdy lidstvo na zemi se objevilo, aneb ještě lépe od času, kdy lidstvo nabylo vědomí sama sebe a kdy zachovává v letopisech vzpomínky na události, jež se ho týkají, nikdy, není-li to potopa asijská — avšak událosť tato jest předhistorickou a nezbývají po ní nežli báje velice přehnané — nikdy žádný historický zjev pozemský neb nebeský nenabyl rozměrů tak obrovských jako událosť, kterouž hodlám zde vypravovati dle očitých svědků, jichž prosté líčení jest zajímavější a především pravdivější, authentičtější a úchvatnější nežli nejdramatičtější z románů.

Výbuch sopky na ostrově Krakatoa (v souostroví Sundském mezi Javou a Sumatrou) udál se 25. srpna 1883. Klidné poměrně výbuchy počaly již 11. srpna, avšak teprve 25. srpna nabyl výbuch děsivé síly, aby dosáhl 26. nejmohutnějšího svého vrcholu. Hustý sloup dýmu, vznášející se z ohnivého jícnu, rozložil se ve veliké výši jak koruna obrovská; popel padal s nebes a za popelem následovala spousta pemzy (ponce) smíšené s blátem. Na to nastala noc, noc tmavá a neprůhledná, noc trvající osmnáct hodin, za níž všechny slepé a nevědomé síly přírody spojily se, aby obnovily chaos. Moře zuřivé a děsně hučící se rozbouřilo, obrovská vlna zdvihla se v mořské úžině, letíc se šílenou rychlostí, a zuřivě vrhla se na zemi. Jiné vlny následovaly, ne méně gigantické, ne méně zuřivé, ne méně zkázonosné, dokonávajíce zhoubné své dílo za nepronikautelné temnoty. Když konečně nastal opět den matný a nevlídný, slunce osvětlilo divadlo úžasné a nade vše hrozné. Bylať zmizela celá města včera ještě oživená, včera ještě plná ruchu, života a jasu: Telok-Bétong na ostrově Sumatře v pozadí zálivu Lampongského a na ostrově Javě Bantam, Anjer, Tjeringin; — zmizely všechny vesnice na pobřeží a zmizel i břeh sám. Voda zaplavila zemi a z ní nořily se toliko vrcholky vysokých hor jako malé ostrovy. Taková byla síla vln, že vymrštily na pahrbky často až tři kilometry ve vnitřku země od břehu původního mnoho lodí, kotlů i parních strojů.

To však není vše. Kde vody stanuly, počínal popel. Celý ostrov byl jím pokryt, všechna úroda zničena, studny zasypány, řečiště ucpána a nešťastní obyvatelé uprostřed nevylíčitelné spousty této zmírali po tisících hladem a žízní.

A v době té změny neméně hrozné udály se v úžině Sundské. Vchod do přístavu stal se nepřístupným následkem toho, že navrženo zde množství pemzy, vychrlené vulkánem. Všechny ostrovy v úžině zakusily více méně velikolepým výbuchem. Polovice ostrovů Sebesi a Sebuku v souostroví Krakatoa propadla se do vln. Celá severní část ostrova

Krakatoa zmizela pod mořem a vlny pokryly ji zvýší 300 metrů. Nezbyla z ostrova nežli část jižní s vysokým svým špičákem. V téže době vynořilo se však mezi ostrovem Krakatoa a ostrovem Sebesi z moře šestnáct ostrůvků.

Uvádím již počet obětí na životech lidských, jež báječný tento výbuch způsobil: čtyřicet tisíc! A údaje tyto zůstaly jistě za skutečností, neboť na Javě nevede se statistika příliš přesně i nemohl býti konstatován celý rozsah katastrofy největší snad, která se kdy za dob historických udála a před níž zasypání starých měst Herkulana a Pompejí není nežli jen katastrofou nepatrnou.

Pan Van Sandick, inženýr při stavbě mostů a silnic v Padangu na Sumatře, očitý svědek děsné katastrofy této, psal nám, že parník Général-Loudun, na němž dlel a jenž jest jednou z nejlepších a nejpevnějších lodí, byl zadržen v této noci osmnáctihodinné a že byl nucen zůstati na místě vzhledem na nebezpečí, jimž by nebyl mohl ujíti, kdyby byl vyplul ze zálivu Lampongského. Déšť popelu změnil se později v déšť hustého kalu, kterýž na konec pokryl můstek zvýší skorem šedesáti centimetrů. Tento smrdutý kal pronikl všudy a byl nade vše obtížným pro mužstvo na lodi; oči, uši i nos byly doslovně ucpány odpornou touto látkou, kteráž činila dýchání skorem nemožným! Jako změna padalo občas i pemzové kamení, a popel, vznášející se ve vzduchu, ztěžoval rovněž všeliké dýchání. Ovzduší bylo současně prosyceno kyselinou sírovou. Cestovatelům na lodi hučelo silně v uších, někteří byli již blízci udušení a prsa všech byla nesmírně stísněna. Zvláštní a podivná jakási ospalosť činila situaci ještě hroznější, ještě děsivější. V téže době magnetická střelka zmítala sebou přímo šíleně. Tři čtvrti cestovatelů věřily naprosto, že nastal skutečně konec světa.

Avšak to byl teprve počátek úzkostí.

Od jedenácti hodin ráno, kdy neprohledná noc vše kolem byla pokryla, loď byla vydána nepřetržitému otřásání moře, jakémusi to vírnému vlnění, kteréž házelo lodí tu na ten tu na onen bok. V době té blesky křižovaly se v krátkých přestávkách temnotou.

Sedmkrát hrom udeřil do stěžně a pokaždé svezl se po hromosvodu do propasti mořské, působil však zrovna pekelný lomoz. Za kmitu blesku bylo možno shledati všude na obličejích i rukou v provazoví i na můstku šedý, popelavý odstín, barvu kalu.

Současně pohybovaly se na hořejších částech stěžně mihotavé plaménky. Domorodí cestovatelé, vždy pověreční, věřili, že tyto plaménky jsou předzvěstí blízkého ztroskotání lodi: a také, nedbajíce nebezpečí, šplhali se na kvap do největších výší, aby uhasili příšerné tyto plaménky. Avšak k největší žalosti jejich, udusili-li je na jednom místě, vzplanula světélka ihned na místě jiném.

V krátkých okamžicích, kdy moře bylo tiché, slyšeti bylo „La illah, la illalah“ modlitbu k bohu islamu. Vzhledem k tomu, že naše loď neustále byla pod parou, bylo se obávati, aby stroj neodepřel službu, poněvadž kal vše zasypával a ucpával. Zřídka svit denní vítán byl s větší radostí nežli ráno 28. srpna 1883. Déšť pemzového kamení trval stále; avšak parníku podařilo se za dne opustiti záliv.

Pobřeží Sumatry poskytovalo pohled srdcelomný. Všechny stromy byly zporáženy buď tíhou kalu s oblohy padajícího aneb byly z kořene vyvráceny hrozným příbojem moře. Na všech stranách moře bylo pokryto pemzovým kamením; vchod do zálivu Lampongského uzavřen byl ostrůvky, jež zdvihaly se tři metry nad hladinu moře. Nebylo jiného prostředku dostati se odtud, nežli proniknouti plnou parou těmito pemzovými ostrůvky! V brzku překážka jest překonána, loď proniká ven a za ní jako kouzlem vchod se opět uzavírá.

Avšak slyšme na okamžik, jak očitý svědek onen sám dále vypravuje:

„Když přibyli jsme před ostrov Krakatoa, neměli jsme o tom žádné již pochyby, že prokletý vulkán onen jest příčinou všeho toho zla, neboť jícen, kterýž chrlil tolik dýmu a popelu dva dni před tím, jest zničen a vlny moře převezly se tam, kdež byla před několika dny ještě země. Což jest viděti, není nežli čtvrtina bývalého ostrova, a část mořem pohlcená v rozloze 25 čtverečných kilometrů jako by byla přímo utržena od dílu, jenž ještě zbyl. Jedině dva útesy, hrozná to znamení, zdvihají se nad krajem v moři zmizelým.“

„Sopečné výbuchy neustaly dosud: na osmi různých místech viděti jest mohutné sloupy dýmu, jichž střed jest úplně černý a zevní část úplně bělavá. Sloupy tyto vystupují a mizejí ihned, aby se v okamžiku opět k obloze vznesly “

„V brzku jest loď v dohledu břehů Javských. A tu naskytuje se očím našim divadlo přehrozné: břehy Javské tak jako břehy Sumatry jsou úplně zničeny; všude vládne ona šedá, temná barva. Vesnice a stromy zmizely; není viděti ani zřícenin, neboť vlna vystoupila 35 metrů a smetla vše, a vracejíc se nazpět v moře, pohltila a odnesla s sebou obyvatele i jich domy i jich plantáže. Nesnadno jest nalézti rejdu Anjerskou, neboť ani jediný dům z usměvavého města tohoto nezůstal státi. Jediný základ majáku vystavěného na čtvrtém ostrohu čili na mysu Javském zde zbyl. Jest to pravý výjev posledního soudu: moře se tu rozlilo a tím vše jest řečeno.“

„Domorodci, kteří 26. srpna v Anjeru na loď byli vstoupili, hledí s můstku na místa, kde stávala jich obydlí. Rýžoviště jejich jsou zničena a jejich ženy i děti zahynuly, neboť není viděti než blátivou bařinu, v níž ničeho nezbylo. I pomyslíte si snad, že lidé tito jevili veliký zármutek a že chtěli vystoupiti ihned na břeh, aby hledali mrtvoly svých žen a dětí. Nikoli však: neboť nemyslíce na své krby pobořené, nelitujíce svých rodin a přátel, zahynuvších katastrofou, jali se náhle dokola tančiti projevujíce radosť šílenou, že unikli tak šťastně katastrofě.“

„Dějiště úplné zkázy tvoří skorem kruh, jehož středem jest sopka Krakatoa a poloměrem čára 90 kilometrů dlouhá. V částech sousedících s mořem na pobřeží Javy i Sumatry, pokud obráceno jest toto k úžině Sundské, bylo prostě všechno smeteno gigantickými oněmi vlnami, vysokými 35 metrů, kteréž převalily se do nitra země na vzdálenosť 1 až 10 kilometrů od původního břehu. Celý západ Javy byl úplně zničen a ostrovy v úžině Sundské zbaveny byly každé stopy vegetace a lidských sídel až do výše obrovského přílivu ze dne 27. srpna. V zálivech Lampongském a Semangkackém zdvihlo se moře do výše 30—35 metrů,

ničíc vše v šíři 500 kilometrů. Úhrnný počet osob, kteréž zahynuly, jest vyšší 40.000.

„Město Tjeringin, vzdálené od ostrova Krakatoa 48 kilometrů, smeteno bylo při prvém nárazu vln. Nikdo nezůstal tu na živu. Náčelník domácí vlády pozval do příbytku svého všechny domácí hodnostáře s jich ženami a dětmi, aby slavili tam jakousi slavnosť. Aristokracie Javská byla zastoupena především rodinou náčelníkovou, kteráž čítá 57 osob, z nichž 55 bylo tam shromážděno. Dům náčelníkův byl pohlcen vodou a vše zahynulo; nezbyli z této rodiny nežli dva bratranci náčelníkovi, kteří z nějaké příčiny pozvání vyhověti nemohli.“

„Město Mezak zmizelo rovněž s povrchu se všemi svými obyvately.“

„V Telok-Betongu dolní část města byla úplně zničena i nezachránilo se nežli několik Evropanů, kteří měli šťastnou myšlenku uchýliti se do obydlí residentova, ležícího ve výši 37 metrů.“

„Tisíce mrtvol zůstaly nepohřbeny i rozšiřují zhoubný, odporný zápach, kterýž brání obyvatelům se přiblížiti. Největší počet mrtvých byl odnesen vlnami nazpět v širé moře. Tak mužstvo lodí, kteréž pluly úžinou Sundskou, ve dnech, jež po katastrofě následovaly, vyličuje souhlasně, že vidělo „celé hromady mrtvol“ plujících na povrchu moře. Transatlantická loď „Batavia“ vypravuje, že 3. září shledala v moři nesčetné mrtvoly, jichž údy byly odtrhány neb zohaveny. Co se týče národnosti jejich, zdá se, že to byli Číňané, neboť lebky jejich byly skorem holy. Jinde opět ztížena byla velice plavba jedné lodi německé ohromnými hromadami lidských těl v moři. Vypravuje se, že v Serangu, když otevřeno bylo tělo jednoho kakapa, ryby z Indického Oceánu, nalezeny byly v něm prsty lidské ještě nehty opatřené.“

„Obrovské vlny, kteréž způsobily hroznou tuto katastrofu, ztrácely na síle své v poměru, jak vzdalovaly se od středu výbuchu.“

— — — — — — — — — — — — — — —

Nikdy v historii nebyl pozorován podobný zjev svědky, kteří jsou schopni zkoumati jeho velikost a učiniti si přesný pojem o mnohonásobných jeho následcích. Četná svědectví tato jsou nyní před našima očima. Podle velikosti jejich lze souditi o velikoleposti tohoto zjevu.

I.

Cesta kolem světa v pětatřiceti hodinách.

Tato katastrofa hrozná měla následky fysické, jež pozorovány byly na celém povrchu země naší. Sopečný výbuch ten byl tak neslýchaně mocný, že otřes atmosferický jím způsobený cestu kolem celé země vykonal, nikoli však jen jednou, nýbrž třikráte za sebou!

Kolem dokola kolmého sloupu, vymrštěného přes 20.000 metrů do výše, kolem sloupu toho, sestávajícího z vřelé vody, par, popelu, pemzy, prachu i všech sopečných součástek podmořského výbuchu, nesmírné vlny vznikly a přenášeny byly atmosférou, jako viděti jest následovati za sebou vlny na hladině vodní na okamžik rozčeřené, a vlny ty šířily se bleskorychle ovzduším celé naší země.

Zkoumáme-li a srovnáme-li doklady, jež nám o tom byly doručeny, nemůžeme míti nejmenší o tom pochybnosti.

Když tato vlna atmosférická vznášela se nad Paříží, stlačila tlakoměry hvězdárny o více nežli o dva milimetry. Dosáhla Paříže o 1 h. 50 minut dne 27. srpna, deset hodin po nejsilnějším výbuchu, když byla postupovala právě s rychlostí zvuku: 1180 kilometrů za hodinu aneb 328 metrů za vteřinu.

První tato vlna, jež přišla od východu přes Hindustan, Arabii, Persii, Turecko a Rakousko, nepotřebovala nežli deseti hodin, aby dospěla až do Paříže.

Avšak vlnění šířilo se v kruhu kolem dokola úžiny Sundské. Vlna, kteráž postupovala od ostrova Krakatoa směrem západním, dospěla do Paříže, když byla překročila Tichý Oceán, Ameriku a moře Atlantické, ve 4 hod. 20 min. ráno v noci ze 27. na 28 srpen, t. j. 14 hod. 30 min. po vlně první.

První vlna urazila 11 500 kilometrů asi v deseti hodinách; druhá vlna 28.500 kilometrů ve 24½ hod. A tak tento pohyb atmosferický vykonal cestu kolem světa za 34½ hodiny aneb v době kratší 35 hodin.

Tyto oscillace tlakoměrů byly pozorovány hvězdárnami celého světa, pokud mají přístroje, jež samy stupeň tlaku zaznamenávají. Avšak to není vše: nejzajímavějším jest, že toto vlnění atmosferické, když vykonalo poprvé cestu kolem světa, vykonalo ji i podruhé a potřetí, způsobujíc stále ještě na tlakoměru depressi v přestávkách 35hodinných. Jest to podivuhodný úkaz, jenž v dějinách vědy nemá sobě rovna.

Ve dnech 26., 27. a 28. srpna nemohla být nápadná oscillace, pozorovaná na hvězdárně pařížské, přičítána žádným vlivům místním. Není pochyby, že byla jen následkem všeobecného otřesu atmosferického, způsobeného řečeným výbuchem sopečným i zničením ostrova.

Při tom konstatováno, že od osmi hodin večer 26. srpna jest čára ona, kteráž oscillace ty na přístroji hvězdárny pařížské znamenala, jemně ozubena a sice oscillacemi 0·2—0·3 milimetrovými v přestávkách 4—5 minut. Tyto nepravidelné oscillace množí se od 10 hodin ráno 27. srpna až po dobu maxima, kteréž odpovídá první katastrofě v úžině Sundské čili až do doby mezi 1. a 2. hodinou odpolední. Nové chvění nastává večer 27. srpna, vzrůstajíc k půlnoci a jevíc stále větší skoky až ku 3. hodině ranní. A tu účinek maxima vlny atmosferické způsobuje znovu značné oscillace na výkresu předcházejícím. Veliký tlak následujícího dne souvisí snad se zjevnými a pozdějšími účinky téhož otřesu atmosferického, avšak tyto splývají již se symptomatickými pohyby bouře z 2. září.

Jsou to atmosferické vlny, jež nemají rovných v dějinách meteorologie. Záleželo na tom upozorniti zde na ně na základě dokladů tak důležitých i zajímavých. Byly pozorovány v Londýně (Greenwich), v Brusselu, v Berlíně, Vídni, Římě, Neapoli, Palermu, Madridě, Petrohradě, Moskvě právě tak jako v Paříži; v Americe, v Asii a v Africe rovněž tak jako v Evropě.

II.

Vlny mořské.

Zatím co prudkosť výbuchu uvedla takto ve chvění celé ovzduší naší země, výbuch příšerné sopky, propadání se ostrovů v úžině Sundské a otřesy moře, jež musely následovati, způsobily takové mohutné hnutí v oceánu, že rozbouřily vody jeho s takou silou, že vlny 35 metrů vysoké vymrštily se nad břehy, ničíce vše na cestě své a metajíce lodi přes vesnice a lesy na kilometry do nitra země. Smetly vše, domy i obyvatele, nezanechaly ničeho, ani stopy ulic. A po katastrofě tyto břehy obyčejně tak usměvavé podobaly se pustému pobřeží Rudého moře.

Avšak poslouchejme očitého svědka. Slyšme, co psal nám z okruhu katastrofy vynikající jeden inženýr nizozemské vlády pan Van Sandick, s nímž naši čtenáři se již seznámili.

„Náhle“, praví, „viděli jsme blížiti se obrovskou vlnu báječné výše se strany moře, jež letěla s velikou rychlostí. Hned a bez váhání obrácena loď, na níž jsem se nalézal, tak, aby mohla čeliti okamžitému nebezpečí. A měla sotva času, aby se čelem proti vlně obrátila. Když jsme prožili okamžik smrtelné úzkosti, byli jsme zdviženi se zázračnou rychlostí, naše loď učinila mohutný skok a hned na to jako bychom byli zmizeli v propasti vod. Avšak vlna se již převalila přes nás, i jsme zachráněni. Podobna vysoké hoře, nebývalá, úžasná vlna ta valí se dále k zemi. Ihned na to objevily se tři jiné vlny obrovských rozměrů a před našima očima toto děsné zdvižení moře již rozmetává vše na své cestě, dokonává v jediném okamžiku zkázu města: maják rázem se kácí, v jediném okamžiku smeteny jsou všechny domy města jako domky z karet. Jest dokonáno — v jediném okamžiku!“

„Tam, kde před malou chvílí smálo se nám vstříc město Telok-Bétong, jest nyní široširé moře . . .“

„Parník „Barouw“ byl u pobřeží vyzdvižen a s paluby lodi naší viděli jsme, jak vlny smetly jej vysoko přes násep přístavní na zemi nad kokosové palmy. Obydlí domorodců, kteráž vystavena jsou v Sumatře na kolech, takže pod nimi jest volná prostora zvýši asi jednoho metru, jsou hračkou pro vlnu, která je zvedá a rozbíjí. Cihelné domy Holanďanů staly se však rovněž obětí katastrofy: byvše od základů odervány, mizejí v moři.“

„Nedostává se nám slov, bychom vylíčili hrozný dojem, jakýž zanechal v nás pohled na náhlou tuto zátopu. Bleskorychlá změna moře a pobřeží, gigantické rozměry děsného divadla, náhlá záhuba, kteráž dokonala se před očima našima v jediném okamžiku, to vše způsobilo, že zůstali jsme jako ztrnulí zděšením a úžasem, nemohouce si učiniti v první chvíli ani pojmu o příčinách nevídaného zjevu, kterýž odehrál se před našima očima. Událať se báječná změna ta tak rychle jako v nějakém divadle ve feerii, jako na znamení, dané kouzelným proutkem. Přidružte k tomu dojem, že to, co děje se před našima očima, není

výtvorem fantasie, nýbrž strašnou skutečností, kteráž v jediném hnutí brv zničila tisíce lidských bytostí. Nesčíslné příbytky změněny v minutce této v trosky. Jakou sílu neuvěřitelnou musí míti toto moře, jehož vlna rozmetá v jediný ráz celé město, kteréž člověk s takovou námahou a po dobu tak dlouhou, kámen po kameni, dům po domu byl vystavěl!"

„My sami, očití svědci náhlého převratu, jsme ohroženi nyní nebezpečím bezpříkladným a před námi smrť hrozná a osudná. Co obraznosť nejčilejší může vybájiti, co duch nejplodnější může si představiti, vše to zůstává daleko, velmi daleko za strašnou situací, v níž jsme se nalézali."

„V Anjeru 27. srpna v 6 hodin ráno, když většina obyvatelů byla ještě na loži, obrovská massa vody, zcela černá, přivalila se náhle s lomozem, stoupala bleskem a zatopila město. Potom ustoupila zpět odnášejíc do moře s sebou muže, ženy a děti. A vše jest opět klidno a ticho, není viděti než mrtvoly, trosky lodí a mostů. Jest to jen počátek; hustý déšť popelu zatemňuje ovzduší. Osoby, které se zachránily a které jsou vesměs raněny a pochroumány, nabývají přes to naděje. Však již se valí druhá vlna, rychle stoupá do výšky 35 metrů, a vracejíc se, odnáší s sebou vše, co přežilo první náraz."

„Není v Anjeru již ni jediné živé duše! Nezbylo ni jediného domku! Jedině podklad majáku zbyl zde. Takým byl Anjer, jak viděli jsme jej s paluby „Loudunu" dne 28. srpna."

Lodi nesené mořem vmeteny byly do nitra země na několik kilometrů od břehu a zůstaly tam, kdežto moře se ihned stáhlo nazpět. Byl okamžik, kdy nikdo nebyl by mohl říci, které kraje náležejí oceanu a které pevné zemi.

Tyto vlny nebyly nižší 35 metrů, a vracejíce se zpět, vyhloubily samy moře do stejné hloubky, takže celou výši obrovského vlnění tohoto lze páčiti na 70 metrů.

S o u č a s n ě v l n y t y š í ř i l y s e p o s a m é m O c e a n u a d o s p ě l y j i ž d r u h é h o d n e d o C o l o n u n a p a n a m s k é p ř e v l a c e, měříce ještě 40 centimetrů zvýší. K Sešellám, k ostrovu Réunion, k Japonsku, Ceylonu a Adenu dospěly vlny ty mimo dobu přílivu. Ano, šířily se až ku břehům Francie. Rychlosť jich rostla s hloubkou moře, jak viděti jest z následujícího přehledu:

	Poměrná hloubka	Rychlost vlny za hodinu
Z ostrova Krakatoa do Dendangbillitonu	26 m.	57 kilom.
„ „ k ostrovu Noordwachteru	37 „	68 „
„ „ k Padangu	320 „	202 „
„ „ k Port-Elisabethu	2526 „	567 „
„ „ k ostrovu Moricovu	3575 „	674 „

Zajisté, pokud lidstvu jest známo, katastrofa byla tak strašlivá, že jest jedinou v historii. Celý ostrov ponořil se rázem na 300 metrů pod hladinu mořskou. P o 18 h o d i n č e r n á n o c, osvětlovaná toliko příšernými blesky, spočívala jak příkrov rakve nad celým krajem. Ovzduší bylo samý jen popel a dým a každý myslil, že nastala jeho poslední hodinka. Všichni, kdož bydlili na blízku moře, byli odneseni vlnami, 40.000 obětí!

Dlouho ještě potom lodi nalézaly celé hromady mrtvol v moři, křečovitě na vzájem na sebe zavěšených, a otvírajíce velké ryby nalezly prsty s nehty a kusy lebek i s vlasem ještě. Ti, kdož byli zachráněni, kdož zažili katastrofu na lodi a mohli druhého dne spatřiti opět paprsky sluneční, když byli již pozbyli naděje, že někdy jich ještě uzří, vyprávěli s hrůzou, že očekávali s oddaností již konec světa, jsouce přesvědčeni, že nastala všeobecná zkáza a že vše se zřítí a zahyne. I dodávali, že za žádnou cenu nechtěli by prožiti znovu takových dojmů. Pro ně slunce bylo již pro vždy vyhaslým, příroda halila se v zármutek a smrť všeobecná měla zavládnouti po celé zemi!

Avšak nechť jest toto drama přírody ztrátou na životech lidských sebe strašlivějším, mocné vlnění moře, jež zachvacuje celý oceán, a vlnění atmosferické, jež třikrát cestu kolem země vykonává, vzbuzuje větší ještě obdiv v mysli pozorovatelově.

Slyšme v příčině té sdělení, jež pan Lesseps učinil akademii věd o vlnách, jež z ostrova Krakatoa dospěly k převlace panamské:

„V den 27. srpna počínaje asi 4. hodinou odpolední hladina moře u Colonu rozedmula se vlněním, kteréž maregraf, zřízený společností pro prokopání průplavu panamského, jasným způsobem označoval. Vlnění to podobno bylo pohybu přílivu a odlivu v těchto místech, avšak doba jeho byla mnohem kratší, trvajíc vždy hodinu až půl druhé hodiny na místě skorem normalní doby 12 hodin.

Veliká křivka maregrafu ukazuje, že mezi $3\frac{1}{2}$ hodinou večer a půldruhou hodinou ráno nastalo osmkráte toto vlnění, jehož výše kolísala mezi 30 a 40 centimetry; že pohyb počal s celou intensivností svojí snížením hladiny mořské, jako by byl náhle ostrov některý zmizel v hlubinách moře; avšak, že od půldruhé hodiny ráno 28. srpna vlnění ochabovalo až k 11 hodině dopolední.

Vlnění toto nesouviselo zajisté nijak s obyčejným přílivem a odlivem, jelikož příliv udál se mezi dobou tou zcela samostatně od onoho vlnění, kteréž na maregrafu jevilo se v zcela jiné čáře, nežli v jaké pohybuje se obvyklý příliv.

Na druhé straně žádný úkaz povětrnosti neodůvodňoval tyto pohyby; teplota i tlak byly úplně normální a větřík byl slabý jako po celý měsíc srpen. Vlnění to nemohlo tedy býti způsobeno nežli úkazem zcela mimořádným. V brzku však dostalo se nám na převlace vysvětlení jeho, když zvěděli jsme o katastrofě, jež udála se v úžině Sundské.

Dle zpráv, jež máme dnes o této katastrofě, ohlásila se tato v sobotu 25. srpna hukotem podzemním, vycházejícím z ostrova Krakatoa, jenž leží v popředí při západním vchodu do úžiny Sundské. Za noci následující vody úžiny syčely, pěníce se mocně, kdežto nesmírné vlny rozbíjely se o břehy javské; t e p l o t a m o ř e v y s t o u p i l a s k o r e m o 20 s t u p ň ů. V neděli 26. srpna výbuchy sopečné opakovaly se s velikou rychlostí a současně otřesy země a rozbouření moře vzrůstaly strašlivým způsobem, a právě v den tento a v den následující, zvláště však od 26. srpna večer, zuřivosť živlů dosáhla svého vrcholu a odehrála se katastrofa v nejhroznější své části.

Na druhé straně pobouřeno bylo moře v Colonu dle toho, co jsme pravili, v době asi deseti hodin, počínající 27. srpna ve 2 hod. 30 min. odpol., což při rozdílu délky mezi převlakou panamskou a úžinou Sundskou odpovídá, pokud se posledního místa týče, skorem 4. hodině ranní v den 28. srpna.

Předpokládáme-li tedy, že největší otřes moře, jenž šířil se až ke Colonu, počal v úžině 26. srpna večer, shledáme, že trvalo to as 30 hodin, než vlnění rozšířilo se od ostrova Krakatoa až k převlace panamské.

Na první pohled budí v nás to podiv, že otřesy moře ucítěny byly v Colonu a nikoli v Panamě, kdež nic podobného — soudě dle maregrafu na ostrově News — se neprojevilo. Směr mezi úžinou Sundskou a zálivem panamským — přes Tichý Oceán — zdá se býti přímým, kdežto, aby ke Colonu dospěla, vlna musela by obeplouti pevninu africkou, vniknouti do Atlantického oceánu mezi Afrikou a jižní Amerikou a proniknouti až do moře Antillského, nehledě k tomu, že cesta tato jest delší cesty prvé. Ale věc vysvětluje se dvojí okolností: především tím, že přímý směr od ostrova Krakatoa k východu zamezen jest nesčíslnými ostrovy a hojným úskalím, četnými těmi archipelagy, jež leží na severu Australie; a za druhé tím, že mimo jiné jest v archipelagu tomto moře celkem velmi málo hluboké. Za těchto podmínek otřes, i když bychom předpokládali, že rozšířil se až do hlubokých vod Tichého Oceánu, musel se tam nezbytně ztratiti, i není tudíž divu, že v zálivu panamském nic nepocítili. Za to však na straně západní úžina Sundská otvírá se přímo do Oceánu Indického a otřesy, jichž středem byl ostrov Krakatoa, účinkovaly bezprostředně na massy hlubokých vod, nerušených ostrovy neb úskalím; a více ještě: ve směru, kterým se toto vlnění musilo šířiti, nalézá se rovníkový proud Oceánu Indického, který zahýbá se k jihu podél pevniny africké, a dále proud přetínající Oceán Atlantický, kterýž od jižního bodu pevniny té obrací se k severu, zahýbá se pak na západ a stává se pak rovníkovým proudem Oceánu Atlantického, pronikaje skorem až v pozadí moře Antillského. Směr a postup těchto proudů, nechť jest rychlost jeho sebe menší, jest zajisté příznivou okolností, kteráž pomáhala přenésti vlnění ono až ke Colonu.

Takové jsou příčiny, jimiž lze vysvětliti zcela přirozeně toto přenesení otřesu mořského. Věc sama nemá nic podivného do sebe mimo rozsah svůj; avšak právě tak jako jest katastrofa, kteráž zpustošila Javu a ostrovy sousední, nepochybně nejhroznější, jakou kdy historie zaznamenala, tak také nepochybně toto šíření se vln mořských jest pro obrovskou vzdálenost, kterouž tak rychle proběhlo, v dějinách vědy bez příkladu.

Ferdinand Lesseps."

(Dokončení.)

Animismus.

Podává O. Frant. Vaněk.

Úvod. — Poměr krve k duši. — Přirozené pokrevenství. — Umělé pokrevenství (krevní pobratimství). — Krev a srdce. — Kanibalismus. — Duše po smrti. Zloduchové. — Vyhánění duchů, duší. — Usmiřování duší. — Pohřbívání mrtvých a říše duchů. — Metempsychosa a zoolatrie. — Fetišismus. — Pocta dědů. — Oběti lidské. — Třeby a tryzny. — Smlouva s duchem; tetovování a obřízka. — Věštcové a kouzelníci. — Přechod k idolatrii a polytheismu.

Otázka, zda-li se u všech národů i kmenů nalézají stopy náboženství, jest spornou, ježto dosud není žádného ustáleného výměru slova „náboženství“ [1]); za to však lze otázku, zda-li všichni národové i kmenové věří v duchy, t. j. v duše od těla odloučené — přes některá opačna tvrzení [2]) — zodpověděti kladně.

Pojem „duše“ vznikl prostě pozorováním rozdílu mezi člověkem živým a jeho mrtvolou. Kdyby člověk byl nesmrtelným, nebyl by nikdy dospěl k rozlišování těla a duše, nebyl by nikdy pojímal vlastní bytosť jako dvojjedinou, neboť nebyl by zřel nikdy člověka mrtvého; ale takto byl jemu na snadě závěr:

člověk — mrtvola = duše.

Již synu přírody nejeví se nic, s čím v životě svém se setkává, býti tak záhadným, jako právě smrť některého jeho soudruha, a nic nepoutá pozornosť jeho u míře větší a nic tak neponouká mysl sebe tupější neb surovější k nezvyklé činnosti mozkové, jako právě událosť tato: před chvíli byl soudruh ještě živ a nyní — co se to s ním jen stalo? Zbyla mu sice lidská podoba se všemi údy a přece lišila se jsoucnosť mrtvoly od jsoucnosti živého člověka! Kdyby byly mrtvole upadly nohy, byl by si člověk snadno vyložil, proč již nechodí; kdyby jí byly zmizely jazyk, oči . . ., byl by brzo seznal, proč již nemluví a kolem sebe

[1]) Cicero odvozoval slovo „religio“ od „relegere“ (opět čísti, přemítati); círk. otec Augustinus od „religare“ (pojiti), z čehož vysvětloval spojení mezi bohem a lidmi. Theologové vyrozumívají slovem „náboženství“ jakýsi způsob poznávání a ctění boha; Véron („Natürliche Geschichte der Religionen“. Paris, 1885) označuje „náboženství“ povšechně jako „víru v nadpřirozené“, Max Müller jako „pojímání nekonečné bytosti“, s čímž ovšem nebylo by lze uvésti ve shodu veliký počet zjevů v dějinách náboženství, jako na př. animismus, spiritualismus, prvotný buddhismus a mínění oněch, kdož tvrdí, že mají náboženství, ač nevěří v žádné určité náboženství a v nic nadpřirozeného. — Vůbec nabylo za naší doby slovo „náboženství“ významu velmi obsáhlého; mluví se dokonce i o náboženství lidskosti, náboženství politickém a p. Naopak minimálním výměrem „náboženství“ bylo by, kdybychom pojímali je s Ch. Darvinem („Abstammung des Menschen“ Stuttg. 1872, I., 55) a E. B. Tylorem („Anfänge der Cultur“, něm překl. Leipz. 1873, I., 425) jakožto pouhou „víru v duchy“.

[2]) Na př. S. W. Baker, Du Chaillu a j. u L. Büchnera: „Kraft und Stoff“. (XIII. vyd.) Leipz. 1888, 381—390.

se nerozhliží; ale takto: vždyť ležel tu známý jeho přítel v úplnosti i dokonalosti, tytéž údy, tytéž smysly, tytéž oči ještě vypoulené a přece nedostávalo se mu pohybu, pocitu, řeči . . . .

I nebyla daleka domněnka, že dříve bylo v mrtvole „cosi", jež jí nyní schází, a ježto nebylo lze vystihnouti nižádný nedostatek ve všech viditelných částech, bylo možno jen souditi, že ono „cosi" jest prchavo, neviditelno, ano nepozorovaně mohlo uprchnouti.

Pozoruje ty, kdož vykrváceli ze smrtelných ran, a ty, kdož zemřeli po předchozí chorobě, člověk seznal, že u oněch proudila se teplá, kouřící krev a s ní současně že vymíralo žití; u těchto pak, že sice krev zůstala v mrtvole, že tekla z ní, dán-li jí průchod, že však byla chladnou a nekouřila se.

Domníval-li se tedy člověk, že život vězí ve výparu krve, bylo lze souditi dále, že prchavá bytosť života nezdržuje se pouze na určitém místě, nýbrž že vyplňuje celé tělo, ježto na každém místě, kde člověk byl raněn, ronila se teplá a kouřící se krev; bytosť života byla tudíž asi úplným obrazem člověka, jeho lidské podoby, oživovala člověka ve všech jeho částech, nebyla však nehmotnou, nýbrž jen mnohem jemnější, dechu, vánku podobnou. [1])

Dvého nedostávalo se mrtvole: teplé krve a dechu. Ze zkušenosti, že krveprolití v zápětí následovala smrť a že chorobný neb sestárlý posledním dechem umírá a krev sice z učiněné jemu jízvy teče, ale chladnou jest, soudí nevědomý člověk sdružením představ, že dech a krev v úzké jsou spolu souvislosti a život člověka podmiňují.

Západoaustralské slovo „vág" značí dech, duši, ducha; ve mluvě kmene Netela v Kalifornii „piuts": dech, život, duši; podobně slovo „ňava" u Malajců na Jávě; „džuljo" u tuzemců Nicaraguy a p. (T. I., 425 [2]). Týž etymologický význam mají též slova označující v řeči arijské i semitské bytosť života: sanskrtské âtman a prâna; řecké πνεῦμα a ψυχή, lat. anima √an, z čehož sanskr. anita, v řeč. ἀνεμός = vítr; spiritus od spirare,[3]) esprit; něm. Seele, angl. soul z √si či siv, řec. σείω, dmouti se; saivan = pohybovati se; slovo: „Geist" dle Grimma od gisân = flari; české a slovanské duše, duch z √du, odkudž dmouti = φυσᾶν; — hebrejské rû'ach značí rovněž jako hebr. nefeš,[4]) arabské ruh a nefs, hieroglyfické nifu vítr, vánek.

---

[1]) Sluší zamítnouti domněnku Otta Caspariho („Urgeschichte der Menschheit". Leipz. 1873, II., c. 5) a Bedřicha Hellwalda („Culturgeschichte". Augsburg 1877, 79), dle níž člověk teprve nálezem ohně dospěl k pojmu „duše".

[2]) t. j. E. B. Tylor: „Anfänge der Cultur". Leipz. 1873, dva svazky.

[3]) Staroněmecká interlineární verse hymnu sv. Ambrože překládá „sanctum spiritum" „unihanatum" („Hymnorum interpretatio theotisca" ed. J. Grimm. Gottingae 1830).

[4]) Srv. můj spisek: „Zkázky a pověsti biblické". V Praze 1890, 15, pozn. 6. Rozdíl mezi rû'ach a nefeš byl pouze kvantitativní: umírající měl v sobě sice ještě „nefeš", ale žádného „rû'ach"; vzpamatoval-li se však opět ze své mdloby, vrátil se jemu i „rû'ach" (Soud. 15, 19; 1. Sam. 30, 12). Podobně říkalo se o někom, kdož, jsa poraněn, ztrnul a myšlenek svých nebyl s to projevovati, že není v něm žádného „rû'ach" (1 Král. 10, 5), neboť slovem tím označován vůbec všeliký silný projev životní, na př. hněv (Soud. 8, 3).

A jako Jisra'elité byli přesvědčeni, že nefeš pojí se ke krvi v těle obíhající, majíc v ní své sídlo (Dt. 12, 23; Lev. 1, 5; I. Sam. 14, 33), ba krev i prohlašovali za duši těla (Lev. 17, 14; Gen. 9, 4) a říkali „živé maso" místo „maso syrové" (I. Sam. 2, 15), tak odvozovali též Chaldeové (Berosos u Eusebia: Chron. arm. I., 24 a násl.) živé bytosti z hlíny země (těla) a krůpějí krve (duše) Béla; a Kritias (u Arist. De anima I., 2, 19) učil, že „duše jest v krvi." —

Dle Pythagora (u Diog. Laërt. 8, 1; 19) „τὴν ψυχὴν τρέφεσθαι ἀπὸ τοῦ αἵματος"; Empedoklovi bylo „αἷμα ἀνθρώποισι περὶ κάρδιον νόημα." Krev označována jako ψυχῆς σπονδὴ (Philo: De victim. p. 242. M.) a duše jako „ἀναθυμίασις ἀφ' αἵματος" (Marc. Ant. 5, 33; 6, 15). — U Římanů byl běžným názor „sanguinem esse animam" neb „vitam" neb „sedem animae"; „in sanguine esse animam." (Serv. ad Verg. Aen. II., 532; IV., 2; V., 79; VI., 221, 885; IX., 348; X., 908) „animus sanguis cordi suffusus." (Cic. Tusc. I., 9) a j. v.

3. Pokrevně spříznění lidé byli spřízněni i duševně: kdož mají krev z téže krve, mají též duši z téže duše; proto dle nejstarší představy jest dítě spřízněno pouze s matkou.[1] Mateřství jest vždy faktem, kdežto otcovství teprve pozdější fikcí (pater incertus, mater certa) a poměr dítěte k otci jest toliko poměr příslušnosti, ježto otec stal se vlastníkem matky a dítě za své přijal. Pokrevně jest však dítě spřízněno s bratrem své matky, téže matky a vůbec celým jejím příbuzenstvem. Všude tedy, kde shledáváme se s tímto poměrem, ocitujeme se na půdě dávnověku, kdy krev stotožňována „s duší", neb nalézáme rudimenta této představy. — Otcovství domohlo se významu pouze pod rouškou mateřství. Sem náleží zejména obyčej t. zv. „mužského koutu" (couvade W. III., 389, 420),[2] jaký dosud spatřujeme u Basků,[3] divého kmene Miatsc, některých čeledí indiánských v Brasilii,[4] černochů na Kongu v Africe, domorodců ostrova Buru v moluckém archipelagu, Dajáků na Borneu a j. — Ba i na Sardinii nalezl H. z Malzanů[5] stopy tohoto antického mravu.

4. Dalším důsledkem představy o nerozlučnosti duše a krve jest t. zv. pokrevní pobratimství. Kdož uměle a na vzájem byli si zaměnili část živé své krve, stali se skutečnými — bratry. Účel takového spolku — pro nějž domorodci vých. Afriky mají zvláštní výraz: „sare", — jest vzájemná ochrana. U kmenů Uzaramo, Uzegura a Uzagara usednou si dva přátelé proti sobě; každý z nich zraní se nožem pod prsním důlkem, zachytí ronící se krev kusem pečeného masa, obyčejně

---

[1] Viz J. J. Bachofen: „Das Mutterrecht". Stuttg. 1861. — John F. Mac Lennan: „Primitive mariage". Edinburgh 1865. — A. Giraud-Teulon fils: „La mère chez certains peuples de l'antiquité". Paris něm. Leipz. 1867. — Lewis Morgan: „System of consanguinity and affinity in the human family". Washington 1871.

[2]) t. j. Th. Waitz: „Anthropologie der Naturvölker". Leipz. 1862, II., 252.

[3]) M. E. Cordier: „Le droit de famille aux Pyrenées" v „Rev. hist. de droit" 1859.

[4]) „Ausland" 1872, č. 5, str. 117.

[5]) „Reise auf der Insel Sardinien". Leipz. 1869. — Srv. „Globus". XV., 152—153.

srdcem ovce, a zamění si tento kus masa svým a pojí pak krev svého druha. — Uňamvézové a Vadžidžové činí si zářez pod levým žebrem neb nad kolonem, zachycují krev cizí listem a vtírají si ji do vlastní rány.[1]) Podobně Vasuhimové jižně od jezera Ukereve, vyluzujíce si krev pod koleny[2]), a Uňorové, kteří se však poraňují na rameni.[3]) Dle Livingstona[4]) mění se při smlouvě takové též vzájemně jména. — O témže mravu mezi Araby zmiňuje se Herodot (VII. 8): „Chtí-li se dvě osoby spolčiti, mívají v obyčeji, že muž mezi nimi stojící ostrým kamenem rozškrábe dlaň obou účastníků, načež vytrhne z oděvu každého účastníka chumáč (vlny), pomaže jím a krví sedm uprostřed ležících kamenů a vzývá při tom „Bakcha“ a „Uranii.“ Mrav ten byl u Arabů všeobecným, neboť starobylý výraz pro uzavření spolku neb složení závazné přísahy byl: „Ponořiti přísahu.“ Že přísaha taková byla pokládána za obzvláště svatou, že souvisela s obřady pravěkého náboženství, vysvítá z toho, že Muhammed (571—632) tento tvar přísahy svým stoupencům co nejpřísněji zakázal a „velikým hříchem“ býti prohlásil. — Ibn Hišam (ed. Wüstenfeld 125) líčí nám pozdější sbratření a uzavření spolku k obraně i výboji mezi kmeny Abd aldâr, Machzum, Ady, Sahm a Gomah v sev. Arabii následovně: Zabili společně (a nep. na posvátném místě) velblouda, ponořili společně své ruce do teplé krve a olízali pak krev. Proto dostalo se jim příjmení „La akat oldam“ („Lízači krve“). Prvotný obřad zmírněn tedy časem: místo krve lidské stačila krev obětního zvířete. — Podobně vypravuje Herodot (IV., 70) o pokrevním pobratimství u Skýtů: „Nalévají do velikého poháru víno, jež směšují s vlastní krví, kdož spolu uzavírají spolek, poraňujíce se neb činíce si do těla malý zářez,“ obyčej, jejž dosvědčuje též Pomp. Mela. (De situ orb. 1, 2).[5])

Krevní takové sbratření bylo ve starověku vůbec rozšířeno a vztahovalo se na i za hrob, jak to dokazuje známá krevní pomsta. Zemře-li jeden ze společníků, potrval druhý přece ve spolku s jeho odloučenou duší či duchem a byl povinen jí tedy zjednati klid a učiniti za dosť. —

5. Je-li krev duše, pochopujeme též představu, že nejvlastnějším a nejvniternějším sídlem života jest ústřední orgán koloběhu krve, totiž srdce. U Karibů značí slovo „džaánni“ život, duši i srdce, Tonganové kladou hlavní sídlo duše do srdce a Basutové praví o mrtvém, že se jeho srdce vystěhovalo; o někom pak, kdož opět se probudí z mrákot, že srdce se jemu opět vrátilo (T. 1, 424). Dle názorů starých Egypťanů měla duše (b'a) své sídlo v srdci ('ib) a hieroglyfem „srdce“

---

[1]) Viz Julius Lippert: „Der Seelenkult.“ Berlín 1881, 61—63.

[2]) K. Andreé: Burtons u Spekes Wanderungen. 72, 94, 238, 310.

[3]) S. W. Baker: „Der Albert-Nyanza“. Gera 1876, 309.

[4]) „Neue Missionsreisen“. Jena 1874, 163. — Sem náleží i jiný způsob sloučení duší smíšením dechu nebo slin (t. j. zhuštěného dechu) zejména u kmenů záp. Afriky. Příklady u W. II., 252.

[5]) Podobné zprávy o Chaldeích (Ephraem Syr.: Ad Gen. 15, 19), o Arménech (Tacitus: Annales 12, 47) a j.

neoznačuje se pouze srdce, nýbrž i všeliké myšlení a chtění;[1]) proto také pokládali Jisra'elité srdce a nikoliv hlavu za ústrojí, jímž člověk vnímá a myslí. Člověk „bez srdce" byl člověkem „bez rozumu", a myslil-li Jisra'elita, tož „mluvil ve svém srdci", a představoval-li neb zamýšlel-li cosi, „kladl sobě cosi na srdce neb do srdce."

6. Proto lze dle představy antické zničiti člověka úplně jen tehdy, nezničíme-li pouze jeho tělo, nýbrž i jeho *duši*. Toť nejvlastnější původ i význam kanibalismu, jaký dosud u velmi mnoha kmenů se zachoval.[2]) — Kanibal, pojímaje v sebe duši cizí, nezbavuje se takto pouze svého nepřítele dokonale, nýbrž sesiluje duší jeho duši svou vlastní, neboť krev, jak také z Homérových zpěvů (zejm. Od. XI., 25 a násl.) víme, jest nejvítanějším pokrmem duše. — Účel tento seznal jasně již Nickolas[3]) vypravuje o Maorech, že věří, snědí-li nepřítele, že jej nejen zbaví života posmrtního, nýbrž že krví jeho nabudou i větší síly. — Proto také srdce, zdroj života, a oko, jímž duše na venek se projevuje, jsou šibolety pravého kanibalismu a pojídati srdce a oko výhradním právem pohlavárů při hodech kanibalských, jež shledáváme nejen u Irokesů, Algonkinů, Siouxů (W. III., 159.), nýbrž též vůbec u Polynesanů (W. IV,, 157). Battové na Sumatře rozsápou vždy zločince neb nepřítele jako divá zvěř a pojídají jich maso se solí a šťávou citronovou (W. V., 189[4]). Někteří domorodci ostrovů Filipových sežírají ihned srdce zajatých nepřátel.[5]) Basutové činí totéž v domněnce, že tím přejde v ně odvaha nepřátel.[6]) Botokudové vyssají usmrceným nepřátelům nejprve krev.[7]) Mezi lidožravými kmeny Tupiů přijal ten, kdož zajal nepřítele, ihned jeho jméno,[8]) což souhlasí úplně s pokrevním pobratimstvím. U sev. Australanů zastupuje oko srdce a poskytuje udatnou mysl.[9]) Král Dahomejský nořil ještě v minulém století při výroční slavnosti prst do lidské krve, již pak olízal[10]), a králi Havaiskému podáno při nastolení levé oko, aby nabyl „síly a ducha"[11]) Podobně na ostrovech Tahiti a Samojských obětovány jsou pro nového krále tři lidé; kněz vyloupl každému z nich jedno oko a vloživ je na list pisangový, nabídl je králi;[12]) o kanibalismu při ústí řeky Nigru

---

[1]) H. Brugsch: „Aegyptologie". Leipz 1890, 181.

[2]) Viz hojně dokladů u Rich. Andrée: „Die Verbreitung der Anthropophagie" v „Mitth. d. V für Erdkunde". Leipz. 1873; též: Oscar Peschel: „Völkerkunde". Leipz. 1876, 165—168. a j. — Zejména náležejí mezi lidožrouty veškeří Papuové, tedy obyvatelé Nové Guineje se souostrovím, ostrovů Šalamounských, Nových Hebrid, Nové Kaledonie a souostroví Fidži.

[3]) „Reise nach Neuseeland." Weimar 1819.

[4]) Junghuhn: „Battenländer auf Sumatra". Berl. 1847, II, 155 a násl.: Marsdan u Rich. Andrée „Die Verbreitung der Anthropophagie", 23.

[5]) Rich. Andrée: Ibid. 25.

[6]) Ibid. 42.

[7]) Eschwege v „Journal von Brasilien". Weimar 1818, 89.

[8]) Rich. Andrée: Ibid. 53.

[9]) Ibid. 59 dle Macgillivray-a

[10]) Labarthes „Reise nach der Küste von Guinea". Weimar 1803. 238.

[11]) Turnbulls, Cooks dritte Reise. 361, a j

[12]) J. S. Wilson „Missionsreise nach dem südlichen Stillen Ocean". Weimar 1800. 338.

praví Hutchinson,[1]), že nemá jiného významu, „než státi se udatnějším.“ Též čeleď Zulů: Immithlanga (W. I., 352), čeledi Kafrů: Ba-makakana a Bamatlapatlapa a tlupy Bečuanů Ba-hukeng a Makatla jsou lidožrouty.[2]) Ve střední Africe náležejí mezi ně Fanové, jež poprvé popsal Du-Chaillu, později Burton, a kteří vynikají průmyslem železářským a jež Winwood Reade[3]) zove „kmenem svrchovaně zdvořilým a roztomilým“; Ňamňamové dle svědectví Petherickova a Piaggiova, jakož i jich sousedé na jih, jasnobrví Monbuttové.[4])

Kromě toho má kanibalismus, jehož příčinou není tedy hlad, nýbrž mystická představa o duši, jiné mnohé odrudy; zmíniti lze se nám pouze o nejhlavnější, totiž, že u některých kmenů pojídá matka prvorozené své dítko, domnívajíc se, že takto nahradí ztrátu svých sil a se posilní ku porodům příštím, jak toho na př. doklady máme z Queenslandu[5]) a odjinud. Také nalezla psychologie lidu v ledvinách sídlo částice duše a tak přidružil se prodlením dob ke krvi též tuk ledvin. I tam, kde kanibalismus dávno již jest překonán, žijí podobné představy jako rudimenta.

7. Duše, která opustila tělo, žije jako samostatný, ale nikoliv jako zcela nehmotný duch dále a sice s počátku na blízku mrtvoly, od níž jen nerad se odlučuje. — Nebožtík ovšem neexistuje již pro obyčejný život a v tom smyslu lze říci o něm, že ho již není (srv. Gen. 42, 13 E.); ale člověk ví, že odpočívá v hrobě, do něhož ho byl uložil, a vzpomíná si na něj mimovolně. Délkou trvání upomínky podmíněna i jsoucnosť duše; duše Křovákova nežije tedy dlouho. Nastalo-li však prodlením dob těsnější sdružení čeledí ve značnější kmen, více kmenů v národ, může ovšem upomínka jednotlivcova státi se upomínkou kmene, národa, jež přetrvá mnoho pokolení.[6]) Zejména byly však domněnce, že duše trvá dále jako samostatný duch, příčinou živé sny, v nichž člověku zřetelně nebožtík se zjevoval a jež člověk, na stanovisku animismu, pokládá za zevnější úkaz, za návštěvu, již vlastní jeho duši koná duše

---

[1]) „Ten years' wanderings among the Ethiopians.“ London 1861, 66.

[2]) Anthropological Review. April 1869, č. 25. vol. VII., 121—128.

[3]) Savage Africa. London 1863, 161.

[4]) Georg Schweinfurth: „Im Herzen von Afrika“. Leipz. 1874, I. 442; II, 98.

[5]) „Reise der österr. Fregatte Novara“ Wien 1862, III, 32.

[6]) Zejmena staří Egypťané byli si toho velmi dobře vědomi, pojímajíce „nesmrtelnosť“ duše jen potud, dokud památka na ně neupadla v zapomenutí, tedy jen jako „nesmrtelnosť památky“. Proto každý Egypťan hleděl všemožně zjednati si trvalou upomínku a svrchovanou pýchou syna bylo, že „zjednal trvání jménu svého otce na zemi“ Recitování modliteb za mrtvé „suten tu chetep“ zajišťovalo duši v podzemí pokrm i nápoj, chlad i blahobyt. „Neboť jakmile jméno člověka zaniklo“, praví A. Wiedemann („Geschichte Aegyptens von Psammetich I bis auf Alexander den Grossen“. Leipz. 1880. 17.), „a nižádné modlitby na zemi pro něj nezavznívaly, pak hladověl a žíznil a zemřel po druhé smrtí věčnou Ba ani bohy nevyjímali Egypťané z tohoto osudu; i božstvo mělo třeba modliteb, aby existovalo, netrvalo samo sebou, nýbrž modlitbami svých ctitelů; přestaly-li modlitby, přestalo i božstvo existovati, čehož dokladů na sta se nám zachovalo. Nejlépe vyjádřena jest však tato myšlenka na nápisu krále Ramessa IV. v Abydu, kde phara'o od božstva si žádá trvání věčného života, ježto prý i on, král, s dostatek o to se postaral, aby božstvo na zemi trvale bylo ctěno, a hojnosť obětí jemu přinesl“ (Ibidem.)

jiná [1]), a možno tudíž souditi, že nebožtík ještě obchází. Vždyť ve snu tu stojí před spícím člověkem viditelně, dotýká se ho, mluví s ním a jedná jako dříve za živa; má tutéž podobu jako ve chvíli, kdy zemřel, zná nejvniternější jeho tajnosti, hrozí mu, když v něčem byl pochybil a jest radou nápomocen, je-li člověk v nouzi nebo na rozpacích.[2])

Odtud představa, že duchové zemřelých se pojímají jako dále existující a to v témže stavu, v jakém člověk byl před smrtí: tedy buď jako duchové jarobujní neb zmalátnělí a chorobní, neboť v tomto stavu dlí nebožtík v hrobě a v témže stavu objevuje se po smrti těm, kdož jej přežili. Proto bojí se černoch dlouhé nemoci před smrtí, neboť domnívá se, že by duch jeho byl hubený a vysílen (W. II., 194); proto *utíná* Australan svému nepříteli, jehož zabil, palec na pravé ruce, aby jeho duch zmrzačenou rukou po něm nemohl vrhati dřevce, a Indiáni brasilští věří, že nebožtíci přicházejí na „onen svět“ zraněni, ba i na kusy rozsekáni, vůbec tak, jak byli opustili tento svět (T. I., 444). Týž názor také v bibli [3]) a u Homéra (Od. VI., 33—41; XXIV., 107). —

V jiných případech zemřel kdos, jehož msty se živý člověk bál; i mínil, že zbavil se svého nepřítele; ale brzy po té stihlo jej neštěstí, jež přisuzoval skryté jakési zlobě, které by jistě nebyl nikdo jiný býval schopen, nežli zemřelý právě jeho nepřítel. Nemohl-li pak — což as často se přiházelo — vypátrati nižádné viditelné příčiny, což jiného mohl mysliti, než-li že duch jeho nepřítele ani po své smrti nechce upustiti od své potměšilosti?

Tím lze si vysvětliti bázeň, jakou mají nevzdělaní kmenové před duší zemřelého. „Mrtvý bratr“ pokládá se za původ všelikého zla (W. I., 410) a původ všeliké nemoci odvozuje se z toho, že zloduch jakýsi vnikl do těla, jím v zimnici lomcuje, mrazí, trýzní a mučí, sílu životnou vyssává a posléze hubí a usmrcuje. (Sp. 279).[4])

8. Již C. Meiner[5]) domníval se správně, že původem víry, že duše zejména předčasně neb násilně zemřelých jsou bytostmi zlými a škodlivými, jest představa, že byly proti své vůli vyhnány z těla. — Zejména obcházejí duše nebožtíků, jimž se nedostalo žádného pohřbu. U některých australských kmenů jsou ingna či zloduchové v lidské podobě, ale s dlouhým ohonem a dlouhýma vztýčenýma ušima většinou duše tuzemců, kteří nebyli pochováni neb jichž smrti nejbližší pokrevní příbuzní nepomstili. Proto potulují se bez poklidu a stání kolem místa své smrti neznajíce rozkoše jiné, než jak by živým ubližovali. (T. II., 27). Démon Koin usiluje o to, jak by spícího Australana zadusil, zlý duch Na usedá si na žaludek Karena, noční duchové navštěvují severoamerické

[1]) Odtud význam a důležitost, jaká ve starověku přisuzována snům

[2]) Mnozí černoši pojí výjevy, o nichž se jím zdálo ve spánku, tak bezprostředně k událostem, jež za bdění zažili, že vypravují Evropanům mnohdy historky tak pravdě nepodobné, že s počátku Evropan myslí, že černý jeho přítel náhle zšílel neb nestoudným jest lhářem, a teprve zpytuje-li čas i místo, dospívá ku poznání, že podivné ty historky vznikly v mozku černochově změtením pojmů ve snění a bdění.

[3]) Viz můj článek „Še'ôl“ v „Kalendáři česko-židovském“ ročn. X. (r. 1890-91).

[4]) t. j. H. Spencer: „Principien der Sociologie“; něm. překl. Stuttgart 1879.

[5]) „Allg. kritische Geschichte der Religionen.“ Hannover 1806.

Indiány, když si byli nasyceni ulehli ku spánku; Karibové podrobeni děsným snům, vypravují často, když se byli vzbudili, že je ve spánku tloukl démon Maboja tak, že dosud cítí bolest (T. II., 190); odloučené duše dle jich názoru jdou jednak ku břehu mořskému, kdež převracejí čluny, jednak do lesů, kde stávají se zloduchy (T. II, 111). Polynesané říkali, že Tii (odloučené duše) opouštějí v noci své hroby, do chýší se vkrádají a srdce spících sžírají, načež prý obyčejně v zápětí následuje smrť (T. II., 192). O některých kmenech vnitroafrických možno říci, že věří pouze v strašidla, jichž jedinou zábavou jest lidem klásti nástrahy a ploditi neplechu. Basutové, Zulové a j. věří, že příčinou nemoci jsou vong (duše zemřelých), které takto živé chtějí přiměti, aby jim dali maso, kdežto Patagonci žili v neustálém strachu před dušemi kouzelníků, které po smrti se měnily ve zlé démony (T. II., 111). Podobně přisuzují Mintirové, nižší rasa na malajském půlostrově, původ veškerých nemocí duchům nazvaným „Hantu" a výraz Dajáků na Borneu „býti udeřen duchem" značí „býti nemocen." (T. II., 126).[1])

Smrť není tedy nic přirozeného, není prostým zakončením života; duše jen nerada a tudíž v nedobré náladě opouští tělo, a není divu, že velice jest rozmrzelou i rozhněvanou. Jde o to, zbaviti se jí — ale jak?

Dvojí tu možnosť: Člověk snaží se odstraniti takového zloducha co možná daleko od obydlí živých, aneb — jej upokojiti a sobě nakloniti.

9. Jako holubice, již zoveme mírnou, nemocné své mládě z hnízda vyhazuje, tak odvléká na př. i Kafr, štítě se příznaků smrti, starce smrti blízké aneb neduživce daleko od svého obydlí a nedopouští, by někdo zemřel v jeho chýši.[2]) Stalo-li se tak náhodou, spaluje mrtvolu i chýši samu (W. II., 401). Novokaliforňané bojí se jméno nebožtíkovo i jen vysloviti (W. II., 243). Domorodci ostrova Haiti rdousili umírající a těžce raněné odnášeli do hor, kdež, zásobivše je pokrmem a vodou, je samy sobě ponechávali (W. IV., 327). Též Karibové prchali před těmi, kdož ochuravěli, ze strachu před zlou bytostí, která v ně byla vstoupila (W. IV., 388). Na Kongu vymétá se chýše, v níž byl někdo zemřel, a spaluje se, aby duši snadnější zjednán byl odchod a návrat zabráněn.[3]) — V jižní Africe prolamují Hottentoti do stěny chýše otvor, vyvlékají tudy mrtvolu, aby zapomněla na vchod a nestrašila (T. II., 26), dům pak, v němž někdo zemřel, opouštějí a chrání se překročiti jeho práh, neboť straší v něm duch; podobně Jakutové dopouštěli, aby chýše, v níž někdo zemřel, rozpadla se v rozvaliny, neboť domnívali se, že obývána jest démony, a o Karenech se vypravuje, že zničili i celé své osady, jen aby se zbavili sousedství duší zemřelých (T. II., 25). — Siamci vytahují rakev z domu zvláštním otvorem a ubíhají pak s ní

---

[1]) Vůbec dle Ch. Darwina („Abstammung des Menschen." II, 348) „jest víra v kruté a zlé duchy mnohem všeobecnější než v duchy přívětivé," ba jsou kmenové, kteří pouze zloduchy ctí. Černoši Gabaonští (v jižní Africe) pečují pouze o zlého ducha Mbuiri-ho, o dobrého ducha Ndžambi valně se nestarajíce. Obyvatelé Madagaskaru ctí pouze zloducha Ňanga: dobrý duch Zamhor jest jim lhostejný; Patagonci modlí se jen ke zlostnému Gualičuovi atp.

[2]) Dr. G. Fritsch: „Die Eingeborenen Südafrika's." Breslau 1872, 116.

[3]) Ad. Bastian: „Deutsche Expedition an der Loango-Küste". Jena 1872, II, 201.

v chvatném spěchu či úprku třikrát kolem domu.[1]) Čuvašové v Sibíři házejí za mrtvolou, jakmile byla vynesena, kamenem do červena rozžhaveným a u Grönlanďanů mává za mrtvolou oknem z domu vypravenou stará žena hořící hlavní a volá: „Pikleruk pok!“ („Zde nemáš již co dělat!“) (T. II., 26).

Kdežto jedni používají tedy doby, kdy dle všeobecného mínění duše z dlouhého zvyku ještě mešká na blízku těla nebožtíkova, z domu vynášejí po nezvyklých cestách i oklikách, neb jinak o to péči mají, aby duch se již nenavrátil, usilují jiní ducha zapuditi hřmotem neb po způsobu kanibalů zjednati odloučené duši klid tím, že sesilují jí duši svoji vlastní. —

10. Jinak počínají si kmenové i národové, kteří se snažili duše zemřelých usmířiti a sobě přízeň jich získati.[2]) Pozorujíce nedostatek, jaký as duše trpí, když byla opustila tělo, hleděli upokojiti ji všemožnou o ni péčí i poctou; zejména shledáváme se s představou, že nemůže člověka stihnouti krutější osud, než zemře-li bez potomstva, jehož věrnosť jest jedinou zárukou této péče a pocty. Ovšem nectí každý jednotlivec veškeré duchy svého kmene bez rozdílu, nýbrž hlavně svého otce, praotce neb pohlavára, kterýž veliký má pro něho význam, byť i byl mrtev. Vždyť znal jej, znalo jej celé jeho potomstvo, znali jeho povahu i letoru, lásku jeho, jakou za živa k nim jevil! Proč nepečoval by i nyní o své dítky a to více, než-li o cizí? Ovšem žádá si též obsluhy a oddanosti.

Stačí, uvedeme-li jen několik příkladů: Divoši v Brasilii i severoameričtí Indiáni prosí duše svých praotců o dobrou pohodu neb štěstí na lovu; míní, že všeliká nehoda jest trestem, že opominuli darů jim náležejících. Načesové stavějí dokonce svým mrtvým stánky. Praobyvatelé ostrovů Tichého Oceánu modlí se k duším zemřelých a přinášeji jim všelijaké dary; duše pohlavárů a bojovníků jsou mocní duchové, kteří rozhodují bitvy ve prospěch domorodců. Obyvatelé ostrova Tanna (v Nových Hebridách) děkují duším zemřelých pohlavárů za požehnání.[3]) Dědové — amatongo — napomáhají Zulům k vítězství, jinak podléhají v boji a množí jich řady. V hněvu svém chopí se Itongo těla živého člověka, otřásá jím, stíhá nemocí neb smrtí; je-li však usmířen, udílí jemu zdraví, dobytek, obilí a všeho, čeho si jen přeje. Nezřídka viděti (dle J. S. Wilsona) celé tlupy mužů i žen na Nové Guinei, kterak v dobách nebezpečí na vrších neb u pokrajů lesů dovolávají se hlasem velmi úpěnlivým i pohnutlivým svých dědů (T. II, 113, 115, 116; W. II., 181, 194).

Z jižních končin „měsičného pohoří“ přinesl nám missionář Rebmann[4]) následující pěknou poznámku o čeledi „Taita“. Pohlavár Maina, dav jemu na cestu pokrmu, propustil jej modlitbou, již možno prohlásiti za vyznání nejryzejšího animismu: „Prosím duši svého otce i své matky,

---

[1]) Die preussische Expedition nach Ostasien.“ Berlin 1874. IV. 332.

[2]) Přechodem k této methodě usmiřovací jest mrav, pohřbiti mrtvolu na čas, věnovati duši, jež dlí v její blíži, všemožnou péči; pak ji opět vyhrabati a spáliti: zničením posledního zbytku dochází i duše úplného klidu.

[3]) Schirren: Neuseel. Wandersagen. Riga 1856, 90.

[4]) Karl Andrée: „Reisen in Arabien u. Ostafrika“. II. 28.

aby nad tebou bděly; nechť přibudeš v míru; nezbloudiž na cestě a požij sám, což tobě jsem dal. Budiž ti k duhu!“ O. Peschel[1]) tvrdí dokonce, že duše zemřelých rodičů vzývají se všude, kam až zasahuje mluva Bantu; tedy v celé jižní Africe, což Livingstone[2]) dotvrzuje i o území Zambesi, podotýkaje, že tamější obyvatelé dovolávají se duší zemřelých s důrazem jakéhosi náhlého zděšení neb udivení, jakoby vzývali samy bohy.[3])

A dle představ těch nejsou také nevděčnými, vidí-li, jak lidé prokazují jim poctu; neváhají je za to odměniti; vždyť duše odloučivši se od těla, stala se volnější, pohyblivější, zná nejskrytější myšlénky člověka a může tedy jemu býti na prospěch neb na škodu u míře značnější, než dokud poutána jest na tělo; tím odůvodnil na př. onen černoch na Kongu vraždu své matky, že učinil tak za tím účelem, aby byla mu lépe nápomocna jako odloučená duše (Winwood Reade).[4])

11. Proto dostalo se také zemřelým pečlivého pohřbu a neštěstím bylo: nebýti řádně pochovánu, ležeti kdesi litým šelmám na pospas, neboť spolu s částmi krve neb krví trpí a jest ničena i duše sama. —

Kde člověk nemá ještě stálých bydlišť, pokrývá mrtvolu kameny (T. II., 29; Sp. I., 201) aby jí před zvířaty chránil, a bývá dobrým mravem, zvětší-li každý, kdož mimo se béře, mohylu alespoň o jeden kámen. Takto vidíme, kterak tyto zvláštní hroby na př. v Africe vzrůstají téměř každým dnem[5]) a o Beduínech v Hedžasu,[6]) Arabech, Jisra'elitech (Jos. 7, 25 a násl., 8, 29, II. Sam. 18, 17; Job. 21, 32) víme, že znali týž způsob pohřbívání. —

Kde má však člověk sídla, staví i duším obydlí. Tu opět dělí se cesta, po níž berou se primitivní představy, dle zevnějších účinků na dví. Buď ponechává se mrtvola v domě živých; zahrabe se pod podlahou neb pod prahem a živí vystavějí si opodál nové obydlí, jako na př. Karibové (W. III., 387); neb zůstanou živí ve své chýši a zbudují nebožtíku zvláštní stánek, jako na př. Načesové a j. Z takovýchto vyvíjejí se pak zvláštní sídla duší či duchů. —

Hrob či místo, kde nebožtík dlí, bývá prostorně nejspodnější i nejmenší částí takového bytu mrtvých; rozsáhlejší poněkud jest ona část, do níž přicházejí příbuzní, by tu s odloučenou duší se sešli a obcovali.

---

[1]) „Völkerkunde,“ 272.

[2]) „Neue Missionsreisen,“ 277.

[3]) Velice vyvinuta jest pocta dědů dosud u Číňanů, kteří zemřelým císařům zřizovali vlastní chrámy; když filosof Šoung-ceu byl prohlášen za blahoslaveného, dostalo se mu r. 194 př. J. prvé oběti z rukou jednoho císaře a r. 57 po J. ustanoveny k jeho poctě náboženské slavnosti a budovány mu svatyně. Též na zakladatele nových nauk rozšiřuje se tato pocta a tak stal se ze Siddharthy (Buddhy), který veškeru víru v boha neb v bohy zavrhoval, prodlením dob bůh sám. (Justi v „Auslandu“ 1871, 878.)

[4]) „Savage Afrika.“ London 1862, 247. — Osc. Peschel: „Völkerkunde“. Leipz. 1876, 262

[5]) Fritsch: „Die Eingeborenen Südafrika's,“ 335 — Ed. Mohr: „Nach den Viktoriafällen des Zambesi.“ Leipz. 1875, 1, 207.

[6]) K. Andrée: „Burtons Reisen in Ostafrika,“ Leipz. 1876, 224,

Odtud rozbíhají se cesty a cestičky všemi směry: Je-li volný háj, zastíněné místo pod stromem shromáždištěm kočovníků, jest stinný strom neb háj sídlem duše zemřelého; staví-li si černoch z palmového listí chýšku ku své ochraně, staví i vedle hrobu, jehož místo označuje nasypaná mohyla, palmovou stříšku. — Egypťan napodoboval ve skalistém hrobě vlastní své obydlí: chudý musel se spokojiti s pouhým ložem, kdežto boháč zbudoval duši také audienční síň, phara'o palác, chrám.

Sem docházívá pak duše a očekává příchod i poctu živých. —

Také mohla býti zvolena cesta střední. Duším jsou vykázána sídla mimo lidská obydlí, ale v určitých dnech jsou jim přístupna i obydlí živých, jak to na př. zvykem u Japonců, u Jihoslovanů a p. Pak na konec „slavnosti duší" objevuje se však opět dávný rudiment, zahánění a vymetání duší. —

Jednotlivým duším vykázána byla i zvláštní sídla: duši dobrotivého otce v domácí zahrádce; duše hrdiny bojovného kmene dává přednosť sídlu pohyblivému, stánku na nosítkách neb voze.

Čím rozmanitěji a spletitěji vytvářejí se poměry osídlení země, tím různější jest i péče o sídlo duše. Obyvatelé přímoří zajišťovali si na př. rádi památku svých dědů hrobem daleko na moře viditelným; jiní volili vrcholy hor a uzavírali za tím účelem s horaly smlouvy, aby jim dovolili na horách pochovávati mrtvé; jiní opět kladli nebožtíky do vetchých člunů a vlny odnášely je v neznámé kraje. Obyvatelé Nilu dováželi mrtvoly na pokraj pouště, většina kmenů i národů pohřbívala je však pod zemí.

Takto vznikly „říše duchů" na horách, za mořem, za veletokem, na poušti, zejm. však v podzemí.[1])

12. Také sluší se zmíniti o t. zv. metempsychose t. j. o představě, že duše, opustivši tělo, může se přestěhovati v jiného člověka neb ve zvíře.

Tak pochovávají na př. Indiáni Algonkinští své zemřelé děti u cest, aby jich duše vstoupily do matek mimo jdoucích a takto opět se znovuzrodily. — Indiáni čeledi „Nutka" vykládali si velmi důmyslně jsoucnosť vzdáleného kmene, který mluvil řečí jejich podobnou, že přešly v ně duše nebožtíků. — Na Nové Guinei praví se o dítěti, jež jest tělesně i duševně velmi podobno některému ze zemřelých příbuzných, že zdědilo jeho duši, a Jorubové vítají novorozené dítě slovy: „Tu jsi opět!" a pátrají po známkách, kterého předka duše se k nim vrátila. Černoši v sev.-záp. Africe, kteří žili v dálné porobě, umírali sebevraždou, mníce, že zrodí se na novo ve své domovině. Pohlavár Katosů ve vých. Africe, který neviděl před tím bělocha, prohlásil Livingstona a jeho průvodce za „bazimo" t. j. „duše praotců"[2]) Charakteristickým jest výrok jednoho Australana, jenž před svou popravou

---

[1]) Víra, že kraj „odloučených duší" jest v dálném západě, souvisí s mythem slunečním (T. II, 27.): slunce, sestupujíc každodenně v temné podsvětí a vracejíc se zpět za svítání v říš živých, znázorňuje tím život člověka: v rozbřeskující jitřní kráse, poledním lesku a večerním hynutí.

[2]) „Neue Miss.", 212.

zvolal: „Blackfellow tumble down, jump up Whitefellow!“ (asi: „Zemři jako černoch, zroď se na novo jako běloch!“) Tutéž představu lze stopovati severně přes ostrovy Torresovy až do Nové Kaledonie, kdež domorodci bělochy pokládali za duchy zemřelých, kteří k nim zanášejí nemoc a chorobu (T. II., 3—5).

Podobně metempsychosa ve zvířata, neboť psychologie divochů nečiní ještě přesného rozdílu mezi duší člověka a zvířete. V sev.-záp. Americe někteří Indiáni věří, že duše zemřelých volí si za své sídlo medvědy; Huronové se domýšleli, že duše přechází do hrdliček, a Irokesové pouštějí v předvečer pohřbu ptáka, aby vzal s sebou duši zemřelého. Ve Guinei soudí se o opicích, jež se proháněji na blízku míst pohřebních, že v nich sídlí duše zemřelých, a v některých krajinách proto pokládají se opice, ostrovidové a hadi za bytosti posvátné. Maravové v Africe se domnívají, že duše zlých lidí mění se v šakaly, dobrých v hady; duše Zulů vstupují do vos, ještěrek, zejm. však do neškodných zelených neb hnědých hadů, jací bez bázně se přibližují k lidským obydlím. Hady ty zovou „amatongo“, „dědové“, prokazují jim úctu a zásobují je potravou. — V Senaru v sev.-vých. Africe věří se ve stěhování duší v hyeny, které tam vydávají ze sebe zvuk mámivě podobný lidskému smíchu, o čemž již Diodor Sic. (III., 35) se zmiňuje. U starých Egypťanů byl zejm. jeden brouk (scarabeus) u veliké vážnosti a pohanští Arabové mínili, že po smrti člověka z jeho krve vznikne kulíšek (Hâma),[1]) kdežto dle Baudissina[2]) poukazuje arab. pojmenování jistého druhu hadů „džan“ na to, že v nich sídleli džinové. Dle představy Malajců pojímá v sebe duše tygr, neboť tygr, jenž sežírá člověka, sežírá spolu i jeho duši a t. p. (T. II., 6—7; 233, 234.) Toť původ zoolatrie či zvěroslužby.

13. Anižby rozvoj uvedených představ doznal jakési poruchy, vyvíjí se téměř současně pořadí představ jiných.

Může-li duše opustiti tělo a bytovati i bez něho, může-li libovolně vystoupiti z hrobu a tu a tam zaujmouti místo, nejsouc usmířena všelikou neplechu tropiti a strašiti, ba i do těla vejíti, zimničně jím lomcovati, nemoc i smrť jeho přivoditi, neb také do jiného těla lidského neb zvířecího se přestěhovati: tož logickým důsledkem představ takových jest také, že duch může na delší dobu neb i trvale zaujmouti libovolný předmět, aby jím na venek se mohl projevovati. —

Tento obor představ označujeme slovem „fetišismus“ [3]). Fetišem [4]) může býti jakýkoliv předmět: otep slámy, dráp, péro, skořápka, nůž,

[1]) Ludolf Krehl: „Über die Religion der vorislamischen Araber.“ Leipz. 1863, 4.

[2]) „Studien zur semitischen Religionsgeschichte.“ Leipz. 1876.

[3]) Slovo „fetiš“, jež poprvé uvedl do vědy C. de Brosses („Sur le culte de dieux fétiches.“ Dijon 1760), pochodí od portugalského „feitiço“ = kouzlo a toto opět od lat. „factitius“. — Srv. C. P. Fiale: „Compendium der Religionsgeschichte,“ něm. překl. Berl. 1880, 12 a násl.

[4]) Názvy domorodců: „grigri“, „juju“ neb „mokisso“, „enquizi“, „vong“, „manitus“ a p.

kus dřeva, kámen, skála, řeka, všeliká bytosť přírodní neb umělá; jistě jest však fetišem země, do níž vstupuje tolik odloučených duší či duchů.[1])

Afrika dosud plna jest fetišů. Cestovatelé vidí je všude; při každém brodě, na každém prahu, každý domorodec zavěšeny má je kolem hrdla, neboť fetiš chrání jej před nemocí, působí déšť, množí ve vodách ryby, vyhání a opatruje dobytek na pastvě, chytá a tresta zloděje, činí majitele svého udatným, ničí jeho nepřátele — slovem není ničeho, čeho by nebyl fetiš mocen i schopen — ač je-li jen fetišem skutečným.

Zda fetiš skutečným je fetišem, to lze poznati dle jeho účinů — kouzel. Neprojevuje-li pařez a p. dřevnější kouzelnou svou moc, nemá-li nižádného účinu — není právě fetišem, t. j. sídlem ducha, který si jej byl zvolil, aby jím lidem smyslně se mohl jeviti; neboť duch není k němu nezměnitelně poután: můžeť v něm býti též přítomen větší neb menší intensitou neb dokonce — ježto se mu snad již nelíbil — opustiti jej pro vždy. Černoch neuráží a neubližuje tedy v pravdě nižádnému duchu, vyprášká-li, rozláme-li a vyhodí-li pařez; v jednání takovém nespočívá nic nelogického a nezračí se nedostatek piety, ač-li lze o „pietě“ na stanovisku tom vůbec mluviti. Fetiš černochu není právě nic leč věcí přírody, dílem lidským — zda pak jest sídlem ducha, o tom rozhoduje teprve zkušenosť, výsledek. —

Fetišismus liší se tedy od animismu pouze tím, že fetišismus pojímá duchy jako vtělené v určitých hmotných předmětech a jimi působící. Jednostranná logika divochů, která klade důraz na vše, co dle jich přání se daří, a všeho pomíjí, co se dle jich vůle neděje, vytvořuje si takto všeobecnou filosofii fetišismu pro všeliké příhody a události života.

Abychom z velikého množství dokladů uvedli alespoň několik, stůjtež zde následující: Člen amerického kmene Dakota vykročí na př. za jitra ze své chatrče, hodlaje podniknouti cos důležitého; tu náhle narazí nohou o kulatý kamének. „Aha, jsi tu?“ pomyslí si; zdvihne uctivě oblázek, lichotí jemu jako svému „dědu“ a kráčí ruče dále svou cestou. Zdaří-li se mu podnik — omaluje kamének, prokazuje mu všelikou poctu, rozmlouvá s ním důvěrně jako s mileným přítelem, polévá jej rumem a vzývá jej hlasitě i vážně v dobách nebezpečí (T. II., 161.). Kmenové brasilští zarážejí do země kůl a obětují před ním. Černoch Guinejský volí si před každým velikým podnikem nového fetiše: co, vykroče z chýše, poprvé shlédne, budiž to kámen, pes, kočka — zvolí si za svého fetiše. Zdaří-li se mu, čeho si byl přál, vzrůstá úcta jeho k fetišovi; v případě opačném pohodí jím.[2]) Tím způsobem pochopujeme, že počet fetišů značně může vzrůsti. Tak znal na př. L. F. Römer[3]) jednoho černocha, který měl asi 20.000 fetišů, z nichž ovšem mnohé zdědil po svých předcích a jimž nevěnoval obzvláštní péče.

---

[1]) Fetiši vyššího řádu jsou též hvězdy, měsíc, slunce, nebe.

[2]) Bosman: „Guinesse Goud-, Tand- en Slave-kust.“ Utrecht 1704, 1, 153. — Poslední pohanský Laponec v Evropě jménem Rastus odepřel jednou svému fetišovi obvyklou oběť kořalky; brzy po té zabil mu blesk dva soby. Hněvivě hodil kusy ze zvířat fetišovi, řka: „Tu máš, co sis zabil!“ a přestoupil na křesťanství („Globus“ 1873. leden, sv. XXIII, č. 3. str. 35.)

[3]) „Nachrichten von der Küste Guinea's.“ Kopenhagen 1769, 62.

Damarové v Africe kladou před pařez maso (T. II, 162). Jim dokonce staví fetišům stánek, t. j. neúhlednou chýšku podobnou stodole (Votjáci, Ostjáci), neb úpravnější domek (Abiponové, černoši). Cestovatelé viděli zvláštní chýše, naplněné sty pro nás bezcennými drobotinami, které však o sobě mohou býti dle názoru domorodců velevýznamnými, ješto mocný duch může bytovati i ve předmětech na pohled nepatrných: hrnek s červenou hlinou, v níž trčí kohoutí péro, hřebík omotaný přízí, omalovaný kamének, chumáč lidských vlasů, kosti a p. Hlavní věcí v takovýchto stáncích jest však stolička, aby fetiš na ni si mohl usednouti, a rohožka, aby na ní si mohl odpočinouti; kromě toho jest pro ducha vždy připravena láhev s kořalkou. Ad. Bastian[1]) popisuje africký stánek fetiše takto: „Chrám sestavený ze slaměných rohoží měl pravoúhelný tvar. Do něho vedlo se strany tré dveří, z nichž obě postranní byly shora ozdobeny pyramidou, prostřední dveře však jakousi kopulí. Veřeje byly pomalovány zpola černými, zpola červenými figurami. Vnitřek neobsahoval leč prostou mohylu, z níž vyčnívalo tré červenými a bílými pruhy pomalovaných videl."

Fetišem zvláštním jest člověk sám. Jest jakýsi veliký duch, který spravuje říši svou šťastně tím způsobem, že vtěluje se výhradně jen do osoby vladařovy. Vládců takých jest dosti na záp. břehu Afriky a jest jím také pokleslý u významu tibetský Dalai Lama. Nezáleží na jich původu ani osobnosti, nýbrž na tom, že duch vskutku přešel ze zemřelého vládce na jeho nástupce. — (Dokončení.)

Poznámky ke „Znělkám krymským."

(Od Adama Mickiewicze.)

I. Stepi akermanské.

Při ostrovech z koralu — pestrém při buřanu!

Na Ukrajině i Pobereží nazývají se „buřany" veliká křoviska rostlin, která v létě, pokryta květem, poskytují příjemnou rozmanitost planinám.

V. Obraz hor ze stepi kozlovských.

Či snad zdvihli zemř díl v oblak Divu kůry.

Divové, podle starobylé mythologie Peršanů, jsou zlomyslní geniové, kteří kdysi panovali na zemi, potom vyhnáni byli od andělů a nyní přebývají na konci světa za horou Kaf.

Jaká luna na štítě! Cařihrad to hoří! . . .

Vrcholky Čatyrdahu po západě slunce, když se paprsky od nich odrážejí, zdají se nějaký čas býti v ohni.

Či snad Allah, noc kdy svuj chylat spouští s hůry

Chylat je roucho čestné, jímž sultan obdařuje velké úředníky své říše.

---

[1]) „Ein Besuch in San Salvador." Bremen 1859. 50.

Toť Čatyrdah!

Nejvyšší hora z pásma krymských hor na břehu poledním; viděti ji už z daleka, téměř na 200 verst, z různých stran, v podobě obrovského mraku sinavé barvy.

VI. Bakčesaraj.

V dolině, obklíčené se všech stran horami, leží město Bakčesaraj, někdy sídlo Girajů, chánů krymských.

Píšíc Baltazara tam písmem: „ZŘÍCENINA.“

„Touž hodinu zjevily se prsty ruky člověčí, a psaly naproti svícnu na stěně paláce královského, a král (Baltazar) viděl část ruky, jež psala.“ Proroctví Danielovo V, 5.

VII. Bakčesaraj v noci.

Vycházejí z džamidů zbožní návštěvníci.

Mesdžidy nebo Džiamy — obyčejné mečety. Zevně, po rozích svatyně, pnou se tenké, trčící vížky, jež se minarety (menare) zovou; ty jsou v polovině své výše otočeny galerií, szurfe, s níž muezzinové, čili oznamovatelé, svolávají lid k modlitbě. Volání to, prozpěvované z galerií, zove se izanem. Pětkráte za den, v určitých hodinách, slyšeti izan se všech minaretů, hlas čistý a dalekonosný muezzinů rozléhá se příjemně městy musulmanskými, v nichž, že se neužívá povozů s koly, obzvláštní ticho panuje. (Sekowski, Collectanea t. I. str. 66.)

V divaně tak Eblisa sedí ďáblů řada.

Eblis, Iblis neb Garazel jest Lucifer u Muhommedánů.

Farysa pak letem.

Farys, rytíř u Arabů a Beduinů.

VIII. Hrob Potocké.

Nedaleko paláce chanův vznáší se mohyla, zbudovaná slohem východním s okrouhlou kopulí. Pověst mezi obecným lidem na Krymě dí, že ten památník vystaven byl od Kerima Gireje nevolnici, již nad míru miloval. Otrokyně ta byla prý Polka, z domu Potockých. Autor učené i pěkně napsané „Cesty po Krymě,“ Muravjev-Apostol, myslí, že pověst ta jest bez podkladu, a že náhrobek kryje kosti nějaké Gruzinky. Nevím, oč opírá tuto svou domněnku: neboť námitka, že Tataři v polovici osmnáctého věku tak snadno nemohli unésti otrokyně z domu Potockých, není dostatečná. Povědomy jsou poslední bouře kozácké na Ukrajině, odkud nemálo lidí uloupeno a prodáno sousedním Tatarům. V Polsce jsou četné rodiny šlechtické jména Potockých, a vzpomenutá zajatkyně nemusila právě náležeti k bohatému domu dědicův Humanských, nájezdům tatarským a bouřím kozáckým méně přístupných. Z pověsti lidové o hrobce bakčesarajské básník ruský Aleksander Puškin napsal báseň: „Bakčesarajský fontan.“

IX. Mohyly haremu.

V rozkošné zahradě, v středu vysokých topolů a moruší stojí hrobky z bílého mramoru. Jsou to hrobky chanův a sultanův, jich žen a příbuzných. V blízkých dvou budovách leží rakve bez ladu: někdy bývaly bohatě ozdobeny, nyní trčí tu jen nahá prkna a cáry příkrovů.

Nad nimi tu turban zim svítí v mrtvých dvoře.

Muzulmané nad hroby mužů i žen staví kamenné závoje, různého pro obě pohlaví vzhledu.

Dlaní Giaura vyryto zůstalo jich jméno.

Giaur, správněji Kiafir, znamená nevěřícího. Tak Muzulmané nazývají křesťany.

X. Bajdary.

Pěkná dolina, po níž se obyčejně vjíždí na polední břeh Krymu.

XI. Alušta za dne.

Jedno z nejrozkošnějších míst v Krymě. Tam již větry severní nikdy nedocházejí, a pocestný v listopadě častokrát hledá stínu pod ohromnými ořechy vlašskými, ještě zelenými.

Ranním šumí namazem zlatoklasé luhy.

Namaz, modlitba muzulmanská, již vykonávají, sedíce a klaníce se.

Z chalifův jak růžence rubín, granát padá.

Muzulmané, modlíce se, užívají růženců, jež u znamenitých osob bývají z drahých kamenů. — Granátové a morušové stromy, rdíce se rozkošným ovocem, jsou obecny na celém jižním břehu krymském.

XIII. Čatyrdah.

Minarete pulsvěta! hor všech Padišahu!

Padyšah, titul sultána tureckého.

Gabriel, ten ochrance edenského prahu.

Nechávám jméno Gabriela, jako vůbec známé; ale vlastním strážcem nebe dle mythologie východní jest Reme (souhvězdí Arcturus), jedna z dvou velkých hvězd, zvaných as semekein.

XIV. Poutník.

Nad slavíky Bajdaru, salhírských děv vnady.

Salhir, řeka v Krymě, vyplývá z podnoží Čatyrdahu.

XV. Cesta nad propastí v Džehud-Kale.

Městečko na vysoké skále: domy na skále stojící podobny jsou hnízdům vlaštovčím, stezka vedoucí na horu jest příkrá a nad propastí visící. V městě samém pojí se stěny domů právě se srázem skály; dívá-li se kdo z okna, pohled tratí se v nesmírné hloubi.

Koně nohám jezdec tu celý rozum svěří.

Kůň krymský v obtížných a nebezpečných přepravách zdá se, že má zvláštní instinkt opatrnosti a jistoty; než postaví kam nohu, drží ji v povětří, hledá kámen a zkouší, zda může bezpečně stoupit a se postavit.

To jest moře. Středem vln zdá se, pták že — hora.

Pták — hora, známý z „tisíce a jedné noci". Jest to slavný pták Simurg z mythologie perské, častokráte opěvaný od básníků východních. „Velký jest on (vypravuje Firdusi v Šach-namehu) jako hora a silný jako tvrz, unese slona v drápech," a dále: „Uviděv rytíře (Simurg), vzchopil se se skály jako mrak, na němž sídlí, a táhl povětřím jako huragan, spouštěje stín na vojska jezdců." (Dle Hammerových „Geschichte der schönen Redekünste Persiens." Wien 1818, str. 65).

Výspa, v propast plující, to jest mračná hora!

Popatříme-li s vrcholku hor, vyčnívajících nad pás oblaků, na chmury plynoucí nad mořem, máme za to, že mraky leží na vodě v podobě velkých bílých ostrovů. Zajímavý ten úkaz pozoroval jsem s Čatyrdahu.

XVII. Zříceniny zámku v Balaklavě.

Nad zátokou téhož jména stojí zříceniny zámku, zbudovaného kdysi od Řeků, přicházejících z Miletu. Později Janované vystavěli na témž místě tvrz Cembalo.

K národní písni
nakreslil Mikuláš Aleš.

„U Sedmi javorů.“

Obraz ze života staroselského.

Nakreslila K. Světlá.

Vlasteneckému umělci,
panu *J. Prouskovi* v Turnově.
Přijměte, vzácný příteli,
vlídně obraz za obraz.
Spisovatelku.

Uměly, ba uměly si vykračovati jak matka tak dcera ze statku u „Sedmi javorů“, obzvláště ubíraly-li se v den sváteční domů z městečka, kam chodívaly do kostela. Člověk věru již zdaleka poznával, že jest každá na nich niť hedvábná, že mají na každém švu našitu drahou krajku, čepce jejich že jsou z ryzího zlata, samými drobnými perlami a granáty ozdobené.

Ač svobodná děvčata chodila tenkráte jen prostovlasá, leda s hedvábným na hlavě šátkem, dcerka od „Sedmi javorů“ chodila od svého patnáctého roku ve zlatém čepci. Chtěla matka její, aby bylo ihned na ní znáti, že to není svobodnice jako jiná, nýbrž aby každý hned uhodl, že to bohatá dědička, která má svoje již přiřknuté a jisté.

Všude v okolí se na vlas vědělo, že za fábory, které matce a dceři s čepců až k lemu sukní plápolaly, na velké svátky barvy bílé, v neděli modré, při pohřbech fialové a na veselkách pivoňkové, posázely plné máslové prkénko těžkým stříbrňáky židovi z Turnova. Přivezl jim je z města tak vzdáleného, že tam nerozuměli ani česky ani německy, nýbrž zcela cizí, a to prý velmi vznešenou řečí mezi sebou rozmlouvali.

Bylo málokoho, kdo, potkav ovdovělou selku od „Sedmi javorů“ a jedinou dceru její Renatu, by se nebyl za nimi aspoň ohlédl, mnohý však nadobro se zastavil. Každému to stálo za to, nechť měl sebe více naspěch, chvílenku k vůli nim se obmeškati. Bylo vždy cosi na nich viděti, co nebylo hned na jiných ženštinách, a o čem pak bylo lze mezi známými zavésti lecjakou řeč.

Jen jediný člověk se za matkou a dcerou od „Sedmi javorů“ nikdy nezastavil, nikdy neohlédl; chodíval kolem nich tak lhostejně jako kolem každé jiné věci, která se mu cestou namanula. Byltě to nejstarší žebrák v osadě, „starý Samuel“ mu říkali. Chodil v zimě v letě bos, v režné haleně samý cár; z milosti mu poskytnut na polo zbořený ovčín za to, že byl více než padesát let obecním ovčákem. Nebylo ovšem co státi o pozdravení takového nuzáka, ale přec obě ženštiny vždy sebou trhly, když je přešel nejen beze slova, ale i bez kouknutí. Ač byl v dědině poslední mezi posledními, přece měl mezi sousedy svou váhu, neb nebylo známo, že by byl co živ někomu zalhal, někoho přelstil, neb dokonce ošidil. Kdožkoli se k němu obrátil s ranou sebe těžší, každého hned se ujal a léčil jej bezplatně tak dlouho, až jej uzdravil.

Ale jak chodíval starý Samuel kolem selky od „Sedmi javorů“ a dcery její, zrovna tak chodily ony kolem lidí ostatních, třeba dobře věděly, kdo že jsou. Nikoho nikdy samy nejdříve nepozdravily, bylof u nich pravidlem, aby si jich povšiml každý první. Pak sklonily teprve

ty svoje hrdé hlavy, tolika šperky obtěžkané, že bylo věru s podivením, kterak jsou s to nositi je vzpřímené. S jedinou paní vrchňovou činily výjimku, jela-li proti nim na kočáře; za to si ostatních paniček úřednických a městských tak málo všímaly, jako vůkolních mlynářek, sládkových a statkářek.

Myslily matka i dcera od „Sedmi javorů“, že mají všecko právo nad ostatními se vypínati, když byla jejich usedlosť největší a nejvýnosnější nejen na celém panství, nýbrž až k samé Mladé Boleslavi. Říkalo se mezi lidmi, že, kdyby její majetník chtěl, mohl by si ji dáti vtěliti do knih jako statek zemanský. Bylo-li tomu skutečně tak, tož se příznivá doba propásla. Scházel „Sedmi javorům“ již drahný čas mužský dědic a ženské neměly k takové žádosti přec jen odvahy. Již po druhé měl přejíti statek místo na syna na dceru, a jen za veliké peníze byla nynější majitelka na úřadě si vymohla, aby se směla i s budoucí statku dědičkou nadále podpisovati jménem rodiny, z níž pocházely, totiž Javornické, kdežto zesnulý manžel její a otec dceřin, na statek přiženilý, se nazýval Strmil. Stály k svému rodu, jak to jen u mužů bývá, a tuze na tom si zakládaly, že byl v celém okolí nejstarší, jak šlo ze zápisek na faře jasně na jevo. Nejspíše se usadili Javorničtí v pohorském tom hvozdě k vůli houštině stromů podobného s nimi jména a nechávali vedle svého obydlí jako strážné znamení státi sedm nejsilnějších kmenů, které tam stály dosud. Snad tak činili také z pověrčivosti, neb za starých dob považovali, jak známo, lidé počet ten za tak posvátný skoro jako trojici.

Ale nestínily ovšem věkovité javory vždy jako teď stavení rozlehlé s ozdobnými štíty a lomenicemi, na jehož vysokým plotem obehnaném dvoře se mohli snadno tři kočové se svými povozy obrátiti, aniž by byl jeden druhému překážel, kde byly chlévy, stáje a stodoly tak prostranné, že by se byl všude vešel celý barák, kde nad vraty se vzpínala věžička, jejížto zvonek zval třikrát za den jak domácí tak okolojdoucí k pobožnosti. —

Krčívala se v houštině javorové malá chýžka, kde nebylo na střeše celého dochu, v oknech neprasklé tabulky, ve stěnách nenahnilého povalu. Nedbali její hospodáři nejmenších oprav. Jak ji byli postavili, tak po celá léta stála netknutá. Byli k tomu tuze hrdi. Vypravovali totiž Javorničtí velice rádi o sobě, že pocházeli od nějakých tuze udatných rytířů, kterým však bylo hrad jejich opustiti a v lesích se skrýti, poněvadž sám císař pán s nimi žárlil. Avšak jeden z dřívějších farářů, muž učený a v kronikách obeznalý, si dal zvláštní práci, aby o rodu toho jména čehosi se dočetl. I přišel prý ve starých listinách z doby Ferdinanda III. slavné paměti na to, že nějací páni Javorníkové měli v držení dvorec poplužní nad Labem, odkud přepadávali plavce, vymáhajíce na nich vedle cla povinného již odvedeného ještě poplatek jiný za to, že jim tudy plouti dovolovali. Bylyť jim skutky ty násilné za loupež vykládány a podle toho nad nimi rozsudek vynesen, aby byl dvůr jejich se zemí vojskem srovnán a oni spoutaní do Prahy přiveženi.

Avšak mstitelům podařila se pouze první věc: srovnati totiž dvorec se zemí, když jej byli dříve o své újmě vydrancovali — páni jeho jim

šťastně unikli, aniž se kdo dále po nich pídil. Bylo tedy spravedlnosti lidské s tím se spokojiti, že již neměli kde svoje šibalské kousky provozovati, a dalšího trestu v oněch nad jiné bouřlivých a zmatených dobách se vzdáti.

Zdali oni páni Javorníkové byli totožni s Javornickými, od nichž že pocházejí, obyvatelé zbědované chýžky se vychloubali, tím ovšem nevyšlo na jevo. Ale podle jejich pýchy a nechuti ku práci selské, již nazývali „chlapskou", mohlo tak býti, především však podle způsobu, jímž se obživovali. Nechali ty skrovné kousky půdy, které by se daly kolem chaloupky zdělati, stále ležeti ladem a — krčmařili. Jak obírali páni z Javorníka před sta lety plavce kolem jejich dvora plovoucí, tak obírali svého času občané Javorničtí svoje hosty, aniž se mohlo proti nim zakročiti, neb poddávali se jim třeba ne rádi, tedy aspoň dobrovolně, a nechť jim vyprázdnili kapsy, vždy se k nim vraceli zas. Tak veselo jako u nich nebylo v celém okolí, a to přec za něco stálo.

Ale čím dále tím určitěji se proslýchalo, že navštěvují krčmu u „Sedmi javorů" nejen lidé lehkého ducha, vášniví karbaníci a pošetilí pijáci, nýbrž ještě horšího druhu, totiž sběhové, kouzelníci, ba i svatokrádci, kteří obírají hroby, v kapličkách obrazy, v kostelích pozůstatky svatých, aby provozovali s nimi hříšné čáry a se pomocí jejich dopídili skrytých pokladů Ba, bývali tam prý i vídáni ti, kdož nikdy nevkročí do sednice, kde visí kropenka, kříž neb obraz svatý, kdož zahoří ihned sírou, šlehne-li je kdosi růžencem svěceným. K „Sedmi javorům" mohl ovšem takový člověk bez bázně vstoupiti, nebylo tam nic takového. Snad tam ani neměli modliteb. U správy boží aspoň nebylo odtamtud nikdy nikoho viděti, a o veliké svátky stiskával se kdosi z domácích pouze v síňce, jakoby byl věděl, že do kostela nenáleží. Říkávali lidé, že se modlí „u Sedmi javorů" ovšem také k jedinému jen bohu, ale nebyl to bůh Hospodin, nýbrž bůh Mamon.

Leč nastojte, najednou celému prý světu ku podivu se to začalo u „Sedmi javorů" měnit a převracet. Hospodář pustil náhle krčmu k velikému žalu svých věrných navštěvovatelů. Tím tam přestal ovšem karban, pijáctví i návštěva podivných, podezřelých osob. Nepřestávali si sice Javorničtí nikterak mysliti, že jsou něco vyššího a lepšího než jejich sousedé, ač se nemohli ni erbem ni rodokmenem vykázati, ale konečně se pustili přece do práce, k níž se již dávno odhodlati měli, chtěli-li míti pověsť hodných lidí a se domoci poctivého výdělku. Porazili kus lesa za svou chalupou, zklučovali paseku na pole, vysušili bařinu na louku, vysekali roští a založili si sad. S prací na majetku svém by byli ovšem brzo hotovi bývali, ale vrchnosť prodávala tehdáž právě veliké lány na válečné kontribuce, na ni u veliké míře naléhající, a to za peníze levné. Sousedé se neměli ke koupi, neb synové jejich práce schopní byli téměř do jednoho na vojně a nemohli se těšiti nadějí, že se tak hned domů vrátí. Koho tehdáž jako mladíka odvedli, jako šedivec ke svým lidem se vracíval.

Tím horlivěji se měl Javornický za to ke kupování. Jemu nescházely ovšem silné ruce k těžké práci. Nebyli mu odvedli ani jediného ze čtyř synů. Nechtěli tehdejší páni ani o tom slyšeti ze strachu, co by

a-i na vojně vyváděli; bylo tam prý beztoho divokých hochů až nazbyt, kteří ostatní usedlejší jen kazili a ke kouskům tak nekalým sváděli, že docházeli žaloby jimi poškozených a nevinně týraných den co den až samého císaře pána. Bylo tedy skutečně neradno počet mladých těch zlomyslníků ještě sesíliti, a že by byli Javornickými značně sesíleni bývali, že by v nich byli brzo v mnohém ohledu svoje hlavy a vůdce spatřovali, o tom neměl na celém panství nikdo nejmenší pochybnosti. A proto také proti tomu nikdo nereptal, že je nechávají páni doma.

Starý Javornický rozšiřoval všude, kde se mu k tomu dosti nepatrná příležitosť naskytovala, jak laskavě se páni k němu chovají, jak lacino mu ponechávají pozemky a jak příznivé mu poskytují lhůty k zapravení stanovených za ně cen. Ale kdož z občanů tomu rozuměl, přec jen uhodl, že kdyby byl bývalý krčmář sáhl sebe hlouběji do koženého pytlíku v truhle na tři zámky zavřené, již měl pod postelí všoupnutou, přec jen by nebyly ty zlaťáky a stříbrňáky, o něž byl svoje hosty obehrál, stačily na všecky ty plahočiny a močály, které mu páni prý za cenu tak levnou přepouštěli, poněvadž byl vrchnosti v trudných těch časech každý tolar dobrý. Musil tu býti ještě jiný zdroj, kam pro peníze sahal.

Netrvalo dlouho a téměř vše náleželo bývalému krčmáři, co ze zahumení viděl na svazích mezi háji a skalami se zelenati, a co ještě jeho nebylo, to měl již napřed zamluveno a částečně i zaplaceno.

Ale komu jde štěstí, ten má i lidi při sobě. I kdož byli Javornickým nejméně nakloněni, tvářili se, jakoby věřili, že netěží z jiného, než z přízně časových poměrů a z píle synů, kteří, vzdávajíce se pověstné své lenosti, teď náhle pracovali jako lvi a urazili v pravdě den co den podivuhodný kus práce. Zajisté pomýšleli na to, aby si dobyli, čeho pozbyli, totiž pro svůj rod rytířský na novo i statku rytířského.

Avšak více než vše dělalo lidem veliké hlavy, že Javornický, jehož předkové tak zřídka v kostele se ukazovali, kam i on tak málo kdy byl zavítal, obmeškávaje se jen v síňce, teď bývá nejen neděli jako neděli na velké a na kázání, všední den pokaždé na ranní, nýbrž i přes tu chvíli klečívá u zpovědlnice. Nedosti na tom. Kdežkoli ohlásili jakousi pouť, on první se k ní přihlásil a tak přísně daných přikázání se přidržoval, že se mnohdy domů vracíval tak bledý a vysílený, že sobě nebyl pak ani podoben. Co znamenala tahle náhlá úsilovná pobožnosť?

Putovával však nejen na místa blízká a známá, nýbrž vydával se i do zemí cizích bos, v rouše žíněném, opásaný provazem plným uzlů, jímž cestou do krve se bičovával, ba jednou byl i viděn s velikým křížem na ramenou. Z toho prý šlo přece patrně na jevo, že jej asi ještě něco jiného tíží, než že přechovával druhdy ve své krčmě sběhy a rouhače, a že mu byly takové kruté pokuty ve zpovědlnici ještě za něco zcela jiného uloženy, než že se snad přiznal, kterak lidi obehrával a falešnými kartami šidil, což uznáno ovšem za veliké provinění, ale přec jen nikterak smrtelným hříchem slouti nemohlo.

Zapředl-li se o těchto záhadách hovor před starým Samuelem a byl-li tázán, co on o Javornických za mládí slýchával, zkroutila se mu tvář, jakoby se chtěl buď trpce pousmáti neb usedavě si zaplakati, ale nikdy neřekl, co o tom slyšel, ani co o tom si myslí, ač uměl lidi

a jejich skutky jinak velmi dobře přesouditi. Avšak rovněž se vědělo, že má ve zvyku jen tenkráte pověděti pravdu sobě známou, kdyby zatajením hrozilo někomu nebezpečí, a o to ovšem v tomto případě neběželo. Vždyť se mohl ostatně každý sám domysliti, že v tom rychlém zbohatnutí Javornických přec jen mnoho kalého nevězelo, když jim tak vůčihledě, jak jim na majetku přibývalo, na štěstí rodinném ubývalo. Všem čtyřem svým statečným synům hleděl bývalý krčmář do hrobu a všichni se stali jeden za druhým obětmi zlé nehody. Jednoho ukopal splašený kůň, na druhého padl kmen, který právě kácel, třetí a čtvrtý se probořili s lávkou, přes rozvodněnou bystřici vedoucí.

I viděli v tom konečně všichni písmaři zřejmě prst boží. Dva ze starších synů byli již ženati a zůstavili otci zoufalému několik vnuků, taktéž hochy zdravé a silné jako buky, ale i jim, sotva dospěli, jako když podetne kořeny života. Taktéž odešli na věčnosť dávno před tím, než jim byl vyměřen k tomu čas. Jen jediný zůstal mezi nimi zdráv. Dočkal se dosti dlouhého věku a i syna, ale tomu zapovila žena k jeho i svému zármutku jen dceru jedinou, nynější hospodyni.

V žalu, že mu přišla dívka místo pacholete a rod tím po mužské straně zaniká, často o tom se zmiňoval, nechť zanikne tedy úplně, když mu podle všeho již není zdaru s hůry souzeno. Nehodlal dceru vdáti, neb byla mu nesnesitelnou myšlenka, že má k „Sedmi javorům“ cizí člověk jako jejich pán zasednouti, a veškeré jmění mělo dle vůle jeho připadnouti kostelům. Bylo se podle toho přec jen něco v rodině té dělo, co se díti nemělo a co chtěl takto asi odpykati? Ale dceruška rozkvétala tak líbezně, že mu bylo líto ji v každém ohledu ochuditi. Obzvláště když si oblíbila syna sousedova, jemuž i on od dětinství velice přával, s povzdechem vždy pronášeje, že by dal kdo ví co za takového syna. Takovýmto způsobem ovšem se jím mohl státi a také se stal. Avšak nikoli na dlouho. I jemu bylo po těžké nemoci se životem se rozloučiti. Dva synáčkové jej na věčnosť předcházeli a zarmoucené matce zůstala po něm jen jediná dceruška, krásná jako bývala za mládí svého sama.

Již nebylo mezi lidmi nejmenší o tom pochyby, že Hospodin, jak stojí psáno, takto trestal hříchy otcův na dětech. Ale zvěstoval, že je trestati bude až do nejposlednějšího kolena, i tázávali se sousedé dychtivě v důvěrných svých rozmluvách, jaký osud asi bude míti nynější dědička statku u „Sedmi javorů“, poslední potomkyně nešťastného toho rodu, jíž byl pan farář pokřtil Renata, chtě tím vysloviti zbožné přání, aby v ní se obrodilo blaho rodinné, tak povážlivě hynoucí.

Ač byla Renata považována za velice krásnou, přec jen připomínala zevnějškem svým na mnoze ten zatemnělý, divoký hvozd, v jehož stínu stávala rodinná chýžka Javornických. Byla sice tak vysokého a lepého vzrůstu jako ty krásné kmeny kolem ní, ale obyčejně bledivala tak zamračeně, jako když se nad nimi sbírala tuhá bouřka. Rozhněvala-li se, tož znala zrovna tak bezohledně buráceti, jako ta vichřice v jejich korunách, a její černé oči metaly tak kruté a žhavé blesky, jako se nad nimi za letních nocí křižovaly. Nezapřela vůbec v ničem, že v ní proudí táž prudká krev, která v jejích předcích teprve před málo desítiletími

se krotiti počala, od kteréžto doby se teprve nutili žíti jako ostatní sousedé v bázni boží a dobré vůli se světem.

* * *

Hospodyně od „Sedmi javorů“ vracela se s dcerou o Božím Těle z procesí. Vše dnes ještě více na nich se skvělo a brnčelo, než jindy při podobných příležitostech. Byltě letos pan hrabě slavnosti přítomen, i odbývala se tedy v městečku se zvláštní okázalostí a za neobyčejného návalu lidu.

Každá měla na ruce navlečený veliký dotýkaný věnec ze sedmera kvítí, který jim byl pan děkan sám odevzdal. Jen úřednicím a předním měšťankám prokázal tuto česť, ze statkářek již žádné.

Červenaly se jako pivoňky jednak ukojenou marnivostí, jednak dlouhou cestou v úpalu poledního slunce. Byl překrásný teplý den, pravý to svátek. Skoták, jemuž se řinul s čela pot, nesl za nimi celou náruč svěžích prutů březových, jež dala selka pro svůj statek posvětiti.

Čeládka je již vyhlížela. Byltě oběd hotov a nesvědčilo mu, že se v troubě sušil. Do jednoho jim přišli všichni vstříc až na práh dvoru. Uctivě je vítali ze slova božího.

Hospodyně jim blahosklonně děkovala, pokropivši je z kropenky, již jí nejstarší děvečka podávala. Po té si smekla věnec s ruky, rozvila jej a rozdělila. Každému připadla z něho část. Šafář se s údělem svým vzdálil a zastrčil jej nad vraty, aby do stavení nemělo nic zlého přístupu, oráči učinili taktéž ve stáji i stodole a děvečky spěchali se svou částí věnce do chléva, slepičárny a holubníku, aby svěcené květiny tam zůstavily jakožto ochranu proti každé nástraze zlověstné. Březové ratolístky prozatím uctivě odloženy. Byly určeny pro pole a louky, kamž měla býti času nešporního každá z nich zvlášť zastrčena.

Renata si však svůj věnec ponechala. Vážným krokem matku předcházejíc, zaměřila přes dvůr ke stavení. Překročivši práh sednice, kde se vše lesklo a třpytilo, až se z toho oči kazily, zavěsila jej nad obraz svaté Trojice, jenž zaujímal nad červeným rodinným stolem nejpřednější místo mezi obrazy ostatními. Naplnil věnec prostor milým libodechem, vždyť nebylo na něm jediného lístečku, který by nebyl měl svou zvláštní lahodnou vůni. V každém okřálo tím srdce, a těm, kdož na procesí nemohli pro neodkladné práce domácí, zdálo se náhle, jakoby se byli také slavnosti té súčastnili. Ve chvíli té se cítili aspoň jako svatým jejím dechem ovanuti.

Neodložily dnes ni matka ni dcera svých drahých šatů, jak jindy činívaly, vracejíce se z kostela. Za příčinou velkého svátku v nich zůstaly. I čeládka se byla do toho nejlepšího, co měla, ke stolu ustrojila. Všichni k němu přistoupili najednou, jakoby si byli rovni. Prostřeno na něm, jako kdyby se čekali vzácní hosté, také vše ostatní podle toho upraveno. Dávala se selka v takové dni, jichž bylo ovšem do roka poskrovnu, vždy viděti, ač hospodáři u „Sedmi javorů“, i když zbohatli, nikdy zvláštní štědrostí nesluli. Chtěla čeládce přec jen pak dokázati, na jakém to slouží statku, že jest největší široko daleko, a co ona dělati může, to že si nesmí někdo jiný na panství tak hned dovolit.

Než ke stolu přisedli — dle starého obyčeje taktéž všichni najednou, aby tím se naplnila slova Kristova, jenž viděl ve všech lidech bratry a chtěl, aby takto k sobě se chovali, — skoták jako nejmladší ze všech a tudíž ještě nejméně hříchy obtížený se pomodlil, načež všichni najednou namočili lžíce do ohromného krajáče s polévkou nudlovou, snad dosud při podobných příležitostech za nejvýtečnější ze všech považovanou. Telecí a vepřová pečeně po ní následovaly, pak svítek v mléce, drob se zelím a koláče malé i veliké všemožnými dobrými věcmi mazané a posypané. Konečně byl velikánský bochan z bílé mouky plný hrozinek a mandlí rozkrájen a hospodyní rozdán, čímž slavný ten oběd slavně ukončen.

Matka i dcera vytrvaly dnes mezi čeládkou, jakoby jim ve všem rovna byla, ač jindy obědovaly zvláště a nikdy s nimi z jedné mísy nejedly. Ale po polévce si daly od děvečck přec jen talíře podstrčiti, aniž se zdálo, že si toho všímají. Necítily se v důvěrnosti té se svými služebníky volnými. Ale přese vši hrdosť svou nebyly by si přece troufaly v den, jako byl dnešní, pozměniti obyčej všude na statcích platný. Byly by z toho povstaly veliké pomluvy, jichž se matka štítívala a jim všemožně vyhýbala. Pravívala ovšem často k dceři, že si nemá z nich člověk ničeho dělati, že aspoň, co jich se týče, mluví z lidí jen závisť, mají-li cosi proti nim. Nepřejí jim prý, že je bůh tak vysoce nad ně postavil, a při tom neuvažují, že by se tak nebylo ovšem stalo, kdyby si toho nebyl rod jejich zasloužil. Čím si svého bohatství však zasloužil, to ovšem nikdy nedodávala a Renata se jí na to také netázávala; jí dostačovalo věděti a cítiti, že je bohata. Někdo jiný, slyše selku takto rozumovati, si zase netroufal tak učiniti, třeba měl leckdos, domrzen jsa její vyzývavou domýšlivostí, k tomu někdy tisícerou chuť. Přec jen se klaněl každý jejich penězům, ač z nich nikdo ani trojníku neměl.

I ulehčilo se matce i dceři nemálo, když po opětné modlitbě malého skotáka jim bylo konečně dopřáno sprostiti se těsného, nepohodlného oděvu, především však uniknouti té horké sednici, v níž se vše vařilo a peklo, ač by bylo ve stavení na tři kuchyně místa bývalo. Ale ani tuto novotu, ovšem ze všech nejsmělejší, si netroufala selka dosud provésti, aby se neříkalo, že se chce v každém ohledu i ve věcech dosud neslýchaných nad jiné hospodyně vyvyšovat, ač to bylo vlastně čistá pravda.

S tesklivými povzdechy provázely děvečky odcházející svoje paní. Uvažovaly, myjíce nádobí, mnoho-li práce jim jest ještě vykonati jak v domě, tak na dvoře, než i jim bude popřáno kdesi v chládku si oddechnouti a klidu svátečního konečně také užiti. Šeptaly si, jak se ve stinné vzdušné komoře asi obě do svých bohatě vystlaných loží tak měkkých jako čerstvě napadaný sníh zaboří a že jim bude při tom, jakoby se byly dostaly do samého ráje, jejž vlastně již měly den co den na světě.

Ale dnes se služky mýlily, neměly svým paním co záviděti. Nenalézaly v stinné komoře kýženého odpočinku, nechtěla se v nich krev chůzí v poledním parnu rozproudėná nikterak ochladiti. Matka sice klesla v nepokojnou dřímotu, ale Renata, sotva že hlavu na podušku sklonila, ihned ji zase vztýčila. I začala si z ticha, aby matku nevzbudila,

svoje dlouhé jako kavka černé vlasy rozplétati, jakoby jí vlastně ty mohutné rulíky několikrát kolem hlavy obtočené ve spaní bránily. Když se jejich bohaté proudy kolem ní rozvlnily jako řasnatý tmavý plášť, odhodila svou svrchnici a zahalila se do nich jako do pokrývky. Jen její veliké oči z nich koukaly, těkajíce s truhly k truhle po celé komoře rozestaveným. Byla komora ta nejlépe v celém stavení chráněna, zlodějům nejméně ze všech ostatních přístupna, i ukládaly se zde, co statek ten byl postaven, vždy nejdražší věci.

Ale i samy o sobě byly truhly ty velmi cennými kusy pro toho, kdož jim rozuměl. Nezhotovil je leckdos leckdes ledabylo. Upravil je vyhlášený mistr stolařský ze Sobotky po dlouhém uvažování vždy schválně pro místo, kam byly určeny. Tam je teprve sbil, poněvadž by se z nich byla málo která dostala jednokřídlovými u komor dveřmi. Každá truhla byla vždy o šesti deskách krom víka zvláště pečlivě zrobeného a vydlabaného. Tu na něm se skvěl svatý duch v podobě holubice v oblacích, tam zas boží oko obklopené paprsky, či srdce nejsvětější Panny sedmero meči proklané; vždy to byl předmět svatý, co na nich vyobrazeno.

Desky však vykazovaly samé věci veselé: tu velikánskou růži s mnohými tlustými poupaty, tam pestrého kohouta s tulipánem rovněž tak pestrým v zobáku, na třetí strůmek obsypaný z pola hruškami, z pola jablky červenožlutými, na čtvrté kukaň, z níž vystrkuje kvočna chocholatou hlavičku a pod. Kdo by sem byl ponejprve vkročil, chtě si vše pořádné prohlédnouti, půl dne k tomu by byl snad potřeboval. Ale Renata, která to vše od dětinství znala, zajisté na něco jiného při pohledu na ně myslila.

Matka, náhle prokouknuvši, do dcery dlouho se zahleděla. Přešel ji patrně při tom mráz. Odpočívala Renata vlasy svými zahalena jako pod příkrovem černě aksamitovým, z něhož jí oči svítily jako bludičky. Můj ty bože, snad na ni čekal nový smutek?

I selka nezapřela, že je z Javornických, byla mysli pánovité, srdce málo pro jiné vznětlivého, ale pro děti svoje měla tutéž v sobě příchylnosť jako její předkové, obzvláště pro tuto krásnou dceru. Tuze truchlila o ty, které jí byly odňaty, a pouze tím se utěšovala, že neuštědří bůh všecky svoje dary najednou člověku jedinému. Poskytl jí velikého bohatství, směla plakat o to, co jí odňal, ale proti němu reptati, ne, to přece jen nesměla, aby jí neukázal zřejměji než dosud, on že je nebes a země pán, který dává a bere a jehož jméno má býti vždy na věky pochváleno, nechť naloží s lidským srdcem tak či tak. Ostatně kdyby si byla směla vybrati mezi statkem a ztracenými dětmi, kdo ví, jak by to bylo dopadlo. Ale tak hluboko do svědomí si sáhnouti, nebylo u Javornických přec jen v obyčeji.

„Jsi nějaká ubledlá,“ prohodila konečně, naklonivši se k dceři proti ní na posteli ležící, „nejspíše tě zase někdo na procesí uhranul. Nebyl to asi jen člověk jeden, nýbrž každý, kdo o procesí na tebe koukl.“

Renata si zívla. Divila se, že se chce matce opět dnes opakovati věci jim oběma dávno známé, otřepané. Vždyť, co se pamatovala, měli vždy všichni lidé na ní oči, nechť kdekoli se ukázala, a jakmile kdosi

zvěděl, že je dcera ze statku u „Sedmi javorů“, již nemohl od ní an zraku odtrhnouti.

„Dobře jsem si prohlédla všecky družice, co jste před panem děkanem o procesí kvítí sypaly,“ pokračovala selka a při tom se posadila pohodlněji na loži jako k dalšímu hovoru, „ale ač to byly letos samé jen městské dcerky krom tebe samojediné, ani jedna z nich se nemohla k tobě rovnati. Bylas mezi nimi nejonačejší, pravá radosť na tebe se podívat. Ó jak vroucí modlitbou k bohu jsem se povznášela, abych na tom jeho světě nikdy bez tebe býti nemusila!“

Renata opět zívla. Slýchala i toto přání co den.

Matka však se nedala její lhostejností ani dost málo mýliti, byla jí zvykla a mluvila se zvláštní chutí dále:

„Když jsi na děkanství panně hospodyni svůj košíček květinový na památku odevzdávala a já tam před vraty na tebe čekala, kdo se tu ke mně nepřitočil jako náš pan vrchní. ‚Co pravda, to pravda,‘ zavedl se mnou řeč, ‚taková dcera jako je vaše, nevykvetla v celém panství žádné jiné matce. Právě se mi o tom teď zmínil sám pan hrabě, když jsem ho ke kočáru doprovázel. Měl byste se přece, pravil mi v žertu, ale do opravdy to myslil, o nějakého švarného nápadníka pro krasavici tu postarati, který by se k ní hodil. Rád bych jednou viděl na panství svém takový párek, jakého jinde není a o němž by si všude povídali jako o nějaké vzácnosti.‘“

Tenkráte Renata nezívla, naopak hodila tak prudce a pohrdlivě hlavou, jakoby tím byla chtěla říci, že takového nápadníka, který by se k ní hodil, pan vrchní by nadarmo hledal.

Matka posuňku tomu ovšem porozuměla, neb s úsměvem dodala:

„Co tomu řekneš, vyzradím-li ti, že vrchní prý o takovém ví a že jej pan hrabě sám na něj přivedl?“

Renata nevrle sebou nazpět do peřin hodila.

„Jak si může dovoliti tak nemotorný žert,“ durdila se na matku, „a proč mi jej opakujete? Vždyť přece víte, že se po celý rok o nikoho nestarám, na nikoho nepřeptám. Je mi prajedno, co si kdo dělá či myslí, nechť to je pan vrchní neb milostpán hrabě sám.“

„Jakáž pomoc!“ pokrčila selka samolibě rameny. „Vždyť ti nadarmo neříkávám, že, když jsme zde nejpřednější, pícháme tedy každému nejvíce do očí a že si musíme dát líbiti, když nás lidé častěji a více než každého jiného přemílají. Ale přestaň se přece kabonit a raději se tomu zasměj, na co jsem přišla.“

„Ještě máte cosi za lubem?“ vzdychla si Renata.

„Přišla jsem na to, že by tě oba páni skutečně tuze rádi sdružbili a to hned — že neuhodneš, s kým? Ba že neuhodneš, pročež ti to raději povím. S mladším synem mlynáře Hlubodolského, tuším, že mu říkají Jiří.“

„A ten že by se jim zdál pro mne dobrý dost?“ trhla sebou Renata. „Škoda, že člověka toho neznám a tedy určiti nemohu, co by si pan vrchní jako námluvčí a pan hrabě jako družba ode mne za poctu zasloužili.“

„Také jsem ho dosud neznala,“ selka prohodila patrně záležitostí tou bavena, „nebyl doma vychován, nýbrž u nějakého strýce s matčiny strany, po němž měl děditi veliký mlýn. Ale nedědil. Po náhlé smrti strýcově vyskytla se sestra, s níž se po dlouhá léta hučval, a poněvadž tu nebylo kšaftu, připadlo jí všecko. Na mlýn domácí má již starší bratr zápis, nepřipadne Jiříkovi nic jiného než po matce chalupa. Ale jinak nelze proti němu cosi namítati. Jest to hoch jako panna, ještě o hodný kus hezčí než ten myslivecký mládenec, víš, ten, který od jara tak často kolem našeho chodívá.“

Renata se zapýřila, že by byl mohl člověk od ní sirku zapáliti, a rychle sklonila hlavu. Ale matka si toho nepovšimla, měla ještě pořád pana vrchního a pana hraběte se šprýmovnými jejich návrhy v hlavě. Dlouho se prý tak nezasmála jako dnes jim.

„Hraběti se prý ten Jiřík tak líbí, že si ho na otci vyžádal za svého myslivce. Nebyl by měl u něho jiné práce, než chovati mu zbraň v pořádku, u stolu jej obsluhovati a, když vyjíždí, postaviti se v zadu na jeho kočár v kabátě samá zlatá prýma, v klobouku samé péro. Byl by se měl jako pán.“

Renata již zas se pohřbila do svých měkkounkých podušek, přikryta svými rozpuštěnými vlasy. Věděla ze zkušenosti, že, zajímá-li matku cosi v té míře jako její rozmluva s vrchním, jí není pomoci než do posledního slova vše trpělivě vyslechnouti, každým vyrušením že by jen svoje trápení prodélila.

„Leč nastojte!“ spráskla selka ruce, „řekl by člověk, že to panáčkovi nešlo pod vousy? A proč? Poněvadž je tak vysokomyslný, že by prý ani u nějakého krále nechtěl býti pouhým lokajem, raději že se bude prý na těch několika záhonech, které mu připadnou, do smrti hrdliti, než ve zlatě a rozkoši býti kdesi za otroka, jenž ani ve dne ani v noci nesmí míti kousek vlastní vůle.“

Renata si náhle odstranila vlasy s tváři. Již na matku nebroukala, že jí vypravuje o věcech zdlouhavých, náhledy mladšího syna Hlubodolského mlynáře se jí patrně zamlouvaly. Matka tím osmělena dodávala:

„Zdali znova se nerozzlobíš, povím-li ti ještě, že vrchní míní, právě pro toto smýšlení že by se tuze k tobě hodil. Dává prý na sobě záležeti zrovna jako ty. Všichni hoši v něm vidí svého předáka, a nikdo si netroufá o něj jen zavaditi; vyjede hned, jako když jej podpálí. Jen jediný je v tom podle vrchního chloupek: nechce prý o bohaté nevěstě ani slyšeti právě proto, proč nechtěl k hraběti do služby.“

Teď zas vyjela Renata, jako když ji podpálí.

„Měla jste vrchnímu odpověděti, kdo ví která bohatá holka by ho chtěla, když sám ničeho nemá; rovné se hrne rádo vždy jen k rovnému.“

„Co jsem mu řekla, zajisté ho ještě více zamrzelo. Pravila jsem mu zdvořile: Zbytečně se milostpán hrabě o moji dceru stará, nepomýšlí na vdavky. Jak se jí vede teď, nikdy se jí nepovede, třeba si vzala nějakého pána od stavu neb důstojníka, kteří přes tu chvíli k nám vzkazují. Váží si těch darů, jež jí Bůh tak hojně uštědřil, o nic jiného nedbá a, jak já ji znám, dbáti nebude.“

„Dobře, dobře jste jej odbyla,“ chválila Renata matku. „Snad dá teď pokoj i on, i pan hrabě s tím, jemuž se bohaté nevěsty nechce.“

Renata nedořekla, zamyslila se.

„O čem to přemýšlíš?“ selka vyzvídala.

„O něčem, na co jsem se vás chtěla již množstvíkráte optat, ale vždycky jsme to jaksi zamluvily.“

„Nuže, teď je k tomu právě vhodná chvíle, mluv tedy!“

Renata zostra na matku pohlédla, když k ní děla:

„Co se má státi se „Sedmi javory“, když se nikdy neprovdám? Nechci se vdáti, ale přec bych ráda věděla, proč vy mi vdavky tak tuze vymlouváte, když přec každá jiná matka prý vidí dceru tak ráda očepenu?“

Selka se zarazila.

„A to ti musím teprve vykládati?“ po dlouhé pomlčce dceři vyčítala. „Neznáš přísloví, že i nejlepší manželství pokání se rovná? Otec tvůj byl sice tuze hodný, ale co jsem se naplakala o vás, děti! Sobecká ta matka, která k vůli chloubě na dceru strojí tak veliké břemeno, jakým je mateřství. Takovou já však nejsem. Měl náš rod ve všem štěstí, ale v potomcích neměl, to stále mám na mysli. Ty na dítě čekati nemusíš, abys se potěšila, zde máš v každém koutě nachystáno plno radostí.“

A matka, jako by ji byla chtěla o tom přesvědčiti, svezla se s lože a otvírala před ní truhlu za truhlou.

„Jen toho přece nechte,“ bránila se Renata mrzutě jejímu počínání, ale nadarmo. Vždyť je znala do jediného kusu všecky ty řetězy, prsteny, přesky, náušnice z ryzího zlata, ze samých drahých kamenů, všecky ty hedvábné loktušky, aksamitové kožíšky, brokátové šněrovačky, které z nich vytahovala. Bezpočtukráte byla před ní vyprázdnila ta řešítka plná ohromných dukátů, které si zavěšovaly na hrdla při slavnostních příležitostech mezi šňůry granátů a perel. A teď, chtěla-li míti pokoj, musila si to vše prohlédnouti znova.

„Čeho ti může manžel jiného a lepšího poskytnouti, než co tu před sebou vidíš a co bys dávno již sama neměla?“ znova jí vyčítala. „Myslíš snad, že . . . lásku?“

Renata si přejela rukou spěšně tvář.

„Ale ještě nevím, co myslíte, aby se po smrti mé a vaší stalo se „Sedmi javory“?“ skočila matce do řeči nikoli bez nesnází.

Hlasem stísněným pronesla selka váhavě:

„Smýšlím, aby je rod náš postoupil — kostelu.“

„Kostelu?“ opakovala Renata důrazně po ní. „Tedy přec jen kostelu, jak tomu již chtěl dědek, jenž vás také jako vy mne provdati nehodlal?“

„Ano, kostelu,“ stála selka vážně na svém, nechávajíc poznámku o dědovi bez odpovědi. „Máme mnoho nebožtíků mezi předky, kteří odsud odešli náhle zlými nehodami stiženi, jimž nebylo lze s bohem se smířiti. Naše modlitby a zbožné vzpomínky k tomu nestačí, jen praví posvěcení sluhové páně je mohou za ně s prospěchem obětovati na stupních trůnu Všemohoucího, aby kdož z nich není dosud z hříchů vykoupen, došel konečně spasení. Ale nejen že tím pomůžeme předkům, samy

sobě takto získáme stupínko do nebe. Co to dím: stupínko, celou řadu jich budeme míti za sebou, až vykročíme ze světa toho, a po nich bezpečně a bez překážky se dostaneme k branám nebeským. Okamžitě budou všecky před námi do kořán otevřeny — čeho si můžeš přáti i tu utěšenějšího?“

Renata mrštila pohledem svým mračným po té krásné planoucí obloze podletního odpůldne — snad tam hledala ta vrata a chtěla se přesvědčiti, lesknou-li se jí tam skutečně vstříc, není-li snad ještě někde jinde přístup do ráje než ten, který jí matka naznačovala.

„Teď tedy, kdy ti je ve všem jasno, jak smýšlím a co obmýšlím, nemám co dodati, než že tě k ničemu nenutím. Radím-li ti, abys zůstala svobodnou a takto ušla trampotám a svízelům v manželství nevyhnutelným, tím přece ti nenařizuji, abys se chovala jako klášternice. Užívej, čeho v slušnosti užívati můžeš, choď mezi lidi, stroj se, žertuj, buď u muzik první, v kole třeba poslední, ale ve svém srdci zůstaň svou, nepodlož se nikomu.“

Renata neodvětila ničeho. Vzchopila se a jedním skokem stála na podlaze.

„Podejte mi tam z té truhly ten červený živůtek, maminko, a tu oblakovou sukni,“ žádala selku.

„Kam to hodláš teď k samému večeru?“ divila se jí matka.

„Nikam nehodlám mimo dům, ale chci se slušně ustrojiti, třeba se již chýlí k večeru, za příčinou velkého svátku,“ vyrazila Renata kvapně ze sebe a začala se do šatů matkou z truhly vyňatých tak spěšně strojiti, jakoby jí náhle křídla narostla.

„Dobře, dobře máš,“ souhlasila s ní matka, „chvalno chtíti se bohu kdykoli zalíbiti.“ Při tom jí pomáhala do živůtku. Padl jí, jako když jej na ni ulije. Nikdy ještě se jí nebyla zdála dceřina postava tak půvabnou, jako v tom světle rudém lesklém hedbáví.

Mimovolně jí uklouzl vzdech, když jí přehodila sukni, která s ní splývala ve vzdušných řasách jako modrojasný oblak. Kmitlo jí hlavou, že jí bude přec jen škoda, veliká škoda, uvadne-li tak krásná a mladá, aniž jí rozkvete v náručí poupě jí podobné, jímž by se mohla pyšniti, jak ona se pyšnila jí. Ale rychle tento záblesk citu v sobě potlačila.

„Vždyť ji k ničemu nenutím,“ konejšila sama sebe, pohlížejíc oknem za dcerou, jak dvorem spěchá do zahrádky, kdež si ulomila bílou právě rozkvetlou pivoňku, aby si ji zastrčila za živůtek. „Což jsem jí teď neradila, aby zůstala ve všem svou paní a jiného nedbala, než co jí vlastní srdce káže? Ale to jsem jí také říci musila, aby si toho, co má, vážila a netoužila ještě po jiném, snad po něčem dětinském, co jí není ani hodno. Snadno by se pak mohl boží hněv proti ní obrátiti jako proti nevděčnici.“ (Pokračování.)

Z „Letních sonetů“

J. S. Machara.

I.

Sonet o třech metaforách.

Z těch dávných veršů cítím vůni vát
jak z podvečerní bujné lučiny:
z heřmánku, doušky, sterých trav a mát
ten zápach prostý, zdravý, nevinný.

A romantika to je luzný sad,
kde ve skleníku bují květiny,
a smysly tvoje spíjí odevšad
nádherných vůní chaos jediný,

A verše moderní toť parfumy,
jež dráždí tony svými ostrými
sta duší neklidných i nervosních,

k nim atomy se berou kdekoli:
z těch květů v sadě, v lukách, na poli
i ze zápachů městských monstrosních.

II.

Sonet polední.

Tam v dálném kraji u nás je asi doba žní . . .
Jak živě jeví se ten obraz mému duchu:
Na jasném modrém nebi plá slunce polední
a pruhy tepla chví se ve prohřátém vzduchu.

Na ozářených polích už kupky snopů ční,
kol lidí směsice se míhá v pestrém ruchu
a jejich smích a výskot, kobylek chřestění,
prask žebřin vozových mi zaletá sem k sluchu.

A z dálky zavzní zvonek . . . polední svatý klid . . .
ti lidé otrou čela a jdou na blízkou mez
a jedí, natáhnou se a hledí do nebes . . .

Ach, cenu chvíle té by moh' jim povědít
jen v dálném městě kdos . . . ten, jemuž žloutnou tváře
tím žárem chodníků a nudou kanceláře . . .

III.

Sonet o hodinách.

Tik-tak . . . zní monotonně se stěny;
však začni pozorně mu naslouchati:
to s bohem dává čas ti ztracený,
jenž se již nikdy, nikdy nenavrátí.

Ne, nikdy již . . . ty cítíš zděšený,
že i tvůj život se v tom tik-tak krátí
a cítíš, jak stesk jakýs šílený
tvou celou duši bezeměrně chvátí . . .

Eh, marno vše. Toť lidské praktiky:
V své domýšlivé kdysi moudrosti
dal člověk jazyk přísné věčnosti,

však moudře dal jí jen dvě slabiky —
a nyní uštván tony zvuku toho
ví, cítí, že i ty dvě bylo mnoho . . .

IV.

Sonet o antice a vlasech.

Jsou rouhavé to černé slabiky,
jež se mi dneska v bílý papír derou:
Já nemiloval nikdy antiky,
já necítil z ní nikdy vůni sterou.

Mně zdála se jak herbář veliký,
kde suché listy kryty plísní šerou,
kam hrobní zápach vábí červíky
ty žluté, moudré, jež z nich stravu berou . . .

Jen staré Římany mám trochu rád,
ne pro bohy, ne pro verše a boje —
to všechno je zas plesnivý ten sklad —

Mám rád je, že už v tento dávný čas
cenili nad vše zlatý lesklý vlas,
vlas zlatý lesklý, jak má žena moje . . .

V.

Sonet o starém líci a rubu.

„Při našem vzkříšení, tom nevídaném stkvělém,
při našich bojích o život a skon

náš spisovatel byl nám spasitelem
a, čím jsme dnes, tím udělal nás on.

On ještě dnes je našich srdcí zvon,
krev čistá našich žil, jež proudí v tepu vřelém
a našich duší duch a hlasů našich ton
a zraků zornice, jež bdí nad naším tělem,

A jeho sláva jest — — —" atd. atd.
Och, bible praví sic, můj vděčný národe,
že ne chléb hamižný, že také slova sytí —

však to je abstraktní; ty promluv zřetelně,
ber tuto chloubu svou též trochu reelně:
dej slušný kabát jí, pár grošů, jíst a píti.

VI.

Sonet o vídeňských kosech.

(J. Vrchlickému.)

Vím, mistře, že máš tyto ptáky rád,
vím, že's je uveď v naši poesii,
a k vůli Tobě chci jim sonet dát,
— však našim ne — těm, kteří tady žijí.

Vídám je z rána v trávě poletat
a v rose máčet nožky, křídla, šiji,
vídám je v žáru v stinných stromech spát
i z večera, jak z vodometu pijí.

Ať kol nich rvou se, křičí vrabců davy,
z nich každý jest jak aristokrat pravý
tak odměřen, tak upjat, čist a tich,

jak znal by, že můž' nebezpečno býti
zde mezi pustou luzou poskvrniti
svou uniformu v barvách rakouských.

VII.

Sonet sarkastický.

Plod hořký naší doby v plné míře
jsme my tak záhy, záhy sklidili . . .
Nás vychovali jako za pastýře
kams do antické luzné idylly,

svět zdál se nám být jakés dobré zvíře,
jež s touhou jenom čeká na chvíli,

by mohlo dát nám mléko na talíře
a vlnu, v níž bychom se zhalili . . .

A teď? Jen trpký úsměv máme teď
— ne pro sebe, my žijem netečně
jak otřískaná bezovocná snět —

však pro tu mláď, jež nemá drápy, zuby,
jež kvete, sní, svou illusí se chlubí
tak důvěřivě — a tak zbytečně . . .

VIII.

Sonet noční.

Nebe je tmavé. Mračen kůr
se bez hnutí zdá na něm tkvít,
jen místem protrhlinou chmur
zří hvězdný pohádkový svit.

Van větru v okno moje vlít
a s ním se nesou roje stvůr,
pár komárů, pár nočních můr,
jež začly v lampu moji bít.

A náhle slyším v zděšení
se střechy pláč a úpění —
oh, koček noční umění!

Zavírám okno. Věru již
i božské přírody té říš
zná protivnou být nanejvýš . . .

IX.

Sonet o staré metafoře.

Kypící, vířící, šumící číš
a pije se z ní tak snadně . . .
Mlád piješ sladkosť tu kroužící výš
a hořkosť sází se na dně.

Mok ti v ní klesá však níž a níž
a ty si přihneš jen řádně —
teď už to neviří, ty piješ již
hořkosť jen sraženou na dně.

A je to hořčí vždy, čím dál jdeš k dnu . . .
Vzpomínáš sladkosti dřívějších dnů
a je ti teskno až k pláči . . .

A marný stesk a marný vzdor —
tak končí každá z těch metafor,
jež život značí . . .

X.

E. Zolovi.

Ty, který míníš, že jsi dobu svou
do sledních temných koutů pronik chvatně,
jenž její obraz barvou pravdivou
chceš podat na nelichotícím plátně,

jenž doufáš, že tou barvou strašlivou
jí memento, jí výstrahu dáš platně —
ó mistře, s duší velkou tesklivou,
jak's ideální — a jak znáš ji špatně!

Dnes před obrazy těmi potaji
jen fantasii svoji lehtají —
a tragika to věru k zoufalosti:

Soud této pokrytecké společnosti
tvé jméno přibil na sloup pranýře
se znakem svého kuplíře!

XI.

Sonet na sklonku století.

Ta víra v lepší časy budoucnosti . . .
Ve změně všeho září bez změny
jak maják, jehož zlaté plameny
se lijí v bouř a ve tmu zoufalosti.

Tu člověk, když mu ráj byl zavřený,
as našel ve své teskné šílenosti —
ta jako odkaz otců vznešený
jde s lidstvem od věčnosti do věčnosti.

Teď došel k nám . . . Mře naše století,
před sebou tmu a na rtech prokletí,
čtem závěť už . . . zní otřepaně dost,

ne podklad ani zásvit jediný,
jen víra zas ta v lepší budoucnosť —
a už i ta má značné trhliny . . .

XII

Sonet-epilog čtenáři.

Já psal, tys čet' a, jak to často bývá,
přátelství kvítek mezi námi zkvet',
a proto slušno, bychom slova tklivá
si na rozchodu řekli naposled.

Ty víš, můj drahý, že už řadu let
ten sonet báječné žně u nás mívá,
však velcí mistři požnou všecko hned,
když přijdem my, už strniště jen zbývá.

Tož nelze hlasy vzácných pravd a rad
ti na těch stránkách bujně předkládat
a proto, prosím, kytici tu vem —

je to jen chrpa s rudým koukolem,
to krvavé v ní jen mák planý jest —
tak, jak to roste podle prašných cest . . .

Roháč.

Lovecký obrázek. Napsal Otakar Červinka.

(Dokončení.)

Jeník — jak ho nazývali — spal nyní, jako když ho do vody hodí. Probudil se až druhého dne.

„Ženo,“ pravil, vstávaje, „mám hlad.“

„Nu chvála bohu! Již je ti lépe?“

„Ano, chci odpoledne navštíviti přítele Chadymu.“

„To učiň; ale nezůstávej tam dlouho, ať se ti to nevrátí.“

„Pořád ještě na to myslíš?“ odpověděl s úsměvem Jeník.

Příjemná vůně zvěřiny rozhostila se po jizbě. S chutí pojídal vyhladovělý Jeník, ale, vzpomínaje na přestálé úzkosti, myslil při tom, že ta zvěřina je trochu drahá za to, co přestál, a že by ji podruhé za tu cenu nechtěl okusiti. Mimo to měl ještě zvláštní myšlenku, ale neřekl ženě ničeho.

Po obědě šel navštívit lesního Chadymu.

Ale přišed do lesa, odbočil s pěšiny, do myslivny vedoucí, v levo a dal se směrem jemu dobře známým. Brzy našel sněhem na polo zaváté stopy své z oné osudné noci a blížil se místu smutné příhody. Posud však mu nebylo vše jasno. Že přítele Chadymu nezastřelil, bylo jisto:

ale kdo byl onen neznámý muž, který za oběť nešťastné náhodě padl? Snad nějaký jiný pytlák, který uslyšev ránu, chtěl se o kořist s ním rozděliti? Či některý z bajných?

Posud měl tíži na prsou, jak se ta hádanka rozřeší.

Hledal po cestě klobouk, který na štědrý večer ztratil, i teplý kožíšek pohřešoval a vzpomněl si nyní, že obé před svazováním zastřelené zvěřiny na strom pověsil.

Již byl na místě. Opatrně rozhrnoval větve. Hle, vskutku, tam pod čerstvě napadlým sněhem posud leží tělo nebožtíkovo — tam klobouk. Přiblížil se chvatně: toť jeho klobouk — a to tělo — zatřásl jím. Byl to jeho kožíšek, který, přestřelen byv ranou z bezprostřední blízkosti vypálenou, i s kloboukem se stromu do sněhu spadl. Jeník byl jako proměněn. Sebrav rychle své věci, řádně namočené, pospíchal k příteli Chadymovi.

„Tys zase zdráv? To je hezké; buď mi vítán! Ale hleď podruhé, abys nebral na sebe mokré šaty; z toho máš nemoc hned, jak zapocen v lese prostydneš.“

Při tom okazoval na vodu, kapající s kožichu přítelova.

Vesele ztrávili oba večer.

Brzy na to potkal Jeník opět Chadymu.

„Víš, co nového Jeníku?“

„A co?“

„A že mi ti prach . . . milionští pytláci zastřelili nejpěknější kus. Měl jsem ho vyhlídnutý pro vrchnost. Taškáři! A kdyby alespoň jindy — ale právě to muselo být na štědrý večer. Ti pohané nemají v těle kus křesťanské duše. Ale já tak na ně přijít! Nedej pánbůh!“ doložil v rozhorlení.

„Nedej pánbůh!“ opakoval po něm Jeník s přesvědčením nejhlubším, připomínaje si strašný štědrý večer.

„To jest moje povídka o vidění“ — dopověděl Roháč. „Opakuji jen, že jsou někdy divné příhody při té myslivosti. Čert si tropí někdy z člověka blázny a nikdy nespí“.

V tom dáno znamení k večeři.

V.

Roháč měl na pravém spánku zarostlý veliký brok srnčí, který jsem, jako malý hoch s ním hrávaje, často omakával; a divil jsem se, že od toho nezemřel.

Tu se Roháč vždy k dětským mým otázkám potutelně usmíval a řekl mi jednou na mou otázku, odkud ten brok ve spánku zarostlý má:

„To mi nechal čert na památku.“

Kdo tím čertem byl, nikdy jsem se nedověděl. Kolovaly však po jeho předčasné smrti mezi lidmi rozličné povídačky o jeho odvážlivosti a obratnosti z nichž tuto dvě na důkaz uvedu.

Přišed — jak jsem již z předu se zmínil — pro své kousky o pěknou službu na panstvích arcibiskupských, Roháč chytil se řemesla, k němuž ho všechno táhlo: stal se totiž pytlákem „z professí“. S chá-

skou sobě podobnou potloukal se po šírém království českém, v němž znal dobře nejlepší revíry z vlastního názoru a zkušenosti. Dodával zvěř do Prahy jistým překupníkům, s kterými byl — o čemž jsem se jednou jako malý hoch přesvědčil — velmi dobře znám.

Ovšem to, co nyní budu vypravovat, stalo se před rokem 1848, kdy právo honby výhradně panstvím přináleželo a kdy zvěř, dobře jsouc hájena, všude v daleko hojnějším počtu se nalézala nežli dnes, tak že stesky rolníků na škody zvěří způsobené tehdy velmi často — ač ovšem marně — se ozývaly. Však mnohý toho dosud pamětníkem.

* * *

Jednoho večera seděl v jedné pokoutní hospůdce pražské mladý muž. Byl to důstojník — poručík — na dovolené, v civilní oděv přestrojený.

Se zálibou pozoroval několik mužů v oděvu polomysliveckém, kteří živě a vesele o svých příhodách se bavili.

Zvláště jeden z nich se mu zalíbil: snědý mladík, svalnatý, ale přitom svižný, s černými vlasy a vousisky a s jiskrnýma očima, plnýma života a smělosti.

Mladý důstojník — člověk štíhlý, modrooký, rusovlasý, s pěknými knírky — dal se s ním do rozprávky — či vlastně nevěděl sám, jak do ní byl zapleten. Nevím, na kolik na tom měla podíl tajemná sympathie dvou povah sobě snad v mnohém odporujících — blondýna a bruneta, melancholika a sanguinika: ale zajisté nemálo přispělo sdružující kouzlo bujarého mládí a hlavně onen rys mládež veškerou — a zvláště omladinu z let před rokem 1848 — vyznačující: myslím rys romantický, touhu po dobrodružství. Vždyť tato touha svedla později mladého důstojníka do řad Košutových husarů, zač po mnohých svízelích dlouho musel pykati.

Důstojník byl sám náružívý lovec. Než minula půlnoc, dohodl se, ba skoro až spřátelil se snědým mladíkem.

„Přijedu pro vás ve vozíku, vzácný pane!"

„Budu vás čekat, Roháči," odpověděl důstojník.

„Pst!" zašeptal, nedůvěřivě se ohlížeje, Roháč — neboť on byl tím hezkým, snědým mladíkem — „jménem neračte mne jmenovat!"

V ustanovený den a hodinu dostavil se Roháč pro mladého muže. Podnikli spolu výlet do křivoklátských lesů — na vysokou.

Zanechavše povoz v krčmě, blízko lesa při silnici stojící — jejíž majitel dobře as Roháče znal —, oba lovci vyšli opatrně do hlubokých, Roháčovi dobře povědomých lesů.

Bylo k večeru teplého letního dne měsíce září a vládlo úplné ticho, přerušované pouze tajuplným tichým šumem, který nad rozsáhlými hvozdy nikdy neumlká a je tak moři podobnými činí.

Při malém pastvisku lesním, olšemi a tmavým lesem obklopeném, zastavil se Roháč s mladým důstojníkem. Oba byli ozbrojeni dvouhlavňovými puškami, které dosud rozložené opatrně pod oděvem skrývali, ale nyní na rychlo k ráně připravili.

„Zde, vzácný pane, se postavte za toto křoví a dívejte se stále ku předu na ten malý buk, uprostřed mýtinky. Právě tady musí přijít s oné strany jelen. Nestřílejte — jen zcela na jisto. Vítr máme příznivý a může se k vám tedy přiblížit na třicet kroků, aniž by vás zpozoroval. Zvěř je zde chráněna a pro to nebojácná. Já obejdu les půlkruhem v pravo; hnu z daleka kusem a přijdu s levé strany zase k vám. Beze mne neodcházejte. Kdybyste vystřelil, přijdu hned. Uslyšíte-li však hvízdnutí aneb houkání sovy — máme úplněk — dejte se ihned pěšinou v pravo z ticha a pomalu; pušku při tom rozložte a schovejte pod plášť a jděte stále, nečekaje na mne, až přijdete na silnici. Na umluveném místě — pod starým dubem — se v tom případě zase sejdeme.“ Pozdraviv tichým úsměvem, Roháč ponořil se jako duch do tmy lesní a brzy utichl i nejslabší ruch jeho tichých kročejů.

Důstojník stál a stál — ale nic se nehýbalo. Stmívalo se víc a více. Širošíré hvozdy křivoklátské mlčely a jen z dáli zazníval onen nevylíčitelný šum lesní — jako vzdáleného vodopádu. Bylo to oddychování pouště. Jen před lovcem, ve vzduchu na mýtince pohrávalo si ještě hejno komárů.

Naslouchaje vzdálenému šumotu, mladý muž pohřížil se v zadumání a zapomněl zcela na své vůkolí.

V tom — slyš? Nebylo to výstražné hvízdnutí? Či snad jen pták nějaký v dáli se ozval? Mladým mužem to trhlo. Naslouchal napjatě.

Ne, nemýlil se: nyní slyšel zřetelně příšerně smutné zahoukání sovy. Rychle složiv zbraň do pokoje, chystal se odejíti, když za zády jeho zaznělo rázné povelení „stůj!“, a zároveň mocné paže jeho pušku uchopilo, druhé pak jeho pravice se zmocnilo. Mladý muž činil úsilovné pokusy, aby se vyrval, ale marně. Lesní mládenec, vysoký jako sosna a ozbrojený po uši, svíral ruce jeho ocelovými pažemi jako kleštěmi.

Ubohý důstojník začal prosit, že je to poprvé, co do těchto lesů vyšel, aby ho do neštěstí neuváděl, že by byl s hanbou důstojnictví zbaven, že do smrti více sem nepáchne: nadarmo!

„Uspoř si, chlape, marných řečí! To by mohl každý říci, že je důstojníkem. A tím hůře, je-li to pravda. Nyní hybaj přede mnou na silnici. A přísám bůh, učiníš-li jeden krok v pravo neb v levo, aneb začneš-li se podezřele tvářit, vženu ti celou ránu do těla!“

Co měl ubohý zajatec dělat? Pušku mu mládenec ihned odňal a převěsil si ji přes rameno. Svou pak nesa s nataženými kohoutky v rukou, velel mu, aby se na tři kroky před ním ubíral.

Ale co se stalo s Roháčem? přemítal v úzkosti své mladý muž. Byl snad již dříve zajat? Či hanebně jej opustil?

Marně snažil se ještě jednou pohnouti svého strážce prosbami a sliby, aby ho propustil. Toliko nové výhrůžky byly odpovědí.

Odevzdal se tedy svému osudu. Přišli na silnici. Ušli již značný kus cesty, když se ozval před nimi hlas:

„Ty prachmilionský p . . .! slož ihned ručnice a obrať zpátky, odkuds přišel!“

Myslivecký mládenec ani zajatý důstojník nikoho neviděli. Hlas vycházel od skaliska nad silnicí, pokrytého křovím.

Mládenec přiložil mechanicky zbraň k líci, míře v onu stranu, ačkoliv nikoho neviděl.

„Nežertuj se mnou a polož zbraň na zem, aneb jsi okamžitě syn smrti!“ ozval se týž hlas.

Co měl lesní zřízenec dělati? Bylo pošetilé na zdař bůh vypálit, neboť ho za odvetu očekávala rána, která by se ho zajisté byla neminula.

Složil tedy obě zbraně, svou i onu zajatci svému odňatou, na zem a očekával s bázní i hněvem, co se bude díti.

„Nyní se obrať, odkud jsi přišel; já tě doprovodím!“ velel hlas dále.

Mládenec poslušně po silnici obrátil a kráčel, odkud byl přišel.

Tu teprve vystoupil Roháč — neboť on to byl — a přiblíživ se rychle k mladému důstojníku, který s údivem pozoroval, jak se asi věc ta skončí, pošeptal mu do ucha:

„Rychle, vzácný pane! Seberte obě pušky a jděte pořád po silnici dále, já vás dohoním!“

„A vy, vzácný pane, jděte rychleji!“ pravil Roháč ku vzdalujícímu se lesnímu mládenci, „já vás kus cesty doprovodím, aby se vám nic nestalo“ — dodal posměšně, maje stále zbraň v líci k vypálení připravenu.

Mládenec zaskřípěl vztekle zuby — ale co měl dělat? Svěsil hlavu a učinil, jak mu veleno.

Když Roháč nabyl jistoty, že již asi důstojník jest v bezpečí, pravil k lesnímu: „S bohem, vzácný pane, nyní se vám již nic nestane. Jen vás žádám, abyste se od silnice neodchyloval, sic —!“ a tu namířil naň opětně. „Pušku svou najdete zítra zde na silnici u skály. A nyní se vám pěkně poroučím!“ dodal, posmeknuv klobouk, a dal se rychle za důstojníkem postranními pěšinami.

Za chvíli ho dohonil na umluveném místě a oba vzdálili se, nebyvše stíháni.

Důstojník spřátelil se od té doby s Roháčem; zůstal mu věren po celý život a odměnil se mu později, zaopatřiv mu trvalé, dobré místo, jak z předu vypravováno.

* * *

V prázdné síni zájezdního hostince městečka Mn . . . nad lesy seděl jednoho nedělního rána Roháč, statně popíjeje. Usadil se blízko dveří, neboť pospíchal „se zbožím“ do Prahy.

„Ještě jednu, šenkýřko, a od čepu!“ zvolal vesele. „Přivezu vám něco pěkného z Prahy, když se hodně zatočíte!“

„A co mi přinesete?“ otázala se čiperná žena, berouc prázdnou holbu se stolu.

„Inu, něco hezkého to bude!“ pravil s úsměvem Roháč, hladě si krásné tmavé vousy, při čemž se mezi nimi zaleskly dvě řady bílých zubů. —

„A beru si už napřed za to plat!“ To řka, rychle objal ženu kolem pasu a dal jí hubičku.

Žena s líčeným hněvem se mu vymkla a spěchala pro pivo.

Roháč se šibalsky usmál, z ticha si pohvizduje. Patrně se těšil na dobrý výděleček a počítal v duchu lesklé dvaciáše. Byl výtečného rozmaru.

Sotva však šenkýřka odešla, vstoupili náhle tři ozbrojení knížecí myslivci do šenkovny.

„Aha! tu ho máme!“ zvolal s utajeným zlostným zaklením lesní, pan Š. „Však ptáčka tak brzy nepustíme z klece!“

„Co je pánům libo?“ ozval se Roháč, nehýbaje se s místa, s nejnevinnější tváří, blýskaje však očima, což bylo vždy předzvěstí buď blížící se bouře, aneb nějakého šibalského kousku.

„Půjdete s námi na úřad! Snad byste nechtěl zapírat?“

„A co?“

„Že venku máte stát vozík plný zvěřiny a zajíců!“

Roháč svraštil brvy. Viděl, že je v pasti, zapírat nemohl. Mlčel však.

„Či ten vozík nepatří vám?!“ zvolal s jízlivým výsměchem lesní.

„Patří“ —

„Tedy! A kde jste vzal zajíce a srnčí?“

„Inu, jemnost pantatínku — zajícům jsem sypal sůl na ocásky a dával jim šňupavý tabák na pařezy. Nemohu za to, že jsou po něm celí povzteklí: šňupali, kýchali a utloukli se do smrti o pařezy. A srnčí? To jsem koupil — či dostal — vezu to do Prahy na prodej. Je to zamluveno — není to z knížecího —“

„Hrome! To je prohnaná kůže — já bych s ním tolik cavyků nenadělal!“ zahučel jeden z mládenců, doprovázejících lesního.

„Však on vám, Roháči, smích přejde!“ zvolal lesník zlostně, zabodávaje do něho hněvem se jiskřící zraky.

Ale Roháč hleděl naň s nejvlídnějším úsměvem.

„Půjdu s vámi, pánové, ale nechte mne alespoň nasnídat. Beztoho si asi posedím. Je sychravo —“

V tom vešla šenkýřka, nesouc čtyry holby pěnící se chmeloviny, a čiperně je před hosty postavila.

„Dosnídejte tedy, Roháči a pak půjdeme!“ řekl lesní, pohlížeje chtivě na přinesené pivo i na svižnou šenkýřku, a odložil na to opatrně na věšák svoji pušku.

„A vy hoši, napijte se zatím, budeme se mít dobře; já, knížecí lesní Š., platím řád! Lov stojí za to.“

Domnívali se, že jim Roháč již ujíti nemůže: vždyť byl bezbranný a oni všichni tři dobře ozbrojeni a mimo to v přesile.

Mládenci poslechli; ale jeden z nich přece zahučel něco o železech a šibenici.

„Na zdraví, pánové!“ zvolal Roháč, povznesl plnou sklenici k ústům a jedním douškem ji vyprázdnil.

Lesní a mládenci přiťukli si na „zdařený lov“ a počali píti. Žízeň měli a lesní poručil přinésti něco k zakousnutí a opět čerstvého moku.

„Na zdraví knížete pána!“ zvolal Roháč a povznesl opět sklenici, kterou mu zatím šenkýřka znovu naplnila.

Lesníci si opět vzájemně, svítíce již očima, přiťukli. V tom okamžení shýbl se Roháč k zemi, uchvátil dvojku pytlačku, kterou mezi

koleny pod stolem držel a kterou žádný dříve nebyl zpozoroval, odstrčil mžikem stůl, div že se nepřekotil, a zvolav:

„Syn smrti, kdo se mi přiblíží!“, jako blesk vylítl z jizby, vyskočil na vozík, práskl do mladého koně a již se za ním po silnici ku Praze jen jen prášilo.

To vše stalo se rychleji, než to mohu vypověděti.

Lesníci upustili pozdvižené sklenice a s bohopustým klením vyrazili za ním. Pan lesní zapomněl pušku, vrátil se pro ni — ale kde pak byl Roháč, než opět s ní ven vyběhl!

„Ten je s ďáblem ve spolku!“ rval si lesní v zoufalství vousy.

Ano, byl to vskutku mistrovský kousek mistra Roháče, připomínající mnohé odvážné kousky hajduků srbských nebo bulharských.

Telegrafů a železnic tenkráte ještě nebylo a tak mohli páni lesní knížete K. s hanbou a dlouhými nosy táhnout domů, vědouce, že Roháče tak brzo neuvidí.

VI.

A přece ho po čase uviděli. Říkává se: hory se nesejdou, ale lidé se setkají. Z Roháče se stal na oko řádný lesní.

Jak jsem z předu vypravoval, dostal po letech na přímluvu svého přítele důstojníka právě v sousedství pěkné samostatné místo.

Snad již na něho pozapomněli, snad ho též chránila mocná záštita gruntovního pána, jemuž byl tělem duší oddán a jemuž svěřené lesy vzorně opatroval. Byl schopný a obratný lesní.

Choval se dlouho dobře, jsa nyní právě tak postrachem a pronásledovníkem svých bývalých kollegů-pytláků, jako dříve býval jejich hlavou. Praví se, že někdy bývá dobře, učiniti zloděje, jehož se zmocniti nelze, dozorcem — lišáka hlídačem.

Mimo to kolovaly mezi lidem o něm ty nejpodivnější pověsti, které jeho osobě dodávaly ostrachu. Věřilo se, že umí čarovati, neviditelným se učiniti, jedním slovem, že je s čertem ve spolku. Ba mnozí vrtívali nad ním i hlavami, šeptajíce domněnku, že má na svědomí asi též mnohý život lidský.

Dvě z těchto pověstí jsem výše uvedl a ostatní se jim bezpochyby podobaly. Lid rád přehání a zveličuje a Roháč asi ničím se nepřičinil, aby podobné povídačky vyvrátil a tím nimbus, kolem jeho osoby se utvořivší, který mu v obtižné službě a v neuspořádaných poměrech po r. 1848 jistého ostrachu dodával, zničil.

Ale nátura vlka do lesa táhne. Tak prý námořník, který tisícerým nebezpečím moře šťastně vyvázl a mohl by si na pevné zemi v kruhu své rodiny v bezpečí pohověti, vždy touží po nebezpečích života námořnického, v kterém ho záhuba čeká.

Roháč začal opět pokradmu vybíhati do sousedních lesů na zvěř se syny svými, nyní již dospívajícími, a s jinými soudruhy.

A tak byl jednou na podzim s nimi napaden přesilou knížecích myslivců, kteří, jsouce ode dávna na něho rozezleni, neznali žertů ni smilování.

Průvodčí jeho po marném odporu uprchli, on pak sám, stížen neduhem, který si v některé z dřívějších potyček s lesním právem utržil — průtrží kýlovou —, upadl v ruce rozzuřených strážců lesních. Marný byl odpor, marné byly sliby a prosby. Zůstal polomrtev ležeti na místě. Byl podobně zmučen jako slavný a hrdinný jmenovec jeho z válek husitských před popravou staroměstskou.

Vzpamatovav se konečně, když nepřátelé odešli, dovlekl se stěží a za nesmírných bolestí až do svého hájemství, kde mu pomohli uprchlí společníci tak dalece, že se dostal až k domovu.

Jeho neduh stal se však již nezhojitelným. Musil ihned ulehnouti. Ale sotva dva dni poležel; domnívaje se, že je mu lépe, došel ještě do paseky v lese H . . ., kde právě dříví pod jeho vrchním dozorem se poráželo.

Byla to poslední jeho cesta. Obávaje se snad svěřiti se lékaři, aby se neprozradil, aneb z jiných příčin, uškodil si tak, že musel ihned znovu ulehnouti a byl za několik dní na prkně.

Před svou smrtí dopsal ještě třesoucí se rukou majiteli statku, na kterém sloužil, dokládaje se, že chce přijmouti poslední útěchu církve a prose ho pro boha, aby mu odpustil, jestliže mu v čem ublížil neb uškodil.

Tak zahynul tento originelní lidový typ, jaký se mohl pouze vyvinout za zvláštních poměrů před rokem 1848.

Přiznávám se, že jsa tehdy ještě malý hoch, dlouho jsem truchlil pro Roháče, svého milého soudruha, který mne stříleti učil, a že jsem upřímnou slzu jeho odchodu do blažených okresů lovčích věnoval.

Svou dlouhou pušku, s níž tak výtečně zacházeti uměl, odkázal onomu bývalému poručíku, příteli a dobrodinci, kterého druhdy vytrhl z nebezpečí v lesích křivoklátských.

Národní písně vlaské.*

Překlady Jar. Vrchlického.

I.

Zpívejte, hoši, dokud mládí kvete,
dokud jste krásni, zpívejte jak ptáci,
kdo povšimne si vás, až sestárnete,
kdo povšimne si vás, vy ubožáci?
Míň všimnou si vás, nežli suchých květů,
které, když zhynou, nezavoní světu,
a míň než lilije, která když svadne,
ji utrhnout nikomu nenapadne.

II.

Pěkně se zpívá, když je večer svěží,
o lásce mladé dívky rozmlouvají;
a jedna ke druhé s otázkou běží,
zda zřela's hocha mého? tak se ptají.
Kam děl se hoch můj? jedna druhé ptá se,
jej nezřím a jej volám v každém čase,
kam poděl se mi, povězte mi, prosím,
jej nevidím — leč vždy jej v srdci nosím.

III.

Ty zrádce zlý, ukrad' jsi srdce moje,
ó kdybys aspoň o ně byl řek', z lásky
hned moh's je mít a mohlo též být tvoje,
já dala bych je tobě bez otázky.

IV.

Ó vlaštovičko, přes moře jež spěješ,
na slova dvě pojď sem se zastaviti,
viď, ty mi péro z křídelek svých přeješ,
chci hochu svému něco oznámiti.
Když napíšu a osuším list čisto,
je vrátím jistě na to staré místo,
když napíšu a list pozlatím k tomu,
ti vrátím je, bys mohla letět domů,
když napíšu a ozdobím list kolem,
ti vrátím je, leť luhy, lesy, polem,
když napíšu a potom zapečetím,
ty vezmeš list a řekneš: Již s ním letím!

* Písně toskánské ze sbírky Gius. Tigriho.

V.

Hvězd na tisíce!
Pojď, Peppino můj, pojď je spočítati,
těch muk, co děláš mi, je mnohem více.

VI.

V své okno lilii jsem zasadila,
to bylo večer, k ránu ujala se,
již listím svojím moje okno skryla,
tvé hlavě střela stín v poledním čase;
teď stíny s chládkem na tvé tváři hrají,
sazena v hlínu, vyrostla teď v ráji,
však v stín a chlad jak tvoje srdce skryla,
v tom naše láska se nám narodila.

VII.

Byť inkoust byla všecka voda moře
a z každé hvězdy pult kdyby byl psací,
já nevypsal bych lásku svou ni hoře,
byť s pérem věčně stál bych při té práci.

VIII.

Mil pět a dvacet já jsem kráčel v poli
a pět a dvacet ve slunci a vodě
a nenašel jsem v světě kohokoli,
jenž rovný vám, by s vámi být moh' v shodě,
kdo trochu vám by rovnal se, vy jistě
jste perla v zlato zasazená čistě.

IX.

Buď požehnaný, kdo dal původ všemu,
tak dovedl vše moudře upraviti,
on moře stvořil, nedal dno však jemu,
on lodi stvořil, by jím mohly jíti,
on lodi stvořil a ráj, který září
a všecku krásu podle vašich tváří.

X.

Vy jasnější jste, nežli voda v zdroji,
vy sladší jste, než víno zlatoskvělé,
pohleďte, slunce na špičkách již stojí,
by mohlo ve vašem se shlížet čele;
ba miluju vás víc než matku svoji,
když zřím to slunce plát na vašem čele.

XI.

Má krásko, co dělají vaše oči?
Kdo tolik lásky vdech' jim, že tak hoří?
Vy hlednete, ze země mrtví skočí,
vy hlednete a z lože vstanou choří,
v nich tolik síly a v nich tolik ctnosti —
ty oči naděj' jsou mé budoucnosti.

XII.

O kvítku kmínu!
Nemohu státi a nehledět na tě,
nemohu stát bez mrknutí a kynu.

XIII.

Sirenu jednu viděla jsem v moři,
ta na skalisku seděla a lkala,
i ryby měly soustrast s ní v tom hoři,
když uslyšely, jak si naříkala.
I pravila: Nech lásky, moje dítě,
kdo miluje, ten padne v tuhé sítě,
kdo miluje, má srdce v ohni stále,
mře stokrát denně a přec žije dále.

XIV.

Kde máš ten oranž, jejž jsem dala tobě?
Jej podrž dobře, schovej si jej hezky!
Až otevřeš jej kdys po dlouhé době,
mé srdce najdeš v něm a vše mé stesky.
Mé srdce najdeš tam, jež zarmoucené,
a zlatým písmem psané svoje jmeno,
mé zarmoucené srdce probodené,
tvé krásné jmeno, celé vyzlaceno.

XV.

Vy bělejší jste nežli papír bílý,
sladčí než citron, který zlatem září,
zvěst vaší krásy do Francie pílí,
po stupních kráčí výš až ku císaři;
po stupních výš až k císařovně chvátá,
kdo dostane vás, ráj mít bude, zlatá,
po stupních kráčí výš až ku císaři,
ó šťasten, komu vaše láska září!

XVI

Ó kvítku máty!
Kde jednou láska v živobytí byla,
tam sladkost zbude vždy a vždy mír svatý!

XVII.

Slavíčka zříte, který v keři zpívá,
chce postěžovat si svým krásným zpěvem,
tak dělám já, když píseň s rtů mi splývá,
můj jazyk zpívá, srdce chví se hněvem;
můj jazyk zpívá, ale srdce v žale,
neb milenka má teď mi dala vale.

XVIII.

Je krásné nebe, hvězdami když svítí,
je krásné slunce, na jaře když blýská,
tak pleť tvá nachem růžovým se nítí,
tak pleť tvá hoří jak stříbrná míska,
tak svíti tvoje tváře malované
jak oheň, který z dálky v noci plane.

XIX.

Ó s vámi matka porodila krásu,
do Říma nesli ke křtu vás, mé kvítí,
tvář papež odkryl vám a trnul v žasu
a prosil, aby sám směl kmotrem býti
Tak líbeznou vás uviděla matka
a hned vám řekla: Diano má sladká,
hned jmeno hvězdy Diana vám dala,
jak velkou vaši krásu znamenala.

XX.

Drahokam v prstýnku se dobře dělá
jako ty oči, které v tváři máte,
ty dílem anděla jsou Gabriela,
jenž v nebi vyniká nad všecky svaté.
Malíři v Římě naříkají v hoři,
neb vašich barev barvy nevytvoří.

XXI.

Ó květe hořké trávy!
poduška kdyby mohla vyprávěti,
co hořkých slzí teklo kol mé hlavy!

XXII.

Ó kvítku plané růže!
Tak celou noc mám na kolébce nohu
a slyším „máma!“ a přec nemám muže.

XXIII.

Ó květe slívy!
teď stojím, v ruce zůstaly mi mouchy,
ni jeden nezbyl z hochů — všickni lživí!

XXIV.

Ó kvítku kmínu!
Do ouška jedno slůvko více zmůže,
než stotisíce mrknutí a kynů.

XXV.

Já pozdravů ti pošlu na tisíce,
co na nebi hvězd v podvečer se zdvíhá,
co kapek v moři, řekách, na rybníce,
co ve vlnách se ryb a rybek míhá,
co jisker v ohni, co je v klasech zrní,
co trávy v polích, na akátech trní,
co listů v sadech je a na souvrati,
když krásné jaro opět k nám se vrátí.

XXVI.

Začíná vaše krása již od vlasu,
a dále až k hladkému čílku spěje,
dvě oči máte, jež jsou hvězdy v jasu,
ba samo slunce z očí těch se skvěje,
ba samo slunce, kde vy nohou hnete,
vychází z mraků a kol tráva kvete.

XXVII.

A hledím, hledím, nezřím, po čem toužim,
jen listí vidím z daleka se chvěti;
na vršku chlapce vidím a se soužím,
na vršku je a dolů nechce spěti.
Ó zrádný vršku, co s ním děláš, dolů
že nepustíš jej? viz, jak hynu v bolu!
Ó zrádný vršku, co s ním děláš dále?
ať živ, ať mrtev, pusť jej, zhynu v žale!

XXVIII.

Já středem všech jsem moří putovala,
mé bídné srdce upadlo v jich vodu,
já námořníků všech se po něm ptala,
je nikdo nezřel, považte mou škodu!
Když dvou se ještě námořníků ptám,
ti řeknou mi, že dala jsem je vám,
když tří se tážu, řeknou v stejné době:
To srdce ztracené jsem dala tobě.

XXIX.

A pět a dvacet řetízků máš zlatých
a těmi srdce tvé je k mému spjato,
a pět a dvacet uzlů je tam klatých
a těmi nehnu já ni ty, mé zlato!
ty řetízky, má perlo ty a růže,
ty uzly smrt jen rozvázati může.

XXX.

Ó jak je krásné všecko, co je malé,
a co je malé, jak se mnoho cení!
jen pohleďte, jsou malé perly, ale
ač malé nejsou přece k zaplacení.
Jen pohleďte, i oliva je malá,
a přece jaký sladký plod nám dala,
jen pohleďte, jak malá je i růže,
tak malá, co však voněti tak může?

„Okoř.“

Železniční episoda. Napsal J. L. Hrdina.

O tom mi vypravoval bratr můj, který je řidičem lokomotivy.

„Před několika roky přišel rozkaz, že strojvůdce ob čas musil měniti službu na parostroji. Jeden týden jezdil s tou, druhý týden s onou lokomotivou. Mělo a má to svůj dobrý účel. Člověku je příjemno, slouží-li stále při jednom stroji. Zná jeho povahu, jeho občasné vady, jeho přednosti, zná jeho běh, jako by to byly jeho kapesní hodinky. Ale jsme divní lidé. Jeden si hledí svého parostroje jako vlastního majetku, ošetřuje ho jako věrného soudruha na dalekých cestách, pečuje oň, vidí v něm svého vlastního chlebodárce, kdežto jiný — — nu, nechme toho. Nyní stroj odevzdám ve vzorném pořádku jinému, a v témž pořádku musím zas jiný stroj přijmouti. Toho účelu se docílilo.

Máme lokomotivy křtěny, nejen číslovány. Jména nesou podle stanic, jimiž dráha probíhá. Pokud nestačil počet ten, vzala se jména známějších míst z blízkého okolí. Měl jsem parostroj „Smečno“ a po publikaci řečeného rozkazu musil jsem se rozloučiti — aspoň na čas — s tím dobrým, poslušným obrem, na jehož bedra vystoupil jiný strojvůdce, a byl jsem komandován na lokomotivu „Okoř“. Povšiml jsem si zároveň v té chvíli, že soudruhové, kteří dosud nebyli dislokováni, potichu si oddechli. Ba jeden z nich docela dal na jevo potěšení své nad něčím dosud mi neznámým, že vesele si mnul ruce, jako by mu bůh ví jaký kámen byl spadl se srdce.

„Co se ti stalo?“

„Nic. Jen když jsem nedostal „Okoř“.“

„Vždyť na tebe taky přijde řada“.

„Ať, jen když to není na první počinek.“

Usmál jsem se a odebral jsem se k novému svému stroji do topírny. Za dvě hodiny jsem měl nastoupiti ve službu, jeti s nákladním vlakem ku Praze. Mohl jsem sice ještě odskočiti domů, ale nešel jsem. Zbývající čas věnoval jsem prohlídce stroje. Stál tu tiše, velebně, hruď jeho černá leskla se při světle rozestavených lamp a hustý černý kouř valil se z komína k nálevkovitým průvanům ve vysoké střeše topírny. Každý kohout, každý ventil leskl se jak ze zlata, jednotlivé části stroje byly do nejmenších skulin vzorně vyčištěny, tendr a náčiní na něm ve všem pořádku. S příruční lucernou sestoupil jsem po schůdkách do prohlubně pod lokomotivou, prohlédl stroj i spodem, — vše jak by bylo nové. Znovu jsem vystoupil na stroj — dle jediného hmatu poznám jeho chod. Spustím stroj v topírně na dráze mi vyhrazené, v před i zpět, má tak lehounký běh a tak pravidelný jako „Smečno“. Někteří soudruzi se tu sešli, aby si taky prohlédli nově přidělené stroje. „Už jsem se obával, že snad dostanu stroj v nepořádku, zanedbaný,“ povídám jim, „a zatím se podívejte!“

„Inu ovšem, proti „Okoři“ nikdo nic nemá, ale s lokomotivou zdědíš i topiče.“

„To je docela v pořádku. Každý stroj se řídí jen jedním způsobem, ale každý stroj se jinak vytápí. To je správné, že topiči zůstanou na svých místech.“

„Ale máš topiče Vítka!“

„Co na tom?“

„Znáš ho?“

„Nevím; aspoň dle jména ho neznám. Ale prohlédl jsem si stroj a mohu mu dáti vysvědčení nejlepší. Co tím myslíte?“

„Nic No, vždyť s ním pojedeš!“

Sestoupil jsem s parostroje a se soudruhy jsem vyšel z topírny. Zajdeme prý do restaurace v nádraží, abychom si tam pohovořili o tom novém rozkaze. Byl jsem tomu rád. Domů do vzdáleného města se mi nechtělo, byl na to krátký čas, ale měl-li bych v nádraží čekat sám do odjezdu vlaku, byl by zase čas příliš dlouhý. Takhle to za řeči ujde.

„Nu vidíš, tady jde!“ povídal jeden strojvůdce a shýbnuv se ukazoval za koleje, na nichž stála dlouhá, pevně spjatá řada vozů. Dívám se tím směřem a vidím jen dvě nohy, obuté těžkými shrnovačkami a oděné v modrých plátěných a zamaštěných nohavicích. Nohy ty pohybovaly se opačnou stranou, než my jsme měli zamířeno. Nyní se člověk v těch plátěnkách shýbl, jako kočka podlezl pod vozy a, nevšímaje si nás, zmizel v topírně.

„Kdo to je?“ ptám se.

„Tvůj topič, Vítek. Podivný patron. Viděl jsem ho z topírny již, jak šel od vodárny, zpozoroval nás taky asi, a aby se s námi nemusil setkat, přešel na druhou stranu vozů, a když nás minul, podlezl pod vlakem a jde po svém. Podivný patron. Neznáš ho?“

„Nevím, vždyť jsem mu neviděl do tváře, a určovat na dráze osobu podle modrých plátěných šatů, — ty má každý topič. Ostatně — dle stroje jsem poznal, že je svědomitý, a poněvadž za dvě hodiny vyjedem s vlakem a poněvadž Vítek ví, že dvě hodiny před odjezdem má býti na stroji a připravovati páru, je za to pořádný, a ať chodí do služby po kolejích aneb přes koleje pod vozy, je zcela jedno. A teď už mu dejte pokoj“.

„Jen se vymluv, máš pravdu, budeš míti beztoho cestou půst. Leda bys mluvil s telegrafními tyčemi. Vítek na tebe nepromluví ani slova.“

„To mám zrovna rád. Na stroji se nepořádají deklamatorní zábavy.“

„Ale až pojedeš od Kolče k Noutonicům a v pravo v tom údolí uvidíš starý hrad Okoř — —“

„Prosím vás, povídejme si o něčem jiném!“ pravil jsem, a hned jsem začal sám vypráveti novinku, že soudruh Mlejnek měl v neděli první ohlášku, že jeho nevěsta je vdovou a všelijaké klepy z cest.

A ty dvě hodiny uběhly jako voda.

Odebral jsem se do topírny a vstoupil na stroj. Topič právě přiložil a postavil se na své místo, chopiv se pravou rukou brzdy. Levou nadzvedl čepici k pozdravu. Vítek! Můj bože, to bylo řečí a já ho

znám od maličkosti. Jak mu to říkají, Vítek! podle křestního jména. Kdyby ho byli pojmenovali příjmením a řekli Šimon, byl bych věděl hned.

„Dnes tedy pojedem spolu. Známe se, viďte?“

Topič kývl hlavou. Ani nevím, podíval-li se na mne.

„Stroj v pořádku?“

Přisvědčil mlčky, dívaje se stranou.

„Kolik máte hodin?“

Vytáhl z kapsy hodinky a obrátil ciferníkem proti mně. Kontroluji je se svými.

„O půl minuty vám jdou později.“

Vítek opravil tu differenci a postavil se jako dřív.

„Pozor!“

Dal jsem signál parní píšťalou a opatrně vyjel se strojem z topírny. Projel jsem nádražím, za výhybku, zpět a přirazil k vlaku. Roztopený stroj ještě chvíli netrpělivě syčel, pak zahlaholila nádražím trubka řidiče vlaku, dlouhý, táhlý signál parní píšťaly a komín lokomotivy počal soptit páru a dým, s počátku tempem volným, těžkým, později zrychleným. A brzy hučel ten těžký kolos širými pláněmi, veliké zarudlé oči jeho v té tmě skoro při samé zemi jakoby slídily po té cestě, již mu lidská ruka vyznačila, a ozvěna lomozu nesčetných kol jako rachot hromu nesla se lesy za Oharku, až k těm šedivým vrchům. Nelze pověděti, jaké jsou to pocity v člověku, když za tiché teplé noci letní stojí na parostroji, jenž vleče za sebou tíži tisíců a tisíců centů a jenž přece jedinou jen rukou lidskou ovládati se dá a když vše to letem se žene dřímající přírodou, kolem spících vesnic . . . .

V půl dvanácté před půlnocí jsme byli v Slaném. Vypjali jsme z vlaku řadu vozů, určených pro zdejší nádraží, a připojili zase seřaděné již vozy, ustanovené pro stanice směrem ku Praze, a čekali na signál odjezdu. Ale ten prý nebude hned tak brzy dán. Od Prahy jest ohlášen jiný nákladní vlak, signál tu dosud není, ale může přijíti každou chvíli.

V nádražní restauraci dosud světlo, půjdu si koupit něčeho pro občerstvení.

Kousek salámu a dva vyschlé rohlíky. Už poslední. Vrátil jsem se. Topič právě mazal osy kol, jež byly jízdou již horké.—

„Chcete taky zakousnout, Vítku?“

Přisvědčil mlčky a, utřev o halenu ruce, vzal ode mne rohlík a kousek salámu. Snědli jsme každý svoji porci, topič seděl na tendru, já opřen o zábradlí lokomotivy. A signál dosud tu není. „Okoř“ syčel netrpělivostí i vztekem, že musí čekat na milosť jiného vlaku, ale potkat ho tak někde, rozdrtí ho na kusy.

„My chodívali spolu do školy, Vítku!“

Topič se na mne podíval plným zrakem. Teprve nyní jsem si jej taky řádně změřil.

„Vy jste z Královic, — už se pamatuji!“ povídal. No, přece umí mluvit.

„A vy? — taky. Otec váš tam míval mlýn, ten dolejší, v Lužci. Pak jste mlýn prodali a odstěhovali se někam daleko do Ruska. Matka

vaše tam nedojela, někde na cestě zemřela. O tom jsme taky slyšeli. Bylo vás pět dětí, vy a čtyři děvčata. Kde jsou vaše sestry?“

„Všecky zůstaly v Rusku.“

„Vy jste se vyučil strojnictví potom!“

„Hned ne. Otec tam vystavěl mlýn, ale nepochodil. Přišla voda, vzala si mlýn, aby si měla čím hráti po cestě, a my byli žebráci. Pomáhal jsem při práci v továrně na železniční vozy a tam jsem tak něco pochytil. Později se mi to zalíbilo a věnoval jsem se strojnictví.“

„Pokud vím, topíte u nás už asi tři roky.“

„Skoro čtyři. V Rusku bych byl taky dostal práci, ale něco mne táhlo pořád zpět, do Čech. A to bylo neštěstí.“ A Vítek se shýbl, otevřel dvířka kotlu a naložil uhlí, až to v komíně hvízdalo. Vzpomněl jsem si na jednu událosť. To bude asi to neštěstí, na něž Vítek naráží. Tady někde mezi Kolčí a Noutonicemi jel na reservním stroji za dne se strojvůdcem Havlínem a bůh ví, kde měli oči, přejeli nějakého člověka. Ten byl rozdrcen. Strojvedoucí zarazil hned lokomotivu, topič seskočil a běžel k mrtvole. Chvíli se díval na její tvář, pak ji vzal do náručí a odnesl s kolejí. Usedl vedle ní a plakal Neštěstí se stalo, ale jakáž pomoc! Za chvíli měl jeti za nimi osobní vlak, přec tu nezůstanou státi na koleji. Strojvůdce žádal Vítka, aby vstoupil na stroj, on sám že vezme vinu na sebe. Topič se nehnul. Vyzval ho tedy důrazně, aby zaujal své místo na stroji. Vítek jako by neslyšel. Strojvedoucí musil odjeti s lokomotivou bez topiče.

Havlín si odnesl nějaký disciplinární trest, ale s Vítkem bylo hůře. Za odepření poslušnosti měl býti okamžitě propuštěn, ale slitovali se páni nad ním a ponechali ho ve službě s připojením trestu, že po dva celé roky nesmí býti připuštěn ke zkoušce a zůstati po ten čas topičem.

Je to neštěstí. Byli mladší topiči než on a v tom čase už jako řidiči strojů byli jeho představenými.

„Který stroj to byl tehda, Vítku, jak jste jel posledně s Havlínem?“

„Okoř.“

„A koho jste to přejeli?“

„Mužského, — stařečka.“

„Znal jste ho?“

Vítek musil slyšeti dobře tu otázku. Ale místo odpovědi chopil se krátké široké lopaty a počal přikládat pod kotel, ač bylo ohně dosti a páry nazbyt. Jen tak, abych něco povídal, ptal jsem se ho, proč taky nevzal otce s sebou do Čech, když tam zchudl.

„Chtěl jsem, aby šel taky,“ pravil, „ale váhal. Až prý sestry budou zaopatřeny, že se za mnou vrátí.“

„Kdy pak asi?

„Vždyť už přišel.“

„A kde je?“

Topič skočil s lokomotivy, jako by byl odkryl na stroji nějakou vadu, a zašed na předek stroje počal čidit červená skla signálních svítilen. Jen tak, aby se vyhnul odpovědi. Ostatně, co je na této otázce divného?

Už věřím, že to je podivný patron a že stroj čistí proto, aby se vyhnul řečem.

V telegrafní kanceláři otevřeným oknem ozval se slabounký zvonek a hned na to jednotvárný klepot telegrafu. Ani minutu to netrvalo. Přednosta stanice vyšel k mému stroji.

„Ohlášený vlak přijíždí teprve ke Kněževsi. Darmo nás zdržel. Zatím dorazíte do Kolče. Tam se setkáte. Signál jde před vámi. Ku předu!“

Topič skočil na stroj a jeli jsme. To byla pomalu jedna hodina, když jsme vjeli do stanice kolečské. A ještě jsme musili hezkou chvíli čekat, než přijel nákladní vlak s protější strany. Vjel do nádraží, my z nádraží a nyní musil Vítek pilně topit. Z Kolče k Noutonicům to ostře stoupá a ten vršek měří dobré půl míle.

Noc byla jasná, tichá, okolní lesy spaly, jen pekelné oddychování stroje naplňovalo okolí hrozným lomozem. Ob čas vyrazil komínem proud žhavých jisker, jež se rozletly vzduchem, snášely se nad hlavou mojí jako malé meteory k zemi a tam v zarosené trávě uhasínaly. V pravo v údolí, jež překlenuto vysokým viaduktem a na němž právě lomozil můj vlak, bělal se veliký stařičký kostlivec, trosky hradu Okoře, a pod nimi ve mdlé záři měsíce třepotala se voda rybníka . . .

„Nevidíte nikoho, pane strojvedoucí?“ šeptal mi topič těsně za hlavou. Lekl jsem se, že je někdo na trati. Celým tělem nahnul jsem se z lokomotivy, abych přehlédl kolej, a současně levou rukou jsem zachytil regulátor, abych v případu nebezpečí stroj srazil.

„Pod Okořem — —,“ šeptá mi Vítek.

Ohlédnu se k těm šedivým ssutinám stařičkého hradu.

„Tam ne! — pod naším „Okořem“!“

Podívám se tedy na kola parostroje, ač už by bylo pozdě, ale nevidím ničeho, než ty těžké páky ve volném pravidelném chodu.

„Co jste viděl, Vítku?“

„Kdybyste se byl ohlídl dřív, před viaduktem, v těch místech, kde se to stalo, byl byste ho jistě spatřil.“

„Koho?“

„Toho, kterého jsme v loni s Havlínem přejeli.“

„A kdo to byl?“

„Můj otec!“

„Jak to víte, že to byl on?“

„Přece znám otce! A tam pod železniční hrází jsem držel jeho zkrvácenou hlavu na klíně. Proto se nade mnou slitovali páni, když jsem pověděl, čí to byla mrtvola, k níž jsem skočil se stroje a od níž jsem nechtěl odejít. Snad jsem ani Havlína neslyšel v té chvíli, když mne volal na stroj. Ano, byl to můj otec. A byl usmrcen mou vinou. Byl zachycen levou stranou stroje. A levá strana je topičova.“

„Jak se sem dostal?“

„On sám mi to nepověděl, už nedýchal, ale řekli mi to lidé, kteří se sem z okolních vesnic sběhli. Přišel z Ruska, kde zanechal čtyři zaopatřené dcery, a vrátil se do Čech za synem. To jsem byl já. Hledal mne leckdes, až přišel na nádraží ve Slaném. Dověděl se, že jsem

u dráhy. Ptal se tam po mně a jeden topič mu řekl, že jsem na „Okoři“. Stařeček vyšel z nádraží, zeptal se lidí, kudy vede cesta k Okoři, a když mu řekli, aby šel jen rovně císařskou silnicí až k Buštěhradu a odtud v levo, vydal se na cestu. Putoval chudinka na Okoř. Po celé vsi se ptal, nikdo mne tam neznal. Nu, jak pak!

Byl jsem ovšem na „Okoři“ a jsem na něm dosud.

Dověděl-li se otec můj, na kterém Okoři jsem, dověděl-li se, že tudy pojedu, čekal-li u trati a chtěl snad na mne zavolat s radostí, že se vrátil, upadl-li na kolej či byl průvanem sražen pod kola, nikdo mi nepověděl.

Tamhle pod Okořem pohřbeno jeho tělo a pod koly našeho „Okoře“ mihne se jeho duch, jede-li ten stroj místy, kde se to událo. Měl jste si všimnout.“

Nevěděl jsem v první chvíli, co si mám mysliti o svém topiči. Povídal mi o tom tak upřímně, tvář byla v té chvíli zděšena, — poprvé jsem ho musil upozornit, aby přiložil. Přiložil a pomalu se utišil.

Proto byl některým strojvůdcům takovým postrachem a zdrojem povídaček.

A než jsme dojeli do Prahy, — to bylo už k ránu, — byl zase tak plachým, nemluvným, ten starý topič Vítek, s nímž jsem vyjel z Loun.

V deset hodin večer jsme vyjeli na zpáteční cestu. Jak byla předešlá noc příjemná, tak dnešní noc byla divoká. Nebe zakaleno, ani hvězdičky na něm, mraky husté se hnaly po obloze a ob čas spustil se drobný déšť. A chladno bylo, jako už v listopadu. Na krok nevidět, každou chvíli jsem musil dávat výstražné signály parní píšťalou. Topič si hleděl pilně své práce a stanice míjela za stanicí. Jen co budeme v Slaném, tam budem dvě hodiny stát. Odpočinem si. Z Noutonic ke Kolči to jde s vrchu, bez páry, a u nákladního vlaku proto rychle. Vlak se hnal k viaduktu. Topič celou cestu slova nepromluvil, až teď. Abych prý nyní dával pozor na kola stroje, zcela jistě že se tam kmitne lidská postava. To že je duch jeho otce. Usmál jsem se, už jsem věděl, že to není s Vítkem v pořádku. Ale nahnul jsem se ven a pozoruji běh kol. Okamžik jen — a spatřím lidskou ruku pod koly, nyní hlavu zkrvácenou. Ulekán ohlídnu se, stroj prázdný. Kde je topič?

Vlak se hnal prudce dolů, ale dal jsem hned signál „zastavit“, utáhnu brzdu, až jiskry sršely, dal zpáteční páru a za minutu vlak stál. Až u nejzazších vozů nalezeno tělo Vítkovo a já přijel do Kolče bez topiče. V Lounech bylo první mých soudruhů:

„Nu, nevybídl tě topič Vítek u Noutonic, abys se podíval pod kola „Okoře“?“

„Vybídl. A já poslechl.“

„A viděl jsi tam tu lidskou postavu?“

„Viděl!“

Tak mi to vyprávěl bratr můj.

Sněžák.

Povídka od Aloisa Škampy.

IV.

Hubr se ve svém očekávání zklamal: Julie byla žena rázu docela všedního. V umění sice vynikala, než ono samo nebylo jí cílem, nýbrž pouze prostředkem k dosažení obdivu a slávy. Ctižádostivá, samolibá tato cizinka žíznila jen po triumfech a stálém holdu všech, s nimiž v divadelním světě do styku přicházela. Než poznala Hubra, klečívali jí u nohou již přečetní zbožňovatelé jiní, ty však vesměs hrdě odmítla. Nyní, stavši se manželkou umělcovou, pocítila brzy jho tohoto svazku, který již nedovoloval, aby po vůli mohla přijímati pocty nápadníků, zahrávati si s nimi a opět hrdě je odbývati . . . Nyní náležela toliko svému choti, a neukojená touha po všem, čeho tímto spojením pozbyla, mocně počala se ozývati v marnivém jejím nitru. Brzy, úžasně brzy Julie ochladla u vášnivé lásce své k Hubrovi, ba měla mu i za zlé, že neoddává se cele rozmarným jejím vrtochům a že vedle ní ještě horoucněji miluje své umění. Od prvého uvědomění této prázdnoty, tohoto, jak si namlouvala, zanedbávání se strany manžela, byl u bouřlivé, nestálé povahy Juliiny ku přechodu v zkázu jeden jediný krok! A ona krok ten učinila . . .

Málo měsíců po svatbě s Hubrem zemřela stará Sicciová. Zbavena přísného dozoru matky, která dceru svoji, lehkomyslnému proudu divadelního života v šanc vydanou, střehla jako oko v hlavě, Julie uvolnila teď snadno mravní ony svazky, poutající ji k manželu, a začala zase přijímati dvornosti světáků, kteří ji ani vdanou obletovati nepřestali, docela okázale a zřejmě. Opět bylo jí sladko oslňovati mladé muže netoliko výkony pěveckými, nýbrž i vítězně podmaňovati je krásou a naslouchati vroucímu vyznání jich lásky a vášně. A ku projevům tohoto druhu nezůstávala již, jako za svobodna, ledovou — nýbrž . . .

Zvěsti o tom záhy dolétly sluchu Hubrova; zprvu dálo se to jenom dvojsmyslnými narážkami a vtipy, potom však někteří druhové z orchestru řekli mu rovnou, aby si dal na ženu pozor. Celé peklo žárlivosti rozpoutalo se v prsou nešťastného umělce! S počátku svou muku tajil — nechtěl, nemohl uvěřiti, že by pravda bylo, čeho se najednou dovídal. Ale poctivý bubeník Mikyška — Čech to, kterého sem osud náhodou zavál — zařekl se skladateli na svou čest, že Julii s někým důvěrně choditi viděl . . . Toliko zdráhal se udati, zná-li svůdce jejího osobně — ať prý se Hubr přesvědčí sám.

Tu se již Hubr déle opanovati nedovedl. Přes to, že choť snažila se ho klamati jakousi zvláštní, skoro přirozeně na odiv stavenou bezstarostností, vybuchl po zprávě Mikyškově v nesmírný hněv a ještě týž den řekl Julii všecko, žádaje na ní, aby se z podezření očistila . . . Ale zchytralá herečka nebyla zmatena ani dost málo. Nejprve řekla, že

takové nařknutí pochází nejspíš od některého z rozhořčených ctitelů, kterého, jako všecky ostatní, odkázala do patřičných mezí slušnosti, a podotkla, že je to příliš hloupé, rozšiřovati v zákulisních koutech takové klepy o ní, která přece — — Hrdě vztyčila svoji krásnou hlavu, a pak dala se do smíchu.

„Blázínku!“ vyčítala mu, „ty mne přece znáš a mimo jeviště skorem ani na krok nehneš se ode mne — ty, ty bys mohl leccjaké mstivé pomluvě uvěřit? Kdo ví, není-li ten Mikyška od někoho uplacen?“

A zahrnula muže takovým přívalem něžnosti, až ji dobrák na konec ještě sám odprosil za to, že ji tak nízce podezříval.

Ubohý Mikyška nesměl Hubrovi několik dní ani na oči, div že ho tento z orchestru nevypověděl.

Ale katastrofa nadešla rázem, jako blesk!

Když jednou večer pro náhlé ochuravění vynikajícího zpěváka opera v divadle odřeknuta býti musila a Hubr vrátil se od kapelnického pultu neočekávaně domů — ženy doma nezastal, Julie byla pryč . . .

Strašné podezření proniklo duši jejího chotě. Kam by se byla odebrala? Do divadla jistě ne — neměla toho dne úlohy. Marně Hubr vzal služku na skřipec přísného výslechu — ta nevěděla o ničem. Paní prý odešla kamsi návštěvou a řekla, že se vrátí hned — jiného objasnění záhady prozatím se Hubrovi nedostalo.

Trýzněn jsa nevýslovnými mukami, bloudil žárlivý manžel všemi pokoji svého obydlí; v prsou mu znova zabouřila výstraha Mikyškova a hlava div mu nepraskla . . . Nadarmo hledal tam k vysvětlení Juliiny nepřítomnosti nějakého podstatného důvodu — vždyť sami žádných návštěv nečinili ani nepřijímali! Tedy snad přece bylo by to pravda? . . Pohozený lístek, jejž náhodou za toilettním stolkem paniným ostříží jeho zraky spatřily — prozradil mu vše . . . Bylo to pravda!

Hubr, sotva že přelétl obsah psaníčka, zoufale zaúpěl, potom hrozná kletba vyřinula se mu z úst . . .

Jen okamžik — a tak, jak byl, bez klobouku a bez rozvahy řítil se na ulici, míře tam, kam udáno bylo místo Juliiny schůzky: přímo do zahrady vévodského paláce . . .

Jasné, hvězdnaté nebe zářilo venku a měsíc v úplňku visel nad zámkem, s vysoka lije zelenavé proudy svého světla nad utichlou zem. Chlad májové noci ovanul Hubrovi horečně rozpálené skráně i čelo — vzpamatoval se trochu a mysli jeho vracelo se vědomí. Ustal v běhu a pospíchal volněji.

Hle, tu před ním ležel v šeru měsíčném, blýskaje zlacenými hroty mříží svých, známý vévodský park! Známý, — ach, tak dobře známý ještě z nedávna, kdy do noci chodíval tu s Julií, tona v polibcích a sladkém šepotu o příštím, již tak blízkém spojení . . .

Bolestně sevřelo se mu srdce za těchto vzpomínek! To bylo ještě před necelým rokem, a dnes — dnes jde vlastní ženu stopovat jako hříšnici . . . Div nevykřikl zděšením.

Ale přemohl se. Opatrně obešel křídlo s hlavními vraty a ocitl se hnedle u malých dvířek, skrytých za rohem v části postranní — nebyla zamčena! Otevřel, avšak dvířka při tom zaskřipla, a Hubr, polekán,

přivíral je za sebou co nejtišeji, aby snad se neprozradil. Vždyť mohli meškat zcela na blízku . . . Ale když už byl v zahradě — cit mravní ušlechtilosti ještě jednou hlasitě v něm se ozval. Připadal si náhle prasprostým vyzvědačem, ba, skoro se hanbil za to, čeho se odvažuje . . . Hodnou chvíli stál u dvířek bez hnutí, váhaje pustiti se dále a bojuje se vzbouřeným nitrem nerozhodný boj. Až najednou se rozmyslil. „Jistoty nabýti musím!“ řekl si pevně a vykročil od mříže.

Vyhýbaje se cestám hlavním, ostražitě jako dravec začal se plížiti stezkami postranními a v půl hodině prohledal celý park — nenalezl však nikoho. Již si činil ve svědomí výčitky a obsah přečteného lístku stával se mu záhadným, když náhle jiskra určitého tušení projela mu hlavou — „že budou v pavilloně!“ . . .

I pominuv střed parku, dal se pěšinou po stráni starého zámeckého příkopu k malému zahradnímu domku, jenž byl na samém konci sadů postaven.

Nová úzkosť, spojená s vědomím, že se tenkráte nemýlí, zmocnila se jeho duše; srdce hlasitě buchalo mu v prsou, když křižoval na stezce skupiny keřů a stromů — měly ve svitu luny vzhled tak spanilý a byly zrovna v plném květu, který do běla chocholy jejich obaloval —, ale toho si rozčilený ubožák sotva povšiml, přidržuje se na své pouti raději ve stínu, jenž byl jich větvemi do širokého pruhu na cestě rozprostřen. Jižtě byl odhodlán ke všemu a mysl jeho ovládal jediný cit — žádosť pomsty a touha ztrestati Julii i jejího svůdce, ať se děje cokoliv!

Doplížil se posléze k domku a stanul na stupních u vchodu. Ruka jeho zlehka vzala za kliku dveří, ale pocítil, že je zavřeno: nebylo pochyby — klíč trčel uvnitř a vniknouti bylo nemožno . . .

Obešel pavillon tiše jako kočka a zadíval se do nevysokých oken — byla přistřena žaluziemi a v nočním klidu ani zvuku neozývalo se za nimi.

Vrátil se ke dveřím, čekal, se zatajeným dechem naslouchal, zazní-li co uvnitř . . .

Najednou domníval se slyšeti šepot a šustění šatu — čísi kroky blížily se ke dveřím.

Nemoha se déle opanovati, oběma pěstma v ně udeřil a vykřikl ženino jméno . . .

Dveře zapraskaly — za nimi však rozlehl se výkřik též — poznal určitě hlas Juliin!

Hubr zařval jako raněný lev. Opřel se o dveře nadlidskou silou, a byl by je jistě vylomil — než v tom rozlétly se samy a vysoký jakýs muž odrazil ho zpět, div že se nazad neskácel.

Svit měsíce padl na tvář postavy — byl to vévoda!

„Padouchu!“ — zařval Hubr, až daleko po zahradě rozlehl se jeho vztekem znetvořený hlas, a skokem ocitil se u vévody, snaže se mu vyrvati z pravice bambitku, již tento na obranu před sebe pozdvihl . . . I zdařilo se mu chopiti svůdcovu ruku, a již byl na tom odníti mu zbraň — když Julie, chtíc snad zameziti krveprolití, sama vrhla se mezi oba zápasníky . . . Byl nejvyšší čas! Služebnictvo, voláním Hubrovým poplašené, přibíhalo sem již z paláce — ale v tom z chumáče zápo-

licích zahřměla rána, a nejbližší ze sluhů, kvapících na pomoc, klesl na stupních pavillonu... Kule zasáhla oběť nevinnou; starý Fritz, vévodův zahradník, v málo okamžicích dokonal!

Zuřícího Hubra svázali a odevzdali stráži. Vévoda označil ho jako Fritzova vraha, a marny byly přísahy Hubrovy, že ve chvíli, kdy rána vyšla, zbraně ještě se nezmocnil. Soud nedbal pravdy ani práva a rozhodl po přání vévodově. Sama zrádná Vlaška, ačkoli mohla vzdáti se svědectví, vypověděla proti manželu...

K vůli vévodovi, jemuž na tom záleželo, aby věc v pravé podstatě nedostala se na veřejnosť, odbyto líčení tajně, a Hubr k vysoké přímluvě odsouzen nejprve do těžkého žaláře na rok, potom ještě k nucené práci v pevnosti na pět let.

Takto k očištění cizího zločinu zničena budoucnosť hodného, slaveného, vysoce nadaného umělce, tak ocitl se Hubr po necelém roce svého manželství mezi lotry, paliči a zloději! Nezšílel, nedoznal mezi tou chasou úhony mravní, ale nevinné utrpení, hanba a hoře udusily vzlet jeho ducha a podryly jeho zdraví: za jediný rok vazby hlava mu ošedivěla jako starci a kvetoucí jindy líce pokryly se bledostí...

Pak travil na daleké pevnůstce nad Rýnem další pětiletí nezaslouženého trestu v těžké, skoro otrocké práci, šlapaje s několika druhy kolo stroje, pomocí kterého ze hluboké studny čerpána voda pro posádku. Oh, kterak hrozno bylo jemu, vzdělanému člověku, zde na osamělé tvrzi, ve společnosti trestanců a surového vojska! Ale čas naučil ho všemu, i přivykly nohy jeho šlapati na lopatky kola stejnoměrným úhozem, pracovati mechanicky zrovna jako ten stroj, a přísná kázeň, pod kterou úpěl, vtiskla se povaze jeho zrovna tak nesmazatelně, jako jeho chůzi památka na ono galejní zaměstnání...

Pro život veřejný, pro své umělecké povolání Hubr cítil se zničen již navždy. Čím také mohl mu ještě kynouti svět, z jehož trpkostí byl se již napil měrou vrchovatou?

Přece vše přetrpěl, trest svůj odbyl. Znova bylo mu vjíti mezi lidi. Kam však měl se obrátit nyní?

Oba rodičové jeho zatím zemřeli, a matce — to věděl jistě — ačkoli věřila v jeho nevinu, urychlen byl konec života jen jeho neštěstím. Doma byli by naň všady prstem okazovali.

A Julie? Na tu zmiji nesmělo otrávené nitro jeho ani pomyslit...

Ne, ve vlasti své byl Hubr již nemožným! Zbývala jedině cizina. A tak rozhodl se hned. Pomocí několika přátel, kteří ho přece zcela neopustili, vymohl si průvodní list a s trochou peněz, jichž si byl za dobu vazby při vzorném chování nastřádal — zamířil po přestálém trestu zrovna do Čech.

Všem byl zde cizím. Minulosti jeho nikdo tu neznal. Těžce zkoušená bytosť Hubrova toužila po klidu, i umínil si, jakmile první příležitosť se naskytne, pevně se tu kdes usaditi a stráviti zbytek života.

Přibyl do Prahy — líbilo se mu zde, a také tu již zůstal. —

To se událo asi před dvaceti léty.

V.

S počátku nevalně Hubrovi se dařilo. Nemaje v Praze žádných známostí osobních, musil na sebe teprvé upozorňovati vyhláškami v novinách, a když ho i v některé rodině za praeceptora přijali, vadila mu zase neznalosť českého jazyka, kterému se teprve přiučovati musil. Také příliš neodporučoval ho obzvláštní jeho zjev; byloť na něm patrno předčasné sestárnutí a sledy útrap neznámého původu. Dítky, jež mu byly svěřovány k hudebnímu vzdělání, velice se bály podivného cizincova zevnějšku, a mnozí rodičové jenom k vůli tomu kondice jedva získané Hubrovi zase odříkali . . .

Ale Hubr záhy vycítil příčiny těchto neúspěchů a dík vrozené sobě energii, snažil se odstraniti aspoň to, co mu bylo na závadu nejvíce. Ze zbytku ustřádaných peněz pořídil si slušný oděv a, vystěhovav se z podnájmu, povolal si starou, rozenou Pražku za hospodyni a ubytoval se na Hradčanech samostatně. Z grammatik a stálou konversací s touto hovornou společnicí osvojil si ku podivu záhy obstojnou znalosť češtiny, a takto jsa vyzbrojen, hleděl se nyní vpraviti do nových poměrů, jak to nejlépe šlo. Nicméně bylo by snad i veškeré toto úsilí nepostačilo, aby se byl Hubr trvalého chleba domohl, kdyby právě v čas, kdy naň již nouze nejkrutěji doléhati počínala, nebyl se vyskytl přítel, který pomohl ochotně a rád . . .

Událoť se Hubrovi setkání s ředitelem kůru Svatovítského, skladatelem Š . . ., a tento v cizinci i při změněném zevnějšku nynějším na prvý pohled poznal bývalého kapelníka vévodské opery v K . . . Hubr, jda z kondice v Jirské ulici, střetl se s regenschorim, který ke starým zámeckým schodům mířil, tváří v tvář a poznal ho rovněž.

Š . . . byl právě za nejkrašších let Hubrovy činnosti v K . . . při orchestru téhož divadla nějakou dobu účinkoval, a z vlastního vzdělání hudebního za mnohé děkoval německému skladateli! Dost možná, že by se byl Hubr za jiných okolností regenschorimu na ulici vyhnul, jen aby nemusil vyvolávati na jeviště zdejší své bědy ztracenou, šťastnou onu minulost — však nyní to nešlo. Pan Š . . . plachého ubožáka zastavil a hlásil se k němu sám. Objali se jako dávní přátelé . . .

V dojemném tomto setkání, jímž na vzdáleném místě opět náhoda je svedla, Hubr vypověděl šťastnějšímu druhovi svému vše, co zkusil za čas, po který se neviděli. Regenschori, maje z ciziny o Hubrově osudu zprávu jen takovou, jaká tam na oklamání veřejnosti schválně rozšiřována, užasl nad jeho neštěstím. I bylo první jeho myšlenkou polepšiti, co jen možná, existenci upadlého soudruha . . .

V malé hospůdce na proboštství, kam na oslavu památného dne Hubr přes veškeré své zdráhání přítelem byl donucen zapadnouti, zjevili si oba kamarádi podrobně svoje příhody. Šlechetný Š . . ., maje v Praze hojně známostí i osobního vlivu, nabízel Hubrovi, že se oň zasadí přímluvou v čelných uměleckých kruzích zdejších, aby mu získáno bylo místo, souhlasící čestně s velikým jeho vzděláním; i sliboval mu přízeň u osob rozhodujících a za zdárný výsledek ručil. Než veškeré jeho povzbuzování rozbilo se o tvrdohlavosť malomyslného soudruha.

„Oč jsem se snažil — zvrtlo se v niveč! Já svou operu již dohrál. Kletba otcova, proti jehož vůli jsem se provinil, těžce dopadla na moji hlavu a cítím, že do smrti ponesu její následky. Cokoli bych velkého počal — vyšlo by jistě na zmar. Ne, ne . . .“ odpíral Hubr, vrtě prošedlou hlavou — „je pozdě, jsem již člověk ztracený. Oželel jsem umění i slávu, pozbyl jsem odvahy, mladosti i zdraví: teď jenom o něco Vás prosím — opatřte mi skrovných prostředků k uhájení života, abych na stará kolena nemusil snad chodit žebrotou!“

Regenschori nad takovou řečí div neoslzel. Teprve z tohoto přiznání jasně před ním vysvitl bezútěšný stav Hubrova vnitra i trpkosť jeho resignace nad hrobem zlomených nadějí . . . Nahlédl, že by dalším nucením rány přítele svého jenom více rozrýval . . . I slíbil mu aspoň tu pomoc, za kterou žádal, a s Hubrem, jenž si na něm vymohl připověď naprostého mlčení o všem, co dnes spolu hovořili, bolestně se rozloučil.

Š . . . slovu svému dostál. Dal Hubrovi odporučení nejenom písemná, nýbrž i zakročil k jeho prospěchu na mnohých místech osobně.

Tím otevřel se Hubrovi přístup do majetnějších rodin. Píle a svědomitosť získaly mu záhy známostí dalších a skvělý úspěch, kterého se domohl u jistého, opravdu talentovaného svěřence, zjednal mu rázem pověsť výtečného hudebního učitele. Stáří Hubrovo bylo zabezpečeno . . .

Z vděčnosti za to Hubr regenschorimu nabídl své spolupůsobení při kůru Svatovítském, a Š . . . s radostí je přijal. Dostalo se mu tím netoliko vzácné pomoci při výkonech orchestrálních, nýbrž i případného zastání v úřadě dirigentském. Komuž také s větší důvěrou mohl zde přepustiti taktovku, než-li svému bývalému mistru? Hubrovo umění aspoň tuto, na úzce omezeném poli hudby chrámové, došlo zasloužené platnosti a mnohé pokyny a rady, které příteli svému jak u výboru skladeb, tak i ve způsobu provedení jich udílel, neminuly se zdárným účinkem. Ovšem, že za veškery tyto úsluby Hubr peněz nepřijal. Vyhověl vždycky a rád, ale zadarmo.

Věren úmluvě prvější, která pro osobu Hubrovu naprostého inkognita vyžadovala, představil jej regenschori podřízeným svým jako starého, z pobytu v cizině chvalně mu známého, nyní již pensionovaného kapelníka, jenž, vystěhovav se do Čech, trvale v Praze se usídlil, zde pak časem v obtížném úřadě dirigentském Š . . . ovi ochotně přispěje . . .

Věc byla tak přirozena, že s počátku nevzbudila nijakých zvláštních domněnek. Šedivého pána hned za prvého uvedení přijali všichni s úctou, a když Hubr při příležitosti prokázal i své umění, bezděčně se před ním uklonili: sílu tak eminentní nemohl podceňovati žádný muzikant!

Ale jeden člověk mezi nimi všiml si nového druha ostřeji, a ze skladu svých bohatých, na cestě světem nastřádaných upomínek, vyhrabal brzy pravou podobiznu tohoto neznámého. Povíme hned, kdo to byl: — bubeník Mikyška.

Ano, týž Mikyška, který kdysi Hubrovi o nevěře choti jeho první poctivou výstrahu dával, podivnou hrou osudu zanesen byl také do Prahy, kteráž byla vlastně jeho domovem. Jenom že za dirigentství Hubrova v opeře K . . . ské vyráželo mu nade rty teprve slabé chmýří,

kdežto nyní zarostl mu hustým vousem už celý obličej — proto ho Hubr s počátku nepoznal, on však bývalého svého kapelníka hned!

A tomuto Mikyškovi byly dobře známy nejen počátky, ale i konce nešťastného dramata, protože v zákulisí divadelním přece jenom nezůstalo všecko utajeno tak, jak si toho vévoda ve svém zájmu přál, a šeptáno tu mezi kollegy zcela důvěrně, kdo že vlastně byl ničitelem Hubrova manželského i uměleckého štěstí . . .

Ba, vědomosti vousatého Mikyšky vztahovaly se ještě dál. Setrvalť on u opery K . . . ské i za Hubrova nástupce a dožil se také toho, že zrádná Julie Sicciova, když ji vévoda po dvou létech opustil, učinila pokus otrávení; než samovražda její překažena ještě v čas, a bídnice na rozkaz bývalého milána zavřena potom do blázince. Opět se o aféře mnoho mluvilo; však Julie ve svém nedobrovolném vězení záhy zemřela a tím způsobem neblahé drama ukončeno.

Mikyška, odhaliv Hubrovo inkognito, vycítil hned, že regenschori ví o všem, jinak by byl svého přítele tak obřadně neuváděl. Uznal tedy za dobré, prozatím nic nedati na jevo, a mlčel. Ale Hubr sám, když za opětované návštěvy kůru zaslechl poprve jméno Mikyškovo, nápadně sebou trhl a šedý svůj zrak pronikavě naň zaměřil. Bubeníkovi to neušlo, ale tvářil se tak lhostejně, jakoby neuměl pět počítat. Za to prochvěla srdcem jeho lítosť, neboť nemohl nevzpomenouti, jak tenkrát Hubr, nenabyv k „nařknutí“ jeho ihned dokladů, strašně naň se rozzlobil a div že ho ze služby nevypověděl. Nicméně jestě téhož dne trpkosť upomínky té načisto zmizela, když Hubr, vyčkav po zkoušce, až byli sami, podal Mikyškovi jako starému známému ruku a řekl důvěrně: „Kamaráde, poznal jsem Vás a Vy také asi mě . . . Co se stalo — je už za námi! Pomlčte o všem, cokoli víte, a já Vám budu velice zavázán . . .“ Hlas Hubrův se třásl a pohnutím selhala mu další řeč.

Mikyška, jsa oslovením tak neočekávaným překvapen a rovněž dojat, hluboce se uklonil, stiskl srdečně nabízenou mu pravici a ze rtů mu pološeptem vyklouzlo: „Račte se bezpečit, pane kapelníku — dovedu být němý jako hrob . . .“ Byl dokonale usmířen.

Tak již dva obyvatelé Hradčan — regenschori a Mikyška — věděli Hubrovu minulosť. Oba slíbili známosť její udržeti toliko pro sebe. Š . . . také slovu svému dostál.

Ale Mikyška nebyl regenschori a jazyk za zuby držeti neuměl.

Nějaký čas dovedl se sice přemáhati a tajemství Hubrovy osobnosti zachoval, potom však mu to již nedalo a svěřil je pod pečetí mlčelivosti nejprv jednomu kollegovi, pak druhému a brzy znali historii „pensionovaného kapelníka“ veškeří mužští členové chrámového orkestru . . .

Věděli nyní, proč že před časem zbělela tato výrazná hlava; věděli, odkud původ oné hřmotivé, těžkopádné chůze nohou Hubrových.

Ale ke cti žvatlavého Mikyšky budiž pověděno, že při této zradě jednal šetrně: vše, cokoli o Hubrovi sdělil, řekl s výrazem upřímné soustrasti. A když druhové jeho vyslechli, jak býval tento muž jednou šťasten, milován a vážen, jak divotvorné skladby vycházely z jeho péra a s jakým skvělým zdarem řídíval i nejtěžší a nejslavnější opery: tu mimoděk neubránili se politování a s úctou patřili na sešlou, zuboženou

bytosť nešťastného skladatele, který pojednou se byl ocitl v jejich středu jako vyštvaný pták, hledající v cizině nového domova . . .

A dík této úctě, zůstalo tajemství, svěřené Mikyškou, dlouho a svatě uchováno mezi nimi, takže po celých dvacíti létech já stal se prvním, kterému z jich kruhu vyzrazeno dále.

* * *

Až na Novém Světě, v nejzazším ústranní Hradčanském, zřídil si Hubr svůj „nový svět“. Za starou zájezdní hospodou, opatřenou titulem: „zur Stadt Mainz“, obýval tu v posledním, žlutě natřeném domku „kanovnické“ ulice v prvním patře skrovné dva pokoje: okna jizby přední hleděla na ulici, okna místnosti druhé poskytovala pak vyhlídku do zadní části Příkopu Jeleního a pokračujících za ním zahrad Lumbových. I bylo v zákoutí tom věru dosti příjemno, světlo a ticho, takže samotáři, přesycenému hlukem života, jakým Hubr byl, nemohlo se ani nahoditi útulku vítanějšího.

V prvém pokoji Hubr měl svoji pracovnu a zadní sloužil mu za ložnici, kdežto v kuchyni obývala stará, švítorná hospodyně Marjánka.

Pečlivá tato Marta byla vdovou, věkem již daleko přes padesátku, avšak ženština dosud statná, dobráckého vzhledu a ruměnných lící, typem i povahou pravá česká hospodyňka. Zrovna, když se Hubr do Prahy přistěhoval, zemřel jí muž, hradčanský klempíř, cholerou, která tehdy Prušáky zanesena, po celých Čechách řádila, a ovdovělá žena, nemajíc dítek, ráda přijala službu u podivínského Němce, jenž se byl náhodou v sousedství jejich usídlil.

Za poměrů nových, ve styku s cizincem, ovšem bylo paní Marjánce s počátku nevolno; než brzy rozmarům svého pána uvykla, a když tento, dík švítornému jazýčku jejímu, i češtině se přiučil, zůstala u něho věrně dále. Teprve nyní, když si mohli navzájem dokonale rozuměti, stal se Hubr své hospodyni jak náleží milým. Co u něho zvláště si cenila a před sousedkami za výtečné vlastnosti pochvalovala, bylo hlavně: že nešňupal, nekouřil, ani večer do hospody nechodil — nu, takový pán mohl se již pohledat!

Při této vzorné čistotě osobní bylo paní Marjánce snadno zachovati také pořádek v celé Hubrově domácnosti; kuchařkou byla znamenitou, a ve věcech peněžných spořiva i spolehliva — více si starý hudebník nežádal. Zlobil-li se někdy trochu ve svém úřadě praeceptorském, měl vždy aspoň doma svatý pokoj a o ten běželo mu nade vše. A paní Marjánka, i když časem pánovi něco přes nos přelítlo a on stával se bručivým, dovedla již odstraniti vrozeným sobě důmyslem kameny úrazu a vyhověti starci dle přání. S ní věru vrátily se Hubrovi po trpkých zkouškách minulosti zase štěstí a klid — byla to pro něho zlatá ženská!

Tak si v duchu říkával sám, o přítomných poměrech uvažuje, ale nikdy nedal nic na jevo, aspoň ne nějakým obzvláštním způsobem. Veškeré jeho uznání vzhledem k péči dobré hospodyňky vrcholilo zpravidla jen v suchém: „Dobrá, dobrá!“ — anebo kývl hlavou a přívětivě se usmál . . . Nicméně, paní Marjánce stačila i tato odměna. Muž její býval

strašlivý kuřák, karbaník a ochlasta, a za svého manželství natrápila se s ním dost — nyní jako vdově jevil se jí život s mrzutým, ale naskrze pořádným Hubrem stokráte příjemnější. A tak v úplné shodě a svornosti žili a snášeli se spolu již plných dvacet let.

O Hubrově minulosti nevěděla než tolik, co jí pán ve vzácných okamžicích sdílnosti prořekl sám: že byl ženat, ale nešťastně, tak že se na konec musil dáti s chotí rozvést, a Sicciová že brzy potom zemřela.

Toho bylo dost, aby zádumčivosť Hubrova došla nějakého vysvětlení, a paní Marjánka věřila tomu na slovo. Nebylo také proč, domnívati se jiného, zvláště když pan regenschori, jenž k vůli nastudování různých skladeb kostelních u Hubrů často se ocitoval, jedenkráte dotazy zvědavé hospodyně v tom smyslu stručně potvrdil. Od těch čas paní Marjánka, jakoby se za svou nedůvěru styděla, snažila se Hubrovi opláceti dvojnásobnou péčí a obsluhou Litovala neštěstí jeho upřímně v prostém srdci svém a činila mu takořka pomyšlení.

Hubr, srozuměv se v novém domově s hospodyní na ustálených pravidlech, žil dle nich jako stroj a neodchyloval se od zvyklostí jednou přijatých ani na vlas. Nebyl hypochondrem, ale dobře cítě předčasné sestárnutí svoje, dbal až úzkostlivě o zdraví, které občas návaly suchého kašle — zbytek to útrap vězeňských — podstatně ohrožovaly. Proto dbáno v jeho bytě o stálý příliv čerstvého vzduchu, a hospodyně musila oba pokoje provětrávati několikráte za den. Hubr byl vůbec přítelem otužování, a nechtě zchoulostivěti, líhal vždy na prosté železné posteli o tvrdém slamníku a za přikrývku užíval pouze vlněné houně. Vždycky se umýval čerstvou, studenou vodou, časně chodil spat a záhy z rána vstával.

Jakmile se ustrojil, bývalo první jeho starostí natáhnouti závaží starých visacích hodin, jež mu tikaly v ložnici, a zotvírat okna. Potom vyšel do předního pokoje, kdež, bylo-li v zimě, péčí paní Marjánky už příjemné teplo z kamen se rozšiřovalo, a dal se do krmení stehlíka, který v ozdobné kleci na okně si poskakoval. Hubr stehlíky zvláště miloval — za času našeho vypravování měl už asi třetího.

Teprve, když dal ptáčeti vody a zobu, obracel se skladatel sám po věcech vezdejších, a přisednuv k malému, květovaným ubrusem krytému stolku, očekával snídani.

Paní Marjánka vešla do jizby, přála dobrého jitra, postavila na stůl tác s čajem a smetanou, a stařec dal se chutě do jídla. Přitom věnoval bez ustání stehlíčkovi na okně obzvláštní pozornosť.

Díval se, kterak ptáče, stojíc na okraji skleněné misky, chýlí pestrou hlavičku do vody, opět ji zdvihá a pije; jak po té, nedbajíc studeného živlu, celé vskakuje do nádobky a vesele stříká kolem sebe; jak čechrá si zobanem omokřené peří, drbe se po hrdle a protahuje křídla, posléze pak, ukončivši ranní toilletu, hopkuje ku plechovému vikýři a polýká zrnka semence. Na konec vylétl stehlík otevřenými dvířky na střechu klícky a dal se do zpěvu . . .

Té chvíle jemnostpán býval vždycky znamenitě naladěn; oči jeho svítily přívětivě a v bledém obličeji jevilo se uspokojení a radosť, jako u hrajícího si dítěte.

Té chvíle používala také důmyslně paní Marjánka, aby přednesla Hubrovi rejstřík denních výdajů a domácích potřeb. Jindy nebývalo s ním o těchto praktických věcech ani řeči i mohl hospodyňku odbýti třebas dosti nevlídně; ale když obíral se svým mazánkem, tu vyslýchal ochotně všecko — jenom nesměla ta audience trvati tuze dlouho!

Hůře bylo, jestliže někdy připlížil se za hospodyní do pokoje černý, hlavatý macek.

„Čc! čc!“ . . . odháněl ho Hubr šátkem. „Paní Marjánko — vyžeňte ho přece!“

A když se lichometný kocour ihned k odchodu neměl, zadupl stařec nohou a plašil ho rozhněvaně: „Marš! — ani mi sem nepáchneš! Ještě tak, abys mi stehlíčka sežral . . . Však já vím dobře, proč se tu ometá — bestie! Paní Marjánko, vemte si ho do kuchyně — —“

Často letěla v průvodu těchto nadávek za nenáviděným kocourem také Hubrova trepka, nebo cokoliv jiného měl zrovna po ruce. Než, jakmile hospodyně miláčkovi svému zaslechla nadávat „bestií“ — vzbouřilo se nad tím bolestně uražené její nitro, a sotva že pán za mackem dveře přirazil, ozýval se z kuchyně v zápětí na to hlasitý nářek a pláč.

„Bobši — Bobečku! — pojď sem!“ konejšila paní Marjánka ubohého vyhnance, snažíc se projevy nejněžnější soustrasti smazati utrpenou jeho pohanu, „proč pak ti zas ublížili?“

A za chvíli otevřely se napolo dveře kuchyně a průlinou veřejí donikalo k Hubrovi štkání a výčitky:

„Ale, jemnostpane, pro boha jich prosím, co jim to nevinné zvíře dělá? Vždyť je to hřích, tak ohyzdně mu nadávat! — —“ a další slova přerušil vzlykot ubrečené hospodyně.

Rozhněvaný Hubr, cítě, že ji urazil, měkl rázem a snažil se věc zas napraviti po dobrém.

„No, vždyť tento . . . já to nemyslel tak zle! Kdo pak chce vašemu Bobšovi ubližovat — dělejte si s ním, co chcete, ale nepouštějte mi ho sem do pokoje! Víte, že to nemám rád! Kdyby mi tak chňapl stehlíčka . . . nevím, co bych vám potom udělal!“

A stařec mávl ještě v posledním rozhorlení rukou, ale v duchu byl již usmířen. „Je třeba míti se aspoň na pozoru“ — myslil si při tom.

Hospodyně vyškytla cos na omluvu, utřela si zástěrkou slzy, a pohnutlivá scéna prozatím se skončila. Aspoň na čas — nebo za několik dní opakovala se dle vylíčeného průběhu skoro na vlas.

Udobřený muzikant lapil nyní opatrně ptáka, jemuž byl na chvilku svobody dopřál, a zatknuv mezi dráty klece růžek makové housky od snídaně schválně pro něho uchystaný, podíval se na visací hodiny: bývalo kolem sedmé. Srovnal si dle nich čas na svých kapesních a zasedl do kouta druhého okna, kde stálo malé harmonium.

I jemu v odměřeném tom čase zbývala hodina, která věnována Musám; zůstal jim věren a návštěvy jich nikdy nevynechal.

Tu, zabrán jsa do hry, vracel se do snů šťastného svého mládí a staré srdce jeho okřívalo vzpomínkami dávno uprchlého tvoření; suché prsty samy vyluzovaly mu z kláves úryvky skladeb, zachovaných jen v jeho paměti, i oddával se jich kouzlu a v duši jeho nítilo se znova hrdé

sebevědomí. Než jiskra tvůrčí nevracela se mu více! V pozdním tomto nadšení nebylo již oživujícího vzruchu ani bouřlivé vášně, kypících a plodných sil: byl to jen klidný úsměv podzimního slunce, pod jehož teplou září s resignací vzpomínáme vůně odlétlých jar i žáru uhaslého léta — byly to vskutku již jen vzpomínky . . .

Něco nového Hubr již nekomponoval, a také mu to ani na mysl nepřipadlo — hroužil se jen do své minulosti, a to do oné její části, která byla krásnější. Byly ovšem chvíle, kdy i proti vůli starcově ozvaly se z nástroje akkordy bolestnější, připomínající mu pravdivě a vroucně také druhou půli životního dramatu; ale chvíle ty byly již řídké a vzácné, a neodolatelnost hlasu jejich čím dál tím více utlumovalo klidné zapomenutí.

Na povel času bývalo Musám zase uprchnouti. O půl deváté Hubr zavřel harmonium, pečlivě se přioděl, a sebrav sešit not a pouzdro s houslemi, vyšel do města po svých kondicích. Tvář jeho přijala na se opět výraz přísného praeceptora, a pod touto maskou byl by umělecké podstaty jejího nositele nikdo ani z daleka netušil. Řekl jsem již, že mně samému připadal Hubr za prvého setkání jako starý, pensionovaný důstojník, a kdyby taška s hudebními nástroji, kterou časem na kůr Svatovítský nebo do hodin s sebou nosíval, nebyla prozrazovala jeho povolání, byl by týmž dojmem působil asi na všechny, kdož ho znali pouze od vidění. Leckomu ovšem neušla podivná jeho chůze a rovněž tak zajisté účinkovaly na bystřejšího pozorovatele jeho šedé, nápadně pronikavé oči i chorobná bledosť obličeje — nicméně Hubr veškerou pozornosť, která mu proto zvědavci na ulici věnována, nevšímavě ignoroval.

Zato nedovedl se vždycky stejně opanovati vůči skotáctví hradčanských a zvláště novosvětských uličníků. Dotěrná jejich přítulnosť stala se mu odedávna pravou metlou a to mu ztrpčovalo život nesmírně; tím víc, že proti útokům s této strany nevěděl si rady ni pomoci.

Tomuto květu pražské mládeže byl totiž zjev starého praeceptora od jakživa svrchovaně směšným; i volili ho při každé příležitosti za terč svých úštěpků, nedávajíce mu takořka ani jednou klidného průchodu rayonem svých ulic, kde sami neobmezenými pány se cítili.

Jakmile Hubr z domku za hospodou „zur Stadt Mainz“ na ulici vykročil a dlažba zaduněla hřmotivou jeho chůzí, hnedle se vyskytl z Nového Světa nějaký zevlující dareba, na jehož signál přikvapila smečka ostatních — a nyní to začalo!

V blízkém sousedství bytu Hubrova z obav před zakročením paní Marjánky neodvážili se sice ničeho, ale zato nadběhli starci na konec ulice, a sotva že Hubr k nároží dospěl, vykouklo za oběma rohy dvé jeřabatých hlav . . . Rozšklebená ústa jedné zařvala: húúú! a druhá vyplázla jazyk a hlasitým: brrrr! doplnila muzikantovo jméno.

Hubra mohl čert vzít! Chápal se španělky a běžel za dareby, ale kdež těm již býval konec . . . Na rotu novosvětskou mnohdy ani strážník nevyzrá — natož pak starý Hubr!

Zlobení tohoto rázu opakovalo se skoro denně. Za pokřiku a vysmívání provázeli výrostci muzikanta až na hranice svého panství, nadávali mu „kráčivých“, „bubáků“, a dávali po něm takt — ubohý stařec

div se nezbláznil. Někdy týrali ho jednotlivě, jindy spíláno mu v houfech, okolnosť pak, že byl Němec, byla v očích jejich dostatečným důvodem k omluvě všeho, co mu tropili.

Zvláště jeden z nich, kluk to nad obyčej vyčouhlý, s vlasem zrzavým a tvářemi od neštovic poďobanými, v dopalování starce tak vynikal, že Hubr kolikrát již na to pomýšlel, dát ho sebrat policajtem — ale habán měl nohy jako vítr a polapení jeho zůstalo vždycky jenom zbožným přáním rozhněvaného praeceptora.

Skotáci tito věděli už dobře, v které as hodiny Hubr do města vychází a kdy se domů vrací: proto stařec bez potřeby svého bytu ani neopouštěl a veškerý volný čas trávil raději doma, jen aby si uspořil zlosti a spojeného s ní rozčilování, které, jak cítil, zdraví jeho vždycky škodilo.

Toliko v nedělních a svátečních odpůldnech, byla-li pohoda obzvláště pěkna, dopřával si malé procházky, a tu vídali jsme ho v Císařské zahradě, nebo v Jelením Příkopu, an zadumaně chodíval alejemi stromů, anebo samotářsky a nehybně jako socha usedal na zastrčených lavičkách, hlavu maje k zemi pochýlenou a ničeho si nevšímaje, co se dálo okolo.

Uličníci Nového Světa drážděním tohoto ubožáka dopouštěli se věru zločinu, neboť jejich kousky nezůstávaly bez vlivu na jádro Hubrovy povahy. Snad ještě s počátku takovým nebýval, ale s rostoucím věkem stával se jaksi tupým a zatvrzelým, a v chování jeho zjevovala se příkrosť a nedůvěřivosť i k oněm, kdož jich nikterak nezasluhovali. Pozoroval to i regenschori Š . . . i soudruzi na kůru Svatovítském, nejvíce však paní Marjánka a potom žáci, hudebnímu jeho praeceptorství svěření. Za hříchy, páchané na něm hradčanskými rozpustilci, mstil se pak dopálený stařec na svých učních pověstně drsnou „methodou“. Přirozeným následkem toho čím dál tím více mu kondic ubývalo, však on toho nedbal a, vyjímaje úzký kruh několika známých, zanevřel pomalu na celý svět . . .

Měl již za dvacet let svého učitelování zahospodařeno hezky peněz, i nebylo mu již třeba lopotiti se jako na začátku; proto udílel kondice již jen tam, odkud kynul mu značnější výtěžek hmotný, a i z těchto ponechal si na konec pouze ony, kde mohl vzdělávati opravdový talent a kde tudy jeho práce slibovala také mravní odměnu. Zdaru svého vyučování byl vždycky žádostiv a k žákům prospívajícím choval se také mnohem vlídněji; skoupé jinak jeho rty uronily tu časem pro lepší povzbuzení i slůvko uznání a pochvaly; než to se udávalo velice zřídka a vždy pouze v soukromí; veřejně nepochválil nikoho — „umění se chválí samo!“ — říkával, když rodičové jeho svěřenců zahrnovali jej i tyto nevčasným a přílišným obdivem.

Návštěv, vyjímaje Mikyšku, který časem s nějakou posilkou nebo vzkazem od regenschoriho přibíhal, a pak tohoto samotného, Hubr nepřijímal žádných. Pan Š . . . býval hostem častějším, a také se u starého přítele vždycky déle pozdržel. Spojovalť osobní své styky k Hubrovi i s tím účelem, aby se poradil ve věcech instrumentace, běželo-li o nastudování některé nové skladby chrámové. A tak donesena k Hubrovi

partitura a oba umělci jali se potom louskati její oříšek. Jeden vzal do rukou smyčec a housle, druhý sedl k harmoniu, a nepřestali dříve, pokud se o všem nesjednotili. Výsledek společného úsilí ovšem potom korunoval započaté dílo, a na kůru Svatého Víta dopadlo to vždycky výtečně!

Žije takto jedině troskám svého nezcela zapomenutého umění, Hubr pomalu odumíral všemu ostatnímu. Svět lidí ho nevábil, ani nepochopoval, spíše jenom posměchem ještě mu ztrpčoval zbytek zašlapaného života . . .

A zatím, na samém konci tohoto zbytku, čekalo starce drama nové, bouřlivější předešlých! (Pokračování.)

Firma Stocký a spol.

Pražský román.

Napsal Servác Heller.

VIII.

„Hermíno, mé dítě, buď k našemu hostu trochu vlídná,“ napomínal bankéř Wertheimer o polednách následujícího dne svou sličnou dceru, chystaje se odejíti do jídelny. „Víš, že jsem pozval na dnešek ke snídani toho pana Choborského... jde jenom o slušnosť . . . nerad bych, aby mohl někdo říkat, že jsme nezdvořilí, že neznáme společenského mravu!“

„Buď bez starosti, otče — neučiním tvému domu hanby,“ odpověděla vlažně Hermína.

„O to nejde . . . tys perla mé rodiny a chlouba domu,“ vysvětloval bankéř, „nemám nad tebe vzácnějšího skvostu . . . prosím tě znovu, abys nedávala panu Choborskému znát, že je ti jeho přítomnosť protivna.“

„Mně není jeho přítomnosť protivna!“ odmlouvala již živěji slečna; „kdo pak ti to, otče, řekl? . . . Nemám ani nejmenšího proti panu Choborskému . . . on je člověk docela způsobný, ale já musím přece zůstati oproti němu zdrželivou! Vždyť není on žádným naším důvěrným známým!“

„Bůh tě chraň, abys kdy přestala býti zdrželivou,“ dokládal slavnostně Wertheimer; „zdrželivosť je první povinností mladé dámy, ale nikoli nevlídnosť! Abychom tedy řeč ukončili: buď tak laskava a chovej se k Choborskému zdrželivě, ale vlídně, aby nemyslil, že je tu nerad viděn. A teď pojďme — snídaně bude snad již připravena?“

„Vše je připraveno, otče, ale host ještě schází!“

„Schází, schází, ale hned tu asi bude! Dle všeho je pan Choborský člověk odměřeného pořádku a nenechá nás jistě dlouho čekat. Je dvanáct — uvidíš, že vchází již do domu.“

V tom ozval se v předsíni zvonek.

„Aha, co jsem řekl?“ zvolal vítězoslavně Wertheimer. „Tu ho máš! Jak jsem řekl: muž na minutu!“

Wertheimer s dcerou a Choborský vešli — různými dveřmi — zároveň do jídelny, kdež velitelka domu již na svém místě seděla a nový svazek „Revue des deux mondes“ přehlížela.

„A — a! Pánové mají patrně mezi sebou dokonalý duševní rapport!“ zvolala paní Wertheimerová, přijavši poklonu Choborského a pozdrav svého muže. „Jest to důkaz velké akkuratessy a dobré znamení pro budoucnost!“

„Co akkuratessy se týče,“ přejal slovo Choborský, „ráčíte míti, nejmilostivější paní, docela pravdu, neboť jest zásadou, ba takřka již druhou přirozeností mou, šetřiti ve všem nejpřísnějšího pořádku. Shledává-li pak v tom bystrozrak naší milostivé velitelky dobré znamení pro budoucnost, nemohu než projeviti nejvřelejší přání, aby tato duchaplná a mému uchu tak neskonale lahodící věštba vrchovatou měrou se naplnila.“

„Hahou, pane z Choborských,“ zvolal se smíchem Wertheimer, „vy nabíráte hned náramně z hluboka! Totě zrovna jako nadšení!“

„Dovolte, pane rytíři“, vykládal se zápalem Choborský, „jak pak nemá vnímavého a ctižádostivého muže nadchnouti lichotivá poznámka s takového místa, z takových úst? . . . My snaživí lidé prahneme po každičkém slůvku uznání a neznáme větší slasti, než-li býti oceněni od duchaplných dam vznešené společnosti.“

„Ale kam pak to zabíháte, pane Choborský?!“ zvolala oproti obyčeji živě paní bankéřka. „Vždyť jsem vám tak mnoho nezalichotila . . . trochu akkuratessy — nevídáno! Proto se nesmíte ještě ničeho domýšlet!“

„Nebesa ať mne chrání ode vší domýšlivosti, nejmilostivější paní,“ zvolal patheticky Choborský. „Avšak račte uvážiti, je snad maličkostí pro našince, uslyšel-li z vašich úst blahověstné orakulum: ‚to je dobré znamení pro budoucnost‘?! Kdo nepochopil by radostnou hloubku těchto slov a nezaplesal by nad ní?“

„Plesejte si tedy, jak chcete!“ prohodila bodře paní Wertheimerová. „Ale nyní posaďte se, ať posnídáme. Prosím: tuto, naproti Hermíně!“

„Milostivá slečno,“ oslovil Choborský Hermínu, tváře se pojednou jaksi ostýchavým, „nepokazím vám snídani, uposlechna pokynu vaší milostivé paní matky?“

Hermína uzarděla se trochu, ale odpověděla ihned pevně:

„Buďte bez starosti, pane Choborský — posnídám s největší chutí.“

„Navzdor svému protějšku?“ otázal se rychle Choborský a upjal na slečnu zraky.

Hermína ocítila se na okamžik v rozpacích, avšak našla rychle vhodnou odpověď.

„Beze všeho vzdoru," pravila chladně, ale přece velmi zdvořile; „posnídám prostě dle chuti, a ta jest náhodou dobrá."

„A má přítomnosť, vám naproti, neoslabí vám tuto šťastnou disposici?" otázal se poněkud již dotěrně, ale měkkým, přidušeným tónem a proto nezávadně Choborský.

„Vy chcete mermomocí, abych vám udělala nějakou poklonu", pravila s významným úsměvem Hermína; „jste sice naším hostem a máte do jisté míry právo na moji zdvořilosť, ale proto vám přece lichotit nehodlám. Vězte tedy a slyštež: dnešní můj appetit mi žádným způsobem pokaziti nedovedete!"

„Také to je kompliment," zvolal vesele Choborský a silně se poklonil. „Přijměte za něj, milostivá slečno, můj nejvroucnější dík!"

„Teď jste si to pověděli," vpadl mu do řeči bankéř, „i nezbývá, než abyste si navzájem ukázali, kdo lepší a vytrvalejší chuť máte. Příležitosť k tomu už je, neboť právě přinášejí tuto rostbeaf, nuže k dílu!"

„Přijímáte, milostivá slečno, závod?" otázal se opět Choborský.

„Na jídlo?" podivila se slečna.

„Zajisté," přisvědčil její protějšek; „vždyť jste mne ráčila prve ujistit, že máte znamenitou chuť, a pan bankéř sám myslí . . ."

„Přece nikoli, že jsem nějaká nová Anna Boleynova, abych podnikala zápasy na hovězinu a bažanty," prohodila Hermína a smála se již zcela nenuceně.

„Za nové vydání slavné jedličky na anglickém trůně vás nemohu považovat již proto, že jsem sám vlastně jen slabý jedlík," odpověděl Choborský.

„Slabý?" zvolala vesele Hermína. „Jste-li opravdu slabý jedlík, podstoupím s vámi závod, ale nesmíte mi naschvál prohrát."

„To bych byl, milostivá slečno, sám proti sobě, a já jsem sobík," namítl skromně Choborský.

„Máte dle všeho nějakou výhru na mysli; oč pak byste chtěl, abychom jedli?" žertovala dále slečna.

„Ó, milostivá slečno," odpověděl polou vážně, polou komicky oslovený, „kdybych směl říci, oč všechno bych chtěl s vámi závodit!"

„Tak?!" podivila se slečna. „Snad byste nechtěl o velikou nějakou sázku — jísti! . . . Zapomínáte patrně na prohru!"

„Nikterak, milostivá slečno!" odporoval Choborský. „Zvolil bych nejraději sázku takovou, abych stejně pochodil, vyhrávaje i prohrávaje."

„Ach, to je už, milý pane Choborský, poněkud obnošené," povzdechla si Hermína; „takové sázky se už nedělají! Chcete-li o pouhé renommée zápolit, jsem vám k službám."

„Prosím — za všech podmínek a okolností!" zvolal horlivě Choborský a chtěl ještě něco doložit, ale Wertheimer překazil mu to, zvolav:

„Tak tedy už přece jezte! Kdyby mne tu nebylo, nastal by mezi vámi nejspíše závod o palmu řečnickou, a jídlo by docela vystydlo. V jídle závodit, tomu rozumím, neboť „nevím, co by jídlo mohlo škodit," praví kdesi Shakespeare. Tedy prosím, prosím!"

Toto zakročení pana Wertheimera učinilo rozmluvě mezi Hermínou a Choborským konec. Společnost, kteráž se byla tím časem zbývajícími

ještě členy rodiny doplnila, zmocnila se chutě snídaně a hovor přeskakoval s místa na místo. Choborský byl neunavný v řeči, kteráž stále oplývala poklonami nannoze až banálními. Při tom byl stále na stráži, pozoruje bedlivě, jaký dojem jeho mluvení působí, a nezapomínaje dodávati si čas ob čas vzezření vyškoleného grandseigneura, kterýž by sice dosti s vysoka mluviti mohl, ale z pouhé společenské dvornosti dámám se pokořuje a chvalořečníkem činí. Usiluje takto, aby se hladkými a pochlebnými řečmi co možná všem členům rodiny zalíbil, měnil ustavičně způsob mluvy dle osob, s nimiž právě hovořil, neboť byl záhy vystihl, že nebyly vkus a vnímavost všude tytéž, a dociloval tím způsobem žádoucího účinku. Dámy pozbyly vší nechuti, kterouž byly k němu den před tím pocítily, a poznávaly čím dále, tím více, že „je ten mladý šlechtic přece jen velmi zábavný človíček,“ jak paní bankéřka, aby toho nikdo nezaslechl, slečně do ucha byla pošeptala. Také panu Wertheimerovi zalíbilo se v něm už zcela rozhodně a Choborský, vida, že na celé čáře příznivý dojem učinil, stával se opravdu veselým, aniž při tom zapomínal, že jest mu potřebí svrchované obezřelosti, aby snad rázem zase všechno si nepokazil. Půda, na kteréž manevroval, byla přece cizí a jemu neznámá, a Choborský dával zajisté sám sobě výstrahu, když v rozmluvě s bankéřem pravil:

„Někteří lidé, pane rytíři, podobají se nemotorné krávě, která, nadojivši plný krajáč mléka, pojednou ocasem do něho šlehne a mléko překotí. Takovéto pitomé krávě abych se podobným nestal, bývá často moje největší starost.“

„To děláte velmi moudře,“ liboval si Wertheimer; „podobenství toho měli by pamětlivi býti zejména obchodníci, kteří na všelijaké konjunktury spekulují. „Vůbec pozoruju, že máte velmi zdravé obchodní a hospodářské zásady. Dovedete-li se jimi v praxi vždycky spravovat, bude z vás výborný obchodník.“

„Jak to ráčíte myslet, pane bankéři?“ tázal se, jakoby nerozuměl, Choborský. Pravil jste: Bude z vás . . . ráčíte snad odporučovat, . . . myslíte, že by bylo dobře . . . abych . . .“

„Rozhodně!“ zvolal určitě Wertheimer. „Přišel jste se mne tázat o radu, máte-li se pustit do obchodu — právě slyšel jste moji odpověď!“

„Uznáváte, pane rytíři, za dobrý také spolek, o němž jsem vám vypravoval?“ vyzvídal dále Choborský.

„Zajisté,“ přisvědčil pevně bankéř. „Sám nemůžete se pustit na neznámé, úkladné moře Merkurovo; ale se zkušeným kormidelníkem ano!“

„Schvalujete tedy, pane rytíři, abychom zcela jasně a určité mluvili, ba odporučujete docela, abych s panem Stockým do spolku vešel?“

„Schvaluju a odporučuju! Také jsem ochoten pojednati s Vámi, jest-li vám libo, třebas hned, o některých modalitách toho obchodu.“

„Jsem vám, pane rytíři, svrchovanými díky zavázán! Však kojím se dále ještě nadějí, že míru své laskavosti dovršíte a mně také radou nápomocen budete.“

„Radou i skutkem, budu-li vidět, že se díla chápete s láskou a rozvahou!“

Po těchto bankéřových slovech povstala paní Wertheimerová a pravila: „Pánové spěchají, aby se dostali ke svým obchodním záležitostem — nesmíme překážet, Hermíno, i vy ostatní! Pojďme!“

Za malou chvíli byli Choborský a Wertheimer sami v jídelně.

„Nechme všech okolků a všeobecných řečí,“ pravil Wertheimer podávaje Choborskému tlusté havanské cigaro, „a přikročme ihned k podrobnostem. Kolik můžete, či vlastně chcete vložit do spolku se Stockým?“

„Bez nejmenších rozpaků čtvrt millionu zlatých,“ odpověděl směle Choborský, „a kdyby žádoucno bylo, ještě více!“

„Čtvrt millionu postačí, milý příteli, úplně postačí!“ ujišťoval Wertheimer. „Já sám mohu vydatně k tomu přispět, aby postačilo! . . . Snad je vám povědomo, v jakém stavu se firma Stockého nalézá?“

„Slyším pouze, že se následkem obchodní krise ocítila v jakési tísni, že potřebuje výpomoci buď hotovým kapitálem nebo úvěrem.“

„Zajisté, ale jinak stojí si dobře. Stockému pomůže již sama zvěsť, že našel společníka s vydatným liquidním kapitálem. To zvýší značně jeho úvěr a leckterý dosud netrpělivý věřitel nebude chtět ani výplaty, jakmile o tom zví. Bude však dobře, když tu a tam peníze i vnutíte, neboť nic neimponuje peněžnímu trhu tak mocně, jako když některá firma úvěrem povrhuje, zejména když je to firma, která do nedávna byla v úzkých. Však to jsou věci budoucí, o těch budeme ještě jednat, ač bude-li vám milo, mé rady poslouchat a dle nich se řídit.“

„Jak pak by nebylo!“ zvolal udiven Choborský. „S nejvroucnějšími díky přijímám už nyní přelaskavý váš slib, pane rytíři, a prosím — ač toho nikterak nezasluhuju —, abyste mi byl v té akci otcovským přítelem. Každé vaše slovo jest mi zlaté a všechny vaše pokyny budou mi zrovna svatým příkazem!“

„No, no! Nepřehánějte tak, mladý příteli!“ durdil se, ale nikoli do opravdy rytíř Wertheimer. „Tak daleko ještě nejsme! Hovoříme tak o těch věcech jenom předběžně a povrchně — kdož ví, co ještě bude! . . . Na mou radu však můžete za všech okolností spoléhat . . . Abychom však od předmětu se nevzdalovali: vy chcete se tedy, pane z Choborských, účastniti v obchodech pana Stockého kapitálem 250.000 zlatých, pravda-li? . . . Přisvědčujete, dobrá! A teď prosím: máte ty peníze v některé bance uloženy, nebo ve státních papírech?“

„Ani tak, ani onak“, odpověděl s jakýmsi politováním Choborský; „mám všechny své peníze v železničních a průmyslových papírech různého druhu. Dal jsem se k tomu před časem přemluvit, a teď mne to mrzí“.

„Proč pak?“ namítl konejšivě bankéř. „Jsou-li to papíry dobrých podniků, nemáte čeho želet. Jaké to máte, prosím, akcie?“

Choborský vyňal zápisník a četl z něho: „Italská dráha meridionální. — Dráha západo-sicilská. — Prince Henri. — Švýcarská dráha centrální — Dráha moskevsko-rjazaňská. — Canadian Pacific. — Mexican Rails. — Rio Tinto. — Louisville. — Nashville. — Uruguays. — Obligace naftové. — Donnersmarkovy. — Akcie uhelných dolů Salgó Tarjanských. — Železáren Rima-Muráňských. — Société des Métaux. — Banque du Brésil. — Tharsis. — Cape Copper.“

„Pěkná litanie!“ zvolal mžouraje očima pan Wertheimer. „Pro boha vás prosím, kde pak jste ty exotické papíry sebral? Totě hotová sbírka bursovních vzácností!“

„Ale jsou to přece dobré papíry?!“ namítl vážně Choborský.

„Zajisté, velmi dobré!“ přisvědčil bankéř. „Velký kursovní list vás o tom den co den přesvědčuje — ale vzácné jsou, zejména na zdejším trhu. Kdo pak zde ty papíry zná?!“

„Skoupil jsem je na bursách a u bankéřů v Římě, v Paříži a ve Frankfurtě — byly mi důtklivě odporučeny. Že na zdejším trhu vzácny jsou, vím, a to právě mne mrzí — jak pak je mám nyní odbýt, když chci do spolku se Stockým vložit hotové peníze?“

„To nemusíte, milý pane!“ poučoval bankéř. „Svěříte-li se mému vedení, překonáte tuto nesnáz zrovna hravě. To jest: nebudete ani vědět, jak jste ji vlastně překonal. Vaše papíry jsou dobré, ale kdybyste je par force chtěl prodat, mnoho byste ztratil. Činím vám tedy návrh: já jakožto bankéř převezmu financování vašeho podniku — rozumí se, že bez všeliké náhrady, bez jakéhokoli zisku. Uzavřeme spolu smlouvu: vy uložíte si u mne svoje papíry a já budu za vás platit až do výše složené u mne jistoty. Papíry vaše prodám jenom, pokud prodej bude výhodný, a provedu takto celou operaci velmi pozvolna a beze vší ztráty pro vás. Tím pak, že já na vaše místo se postavím jakožto financující bankéř, nabude věc nové váhy a firma „Stocký a společník“ nebývalého úvěru. Souhlasíte?“

„Pane rytíři!“ zvolal ohnivě Choborský, „to tě až překvapující ochota! Jak pak bych nesouhlasil?! Přijímám s radostí, ba s nadšením váš návrh a přiznávám se, že byla takováto negociace posledním, tajným přáním mého srdce. Kdybyste mne nebyl sám svou laskavostí předešel, byl bych se vás na konci dnešní rozmluvy ve vší skromnosti a úctě otázal, zda-li byste nebyl ochoten, provésti aspoň prodej mých papírů — takto jsem však překonán i nezbývá mi, než abych vám vzdal tisíceré díky!“

„Ó ne, mladý příteli,“ odmlouval žertovně bankéř; „zbývá ještě něco, a to hlavní: abyste mi přinesl ty papíry! Bez těch jsou marny všechny díky! . . . Kde pak je máte?“

„Na několika místech,“ odpověděl poněkud, ale jen malinko zaražen Choborský. „Sama opatrnost žádá, aby přelétavý člověk, jakým jsem dosud byl, své cenné papíry na bezpečném místě uschovány měl a, pokud možná, na několika místech.“

„Ovšem, ovšem,“ přisvědčil rychle Wertheimer; „tak si je, prosím, dle pohodlí vyzvedněte, a až je budete mít, přijďte zase, abychom uzavřeli smlouvu.“

„Hned budu o ně psát!“ ujišťoval Choborský. „Překážek není žádných, budou tedy zde obratem pošty.“

„Nespěchejte tak!“ napomínal bankéř. „To není v peněžních věcech nikdy radné — dělá to poplach aneb aspoň vzbuzuje to zbytečnou pozornosť. Chvat mívá ve finančních akcích vždycky podezřelou příchuť — proto jenom zvolna, lhostejně, chladně!“

„Jak myslíte,“ prohodil Choborský; „ale otálet proto přece netřeba, již k vůli firmě, která asi mnoho času nemá “

„Dobrá," přisvědčil Wertheimer — „až tedy papíry dojdou, jsem vám k službám. Návrh smlouvy bude již hotov — myslím, že jej schválíte a podepíšete bez odmluvy."

„Třeba již nyní!" doložil živě Choborský.

„Ne, ne," s úsměvem odvětil bankéř, „až po odevzdání papírů a pozorném přečtení!"

Po této rozmluvě Choborský odešel. Vystoupiv z bankéřova domu, byl by radostí zavýskl — tak mu bylo veselo u srdce!

„Nikdy bych si nebyl pomyslil, že to tak skvěle půjde!" opakoval si několikráte, spěchaje přímo ke svému bytu, a vešed do své komnaty, pustil svému citu uzdu a zpíval a smál se jako šílený.

„Lidská hloupost je nevyčerpatelná — setkávám se s ní všude, i u těch zdánlivě nejprohnanějších lišáků!" zvolal po prvním výbuchu veselosti. „Ten Wertheimer, tak slavný finančník a — takový osel!... Sám mi napovídá, jak svůj kousek mám provést — div ještě, že mi nepověděl, jak bych si ty průmyslové a železniční papíry opatřil! Neboť že ani jediného nemám, mohl by vědět i tento zamračený Napoleon zde za rámcem!... Ó ty slavný vítězi od Slavkova a Wagramu, kéž bys mohl býti účasten mé kanibalské blaženosti!... O papíry je hej! V jedné odlehlé vesnici na rusko-polské hranici je tajná fabrika na... Ale což budu otálet! Železo musí se kout, dokud je žhavé — škoda každé vteřiny! Sedni, Arthure, vezmi svůj rukopis a piš: Pan Nathaniel Karpf-Rybiński, majitel foto-litho-chromografického ústavu v Kamienci Podolském. Vaše Blahorodí!..."

Choborský přisedl rychle ku psacímu stolku a, napsav prohlášenou již adressu, diktoval si dále do péra:

... „Potřebuju celou sbírku pěkných napodobenin na vyzdobení svého kabinetu, jejž od podlahy až ke stropu věrnými, ale docela věrnými portréty nejoblíbenějších — ale jenom u mne! — papírů polepiti hodlám. Na přiloženém lístku jsou druhy jich vyznačeny. Potřebuju od každého druhu sto kusů. Má-li vaše chvalně známá firma čas a potřebné vzory po ruce, prosím, abyste tento list považoval za pevnou objednávku za známých už podmínek. Jakmile dojde návěští, že zboží je hotovo, pošlu peníze telegrafickou poukázkou.

Váš v úctě oddaný

Arthur Choborský."

Na to opsal ze zápisníku seznam akcií a obligac, jejž byl prvé Wertheimrovi přečetl, vložil opis do psaní, zalepil obálku a otevřev okno zavolal si z ulice veřejného posluhu, jemuž uložil, aby list na poště rekomandoval a na zpáteční recepis odevzdal. Pak položil se na pohovku a, zapáliv si doutník, pohrouzil se v myšlenky, ze kterýchž se chvilkami hlasitou samomluvou vyrušoval.

„U Wertheimerů je půl díla hotového," pravil mimo jiné; „se starým je trvalé spojení již ujednáno... padělané akcie dojdou, o tom není žádné pochybnosti... starý jich nepozná — za to ručí mi firma „Karpf Rybiński" — peněz bude hojnost... nezbývalo by už tedy nic, než získati si Hermínu... Ano, Hermínu, neboť všechno ostatní jest

jenom prostředek k tomuto cíli... Získat si Hermínu tak, aby byla všeliké pošetilosti schopna... aby se odhodlala se mnou utéci, neboť, ačkoliv je dosud na celé čáře ticho, vím přece jistě, že sláva má v Praze dlouhého trvání míti nemůže... Hm, utéci! Bude to skutečně v každém případě nezbytné?... Což kdybych se mohl státi docela hladkým způsobem Wertheimerovým zetěm? Nedalo by se pak jeho penězi všechno nebezpečí zažehnat?... Zajisté!... Dá-li mi starý Wertheimer svou dceru, musí pak krev potit, aby reputaci své rodiny zachránil. V tom případě mohl bych zde snad obstáti — aspoň než by se mi podařilo nějaké slušné, normální, nenápadné přesídlení... Ale nepůjde to! Starý musí objevit tu šalbu s akciemi, musí zvědět také leccos jiného o mně... a pak bude konec! Musím tedy hrát a operovat jenom k tomu cíli, aby Hermína se mnou uprchla, buď jako milenka, anebo hned po svatbě... A učiní to? Kdybych si na tuto otázku mohl dáti odpověď! Že bych jí byl proti chuti, ani se nezdá... Děvče je povahy ohnivé, je plné citu — bude asi také vášnivé... Jakž by nebylo! Otec žid a matka Italka! Kdyby byla pravým míšencem podle rodičů, musila by být chlipná, jako fena... Smyslnou bude každým způsobem... Mohla by se tedy snadno zamilovat navzdor tomu Stockému!... Zamiluje-li se, pak mám vyhráno. Rozdmýchám v ní všechny rejstříky pohlavní lásky a roztoužím ji tak, že půjde slepě, kam ji povedu — buď k oltáři anebo do světa, po případě sem i tam!... Zde to nejspíše půjde, neboť, neklame-li mne mé zkušené oko, začíná to děvče na mne nabírat... Starého bych tak už měl v kapse, začnu tedy nyní manevrovat vší silou o dceru. Vlastně silou ne, ale lstí... Je to hezké děvče!... To usnadňuje mi nad míru výpravu — člověk mluví lépe, má více přirozené vřelosti, když je balamutí... nemusí se velhávat do žádných falešných citů, když je předmět takový, že by stál za útok, i kdyby pražádného závaží neměl... Hm, jak by to bylo hezké, kdyby tak našinec opravdově dovedl milovat, kdyby se vážně zamiloval a ženu si chtěl vydobýt!... Ženu, útulnou domácnosť, děti..... „Pfuj Fähnrich!“ — Jaká to hloupá nálada na mne přichází! Milovat vážně, oženit se snad jen k vůli tomu, aby si člověk založil dynastii, být věrným manželem a starostlivým otcem — jaká to pošetilost pro muže našich zásad! My lidé, kteří světu rozumíme, jsme přívrženci naprosté nevázanosti — měnivého života, svobodné lásky, střídavých požitků; — rodinný život, stálosť, pořádek, starosti, péče o příští pokolení — to náleží a musí býti zůstaveno rozeným šosákům... Tedy nic než dobrodružství s děvčetem a po případě nějaký ten lup! Na tom nikdo a žádná okolnosť nic nezmění... Avšak Hermína není jediným předmětem mé strategie.. Co začnu s tím Stockým? O spolek není arci již žádné starosti, ale jak nastrojiti věc, aby mi Stocký skutečně dělal jenom slona, aby mi u Herminy nepřekážel, nýbrž naopak, třebas nepřímo, ale rozhodně pomáhal? Zde narazí, možná, kosa na kámen!... Každým způsobem bude to druhý, rovnoběžný a vážný úkol... Finančně zranžovaný Stocký rozpomene se snad na svou starou lásku, propasť mezi ním a Wertheimerovou rodinou bude překlenuta, starý projekt objeví se třebas v novém, příznivém světle, Stocký dostane odvahy, přijde... učiní dojem, nastane smíření, vznikne

nové přátelství, nová láska . . . a pak bude už jistě následovat kopulace . . . To by tak byl pro mne pěkný kousek! To by byla blamáž jako Chimborasso! Jako politý pudl musil bych z Prahy zmizet, aby po mně nezůstalo ani sledu . . . A utíkat s holýma rukama . . . proklínat, proklínat a . . . proklínat nadarmo! . . . Ne, ne, to se nesmí stát! . . . Ale ono by se to mohlo velmi snadno státi! Protož pozor! Na stráž! A na stráži vytrvat! . . . Stocký musí nabýti o mně nejlepšího mínění, musí se mi státi, jakožto pomocníku z nouze, vděčným a nesmí dlouho na to pomyslit, aby snad mé kroky sledoval . . . A co řekne tomu, až uslyší, že jsem s Wertheimerem v důvěrném spojení? . . . Hm — jaké pak starosti! Namluvím mu, že pracuju zvolna k tomu, abych ho s Wertheimerovou rodinou smířil a k Hermíně nazpět uvedl; budu mu líčit, jaké to má obtíže, a hned zase, jaké navzdor tomu dělám pokroky, a on — nebude-li mi sám ďábel karty míchat — musí uvěřit! Tím časem musím u slečny úsilovně pracovat, a půjdou-li věci, jak si přeju a jak událostem dráhu vykážu, musí Stocký a Wertheimer prohlédnouti současně, ano současně, ale ovšem již pozdě! . . . Tak, tak, lovče zlatého rouna, plán je hotový a nyní ke Stockému!“

(Pokračování.)

Šátek.

V úvoze, kde bují keře šípků
na květ bohaté i na ostny,
šátek třepotá se, lapen v cípku,
jako v síti motýl bělostný;
v lemu dokola mu červeň kmitá —
snad to růže květ mu v přízi tká,
či je krev to na obrubu slitá
jako němá trnům výčitka?
Ne, toť slova rudou niti šitá
v kruhu bez konce kraj lemují:

Na stotisíckrát tě pozdravuji,
víc než celý svět tě miluji.

V duchu děvu zřím, jak drsnou rukou
vzkaz ten píše, pojí k stehu steh,
kvítky vplétajíc, v něž sladkou mukou
kane slzy rosa, vane vzdech;
kradmo, v komůrce zřím šíti děvu,
i když druzí dávno v jizbě spí . . .
Srdce stůně — z šuhajova hněvu — —
spěšte ruce, spěšte, ať on zví,
kterak po jeho ach! touží zjevu,
nechť mu stehy vaše zvěstují:

Na stotisíckrát tě pozdravuji,
víc než celý svět tě miluji.

Co tu lásky! Koho nepodmaní
rázem žár i něha takých slov!!
Jistě hoch se vrátil k milování,
či již pod svůj zavedl ji krov —
snad tam, jak ten vozík v žitě mizí,
on s ní jede kamsi na hody,
a jak polibků žeň cestou sklízí,
šátek ztratil . . . Ó té náhody!
Ó jak rád ten vzkaz, byť lásky cizí,
roztouženě vánku sděluji:

Na stotisíckrát tě pozdravuji,
víc než celý svět tě miluji.

Bláhovec já vroucně tisknu k hrudi
šátek ztracený — Jest můj, jest můj!

Však což, darmo-li mou závisť budí,
  věstí-li jen trpký osud tvůj?
Snad v tom voze, kde jsem tebe tušil,
  jiná usedla s tvým šohajem,
a jak šátek, jejž mu tvůj prst ušil,
  s růžovým tím drobným okrajem,
strhla mu: věř, on se nezasmušil . . .
  Slyš, teď na posměch ti horují:

Na stotisíckrát tě pozdravuji,
  víc než celý svět tě miluji.

Ubohá! Chceš milovat ho přece,
  péréčkem mu zdobit klobouček,
růžemi své tváře jeho plece,
  vyměniti s ním dvé obrouček,
v šeru čekat pod jabloně květem,
  kdy on zlíbat přijde žhoucí ret,
a na jeho pokyn vichru letem
  do krčmy hned v kolo k němu spět?
Nekývne ti již — vše skončil zradou,
  rty tvé marně za ním žalují:

Na stotisíckrát tě pozdravuji,
  víc než celý svět tě miluji.

Tolik lásky! Já bych výskl blahem,
  hřát se jenom jiskrou ňader tvých!
Jak bych rád ti slzy v oku vlahém
  všecky slíbal, až by žal tvůj ztich'! —
Tak mne roztoužil ten šátek sněžný,
  že tě hledat s ním kraj světa jdu,
pokud cit tvůj plamenný i něžný
  jak čtyrlístek v láně nenajdu . . .
V dav, kde ty se skrýváš pod háv režný,
  ó má vílo, tobě vzkazuji:

Na stotisíckrát tě pozdravuji,
  víc než celý svět tě miluji.

Jano Polom

Výbuch sopky Krakatoa.

Nejvelikolepějši geologický zjev v historii země.

Napsal Camille Flammarion.

Přeložila Marie Pachmayerova.

III.

Rachot výbuchu.

V historii země není znám výbuch sopečný, jenž by byl provázen rachotem, slyšitelným v kruhu tak širokém, jako onen výbuch dne 26. a 27. srpna. Rachot výbuchu toho bylo slyšeti na Ceylonu, v Birmě, v Manille, v Nové Guineji, v Australii atd. Opíše-li se z Krakatoa jakožto středu kruh poloměrem 30 stupňů (3333 kilometrů), prochází kruh ten právě nejvzdálenějšími místy, kdež rachot bylo ještě slyšeti. Průměr kruhu toho jest tedy 60° čili šestina celého obvodu země. Povrch sférické plochy činí patnáctinu celého povrchu země naší. Bylo tedy slyšeti rachot výbuchu na více než tři tisíce kilometrů dálky. To jest: kdyby výbuch byl se udál v Paříži, bylo by jej bývalo slyšeti v Alžíru, v Sahaře, v Egyptu, v Jerusalemu, v horách Uralských, na Špicberkách, v Rusku i v Gronsku!

Uvidíme později, že mohutný rachot ten bylo slyšeti též u protichůdců sopky Krakatoa, tudíž skrz zemi celou!

Mimo tyto vlny zvukové utvořily se též v době výbuchů vlny, které nejevily se sice zvuky, jež měly však nicméně pozoruhodné účinky. Nejrychlejší z atmosférických vln těch přenesly se i na budovy a stěny komnat. Tak na příklad v Batavii a Buitenzorgu, ve vzdálenosti 150 *km* od sopky Krakatoa, dveře a okna byly lomozně otřásány, hodiny se zastavily, sošky na skříních se kácely. Vše to bylo následkem otřesu vzduchu.

Inženýr pan Verbeek zkoumal zvláště atmosférické vlny, způsobené v okamžiku kataklysmu. Tak na příklad v kraji Alkmaarském v provincii Lassarveaux na ostrově Javě ve vzdálenosti 230 *km* utvořily se trhliny v domech, z cihel stavěných. Velké vlny atmosférické rýsovaly se samy automaticky pomocí indikátoru v plynárně batavské. Tlak plynu zaznamenává se denně na povrchu otáčejícího se válce. Velký gazometr plynárny byl podroben oscillacím za příčinou různého tlaku vln atmosférických, způsobených výbuchem. Křivka, opisovaná indikátorem v den katastrofy, není již normální, nýbrž ukazuje body náhlých obratů: pravé to body nejvyšší a nejnižší míry tlaku atmosférického. Hledíme-li k času potřebnému, aby se vlna přenesla od sopky Krakatoa do Batavie, utvoříme si zajímavý obraz vln atmosférických. A tak vidíme, že nejmocnější výbuchy byly dne 27. srpna podle batavského času o 5 hod. 35 min., 6 hod. 50 min., 10 hod. 5 min. a 10 hod. 55 min. Výbuch o 10 hod.

5 min. byl příčinou vlny atmosférické, kteráž šířila se od Krakatoa jakožto od středu, aby vykonala cestu kolem celé země.

Rychlosť její byla rovna rychlosti zvuku, ač délka vlny té byla millioň metrů, kdežto délka vlny zvuku nejsilnějšího jest 20 metrů.

Rachot výbuchu, slyšený u protichůdců sopky Krakatoa.

Dne 9. března 1885 pan Forel, z Morges, doručil Akademii věd zajímavé doklady:

Vizme nejprve zprávu původní, jak byla mi zaslána jedním z mých krajanů, usazených v Hondurasu:

„Na jihu od ostrova Kuby na 80° délky západní od Greenwiche a 20° severní šířky jsou tři ostrůvky známé pod jmény Velký Kaiman, Malý Kaiman a Kaiman-Brac, obývané lovci želv. V říjnu 1883, když nalézal jsem se na ostrovu Utila, na pobřeží honduraském, listy přinášely zprávy o velkých sopečných výbuších v průlivu sundském, i hovoře s kapitánem Robertem Woodvillem, jenž právě dostal zprávy z řečených ostrůvků kaimanských, zvěděl jsem následující: V neděli dne 26. srpna 1883 obyvatelé na ostrovu Kaiman-Brac byli překvapeni, uslyševše rachot jako vzdáleného hromu; ale nebe bylo jasné, a první myšlenkou obyvatelů bylo, že některý křižák španělský svedl boj s flibustýrskou lodí kubanskou. Nevidouce nic na jihu, kvapili na břeh severní, ale kamkoli pohlédli, neviděli ni lodí, ni dýmu. Avšak kanonáda trvala dál, i vrátivše se na místa původní, obyvatelé shledali, že rachot ten jest podzemní. V prvním okamžiku očekávali, že ostrůvek jejich zmizí ve vlnách aneb změní se v sopku; avšak když rachotu a lomozu pozvolna ubývalo, rozptýlily se i jich obavy. Neobyčejný úkaz ten byl však stálým předmětem rozhovorů; on sám i doba jeho byly v živé ještě paměti, když listy přinesly první depeše o katastrofě na Javě, a mnozí konstatovali ihned, že ostrůvky ty a Java leží skorem protichůdně proti sobě; domněnky měly od té chvíle volné pole. Edmund Roulet.“

Nechtíce tvrditi věc tu výlučně a s naprostou jistotou a nepřijímajíce též s náhlým nadšením úkaz tak zvláštní, jakým jest šíření se podzemního rachotu řečeného výbuchu sopečného celou massou země, uvedeme přece důvody, které přiměly nás, bychom prozatímně přijali domněnku tu za pravou.

Především není pravdě podobno, že by rachot, slyšený na řečených ostrůvcích, pocházel z některé sopky na sousední pevnině. Dle pana K. W. K. Fuchsa byly v krajích oněch během léta 1883 dva výbuchy sopečné. Na Omotepecu, jedné z ostrovních sopek jezera Nicaragua, počal 19. června výbuch s výtokem lávy, i utvořil se tam nový krater; v srpnu byla láva ještě vřelou. Cotopaxi, ve státu Ecuadoru, měl koncem srpna prudký, ale krátký výbuch, provázený zemětřesením. Přímá vzdálenosť od ostrůvku Kaiman-Bracu k Omotepecu jest 1100, ke Cotopaxi 2300 kilometrů; i nebylo by nemožno, že by rachot, slyšený na ostrůvku Kaiman-Bracu, byl pocházel z jedné z těchto sopek, ale pravdě podobno to není. S druhé strany kdyby byl se udál v dnech oněch

výbuch tak mocný, že bylo by jej býválo slyšeti na tak velikou vzdálenosť, listy byly by zajisté o něm dosti široce se rozhovořily, aby obyvatelé ostrůvků oněch i ostrova Utily byli měli o něm zprávy a aby nebyli musili hledati až na ostrově Krakatoa původ rachotu, který je tak překvapil a podivil. A mimo to, kdyby byl se býval ve dnech 26. a 27. srpna udál mohutný výbuch sopečný, shoda jeho s kataklysmem na ostrově Krakatoa, kterým zabýval se právě celý svět, byla by bývala dosti zřejmou aby byla upoutala všeobecnou pozornosť, a výbuch taký byl by býval dávno již oznámen a zaznamenán.

Může-li však býti výbuch, který na ostrůvcích těch slyšeli, přičítán snad podmořskému výbuchu sousedního některého vulkánu, jehož výbuch zůstal jinak snad nepovšimnut? Ani to není pravděpodobno. Velké Antilly, k nimž malé ostrůvky ony náležejí, nejsou půdou vulkanickou, nejbližší kraje vulkanické jsou západní pobřeží střední Ameriky a Malé Antilly.

Nemáme tudíž, dokud nebudeme míti dalších informací, žádné příčiny přičítati rachot, jenž byl na Kaiman-Bracu slyšán, blízkému nějakému úkazu sopečnému; naopak mnoho věcí mluví na prospěch domněnky, která hledá původ rachotu toho ve výbuchu sopky Krakatoa. A sice:

1. Výbuch sopky Krakatoa dne 26. a 27. srpna 1883 provázen byl rachotem podzemním, kterýž obyvatelé na ostrovech sundských a v sousedních zemích líčí jakožto podobný rachotu vzdálené kanonády aneb rachotu hromu; měl tedy rachot tento stejný ráz, jako onen, který slyšán byl na Kaiman-Bracu.

2. Podzemní rachot výbuchu sopky Krakatoa byl neobyčejně silný, i byl slyšen ve vzdálenosti, jež přesahuje vše, co dosud v příčině té bylo známo. Krajní body, kdež výbuch ten byl slyšen, jsou Ceylon, Birma, Manilla, Dirch (na Nové Guineji), Perth (na západním pobřeží Australie), leží tudíž na kruhu, majícím as 3300 *km* čili 30^0 v poloměru. Jest pravda, že 30^0 jest toliko polovice poloměru zemského čili čtvrtina vzdálenosti mezi sopkou Krakatoa a ostrůvkem Kaiman-Brac.

3. Kaiman-Brac jest dosti blízko bodu, protichůdnému sopce Krakatoa. Tato leží na 105^0 30′ vých. délky od Greenwiche a na 6^0 jižní šířky. Kaiman-Brac leží na 79^0 30′ záp. délky a 19^0 30′ sev. šířky. Bod protichůdný sopce Krakatoa leží tedy o 4^0 30′ východněji a o 13^0 30′ jižněji od ostrůvku Kaiman-Brac; nalézá se v státu Kolumbii na řece Magdaleně mezi městy Antioquia a Tunja. Jestliže pronesená domněnka jest správna, stáli bychom tu před zjevem přímého šíření se zvuku středním jádrem země aneb šlo by tu o konvergenční uzel různých směrů a pramenů, kteréž byly by sledovaly povrchní vrstvy kůry zemské a křižovaly se na opačné straně zeměkoule?

4. Den, kdy podzemní rachot slyšen byl na ostrůvcích kaimanských, odpovídá dosti dobře tomu, co víme o výbuchu na ostrově Krakatoa. Skutečně dle zprávy pana Verbeeka byly výbuchy nejsilnější a rachot nejmocnější ve dnech 26. a 27. srpna.

Kdyby domnělá souvislosť mezi tímto rachotem podzemním na ostrůvku Kaiman-Bracu a mezi výbuchem sopky Krakatoa byla potvrzena, byla by to jedna z nejdůležitějších událostí pro fysiku naší země. Dě-

kujeme nyní již obrovskému výbuchu onomu za zjevy nejzajímavější, jimiž jsou zvláště účinek vln atmosférických, jím způsobených, na tlakoměry celé země; účinek vln mořských, rovněž jím vzbouřených, na maregrafy Evropy i Ameriky; zelené slunce v Indii v září 1883, záře při západu i východu slunce v podzimu r. 1883, věnec kolem slunce 1884 (zřejmý ještě v březnu 1885), anormální stav polarisace atmosférické; šíření se zvuku až na vzdálenosť 30^0 od středu výbuchů. Kdybychom tomuto šíření se vln zvukových mohli dáti rozsah až ku protichůdcům onoho místa, na němž výbuch se udál, byl by to zajisté jeden ze zjevů nejvýše zajímavých.

Ke zprávám předcházejícím připojil pan A. Liemes následující ze dne 18. května:

„V sezení dne 9. března dostala Akademie od pana Forela, z Morgesu, zprávu, oznamující, že dne 26. srpna 1883 bylo slyšeti rachot podzemní na ostrovech Havajských, to jest skorem na bodu protichůdném sopce Krakatoa.“

„Stůjž zde ještě, co bylo pozorováno na ostrově Saint-Domingu, kdež já bydlím. V pondělí 28. srpna 1883, v den, kdy kataklysm na ostrově Krakatoa dosáhl vrcholu, slyšeti bylo zde mezi 4. a 5. hodinou odpol. podzemní rachot, provázený chvílemi praskotem, — podobný skorem k nerozeznání lomozu vzdáleného boje. Rachot ten, který slyšeti bylo od zálivu samanského až k pláni artibonitské, na vzdálenosť 200 mil, vzbudil nemalé rozechvění v obyvatelstvu ostrovním.“

Čtenáři naši nechť připojí důležité zprávy a doklady tyto k ostatním zprávám, které jsme již uveřejnili o tomto největším geologickém zjevu historie naší.

IV.

Výška a mohutnosť výbuchu.

Když za dřívějšího výbuchu (20. května), kterýž byl jen předzvěstí srpnové katastrofy, podniknuta byla na palubě lodi „Elisabeth“, německé to korvety válečné, měření stran výšky sloupu dýmu, vymrštěného vulkánem, shledalo se, že výška jeho jest 11.000 *m*. Sloup dýmu ve dnech 26. a 27. srpna nebyl měřen; v zmatku a v zoufalství, katastrofou vyvolaném, nikdo na to nepomyslil. Když však přirovnala se síla obou výbuchů a atmosférické úkazy, jež byly jich následkem, přišlo se k závěrku, že výška sloupu vymrštěného byla tentokráte nejméně dvacet tisíc metrů ve viditelné své části, neboť jemný prach a plyny musily se vznésti ještě mnohem výše, jak uvidíme později, až mluviti budeme o světelných úkazích následkem téhož sopečného výbuchu.

Pan Verbeek vypočítal množství látek, vymrštěných sopkou Krakatoa. Dospěl k číslu 18 kilometrů kostkových čili 18 milliard kostkových metrů a přece výpočty prováděny byly způsobem takovým, že jest to číslo minimální. Omyl může činiti jen as 2—3 *km* kostkové. Váha celé massy té jest 36,,000.000,000.000 kilogramů, z čehož dvě třetiny vymrštěny byly v okruh, mající poloměr

15 *km*. Jelikož hloubka moře mezi ostrovy Krakatoa a Sebesie jest 36 *m* a tlouštka vrstev pemzy obnášela 30—50 *m*, pochopíme z toho, že utvořily se tu nové ostrovy.

Ostrov Krakatoa ztratil 23 čtv. kilometrů půdy. V části zmizelé nalézaly se vrcholy Perboewata a Danau, a rovněž i dobrá polovice krateru Rahata, kterýž roztržen byl ve výši 827 *m* a skýtá tak od severní strany ideální průřez vulkánu, jediný v celém světě! Ostrov ten měl povrch $33^1/_2$ čtv. kilometrů — i zbylo z něho jen $10^1/_2$; avšak na jihu a jihozápadu celý pás nakupených sopečných látek zvětšil povrch zbytku ostrova, takže celý povrch jeho obnáší nyní $15^1/_3$ čtv. *km*. Ostrov Langeiland má nyní povrch 3·2 čtv. *km* na místě býv. 2·9 *km*, ostrov Verlateneiland povrch 12 *km* čtv. na místě dřívějších 4 *km* čtv. Konečně ostrov Poolschehoedje zmizel úplně. Hloubka moře nad zmizelou částí ostrova Krakatoa jest 200—300 metrů.

Mezi látkami sopkou vymrštěnými jest hlavně pemza. Nakreslí-li se kruh, mající za střed sopku Krakatoa, poloměrem 15 kilometrů, tož mají hromady popele a pemzy v obvodu jeho tlouštku mezi 20 a 40 metry! Ale naleznou se i hromady a vrstvy vysoké 60 až 80 metrů!... Povrch těchto naházených vrstev pemzy rychle nabýval normální teploty, ale vnitřek zůstal dlouho ještě velmi horkým. Několik měsíců na to bylo ještě viděti vznášeti se dým a páru z některého místa, zpustošeného a zaplaveného vlnami mořskými.

Mezi ostrovy Krakatoa a Sebesií veliké množství popele a pemzy vyplnilo dno mořské i utvořilo nové ostrůvky.

Kraje, kde všude popel padal, mají celkem povrch 750.000 *km* čtverečních. Jest to větší povrch než Francie, větší než Rakousko, větší než Německo, Dánsko, Island, Holandsko a Belgie dohromady.

V.

Příčiny katastrofy.

Geologové věděli již, že v těchto místech průlivu sundského jest rozsedlina čili hluboká trhlina terrainu. Rozsedlina ta táhla se přes ostrov Krakatoa — a věc to pozoruhodná: několik sopek leželo na téže trhlině. Jaký div, že výbuchy v takých místech nejvíce se udávají. Nepovažuje-liž se voda dnes za hlavního činitele při úkazech těch a nemůže-li takto velmi snadno stýkati se s podzemními dutinami, kdež látky tekuté dospívají vysoké teploty? Nenabývá-li voda, přecházejíc zvolna v páru a jsouc uzavřena v obmezeném a těsném prostoru, rychle velikého tlaku? Připustí-li se, že tato pára o vysokém tlaku má styk s dutinou krateru, naplněného lavou, nastane výbuch, když tlak páry převýší váhu lávy, zvýšenou o tlak atmosférický. Výbuch páry, vymršťující s sebou část lávy, jest toho následkem. Veliká pórovnosť všech látek, vymrštěných z jícnu sopky Krakatoa, pochopí se snadno, připustíme-li, že pára pronikla v pravdě lavou sopky. A skutečně pára vodní hrála

veliký úkol při tomto výbuchu. Jak známo, hraje analogickou roli i při zemětřeseních.

Od r. 1880 do 1883 bylo pozorováno několik zemětřesení podél této trhliny terrainu. Zemětřesení ta byla způsobena nepochybně přeměnami podzemními, které připravovaly veliký kataklysm ze dne 27. srpna, usnadňujíce styk vody s dutinami podzemními. Nejmocnější z osudných předzvěstí těch udála se dne 1. září 1880.

„Den ten zůstane vryt v paměť mou," píše Van Sandik, „neboť jest to poprvé, kdy byl jsem svědkem zemětřesení, an byl mi přiřknut úkol účastniti se při stavbě silnice v provincii batavské. Nezapomenu nikdy překvapujícího dojmu, který prožil jsem v okamžiku, kdy, poprvé v životě svém, viděl jsem zdi příbytku mého několikráte se chvěti, kdežto předměty, postavené na nábytku aneb zavěšené na zdi, kácely se k zemi a válely se v směsici po podlaze. Jak člověk jest tu malým, a nenapadá mu v okamžiku tom prohlašovati se — za krále tvorstva!"

Ostrovy pemzy, které utvořily se v zálivu lampongském, uvedeny byly v pohyb i pohybovaly se směrem k moři Javanskému; zahradily přístav Tandžonk-Priok na několik dní, načež pohybovaly se dále k východu. Potom rozptýlily se po oceánu, unášeny jsouce proudy, a roztrhaly se úplně.

Obdrželi jsme kusy, nasbírané loďmi, i jiné kusy, které připluly k ostrovu Réunionu v březnu r. 1884.

Pan Mantovani psal nám z ostrova toho dne 15. dubna:

„Kataklysm na Javě zahnal k nám nejprve vlny mořské, jím způsobené, byl po té příčinou rudých mlh při západu a východu slunce a dne 22. března připluly k nám po moři i kusy pemzy. Dne 31. nasbíral jsem jich několik kusů. Z pravidla jsou kusy ty malé; zasílám vám největší z těch, které jsem nalezl; přijměte jej jakožto upomínku na největší katastrofu tohoto století." Kus ten měřil 0·15 *m* délky, 0·07 *m* šířky a 0·7 *m* výšky v průměru i vážil 220 gramů.

Pan Lecomte Dyonis doručil nám jiné kusy, nasbírané některými loďmi paroplavební společnosti „Messageries maritimes", které setkaly se na plavbě své s pravými plovoucími ostrovy.

Věc ta dokazuje nám, že zrna exotických rostlin i vajíčka hmyzů, ryb, korýšů i jiných živočichů mohou býti zanesena daleko od původních vlastí svých proudy mořskými.

VI.

Světelné zjevy.

Dne 26. listopadu 1883 celá Paříž, nikoli „celá Paříž" („tout Paris") divadel a klubů, která počítá devadesát devět světáků, nýbrž skutečná Paříž, která čítá dva neb tři milliony diváků, a nejen Paříž, nýbrž celá Francie, třicet neb čtyřicet millionů osob, mohla se obdivovati divadlu velice krásnému a velevzácnému. Po západu slunce nebe hořelo plameny nesmírného požáru. Bylo to jako znovu probuzený den po západu slunečním. Záře byla (půl hodiny po západu) tak živá, že v ulicích města stavěli

se chodci, domnívajíce se, že kdesi v západní části vypukl oheň. S hvězdárny, z Val-de-Grâce a s parku Luxemburského byl pohled velikolepý a od Sekvany, zvláště s mostu des Arts, přímo fantastický: záře na nebi odrážela se tisícerými plameny ve vysokých a elegantních oknech Louvru a vzdálené stavby a pomníky kreslily černé silhuety své na světlé půdě neobyčejných těchto červánků. Večer ten bylo nebe zamračeno vyjímaje západ, což dodávalo však úkazu tomu na straně západní většího ještě efektu. Hodinu po západu slunce zdálo se, jak by ohnivý krb neb jícen otvíral se v tmavé noci.

Druhého dne nebe bylo jasné a záře, majíc větší rozsah, sahala až k 45. stupni výšky, ano ještě výše. Půl hodiny po západu slunce bylo ještě tak světlo, že lidé divili se, vidouce rozžaty na ulicích svítilny plynové, jichž světlo nabývalo zelené barvy. Dne následujícího, 28. listopadu, hustá mlha rozložila se nad Paříží a překazila všechno pozorování. Avšak dny pozdější bylo možno pozorovati stále ještě úkaz ten, byť méně intensivní. Dne 6. a 7. prosince, právě před první čtvrtí, měsíc, vznášející se nad růžovým západem, zdál se býti v kontrastu k němu zeleným. Zpravidla trvaly červánky ty, zvolna blednouce, hodinu a půl po západu slunce. Dne 9. prosince pohasly až o 5. hod. 45 min., čili 1 hod. 43 min. po západu slunce. Dne 15. prosince měly červánky barvu rudou jak rubín.

Ihned v prvních dnech, kdy zpozorovali jsme úkaz ten v celé Francii, zvěděli jsme, že byl viditelným i v Belgii, Německu, Švýcarsku, Italii, Řecku, Španělsku, na Atlantickém Oceánu, v Anglii, Švédsku, Norsku, slovem téměř v celé Evropě, a brzy zvěděli jsme, že pozorován byl po celém světě.

Střelka magnetická nejevila žádného kolísání, žádné odchylky mimořádné. Již přímé studium úkazu toho dokazovalo, že neběží tu o severní záři, jak se někteří domnívali, neboť ohnisko záře nejen že nebylo na severu a nemělo nejmenší souvislosti s meridiánem magnetickým, nýbrž řídilo se zřejmě polohou slunce a sestupovalo dle toho, jako slunce samo klesalo za obzor; za noci nezbylo po něm ani stopy. Byly to zřejmě „červánky“, způsobené slunečními paprsky za zvláštních okolností.

V Marseilli, v Nizze a Avignonu byly záře ty velmi krásné po celou zimu.

V Římě jevil se úkaz ten velikolepým způsobem 29. listopadu, 1., 2. a 4. prosince. Věčné město zdálo se býti pokryto ohněm nebeským, intensivnosť záře byla obdivuhodna a hodinu ještě po západu slunce záře ta vrhala stín.

Na Korsice a Sardinii zjev ten překvapil obyvatele právě tak, jako v Italii.

V Anglii, Irsku a Skotsku četní pozorovatelé popsali obdivuhodné červánky ty podobně as, jako výše se stalo. Byly pozorovány od 25. listopadu s různých míst. V Edinburku provedl pan Piazzi Smyth až do 11. prosince řadu důležitých pozorování v příčině jich.

V Německu, jmenovitě v Berlíně, byl úkaz ten zvláště krásný za večerů 28., 29. a 30. listopadu. Pan Helmholtz napsal, že jakožto kontrast zdály se býti mraky při západu slunce zelenými.

V Athénách modro nebes ustupovalo zvolna purpurové záři, která protkávala paprsky svými takořka celé ovzduší."

Z Kartagény psal nám pan Belmonte, ředitel polytechnické školy, že prvních sedm dnů prosincových jevily se ve Španělsku při východu i západu slunce záře červené i růžové, tak krásné, že byly též považovány za záři severní. V Palamos učinil pan Figa podobná pozorování. Rovněž pan Gilman v Madridu ode dne 30. listopadu.

Podobně bylo tomu v Christianii 30. listopadu, v Stockholmu 30. listopadu a 1. prosince, v Kodani 29. listopadu.

Z Cařihradu psali nám pánové de Varèze a Mavrocordato, že skvělý úkaz ten vzbudil pozornosť v celém Turecku až k moři Egejskému a to hlavně ve dnech 1., 2., 5., 6., 7. a 10 prosince. V Cařihradu „mešity se štíhlými a majestátními minarety svými odrážely se fantasticky od purpurového pozadí oblohy."

Taková byla první pozorování zvláštního úkazu toho v Evropě.

Jest viděti, že úkaz ten nebyl obmezen na Paříž ni Francii, nýbrž že byl naopak viditelným ve veliké části Evropy. Seznáme ihned, že jeviště jeho bylo však mnohem širší, ano, že byl pozorován po celém světě.

Úkaz tento, ač pro většinu diváků našich krajů počal 26. listopadu, předcházely podobné zjevy v různých krajinách světa, jež byly zaznamenány rozličnými pozorovateli.

Dne 2. listopadu psalo se nám z mysu Dobré Naděje: „Máme zde každý večer již od pěti týdnů neobyčejné záře. Ihned po západu slunce objeví se červené neb žlutavé červánky, šíří živé světlo po nějaký čas a na to zmizejí; v osvětlení tom zdají se býti květiny skvělejšími, zvláště růže. Někdy jest záře viditelna z rána."

S jiné strany zeměkoule, z Bengalska, zaslána nám byla zpráva následující:

„Neobyčejná rudá záře objevuje se tu na nebi po nějaký již čas před východem slunce a po jeho západu. Praví se, že byla pozorována záře ta v celé Indii i Egyptě. Domorodců zmocnil se pověrečný strach."

V Hobart-Townu na Tasmanii v Australii osvětlovaly nádherné záře tyto večery počátkem října.

V Arabii po první dva týdny v říjnu objevovala se každý večer po západu slunce podobná zář, rozkládající se směrem nad Mekkou. Světelný úkaz ten byl tak nápadný a neobyčejný, že Muhammedáni soudili z něho na „příchod Messiáše."

Z Kolumbie poslal nám p. F. de Munoz dne 8. prosince podrobnou zprávu o podobných úkazech atmosférických, pozorovaných zvláště v Medellinu, kdež způsobily nejživější sensaci.

„V neděli 22. září, před západem svým, jevilo se slunce prosté svých paprsků a zbarvené krásně zeleně, takže všichni mohli na ně hleděti, aniž by byli oslněni. Zvolna nabylo však barvy azurové a potom fialové. Dlouhé pásmo par rozkládalo se po celé západní části nebes. Slunce zapadlo za Kordillerami nikoli rudé, jak obvykle, nýbrž fialové. Postup barev byl týž, jak v spektru slunečním, a pozorovatel přičítal úkaz ten lomu světla slunečního průhlednou a průsvitnou massou formy prismatické

JAN KUPECKÝ.

Dle vlastního jeho obrazu.

(K článku „Jan Kupecký v Norimberce.“)

neb čočkovité, jež nalézala se mezi sluncem a místem pozorovatelovým a kterou byla nepochybně vodní pára krystalisovaná v klidném ovzduší nad údolím medellinským. Druhého dne ráno při východu slunce objevil se úkaz ten na straně opačné".

S jiné strany, z ostrova Réunionu, psalo se nám dne 14. září, že 27. srpna a zvláště 11. září objevila se po západu slunce rudá záře, která byla nápadna všem obyvatelům.

V Ongole, v anglické Indii, od 10. do 13. září nabylo slunce modravé barvy, každý den ke čtvrté hodině odpolední, a po západu byla obloha západní jako v ohni a záře ta byla viditelna přes hodinu po západu slunce, kdežto za obyčejných okolností mizejí červánky obyčejně půl hodiny po západu.

V San Christobalu (ve Venezuele) pozbylo slunce dne 2. září (dle zprávy zaslané nám panem Curillo y Navas) o 3. hodině odpolední náhle oslňující záře své, takže bylo možno do něho hleděti. „Nejprve byla to deska barvy matně stříbrné, na to nabyla dosti rychle barvy jasnomodré, potom blankytné. O 5. hodině zdáli jsme se býti všichni modrými a celá příroda nabývala odstínu toho právě tak jako mraky poblíž slunce."

Na Ceylonu viděti bylo 9. září, jak slunce stalo se zeleným, jelikož mrak barvy takové plul před ním, a na to pak nabylo rudé barvy, když jiný mrak, červený, vznášel se před ním. Skvrny byly viditelny prostému oku.

Z Madrasu slečna Pogsonova, ředitelka hvězdárny, psala 10. října, že od několika týdnů, ráno i večer, slunce zdálo se býti zbarveno odstínem modro-zeleným, velice zřejmým, kterýž vzbudil pozornosť nejen hvězdářů a meteorologů, nýbrž i všech obyvatelů města. Dne 9. září počaly zvláštní úkazy ty. Měsíc jevil totéž zbarvení, byl-li blízek obzoru. Dne 9. září o 5 hod. 30 minut bylo možno hleděti bez všeliké únavy zraku do slunce, do zeleného slunce toho, na němž bylo možno rozeznati prostým okem skvrnu as 1′. Dne 22. pan Smith pozoroval spektrum jeho: pruhy, vzniklé absorpcí vodní parou, byly velice vyznačeny a co více ještě, veliká absorpce byla zvláště v rudém pásmu i hodinu ještě před západem slunce. Počínaje od 31. srpna atmosféra jevila se velice elektřinou naplněna.

V Honolulu zdálo se slunce 5. září úplně modrým.

Na ostrově Trinité (Trinidad) v neděli dne 2. září (v týž den, jako v Kolumbii) k 5. hod odpol. zdálo se býti slunce zbaveno svých paprsků a bylo podobno modré kouli. Po západu jeho byla záře tak živa a nápadna, že mnozí domnívali se, že hoří v západní části města. Všichni pozorovatelé kraje toho souhlasí, že slunce bylo modře zbarveno.

Mohli bychom takořka do nekonečna uveřejňovati všechny zprávy a doklady, jež máme před sebou, leč obáváme se, že nyní již podrobili jsme pozornosť čtenáře zkoušce až příliš veliké. Leč bylo důležito ukázati svědectvími samými, že úkazy ony, které tak velikou měrou zbudily v dobách oněch úžas náš, nebyly obmezeny jen na Francii a Evropu, nýbrž byly všeobecny a že byly v souvislosti i ve spojení s neobyčejným zbarvením slunce i měsíce, kteréž bylo pozorováno v Indii, Kolumbii a jinde.

Příčina světelných zjevů těch.

Ze všech zpráv a dokladů viděli jsme, že nejde tu o severní záři; ohnisko pozorovaných září těch odpovídalo vždy poloze slunce: původ jich hledati sluší v odrazu a lomu světla slunečního o malé částečky jemného prachu, rozšířeného ve výšinách atmosféry.

Všeobecný úkaz musí míti všeobecnou příčinu. Není to řada malých lokálních příčin, které byly by mohly způsobiti úkazy pozorované. Dvojí objasnění se naskytá:

Buď země setkala se na cestě své prostorem světovým s množstvím kosmického prachu, kterýž ji obklopil jako lehoučkým závojem, vznášejícím se v nejhořejších vrstvách atmosféry.

Aneb sopky zemské vymrštily do nesmírné výše kolossální množství par a prachu, které rozšířily se potom po obrovském prostoru, obklopujíce skorem zcela zemi naši.

V obou případech, ať jde tu už o událost kosmickou aneb pozemní, sběhla se věc ta 27. srpna aneb dny předcházející.

Nuže, jest to den 25. srpna, kdy zahájena byla katastrofa na Javě.

Velikosť kataklysmu toho, který přeměnil důkladně tvar dna mořského v průlivu sundském, jest v souvislosti s rozsahem atmosférických zjevů, jež máme tuto vysvětliti. Hrozný vulkán onen vymrštil kolmo k nebi a s prudkostí neslýchanou celé kostkové kilometry vodní páry, zahřaté u velmi vysokém stupni, pravé to projektily vody a prachu, kteréž musily se vznésti do velmi značných výši dílem následkem rychlosti, s jakou byly vymrštěny, dílem následkem své teploty, i musily překročiti daleko obvyklé kraje passátních větrů a hořejších proudů vzdušných. Java leží zcela blízko rovníku na 105° východní délky od Paříže.

Dle předcházejících zpráv první anormální „červánky“ pozorovány byly na ostrově Réunionu dne 27. srpna večer. Ostrov ten leží 53° vých. délky od Paříže, as 52° od ostrova Krakatoa a poněkud jižněji. Vzdálenosť obnáší as 5900 *km*, které byly by bývaly proběhnuty as ve 2 dnech, což předpokládá rychlosť as 123 *km* za hodinu. Rychlosť ta není nic neobyčejného pro hořejší proudy. Anormální zbarvení slunce, pozorované 2. září s jedné strany na rovníku v Kolumbii a s druhé strany téhož dne na ostrovu Trinité (Trinidad), vysvětlilo by se předpokládáním, že lehké ty hořejší mraky prachu šířily se a rozptýlily se nejprve hlavně v krajích u rovníku blízkých. Kolumbie leží 75° na západ od Paříže a ostrov Trinité (Trinidad) jest skorem ve středu polokoule, opáčné ostrovu Krakatoa; poslední tato vzdálenosť (polovice cesty kolem země) byla by bývala proběhnuta v 7 neb 8 dnech, tudíž s rychlostí 2700 *km* za den čili 112 kilometrů za hodinu.

Což dává více ještě pravděpodobnosti mínění našemu, jest, že 27. srpna byl zároveň s l y š e n rachot výbuchu sopky Krakatoa a zároveň s p a t ř e n o zelené slunce. Zpráva admirálského úřadu anglického obsahuje toto charakteristické místo: „Rachot výbuchu sopky Krakatoa, podobný vzdálené kanonádě, slyšán byl jasně 27. srpna z ostrova Bangney; povětří bylo velmi nestálé; bylo pozorovati podivné mraky na jihozápadu

a po několik dní slunce, když chýlilo se k obzoru, zdálo se býti zelenavým.“

Jiná zpráva admirálského úřadu praví, že státní jedna loď, plujíc na západ od Australie as tisíc angl. mil na jiho-jiho-východ od průlivu sundského, překvapena byla 30. srpna, po západu slunce, deštěm prachu sopečného. Přicházel-li, jak jest pravděpodobno, mrak ten od ostrova Krakatoa, proběhl 1050 mil čili 1690 *km* za 3 neb 4 dny.

Z Australie zaslána též zpráva, že na můstcích mnohých lodí shledán byl též prach sopečný zvýší jednoho palce a že po několik dnů západ slunce provázen byl neobvyklými úkazy.

Z Yokohamy v Japonsku psali: „Slunce bylo zde zatemněno úplně po dva dny po katastrofě v průlivu sundském, a když se opět objevilo, bylo obklopeno krvavou mlhou.“

Na Sešellách, na ostrově Mauritiu, na ostrově Rodriguez pozorovati bylo 27. neobyčejné vlnění moře, načež následoval příliv, v době obvyklému přílivu naprosto neodpovídající. Byly to následky otřesu vln mořských v průlivu sundském; nejvyšší vlna dosáhla 1·90 *m*. Týž den i dny následující na třech místech oněch pozorováno bylo slunce, zbavené svých paprsků, jakoby skrze lehoučkou mlhu, a východ i západ jeho provázen byl úkazy „neobyčejnými“.

Zprávy, které jsme právě přehlédli, potvrzují, že mohutnosť výbuchu toho, současně pozemního i mořského, byla v pravdě neslýchaná. Bylo najisto nemožno vypočítati, byť i jen příbližně, počet krychlových kilometrů páry mořské vody i prachu sopečného, které doslovně naplňovaly atmosféru kraje toho a to měrou takou, že způsobily v tomto kraji slunečním za dne 27. srpna na 18 hodin noc naprosto tmavou a že rozložily ji po celém kraji tak, že nebylo již obzoru! Výše, dosažená touto projekcí vulkanickou, musila býti velmi značná a není to tak pravděnepodobno, připustíme-li, že v pekelném žáru nesmírné té laboratoře podmořské voda byla rozložena a vodík vymrštěn do mohutné výše, do nejvyšších vrstev atmosféry. Viděliť jsme, že neobvyklá zbarvení slunce, měsíce a atmosféry počala 27. srpna zvláště na ostrově Bangney, odkud současně bylo pozorovati tyto úkazy i slyšeti rachot sopky Krakatoa. Počaly v týž den i na ostrově Réunionu, napozítří pak v Australii, kdež lodi vracely se pokryty jsouce sopečným prachem, — v Japonsku, kdež podivné mraky ty zatemňovaly slunce po dva dny, a postupně dále a dále šířily se tyto vrstvy a mraky prachu až do našich krajů.

„Köl. Ztg.“ ze dne 4. ledna 1884 přinesla, jak dopsal nám pan M. Hollnack, zprávu, která potvrzuje domněnku naši, jež vysvětluje zvláštní záře ony při východu a západu slunce přítomností jemného prachu ve výšinách atmosféry.

V noci totiž ze dne 18. na 19. prosinec 1883 padal ve Westfálsku mezi Aggenem a Leunem sníh, provázený jemným tmavým prachem. Meteorologická observátoř obdržela mnohé zprávy o zajímavém zjevu tom. V jedné ze zpráv těch, datované z Gimbornu, praví se:

„Vyšed ve středu 19. prosince o $7^1/_4$ hod. ranní, spatřil jsem na povrchu sněhu před tím napadlého vrstvu jemného prachu, pod kterou měl sníh pravou barvu svou. Poněvadž o 7. hodině ještě sněžilo, musil

prach ten napadati teprv před několika minutami. Ze zpráv, které zjednal jsem si ze všech stran, vyplývá, že byl pozorován týž úkaz všude v okolí. Pole, luka, zahrady i cesty, vše bylo stejně pokryto prachem tím. Člověk z osady as půl hodiny odtud vzdálené, s kterým setkal jsem se k osmé hodině, sdělil, že všude na cestě své viděl sníh pokrytý tímto jemným černavým prachem. Prach ten byl jemný jako nejjemnější mouka a odrážel se velice zřejmě od sněhu; zvláště škráblo-li se na jednom místě, kontrast mezi bílou barvou sněhu a černavou barvou prachu stal se velmi nápadným.“

Týž úkaz byl pozorován v Luchenscheidu a jiných místech sev. Německa.

Toto napadnutí tmavého prachu na sníh anebo s deštěm bylo pozorováno několikráte a na různých místech od měsíce září, zvláště ve Švýcarsku na hoře Salève 5. prosince panem E. Yungem.

Z Lausanny psal nám pan Secretan de Beaulieu ze dne 12. prosince, že sníh na Mont-Blancu jeví růžový odstín po několik dnů.

V Queenstownu (mys Dobré Naděje) byli domorodci koncem listopadu poděšeni pádem sírného prachu, kterýž padal na údolí a pokryl je od východu na západ.

Pan A. Renard z Akademie belgické zkoumal prach, napadlý 27. srpna v Batavii, 250 kilometrů od místa výbuchu. Prach ten jest utvořen ze zelenošedé hmoty o zrníčkách, jež samy o sobě, jednotlivě, jsou skoro nepozorovatelny, majíce průměrně 0·1 *mm* v průměru, jsou to hlavně zlomky skelné, bublinaté, náležející plagioklasu (odrůdě živce), augitu, rhombickému pyroxenu a magnetitu.

Prach, kterýž zanesen byl až do Evropy, jest zřejmě nejlehčím. Může býti taktéž skelného rázu a pozorované úkazy světelné odpovídají dobře tomuto stavu jeho.

Na konsulátu francouzském v Malaze pan de Lapeyrouse pozoroval skvělé úkazy ony při západu slunce, počínaje od polovice listopadu, až do konce prosince. Pověreční obyvatelé andaluzsští obávali se katastrofy.

V Linarèsu pan F. Vallaure pozoroval je od 17. října. Večer ten, psal nám, ještě hodinu po západu slunce bylo město osvětleno jakoby ohněm bengálským. A bylo tomu tak i dny následující.

Na Krymu pozorovali úkazy ty koncem listopadu a v prosinci. Pan A. Bazarov píše, že byl úkaz ten pozoruhodným zvláště 16. prosince a že pokládána byla záře ona též za záři severní. V Polsku, ve Varšavě, byly pozoruhodny zvláště 30. listopadu a 2. ledna.

Pan Ragona, ředitel hvězdárny modenské, pozoroval je v Italii a přičítá je odrazu světla slunečního od prismatických jehlic ledových, vznášejících se v horních vrstvách atmosféry.

Listy z New-Yorku, Washingtonu, Filadelfie, Baltimore i sev. Karoliny sdělily nám, že koncem listopadu pozorovány byly tam tytéž úkazy jako v Evropě a sice tak nápadné, že skorem všude považovány byly za zář, požárem způsobenou.

Ze San Jaga v Chile psal nám pan Clodomir Almeyda ze dne 8. listopadu, že v celé Chile, dále v Limě, v Buenos-Ayrech a vůbec v největší části jižní Ameriky záře ony viditelny byly skorem každý večer od prv-

ních dnů měsíce září. Pozorovatel byl ochoten přičítati je rozšíření světla zodiakálního.

Z Guayaquilu v republice Ecuadoru pozorovali od 1. do 5. září „lehoučkou clonu atmosférickou barvy měďové, při čemž slunce sotva zářilo, i mohlo býti pozorováno prostým okem od 4. hod. večerní jako stříbrná deska na zlaté půdě: skvrny bylo viděti zrakem prostým". (List pana E. Mareuse).

Poslední slovo ještě. Pan F. Perrin píše nám, že, vystoupiv 24. prosince na 3465 *m* vysokou horu (Fetarles) ve francouzském kraji Isère, pozoroval, že slunce zdálo se bledozeleným, jsouc obklíčeno zlatožlutou aureolou, přecházející v jinou, oranžovou, po té v třetí, červenavou, až asi do 12° od slunce. Průvodčí jeho ujišťovali, že po několik již týdnů jeví se slunce obklopeno aureolou takou a že červánky provázejí slunce po celý den.

Dne 16. ledna pozoroval pan Bruguière v Marseilli, že slunce jest bledší než obyčejně, přese všechnu jasnost atmosféry, a že obklopeno jest bělavou mlhou.

Seznali jsme výše, že výbuch sopky Krakatoa způsobil v atmosféře vlnění dosti silné, aby vykonalo tři neb čtyřikráte cestu kolem světa a aby způsobilo značné kolísání tlakoměrů: věc ta dobře nám umožňuje připustiti rozptýlení vulkanického prachu v horních vrstvách atmosféry.

Pan Bishop píše z Honolulu, že na parníku jednom, plujícím ve vzdálenosti 150 mil od místa katastrofy, pozorovali, že tlakoměr kolísá se o $^1/_2$ palce v přestávkách dvou- až tříminutových, což jest příznakem úžasného vlnění v tlaku atmosférickém, vlnění, způsobeného sloupem plynu, vymrštěným kolmo až k mezím atmosféry a dávajícím kolemkol vznik mocným vlnám. Lze si pomysliti, že neuvěřitelné množství plynu, par a prachu, tak vymrštěného, rozptýlí se hořejšími proudy ovzduší po celém povrchu země."

Jak jest viděti, všechny věci, okolnosti a zprávy ty shodují se ve prospěch theorie, kterou jsme přednesli a která, jak jsme zatím zvěděli, vznikla ihned též v mysli prvních pozorovatelů na Javě, Madrasu, na Réunionu, v Australii a v Ecuadoru.

Přítel náš, K. Dufour, professor na akademii lausannské, vypočítal výši těchto „červánků". Řadou četných pozorování (která byla uveřejněna v časopisu „L'Astronomie" v r. 1885) dospěl k číslu 70 kilometrů.

Může se zdáti neobyčejným, že by součástky, kteréž způsobují lomem a odrazem světla záře ony, mohly se vznášeti až ve výši 70 kilometrů, neboť shledáváme — i nehledíme-li k snížení teploty, kteráž rovněž musila by výsledky zmenšiti —, že v této výši tlak vzduchu jest jen 0·12 *mm*. To jest ovšem málo, aby udržovány byly ve výši všeliké částečky; avšak není tu nemožnosť absolutní, a v každém případě, ať jest již příčina září oněch jakákoli, výpočet udává, že příčina úkazu toho musila býti ve výši nejméně 70 kilometrů.

Připomenulo se též, že v r. 1831 po úkazech vulkanických, které provázely výbuchy, vedoucí k utvoření ostrova Julie, viděti bylo v Evropě mlhy, ano záře, podobné oněm v zimě 1883/4.

Mohlo se dodati též, že v r. 1783, právě sto let před výbuchem sopky Krakatoa, a též po mocných výbuších vulkánů Islandských i také po hrozných zemětřeseních v Kalabrii pozorovány byly suché mlhy ještě intensivnější než v r. 1831.

Když připustilo se již, že množství látek, vymrštěných výbuchem sopky Krakatoa, obnášelo 18 kostkových kilometrů, a když odečtlo se, kolik mohlo, ve větších kusech, spadnouti jich v bezprostředním okolí sopky, když dále přijalo se za pravdě podobné, že součástky takto do vzduchu vymrštěné rozptýlily se po celé zemi — tu hledělo se vypátrati a vypočítati, jaká byla as tloušťka nepatrné vrstvy, utvořené všemi zlomky těmi, by uvidělo se, mohla-li porušiti průhlednosť vzduchu a způsobiti řečené zjevy světelné. I páčí se tloušťka ta jen na 0·01 *mm*.

I tu počaly domněnky a otázky. Může závoj tloušťky takové, ale rozdělený ve velmi malé fragmenty, způsobiti úkazy, kterým jsme se v zimě r. 1883/4 obdivovali?

Jest jisto, že dým může se rozptýliti měrou neobyčejnou a kaliti přece ještě průhlednosť vzduchu. V r. 1802 požár lesa poblíž Sierre de Valais způsobil dým, který pokryl plochu asi 3000 kilometrů čtverečních.

Považíme-li malé poměrné množství uhlí, které hodí se do ohniště parníku, podivíme se rozsahu a rozloze dýmu, který z něho uniká.

„Dne 4. a 6. února 1885," píše pan Dufour, „pozoroval jsem kouř dvou parníků na jezeře ženevském, „Dauphinu" a „Simplonu", za plavby jich mezi Morges a Rolle; některá z pozorování byla učiněna na parníku samém, jiná s břehu. Pokaždé vhozeno bylo do ohně as 50 *kg* uhlí, a za povětří, pravda, úplně klidného, kotouč dýmu, který tak vznikal, byl viditelným na dálku více než 1 kilometru. Vycházeje z komínu, byl as 1 metr zšíří, ale na konci nejméně 5 metrů zšíří. Zde, na konci, byl ovšem již velmi málo silný, ale kalil přece ještě zřejmě jasnosť oblohy."

„Vím dobře, že mrak, který dýmem byl způsobován, nebyl nepřetržitým, zdál se býti utvořen spíše z jednotlivých mraků a kotoučů dýmu; ale prázdné mezery byly nepatrny v poměru k prostoru, dýmem naplněnému. Celkem jsem jist, že zůstávám za skutečností, počítám-li, že onen sloup dýmu byl 5 *m* zšíří při širokém a 1 *m* zšíří při úzkém konci svém a 1000 metrů zvýší, což činilo by 3000 *m* kostkových. Na počátku svém zachycoval skorem úplně paprsky sluneční."

„Padesát kilogramů, vhozených do ohně, bylo zajisté z větší části spáleno, aneb přešlo v plyny neviditelné; jen nejmenší část zůstala ve stavu uhlí a unikala v podobě dýmu."

„Nechť počítá se nyní a nechť se i při tom, libo-li, velice přepíná, tím, že se připustí, že celých 50 kilogramů uhlí přešlo v dým. Uvidíme nicméně, jak velmi nepatrnou byla temná vrstva, která se tak utvořila a jež i na místě, kdež nejvíce byla rozptýlena a ztenčena, tvořila závoj na obloze ještě zřejmý!"

Není tedy nijak divno, že by dým sopky Krakatoa, ztenčený na vrstvu udanou, mohl způsobiti viditelné úkazy. Rozhodně však zůstane úkazem neobyčejné mohutnosti výbuch onen, kterýž vymrštil do atmosféry spousty látek, stačících nejen, aby pokryly popelem a pemzou kraje

sousední v nesmírné rozloze, nýbrž též aby roznesly takové množství dýmu, by byl viditelným déle než rok na veliké části povrchu země naší!

Leč ukončeme již tuto zprávu, byť i úkaz, kterým jsme se zabývali, byl sebe důležitějším, sebe zajímavějším a sebe vzácnějším. Čtenáři naši mají před očima všechny doklady; měli jsme za vhodno, podati jim je, i jsme jisti, že na vzdor zdánlivé smělosti proneseného vysvětlení uznají s námi, že není žádného vysvětlení jednoduššího, žádného, které bylo by více oprávněno okolnostmi konstatovanými. Pozorované úkazy světelné měly původ svůj v obrovském množství jemného prachu, vymrštěného výbuchem sopky Krakatoa do výše nejméně 20.000 metrů, kterýžto prach utvořil nesmírné a lehoučké mraky, rozptýlené a plující ve výšinách atmosféry.

Ano, obrovský onen výbuch byl v pravdě nejvelikolepějším a nejmohutnějším úkazem pozemským, kterýž byl kdy pozorován.

* * *

P. S. Částečky ony vznášely se po několik let v atmosféře.

V r. 1884, ano ještě v r. 1885 bylo pozorovati dosti často bledý věnec čili kolo kolem slunce za nejkrásnějších letních dnů a mnohdy ještě večer krásné stopy zmíněných září růžových.

Animismus.

Podává O. Frant. Vaněk.

(Dokončení.)

Zvolil-li si naopak duch praotce některé čeledi neb kmene určité zvíře neb i předmět za výhradné své sídlo, zove se zvíře neb předmět takový totem.[1]) Pojem totemu vykvétá tudíž z představy fetiše. Žije-li tedy na př. tento duch ve vráně, může zajisté celá rodina neb čeleď říci, že jeho dědem či praotcem jest vrána, nebo že pochází od vrány. Proto šetří ku př. tato čeleď každou vránu, chrání jí před všelikým úrazem a členové a příbuzni této čeledi poznávají se dle pocty, jakou vzdávají tomuto ptáku a p. Vrána jest téměř jich ʿeros ʾeponymos.

Severoameričtí Indiáni rozvětvují se na čeledi medvěda, bůvola, sokola, vydry (W. III., 119, 191 a násl.); podobně Indiáni Čipivejští odvozují se od psa, Delavárští od orla, Tonkavajští od vlka; Osagové od hlemejždě, který se oženil s dcerou bobra; jiní od chřestýše, výra a p. Týž názor shledáváme u Mexičanů (W. IV., 209.), Australanů (W. VI., 708 a násl.). — Různé čeledi Kafrů pokládají za své dědy přerozmanitá zvířata (W. II., 413); čeledi Ašantů zovou se dle tura, divoké kočky, pardála, psa (W. II., 55—56). Hottentoti pocházejí rovněž tak od paviána, jako od muže v měsíci (W. II. 324). Černochové Silukští ctí jako svého praotce strom. Bečuani rozděleni jsou dle Livingstona a j. v řadu čeledí: Bakuena (ostrovid), Batlapi (ryba), Bataung (lev), Bamorara (divoké víno). Nikdo nepojídá zvíře své čeledi a nešatí se jeho koží, a je-li přinucen sebeobranou zabiti na př. lva, tož prosí jej z předu za odpuštění a očišťuje se po vykonaném zločinu (T. II. 236).

Právě klassickou zemí fetišismu a totemismu byl starý Egypt. Každý okres, t. j. každá čeleď Egypťanů měla zvláštní své zvíře, jež pokládala za svého děda i ochránce a velikou poctu mu prokazovala.

U Arabů nalézáme kromě synů lva, pardála, lišky, kozy, hyény, kobylky též syny úplňku (banu bedr), srpu měsíčného (b. hîlâl) a slunce (b. šams); kromě toho víru ve džinny, jiné potulné duchy, úctu před posvátnými kameny, stromy a p.[2])

Též u jiných Semitů, zejm. u Kenaʿanitů a Jisraʾelitů shledáváme stopy totemismu, jímž lze si vyložiti jména kmenů (šebet) a čeledí (mišpâchâ): Benê Chamor (synové osla), Bene-Gâd (synové hvězdy štěstí), Oren a Aran (kozorožec), ʿAna (divoký osel), Dišôn (jezevec), ʿEpher (sajha), Šobal (lev), Kaleb (pes), Lèʾâh (divoká kráva), Râchêl (ovce; arab. rachil), Šimʿôn (hyéna, srv. arab. šimʿ), Levî (had) a j. jakož

[1]) Totem či dodaim jest slovo původu algonkinského (W. III, 119.); v Australii obvyklým jest slovo: kobong.

[2]) A. Sprenger: „Das Leben und die Lehre des Mohammad“. Berlin 1861, I, 252.

i názvy míst v Palestýně, jež dle čeledí, které je založily neb v nich se usadily, jména svá mají: 'Ajjalôn (ájjal = jelen), Ša'lbîm (lišky), ʿOphra i ʿEphrôn (ʿepher = sajha), ʿEglôn (ʿégel = býk), Bât-Nimra (namêr = pardál), Dibôn (dib = vlk), Dagôn (dag = ryba) a j. v.[1])

Je-li totemem hvězda, měsíc, slunce, nebe — jest to sice již představa vytříbenější, než pocta duchů trvá nepřetržitě dále; zvíře neb předmět, jejž si byl duch oblíbil a za stánek svůj zvolil, jest čímsi posvátným . . .

15. Zcela přirozeným důsledkem myšlenky, že odloučená duše žije v tom stavu, v jakém byla ve chvíli úmrtí, že má tedy t y t é ž potřeby, na jaké si byla za svého života navykla, byl názor, dle něhož člověk pokládal zejm. pokrm a nápoj za nezbytnou potřebu, po níž práhne i duše nejprostší.

Proto dáván pokrm i nápoj nebožtíkům do hrobu neb na místo nadhrobné, kde se živými se scházeli. Z pokrmů přijímal duch ovšem, — jsa dechem — jen to, co z nich se vypařovalo; aby tedy duch větší měl z pokrmu i nápoje požitek, přeměňováno obé v páru nebo dým. „Ovšem nemůže duch ztráviti naše hmotné pokrmy," vysvětloval jeden černoch H e ř m a n u H a l l e u r o v i,[2]) „ale on požívá jen to, co na nich jest duchovým a zůstavuje to, co jest tělesným". —

Cestovatelé v Africe nalezli hroby s trychtýřovými otvory, do nichž vléván nápoj (T. II., 30, 32, 38[3]); jinde stačilo, byl-li pouze rozlit po zemi neb vypařen do vzduchu. Ve východní Africe, kde jest hlavním pokrmem živých obilí, přináší se též duším zemřelých neb fetišovi do jeho stánku.[4]) V a n i k o v é staví na blízko hrobu skořápku ořechu kokosového plnou rýže a „tembo" pro Komu, který nemůže obstáti bez jídla a pití. Dle Livingstona[5]) uctívají domorodci na Zambezi vazimo (duchy) moukou a pivem. Starý E g y p ť a n vložil do hrobu k nebožtíku zásobu koláčů a oškubanou kachnu neb ponechal si dokonce mumii doma, aby duch se mohl súčastniti obědů „*σύνδειπνον καὶ συμπότην ἐποιήσατο*", jak Lucian (De Luctu) se vyjadřuje. — H u r o n i věří, že duše zemřelých opouštějí v noci mrtvoly a v lidské podobě si docházejí do vesnic, tamo do chýší vnikají a zbytky v kotlích pojídají (T. II., 30). M ö n i t a r o v é[6]) věnují svému „dědovi" pokaždé první tah z dýmky; I n d i á n i obětují svým duchům pokrm, nápoj, tabák a p., a pokládají spolu za svou povinnosť, by krvavě na živých mstili všelikou urážku, jež se jim stala (W. III., 137). Podobně tuzemci Mikronesie (W. V., 2, 135.) Mezi turánskými rasami ve vých. Asii prostírají Č u v a š o v é na hrob, a kladou na něj pokrmy, říkajíce: „Vstaň v noci, najez se a utři si ubrusem ústa", kdežto Č e r e m i s o v é prostě praví: „To jest pro tebe; tu máš pokrm i nápoj." —

[1]) W. R o b e r t s o n S m i t h: „On animal worship and animal tribes among the Arabs and in the old Testament" v „Journal of Philology". IX, 75 a násl.
[2]) „Leben der Neger Westafrika's" Berlin 1850, 39.
[3]) Bastian: Deutsche Exp. II., 172, 202;
[4]) Andree: Burton u. Speke. I., 363—364;
[5]) „Neue Miss.", 241;
[6]) Bastian v „Zeitschr. für Ethn." I, 61 a násl.

16. Krev, jež pro člověka tak veliký měla význam, byla ovšem i duchu pokrmem svrchovaně vítaným a příjemným; čerstvá, vřelá krev, byla-li pro něho prolita neb v páru rozptýlena, měla moc obzvláště smírnou a byla s to naladiti smýšlení ducha obzvláště příznivě. —

Víme již, že lidé očekávali od duchů nejúčinnější přispění v bojích proti svým nepřátelům, kteří byli i jich nepřáteli a nebylo tedy pouze žádoucno, aby udržela se přízeň těchto mocných duší, nýbrž aby také byla co nejvíce zmocněna, a to bylo možno jen krví, touto „zcela zvláštní šťávou", jak Mefisto v Götheovu „Faustu" praví.

Jedině duší mohla duše mohutněti![1]) Jedině tím mohl se kmenový duch či děd stávati stále mocnějším a stále hrozivějším pro nepřátele, kteří, vidouce, jak stále nové a nové jemu se přinášejí lidské oběti, neodvažovali se ani žádného útoku proti kmeni, který byl pod ochranou tak mocného ducha!

Vírou v moc vzrůstá moc sama. Tím vysvětleno, proč tento druh lidských obětí — jejž třeba lišiti od kanibalismu, byť i kanibalské hody provázely obyčejně lidské oběti — nalézáme právě a hlavně u kmenů výbojných a v před v civilisaci postupujících. — Tuť má heslo „Cujus regio, hujus religio" ještě oprávněnosť. Podrobený kmen musil uznati mocného ducha a vítěz neměl ani logicky ani politicky příčiny, proč by podmaněným duchům jsoucnosť upíral; naopak nevadilo mu pranic, vzdával-li i on jim poctu, holduje takto statečnosti poraženého nepřítele, aby vlastní sláva jeho tím více vynikla. — Takto vznikly soustavy lidského združení a zárodky ku mythologii. —

Naopak máme dokladů hojnosť, kterak duch spolu s kmenem svým ponenáhlu zaniká. Tak na př. dle C. Blinda upadá jméno kaferského Omfo-omkula v zapomenutí, ba i v nevážnosť, ježto osvědčil se býti málomocným. Na některých místech posílá již matka děti, chtíc se jich na chvíli zbaviti, neb nechtíc vyhověti jich žádosti, z chýše s poznámkou: „Zavolej Omfo-omkula!" neb „Jdi a pověz to Omfo-omkulovi!" — Podobně zmírá i „veliký duch" Indiánů; dle vlastního jich tvrzení již prý se nezjevuje, o nic se nestará a nechce býti znepokojován (W. III., 177). Tu sluší se též zmíniti o jednom rudimentu, zasahujícím daleko v dobu historickou. Dotkli jsme se již obyčeje, pozříti prvorozené dítě za příčinou sesílení vlastní duše; seznali jsme také, kterak ponenáhlu seznána byla souvislosť dítěte s ploditelem: i není nám tedy temným mrav, přinášeti nejvyššímu předku kmene v oběť prvorozence.

Než třeba nám míti zření též ke druhému způsobu lidských obětí, t. j. k *ne*krvavému usmrcení člověka, jehož smysl jest, aby odloučená duše jeho přidružila se k jiné duši a obě duše tedy potrvaly v témže poměru, v jakém byly za živa. Proto vidíme, kterak lidé, zemřel-li otec rodiny, pohlavár a p., zahrabávali, upalovali neb bez krve proliti rdousili otroky (a těmi byly prvotně ženy) za tím účelem, aby provázeli jako „služební duchové" pána svého na „onen svět".

Zejména určité zprávy máme o kmenech indického archipelagu: Kajanové na Borneu usmrcují otroky, aby zemřelé následovali: dříve

[1]) Dle Strabona (15, 732) neobětovali Peršané bohům nic, leč krev.

však, než-li je zabijí, kladou jim příbuzní důtklivě „na srdce“, aby až k pánu svému přijdou, byli ho poslušni i jemu věrni, od něho se nevzdalovali a jej chránili (T. I., 451.) Idaanové se domnívají, že všichni, jež za života svého pobili, jim po smrti jako parobové budou sloužiti (T. I., 452), což ovšem pro cestovatele jest představa velmi nebezpečná. S představou tou souvisí zejm. také pověstný druhdy lov Dajáků na hlavy; mínili totiž, že, mnoho-li kdo z nich si zaopatří hlav, tolikéž duchů jemu po smrti bude služebno. Po zemřelém smutnili Dajákové tak dlouho, dokud jemu nezaopatřili hlavu, t. j. služebného ducha; mladý muž nesměl se dříve oženiti, dokud si nezjednal hlavu; slovem, vražda k vůli hlavám stala se takořka „národním sportem“, o němž jeden z Dajáků takto se vyjádřil: „Běloši čtou knihy; my sháníme se po hlavách!“ (T. I., 452).

Neméně děsné zprávy máme z ostrovů „Fidži“ v Tichém oceáně, kde až do nedávna při pohřbu pohlavára hlavní oddíl smutečních slavností záležel ve rdoušení jeho žen, otroků a přátel. Jich mrtvoly označovány jako „tráva k vystlání hrobu“ (T. I., 453).

Osagové v Americe nakupili nad mrtvolou hromadu kamení a zarazili do ní žerď ozdobenou skalpem nepřítele; mínili, že duch oskalpovaného bude pohřbenému bojovníku v kraji duchů poddán (T. I., 454). Za týmž účelem rdousili Karibové na hrobě zemřelého všechny jeho otroky (W. III., 387; T. I, 454). Totéž spatřujeme u domorodců celé východní, střední a západní Afriky. Pohlavár Vadoů pochovává se sedě v jámě, a s ním živý otrok a otrokyně, načež všichni se zasypou. U Uňamvézů vkládá se pohlavár do jámy sedě na nízké stoličce a drže v ruce kopí. Spolu do hrobu k němu dává se tré živých otroků, jakož i hrnek plný tuzemského nápoje. Ceremonie končí se kvasem na mohyle nade všemi nasypané . . . V Bonny obětují dědům každých tré roků nejkrásnější pannu.[1]) Dívce, jež byla za tím účelem vyhlédnuta, splňuje se všeliké přání a vše, čeho se jen dotkne, náleží jí.[2]) Též obětují dědům zajatce, jichž hlavy staví pak v pořadí před stánkem kmenového fetiše, kdežto ostatní údy rozřezávají, v kotlích vaří a při hostině společně pojídají.[3]) Též Kruové obětují svému stromu — fetiši — občas zajatce (W. II., 197, 198).

Zemřel-li král dahomejský, táhl v Ku-to-men (zemi mrtvých) v průvodu duchů několika set žen, kleštěnců, zpěváků, bubeníků a vojáků (T. I., 455; II., 80)[4]) a u starých Peruánů usmrcováno při úmrtí

---

[1]) Holman: „A voyage round the world.“ Lond. 1834, I., 378:

[2]) J. Smith: Trade and travels in the Gulf of Guinea. Lond. 1851, 60, 68.

[3]) Ibid. 82. —

[4]) Dle franc. missionáře P. Chautarda, který vrátiv se z pětiletého pobytu v Dahome, měl letos dne 18. května v zeměpisné společnosti v Lyoně přednášku, trvají oběti ty dosud a obnášejí ročně několik tisíc. Král Gheso, otec nyní vládnoucího krále Gle-Gle, zasazoval se o to marně, aby barbarský tento zvyk alespoň poněkud zmírnil. Byl horlivci otráven, a Gle-Gle musel, aby si opět u národu svého zjednal důvěru, obětovati 3000 zajatců duším předků. Maje dýmku v ústech, byl osobně přítomen popravám a ještě před vypuknutím nejnovějšího sporu s Francií pozval franc. residenta v Kotonu ku velikým i krutým žertvám. P. Chautard píše s hrůzou o jednotlivostech těchto lidských obětí, o „rivières de sang“ a „monceaux d'ossements humains.“ („Ausland“ 1890, č. 23, 458.)

inky nebo jiného slavného muže často až na tisíce žen a otroků.[1]) Upalování vdov v Indii jest všeobecně známo.

17. Než ani na tom nebylo dosti; odloučená duše netoužila pouze po nápoji, pokrmu a služební družině, nýbrž také po skvostech, nářadí, zejm. však po společnosti živých. Proto shromažďovali se příbuzní a přátelé v její přítomnosti, hodovali s ní, byť i pojídali sousta méně významná; poprvé činili tak v den pohřbu — třeby, později častěji k její upomínce — tryzny. Bylo-li u živých obyčejem obveselovati a rozjařovati mysl zpěvem, tancem, hrou, stalo se to obřadním výkonem pocty zemřelých: pořádány jsou slavnosti, hry, tance na počesť duchům.

Karibové pochovávali spolu se zemřelým pohlavárem jeho psy a zbraně; černochové na Guinei kladli do hrobu proslaveného muže krásná roucha, zlaté fetiše, korály, perly a jiné skvosty, aby jich užívati mohl v záhrobí; kromě toho usmrcováni jsou pro něho při pohřebním kvasu jeho ženy a otroci (T. I., 479). Kůň bojovníka kmene Pauní usmrcuje se na jeho hrobě, aby ihned opět na něj mohl duch nebožtíka vsednouti, a u Komáčů zahrabávají se nejlepší ořové spolu s oblíbenými zbraněmi a dýmkou zemřelého. Tungusové pochovávají spolu s mrtvou koně, šíp a luk, aby duch mohl jich upotřebiti na šťastných honitbách v zemi odloučených duší. Podobně Patagonci dle D'Orbigny-ho. V Tonkínu dokonce, zemřel-li kníže, byla schytána i zvěř a házena do vody, aby duch jeho měl co loviti na „onom světě". W. G. Palgrave vypravuje o Arabech, že zabíjejí na mohyle zemřelého svého druha velblouda, aby mohl na něm jezditi. Aztékové dávali zemřelému do rukou láhev s vodou na dálnou cestu v říš duchů, jakož i plášť, aby chráněn byl před větry. U Estonců v sev. Evropě nastupovala duše zemřelého svou pouť, jsouc řádně opatřena jehlou a nití, kartáčem na vlasy a mýdlem, chlebem, kořalkou a penězi aneb, byla-li dítkem, nějakou hračkou, kdežto Eskymáci dle svědectví Cranzova kladou do hrobu dítěte hlavu psa, aby duše jeho provázela dítko v říš duchů (T. I., 480).

Pominouce pohřebních kvasů vzdělaných národů starověku, jako Egypťanů[2]), Assýrů[3]) a Řeků,[4]) zmíníme se ještě jen stručně o zvycích starých Isra'elitů, pokud o nich můžeme souditi ze zpráv biblických pisatelů. Zemřel-li někdo, trhali mužové své řízy (II Sam. 1, 11; Jer. 41, 5), rvali si vousy (Jer. 48, 37; Iz. 15, 2), vystřihovali si lysiny (Jer. 16, 6; 47, 5 a 48, 37; Mich. 1, 16; Am. 8, 10; Iz. 22, 12), ba činili si do těla neb do rukou i řezy (Jer. 16, 6; 41, 5; 47, 5; Jer. 48, 37). Ženy plačíce vrhaly se k zemi (Iz. 3, 26), volajíce: Hô hô neb hâj s dodatkem „můj bratr" resp. „má sestra" neb „pán". Zároveň nastal půst, jenž skončen teprve na večer, kdy pořádán pohřební kvas, t. j. oběť pro odloučenou duši.[5]) A že tu jde o rudiment animismu, vy-

[1]) Ad. Wuttke „Geschichte des Heidenthums". Breslau 1852, 309.
[2]) H. Brugsch: „Aegyptologie". Leipz. 1890, 70, 183.
[3]) Dr. Alfr. Jeremias: „Die bab.-ass. Vorstellungen vom Leben nach dem Tode". Leipz. 1877, 52—53.
[4]) Srv. Soph. Ajax 1156; Isocr. Panath. 638. a j.
[5]) Oort: „De doodenvereering bij de Israeliten" v „Theologisch Tijdschrift XV. Leiden 1881) 355 a násl.

svítá jednak z toho, že dle jahvistických pisatelů každý případ úmrtí dům, v němž se udál, po 7denní smuteční dobu znečistil, t. j. pozůstalé od obětování Jahvemu vylučoval, že také požívání „smutečního chleba" znečišťovalo a jednak, že dle rituálu o přinášení desátků (Dt. 26, 14) obětující musel se zapřisáhnouti, že nic z toho „nepojedl v době svého smutku a že nic z toho nedal mrtvému", neboť nic ze „smutečního chleba" nesmělo se dostati na oltář Jahveho (Oz. 9, 4). To dokazuje i ostřihování a zraňování se za tím účelem, aby se zjednala přízeň ducha, aby neobcházel a neškodil — zvyk, který nalézáme též u Arabů[1]) a jinde.

18. Takto snažil se tedy syn přírody si nakloniti, získati odloučené duše či duchy. Jako pak pokrevního pobratimství účelem bylo zjednati na základě surově-smyslném úzký poměr mezi živými lidmi a to se závazkem ke krevní pomstě a pohrobní péči, tedy krevní pobratimství se odnášelo i k duši odloučené, tak bylo možno učiniti také bezprostředně smlouvu s duchem. Duch slíbil udíleti štěstí a požehnání a v odměnu jemu člověk dary a oběti: člověk měl třeba jeho rady a pomoci; duchové naopak ošetřování, pocty prokazované člověkem; nastal mezi nimi tedy jakýsi poměr potřebnosti, potřeby. — Velmi poučnou jest pověsť biblická o Ja'akobovi (Gen. 28, 20; 35, 2—3). Když se byl jemu ve snu zjevil El, pomazal Ja'akob probudiv se, kámen, na němž hlavu měl uloženu, a nazval jej „Bêt-El", t. j. Stánek Ela[2]) a slíbil duchu, že uzná jej za svého pána, ač zdaří-li se mu cesta, již zamýšlí vykonati. Zavázali se tedy spolu jako muž s mužem: každý musí dostáti svému slovu, ale prozřetelný člověk žádá, aby duch dobrým příkladem předcházel. Když pak Ja'akobovi se stalo, jak si byl přál, splnil i on svůj slib a uznává on i celý jeho kmen (potomstvo II. kr. 23, 14) Ela, kterýž byl jej „vyslyšel v den tísně" a všude s ním „na cestách byl, kudy se bral", za svého pána.

Na této představě spočívají také zevnější známky takovéto smlouvy, t. j. některé způsoby tettovování a obřízka. Jako Australané a Asijci určitým způsobem se tettovují, tak Afričané, zejména staří Egypťané byli obřezáváni. Ježto pak Semité eufratští příliš na obřízku nedbali, lze se právem domnívati, že obřízka ke Kena'anitům (Herod. II. 86, 104; Diod. Sic. I., 28), Isra'elitům a Arabům dostala se z Egypta. Dle pověsti Ex. 4, 25 obořil se Jahve na Mošeha, vracejícího se z Midianu do krajiny zvané Gošen se ženou a synem svým, maje v úmyslu syna usmrtiti. „I vzala Cippora' kámen ostrý a uřízla předkožku synu svému a dotkla se jí nohou jeho, řkouc: „Jsi ženichem krve" („chatan dammîm"[3]). I upustil od něho Jahve'.[4]) Proto mluví se také o „krvi úmluvy" (Ex. 24, 8) a t. p.

---

[1]) L. Krehl: „Ueber die Religion der vorisl. Araber". Leipz. 1863, 3? pozn. 1. — U Hellenů (K. Bötticher „Der Baumkultus". Berl. 1856, 93) a j.

[2]) El pl. Elîm √ûl = býti silným, mocným, srv. 'êla, 'êlôn, dub, plur. 'êlîm neb 'êlôn; od své mohutnosti podobně jako lat. robur, křemelák a síla.

[3]) Chatan značí v hebr. obřízku i ženicha; v arab. zetě (srv. J. Wellhausen: „Proleg. zur Gesch. d. Volkes Israel". Berlin 1883, I., 360 a II. Ploss: „Das Kind im Brauch u. Sitte der Völker". Berlin, 1882², 343 a násl.)

[4]) Zpráva o obřízce Abrahamově (Gen. 17.) jest patrně jen *ἱερὸς λόγος* (srv. Gen. 34, 14).

19. Posléze zmíniti jest se nám ještě, že dle animistických názorů některé osoby duchem tak mohou býti zachváceny, že nabývají pak nadpřirozených i zázračných sil, povznášejí se nad prostor a čas a předvídají věci budoucí i skryté. Jako za normálních poměrů duše sídlí v těle, toto oživuje, jím myslí, mluví i jedná, abnormálních poměrů pak příčinou jest duch, který do těla vnikl: tak i duševní choroba, jíž člověk účinům okolí bývá odcizen, bdě sní, a myšlenky jeho u vidění se zhušťují, jest pouze následek toho, že duch jakýsi tělo jeho si zvolil za dočasné sídlo. Teprve, když byl démon upotřebené a znavené tělo opět opustil, vybírá se člověk opět ze svého „záchvatu“ (srv. řec. *ἐπίληψις*) a přichází zase ponenáhlu „k sobě“.

Extase taková jeví se na př. dle Rev. J. S. Wilsona u domorodců Guinejských šílenými posuňky, konvulsemi, pěnou na ústech, skutky nadpřirozené síly, sebezraňováním, skřípáním zuby a t. p. (T. II., 130). Nejinak líčí Dr. Callaway věštce u Zulů, kteří záchvaty ty připisují „dědům“ (amatongo). Nejprve cítí prorok v sobě jakousi tíhu, která leze mu tělem až do ramen, pak zří před sebou, ač bdí, živě různé předměty, jichž ve skutečnosti není; namanují se mu nápěvy, jichž nikdy neslyšel, a cítí posléz, kterak jest unášen do povětří: vše symptómy hysterie (T. II., 131). Prorok na ostrovech Sandvičských bývá napaden křečemi, tvář jeho zohyzdí se děsně, klesá a válí se po zemi, z úst vystupuje mu pěna a oči v hlavě divoce se mu koulí. Téměř řvavým hlasem a prudkými, neurčitými výkřiky vyráží ze sebe vůli ducha, již ti, kdož jej provázejí, lidu vykládají.

Tyto pathologické stavy lze ovšem nemocí neb cvikem zdokonaliti téměř do neuvěřitelna. Jako virtuós na piané dovede zároveň čísti noty a dotýkati se kláves, neb bolí-li nás zub i jazykem lze pocítiti každé uhozeni tepny a při egyptských zánětech oka pro pacienta i pouhé pomyšlení na světlo rovněž tak bolestným jest jako pro hydrofoba hučení vody, tak možno též zvýšiti duševní činnost mnohdy tak abnormálně, že ji téměř ani nepoznáváme. — Jako při nemoci nazv. „elephantiasis“ nohy nabíhají, až posléze dalece předčí tloušťku trupu a současně trup hubení a takto hrozná vzniká karrikatura lidské postavy, tak i při duševních chorobách zakládajících se na jakési fixní idei porušuje se rovnováha sil, ustupuje veškera ostatní činnost do pozadí, činíc místo jediné této idei.

Proto jsou rozenými věštci a kouzelníky lidé lehce vznětliví a nervósní. Tak u Karénů a Patagoňanů pokládali se ti, kdož trpěli občasnou padoucnicí neb tancem sv. Víta, za zvláštní vyvolence duchů; a mezi sibiřskými kmeny volí a vychovávají si šamánové děti podrobené konvulsím za jedině důstojné své nástupce (T. II., 132). — Věštec ostrovů „Fidži“ usedá si na bobek a pohlíží nepohnutě i mlčky na jakýsi lesklý předmět neb velrybí kostici; již za chvíli možno pozorovati, kterak se začíná chvíti; chvění to se stupňuje, žíly nabíhají; slyšíme, jakoby sténal a cosi mumlal. V tom vjede do něho duch a věštec maje vypoulené oči, bledý obličej, bezbarvé pysky, poté se na celém

těle, pronáši hlasem neobyčejným a téměř ani lidskému podobným, nesouvislé skřeky, soud neb vůli velikého ducha — pak mizí opět symptómy zběsilosti, až posléze, když duch jej byl opustil, plaše se kolem sebe rozhlíží a „k sobě" přichází.

Patagónský kouzelník počíná své „čáry" bubnováním a chřestěním, až posléze upadá ve skutečný neb líčený epileptický záchvat; duch jej posedá a z něho slabým a smutným hlasem odpovídá na otázky, jež mu byly předloženy; čaroděj u divých Veddů na ostrově Ceyloně uvádí se v extasi tančením; josakidové (věštci) u amerických domorodců a kibetové (zaklínači) a bojé-ové (kouzelníci) u Abiponů připravují se pro stav konvulsivní podrážděnosti dlouhým postem o samotě v poušti, kdež usedají a tak dlouho všelikého pokrmu se zdržují, až dostaví se hallucinace, jež pro ně mají význam skutečných zjevů. P. Dobrizhoffer, jenž dlouhá léta mezi Abipony dlel, píše doslovně: „Vždy zdálo se mi pravděpodobným, že tito lotři si zjednávají dlouhým postem atrofii mozku a jakýsi způsob šílenství, pokládajíce se pak za moudřejší ostatních a vydávajíce se za čaroděje. Tak obelhávají zprvu sami sebe a pak jiné." (T. II., 414—415). Také opojnými zelinami, jedovatými výpary, kouřením tabáku a p. připravují se kouzelníci Omaguů v Brasilii, Peruánů, Indiánů v Darii a Delavarů (T. II., 418—419) ke své činnosti. —

Pozorujeme-li nestranně jednání těchto proroků a věštců, bylo by nesrdečným i mylným, kdybychom neviděli v nich leč pouhý hokuspokus neb podvod; naopak nutno o lidech těch, pokud o nich máme zprávy, souditi, že poctivě, v plném přesvědčení se věnují svému povolání, že, nedbajíce svého zdraví i nebezpečí, umělým drážděním svého nervstva se snaží prokázati svým druhům důležitou službu a že užívají veliké své moci — již jako nejosvícenější měli a mají — pouze ku všeobecnému dobru. — Tu a tam dějí se snad podvody, když v jednotlivcích byla již vyhasla víra; než důvod jich vzniku byl čistý, a prorok, který postem, omamujícími zelinami a p. umělé hallucinace si zjednává, ztuhlýma, jiskřícíma očima, napuchlým, zpotvořeným obličejem vůli ducha shromážděnému lidu zvěstuje, takový muž má svou horlivostí i poctivostí o své vrstevníky rovněž takovou zásluhu, jako kterýkoli z nejslavnějších jich reků a bojovníků, jehož činy velebí se v národních písních.

Člověku nevědomému, který nečiní ještě rozdílu mezi obrazy snů a skutečnosti, často záleželo as velice na tom, by zvěděl vůli ducha neb dostal od něho jakési rady, i vzýval své dědy, aby přiblížili se k němu ve spánku; oni však se nedostavovali; pátral tedy po prostředcích, by sám k nim se mohl přiblížiti, a to kdykoliv by chtěl, a aby nemusel čekati, až dostaví se k němu. Jsa veden zkušeností, jíž nabyl bloudě na poušti, kdy člověk hladov, žízniv, vysílen upadá v polosnění, v němž různé mizející a rozplývající se obrazy před ním se vynořují a teprve když byl dostihl pramene a svlažil žhavé své rty, opět mizí, snažil se tímto způsobem, hladem a žízní (tedy přísným postem), který tím účinnějším byl v krajinách horkých a o samotě, kdy smysly všech jiných dojmů jsou prosty, zjednati sobě přístup ve svět mimosmyslný.

Než v důležitých případech nedostačovalo ani dráždění nervů postem o samotě (na pouštích, odlehlých horách, jeskyních a p.); naskytly se rozpaky, jimž bylo třeba rychle učiniti přítrž. Bylo nutno hledati tedy dráždidel silnějších, aby člověk od duchů rady neb pomoci nabyti mohl. I tomuto přání vyhověla člověku nahodilá zkušenost; pojídaje různé byliny, věděl, že požitek některých nad míru mysl jeho rozčilil, jemu příjemné obrazy před zemdlenýma očima vykouzlil, zrak i sluch zbystřil, do snění ve bdění jej uvedl a takto přiblížil k říši duchů.

Ale ani narkósa nečinila vždy zadost všem požadavkům: hallucinace trvalým postem dostačovaly snad jednotlivcům, nikoli však lidu prahnoucímu po brzkém zodpovídání otázek; věštec nemohl také užívati stále omamujících zelin; měl třeba opět delší doby, než z únavy se vybral — jinak by byla stihla jej brzy šílenost; omezeno tedy časem umělé rozčilování na řidší a jen důležitější případy a k zodpovídání jednotlivých otázek užito prostředku nejjednoduššího, s nímž shledáváme se téměř u veškerých kmenů i národů, totiž m e t á n í ž r e b ů (losů).

20. Přechod k i d o l a t r i i a p o l y t h e i s m u jest téměř nevystihlý. Nepatrným ořezáním, zformováním neb natřením barvou mění se kus surového dřeva, hlíny neb kamene v m o d l u (idól). A z t é k a, který neohrabanému idólu svému vléval do úst krev obětovaného člověka a pak je ucpal srdcem lidským; O s t j á k a, který fetiše svého šatí, misu před jeho ústy denně jíchou naplňuje a, není-li s ním spokojen, jej tluče a pak opět obléká a krmí; L a p o n c e, kteří se domnívali, že šeredni jich fetišové o své vůli si mohou vyjíti na procházku: E s t o n c e, kteří žasli, že idoly jejich nekrvácely, když je byl křesťanský misionář Dětřich rozbil — lze spíše prohlásiti za polytheisty neb modloslužebníky než za fetišisty.

Podobně N o v o s e e l a n ďa n é a domorodci S p o l e č e n s k ý c h o s t r o v ů mají již dle kapitána C o o k a vyřezávané malé dřevěné idóly, o nichž míní, že v každém sídlí atua či děd, a s nimiž náruživé a jako se živými bytostmi rozmlouvají a je do látek zabalují. Také dřevěné vyřezávané modly v P o l y n e s i i dle zprávy E l l i s o v y jsou buď sídla duchů zemřelých (Tii) neb duchů vyššího řádu a větší moci (Tu). Také některé čeledi D a j á k ů vzmohly se již a staví si na cestách nahé figury mužské i ženské, jichž hlavu pokrývají kůrou, po bok jim zavěšují košík z ořechu betelového a do rukou dávají krátké dřevce. Jsou osídleny duchy, kteří chrání vesnice i okolí a toho, kdož jedná proti jich vůli, prudkou zimnicí neb jinou nemocí stíhají. (T. II., 171, 175, 381, 382).

Jest tedy naprosto mylno, prohlašuje-li kdo fetišismus za zvratný krok od dokonalejších představ náboženských. Názor takový jest jen zbytkem oněch dávno již překonaných theorií o t. zv. „prazjevení“, které i od samých střízlivějších theologů nové doby byly zavrženy.

Rovněž nelze vědě zastávati mínění, jež vysvětluje fetišismus záměnou symbolu a božstva. Výklad ten jest již tím nešťastný, ježto symboly jsou právě symboly, t. j. věci a výkony sproštěné prvotního svého významu, a na zemi tedy nic nepočíná jako symbol, nýbrž vše prvotně se míní ve vlastním smyslu. Obyčejně uváděný pak důvod, že musel býti

pojem „božského“ dříve, nežli mohl býti spojen s nějakým předmětem, spočívá na chybném závěru, neboť „bůh“ na stanovisku fetišismu značí tolik jako „duch nadlidské síly“ a tímto duchem byla prvotně odloučená duše jakéhosi pohlavára neb vládce. Víra v ducha a nikoliv víra v boha vysvětluje tudíž fetišismus, který není leč obdobou animismu, t. j. víry, že v přírodě bytují duše zemřelých č. duchové, kteří jsou s to činně zasahovati v osudy lidské; víry, která vznikla opět z primitivních představ o stavu člověka po smrti.*

O realismu uměleckém.

Napsal dr. O. Hostinský

(Pokračování.)

Dosud mluvili jsme docela povšechně o „pravdě umělecké“; stačilo to k označení vlastní esthetické stránky realismu oproti myšlenkovému obsahu, světovému názoru a praktické tendenci, jež v době naší rády se s ním sdružují. Jenom o rozdílu a poměru mezi esthetickou a theoretickou pravdivostí obrazu učiněna byla mimochodem zmínka. Nyní přihlédneme k samotnému jádru věci a povšimneme si především některých běžných omylů.

Sotva kdo bude na umění všude a vždy žádati naprostou, bezvýminečnou pravdivost věcnou, to jest tvrditi, že umělec smí nám podávati v díle svém pouze to, co stalo se nebo jest ve skutečnosti, a ovšem i pouze tak, jak se to stalo a jak to jest. Takovouto svrchovanou pravdou **historickou**, která by jak v celku díla uměleckého, tak i v každinkém jeho rysu jednotlivém spatřovala naprosto věrný obraz skutečného života a skutečné přírody, byla by vyloučena všechna vynalézavost umělcova. A přece pokud lidstvo lidstvem bude, nevyhyne z něho živý smysl pro báj, legendu, pověst, báchorku, jichž umělecké podání dávno již se vymanilo z pout živé víry, vyhovujíc i jako pouhá hra fantasie oné vrozené nám téměř instinktivní básnivosti, jíž ani sebe

* V minulém čísle zůstaly nedopatřením některé omyly tiskové:

str. 364 pozn. 3. má státi místo u*u*ihanatum: u*z*ihan atum
„ 365 „ 1. „ „ „ Paris *něm.* Leipz: Paris — Leipz.
„ 366 1 řádka shora vynech: svým
„ „ 4 „ „ má státi místo Vasu*h*imové: Vasu*k*imové
„ „ 18 „ „ „ „ „ Abd: ʻAbd
„ „ 19 „ „ „ „ „ Ady: ʻAdy
„ „ 21 „ „ „ „ „ La akat: La ʻakat
„ 372 8 „ „ připoj za nejsou: duchové
„ 374 pozn. 3. čti místo C. P. Fiale: C. P. Tiele.

chladnější rozumnost nemůže v člověku na dobro udusiti, ana básnivost ta patří mezi nejpodstatnější zdroje a znaky činnosti umělecké.

Než, ačkoliv není se co báti, že by někdo požadavek takové naprosté pravdy historické mohl bráti přímo, ve smyslu nejpřísnějším a nejkrajnějším, přece nepřímo názor takový bývá obsažen v domněnce dosti rozšířené, že umělecké dílo, které předvádí nám skutečnou událost, již tím stává se realistickým, když pravdě dějinné neodporuje, nýbrž úplně s ní se shoduje. Touto cestou může se umělec zajisté dostati k realismu, vypisuje-li nám příběh, jejž mohl sám stopovati až do nejmenších podrobností, tedy při látkách, jež čerpá ze zkušenosti buď své vlastní buď alespoň svědků takových, že zpráva jejich vlastní zkušenost úplně mu nahrazuje. S tím však, co po výtce nazýváme uměním historickým, má se to jinak. Historické prameny, čím dále do minulosti sahají, tím bývají málomluvnější, obyčejně musíme býti rádi, podařilo-li se zjistiti holé faktum, poznati hlavní jeho příčiny nebo následky, a jen zřídka zvídáme některé charakteristické podrobnosti, a to kusé, úryvkovité, nesouvislé. Jest na bíle dni, že k utvoření obrazu v pravdě realistického potřebí jest více: neběží umělci jen o nejhrubší rysy zjevu, o pouhou kostru dějovou, nýbrž, a to především, o drobnou výplň těchto rysů, této kostry. Výplň ta u básníka na př. je hlavně psychologická; a právě ono jemné a přece bohaté předivo myšlenek, způsob jich slovesného vyjadřování a činného uskutečňování rozhoduje o realismu, nikoliv pouhá shoda s prostým historickým faktem, jež lze vypravovati třeba několika krátkými větami. Slovem, o realismu díla básnického nerozhoduje historická pověřenost toho, **co** se děje, nýbrž psychologická pravděpodobnosť a přirozenost způsobu, **jak** se to děje.

Zajímavým příkladem je **Stroupežnického** „Václav Hrobčický z Hrobčic“. Hra ta bez odporu znamená valný pokrok naší dramatické literatury smeru realistického a zároveň se **Stolbovou** „Závětí“ je nejvážnějším zastoupením tohoto směru. Bylo řečeno, že děj „Hrobčického“ založen jest na příhodě skutečné, že je historicky pravdivý. Ale zabezpečuje tato historická pravdivost sama o sobě již realistický ráz dramatu? Nikoliv. To, co z listů a pamětí snad víme o tuhém sporu mezi neustupným šlechticem a neustupným sedlákem, mohlo by se jednak podati s nejrealističtější jadrností, jednak zase s nejpovrchnější šablonovitostí, a objektivní povahy skutkové mohlo by šetřeno býti stejně v obou případech: jenom ona s vrchu dotčená drobná psychologická výplň v rámci dějovém byla by různá. Do jisté míry ostatně **Stroupežnického** hra samotná je toho dokladem. Na ději a tudíž i na jeho historické pravdivosti mají stejný podíl i sedlák i pán; a přece scény, v nichž předvádí se nám život selský, rozhodně jsou pravdivější a v každém ohledu zdařilejší, nežli ty, které odehrávají se v kruhu šlechtickém. V oněch scénách selských spočívá vlastní realistická síla dramatu, v nich jeví se i značný pokrok naproti „Našim furiantům“ téhož autora, jimž právě se stanoviska realistického sluší vytknouti jakési neurčité kolísání mezi holou, neuprosnou pravdou a satirickou karikaturou. S druhé strany pak život v rodině Hrobčických předvádí se nám způsobem takovým, že příslušné výjevy celkem nepovznášejí se valně nad podobná líčení v naší konvencionální literatuře divadelní a románové. —

Požadavek pravdy historické ostatně formuluje se někdy i tak, že básník — a umělec vůbec — nemá nám podávati ničeho, čeho sám osobně nezažil nebo neviděl. Na první pohled zdá se to býti nárok docela spravedlivý a přirozený. Avšak nesmíme zapomínati, že ani vědě není vlastní zkušenost jediným pramenem poznání, že i ona utíká se ke zkušenosti cizí, kde vlastní jí nestačí. Tím méně pak umění lze obmezovati zásadním vylučováním všeho toho, co umělec zná toliko prostřednictvím jiných. Arci jako ve vědě i v umění jednak kritika pramenů, z nichž cizí zkušenost se čerpá, jest věcí velmi důležitou, jednak použití zkušenosti cizí podmíněno jest úplným pochopením a porozuměním jejím. Tudíž i umění realistické nejenom může, ale na mnoze i musí sahati k hodnověrným pramenům zkušenosti cizí, úspěchů však dochází ovšem jenom tenkráte, když umělec do cizí zkušenosti té dovede se dokonale vpraviti, vžíti, když si ji přisvojí tak, jakoby byla jeho vlastní. Ale toto poslední není zvláštností umění realistického, to žádati sluší na každém vážném uměleckém díle vůbec, a není snad umělce, jenž by o sobě nebyl přesvědčen, že požadavku tomu dokonale vyhovuje. Avšak má-li umělecké dílo nad to slouti realistickým, musí k oné ovšem nezbytné podmínce subjektivní přistoupiti ještě něco jiného: svrchovaná přesvědčivost celého zjevu, a tu nelze hledati nikde jinde, než v čistě objektivní, věcné stránce výtvoru. Zde dosti často ubližuje se zejména básníkům lyrickým, jichž básně činí dojem hledanosti, strojenosti, neupřímnosti; říká se jim: neprožili, neprocítili jste to, nebásníte od srdce", oni pak, majíce snad plné vědomí toho, že psali svou krví, že nikterak nechtěli lháti, roztrpčují se tím a divme se pak, když odměňují se kritice zlostnými epigramy! Chybou básní takových — ne sice vždy, ale dozajista častěji, než se obecně předpokládá — není nedostatek citu a zkušenosti, nýbrž prostě nedostatek umění básnického. Neníť pravda, že stačí jen zažiti něco a cítiti to hluboce, výraz slovesný že pak sám se dostaví; neboť každý citupłný člověk není ještě lyrikem, cit musí se doplniti zvláštním nadáním uměleckým, má-li z něho býti dobrá báseň. Samo sebou rozumí se, že uměním tím není míněna plynnost veršů nebo květnatost dikce, nýbrž jednak způsobilost, dívati se objektivně na vlastní své hnutí duševní a rozebírati je klidně, jednak dovednost, vybírati právě ty stránky a ty podrobnosti vniterních dějů, které nejjistěji najdou ohlas v mysli čtoucího. Z toho, že někdo cit svůj neumí po básnicku vyjádřiti, neplyne ještě, že citu toho nepoznal, jako z nepodařeného obrazu koně nesmíme souditi, že původce jeho koně neviděl — je to dokonce snad výborný koňař, ale pohříchu špatný malíř.

* *
*

Realismus umělecký není tedy dán ani historickou pravdivostí, t. j. skutečností zobrazeného předmětu, ani osobní zkušeností umělcovou, nezakládá se výhradně na pravdě v nejvlastnějším slova toho smyslu, nýbrž na pravděpodobnosti obrazu. Avšak stupně pravděpodobnosti jsou velice rozmanité; bez bližšího určení byl by tudíž pojem ten znakem

příliš nespolehlivým. I sluší především vyloučiti onen výklad, jenž pravému pochopení realismu je v cestě i tam, kde o dobré vůli pochybovati nelze. Leckdo totiž domnívá se, že umělecké dílo stává se realistickým tenkráte, když je ve všem správné. Vyhovuje-li malba všem zákonům anatomie, perspektivy, optiky, tak že předměty zdají se tělesně státi před divákem, je-li tudíž její plastičnost co možná největší a nehřeší-li krom toho ani proti zákonům mimiky a psychologie, ani proti výzkumům archeologie atd., prohlašuje se již za „realisticky pravdivou". Ale čím je všechna tato správnost a zákonitost pro zjev uměleckého díla? Ničím více, nežli podmínkou a zárukou pouhé jeho možnosti. Kdyby malíř nešetřil anatomie a perspektivy, podával by nám prostě tvary nemožné, od nichž bychom se odvraceli s nevolí; tím však, že hrubé chyby té se nedopouští, nevstoupil ještě do řady realistů. Jest správnost zajisté důležitým činitelem veškerého umění, tudíž i realistického, ale nikoliv charakteristickou známkou tohoto posledního. Michelangelo byl jedním z největších idealistů všech dob — a přece co do znalosti anatomie a perspektivy nepřekonal ho nikdo z vrstevníků. Ba, obraz může dokonalou plastikou svou způsobiti přímo úžas: schází-li mu jistá vlastnost, která nikterak nedá se vymoci pouhou správností, t. j. plná přesvědčivost, nenazve ho nikdo realistickým, kdežto realistickým může ovšem býti i nejzběžnější náčrtek beze stínu a bez barvy, jen když ty třeba dosti sporé rysy, které nám předvádí, činí dojem neztenčené konkrétnosti. Vždyť snaha po přesnosti a správnosti perspektivní, anatomické, archaeologické atd., ovládá-li mysl umělcovu tak výhradně, že všechno ostatní se jí podřizuje, vede snadno ke ztrnulosti „akademické", pravému to opaku realismu. Zajisté pochopíme proč: správnost zakládá se na zákonech vždy všeobecných, theoretických, s nichž konkrétnost všechna jest již setřena, i když abstrahovány jsou ze skutečnosti, a někdy (při perspektivě) lze jí docíliti také pouhou mathematickou konstrukcí. To však, co nazýváme realismem uměleckým, nespokojuje se abstraktní zákonitostí, nýbrž vyžaduje životní svěžesti dojmu naskrze konkrétního.

A nejinak, než v malířství, má se to i v umění básnickém. Ani zde nesmí umělec přestati na pouhé správnosti psychologické, chce-li právem slouti realistou. Nesprávné nebo jakýmkoliv způsobem nedostatečné motivování na př. básníku idealistovi o nic méně neodpouštíme, než realistovi; nezřídka dokonce při konvencionelní básni, poskytující toliko hrubší obrysy psychologické, podobný poklesek více ještě bije do očí, nežli při jiné, která množstvím realistických podrobností pozornost čtenářovu od něho odvádí. Proč lidé věří halucinacím a na okamžik také fantazům a živým snům, i když obsahují třeba čirý nesmysl? Patrně pro jejich konkrétnost neodolatelně přesvědčivou, poněvadž veškeré kontroly zbavenou. Dobře poukázal tuším Kirchbach k tomu, že právě Shakespearovi, naivnímu to realistovi, tolik vyčítá se pravděnepodobností a že Schiller rozhodně pečlivěji a přesněji motivoval, než Göthe, jenž leccos zamlčel, co doplňovati má čtenář z vlastní své zkušenosti životní. —

Musíme tedy i zde býti opatrni a nestotožňovati s realismem to, čeho žádati sluší na každém uměleckém díle bez rozdílu směru a slohu, jen

když v něm uložen je kus poctivé snahy, kus vážné práce. Realismem není na dobro vyčerpán pojem umění, nýbrž označen jeden toliko směr jeho — dnes arci musíme říci, že ten, jemuž náleží nejbližší budoucnost. Proto vyhledávání stop realismu v dobách minulých, v klassickém umění všech národů příliš snadně uvádí na scestí, nekoná-li se dosti střízlivě a nepředpojatě Sofokles a Dostojevský na př. mají mnoho, velmi mnoho společného — ale věru jen nepatrnou částí toho jsou rysy v nynějším slova toho smyslu realistické; velcí básníci podávají sobě ruce i přes propasti. A není-liž mezi dramatem Sofokleovým a románem Dostojevského skutečná propast? Či jak máme různost tu, která nezáleží jenom na jiném obsahu myšlenkovém, nýbrž, a to především, na jiném způsobu tvoření uměleckého, naznačiti, ne-li tak, že onde spatřujeme umění idealistické s nejjemnějším taktem stilisované, zde pak umění realistické, s nejpečlivější upřímností vypozorované?

* * *

Realismus žádá více než možnost, pouhou správností zaručenou, žádá pravděpodobnost svrchovanou, neboť jen ta je dokonale přesvědčivá. Arci musíme slovu tomu dáti pravý výklad. Neběží zde o hrubou illusi, o všední klam — s tím pravé umění vůbec nemá co činiti. Žádné dílo umělecké nemůže se vyrovnati skutečnosti — uvidíme později, z jak rozmanitých to příčin —, ale těch několik rysů se skutečnosti shodných, jež nám podává, má působiti tak mocně, že fantasie naše netoliko to, co schází, sama bezděčně doplňuje, nýbrž z této činnosti své ani žádným positivním nedostatkem obrazu vyrušovati se nedává. Rozum náš nedá se klamati uměleckým dílem, ale fantasie, uchvácená jednou jeho stránkou, s neúmornou vytrvalostí doceluje a opravuje, čeho třeba. Proto chloubou umělcovou není úzkostlivé odstraňování a zakrývaní toho, čím umělecké dílo od skutečnosti lišiti se musí, nýbrž ona síla charakteristiky, pro kterou na všechno to zapomínáme. Tato aesthetická illuse (kterou však nesmíme zaměňovati s illusí psychologickou, poněvadž obraz umělecký za pravdu nikterak se nevydává) ovšem je cílem všeho tvoření uměleckého, ale přesvědčili jsme se již, že nemusí se k ní pracovati vždy celým, velkým apparátem veškerých prostředků technických, že nezřídka několik málo smělých črt tužkou na papír vržených lépe ji slouží, než sebe podrobnější malba pečlivé stínovaná.

Realismus pak žádá, aby tato esthetická vidina uměleckou illusí z fantasie naší vykouzlená — nikoliv snad pouhý obraz samotný, rozumem střízlivě pojatý — snesla srovnání se skutečností, aby ve všem s ní se shodovala a v ničem jí neodporovala. Jak umělec k tomuto vrcholu pravděpodobnosti dospívá, bylo alespoň z části naznačeno již v průpravných úvahách této rozpravy: ke správnosti, která vlastně je povahy více negativní, vylučujíc všechno, co by se příčilo zákonům přírodním, historii atd., a k pravdě logické, která rovněž tak negativně šetří podstatných znaků věci, přistupují všeliké rysy vedlejší, nahodilé zvláštnosti, třeba i nepravidelnosti a nedostatky — ovšem naveskrz takové, jež vypozorovány jsou zkušeností. Těmito rysy dostává se obrazu nejtě-

nějšího spojení se skutečností, která pak, ožijíc ve fantasii vnimatelově, celou svou vlastní živost a bohatost propůjčuje uměleckému dílu. Zdařilý obraz tudíž není odlikou přírody nebo života, která by musila účinkovati dokonalou věrností svou, nýbrž podstatu jeho nejlépe vystihneme přirovnáním k úkonu mechanickému: jest pouhým přístrojem vybavovacím, jenž v duši naší nepřímo rozpoutati může mnohem silnější ruch, nežli jest hnutí, jím samým přímo způsobené. Malíř jedinou linií, básník jedinou frasí uvolňuje v nás mocný proud představ nejinak, nežli strojník, jenž nepatrným pohnutím ruky v pohyb uvádí obrovský parní stroj.

Vidíme nyní, na čem nejvíce záleží: onen vybavovací přístroj, ona spoušť musí býti taková, aby co možná nejvíce představ dovedla nejenom vybaviti, nýbrž i v určitém bodu soustřediti; neboť zde především stojíme o dojem intensivní. Samo sebou se rozumí, že drobné rysy, které takto sloužiti mají, nevybírají se na zdař Bůh, nýbrž podle své účinnosti, a že tato závisí na charakterističnosti, obecné srozumitelnosti, po případě i novosti jejich — avšak pravidly napřed určovati se nedá. Výběr ten vyžaduje tudíž veliké zkušenosti i životní i umělecké. Avšak ani co do množství charakteristických podrobností takových nelze stanoviti platné nějaké předpisy; někdy již počet minimální účinkuje dokonale, jindy zase je zapotřebí hojnosti co možná největší. Kromě kvality jednotlivých rysů rozhoduje zde ovšem jednak umělcova individualita vůbec, jednak jeho záměr v jednotlivém případě zvlášť.

O těchto drobných rysech, detailech, čili, jak francouzští romanopisci tomu říkají, „dokumentech“, jichž sbírání je zajisté důležitou částí studia uměleckého, panují ostatně některá nedorozumění, jež nelze zde neopraviti. Často na př. spatřuje se spása tvoření uměleckého v hromadění detailů a zapomíná se na nezbytnou při tom hospodárnost v užívání technických prostředků. Tím stává se, že někdy detaily dusí hlavní věc, že drobnostmi roztříšťuje se pozornosť a ochabuje vnímavosť pro velké obrysy a základní myšlenky díla uměleckého, alespoň u velkého obecenstva. A odtud pochází i ona oblíbená výtka modernímu realismu činěná: je prý nudný. Arci velmi často vina spočívá jenom na čtenáři nebo divákn, jenž nemá dosti klidu, dosti vážnosti a vytrvalosti, aby se náležitě věnoval uměleckému dílu, nad úroveň všednosti se povznášejícímu. Upříti však nelze, že snaha po zevrubnosti charakteristiky musí míti své meze, nemá-li zbytečným upřílišením povstati rozvláčnosť, úspěch díla ohrožující. Nebezpečí to při básnictví je ovšem mnohem větší, než při umění výtvarném; neboť to, co nejspíše způsobuje nudu, je zajisté nemírné vzrůstání básně malichernými podrobnostmi přeplněné, obraz výtvarný však sebe větší hojností detailů nenabývá rozměrů větších, a záleží jen na divákovi, chce-li detailům těm věnovati pozornosť svou čili nic. Ostatně je tušim na bíledni, že nudná rozvláčnosť nikterak není podstatou realismu, nýbrž nanejvýš chybou tvoření realistickému arci dosti blízkou a tudíž i nebezpečnou. Ale pochází všechna nuda jen od realistických detailů? Není frázovitá šablona, ke které zase směr idealistický velmi rád dospívá, stejně nudnou, ba snad ještě nudnější, poněvadž i v malých dávkách zůstává nesnesitelnou?

Jiný omyl, jenž pravé pověti o uměleckém realismu kalívá, spočívá v domnění, že nasbíráním a užitím drobných rysů charakteristických vlastní úkol umělce realisty jest již vykonán, any detaily ty, jsou-li samy pravdivé, t. j. ze skutečnosti čerpané, zaručují tím zároveň pravděpodobnost celého díla. V tom skrývá se však velké nedorozumění; mechanickým hromaděním pravdivých podrobností nepovstává ještě pravdivý celek, jako krásný nevzniká již pouhým sestavením částí o sobě krásných. Xenofon vypravuje o rozmluvě Sokratově s malířem Parrhasiem, v níž onen mimo jiné prý řekl: „Zajisté zobrazujíce krásné postavy, sbíráte, poněvadž nesnadno jest dopadnouti člověka, jenž by vše bez vady měl, s mnohých, co každý nejkrásnějšího má, i způsobujete tím, že celá těla krásnými se jeví.“ Načež umělec mu odpověděl: „Ovšem tak činíme“. A o Zeuxidovi, Parrhasiově současníku a sokovi, čteme, že když maloval obraz Heleny od Krotonských (či Agrigentských) objednaný, bylo mu dovoleno, vybrati si z celého města pět nejkrásnějších dívek, aby z toho, co na každé z nich shledal nejpůvabnějšího, sestrojil si ženskou postavu dokonalé krásy. Theorie ta oživla pak opět v době renaissanční. Avšak netřeba zajisté vykládati, že ne každé krásné čelo hodí se ke každému krásnému nosu, ke každým krásným očím, ústům atd., že z nejpůvabnějších částí složený obličej může býti i přímo nepěkný, jestliže krásné tyto části dokonale k sobě se nehodí. Eklekticismus takový bez živého smyslu pro harmonii celku — kterýžto smysl ostatně zajisté ani Parrhasiovi a Zeuxidovi, ani malířům renaissančním nescházel — jest nad míru primitivní zásadou uměleckou, již dnes nikdo nebere vážně. A tuto naivnost vzhledem ke kráse dávno odbytou měli bychom schvalovati vzhledem k pravdě? Zajisté může na př. povídka založena býti na nejzevrubnějším pozorování a plna jednotlivých rysů, jichž pravdivosť nade všechnu pochybnosť je povznesena; a přece osnova jejího děje nebo i jednotlivá povaha jakožto celek je naprosto nepřirozená, strojená, schází-li povídce ona vnitřní logika, která jeví se hlavně na rysech velkých, t. j. není-li také komposice celková dostatečně pravděpodobná. Lidské city a vášně jeví se zajisté způsobem nejrozmanitějším dle povahy, letory, vzdělání atd.; i jest patrno, že jednotlivé projevy takové nesluší oddělovati od celé osobnosti a od situace, v níž se osobnosť ta právě nalézá, že tudíž zejména básník, používající jednotlivých pozorování a zkušeností cizích, musí býti velice opatrný. Proto, odporučuje-li se spisovatelstvu pilné shledávání detailů, ať kdekoliv se vyskytují, nikdy nebudiž zapomínáno, že je to cenná sice a nezbytná pomůcka technická, ale přece jenom pomůcka k dobývání materiálu, z něhož teprve buduje se umělecké dílo dle rozumného plánu. O plánu zde arci není řeči ve smyslu šablony. Dle plánu pracuje i spisovatel, jenž věrně vypravuje příběh skutečný, historický, a malíř, jenž maluje dle přírody: zde umělec sobě celkové rysy nevymyslil, ale vybral si je hotové ze skutečnosti. Ani romanopisec, jenž píše po kapitolách, tak že třeba uprostřed děje neví ještě, jak asi jej skončí, nemusí vždy pracovati bez plánu, zde zase roste a zraje snad plán postupem práce, promyšlenosť jeho spočívá pak v tom, že každý nový krok děje důsledně plyne nejenom ze situace bezprostředně předcházející, nýbrž z celého souhrnu dosavadních událostí vůbec.

Tímto zřetelem k celku, t. j. k jeho dokonalé přirozenosti a pravděpodobnosti dovršuje se teprve realismus uměleckého díla. S pravdivými detaily rádo pracuje i umění nejkonvencionálnější, hledíc takto pláštíkem pravdy zakrývati třeba i zjevnou lež. Jeť dostatečně známo, s jakým nákladem pilných studií dle modellu, vědomostí archaeologických atd. zhotovují se někdy historické obrazy celkem svým naprosto nepravdivé a strojené, jaké množství dějepisných, zeměpisných, národopisných podrobností nepopíratelných vykazuje někdy román, jehož úhrnný děj je holou nepravdou. Proto ani díla rozhodně realistických mistrů a škol nebývají vždy stejně realistická. Zajisté na př. genre, krajina nebo podobizna z hollandské školy 17. století zcela jinak na nás působí svěžím svým realismem naprostým, bezvýminečným, nežli obraz náboženský stejného původu, na němž třeba tělo a roucho anděla přesně malovány jsou podle živého modellu lidského, křídla jeho pak neméně věrně dle perutí orlích nebo labutích. Každý zjev jest článkem v nekonečném řetězu příčinném, jehož větší nebo menší část lze nám přehlédnouti; každý zjev má tudíž své premissy. Zajisté umění může přijímati premissy jakékoliv; pokud leží mimo dílo samotné, není umělec za ně zodpovědný jako umělec, nýbrž toliko jako člověk, a teprve to, co z nich odvozuje v díle samotném, podrobeno je posouzení esthetickému. Tak výtvarné umění z mythu přijímá sfingy, kentaury a tritony, z legendy anděly a ďábly. Umění, jemuž především jde o ideální význam postav těch a o krásu linií a tvarů, k níž zavdávají příležitosť, neuráží se nepřirozeností, ba nemožností takových směsic těl lidských a zvířecích. Avšak umění, které zásadu realismu provádí ne polovičatě, nýbrž s důsledností bezohlednou, až do posledních konců — a jen na takovém umění poznáme pravou podstatu tvoření realistického —, hřeší proti vlastní zásadě své tím více, čím pravdivěji bytosti ty zobrazuje, stavíc je tím do jedné řady se skutečnými lidmi nebo zvířaty. Nepravím, že by umělec realista nikdy neměl zobrazovati podobné postavy — jen toho buďme si vědomi, že, pokud tak činí, pokud nezhostil se těchto pozůstatků umění idealistického, nelze dílo jeho považovati za poslední slovo realismu: neboť činí tradici a konvenci ústupek na úkor svého principu uměleckého.

Nebo představme si drama, jehož děj, pokud na jevišti se odehrává, od první do poslední scény je dobře motivován a vůbec psychologicky bezúhonně proveden. Avšak to, co vlastní děj předchází, minulosť jednajících osob a zevnější podmínky situace, v níž spatřujeme je na samém počátku hry, slovem všechno to, na čem již exposice se sice zakládá, co však odhalí se snad teprve v poslední scéně — chová v sobě takové pravděnepodobnosti a nemožnosti, že vymyká se to úplně z přirozeného běhu událostí skutečných. Patrně také zde nebudeme mluviti o realismu čistém, dokonalém; neboť na základech naprosto nereálných nelze budovati nic v pravdě realistického. Zajímavé jest, že již Aristoteles ve své poetice dotýká se této otázky touto poznámkou: „Deus ex machina", t. j. božství z nenadání zakročující, nemá zasahovati do děje samotného, ale může se ho užiti „ve věcech jsoucích mimo děj, buď co stalo se před tím, čeho nelze člověku věděti, neb co později, co vyžaduje předpovědi a zvěsti božské: do bohů zajisté domýšlíme se vševědoucnosti.

Bezdůvodného však nesmí nic býti ve příbězích, a jestli co, tož mimo tragedii, jako v Sofokleově Oidipodu".*) Aristoteles, jako ostatně i dramatické umění řecké samo, patrně stojí na principielním stanovisku ne realistickém, nýbrž idealistickém, výslovně připouštěje nereálné premissy děje, přes všechen svůj jinaký racionalismus.

Vidíme teď, na čem vlastně zakládá se ona svrchovaná pravděpodobnosť a plynoucí odtud neobmezená přesvědčivosť uměleckého díla v nejvlastnějším toho slova smyslu realistického. Tvůrce jeho nespokojil se přirozeností a význačností detailů, ba ani ne celkovou přirozeností toho zjevu, jenž bezprostředně staví se nám před oči, nýbrž zkoumal i všechny dohledné premissy jeho a nepřipustil žádnou, která by se zákony skutečnosti byla v nejmenším sporu, která by nebyla reálnou. Proto všechny ty nesčetné představy, jež v nás dílo jeho probouzí, bez výjimky shodují se se zkušeností naší, poukazují k ní a jsou jí zase potvrzovány, mezi oběma splétají se pevné, nezrušitelné svazky a tím umělecké dílo stává se účastným konkrétnosti věcí skutečných.

* * *

Tvoření realistické má tedy východisko své v konkrétních zjevech, jež slouží mu za vzor, a cíl svůj v konkrétním dojmu, jímž působí umělecký obraz zjevů těch. Konkrétnost je proto vlastní jádro uměleckého realismu, a to konkrétnost celého díla, se všemi podrobnostmi i se všemi premissami jeho. I nastává nám otázka, zda-li jiný způsob tvoření vůbec jest možný, zda-li to, co není realistické, vůbec může býti umělecké? Netřeba zde rozebírati pojem umění; zde stačí, máme-li na mysli to, co nazývá uměním každý nepředpojatý, jenž rozhlédl se poněkud po různých jeho odvětvích a pozoroval to, co poskytuje nám minulost i přítomnost. Rozmanitost směrů uměleckých je tak veliká, že z předu již musíme pochybovati, zda-li dá se všechno, co kdy pravým uměním bylo, t. j. co kdy lidstvu službu umění konalo, vtěsnati do jedné formule theoretické.

Ptáme se tedy: Musí vždy jen skutečnost býti podnětem tvoření uměleckého, nemůže umělec nikdy vycházeti odjinud? A musí vždy jen konkrétnost dojmů býti jeho posledním cílem, nemůže činnost jeho směřovati jinam? Kdybychom na otázky ty odpověděli ve smyslu výlučné oprávněnosti naprostého realismu, odsouzeno bylo by z největší části umění starověké a středověké a z dobré polovice i umění věku nového až do našich dnů: přestaloť by vlastně býti uměním v pravém smyslu toho slova. Takové řádění v dějinách umění bylo by arci velmi doktrinářské, velmi — nerealistické. Ostatně nepotřebujeme se ani dovolávat dávné minulosti, i dosti skromná zkušenost na poli umění současného musí nás poučiti o tom, že umělec vycházeti může také z vlastních představ svých, jež rozumem si abstrahoval a fantasií přetvořil z dojmů skutečných, avšak způsobem takovým, že ony představy od dojmů těch již značně se odchylují. Nitro člověka naplněno je myšlenkami nábožen-

*) Dle překladu Vychodilova.

skými a filosofickými, ideály společenskými, zplozenými touhou po tom, co není a co přál by si, aby bylo, vůbec všelikými ideami ať již abstraktně všeobecnými nebo názorně určitými, i vidí se zajisté umělec druhdy neodolatelně puzen, sděliti idey ty jiným, vysloviti, co se mu zdá býti vyslovení hodným, a učiniti to ovšem pomocí prostředků uměleckých. Nejde mu však jen o to, aby podal prostou zprávu o tom, co v nitru jeho se děje, asi jako epik, třeba realistický, referuje o myšlenkách, citech a tužbách svých hrdinů; nýbrž on vlastním ideám svým přikládá stejnou, ba mnohdy dokonce i větší váhu, než pomíjejícím zjevům světa skutečného, on chce objektivním, samostatným obrazem znázorniti idey ty samotné, ne pouze představiti sebe jakožto nahodilého nositele jich — slovem on dívá se na ně právě tak, jako realista dívá se na strom, na člověka, jejž maluje nebo popisuje. Nemá-liž pak plné právo, učiniti dokonalé sdělení ideí těch vlastním cílem svého tvoření uměleckého, užívati tvarů a dějů světa skutečného, bez nichž ovšem žádoucí znázorňování se neobejde, jakožto pouhých prostředků k dosažení účelu svého, a spokojiti se, jest-li účel ten dosažen, t. j. idea jasně a důrazně vyjádřena, třeba s nejnižším stupněm, ba snad i s úplným nedostatkem konkrétnosti obrazu svého?

Na stanovisku takovém stojí umělec idealista. Také on dbá především o to, aby podal nám obraz věrný — ale vzor obrazu toho, vlastní předmět jeho, nesmíme hledati ve světě skutečném, nýbrž toliko v říši umělcovy fantasie, která ideám třeba původně dosti abstraktním propůjčuje nenáhle tolik názornosti, aby vysloveny býti mohly pomocí díla výtvarného nebo slovesného. Přibližují se tedy idealista a realista k výtvoru svému se dvou stran opačných: první, kráčeje směrem od pouhé myšlenky ke skutečnosti, zastavuje se tam, kde idea nabyla dostatečné názornosti; druhý pak, ubíraje se naopak od skutečnosti k pouhé myšlence, ustává v činnosti své tenkráte, když skutečnost, abstrakcí pozbyvši své věcnosti, proměnila se mu v pouhou esthetickou vidinu. Umělecký obraz stojí uprostřed mezi myšlenkou a skutečností: on jest nejinak než myšlenka pouhou představou, z věci abstrahovanou, ne věcí samotnou, avšak se skutečností zase společnou má určitou názornost, jeví se nám tedy jednak jako první krok na dráze uskutečňování idey, jednak jako první stupeň odlesku skutečnosti v duchu lidském.

Z tohoto rozdílu plyne zásada pro posuzování uměleckých výtvorů velmi důležitá, jíž zde alespoň mimochodem budiž připomenuto. Pravdivost obrazu realistického lze kontrolovati. Skutečnost, z níž umělec čerpá, je posuzovateli někdy více, někdy méně přístupna, ale celkem přece jenom přístupna, poněvadž přese všechnu nezbytnou subjektivnost lidských názorů zůstává na věcech konkrétních vždy dosti objektivního, pro každého pozorovatele stejně platného. Předmět zobrazený umělec realista si zvolil sice, je tudíž za volbu tu zodpovědným; avšak zodpovědným není za věc samotnu, její krásu nebo šerednost, dobrotu nebo špatnost. Soud o jeho díle proto především k tomu bude přihlížeti, zda-li vzor svůj náležitě pochopil, prostudoval, s upřímností nepředpojatou věrně a živě zobrazil a skutečně plného dojmu konkrétnosti docílil. V tom jeví se jeho největší umění, jeho největší zásluha. Zda-li však idealista dovedl

dílem svým znázorniti ideu svou právě tak, jak ji fantasie předváděla jeho oku duševnímu — kdož může to posouditi? Nehledě k případům výminečným, v nichž umělec sám, buď v díle samotném nebo mimo ně, podává nám kommentář svých záměrů dostatečně jasný, nemůžeme idealistický obraz srovnávati se vzorem, abychom se o věrnosti jeho přesvědčili. Spolehlivá kontrola objektivní, všech hypothes prostá, je zde, pokud hlavní věci se týká, nemožná. Nám nezbývá, než předpokládati, že umělec opravdu vyjádřil to, co chtěl a jak to chtěl, a pak jenom správnost a zákonitost názorných prostředků, jichž užil, podrobuje se našemu soudu. Ale za to umělec sám je tvůrcem svého ideálního vzoru, je tudíž zodpovědným netoliko za volbu jeho, nýbrž přímo i za vzor samotný, za veškerou jeho hodnotu, esthetickou i jinakou. —

To, co zde bylo řečeno o povaze tvoření realistického a idealistického, mohlo by však vzbuditi pochybnost následující. Jsou totiž příklady, že jednak umělec směru nepopíratelně idealistického podnět k tvoření svému bere z nazírání na skutečnost, jednak zase, že realista neméně rozhodný tvoří ve službě tendence nějaké, tedy zajisté idey, tak že východisko u obou zdá se opravdu býti zaměněno. Avšak to jest pouze zdánlivé. Malíře nebo básníka na př. zajímá nějaká scénerie přírodní nebo tvář lidská, poutá příběh, jehož je právě svědkem, nebo nějaký čin historický; cítí-li se tím povzbuzen k tvoření uměleckému, zajisté první podnět k tomu zavdal mu předmět skutečný; avšak podnět ten je prozatím jen zevnější, s růzností obou oněch směrů uměleckých nemá co činiti. Teprve způsob, jakým z předmětu toho těží umělec, činí ho idealistou nebo realistou. Běží-li mu o přesné zachycení a ustálení konkrétního názoru samotného, o věrnou reprodukci bezprostředního objektivního dojmu předmětu toho, vznikne obraz realistický; běží-li mu však ne již o názor samotný, nýbrž toliko o jasné, důrazné vyjádření oněch myšlenek a ideálů, které pozorováním skutečnosti v jeho fantasii se probudily, tedy o reprodukci dojmů dalších, subjektivních, jež onen názor objektivní má teprve v zápětí, ocitne se tvoření jeho na dráze idealistické. Arci ani dílo realistovo nebude snad prázdno všech subjektivních reflexů myšlenkových, ani dílo idealistovo prázdno všech drobných rysů konkrétních — ale ty státi budou zde i tam v řadě druhé, jsouce podřízeny vždy hlavnímu záměru umělcovu.

Případy, v nichž umělce realistu ke tvoření povzbuzuje nějaká všeobecná idea, která názorné roucho teprve si hledá, budou snad vzácnější, než právě uvedené opačné; avšak jsou přece. Zola na př. při koncepci svého velkého cyklu románového za vůdčí ideu měl dědičnost všelikých náruživostí a neřestí lidských, a idei té skutečně zůstal věren. Zde vzpomeňme si na to, co nahoře bylo řečeno o tendenčnosti umění realistického. Tendenční úmysl umělcův rozhoduje pouze o volbě předmětu; jakmile však předmět vhodný, t. j. tendenci, o niž jde, v sobě opravdu chovající, je nalezen, počíná tvoření realistické, umělec úplně podřizuje se předmětu tomu, hledí především pomocí dokonalé přirozenosti a pravděpodobnosti dosáhnouti dojmu naveskrz konkrétního, a tendence nebo idea vynikne pak sama s přesvědčivostí tím větší, čím věrnější jest obraz skutečnosti. Že také Zola podobně si počínal, vidíme již

z toho, že literární směr svůj označil názvem — ostatně ne docela šťastným — „románu experimentálního“. A jestli že dopřával někdy tendenci přímého vlivu na dílo své, zpronevěřoval se vlastní umělecké zásadě a stával se tendenčně jednostranným, ba třeba i nepravdivým; poukázal jsem již k jeho „Naně“.

Tvoření realistické v příčině té velmi pěkně a prostě charakterisoval Turgeněv v doslovu svém k románu „Otcové a děti“: „Nejednou slyšel jsem, a také četl v kritických statích, že ve svých pracích „vycházím od idey“ nebo že „provádím idey“. Jedni mne za to chválili, druzí naopak zavrhovali. Já se své strany musím se přiznati, že nikdy jsem se nepokoušel o to, abych „vytvořil obraz“, jestliže jsem neměl za východiště ne sice ideu, ale živou osobnost, ku které krok za krokem připojovaly se organicky patřičné elementy. Nevládna velikým darem volné vynalezavosti vždy měl jsem zapotřebí daného podkladu, abych pevně mohl si vykračovati.“

* * *

Ohlížíme-li se po příkladech, nalezneme nejlepší, protože nejjednodušší a nejnázornější v oboru výtvarném; prozatím přestaneme na jediném. Představme si totiž, jak různě mohou malíři si počínati, malují-li tutéž krajinu. Hollandský krajinář 17. století nebo moderní realista francouzský spokojí se s tím, co příroda právě mu poskytuje. Vybral si snad pečlivě nejvhodnější hledisko, vyčkal nejzajímavějšího osvětlení, ale pak věrně drží se vzoru svého; a jestliže z příčin jakýchkoliv dovoluje si odchylky, třeba v disposici celého obrazu, nečiní to alespoň tak, aby to bylo na úkor konkrétnosti celkového dojmu. Někdy bude snad tvary přírodní stopovati až do nejmenších podrobností, náladu pak vyhledávati v jemných odstínech barvy, světla a stínu, jindy pak smělejším štětcem zachytí charakteristické rysy více ve velkém, bez drobných detailů, a náladu vloží do několika málo barevných tonů, jež pevnou rukou klade vedle sebe, a podle toho ovšem různé stránky a živly dojmu celkového dojdou různé platnosti. Ale bude to vždy krajina, která může, ba musí existovati, protože takovou nenucenou přirozenost tvarů i barev, v jednotlivostech i v celku, nelze si jen tak zhola vymysliti, tu umělec vytěžil buď z bezprostředního názoru přítomného, buď z neomylné věrné paměti; bude to slovem krajina, do které by nás kroky mohly zanésti dnes nebo zítra a ve které neměli bychom jiný dojem, než ten, že jsme uprostřed skutečné, živé přírody. A rozhodne-li se malíř takový pro štafáži, užije zajisté motivu, který v krajině té buď náhodou se mu skutečně vyskytl, anebo alespoň podle pravděpodobnosti vyskytnouti mohl, a sice právě v roční a denní době zobrazené.

Uveďme však do krajiny té umělce idealistu, asi směru Poussinova nebo Claude Lorrainova. Také on je snad motivem tím okouzlen, třeba nadšen, také on vyhledá si místo, vyzkouší osvětlení, jež vkusu jeho nejlépe vyhovuje. Avšak shledá, že krajina ten ráz, který skutečně jeví, mohla by jeviti mnohem rozhodněji, působivěji, že mohla by býti vůbec krásnější, effektnější, a neváhá ani na okamžik měniti na ní, t. j. poopravovati a zdokonalovati — dle mínění svého alespoň —

přírodu. Hlavním znakem krajiny je na př. jakási ušlechtilá velikolepost tvarů a jasnost barev stkvoucích se v jasu slunečním, nálada pak, již v něm probouzí, je vážná, ba vznešená, při tom klidná, mile harmonická. K dojmu tomu krajinář pracuje; ale nepřestává na tom, co by diváku mohlo podati obraz dokonale pravdivý, nýbrž ke zvýšení, stupňování tohoto dojmu subjektivního užívá všech možných prostředků, i takových, jež z krajiny té, třeba na základě téhož motivu, činí jinou, novou, jež dokonce i ohrožují konkrétnost zjevu toho, unášejíce jej do světa ideálního smýšleného, ba nemožného. Pláň horami vroubenou, jež tvoří pozadí, rozšiřuje, aby rozhled byl ještě volnější, pohoří samotnému pak vnucuje krásnější obrysy a přidává libovolně výšky a s výškou i sníh a ledovce, aby bylo ještě velkolepější. Stromy jsou již ve skutečnosti mohutné, avšak on maluje ještě mohutnější, propůjčuje jim rozměrů, bujnosti a svěžesti, tak že upomínají přímo na nezkrocenou vegetaci pralesů. K tomu snad překomponuje i koruny a větve stromů tak, aby skupiny jejich byly průhlednější a rozmanitější, aby liniemi svými k ostatním tvarům lépe se hodily a prostor souměrněji vyplňovaly, a nezarazí se ani nad tím, když následkem toho dub nebo buk přestává býti již dubem nebo bukem a stává se „stromem“ vůbec, anebo chceme-li, stromem nám neznámým, novým. Světlo je skvělé, ale umělci zdá se, že dojem krajiny právě v tom směru, jakým na něho působí, jenom by získal, kdyby bylo ještě skvělejší — i učiní tak bez váhání. Do obrazu takto idealisovaného nehodí se pak ovšem štafáže realná; ta vypadala by příliš všedně, prosaicky u srovnání s nevšedností a poetičností přírody, i nezbývá tudíž, než přizpůsobiti celku i všechny další přídavky. Antické budovy — nebo alespoň jejich zříceniny — malebně rozestaví se mezi stromovím a skalami, a nic krajináři nevadí, jestliže se při tom octne oblouk Septimia Severa nebo Kolosseum nebo Pantheon někde mimo Řím, na místě docela cizím. V okolí takovém figurální část štafáže ovšem nemůže býti než opět ideální, biblická, antická, idyllická; i oživí tedy náš krajinář obraz svůj nalezením Mojžíše, útěkem do Egypta, Herakleem na rozcestí, soudem Paridovým, nebo nějakou skupinou pastýřů arkadských — a dospěje tím ovšem k posledním důsledkům pojímání idealistického.*

Avšak není-liž to, co z krajiny své učinil tento druhý malíř, idealista, hotovou lží uměleckou, tudíž podnikáním rozhodného zavržení a odsouzení hodným? Neukvapme se. Modernímu smýšlení a cítění je podobný způsob tvoření uměleckého ovšem již dosti cizím, ba leckomu bude i nepochopitelným, neřkuli protivným; ale takové proměny vkusu samy o sobě nejsou ještě žádnými důkazy neoprávněnosti směrů starších. Vzpomeňme si, že v době Poussinově a Claude Lorrainově na výši své byl i realismus škol nizozemských, že namnoze zajisté titíž přátelé umění, kteří vážili si krajinářů hollandských, obdivovali se i oběma

* Kdo navštíví obrazárnu v Rudolfinum, srovnej na př. „Krajinu s nalezením Mojžíše“ (č. 468.) od Fr. Milleta, žáka to Poussinova, s některými obrazy školy flámské nebo hollandské, na téže stěně (sálu IV.) visícími, s Teniersovým „Na vsi“ (č. 682.) nebo s krajinami A. v. Everdingena (č. 202.) a J. v. Ruisdaela (č. 590.).

jmenovaným mistrům francouzským, že měřítko pravdy měli po ruce, a přece nepravda idealistů a stilistů je neurážela. Vždyť lží stává se nepravda teprve tenkráte, když za pravdu se vydává; ony ideální krajiny heroické však toho nečiní, nechtí býti věrnými obrazy ani té přírody, z níž vzal si tvůrce jejich motiv, ani těch končin řeckých a východních, k nimž poukazuje štafáž. Je to prostě hra fantasie, podněcovaná ne již pouhou láskou k přírodě, nýbrž zároveň i jakýmsi duchem básnickým, která nyní, na sklonku století devatenáctého, ustupovati musí do pozadí, poněvadž celé popředí vyplňuje okamžitě mocný náš interess na skutečnosti. Při tom při všem nemá však hra ta nikterak úmysl hřešiti proti všeobecným zákonům přírodním; připravuje se, jako o velkých mistrech směru toho víme, pilnými studiemi dle přírody a perspektivě lineární i vzduchové věnuje zvláštní péči; to, co zanedbává a ruší, je pouze nahodilá, proměnlivá skutečnost. Chceme-li zvěděti, co je skutečná lež umělecká, hledejme mezi moderními malbami nebo illustracemi, jež představují krajinu zcela určitou, pohoří, údolí, město jmenem označené, o kterých tedy dnes právem zajisté předpokládáme, že jsou věrnými podobiznami nebo alespoň zeměpisnými typy, a které také na první pohled jimi býti se zdají, majíce tvářnost celkem realistickou. Avšak dosti často nalézáme zde netoliko libovolné, obyčejně bezdůvodné odchylky od skutečnosti, nýbrž i čiré nemožnosti: zeleň v naší vegetaci naprosto neznámou, intensivně modré stíny při nebi úplně zachmuřeném, zrcadlový obraz ve vodě všem zákonům optiky se příčící, chybnou perspektivu, která na dobro mění rozměry a ze štafáže dělá buď trpaslíky buď obry, nebo dokonce (na známé starší lithografii představující skálu Vyšehradskou) úplněk na severním nebi! A věci takové, třeba snad původně z nedbalosti pošlé, namnoze dokonce omlouvají a ospravedlňují se jako licence umělci prý dovolené, jakmile vyhovují jeho záměrům a malebnost nebo effekt obrazu zvýšují. Kdybych měl volbu mezi takovým zbožím, jež zaplavuje nynější trh umělecký, a stilisovanou krajinou oněch starých mistrů francouzských, věru dlouho bych se nerozmýšlel. (Dokonč.)

Jan Kupecký v Norimberce.

Napsal **Karel B. Mádl.**

Před několika lety potulovala se odbornými listy drobná zpráva, že mladý maďarský architekt, pan Sandor Nyári, obdržev od uherského ministeria vyučování a kultu zvláštní podporu, zamýšlí vydati monografii o Janu Kupeckém a žádá zároveň odborníky za laskavé příspěvky. Po čtyřleté práci vystoupil S. Nyári s výsledky svými na veřejnost. Nejprve přednáškou dne 28. ledna 1889. ve vědeckém klubu ve Vídni, kterou potom otiskl v „Ungarische Revue“ (1889. 2. seš.). Z ní právě nevysvítalo, že by kniha, kterou oznamoval, mohla obsahovati něco základně nového o J. Kupeckém, a vskutku, když vyšla jeho monografie*), potvrdila svým obsahem naše domnění. Nejen v úvodu, ale i na mnohých stránkách spisu samého dočítáme se stále o studiích, které autor o předmětu svém konal, ale výsledků jich vidíme nejvýše pořídku. Monografie některého umělce, má-li již býti nově psána, musí aspoň tři punkty probrati a podati se vší možnou zevrubností a kritičností: vypsání života umělcova, charakteristiku jeho umění a kritický a pokud možno i resonující seznam jeho prací. Předpokládáme-li, že panu A. Nyárimu vskutku nebylo možno více a přesnějších životopisných dat o Janu Kupeckém sebrati, nežli které v knize své podává, můžeme v celku připsati mu tuto část jeho monografie k dobrému. Ale ovšem, kdybychom přiložili na ni měřítko přísnější, podrobili zpracování materialu podrobnější kritice, i tu by ne všady autor obstál. Než daleko vážněji spadá na váhu, že se mu nezdařilo vylíčiti podobiznu Jana Kupeckého jako umělce. Kdekoli se ocitl spisovatel vůči nutnosti mluviti o umění Kupeckého, je nade vše zřejmo, kterak ztrácí půdu pod nohama, kterak není s to ni o jediném obraze pronésti řádný soud, kterak mu chybí schopnost pojímání uměleckého, kterak není orientován o stavu malířství první polovice minulého věku. S útrpností vidíme tu autora, kterak si vypomáhá pouze frasemi, vypůjčenými z knih minulého a s počátku nynějšího století.

Seznam prací Jana Kupeckého, jak jej A. Nyári podává, nevyhovuje ani nejmírnějším požadavkům kritiky uměleckohistorické. Autor nedovede popříti, že, až na některé výjimky, vypsal jej z různých seznamů, starých i nových, a že málokde rozeznává obrazy dosud zachovalé od zmizelých. Ačkoli stále mluví o svých studijních cestách, máme přece závažné pochybnosti, že by byl většinu obrazů, jež uvádí, i jen viděl, natož studoval. Tak, abychom uvedli příklady nám nejbližší, tvrdí, že v Rudolfinu v Praze nalézají se dva obrazy od J. Kupeckého a sice Loutnisty a pak Michala Kriesingera z Eckersfeldu. V pravdě však nynější sbírka obrazárny neobsahuje ani jediné práce Kupeckého, jsou

* Der Porträtmaler Johann Kupetzky, sein Leben und seine Werke von Alexander Nyári. Wien. A. Hartleben 1889.

Syn Kupeckého.
Dle vlastního jeho obrazu.

totiž v galerii kláštera na Strahově. Při práci tak málo kritické není pak arci divu, že týž obraz několikráte na různých místech uvádí, aniž by si byl jeho identity vědom.

Přítomná stať nemá však za účel probrati kriticky knihu maďarského autora. Uskrovní se na několik poznámek o posledních letech umělce rodem nám blízkého, při čemž se nám bohdá zdaří přičiniti něco určitějších rysů k jeho výrazné tváři.

1.

Hlavní a málem jediný pramen životopisu Jana Kupeckého jest uložen na několika stránkách spisku Jana Kašpara Fuessliho*. Původce jeho byl po dlouhá leta osobním přítelem umělcovým a dojista že jeho líčení pohnutých osudů J. Kupeckého opírá se o přímé zprávy našeho umělce. Jemu též děkujeme za zprávy o posledních letech J. Kupeckého, třeba že nejednou mlčí o okolnostech pro nás významných. Proč a kterak se Kupecký přestěhoval z Vídně do Norimberka, vypravuje dosti obšírně a podrobně, avšak kdy se byl umělec uchýlil do tolerantního říšského města, či jak otázka důležitěji zní, jak dlouho byl zde činným, to Fuessli ani nenaznačuje. Jiné pomůcky, jež po ruce máme, stačí jen ku přibližnému určení času.

Tolik je jisto, že roku 1723. byl Kupecký ještě ve Vídni, kde tenkráte maloval podobiznu hraběte Adama F. Losyho,** a jest to zároveň poslední biografické datum jeho vídeňského pobytu.

O příčinách, jež Kupeckého pohnuly hledati v říši klidné ústraní, vypravuje Fuessli dosti obšírně, líče tajné sočení uměleckých nepřátel Kupeckého a úskočné rady lichých přátel; nesmíme však zapomínati, že čteme výroky pouze jedné strany. Za jisté považujeme, že hlavní pohnutkou tajného útěku J. Kupeckého z Vídně bylo náboženství. J. Kupecký byl a zůstal do své smrti Českým bratrem, náležel tedy k vyznání, jež ještě méně nežli protestantismus těšilo se toleranci. Že se považoval jaksi za náboženského exulanta, dotvrzuje nám i to, že ve své závěti učinil odkaz protestantským spolutrpitelům, kteří v letech třicátých byli ze Solnohradska vypuzeni. Proto také vyhlédl si asi Norimberk za místo útočiště, kde žil i dávný jeho přítel z dob italského pobytu, krajinář Jiří Blendinger. Avšak styky Kupeckého s Norimberkem byly staršího data, známe totiž dvé podobizen norimberského rytce Krištofa Weigela, jež dojista byly vznikly v druhém desítiletí osmnáctého věku, jejichž rytiny již roku 1714 vyšly, tak že bychom útěk Kupeckého z Vídně mohli klásti před rok 1720, kdyby nebylo právě podobizny hraběte Losyho.

A. Nyári udává, vlastně hádá, že se Kupecký „okolo roku 1726“ do Norimberka stěhoval, aniž by uvedl příčiny svého tvrzení. Přece však dobu dosti uhodl. Mezi podobiznami J. Kupeckého nalézáme Magd.

* Das Leben Georg Philipp Rugendas und Johannes Kupezki. Zürich 1758.
** Nyní v obrazárně akademie výtvarných umění ve Vídni. Srv. Lützow, Gesch. d. Akad. d. bild. Künste.

Markétu Sichartovou, kterou B. Vogel ryl, připojiv, že 1726 zemřela. Také manžela jejího, Jana Bedřicha Sicharta ze Sichartshoven, J. Kupecký maloval a na rytině Preislerově čteme, že byl Norimberčan. Patří tedy podobizna Sichartové k prvním pracím Kupeckého v Norimberce a jeho přesídlení z Vídně událo se na jisto mezi lety 1723 a 1726.

Kupecký, zajistiv si přátelským prostřednictvím Blendingerovým dobré přijetí a obydlí v Norimberce, vypravil nejprve svoji rodinu pod záminkou, že jedou do Karlových Var, do Norimberka, načež sám ve vši tajnosti opustil na dobro Vídeň. V Norimberce usídlil se v tak zvaném Hertelshofu, jak udává Fuessli, jemuž v té příčině více věříme nežli autorům pozdějším, roku 1733 bydlil na Bonersberku v domě Ebnerově ve čtvrti sv. Sebalda. Ještě na počátku našeho století byla zde v majetku rodinném podobizna domácího pána Lusungera z Ebnerů z ruky J. Kupeckého a mezi rytinami Preislerovými nalézá se též reprodukce portrétu paní Marie Žofie Ebnerové rozené Nützlinové, nejspíše choti předešlého. Pověřený rok nového bytu Kupeckého je však proň nejtruchlivější. Život J. Kupeckého* nebyl všady ozářen růžovým světlem.

Pocházeje z chudé rodiny tkalce mladoboleslavského, narozen ve vyhnanství, utekl čtrnáctiletý z domu otcovského, protloukaje se nejistým krajem. Sedmnáctiletý, téměř bez groše vydal se do Italie, třel zde bídu, až teprve později se sociálně zmohl. Vrátiv se po dva a dvaceti letech na sever a usadiv se ve Vídni, žil zde sice jako vážený a hledaný malíř podobizen, ale s rozrušenou domácností, v níž odehrávaly se scény přímo dramatické. Kupecký nebyl ve stycích svých mužem jemného mravu, hladké zdvořilosti, naopak drsně přímý, ale vnitro jeho bylo sensitivní a ryzí. Choť jeho, dcera jeho prvního učitele Klause, kterou z vděčnosti za manželku pojal, vyvolala mu cizoložnými styky bouře u krbu domácího; uklidiv je svou smířlivostí, obrátil všechnu svoji lásku k dětem svým, dceři a synu. Jeho dceru známe jen z podobizen. V majetku obrazárny berlínské je podobizna mladé, kypré dívčiny, slaměným širokostřechým kloboukem a berlou označené jako pastýřka. Snad je to týž obraz, který kdysi býval v Pommersfeldu, „eine Schäferin im weissen Atlaskleide und Strohhut". V Berlíně platí za podobiznu dcery Kupeckého, ale v životopise umělcově není nikde zmínky o tom, že by byl dceru měl, pouze o synovi je vždy řeč, a přece může býti pojmenování berlínského obrazu správné. V pozůstalosti J. Kupeckého nalézal se též obraz, který J. K. Fuessli uvádí mezi pozoruhodnými: „Podobizna Kupeckého mísícího barvy; za ním stojí jeho zemřelá dceruška s ovocem". Není tedy pochyby, že Kupecký měl dceru, která však otce do hrobu předešla. Kdy se narodila, jak se jmenovala, nevíme, rovněž jako je neznámo, kdy a v jakém věku zemřela. Představuje-li obraz berlínský skutečně dceru Kupeckého, pak sdílela stejný osud se svým bratrem: zemřela v květu mládí.

---

* Životopis J. Kupeckého vypsali podle Fuessliho česky J. B. Müller v „Čas. čes. mus." 1855 str. 215 sq. a K. Adámek v „Osvětě" 1872 str. 882 sq, tak že netřeba jej tuto znovu opakovati.

Dcera Kupeckého.

Dle vlastního jeho obrazu.

Syn J. Kupeckého, Krištof Jan Bedřich, zemřel 10. listopadu 1733 na neštovice maje teprve sedmnácte let, zmařiv veškeré naděje, které otec v něj kladl. Byl to hezký hoch jasného a důmyslného oka a dle svědectví přátel umělecky vysoce nadaný. Otec sám často jej maloval, tu s kresbami pod pažím, onde při klavecinu, naznačuje tak oba směry synova nadání. Hrabě Edmund Zichy má ve své sbírce nejlepší podobiznu mladého Kupeckého, kterou podle vzezření hochova otec as roku 1730 maloval, ale vedle ní nejednou v rytinách setkáváme se s ním na rodinných podobiznách.

Bolest Kupeckého nad ztrátou syna byla tak veliká, že dle slov Fuessliho přímo „sešílel" a biograf umělcův sám musel se postarati o pohřeb, a ne bez pohnutí čteme v životopisu Kupeckého, kterak hlubokým dojmem naň působil sen, v němž se mu zjevil zesnulý miláček, utěšuje jej svým štěstím záhrobním. „Probudil se — vypravuje se — a sotva den se rozednil, chvátá k podstavci, aby toto zjevení co nejrychleji na plátno přenesl, a tak vznikl obraz, jemuž je asi málo podobných a žádný jej nepředstihuje." Zesnulý vznáší se v glorii vzhůru, kdežto otec v bolesti klečí na zemi a k němu pohlíží. Kupecký v závěti své odkázal obraz ten městu s příkazem, bude-li kdy prodán, že má výtěžek být rozdán norimberské chudině, na niž stále pamatoval. Později ocitl se v Bayreutě, ale již v osmdesátých letech minulého věku zmizel * z obzoru.

Se synem svým J. Kupecký pochoval jediný zásvit rodinného blaha a štěstí, domácnost jeho ozařujícího. Lehkomyslná žena jeho, již ve Vídni usvědčená z manželské nevěry s kazatelem dánského vyslanectví Efraimem Schlickeeisenem, přes všechen smír vedla svůj poměr dále. J. Kupecký, který vůči nejvyšším osobám jednal s přísností až drsnou, oproti ženě své jeví se naprostým slabochem. E. Schlickeeisen býval ve Vídni vychovatelem jeho syna (či dětí), ale i když pronevěra jeho byla dokázána, Kupecký podržel jej ku přání paní Zuzany v domě, vyzval jej k sobě do Norimberka a teprve po smrti syna svého jej propustil. Na krátko; neboť k naléhání své ženy přijal jej opět do svého domu, kde patrně zůstal až do smrti umělcovy. Kupecký maloval i jeho podobiznu, která ze sbírky v „Rohlederersgarten" přešla v majetek města, roku 1801 byla na radnici, nyní jest ztracena.

Při smrti svého syna J. Kupecký čítal šest a šedesát let a trpěl podagrou. Snad zůstala mu ještě jedna útěcha, hudba, kterou druhdy se synem zálibně pěstoval. Jeho biograf sice se o tomto rysu Kupeckého povahy nezmiňuje, ale proto není méně pověřen. Umělec sám postaral se o bezpečné dokumenty, často maluje syna i sebe při klavíru nebo na flétnu hrajícího. Mimo to dojista že s potěšením sledoval podnik přítele Bernarda Vogela, který v letech třicátých počal vydávati přední práce Kupeckého v rytinách tintových, jež měly tvořiti souhrnou sbírku o několika dílech. Vedle biografie Fuessliho jsou rytiny B. Vogela a později

* Nyári na téže stránce cituje z Meusela (Museum f. K. u. K. III. 108) k roku 1782, že tehdá byl obraz již v Bayreutě, a hned o několik řádek níže dokládá se, že jej nyní hledal v Norimberce; marně. Ovšem!

jeho pokračovatelů nejdůležitějším příspěvkem k životopisu J. Kupeckého: jejich data určují aspoň krajní mez časovou, kdy jednotlivé obrazy vznikly, a jejich legendy seznamují nás s osobnostmi a kruhy, jež zasedaly před mistrem v jeho atelieru, aby je maloval. Nad to pak originály valné většiny buď na dobro se ztratily, buď odpočívají někde v zapomenutí a tak mezzotinty Vogelů a Preislera jsou po nich jedinou památkou.

První list sbírky jest obraz spasitele „juxta originale sculps. et excudit Norimbergae 1735.“ Týž letopočet čteme na druhém listě „Mater Salvatoris“ a při podobizně Jiřího Blendingera, která však je teprve ve druhém svazku umístěna. V roce následujícím ryl B. Vogel dva genry, kde nápis jednoho „pictura ad modum Belgarum“ naznačuje, koho Kupecký v tomto oboru své činnosti za vzor si bral. Pak dokončil židovského doktora v knize čtoucího a několik podobizen: N. Donauera, ruského malíře, kupce V. Forstera, Marii Helenu Sabinu Imhofovou, obraz malovaný před rokem 1727., seniora lékárníků Jana Leonarda Kellnera, Krišt. Aug. Leumermanna, seniora lékařů norimberských Dra. Jana Jiřího Volckhammera a neznámého muže. Všechny tyto rytiny jsou zařaděny v třetím svazku.

V roce 1737 provedeny rytiny následující: Maří Magdalena, Chuť („Gustus“), Kristina markraběnka braniborská, později choť krále polského a kurfirsta saského, Kristina Charlotta virtemberská, markraběnka braniborská, Maria Amalia arcivévodkyně rakouská, provdaná za kurfirsta bavorského, Maria Josefa rakouská, královna polská, car Petr I. Veliký, Bedřich vévoda sasko-koburský, L. B. Bachov z Gothy, syn a jeho manželka, druhá podobizna J. Blendingera, Jindřich z Bünavy, manželka Forsterova, hrabě L. B. de Gotter, jeho manželka a syn, Haberstock, kupec ve Vídni, a nejspíše též jeho žena, a markýz de Oropeza.

Zde končí pořad datovaných rytin B. Vogela, aniž by jimi řada jeho listů dle Kupeckého byla vyčerpána, neboť lze dobře míti za to, že ostatní nedatované rytiny B. Vogela ve sbírce vznikly taktéž průběhem uvedených tří let. Bernard Vogel zemřel 1737 a syn jeho Jan Krištof hned příštím rokem pokračoval v započatém díle, rozmnoživ jeho listy rytinami dle podobizen Jobsta Viléma Ebnera z Eschenbachu, Zuzany Jauchzové, kuchařky malíře Blendingera, hospodského J. V. Kieulcina a jeho ženy a malíře Jana Leonarda Hirschmanna. Zde, při pátém svazku, však uvázl celý podnik na dobro.

Rytiny Vogelů jsou valnou většinou provedeny dle originálů, jinými slovy: zahrnují v přehledu téměř výlučně norimberskou činnost Kupeckého. Již pouhá jména osob zobrazených by stačila na důkaz, náležejíce z veliké části tehdejším obyvatelům Norimberka. Osobnosti z kruhů vídeňských scházejí skoro dočista. Nalézáme-li přece některé, pak smíme předpokládati, že jich originály buď vůbec nebyly odevzdány, buď že si Kupecký přivezl repliky. Jinak spadá na váhu několik osob stavu panského i městského, členů rodiny braniborské, dvora sasko-polského a osob z Gothy. Pobyt Kupeckého za prvních let v Norimberce nebyl nepřetržitý. Ob čas přijal pozvání k některému dvoru, aby zde maloval. Pro nás je ještě zajímavo, že i dvě osobnosti pražské nalézáme mezi rytinami Vogelovými,

paní Vusinovou a Schreyvogelovou, že by však Kupecký kdy v Praze byl býval a zde maloval, o tom zpráv nemáme.

Zatím nemoc Kupeckého, který nyní jen o hůl se podpírající sám se zobrazuje, stále se horšila, a když k bolestné jeho podagře ještě vodnatelnost se přidružila, psal svoji závěť, jež lépe a výmluvněji, nežli chvály přátel jeho, vydává krásné svědectví o dobrém srdci našeho umělce. Zbožným a po křesťansku žijícím chudým města, v němž nalezl útulek svých pozdních let, odkázal 600 zl., městu zmíněný již obraz, úroky z jistiny 6000 zl. své ženě, ze zbytku svým sourozencům v Uhrách anebo jich potomkům evangelického vyznání, solnohradským protestantským vystěhovalcům. Po smrti paní Zuzany stávají se však dědici užitku z celého jmění. Chudinským školám v Norimberce taktéž dostalo se zvláštního legátu, a aby odkaz jeho vzrostl, požádal svého přítele J. B. Fuessliho, aby prodal jeho uměleckou pozůstalost, která vedle vlastních prací Kupeckého obsahovala ještě několik obrazů Guercinových, C. Lotha, Dama, Agricoly a krajinu od Tiziana (sic). Své náčrty a studie daroval Fuesslimu.

Jan Kupecký zemřel 1740, neznámo kterého dne, a byl beze všech obřadů náboženských, jež mu duchovenstvo z nevysvětlitelné příčiny odepřelo, pochován vedle syna svého na hřbitově sv. Jana. Hrob jeho neoznačen ztratil se ve spoustě těch nízkých pahrbků, jež tvoří starou část norimberského hřbitova.

Paní Zuzana provdala se již příštího roku za Efraima Schlickeisena.

II.

Mnohé ze jmenovaných dosud podobizen, o nichž smíme souditi, že je Kupecký v Norimberce maloval, jak praveno zmizely a jen v rytinách zbyla po nich památka. Než vedle nich dojista že umělec tak produktivní a hojnými zakázkami téměř zasypávaný prodlením as patnácti let, jež v říšském městě strávil, provedl značnou řadu jiných. Mnohé odešly z Norimberka na místo svého určení, jiné zase, jak jsme viděli, vznikly v jiných městech, kam umělec byl povolán.

Kde nelze dopíditi se originálu, tam aspoň rytiny Vogelovy a Preislerovy skýtají malou náhradu. Jinak je zcela přirozeno a snadno pochopitelno, že v Norimberce samém zbyly četné stopy Kupeckého plodnosti, a starší seznamy, umístěné ve spisech Jäckových a Murrových, na jisto nás o tom přesvědčují. Dnes však zbylo z valného toho počtu v Norimberce pouze osm obrazů, veřejně vystavených v Germánském museu, z nichž jeden ještě je pochybného původu. Všechny jsou majetkem města a byly s jinými sem předány roku 1875.

J. Kupecký testamentárně přikázal, aby zbylé po něm obrazy jeho majetku byly prodány a výtěžek takto nabytý měl rozmnožiti dědické podíly. Počet prací J. Kupeckého v jeho pozůstalosti byl značný. Fuessli, kterému Kupecký svěřil taxátorství a zároveň i péči o jich prodej, udává, že devětadvacet kusů koupil Karel Vilém Bedřich, markrabě brandenbursko-bayreutský, týž, který svého času Kupeckého do Anšpachu povolal. Dle svědectví Fuessliho zaplatil za ně 16.000 zl. Nelze dnes

Kníže František Rákóczy II.
Dle obrazu Jana Kupeckého.

určiti, byla-li to celá umělecká pozůstalost, aneb pouze větší část, jen tolik dovedeme stanoviti, že mezi nimi je několik kusů uvedených v krátkém seznamu umělecké pozůstalosti J. Kupeckého, který Fuessli jeho biografii připojil. Jest jich celkem 23 a po výroku Fuessliho, který též jejich míry udává, jsou to pouze lepší, vynikající kusy.

Na prvním místě stojí veliký, šest střevíců dlouhý a tolikéž široký obraz, představující rodinu Kupeckého. Umělec sám s paletou v ruce sedí u podstavce, vedle něho jeho manželka, kterou služka strojí. Mezi nimi stojí syn Krištof; drží v jedné ruce knihu, druhou béře otci štětec z ruky. Je zřejmo, že obraz ten byl malován před listopadem roku 1733. Podle zprávy J. H. Jäcka nalézala se tato rodinná podobizna 1786 v zámku anšpašském a markrabě Karel Vilém zaplatil za ni 3000 zl. a jeho dvorní malíř Reuss zhotovil dle ní kopii, která byla pak prodána do Petrohradu.

Obraz sv. F r a n t i š k a v přirozené velikosti v extasi rovněž zakoupil markrabě Karel za 600 zl; dále M i l o s r d n é h o S a m a r i t á n a za 3000 zl. a jiný nedokončený obraz, představující t ř i p o u s t e v n í k y (hlavy, nohy a ruce dvou nebyly úplně hotovy; třetí postava byla však cele provedena).

J. H. Jäck vyčítá na markraběcím zámku v Anšpachu roku 1786 celkem jen 15 obrazů Kupeckého a z nich jistě že podobizny markraběte a jeho manželky maloval J. Kupecký za svého pobytu v Anšpachu. Které obrazy mimo čtyři jmenované markrabě Karel z pozůstalosti Kupeckého ještě koupil a kam se poděly, na ten čas pověděti nedovedeme.

Vracejíce se k seznamu J. K. Fuessliho, nalézáme tu ještě následující obrazy Kupeckého:

Podobiznu umělce a jeho syna, tedy opět obraz vzniklý nejméně sedm let před smrtí Kupeckého, který tu sedí u stolu, na nějž klade podagrou chorou a v bílý šat zabalenou pravici, kdežto levá ruka jest o hůl opřena. Vedle něho stojí syn, ukazuje otci noty. Roku 1776 nalézal se obraz ten v Salzdahlumu, dnes jest ve vévodské obrazárně v Brunšvíku.

A. Nyári zaznamenává tento obraz ne méně než třikráte ve svém seznamu pod čísly 33, 118 a 167, aniž by jeho identitu stanovil.

(Dokončení.)

Člověk a příroda.

(Příspěvky k sociologické mesologii.)

Píše T. G. Masaryk.

(Pokračování.)

Všecek pohyb — práce — děje se (59.) buď s místa jednoho, — doma, v dílně — nebo s místa na místo, dráhou — cestou, hledíme-li k tomu, že člověk velikou část svého života zdržuje se mimo svůj dům na cestách, na tomto svém nestálém bydlišti. Cesty slouží buď přímému spojení člověka s člověkem, anebo nepřímému, výměně ať si myšlenek nebo výrobků. Styk a spojení lidí, kommunikace, jsou pro společnost velmi důležity a proto všude jednou z hlavních starostí politických, jak viděti i z toho, že v pokročilých státech správě kommunikační věnován zvláštní ressort ministerský.

Cesty, sloužící člověku a jeho dopravním prostředkům, jsou buď zemní nebo vodní; plavba vzduchem posud se řádně nevydařila.

Cesta musí především býti pevná a trvalá, aby jednak vzdorovala hlavně vodě, deštům a živelním pohromám vůbec, druhé aby se na ní lehce šlo a jelo, mechanicky řečeno, aby tření bylo co nejslabší, pohyb tedy co nejrychlejší. Jsou tedy cesty závisly na formaci a na mineralogickém materiálu půdy. Proto na př. jsou dobré silnice v krajích horských a vůbec tam, kde je dostatek laciného kamene; naproti tomu zase v nekonečných rovinách a nižinách ruských cesty jsou špatné, proto právě, že není kamene. A co do formace půdy, rozumí se, že neradi příliš vysoko stoupáme, že se tudíž cesty prokládají co možná vodorovně. Moderní technologie neobává se však prokopati tunnely, překlenouti mosty a stavěti dráhy vůbec dle potřeby; ovšem, kde možno, přizpůsobuje se člověk daným podmínkám a proto na př. nezřídka železné dráhy vedou se parallelně k řekám. U nás v Čechách na př. mnohé dráhy jdou přímo vedle řek, aneb alespoň jejich směrem. Při vyloženém významu řek pro společnost je to pochopitelno, — pečlivější srovnání suchých a vodních cest na pevnině ukázalo by pak mnohý zajímavý detail.

60. Vývoj dopravnictví a kommunikace vůbec rozpadá se na dvojí období, rozhraním je užívání páry za hybnou sílu; zároveň pak se železnicemi a parníky zdokonalení telegrafie a nyní již i telefonie charakterisuje dobu docela novou.

Jaké na počátku osvětného vývoje byly cesty, snadno si každý může představiti Vlastně cest ani nebylo a cestování bylo nejisté, obtížné a nebezpečné dokonce na vodě, na moři.

Popis dnešního cestování v Sibíři nebo Africe podává dostatečný obraz primitivního cestování. Jen znenáhla prokládaly se pevné cesty a zdokonalovaly se vozy a lodi; vojáci a obchodníci, jak posud, starali se nejprve o lepší kommunikaci. Římské vojenské cesty posud jsou pří-

slovečné. Tou měrou, kterou jednotlivé země se zalidňovaly, styk lidí stával se častější, až konečně v naší době sítě železniční s cestami parníků po mořích tvoří uzavřenou v sebe a jednotnou světovou soustavu kommunikační, sloužící světové tržbě a světové organisaci člověčenstva vůbec.*

Užití páry jakožto hybné síly přeměnilo cestování a dopravnictví v samé podstatě. Kommunikace stala se rychlejší a lacinější; teprve nyní byla v kommunikaci pravidelnost a přesnost možná, proto že cestování a dovážení i mořem i na pevnině nebylo již tak závislé na přírodě — vhodných větrech a počasí; užívání stejné síly hnací mělo v zápětí jednotnější ceny, čímž jednotná organisace kommunikace ještě více byla umožněna.

Následky této změny v kommunikaci byly ohromné. Styk člověka s člověkem, před tím tak obtížný, všude stal se snadným; my si již ani nedovedeme představiti, jakou výpravou, výpravou na život a na smrt, byla třeba cesta z Prahy do Vídně, pokud nebylo železnice. A co teprve stála cesta do dalších zemí, co stála námahy a peněz! Nyní na př. z Prahy nebo Vídně do Petrohradu dostaneme se pohodlně asi za 55 hodin; avšak r. 1799 rakouský arcivévoda Josef potřeboval z Petrohradu do Vídně 48 dní. R. 1564 z Moskvy do Londýna cestovalo se 3 měsíce; musilo se cestovati přes Archangelsk a Norskem, proto že sousedé Ruska cestujících nepropouštěli, — teď politické hranice cestujícímu obtíží téměř ani nedělají. Dnes z Anglie do Nového Yorku lze se dostati již za 6 dní; v době Kolumbově k tomu bylo třeba tolikéž týdnů.** Nyní pohodlné

* Specialisté v tomto oboru sociologické mesologie liší ve vývoji kommunikace více období. Götz, Die Verkehrswege im Dienste des Welthandels, 1888, různí šestero období: I. 3000—850 př. Kr.: Středozemní moře a země v Asii, Africe, v Evropě k němu přiléhající tvoří celek vzájemných styků: Foiničané a Karthaginci vynikají obchodivostí. — II., 850—264: Řekové stojí v popředí, námořská města, kolonisace zkvétá, světová říše Alexandrova rozšiřuje síť kommunikační do staré Asyrie, do Babylonu, do Persie až k Indii; na sever dostupuje se až do Anglie a k severnímu moři. Řím přejímá světovládu. — III. 264—400. Římská světová říše rozšiřuje spojení s národy severskými a v Číně; Alexandrie a j. města vedou tehdejší světový obchod. Řečtina vedle latiny je jednotní kulturní řečí od Indie až k Britanii, jeden platí peníz. Říše rozpadává se na východní a západní část. Římské vojenské silnice cenným jsou dědictvím době pozdější. — IV. 400—1492. Západní a východní říše křesťanská pokračují na řecko-římském základě; vedle křesťanského světa islam svému obchodu podmaňuje veliké části světa křesťanského a polytheistického, mezi křesťany a muhammedány organisují se přes všecko nepřátelství a částečně jím samým pevnější styky a svazky. — V. 1493—1819 (1807) Amerika a konečně Australie vcházejí ve světový svazek kommunikační. — VI. 1819 až po dnes. Železnice a parní lodi prostředkují kommunikaci.

** U Homéra loď denně urazila asi 16 mil; v I. st. před Kr. za 24 hodin při příznivém počasí a přívětří ujelo se i 30, průměrně 20 mil; po nalezení Ameriky denně 30 až 40 mil. Co se transportu týká, Řekové denně převáželi náklady na 4—5 mil, Římané 6—8 mil: to asi je posud denní úkol vozby koňské. Rychlé poselství na koních již v Persii bylo velmi dobře zorganisováno, a sice byly na stanicích, vzdálených od sebe 3 hodiny, čerstvé osedlané koně, jichž kurýrové upotřebovali; denně — v době Kýrově — urazili tito kurýrové asi 25 mil. Římané, a po nich jiní národové v Evropě zdokonalovali poštovnictví ustavičně. — Za kuriosum srv. jízdu setníka Pěškova z Blagověščenska v Sibíři do Petrohradu na jednom koni: cesta trvala od počátku listopadu 1889 do konce května 1890, tedy asi půl leta. —

a laciné cesty slouží již velikým massám lidí, národové obeznamují se na vzájem, lidé poznávají sebe a svoji práci, vidíme cizí kraje a mravy; zkušenosti naše takto se rozšiřují, mnohé předsudky mizí, lidé spojují se podle speciálních potřeb k součinnosti, lidstvo celé práci svou si vždy více rozděluje a sjednocuje.

Rychlé a snadné spojení pomocí železnic dodávají zemím teprve patřičného významu. Jestliže Emerson pověděl, že svými železnicemi Anglie zmenšila se o jednu třetinu své velikosti, veliké státy, jako Severní Spojené anebo Rusko takovým zmenšením, resp. libovolným ztěsněním a zhuštěním obyvatelstva nabývají nebývalé síly. Párou a elektřinou ničí se prostor; car Mikuláš říkával, že vzdálenosti jsou největší ranou Ruska. Všecky výhody, jež se připisují relativně větší lidnosti nad nelidností, železniční spojení může způsobiti. To jeví se náležitě v moderním válečnictví. Nyní mohou se rychle mobilisovati veliké massy vojska a mohou se snáze a rychle převážeti z místa na místo; stejnou měrou může se vojsku sloužiti patřičným zásobováním potravou; nemocní a ranění mohou se lépe odvážeti, zajatci se rozvezou a nepotřebují tudíž velikého střežení a t. d., jako hospodářské i stratégické poměry úplně se v tomto století změnily. —

Železnicemi patřičně položenými dají se regulovati mnohé společenské poměry. Tak na př. žádají teď na Rusi sibířskou dráhu a nejen s hospodářských a stratégických ohledů (hlavně proti Číně), nýbrž i k tomu, aby liduprázdné kraje — jako oblasť Ussurijská — rychleji se zalidňovaly. Podobně nová ruská dráha do Střední Asie má velikou důležitost světovou, jak jsme již ukázali.

Rychlé spojení železniční jednotlivce i národy činí nezávislé na bezprostředním okolí, resp. na sousedech. Čechy na př. železnicemi dostaly se, můžeme říci, blíže k moři, a odsud pak naše spojení s Amerikou. Zejména pro země a národy bez moří, jak pro nás Čechy, železnice a jimi podmíněná světová organisace mají důležitost velikou.

Hospodářský význam moderní kommunikace jeví se předně v ukládání velikých kapitálů v železnictví a dopravnictví vůbec a v utváření nových poměrů zmíněným usnadněním, urychlením, zlaciněním a pravidelností dopravy; vyrovnávají se ceny ve všech zemích, drahota a hlady, dříve tak hrozné, stávají se nemožnými, proto že se rychle odevšad na všecky strany potrava a výrobky mohou převážeti.

Rychlou a pravidelnou dopravou tržba stala se světovou. Pokud pro dopravu a spojení užiti se mohlo jen síly živočišné, každý hospodář byl isolován, nemohl své zboží dovážeti daleko, zejména některé druhy, jako na př. zeleniny a pod. Jakmile železnice se vyvinuly a zdokonalily, všecko zboží, i krátko trvalé, může se dopravovati do veliké dálky. Toho přímý následek byl, že hospodář a průmyslník není již tak závislý na svém sousedu, nýbrž že může počítati na odbyt v dálce a cizině, — hospodářství a průmysl staly se světovými, místní hospodářství a průmysl podřízeny světovému. V té příčině možno rozeznávati i dvojí dráhy: světové, dlouhé, jako v Americe a Rusku, a místní, krátké, sloužící potřebám místním.

Světovou organisací tržby vznikají mnohá města, zejména na mořích, jež nebyla střediskem politickým, obchod dostává značný vliv na mezinárodní a politické poměry jednotlivých národů, obchod zatlačuje dokonce politiku, resp. dává jí jinou tvářnosť. Tak na př. vyniká teď v Rusku Odessa, v Sev. Státech Nový York je hlavním obchodním a tudíž vlastně hlavním městem vůbec a t. p.[1]) Světovou organisací tržby stávají se také země bez moří hospodářsky volnějšími a tudíž i silnějšími.

Hospodářská volnosť značí arci co možná nízké sazby dopravní a výhodné smlouvy se státy sousedními. V té příčině otázka tarifnická je jedna z nejdůležitějších; je známo, jak my v Čechách zle pociťujeme některé uherské tarify a jak hospodářové všech zemí v Evropě žalují na soutěž americkou.[2]) Návrhy na středozemní celní jednoty a pod. politicko-hospodářské kombinace jsou na denním pořádku.

Hospodářství a průmysl stává se teprve novými dopravními a kommunikačními prostředky v pravdě promyšleným: kalkul obchodní teprve pravidelností a přesností spojení stal se opravdu možným. Moderní státy záhy poznaly moc, vyplývající z železnictví, a proto nyní všude usilují o postátění železnic, hovíce takto velkoobchodnickému a kapitalistickému proudu, zároveň však usilujíce o jednotnou a soustavnou organisaci kommunikačních prostředků. K postátěným poštám přistupují tudíž postátěné železnice.[3]) Jakožto dovršení tohoto processu žádá se pak v nejnovější době povojanštění železných dráh státních, — vojenská disciplina má býti zavedena do správy železnic.

Že však snadnost a pohodlnost nových prostředků cestovních, zejména však jejich prospěch pro obchod a průmysl valně sesiluje požitkářství a materialism vůbec, nelze pochybovati. Dostojevský právem žaloval na tento neblahý vliv železnic.

61. Pro důležitost moderní kommunikace a její osvětový význam chceme si teď alespoň částečně srovnati nejdůležitější země a národy; kdo chceš srovnání podrobnější, musíš nahlédnouti do srovnávací statistiky poštovní, tegrafní, telefonní, železniční a parolodní.[4])

---

[1]) Podle zmíněného Götza je nyní na zemi 39 obchodních hlavních středisk; v XVIII. st. jich bylo 28, od XII.—XIV st. 29, v Římské říši 19.

[2]) O tarifnictví a jeho podstatě viz: Fořt, O tarifech v „Athenaeu" 1890. (Také zvláštní otisky.). — Amerika škodí mnohým zemím evropským svým levným tarifem; bylo nedávno vypočteno v Anglii, jaký zisk má Amerika v nízkých tarifech: američtí hospodáři a průmyslníci, platíce za své zboží velmi nízkou sazbu, ročně uspoří tolik, kolik Anglie vydává budgetu, tedy summu zajisté ohromnou. Toto uspoření však značí, že Američané právě proto s Evropou mohou vydatně konkurrovati.

[3]) O postátění železnic, jakožto o moderním probléme politicko-hospodářském, zejména pokud se také Rakouska týká, viz Kaizl, Postátění železnic v Rakousku, Athenaeum 1884 a 1885 (také o sobě v německém překladě v Berlíně 1885).

[4]) Mimo officiální statistické výkazy jednotlivých zemí (na př. pro Rakousko: rozmanité Zprávy ministerstva obchodu) a speciální časopisy pro kommunikaci (na př. „Oesterr. Eisenbahnzeitung") srv. hlavně Haushofer, Grundzüge des Eisenbahnwesens 1875; Neumann-Spallart, Übersichten der Weltwirtschaft 1887: Sax, Die Verkehrsmittel in Volks- und Staatswirthschaft 1878—9 (kratší pojednání v Schönbergově Handbuch d. polit. Oekonomie) a konečně polskou práci Paszkowského, Statisticko-oekonom. studie o železných drahach, 1890, zabývající se hlavně železnicemi rakouskými. — K dějinám kommunikačních prostředků mimo uvedený obšírný spis Götzův srv. Stürmer, Geschichte der Eisenbahnen 1872—6. Lindsay, History of merchantshipping 1874 a dějiny poštovnictví.

Roku 1888 v zemích evropských délka železnic obnášela:

Země	Železn. trati kilom.	Na 10.000 km.
Rakousko	14.990	500
Uhry 1887	10.121	314
Bosna, Hercegovina	481	94 (r. 1887)
Německo	39.157	776
Anglie 1887	31.501	1 000
Francie 1887	34 231	647
Italie	11.978	418
Rusko 1887	26.969	54
Finsko	1.586	42
Ruská Asie	1.064	—
Švédsko 1887	7.388	164
Norsko	1.562	47
Dánsko	1.960	512
Nizozemsko	2.551	773
Lucemburk 1886	435	—
Belgie	4.446	1.509
Švýcary 1887	3.006	728
Španělsko	9 492	191
Portugalsko	1.906	207
Řecko	670	104
Rumunsko	2.459	189
Srbsko 1887	517	106
Bulharsko s Rumelií	691	—
Spoj. Státy Am. 1889	247.770	273

Statistika poštovní podává za týž r. 1888 tato zajímavá daná:

Země	Listy a korr. lístky	Vzorky tiskoviny atd.	Novin	Na 100 obyvatelů listů	novin	telegr.*
Rakousko	423,361.000	56,940.000	92,500.000	1805	394	33·2
Uhersko	161,414.700	19,080.600	52,058.000	945	304	29 9
Bosna a Hercegovina	6,793.100	341.400	876.400	484	62	20·1
Německo	1,251,963.890	317,023 870	683,037 480	2633	1437	48 7
Anglie	1,759,400.000	415.000.000	151,400.000	4697	406	160
Francie	739,273.030	422,825 320	418,085.940	1934	1094	85·5
Italie	252,789,622	194,102.922	—	827	—	27·6
Rusko (celé)	178,770.256	20,986.088	106,200 275	168	100	8·7**
Finsko	4,978 043	711 155	5.097.085	213	228	
Švédsko	57,952.620	5,738.620	47,164 880	1224	996	31·8
Norsko	21,470.120	3,853.140	21.232.660	1090	1078	67 5
Dánsko (bez Islandu)	44,770.820	3,758.600	46,216.480	2124	2196	77
Nizozemsko	94,798.560	85,218 870	—	2104	—	93
Lucemburk	4,210.620	1,933.980	1,527 860	1977	717	39 2
Belgie	134,402.100	63,265.030	95,837 800	2249	1604	83·7
Švýcary	101,859.400	31,581.400	70,134 800	3472	2390	114·2
Španělsko	112,991.000	18,297.000	—	650	—	18
Portugalsko	23,341.697	3,572.169	11.070,913	496	299	18·5
Řecko	5,515.497	7,666.087	—	278	—	47·3
Rumunsko	16.209 479	6,135.442	—	295	—	22 7
Srbsko	3,745 193	3,753.298	—	186	—	17·6
Bulharsko (s Vých. Rumelií)	2,567.100	1,567.100	—	74	—	17·2
Spoj. Státy Am.	5.712,500.000	—	976,500.000	—	—	—

* Pro Rusko a Španělsko daná jsou z r. 1887, pro Portugalsko z r. 1886.
** Rusko s Finskem.

Pro jednotlivé země rakouské v téže době — r. 1888 — máme tyto výkazy, z nichž zejména také hospodářská platnost českých zemí náležitě vyniká.

Země	Km. železniční tratě	na 100,000 ob. km. železnice	Listů, korr. lístků, vzorků, tiskovin	novin nezahraničních	novin zahraničních
Čechy	4516·4	81·21	126,394.700	21,968.300	4872
Morava	1528·3	70·97	53,505·130	4,194.800	611
Slezsko	427·5	75·60	14,093.330	1.205.800	621
Rakousko Dolní	1562·7	67 05	131,641.530	18,231.600	8981
„ Horní	758·7	99 88	18,253.050	3,072.700	859
Solnohrady	224·2	137 09	7,012.250	1,040 290	1023
Štyrsko	1064·2	86·21	23,658 110	4,778.700	927
Korutany	416·9	119·56	6,964.860	1,192.400	—
Krajina	266 8	55·43	6,889.040	1,261.100	234
Přímoří	294·8	45·51	15,894 750	1,115.400	1607
Tiroly, Vorarlb.	744·2	81·55	20,488.150	2,382·100	3616
Halič	2635·9	44·23	41,740.780	5,973.700	1653
Bukovina	287·6	50·31	4,177.940	721.200	159
Dalmacie	125·9	26·46	9,587.310	774.100	204
Všeho	14,836·8				

Obšírné výklady k těmto číslicím nejsou tušim potřebny. Viděti z nich jednak stupeň školské vzdělanosti, částečně politického a hlavně průmyslového ruchu. V jednotlivostech zajímavo viděti, že na př. v Anglii je poměrně mnohem méně novin, absolutně i relativně, než v Německu neb i v Rakousku; ovšem v daných nejeví se jakost novin a četby, nejsou noviny vším politickým čtením a absolutním měřítkem politické zralosti.

Velmi poučná a důležitá i politicky byla by srovnávací statistika o styku jednotlivých zemí s cizinou. Zdá se mi, že není posud z toho oboru všeobecné práce srovnávací; podávám tudíž jen daná o Rakousku a rakouských zemích. Z nich vidíme na př., což ovšem dá se očekávati, že Rakousko největší spojení má s Německem; s Ruskem má slabší styky než-li s Anglií a Francií, s nimiž nehraničíme; hledíme-li k lidnosti a velikosti zemí, tedy sousední Rumunsko a Srbsko s námi mnohem užší má spojení než Rusko.

Země	R. 1888. Listů, korr. l, tiskovin, vzorků a p. Z Rakouska do těchto zemí	z těchto zemí do Rakouska
Belgie	924 950	655.530
Bulharsko	341.500	234.510
Dánsko	208 130	184.280
Německo	32,712.100	32,819 920
Francie	3,712.100	2,703.710
Řecko	591.740	376.160
Anglie	2,299.280	2,114.820
Italie	3,727.530	3,435.020
Lucemburk	65.990	40.710
Černá Hora	53.180	44.800
Nizozemsko	801.180	386.820
Norsko	98.820	83·200
Portugalsko	84 950	47.330
Rumunsko	1,988.940	830.820
Rusko (evrop.)	1,962 950	1,747.960
Švédsko	158.350	175.530
Švýcary	1,919.520	1,470.920
Srbsko	956.370	341.880
Španělsko	367.310	145.790
Turecko (evrop.)	894.460	501.760

Země	R. 1888. Listů, korr. l., tiskovin, vzorků a p. Z Rakouska do těchto zemí	Z těchto zemí do Rakouska
Brit. Asie	53,740	44.990
Čína	12.870	7.570
Japonsko	12.380	8.750
Nizoz. Indie	14.720	8.500
Persie	12.960	9.910
Rusko asijské	53.980	45.970
Turecko „	97.590	50.040
Ostatní Asie	30.470	12.250
Egypt	260.020	194.640
Alžír a Tunis	26.000	12.420
Marokko a Tripolis	7.670	6.250
Afrika ostatní	42.370	12.460
Brasilie	90.040	79.130
Kanada	23.410	15.450
Mexiko	39.830	22.690
Spoj Státy	1 324.040	937.380
Záp. Indie	28.400	15.270
Ost. Amerika	109.400	113.150
Australie	33.850	21.450

Neméně zajímavé jsou poštovní zprávy o jednotlivých rakouských zemích.

Rakouské země	Listu, korr. lístků, tiskovin, vzorků r. 1888 do ciziny	z ciziny
Čechy	13,723.900	14,970.600
Morava	8,523.110	8,581.560
Slezsko	1,611.570	2,080.910
Rak. Dolní	18,522.450	10,884.040
„ Horní	1,637.130	1,762.120
Solnohrady	1,188.430	1,425.580
Štyrsko	846.470	771.940
Korutany	308.550	308.110
Krajina	561.870	351.680
Přímoří	3.632.110	3,063.030
Tiroly, Vorarlb.	2,870.160	3,402.190
Halič	1,156.380	1,373.450
Bukovina	450.010	437.070
Dalmacie	594.150	547.460

V daných těchto jeví se na př. vliv zeměpisného položení, o němž dříve jsme mluvili. Morava, sousedící s Uhrami, podle podrobných výkazů do Uherských zemí posílá 4,456.200 listů (korr. lístků, tiskovin, vzorů), Čechy, od Uher vzdálenější, jen 2,945,600. Obzvláště pak zasluhuje povšimnutí, že Morava s cizinou poměrně více než Čechy je spojena. Je litovati, že nemáme pro české země podrobné statistiky vlastní, — v zájmu politickém, nejen vědeckém, by bylo, aby se konečně zřídily dobré zemské statistické úřady. (Pokrač.)

Z Národního divadla.

Činohra.

Policejní soudce. Anglicky napsal A. W. Pinero. Přeložil Gustav Dörfl. Policejní soudce jest situační veselohra s nátěrem silně fraškovitým a jest prosta vší kvalifikace, jež by ji opravňovala ke vstupu na Národní divadlo. Zdá se nám vůbec trochu bizárním nápadem, obraceti se k repertoiru anglickému, jenž snad nejméně může vykázati se díly způsobilými ku převádění na jiná jeviště. Vždyť jest známo, jak podřízenou úlohu divadlo hraje ve veřejném životě anglickém, jak malá důležitosť přikládá se mu a jak Angličané v tom ohledu se opozdili za ostatním světem civilisovaným. Anglický život prosycen je příliš živlem politickým, náboženským, vědeckým a obchodním, tak že otázky umělecké a z nich hlavně otázka divadla zatlačeny do pozadí. Neb všechny mysli zaměstnány jsou stále tak všestranně skutečným životem, že pro život na prknech nezbývá interessu. —

Mimo obsah nelze při Policejním soudci mnoho říci, jako vůbec při všech hrách tohoto druhu, založených na pouhých překvapeních, nedorozuměních a quiproquo. I nejlepší z těchto kusů oceníme dostatečně, řeknem-li, že jest důmyslně veden, jasný, a že působí neodolatelnou komikou, duchaplným dialogem a břitkým vtipem. Ale když hra jest prosta všech těchto vlastností, jako na př. u „Policejního soudce", nezbývá než počíti s obsahem. O posuzování a vypravování obsahu podobných situačních frašek duchaplný kritik pařížský, Jules Lemaître, pronesl případnou poznámku ve svých posledních „Impressions de théâtre". Praví takto: „Kdyby analyse podobné frašky, zbudované na překvapeních a quiproquo, měla býti úplna, musila by býti tak dlouhá, jako fraška sama. Možná, že ještě delší. Neb autor pokračuje rychleji, když nechává své osoby vystupovati, mluviti a jednati, než kritik, jenž nucen vysvětlovati, kdo jsou, co chtí činiti, zač jsou pokládány, atd. . . . Myslím, že úplné vypravování intrik na př. v „Růžových dominech" by přesahovalo o mnoho stran rukopis frašky. Kdežto naopak k ocenění a posouzení „Růžových domin" dostačilo by patnáct řádek; a ještě v těch patnácti řádcích by bylo dosti zbytečného. A nyní obraťme se k druhé krajnosti, možno-li říci, dramatické tvorby. Pohleďme na př. na Racinovu „Bérénice". Úplný obsah, aniž by se opominulo čeho závažného, může býti vypravován na třicíti neb čtyřicíti řádcích. A naopak o osobách „Bérénice", o jejich povaze a pocitech jakož i o formě díla kritik, historik neb moralista mohl by napsati třicet neb čtyřicet stránek. Co to dokazuje? Věc zcela jednoduchou: Že jsou kusy, kde osoby nemají svůj vlastní život mimo kombinaci událostí, v něž jsou zapleteny — a jiné kusy, v nichž žijí samy, svým vlastním životem, mimo rámec děje, na němž mají podíl." — A proto nezbývá při Policejním soudci než počíti se stopováním situačních zápletek, poněvadž snad v málo kterém

kuse jiném osoby žijí svým vlastním individuelním životem tak málo a poskytují tak málo látky k úvahám a přemýšlení. Podobné osoby zdají se jako ony pohyblivé figurky, jež bývají radostí dítek. Sedí na koníku neb velocipédu neb tlukou na bubínek neb táhnou vozík a stisknutím péra bývají uvedeny v pohyb, tak že chodí, jezdí, kývají údy a pod. V tu chvíli, kdy mají tlouci na bubínek neb kroužiti na kole, pohybují se jako živoucí tvor. Však, jakmile vytčený jim výkon skončen, zastaví se a jsou opět nehybnou hmotou, úplně neschopnou všelikého jiného pohybu. Tak má se i s divadelními figurinami v „Policejním soudci“ a jiných kusech tohoto druhu. Jejich celá životnosť záleží v tom momentu, kdy autor pomocí svého divadelního mechanismu je uvádí v pohyb. Však jakmile výkon jim vytčený skončen, stávají se pro nás mrtvou, nehybnou hmotou. Karel IV., stařičký purkrabí Ješek, arcibiskup Arnošt neb jiná postava ve Vrchlického rozkošné veselohře „Noc na Karlštejně“ byla by sama o sobě skutečným, živoucím člověkem, i kdyby nezaujímala právě ono místo básníkem jí v kombinaci děje vytčené. Však osoby v anglické veselohře nebyly by schopny vlastního života mimo chvíli, kdy nutno, aby v určitou dobu vešly těmi neb oněmi dveřmi, pronesly tu neb onu větu, neb skryly se pod stolem, za záclonou neb vůbec odbyly si výkon, jejž autor jim určil ve svém dramatickém apparátu.

Hlavní myšlenka, jež řídí nitku děje v „Policejním soudci“, jest mírně řečeno — naivní; ovšem, kdybychom chtěli býti zlomyslní, mohli bychom užiti zcela správně též jiného výrazu . . .

Paní Agatha Farringdonová, vdova po jakémsi důstojníku v Indii, zatajila z ješitnosti panu Aeneáši Posketovi, policejnímu soudci, když ucházel se o ni, svůj pravý věk a vstoupila s touto lží do nabízeného jí stavu manželského. Ježto paní Agatha jest dobře konservovaná dáma, nebyla by nesprávnosť v jejích životopisných datech se stala snad nikdy nápadnou panu manželu, kdyby tu nebylo nezvratné svědectví, na něž paní Posketová byla zapomněla a jež co den více počíná ohrožovati její tajemství. Zůstalť paní Agathě z prvního manželství hoch, Willie. Při náhlém omládnutí matinky bylo nutno zredukovati též jeho léta a tak ze čtrnáctiletého hocha stal se devítiletý a ve chvíli, kdy hra počíná, totiž pět let po svatbě paní Agathy, devatenáctiletý mladík pokládán za čtrnáctiletého chlapečka. Duchaplný a vtipný nápad, pravda-li? Oh, není to jediný, anglický autor má jich v zásobě ještě více.

Však Willie, jenž, jak se zdá, nezdědil ješitnosť své matinky a nechce se zdáti mladším, nepočíná si vzdor dětskému kabátku, do něhož ho oblékli, zcela nic dětsky. Pije důkladně, v hře v karty předčí svého papínka a jeho přátele, dělá dluhy, najal si v hotelu pochybné pověsti pokoj, kde vítá své soudruhy a má již pěkný rejstřík svých lásek, z nichž nejopravdověji zaujala jeho srdce slečna Tomlinsonova, mladá učitelka hudby, jíž pečliví rodiče byli si vybrali, aby cvičila chlapečka ve hře na klavír. Dobrý pan soudce ovšem nic nepozoruje a těší se naopak z neobyčejné vyspělosti svého nevlastního syna. Bylť autor panu Posketovi uštědřil takovou hlavu, jakou Shakespeare ve „Snu svatojanském“ nasadil nebohému Klubíčkovi.

Však náhle vrací se do Londýna dávný přítel paní Agathy, plukovník Lukyn, a ohlašuje Posketovům svou návštěvu. Jeho příchodem hrozí tajemství paní Agathy jisté vyzrazení. Neb Lukyn byl kmotrem Willie a paní Agatha jest přesvědčena, že při shledání neopomine dle zvyku všech starých přátel uvésti ke všem reminiscencím z minulosti pádná a neodvolatelná data. Aby tomu zabránila, paní Agatha chce vyprositi si u plukovníka mlčenlivosť a se sestrou Charlottou vydá se k Lukynu do hotelu, kam se byl uchýlil se svým přítelem k veselé večeři. Odchodu matčina užije Willie a přemluví pana Posketa, aby šel pobaviti se s ním do hotelu, kde má najatý pokoj. Jak asi již tušíte, Lukyn jest se svým přítelem v témž hotelu, a sice pokoj jich sousedí s pokojem pana soudce.

Paní Agatha najde Lukyna, přednese mu svou žádosť, plukovník slíbí svou mlčenlivosť a paní Posketová by mohla se odebrati zcela pokojně domů. Ale pak zmizelo by veselohře celé jednání a tenounký pramének děje ztratil by se úplně, a proto nutno zdržeti paní Agathu. Ale jak? Oh, autor jest nevyčerpatelný v duchaplných nápadech. Snad jste si všimli, že paní Agatha má s sebou sestru. Nemyslete, že jest to náhoda. Nikoli, v tom jest prozřetelnosť autorova. Tato sestra pojednou dostane hlad a pustí se do plukovníkovy večeře. Večeří tak důkladně, že zatím se přiblíží policejní hodina a přichází hlídka. Hostinský přikvapí, shasíná světla a panstvo hledá úkryt pod stolem, za pohovkou; Posketa s Williem vyvede hostinský z vedlejšího pokoje a schová je na balkon. Však jsou všichni vypátráni, a poněvadž nechtí udati jména a pouštějí se do hádky s policisty, jsou zatčeni. Jen pan Posket s Williem spasí se útěkem, byltť spadl s nimi balkon do kuchyně (!!)

Ráno předvedeni všichni zajatci před pana Posketa, jenž rozedrán, potlučen a špinav byl přivlékl se do úřadu. Pan soudce, jenž myslí, že žena jeho šla do hotelu k vůli Lukynu samému, odsoudí všechny do vězení na sedm dní. V čas dostaví se kollega Posketův, soudce Bullani, jenž byl zvěděl pravý stav věci, a propustí odsouzené na svobodu. Vše se vysvětluje, paní Posketová kajícně přiznává se ke své lži a Willie, jemuž vráceno jeho pět let, zasnouben se slečnou Tomlinsonovou.

Zpracování jest zcela důstojné látky. V celém těžce a neobratně se vlekoucím pásmu většinou dosti nudných scén a pravděnepodobných situac neprobleskuje ani jiskřička vtipu, nekmitá se ani záblesk humoru. Pochybuji, že podobná veselohra jest způsobilá ke vzbuzování veselosti.

M e n a e c h m o v é. Komédie od Tita Maccia Plauta, přeložil J. Král. —

Uvedení Plautových „Menaechmů" lze vřaditi k nejzajímavějším večerům, jež naše divadlo nám poskytlo. Stará komédie, dle níž básníci různých národů brali vzor k nesčíslným veselohrám a na jejímž základě i nesmrtelný Shakespeare vytvořil svou rozmarnou „Comedy of errors", pobavila měrou nevšední. Vlny věků, které uplynuly mezi básníkem a námi, nemohly smýti s díla jeho zdravý, svěží humor a rozkošnou, nenucenou rozmarnosť, tak že my, dítky blaseovaného století devatenáctého, smějeme se nyní tak upřímně a srdečně, jako kdysi obyvatelé pyšného Říma. Ovšem vzbuzuje v nás dílo svým archaismem s počátku spíše zvědavosť, však z té vyvíjí se záhy opravdový zájem. A jak jest v ko-

médii starého mistra vše božsky prosté! Jaký zajímavý kontrast mez touto podivuhodnou prostotou téměř naivní techniky a všech prostředků jimiž básník pracuje, a mezi složitým apparátem moderních dramatiků plným raffinerie a snahy po effektu. Zápletka jest průzračně jednoduchá a přece vás dovede upoutati a zabaviti. V tom spočívá též velký ku umění klassických mistrů, kteréhokoli odvětví uměleckého, jak malými prostými prostředky dovedou docíliti velkých účinků.

Podklad k ději poskytuje řada nedorozumění, jež vznikla z nápadn podobnosti dvou bratří, blíženců. Jeden z nich ztratil se v útlém věku z otcovského domu a přišel do cizích krajin. Když druhý dospěl, vyda se na cesty, aby vyhledal bratra. Přijde na pouti své, sluhou provázen do města, kde bratr jeho žije. Náhodou ocitne se ve styku s osobam z nejbližšího okolí svého bratra, s jeho ženou, tchánem, milenkou, sluho atd. Pro neobyčejnou podobu jest pokládán za prvního Menaechma Z toho vznikne řada rozmarných, někdy až groteskně komických scén Konečně se rozvinuje zamotaná situace setkáním a poznáním se obou bratří Plynný, uhlazený překlad pochází z osvědčeného péra professora Krále

Anežka Schulzova.

Opera.

(Vilém Tell, p. Čanda jako host, Faust a Markéta od Gounoda, Zlatý křížek o Brülla, Otelo od Verdia.)

V personálu Národního divadla jsou mezery, jichž vyplnění je svrchovaně potřebné, i hledá se proto a pátrá doma i v cizině po schop ných silách uměleckých, kteréž by náležitou kvalifikaci měly a k našem divadlu přestoupiti chtěly.

Snaha tato setkává se s velikými obtížemi, jichž hlavní příčino jest, že obmezovati se musí na síly české; neboť cizí skuteční uměl mají jinde hmotné postavení z pravidla lepší, než jaké by se jim u ná podati mohlo, a mají-li jen takové, jaké by tu měli, přece aspoň s nemusejí učiti jazyku cizímu. Na cizí síly tedy reflektovati nelze.

Jest tudíž nezbytno jen k vlastním lidem zřetel bráti, a těcht není žádný nadbytek, neboť valná část jich dochází výhodného postave v cizině.

Velké talenty pak jsou vůbec vzácností. Vždyť pomáhají si i veli národové cizími silami; čím menší pak je národ, tím méně talentů v ně se vyskytuje, třeba by počet jejich relativně větší byl, než jinde. Vedl toho jsou jednotlivé doby různě na ně bohaty; jednou se jich naskytuj dosti, jindy zase po dlouhou dobu žádný. I zkouší se nedostatku tom odpomoci tak, že se dávají nákladem divadla cvičiti mladé síly se zá vazkem (hlavně ovšem jen mravním), že zůstanou při svém divadl Avšak ani tato cesta nevedla k cíli; neboť mnohdy ukázala se postupe času nezpůsobilosť protežovaných; jindy zase selhaly naděje v ně kladen Při tom všem musilo se divadlo propůjčovati za průpravnu takovýc chovanců, úkol to z pravidla málo vděčný. Tím vším snadno se vysvětluj zjev, že stoupá u nás cena sil uměleckých, neboť nabídka nestačí p

otávce, při čemž ještě nepříznivě působí odcházení kvalifikovaných sil do ciziny.

Jsou to poměry pro naše divadlo dosti nepříznivé, a s tím stavem věcí má též kritika počítati a činiti mu mnohdy ústupky v zájmu divadla, třeba ne vždy v zájmu umění.

Máme tedy nedostatek sil a vždy aspoň jeho možnosť, a z této okolnosti vyrůstají zase jiné nepříznivé situace.

K těm patří předem kolísavosť v repertoiru, kteréž se vyhnouti lze není. Dále zůstávají mnohé opery na ten čas u nás nemožny, čímž opět rozmanitosť repertoiru trpí, ač uznati se musí, že, co v tom směru činiti se dá, také skutečně se činí.

Nedostatky tyto budou ještě zřejmější po zahájení projektované zemské výstavy.

Konečně není nikterak vyloučena možnosť, že by ten, kdo své potřebnosti pro divadlo vědom si jest, mohl praetendovati jakousi nedotknutelnosť a svrchovanosť vůči divadlu a jeho správě. Nenahraditelnosť té které síly bývá arci namnoze jenom zdánlivá, avsak někdy mohly by se přece státi takové ohledy nutnými, což by vedlo ke kolisi mezi zájmem divadla a žádoucí obranou autority v jeho řízení.

Terrorismus sil, kteréž se na ten čas aspoň za nezbytné považují, jest ostatně také na újmu rovnoprávnému poměru personálu, ba i samým těm silám, protože vadí jejich uměleckému pokroku. Nejmocnější pobídkou umělecké ctižádosti jest zajisté spravedlivý posudek, pravdu zjevující domácí kritika, kteréž se každý rozumný umělec rád podrobuje, věda, že jest první podmínkou zdokonalování známosť vlastních nedostatků a vad — errando discimus.

Kdo spravedlivého soudu o svých výkonech slyšeti nechce a jemu se brání, nemůže postupovat, a kdo nepostupuje, klesá.

Nejvydatnějším prostředkem, jímž by se různé ty potíže Národního divadla takřka rázem daly odklidit, bylo by zvýšení zemské subvence pro divadlo, věnování stálé subvence města Prahy, po případě také zvýšení cen některých míst — vůbec tedy vydatné rozmnožení příjmů.

Obtíže ony vznikají hlavně z toho, že si přejeme, aby se naše divadlo stále zvelebovalo, že se chceme v umění rovnati národům, proti nimž politicky a hospodářsky jsme mnohem slabší a menší. Mají tedy ony obtíže svůj základ v obmezenosti našich hmotných prostředků, a proto jest potřebí mimořádných podpor pro divadlo, přiměřených dotací a subvencí.

Snad dal by se najíti ještě ten a onen jiný prostředek, avšak ty dlužno zůstaviti další budoucnosti. Nedostatek sil jest však již akutní. Proto hledá a pátrá ředitelství, kde by kdo pro naše divadlo měl náležitou kvalifikaci.

Jedním z výsledkův tohoto hledání jest pohostinské vystoupení p. Josefa Čandy. Že ještě jednoho barytonisty — mimo p. Benonia, nikoli vedle něho — potřebí jest, bylo zde již vytknuto, ježto byl pan Benoni příliš zaměstnáván i úlohami, které jeho hlasu, škole a individualitě nesvědčily, ba jim přímo se příčily.

Získání pana Čandy pro obor barytonový by bylo hlavně proto příznivou okolností, že by se oba umělci dle svých hlasů a kvalifikací vhodně

doplňovali, jakož i proto, že by p. Čandou získána byla síla hotová a celá, takže by odpadla ona pochybná procedura vychovávací, jež by se při jiné akvisici snad zase nezbytnou objevila.

Pan Čanda vystoupil jako Vilém Tell. Partie tato činí na představitele v každém ohledu takové požadavky, že ji nemůže zpívati kdokoliv. Předem musí míti pěvec mohutnou postavu a vydatný široký hlas. Musí býti v pohybech mocný a veliký, míti oheň, aby na sobě soustřeďoval děj, a přece zase též vřelý, přirozený cit, aniž by v něm bylo cosi malicherného. Pan Čanda požadavkům těmto vyhovuje. On má hlas, talent, umělost i důmysl, jsa umělec velmi inteligentní s vysokým vzděláním akademickým, hudebním i pěveckým.

Obecenstvo jej přijalo také velmi příznivě.

Ostatní obsazení je známé a dobré. Jen dlužno poukázati k tomu, že Gessler p. Hešem není správně podán, neboť nemá se zapomínati, že Gessler, třeba ukrutný a mstivý, byl přece jen osobou vzatou z nejvyšších kruhů jakožto náměstek císařský ve Švýcarsku, nikoliv snad nějakým obyčejným žoldnéřem. Také pan Krössing snaží se vedle své podivné masky příliš důrazně hlasem znázorniti surovosť povahy Rudolfa, Gesslerova důvěrníka. —

Faust a Markéta od Gounoda.

Jako Faust, jejž Gounod zcela krátce a vtipně zbavil těžkých jeho dum tím, že jej změnil ve svižného a elegantního Francouze, zkoušel se pan Konrát s dosti dobrým výsledkem.

Od tohoto mladého pěvce lze v budoucnosti mnoho očekávati, bude-li dbáti hlasů, kteréž mu jeho vady vytýkají, ne těch, jež mu snad jenom lichotí. On nemá ještě svůj hlas úplně v moci (odtud stálé chvění jeho) a následkem toho nemůže ho nikdy patřičně rozvinouti, aby mu neselhal. Aby se ho zmocnil, musí jej mnoho ještě cvičiti pod vedením zkušeného učitele. Jest také žádoucno, aby si osvojil větší hudební vzdělání, aby náležitě poznával a podával hudební fráse a věty, jakož i aby správně přizvukoval. Bude mu též hleděti si pilně patřičného přednesu, jenž nyní je dosud namnoze nepřirozený a nemužný. Konečně musí se učiti hře, opět pod dozorem učitele, neboť hra stala se pěvcům již nezbytnou potřebou. Hře musí se pro každou úlohu zvlášť učiti tak, aby pohyby i mimika staly se již reflexivními. Na inspiraci ve chvíli nebezpečí on spoléhati nemůže. Zpěv zaujímá celou jeho pozornosť, takže na jevišti již nemá času ani možnosti na hru mysliti, a hra i přednes jeho činí dojem takový, jakoby pěvec duchem dlel někde mimo divadlo.

Protože je pan Konrát síla snaživá i nadaná, lze se naditi, že se přičiní o odstranění svých nedostatků. Neboť na tom záleží jeho budoucnosť, kteráž může se státi buď skvělou anebo zůstati jenom prostřední.

Druhou novinkou bylo, že sl. Vykoukalova zpívala Martu, tedy osobu, která by se v činohře zařadila mezi tak zvané komické stařeny. Že se partie tato pro slč. Vykoukalovu nehodí, netřeba teprv dokazovati. Není přece možno, aby mladá síla, i s takovým velikým talentem, jaký má slč. Vykoukalova, přemohla, ba zapřela svoji osobnosť, ztlumila svůj hlas, temperament i oheň tak, aby z ní byla dobrá komická stařena, neboť i talentu i umění jsou též pololoženy meze, u kterých moc jejich

řestává. Zajisté že jí podobné úlohy svěřují se jen prozatím, co pí. Fibichová dlí na dovolené. Paní Försterová jest pro svůj prostý a sympathický zjev a přirozený ušlechtilý způsob zpěvu nad jiné vhodnou představitelkou nezkušené i skromné Markéty. Pan Heš dle vlastního samostatného pojetí důmyslně vytvořil a velmi zdařile i umírněně provedl úlohu Mefistovu, jíž umí dodávati tolik váhy, že stala se středem děje interessu.

Valentina zpíval správně pan Viktorin, ale pro hru i přednes jest mu přáti trochu oživující a rozehřívající síly, která by effekt jeho výkonu o mnoho zvýšila.

Zlatý křížek od Brülla.

Děj jest tu jako v pohádce. V jedné francouzské vesnici žili bratr a sestra, sirotci, dlouho o svět se nestarajíce. Jednou přišla k nim veselá a hezká Tereza a Nikola se do ní zamiloval a učinil ji svou nevěstou. Kristina však neměla ráda nikoho než svého bratra.

Právě v ten den, kdy měla býti svatba, přicházejí do vsi vojáci se seržánem Bombardonem v čele, aby dle cís. nařízení odvedli všechny mladé muže k vojsku k vůli výpravě na Rus. Nikola je také mezi nimi. Nebylo mu to příjemné, ale odevzdal se bez reptání svému osudu. Tereza nebyla tak poslušná a sestra Kristina div si nezoufala.

Měli hostinec a seržán přišel k nim se občerstvit. Kristina se ho vyptává, není-li bratru jejímu pomoci. Seržán odpovídá, že není, leda by dal za sebe náhradníka, a kde toho vzíti?

Kristina přemýšlí, až jí něco napadne. Měla již mnoho nápadníků, jež vždycky zamítla. Což kdyby slíbila ruku tomu, kdo by za bratra na výpravu šel? Rozmyšleno, provedeno. Přísahá, že ten, kdo tak učiní, stane se jejím mužem, a v zástavu podává zlatý svůj křížek; kdo jí ho vrátí, tomu dá svoji ruku. Z nápadníků však nikdo se k tomu neměl a ještě se ubohé vysmáli.

Není tedy nic naplat, Nikola musí jíti — a již slyšet buben, který volá odvedené pod prapor. V poslední chvíli přichází seržán a oznamuje, že náhradník se dostavil. Kdo to je, jim nepověděl, ale vyžádal si pro něho zlatý křížek.

Tak sebrala se veliká armáda na výpravu proti Rusovi. Vytáhlo jich mnoho, vrátilo se jich málo.

Zatím uplynula léta. Nikola se oženil, ale válce přece neušel. Francie podnikala nové výpravy a v jedné zúčastnil se Nikola jako dobrovolník. Byl by tu přišel o život, kdyby ho byl nezachránil kapitán Gontram; tak se vrátil domů jen s pošramocenou rukou a přivezl s sebou svého ochrance. V krátce zamiloval se Gontram do Kristiny, ona pak do něho, protože však dostáti chce své přípovědi, sděluje mu, jaký závazek ji poutá k onomu neznámému. Gontram nyní se jí dává poznati, že on jest ten, jenž za jejího bratra se dal odvésti. Byl tehdy při tom, když slibovala svůj křížek i sebe, i dojala ho tato láska její k bratrovi tak, že si umínil přání její splniti. Nalézal se právě na cestě z vlasti, jsa zoufalý nad zklamanou láskou; život ho omrzel, i chtěl jej obětovati aspoň pro štěstí jiných.

Na výpravě hned v první bitvě klesl těžce raněn a odevzdal věrnému kamarádu seržánovi křížek, aby jej s sebou odnesl zpět domů a Kristině vrátil Ale uzdravil se a súčastnil se opět v pozdějších výpravách a dospěl až na kapitána. Kristina mu to nechce věřiti, protože nemá křížek, a oba se v hněvu rozcházejí.

V pravý čas přibelhá se tu starý invalida, jenž hledá Kristinu, aby jí cosi sdělil — nikdo v něm nepoznává seržána Bombardona. On připomíná Kristině její slib a vrací jí křížek, žádaje, aby mu za to ruku podala. Kristna myslí, že snad on sám je ten, kdo tehdy za bratra na výpravu šel, a div nepadla do mdlob zaleknuvši se, že by snad státi se měla ženou beznohého a zuboženého invalidy. Seržán s trpkostí chápe se její ruky, ale jen aby jí oznámil, že je svobodna, neboť soudruh jeho, pro nějž tehdy křížek vzal, je prý mrtev a odpočívá v daleké cizí zemi. Všichni se nad tím zarmoutí, ale mezitím přichází Gontram, oba soudruzi se poznávají, Kristina odprošuje Gontrama, tento odpouští a tak se věc končí.

Ani hudba není založena v rozměrech veliké opery, ale je veskrze solidní, melodická i bohatě rhythmická. Mnohá místa mají též značnou dramatickou sílu.

Volný rhythmus hudební a melodie přikázány jsou tu zvláště orchestru a sborům, méně solovým úlohám, v nichž jsou značně upoutány časomírou i přízvučností mluvy, takže tu hlavně záleží na vybroušeném přednesu, živé deklamaci, hře a hbité souhře.

K úlohám tohoto rázu je p. Heš silou nejpovolanější. On je ve svém oboru výborný herec a deklamátor, jehož způsob zpěvu hodí se nejlépe tam, kde v popředí stojí ne tak umělý zpěv, jako živá hra a výrazná deklamace. Úloha Bombardona je též nejvděčnější ze všech, i dostalo se mu za ni zasloužené hojné pochvaly. Paní Förstrová byla věrnou tlumočnicí útlocitné a láskyplné Kristiny, a také slečna Veselá správně provedla úlohu šťastné nevěsty a ženy.

Pan Konrát zpívá nešťastného milence citlivě, ale jako kapitán nemá v sobě nic vojenského — tu by si měl vzíti příklad na p. Hešovi. Pan Viktorin je dobrý Nikola, jenom hra jeho není dosti rozmanitá.

Ve prospěch povodní postižených dáván byl Verdi-ův Otelo, dílo podivuhodné a neobyčejné, v němž spojeny jsou plody dvou veleduchů, aby zvěčnily síly, jež z lidí činí „lidské zvíře“.

Bylo to představení slavnostní, při čemž lidskosti čistý duch vanul nádhernými klenbami nad lidmi myslí jemných a srdcí citlivých, v nichž vepsána tkví slova, nyní málo slyšená, o lásce k bližnímu. Chrám umění změnil se v chrám mocnosti lepší, mnoho zapomínané. Zbudováno od lidu, žije a cítí Národní divadlo s ním v každé době, ve štěstí i neštěstí. Ve štěstí skýtá mu zábavu, v neštěstí pomoc. Kéž nemusí dlouho čekati na dobu, kdy se bude zase moci s ním v jeho štěstí radovati.

— *lr.*

KROJ HANÁCKÝ.

KVĚTY.

Redaktor básní a původní krásné prósy, zároveň vydavatel

SVATOPLUK ČECH.

Redaktor článků poučných a překladů krásné prósy

Dr. SERVÁC HELLER.

Majitel a nakladatel:

VLADIMÍR ČECH.

ROČNÍK XII.

KNIHA XXV.

SEŠIT LISTOPADOVÝ.

„**Květy**" vycházejí v sešitech po 8 tiskových arších dne 1. každého měsíce. Předplatné na čtvrt léta s poštovní zásilkou **2 zl. 50 kr.**, jednotlivé sešity po **90 kr.** Adressa: »Květy« v Praze Senovážné náměstí 978-II.

V PRAZE.

TISK A PAPÍR ALOISA WIESNERA.

1890.

„U Sedmi javorů.“

Obraz ze života staroselského.

Nakreslila K. Světlá.

(Pokračování.)

Den se byl jiskřil rozžhaveným zlatem, noc za to zářila zase čistým stříbrem. Nebylo dnes nikde stínu, úplněk toho nedopouštěl.

Ve vysokém podrostu kolem sedmi javorů, kde panovala vždy taková tma, jakoby měla noc zde vlastně svůj pravý domov, koupala se každá větev v proudu světla měsíčního a každý na ní lístek byl jím až do průhlednosti prozářen. Na mechu mezi stromy chvěla se při každém větru zavání běloskvoucí světélka jako květy, které tam rozhazují rusalky ke cti dnešního svátku. Chtěly se snad zachovati k příkladu těch spanilých družic, které v městečku o procesí sypaly hrstě karafiátů a pivoněk před panem děkanem, kráčejícím s monstrancí v ruce v oblaku kadidla pod baldachýnem z červeného aksamitu, za hlaholu zvonů a hřímání hmoždířů.

Zde pod jasany se odbývalo arci tišeji bez červeného baldachýnu, střelby a stříbrné kadidelnice. Sotva že na nich zašelestil občas některý lupen, že zavoněl hloh, kdesi opodál v úkrytu kvetoucí, sotva že se odtamtud ozval drozd několika táhlými zvuky, jako by nechtěl tu libeznou kolem taj porušiti. Či obával se snad, že by nevystihl písní svou té sladkosti, která se tlumila ve dvou mladých hlasech, blaženě si šeptajících pod těmi starými strážci statku, jejichž černé kmeny se vypínaly z té zátopy světla k bělavé obloze jako sloupořadí mohutné, jež tu zbylo z jakéhosi ohromného, dávno již zbořeného chrámu?

Vystrojila se Renata před samým večerem skutečně k vůli svátku, leč na ten v kalendáři, který pomáhala v městě s takovou okázalostí o procesí slaviti, si již nevzpomněla, žádajíc na matce, aby jí podala červený damaškový živůtek s oblakovou sukní. Jiný svátek hodlala odbývati pod sedmi javory takto vystrojena přese všecky domluvy a výstrahy matčiny, stále jí k tomu poukazující, že má jiného bezpečnějšího, čím ji lze ve světě se těšiti, než lásku mužovu.

Jak by se byla selka zděsila, kdyby byla měla o tom jen zdání, že dcera její miluje vedle ní ještě někoho jiného, ba že k němu snad ještě vřelejším citem lne, než k ní samé! A co by byla teprve řekla, dovídajíc se, že je to ten, o němž když prvé na komoře se zmínila, dcera do krve se byla zarděla, čehož ovšem matka nepozorovala.

Náhodou se byla Renata seznámila s tím mysliveckým mládencem, jehož častých kolem statku obchůzek si byla selka přec jen povšimla, aniž v nich cosi zvláštního viděla. Teprve před málo týdny, právě, co trvalo jaro, Renata se s ním setkávala, ale již si nemohla předsta-

viti, jak by to s ní dopadalo, kdyby si s ním každý večer jako teď pohovořiti nemohla. Bylo by jí pak zajisté tak smutno bývalo, jako kdyby bylo přestalo slunce svítiti a lesy kolem statku se zelenati.

Leč první jejich setkání nebylo nikterak veselé. Naopak, člověk pověrčivý by byl snad leccos z toho prorokoval. Vyšla si Renata do houštiny za stavením na fialky a schýlena v křoví, kdež odhrnovala pilně lonské suché listí, pod nímž se skromně skrývaly, náhle vyskočila, poplašena výstřelem. Sivá holubice padla s jedle nad ní právě jí k nohám.

Zlý uvrhla pohled na střelce, když se k ní přiblížil, aby kořisť svou zdvihl a do brašny zastrčil. Trpce mu vyčítala jeho krvavý čin, když jí dokazoval, že nekonal jiného než svou povinnosť, že mu bylo uloženo vrátiti se do myslivny s několika holuby pro stůl dole v panském dvoře. Meškal teprv krátkou dobu v této končině, za kteroužto příčinou ho nebyla dosud viděla. Přes svůj hněv si však přece povšimla, že jest, ač v očích jejích zlomyslník, přec jen vedle toho nevšedně švarného zevnějšku.

Dojat jejími výčitkami, vyšplhal se na jedli, odkud se ozývalo žalostné vrkání, a sňal s ní hnízdo s osiřelými holoubátky, kteráž připravil o živitelku. Bylo mu toho patrně teď tuze líto a ostýchavě se dívky tázal, chce-li ona si je vzíti na starosť, jinak že by tak učinil sám. Když horlivě k hnízdu se hlásila, pověděl jí, kterak a čím je má krmiti, aby je udržela.

Odnesla si Renata holoubátka skutečně domů a podařilo se jí nejen na živu je zachovati, nýbrž i ochočiti. Jakmile na dvůr vkročila, již ji obletovala, sedajíce jí na hlavu a rameno. Byltě ji Hynek, jak se myslivecký jmenoval, kajícně prosil, aby se směl časem po nich přeptati, k čemuž svolila. Zahlédnuv ji jednou pod javory, k ní se odvážil. Dále si netroufal. Ona ho také dále nepobízela, vždyť to byl jen myslivecký mládenec. Byla by zajisté matka tuze nespokojeně rameny pokrčila, kdyby jí byla do stavení přivedla hosta tak málo významného, o němž ani nevěděla, z jaké je rodiny a odkud pochází. A což teprve čeládka! To byla návštěva pro některou její služku a nikterak pro dcerku domácí. Pod javory však málo kdo ze služebných zabloudil. Neměl tam nikdo co pohledávati. Pouze když zanesl do staré zpustlé krčmy, na polo již zbořené, která tam dosud stála, čeho na statku již nebylo potřebí a co spáliti bylo přec jen ještě škoda. Tam se nemusila báti ni vyzrazení ni výsměchu.

Často se Renata se svým novým známým před deštěm do zbořeniště utekla, neb mládenec se nepřišel jen jednou po holubech pozeptat, nýbrž k její vybídce častěji. Těšíval se jako ona, že se všichni stejně pěkně vyvedli: bělouncí jako sníh a na žádném z nich že není ani jediného pírka barevného. Jak jim slušely ty červené pásky, které jim na krk navlékla! I jemu se podobalo, že nebylo lze cosi rozkošnějšího si pomysliti nad tuto pro ně ozdobu. Jak roztomile si uměl s nimi hráti; zobali mu tak ochotně z ruky jako jí.

Konečně přicházel Hynek pod javory co den, aniž se byli na to umluvili. Stávalo se tak, jakoby se to samo rozumělo, jakoby to již ani jinak býti nemohlo.

Prohodil-li někdy smutně, že mu nebude asi zítra večer za příčinou služby možná se dostaviti, ona taktéž truchlivě hlavu svěsila. Ale nikdy nebyla s to pochopiti, že mu jest nevyhnutelně poslechnouti, nechce-li býti okamžitě z chleba propuštěn. Byla by chtěla, aby jen poslouchal jí a již nikoho jiného.

Po celý takový den, plný marné touhy, bývala tak sklíčena, že nepřestávala matka hádati, kdo a kde ji zas asi uhranul. Nemohla se Renata ani dočkati příštího večera, až zas, jakmile první hvězda se na obloze zaleskne, z lesa jako mladý srnec jí vstříc k javorům vyskočí. Očekávala jej vždy na témže místě na jednom z těch omšených pařezů, mezi nimi po celá léta lenivě tlících. Když pak před ní na kolena klesl, skrývaje s tlumeným výkřikem, plným nevýslovné radosti, horoucí tvář v její lichotné ruce, vykřikla také. Málo však toho dbala, zaléhal-li její mladistvý hlas vší svou nezkrocenou silou v temnou, šumnou nad ní klenbu a budil-li v ní ozvěnu. Co jí na tom záleželo, zaslechne-li ji kdosi? Což nebyla svou paní? Byla jen ve svém právu, jednala-li dle své libosti. Ještě dnes jí to byla matka opakovala. Nikdy si nebyla z lidí nic dělala, vždy se jí protivili pro svou dotěrnou zvědavosť, jíž si každého jejího činu, ba každého posuňku a slova všímati troufali. Pohrdávala jimi ve své zpupnosti bohaté dědičky, kteráž neměla potřebí na kohokoli se ohlížeti. Svět by byl mohl vymříti do posledního človíčka, jen kdyby byl zůstal Hynek.

Avšak někdy se podivila prudkosti citu, jenž se byl v ní tak maně probudil. Odkud se vzal? Byla to přec jen ta láska, před níž ji matka tak starostlivě varovala jako před velikým zlem? Ó jak se mýlila a zároveň na ní pohřešovala, vždyť nepoznala dosud nic slastnějšího. Co bylo proti hodince, s Hynkem prolaškované, vše ostatní, co matka před ní tak vynášela: všecky ty skvosty, drahé šaty, měšce s penězi, které jí ukazovala, všecky ty poutě, muziky a radovánky, které jí místo ní tak vřele schvalovala? Ničím, praničím. V takových chvílích závrati vášně, z krve předků v žilách jejích se pěnící, ani jedna ze všech těch věcí nestála za špetku plevy v jejích očích.

Bylať Renata úplně šťastnou v zášeří starých javorů a na jiného nepomýšlela po celý den, než co jí večer pod nimi nadělí.

Ne tak Hynek. Na počátku jejich schůzí byl tak šťastným a spokojeným jako ona, ale teď pořád častěji jí vyličoval, jak se mu po ní stýskává, když po celý boží den v tom černém lese sám a sám bloudívá.

Renata se však jeho horování jen smávala, vždyť to bylo zcela v pořádku, že se mu po ní stýskalo zrovna jako jí po něm; nemohlo a nesmělo to ani jiné býti.

Ale dnes byl prchlivější než jindy, a když se mu zase smáti začala, vyčítal jí rozčileně, že se k němu zachovává bez soustrasti, že s ním neciti, jak by měla.

„A bůh ví, jak dlouho mi jest ještě souzeno, abych takto vedle tebe se trápil,“ vyjel konečně náruživě; při tom stiskl její ruce ve svých, že by byla málem vzkřikla.

„Tys krásný člověk,“ zas ona jemu navzájem vyčítala. „Trápíváš se tedy vedle mne a já si dosud vždy myslila, že ti bývá pod našimi javory tak volno jako mně.“

„Nemluv tak, Renato,“ zakřikoval ji hněvivě, „vždyť je ti dobře povědomo, jak to asi myslím, že se jen tenkráte trápívám, když tě nevidím, když vedle sebe tě nemám. Ale pověz mi a to zcela upřímně: tys tedy skutečně s tím tak spokojena, jak to mezi námi jest?“

„Bodejť!“ svědčila mu prostoduše, a snadno mohl pozorovati, že se nepřetvařuje.

Dlouho se do ní zahleděl, ale ona neodvolala svůj výrok, ona oči od něho neodvrátila. Proudil se z nich proň tak záhadný svit, jako z toho úplňku, jenž usmívavě probleskoval šerými větvemi, nad nimi v nádherné loubí se splétajícími.

Jak byla v té chvíli spanilá s tím čelem měsícem zulíbaným!

„Mluv si, co chceš,“ zamumlal konečně vzdorně, „ale tak to zůstati nemůže. Ostatně mám přec jen velikou naději, že tomu bude nějaký konec a to co nevidět.“

„Čemu má býti konec a to co nevidět?“ nepokojně se ho tázala. „Jak jsi dnes divný, Hynku, ještě nikdy takový nebyls.“

„Ale tys také ještě nebyla andělu nebeskému tak podobna,“ znova se jí zprudka přiznával a při tom tiskl její ruce opět k prsům mocně se dmoucím, co v něm síly bylo.

„Proč mi neodpovídáš na to, po čem se tak důtklivě táži?“ znova naň dolehala.

Ale on stále mlčel; konečně nesměle a váhavě ze sebe vypravil: „Z mysliveckého mládence má se státi řádný myslivec. Vrchní mi onehdy najisto sliboval myslivnu. Kdy mi ji dá, ovšem neřekl.“

„A slib ten tě těší?“

Pohlédl na ni tak udiveně, jak se ho tázala, řka:

„Jak pak ne?“

„Zdejší myslivnu ti zajisté nedají, musil bys se tedy odsud odstěhovati . . . jak potom možno, abychom se jako teď skoro denně vídali?“

„Jak si jen můžeš mysliti, že bych se odsud stěhoval . . . bez tebe!“ zvolal, skrývaje hlavu v jejím klíně.

Renata zkameněla úžasem. Co to mluvil? Mohl slovy těmi něco jiného míniti, nežli že pomýšlí na sňatek s ní? Možnosť ta jí ještě nikdy určitě na mysl nevstoupila, viděla v něm vždy jen milence, nikoli skutečného nápadníka, jenž by byl o více stál než o její srdce, a teď se chtěl patrně zmocniti celého jejího života.

Což to skutečně dosud nepoznal, že chce zůstati povždy svou paní, jak jí to byla matka radila? Nikdy ještě se nebyla cítila tou měrou dědičkou statku u „Sedmi javorů“, po celém kraji až po samou Mladou Boleslav vyhlášeného, která, kdyby byla chtěla, mohla míti za ženichy pány od stavu, ba i císařské důstojníky . . . Co si troufal jí nabídnouti . . . ten myslivecký mládenec, o němž ani nevěděla, odkud je a čím jsou jeho rodiče!

Překvapen jejím mlčením, Hynek pozdvihl k ní hlavu a hledal její pohled. Dobře, že se právě v té chvíli pokryl měsíc mráčkem, jakoby byl uhodl, že by se k smrti zalekl toho, s čím by se byl v jejím zraku shledal.

„Ty mně neodpovídáš, potěšení moje jediné?“ zašeptal Hynek, domnívaje se, že ji snad ostych ústa pečetí.

„Jaká odpověď na žert!“ vyrazila konečně drsně ze sebe.

„Na žert?“

„Ovšem že na žert! To přece si můžeš mysliti, že já nikdy z domova svého nepůjdu.“

„A ty si zas můžeš mysliti, že bych se nikdy neodhodlal s prázdnýma rukama se přiženiti do takového statku, jako je ten váš.“

Zase zkameněla úžasem. Kdy o čemsi podobném byla mezi nimi řeč? Kdo jej k tomu, o čem mluvil, kdy vybízel? Když se jí vyznal, že bez ní mu nelze živu býti, že ji miluje nade vše ve světě i nad vlastní rodiče, bratry a sestry, i ona se mu přiznala, že mu více přeje než vlastní matce a že i jí by se na světě dost málo nelíbilo bez něho. A na tom tedy nebylo dosti. Její srdce mu patrně nedostačovalo, dychtil zároveň a snad ještě více po statku jejím. Byl by jinak pomýšlel na ženění, na přísahu před oltářem za přítomnosti svědků, byl by si ji chtěl takto na dobro uvázati a na vždy podmaniti?

„Renato, co se to s tebou děje?“ dokračoval Hynek na zamlklou dívku s rostoucí úzkostí. „Pověz, co vlastně se mnou zamýšlíš a co do opravdy ode mne očekáváš?“

„Již jsem ti to pověděla“, pronesla pevně a určitě, „nežádám si na tobě jiného, než aby to mezi námi povždy zůstalo, jak to dosud bylo, a aby moje láska ti šla nade vše ostatní, jako mně láska tvoje“.

„A tak to má tedy skutečně mezi námi zůstati, samé jen tajemnůstkářství a se skrývání, jako bychom svou láskou páchali vlastně hřích? I nadále máme si se světem hráti na schovávanou?“ vyzvídal třesoucím se hlasem.

„Tak jest!“ pousmála se té hře na schovávanou se světem. „Potřebuje kdo věděti, že se máme rádi, a do toho se míchati? Právě, že lidé o nás nevědí, jsme tak šťastni, věř. Mně aspoň se zdá, že nemohu býti nikdy šťastnější, než teď v té naší osamělosti, kde si nikoho všímati nemusíme a nikdo nemá k nám práv, kde jsme svými vlastními pány, jako tam ten drozd v hlohu.“

Teď ona jeho zase chtěla vzíti za ruku, ale on se jí vší silou vyškubl.

„Víš-li pak, že mně zase se zdá, jako bys mě chtěla vlastně jen za záletníka a za pranic jiného přese všecka svá slaďounká slova“, zazaskřípal zuby.

Renata se ovšem takového výkladu nenadála. Cítila, že, jak on věc pojímá, je v slovech jeho arciť zrnko pravdy, ale jak se mohl odvážiti tak nízce o ní smýšleti? A urážku takovou jí směl vrhnouti v tvář, když se domnívala, že mu podává důkaz nejvzácnější k němu příchylnosti a důvěry beze stopy běžného sobectví? Nebyla s to při vší své řiznosti na vhodnou odpověď si vzpomenouti.

„Již nemám o tom pochyby, že se nechceš státi před oltářem mou poctivou ženou,“ promluvil k ní znova a v každém jeho slově vězel šíp, který, jsa metán rukou mysliveckého mládence bez jmění a rodu, jenž

neměl jiného než hezkou tvář, hluboce se zabodal do pyšných prsou bohaté dědičky.

Cítila, ač se tomu mocně bránila, že bude tento okamžik míti velikou, rozhodnou váhu v celém jejím životě.

Ale nechť, trvala přec jen na svém. Ostatně nemohla ani jinak, neb v jejím nitru se jediná žilka nepohnula ve prospěch toho, jehož duše před ní krvácela, jehož byla tolikráte svou láskou ubezpečovala, v niž byla sama až do té chvíle pevně věřila. Kdyby byla měla k tomu kdy, zajisté by se byla sama sobě podivila, kam se její něžnosť k němu tak náhle poděla. Snad by ji to byla mohla ta stará chatrč vyjeviti, jejíhožto sobeckého plemene byla přec jen pravou stoupenkyní.

Co poznávala, že si Hynek na ní žádá více, než jejího srdce, co cítila, že, stanouc se jeho ženou, by si tím uložila povinnosť s ním snad o vše, co bylo dosud jen její, se rozděliti, rozplývalo se v ní, co dosud za lásku měla, jak bublina dešťová.

Náhle uznávala, že měla matka přec jen pravdu svými radami, že jí doporučovala ten pravý cíl života. Ona měla vše, co lidi blaží, k čemu se tedy podložiti muži, a to ještě takovému, jenž jiným nebyl než sluhou vrchnosti své, tím, čím syn Hlubodolského mlynáře za celý svět státi se nechtěl? Kdyby byl hrabě poručil, nezbývalo Hynkovi jiného, než vstoupiti vzadu na jeho kočár, posaditi si na hlavu ten opeřený premovaný klobouk a při obědě mu přinášeti a odnášeti talíř. Ne, takto se nikdy nezahodí, pojdi z toho co pojdi.

Chtěla cosi říci, ale on jí k tomu nepřipustil.

„Ušetři si každého slova, vím, co vím," dutým hlasem jí velel. „Měl jsem tě za anděla podle tvé podoby, a tys byla holkou obyčejnou, které nešlo o nic jiného, než aby si z dlouhé chvíle za vhodné k tomu příležitosti trochu zahrála s dobrým bláznem, než se nějaký vznešený ženich ohlásí. V tobě není citu a nikdy nebylo, v tobě je jen pýcha a chtivosť. A přece jsem byl před tebou tak důtklivě varován! Jak jsem jen mohl chvilenku zapomenouti, z jakého jsi rodu!"

„Dobře, že si konečně připomínáš", skočila mu s plamenným zrakem do řeči, „z jakého jsem rodu, že jsem já ze všech na okolí děvčat nejpřednější".

„Připomeň si však sama především, jak ku přednosti své jsi přišla, než po druhé s ní se pochlubíš", trpce Hynek se jí zasmál.

Renatě se udělalo náhle černo před očima. Někdy ji bylo již prolétlo jakési tušení, že to není s tím bohatstvím u nich zcela v pořádku. Zachytila lecjaký významný pohled mezi sousedy při té které na ně narážce a u matky podezřelé, rozpačité slovíčko. Dávala mnoho na mše, na modlení za zbloudilé duše; její úmysl, aby přišlo jmění, neprovdá-li se, kostelům, jejž měl prý již děd, byl ji dnes zvláště dojal. Proč jí rozmlouvala vdavky, proč si nepřála vnuků? Ale přece si troufala Renata zvolati, tetelíc se zlostí:

„Jen se odvaž na česť nám sáhnouti, uvidíš, co ti za to přijde."

„Jen jdi a poptej se dříve mezi lidmi, jak to je s vaší ctí, kterak jste k jmění přišli."

„Píchá je do očí, nepřejí nám ho.“

„Věř, že vám ho přeje každý, kdo ví, že tvůj předek, ten starý podvodník tam z té krčmy za tebou, k tomu se uvolil, o půlnoci ukroutiti na kříži ve Vesci pro žida kouzelníka tabulku nad Pánem Kristem zavěšenou s nápisem: J. N. K. Ž. a za drahé peníze mu ji pro jeho kleté čáry postoupil.“

„Nebrdlouži!“

„Zajdi si k starému Samuelovi, on ti to poví, že to byl vlastní jeho děd, jenž jej přistihl, jak tabulku s kříže ukrucoval a s ní do krčmy utíkal. Poví ti, kterak on sám za ním běžel a jak viděl oknem, že mu žid, jehož v okolí znali jako kouzelníka, celý stůl dukáty za ni posázel. Když pln svaté rozhorlenosti na ně do sednice vrazil, aby zamezil rouhavé ty kejkle, již tam bylo tma a po ničem stopy. Na tyto peníze vy se teď pyšníte.“

Chtěla Renata již několikrát vstáti a krutému žalobci uprchnouti, ale nebyla s to. Musila jej chtíc nechtíc vyslechnouti. Ač se obvinění jeho vzpouzela, přec dychtila konečně zvěděti, co o její rodině kolovalo.

Ale mřela hněvem, volajíc:

„To je bídná báchorka, od žebráků ze závisti vymyšlená.“

„Ptej se jiných lidí a uslyšíš, kolikrát putoval tvůj rouhavý předek s křížem na ramenou do svatých míst, jak činil po celý život pokání, kolikrát za měsíc býval u správy boží, jak dlouho jej kněz ve zpovědlnici zdržoval. Ale vše to již nebylo nic platno, trestal bůh, jak stojí psáno, hříchy otce na dětech. Vyplnilo se to na vás, vy potomci svatokrádce. Bohatli jste dle chtivosti vám vrozené, ale na kmeni vašem uschal květ za květem. Řekl mi starý Samuel, když mě několikrát vedle vašeho domu potkal: „Povím ti, co jsem ještě nikomu nepověděl, poněvadž je mi líto tvé hodnosti: chraň se tam té mladé mamonářky, aby ti nezašantročila duši v těle.“

„Nepřestaneš, utrhači!“

„Nepřestanu, dokud ode mne neuslyšíš, že i ty pokutě neujdeš za praotcův hřích i za svůj vlastní, teď na srdci mém lehkomyslně spáchaný! Již tě nechci, a kdybys mě stokrát chtěla!“

Burácející hlas k smrti raněného mladíka náhle umlkl. Nebylo již jiného slyšeti než jeho kroky spěšně v dálce doznívající, zároveň pád kamene zprudka mrštěného.

Hodila jej Renata, plna nevýslovné nenávisti, za bývalým milencem, jenž se stal za málo jen okamžiků nejkrutějším jejím nepřítelem.

Hodila rozlícená dívka kámen druhý po drozdovi, jenž již nerušen jejím a Hynkovým hlasem, teď znova se pustil do své milostné písně. Nikdy ještě nehlaholila tak vítězně v houštině od sedmi javorů jako dnešní noc.

* * *

Když selka ráno po Božím Těle vstala, viděla s překvapením, že Renata leží na posteli ve svém červeném hedvábném živůtku, neodstrojena. Teď teprve si vzpomněla, že ji včera neviděla ulehnouti, což ovšem

za krásného počasí, kdy chodila ráda dlouho kolem stavení, často se stávalo. ale vždy, třeba byla již ve spaní, cítívala, kdy dcera do komory se vrací. Včera však nikoli. Vcházela buď tuze zticha neb tuze pozdě.

Když Renata sebou nepohnula, přistoupila k ní. Ale jak se lekla! Byla bledá jako stěna a vlasy jí visely v rozmatených zvlhlých chomáčích hluboko do očí, jak se podobalo do krve vyplakaných.

„Co se to s tebou děje, decrunko?“ křikla tak hlasitě, že se Renata z těžkého svého spánku protrhla a vyjeveně se rozhlédla, jakoby nevěděla, kde že je.

„Nezapírej, vidím, žes nemocna“, zahořekovala a při tom se vrhla k ní na postel. Ohmatávala její čelo, její ruce. Vše na děvčeti jen hořelo, každá žíla v ní bušila a při tom vypadala jako mrtvola, z níž uprchla právě poslední jiskra života.

„Jen mi pověz, dítě, co ti je“, žebronila a slzy se jí hrnuly proudem po tváři, když dcera sebou znovu nepohnula. „Včera jsi se leskla jako růže a dnes jako bys se chystala do hrobu.“

Renata si zakryla náhlým hnutím horoucími dlaněmi svou zsinalou tvář; konečně pitomě zamumlala:

„Měla jsem . . . hrozné sny.“

„Není v tom nic jiného, než že jsi zahořela včera o procesí přec jen na hlavu“, chlácholila matka ji i sebe. „Ale bylo také vedro, pravý div, kdyby se to nebylo stalo. Pošlu skotáka v tu chvíli do lesa k potoku pro hodně studenou vodu.“

Renata náhle se vzpřímila a tak přísně na matku pohlédla, že okamžitě umlkla. „To vám povídám, panímámo“, děla k ní sípavým, podivně změněným hlasem, „ať nikoho nikam neposíláte, ať se o tom dole před čeládkou jediným slovem nezmíníte, že mě považujete za churavou.“

„Když nechceš“, zajíkala se selka.

„Ano, nechci, aby se o mně šířily nějaké daremné tlachy, něco důležitějšího leží přede mnou i před vámi. Povím to tedy zpříma. Neměla jsem žádné hrozné sny, ale dověděla jsem se včerejšího večera o nás všeho . . . slyšíte, všeho!“

A Renata se zachvěla jako list na větře.

„Nemohu si domysliti, co by to mohlo býti, kdo si troufal tě znepokojiti a čím?“

„Nechte mě domluviti, panímámo, nezapírejte a také se mne na nic nevyptávejte. Tím bystřeji mi naslouchejte, neboť co vám teď povím, opakovati nehodlám“, s úsečnou chladností matce oznamovala.

Selka poslušně pokynula.

„Když jsem si včera večer do lesa vyšla, abych se občerstvila po cestě do města, zaslechla jsem náhodou, co si lidé o nás povídají — pochopila jsem náhle, proč již váš otec nechtěl, abyste vy se vdávala, proč má přijíti vše kostelům — proč nás ten starý bídník, ten žebravý Samuel, nepozdravuje.“

Selka sklonila hlavu a sepjala skroušeně ruce. Věděla, že si dcera nic vymluviti nedá, že by byla každá obrana marná.

„Ale to s tím kostelem se státi nesmí a já také svobodnou nezůstanu, abyste to jen věděla. Nesmějí se lidé domnívati, že, co se o nás

povídá, je pravda, musí věděti, že se zlých osudů nebojíme, že nevěříme, že by bůh hodlal do posledního kolena trestati hříchy praotce. U našich předků žádného takového hříchu nebylo, proč tedy vdavek se vystříhati? Raději takto co nevidět dokázati, že, co o nás koluje, není jiného než pouhý klep závistivých lidí . . .“

Matka stála nepohnutě, neodporovala dceři, ale také jí jediným blesnutím nesvědčila.

Renata si toho přes svoje rozčilení dobře povšimla, neb divoce křikla:

„Ne, panímámo, takového nařknutí já na našem rodu nenechám, já ho nepotvrdím jediným skutkem svým, dělejte si se mnou co dělejte! Raději snesu vedle muže a dětí veškero trápení, které bůh na mne sešle.“

„Dobře, dobře, děvenko,“ krotila ji matka; „stane se, co budeš chtíti.“

„Již mám vše rozmyšleno — musím se vdáti, a to co nejdříve.“

Matka si smutně vzdychla.

„A to za člověka takového, jenž nemá buď ničeho neb tuze málo, aby se nemohlo říci, že si ho beru pro jeho zámožnosť, ale při tom musí býti tak krásný jako nikdo v celém okolí. Chci, aby si každý myslil, že jsem se do něho bláznivě zamilovala.“

A Renata se při těchto slovech tak děsně zasmála, že by byl mohl, kdo ji slyšel, snadno se domnívati, že je již k tomu bláznovství na nejlepší cestě.

„Ale to vše by se hodilo na hocha, o němž, jak víš, mi včera vrchní povídal“, znova si selka tesklivě vzdychla.

„Také jsem si již naň vzpomněla. Je-li to pravda, že k hraběti za myslivce do služby vstoupiti nechtěl, aby zůstal svým pánem, budu to považovati za zvláštní řízení boží, že k vám včera vrchní o procesí přikročil a o něm se zmínil. Můžete mu říci, že měl pravdu, jeho nápadník že se mně svou vysokomyslností zamluvil, ale především tím, že nechce bohatou nevěstu. Za to chce ta nejbohatší jeho.“

Selka se hněvivě zapálila.

„Tohle nemůžeš mysliti do opravdy“, vyjela proti dceři, „leda, jestliže skutečně pozbýváš“.

„Dobře víte, že nepozbývám.“

„Jak pak, kdyby se rozhlásilo, žes mu takhle vzkazovala, neb tou nejbohatší nevěstou myslíš sebe, žádnou jinou.“

„Ovšem že myslím a právě chci, aby se to rozhlásilo. Ano, musí se pustiti mezi lidi, že hrdá Renata od „Sedmi javorů“ si zvolila za ženicha Jiříka Hlubodolského, když jí pověděl pan vrchní, jak dává na sobě záležeti zrovna jako ona a že je také krásný zrovna jako ona.“

Selka se nepřestala kaboniti.

„Ostatně, co máte proti tomu Jiříkovi?“ tázala se jí dcera naléhavě. „Vždyť je to zdejší rodák, není žádný poběhlík, pochází z rodiny starousedlé, mlýn Hlubodolský je zde v okolí největší, nejvýnosnější. Kdyby nebylo nás, byli by mlynářovi zde nejpřednější, a kdyby nebyl jeho starší bratr dostal mlýn, byl by on zde nejzámožnějším ženichem.

Ba, kdyby byl dědil po strýci, směle by byl pak mohl vypraviti k nám námluvčího. Kdy a kým pošlete vrchnímu vzkaz?"

„Snad si to ještě rozmyslíš", doufala selka jen napolo přesvědčena dceřinými důvody, že je Jiřík pro ni ženichem nad jiné přiměřeným. „Nejde mi to dosud do hlavy, že ty, která bys mohla dostati pány od stavu, císařské úředníky a důstojníky, chtěla bys sobě vzíti hocha vesnického, jenž nemá jiného než nevelkou chalupu."

„Ale za to je nad každého jiného krásný, jak sama jste uznala, je se mnou stejného vychování, nebude mi míti co vyčítati, z nikoho prý si nic nedělá, ani ne z vrchnosti, každý před ním couvá. Takový člověk je také jako pán. Se svou chalupou zajisté pro sebe stačí a já . . . mám svoje."

Přestala se selka zjevně dceři vzpírati, ale přec nebyla ještě s to potlačiti hluboký vzdech, když se jí tázala: „A koho myslíš, abych k vrchnímu poslala?"

„Nejklepavějšího souseda."

Ale na štěstí ušla selka těmto nejtrpčím ze všech nesnázím.

Právě vešla služka a vyřizovala, že přišel z úřadu mušketýr, aby u „Sedmi javorů" ohlásil dnes k obědu pana vrchího s komisí.

Pan hrabě si prý tuze včera stěžoval, že mohl na těch špatných v okolí cestách sraziti vaz, a nařídil, aby se jeho úředníci postarali o žádoucí opravy, jinak že letošní podzim nepřijde k honbám, které se vždy velmi slavně za přívalu mnohých vysoce urozených hostů odbývaly, při kteréžto příležitosti kápl lecjaký groš do kapes nuzných osadníků jako honci zaměstnaných, již by se nebyli takového velevítaného příspěvku jiným způsobem dočkali. Hrozba tak určitá zatřásla tedy velmi citlivě celou obcí a pan vrchní spěchal s obvyklou svou horlivostí, pro niž byl u vrchnosti tak dobře zapsán a i u lidí oblíben, aby za tím účelem svolal komisi, jejížto hlavou byl, jak samo se rozumí, on sám.

Nic nemohlo v tu chvíli hospodyni od „Sedmi javorů" více potěšiti, než že se jí pan vrchní právě dnes za hosta opovídal. Nedělala si pranic z práce a obtíží na ni čekajících, chtěla-li v tak krátké lhůtě posloužit slavné komisi obědem tak chutným a hojným, aby tím šla na jevo i její ochota vrchnosti se zavděčiti. Vždyť zástupci její, zavítavše pod její střechu, tím opět dokazovali, že jí přisuzují mezi sousedy první a nejdůležitější místo.

Děkovala po celé dopoledne, kdy u kamen se služkami se točila jako vřeteno, že ji bůh ráčil sprostiti onoho jí do duše protivného a od dcery tak svéhlavě žádaného vzkazu.

Byla jista, že se vyskytne mezi tabulováním vhodná příležitosť, poučiti vrchního o tom, kterak Renata pojala návrh pana hraběte, když se jí o něm, ovšem jen jako o milostivém žertu, pro ni však velice čestném a pochlebném, zmínila.

Také se nemýlila. Renata se k obědu nedostavila. Zůstalo k jejímu přání před čeládkou na tom, že skutečně včera na procesí v úpalu slunečním na hlavu zahořela. Vrchní to již venku na dvoře zaslechl, když se na domácí dcerku přeptával, a u stolu to zaslechl ještě důkladněji a proň zajímavěji od selky samé. Obratně převedla řeč s vedra, z něho

jí dcera ochuravěla, na včerejší výrok pana hraběte, a smějíc se, až v ní srdce usedalo, svěřovala panu vrchnímu, jak tuze se dceři, jindy tak vzdorovité a mračné, vše líbilo, co jí byl o druhém synovi mlynáře Hlubodolského vypravoval. Hlavní pak kladla na to důraz, kterak se jí zamlouvalo, že, jak se mu nechce do panské služby, ač by mu poskytovala mnoho výhod, rovněž tak že se mu nechce do podruží k bohaté nevěstě.

Líčila panu vrchnímu hovor, jejž za tou příčinou měla s dcerou, tak zábavně, že se nemohl jejího vypravování ani dosti nasytiti.

„Což jsem vám ihned neřekl, hospodyně, že jsou ti dva z jednoho těsta uhněteni?“ opakoval každou chvíli. „Oba jsou bujni jako spřežení mladých anglických hříbat. To se pan hrabě asi nasměje, až mu s tímto výkladem přijdu. Ale dříve musíme míti zde ty naše cesty v pořádku, jinak se k němu neodvážím. Bude nutno, pánové,“ obrátil se k písařům jej provázejícím a statně si pochutnávajícím na obědě, jenž přese všechen spěch a zmatek selce přec jen výborně se vydařil, „pozvati mezi nás některé ve věci té znatele z občanstva zdejšího, abychom přišli co nejdříve k cíli. Zajisté jste stejného se mnou mínění, není-li pravda?“

Jak by nebyli bývali, obzvláště, když jim podle všeho kynula naděje, že je úřada se znalci povede opět do pohostinné sednice tak znamenité kuchařky, jako byla selka od „Sedmi javorů“. Vždyť právě ohlašovala, že, zavítají-li pánové při svých vyjížďkách, opravy cest se týkajících, kamsi jinam k obědu než k ní, jiného v tom viděti nemůže, než že jim, hlavně však vzácnému panu vrchnímu, u ní pradocela nechutnalo a že jí tím chtějí dáti na srozuměnou, že ničeho neumí.

I sliboval pan vrchní vše, čeho na něm si žádala, ve jménu svém i svých soudruhů, a slibovala selka navzájem s novým neukonejšitelným smíchem, že do slova dceři vyřídí, co jí ráčil vzkázati, totiž že doufá, až se na statku zastaví, že bude dosti zdráva, aby se mohla podívati na tuze pěkný obrázek, který jí hodlá přivézti.

* * *

Ale nešlo to přec jen tak rychle Hynkovi se vymstíti, jak si toho Renata v náhlé své k němu nenávisti byla myslila a přála. Rozstonala se po dojmech o Božím Těle na ni se hrnoucích dosti těžce a nebezpečně, odležela je několik neděl. Matka všecka postrašena povolovala teď do poslední mrvy bez nejmenšího odporu, čeho si dcera žádala, i co v úmyslech jejích nejméně schvalovala, jen když se zas uzdravovala, když jí slibovala, že nehodlá za bratry, že zůstane u ní.

I když byla Renata s to vstáti, přec ještě dlouho sama v komoře se obmeškávala. Podobalo se, že byla skutečně sluncem zažehnuta, tak se paprsků jeho, tak se vůbec denního světla obávala. Bylo jí stále, jakoby hana, kterou jí byl Hynek uvrhl v tvář, byla zůstavila nevyhladitelné stopy na jejím čele, jež viděl naposledy, nadšen její krásou, svitem měsíce zulíbané.

Konečně počala vycházeti, ale jen pozdě večer, když byla jista, že již nikoho nepotká, že jí již nikdo z čeládky cestu nepřeběhne a na ni

neuvrhne pohledu zvědavého. Zamířila vždy pod javory, nikdy hlouběji do lesa, ač se neměla již co obávati nenadálého setkání s Hynkem. Netušíc, jak hluboko se dcery dotkne její novina, byla jí matka za její nemoci vypravovala, že ten hezký myslivecký mládenec, jenž tak často statek obcházel, najednou zmizel z myslivny, kde veškeré svoje věci zůstavil. Kam se obrátil, proč uprchl, toho nebyl nikdo s to se domysliti. Že v tom nebylo nic nekalého, na to každý, kdo jej znal, přímo přísahal; možná prý, že ho odsud vyštvala nešťastná láska. Ale které bylo to děvče, k němuž tak vřele přilnul, že, nejsa snad od ní touž horoucností milován, na vždy se jí uklidil způsobem tak krutým s očí? Byla to nejspíše nějaká krasavice přespolní, neb co meškal ve zdejší krajině, nikdo se nepamatoval, že by ho byl kdy viděl s některou dívkou postáti a si pohovořiti, tím méně aby se byl za ní odvážil.

Snad by byl mohl starý Samuel lidem pomoci na stopu této záhady, ale on zaťal pysky dle obyčeje svého, jakmile někdo o záležitosť tu zavadil. Kdo by ho byl však pozoroval, byl by na to přišel, že se teď i samému statku u „Sedmi javorů" tak pohrdlivě vyhýbá, jako dosud jen jeho majitelkám.

Renata se na zprávy ty jen ušklíbla, jako by v jejích prsou teď místo srdce sídlel ďas. Bylo zcela v pořádku, že se z její blízkosti vyobcoval, že nedával o sobě ani věděti, že se odsoudil mezi nebožtíky. Zvolil si za svůj zločin nejpřiměřenější trest. Jen to ji mrzelo, prolétlo-li jí mozkem, že jak málo ona ví o něm, tak málo asi že ví on o ní, že neuslyší tak hned, ba snad nikdy, jak brzo na něj zapomněla, jak ráda si brala jiného, taktéž chudého, ale stokrát statečnějšího než byl on, ten zbabělec, jenž se bál její lásky.

Nikdy již nespočinula na místě, kde byla Hynka jindy očekávala, chodila však stále kolem a sbírala do fértochu kameny. Když byl plný, začala je právě kolem toho povalu, kdež byla s ním sedávala, rozhazovati, jak slyšela, že za starodávna rozhazovali lidé kamení na místě, kdež byl spáchán nějaký černý čin. Ó byltě zde spáchán nejčernější čin, zrada na srdci nesobeckém, jež jiného nechtělo než milovati.

Což jí to nebyla ta holubice jeho rukou usmrcená, u nohou jejích se zakrvácevší, vlastně ihned zvěstovala, když ponejprv jej zhlédla, že na ní smrtelně se prohřeší?

Stále si při tom opakovala, co by byl dal jiný za jedinou hodinu s ní zde v sladké důvěrnosti ztrávenou, a tomu nevděčníkovi chtěla věnovati každou v životě svém, jen že neměli lidé o tom věděti, aby nemohli mezi ně svoje dotěrné prsty strkati a jim rozkazovati, aby se měli rádi dle jejich nejapného způsobu. Ale on jí neporozuměl, hrubá byla mysl jeho.

S jakým záštím nakupovala tu kamennou mezi javory hrobku! Kdo ví, kam by byla se svou smutnou stavbou dospěla, neb již probleskovala mezi stromy, bylo ji zdaleka viděti, kdyby si jí nebyli pacholci konečně ze dvora povšimli a ji rozmetali. Domnívali se, že ji tam nahromadil nějaký rozpustilec jim na potupu, ale nechť si všickni na statku hlavy lámali, kdo by to mohl asi býti a proč tak činí, na nikoho přijíti nemohli. Na

domácí dcerku ovšem nikdo si nevzpomněl, třeba ji tam vídali často zacházeti.

Mezi tím byl se v okolí rozlehl jen jediný o tom hlas, že mladší syn starého mlynáře Hlubodolského Jiřík, jenž se byl ihned stal pověstným svou pěknou tvářností a smělým chováním, vraceje se se zklamanými nadějemi na značné dědictví před několika nedělemi domů, kde byl téměř cizincem, by si prý ani za živý svět nevzal — bohatou nevěstu. Raději že bude sám a sám až do smrti se hrdliti na těch několika svých brázdách. Neobnášel jeho podíl ovšem mnoho, byltě mu za příčinou pevně očekávané po strýci pozůstalosti u srovnání s podílem staršího bratra skrovně vyměřen, ale bylo toho přec jen více než několik brázd, jak tak rád tvrdíval. Naopak, připadla mu pěkná chalupa, někdejší to přínos matčin, dostatečná k výživě dosti četné, ale šetrné rodiny, leč pro syna z takové usedlosti, jako byl Hlubodolský mlýn, jenž míval od dětinství oprávněné nároky na veliké jmění, to arci mnoho neznamenalo, neb otec, jsa na výměnku, nemohl mu ze svého již ničeho přidati. Tím více povyku působilo jeho předsevzetí, že se nehodlá dáti za nižádnou cenu k bohaté nevěstě na podruží.

Že to asi nejsou jen planá slova, z furiantství pronesená, o tom byl každý přesvědčen; vždyť dotvrdil svoje nezávislé zásady, pohrdávaje, jak bylo tehdáž již v obecnou známosť vešlo, návrhem pana hraběte, v nynějších jeho poměrech proň tak výhodným. Nikomu, ani nejbližším jeho příbuzným, kteří ho ovšem tak málo znali jako cizí osoby, na mysl nevstoupilo, že sypá tím, co činí a pronáší, přec jen lidem prach do očí.

Nebyl ten vyhlášený Jiřík, pro svou mužnou povahu tak velebený, jenž snášel krutou s ním hru osudu každému ku podivu s takovou lhostejností, pranic jiného než užívavý svévolník, lstivý jako kuna, mrštný jako úhoř, jakých bylo málo.

Strýc, jenž miloval hezkého chlapce jako svého vlastního, nechal mu vše projíti, smával se bujným jeho kouskům, jeho smělým nápadům, co v něm dechu bylo. Viděl to rád, počínal-li si jako dědic hodně domýšlivě. Hoši se za ním vždy hrnuli jako za svým přirozeným vůdcem, což mu taktéž lichotilo. Hrnuli se za ním teď i zde, obdivujíce se jeho hrdým průpovídkám, jeho výstřednímu jednání. Co on řekl, stalo se jim brzo svaté. Netušili, že mívá i je za blázna a jak se jim směje, vytřel-li jim, jak si pravíval, zrak. Především jim jej teď vytřel, tváře se, jakoby ztrátu dědictví bůh ví jak hrdinsky snášel, že mu je vlastně jedno, má-li něco či nemá. Nikdo netušil, že za tou příčinou celé noci nespí, přemítaje, kterak a čím by si ztrátu tu nahradil. Jak by se mu to nebylo podařilo při jeho obratnosti? Byl pevně přesvědčen, že dojde cíle. Co mluvil o procesí s vrchním, myslil, že se dostal na pravou k němu cestu.

Volně se houral ze své chalupy do mlýna, jakoby mu byl přišel otcův vzkaz, aby se ihned k němu dostavil za příčinou polní práce, jíž mu bylo nedokonanou opustiti, tuze nevhod, ale zatím byl by tam nejraději doletěl. Tušil za ním cosi důležitého, významného.

Ač hořel zvědavostí, co mu otec chce, přece se ho na to sám netázal. Posadil se v jeho výminkářské světničce, do skupení olší obrácené, pohodlně na lavici a zakrojil si hodně hluboko do bochníka chleba, jejž

otec před ním na stůl položil, pobízeje jej, aby si svůj krajíc pořádně namazal.

Chtěl se i starý mlynář tvářiti, jakoby mu na rozmluvě, k níž byl syna pozval, málo záleželo, ale nešlo mu to. Musil se konečně ozvat a mu pověděti, oč běží a jak mu na věci té záleží. Jal se mu vypravovat horlivě, že před půlhodinkou jel pan vrchní schválně okolo mlýna, aby mu pověděl, jak si jeho rodiny váží a jak si přeje, aby se dostal Jiřík tam, kam náleží. Vychvaloval jej prý onehdy na příklad selce od „Sedmi javorů“ do nebe a ona se mu, když si tam s komisí zajel za příčinou oprav cest obecných, svěřila, jak dceru dojalo, že nechtěl jeho Jiřík do hraběcí služby vstoupiti z pouhé vysokomyslnosti a z téže příčiny že nechce ani slyšeti o bohaté nevěstě. Nebylo o tom prý pochyby, že, ježto je sama pyšná jako nějaká rozená hraběnka, pýcha jeho tuze se jí zamlouvá, a to tím více, poněvadž se dosud každý k ní tlačil a pro její peníze jí se kořil. Přirozeno tedy, že si přeje, aby se někomu zalíbila sama sobě k vůli, a že je podle toho, aby se zalíbila jemu, nechť smýšlí o bohatých nevěstách jakkoli, to měl za zcela jisté. Ostatně se ho prý sám o procesí tázal, kdo že je ta krásná družice v selských šatech, a tuze se divil, že malou Renátku od „Sedmi javorů“ v ní nepoznával.

Kdyby byl Jiřík směl, zajisté že by byl vyskočil až k samému stropu radostí. Tedy bloudila již kolem pasti jím chytrácky nastrojené myška, a to právě ta, již by byl ovšem nejraději chytl, k vůli níž si vlastně tu svou ohromnou nechuť k bohatým nevěstám vymyslil. Vždyť sám sebe nesčíslněkrát ubezpečoval, že není nad něho, a jak se ukázalo, měl k tomu také plné právo.

Ale ohrnul na otcovu novinu teď pouze nos a prohodil s pokrytеckou netečností:

„Myslil jsem, že mi chcete kdo ví co, když jste mezi časem tak naspěch pro mne vzkázal, a zatím . . .“

Starý mlynář se zalekl.

„Hochu, hochu, co to mluvíš,“ napomínal jej. „Nevyveď mi zase takový kousek jako s panem hrabětem. Můžeš býti šťastným, budeš-li chtíti. Nebyla by to Javornická tak k vrchnímu mluvila, kdyby si tě pro dceru nepřála. Vděčně se k tomu měj, co osud sám tak znenadání do rukou ti vkládá.“

„To víte, že si nikým poroučeti nedám,“ odbýval jej Jiřík vší svou nadutostí.

„Vždyť ti také ničeho neporoučím,“ krotil jej starý. „Nežádám si na tobě jiného, než když jsem panu vrchnímu odřekl k vůli své dušnosti ke komisi, která zkoumá vůkolní cesty, se dostaviti a tebe mu na místo svoje navrhl, abys, pošle-li za příčinou tou k tobě, toho neodepřel a mne jako otce nezahanbil. Zastaví se komise na oběd „U sedmi javorů.“

„Nepovídejte, nepovídejte, sice ze všeho nic nebude,“ bránil se Jiřík. „Dosti na tom, slibím-li vám, že dojde-li k té komisi, si to rozmyslím a abyste mi nemohl vyčítati, že Vás jako otce v očích jiných zahazuji — snad se k ní dostavím. Ale pro nic jiného. Chcete-li, můžete to panu vrchnímu vyříditi.“

„Bože, hochu, ty máš hlavu,“ vzdychl si mlynář.

„Inu, neříkám, že nemám,“ přisvědčil mu syn s potutelným úsklebkem a odcházel od něho, jakoby se nebylo mezi nimi skutečně o nic jiného jednalo.

Leč jakmile měl mlýn, v olších skrytý, za sebou a viděl, že ho nemůže již nikdo odtamtud pozorovati, neudržel se přec jen přese všecko přemáhání. Dal se do hlasitého smíchu. Vždyť to věděl, opakoval si vítězně, že tahle pověsť, jakoby si z bohatých nevěst pra, ale pranic nedělal, potáhne jako málo co. Neměl jiného úmyslu, když ji dal do hluku, než aby bohaté holky na sebe upozornil. Na co mohl počítati, než na skvělý sňatek, chtěje se dostati do výšky, s níž byl tak náhle shozen. Byltě zas jednou lidem hrsť popelu do očí nasypal, jak se neměl smáti?

„Nechť se pantáta nebojí,“ pravil sám k sobě, při tom pořád se chechtaje. „Tenkráte si dám lepší pozor než u strýce. Sliboval, sliboval, že mě udělá hlavním dědicem a najednou zemřel náhle bez kšaftu. Tenkráte si nedám statek ukradnouti obratnějším nápadníkem jako mlýn starou tetou. Nikdo si na ni nevzpomněl, já nejméně, a najednou se objevila jako duch a já jí musil ustoupiti, ač celý svět slyšel, jak to strýc myslil. Po takovém duchu budu se v čas píditi a zaříkám jej, ovšem nikoli svěcenou vodou a kadidlem, nýbrž pořádným obuškem.“

A Jiřík urval z vrboví u potoka, kolem něhož jej vedla cesta do jeho chalupy, vší silou mohutný prut, jímž se tak nehorázně oháněl, že každý, kdož se s ním měl cestou potkati, již z daleka nedůvěřivě mu ustupoval.

Patrně se již v duchu, pln růžových nadějí do budoucnosti, chystal na toho nevčasného nápadníka, jehož, postrašen neočekávanou ztrátou strýcova mlýna tetou tak maně se vyskytnuvší, počal tušiti teď i za statkem bohaté nevěsty, nad nímž že se stane ovšem se vší nutnou opatrností pánem, nechť jí to bude milé či nemilé, skálopevně si umiňoval.

* * *

„Páni již jedou, hned budou na dvoře,“ zvěstovala děvečka bez dechu dcerce domácí.

Předla Renata u okna spací komory, velikými kořenáči s kvetoucí mátou zacloněnými, na vřeteně. Po nemoci sotva přestálé jí nebyla matka dosud dovolila, k hospodářství přihlédnouti. Tak tomu bylo i dnes.

Renata cítila, že na ní spočívá zkoumavý pohled dívčin. Ač se mezi selkou, mlynářem a vrchním bylo o Jiříkovi jen na půl slova mluvilo, přec byla čeládka, která jako všude jinde měla uši vždy k poslouchání nastavené, leccos zachytila, z čehož si vybrala, že se jedná mezi nimi o cosi pro statek „U sedmi javorů“ velmi důležitého a pro celé okolí nad míru zajímavého.

Uhodla Renata, co pohled ten znamená, a nemálo se domrzela. Jak, jestliže z mračna, které se teď nad statkem vznášelo, přec jen nebude déšť? Komu se asi lidé pak vysmějí: námluvčímu, nápadníkovi či nevěstě? Již ji bylo nejednou dopálilo, vzpomněla-li si, jak horlivě šla matka jejím návodem vrchnímu vstříc; a již mělo dojíti k prvnímu

setkání, které považoval za rozhodné, nemoha se dočkati, aby se hraběti zavděčil, aniž bylo dosud známo, že by byl Jiřík do toho všeho jen hlesl. Ale jaká pomoc, nešlo to jinak . . .

„Nechť si jedou," hodila chladně hlavou. „Co mi záleží na té celé komisi, že mi ji přicházíš schválně ohlašovat, jako bych byla zdejším rychtářem. Spíše jsi se měla podívati, jak je s obědem a nemohla-li bys při něm ještě něčím pomoci."

„Jest již hotov, mohou páni z kočáru přímo ke stolu," ubezpečovala ji služka, „a dobrý bude také, selka si byla při všem sama." Poznámkou tou znova Renatu bodla, bylo tedy na bíledni, že selce na pohoštění pánů tenkráte zvláště záleží.

„Jest to věru hanba," utrhla se na služku, „je vás dole tolik a selka musí ke všemu přihlížeti sama, chce-li míti pořádek. Však já nedopustím, aby se tak stalo ještě jednou, to uvidíte, vy lenošky! Při této komisi zajisté nezůstane, bude jich více, a pak vám ukáži . . ."

Již byla služka ze dveří a letěla střemhlav s příkrých schodů, na nejvýš překvapena důtkou, které se jí bylo dostalo v den, kdy měli ve dvoře všichni za to, že přijíždí pan vrchní nejen na komisi k vůli špatným cestám, nýbrž především — na námluvy.

Renata odložila po jejím odchodu volně vřeteno. Znova se jí položilo celou tíhou na srdce, co učinila a co ještě učiniti hodlá, aby Hynek poznal, že je zapomenut a tak od ní zavržen, jak zavrhl ji.

Stoupla si opatrně k oknu za kořenáče, aby nebyla viděna. Právě vjížděla slavná komise v plném lesku do dvora. Pan vrchní na své bryčce první; vedle něho seděl ještě někdo, osobnosť jí neznámá. Kdo to mohl býti jiný než Jiřík? Tedy se vyráčil přec! Proslýchalo se, že se ke komisi snad ani nedostaví, a dostaví-li, že to bude jen k vůli otci, jenž pro svou dušnosť porad a cesty sám súčastniti se nemůže.

Renata sebou trhla. Ač věděla, že je mladší syn mlynáře Hlubodolského tuze pěkný člověk, ač matka, jak byla ponejprv o něm řeč, prohodila, že je o celý kus ještě hezčí než ten jistý myslivecký mládenec, přece se až zalekla jeho statečného zjevu. Takového si ho nebyla představila. Samolibě se pousmála. Ano, ten jí byl hoden. Chtěl-li pan hrabě, aby na svém panství měl cosi vzácného, o čem by se všude povídalo, a za tou příčinou je družbil, pak neměla právě proč na něj se hněvati. Mohla s Jiříkem všude vstoupiti a všude by byla měla s ním jen česť.

Ale v tom klesla čelem na okno. Vzpomněla si opět, že asi ve mlýně Hlubodolském také vědí, co starý Samuel, ten bídník, roztrušuje. Jakž, kdyby Jiříkovi najednou na mysl vstoupilo, že jako syn z rodiny tak starousedlé, vážené, se nechce přiženiti do rodu, o němž tak hanebné řeči kolují, že jí snad v poslední chvíli . . . snad již teď řekne jako Hynek „u sedmi javorů": „Nestojím o bohatou nevěstu, obzvláště ne o takovou, o jejímž předku se povídá, že zbohatl, poněvadž s kříže syna božího štít ukradl a čarodějníku prodal."

Ale najednou přeletěl její tvář onen úsklebek, jenž ji po poslední její rozmluvě s Hynkem tak často znešvařil. Řekla si, že to v tom ohledu nedopadne snad tak zle.

Seskočil sice ten neznámý, v němž předpokládala Jiříka, za vrchním s bryčky, ale nenásledoval ho s ostatními členy komise do sednice. Uvolňoval více a více krok, rozhlížeje se po dvoře, a konečně se zastavil. Zeptal se na cosi šafáře, jenž šel právě kolem něho. Nesouviselo to zajisté s úkolem jeho vyjížďky, neb ukazoval mu ve stranu, kde nebylo žádných cest k prozkoumání, nýbrž vše lesy zarostlé. Podle posuňků svých přál si asi věděti, kam až dosahují a náležejí-li všecky ke statku.

V tom přiběhla znova služka, tenkráte s vyřízením od selky, aby přišla dcera ihned k obědu, páni že již sedí kolem stolu a na ni čekají. Cítila, že na ni opět pohlíží úkosem. I sebrala se vší silou a, jakoby se jednalo o praobyčejnou věc, skutečně jen o všední oběd, spěchala před ní dolů do světnice.

Vrchní uvítal dcerku domácí hlučným pozdravem. Již z daleka jí podával ruku a druhou ukazoval na místo vedle sebe, jež byl prý schválně pro ni uchoval. Stálo právě proti židlici, na níž se byl taktéž k jeho rozkazu umístil Jiřík vedle selky, která nebyla sice veselá, ale přece vždy se zalíbením po něm se ohlédla, kdykoli cosi prořekl. I ona se musila přiznati, že, bude-li z toho mračna déšť, dcera s ním žádné hanby nedojde.

„Požehnej pánbůh,“ uvítal vrchní Renatu svým třeskutým smíchem, „abych tě neuhranul, když po tvé nemoci ponejprv zas s tebou mluvím. Zahořelas prý na hlavu o procesí? Dobře, že na hlavu a nikoli na srdce, nemohl bych toho potřebovati.“

„Myslim, vzácný pane, že by vám to mohlo býti snad jedno či ne?“ dobírala si ho Renata dle starého mezi nimi zvyku, vzájemně se škádliti.

„Uvidíš hned, že nikoli, ty jeden diblíku; což jsi již zapomněla, co jsem ti po matce tuhle slíbil?“

„Nedbala jsem toho tuze, panské sliby bývají prý chyby.“

„Já ti dám, takhle mne seknout a to právě, když jsem žádostiv, abys mě do nebe vychválila, za muže od slova prohlásila a to takového, jakého již ve světě není.“

„Ráda tak učiním, až . . .“

„Nejspíše, až tě o tom přesvědčím. Nuže, tam se podívej a začni chváliti. Přislíbil jsem, že tobě, až k vám zase zavítám, přivezu pěkný obraz pro potěchu a chloubu, a hle! tu jej máš.“

S těmito slovy ukázal na Jiříka, jenž, chystaje se na podobné s jeho strany čtveráctví, směle svoje jiskrné hledy do spanilé, dnes však poněkud přibledlé tváře domácí dcerky zabodal.

Myslil-li, že ji pohledem tím splete, velice se mýlil. Podívala se naň, jakoby jej teď teprve proti sobě u stolu pozorovala a vrátila mu jeho pohled s touž vyzývavou přímostí.

„A co dále?“ obrátila se na to znova k vrchnímu.

„Co prý dále? Máš pověděti, jak se ti líbí.“

Renata upřela znova oči na mladíka proti ní sedícího a přeměřila si jej očima několikrát zkoumavě, aniž při tom brvou mrkla, od hlavy až k patě, načež pronesla úsečně:

„Ujde.“

Teď se nesmál jen vrchní svým hlasem hromovým, nýbrž kde kdo byl ve světnici. Ano i čeládka v síni, jak dalece tomu práce její dovolovala, zvědavě slídící, co se mezi pány a jejími chlebodárci díti bude a vyšel-li si mladší syn mlynáře Hlubodolského s panem vrchním skutečně sem na námluvy, zasmála se s pány až k rozsypání řízné odpovědi dcery domácí. Ó měla vždy svoje zvláštní špiňy a finty. Kdo chtěl tu předělati, musil si k tomu přivstati.

Již to Jiřík poznával, a vida, že je se všech stran zvědavě pozorován, dával dobrý na sebe pozor, aby si v ničem nezadal. Pročež se smál jejímu úsudku o sobě ze všech nejvíce, tváře se, jakoby za tou příčinou, nemoha dechu popadati, s odpovědí váhal. Že jest s to takto jej uvítati, nebyl by se nikdy nadál. Vždyť přece asi tak dobře věděla jako on, k čemu vlastně byl vrchní slavnou komisi svolal.

„Však já tě zkrotím,“ sliboval si v duchu a již jí chtěl taktéž pádným vtipem posloužiti, aby v jejím dluhu nezůstával, ale vrchní mu to překazil. Měl strach, aby to s námluvami nedopadlo asi tak jako s tou službou hraběcí.

„Zatrolená holka!“ na Renatu si dupl, „ty si troufáš přijíti mi s takovou. Nejlépe, když tě člověk nechá, vždyť ví, že s tebou nic není. Selka, rozdejte mezi nás konečně tu výbornou polévku, která tu tak krásně zavání; máme všichni hlad jako vlci. Beztoho již bude přestydlá a to vinou vaší všetečné panny dcery.“

„Když vzácnému pánovi moje odpověď není po chuti, proč se mne neráčil jinak otázati?“ ozvala se Renata poněkud mírněji a skromněji než dosud, neb i jí na tom záleželo, aby si Jiříka nepohněvala.

Pan vrchní jí podal ubrousek, aby mu jej kolem krku uvázala, by si svou krásnou zeleně aksamitovou vestu prý nepokapal Po důležitém a velenutném tom obřadu pustil se do rýžové polévky s kaldounem, která, jak se ukázalo, Renatinou svévolí na štěstí ještě neutrpěla a se osvědčila k požívání právě přiměřenou. Ostatní společnost, jež byla asi s touže dychtivostí po polévce s kaldounem se ohlížela jako on, lze-li souditi podle horlivosti, jíž se chápala svých lžic, sledovala co nejposlušněji jeho příkladu.

„A jak jsem se tě měl tedy tázati, chtěl-li jsem od tebe se dočkati slušné odpovědi?“ začal vrchní znova, když stál talíř před ním prázdný.

Renata sklopila oči.

„Taktéž slušně, vzácný pane,“ troufala si prohoditi, avšak opět mírněji a zdrženlivěji než před tím. „Měl jste mi říci: ‚Hle, sedí proti tobě ten mládenec, jemuž se do hraběcí služby nechtělo, poněvadž je tak vysokomyslný jako ty, zkažená hraběnko.‘ Či není to on?“

„Ovšem že je to on,“ zaradoval se vrchní mnohoslibným těmto slovům, „a co nám tedy povíš dále?“

V Renatě zabuchalo srdce; věděla, že tím, co teď vyřkne, zpečetí neodvolatelně svůj osud. Ale neváhala.

„O tváře u lidí se nestarávám,“ odvětila s klidnou vážností, se zrakem stále sklopeným. „Leckdos, do něhož pranic není, může býti tuze pěkným člověkem.“

Všichni umlkli, i vrchní položil lžíci, jíž se jal prázdniti druhý talíř té výborné polévky, jejž mu byla hospodyně rychle doplnila. Ona taktéž s napjetím k ní pohlédla, ač již věděla, co asi přijde a že se dcera nadobro rozhodla.

„Soudívám o lidech jen podle jejich skutků,“ dodala Renata hlasem povýšeným, jakoby si byla chtěla k slovům těm dáti zvláštní odvahy, „a skutek, o němž jste se mi ráčil zmíniti, jak náleží se mi líbí.“

Jiřík se zarděl do temna, až do hlubin své marnivé duše polichocen, a to tím více, když všichni hosté Renatě horlivě přizvukovali. Takového zadostučinění s její strany by se nebyl při vší své domýšlivosti přec jen nadál.

Nejvíce jí ovšem tleskal pan vrchní. Tonul v moři blaženosti, že se mu jeho záležitosť tak skvěle daří. Ale chtě Jiříka a ji dle svého způsobu opět potýrati teď, kdy viděl, že tím asi již ničeho nepokazí, křikl:

„Ale co tomu řekneš, vyzradím-li ti, že jak se mu nechtělo do panské služby, čímž se ti tak zamlouvá, zrovna tak se mu prý nechce na podruží k bohaté nevěstě?“

Renata se v tváři proměnila. Tedy se byla přec jen ukvapila, zahodila . . .

Jiřík se mu nedal, již byl na koni a nehodlal se svého vítězství pro nemotorný jeho žert vzdáti. Dobře si byl povšiml, jak Renata zbledla. Byla by věru s to bývala se zraditi.

„Ráčil jste opominouti dodati: leda kdyby byla tak krásná a tak vzácného ducha jako zdejší dcerka domácí,“ rychle mu přejal slovo.

Teď zase zahořela Renata ve tváři. Toto prudké, bezohledné vyznání lichotilo zase jí tak velice jako před tím její výrok Jiříkovi. Nebyla by se čehosi podobného nadála po tom co byla nahoře v komoře u okna skryta za kořenáči zahlédla. Či snad, rozhlížeje se po okolí, při tom neměl žádného zvláštního úmyslu?

„Měl se tenhle mládenec přec jen dáti do panské služby,“ poklonila se Jiříkovi přes stůl se vší svou líbezností a ponejprv po oné kruté noci u sedmi javorů pocítila ve svém srdci jako krůpěj balzámu. „Byl by se tam se svými hladkými řečmi lépe hodil, než sem mezi nás lesňáky pohorské.“

Pan vrchní napíchl si nadšeně čtvrtku husy z cínové, jako stříbro se lesknoucí mísy, již mu selka nastavovala, a obložil ji zelím, co se mu vedle ní na talíř vešlo. Co mu řekne pan hrabě, až mu poví, jak chytře vše k jeho poctě a zálibě u „Sedmi javorů“ zavedl?

„Nevím, setrvá-li panna na svém, dodám-li, že se mi sice líbí nade všecky dívky, které dosud jsem viděl — až na jednu věc, která mně při ní tuze tuze vadí . . .“

Ač se Jiřík tak úlisně usmíval, že bylo na něm znáti, v té chvíli že se cítil asi nejšťastnějším člověkem na tomto světě, přec se Renata jeho slov znova zalekla. Bez dechu čekala, kterak zakončí.

„. . . a to jsou její peníze.“

Ale vrchní se ještě více lekl než ona. Vztýčil se, svůj kus husy na vidličce v ruce, a s němou hrůzou pohlížel na svého chráněnce.

„Co to mluví ten nezdvořák?“ zajíkal se. „Ten že se prý hodí do města? I z vesnice by ho měli vyhnati.“

„Jen mě vyslechněte, vzácný pane, až dokončím a pak mě suďte,“ utěšoval jej Jiřík, tuše asi, co jej tak rozčiluje. „Žádal bych si u nevěsty bohaté, která by mně mohla tak přáti jako já jí, aby mně pověděla: ‚Do toho, co mám já, Jiříku, je ti zrovna tak málo, jako mně do toho, co máš ty, slyšíš? Mějme se rádi, k smrti rádi, ostatně se jeden o druhého nestarejme, každý ať užívá svého‘.“

Renatiny oči zasvítily, že nebyly ještě nikdy blesky nad sedmi javory takovou mocí zahořely. Byltě Jiřík skutečně ten, zač se vydával, nebyla se v něm mýlila. Nestál o její peníze, nezávislosť mu šla v životě nade vše, zrovna jako jí. Stejně smýšleli a cítili. Ach, on by byl jinak ocenil lásku její než ten zrádný Hynek, kdyby se byla s ním místo něho setkala. Možná dost, že si ho nejen oblíbí, ale i zamiluje, zasluhoval toho.

A Jiřík? Zpozoroval, jak se jí zavděčil, i zasmál se uvnitř, že se mu podařilo zase jednou někomu nasypati popelu do očí a to právě té osobě, u níž mu nejvíce na tom záleželo. Byl jist, že má u Renaty vyhráno, že si ji podmaní svým zevnějškem i svou chytrostí nadobro, že se v krátkém zajisté čase dodělá toho, po čem bažil od dětinství: stane se pravým pánem veliké usedlosti, na níž jen jeho vůle bude platiti, kde jen on bude poroučeti, všichni, všichni ostatní jen jeho poslouchati — především však ona! Netušil, jak je mu podobna ta, jíž tak upřímně se posmíval . . .

„Víno sem, koláče sem! Otáčejte se přece, hospodyně, i ty čeládko loudavá!“ volal vrchní. „Což nevidíte, že je ruka v rukávě? Netřeba nám ni námluv, ni připovědi, již jsme si všecko odbyli, to bude míti pan hrabě radosť! Kdy, selko, máme k vám přijíti pro slovo?“

Selka, všecka omámena jak ruchem kolem ní se vlnícím, tak šlechetným jednáním Jiříkovým, jehož náhle uznávala za jediného nápadníka dcery hodného, po ní se ohlédla, aby zaslechla, co ona tomu říká a je-li s tím závratným průběhem věci spokojena, ale — již jí nezahlédla.

Renata uprchla opět na komoru, kdež dveře za sebou zastrčila. Nadarmo se tam za ní dobýval vrchní. Leč nedal se tím náhlým úprkem mýliti, vždyť věděl, že se musí každá nevěsta upejpati, aby se neřeklo, a ona se byla až do té chvíle ku podivu málo upejpala.

Umluvil tedy vše, oč se mu jednalo, s matkou a nápadníkem, jenž nečinil v ničem pražádných nároků, trvaje na svém výroku, kterak si přeje, aby byl jeho poměr k bohaté nevěstě stanoven. Porozuměly si tedy obě strany brzo — a Jiřík vyšel ze statku od „Sedmi javorů“ více ještě než kdy dříve jako vzor téměř báječné nezištnosti. Již nebylo panu vrchnímu ani potřebí přijíti si pro slovo; šlo již jen o ohlášky a svatbu.

* * *

Jak by nebylo celé okolí vzhůru bývalo, když slavila dcerka od „Sedmi javorů“ svoje oddavky s mladším synem mlynáře Hlubodolského.

Nemohl ženich ovšem k nevěstě co do jmění se rovnati, ale za to byl bez odporu od každého považován nejen za nejpěknějšího, nýbrž

i za nejstatečnějšího ze všech mladých mužů na panství, a pověsť ta rovnala se přece každému bohatství.

Ti, kdož na cestu do kostela z osad sebe vzdálenějších se vydali, jednohlasně tvrdili, že jim toho není líto, že co viděli, věru stálo za jejich námahu.

Podobného svatebního veselí nebylo pamětníka. Sám pan hrabě přijel, ač ještě cesty nebyly zcela v pořádku, a postavil se za svědka, jak lichotivě pravil, nejkrásnějšímu párku na svém panství, nemálo jsa na to hrd, že on to vlastně byl, jenž sňatek ten svedl, upozorniv na mladé lidi vrchního, jemuž ovšem ponechával v plné míře zásluhu, že záležitosť tu choulostivou zdárně provedl a šťastně zkoncoval.

Renata byla Hynkovi tvrdila, že si proto přeje, aby její k němu láska zůstala tajemstvím, by všeteční lidé o ní nevěděli a ji svými klepy nezneuctívali, ale teď zase chtěla pravý toho opak: aby každý o její lásce k Jiříkovi věděl, ovšem Hynkovi navzdor. Měla čeládka nařízeno pozvati k poctě, kdožkoli v den svatební kolem statku se ukáže, ač předvídala, že to budou především celé zástupy zdejších i přespolních žebráků, což se také vyplnilo. Ale právě na těch Renatě nejvíce záleželo, neb bylo jí dobře známo, že tito neznámí svatebníci roznesou každou veselku nejdále a nejlépe znají vypodobniti nevěstu i ženicha, oceniti hostinu a výslužky, krátce že se neopominou zmíniti o ničem, co toho dost málo zasluhuje. Snad že touto cestou Hynek přec jen se doví, že jest nejen nadobro zapomenut, ale i skvěle nahrazen, pro jeho nástupce že neplatilo, čemu on se měl podrobiti; pak teprve by byla úplně spokojena bývala.

Samo se rozumí, že druhým svědkem byl pan vrchní, jehož slečna dcera se byla blahosklonně snoubencům za družici nabídla, aniž ji byli za čest tu požádali, čehož si zvláště Jiřík, ačkoli to na sobě znáti nedával, tuze cenil. Svědčilo to nejlépe o vážnosti, jíž požíval.

Renata k oltáři vedena panem hrabětem, opásaným svým šlechtickým kordem, na aksamitovém kabátě barvy meruňkové, zlatem vyšívaném, plno hvězd a křížků, trojhranný, taktéž všude zlatem vroubený klobouk pod paží; nevěsta pak podobala se některé divotvorné světici ve skleněné skříni kostelní vystavené, ve šněrovačce ze stříbrného brokátu, v růžové hedbávné sukni samá zlatá a stříbrná porta. Rozmarinový věnec, propletený růžemi, na jejích spuštěných vlasech, jako černé hedvábí se lesknoucích, taktéž byl svázán zlatými a stříbrnými stuhami, až k pasu dosahujícími. Největší dukáty, které chovaly truhly v ložní komoře ve svých bohatých lůnech, třpytily se v sedmi řadách na jejím krku, dosahujíce taktéž až k pasu.

Avšak ženich neméně zraky k sobě vábil než nevěsta. Jakoby se v něm prý byla duha sama snesla na zemi, tvrdily všecky dívčiny nadšeně. Měltě svou černou aksamitovou kazajku hrdě přes levé rameno přehozenou, čímž se objevila košile bělounká jako sníh s rukávy tak širokými a nadutými, že se podobaly labutím křídlům. Pentle, kolem krku jeho uvázaná, byla barvy oblakové a jméno jeho stříbrem na ní vyšito. Přes červeně a zeleně květovanou vestu křižovaly se dva řetězy, jak moda tehdáž mezi bohatými rolníky a maloměšťáky velela — jeden zlatý,

druhý stříbrný, a na každém z nich byly hodinky v kapse zastrčené. Spodky z nejjemnější jelení kůže dosahovaly mu až ke kolenům, kde byly nad bílými punčochami uvázány pentlí podobnou té kolem krku. Aby dokázal, že se za svůj rolnický původ nejen nestydí, nýbrž že je naň hrd, byl si obul „bagančata“ (polobotky), jež tenkráte selský lid do práce nosíval. Ale byly tak jemňounké, červenými hedvábnými tkaničkami sešněrované, že by se nemusila žádná dívka styděti, přijíti v nich k muzice. V levém uchu měl taktéž dle tehdejšího selského obyčeje veliký zlatý kruh, avšak místo s hlavou koňskou s hlavou liščí. Chtěl se v ní snad zobraziti? Potutelným byl k tomu dosti.

Když mladí manželé konečně vedle sebe na hoření konec stolu k hostině zasedli, každý si povšiml, s jakým zalíbením do sebe se zahleděli, zrovna jakoby se bylo zablesklo. Byli na sebe patrně stejně hrdi, přesvědčeni, že jsou skutečně tím nejkrásnějším párem nejen na celém panství, nýbrž na tom celém širošírém světě. Po svých podivných námluvách a před uspíšenými svými oddavkami měl každý z nich ještě celou řadu jiných starostí, než aby byl pomýšlel do opravdy se zamilovati. V té chvíli však to učinili oba jedním rázem a stejně horlivě. Řekli si planoucími svými pohledy, že nebyli nikterak jen hříčkami dvou vznešených rozmarných pánů, nýbrž že dobře věděli, co činí, když ke sňatku jimi navrženému svolili, sotva se poznavše.

Hostina byla dle výroku pana hraběte prý věru panská, což každou chvíli prohodil důrazně k vrchnímu, jenž mu co nejdůrazněji přizvukoval. Činil to tak často a horlivě, že oba ti vzácní pánové, majíce konečně od stolu vstáti, toho nedokázali s pružností k tomu nevyhnutelnou. I nezbývalo ženichovi než vzíti je oba pod paží a opatrně ke kočáru doprovoditi. Ochotně tam slibovali hospodyni s nimi se loučící, že prosbě její vyhovějí a milerádi se dostaví k „pozvánkám“, totiž k nové hostině, kteráž se obyčejně týden po oddavkách odbývala a k níž se zvávali jen nejvzácnější přátelé a příbuzní, aby se ještě to a jiné projednalo, k čemu před svatbou nedošlo.

Avšak v určitý k slavnosti den z „pozvánek“ ničeho nebylo. Rozstonala se selka dosti vážně. Nebyla by mohla býti hostině osobně přítomna, což by nebylo domrzelo jen ji, nýbrž i každého jiného. Všem vespolek by se bylo zdálo, že to nejsou ani žádné „pozvánky“, kdyby ona nebyla k nim u dveří hosty pozdravem a ruky podáváním vítala a naposledy se u stolu mezi nimi neukázala jako hospodyně a dosavadní paní statku, v té hodnosti s nimi dnes se rozžehnavši.

Ač se Renata nad matčinou churavostí tuze zarmoutila, byla nejen ona, ale i manžel její vlastně rádi, že se „pozvánky“ opozďují, že nejsou novým vírem vyrušeni z blahé závrati, která se jich byla zmocnila po svatební hostině. Onen živý pocit rozkoše, jímž se byli tehdáž do sebe zahleděli, byltě jim v nitru utkvěl. Nežádali si jiného. Nechtělo se jim pro tu chvíli než sobě se líbiti. Stále jen sami sobě se obdivovali, nové pěkné vlastnosti vyhledávali, přednosti dosud nepoznané objevovali. Zvláštní to byla láska, ta láska jejich, o níž se lidé brzy rozpovídali a v niž sami věřiti počali. Miloval vlastně nejen druh druha, nýbrž především vždy v druhu sebe. Jiřík nemohl se nasytiti myšlenky, že je nejbohatší

dědička z celého kraje jeho, že mu tímto sňatkem osud ztrátu mlýna trojnásobně nahradí, půjde-li vše tím chodem jako dosud; Renata zase shledávala v proudu úlisných slov manželových, jimiž ji neustále obsypával, vítězné zadostučinění za veškerou pohanu a pokoření, ve stínech sedmi javorů procítěné. Jak se horšívala, že dosud ještě nebyla s to na vše, co tam se dělo, zapomenouti, že se do jejích snů dosud mísí příšerný ohlas onoho krutého: „Já tě nechci.“ Někdy se za tou příčinou až ze spaní probudila, majíc čelo ledovým potem smáčeno. Bylo se jí zdálo, že slyšela, kterak hrozná ta slova i Jiřík jí do tváře uvrhl. Ale snažila se vždy se ztišiti. Již byla uhodla, že manžel je příliš volného ducha, než aby, věděl-li i o pověsti, kterak její předkové ke jmění přišli, jí to kdy vyčetl a jinak na celou věc tu hleděl než na starou báj, již směšno ještě teď se obírati. Byl celý jiný než ten zrádný, pověrčivý Hynek. Ó kéž by aspoň zvěděl na pokutu svou, jak jest šťastna bez něho a od manžela ctěna!

A zvěděl to.

Vracely se sousedky z daleké pouti, již vykonaly až za branice kamsi do Slezska, kdež se setkaly s českými vojáky. A koho mezi nimi prvního poznaly? Mysliveckého mládence, jenž před několika měsíci z jejich krajiny tak tajemně všem lidem ku podivu zmizel. Nebyl by se k nim prý zajisté hlásil, kdyby jeho soudruzi, zastavujíce se s krajankami, ho nebyli zastoupili. Přeptávali se jich na noviny z domova, on však na nikoho se neptal, stál němý a bledý jako kamenný, obílený sloup, když se jaly vypravovati o nejnovější a nejzajímavější u nich události, totiž o svatbě dcerky od „Sedmi javorů“ s mladším synem Hlubodolského mlynáře, jenž byl tak krásný, že mu nebylo v okolí rovna, a tak hrdý, že místo aby se byl ptal na nevěstino jmění, ani o něm věděti nechtěl, žije vedle ní na statku jen z toho, co má sám.

Renata myslila, že radostí omdlí, slyšíc, že se její msta přec jen vydařila a to skvěle. Ale přece se poněkud zalekla, kam že Hynka poštvala. Tedy na vojnu se dal k vůli ní? Brzo však se ukonejšila. „Je viděti, že na něm nikdy pranic nebylo,“ zahučela vzdorně pro sebe. „Nejdříve střílel na nebohou zvěř a teď bude střileti na nevinné lidi. Jak jsem mohla s takovým odhoděncem jedinou chvilenku postáti a rozmlouvati?“

* * *

Selka se nespravovala tak rychle, jak by se bylo dalo předpokládati dle dosavadního jejího zdraví, které se zdálo vždy skalopevné. Trvalo to nikoli jen týden jediný, nýbrž několik, než zasedli mladí manželé opět, jak obyčej tomu chtěl, ve svých svatebních šatech vedle sebe na hořením konci stolu k hostině, ke cti „pozvánek“ vystrojené.

Přeměřili se dnes opět týmž pohledem, planoucím hrdou zálibou, jímž si pravili ve svých duších, sobectvím stejně prosáklých, v závrati dosavadních líbánek, že nad ně není, nikdy nebylo a zajisté nikdy nebude.

Kdo by se byl nadál, že již příští okamžik to změní a jen mladá choť se zdvihne od stolu s touž spokojenou tváří, s níž k němu při-

sedla, že povstane na čele manželově dnes ponejprv mrak? Když si toho povšimla, tázajíc se starostlivě, co že mu je, že snad nehodlá stonati po matce, vymluvil se na těžké víno, do něhož se prý musí k vůli svým vznešeným svědkům opět dnes stále nutiti. Viděla, že tomu skutečně tak, a přestala se ho vyptávati.

Byltě si Jiřík průběh pozvánek jinak představoval, než jak se vyvinul. I hrabě i vrchní byli se dnes zase dostavili jakožto svědci, tenkráte však, aby podepsali odstup statku u „Sedmi javorů“, kterýž matka, dosud bledá a přepadlá, jediné své dceři po hostině obřadně odevzdala. Zavzlykla však při tom způsobem tak zvláštním, jako by tím nikterak dceru za nástupkyni svou, plna dobrých nadějí do budoucnosti, nevítala, nýbrž s ní bolestně se loučila.

Mnohý z hostů si za dobu dosti krátkou podivného toho stonu připomněl. Dcera však, cítíc se teď konečně v každém ohledu samostatnou, ho v dojetí tom přeslechla.

Selka se zachovala k ní skutečně laskavě. Nevyhrazovala si žádného zvláštního jmění, ač byla ještě dosti statečná, by byla mohla pomýšleti na sňatek s nějakým rozumným a vážným občanem. Uskromnila se pouhým výměnkem doživotním, který, ač hojný, přec jen v poměru k velikému majetku, jenž pocházel s její strany, byl od sousedů za velice mírný uznán, k čemuž i Jiřík, tváře se, jakoby celé věci jen málo pozornosti věnoval, v duchu spokojeně se přiznával.

Ale nezůstal dlouho v této náladě. Byltě očekával, že tchýně, kteráž několikrát vyslovila svou radosť, že si s Renatou tak dobře rozumějí, a vůbec mu mnoho přízně projevovala, právě, že jmění pocházelo od ní, rozhodne, aby jí na památku byla zeti jistá z něho části přiřknuta. Byl by se ovšem bráuil odkaz ten přijmouti, ale konečně by jej byl přec jen přijal jako láskyplný dar, nechtě ji odmítnutím prý uraziti. První by to byl býval krok k cíli touženému. Nebylo však o čemsi podobném ani zmínky.

Ale jak teprve se zakabonil, vida, že žena jeho, políbivši matce ruku, při čemž přijala od ní péro, podepsala listinu smluvní, jak přes její rameno viděl: „Renata Javornická“ a teprve k napomenutí vrchního k tomu přidala dosti váhavě: „provdaná Hlubodolská“. Podobalo se, jakoby právě v okamžiku, kdy nastupovala svou vládu, úplně byla na to zapomněla, že je nejen dědičkou, ale i manželkou. Šlo z toho pro něho na jevo, že přec jen ještě nebyl, jak se již pevně domníval, první osobou v jejím životě, pravou jeho osou, nýbrž že chce dosud zůstati vedle něho přese všecky projevy vášnivého citu svou, ve všem nezávislou.

Do temna se však zarděl, když nikomu na mysl nevstoupilo uznati za slušné, by i jemu byl předložen zápis, aby se vyjádřil, nemá-li čehosi k namítání či dodání. Ovšem dle jeho prvotní výpovědi za onoho půldne, kdež tak podivným způsobem se odbývaly na statku u „Sedmi javorů“ jeho námluvy a zároveň i připověď s domácí dcerkou, kdež prohlásil zcela vážně, že jako budoucí manžel a zeť by nejen ničeho z jmění rodinného nepožadoval, nýbrž že každý na něm podíl rozhodně odmítá, dělo se tak zcela v pořádku. Ale byla celá ta tehdejší smlouva v pořádku? Neměl skutečně nikdo ze sousedů zde přítomných proti ní ani

ještě teď co namítati? Vždyť je přece znal do jednoho, byli to lidé svého prospěchu v každém ohledu velmi dbalí, ba někteří i přímo zištní, a nikomu z nich nenapadlo, že slova jeho tehdáž pronesená nemohou přece míti na délku času trvání, že právě teď, kdy se jeho život domácí a manželský již určitě ustálil, nelze za více a jiného je považovati než za zdvořilosť zamilovaného nápadníka ke krásné nevěstě, kterým přec již nyní platnosti přiřknouti se nemohlo. Chtěl, aby se alespoň svědci tomu bránili, že je tak odstrčen, vlastně, že se sám tak neslýchaně odstrkuje, a toho déle trpěti se zdráhali.

Ale co si měl teprve mysliti o Renatě, která pořád u stolu nad zápisem stála, jakoby jeho nebylo na světě! Teď konečně sebou přec pohnula a její tvář se oživila. Bylo viděti, že hodlá promluviti. Snad vyřkne teď to pravé, proti čemu nebude s jeho strany žádného již odvolání, vyřkne, jak slušelo na milující choť, jíž podal manžel tak velký důkaz nesobeckosti: „Nechť je tu psáno co psáno, já pro svou osobu to přec jen jinak neudělám, než že uznám od této chvíle, co je mého, to že je také manželovo, zápis ten že platí nám oběma.“

Ale místo toho pronesla volně, plna usmívavé ješitnosti, se záletným naň pohledem:

„Nemělo by se k zápisu pro vzácnosť na stálou památku dodati, že si mě manžel můj teprve tenkráte namluvil, když mu bylo slíbeno, že ze statku toho ničeho mu nepřipadne, že budeme vedle sebe žíti jako manželé, ale každý ze svého?“

Zalekl se Jiřík slov těch tak velice jako tenkráte, když vešla do světnice, kde ležel nebožtík strýc v rakvi, dávno jím zapomenutá sestra, hlásíc se k jeho nevýslovnému ustrnutí za pravou, neodbytnou jeho dědičku.

To by tak bylo ještě scházelo, aby se vše, co tehdáž dětinského a nesmyslného pronesl, bylo dalo do zápisu a na věčné časy neodvolatelně zpečetilo. Jakou měl Jiřík v té chvíli chuť vytrhnouti si z ucha zlatou tu náušnici s liščí hlavou, v níž chtěl svoje chytráctví posmívavě zosobniti, a podati ji ženě! Již věděl, že se byl oproti ní přecenil . . . avšak to platilo jen prozatím. Myslila-li, že nad ním vyhrála, za krátko pozná, že se přec jen mýlila.

Mezi tím, co v něm každá krůpěj krve kypěla a vřela, tleskali všichni přítomní tomu, co mladá manželka byla pronesla. Přáli si skutečně, aby prý byl příklad tak vzácné upřímnosti manželské zvěčněn, nad čímž se Jiřík opět v duchu nevýslovně rozhorlil, tázaje se, když se jim jeho nezištnosť vůči ženě tak velice zamlouvá, proč nejednají k jeho příkladu? Měl se zuby nehty co brániti, aby k osudnému tomu dodatku přec jen nedošlo, což se mu opět za důkaz přílišné skromnosti vykládalo a jen po dlouhém tuhém boji přec konečně povolilo. Znovu pak zaznívala jeho chvála, i byl donucen tolikrát pánům svědkům na svoje vlastní zdraví připíti, že mu pak nezbývalo, než večer ke kočáru opět s největší ostražitostí je doprovoditi.

Leč marně na jeho návrat čekala žena. Nemohla se ho nikterak dočkati a se domysliti, co se s ním asi venku tak dlouho děje. Konečně jí přišel jeden z čeledínů vyřídit, že ho vzácní pánové přemluvili, aby s nimi odjel do panského dvora, na cestě nedaleko městečka po-

loženého, kde hrabě, navštívil-li zdejší krajinu, obyčejně bytoval. Chtěl prý pan hrabě, aby si tam s ním ve společnosti některých oblíbených úředníků, jak to bývalo při těchto návštěvách jeho zvykem, taktéž zavdal a hodil.

Renata nemálo se zarazila. Co byla ženou Jiříkovou, ještě ani na jedinou chvíli od ní neodešel, nechť ho veselí známí lákali kamkoli. A teď se dal bez dlouhých domluv odvésti nejspíše až do bílého rána, neb tak dlouho besedy, jimž pan hrabě předsedával, dle doslechu trvávaly, aniž se jí přišel otázat, zdali s tím souhlasí.

Mladá selka usnula až k ránu, znepokojena, pohněvána. Stále jí vrtalo v mozku, proč Jiřík pánům k vůli právě v tak významný večer, jako byl dnešní, od ní odjel bez nejmenší platné příčiny? Teprve když se jí první chladný úsvit dne do okna podíval, rozbřesklo se před ní cosi jako tušení pravdy. (Dokončení.)

Vzpomínky.

V těch letech věru jinak svítí slunce
a jinak svět nám zrcadlí se v oku,
zvlášť jinak díváme se na ženy;
pod illuse skly slabě růžovými
vše v půvab halíme si, úsměv tváře,
vlas přes ten úsměv proudem padající,
rtů škubnutí a náhlý záblesk v oku —
vše, všecko má svou zvláštní gracii,
vše mluví k duši, všecko mluví k srdci
i k smyslům, které v divém karnevalu
v rej vášní letí s první svěžestí.
Zvlášť ženy v jiném světle vidíme;
tu vždycky, když k nám zjev jich promluví,
je hotový to obraz, ať již Greuze
ať Boticelli . . .
Tak dnes vzpomínám:

Šla malá Tilda zkvetlou zahradou,
byl srpen, v květu stály všecky lípy
a vůně táhla v horkém, zlatém vzduchu.
Tak plno vše jí bylo, všady vnikla
a staré lípy byly jako živy,
neb tisíceré květů chumáče
se proměnily v tisíceré zvonky,
jichž srdcem živým byla zlatá včela.
Tak zněly bzukotem ty živé zvonky

na starých lípách. Tilda byla bosa
a prostovlasá — patnáct jejích roků
jí dovolilo ten sport chodit bosa
a rozpouštět si dlouhé černé vlasy,
jak mořská tráva dlouhé, tajemné.
A bosa jak běžela zahradou,
u kvetoucích těch lip se zastavila
a chtěla — kam dosáhla na špičkách —
ty vonné bledozlaté květy trhat
a chytla snět, kam mohla dosáhnout,
a rvala květ a nevšimla si včel,
až náhle jednu stihla na šíji,
pět ve vlasech; v té černé mořské trávě
zle zapletly se náhle vyrušeny
od sladkých číšek lípové té manny . . .
A když je chtěla vyprostit si z vlasů,
tu jiné lepší úkryt našly si
za ňader vlnou, zrádný knoflíček
kde povolil, jak natáhla se prudce
květ chtějíc urvat — Tilda ubohá!
Co nyní? — Odkud vyhnat včely dřív,
zda z vlasů, z této spleti mořské trávy
tak dlouhé, černé a tak tajemné,
či z ňader lilijí tak ztajených
a hlubokých a ještě tajemnějších?
A lípy voněly a zlaté včely
jak podrážděny bzučely a Tildě
do pláče bylo v těchto rozpacích.
Ji tenkrát viděl jsem tak s terasy
a v mžiku tom jsem v duši přísahal,
že musí Tilda býti mojí ženou;
tak roztomilá byla v tomto boji
včel bzučících, v té vůni starých lip,
v tom zlatém rámci srpnového dne.
Ký osud stihl toto sladké dítě
po letech — nevím; vdala se, dost možná
a banálně, snad s žitím bojuje
jak tenkrát s včelami — však sotva, sotva
tak graciosně.
List obrátím dál:

Do větru na břeh moře vyšel jsem,
chtěl pohřbiti jsem v sváru jeho vln,
co tísnilo mne; jistě romantický
to lék pro všední trudy života.
Byl podzimek, vzduch plu byl ztuchlé vůně
zežloutlých listí, divně smíšené
se slaným dechem šedivého moře.

Vše smutek dýchalo a resignaci.
Kde před nedávnem — pestré panorama —
vřel život lázenský, tam šer a klid.
Já myslil, sám že v tomto nečasu,
v té ztuchlé vůni zežloutlého listí
zřít budu ve vln divé kypění
a v nekonečný obzor mlhavý,
zkad nevlídný, vlhavý podvečer
lem každé plachty dávno zapudil.
Tu náhle na pobřeží v písku vlhkém,
za hrází kamennou ve změti trav
a vyvržených škeblí stát jsem viděl
jak šedý stín postavu stepilou.
Háv tmavý těsně k tělu přiléhal,
jen lehce kreslil plné jeho tvary,
na hlavě klobouk módní, jehož závoj
jak popel šedý v dálku třepetal
a dlouhé, žluté rukavice k loktům,
a v ruce knihu měla, do větru,
do ztuchlé vůně zežloutlých těch listí
a ve slaný dech šedivého moře
čtla polo pro sebe a na hlas přec.
Jak zaduněla vlna v břeh jak hora,
jak hýknul vítr jak by ohlasem,
mně zdálo se, dost možná byl to klam,
že v sluch mi padlo slovo „Nevermore!“
Zda v skutku čtla tu nesmrtelnou báseň
o štěstí ztraceném, o mrtvých touhách,
o zašlých nadějích, zda vítr s vlnou
byl básníkem zde, či má obraznost,
je těžko říci. Já jen vidél ji,
jak štíhlá, rovná velké liliji,
do bouře s nadšením čtla, jak rval vítr
jí vlasy, závoj, listy ve knize,
však nejvíc vlasy rusé ohnivé,
jak zápasila s ním, jak chvěla se
nad nekonečno moře skloněná
z té básně nekonečna, ona sama
jak každá žena tajemná jak tyto
dvě hloubky, kteréž se tu potkávaly.
Já bál se vyrušit ji — couval zpět,
a v srdci klíčila mi divá touha,
tu ženu obejmout a zváti svou,
zde u moře, kde vzduch plu ztuchlé vůně
zežloutlých listí, divně smíšené
se slaným dechem šedivého moře.
Tu ženu obejmout a zváti svou
s ní čísti zde a prožít, procítit

tu báseň zoufalství a resignace
a mrtvé touhy, ztraceného štěstí
a zašlých nadějí, tu hymnu hoře.
Kdo byla, nevím, nezřel jsem ji více,
jak zjevila se mi, tak zmizela,
však vlna moře, ať již v slunci šeptá,
ať v mlze hřmí, má pro mne jeden zvuk,
Heleny pěvce děsné „Nevermore!“

Co řeknete, když teď od břehu moře
mých upomínek rozlet těkavý
vás pláštěm čaroděje přenese
na prostý kůr ve chrámu vesnickém.
Vy znáte je ty kůry na sloupech,
střed jejichž vyplňují varhany,
kol pulpitů pár, v zadu staré kotle
a za měchy pár starých korouhví.
Půl okna obloukem se sklání sem,
na jehož sklo ve olověném rámci
si ob čas stará bříza zaťuká,
jež roste venku, kde byl hřbitov dřív,
kde nyní kout je plný vlhké trávy,
černého bezu s lesem lobečku.
Tak melancholické jsou tyto kůry,
když dech dochází v starých varhanách
po požehnání, rudý červánek
když hoří v oknech a když dlouhé stíny
bizarních světců hrubě řezaných
se táhnou od oltáře k lavicím
přes chudou dlažbu. Na takovém kůru
se přihodilo, co chci vyprávět.
Cos chystalo se ve vsi, nevím již,
zda biskupská být měla visitace,
či prosté posvícení venkovské,
však vím, že měla právě před „Agnus“
se nová vložka zpívat, stará skladba
od vlašského prý neznámého mistra;
ji v archivu svém našel učitel
a týden cvičil ji a přehrával.
Té slavnosti byl právě předvečer
a my se sešli k zkoušce poslední,
my, děti ze vsi, já sám housle hrál
a ona, učitele dceruška,
ta měla velké solo v této vložce.
Dvě slova utkvěla mi v paměti,
při kterých vždy se začlo od počátku,
neb dobré dítě nestačilo hlasem
do také výšky, při „Gratia plena“,
vždy ať se namáhala, co jen mohla,

to znělo falešně. Dnes jako vždy.
Tu starý otec — jinak pravý dobrák —
(jej posud zřím, jak v ruce housle držel
a smyčcem dával takt) již trpělivost
začínal ztrácet. Věru desetkrát
jsme začali tu vložku osudnou
na setmělém tom kůru, do okna
kde stará bříza z venčí klepala
a kterým táhla vůně zavlhlá
starého kadidla a voskovic.
A zase při onom „Gratia plena“
to selhalo u mojí sousedky.
I nezdržel se starý kantor víc
a klepl smyčcem ubohé to dítě
přes kaštanové vlasů vrkoče,
jež dvojím věncem hustě objímaly
tu malou, drahou, krásnou hlavičku.
A slzy bohaté jak velký hrách
jí na tvář tryskly, chvěl se, zajíkal
hlas jako pták, jenž v hnízdě překvapen
před odletem svým; ó Gratia plena
v té chvíli byla ona, modrooká!
Však starý učitel to nechápal,
já cítil to a pustil housle z ruky
a zadíval se na tu drobnou tvář,
tak bledou, jako bílá jahoda
a pomyslil: Ta kdyby byla mou,
tak sladce líbezná v svém tichém pláči,
tu netýral bych jistě vložkami,
ba celý život můj, ba celý, celý
by musil pln být oné milosti,
pro kterou trpí teď —
Ó dětské sny!

Smím ještě posledním teď obrázkem
jak zlatou sponou zavřít knihu snů,
smím v skutku, dovolíš to, moje ženo?
Víš, tenkrát byl jsem u vás návštěvou
a seděl jsem u stolu tvojí matky,
tys — poupě v květu šestnácti svých let,
na hlavě klobouk, v ruce kabelu
knih plnou, právě přišla ze školy.
Tak ticho bylo v pokoji v té chvíli,
tys v myšlenkách šla snivá, po zvyku
šlas k stolu matky oči nezvednouc,
šlas ke mně až a zase podle zvyku
jsi nastavila k polibku svou tvář,
tu dětsky andělskou, tak prostě, klidně

v své duši jista, pouze matky ret
že smí se tebe dotknout! Zatím já
jsem políbil tě. Pamatuješ ještě
na údiv svůj a na smích v jizbě všech,
na triumf můj? V té chvíli přede mnou
jsi stála polo v hněvu, polo v bázni
a v rozpacích jak Psyche zdivená
a v duši mé to stálo určitě,
že líbat nebudu již víc a líp
než tentokrát. A tak i stalo se,
ten splněn sen můj — Konec vzpomínkám.

Jar. Vrchlický.

Sněžák.

Povídka od Aloisa Škampy.

VI.

Přišla zima r. 1885, zima dlouhá, plná sněhu a ledu, třeskutých mrazův i hustých mlh.

Jako všichni ostatní, pocítil i Hubr nemile a záhy chladný její dech. Paní Marjánka nestačila kupovat uhlí a dříví; v domácnosti starého pána musilo býti topeno od rána do večera v kuchyni i v obou pokojích. Což, doma to ještě ušlo, u teplých kamen bylo hej! Ale venku sypaly se bez přestání chumelice, čišel, mrazil a šaty profukoval ostrý severák . . . Tu bylo málo platno sebe větší otužení tělesné.

A Hubr chtěj nechtěj musil dvakrát za den do té sloty ven, aby vyhověl povinnostem praeceptora v několika málo ještě zbývajících mu kondicích. Poprvé začal mu býti jeho úřad hodně nepříjemným. Zvláště mrzela ho ta hodina u Vitásků. Než se ke kontrolorovým dostal, bylo mu obcházeti celým hradem a potom ještě tápati špatně umetenou a novým sněhem stále zavívanou pěšinou v Jelením Příkopě. Kolikrát již byl v duchu zaklel celou tuto hodinu! Beztoho byla všecka jeho práce s Vašíkem marna: kluk byl dub, a co z duba vytlučeš? Nic . . . Ale nebylo pomoci; Hubr umínil si vydržeti aspoň do Nového roku, aby se ctí odešel.

Zatím zima jakoby mu vzdory dělala: metelic, mlh a mrazů stále přibývalo, už ho začínaly pochůzky v té psotě přemáhat. Nastudil se drobet, ani nevěděl jak, a v zápětí dostavil se starý soudruh z vězení — suchý, pichlavý kašel . . .

Starostlivá hospodyně ulekla se o pánovo zdraví, i vzala útočiště k působivým prostředkům domácím. Mučila Hubra studenými obklady, obalovala mu krk na cestu šálem a vařila všeliká thé pro prsa i pro pocení — však nic naplat! Kašel nejenom neulevoval, ale množilo se i bodání v prsou a zádech. Ještě, setrval-li pán některý den doma, bylo o něco líp, ale jakmile musil ven — choroba se horšila.

Hubr se na konec dopálil. Podroboval se sice několik dní poslušně veškerým prostředkům tohoto léčení, ale když stalo se patrno, že nic nepomáhají, tu paní Marjánce notně vyhuboval a začal přemítat o věci sám. Brzy kmitl mu hlavou nápad, nad kterým sám se zaradoval.

„Víte, co mi schází, paní Marjánko?“ řekl jednoho jitra k zarmoucené svojí hospodyni a tvářil se ku podivu rozhodně. „Kus teplého šatu mi schází — koupím si do té sloty kožich!“

Paní Marjánka spráskla údivem ruce: „Ale jemnostpane, to bude stát moc peněz!“

„Ať si stojí!“ odtušil Hubr — „koupím si kožich a basta!‘

Hospodyně odvážila se ještě cos namítati, ale jemnostpán, jsa popuzen odporem, rozkřikl se na ni posměšně:

„Už toho moření mám dost! Teď je čas, abych si pomohl sám: kožich, pořádný kožich — to bude jiný lék než vaše heřmánky!“

A vida, že paní Marjánka ještě docela úmysl jeho nesdílí, dodal důrazně: „Proč pak ne? Beztoho jej po mně zdědíte, jako všecko, co mám . . .“

Hospodyně již ani nešpetla.

A tak pan Hubr pořídil si kožich. Neopatřil si ho sice sám, nýbrž zprostředkovala koupi jeho paní Marjánka od lokaje jisté hradčanské vrchnosti, kde ještě za svobodna sloužívala; nebyl také zcela nový, nýbrž již trochu opotřebován — ale teplý a důkladný, až radosť!

Barvy byl do světla šedé, uvnitř všecek srstí vyšit a zvenčí na krku i po rukávech pěkně kožešinou lemován — mohl to bývati řádný kus zimního šatstva pro toho, komu slušel.

Ale na Hubra dočista se nehodil! Paní Marjánka musila podniknouti mnoho oprav, než-li ho jakž takž uvedla v soulad s tělem jemnostpánovým. Zvláště délka jeho — a na té Hubr nijaké změny nepřipustil — byla náramna! Když ho vzal na sebe, sahal mu dole až k patám, zakrývaje šedivým svým mračnem skoro zúplna veliké starcovy nohy i boty, kdežto nahoře objímal huňatým límcem krk nositelův tak přiléhavě, že ani šálu třeba nebylo.

Hubrovi nenapadlo, že by to snad mohl býti parádní oděv po nějakém panském kočovi nebo vrátném, ale pan praeceptor že v něm bude tropiti ostudu — — a paní Marjánce, hrdé na výsledek dokonaných oprav, nenapadlo to rovněž.

Nešťastná ženská! Kdyby byla tušila, co tento kožich pánu jejímu způsobí!

Ale v dobromyslnosti své ho ještě Hubrovi pochválila a řekla, an se právě do kondice v novém úboru chystal, že mu padne jako ulitý.

Cylindr maje na hlavě a kožich na těle, pan praeceptor vyvalil se na ulici sebevědomě a spokojeně jako ohromný ledový medvěd. Ulič-

níků náhodou nepotkal žádných, i prošel po dva dny bez úrazu. Sypala se zrovna hustá chumelenice, na druhý den pak zahalila zas celé Hradčany nepronikuutelná mlha — což tu výborně osvědčil se teploučký jeho kožíšek! Hubr radostí jen zářil, a ku podivu! — i kašel jeho značnou měrou ulevil.

„Vida, vida!“ chlubil se doma hospodyni, „přece jen jsem měl chytrý nápad — že jsme na to nepřipadli dříve!“

Paní Marjánka, vidouc dobrý účinek nového oděvu na pánova ducha i zdraví, nemohla se kožichu ani dost vynachváliti.

Ale docela jiného mínění, než ona i Hubr, začali o tom býti novosvětští rozpustilci. Mrazivé jasno třetího dne vylákalo davy jich do sousedních ulic, a jen praeceptora, vracejícího se z hodin k obědu domů, uhlídali, již si dovolili rozdílnému onomu mínění dáti výraz určitými projevy.

Hubr byl již nedaleko svého bytu, když událo se mu naraziti na povědomého, zrzavého výrostka, a ten, jak ho spatřil, dal se najednou do křiku:

„Hele! — sněžák — heleďte sněžáka!“ a vzal pak nohy na ramena.

Ale pronikavým řevem výtečníka otřásl se všecek Nový Svět, a tak, dříve než se Hubrovi podařilo dospěti prahu domova, vřítila se do ulice celá banda mladých nezbedů a ztropila rámus přímo pekelný!

„Sněžák! — chachacha . . . sněžák!“ vřeštěli odevšad, až lidé pevykem upozorněni v okolních domcích okna otvírali a podomek z hospody „zur Stadt Mainz“ s koštětem v rukou ven vyběhl, jsa zvědav poznati, co se to děje.

Přišel již pozdě: nebo zatím několik dobře mířených sněhových kulí zasáhlo cilindr i kožich štvaného praeceptora, a darebové mžitkou opět se rozprchli.

S čerstvými ještě stopami hrubé této střelby ocitl se konečně Hubr na prahu svého bytu a vpadl do dveří jako pronásledovaná zvěř.

„Ježiš Marjá —“ volala poděšená hospodyně — „co se to jemnostpánovi stalo?“ Spatřilť její zrak na srsti huňatého límce, na zádech kožichu i pošramoceném klobouku rozpleskle drty sněhu, a myslila nejináč, než že Hubr kdesi sklouzl a upadl.

Ale jemnostpán hodil sebou na židli v kuchyni a všecek bez dechu vyrážel pouze jednotlivé výkřiky: „Schon wieder diese verfluchten Gauner . . .“ sípal, tvář maje vztekem zmodralou, a ukazoval rukou ke dveřím, jimiž přišel; v tom dusivý kašel přerušil mu další slova, a trvalo hodnou chvíli, než záchvat pominul.

Prvně ve svém životě zaslechla paní Marjánka Hubra po německu klít. Takto rozčileného jej dosud neviděla! I stála, nevědouc, co počíti, nečinně před ním a třásla se strachem.

„Svlíkat!“ zařval náhle muzikant, nabyv opětně dechu i hlasu; i vyskočil se židle na podlahu takovou mocí, až okno zařinčelo.

Ztrnulýma rukama chápala se hospodyně cylindru a kožichu, aby z jich posněženého obalu pánovo tělo vyprostila; než v tom bolestné zamňouknutí macka, kterého rozlícený Hubr daleko od sebe odkopl,

přivedlo ji načisto z rovnováhy! Pustila oboje na zem a dala se do pláče . . .

Jemnostpán uskočil do pokoje a zapráskl za sebou dveře. —

„Co se to děje, co se to děje!“ bědovala zatím paní Marjánka, procitajíc ze svého ustrašení a sbírajíc v kuchyni se země pohozené kusy pánova oděvu. I oprašovala pečlivě s klobouku i kožichu zbytky sněhu, který teplem již na nich roztával, a teprvé teď přišlo jí na mysl, že snad ta novosvětská banda opovážila se po Hubrovi házet kulemi... Ne, ani tomu nechtěla věřit! Aby tak přece ti lotři — — ale, to není možná . . . Zapomněla i na kopnutého svého Bobše, který nadarmo o sukně se jí otíral, jakoby si lichocením chtěl vynutiti zaslouženou soustrasť, a přemítala jenom o hrozném potupení pánově. Cítila se uražena také s ním, a rozhořčení bouřilo jí v dobráckém nitru.

Z pokoje zatím bylo slyšet neustálou chůzi, bručení a hřmot. Celá stupnice nadávek, většinou německých, zaznívala tam hlasitě z rozčileného monologu, kterým stařec k sobě promlouval, nemaje na kom vylít si hněv.

Praeceptor v pokoji kašlal a zlobil se, jako snad ještě nikdy. Oběda, který mu po chvíli hospodyně přece donésti se osmělila, jedva že se dotkl — kdež byla nyní chuť! Ale přece sousto požitého jídla poněkud účinkovalo na utišení pobouřeného ducha.

Odstrčil konečně talíř od sebe, vypil číšku čaje a začal o celé události rozjímati klidněji.

„Proč jen mně ti darebáci život ztrpčují?“ uvažoval, velikými kroky přecházeje po pokoji. „Zvláště ten zrzoun zdá se mít na mě spadýno! Ale proč a nač? Čím jsem jim kdy ublížil?“

A jakou to zas novou přezdívku na něj vymyslili! Vždyť tomu ani dobře nerozuměl — Jistě to nebude nic hezkého . . .

„Schneesack — šnéžak . . .“ opakoval si Hubr nahlas, a najednou se zarazil, srovnávaje v duchu podobnosť německého slova s českou přezdívkou, kterou ho právě uličníci byli okřtili; ale výslovnosť její činila mu obtíže a smyslu jejího naprosto nechápal.

„Šnéžak, schneesack — —“ opakoval si zase — „co pak to u čerta znamená?“

„Paní Marjánko!“ otevřel dveře do kuchyně „co je to šnéžak?“

Hospodyně, netušíc, jak se věci mají, podala vysvětlení.

„Sněžák? — i to je, prosím, panák, kterého si kluci dělávají ze sněhu . . .“

„Tááák?!! —“ vyhrkl jemnostpán a překvapen uskočil. Teď mu tedy svítalo. Proto oni, když ho spatřili v šedivém kožichu — ale nemohl ani domyslet! Vztek, nesmírný vztek zadrhl mu slova v hrdle a Hubr všecek po tváři zrudnul.

Paní Marjánka vpadla do toho: „Ale proč se jemnostpán zlobí? Vždyť to slovo není přece nic zlého.“

„Cože?“ vykřikl Hubr, po dechu lapaje, a pitvorně se ušklebil. „Nic zlého? — když mi tak spílají venku uličníci . . . Jářku, jděte si je poslechnout, jak na mě řvou „šnežák, šnežák! Ja, ja, Frau Mari, so ruft mir dieses verdammte Gesindel nach — diese Bengel, diese . . .“

Dále nemohl; nový, prudký záchvat kašle přetrhl nadobro jeho nadávky . . .

Paní Marjánka chápala už nyní vše. Leč na hněv nebylo času. Viděla sama, kterak strasně Hubr se rozčilil, a ten kašel, jenž ho v zápětí na to popadl, nechtěl ani přestat. Přemohla tedy rozhořčení vlastní a jala se pána konejšiti.

Ale úsilí jejímu nedařilo se tak lehce. Hubr byl velice pohněván, a jakmile kašel jen trochu polevil, začal vždy zase znova proklínat a osudné slovo „sněžák" opakoval si bez přestání. Nemohl zapomenouti takové potupy!

Paní Marjánku stálo mnoho práce, než se stařec vrátil zase do svých kolejí. Ale mračil se a kašlal i potom, když už nemluvil, a hospodyně mu nesměla ani na oči. Toho dne bylo u Hubrů boží dopuštění!

* * *

· Jaroslave Čáne, proslulý uličníku novosvětský, budiž toto malé intermezzo věnováno tvé památce! Ty's to byl, jehož vynalézavosť okřtila nešťastného Hubra novou, svrchu zpomenutou přezdívkou; ty's vinen vším, co s ním dále se přihodilo; ty máš na svědomí i název mé povídky. Jsem ti za tyto služby zavázán nejenom kletbou, ale i díkem — pojď sem a pověz, kdo jsi — představ se mým čtenářům! . . .

Hle, stojí před námi výrostek asi sedmnáctiletý, těla vytáhlého, s hlavou kulatou, honosící se zrvavým, do ježata ostříhaným vlasem. Pod čelem, na němž se rdí nezacelená ještě jizva po nějaké ráně kamenem, blýská na vás lstivě dvé malých, zamodralých očí, tváře jsou do snědа opáleny, dolíčkovaty a štědře znamenány deštěm pih; jediný nos je pravidelný a bez vady — za to daleko od hlavy odstávají veliké, laločnaté uši, ústa pak, nad jejichž vrchním rtem nedávno prvé chmýří se objevilo, zkřivují se stále do jednoho koutku k nevýslovně potměšilému úšklebku . . .

Oděv je svému majiteli docela přiměřen: hrubá, rudohnědě pruhovaná kajda, jak ji obyčejně podskalští plavci nosívají, jenomže mnohem odřenější a s proklubanými na loktech rukávy; usmolené kalhoty pestří se květem různobarevných záplat a mizejí dole v holinkách vysokých, vrstvou tuku mastně se lesknoucích bot — obuv byla jediným kusem úboru, na kterém si majitel opravdu zakládal, pročež také podešvy opatřeny byly hlavatými cvočky, a opatky cvakaly důkladnými podkůvkami. Čepice seděla na ryšavé hlavě jenom tenkrát, čišel-li pronikavý mráz — byla to oškubaná, po tátovi zděděná beranice, ale o dnech svátečních musila ustoupiti modré, vojanské čapce s černým štítkem a mosazným jablíčkem.

Kdybychom i vnitro — vlastně kapsy individua náležitému výzkumu podrobili, jistě nalezla by se v kajdě dýmka, ve spodkách pak objemný zavírák a kožený prak.

Takto představoval se u nádraží v Brusce pasažérům do Prahy mířícím Jaroslav Čán, chápaje se bez pobídky jejich zavazadel a oslovuje každého:

„Dovolejí, milostpane, já jim to donesu: za dva šestáčky!“ A když se přepadený ke svolení neměl, slevoval Jarda ihned: „Teda za šoufek . . .“, a již se neptal, chce-li pán či nechce, nýbrž zachytil mu zručně kufr a uháněl s ním ku bráně.

Překvapená oběť násilnictví výrostkova obyčejně povolila, a jenom výminečně korunován býval nezdar tohoto manévru zaslouženým pohlavkem. Ale Čán nepozbyl ducha ani tehdáž: otřepal se po ráně jako kapr a honem vyhlídl si oběť novou — popadl zavazadla jinému pasažéru, a vychvátiv mu je za důvěrného oslovení z ruky, ujížděl s nimi jako dřív. Teprve, když poznal, že vlastník nepovolaným službám jeho se nevzpírá, umírnil spěch, aby se mu s očí neztratil.

Za branou nastala celní prohlídka; jakmile odbyta, zeptal se Čán majitele: „Prosím, kam pak to až půjdem?“

Byla-li pochůzka dále, než k obvodu Malé Strany, začal škemrat o přídavek a jevily se na něm rozpaky. Bálť se zakročení veřejných, oprávněných posluhů, kteří ho už znali jako zlý peníz a pro přebírání živnosti zostra po něm pásli ve svých ulicích. Proto se také Jarda jich stanovištím v městě obezřele vyhýbal, namlouvaje milostpánu: „Tamtudy, prosím, ne, — tudyhle máme blíž,“ a nejčastěji poštěstilo se mu také projít bez úrazu. Došlo-li však přece ke srážce, tu se dlouho nerozmýšlel: postavil zkrátka kufr na dlažbu a zmizel rychle jako duch. Raději šesták výdělku oželel — ale nechat se vzít strážníkem — nikdy! To by bylo ponížilo novosvětskou jeho česť. A věru že také žádné vyzbrojené rámě spravedlnosti nemohlo se chlubit, že by kdy bylo větronohého Čána polapilo: unikl vždycky v čas a beze stop — kdož by se byl za ním také až na Pohořelec honil!

Jaroslav Čán vychodil školu již před dvěma léty, jsa však tohoto břemene zbaven, pořád ještě nedovedl se rozhodnout pro nějaké určité zaměstnání. Práce odborná mu nevoněla. Takhle ještě občas poslíkovat, nebo někomu za zpropitné něco donést — to ano, ale k řádnému dílu byl by se nedal upoutati za nic. Bylo mu líto zlaté svobody, jíž vesele užíval s kumpány stejného zrna na hradčanských „šancích“, a žil raději ode dne ke dni jako ptáci nebeští a ty lilie polní, které nikdo nešatí, nikdo neživí, a přece se o ně Pán Bůh stará, aby nezahynuli . . . Nedělat nic, anebo jen tolik, co se mu zlíbilo — to bylo nejmilejším Jaroslava Čána zaměstnáním. A vyjma zmíněné již pochůzky nedělal věru nic dobrého. Matky již neměl, otec pak, jenž nádenničil v jedné ze Strahovských cihelen, valně se o kluka nestaral. Chtěl ho sice dáti na truhlářství, ale Jarda utekl mu již od dvou mistrů, a hrozil, bude-li tatík dále na něho naléhati, že mu vůbec uteče někam do světa.

„Co se pořád o mne staráte?“ utrhoval se z pravidla na otce, když tento za střízlivého stavu — což bývalo málokdy — opětnými domluvami o nápravu zdařeného synáčka se pokoušel. „Vždyť Vám vydělám dost peněz! Až dorostu, půjdu na vojnu a budu sloužit císaři pánu: uvidíte, kam to přivedu!“

A starý Čán, prasprostý chuďas, jemuž se bylo ani školního vzdělání nedostalo, zase malomocně umlkal. Když pak mu dal Jarda nějaký

ten krejcar na kořalku nebo paklík vojanského tabáku, byl s ním už docela spokojen.

Ký div, že za těchto poměrů vyvíjelo se Čánovo uličnictví utěšeně dále. Celé dny protrávil venku, domů chodíval se jenom najíst a vyspat. Pravé pole jeho působnosti otvíralo v ulicích Nového Světa, Pohořelce a na šancích, kdež mezi rovně smýšlejícími kollegy již od let žákovských znamenité pověsti si dobyl.

V létě hrával na bastionech špačka a „velkého pasáka“; v koulení krejcarů „o mírku“ byl nepřekonatelným mistrem a neméně slavně znal se i v zapovězených hrách karetních. Barvička, ramšl, zelená louka, francefus — a jak se všelijak výtečné ty hry jmenují — toť vše bývá až podnes nejvážnější zábavou mládeže novosvětské, a Jarda Čánů — tak mu obyčejně říkali — dostihl v tom záhy umělecké dokonalosti. Sázíval málo, ale hrál chladně a fixloval jako starý karbaník.

Jedvaže se jarní trávník zazelenal, bývalo viděti Jardu a hlouček věrných jemu výrostků na některém výslunném svahu hradebním, ani viržinka a dýmky v ústech, po turecku rozloženi, hráli tu zuřivě „očko“ nebo jinou ze vzpomenutých her. Hádky časem vzniklé pokaždé končívaly pranicí, ale Jarda i tu, maje hojně oddaných stranníků, opanoval vždycky pole a česť svého jména vítězně uhájil. Také chuť kořalky nebyla už Jardovi věcí neznámou; řídil se v tom po vzorném příkladu svého tatíka, zrovna jako podle dokonalých už exemplářů pepictví sčesával si s ježaté hlavy do čela offinu, do skrání „šístky“ a slámkou od viržinka přizdoboval se za uchem . . .

Veškerý obor vynikající jeho činnosti nelze v rámci této povídky vůbec ani zplna obsáhnout.

Šel-li na vojanské svaté pole pohřeb, byl mu zajisté i Jarda v čele své bandy přítomen, a jakmile hudba, vracejíc se do města, spustila veselý marš — komandoval soudruhy a dával jim takt lépe než starý Hubr na kůru Svatovítském. Za vojáky chodíval i na daleké manevry, znal dopodrobna jména všech posádkou v Praze ležících pluků, ano i jednotlivé poručíky a hejtmany: o každém mohl vám vypravovat nějakou kasárenskou, nebo zvláště pikantní historku. Šavle a výložky — to bylo jediné, co mu imponovalo, a proto neměl jinaké touhy, než-li sám co nejdříve státi se vojákem. Zatím, než mu bylo dosíci tohoto svrchovaně ušlechtilého cíle, připravoval se zdatně ku příštímu svému povolání rozmanitým způsobem.

Kdekoli v oblasti Hradčan a Nového Světa strhla se jaká mela se židy, přepaden byl nějaký burš, nebo nalit nějaký cylindr: při všem účastnil se také Jarda Čánů a to vždycky měrou vynikající. Buďto účinkoval vlastnoručně, nebo aspoň míval vrchní velení nad průběhem celého kravallu. Byla-li odpůrců přesila, nebo zakročila-li policie, zachoval vždy neobyčejnou duchapřítomnosť: z blízka pěstmi a z daleka prakem bránil se protivníkům jako lev, i vytrval na bojišti třeba poslední; věděltě na vlas, kdy bylo třeba vzít do zaječích, a nikdy ho nechytli.

Touto smělostí získal si Čán i mezi staršími kollegy v darebáctví pomalu takového věhlasu, že k němu bezděčně pohlíželi jako ke svému

přirozenému vůdci; také, ocitl-li se v úzkých, podporovali ho věrně svojí obranou, nikdy však ho nedali ani nezradili.

Zdroje Čánových příjmů byly, jak již vysvětleno, toliko nahodilé, avšak na uhražení jeho potřeb nuzně stačily. Drobet si vyzískal dopravou zavazadel, drobet posílkováním, a „nešla-li“ ani tato živnosť — donášel majetnějším rodinám z nádraží za Bruskou dříví a uhlí. Jádro jeho zkaženo posud nebylo. Co mu uloženo, vykonával k úplné spokojenosti svých zákazníků. Časem i při těchto úkonech vyvedl skotáctví, na př. babkám nosičkám, které v aleji za hradem k oddechu se zastavovaly, zpřevrhal tam s lavic odložené nůše s uhlím, anebo některé mlékařce za okamžitého vzdálení s vozíkem poodjel a psy odvázal — ale svým vlastním úkolům dostával ku podivu svědomitě.

Proto v některých rodinách najímali si ho k donáškám už periodicky, dávajíce mu přednosť před obsluhou ženskou, neboť požadoval méně a byl rychlejší.

K zákazníkům jeho v tomto oboru přidružila se nejnověji i rodina kontrolora Vitáska, se kterou už na počátku zimy náhodou se seznámil.

Bylo ráno, po třech čtvrtích na osm, a náš Vašík, maje v jedné ruce tašku s knihami, v druhé pak rohlík od snídaně zbylý, který cestou dojídal, blížil se právě k hradčanské škole, když najednou z krámu na protější straně náměstí přiběhl k němu pes, ohromný hafan, a vrče a zuby ceně, výmluvně na hochovi žádal, aby mu také sousta poskytl.

Jarda Čán, zevluje na rohu školy, patřil na výjev.

Dítě, zaleknuto náhlým zjevem velikého zvířete, ucouvlo s výkřikem nazpět — ale hafan skočil za ním, a byl by je tlapami jistě na dlažbu srazil, kdyby v tom Jarda nebyl skočil mezi ně a zlého psa ještě v posledním okamžiku neodehnal.

Vašík, jektaje strachem zuby, dal se do pláče. Čánovi se ho zželelo. Vzal hocha vlídně za ruku, těšil ho, aby se nebál, pes že už nepřijde, a dovedl ho pod svojí záštitou až do školy.

„Vy Jste hodný!“ řekl mu Vašík, když se probral ze svého zděšení. „Jak se jmenujete?“

„Čán!“ odtušil Jarda s úsměvem.

„Ach, prosím Vás — buďte tak dobrý, a přijďte zas, až půjdem ze školy, aby mi ten pes nic neudělal! On tu již kolikrát na mne štěkal a vždycky tak vztekle zuby cení — já se ho bojím . . .“

Jarda slíbil, a dostál slovu. V deset hodin počkal na Vašíka u školy a dovedl ho až domů, do Jeleního Příkopu.

Náhodou šla právě paní kontrolorová do města nakupovat a v zahradě se potkali. Vašík hned vypravoval mamince ranní příhodu i označil Čána za svého ochrance.

Paní Vitásková nedůvěřivě pohlédla na vytáhlého zrzouna, jenž dítě její provázel a jehož zevnějšek pramálo odporučoval, ale vyslechši Vašíka vyňala tobolku a podávala mu dvacetník.

Jarda měl tolik taktu, že poděkoval, ale nepřijal.

To se paní kontrolorce líbilo. Dala se s ním do řeči, vyptávala se, kdo je a čím se zaměstnává, a když se Čán zmínil o nošení uhlí, pravila:

„To bys mohl nosit také k nám! Tonička už beztoho je na takovou tíži stará a slabá — dáme ti krom peněz i najíst . . Chceš?“

Jaroslav Čán ochotně svolil; a tak seznámil se záhy nejenom s Vitáskovic kuchyní, ale i s Toničkou a Boženkou. S Vašíkem byli kamarády již od prvního setkání.

VII.

Stala se věc víře nepodobná: zrzavý Čán, dosaváde zosobněný postrach všech pokojných obyvatelů Hradčanských, začal se pomalu v povaze i zevnějšku měniti k patrnému svému prospěchu.

Bezděčnou zásluhu měl o to na prvém místě Vašík; od okamžiku, kdy milého toho hošíka poznal, v nitru divokého výrostka hnulo se cosi lepšího, než byly náruživosti, kterým ve své nezkrocené volnosti do té doby hověl; na druhém pak místě vlídnosť, s jakou přijali ho v domácnosti školákovy rodiny.

Čánovi bylo velice milo, když po příchodu s těžkým nákladem mohl chvilku u kontrolorů ve příjemně vytopené kuchyni posedět a se ohřát, ana venku fičela sněhová metelice a časný večer temným příkrovem spouštěl se nad Prahu. Docházel k Vitáskovům zpravidla již později odpůldne, jakožto na poslední nejvzdálenější svou stanici nosičskou, a pobyt mezi dětmi — Vašík býval již doma ze školy — působil naň neodolatelně zvláštním oním kouzlem, jakému i staří mrzouti u přítomnosti maličkých rádi podlehávají. Prostičké jich otázky nutkaly Jardu samy, aby k odpovědím volil výrazy přiměřené a slušnější, než jakým byl dosud uvykal ve své novosvětské hantýrce, a tu s uvědoměním obavy, aby neprořekl cosi sprostého, poprvé ohlásil se v něm cit lítosti a hanby nad zanedbaným stavem vlastním.

Ty dítky hovořily tak pěkně, byly tak poslušny; a paní Jitka i Tonička chovaly se k němu tak přívětivě: dojatý dareba sám v duchu se tázal, zda-li toho všeho také opravdu zasluhuje? . . .

Doma míval jenom zimu a zřídka co kalého na zub, zde pak se dosyta najedl a z promrznutí roztál — kterak mu to lahodilo!

Stará, prosaická pravda, že blaho tělesné často bývá podmínkou dobroty duševní, osvědčila se i v tomto případě.

Již naponejprv jak milého dostalo se mu v novém úřadě přivítání! Když v předsíňce nůši s uhlím odložil a ještě všecek osněžen do kuchyně vstoupil, čekaly už děti jeho příchodu. Vašík mu přál dobrého večera jako starému známému, a Boženka, patříc naň jako na hrdinného ochránce svého bratříčka, odměnila ho úctou, která zračila se v jejím pohledu.

Jarda byl drobet zaražen. V rozpacích setřepával se své beranice dosti nejapně do uhelníku sníh, a teprve po laskavém vybídnutí paní kontrolorky sedl u samé plotny na židli a počal si ohřívati mrazem ozáblé ruce nad kachlíky.

Paní Jitka zmínila se o dnešním nečasu a politovala nosiče, že se musí v takové slotě dřít.

„Kam pak ještě máš dojít?“ optala se s účastenstvím.

„Dnes už nikam, milostpaní", odtušil Čán; „odtud poběhnu rovnou domů!"

„Tedy se aspoň najez!" řekla Vitásková, a na její pokyn donesla Tonička hrnek polévky a mísu se štědrými zbytky oběda. Postavila to na stůl v kuchyni a Čán musil si od plotny k němu odsednout.

Nedal se pobízet ani dost málo. Bylť promrzl a měl hlad, že by křemínky polykal: za několik okamžiků zmizelo v něm jídlo a ještě se oblizoval. Děti patřily s němým údivem, kterak mu chutná.

Když dojedl, sebral čepici a měl se k odchodu. Ale milostpaní ho zastavila.

„Tady ještě od nošení!" pravila a vtiskla mu do ruky peníze. Jarda se podíval, co mu dala — a váhal to přijmout.

„Dostanu jen deset krejcarů!" řekl nesměle.

„Jen vem!" odtušila paní Vitásková, „a pozejtři přijď zas!"

Čán mačkal v ruce desetníky dva — toho neočekával! I bylo mu najednou tak podivně, že musil sklopiti oči, do kterých drala se mu vlhkosť. Vykoktal jakýs nesrozumitelný dík, otočil se a již bral za kliku. Než — u samých dveří zastavily ho ještě děti, a Vašík se optal důvěrně:

„Umíte povídat pohádky?"

Čán přikývl.

„Tak nám podruhé ňákou povíte, viďte?!"

„Povím!" slíbil Čán a musil se i ve svém pohnutí usmát. Vyšel, sebral v předsíňce svou nůši a spěchal domů. Ani nevěděl, jak mu ta cesta utekla. O čem přemýšlel? Snad o ničem. Ale bylo mu tak vesele a pěkně a zahvízdal si oblíbenou písničku s takovou chutí, že se nad tím sám pozastavil . . . Jakživ se ničemu nepodivil, až dnes. Proč? Poznal nové, hodné lidi, o kterých se mu zdálo, že ho i při vší jeho otrhanosti a chudobě mají rádi. Vzpurné srdce jeho měklo, cítil se býti sám o trochu lepším, než jindy.

Toho večera nešel už Jarda mezi své kollegy. Darmo obcházeli venku, dávajíce písknutím umluvený signál . . . Starý táta dřímal již na loži — Jarda uklidil se na své a usnul spokojeně a šťastně, jako se mu nestalo již dávno. —

Sotva že se u Vitásků za Čánem zavřely dveře, rozhovořili se o něm všichni přítomní. Nejméně ze všech byl se zachoval služce. Tonička nemohla se udržet, aby nepoznamenala:

„Ale, milostpaní, vždyť Jim ani ruku nepolíbil . . . Nezdvořák!"

„I což!" hájila paní ochránce Vašíkova. „Zanedbán je dost — to připouštím, ale srdce zdá se míti dobré. Nezapomínej, že je Novosvěták — u těch se ještě nikdo salonnímu mravu nenaučil. Kdež by k tomu měl také příležitosť?"

„No, já už nic neříkám," bručela stará služka. „Proč by mu nepřáli najíst, když má hlad? Ale ráčejí si jenom všimnout, jak je ošklivý a oškubaný . . . A zrzavou hlavu má — takovému bych já nikdy nevěřila!"

„Nehuč!" konejšila ji paní. „Každý jsme, jak nás Pán Bůh stvořil — za tu nevzhlednosť on nemůže. A víš, proč mi ruku nepolíbil? To ta „diškrece" ho překvapila — a viděla jsem dobře, jak je pohnut — —"

Ku podivu! Bystrozraku této ženy neušlo hned na poprv mocné vzrušení u cizího, pramálo sympathického výrostka, kdežto na utrpení vlastního svého dítěte, týraného již po půl roku zlým Hubrem, dívala se, marnivostí zaslepena, lhostejně a chladně, jakoby pro ně ani citu neměla . . . Jak to vysvětlit?

Takhle, čtenářové drazí:

Znal jsem osobně starou jednu slečnu; byla nesmírně pobožna, nervosní a citlivůstkářská. S každým promlouvala jenom o Bohu a věcech nebeských, dávala štědré almužny žebrákům, udržovala styk s vyhlášenými kazateli, a sladký hlas uvadlých jejích rtů jenjen oplýval samou láskou k bližnímu, soustrastí a politováním ke všem chudým a ubohým.

Kromě kostela věnovala veškerou péči svého života hejnu zamilovaných psíků, ptáčků a koček: žádné dítko na světě nemělo se lépe, než oni. Byla by raději sama nejedla, než aby některý z těchto miláčků byl měl strádati nedostatkem; jestliže některý z nich stonal, volala mu doktora a ošetřovala choré zvířátko s něžností, jaké ani nejlepší matky vlastním robátkům poskytnouti nemohou. Zkrátka — byla to bytosť prosáklá s jedné strany útlocitem a s druhé strany svatostí.

A táž bohumilá světice nerozpakovala se ani dost málo, z příčin třebas pranepatrných, zpoličkovati několikrát za den každou svoji služku; a když tato před jejím vztekem prchala, házela za ní slečna škopíky a polínka dříví, chytala ji za copy, bila do zad, do prsou, do obličeje, kam zasáhla — vše jedno! Žádná holka nevydržela u ní ani týden.

Zvolil jsem k vysvětlení případ drastický. Slečna ještě žije — mohl bych pravdivosť jeho dokázat. Ale o to mi neběží.

Chtěl jsem jenom pověděti, jak totéž srdce, které dovede přilnouti i ke tvorům nejnižším a nejvzdálenějším, může býti současně zatvrzelé k jiným, lidskou důstojností sobě na roveň postaveným a třebas i pokrevně nejbližším.

Takové srdce měla také paní Vitásková: v jejích citech srovnaly se zcela dobře obě tyto protivy.

* * *

Čán začal tedy choditi k Vitáskovům, a již tam docházeti nepřestal. Než se přiblížily vánoce, skorem u nich zdomácněl. Milostpaní sice ruku nelíbal, ani velkých komplimentů nenadělal, ale tato mu přála dále, jen aby se před mužem a známými mohla honosit, že na zanedbaném Jardovi vykonává záslužný skutek křesťanského dobrodiní.

I nepřízeň, jakou s počátku vůči němu pojala Tonička, změnila se pomalu v opak, neboť Jarda uměl starou služku různými prostředky sobě nakloniti. Byly to hlavně drobnější úsluhy, které časem podnikal v její prospěch — jako naštípání doneseného dřeva, doprava vody ze vzdálené kašny hradní a podobné, čímž nevrlou Toničku nadobro odzbrojil.

Ježto zima ve své krutosti neulevovala a do malého, se všech stran osamělého domku zahradního potřeba bylo neustále hojně paliva, objevoval se Čán u Vitásků téměř ob den.

Chodíval tam nejraději podvečer, kdy věděl, že už Vašík ze školy doma bude, a po ukončené svačině zdržoval se v kuchyni mnohem déle, než-li poprvé. Děti jinak nedaly — musil jim vypravovat pohádky.

I povídával, co věděl ještě od nebožky matky z let vlastního svého dětinství: o prašivečkovi, o perníkové chaloupce, o karkulce, o tom, kterak Pán Ježíš se svatým Petrem po světě chodili — a upřímně ho těšívala napjatá jejich pozornosť. Když mu došla nit upomínek, vymýšlel si nové pohádky sám, a šlo mu to tak lehce a hravě, že malí posluchači klamu ani netušili.

Boženka, držíc se Toničky neb matky za sukně, bývala tiha jako pěna; zplna ještě dětský, šestiletý její rozoumek klidně vnímal vše, co uši zaslechly, aniž by se dost málo divil — věřila, že tak, jak Čán vypravoval, děla se pohádka na slovo, podléhala docela přesvědčivosti jeho umění.

Za to Vašík, o dvě léta starší a vlivem školy na duchu pokročilý, začasté Jardovi do řeči vskakoval, přerušuje ho otázkami po lepším vysvětlení, když se mu věc zdála podivnou, nejasnou nebo i víře nepodobnou, a způsobil mu někdy značné rozpaky. Vašíkovi již obyčejné báchorky nestačily — vznětlivá jeho mysl prahla po dojmech silnějších. Proto, chtěl-li Čán pozornosť jeho cele zaujmouti, musil své novosvětské fantasii pustit uzdu zúplna: i začal vyprávět o dalekých zemích, o divoších, mořských loupežnících, o bojích se lvy a tygry — a srdce Vašíkovo, pociťujíc hrůzu, otřásalo se spolu rozkoší! Tehdy veliké, modré oči jeho utkvívaly na vypráváči s takovým výrazem vnitřního účastenství, jakoby sám na místě prociťoval a spolužil každičký okamžik líčených tu dobrodružství a spojeného s nimi rozruchu . . .

A divoké tyto příhody zůstavovaly v duši chlapcově dojem hluboký. Mnohdy se stávalo, že po takovém pohádkovém večeru nemohl pak na vyslechnuté hrůzy dlouho zapomenout; stopy jejich otiskly se příliš živě v rozohněné jeho mysli, a sotva ulehl, zdálo se mu ve snu všecko zase znova, takže míval neklidný spánek, ba někdy úzkostlivým křikem i rodiče probouzel.

Mocné toto vzrušení děcku nesvědčilo; ve dne potom ovládala ho roztržitosť, a byla-li právě středa — nebo sobota — tedy čas, kdy jej Hubr učit chodíval, jistě odpůldne v hudební lekci praeceptoru svému nevyhověl.

Proto maminka uznala za dobré Jardu časem napomenout, aby se ve svém rozjaření mírnil.

Tento však uposlechl jenom nerad; šloť mu nade vše o to, aby hocha bavil, a toho, jak se přesvědčil, mohl docilovati pouze svrchu uvedeným způsobem; proto, byla-li paní nepřítomna, začínal své krvavé historie zase, bez ohledu na to, je-li jednání takové „paedagogickým“, čili nic.

Za těchto slavných zimních večerů, kdy pobyt Jardův u Vitásků maně až do pozdnějších hodin se prodlužoval, seznal osobně nového hosta i pan kontrolor.

Přes to, že o něm věděl dosti chvalného z řeči manželčiných, byl naponejprv zevnějškem jeho drobet zaražen; avšak Jarda choval se

skromně a uctivě, a když se pan kontrolor očitě přesvědčil, kterak mají děti vypravěče svého rády, nebylo mu možno, aby proti dalším jeho návštěvám cosi podstatného namítal.

A Čán donášel palivo, sedal v kuchyni a vyprávěl pohádky — ale už to ten starý Jarda nebyl; leccos se na něm změnilo.

Čtenářové nemusí se sice obávat, že se z něho přes noc udělal řádný člověk, nebo že se snad dokonce stará Tonička do něho zamilovala — nikoliv! Ale jak vrchní slupka, tak i vnitřek výrostkův začal se jeviti mnohem příjemněji.

Prvotní plachosť, jež ho ve styku s novými příznivci s počátku velice skličovala, ustoupila pomalu zjevné, nepřetvářené přímosti. V souhlasu s tím zmizely i díry na loktech jeho kajdy pod přiměřenými záplatami, na krku objevila se čistší košile, na nohou méně ušpiněné spodky, a dobrotou paní Vitáskové opatřeny mu posléz i ruce, aby tolik zimou netrpěly, tlustými, soukennými rukavicemi.

Také tvářnosť Jardova, od času, co mohl se dosyta najísti, sympathicky se zlepšila. Vpadlé jindy líce okrouhleji se vyplnily a nádech zdravé červeni utlumil tam poněkud sledy neštovic a rezavých pih; oko, pozbyvši nejistě těkavého výrazu, zalesklo se živěji; z oděvu nebývalo už tak cítit zápach tabáku a kořalky: slovem pečeť nastávajícího „pepictví“ — bytosti Čánově až dosud tak určitě vtisknutou — smazával zvolna jakýs neviditelný, pouze ve svém účinku patrný, ale rozhodně zušlechťující vliv.

A příčinou toho všeho byl: Vitáskův Vašík. Ano, jedině on. Jardy ovšem dotýkala se mile přívětivosť paní kontrolorky, ale okázalé projevy její, jako na př. dárky na penězích a šatstvu spíše ho zahanbovaly. Se služkou Toničkou žil za dobré jenom na oko, poněvadž vyciťoval, že si jí získal teprve svými úsluhami, Boženka pak byla ještě příliš maličká a dětinská, než aby se s ní byl mohl skamarádit důvěrněji. Jedině k Vašíkovi cítil se od prvního setkání poután čímsi hlubším: bylo-li to přátelství či něco jiného — Jarda o tom nefilosofoval, ale nemohl se k němu chovat jinak, než s upřímnou něžností.

Kdož by byl také nemiloval tohoto hezkého, čiperného hošíka, jehož růžová, pansky hebká líčka usmívala se na vás pelem neviny; z jehož modrých, jako hvězdičky hrajících oček vysvitalo tolik rozumu a chytrosti a který přes tuto zjevnou, duchovní i tělesnou čilosť zdával se přec jenom často Jardovi jaksi stísněn a zadumán, jakoby potají snášel neznámé hoře.

Jarda nebyl tak slepý, aby záhy nepostřehl tento stín, jenž časem Vašíkovu bytosť podivným tesknem zahaloval, a mimo cit lásky budila se mu v prsou i jakási neurčitě povědomá soustrasť, která vždy úže a mocněji k tomuto dítěti ho přitahovala. Či snad byl onen občasný smutek již v hošíkově povaze? Jarda stal se pozornějším. Lákalo ho velmi, aby Vašíka pronikl a příčiny té zádumčivosti se dověděl.

A oběť matčiny a Hubrovy krutosti ocitovala se již sama na cestě, povědět svému ochránci, co ji tak trápilo, a mnohokráte Vašíkovi napadlo, učinit o tom Čánovi tajné sdělení; klíčilať v srdci chlapcově zvláštní důvěra, že by Čán, zrovna tak jako jej ochránil od zlého zví-

řete, mohl mu býti záštitou i před surovým praeceptorem. Jenom, boje se matky, váhal ještě Jardovi se svěřit.

Až tu náhoda přispěla sama.

Svátky už byly za dveřmi. Paní Vitásková přála si míti doma ještě před nimi větší zásobu paliva a Jarda musil si tedy popíliti s dopravou. Začal nosit hned odpůldne, a poněvadž byla právě středa, tedy den hudebnímu vzdělání Vašíkově zasvěcený, událo se, že Hubr srazil se v Jelením Příkopu se svým úhlavním novosvětským nepřítelem.

Všecek pozloben opětným Vašíkovým „neuměním", odcházel praeceptor zrovna z kondice domů, když tu, před samými vraty zahrady, jakoby ze země vyrostl, objevil se náhle Čán a ohromnou nůší svojí východ starému pánu zatarasil.

Oba se okamžitě poznali . . .

Hubrova pěsť mimoděk sevřela španělku pevněji, kdežto Jarda byl již na tom, osloviti starce nejnovější přezdívkou, ale úžas, co tu Hubr má co dělat, pronikl ho rychleji, než mohl promluviti, a titul „sněžáka" uvízl mu v hrdle.

To bylo také jeho štěstí. Neboť muzikant, vida, že je dareba bez obrany a pro nůši s uhlím utíkati nemůže, byl by mu jich as nalupal důkladně! Ale že Čán mlčel, změřil ho pouze vzteklým pohledem, a dav mu projít do zahrady, zabřinkl za ním železná vrata.

Ještě zněl tento třesk Jardovi v uších, když už počalo se mu rozbřeskovati v zrzavé hlavě. Rychleji blesku proniklo ho přesvědčení, že ten starý bubák chodí také — učit Vašíka! „Ano, ano," pomyslil si, „tak to bude, a nic jinak — proto tedy bývá tak smuten — jak pak ne! — mít takového rasa učitelem!"

Hubrova přísnosť byla po Hradčanech pověstna. — Čán slýchal již stokrát vypráveti o jeho „methodě".

„Musíš se přece jenom dovědět jistoty!" S tímto pevným úmyslem vkročil Jarda do Vitáskovic obydlí.

Zaklepal — Tonička vyšla z kuchyně a převzala od něho nůši, ale nepustila ho dál. To bylo Jardovi nápadno.

Dobře postřehl ve tváři staré služky nějaké rozčilení.

Ale než se mohl dopídit jeho příčin, bouchly uvnitř pokojové dveře a bylo slyšeti zřetelně rozkacený hlas paní kontrolorky. Do něho vmísil se pojednou Vašíkův pláč.

Čán byl rozechvěn. „Copak Vašíček udělal? Je snad bit?" zeptal se Toničky nesměle.

„Neuměl housle!" odsekla tato rozmrzele a podávala mu vysypanou nůši, aby již šel.

„A to ho učí ten Hubr?" odvážil se Jarda vyzvídati dále; srdce zabušilo mu rychleji a cítil, jak v něm roste vztek.

„No jo — Hubr!" řekla služka, však, nelibě jsouc dotčena Čánovým účastenstvím, odbyla ho najednou: „A co se ptáš? Je ti co potom? — radš si pospěš s nošením, večer tu máme hned!"

Čán si pomyslil: „Eh, děvko hubatá" . . . ale nahlas odtušil jako pravý diplomat: „I vždyť už jdu — jenom se nehněvejte!" a vyběhl z předsíně.

„Proklctý dědek!“ ulevil si, jakmile ocitl se venku, kdež teprve mohl dáti volný průchod svému hněvu.

Teď mu tak měl Hubr padnouti do rukou: rovného vlasu by byl na něm nenechal! Ovšem bylo pozdě — praeceptor byl už dávno asi doma.

„Ale počkej, sněžáku! — já ti to omastím, jen co se spolu setkáme!“ soptil Jarda v duchu a s předsevzetím nějaké odvety ubíhal do Brusky.

Prázdnou nůši na zádech, všecek rozčilením se třesa, upaloval jako vítr: za chvíli byl v nádraží. Prozatím odneslo tam zlosť jeho několik bab, které nechtěly se mu dost rychle hnouti od váhy, i počastoval je vybranými tituly. Ženské pustily se do něho také — ale kampak s Čánem! — ten dovedl odpovídat najednou třeba dvaceti! Odstrčil je, přijal náklad a hned zas byl na cestě zpáteční. Měl na spěch — ještě dnes musil se domakati úplného objasnění té záhady, proč paní kontrolorka křičela a proč Vašík naříkal.

Ale s těžkým břemenem nešlo to nyní tak rychle, jako dříve s prázdnou, i musil bezděčně uleviti v pospěchu. Cestou zněl mu stále v uších hochův pláč a rozlícený milostpanin hlas — jen tak nepatrné to jistě nebylo. Všeliké myšlenky a nápady křižovaly mu hlavou, ale všecky shodovaly se v tom, že bude nejlíp, optá-li se samého Vašíka.

Ale i když druhou nůši přinesl, opětně převzala ji od něho služka a mračila se tak, že Jardu přešla k vyzvídání odvaha. Viděl, že tu nelze nic dělat — teď by mu sotva pravdu pověděla. Proto, nechtě věc pokazit, raději chytře mlčel a chvíli za dveřmi okouněl, čekaje, nevyjde-li snad někdo z domácích. Ale paní a dítek také nespatřil, ačkoliv nastal již večer a na předsíňce svítili.

Teprve, když třetí a poslední náklad donesl a složil, řekla mu Tonička: „Tak se pojď ohřát a najíst!“ a vedla ho do kuchyně.

Jarda vstoupiv, letmo se rozhlédl: přivítaly ho jen Boženka a paní. Vašíka tu nebylo. I zdálo se mu zde bez něho najednou tak nevlídně a cize. Než, přemohl se v okamžiku, pozdravil zvlášť uctivě, a sednuv ku plotně, dal se do jídla, jako vždycky. Jedl, jedl — však docela mechanicky, bez hladu a chuti, ani nevěděl co. Zatím během tohoto úkonu napadla mu lesť.

Když odkládal lžíci, usmál se na Boženku přívětivě a řekl:

„A jakou pak mám dnes vypravovat pohádku?“

Maličká byla zaražena a neodpovídala; jenom se tázavě podívala na maminku.

„No, jen se nestyděla a řekla, jakou chce?“ povzbuzoval zchytralý Jarda, kterému neušly Boženčiny rozpaky.

A najednou, jako z ničeho nic, optal se:

„Ale, kdepak je bratříček?“ a s výrazem podivu obrátil se k mamince: „Snad, milostpaní, nestůně?“

„I toto! — má trest!“ řekla paní chladně. „Neuměl dnes housle“ — vysvětlovala dále, „a proto nesmí poslouchat pohádky. Beztoho's mi ho celého těmi povídačkami pobláznil! Pan Hubr si stěžuje, že je nedbalý a nepozorný až hrůza . . .“ a při tom podívala se na Čána s opravdovou výčitkou.

Jarda si pomyslil: tak, teď si to ještě vypiju já — však nedal na sobě ničeho znáti a vepluł hned obratně do vod souhlasu.

„To ovšem zasluhuje!“ přikývl smutně hlavou. „Ale“ — a dodal svému hlasu zvláštní, prosebné jemnosti: „smím se dnes za něho u milostpaní přimluvit, aby mu ráčila prominout? Domluvím mu sám, a ráčíte uvidět, že bude příště pilnější!“ doložil co nejpokorněji.

Paní Vitásková byla překvapena; udiveně patřila na Čána — „Vida!“ — napadlo jí — „jak ho má rád! ten má dobré srdce!“ a přísný výraz zmizel jí s tváře, i děla blahosklonně:

„No, tedy — nechť si — ale jenom, že ty za něj prosíš!“

Vstala se židle, otevřela pokoj a zavolala: „Vašíku! — pojď sem!“

Pomalu, všecek uplakán, vyloudal se hoch ze dveří, a stydě se za svou vinu před Čánem, schovával se za maminku. Ta ho však ujala za ruku a postavila zrovna před výrostka.

„Tady slib, že se přičiníš, aby s tebou byl příště pan Hubr spokojen — sice k nám víckrát Jarda nepřijde, a nebude ti povídat žádnou pohádku!“ mluvila k dítěti důrazně.

„Ano“, zašeptal Vašík bojácně, „budu se dobře učit!“

„Tak se to patří!“ vpadl do své úlohy Čán, pochvaluje Vašíkovo předsevzetí. „Musíš přece být hodný a dělat mamince radosť!“

Vašík se začervenal, ale milostpaní odměnila Jardu přelaskavým pohledem. I Boženka si oddechla, že to tak šťastně dopadlo.

„A nyní mohu začít?“ tázal se Čán uctivě.

„Teď povídej . . .“, svolila paní kontrolorka, „— ale žádnou divokou: Indiány a tygry si nech!“

Jarda se slabounce usmál; chvilku přemýšlel, pak si přisedl blíže k dětem a začal vyprávět: „o zvířátkách a o Petrovských“. —

Toho večera Vitásková od dětí ani se nehnula; patrně z obavy, aby si Vašík Jardovi podrobněji nestěžoval. Když přišel domů pan kontrolor, neshledal již v oživeném líci Vašíkově ani stop nedávného utrpení; milý dojem přítomnosti vyhladil ze zjevu chlapcova jakoby kouzlem zasmušilou minulosť.

Jarda, ukončiv povídání, záhy se poroučel.

Ale druhého dne počkal si v deset hodin na Vašíka u školy, doprovodil ho až za hrad a během několika okamžiků vyzvěděl na něm všecko.

Byla to krátká zpověď, ale hlubokého dosahu. Vašík při tom plakal a divoký Jarda měl sám na mále, když uslyšel, že týrání chlapce trvá již půl roku, aniž by jeho otec o čem věděl. Vysvitlo tím určitěji, že vlastně vším vinna je milostpaní a Hubr!

S odporem a lítostí vyslechl Čán nepěknou tuto historii, však přemohl se a slíbil chlapci, že nikomu nevyzradí jeho přiznání.

Slíbil, ačkoli věděl, že tomuto slovu nedostojí. Ne — zde musil nějak zakročiti sám! Cítil, že jest povinen ujmouti se Vašíka a učiniti mukám jeho konec.

Kterak to vyvede, toho si ještě vědom nebyl, avšak uznal za nutné, Vašíka potěšiti a vštípiti mu k sobě důvěru.

Utřel mu tedy slzy a řekl:

„Nic se neboj, a spoléhej na mě — já to tak nenechám!“

VIII.

Jaroslav Čán, rozloučiv se s Vašíkem, pokusil se chladně o situaci rozjímat. Zjevy známých i cizích, v okolí hradu chodících lidí z myšlenek ho vytrhovaly — cítil potřebu samoty. Nacpal si tedy svou dýmku, zapálil a odešel stranou na Marianské bašty, kdež mohl bloudit nevyrušován, a začal přemítati o svém nastávajícím úkolu.

Pane, nebylo to snadné! Rozčilené mysli Jardově napadlo mnoho plánů, ale vznikaly tak rychle za sebou — jeden ani nepromyslil a druhý už začínal — a všecky byly tak dobrodružné, nicotné a hloupé. Skorem se sám za sebe styděl! „Co?“ — řekl si — „já na to nepřijít? I to by musil v tom být ďas . . .“

Vyklepal a nacpal si novou dýmku a začal uvažovati věcněji. Ano, jaké měl po ruce prostředky k zakročení?

Kdyby si počkal na kontrolora, až půjde k obědu domů, a svěřené tajemství mu prozradil . . . Ne, to nešlo — tím by si posadil na sebe paní a víckrát by třeba k Vitáskovům nesměl.

Což, uprosit kontrolorovou? . . . Ale té myšlenky vzdal se hned, sotva mu napadla: poznalť paninu chladnosť k vlastnímu dítěti včera očitě sám — tu by bylo zajisté všecko nadarmo! Ještě by se snad rozlítila na něho a Vašíkovi by tím pranic nepomohl, spíše jenom přitížil. Zvědět máma, že Jardovi žaloval — měl by ubohý chlapec výprask jistý. Toť bylo jasno nade vši pochybnosť!

Co tedy počíti jiného? . . .

Zřetel Jardův přirozeným postupem obrátil se — na Hubra. Dojíti snad k tomuto vzteklému morousovi a pokořit se před ním?

Kdo ví, zda-li by si nedal říci po dobrém? Však tomu vzpírala se osobní Čánova hrdosť: mohl žebrati u toho, komu se posmíval? Nikoliv, po dobrém to u Hubra nepůjde! Ale jak tedy po zlém? Měl mu pohrozit, namlátit?

Nápadu toho se přec jenom Jarda zděsil.

Ah, — vždyť máme ještě pana regenschoriho! To byl po vědomí Čánově jediný člověk, který měl na Hubra osobní vliv. Což, objasnit mu Vašíkovy neúspěchy — kdyby věděl, že nemá hoch pro muziku hlavu — ten by se jistě u Hubra přimluvil. Ano, na něho by Hubr dal a Vašíka buď z učení propustil, nebo aspoň se své „methody“ slevil . . .

Ale — — o toto „ale“ rozbil se Jardovi i tento plán. Měltě sám u pana Š . . . nezapomenutý ještě vroubek, a proniklo ho přesvědčení, že, kdyby odvážil se na něho s prosíkem, regenschori jistě by ho vyhodil. Nebylo tomu ani rok, co Čán také zpíval u sv. Víta, a že měl krásný alt, doufal pan ředitel vypěstiti z něho časem dobrého tenoristu i pečoval o něho všemožně — také někdy penízem ho odměnil. Ale Jarda nechtíval poslouchati zastupujícího časem Hubra, a když mu tento uštědřil kdysi za nějaké rozpustilství pohlavek — praštil notami a víckrát ho na kůru neviděli. K regenschorimu se tedy nemohl obrátit.

Opětně zkřížily se myšlenky Čánovy na zjevu Hubrově. Ale nemohl již o tomto člověku rozjímati klidně; spíše vzmáhal se v něm zuřivý vztek.

„Ano, ten je vinen vším! Musím to u něho zkusit — když ne p dobrém — tedy po zlém, jiné pomoci není. Ale prosit ho nebudu, t ne! Spíš mu spískám s kamarády takovou kočičinu, že víckrát k Vita skovům nepáchne. Anebo raději v Jelením příkopu: ha! — už to mám! a Jarda se chytil vítězoslavně za hlavu.

Konečně projel mu mozkem spasný, tak dlouho hledaný nápa Vlastně byly to nápady dva — chtěl zkusit jeden po druhém. Aspo jeden se musil podařit.

V tom okamžiku spadla s něho starosť a vrátil se mu klid.

„Ano, půjde to!“ řekl si v duchu. „Počkej, sněžáku! — uvidím kdo s koho!“ A opustiv šance, pelášil na Nový Svět mezi své kolleg

* * *

Byl čtvrtek — do vánoc scházely už pouze dva dni — v sobot měl se slaviti štědrý večer.

Hubr se těšil, že bude mít za té psoty, která venku neulevoval zase drobet svatého, nerušeného poklidu. Mrzloť a střídavě chumelilo s stále, a stařec, navzdor teplému kožichu, od několika dní dobře se ne cítil. Příčinou toho bylo rozčilení, z něhož v posledním čase ani nevy cházel.

Skorem pokaždé, jakmile se nyní na ulici objevil, stával se obě novosvětských darebáků, kteří nejen že se mu vysmívali, nýbrž i meta po něm sněhovými kulemi a pro nový úbor nadávali mu „sněžáků“ Jindy takové výstupy raději ignoroval, protože se přiházely řidčej a podnikány byly spíše jednotlivci. Ale teď se věru zdálo, jakoby t kravally kdosi soustavně organisoval. Rozpustilců bývala hned celá smečk a zrzavý Čán jistě aspoň v jejich středu, když ne zrovna v čele.

Toho si praeceptor dobře všiml, i napadlo mu hned, že se ta děje z návodu té ježaté palice.

„To jistě on, a nikdo jiný!“ uvažoval Hubr již několikráte. Dne nemaje dopůldne žádné kondice, seděl doma v pohodlném županu a vzpo mínal bezděčně včerejšího setkání s Čánem u vrat Jeleního Příkopu.

„Že jsem mu jen, lumpovi, nenařezal! Byla k tomu tak pěkná př ležitosť! Proč jsem ho šetřil?“ Poprvé začal praeceptor své „shovívavosti litovat, a zlobil se sám na sebe.

Už se v duchu rozhodoval, dojít na Hradčanské kommissařství a uda co mu Čán vyvádí, aby ty neplechy konečně zamezil.

„Ano, — sebrat ho dám; jak se mi namane, zavolám strážník a — —“

Paní Marjánka vstrčila hlavu do pokoje, oznamujíc:

„Prosím, jemnostpane, od Vitásků je tu nějaký posel a chce s nim mluvit. Může dál?“

Hubr, z myšlenek vytržen, netrpělivě vstal s židle a zabruče „No, copak nese — ať vejde!“

Dveře se otevřely, a do jizby vstoupil — Jarda Čán!

Kdyby byl z čista jasna blesk vedle udeřil, nebyl by se Hubr ta ulekl, jako právě nenadálým zjevením svého úhlavního protivníka. (

vlku — a vlk už stál u něho, protože hospodyně, Čána sama neznajíc, ustila ho bez rozpaků dál.

Praeceptor, všecek jsa zaražen, chytil se lenochu u židle a nemohl řekvapením ani promluvit.

Čán spustil sám.

„Pane Hubře,“ začal docela klidně, měře starce sebevědomým poledem, „milostpaní kotrolorová se dává poroučet, že Vašík stůně, abyste nim už před svátky nechodil . . .“

Hubrovi vrátila se s touto novinou rozvaha.

„Hm, stůně — stůně —“, zamumlal v rozpacích, „i toť jsem skorem ád, že tam už nemusím,“ dodal polohlasně pro sebe.

„Já taky!“ vpadl mu Čán do řeči, zaslechnuv poslední slova.

„Cože?“ rozkřikl se najednou muzikant, a bledé jeho tváře zrudly. Ty se opovažuješ, kluku drzá . . .“

Avšak Čán stál bez pohnutí, dívaje se Hubrovi zostra do očí; oliko pravý koutek rtů zkřivil se mu k potměšilému úšklebku, a všecek ýraz jeho obličeje jakoby říkal: Jen dál, vždyť se nelekáme — co e libo?

Hubr se zarazil.

„Dobrá!“ pravil mírněji, „když jsi vyřídil, co ti uložili — můžeš ít! Že přijdu až po svátcích . . .“ a ukázal nevrle na dveře.

Ale Čán nijak se k odchodu neměl. Stál tu jako sloup, čepici mole v rukou, a ušklíbl se, možno-li, ještě vyzývavěji.

„Slyšel jsi?“ zvolal Hubr popuzen; začal tušiti v Čánově vzdoru osi osudného, a přítomnosť jeho stávala se mu trapnou.

Ale v témž okamžiku vycítil z úsměšku výrostkova nějakou lesť.

„Počkej!“ opravil se rychle, „ty's mě přelhal — — viď, že Vašík estůně?“

Jarda ani muk; viděl se prozrazena, proto mlčel, čekaje zvědět, o asi Hubr obmýšlí.

„Táhni!“ vykřikl tento. „Ještě mne budeš, darebo, podvádět? . . šak já se přesvědčím sám: a hned tam půjdu!“

„To nepůjdete!“ ozval se Jarda směle a pokročil vpřed.

Hubr zesinal . . . „Cooo — cooo —“, zakoktal, chytaje se opět idle, od které byl poodstoupil.

„Povídám, že k Vitáskovům už víckrát nepůjdete!“ zvolal Jarda důrazem. „Už jste se natýral ubohého chlapce dost — pro mizerný roš — Víte sám nejlíp, že se Vašík pro muziku nehodí —“

„Paní Marjánko!“ zaúpěl Hubr, dupaje nohama a vztahuje před se obraně ruku; v okamžiku otevřely se za Čánem dveře a zděšená hospodyně, s vařečkou v pravici, stanula na prahu pokoje. „Vyhoďte toho otra ven! . . .“

„Bodejť! — až se dám . . .“, vzkřikl Jarda a skokem ocitl se 1 okna, jež rázem otevřel.

Paní Marjánka, neschopna slova, dívala se na scénu jako u vyjevení . . .

„Ani se mne nedotknete!“ hrozil Jarda u otevřeného okna. „Sic zahvizdnu — — a moji kamarádi tamhle venku vám vytlučou všeck okna!“

Jako na potvrzenou ozval se zdola pekelný křik.

Stařec, jsa hněvem bez sebe, učinil několik kroků směrem k oknu, al nohy mu vypověděly službu: zapotácel se, div neklesl. Paní Marjánk přiskočila a podstavila mu židli. Spustil se bez vlády do ní.

„Pustíte-li tu hodinu u Vitásků, necháme vás na pokoji,“ volal n něho drzý výrostek. „Ale budete-li Vašíka dále mučit — vyvedu vái něco, že na to nezapomenete do smrti! A nyní s Bohem!“

Po tomto ultimátu Čán otočil se na podpatku a vysel hrdě z pokoj Rozhořčená hospodyně chtěla se pustit za ním, ale Hubr zavolal: „Necht ho, paní Marjánko!“ a dodal dutým hlasem: „Částečně má pravdu . . .

Za chvilku ozval se před domem hluk, kterým vítali soudruzi vy cházejícího Jardu; potom vše utichlo — výrostkové se vzdálili.

Ale na Hubra čekaly po neblahém tomto výstupu ještě horší rány

Když se totiž paní Marjánka z ohromení probrala, bylo první je péčí, zavřít okno, aby do vytopené jizby nevnikal zvenčí mráz. Při to spočinuly zraky její na kleci, jejíž dvířka jako obyčejně z rána býval otevřena, a — —

„Pro Krista Pána!“ vykřikla leknutím: stehlíček byl ten tam! Vý křikem tímto vyburcován byl Hubr ze svého ztrnutí.

„Cože?“ zvolal, „stehlík? Kde je stehlík . . .“

Jemnostpán, jak byl — v rozhaleném županu — vyběhl na ulic hledaje ptáčka na střeše domu, na dvorku i na protějších zdech; al po uprchlíkovi nikde ani památky — nejspíš seděl už kdesi na strom v Lumbových zahradách, nebo v aleji Jeleního Příkopu cvrlikal si vesel píseň o zlaté svobodě.

Stařec zuřil. Vinu té věci nemohl ovšem dávati hospodyni, nýbr Čánovi — ale ten byl už kdo ví kde!

Bože, bože, co se to dnes jen shluklo na jeho hlavu! Nedávno t ošklivá scéna s novosvětským darebou — a teď — jediný jeho miláče ten tam!

Paní Marjánka div si vlasy nervala. To ještě ke všemu scházelo

Ale následovala ještě horší věc.

Jemnostpána, jenž nedbale přioděn z domku vyběhl, stihlo nachla zení a v zápětí po návratu popadl ho doma hrozný kašel.

Namáhal se, až mu oči z důlků vylézaly, píchalo ho na prsou i kuckal, že by ho to málem bylo ztrhalo.

Teď viděla hospodyně, že to pán odstůně. Svátky už budou jist zkaženy, jen aby aspoň vyvázl zdráv.

Honem utišovala kašel kapkami a různými domácími prostředky Potom Hubra přemluvila, aby zůstal doma, posadila ho u kamen, znov zatopila a vařila mu čaj.

„Stehlíčka koupíme zítra nového!“ těšila starce, „a až si ho jem nostpán ochočí — bude zas tak hodný a čiperný, jako byl tenhle.“

Hubr neodpovídal nic. Byl dnešními dojmy příliš unaven, a zdál se, že i hluboce o nich přemítal.

Byl bledý jako stěna, a když chvílemi odkašlal, děsila se až hospo-
ně toho suchého, dutého zvuku. Nic jí neodporoval, zůstal doma bez
mluvy, jak za to prosila: byl všecek jaksi ochablý.

Odpoledne navštívil ho regenschori, přinášeje partituru nové skladby,
erou byl zvláště složil k nastávajícím vánocům.

Hospodyně sdělila mu hned v kuchyni své obavy o pánovo zdraví
nesmlčela ani jich příčinu.

Š . . ., jsa těmito novinami překvapen, nechal noty u paní Marjánky
vešel do pokoje, doufaje, že snad ještě není tak zle.

Však úplně změněný starcův zevnějšek polekal i jeho. Zatajil tedy
šetrnosti vlastní účel svého příchodu a, nezmíniv se o přinesené
kladbě ani slovem, hleděl skličeného pacienta drobet povyrazit.

Ten poslouchal, málo však odpovídal. Zdál se býti regenschorimu
ějak apathickým.

Ani pak, když regenschori prořekl cosi o nějakém hloupém kousku,
terý nedávno Mikyška na kůru vyvedl, nejevila Hubrova tvář valného
častenství; sotva že se slabě pousmál.

To bylo regenschorimu velice nápadné. I nemohl jinak, než také
růběhem hovoru dotknouti se nepohody venku panující, což uvedl v při-
ozenou souvislosť s ohroženým zdravím svého přítele, radě mu důtklivě,
by z domu nevycházel a raději se šetřil.

Hubr i tuto zmínku o své chorobě přijal ku podivu klidně. To
ylo regenschorimu již patrným důkazem, že musí mu býti velice zle,
le že snad se přemáhá. V domnění tom potvrdil ho najednou i bez-
ěčný pohyb starcovy ruky, kterou sáhl si na prsa, ačkoliv právě ne-
ašlal, jakoby ho cosi píchalo.

„Bolí?“ tázal se Š . . . soustrastně.

„Nebolí —“, řekl Hubr, „ale tak —“ a spustil zase ruku do klína,
tak nějak dusí . . .“

V tom namáhavě zakašlal a líce jeho zbarvily se jako horečkou.
'odezřelý zvuk tohoto kašle docela se regenschorimu nelíbil. Nechtě
šak přítele ustrašit, tvářil se vesele. Vypil s ním dokonce čišku čaje
, pobyv as hodinu, odcházel, neopominuv Hubrovi ještě domluviti, aby
ž do svátků doma setrval. Slíbil, že o vánocích přítele opět navštíví.

„Ale jak?“ otázal se stařec najednou, tiskna příteli už ruku na
ozloučenou. „Málem bych se byl zapomněl optat: nesložil jste k svátkům
ic nového?“

Regenschori zapřel. „Ne, pranic. Budeme jen opakovat Aiblingera,
íte — to, co jsme studovali předloním.“

„Škoda!“ povzdechl Hubr. „Ale ten part je velmi krásný!“ a oči
aleskly se mu živě. „Jestliže mi zdraví dovolí —“, rozhodoval se —
přijdu též! Ostatně, dejte mi ještě vzkázat — snad bych to z listu
aké dovedl!“ usmál se s blahým sebevědomím.

„Ó, prosím — o tom nepochybuju!“ řekl Š . . . „Ale myslím, že
y Vám ta procházka na jitřní uškodila. Mráz je hrozný — lépe je
ůstat u kamen!“

A stisknuv starci pravici, upřímně se rozloučil.

Za dveřmi s napjetím čekala už paní Marjánka. Regenschori, jak zavřel za sebou, položil prst na ústa a šeptem nařizoval, aby pána z žádnou cenu nepouštěla z domova; spíše aby ho přiměla k neprodlenému ulehnutí a hojila pocením.

„Je velice nastuzen! Ten kašel se mi nelíbí — v jeho věku . . . Nedořekl, ale dodal: „Kdyby se mu mělo přitížit — hned zavolejt doktora, anebo vzkažte pro mne!“

I sebral svou šlechetně zapřenou skladbu a odkvapil. —

Starostlivá hospodyně poslechla na slovo. Bylo jí možno příkaz regenschoriho vyplniti tím snáze, jelikož Hubr bez nejmenší odmluv dal s sebou dělati, co chtěla.

Ani nezabručel, když ho uložila a zasypala haldou vlastních peřin ba sám hospodyni nařídil, aby na všecka místa, kam ještě před svátky dojíti bylo, dala vzkázati, že churaví, aby ho tedy nečekali. — Pan Marjánka vyhověla i tomu: vážnost situace byla jí zřejma, i nedoufal sama, že by se pán tak brzy zotavil.

IX.

Téhož čtvrtka, jenž se stal pro Hubra tak osudným, měl Vašíl poslední vyučování ve škole.

Když pln radosti pro nastalé vánoční prázdno ze školy vycházel spatřil na blízku Čána, který tu na něho čekal. Jarda odvedl jej kousel stranou od hlučícího zástupu školáků a sdělil mu, že se s ním přichaz na několik dní rozloučit, poněvadž k Vitáskovům přijde zase teprv až po vánocích.

Na to dodal, tajemně se usmívaje: „Myslím, že budeš mít vesel vánoční prázdniny. Hubr k vám před svátky asi už nepřijde — a kdo ví, nedá-li ti se svým učením už na dobro pokoj —“

Překvapený Vašík vyvalil na něho oči a nemohl radostné zpráv ani věřit.

„Nevím to jistě,“ pravil Čán, „ale myslím, že k vám už vícekrá nepřijde — a kdyby přece přišel —“ Nedořekl a zajiskřil jen hroziv očima.

Hošík nyní již uvěřil a začal se ho vyptávati, co v té věci učini nebo učiniti hodlá; ale Čán zachoval o tom tajemné mlčení a slíbil jen že mu poví všecko až jindy.

Vašík — jenž za důvěrného toto hovoru, ani nevěda, začal Jardov tykat — zmínil se mu na konec, že slyšel dnes ve škole, jak prý novo světští rozpustilci Hubrovi pro ten šedivý kožich nadávají „sněžáků.“

Čán se nepochlubil, že je sám původcem té přezdívky, a rozlouči se s hošíkem přáním šťastných a veselých svátků. — —

Na zejtří, v pátek ráno, došel od paní Marjánky k Vitáskovům sku tečně vzkaz, že se pan praeceptor roznemohl a že již před svátky ne přijde.

Paní kontrolorová vyslechla tuto zprávu velice mrzutě. Bylať j možnosť něčeho takového nepřipadla ani ve snách a teď najednou hat se jí marnivý plán o brzkých Vašíkových úspěších.

Dychtivě doptávala se posla — byl to rovněž novosvětský rodák, enom že nevyvinutý dosud exemplář — po podrobnostech, ale posel nevěděl bližšího pranic a rychle odkvapil, maje se odebrati ještě leckams inam se zprávou podobnou.

Vašíka sice překvapilo tak rychlé potvrzení včerejších slov Čánových, ale tuze se z té noviny neradoval. Co to? — Pan Hubr stůně? ..... Mžikem prochvěla dětinskou jeho myslí tísnivá myšlenka, zda-li snad Jarda Hubrovi nějak neublížil.

„Hleď, kluku — nyní to máš!" obrátila se k němu káravě matka. „Ničemu ses dosud nenaučil, a teď se ti pan učitel rozstonal ... Kdo ví, jak to může dlouho trvat. Než se Hubr uzdraví, zapomeneš i ty začátky. Ale" — rozhodovala se náhle — „tomu odpomůžeme sami. Abys věděl — máš teď prázdna dost, budeš tedy opakovat lekce o svátcích. Aspoň hodinu každý den!"

Vašík svěsil zoufale hlavu ... Ubohý! Sotva minulo jedno trápení — už se naň valilo druhé v podobě neodvolatelného matčina rozkazu. Od toho pak nemohl jej vysvobodit ani Jarda — Beztoho měl k nim přijíti až zase po svátcích! A což, jest li se zatím Hubr uzdraví a přijde pak také?! Bolestnou obavou sevřelo se srdce malého školáka. —

Ale již tu byla sobota — štědrý den! A v napjatém očekávání, různých domácích přípravách a slavnostní náladě, které snad v každé rodině vyvolává blízkost posvátného večera — utonuly bezděčně strachy Vašíkovy a dětinská mysl jeho oddala se cele přirozenému svému veselí.

Díky přehojnému zaměstnání v kuchyni zapomněla též paní Vitásková na svůj příkaz ohledně Vašíkova učení, a jejímu choti, který toho dne již neúřadoval, dostalo se určitého pokynu, aby s dětmi doma nepřekážel.

Co měl pan kontrolor dělat? Dárky měl již nakoupeny a obstarání jesliček i stromku svěřeno bylo spojeným rukám paní a služky. Také ho pranic k pobytu doma nelákal přísný půst, jejž manželka jeho z pravidla o tento den až po samý večer zachovávala. Zbývalo mu tedy jediné východiště — procházka s malými po městě.

I vydal se pan Vitásek hned po hubeném kávovém obědě s Vašíkem a Boženkou na cestu. Děti, rozumí se, byly tomu rády nejvíce.

Sněžilo hustě a prudký vichr hvízdal ulicemi, metaje našim poutníkům studené vločky za krk i do očí, ale všichni byli teple opatřeni a rychlou chůzí brzy se zahřáli.

Pan kontrolor vedl si dcerušku za ruku, Vašík však je předbíhal a skotačil až hrůza. Teprve když na zámeckých schodech sklouzl a za výsměchu tatínkova i sestřina do hromady vedle vyházeného sněhu pěkně se položil, opustila ho trochu bujnost a přestal dováděť.

Sešli do města a zde beztoho ruch vánočního trhu upoutal cele zraky všech, takže na jiné času nebylo. Pane, to byla také podívaná. Kol pomníku Radeckého zelené smrky a jedle, velké i malé, věžily se jako les, na náměstí pod podloubím i vně — samý krám a samé hračky, a dokola plno lidí kupujících a hlučících, — bylo tu živo, jako o sv. Janě, jenomže dnes padal na všecko hustý, chumelící se sníh.

Byla to zima na vrcholu své vlády a krásy, byly to vánoce v celém kouzlu svátečního svého naladění.

Děti co chvíli zastavovaly tatínka, aby mohly popatřiti na nové a nové předměty svého obdivu.

Přirozeně budila se v jich mysli zvědavosť, co asi dnes večer z toho všeho, zde viděného, Ježíšek jim nadělí.

Stanuli u krámku, který už z daleka všecek se třpytil: bylo tu na prknech rozloženo množství zlatých prasátek.

Vašík vytáhl z kapsy rohlík, když mu napadlo, optat se tatínka:

„A nač jsou tahle prasátka?"

„To jsi školák, a ještě to nevíš?" divil se pan kontrolor. „Takové prasátko — ale ne takové: mnohem větší a krásnější okáže se na Štědrý večer tomu, kdo se celý den postil! Tobě —" zažertoval a ukázal Boženece na bratra, držícího v ruce rohlík, „se asi neukáže!"

„Ale mně ano, viďte, tatínku?" dychtivě domlouvala se maličká.

Vašíkovi mžikem sklesla pozdvižená již ruka od úst a ztopil rohlík zase do kapsy.

„Ne!" řekl a začervenal se, „radši se budu postit, aby se mi také okázalo!" —

Dobré dvě hodiny toulali se naši poutníci po Praze, přešli z Malé Strany i na Staré město, a chůzí unavené zavedl je tatínek do plzeňské pivnice, kde se opětně drobet ohřáli a zotavili.

Teprve ke čtvrté hodině odpolední vraceli se domů.

Ale maminka ještě nebyla s přípravami hotova a přišli jí v nečas.

„Dej mi svatý pokoj!" vítala muže, „copak už je večer? Zrovna se mi přihrnete na krk teď, když mám nejvíce na pilno. To jste tam mohli ještě zůstat aspoň hodinu!" A sypala pana kontrolora i s dětmi zase bez milosti ven.

Pan Vitásek, nahlížeje, že nezbývá nic jiného, zásobil se doutníky a vyšel tedy s maličkými do zahrady.

Přestalo se sněžit a počalo mrznout — dělala se pohoda. Zadní pěšinou, která po svahu stráně od jejich domku dolů se vinula, sešli ke studánce na dně úvalu, při čemž Boženka opatrně své botky vtiskovala do sledů, vyšlapaných ve sněhu Toničkou, která tudy vícekráte za den pro vodu k pití se ubírala.

Za to Vašík nedělal si ze sněhu nic: schválně vyhledával místa, kam ho bylo naváto nejvíc, a hup! rovnýma nohama do něho . . . Měltě vysoké sokolky — těm již drobet studena neublížilo.

Došli až ke studánce, kde voda, stále tekoucí a volného odtoku nemající, ztuhla u třpytný ledový valoun; povrch jeho nově přimrzajícími vrstvami stále narůstal a dotýkal se zdola již pomalu cínové trubky, ze které srčel tenký pramínek, nahazuje kolkol jednotlivými krůpějemi ozdobný trs rampouchů a vyvrtávaje si do spodního ledového střechýlu dírku, kterou šumící voda pod zemí ubíhala k potoku dále.

Toť se rozumí, že si Vašík i Boženka musili po kousku ledu také ulomit a chtěli ho cucat, jako tatínek cigaro.

Ale pan kontrolor tomu zabránil, řka, že dávati do úst led je nezdravé a škodilo by zoubkům.

„Pojďte!“ vybídl děti, „raději si zahrajeme jinak!“

I zavedl je stranou od studánky na počátek javorové aleje, kudy v zimě nikdo nechodil a kde leželo hustě napadlého, dosud netknutého sněhu.

Sám tady prvý shýbl se k zemi a, nabrav bílé hmoty do rukou, začal Vašíka kulovat.

Děti, pochopivše hned situaci, následovaly tatínkova příkladu a za chvíli byla vojna v plném proudu.

Svlékly rukavice, schovávaly se za stromy, a pan kontrolor měl co dělat, aby se jim ubránil. Ovšem byla passivita jeho pouze líčena; házel, jak patrno, jen proto, aby netrefil, a bral to spíše žertem.

Za to Vašík i Boženka neodpouštěli mu ani dost málo a, jakmile jim část svého těla za terč vystavil, častovali ho oba kanonádou přímo zuřivou.

I bylo hojné radosti, křiku a smíchu — pravého vánočního veselí!

Konečně toho nechali, dostavila se únava.

Otec podíval se na hodinky — nezdálo se mu ještě včasno k návratu.

„Počkejte!“ zvolal, „víte, co uděláme? Postavíme si sněžáka!“

Vzpomněl si totiž, že byl hochovi k Ježíšku zakoupil také knížku s obrázky, kde mezi jiným byl i znamenitě vymalován chlapácký sněžák, a jsa přítelem názorného vyučování, chtěl mu při této příležitosti ukázat, jak se stavba takového panáka vyvádí v praxi.

„Postavíme, postavíme!“ zavýskly děti současně, dávajíce na jevo radostný souhlas s novým tatínkovým nápadem.

„Ale tady dole ne!“ řekl pan kontrolor — „raději nahoře, tam je víc sněhu, a také ho tam bude lépe vidět!“

Odebrali se tedy nahoru do staré ořechovky, kudy od železných vrat zahradou k nim do domku se chodilo, a zde, za rohem hradební zdi, označil čtverácký otec místo, kde měl býti sněžák postaven: „Tady se bude znamenitě vyjímat, uhlídáte, jakou bude dělat parádu!“

A chutě dali se do práce. Stavební materiál — hromada s pěšiny odmeteného a stranou vyházeného sněhu — byl tu v hojnosti po ruce.

Pan kontrolor uhnětl z něho za pomoci Vašíkovy kouli značného objemu; potom váleli ji sem tam po zemi, takže nové a nové vrstvy sněhu nalepovaly se k původnímu jádru, až koule vyrostla u veliký balvan. Ten dokutálili ke zdi a začali dělat nový. Když byl hotov, nasadili ho na jeho předchůdce a mezery mezi oběma vyplnili čerstvým přílepkem, takže věc vyhlížela jako tlustý, neforemný sloup. Ještě však bylo třeba pokračování . . . (Dokončení.)

Vzchop se k žití!

Vzchop se k žití, hlavu vzhůru,
bojuj, když jsi v světě už,
blesk ať s bleskem kříží chmuru,
to jsou živly, — ty jsi muž!

Po naději naděj s žití
ať si trhá vichrů svist,
doufej, dokud slunce svítí
na jediný žlutý list.

Spadne též, — to býti musí! —
jeseň čeká na svůj lup,
klidně však, ač větve v kusy,
na sekeru čeká dub.

Ve světě když po všem veta,
ty si řekni klidně: Jest!
zoufat umí každý sketa,
muž jen žití břímě nést.

S nadějemi, bez nadějí, —
smrť se neptá, všem dá klid,
buď si, — to je práce její,
tvá je, dokud živ jsi, žít.

V duši jasno, v srdci sílu
nezahazuj v bitvě zbraň,
stále vzhůru, stále k dílu,
dokud dýcháš, neustaň!

Posléz, když tě bouře zchvátí,
padni, jako každý pad',
uměl-lis však v bouři státi,
můžeš v klidu umírat.

Jos. V. Sládek

Firma Stocký a spol.

Pražský román.

Napsal Servác Heller.

IX.

Stocký uzavřel právě hlavní knihu, již mu byl účetní na jeho žádost do kabinetu přinesl, a jal se dlouhými kroky po komnatě přecházet.

„Tíseň dostupuje svého vrcholu," pravil hlasitě sám sobě a tahal se nervosně za bohatý plnovous; „nepřijde-li rychle pomoc nějaká, stane se nezbytným, abych ohlásil konkurs. Při takových aktivech konkurs! . . . Celé moje jmění poletí do povětří: polovinu aktiv ztráví obvyklým způsobem správa konkursní podstaty, věřitelé dostanou padesát procent a já — mohu jít někam do světa. A moje ubohé akcie, hahaha! Někdo koupí je na váhu a vydělá na nich po čase ohromné peníze! . . . Aspoň ty bych si mohl založit stranou — nemají okamžitě valné ceny a nejsou v knihách vykázány . . . Avšak nikoli! Právě tyto papíry dokazují úplnou solidnost mého obchodu a vysvětlí čestným způsobem můj úpadek Mohl bych arci hravě vykázati jiné, smyšlené ztráty . . . věřitelé by odstraněním těch akcií také mnoho neztratili, avšak nemohl bych potom každému s jasným čelem a okem do tváře říci: padl jsem jako muž čestný! Vše, do krejcaru vše, zůstavím svým věřitelům, sobě jenom čest a dobré svědomí! . . . A co potom? . . . Hlava se mi točí při těch myšlenkách! . . ."

Stocký stanul po těchto slovech u okna a zahleděl se ven do šumné ulice. Zdálo se, že prudký vír myšlenek a citů v jeho nitru zvolna ustupoval tiché resignaci, avšak neustoupil docela, nýbrž vzbouřil znovu, a to mocněji než dříve, všechnu jeho bytost, tak že Stocký, odstoupiv kvapně od okna, téměř zoufale vykřikl:

„Já bankrotář! . . . Stocký kridatár! . . . Pro celou Prahu předmětem pomluv a posměchu, terčem jízlivých nápadů . . . vřaděn snad obecným míněním mezi lidi, kteří si podvodným úpadkem k penězům pomáhají — ano, ano: kdo pak věří už v nezaviněné úpadky a bankrotáře poctivé! . . . Všechen svůj majetek hodit do chřtánu vyrovnání a přece pozbýt snad i toho poctivého jména, kterýmž se honosí můj podomek! . . . Hahaha! . . . Jak hrdě, jak odhodlaně hlásal jsem ondy starému Wertheimerovi, že s lehkým srdcem a vysoko vztýčenou hlavou vstoupím do řad chudiny, mezi poctivce, kteří lopotnou prací skrovného chleba si dobývají, a jak hrozným, jak příšerným jeví se mi ten krok nyní, když už nutným, neodvratným se stává! . . . Ó chudobo, jak málo lákavé jsou tvoje stany! . . . Hm, což bylo by o chudobu — milliony chudých lidí žijí šťastně, a také ten, kdo dříve bohatstvím oplýval, dovede v ní

spokojeně trávit, je-li mužem silné povahy . . . jenom ví-li, že čest mu zůstala a neslyší-li kolkolem sykot jedovatého výsměchu! . . .“

Stocký přebíhal chvíli semo tamo komnatou; pak zastavil se a zvolal, jakoby mu bylo nové světlo vzešlo:

„Já bloud! Proč pak se již trápím všemi trýzněmi úpadku — vždyť není přece ještě vše ztraceno — vždyť se mi nabízí pomoc! . . . Ten Choborský! . . . Není mi sice dvakráte milý . . . jeho nabídnutí mne valně ani nepotěšilo; avšak on jest přece na ten čas jediný můj spásný anděl — byl bych učiněný samovrah, kdybych jeho návrhu nepřijal . . . Vždyť se s ním neoddávám na věky, vždyť vyhradím si volnost výpovědi, kdyby se mi spolek s ním stal odporným a obtížným! . . . Přijmu, musím přijmouti! . . . Jenom aby si to na konec ještě nerozmyslil!“

Sotva že byl Stocký tato slova domluvil, vstoupil do komnaty Martin a zvěstoval:

„Milostpane! Je tu venku ten vyfintěný pán, co měl ondy s vámi tak dlouhou rozmluvu. Přeje si s vámi zase pohovořit. Jmenuje prý se Choborský a je šlechtic. Mám ho sem uvést?“

„Uveď, uveď ho sem, Martine!“ zvolal vesele Stocký. „Ale napřed odnes tuto knihu do písárny — to není nic pro něho, to jsou naše obchodní tajnosti!“

Martin popadl rychle tlustou „hlavní knihu“ a odešel. Stocký pak přistoupil k zrcadlu a hleděl zkoumavě, zda-li vypadá dosti spokojeně a klidně. Než byl s prohlídkou své tváře hotov, otevřely se dveře a jimi vešel Choborský.

„Bon jour, pane Stocký!“ zvolal šumně již ve dveřích. „Doufám, že vás nevyrušuji z vážné práce! Avšak, i kdyby tomu tak bylo, nemohl bych si pomoci — naše věc je snad také trochu důležita, nemyslíte?“

„Zajisté!“ přisvědčil dvorně Stocký. „Buďte mi srdečně vítán! Důležitého právě nic nemám, aspoň nic, co by vážnější bylo, než vaše návštěva. Prosím, posaďte se!“

„Srdečné díky, už sedím!“ štěbetal dále Choborský. „Jsem nad míru potěšen, že vás nalézám zdravého a veselého. Jak daří se obchody?“

„Na trvající okolnosti ještě dosti dobře,“ odpověděl s úsměvem Stocký; „přechválit se to nesmí, ale žalovat také není příčiny. Ostatně jeví se už zásvit doby lepší.“

„To mne těší, to mne těší!“ liboval si Choborský, nevěda, co by věcného připomenul. „Bude zajisté ještě lépe! Všechno musí postoupit — obchod, průmysl i tržba, musí nastat ještě silnější rozkvět! Proto dostal jsem také chuť do obchodu.“

„Jest zajisté chvály hodno,“ pokračoval Stocký, „že máte úmysl zasvětit svůj další život věcem obchodním, avšak nebylo by dobře, kdybyste se oddával přílišným illusím. Obchod je zaměstnání zajímavé, napínavé a vděčné, ale přináší také mnohé trampoty a různá zklamání. Pojem obchodu není celý bez pojmu — risika. Risiko pak jest sázka na zdar i nezdar. Kdo obchod začíná, hraje, odvažuje se.“

„Zcela moje mínění,“ přisvědčil čile Choborský; „avšak kdo nesází, nemůže vyhrát, a kdo ničeho se neodvažuje, nemůže nic získat. Ostatně nezávisí obchod na pouhé náhodě — slýchám vždy, že v obchodě roz-

hodují rozumná kalkulace a důvtipná konjunktura, — jakýsi vrozený čich, pak zkušenost, znalost zboží a trhů a tak dále, a kdo tyto vlastnosti v tak hojné míře má, jako vy, pane Stocký, ten má také v rukou zdar i nezdar, u toho není žádné nejistoty, žádné sázky, u toho je klidné bezpečí."

„Máte o mně, pane z Choborských, mínění sice velmi lichotivé, ale poněkud nebezpečné! Nedůvěra je v obchodě zlá věc, ale mnohem osudnější bývá přepjatá, slepá důvěřivost," odvětil rozšafně Stocký. „Jakožto zkušený obchodník musím vás důtklivě varovat, abyste nikomu naprosto nedůvěřoval."

„Oho!" protestoval rozmarně Choborský. „To by byl pěkný pořádek na světě, aby tak nikdo nezasluhoval plné důvěry, hahaha! Ne, ne, pane Stocký, s takovým pessimismem u mne ničehož nic nepořídíte. K vám na příklad mám nezvratnou, neobmezenou důvěru, a komukoli jsem se s tím dosud svěřil, každý mne v tom jenom utvrdil. To už si tedy namítejte cokoli, já se nezměním! Vždyť to není žádná slepá důvěra, to to! Důvěra k vám je odůvodněna vaší minulostí, vašimi zkušenostmi i výsledky, vaším jménem, vaší osobností, vaší povahou . . ."

„Prosím, prosím!" vpadl mu do proudu slov Stocký. „Toť přes příliš . . . takového lichocení nesnesu. Máte-li ve mne důvěru, musí mne to arci těšit, ale jakožto muž poctivý a solidní mám za povinnost varovati vás, abyste si nečinil žádných illusí — kouzelník nejsem žádný, vševědoucí tím méně, a nejméně už jsem tak mocen, abych dovedl odolati okolnostem všechněm. Co rozum, zkušenost a rozvaha dokázati s to jsou, ovšem snad dokážu, ale nic více!"

„A toho je právě dosti ke slušné, pevné důvěře!" zvolal ohnivě Choborský. „Avšak nechme již toho předmětu a přejděme k věcnému jednání. Pane Stocký, rozmyslil jste se už, přijímáte definitivně moje nabídnutí?"

„Vida vaši chuť i odhodlanost a uváživ všechny okolnosti, rozhodl sem se, že přijmu vaše nabídnutí, a předložím vám ihned návrh společenské smlouvy k prohlédnutí a posouzení . . ."

„Prosím", přerušil ho živě Choborský, „ihned k podepsání! Jaké pak teprve zkoumání a zkoušení! Což dovedu já posouditi vaši práci — přistupuju už předem na všechno!"

„Toho nemohu přijmouti", odpověděl Stocký; „musíte jasně vědět a pochopit, tolikéž i uvážit, co přijímáte. Nuže slyšte tedy, na jakých základních zásadách či ustanoveních smlouva je sdělána . . . Vy, pane z Choborských, súčastníte se jakožto společník v mém obchodě kapitálem . . ."

„Dvou set padesáti tisíc, pane Stocký!" doložil ostře Choborský.

„Dobrá", pokračoval Stocký; „tedy kapitálem dvou set a padesáti tisíc. Z tohoto kapitálu nebude se vám vypláceti ani účtovati žádný zvláštní úrok; za to však náleží vám třetina čistého výnosu dle bilance také vámi schválené. Vy stanete se nejenom podílníkem, nýbrž také spolupracovníkem závodu, zvolíte si obor po společném mezi námi dohodnutí a budete míti po všechen čas neobmezené právo dozoru na celé vedení

obchodu . . . Dle těchto základních zásad je smlouva sdělána. Nuže, co tomu říkáte?“

„Že nemůže býti nic správnějšího, než co tuto stanovíte,“ odpověděl dvorně Choborský. „Přijímám-li v zásadě práva, jež mi vyhrazujete, činím tak, ne že bych jich vůbec hodlal používati, nýbrž protože ustanovení taková k věci a pořádku náležejí . . . Je-li vám tedy libo, předložte mi ihned smlouvu, abych ji podepsal.“

„Ještě ne, pane z Choborských!“ protestoval vlídně Stocký. „Dříve musíme si ještě o něčem volně pohovořit, aby bylo mezi námi úplně jasno a vše ujednáno . . . Odpustíte zajisté, počnu-li zase u věci hlavní, neboť, že jsou při obchodních podnicích peníze věcí hlavní, sám zajisté uznáváte . . .“

„Ovšem, ovšem!“ přisvědčil Choborský a zasmál se.

„Nabízíte tedy jakožto společnický podíl čtvrt millionu zlatých — jakým způsobem má býti věc provedena? . . . Chcete vložiti do závodu hotové peníze či cenné papíry, nebo hodláte opatřiti závodu na svůj vlastní řad bankovní úvěr?“

„Hotových peněz nemám“, jal se vykládati Choborský; „ale ovšem dostatek cenných papírů. I učinil jsem tedy — je-li to chyba, račte mi laskavě prominouti, napravím ji dle možnosti! — sám dle vlastního rozumu opatření, aby jistá velmi renomovaná bankéřská firma můj projekt financovala. Firma tato, majíc mé papíry v rukou, bude na moje poukázky za firmu Stocký a spolek všechno platit, po případě nám hotové peníze opatřovat až do vyčerpání celého u ní deponovaného obnosu, pokud se týče do úplného prodání mých cenných papírů. Myslím, že jest to velmi vhodný a pohodlný způsob financování . . .“

„Bez odporu!“ prohodil poněkud zaražen Stocký. „Pohodlný je ten způsob, ale myslím, že trochu drahý!“

„Naopak, nastávající pane kollego, naopak!“ ujišťoval vesele Choborský. „Jest to znamenitá firma, která k vůli mně a — byl bych šibal, kdybych to zamlčel — také k vůli vám celou tu operaci provede bez všeliké odměny! To koukáte, co?“

„Opravdu?“ otázal se nedůvěřivě Stocký. „Pane Choborský: nevím, jste-li v podobných věcech dosti obeznámen, a bojím se, abyste nebyl ošizen . . .“

„Marné, docela zbytečné starosti!“ zajásal Choborský. „Jest to firma nade všechno pomyšlení pevná a solidní — až povím její jméno, uděláte mi kompliment! . . . Bankéř bude nám dle potřeby peníze opatřovat anebo ihned za nás platit . . .“

„Tento druhý způsob byl by výhodnější!“ vpadl mu do řeči Stocký. „Není to sice způsob obvyklý, avšak za našich mimořádných úmluv každým způsobem praktičtější.“

„Vidíte, pane Stocký, že mám talent!“ zvolal vítězoslavně Choborský a povyskočil s křesla. „Připadl jsem sám hned na tuto myšlenku a ujednal dle ní celou věc s bankéřem.“

„Je-li to tak skvělá firma, jak pravíte, bylo by záhadno, aby také ona našim obchodním přátelům známo učinila, že převzala financování

našich obchodů až do toho a toho obnosu," na to zase Stocký. Choborský rychle odpověděl:

„Bravo, bravo! Také to je už obstaráno! Firma je ochotna, ohlásiti to na oběžníku, kterýmž asi obchodním přátelům oznámíme, že jsme se k dalšímu vedení obchodu spolčili."

„Vy jste opravdu velmi prozíravý muž," zalichotil svému hostu Stocký; „zdá se, že bude z vás dobrý obchodník. Ale prosím vás, který pak bankéř převzal ten ideální obchod? To přece nemůže zůstati mezi námi tajemstvím?"

„Ani mi nenapadlo se s tím tajit!" zasmál se Choborský. „Není k tomu ani nejmenší příčiny. Chtěl jsem toliko zvědavost vaši napnouti a překvapení vám způsobiti: naše obchody bude za mne financovat — bankéř Wertheimer!"

„Cože?!" zvolal všecek udiven Stocký. „Wertheimer? A bez odměny vám to chce dělat? Jste snad jeho příbuzný, či starý důvěrný přítel?"

„Nejsem ani z jeho příbuzenstva, ani starý jeho přítel", odtušil Choborský. „Znám se s ním teprve nedávno a mohu s pýchou se pochlubiti, že i tato nedlouhá doba postačila, abych si získal jeho úctu, důvěru a lásku. Bankéř Wertheimer je mi upřímně oddán a mohu směle říci, že jest mým důvěrným přítelem."

„Gratuluju vám, pane z Choborských," pravil mdle Stocký. „Wertheimer není z těch, kteří srdce své na potkání rozdávají, a proto lze považovati za jakýsi triumf, když někdo rychle a opravdově si ho nakloní. Učinil jste na něj zajisté neobyčejně dobrý dojem a můžete si proto lichotit. Krom toho může Wertheimerovo přátelství našemu podniku velmi prospěti, je-li opravdové!"

„Snad byste nepochyboval o jeho upřímnosti?" podivil se Choborský.

„Řekl jsem vám již prvé, že jakožto zkušený a opatrný obchodník v nic naprostou důvěru neskládám a že, doznav již tolikerých nemilých zklamání, nyní v každém případě také na nepříznivý obrat se zařizuju. Tím nikoho nepodezřívám ani neurážím, nýbrž zabezpečuji toliko sebe."

„Ale pane Stocký", namítl důtklivě Choborský, „v tomto případě jest přece docela zbytečno, trápit se pochybnostmi! Bankéř Wertheimer dokazuje skutkem, že mi přeje, že chce našemu závodu prospěti. Považte jen: bez zisku, bez jakékoliv odměny chce za mne provésti dosti značnou finanční operaci. Abych pak docela rozptýlil všechny vaše pochybnosti, opakuji s důrazem, co jsem již dříve připomenul: Wertheimer jest tak ochotným a úslužným nejenom k vůli mně, nýbrž také k vůli vám! Řekl to výslovně a chválil vás při tom, jak jen nejlepší přítel přítele dovede chváliti."

„Tím hůře pro vás, pane Choborský!" zvolal břitce Stocký. „Právě tato okolnost odůvodňuje moji nedůvěru, aneb aspoň ostražitost, neboť mám důvod i příčinu soudit, že mi pan Wertheimer nakloněn není! Bojím se, aby z nepřátelského úmyslu proti mně nepoškodil citelně vás."

„Ale pane Stocký," zděsil se onen, „kam to až ve svém pessimismu zabíháte! I o mne se strachujete, totě přes příliš! Co mne se týče, neračte si připouštět ani nejmenších starostí; jsemť já už ostřílený

zajíc a nedám si tak snadno přijít na kůži . . . Ostatně, i kdyby nás chtěl pan Wertheimer napálit: snad máme také trochu důvtipu, abychom se mu ubránili! Můj rozum praví mi, ať by si měl pan Wertheimer jakýkoli tajný záměr, že jeho ochoty použiti musíme. Nepopřete zajisté, že nám velmi bude na prospěch, když Wertheimer oznámí, že financuje naše obchody — to musí ještě sesíliti náš úvěr a vzbuditi k nám novou důvěru."

„Nepopírám toho nikterak," na to zase Stocký; „avšak, přijímajíce jeho služby, musíme se stále rozhlížet, neobjevuje-li se někde nějaká podezřelá známka, musíme se zaříditi tak, aby nám Wertheimer ani při nejhorší vůli nemohl, než prospěti. Jak jsem již řekl: větřím za jeho ochotou nějaký nedobrý úmysl."

„Z vašich řečí," připomenul opatrně Choborský, „měl bych právo soudit, že jste se kdysi s panem Wertheimerem znepřátelil aneb aspoň pohněval. Je-li tomu tak, pane Stocký, buďte ubezpečen, že pan Wertheimer každé vhodné příležitosti použije, aby se s vámi smířil. Skoro bych hádal, že vám někdy ukřivdil a že touží, aby se vám zase nějak zavděčil."

„Řekl vám snad něco takového?" otázal se kvapně Stocký.

„Neřekl, ale předpokládaje, že jste znepřáteleni, a uvažuje, jak příznivě o vás mluví a jak ochotně se k našemu podniku chová, usuzuji tak s velikou pravděpodobností . . . Pane Stocký: hádám-li dobře, dovolte, abych byl Wertheimerovi nápomocen! Snad nejste nesmiřitelný?"

„Milý pane," odmlouval nedůvěřivě Stocký, „ačkoli jste již dosti ostrovtipu mi dokázal, musím vás přec míti za blouznilka, za přílišného idealistu. Pan Wertheimer nemá žádných sentimentálních slabostí, on je vypočítavý a hrdý — s kým se pohněval, tomu zůstává nepřítelem na vždy."

„A což kdybyste se mýlil, kdyby ten starý pán u vás výjimku učinil — odmítl byste jeho ruku?" otázal se Choborský, a Stocký odvětil pevně:

„To nikterak, ale sám mu také nikterak nemohu nadbíhat. Ba nemohl bych ani vám dovolit, abyste jaksi mým jménem Wertheimerovi vstříc popošel. Wertheimer přerušil sám násilně přátelský svazek náš, on sám by tedy musil první krok ke smíru učinit."

„Ale dovolil byste přece," pokračoval Choborský, „či neměl byste nic proti tomu, abych jemu, Wertheimerovi, tento první krok usnadnil?"

„Toho vám zapovídat žádného práva nemám," odvétil opatrně Stocký.

„To znamená, že svolujete!" zvolal vesele Choborský. „Dobrá! Použiju tedy svého práva a pomohu panu Wertheimerovi vás usmířit. Rozumí se, že se to musí díti velmi opatrně a zvolna, poněvadž jsou obě strany, jak pozoruju, velmi nedůtklivy, hahaha! Tedy pomalu a zlehounka, ale pevně k cíli! . . . Byl by to triumf, pane Stocký, abych vás tak usmířena slavnostně uvedl do bankéřova domu! Myslím, že bych si pak zasloužil jména diplomata a že byste mne již nepovažoval za idealistu a blouznilka . . . Ano, ano, pane Stocký: i v obchodě může býti kus romantiky!"

„Je opravdu štěstí, pane Choborský, že sám uznáváte potřebu velké opatrnosti,“ starostlivě doložil Stocký; „prosil bych vás jenom, abyste na to nikdy nezapomněl, abyste se nedal přílišnou horlivostí unésti. To by mne zkompromittovalo, a poněvadž se chcete státi mým společníkem, musíte se toho již k vůli sobě samému vystříhat . . . Avšak dosti již toho! Neměl byste chuti, ukončit naše jednání?“

„Prosím, prosím,“ zvolal ochotně Choborský, „jsem vám docela k službám!“

Stocký odstoupil ku psacímu stolku, vyňal z něho dva popsané archy a, podávaje oba Choborskému, pravil slavnostně:

„Zde jsou, prosím, dva stejnopisy navržené mnou smlouvy. Račte je bedlivě přečíst, srovnat a — libo-li — podepsat!“

Choborský nutil se, aby co nejvolněji četl, a přehlédnuv oba stejnopisy, zvolal patheticky:

„Prosím o péro!“

Smlouva byla podepsána. (Dokončení.)

Z povídky hexametrem „Václav Živsa“.

Napsal Svatopluk Čech.

(Pokračování.)

„Takto dušička milá do hvězdné říše ulétla,“
statkář pokračoval v upomínce na příběhy mládí,
„a s ní, zdálo se, též půl Hynkovy mysli uprchlo.
Kam jeho děl se oheň, kam rozmar bujně kypící?
Zhas' v oku lesk bujarý, smích zřídka mu na rty zabloudil
a smích byl to divý, spíš úsměv trpce bolestný,
truchlé zádumy stín bledroucí líce opřádal —
jedva že poznal jsem švarného druhdy jonáka,
když zas prvně potom na Skalku mě láska přivedla.

Však mé touze také v příč závadu kladla nejednu
sudba nepříchylná. Rok dlouhý ještě se vláčel,
než kraj tento milý mně vhodné bydlo uchystal,
než Velemínský dvůr mně skytnul, správci mladému,
skromné hnízdo teplé pro věrnou družku životní.
Štědrý byl zase den, s novinou když touto radostnou
jsem na saních zvonivých ke Skalce za soumraku vichřil.
Však přec tento večer nás chmůra opřádala teskná
tísníc všecku radosť; v upomínkách stále se mihal
stín té tváře milé, jež v rodném scházela kroužku —

rok tomu, ještě čilá tu v zábavě postava hrála,
s kouzlem vesny jarým, laškovná svítila očka,
ještě tu smích veselý zazníval dívčiny krásné —
a dnes prázdno je tam, kde stávalo Pavlino křeslo
Hynkovi po pravici, v sen chmurný jenž se tu hrouží.

Mně však lásky blahem přece hruď prochvívala blízkosť
té, jež záhy mojí měla státi se na věky družkou;
dlaň moje našla její, zrak do zraku slastně se hroužil
a slovo mé šepotem jí líčilo dvůr Velemínský,
skromný správce domek, příjemnou vedle zahrádku,
brdskou vísku tichou ve hvozdném věnci pahorků,
tam kde pozemský ráj nám pokvete v lásce a míru.
Čacký s chlapci zatím rozličné skládal obrázky
z kostek pestrobokých, jež v lesklém cetkami pouzdru
z dárků rozmanitých dnes přední obliby došly.
Choť jeho rovně tichou měla účasť v zábavě dítek.
Až kdy ke hříčkám svým hlavy ospale chýlili chlapci,
tuť ředitel s dotazem: „Čas v ložnici jít?" se obrátil
k Hynkovi, jenž tu seděl něm, v zasmušilosti netečné.
„Či snad na mši Sutom vás láká ještě, na jitřní?" —
V odvěť jedva Hynek cos neslyšitelně zamumlal.
Leč zaň rozjařená v ruce rychle zatleskla Mařenka:
„Ó všici půjdeme tam. Toť krásná pouť bude noční!"
Avšak matka její rozhodně prohlásila odpor
a s ní v souhlase choť, jen v žertu že Hynka se tázal —
„Kdož by do výše nocí se drápal po sněhu mrazném
v kostela chlad ledový — jen pomni na Pavlu chudinku! —
K ránu necháme tu pouť; teď v teplé půjdeme lůžko!"

Hned noci dobré přál můj soudruh a jizbu opustil.
Játovšem s milenou dívkou trochu déle se loučil,
a když v chodbu vyšed, bych vzhůru do ložnice bral se,
ještě zamířil jsem na zastávku do Hynkovy jizby,
vrátný zprávu mi dal, že přítel zámek opustil,
na mši zašel jitřní as v kostel jistě Sutomský.
Tuť v duši rozjařenou nezdolná touha mi padla,
též se projíti nocí překrásnou v prostoru volném,
šťastný skončiti den posvátným Betlemu kouzlem.

Nikdy v paměti mé nezanikne ta cesta čarovná!
Noc byla jasná tak, že všechno se kreslilo zřejmě
vůkol po krajině: stromoví, postříbřeno jíním;
štíty domův a chatek, jichž stíny se temněly přesně
na sněhu zářícím; v led stuhlá prouha potůčka;
rozbořená hradu věž; též obrysy výšin okolních
velkolepé, blíž, dál až k výspě Zajícova temné —
bílé všechno kolem, v cudné jak říze nevěsty,

perlami krumplované, odlesky to záře měsíční.
Nad labutí krásou té vnadné kotliny horské
vzpínala širý kruh tmavomodrá klenba nebeská,
hvězd rojením hustým v démantném lesku planoucí.

Též dole v úvalu kol kmitavá se blyštila světla,
okna to zářící sváteční ještě radostí.
A z domkův tu a tam se hřížily postavy temné;
v hloučcích, jednotlivé jako pásmem vzhůru se táhly
tam, kde Sutomský chrám, nad vískou výše ležící,
shlížel do krajiny, světlými pozývaje okny
a hlaholem slavným zvonu svého ty chodce pobožné.

Ohléd' jsem se na zad. Tam rovněž svítila ještě
okna milenky mojí jak dvojná zornice jasná
zámku, šerého jinak, ve spánek pohrobeného.
Tam v komnatce tiché bdí ještě milenka a ke mně
jistě letí tužbou, jak vzdech můj k ní tu zalétá.

Šel jsem dál opojen svou láskou, půlnoci zimní
krásou neskonalou, jež v nádheře piála podivné
jiskrami démantů ve stříbře a v úbělu čistém
a zvonu jasný hlas s hudbou v mém nitru tajemnou
božskou harmonií se slíval v hymny radostné.
Když pak nad Sutomí jsem dostoup' kostela vísky,
ačkoli nezněly tam pastýřské písně ty české,
jež tak rád jako hoch jsem v rodné vesnici slýchal,
přec v mém nitru i tam vánoční nálada svitla
září dětsky blahou jak divná hvězda Betlemská;
mněl jsem, s hůry že kůr andělský plesně mi hlásá
štěstí navždy a mír ve věrné náruči lásky
a rty mauí k nebesům převroucí šeptaly díky.

Leč jako stín v mé útroby zář se vplížila náhle
představa sudby kruté, jež přítele mého zasáhla,
a zraky mé po chrámu kolem vyhledávaly Hynka;
však nespatřily jej; ni když pak ukončena jitřní,
soudruha neshléd jsem v davu vyšlém z kostela, kůru.

Avšak tíže a tíž' na srdce doléhala soustrasť
s neštěstím druhovým, myšlenka na dívčinu sličnou,
na zraky rozkošné, z nichž plála mu hvězda milosti,
než z nenadání tak v zem černou navždy zapadla . . .
Bezděky od kostela krok můj po stráni zamířil
tam, kde samotno podál pole mrtvých v ohradě nízké
dřímalo zasmušile v té noční nádheře zimní.

V něm bylo jasně vidět rovy prosté, hustě zaváté,
jak vlny úbělové, řady křížů v okrase jíní,
v úponkách ledových, jiskřících v záři měsíční.
Nad mohylou jednou smutnící anděl ukláněl
světlý křídla mramor; k jeho krásné líci bělostné
cypřiš zasněžená své témě přitoulela dumné.
Avšak vedle jinou jsem spatřil postavu temnou;
stála tu bez pohybu, ztrnulá, skráň do dlaně chýlíc;
zdvihla ji náhle nyní — já poznal přítele Hynka.

(Dokončení části třetí.)

Z nových básní Otakara Mokrého.

Mrtvá ruka

Strání, dolem, nivou, plání,
v třepetavém slunce jasu,
těžkou hlavu k zemi sklání
jedno moře zlatých klasů.

Průlinami stebel kmitá
v jednom dusném, vonném mraku
sžaté trávy zeleň sytá —;
až přechází všecko v zraku;

vlčí mák se rdí a třpytí
jetelištěm ve šarlatě,
za ním žlutým okem svítí
bledý, chudý kvítek natě.

Dobrý Bůh zas jednou sklání
tvář svou starou, vlídnou, milou,
s blahým dechem požehnání
v župu jihu zasmušilou.

Otvírat chce ruku svoji
pro každého živočicha —
ať se muškou v trávě rojí,
ať v chaloupce nízké vzdychá.

Žel, že dlaň ta všehomíra
vysoko je ve oblaku,
tak že chuďas k ní tam zírá,
jak jen svítí v zlatém mraku.

Jiná, mrtvá je to ruka,
jež tu na něm těžce leží, —
co po tom, že bída ťuká
na petlici každých dveří. —

Ze zámku je k nebi blíže,
i ta dlaně nebes vládce
k balkónu se sklání níže
než k malinké selské chatce.

Před ústředním tržištěm.

(Motiv z Paříže.)

U hal to bylo — v srpnu za poledne,
tísnícím davem zamyšlen jsem šel,
kde v klikatině štítů nedohledné
Eustacha kostel dumavě se tměl.
Od chrámu dveří suknem ověšených
zanášel vítr kněžské chorály,
ve zvucích varhan z teskna přidušených;
pak muži tmaví na vůz vkládali
mrtvolu v rakvi, neznámou mi, cizí —
ji sledoval jsem roztesknělým zrakem,
jak chodců všedních neprostupným mrakem
lhostejně městem ztrácí se a mizí.

Krok můj se šinul dále po ulici
v odpadcích krevett, fazuli,
jež Paříž jako písma hodovníci
útrpně smétá s pyšných tabulí
mizerným drobtem v lůno lazarovo. —
Tu na chodníku vlhkém okraji
jsem zavadil o zdechlé tělo psovo
a zřel, jak v káru černou smétají
nebohé zvíře, neznámé mi, cizí. —
Je sledoval jsem roztesknělým zrakem,
jak chodců všedních neprostupným mrakem
lhostejně městem ztrácí se a mizí . . .

Mé srdce bylo jako pod příkrovy
a chvěl se ret — jen opáčivě hles' —
ozvukem dumné skepse básníkovy:
Kam člověk šel a kam jde pes? . . .

Různé motivy.

I.

To mládí prchlo jako sen,
jež chvatem v noci dusné
přelétá hlavou ptáčete,
než na haluzi usne.

Kol byl jen těžký, sivý mrak
a žhavé blýskavice —
na zemi hnízdo studené,
střesené se větvice.

A zlaté sny jak vajíčka —
po bouřné pusté vřavě
zdupána nohou bezcitnou
a rozházena v trávě.

II.

Jak z živého lípy špalku,
z něhož rolník úl si strojí,
tak se z nitra dumy teskné —
jako včely rojí, rojí.

Bzučí jedna, bzučí druhá
neunavně, dotěravě,
až to hučí, šumí, víří
v bolavé té, pusté hlavě.

Marně ruka odhání je
ode žhavé, zvlhlé skráni —
je to jako v báji dětské
trpaslíka namáhání.

Sotva jednu naboď statně
na kordisko špendlíkové —
již tu z oulu tisíc jiných
žahadlem se břitkým klove.

Jan Kupecký v Norimberce.

Napsal Karel B. Mádl.

(Dokončení.)

Ještě osudy dvou jiných obrazů z pozůstalosti dovedeme dále stopovati a sice podobiznu Kupeckého, kterak šňupe, a podobiznu norimberského kupce Hutha. První obraz jest asi totožný s oním, který se roku 1784 ještě v Norimberce ve sbírce J. G. F. z Hagenů nalézal a který Jäck krátce vypisuje „Kupecký v kožichu, drží v ruce otevřenou tabatěrku". Šest let před tím byl v „Rohleferersgarten", nyní není známo, kde se nalézá. Druhý obraz vypisuje Fuessli jako „Nachtstück; eine Mannsperson hält in der Hand eine Kaffeschale, in der anderen eine Tabakspfeife".

Již roku 1745 ryl Preisler tento obraz v aquatintě; nalézáme jej v prvním díle „Imagines et Picturae" s udáním jména muže, jehož obraz představuje. Murr viděl jej 1778 v právě zmíněném „Rohleferersgarten" a zanesl jej do svého seznamu patrně dle legendy Vogelovy rytiny jako podobiznu kupce Volfa Tobiáše Hutha „při svitu lampy". Pak mizí, až jej po roce 1875. spatřujeme v obrazárně Germanského musea. Před tím býval na radnici norimberské a je velmi možno, že se sem dostal 1852 z pozůstalosti kupce a sběratele Hertela *

O zbývajících sedmnácti obrazech Kupeckého pozůstalosti nevíme, kam se poděly. Byly to podobizny, genry, svatí, ano i dvé krajiny byly mezi nimi.

Po smrti J. Kupeckého nejbližší zprávu o jeho obrazech v Norimberce máme z roku 1764** a sice o sbírce Preisslerovské, kde se nalézalo ještě šest obrazů Kupeckého, vesměs podobizny a je úplně přirozeno, shledáme-li je všechny v rytinách V. D. Preisslera.

První je „G o t t f r i e d S c h a d e l o o c k, Mercator Nbg", ryl jej J. K. V o g e l; druhý Jan Lorenz F o r s t e r, kupec, který Preissler již roku 1736 ryl, a rok na to vydal rytinu dle třetího obrazu svého majetku, podobiznu manželky Forsterovy roz. Volckamerové. Čtvrtý obraz ryl 1738 J. K. Vogel: podobiznu Jana Vil. E b n e r a, prefekta kláštera v Pillenreuthu (VI. 65). Roku 1738 ryl Vogel „juxta originale" pátý obraz, podobiznu malíře Jana Leonarda H i r s c h m a n n a, a konečně nalézáme mezi rytinami V. D. Preisslera podobiznu sklepníka u sudu, se sklenicí v ruce, jehož originál byl rovněž ve sbírce Preisslerovské.

Všechny tyto obrazy jsou ztraceny.

Roku 1778 bylo dle svědectví Murrova devatenáct obrazů Kupeckého v „Rohleferersgarten" u sv. Jana. Některé z nich dovedeme o krok dále

---

* Také tento obraz uvádí A. Nyári třikráte: čís. 82, 122 a 142.

** Will, Nürnberger Münzbelustig. str. 418.

časově sledovati, jiné jsou aspoň v rytinách zachované, ale většina z nich zmizela již docela.

Jednu podobiznu, kupce Hutha, této sbírky jsme již uvedli a dovodili, že se originál nalezá nyní v Germanském museu. Vedle něho visí tamtéž podobizna vojína tasícího meč, v brnění, přes něž je přehozen plášť kožešinový. Je to táž, kterou Murr uvádí na prvním místě sbírky zmíněné u sv. Jana: „obrněný muž, poloviční postavy, tasící meč z pochvy". V pozůstalosti Kupeckého nalézala se též podobizna „muže v uherském kroji" a možná dost, že jest s obrazem právě uvedeným totožná, neboť rozměry, jež Fuessli udává, celkem se shodují s obrazem v museu. Jisto však, že „Oružený muž, tasící meč z pochvy" byl 1801 v majetku města na radnici, odkudž přešel pod jménem Rákóczyho do Germanského musea. Jen s jakousi pravděpodobností, nikoli jistotou, domníváme se, že obraz chlapce visící pod č. 319 v Germanském museu, jest asi týž, který uvádí Murr v „Rohlederersgarten" jako podobiznu hocha 12 až 14 let, která se později ocitla ve sbírce Hagenově zároveň se sv. Josefem, podobiznou paní Haberstockové, malíře Davida Hoyera, a Ant. Balladora. Mimo tyto portréty přešly ze sbírky v Rohlederersgarten ještě některé genry J. Kupeckého v majetek J. G. F. z Hagenů. Tak Hráči v moru, nejspíše upomínka vlašských let, Hráči v kostky, muž v brnění a přilbě a „junge Weibsperson". Jiné zase nalézáme teprve r. 1801 na radnici norimberské: podobiznu E. Schickeleisena, Petra Velikého, zakladatele Ochranova F. L. Sinzendorfa, Zuzany Kupecké s modlitební knihou v ruce, V. T. Hutha hrajícího na housle, a vlastní podobiznu v „husitském kroji", ale všechny ty zmizely. Podobně nevíme, kam se poděly čtyři obrazy J. Kupeckého, jež byly týmž časem majetkem kreslířské akademie v Norimberce. Byly mezi nimi podobizny J. G. Blendingera a jeho kuchařky Zuzany Jauchzové, kterou již 1732 J. K. Vogel ryl. Byla zobrazena stojící u ohniště a zde, v akademii, tvořila jaksi pendant ke sklepníku ze sbírky Preisslerovy, o němž již byla řeč

Zde jsme uvedli po většině jen obrazy, které možno sledovati několika sbírkami Vedle nich byly i v kolekcích právě uvedených obrazy Kupeckého, nebo jemu připisované, jež jen jedenkráte v jedné kolekci se objevují a pak mizí, a je téměř jisto, že ani suma všech těchto prací není než částí obrazů, jež J. Kupecký jako svědky své činnosti zanechal v městě, jež mu poskytlo útulek klidných let.

III.

Předcházející stať není — o tom jsme dobře přesvědčeni — asi podáním širším kruhům čtenářstva poutavá a zajímavá. Přes to však nemohli jsme ji docela potlačiti, jednak že podobná práce musí být vykonána, kde jde o positivné příspěvky k činnosti umělcově, které jsme zde, na doplněk monografie A. Nyáriho, měli v úmyslu podat, jednak jsme její pomocí mohli pověřiti již historicky většinu obrazů J. Kupeckého v Germanském museu v Norimberce, jimž chceme zde podrobnější pozornost věnovati.

Mezi těmi osmi obrazy setkáváme se dvakráte s tváří umělcovou. J. Kupecký i v tom jaksi sledoval svůj velký vzor, Rembrandta, že nápadně často sám sebe, svoji ženu a hlavně svoje děti maluje Ba ještě dále jde jejich podobnost v té věci: Kupecký jako Rembrandt zhusta maluje tyto podobizny ne jako prosté obrazy existenční, ale v nahodilém, intimním a genrovitém uspořádání. Maluje sebe při práci; kterak šňupe, hude a pod. a také oba obrazy Germanského musea spadají v tuto genrovitou skupinu.

Na prvním sedí umělec v lenošce, přímo plným okrouhlým obličejem ven z plochy obrazu vyzíraje. Je oděn v tmavě hnědý kabátec, kožešinou lemovaný. Levice volně leží na lenochu židle, kdežto v pravé ruce drží koflík čaje, jejž píti přestal. Ačkoliv obraz ten si J. Kupecký až do své smrti podržel, nenáleží ve všech kusech k jeho nejlepším pracím a zvláště v barvě vykazuje některé nesrovnalosti. Tak zejména okrouhlý obličej je tvrdě a suše červený, nedostihuje svěžesti jiných hlav z ruky Kupeckého, ba ani rukou na tomto obraze, které vynikají výbornou kresbou, pletí i modelací. Tmavé, černavé stíny, v nichž si umělec vždy liboval, postrádají tu po větší části průzračnosti, těžce uléhajíce na formy těla i šatu.

Za to hned druhý obraz řadí se k nejšťastnějším pracím našeho mistra. Jeho volná a nenucená komposice, živé pojetí a podání, svěží a bohatá barvitosť i bravurní podání slučuje se tu v celek jevící umělce na oné výši, s níž vyvolával u svých přátel a vrstevníků pravé chvalozpěvy.

Kupecký sedí poněkud v pravo na ploše pošinut před pultem, na němž rozložil si noty. Temně rudý plášť volně přehozen přes široký trup, na hlavě, pokryté šedivou parukou, sedí velká beranice s červeným dýnkem, patrně jen k vůli formální a barevné malebnosti, neboť celek je přece jen obraz blahé chvíle v útulném soukromí. Tvář plná a zdravá září spokojeností, jasné oči se usmívají, jistě pod dojmem zvuků, jež vyluzuje z černé flétny. Z indifferentního, tmavého pozadí vystupuje vše tak zřetelně a živě, jako na málo kterém jiném obrazu Kupeckého. Rudé plochy pláště, tmavě zelená pokrývka stolu, hnědá beranice, vrhající efektně lehký stín přes vysoké čelo a veselý zrak, její jasně červené dýnko byly umělci živé, barvitě prononcované punkty, jež lomenými barvami ostatního šatu a hlavně zdravou teplou pletí obličeje a přímo virtuosně podaných rukou spojil v harmonicky svěží celek. Vzpomínáme-li na domácnost umělcovu, na rány osudu jej těžce stíhající, sotva nalezneme datum pro původ tohoto obrazu jaré spokojenosti a štěstí jinde, nežli před smrtí milovaného syna. Potom asi sotva vyskytly se u stárnoucího Kupeckého chvíle podobné a jest-li přece, pak sotva byly tak trvalé, aby je mohl do všech podrobností pečlivě na plátně zachytiti.

Jiná podobizna, představující muže s paletou a štětci, tedy malíře, platí za podobu uvedeného již učně a pomocníka umělcova, Gabriela Müllera, patrně dle kterési starší tradice, kterou však nemožno více kontrolovat. Obraz Germanského musea není zcela intaktní: nehledě k některému ztemnění, barva po levé straně a dole je docela opryskaná a procházíme-li jej do podrobností, shledáme, že vzbuzuje vážné pochyb-

nosti o svém původu z ruky J. Kupeckého. Celkový rozvrh a uspořádání arci nese se směrem Kupeckého, ale již v obličeji postrádáme ony případné nuance životnosti a oduševnění, jakou se hlavy Kupeckého vyznačují, dále ozdobný pohyb pravé ruky, která štětec drží, a hlavně nesprávná kresba rukou, prostá pravého porozumění, jich válcovité prsty, zvláštní způsob nasazení bílých světel na jich špičkách množí naše pochybnosti, jež sesiluje nad jiné okolnost, že máme před sebou obraz suchého tonu a malé síly, vlastnosti to, které J. Kupeckému i při běžnějších jeho pracích nejsou vlastní.

O podobizně kupce V. T. Hutha byla již řeč a její pravost je již tím dostatečně pověřena, že jsme ji dovedli sledovati z pozůstalosti J Kupeckého soukromými sbírkami až do Germanského musea. I ten spadá, málem více nežli obrazy předcházející, do skupiny genrovitých podobizen J. Kupeckého. Huth stojí v pravo obrácen, drže v pravé ruce koflík kávový, v levici krátkou pipku. Kupecký maloval V. T. Hutha nejednou, i jeho manželku nalézáme v seznamu prací umělcových; na některých hraje na loutnu nebo housle, na jiných je zobrazen se svojí chotí společně. Tentokráte však Kupecký použil příležitosti k novému, u něho ne právě obvyklému pokusu: Postavil v levo rozžatou svíci a rudou její záři, oblévající hlavně obličej norimberského kupce, vytěžil ku světelnému efektu, pro který je Schalken v osmnáctém věku zrovna archetypem. Nelze říci, že by se byla záměna přirozeného temnosvitu s umělým osvětlením Kupeckému byla zde cele vydařila; jistě tratí jeho obraz na jakosti povšechným tvrdým, suchým tonem hlavně v oranžových reflexech.

Hr. Edm. Zichy, který dnes má největší soukromou sbírku obrazů J. Kupeckého, čítá podobiznu knížete Ferencze Rákóczyho k nejlepším svým kusům. Na výstavě podobizen r. 1880 ve Vídni pořádané bylo nemálo zajímavo srovnání této rázovité malby Kupeckého s obrazem jeho bývalého soka ve Vídni J. van Schuppena. Na obou byli muži tasící meč, ale jaký tu rozdíl ve výraznosti pohybu! Schuppenův muž tasí, ale nikdo, pohlédne-li v jeho usměvavou, hladkou, salonní líc, neuvěří, že tasí krvelačnou zbraň vojáka, jeho pohyb je právě jen aranžovaný, upravený, kdežto Kupeckého Rákóczy svým polodivokým zjevem, hrozivým pohledem zcela odůvodňuje bojovný pohyb rukou. Vidíme před sebou maďarského magnata, který je asi více drsný válečník než šlechtic, s čelem vysoce klenutým, mračným pohledem, rty, neupravným knírem polozastřené, jsou těsně sevřeny, brada dávno neholená, dlouhý vlas neupraven. Trup i paže vězí v železném pancíři, přes nějž přehozen kožešinatý plášť. Hlava a ruce tohoto Rákóczyho v síle a pravdivosti výrazu, v kresbě, modelaci a technickém podání náležejí k nejlepšímu, co kdy z ruky Kupeckého vyšlo. P. Westermann ryl tuto podobiznu a vydal ji u Artaria ve Vídni s legendou, která zavinila i nesprávný údaj v seznamu Germanského musea. Vztahuje se totiž ku Františku Rákóczymu I., který však již 8. července 1676. zemřel, a podobizna právě popsaná představuje Františka II. Někteří maďarští autoři (K. Thaly, Zsilinski) tvrdí, že J. Kupecký býval dvorním malířem knížat Rákóczych, což by sice uměnímilovností Františka II. bylo lze vysvětliti, avšak z jiných

vnitřních i zevních důvodů nelze přiložiti tomuto udání víry. Jeť jednak známo a pověřeno, že J. Kupecký vždy odmítl každé závazné postavení, že nepřijal hodnost dvorního malíře ani ve Vídni ani v Petrohradě, které mu byly nabízeny, snad z náboženských příčin a také jeho biograf Fuessli slovem se nezmiňuje o nějakých zvláštních trvalejších stycích umělce s knížetem Rákóczym. A. Nyári hledí aspoň něco z mecénství Rákóczyho ke Kupeckému zachrániti a konstatuje přece kratší pobyt umělcův na dvoře knížecím, kdy podobizna ze sbírky Zichyho prý vznikla. Dokladů k tomu arci nemá; ale jinak není nikterak nevyhnutelno, aby byl Kupecký k vůli ní vážil zvláštní cestu do Uher, neboť kníže František II. nejednou byl za politickými záležitostmi ve Vídni, kde také nejspíše jej Kupecký maloval.

Obraz v Germanském museu jest volnou replikou podobizny majetku hr. Zichyho. Pósa a celkový rozvrh obou je totožný, i mračně hrozivý výraz tváře je stejný a jen některými zevními přídatky liší se obraz norimberský od vídeňského. V Norimberce sedí na hlavě Rákóczyho kalpak a přes prsa vine se šikou červený bandalír. Bezprostřednosti a rázovitosti vídeňské podobizny jako každá skoro replika nedostihuje.

Tři ostatní obrazy Germanského musea nenesou určitá jména zobrazených osob. Prvním je poprsí mladíka, v levo obráceného, s vlasy krátce střiženými. Celý trup halí zelený plášť tak, že jen bílý přeložený límec nezakrytě vystupuje. Poslední dvě malby vězí dosud ve starých a stejných rámcích. Jsou to poprsí dvou šedobradých starců, plným obličejem ven vyzírajících; jeden drží v ruce skleněný pohár do půl bílým vínem naplněný, druhý dlouhou holandskou pipku. Jeden druhému sotva v čem zadá, ani co do šířky, určitosti a energie přednesu, ani co do živého pojetí, ve přesnosti kresby a modelace, leda že první svým vydatným temnosvitem, jemuž věnováno místo co největší, druhý předstihuje, který zase honosí se zdravější pletí a měkčím štětcem.

„Též Kupecký jest eklektik," píše H. Janitschek. „Když mu vlaské vzpomínky pobledly, upoutal jej Rembrandt, jehož temnosvitem hleděl působiti; jeho půvabu a čistoty arci nikdy nedosáhl; ton jeho je vždy poněkud hnědě těžký. Avšak jako zdařilý podobiznář osvědčuje se v charakteristickém pojímání modelu, v jisté kresbě, v širokém přednesu; tak přese vši jeho zevní stilistickou nebo koloristickou odvislost obráží se v něm věrně charakter jeho doby." Stručný tento soud vystihuje umění J. Kupeckého, jeho jakost a cenu v podstatné části zúplna.

Jan Kupecký platí za portretistu, a pokud dbáme většiny jeho prací, zachovaných i zmizelých, najdeme, že předmětná stránka jeho umění přece jen byla širší, neboť vedle podobizen, zabírajících arci číselně i kvantitativně první místo, vyskytují se tu obrazy svatých, čisté genry, ba i krajiny. Obrazy Krista Spasitele, P. Marie, sv. Josefa, sv. apoštolů, sv. Maří Magdaleny a j. zachovaly se pouze v rytinách, nicméně opakující se na nich „pinxit" svědčí, že byly originály skutečné malby J. Kupeckého a ne pouhé snad kresby. Nejinak má se to i s genry Kupeckého. Některé ze sbírek norimberských jsme již uvedli, jiné seznáváme opět z rytin Vogelových a Preisslerových. Jsou to po většině

jednotlivé postavy (filosof, škrábající se hoch a pod.) nebo skupiny dvou, tří osob ve vzájemném vztahu, často personifikačního nebo symbolického významu (Chuť, Jeseň), poprsí nebo pokolení obrazy, ano i výjev mythologický Smrt Adonisova je mezi nimi.*

Při podobiznách je všady nápadná záliba umělcova pro genrovité uspořádání, ne pouze při četných portrétech jeho vlastních, ale i cizí osoby zobrazoval při různém jich konání. Není to rys pouze Kupeckému vlastní. Mnohý z jeho vrstevníků i soupeřů vedl si stejným způsobem. Nelze přehlédnouti, že právě jím nabývají podobizny minulého věku intimního rázu a také, že je to v zevnější úpravě podobizny krok poslední, kterým dostupují až k samým hranicím genrů. Jest-li však dlužno při Kupeckém co zvláště vytknouti, pak je to dojista dovednost, s jakou přivádí pohyb těla a paží, konání svého modelu, v souhlas a soulad s výrazem jeho tváře. Jeho vlastní podobizna v Germanském museu, kde na flétnu hraje, a podobizna Rákóczyho, dvě práce Kupeckého veskrze vynikající, jsou toho výborné doklady.

Staří autoři, podle zvyklosti doby, chválí-li, pak chválí vydatně a Fuessli vidí v Kupeckém přímo soustředěné první tři mistry nizozemské: Rubense, van Dyka a Rembrandta. My jsme střízlivější a přísnější ve svém úsudku, shledávajíce, že jen poslední byl mu až do skonání vzorem, arci nedostiženým.

Znělka.

Napsal Theodor de Banville.

I.

„Ano, pane," pravil hrabě Roger de Maria, „vaše básně vzbudily ve mně nadšený oblív; učinil jsem z nich svoji zamilovanou četbu a jediný svazek, který jste dosud uveřejnil, jest mi nerozlučným společníkem, jenž mne nikdy neopouští. Avšak, odpusťte mi moji všetečnost, ujišťovali mne, že nejste zrovna bohat?"

„Vskutku," pravil Louis Hantonne, „jsem bohat tak málo, jako Job."

„Nuže," pokračoval hrabě, „činím vám návrh, kterýž arci bude především mně na prospěch, ale jenž by zároveň měl tu výhodu, že by za-

* Obraz maloval Kupecký v Italii dle legendy rytiny z r. 1766: „Ce tableau est peint à Rome par Jean Kupecky, célèbre peintre de portrait, appartient à Monsieur Hanimann, peintre à Bâle."

bezpečil váš blahobyt po stránce hmotné. Zkrátka, chtěl jsem vás požádat, abyste se stal laskavě mým tajemníkem.“

„Avšak,“ pravil Hantonne, „kterak bych mohl být tajemníkem? Píšu dopisy dosti špatně a ještě hůře luštím cizí písmo.“

„Nu, díky bohu,“ pravil hrabě de Maria, „u mne není třeba dopisů ani číst, ani psát. Ostatně mám ve svých službách znamenitého notáře, znamenitého advokáta a nejednoho korrespondenta; nesoudím se nikdy a neznám se s nikým. Jsa ohromně bohat, bydlím ve stoletém paláci své rodiny, jenž na štěstí nebyl zasažen při vyměřování boulevardu Saint-Germain, ačkoli se ho skorem dotýká. Jest obklopen zahradou, parkem, kdež zpívají ptáci a kde šeptají fontány. Ponévadž, jsa stár již osmatřicet let, jsem dosud neženat, bezdětný, obsluhován služebnictvem co možná nejméně četným, mám ve svém domě více než deset neobydlených pokojů a dvě poslední století tu ovšem nakupila nábytku a látek nejvelkolepějšího slohu: mohl byste se tam tedy ubytovat způsobem, jenž by vás bavil! Jakkoli se nerad dotýkám choulostivé té okolnosti, musím přec připomenout, že vy sám byste ustanovil výši svého služného, a byl bych tím spokojenější, čím vyšší by to byla cifra. Budete požívati naprosté a úplné svobody, nebudete vázán ničím, ani hodinou oběda. Ale připomínám, že mám kuchařku z venkova, která dovede vařit.“

„Avšak, pane hrabě,“ pravil Louis Hantonne, „jaké by tedy bylo moje zaměstnání?“

„Ach!“ pravil pan de Maria, „k tomu přiznat se je mi těžko. Mám hrůzu z všedních myšlenek, banálních hovorů: miluju na světě toliko poesii a duchaplnost; poznáte hned, čeho bych si přál. Četli bychom pospolu, kdybyste měl pokdy, slavné básníky, vy byste mi byl nápomocen, abych jim porozuměl, abych je lépe ocenil. Konečně byste se mnou hovořil, když by vás to nenudilo. Kdyby se vám zalíbilo, změnit dekoraci, byly by vám k službám všechny dopravní prostředky. Myslím, že mám nemovitosti ve všech zemích. Ale snad v tom paláci se zahnědlým zlatem, čalouny poněkud vybledlými, v parku s obrovskými stromy, po jehož mechu kdys kráčela slečna de la Vallière, bude se vám líbit lépe než kdekoli jinde.“

II.

„Vskutku,“ pravil Louis Hantonne, „vy žádáte příliš málo!“

„Nikoliv.“ pravil Roger de Maria, „naopak já bych byl na věky vaším věřitelem, zejména kdyby podmínky, jež snažím se vám poskytnout, usnadnily vám mistrovská díla lyrická. Avšak dovolte, abych vám řekl vše a odhalil vám celé své srdce. Dávno již hledám s veškerou horlivostí muže, jehož nelze nalézti. Nuže ponevadž věřím, že dlužno vždycky soudit dle zevnějšku, tu spatřiv váš energický a zároveň mírný pohled, vaši tvář, v níž se obrážejí nejtajnější vaše myšlenky, myslel jsem, že jste oním mužem, jehož hledám.“

„Nuže,“ pravil Hantonne, „toť jako v pohádce!“

„Ano,“ odpověděl pan de Maria, „a více než se domníváte. V mém domě, poblíž mne žije mladá dívka, nevinná, intelligentní, duchaplná,

hraje jak andělé, jest naprosto dokonalá a myšlenky její nebyly dosud dotknuty ničím pozemským. Je to nebohé dítě, pocházející z jedné z oněch náruživých, bezohledných lásek, jež tvoří božská stvoření. Ona nemá ničeho, ani jména po rodičích, jediné jméno její jest: Elisa. Avšak ve skutečnosti je to dcera mého bratra, jemuž osudné okolnosti zabránily, aby ji uznal za svoji dceru a pojistil její budoucnost. Ona jest jedinou bytostí, kterou miluji na tomto světě, ona bude tak bohata, jak jen bude chtět, naleznu jí mažela, jehož zasluhuje: snad to budete vy! Ach, kdybyste ji dovedl milovat! Jest třeba, aby manžel její byl řádný, počestný, věrný, miloval ji vášnivě a výlučně; jediná lež, pouhý stín zrady zlomil by tuto duši, něžnou a nedůtklivou jako kvítek. Vzpomeňte si na mladou ženu, nakloněnou nad lenoškou Hoffmannovou na překrásné lithografii Lemunda: taková jest Elisa! Ona je zrozena, aby byla půvabnou, pečlivou ochránkyní myšlenky a tím, čeho všichni básníci mají potřebí: velice mladou matinkou."

Unesen jsa obdivuhodnou féerií, jež před ním otvírala báječné perspektivy, Louis Hantonne cítil se zachvácen ztřeštěnou nadějí. Zdálo se mu, a nemýlil se, že již teď miluje Elisu a že navzdor času, prostoru, neznámosti jakýs zázrak, jejž může provésti toliko tušení, pojí spolu obě jich duše. Z předu již viděl její štíhlé tílko s vlasem prostě přičísnutým, kráčející širými pokoji s drahocenným nábytkem aneb sedící před harmoniem a dříve, než vyloudí z něho velebné zvučné hlasy, poslouchající z úst strýce aneb přítele jeho verše, v nichž zdá se chvět vanutí křídel. Přece však v Hantonne-ovi pojednou jakoby mřelo srdce a byl zachvácen náhlou myšlenkou, že by mohlo přijít nějaké neštěstí a zvrátit vše.

III.

„Avšak," pravil k Rogeru de Maria s nepokojem špatně utajeným, „snad že vy sám také děláte verše!"

„Nikoliv," na to hrabě, „díky nebesům, této směšnosti byl jsem ušetřen, a jestliže jsem byl kdy trýzněn ztřeštěnou touhou, abych rýmoval, připomenul jsem si ještě v čas, že není nic ohavnějšího než básně ochotníků, a činil jsem raději pokání, než abych rozzvučel lyru, jež byla pouhým přeludem."

Jsa upokojen v tom ohledu, jenž mu mohl přivést bolestnou trýzeň, přijal básník bez dalšího rozmýšlení nabídku hraběte Rogera, jehožto předtuchy se splnily lépe, než byl se odvážil doufat. Vskutku, jakmile se spatřili a po prvním pohledu, který spolu vyměnili oba mladí lidé, Elisa i Louis Hantonne pocítili oba v srdci ono osudné hnutí, jemuž nelze ani zabránit, aniž je lze líčit. Byli zrozeni, aby se milovali, v životě i v smrti. Každý z nich byl nalezl bytost vysněnou a vytouženou, s níž setkati se na tomto světě nazývá se štěstím. Louis Hantonne nikdy nepřipadl na myšlenku, aby pověděl, co cítil, co naplňovalo celou jeho duši, ba ani pohledem to nezjevil; aniž by spolu mluvili, aniž by upřeli na sebe oči, Elisa a on byli se pochopili, porozuměli si a, aniž by jen šeptem pronesli toho jména, cítili v sobě onu vážnou, hlubokou a posilující radost, která jest láskou.

Ostatně viděl Louis Elisu jen velmi zřídka. Někdy, když v rozsáhlé pracovně hraběte de Maria oba mužové četli neb hovořili, zjevila se mladá dívka, zůstala chvíli, a brzy zmizela jako paprslek sluneční, jako úsměv světla. Avšak povždy, i když byla neviditelna, bylo lze cítit její přítomnost v tomto rozlehlém sídle, jehož byla požehnáním a duší. Ačkoliv hrabě dle svého slibu byl se osvědčil nanejvýš skromným, básník ochotně trávil s ním dlouhé hodiny a obdivoval se bystrosti, vnímavosti a geniální chápavosti, s nimiž Roger vnikal v tajné vnady mistrovských děl. Poněvadž oba byli dosti dobří hellenisté a znali dobře moderní jazyky, mohli čísti pospolu v originálu skvělou ódu Pindarovu, báseň Edgara Poë aneb Jindřicha Heine a vraceli se do slavné Francie s Françoisem Villonem, s božským La Fontainem. A to pouze kdy chtěli a jak chtěli. Ostatek času básník někdy konal venku dlouhé procházky, častěji pak a ještě raději dumal, psal ve svém prostranném pokoji se starobylým nábytkem anebo bavil se v parku, s růžemi. A pak, byly tu nezapomenutelné chvíle, kdy pozoroval Elisu, stále klidnou, vznešenou, živoucí slib štěstí bez konce! Nebyl-liž to ráj na zemi? Avšak toto blaho mělo se sřítit za jediný okamžik, jako veškeré blaho lidské.

Jednou ráno, přišed do svého pokoje, Louis Hantonne spatřil hraběte Rogera de Maria vážného, zamyšleného, nutícího se do úsměvu, byl však roztržitý jako člověk, jenž se byl dopustil zločinu.

„Milý příteli," pravil, „neřekl-liž Baudelaire pravdivě: Právem člověka nejsvětějším jest odporovat samu sobě. Nuže dovolil jsem si užiti tohoto pravidla ve svůj prospěch. Navzdor svým marným přísahám složil jsem znělku, a budete-li tak laskav, přečtu vám ji."

„A la bonne heure!" na to Louis Hantonne, jenž byl zbledl na smrt.

„Avšak," připomenul hrabě de Maria, „žádám na vás úplné, naprosté upřímnosti. Prosím vás, abyste mi pověděl pravdu tak, jak jest, a neužil nijakého lichocení."

IV.

„Oh!" pravil Louis Hantonne, „dovolte mi naopak, abych ho při této příležitosti použil! Není-liž lichocení základem veškeré krásy, veškerého heroismu, veškeré nádhery, veškeré velikosti lidské? Bez lichocení neměli bychom ani Alexandra, ani Caesara, kteří, místo aby se chovali jako synové bohů, byli by se spokojili býti pouze vojáky. Lichocení udělilo Karlu Velikému, když byl ještě mladíkem, sněhobílý vous, jímž zůstal ozdoben pro věčnost, a mohl li se stát Ludvík XIV. králem vskutku velikým, bylo to jen proto, že lichotníci mu namlavili, že je Sluncem. Nic krásného, nic dobrého, nic velkého bez lichocení: myslíte, že by se byl na příklad Goethe bez něho obešel? Kleopatra byla nejkrásnější bytostí a dovedla jí být, poněvadž lichocení ji bylo uměle přirovnalo k Venuši, a zatím je pravděpodobno, že po boku pravé Venuše, dcery moře, viditelné a živoucí, byla by se zdála ošklivou a černou jak opice. Ach, třeba by to nebylo pravda, dovolte, abych řekl, že vaše znělka

jest znamenitá, že obě její čtyrverší jsou jako dva tragické polosbory, závodící jeden s druhým, vyměňující svoje naděje a svoje harmonické stesky, a že poslední verš druhého čtyrverší jest jako hrdina s vlajícím chocholem, s krásnými holeněmi na nohou, jenž postupuje, podoben jsa bohu, pod žárným polibkem rudého slunce."

„Nikoliv, nic takového," pravil Roger de Maria. „Povězte mi pravdu prostou a určitou. Jednat jinak, bylo by jednání nepřátelské. Ostatně, tu máte mou znělku tak, jak jest."

A jal se čísti znělku.

„Promiňte mi," pravil Louis Hantonne, „cítím náhlou jakousi nevolnost. Musím vás na několik okamžiků opustit."

Odešel a vrátil se po dvaceti minutách, v cestovním obleku, v kamaších až po kolena, drže v jedné ruce svůj lehký tlumok, ve druhé cestovní hůl s bodcem.

„Vy nás opouštíte!" zvolal Roger de Maria.

„Ano," pravil Louis Hantonne, „jdu velmi daleko. Chci slézat vysoké hory a nedostupné vrcholy."

„A což pak," tázal se poněkud nesměle hrabě, „nepřejete si . . . spatřit Elisu?"

„Nikoliv," pravil básník, „je to zbytečno."

„Ostatně," pokračoval Roger, „promiňte mi tu příliš všední zmínku. Ale jsem dosud vaším dlužníkem, a . . ."

„Moje služné," pravil básník, „bude uhrazeno, a více ještě, až vám povím, co vám chci říci."

„Mluvte tedy!" pravil hrabě.

Louis Hantonne byl již na prahu pokoje, aby odešel, a bral za kliku.

„Nuže! VAŠE ZNĚLKA JE MIZERNÁ!" pravil.

Přel. *J. J. Benešovský-Veselý.*

CELOVEC.

Letmo zemí jezer.

Cestopisná črta

Otakara Mokrého.

Luzná, půvabná je ta perlooká Korutanská zemička, ať shlížíme na ni s mohutného cimbuří starého šedobokého Dobrače, či ať necháme volně blouditi zrak po širošíré rovině podrávské, na jejíchž smavých zelených pláních rozkládá se staroslavné město vévodské — Celovec při samém téměř zrcadle spanilého jezera Vrbského.

Z dáli již kývá na nás štíhlá věž svatojilského chrámu, pnoucí se k nebesům jako vztýčený prst obrovské bílé ruky, která kmitá se do daleka se všech stran, nechť spějeme sem od Kráňského ráje — či z ledového ovzduší Velikého Zvonu. Milým vlídným jest pozev ten vždy, právě tak jako jest přívětivá, skromná, bezokrasná ta metropole starého Koroška.

Se skrání jejích nesplývá však již pohříchu sněhobílá řasnatá péča, jakou švarné dcery slovinské kryjí sobě zlatoplavý vlas, z úst jejích zřídka jen ozývá se sladký blahol mluvy domorodé: zevní ráz města rozhlodala již lučavka moderní, protivné architektoniky, která z vídeňského zdroje rozlévá se daleko široko už i do poslední horské rokle; přívalu dravé vlny cizí ustoupil tu dávno již skromný Slovinec.

Tak stalo se, že Celovec nynější, jakkoli obíhá žilami jeho obyvatelstva z převalné části krev slovanská, činí na příchozího dojem pře-

vahou německého města, jakých je bez počtu v zemích alpských; rázovitého, kmenovitě zvláštního shledati tu velmi jen po skrovnu.

Celovec stojí na půdě čistě klassické. V nedaleké vzdálenosti, as na míli cesty odtud, rozkládala se v římském starověku kelticko-římská osada Claudium-Virunum, a bedlivé — možno že i odbornou obrazivostí silně zbystřené — oko archaeologův vidí v těchto končinách dokonce ještě stopy bývalých ulic, tržišť a náměstí, zavalených ovšem nyní již kyprou polní hrudou. Tvrdí se také s určitostí, že tam, kde nalézají se role, na místech, kde stávaly zdi a hradby, dozrává obilí mnohem časněji a vlní se mnohem dříve zlatým klasem než na bývalých náměstích, kdež ostává osení dlouho ještě zeleným.

Trosky bývalé té klassické veleby, jak vyorala je ruka rolníkova z lůna kypré půdy, uschovány jsou v zemském domě, kterýž jest budovou zvláště pozoruhodnou, odlišující se od všeobecné, jednotvárné nudy rovných ulic a náměstí.

Kromě zemského domu poutají pozornosť: dóm Petropavelský, skvostný zámek biskupa Kerského a některé paláce místní šlechty, najmě knížat z Rožmberka (jiż fantastickým způsobem odvozují původ svůj od pánů z Růže), hrabat Golfských a pod.

Nepěkná socha Marie Theresie a nevýznačné, z kovu dosti chatrně zdělané sousoší draka (který zuřival prý kdysi v Blatogradě a bařinatém okolí celoveckém) na novém či hlavním náměstí nemohou nás s dostatek rozehřáti a snad jediná ta kovaná železná mříž vzácné řemeslné práce při pomníku zabaví na chvilku.

Zajímavější nad tyto chudé pamětnosti městské jsou v dobách svátečních ty davy bodrého, jarého slovinského lidu, který plní ulice v pěkném národním svém úboru, jenž zvláště ženám a dívkám vábně sluší.

Dlouhé, jemně tkané závoje (péčy) s širokými cípy vlají s krásného účesu vlasů od lepě modelované hlavy až k samým téměř nohám, obutým na boso v botky; — pestré sukně, uměle vyšívané zástěrky a koketně s předu sešněrované živůtky: vše to činí dojem vlnícího se makového pole.

Mužové zdravého, silného kmene, s hlavami klassické téměř úměrnosti a tvárů, jež připomínají nám socby antické, jichž torsa tu každou chvíli odkrývá ze zapadlých bařin ruka archaeloga: — lid ten jest zárukou lepší bohdá budoucnosti národa, jenž uzavřen naproti samovolné recepci cizího živlu uchovává aspoň v selských chatách svých mateřský jazyk, mrav a zvyk v neporušené čistotě.

Nejednou, stoje u bran svatopetrské katedrály a pohlížeje do toho pestrého klubka, jak roztáčelo přede mnou zdravé, teplé, zářivé své barvy, hluboce jsem se zamyslil a přirovnání, k němuž vyzývala mne plachá upomínka na daleký rodný kraj, nebylo ni lichotivým, ni povznášejícím. Dosti úvah!

Průplav pojící Celovec s čarným jezerem vrbským, láká tak živě a naléhavě, že nelze mu odolati. Vstupujeme na parníček miniaturní podoby a v brzku otvírá se před námi chobot jezerní, zarostlý zeleným sítím a žlutým nufarem. Několik hybkých skoků do bledozeleného toho vodního zrcadla, něco malých překážek, jež působí hustý trs vodní řasy,

U vrbského jezera

zaléhající vlhkým, vazkým vlasem v zuřivé kolo rozdmychaného parníku: a již ocitáme se na široširé hladině.

Po březích, jež stápějí se nepříkrým, něžným sklonem do vln jezera, šňoří se celá řada vkusných bílých domků, jako perlová šňůra, zavěšená na kypré šíji rusalčině.

Kmitl se před námi vnadný poloostrůvek sv. Marie Vrbské s kostelíkem goticko-románským, jehož původ klade báj až v šedé věky Karla Velikého. Jisto jest, že již ve středověku skromný tento týnec požíval věhlasu neobyčejného, ježto kryje prý mnohé zázračné ostatky mučeníků prvního křesťanství.

Poloha kostelíka vrbského je vábna, utěšena a malebna, i možno směle tvrditi, že, kdybychom odmyslili sobě smaragdový zářivý ten prsten

Letohrádky u vrbského jezera.

z rukou vrbské krasavice, shasl by zároveň jeden z nejpřednějších půvabů čarovné té tůně.

Vrbské jezero! Veškerá téměř poesie Korutan noří se odtud jako z pohádkové vodní koby; co bájí, pověstí, zkázek a písní ozývá se snivou alpskou nivou — všecky snují se z kouzelného toho středu a všecky sem se vracejí. —

Jezero to, vedle oževanského a millstattského největší v zemi, je zároveň také jevištěm nejčilejší průmyslové a obchodní snahy; hojný rybolov — v němž zvláště vyniká oblasť porečská se svými výtečnými sliči obrovských na mnoze tvarův — čilá paroplavba, uhelny, rašeliniště, vše to činí vrbské pleso tepnou a ohniskem zajímavé alpské zemičky.

Břehy jezerní posety jsou téměř villami, samotami, vískami a městečky, a sotva že z jara vlahý dech jižního slunce rozhřeje tenkou ledovou koru, pokrývající nesčetné choboty a zálivy, a vymění stříbrné jíní borovic za zlaté třepení teplých paprsků, proudí tu již všude čilý ruch stěhovavého ptactva lidského.

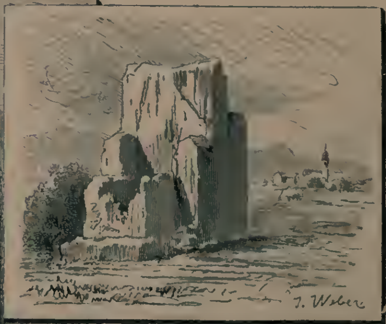
Kostelík P. Marie vrbské.

Zvláště oblíbeným a hledaným místem je Poreč a věru, kdo jednou jen ssál tu svěží lahodu křišťálového horského vzduchu a zanořil zrak do tajeplné vodní tůně s myriádami drobného jejího obyvatelstva, jež tak nebojácně v celých rojích blíží se na každé pozvání pouhým drobečkem: — ten vrací se sem rád a svaluje tu se zemdlených beder tíhu starostí a vzrušení do lákavé té hlubiny. —

Dále zase usměvavým poříčím Iliny sune se krok náš ke krátké návštěvě „vévodského stolu“, několika to balvanů, seskupených v podobu kamenného trůnu, odkudž již od století osmého vévodové korutanští při svém nastolení mávali mečem, rozdávajíce tu léna zemská.

Přechod přes Karavanky.

Vévodský stůl.

Vlastní kámen knížecí, na němž přijímali vládcové Korutan hold svých poddaných, nalézal se ve staroslavném Keruském Gradě — nyní uschován vedle ostatních památností historických v celoveckém zemském domě.

Stolec knížecí pokryt je slovesy téměř již nečitelnými, z nichž jednotlivá svědčí nade všechnu pochybu o původu slovanském.

Po krátké zastávce v zajímavém Blatogradě ubíráme se do údolí Žilice ku B ě l á k u — jenž zvláštním svým starobylým rázem náleží k nejpůvabnějším městům Korutan a je východiskem četných výletů do odlehlých alpských zákoutí.

Jest to především malebná krajina tervížská s ohromným svým dolomitským pozadím, jemuž vévodí Králův vrch s Višjou Gorou, imponující každému příchozímu nebetyčnou hrazdou zasněžených vrcholků, které jemným bledavě modrým hřebenem splývají jen jen s oblohou — dále hluboké rokle, v nichž bouří sterými vodopády divoká Žilice po bledo-

zeleném kamení pod četnými těmi travnatými svahy plnými, gentianu a protěže.

Snivý cinkot rolniček provází nás na každém kročeji, a když zahledíme se s visutého zábradlí, pod nímž hučí zapěněné vlny dravé alpské bystřiny, do bezedné propasti — vzmáhá se nás sladká závrať — podobná té, která vábí zbloudilé děcko do tajeplných sítí vodníkových. Pustším a pustším stále krajem stoupáme dále k Paternionu, Spitalu a jezeru

Rabelské jezero.

rabelskému, kdež na druhém břehu Dravy zve nás k sobě městečko Millstatt.

Jakkoli nesnášíme se s výkladem snadno vznětlivých starožitníkův, již dávají německému patrně jménu tomu původ římský — mille statuae —, přece přiznáváme prastarý původ města toho, jenž jeví se v celém rázu jeho, jmenovitě pak ve zdech kláštera středověkých svatojirských rytířů. Křížová chodba chrámová a kaple sv. Domitiána jsou toho patrnými doklady; významný paprsek do čiré temnoty starých dějin korutanských vrhá suchá tradice, že v kapli té pochovány jsou

Vodopád Žiliny.

Selské stavení u Millstattu.

ostatky vévody Domitiána, „kterýž první bůžky starých Vendův smetal do vln millstattského jezera.“

Jinými zřetelnějšími slovy: to, co dálo se na zapěněných vlnách Baltu surovou zvůlí, která podrobovala zázračné moci kříže tiché plémě slovanské — odehrávalo se také zde pod cimbuřím nedostupných velehor — meč rytířů surových kácel také zde rozložitou lípu slovanskou a chudému zbědovanému potomku nezbývá než zalévati slzou jen zbylé zakrsalé výhonky. —

Jezero millstattské opředeno je bájemi právě tak, jako pleso vrbské; jednou z nejluznějších jest zkázka o javoru, který stápěl kdysi svislé své haluze v zelených brodech jezerních.

Nebyl to javor — byla to ve strom zakletá bytosť padlé dívčiny, která kletbou matčinou uzavřena byla v tvrdou jeho kůru a teskným šelestem větví žalovala kolem jdoucím hluboké své hoře.

Jedenkráte šel kolem hoch pastevec, zrobil sobě z javoru housličky, a jakmile vytryskl z nich první sladký zvuk písně — odlétla duše vysvobozené dívky k modrým nebesům . . .

Významná, hluboká báj! Nadejde také jednou zasmušilému Korošku okamžik, kdy vynoří se na travnatém břehu smavých jeho jezer netušený spasitel a vyprostí ubohou dušinku z dusného, stále těsněji a těsněji je svírajícího krunýře? . . . Nepovím.

Tři vynikající díla o Jihoslovanech.

(Paměti Ristićovy 1848—1868. — Karićova Srbija. — Konstantina Jirečka: Cesty po Bulharsku.)

V Bělehradě vyšly ve dvou dílech objemných v srbském jazyku „Zahraničné poměry Srbska novější doby“ (Spoljašnji odnošaji Srbije novjega vremena), z nichž první obsahuje neznámé většinou dosud události z let 1848—1860. a druhý 1860—1868. Pisatelem není nikdo jiný než sám první vladař srbský, p. Jan Ristić.

Kniha z péra Ristićova budila by zajisté vždy pozornosť, tím více však o věcech, jichž pisatel sám nejen je pamětníkem, ale, a to velkou měrou, spolutvůrcem. Jsou to vlastně Paměti Ristićovy z dob jeho mládí a jeho činnosti jako zástupce srbského v Cařihradě. O jednotlivostech psal Ristić již dříve dílem ve zvláštních spisech, jako o bombardování Bělehradu r. 1862, a dílem v měsíčníku „Otačbině“. Rozlom v Srbsku koncem r. 1880, kdy místo národní a svobodomyslné vlády nastoupilo pláštíkem pokroku se kryjící zpátečnictvo, jehož jedinou politickou moudrostí byly ohledy na mocné, nepřekonatelné okolnosti, rozlom ten popřál neúmornému státníku srbskému oddechu, že věnovati se mohl

prácím literárním. V těch letech také, kdy nejen odsouzen byl k politické nečinnosti, ale ještě i od krále Milána pronásledován, uspořádal a doplnil Ristić své Paměti, jež také r. 1887 šťastně počaly vycházeti tiskem. Vlády zpátečnické staly se zatím nemožnými, Srbsko ocitovalo se v krajním nebezpečí hospodářského úpadku: tu Ristić musil opět zanechati péra a uchopiti se kormidla tonoucí státní lodi srbské, jižto posléze i sám král Milan uznal za dobré opustiti. Jakkoliv v prospěchu Srbska jest záhodno, aby Ristić věnoval opět síly své řízení sudeb srbského království, přec co do dějin nedávné minulosti litovati jest, že nemohl dovésti Paměti své o desítiletí dále.

První díl (448 str.) pojednává: 1. o Srbsku a srbském hnutí v Uhrách r. 1848—1849, 2. o Srbsku za doby Krymské války r. 1852 až 1856, 3. o pádu oligarchie v Srbsku vládnoucí r. 1856—1858 a 4. o návratu dynastie Obrenovićů r. 1858—1860.

Mocná vlna hnutí národního r. 1848 zasáhla i za Sávu a Dunaj do knížectví srbského. Zajímavé jsou některé podrobnosti, jež nám Ristić zaznamenává. „Oblíbené slovo „reforma", které se ozývalo v ulicích pařížských" — píše Ristić — „slyšeti bylo ovšem i v srbském hlavním městě. Kdežto však pro Francouze a západní Evropu mělo slovo to hluboký svůj význam jakožto výsledek dlouhé kulturní činnosti a péče, v Srbsku byl to výraz, jehož význam nikdo hlouběji nepociťoval a jemuž málo kdo vůbec rozuměl. V bělehradské čtenářské besedě, tehda středisku intelligence hlavního města, sestoupilo se shromáždění, aby porokovalo o reformách, ježto v Srbsku potřebí zavésti. Předseda shromáždění tázal se vážným hlasem: „Co vlastně znamená to slovo reforma?" Tlumočníkem ideí nového reformačního hnutí v čtenářské besedě byl policejní tajemník Vukajilović, jeden z nejpokročilejších mužů naší doby. Předseda zavázal se, že se domluví s vládou, a na druhém shromáždění vykládal pobouřeným duchům, kteří oprav se domáhali, že Srbsko ode dávna užívá oněch svobod, k vůli nimž nyní povstala západní Evropa; ve své národní skupštině, ačkoliv již léta nebyla svolána, má prý Srbsko svůj parlament; do libosti může prý nositi každý Srb zbraně za pásem i přes rameno, Srbsko má svou národní gardu, a jestli kdo dovede něco moudrého napsat, zajisté že má i volnosť to vytisknouti atd. Shromáždění se pak rozešlo uspokojeno velkým pokrokem Srbska před západní Evropou. V úředních novinách bylo pak vyloženo, že toho, proč jiní národové se bouří, Srbsko dávno užívá, samosprávy totiž a ústavy."

Velký účinek na mysli v Srbsku mělo podle slov Ristićových jihoslovanské hnutí v Uhrách r. 1848 a následovavší potom válka Krymská. Každá pohroma, každá naděje, každé vítězství cítilo se stejně mocně za Dunajem jako před Dunajem. Jednota národní, zakořeněná pevně u vědomí, snahách a cítění, nejevila se nikdy tak pronikavě jako r. 1848. I slovanský sjezd v Praze došel neobyčejného ohlasu nejen v Karlovicích, kde bylo sídlo vlády uherských Srbů, jež proti Maďarům zahájila válku, ale i v Bělehradě. Ačkoliv sjezd určen byl jen pro země rakouské, vyslalo tam i Srbsko své tři zástupce. Význam sjezdu toho, národního sněmu slovanského, jenž svolán byl v západní baště slovanské

ve chvíli, kdy zasedal německý sněm ve Frankfurtu, pociťován byl více ještě na jihu než v Praze samé.

Krymská válka způsobila ve svých důsledcích nemalý obrat ve smýšlení v Srbsku. Počátek její byl jiný než průběh. Když r. 1852 Černohorci pod knížetem Danilou dobyli Žabljaku, jenž vládne nad Skaderským jezerem, vytrhlo Turecko proti nim a zmocnilo se opět nejen Žabljaku, ale vypravilo i 34.000 mužů pod Omerem pašou, aby na dobro pokořilo Černohorce. Tehda Rakousko ještě přes příliš cítilo, že Turecko nevydalo mu maďarské revolucionáře, kteří v zemi sultánově našli útulku a ochrany. Generál Leiningen odebral se s ultimatem do Cařihradu a zvítězil, co zatím z Petrohradu ubíral se tam kníže Menčikov, aby zahájil otázku o svatých místech v Palestině.

Zajímavá jest Ristićova drobnokresba tehdejších poměrů, bohatá novými neznámými fakty, jež rázovitě nám osvětlují situaci. V Bělehradě byly poměry takové, že i úřední „Srbské noviny" dával redaktor nosit na censuru ne srbskou snad, ale rakouskou, na rakouský konsulát, a teprve, když zde bylo napsáno „povoluje se", byly tištěny. Proti rakouskému počal se však nastoupením Napoleona III. vzmáhati vliv francouzský. Garašanin, první ministr Karaďorděvićův, odebral se do Paříže, aby novou tu politiku zahájil. K tomu přidružil se ještě i vliv ruský, jenž stával se rozhodujícím, když Rusko chystalo se k akci. Spolu nastávala v zemi nechuť proti vládě Karaďorděviće, jenž byl znám jako příliš oddaný Rakousku. Vědělo se také, že Rusko od r. 1842 podporovalo knížete Michaela.

Ristić mistrně a ze zkušenosti vlastní líčí různé ty proudy ve veřejném míněni a politice srbské. Nemalý zmatek způsobil příchod ruského posla Fontona do Bělehradu. Radil Srbsku k ochotě oproti Rakousku jakožto spojenci ruskému. Jedni soudili, že chce svrhnouti knížete, druzí, že míní vydati Srbsko Rakousku, třetí, že mu jde o to, aby utvrdil tu moc ruskou. Jako obrázky v kaleidoskopu, tak měnila se situace v Bělehradě. Ze spojence ruského stalo se Rakousko spojencem západních mocí a přistoupilo k akci jejich proti Rusku okkupací Podunajských knížectví. Válka neskončila však pro Rakousko, jak si bylo přálo. — Srbsko i Podunajská knížectví prohlášena za neutrální. Dosáhlo tudíž Srbsko úspěchu, kdežto Rusko vzalo odvetu neutralitou proti Rakousku při válce r. 1859.

Pád oligarchie srbské byl potom jen otázkou krátké doby. S oligarchií tou, jež zápasila o vládu s mocí knížecí, padl i kníže Karaďorděvić. Svatoondřejská skupština v prosinci r. 1858 prohlásila ústavnost v Srbsku a povolala jakožto dědičného panovníka na trůn srbský starého knížete Miloše Obrenoviće a syna jeho Michaela. Ony různé zápletky, snahy a boje, vůle národa živelní sílou propukající, vyličuje Ristić tak živě, že čtou se jako novella. Tou poutavostí vyniká i díl druhý.

Druhý díl rozpadá se v čtrnácte částí: 1. nová doba r. 1860—1862; 2. Bombardování Bělehradu; 3. Konference v Kanlidži; 4. Srbsko a Turecko od bombardování do r. 1864; 5. Provádění kanlidžského protokolu; 6. Malý Zvorník; 7. Srbsko a Rumunsko; 8. Srbsko osamoceno; 9. První diplomatický pokus srbský, aby sprostilo své pevnosti od Turků;

10. Účinky rakouskopruské války na Balkánský poloostrov; 11. Srbsko a Řecko; 12. Srbsko žádá za vydání pevností; 13. Vyjednávání Ruska a Francie o sudbách Balkánského poloostrova; 14. Vydání pevností Srbsku.

Jak patrno, znamená toto osmiletí velký pokrok Srbska. R. 1860 bylo srbské knížectví tísněno ještě posádkami tureckými v pevnostech. Nová doba, jež nastala po smrti Milošově, znamenala Srbsko Srbsku. Srbové přestávali býti odvislými na cizině a hleděli si jen svého vývoje. Myšlenka federace balkánských národů již tehda byla důsledkem této politiky. Další bylo opatření dostatku zbraně a vojenská organisace národa, novým poměrům válečnickým přiměřená. Každá ta snaha byla spojena s nemalými nesnázemi a o každé možno říci dle Pamětí Ristićových, že dospěla k cíli teprve: per tot discrimina rerum! Opatření zbraně z Ruska přes Rumunsko bylo předmětem mnohého vyjednávání a rozčilování diplomacie.

Nové toto hnutí srbské vedlo pak k bombardování Bělehradu s pevnosti tehda ještě turecké. Zde právě osvědčil se Ristić nejen jako vysoce nadaný, ale i šťastný státník. Nelekaje se nižádného odmítání, nižádných nezdarů okamžitých, pracoval k tomu jako zástupce srbský v Cařihradě, aby Srbsko zbaveno bylo tureckých posádek. Zprvu zdálo se to nemožné, posléze dosáhl Ristić úspěchu úplného, k němuž mu blahopřáli nejen kníže Michael, ale i ruský vyslanec u tureckého dvora, hrabě Ignatěv. Srbsko přičiněním jeho stalo se posléze pánem ve vlastní zemi a mohlo pomýšleti na další podniky ve prospěch osvobození Balkánského poloostrova od Turků. Na neštěstí zmařila snahy ty smrť knížete Michaela, na jehož místo povolán byl synovec jeho, kníže Milan Obrenović.

Paměti Ristićovy odhalují nám nejtajnější stránky zápasů a jednání diplomatického. Jsou nejen poutavé, ale i velice poučné pro národy, kteří vytrvalostí, úsilím a rozumnou politikou dodělávají se cíle svých snah. Ristić mluví tu sice co nejméně o sobě, nicméně viděti, že v zápasech těch, snahách a dějinném vývoji srbském mohl by o sobě říci: quorum pars magna fui.

Paměti jeho líčí nejen otevřeně styky a boje diplomatické, a poměry velmocí vespolek a k Srbsku, ale mají zvláštní cenu i tím, že předvádějí nám jednotlivé ty činitele. Doufejme, že dočteme se brzy pokračování, jež, jak se dovídáme, Ristić přede dvěma lety měl již připravené.

Nejzevrubnější a spolu nejdůkladnější spis o království Srbském, jenž novostí a úplností vyniká nad veškery dosavadní, jmenovitě i nad dílo Kanitzovo o Srbsku r. 1868 v Lipsku vydané, jest Karićova: „Srbija, opis zemlje, naroda i države“ (940 str. 149 vyobr., 4 mapy v textu, geolog. mapa, velká zeměp. mapa Srbska, 9 kartogramů a 17 notových melodií národ. písní.) Vyšel v Bělehradě pomocí fondu Kolarcova. Pisatel jeho, prof. V. Karić, není ovšem nováčkem ve vlastivědě srbské. Již 1882 vyšlo z péra jeho dílo „Srbská země“, popis to všech zemí srbských a jich zřízení, jenž přes značný náklad rychle byl rozprodán. Dále sepsal Karić cenné zeměpisné učebnice srbské, vydal mapy

Balkánského poloostrova a Srbska, pojednání o školství v Srbsku a jeho výsledcích r. 1886 a 1887 a j. K nejnovějšímu velkému dílu prostudoval pak všeliké prameny o Srbsku tiskem vydané i nevydané, pokud mu přístupny býti mohly, a co do illustrací spojil se s umělcem na slovo vzatým, rodákem naším prof. V. Titelbachem. Dílo to jest originál srbský co do stránky vědecké i umělecké. Spisovatel neměl tu snad na mysli chvalořeč na Srbsko, nýbrž pravdu a často i trpkou pravdu. Vypisuje všeliké poměry a okolnosti na základě nestranného bádání a dokladů listinných neb číselných, dle nichž jmenovitě poměry hospodářské nejeví se právě ve světle růžovém.

V zeměpisné části probírá Karić mimo polohu, hranice a velikosť Srbska i význam nynějších jeho hranic, dále horopis, vodstvo a ponebí. Čítajíc 48.589 čtv. km., království Srbské jest šestnáctou zemí co do velikosti v Evropě. Význam polohy Srbska záleží nejen v tom, že rozkládá se v rozměru 315 km. nad hlavní vodní cestou střední Evropy, Dunajem, ale hlavně v tom, že od nejstarších dob až do nejnovějších směrem Srbska vedlo hlavní spojení s východem, s Cařihradem i asijským jeho pozadím. Údolí řeky Moravy bylo již za dob římských oživeno hlavní cestou od Dunaje k Cařihradu a týmže směrem vede i nyní východní železnice. Hranice srbské nejsou však přirozené a Srbsko musí hledět je rozšířiti jmenovitě do Starého Srbska a části Bulharska. Spisovatel jest tu však poněkud na omylu, domnívá-li se, že základem pro stanovení hranic jsou hory a řeky; nad ně důležitější jest národnosť a ta i zde rozhoduje a rozhodovati má. Ovšem národnosť obyčejně s hranicí vodopisnou a horopisnou spadá v jedno. — Z horopisu, jejž případná vyobrazení pěkně znázorňují, seznáváme, že nejvyššími vrcholy v Srbsku jsou Midžor v Staré Planině 2 240 *m*, na Kopaoniku Suché Rudiště 2·106 *m*, Golemi Kamen 1. 980 *m*, Veliký Strešer 1·931 *m*, Želín 1.822 *m*, Golija 1·819, Javor 1·700, Rtaň 1·563, Jastrebac 1·414, Troglav 1·374, Lisac 1·321, Ďakovo 1·294 a j. — Mimo hraničné řeky Dunaj, Savu (v délce 144 *km*), Drinu (170 *km*), Uvac (25 *km*), Ibar (15 *km*), Rašku (10 *km*) a Timok (40 *km*) jsou nejdelší řeky srbské Goliska Morava 190 *km*, Binačka Morava 170 *km*, Veliká Morava 126 *km*, Nišava 100 *km*, Timok od pramenů Svrliských 135 *km*, Mlava a Pek po 90 *km* a jiné kratšího toku. — Co do ponebí nejchladnější jest v Srbsku leden, kdy nejvyšší teplota má 2·59 C, nejnižší —1·67 a střední —0·46. Nejteplejší měsíc jest červenec, kdy bývá nejv. teplota 26·58 C., nejnižší 17·44 a střední 22. Duben má střední teplotu 12·42, říjen 13·38. Deštivých dní bývá do roka 79 a sněžných 21 a sice v zimě 10 d. a 13 sněž., na jaře 22 d. a 4 sněž., v letě 27 d. a v podzimu 20 d. a 4 sněž. Nejdeštivějším měsícem jest červen, nejsuššími únor a září.

V oddílu přírodě Srbska věnovaném spisovatel probírá poměry geologické, rostlinstvo a zvířenu srbskou.

Velmi pečlivě zpracována jest část národopisná. Spisovatel počíná od dob nejstarších, od pravěku, jehož stopy zachovány jsou v naplaveninách a jeskyních, a pokračuje až do doby nejnovější. Spisovatel věnuje pozornosť tělesným přednostem i nemocem v obyvatelstvu, popisuje

výživu a oděv jeho, způsob života, obydlí, obyčeje. Srbsko čítá dnes 3.737 vesnic, v nichžto žije 1,662.594 obyv. (87.51%), a pouze 70 měst, kde žije 237·406 obyv. (12.49%). Vesnické obyvatelstvo čítá tudíž sedmkrát tolik co městské. V době osvobození na počátku tohoto věku byly vesnice malé, čítávaly jen po 20, některé po 40, nejvýše po 60 domech, dnes i malé vesnice čítají po 100, 200 ano i přes 300 domů. Z měst čítá Bělehrad 35·000, Niš 16.178, Leskovac 10.870, Požarevac 9.394, Šabac 9.206, Kragujevac 9.083, ostatní méně.

Prof. Karić podává i jasný obraz rodiny a majetku v Srbsku. Rodina ve vesnici zove se obyčejně kuća t. j. dům, druhdy se zvala domovní obec. Základy, na nichž spočívala za starodávna: pokrevenstvo členů, společný majetek, společné rodové, náboženské a jiné obyčeje, jsou základem i dnešním rodinám. Po zákonníku cara Dušana vyrozumívala se domem rodina, žijící pod jediným starešinou nehledě na počet jejích členů. Nyní jsou rodiny prosté a složené. V složené rodině mimo rodiče a dítky žijí i vnukové a obyčejně i pravnukové. Síla rodiny cení se dle počtu odrostlých mužských hlav; čím více jich, tím více pracovních sil. Každý dům čili domovní obec má svého starešinu, kterým bývá otec. Sestárne-li, není-li schopen práce a řízení, vybere si nástupce a sice nikoliv nejstaršího, nýbrž nejzpůsobilejšího ze synů. Starešina může býti vždy zaměněn jiným, když členové domácí obce se dohodnou, že jest to prospěšno celku. V důležitějších věcech starešina povinen jest raditi se s dospělými mužskými členy rodiny, jmenovitě nesmí bez jich svolení rozhodovati nikterak o majetku rodinném. Starešina vede péči o zdar rodiny, nařizuje zletilým a nezletilým, co a jak mají činiti, a zastupuje rodinu před úřady. Vnitřní práce domácí a jmenovitě rozdělování práce ženské má na starosti domaćice (hospodyně), obyčejně manželka starešinova, ale ne vždy.

Méně potěšitelný jest obraz, jenž podává se o postavení žen ve vesnicích. Ženy v rodině nejsou rovnoprávny s muži ani co do hospodářské stránky ani společenské. Žena nemá právo k majetku, majetek přísluší jen mužům, a ženám toliko právo ho užívati. Ženy nemají ani práva k dědictví, dokud jest jediného mužského potomka v rodině. Žena přisluhuje všem mužům v rodině, zouvá jim obuv, přináší oděv, umývá nohy, podává k stolu. Jsou-li v domě hosti, žena nesedá ke stolu, nýbrž jen přisluhuje. Nevěstě bylo by hanbou nazývati svého muže jmenem, na dlouho nemá proň jiného jmena než „on“. Vůbec platí žena za mladší všech zletilých mužů; mužům, byť i byli mladší, povinna jest přicházeti v ústrety a ničeho nečiniti jim na úkor. I v kostele mají ženy vyhrazeno zvláštní místo za místy pro muže. Podle nového zákona má sice dívka právo k jisté výbavě z domu, avšak ustanovení to příčí se národním obyčejům právním, podle nichž dcera nejen ničeho nedostávala z domu, ale musila býti ještě i vykupována. Důsledek nového toho zákona jeví se v hojném utíkání dívek za hochy, kterýmž takto nic nepřinášejí k ženitbě, čímž zákon se obchází. Značná jest otcovská moc na vesnicích nad dětmi a vztahuje se i na ženitbu a vdavky synů a dcer. Hoch a dívka často se ani neviděli ani nepoznali a dostávají se za sebe, po-

něvadž tak ustanovují rodiče. I tu však jest moc otcovská oproti dceři dalece důraznější než oproti synovi.

Náš spisovatel soudí však, že budoucnosť náleží toliko rodině prosté, sestávající pouze z rodičů a dítěte jako u nás. Pospolitosť majetku a práce, jak v selské složité rodině se jeví, podléhá nezbytně novým vlivům, jež osobnosti dávají co největší samostatnosť a vlastnictví větší pohyblivosť. Každému jednotlivci vrozena jest touha po největší co možná platnosti individuality, však domovní obec srbská veškerou individualitu potlačuje, podřizujíc ji svému celku. Za prospěšné pro hospodářské poměry srbské považuje prof. Karić, že rodinné obce neruší se náhle, nýbrž jen postupně přecházejí v prosté rodiny. Významné jest, že dělení se složitých obcí nabylo největších rozměrů v rovinatých, bohatších a zalidněnějších krajinách, kdežto v hornatých, chudších, od obcování s ostatním světem odloučenějších a na sebe odkázaných pevněji se uchovávají.

Časť věnovanou národním písním a hudebním nástrojům doplňuje Karić výhodně notami. Pojednáním o jazyku, národním duchu a vědomí zakončuje pak národopis srbského království.

L i d n a t o s ť a p o h y b o b y v a t e l s t v a tvoří o sobě zajímavou stať v díle Karićově. Při počtu 1,900·000 obyv. připadá na čtv. km. průměrem 39·1 obyv. Hustota obyvatelstva jest tudíž v Srbsku značnější než v Norsku (6.), Švédsku (10), Rusku (16), Černé Hoře (19), Bosně a Hercegovině (25), Turecku (26), Bulharsku a Řecku (31), Španělích (33) a menší než v Rumunsku (41) Rak. Uhersku (61), Francii (71), Německu (84), Italii (96), Anglii (112), Holandsku (124) a Belgii (187). Největší lidnatosť jest na dolní Moravě, kde přichází přes 70 obyv. na čtv. km., nejmenší v kraji Toplickém, 20. Vzrůst obyvatelstva jeví se čísly dosti značně; r. 1834 napočteno v Srbsku toliko 684.000 duší, r. 1860 již 1,100.000, r. 1870 pak 1,302.077, r. 1878 před připojením nového území 1,378.557 a po připojení r. 1880 1,700.272. Co do počtu sňatků manželských nalézá se Srbsko na prvním místě v Evropě. Průměrný počet sňatků obnáší na 1000 obyv. 11·4, kdežto po Srbsku přicházejí teprve Uhry s 10·2, Rusko s 9·9, Německo s 8.7, rakouské země 8.5, Anglie 8·2, Francie 7·9, Švýcary 7·5, Italie 7·5, Španěly 7·4, Belgie 7·3, Rumunsko 6·7 a Řecko 6·1. Počet narozených živých dítek na 1000 obyv. vzrůstá značně rok od roku, r. 1872 obnášel 39, r. 1880 41, r. 1884 49, průměrem za 25 let 43. Přichází tudíž Srbsko bnedle po Rusku, kde na tisíc obyvatelů rodí se ročně 50 živých dítek a rovná se Uhrám, kdežto v rak. zemích obnáší počet ten 39, v Anglii 35, v Rumunsku 30 a ve Francii toliko 26. Nepoměr jest však v pohlaví: počet mužů obnáší v Srbsku 672.019 čili 51·16 % a žen toliko 927.981 čili 48·84 %. Na 1000 mužů připadá tudíž v Srbsku 953 žen, kdežto v rak. zemích 1.047, v Rusku 1.018, ve Francii 1.008, v Belgii 1001. Za Srbskem co do počtu žen stojí ovšem Bosna a Hercegovina s 869 na tisíc mužů, Řecko s 906, Rumunsko s 944 a Bulharsko s 952 Počet úmrtí obnáší v Srbsku dle 20letého průměru 30·5 na 1000, tedy méně než v Chorvatsku (41·9), v Uhrách (37·5), Rusku (36·7) a rak. zemích (31·3) a více než v Německu (26·9), Francii (23·9), Belgii (23) Anglii (21.9) a Norsku (17).

Spis Karićův podává nám i zevrubný obraz osvěty v Srbsku a sice jak školství tak slovesnosti, umění a spolků, podniků a fondů k účelům osvěty zřízeným. Dále pojednává o veškerých oborech polního hospodářství, myslivosti, hornictví, průmyslu, obchodu, o peněžných ústavech, penězích, mírách a váhách v Srbsku. Poprve též objevuje se tu ve veřejnosti pojednání o historickém vývoji cest vodních a pozemních a pošt a telegrafů království Srbského.

Další oddíly věnovány jsou vzniku a základům státu srbského, dějinám Srbska, ústavě a ústavním úřadům srbským. Zevrubná pozornosť věnována jmenovitě rozdělení státních prací, státu a škole, státu a církvi, státu a soudnictví, vojenství, státnímu hospodářství, samosprávě a účinku státní a vládní organisace na celkový vývoj Srbska. Závěrek tvoří pak místopisná, kulturní a cestopisná líčení jednotlivých míst a krajin srbských.

Karićova „Srbija" jest kompendium, v němž složeny jsou veškeré potřebné vědomosti, týkající se země, národa a státu srbského. Jest to dílo bystrého ducha, jasné soudnosti a neobyčejné píle na základech moderních provedené. Slavistika získala v Karićovi novou vydatnou sílu, k níž můžeme sobě blahopřáti.

Vynikajícím dílem pro poznání přítomnosti i minulosti bulharské jest spis Konstantina Jirečka, professora všeob. dějepisu na universitě pražské: Cesty po Bulharsku, jenž před dvěma lety vyšel nákladem Matice české. Dr. K. Jireček byl si již získal jména nejchvalnějšího ve věcech jihoslovanských, jmenovitě bulharských. Jeho „Dějiny národa bulharského", vydané r. 1875, položily základ dějepisu bulharskému a vzbudily také pozornosť tak velkou ve světě vědeckém, že za nedlouho dožily se překladu německého, ruského a j., mezi Bulhary pak zjednaly mladému ještě tehda učenci jména nejsympathičtějšího. Podobně před tím, již r. 1870 vydaná „Bibliografie bulharská" ukázala, jak obrněn zevrubným studiem nastupuje K. Jireček vědeckou dráhu svou, a potom jeho monografie o Balkánském poloostrově, v nichž bystře a určitě řešil záhadné otázky a vyličoval důležité činitele v dějinách balkánských. Nejnovější dílo jeho, jež nyní také vyjde v zpracování německém, není cestopisem pouhým, nýbrž souborem všelikých vědomostí o Bulharsku severním a jižním doby nejnovější. K. Jireček — jak sám dokládá v předmluvě — byl bezprostředním svědkem rozvoje Bulharského knížectví a Východní Rumelie za prvních let jejich trvání. Nalézalť se po celých téměř pět let, od listopadu 1879 do září 1884, ve vynikajícím úřadě v knížectví bulharském jako generální sekretář ministerstva osvěty a jeden rok jako správce toho úřadu. Naděje na provedení podrobných vědeckých studií o zemi a jejím obyvatelstvu pohnula jej přijmouti úřad onen. Zběhlosť v jazyku, dřívější práce dějepisné, zeměpisné a literární o Balkánském poloostrově a vzácné jeho vlastnosti usnadnily mu provedení jeho nadějí. Za tím účelem mnohonásobně projezdil bulharské krajiny po obou stranách Balkánu a výsledek těchto cest podává právě ve spise tom.

Jak velké pozornosti spis tento došel za hranicemi, toho důkazem jsou četné vyňatky a posudky ve všech jazycích evropských. I v Athénách, ač Řekové nevraží na Bulhary, za své soupeře je považujíce, věnována zvláštní pozornosť Cestám Jirečkovým. Francouzský slavista Louis

Leger, známý i v kruzích širších svými pracemi o zemích slovanských, zmiňuje se v „Bibliothèque Universelle et Revue Suisse“ (Tome XLI) o Jirečkovi a jeho díle takto:

„Ve vědě jakož i v politice“ — praví — „panují dynastie. Roku 1826 uveřejnil Šafařík v Budíně „Dějiny jazyků a literatur slovanských“, v r. 1837 vyšel v Praze první díl jeho „Starožitností slovanských“, v r. 1842 jeho „Slovanský národopis“. Možno o Šafaříkovi říci, co pravil Voltaire o Montesquieu-ovi, když vyšel jeho „Duch zákonů“: Slovanský kmen ztratil své právní nároky, vy jste mu je nalezl a vrátil. Konstantin Jireček jest pak vnuk Šafaříkův. On učinil pro Bulharsko, co slavný jeho děd učinil pro celé Slovanstvo. Čech rodem, nyní professor na universitě pražské, zasvětil celý život svůj vědeckým studiím balkánského poloostrova. Otcem Jirečkovým jest Josef Jireček, slovutný učenec český, jenž 1871 byl ministrem vyučování v ministerstvu Hohenwartově, a strýcem jeho jest Hermenegild Jireček, jeden z největších znalců práva slovanského, jenž býval i učitelem kor. prince Rudolfa.“ Probíraje pak spisy Jirečkovy, lituje, že práce jeho nebyly dosud přeloženy do frančiny.

„Podniknouti takové cesty a podati jich popis“ — vykládá dále Louis Leger — „spojeno jest s počtem podmínek, jež u málo jen osob nalézáme. Úplná znalosť bulharštiny až do nejmenších jejích podřečí, všeliké vědomosti dějepisné, numismatické, archaeologické, neboť jde o to pod vrstvou nynějšího obyvatelstva bulharského objeviti národy nejstarší, o jejichž existenci svědčí texty, mince, mohyly a památky více méně zachovalé. Mimo to jest potřebí železného zdraví a neochabujícího zápalu mladistvého. Neboť v největší části Bulharska nelze dosud jinak cestovati než na koni neb na mulu; nikdy nejsi jist, že nalezneš lůžko; musíš býti zvyklý přespati na hromadách sena, ke stolu vziti za vděk kůrkou chleba a sklenkou vody, nabrané z nejbližšího pramene. Jinak mnohé končiny jsou dosud ohrožovány od loupežníků, cestovatel nemůže se jimi odvážiti, leda v průvodu četníků s rukou u spoušti revolveru neb karabiny. Prodchnut jsa šlechetným zápalem vědeckým, Jireček nedbal nijakých trampot a překonal všechny námahy.“

Dílo Jirečkovo (čítající 710 str. a mapku) rozpadá se v čtyři části: První věnuje končinám po obou stranách Balkánu a líčí v ní jmenovitě stará a nová sídelní města bulharská: Sofii a její okolí, Plovdiv, Trnovo, Ruščuk, dále Starou Zágoru, Kazanlyk, Gabrovo a Podunají. Líčení to měst, krajin a cest obsahuje mnoho nového, čím obohatil Jireček a rozšířil naše vědomosti neb poopravil chybné názory. Větší ještě měrou platí to o dalších třech částech. Druhá část obsahuje končiny horského pásma Sredne Gory a pak Rhodop. Třetí část seznamuje nás zevrubně s Bulharskem západním, s Trnskem, Breznikem, Radomirem, Kystendilem na hranicích makedonských, Osogovskými horami, Dupnicí, pohořím a posvátnými místy Rylu a Samokovem. Čtvrtá část věnována jest Černomoří. Zde nalézáme cesty do Jambolu, dolní Tundže, Slivna a Kotlu, Karnabadu a Aitosu, v zálivu Burgasském, Anchialu a Mesemvrie, Varny, Keliaky, Pravadie, Sumna a Preslavi.

Jos. J. Toužimský

O realismu uměleckém.

Napsal dr. O. Hostinský.

(Dokončení.)

Z příkladů právě uvedených a z úvah, které je předcházely, zajisté vysvítá zásadní oprávněnost idealismu. Avšak není-liž oprávněnost ta vlastně jen historická? T. j. neodpovídá-liž tvoření idealistické nižšímu stupni rozvoje umění, nyní již odbytému, poněvadž dosáhli jsme stupně vyššího, dokonalejšího, jenž více pravdy žádá a více jí také poskytuje? Historické postavení realismu a idealismu nechme ostatně stranou a povšimněme si myšlenky jiné, která tvoří pozadí otázek těch: běžíť při nich patrně především jiným o to, jaký všeobecný význam má věrnost obrazu pro umění. Umělecké tvoření, vycházející z vlastní idey umělcovy, přestalo by se lišiti podstatně jakožto idealistické od realistického, kdyby každá odchylka od konkrétního zjevu skutečného, každé zanedbání daných nebo každé vybásnění nových premiss příčilo se již pojmu umění, a kdyby každý obraz, jenž tvary předmětu svého nepodává nám s dokonalou pravdivostí, směl trpěn býti jakožto neobratný pokus jen potud, pokud umění nedovede si počínati lépe. Rozhledněmež se tedy po šíré říši umění, zda-li nenalezneme snad případy, v nichž umění nejen nesnaží se býti pravdivým, nýbrž s plným vědomím a z dobrých důvodů pravdivým býti přímo nechce a ani v budoucnosti — pokud alespoň tušiti můžeme — chtíti nebude.

V oboru výtvarném je veliká hojnost případů nejrozmanitějších, jež zahrnujeme společným názvem stilisování. Tvar stilisovaný úmyslně mění tvary předmětů a někdy velmi daleko, třeba až k nepodobnosti s nimi se rozchází, a to z příčin věcných, uměleckých. Pohled na ornamentální dekoraci, ať na monumentálním díle architektonickém, ať na drobném výrobku průmyslovém poučuje nás nejenom o možnosti, nýbrž namnoze i o nezbytnosti stilisace. Vzpomeňme si, jaký vliv na tvary lupenů, květů, plodů, postav lidských i zvířecích má materiál a technika, jichž umělec užívá. Při vyšívání, tkaní, mosaice nelze docíliti tak plynulých, pružných a jemně oživených linií, jako při kresbě nebo malbě, a tentýž tvar ornamentální zcela jinak vymodeluje se z podajné hlíny hrnčířské, která se pak pálí, nežli se vytesá z tvrdého mramoru nebo z ještě tvrdší žuly, a zcela jinak vychází z ruky řezbářovy nežli z dílny kovářské. A bez odporu také to jest jakousi pravdomluvností uměleckou, když tvary původ svůj materiální i technický nezapírají, nýbrž zřetelně a bez ostychu se k němu hlásí, kdežto naopak přímo lží mohli bychom nazvati každé opičení se po hmotě cizí a po způsobu zpracování jiném. Ze všelikých zvláštností a nedostatků materiálu i techniky těží umění tím, že dostává se mu nepřehledné rozmanitosti tvarů v nejjemnějších odstínech a odrůdách; stilisace jeví se nám tudíž hned zde jako neocenitelné obohacení prostředků uměleckých, nikoliv jako nutné zlo. Záliba na pravidelnosti a leposti tvarů jest dalším pramenem jejich umě-

lého upravování ne méně důležitým, i má zajisté zejména tam plné právo své, kde jedná se o ozdobu; geometrické stilisování bylinných motivů tudíž takořka nerozlučně spojeno je s pojmem architektury. K tomu přistupují pak ještě různé ohledy na stejnoměrné vyplnění daného prostoru (na př. štítu nebo mince heraldickým zvířetem), na zachování plochy (jejíž prolomení výzdobou dokonale plastickou bylo by zapřením jí a proto opět lhaním), na účel předmětu (pící sklenice může přijmouti formu květu jen tenkráte, je-li důkladně stilisovaná) atd.

Avšak mýlil by se velice, kdo by stilisování hledal a připouštěl jen v ornamentice, ale v malířství a sochařství je upíral a zapovídal. I zde na materiálu a technice velmi mnoho záleží. Představme si, že by tentýž umělec tutéž věc, třeba krajinu, maloval jednou olejovými barvami, pak akvarelovými, pak zase al fresko nebo pastelem, dále že by ji kreslil pérem, tužkou, uhlem, že by ji provedl různými manýrami ryteckými a na konec třeba i mosaikou nebo intarsií; každý z těchto obrazů bude míti své zvláštnosti, jimiž podstatně liší se od ostatních: tvary i barvy skal, stromů, oblaků jsou stilisovány — slova toho zajisté právem zde smíme užiti — zvláštní povahou prostředků malířských a kreslířských. Není to jinak, nežli při psaní: péro a papír, jimž nejsme zvyklí, vždy mají vliv nějaký na tvary liter, ba někdy mění je tou měrou, že nelze na první pohled poznati ruku jinak snad dobře známou. A jako při ornamentu i při obrazu a rytině sluší poznamenati, že ona různost není nedostatkem umění, nýbrž naopak pramenem bohatství jeho, že tudíž akvarelem napodobiti malbu olejovou nebo pastel, a tužkou zase uhel, péro nebo rydlo, jest věcí docela bezdůvodnou, nerozumnou. Z toho pak, že každá technika je jiná, nezbytně ovšem plyne, že více nebo méně odchyluje se od skutečnosti, která přece jest pouze jedna. Kdybychom na př. nějakou větev rozličným způsobem malovanou nebo kreslenou zvětšili tak, aby rozměry svými rovnala se větvi skutečné, shledali bychom, že podobnost obrazu je velmi nedokonalá: ve většině případů nezahlédli bychom ani listů na ní, nýbrž pouze skupinu všelikých beztvarných skvrn a čar, která sice celkovým uspořádáním svým je snad velice charakteristická, ale v detailech pranic společného nemá s lupeny a jinými částmi větve. Vždyť již kresba sama svou podstatou je stilisací: obrysů jakožto viditelných čar určité šířky a barvy ve skutečnosti vůbec není, nýbrž toliko hranic mezi barvami, světly a stíny. Každý ostatně ví, že illuse mizí, když na malbu nebo kresbu díváme se zvětšujícím sklem, a o velikém rozdílu mezi drobnými tvary, jež nám podává jednak umění, jednak skutečnost, snadně přesvědčí se nejlépe, když vedle uměleckého díla položí fotografii přírody. Byli sice již a jsou dosud malíři, kteří pracují pomocí drobnohledu — ale to nebude tuším nikdo činiti všeobecným zákonem uměleckým; bez toho umění touto cestou blíží se sice přírodě, ale přece podrobností jejích nikterak nedosahuje úplně, a obraz mikroskopický pravou uměleckou hodnotu svou zajisté má zcela odjinud, než-li z pouhé píle a vytrvalosti práce takové.

Avšak nejenom drobné detaily pokulhávají za přírodou, také velké rysy obrazu na mnoze nemohou býti než nesprávné. Perspektivu totiž jen uvnitř jistých mezí prováděti lze přísně a důsledně. Podobizna jedno-

tlivá na př., vůbec obraz představující jedinou toliko postavu lidskou, může býti perspektivně bezvadným; za to již zobrazení více lidí, vedle sebe v pravidelné řadě stojících a přímo z obrazu ven hledících, způsobuje obtíže. Malíř arci neváhá a všechny tváře kreslí plně z předu — jinak ani nemůže si pomoci; ve skutečnosti však divák jen toho, jenž stojí právě před ním, vidí plně z předu, ostatní pak, čím dále jsou v řadě na pravo nebo na levo, tím více ukazují se mu se strany, tak že en face postavy prostřední nenáhle přechází v poloviční profil, i když řada není příliš dlouhá. Dále malíř zajisté všechny tváře učiní stejně široké, šikmým pohledem však na kraje obrazu zužuje se perspektivně šířka obličejů tam zobrazených, tak že, kdyby s téhož stanoviska měly se diváku zdáti všechny stejně širokými (jak by vlastně slušelo), nezbývalo by nic jiného, nežli kresliti je čím dále ke kraji tím širší, a to při nezměněné výšce, tak že by povstávaly hotové karikatury. Proto větší figurální obraz nemůže býti perspektivně dokonalý, nemůže činiti dojem naprosto tentýž, jako pohled na podobnou skupinu v přírodě, dílo malířovo je odkázáno na konvenci, t. j. na jakýs takýs kompromiss mezi různými nesrovnatelnými požadavky perspektivy: celek rozvržen je tak, jak by se nám asi s jediného bodu jevil, jednotlivé postavy však malovány jsou tak, jako kdybychom stáli přímo před tou částí obrazu, která nám je předvádí, tak že možno říci, že každá lidská postava (a krom toho i leckterý jiný detail) má pro sebe zvláštní oční bod. Z těchto příčin rozsáhlejší figurální malba netoliko připouští, ale přímo žádá sobě, aby divák nesetrval na jediném stanovišti, nýbrž různé části její s různých stanovišť pozoroval a oceňoval; vždyť také malíř celý obraz nemaloval nehybně stoje na místě jediném, nýbrž postupem práce postupoval sám od postavy k postavě, a divák zajisté musí hleděti na dílo jeho odtud, odkud byl umělec na ně se díval při práci. Celý výklad ten objasní snad jedna poznámka: dokonalé plastičnosti, t. j. úplné správnosti perspektivní, nelze docíliti obrazem na rovině malovaným a zároveň více divákům přístupným, nýbrž toliko — panoramem, na jehož plochu divák vždy hledí alespoň přibližně z téže vzdálenosti a směrem kolmým. Panorama dokonalosti naprosté předpokládalo by arci vnitřní plochu ne válcovou, nýbrž kulovou, a krom toho přece jenom zase — jediného diváka.

To, co zde řečeno bylo o tvarech, platí též o barvách, světle a stínu. Ani ony nemohou býti naveskrz těmitéž v umění, jako v přírodě. Nehledě totiž ani k nedostatečnosti barviv, kterou pokračující průmysl arci neustále obmezuje, jest osvětlení v přírodě docela jiné než osvětlení díla uměleckého, a na osvětlení do jisté míry zajisté závisí i barva, ba nedá se od něho ani odloučiti. Malba sice chce býti umístěna v dostatečném světle, ale — z pravidla alespoň — nikoli v přímém světle slunečním. Proto ani nejskvělejší tony její nemohou se rovnati světlům, jež spatřujeme ve skutečnosti na výsluní, ani nejtemnější barvy její hloubce stínů přirozených. Jinými slovy: z veliké stupnice tonů od jasu slunečního až do čiré tmy má malíř v moci své toliko jednu a to nevelkou část, obyčejně od obou krajností stejně vzdálenou, tudíž asi ze středu vyňatou, a všechna skvělost světel i temnost stínů je tudíž na díle jeho pouze relativní. Ne barvy a světla samotná podává nám tak,

jak v přírodě se opravdu vyskytují, nýbrž toliko jejich poměry; proto třeba i tužková kresba na přišedivělém papíře může dosti dobře charakterisovati polední slunce italské, ačkoliv stupnice světel, jíž zde užito, je věru minimální. K této relativnosti barev a světel poukázal již L. B. Alberti, slavný umělec a theoretik patnáctého století.

Sochařství zdá se v příčině té míti velikou výhodu naproti malířství tím, že jako skutečnost podává nám tvary tělesné, neredukujíc je na pouhý plošný obraz jejich, a že cokoliv na dílech jeho je světla nebo stínu, je skutečným, přirozeným světlem a stínem, ne umělým jeho naznačením. Ale i zde má technika sebe raffinovanější své konce. Chci zde připomenouti jedinou toliko věc: vlas a vous nelze podati jinak, nežli stilisovaný, ovšem různě dle různých materiálů, jednou více, podruhé méně, ale vždy přece stilisovaný, od tuhé přísnosti soch egyptských a reliefů assyrských až do volné lehkosti moderních podobizen realistických. Známo jest, že na př. jemný řídký vous, jímž prosvitá kůže, v plastice pozbývá svého zvláštního rázu, an stává se neprůhledně těžkým, tudíž tam, kde je přímo charakteristickým znakem tváře, činí dokonalou podobnost portretní nemožnou.

Z poměru mezi architekturou na jedné straně a malířstvím nebo sochařstvím na druhé plynou požadavky obdobné k těm, jež znamenali jsme již při ornamentice. Místo, jež stavba vykazuje malbám a sochám, musí se vyplniti, plocha nesmí se ničiti, na barvách a liniích, ba na celé komposici obrazů a plastických skupin žádáme co možná největší shody s daným okolím architektonickým, slovem: malířství a sochařství právě na vrcholu svém, v díle monumentálním, jakožto významná dekorace podřizuje se architektuře a dle ní se stilisuje. Že pak nezbytné stilisování to může se octnouti ve sporu se snahou po věrném zobrazení skutečnosti, a že v případech takových i největší mistři obětují tuto poslední snahu jemnému smyslu pro slohovou harmonii celku, o tom poučují nás dějiny umění všech dob věru dostatečně.

Není to však vždy jenom obmezenost prostředků technických nebo zevnější vliv nějaký, jemuž umělec vymknouti se nemůže, co nutí ho k odchylkám od skutečnosti. Někdy věc sama toho žádá, a sice tak neuprosně, že podvoluje se i umělec takový, jenž jinak ve všem vyhledává nelíčenou pravdu. Jen jeden příklad. Na ulici něco se přihodilo, lidé se sbíhají a tvoří brzo neproniknutelný kruh okolo něčeho, co nevidíme. Je to obrázek městské zvědavosti, který genristu zajisté může lákati. Ale také jen obraz zvědavosti; vidíme před sebou pouze diváky, ne to, nač se dívají, a tak bylo by tomu i tenkráte, kdyby snad na některé tváři divácké objevila se stopa soucitu. Avšak dejme tomu, že umělec sám též je zvědavý, že přistoupí blíže a prodere se všetečným kruhem, až spatří, co shluknutí to způsobilo. Chuďas vzezření zbědovaného klesl vysílen na zem — snad dokonce umírá hlady! Muž z lidu, jenž patrně bídu takovou zná z vlastní zkušenosti, poskytuje mu první pomoc; ostatní, kteří shrnuli se kolem nich, pohlížejí na výjev ten s nejrozmanitějším výrazem v tváři, od upřímné soustrasti k činnému přispění hotové až do tupé lhostejnosti. Pohled ten dojal malíře, zdá se mu býti vděčným motivem pro genrový obraz, jenž by však nechtěl baviti předvede-

ním pouhé všetečnosti a zvědavosti měšťácké, někdy přímo komické, nýbrž naopak vzbuditi živý soucit s trpící chudinou; avšak co má obraz ten představovati? Patrně ne záda zevlujících, jak se jeví kolemjdoucímu, ale také ne to, co spatřil malíř s ptačí perspektivy, když se byl prodral hustým davem a ležícího ubožáka měl právě před nohama; i nezbývá mu, než udělati to, co by v podobném případě učinil režisér divadelní, totiž prolomiti uzavřený kruh diváků tak, aby na hlavní skupinu bylo viděti. Úvaha, že ve skutečnosti zvědavý lid nikdy nebude se tlačiti na třech stranách, dokud na čtvrté jen trochu místa zbývá k volnému přístupu, zajisté překonána bude prostým pomyšlením na to, že každý zobrazený předmět především jiným chce býti — viděn.

Dotkl jsem se divadla. Že scénický obraz řídí se celkem zákony umění výtvarného, samo sebou se rozumí, a jen pohyblivostí svou liší se od obrazu malovaného. Proto nikdy ani herec ani režisér nesmějí zapomenouti, že skupina na jevišti přístupna je diváku toliko s jedné strany, a musí s tím počítati, arci vždy tak, aby úmyslnost nebyla zjevna; v tom spočívá jejich umělecký takt. Případ onomu vzhledem k malířství právě vylíčenému podobný, ba vlastně s ním totožný nalézáme ve známé scéně smrtelně poraněného Valentina v Göthově „Faustu". Básník sám v poznámce scénické praví sice výslovně: „Všichni ho obstoupí" — ale který režisér chtěl by doslovným vyplněním příkazu toho zakrývati umírajícího Valentina i s Markétou a Martou zrakům obecenstva? —

Zdálo by se, že básnictví, jehož prostředkem technickým jest mluva lidská, nezná pout a mezí při svém zobrazování. A přece i ono musí se odchylovati od skutečnosti, musí stilisovati z rozmanitých důvodů nezbytných. Pravda, že románopisec nebo dokonce dramatik nemůže nám přednésti každou rozmluvu v plném a věrném znění tak, jak nalezl ji ve skutečnosti, je věru již všední frasí, ale proto nepřestává býti pravdou: jenom za námitku proti realismu nemělo by se jí užívati. Každý básník z hovoru, jenž není z předu již promyšlen a s diplomatickou ostražitostí veden, vybírá si především to, co patří k věci, a všeho ostatního jen potud si všímá, pokud charakterisuje to osoby nebo situaci; a výběr ten ovšem pořádá si tak, aby přirozenému běhu myšlenek a citů odpovídal docela nenuceně. On tedy jaksi sráží hovory jednajících osob, jako vůbec sráží i celý děj a jeho motivy. Oč dojem slovesného podání pokulhává za dojmem skutečnosti, to snaží se básník nahraditi soustředěním uměleckých prostředků a plynoucí z toho větší působivostí jejich.

Ostatně již zevnější forma všedních hovorů přesné podání jich namnoze činívá nemožným. Rozumný spisovatel co možná bude se vyhýbati nedbalostem a nesprávnostem, jichž nezřídka i ten, kdo jinak velmi dobře umí mluviti, dopouští se mezi rozpravou intimní, při níž výhradně obsahem slov svých je zaměstnán a na formu výrazu ani nevzpomíná. Pod hlubokým dojmem vážného děje skutečného snadně potlačíme účinek nějaké chyby gramatické nebo syntaktické, jakožto malichernost pouhou; ale v díle uměleckém právě tato malichernost slovesná je věcí skutečnou, kdežto děj sebe živěji vylíčený a třeba i na jevišti hraný koná se vlastně přece jenom ve fantasii naší, může tudíž pokleskem takovým snadno propadnouti směšnosti. Z toho arci neplyne nikterak, že by dialog románu

nebo dramatu musil vždy projíti brusem jazyka spisovného. Jsouť zajisté případy, v nichž i chyba může býti prostředkem charakteristiky, a pro případy takové musí míti spisovatel volné ruce; avšak dobrému stilistovi, jenž umí nám podati mluvu nedbalou, prostonárodní, třeba i sprostou tak, aby neurážela zbytečně pravidel jazykových a zůstala přece tím, čím býti má, postačí nejmenší míra této volnosti, k jejímuž zneužívání arci zejmena nižší obor komický zhusta svádí. S různými odstíny správnosti a plynnosti toho, co jednající osoby v románu nebo v dramatě mluví, má se to asi podobně, jako s různými stupni světla a stínu na malbě: neběží o dokonalou shodu se skutečností v jednotlivostech, nýbrž o zachování charakteristického poměru, po případě i kontrastu mezi nimi. I zde činí se platnou ona Albertim vytknutá relativnost pravdy umělecké.

Samo sebou rozumí se, že tyto poznámky týkají se jenom řečí jednajících osob, a nikoliv toho, co praví spisovatel jménem svým. V lyrice a v popisných nebo referujících částech eposu mluvou svou charakterisuje básník sám sebe, je za přesnost a veškerou formu výrazu svého zodpovědný do té míry, kterou žádati smíme na člověku intelligentním a vzdělaném, jenž to, co praví, také uvážil A s tohoto stanoviska pohlížeti musíme i na verš, jenž není ničím jiným, nežli mluvou dle esthetických pravidel, zvláště rhythmických, stilisovanou. Někdy vytýká se realismu, že, chce-li býti důsledným, musí vzdáti se verše a rýmu, poněvadž prý lidé ve skutečnosti tak nemluví. Zde však sluší činiti rozdíl mezi vlastními slovy básníkovými, jimiž tlumočí své city, své názory, své myšlenky, a oněmi řečmi cizími, jež nám podává toliko co věrný zpravodaj. Proto v lyrice nemůže býti nejmenší pochybnosti o oprávněnosti verše a všech ostatních příkras básnických ani při směru jinak co nejrozhodněji realistickém. Neboť způsob, jakým se vyjadřuje, smí si každý umělec zajisté voliti dle libosti, a může to býti třeba i způsob nejuměleji stilisovaný; vždyť báseň lyrická — alespoň z pravidla — nechce býti obrazem, nýbrž pouhým uměleckým odleskem skutečnosti a tudíž ani poetická dikce lyrikova nikterak nemusí se krýti s hovory jeho ve všedním životě: ba často svěřuje se verši to, co mimo formu básnickou vůbec by se ani nevyslovilo. Naopak zase je zřejmo, že v dramatu důsledně realistickém není místa pro verš a rým; zde slova nejsou uměleckým prostředkem, jako v lyrice, nýbrž přímo předmětem zobrazeným. Epos pak je v příčině té polem kompromissů a konvencí. Román veršovaný, v němž uvádí se mnoho řečí přímých, opouští formou svou již ono stanovisko výlučně realistické, které zaujmouti může toliko román prosou psaný; čím více však řeči přímé ustupují vlastnímu vypravování a popisu, tím méně ovšem platí verš a rým.

Ještě jedné věci dotknu se zde alespoň slovem. Stroupežnického malé historické hry, zejména „Zvíkovský rarášek“ a „Paní mincmistrová“, obecně chválí se pro šťastně postižený kolorit doby, a nemálo k tomu přispívá i pečlivé napodobení tehdejšího způsobu mluvení. Nechme stranou otázku, zda-li ve všedním životě vždycky mluvilo se tak, jak psávaly se listiny a dopisy, jak zapisovali si i Dačičtí své paměti; tolik je jisto, ony hry Stroupežnického odchylkami svými od mo-

derní češtiny nabyly zvláštní rázovitosti. Ale máme právo učiniti ze zajímavého, třeba zdařeného experimentu toho pravidlo všeobecné a říci: historické osoby mají na jevišti mluviti vždy tak, jak mluvívaly za živa? Zajisté že nemáme. Karel IV. ve Vrchlického „Noci na Karlštýně" musil by na př. mluviti po staročesku nebo po latinsku a po německu, ale Petr, král cyperský a jeruzalemský, rozprávěl by pak s bavorským vévodou Štěpánem zajisté některým jiným jazykem cizím, slovem: octnuli bychom se v mnohojazyčných archaismech, které by se v historickém románu dovršily ještě moderní češtinou vypravovatelovou; každý překlad dramatu nebo románu do jazyka jiného musil by se ovšem důsledně považovati za pošetilost. Takových absurdností netřeba se báti; ale o oprávněnosti dvou nebo více různých jazyků vzhledem k látkám čerpaným z přítomného života mohl by býti spor, a na straně realistické našla by snad obhájců. Avšak nemyslím, že kdy na to dojde, aby mnohojazyčnost básníkova, hercova i divákova (nebo čtenářova) stala se vážným požadavkem realismu všude tam, kde skutečnost jediným jazykem se neobmezuje. Patrně ani v zemích se smíšeným obyvatelstvem nebude se dvoujazyčný dialog bráti za nic jiného nežli za vzácnou výjimku a zvláštnost, jejíž pravým důvodem spíše nežli snaha po pravdivosti bude nějaká tendence humoristická nebo satirická, ať již jemnější veseloherní, jako v Lessingově „Minna von Barnhelm", nebo hrubší fraškovitá, jako v Štěpánkově „Čechu a Němci".

* * *

Jsou to věci zajisté každému dostatečně, snad až příliš známé, k nimž obrátil jsem zde pozornost čtenářovu, i nebylo by nesnadno, počet pozorování těch třeba zdvojnásobiti; ale rozhledu takového je potřebí, aby náležitě proniklo přesvědčení o těchto zásadách: naprosto věrné zobrazování skutečnosti, čili, jak starší terminus zní, „napodobování přírody" nikterak není nejvyšším principem tvoření uměleckého, ba naopak umění bez stilisování, ovšem velice různého co do míry a způsobu, vlastně ani obejíti se nemůže, a toto oboje platí ovšem i o umění realistickém.

Velmi často mluví se o realismu tak, jako kdyby jedinou starostí jeho byla otrocká věrnost obrazu a jedinou prací jeho pouhé mechanické fotografování nebo fonografování. Takový názor je však nad míru povrchní; neboť poznali jsme, jak rozmanitě obmezuje se naprostá věrnost obrazu stilisováním, kterého nezbytně vymáhá zvláštní povaha prostředků uměleckých a leckterý jiný ještě zřetel, jemuž realistické umění právě tak jest podrobeno, jako všechno ostatní. Kdyby umělci realistovi neběželo o nic jiného, nežli o napodobení skutečnosti co možná nejvěrnější, a kdyby hodnota díla uměleckého spočívala jediné v jeho pravdivosti, pak předmět nejnudnější a nejhnusnější byl by stejně vítán, jako nejpoutavější a nejlahodnější, kus rouchové studie nebo nějaký podřízený detail přírodní vážil by zrovna tolik, jako sebe promyšlenější obraz historický nebo sebe zajímavější krajina, a podobizna mohla by se malo-

vati třeba ze zadu — vždyť také poznáváme své přátele, jdeme-li za nimi.* Avšak ani realistovi nemůže býti lhostejno, co zobrazuje; jako na každém rozumném člověku, i na něm žádáme, aby jednal z důvodů rozumných, a to hned při volbě předmětu. To, co nám malíř vyobrazuje nebo básník vypravuje, zajisté ho zajímalo a poutalo z jakýchkoliv příčin, a on předpokládá, že z těchže příčin bude to zajímati a poutati také nás. Nechceme-li všechno umělecké tvoření degradovati na pouhé ješitné virtuosství, nesmíme ve volbě předmětu spatřovati bezvýznamnou hru slepé náhody, nýbrž uvědomělý, vážný čin. Motivy volby té mohou býti arci nejrůznější, od esthetické záliby na působivém detailu až k hlubokému přesvědčeni o mravním a společenském významu zjevu některého — ale bez motivů, a sice takových, jež umělec a člověk může zodpovídati, nelze si ji představiti. Tedy ne svrchovaná věrnost v napodobování čehokoliv jest vlastním účelem uměleckého tvoření realistického, nýbrž podání určitého předmětu, a to ovšem podání jednak správné, věcně pravdivé, jednak zřetelné a jasné, intensivně působivé; o toto poslední běží zejména při díle básnickém, jež pozornost čtenářovu nebo posluchačovu zajisté musí poutati tak, aby dočetl nebo vyslechl je celé. A že zřetelnosti a intensivnosti dojmu musí se uměle napomáhati tou měrou, kterou nedostatečnost uměleckých prostředků dokonalou pravdivost věcnou činí nedostižnou, bylo mimochodem již naznačeno.

Proto, kdykoliv mluví se o stilisaci jakožto protivě realismu uměleckého, nemůže tím býti míněna každá odchylka od skutečnosti, zejmena ne taková, kterou vnucují umělci činitelé nezměnitelní a nevyhnutelní, jako materiál, technika, způsob vnímání a po případě i provozování jeho díla. Jen ta stilisace a ta míra její, která docela závisí na vůli umělcově, pro kterou sice může, ale nemusí se umělec rozhodnouti, skutečně nesnáši se s přísným a důsledným realismem; sem patři zajisté i geometrická úprava ornamentů bylinných, ačkoliv podřízenost výzdoby celku architektonickému zjevně jí žádá: neboť nehledě k této souvislosti s uměním stavitelským, tedy se stanoviska čistě malířského nebo čistě sochařského, bylo by na př. dokonale realistické zobrazení ratolesti s květy a plody (ovšem v mezích prostředků daných) právě tak možné a oprávněné, jako podání téhož motivu nejpřísněji stilisované. A podobně má se to i s toho druhu stilisací, již poznali jsme v uměleckém tvoření idealistickém. Dle analogie totiž s různými stilistickými odchylkami od skutečnosti, o nichž s hora bylo jednáno, smíme říci, že také idealisování je vlastně stilisací, a sice stilisací ve službě idey. Či měla by snad umělcova ideální představa o světě a jeho jednotlivých zjevech menší právo na podajnost nahodilé skutečnosti, nežli

* Netřeba mi snad ohrazovati se zde proti domnění, že výrokem tím zneuznávám uměleckou hodnotu skizz a studií. Avšak musím dodati, že rozdíl mezi těmito posledními a celým, hotovým dílem, k němuž jsou toliko průpravou a pomůckou, není pouze kvantitativní, nezakládá se jenom na větší bohatosti celku u přirovnání k části, nýbrž především týká se samostatnosti a uzavřenosti díla uměleckého. Je-li skizza nebo studie úryvkovitá, spočívá hodnota její především v tom, že svědčí o umělcově technice, předvádí-li nám však celek nějaký, třeba sebe menší a sebe zběžněji načrtnutý, dlužno považovati ji za umělecké dílo samostatné.

na př. fysikální a optické zvláštnosti barev, měkkost a pružnost štětce a zrno papíru při akvarelu, nebo zase záliba na pravidelnosti měřických tvarů při ornamentu? Výtvarné umění všech dob a všech národů poskytuje nám doklady toho, jak zejména idey náboženské a filosofické vedly k hrubšímu nebo k jemnějšímu přetváření zjevů a dějů přirozených, k patrnějším nebo skrytějším odchylkám od skutečnosti. Od symbolismu staroegyptského, jenž ideální spojení svrchované mohutnosti tělesné a duševní znázornil postavou sfingy, lvem to s lidskou hlavou, nepřehledná řada vede nás až k Michelangelovi, jehož Pietà panenství Matky Boží naznačuje mladistvým vzezřením, s věkem mrtvého syna na klíně jejím spočívajícího ovšem se neshodujícím, nebo k Raffaelovi, na jehož Disputě, Škole athénské, Parnassu setkaly se osobnosti v životě kdysi o celá století, ba o tisíciletí od sebe vzdálené.*

* * *

Hleděl jsem s počátku vyvraceti všeliké běžné předsudky proti realismu uměleckému a poukázáním k jeho pravé podstatě esthetické doводiti i jeho oprávněnost. Avšak základ tvoření realistického je tak přirozený, tak samozřejmý, že hrozilo nám zase nebezpečí s druhé strany: jednostrannost proti idealismu předpojatá. I bylo potřebí, zkoumati nestranně také oprávněnost tvoření idealistického, a jakožto konečný výsledek všech těchto úvah objevuje se nám nepopiratelná zásadní rovnoprávnost realismu a idealismu. Avšak přes tuto rovnoprávnost shledali jsme mezi oběma směry také zásadní protivu, zjevný spor, jenž hlasitého výrazu docházi v přítomném ruchu uměleckém a literárním. Jak představíme si tedy vzájemný poměr jejich in praxi, vzhledem k tomu, čeho kritika žádá na umělci a umělec zase na kritice? Či nebylo by snad vůbec ani možno, nalézti stanovisko nějaké, odkud by se důležitá záhada ta dala řešiti?

Především mějme na mysli toto: ani idealismus ani realismus není principem umění nejvyšším, všeobecným, jímž by veškerá podstata tvoření uměleckého byla úplně vyměřena a vyčerpána. Známe případy, v nichž o pravém realismu nemůže býti ani řeči, jako stilisovaný ornament bylinný nebo podání báje nevázanou fantasií zplozené, a opět jiné, v nichž naopak vláda realismu nepotřebuje uznávati mezí jiných, než ty, které klade mu nezměnitelná povaha prostředků uměleckých, jako podobiznu nebo román vyličující vlastní životní zkušenosti básníkovy; a přece ani zde ani tam nepochybujeme v nejmenším o plné oprávněnosti jejich. Jsouť realismus a idealismus toliko principy slohovými, které mohou býti za různých okolností různé, které během dějin rozmanitě se střídají, druhdy však i současně se vyskytují vedle sebe, které tudíž o vládu v říši umění ode dávna se dělily a navždy děliti se budou, nevylučujíce ani kompromissy jakožto stupně přechodní.

---

* Zde budiž alespoň mimochodem poukázáno k tomu, že také karikatura vlastní povahou svou jest výtvorem idealistickým, ana myšlenku svou vůdčí vyjadřuje nejsmělejším přetvořením skutečnosti.

Esthetice záleží především zajisté na tom, zdali vůbec je možno, určiti mezi oběma jakousi demarkační čáru, a pak ovšem i na zásadách, dle kterých čára ta stanoviti se má. Z odpovědí, které na otázky ty se dávají, zaznamenati chci zde dvě nejznámější. Obě pocházejí patrně ze snahy za nynějších rozrušených poměrů uměleckých velmi pochopitelné a přirozené, zjednati ne-li smír, tož alespoň snesitelný modus vivendi mezi spornými stranami; nezdá se mi však, že jsou způsobilé ke konečnému rozřešení záhady té. První přimlouvá se za „zlatou střední cestu“, která i realismus i idealismus odvrátiti má prý od posledních důsledků, od tak zvaných bezohledných přílišností a krajností. Proto radí se k mírnosti, na obou směrech žádají se ústupky, jimiž by jak idealismus tak realismus pozbyly své příkrosti a pokud možná navzájem se sbližovaly, ba snad dokonce i „pronikaly“, a tak jakousi synthesou jich — ideálním realismem nebo reálním idealismem — spor byl uklizen. Zní to zajisté velmi pěkně a svůdně, ozývá-li se i mezi zápasícími stranami uměleckými ono rozumné heslo starořecké: Ničeho přes příliš! Ale nastává otázka jiná: zda-li vůbec smíme se na podobné stanovisko rozhodčí stavěti? Dle informací svých o pravé podstatě realismu a idealismu neshledáme přece střední cestu již v tom, když se upustí od toho, co obecný předsudek nazývá „krajnostmi“. Realismus nemá prý vyhledávati šeredna, nemá kochati se v něm; toť pravda, ale činí-li to některý umělec naturalista, neplyne z toho ještě, že by to bylo podstatou realismu samotného, ten neleká se sice šeredna a zla, nevyhýbá se mu, ale také ho nevyhledává, nepěstuje výhradně. Idealismus pak nemá prý bíti v tvář pravdě svévolným nedbáním zákonů přírodních a zkušeností historických; toť opět pravda, ale činí-li to některý umělec idealista, neplyne z toho ještě, že by to bylo podstatou idealismu samotného; ten nikterak nevyžaduje svévolné nesprávnosti, nýbrž naopak připouští odchylku od skutečnosti jen tenkráte, je-li k tomu důvod — arci se stanoviska jeho — dostatečný. Je tudíž patrno, že pouhým odmítáním nevkusu a nesprávnosti, jež psáti sluší na vrub ne esthetickým směrům, o něž jde, nýbrž jednotlivým umělcům, nic není ještě rozhodnuto o poměru mezi realismem a idealismem; ty oba mohou i bez oněch chyb dospěti k posledním koncům svým, t. j. k důslednému, plnému provedení zásad svých. Avšak uznáváme-li vůbec zásady ty oprávněnými, nemůžeme jinak, než připouštěti i oprávněnost jejich důsledků; a zavrhovati každé dovršení ať realistického, ať idealistického tvoření uměleckého již a priori, jednou pro vždy, tak že by se nikdy ani ten ani onen princip slohový nesměl osvědčiti nezkráceně a nezkaleně — to neznamenalo by věru nic jiného, než oprávněnost jejich popírati. Vždyť každý princip slohový reguluje se sám, a ve své působnosti může býti obmezován nanejvýš takovými pravidly uměleckými, která, nezbytně plynouce z pojmu umění samotného, mají platnost všeobecnou, nikoli však druhým nějakým principem slohovým, jenž má podmínky a základy docela jiné, snad i opičné. A že s tím, co víme o poměru mezi idealismem a realismem, o východisku a směru obou, dokonce nesnáší se odporučování jakéhosi bodu indifferenčního, v němž realismus přestal by býti realismem a idealismus idealismem, je tušim na bíle dni. Nebudeme tudíž ani hospodskému

genru Brouwerovu vytýkati, že sedláci jeho nejsou dost uhlazení a že nechovají se dost slušně, ani Zolovu „Germinalu“, že neposkytuje nám utěšenějšího obrazu života a mravů dělnických, jako Raffaela nebudeme kárati proto, že na „Škole athénské“ proti vší chronologii Pythagoru, Aristotela, Ptolomaea, a dokonce i středověkého učence arabského staví vedle sebe, jako by byli současníky, nebo Sofoklea, že dle slov Aristotelových předvádí nám lidi lepši nežli jsou ve skutečnosti. Naopak, budeme tomu povděčni, že onde nelíčené pravdě, zde pak vznešeným myšlenkám dopřáno rozvíjeti se volně, že jmenovaní mistři nedali se svésti laciným zlatem oné střední cesty. Arci jsou i hojná umělecká díla taková, v nichž protiva obou směrů nikterak nebije do očí, a právě ta mívají pro sebe kruhy obecenstva tím širší. Avšak běží-li zde o výtvory skutečné hodnoty umělecké, shledáme zajisté, že příčinou toho není slevování s požadavků pravdy, nebo ubývání ideálnosti, nýbrž prostě zvláštní povaha daného úkolu uměleckého. Tak na př. Raffael přese všechen idealismus svůj mohl, ba musil Pavla, kážícího v Athénách, zobraziti mnohem reálněji než ono vybájené shromáždění vynikajících myslitelů starověkých, jako s druhé strany zase realista Turgeněv ve svých „Jarních vodách“ s předmětu svého nesměl setříti poesii mládí. A opět jiná skupina znamenitých děl uměleckých, stojících více méně uprostřed mezi realismem a idealismem naprostým, nevyniká oslabením a ochabnutím těchto principů slohových, nýbrž kombinuje oba, tak že v různých částech celku nebo na různých stránkách jeho buď toho buď onoho užívá, a to snad s největší rozhodností. Vzpomeňme si na pohádku, která jako celek bývá nejsmělejší hrou bezuzdné fantasie, nelekající se ani sebe křiklavějších pravděnepodobností a nemožností, při tom však základní ideu svou, jasně a důtklivě vyjadřuje, kdežto jinak, v drobném provedení svém, honosí se třeba nejdrastičtější konkrétností. V oboru básnictví umělého na podobném stanovisku vidíme na př. Göthova „Fausta“.

Druhý prostředkující pokus hájí tuto zásadu: jelikož realismus právě tak je oprávněn, jako idealismus, nezbývá nám, než ponechati umělci neobmezenou volnost a těšiti se z každého jeho výtvoru, jen když ve svém způsobu bude dobrým. Zde však sluší dobře rozeznávati umělce a jeho dílo. Na osobní volnost umělcovu, rozhodnouti se pro ten či onen směr, nikdo nebude sahati; nikdo nebude mu vnucovati způsob tvoření, jenž celé povaze, celému nadání jeho se příčí. Jiná však otázka, zabezpečuje-li pouhá libovůle umělcova vždy stejný zdar činnosti jeho, není-li naopak zdar ten závislý také ještě na něčem jiném, nežli na vůli a nadání. Osobnost tvůrcova bez odporu je první podmínkou uměleckého díla a vtiskuje mu nezrušitelnou pečeť ducha svého. Ale ona není jediným činitelem díla toho; jeho účel, předmět, technické prostředky, celé okolí a ovzduší, do něhož má býti postaveno, a ovšem i zvláštní povaha toho, pro něhož jest určeno — všechno to větší nebo menší měrou přispívá ke konečnému výsledku tvoření uměleckého. Proto je zajisté alespoň pravdě podobno, že ani při rozhodnutí, má-li se k řešení některého úkolu uměleckého přistoupiti se strany realismu nebo idealismu, uvedení činitelé nebudou docela lhostejní, ba že vyskytnou se snad i případy, ve kterých při stejné způsobilosti umělcově právě na

nich záviseti bude, vyjde-li z ruky umělcovy výtvor ve svém spůsobu opravdu dobrý. Nechť básník, jenž vyličuje nám život dělnický, idealisuje třeba jen poněkud poměry, v nichž pracovní lid žije, jeho povahu, jeho mravy, jeho práci, jeho chlebodárce: nebudou to již dělníci devatenáctého století, co v díle jeho spatříme, a na velkou vážnou otázku sociální padne světlo docela klamné, vylhané, a nižádné krásy a půvaby básnické nebudou s to, zakrýti tento hlavní nedostatek a povznésti román takový na výši „Germinalu." A nechť zase v nádherné komnatě nějaké všechen bylinný ornament na čalounech a kobercích, na římsách a rámcích, všechna figurální dekorace na nábytku a na náčiní, všechna malba nástěnná a stropní, slovem veškerá výzdoba provede se bezohledně realisticky až do nejmenších podrobností, ovšem s přísným vyloučením sebe menší stilisace dobrovolné, materiálem a technikou nevynucené: harmonický dojem architektury i všech výrobků průmyslových bude ohrožen, ne-li zničen, i možno, že, je-li výzdoba zvláště bohatá, před sebou budeme míti hotovou „chamber of horrors".

* * *

Vidíme již, oč především sluší dbáti: ne o to, co má větší hodnotu a důležitost pro nás, zda-li pravda či krása, a jaké přednosti má realismus před idealismem anebo idealismus před realismem in abstracto, jakožto všeobecné pravidlo umělecké, nýbrž o to, čeho v daném konkrétním případě na umělci žádá zvláštní úkol jeho. Umění není šablona, jeho výtvory jsou individua, anebo mají alespoň jimi býti; k rozmanitosti té pak přispívá nejen volnost fantasie umělcovy, nýbrž i nevyčerpatelná proměnlivost života, jenž k ní přistupuje s požadavky vždy novými a novými. Mezi oněmi nahoře vzpomenutými činiteli uměleckého díla pro věc, kterou se zde zabýváme, má bez odporu největší význam — ovšem vedle vlastní osobnosti tvůrcovy — předmět zobrazený. Neboť jednak v předmětu, jestliže ho blíže charakterisujeme, zahrnuto je vlastně také všechno to, čeho vzhledem k jeho realistickému nebo idealistickému pojetí na umělci může po případě žádati účel díla, místo a obecenstvo, pro něž se tvoří; oltářní obraz svatého mučedníka na př. má za předmět patrně legendu náboženskou, ne však holé historické faktum, které ji sloužilo snad za východisko. Jednak zase prostředky umělecké buď voliti se mohou dle požadavků předmětu, buď, jsou-li již napřed určeny, umělcovo tvoření nanejvýš obmezují, překážejíce na př. zamýšlenému dovršení pravdy realistické anebo předpisujíce zvláštní způsob stilisování, ale o slohovém principu tvoření toho vlastně nerozhodují. Pro malíře, sochaře, básníka je předmět, jejž nám předvádí, asi tím, čím pro architekta je účel budovy, kterou staví: zřetel, jemuž dle možnosti podřizuje a přizpůsobuje všechno ostatní.

Naší úlohou bude tudíž, abychom, stranou nechávajíce všechny úvahy ostatní, zkoumali nejdříve, které předměty zvláště přejí rozhodnému realismu a které rozhodnému idealismu; pak samo sebou ukáže se, není-li mezi oběma těmito říšemi nějaký pruh země neokkupovaný, na kterém oba principy slohové setkati se mohou, any buď v panství se střídají, buď kompromissem o ně se dělí.

Především uvažme, že realismus pravý, až do posledních konců důsledný, jen tam je možný, kde umělec vzorem skutečným může se říditi nebo kde alespoň zkušenost podává mu všechen materiál ke tvoření, tak že kombinující fantasie jeho v ničem nemusí vykročiti z kruhu skutečnosti. Jen tam, kde sám vidí a slyší, kde může studovati dle přírody a kontrolovati sám sebe — kde tudíž i na kontrolu cizí je připraven, třeba tato kontrola nebyla vždy stejně snadná — jen tam umělec tvoří jako skutečný realista, dosahuje pravděpodobnosti svrchované. Příležitost k tomu všemu poskytují mu však jenom látky, čerpané z přítomného života, z přítomné přírody. Zde požadavek pravdy státi se může přímo bezohledným, neuprosným, zde se stanoviska přísně uměleckého realismus mezí nemá.* Jeho nejvlastnějším panstvím je tudíž román a drama, historický obraz a genre, pokud předvádějí nám zjevy souvěké, podobizna, krajina, zátiší atd., pokud provedeny jsou dle přírody; ty nemohou býti jinými, než realistickými, ač chtí-li zůstati tím, zač se vydávají. Že v oborech těchto realismus každým dnem nabývá nové půdy, je zajisté i přirozené i potěšitelné. Avšak má tím býti umělci naprosto zabráněno, dáti výraz svým vědomě subjektivním tužbám a snahám, svým ideálním představám o společnosti lidské? Nikoliv; ale musí k tomu voliti vhodnou formu. V románu naveskrz realistickém může býti vylíčen člověk, jemuž básník propůjčil celou ideálnost svou: vždyť básník sám se svými ideály a tužbami také je zjevem skutečným; jen o to běží, aby líčení ono bylo pravdivé, a zejména aby pravý poměr mezi ideální osobností tou a světem ostatním byl patrný. A nespokojí-li se básník tímto zastoupením idealismu ve světě reálním, chce-li rozvinouti před námi objektivní obraz života ideálního — i k tomu najde se příležitost; vždyť i utopie může se podati v dokonalé formě umělecké a nemusí se vždycky klásti do neznámé budoucnosti, nýbrž může se i přenésti do neurčité minulosti, jako pohádka, nebo do odlehlého zákoutí, jako idylla („Paul et Virginie").

Z toho všeho plyne, že dokonalý realismus tam stává se nemožným, kde o zkušenosti v pravém slova smyslu, o vlastním pozorování umělcově není řeči, tedy především tam, kde zobrazuje se předmět nenázorný, pouze myšlenkám přístupný nebo i dokonce vybájený, a rovněž tak předmět ze světa reálního pocházející, jestliže platný názor obecný jej

---

* Arci každý umělec za to, co koná jakožto umělec, zároveň zodpovídati musí jakožto člověk, a proto nelze tomu odpírati, že ve věcech pravdy umělecké poslední slovo přísluší přece jenom — mravnosti. Že nemíním zde moralistu stavěti nad umělce, pruderii nad krasocit a pravdomluvnost, nemusím bohdá teprve ujišťovati Avšak právě v této. nyní tak mnoho diskutované rozepři mezi mravností a uměním zdá se mi býti potřebí, hájiti autonomie umění a nepřipouštěti, aby příkazy mravnosti nebo konvencionelní slušnosti vydávaly se za pravidla umělecká, jichž jménem by se pak vážná, ba snad důležitá pravda umlčovala nebo dokonce falšovala. Jiná pak jest otázka, může-li umělec jako člověk zodpovídati za to, jak a před kým pravdu svou vyslovil. Hranice pak, jež tímto směrem pravdě umělecké se ukládají a ukládati vždy budou, neurčují předpisy esthetické, nýbrž všeobecné zákony mravnosti a společností uznaná pravidla životní, jimž jako každý člověk zajisté i umělec jest podroben, ovšem měrou nestejnou dle toho, zda-li pouze vypravuje o něčem, nebo přímo zraky naše k tomu obrací, nebo konečně sám na jevišti to koná.

od světa toho odlučuje a klade do výše ideální. Sem patří allegorie, mythus, legenda, celé umění náboženské — ovšem pokud za náboženské chce býti uznáno. Či jsou snad předměty takové stanoviskem překonaným, k němuž jen pohodlná tradice a líný zvyk se vrací? Myslím, že nikoliv. V jednotlivých případech (a snad dosti četných) zajisté podobná výtka není bezpodstatná, ale nedotýká se zásadní oprávněnosti oněch předmětů uměleckých. Nezapomínejme, že veškerá říše umění není vyplněna knihami, které čteme v soukromí, a obrazy nebo sochami, jež kdekoliv umístiti můžeme v bytu svém, tedy uměleckými díly docela samostatnými, na ničem nezávislými; je zde i umění dekorativní, které slouží celku architektonickému, je zde i umění církevní, které říditi se musí tendencí bohoslužebnou. Allegorie, personifikace mythická atd. zastupuje nápis, heslo. Nad vchodem do zasedací síně sboru zákonodárného nebo soudního mohlo by na př. státi: Síla, Opatrnosť, Umírněnost. Proč nesměl by si architekt přáti, aby místo slovesného výrazu zaujal obraz, na př. známá Raffaelova allegorie těchto tří ctností ze stanzy della Segnatura? Na průčelí starého divadla německého je nápis: Patriae et Musis; na zevnějšku Národního divadla asi totéž heslo, jen podrobněji, vyjádřeno jest beze slov, pomocí plastiky. A máme právo, posuzovati onu allegorii nebo tyto personifikace a emblemy dle měřítka realismu? Co pak umění náboženského se týká, jest na bíledni, že přestává vlastně býti uměním náboženským, jakmile zbavuje se oné ideálnosti, kterou na předmětech posvátných spatřuje mysl věřící, a obléká naopak roucho oné konkrétnosti, která předměty ty staví do jedné řady s kterýmkoliv výjevem světského života všedního.

Realismus sice nejednou již zmocnil se tohoto oboru a pokouší se o to i v naší době. Ale bylo již poukázáno k pozoruhodnému rozdílu mezi naprostým realismem podobizny, genru, krajiny, a podmíněným realismem umění náboženského, jež nikdy neobejde se bez posledních premiss, z kruhu skutečnosti unikajících. Že zde nejde o pouhou přirozenost a správnost obrazu nebo o některé podřízené detaily realistické, nýbrž o svrchovanou pravděpodobnost uměleckého díla jakožto celku a zároveň i veškerých jeho premiss, o dojem plné neztenčené konkrétnosti zjevu jeho, víme. Zde dodávám pouze, že ideálnost celku někdy reální části jakožto působivé protivy přímo si žádá. Každý zná kontrast mezi Kristem a farizejem na Tizianově proslulém obraze, nebo mezi Petrem a mrzákem, jejž uzdravuje, na Raffaelově koberci. Madonna s Ježíškem na klíně dokonale realistickým provedením stává se genrem ze života staroorientálského; onen význam ideální, všelidský, nad hranice národní, místní a časové vysoko povznesený, jejž propůjčil jí názor křesťanský a zejména katolický, musí však míti plnou platnost svou vedle vší jinaké charakteristiky, ač má-li obraz Madonny právem slouti obrazem náboženským. A nejinak i z příběhů Kristových realismus až do posledních konců důsledný vytěží jenom historický nebo genrový výjev světský, jenž může míti veliké přednosti jakožto malba, ale interessům náboženským a požadavkům bohoslužby vyhověti nedovede: Kristus přestává býti Kristem, opouští-li se na dobro ideální typus jeho tradicionální, stává se obyvatelem starověké Palestiny toho neb onoho jména, ale není

„Synem člověka“, jenž přišel, aby spasil člověčenstvo veškeré a stanovil nový zákon světový, těsných národnostních hranic víry starožidovské nedbající. A pokud rozchází se názor věřícího křesťana s názorem nevěřícího historika, mají sice oba stejné právo na výraz umělecký, ale nesluší se je stotožňovati, ba možno říci, že realismus, jenž patrně tíhne k názoru poslednímu, sám svou zásadu uváděl by ad absurdum, kdyby úkol umění specificky náboženského řešiti chtěl s bezohlednou důsledností: zobrazil by osobnost zcela jinou, než bylo mu uloženo, na místo Bohačlověka postavil by všedního smrtelníka, třeba jinak historicky sebe důležitějšího. Stačí zajisté připomenouti si, jak nad míru choulostivé jest na př. již naznačení semitského původu Kristova; zde realismus dochází opravdu k hranicím nepřekročitelným, a hranice ty předpisuje mu idea náboženská.*

Že jsou jisté obory: náboženství, legenda, báje, allegorie atd., v nichž plné právo k rozhodnému a důslednému provádění zásad svých má toliko idealismus, kdežto realismus dříve nebo později naráží na překážky, jež nutí ho ku všelikým ústupkům, kompromissům a nedůslednostem, plyne tuším z úvah našich právě tak, jako že jenom předměty, o nichž umělec poučiti se může bezprostředním názorem, vlastní zkušeností, připouštějí dokonalý realismus v plném jeho rozsahu a dosahu.

Tyto meze, jež umění realistickému klade vlastní povaha principu jeho, uznal nejlépe a také bez ostychu přiznal Courbet, jenž v malířství francouzském realismu klestil dráhu. Dle mínění jeho „umělec nemá ani práva, ani prostředků, aby předváděl nám století, jež neviděl, jež dle života nestudoval. Postavy ze starého věku, jež až do omrzení opětují se v moderních dílech, jsou bezcenné. Caesar, Ježíš, Karel Veliký, i sám Napoleon I. ztrácejí se v temnu báje. Jediné dějiny, jež zobraziti lze, jsou dějiny současné. Fanatismus pro tradici dohání umělce k tomu, že, zapomínajíce na vlastní osobnost svou, na přítomnost i budoucnost, beze změny opakují staré myšlenky, staré formy.“** To je zřetelné, a se stanoviska Courbetova docela správné. Courbet uznává jen realismus nejrozhodnější — pro ten skutečně není látky jiné, nežli život současný a příroda umělce obklopující. Kdo neuznává jiného způsobu tvoření uměleckého mimo realistický, musí dospěti ke koncům těm a zavrhovati šmahem všechny obory látek uměleckých, při nichž realismus nejkrajnější nedosahuje svého účelu. Chyba, jíž podobné mínění se dopouští, nespočívá v přílišném obmezování realismu, nýbrž v tom, že libovolně vylučuje druhý, ve svém kruhu předmětů stejně oprávněný slo-

---

* O Vereščaginových obrazech ze života Kristova vznikly tuhé spory; sám arcibiskup vídeňský proti nim se ozval. Je pochopitelno, že církev chce zakladatele svého viděti zobrazeného výhradně se stanoviska přísného názoru církevního, a tak ovšem nezobrazil ho Vereščagin, jeho Ježíš je spíše Ježíšem Straussovým nebo Renanovým. Volnost umělcovu, postaviti se i na toto stanovisko, hájil bych se vší rozhodností; ale nikdo nenamluví mi, že jsou to obrazy náboženské v pravém slova toho smyslu a že by dokonce umění církevní mělo a mohlo se bráti tímto směrem. Že ostatně realistické pojímání předmětů náboženských, i pokud chce býti historicky správné, má nemalé obtíže, uvidíme ihned.

** Tak vypravuje o Courbetovi Théophile Sylvestre; zde podán je úryvek ten dle Rosenbergovy „Geschichte des modernen Kunst“ (I. 324).

hový princip, idealismus. Zajisté byl to právě živý cit pro pravdu, tedy vlastnost realistovi zvláště slušící, jenž bránil Courbetovi, aby schvaloval pokusy, zobrazovati realisticky to, co umělec sám nepoznal, ba co snad vůbec nikdo nikdy poznati ani nemohl. I vidíme zde poučný příklad zkušenosti, že theorii umění mnohem více poslouží, kdo novému principu dá výraz nejurčitější, třeba až do krajnosti jednostranný, než ten, kdo hned s počátku ukládá mu kompromissy.

Ke kompromissům mezi idealismem a realismem ostatně bude dosti místa na onom dosti širokém území, jež rozprostírá se uprostřed mezi přítomnou skutečností, pozorování umělcovu přístupnou a říší ideálů, bájí a myšlenek abstraktních, jimž umělec názorný zjev sám teprve propůjčuje. Je to obor látek historických, jenž arci k nerozeznání splývá na jedné straně s bájí, na druhé s přítomností. Courbet naprosto zavrhoval i umění historické; a pokud stál na stanovisku nesmiřitelného realismu, činil to právem. Vždyť tak přesvědčivě, jak líčí a zobrazuje nám umělec přítomnost, může nám předváděti nanejvýš minulost nedávnou. Bude asi jen málo děl básnických, jež mohla by sáhnouti dále nazpět, než učinil to Tolstého román „Vojna a mír", a přece zachovati při tom svůj nepopřený ráz realistický. Dobu tu možno ještě studovati, třeba ne ve všem pomocí vlastního názoru. Jak lidé smýšleli, cítili, mluvili a jednali — a to jest ovšem věc v básni nejpřednější — mohl spisovatel r. 1828 narozený do jisté značné míry znáti ze zkušenosti. V mládí svém jen asi o 30—40 let vzdálen byl od událostí vylíčených, znal tudíž zajisté nejednoho současníka jejich ze styku osobního; vždyť každý člověk dospělý zná alespoň jedno starší pokolení, ale dosti často i dvě tak, že také když není básníkem, dovede se vžíti do toho, co hýbalo myslemi a srdci jejich. Příroda od začátku našeho století do let padesátých sotva se valně změnila, a kde přece se tak stalo, nebylo nemožno, konstatovati to; pramenů pak, jimiž historické studium dovršovalo poznání doby válek napoleonských, zejména Tolstému bylo tolik po ruce, jako kdyby běželo o minulost několikaletou. A přes to přese všecko průpravná práce, jakou „Vojna a mír" jakožto román historický vyžadovala na spisovateli, byla obrovská — ale byla alespoň možná. Jak docela jinak má se to však s dobami staršími, jejichž názorům jsme se již odcizili, jejichž prameny jsou čím dále nazpět tím spořejší a úryvkovitější, v nichž snad i příroda sama namnoze měla tvářnost poněkud jinou než dnes!

Více méně každé umělecké dílo historické musí se konstruovati pomocí nejrůznějších studií odborných a pomocí fantasie. Toho, co postihnouti můžeme vlastním názorem, je poměrně málo, a většinou jsou to jen drobnosti podřízenější. Intimnější životě duševní nejméně jest nám přístupný; na námitku pak, že ze soudobého umění jej lze poznati, sluší odpověděti poukázáním k hlavní zásadě realismu, která nepřipouští, aby pravda místo z přírody čerpala se z uměleckého obrazu jejího — nehledě ani k tomu, že pro správnost obrazu toho nemáme ani dostatečného měřítka. A kdykoliv při konstrukci díla vyskytují se mezery, jež vyplniti nelze pomocí dějin, archeologie atd., vypomáhá hypothesa, obyčejně buď na předpokládané analogii s přítomností založená, buď z vlád-

noucí idey odvozená. Tím vším ocifuje se však umění historické na stanovisku od onoho realismu, jehož na umělci žádají látky z přítomnosti čerpané, velice vzdáleném. Tvoření poctivě realistické střídá se zde s idealistickým, ba střídá se namnoze i s pouhou konvencionální šablonou. O míře realismu však, jíž předmět historický připouští, rozhoduje v každém jednotlivém případě zvláštní jeho povaha, hlavně ovšem míra naší znalosti doby. Realismus umění historického je pouze poměrný, relativní, a následkem toho časem i přežívá se a stárne, kdežto realismus toho, co umělec zobraziti mohl na základě vlastního názoru, jest věčně svěží, vždy stejně přesvědčivý. Vzpomeňme si ještě jednou na podobizny, genry, krajiny, zátiší, jež realisté starší studovali dle přírody a jež tu míru pravdivosti, která tenkráte na nich shledána bývala, podržely po dnes. Avšak s obrazy historickými má se to zcela jinak. Benátský malíř Gentile Bellini zajisté zakládal si nemálo na tom a byl také proto chválen, že, procestovav sám orient, dovedl i malbám svým historickým dodati větší pravdivosti, větší reálnosti. Tak na obraze představujícím kázání apoštola Marka v Alexandrii nalézají se skutečně různé charakteristické detaily orientálské; ale vedle obelisků a velbloudů spatřujeme tam i — minarety a turecké kroje. To, co mělo celku dodati větší pravděpodobnosti realistické, a v očích současníků Belliniových zajisté jí také dodávalo, zvrhlo se v anachronismus, dnes každému již na první pohled patrný. Malířství šestnáctého a sedmnáctého století vůbec velmi rádo postavy biblické představovalo jako Turky. My arci abstrahujeme od těchto nedopatření, a jinakou uměleckou hodnotu maleb těch nepředpojatě uznáváme; ale kdo ručí nám za to, že i historické obrazy moderní, a snad dokonce i takové, na jejichž důkladné pravdivosti si zakládáme, nebudou míti kdysi v budoucnosti zapotřebí podobné shovívavé abstrakce? Alma Tadema a Siemiradski zajisté těžili z historie a archeologie, co jen mohli; ale je tím vyloučena možnost, že pokroky těchto věd odhalí časem na dílech jejich nesprávnosti a třeba i anachronismy? Vždyť není to skála, na niž staví se historická pravda v umění, ba nezřídka je to půda dosti sypká. A neděje se konečně za našich časů i to, že malíř, jenž zobraziti chce výjevy biblické, v Palestině studuje přírodu i lid, a pak dnešní krajinu tamější a třeba i dnešní kroje orientálské, nanejvýš poněkud. a to snad libovolně pozměněné, klade do doby Abrahamovy nebo Kristovy? Nemá vůči všem takovým pokusům svatou pravdu Courbet? Nechci tím nikterak popírati, že i v tom je potěšitelný pokrok, k němuž hnutí realistické přispělo, když malíř navštěvuje dějiště výjevů, jež nám zobraziti chce; ale při tom nepoměrně více váží zúrodnění fantasie, osvěžení nálady, jímž autopsie idealistovi alespoň zrovna tak prospívá, jako realistovi, nežli všechny nasbírané detaily, z nichž snad jediné obrysy hor a zvláštnosti osvětlení a barev od dob, o které běží, zůstaly opravdu netknuty. A především: cestou tou k realismu, jenž jména toho plným právem zasluhuje, koncem konců přece se nedojde. Budiž mi dovoleno užiti podobenství. Pravdivost díla uměleckého ve smyslu realistickém znázorniti si můžeme dvěma přímkami konvergentními, jichž sečný bod však — místo to dokonalé shody obrazu s předmětem — nalézá se v nepřístupné dáli; víme, že vlastně k bodu

tomu z různých příčin nedostaneme se nikdy, ale bezpečně také víme, že bod ten existuje, že k němu přímo směřujeme a že jenom krátkost dráhy, lidskému umění vyměřené, činí to nemožným. Pravda však, jíž dosáhnouti lze v oboru historickém, jest spíše než asymptotou, přímkou to, která k ramenům hyperboly sice stále se blíží, ale nikdy v společném bodu s ní setkati se nemůže. Nechť sebe více zdokonalují se prostředky umělecké a naše vědomosti dějezpytné: minulost je mrtvá a nikdo nevzkříší ji k novému životu, aby postaviti ji mohl umělci před oči.

V umění básnickém nemá se věc jinak, nežli ve výtvarném; s tím arci rozdílem, že realismus básně historické obyčejně zápasí s nesnázemi ještě většími. Jeť právě ta stránka předmětu, která v poesii má důležitost největší, totiž vniterný život lidský a zakládající se hlavně na něm duch času, mnohem méně přístupná pozdnímu potomstvu, než zevnější apparát archeologický, jenž výtvarníkovi hlavní prostředek ku charakterisování doby. A jelikož historická báseň zajisté množstvím a rozmanitostí myšlenkového materiálu svého vyniká nad téhož druhu malbu nebo sochu a tudíž tím více podrobena je proměnlivosti našich vědomostí dějepisných, stává se ona poměrnost a dočasnost, ba namnoze přímo fiktivnost její pravdivosti historické ovšem dvojnásobně citelnou. Víme sice, že věcná pravdivost taková ještě není realismem a že při osudech lidí nehistorických, t. j. osob buď vůbec nejmenovaných anebo alespoň jménem docela libovolným označených, můžeme ji dokonce i pohřešovati: ale tam, kde běží o osoby a děje přiznaně historické, nesmí umělec býti v rozporu s ní, ač chce-li právem slouti realistou. Je tudíž velmi pochopitelná snaha studiem úsilovným osvojiti si a pak i využitkovati vědomosti co možná nejbohatší a nejpodrobnější, pochopitelno však je i nebezpečí, ocitnouti se při tom na dráze „professorského románu" německého; ani ten, kdo příznivě soudí o některých nepopíratelných přednostech E b e r s o v ý c h nebo D a h n o v ý c h, nemůže směr tento stotožňovati s realismem, ačkoliv původem svým patrně k němu poukazuje.

Jiná poněkud, ale stejně důležitá otázka jest, zda-li to, co vypravuje nám věda historická, naprosto váže umění vůbec, i takové, jež snad realistickým býti ani nechce. U nás otázka ta přetřásána byla po prvním provozování V r c h l i c k é h o „Drahomíry". Historik, prof. K a l o u s e k, vytýkal básníkovi, že nedržel se alespoň v nejhlavnějších věcech toho, co novějším bádáním dějepisným přišlo na jevo o Drahomíře a sv. Ludmile; básník ve své odpovědi zase odvolával se k volnosti, jíž umělci nesmíme zkracovati, žádáme-li od něho díla poetického, ne vědeckého. Čtouce zajímavou polemiku tu (na jaře 1882 v „Pokroku"), nemůžeme neuznávati oprávněnost stanoviska obojího: avšak to právě nejlépe charakterisuje choulostivé postavení básníkovo naproti látce historické. V komposici díla svého, v řešení sporu tragického nemá již volné ruce, to, v čem právě nejvíce cítí se býti tvůrcem, velké obrysy celého díla, hotové vnucuje mu historie. Avšak zde chci poukázati ještě k něčemu jinému. Bylo totiž vytknuto V r c h l i c k é m u i to, že přidržel se proti pravdě historické legendy, učiniv z Drahomíry pohanku; na to básník odpověděl, že pohanství tenkráte na dobro přece ještě nebylo potlačeno a že tudíž licenci podobnou mohl si prý dovoliti. Já však řekl bych raději přímo:

což nemá básník právo dramatisovati ne historii, nýbrž legendu sv. Ludmily? * Pro umělce zajisté jedna jako druhá je předmětem stejné váhy, a jakmile byla zvolena, i stejné závaznosti. —

Tím vším, co jsem zde řekl o umění historickém, nikterak nehodlám je zlehčovati; máť v organismu života národního veliký význam — ovšem z důvodů jiných, než čistě uměleckých. Avšak tolik zdá se mi býti jasno: žádná látka tvořícímu umělci neklade tolik překážek, nežádá na něm tak rozsáhlých studií průpravných nevyzývá kritiku s tolikerých stran, jako látka historická. A dokonalá věrnost obrazu historického, ať básnického ať výtvarného, je věcí tak nad míru nesnadnou, ba z valné části i docela nedostižnou, že na místo její nezřídka nastupuje pouhá fikce, která s tím, co na uměleckém podání předmětů vlastní zkušenosti umělcově přístupných nazýváme realismem, vlastně nedá se ani srovnati.

* * *

Poslední tyto úvahy tuším dovedly nás konečně na stanovisko, s něhož snadné můžeme se orientovati. O zásadní oprávněnosti jak realismu, tak idealismu jsme se přesvědčili. Na to však, aby jediná formule všeobecná stanovila se pro veškeré tvoření umělecké, formule to, která by oba tyto směry slučovala, smiřovala a — oslabovala, nemohli jsme nikterak přistoupiti; a také ponechati volbu slohového principu výhradně jen libovůli umělcově, nezdálo se nám býti radno. Shledali jsme za to, že otázka, zda-li realismus či idealismus vede k cíli, řešena býti musí dle zvláštních podmínek a okolností každého jednotlivého úkolu uměleckého, a ze všech činitelů, kteří zde rozhodovati mohou, nejdůležitějším objevila se nám vlastní povaha předmětu zobrazeného. Skutečným zjevům přítomným svědčí především pojetí a provedení realistické, kdežto náboženství a báje k plné platnosti docházejí jen cestou idealismu, dějiny pak, tedy svět reální sice, ale již minulosti náležející, jednak realisticky chtějí býti vylíčeny, jednak pravému realismu zase se vzpírají, a tudíž více méně jen kombinacím a kompromissům obou principů jsou přístupny. K tomu pak dodati sluší, že není tím zneuznán význam osobnosti tvůrčí; neboť právě dle individuality své každý umělec volívá již své předměty, a pokud v tom má plnou volnost, vliv předmětu na způsob jeho podání zajisté nebude pociťován jako nátlak vnější, cizí. Názor zde vyložený není však ničím jiným, než užitím oněch zásad, jež G. Semper v klassickém díle svém „Der Stil" provedl v oboru stavitelství a uměleckého průmyslu, nebo lépe řečeno převedením jich na pole umění obrazného. Běží zde o moderní pojem slohu jakožto účelné a harmonické ústrojnosti díla uměleckého, vznikajícího přispěním četných a různých činitelů, jichž podrobné prozkoumání a ocenění jest ovšem hlavním úkolem theorie umění.

Rozhlížeti se dějinami umění na dotvrzení toho, k čemu úvaha theoretická nás dovedla, jest mimo úkol této rozpravy. Sebe zběžnější

* Jednou závažnou věcí arci Vrchlický od legendy (a historie) se uchýlil: způsobem totiž smrti sv. Ludmily.

pohled na historický rozvoj kteréhokoliv odvětví uměleckého přesvědčil by nás, že ve velkém proudu dějinném realismus střídá se s idealismem, že dle převládajícího právě směru i jisté obory předmětů mívají převahu a naopak zase zevnějšími okolnostmi dané úkoly účinkují vydatně na směr umění, že ustupuje-li během časů jeden princip druhému, nebývá nadobro a beze vší stopy potlačen, že zejména idealismus v dobách rozkvětu svého těží ze stálých pokroků realismu, užívaje dle možnosti všech tímto vydobytých prostředků uměleckých a nabývaje takto schopnosti, odchylkami od skutečnosti co nejmenšími vyjadřovati své idey se zřetelností a důrazností co největší.

Neměli by dbáti snášenlivosti i bojovní přívrženci obou směrů, když ukázalo se nám, že směry ty samy nikterak se nepotírají, nýbrž navzájem doplňují? Mně nesluší napomínati, ale na velký vzor a příklad následování hodný smím zajisté poukázati; je to Dostojevský, jenž praví v „Denníku“: „. . . idealista často zapomíná, že idealismus nikterak není věc, za kterou bychom se měli styděti. Idealista i realista, jsou-li jen čestní a velkodušní, mají jednu a tutéž podstatu — lásku k člověčenstvu, a jeden a tentýž předmět — člověka, toliko formy zobrazování předmětů jsou rozličné . . . . Idealismus ve skutečnosti je právě tak reální, jako realismus, a nikdy nemůže vymizeti ze světa.“

Člověk a příroda.

(Příspěvky k sociologické mesologii.)

Píše **T. G. Masaryk.**

(Pokračování.)

VII.

Ke skončeným právě úvahám (62.) o bydlišti a kommunikačních poměrech vhodně připojíme rozbor o *hranicích společenských celkův, jejich formě a velikosti.*

Jestliže i forma jednotlivých bydlišť a osídlení, vesnic a měst podmíněna je přírodními činiteli, dojista i forma a tudíž i velikost větších obcí do jisté míry závislá bude na formě povrchové. Na vzájem zase vnější forma a velikost museji míti vliv na tyto obce. A skutečně značný parallelism jeví se obzvláště mezi politickým — státním — a zeměpisným učleněním povrchu zemského.

Lidstvo složeno je z mnohých společenských organisací, objímajících více méně individuí; je tudíž přirozeno, že mnohé společenské organisace ztělesňují se i prostorově. Je však značný rozdíl mezi různými organisacemi. Kdežto státy tvořívají pravidlem souvislý celek, k jehož zeměpisnému útvaru zakladatelé a postupní organisátoři vždy přihlíželi, jiné organisace, obzvláště náboženské a ještě více vědecké a duchové vůbec

nemají tak pravidelných, jednoduchých forem; pro velikou část lidí proto ani nezdají se existovati. Již pro tuto svou smyslnost lidé vyhledávali si pro své společné celky hranice co možná viditelné.

Takové viditelné fysické hranice hledaly se však zejména v starší době k vůli obecné záštitě a ochraně; proto právě politické hranice, ustálované obyčejně bojem, často jsou určeny zeměpisným učleněním. Bezpečnost a určitost, toť hlavní požadavky hranic různopodobých společenských celků, hlavně ovšem politických, tedy států.

V jednotlivých společenských a zejména politických organisacích přirozená individualisačnost jeví se tak silná, že lidé, kde nebylo přirozených, učinili si hranice umělé. Nejlepší přirozenou hranicí, poskytující největší bezpečnost a určitost, jsou moře, poušť, vysoké hory; lesy a řeky mají jako hranice cenu menší. Z umělých hranic nejznámější je čínská zeď.

Ke hranicím umělým možno připočísti všecky meze a hranice stanovené, tedy demarkační čáru, t. zv. neutrální území, oddělující dočasně dva soupeře a j.

Obyčejně hranice je smíšená, je totiž i fysická i ideální, přirozená i stanovená: hory museji se rozděliti, podobně řeky — nenechá soused sousedu horu nebo řeku celou. Alespoň v Evropě jsou již všecky hranice vyjednány politickými smlouvami.

K umělým hranicím možno konečně přičísti všecka zařízení, ztěžující a zabraňující styk lidí netoliko nepřátelský, nýbrž i přátelský. Obmezivost člověka je velmi veliká, ale duch lidský také překonává všecka pouta a meze, jakmile stávají se mu na cestě pokroku překážkou.

63. Sociální funkce hranic je rozmanitá.

Dobré hranice — i demarkační čára stává se dobrou hranicí bdělými strážníky — především, nepřipouštějíce cizinců, osamocují obyvatelstvo, soustřeďují je a činí v mnohém ohledu samostatným. Anglie, obklopená mořem, s této stránky obecně uvádí se za zjevný toho všeho příklad. Méně než moře odlučují hory (40). Naše české hory, ověnčující naši zemi, pozbyly sice dřívějšího strategického významu, ale nikoli sociálního: nám všem pozíráním na mapu a vlastní zkušeností tak vryl se obraz České země do paměti, že již proto pokládáme ji za nerozdvojný celek. Vždyť i nebešťanům český čtverec je viden a sloužil by prý za prvou značku k vzájemnému dohovoru mezi nimi a pozemšťany — snad s anděly dříve se dohodneme, než mezi sebou . . . Podobně jako Čechy i uherské země svým horstvem vynikají jako celek a ethnografická různost obyvatelstva podřídila se politické jednotě. Hory oddělily Francii (jižní) od Španělska a Italie, dávají Indii zvláštní postavení a t. d.

Řeky ztratily ještě více než hory svou rozhraničnost. V Evropě na př. jen větší řeky, Dunaj a Rýn, byly a jsou ještě hranicí; Dunaj mezi Rakouskem a Srbskem, Bulharskem a Rumunskem, Rýn mezi Francií a Pruskem hranicí již není. Menší řeky označují politické hranice jen jako na výpomoc — Sava, Timok, Prut, Visla a j. Ani v ostatních kontinentech řeky nejsou hlavním ohraničením.

Přirozené hranice, pravíme, soustřeďují obyvatelstvo. Země dobře ohraničené, jako Francie, mají své srdce v hlavním městě; Německo,

nejsouc uzavřeno jako Francie nebo Španělsko a Čechy, nemá hlavního města, jakým je Paříž nebo Praha; za to má větších měst více vedle sebe, Berlín, Lipsko, Frankfurt, Mohuč a j. Arci že tu rozhodují i vlivy jiné, mezi nimi forma území resp. hranic, vnitřní učlenění země a j.

Přirozené hranice mají vliv i ethnografický. Kdežto Anglie, Francie a Španělsko již dlouho jsou i národnostně sjednoceny, alespoň sjednocenější, Německo i v tomto ohledu je pestřejší. Proti tomu země s určitými přirozenými hranicemi, jako Čechy a Uhry, nejsou instancí; neboť země tyto nemají tak osamujících hranic, jak země jmenované, a národnostní různost a pestrost podmíněna jest i jinými příčinami. A přece i zde hranice na poměr národů mají patrný vliv. U nás národní zápasy jsou docela jiné, než-li v zemích, netvořících od přírody uzavřenějšího celku: Francouzové a Němci, Italové a Němci nepromíchali a neprostupovali se tak, jak Němci s Čechy nebo Slováci s Maďary, kde země svou přírodou vedla k soustředění, vznikl v tom uzavřeném území zvláštní boj o nadvládu, kterážto zvláštnost tají se v hesle: jednota, nedělitelnost země.

Národové bez přirozených hranic jsou často velmi výbojní. Kočovníci vždy jsou i bojovní, výbojní; naproti tomu horalové ne. Německá výbojnost, jako ruská, do značné míry souvisí s nejměním přirozených hranic. Určité hranice, poskytujíce ochranu a podporujíce osamocení, dávají duchu jistý klid a přímo spokojenost. Člověk žijící ve svém údolí, je v tom dobrém smysle obmezený, nestará se o svět ostatní. Jinak cítí a myslí obyvatel otevřené roviny; nenarážeje na překážky, bloudí do dálky, svět je mu bez určitých kontur horských široký, stává se těkavým a nespokojeným se svým malým podílem země. Tak ruská země, nekonečně plochá, dala Rusům tu zvláštní širokost nátury — neklidný kozák nezastavil se, pokud nedošel k moři, k horám a mrtvým pouštím, a ruský mužík věčně nemá dosti svého pozemku . . .

Netvrdíme, že výbojnost jen hranicemi resp. nehranicemi se láká. Dojista představa přirozených hranic mimoděk vede lidi k jich dosahování, hory a moře jsou tomu neklidu člověka a jeho vrozené stěhovavosti přirozeným cílem; avšak máme příklady výbojnosti i u národů dobře ohraničených, u Francouzův, Angličanů (moře!), Španělů a j. Zde jako i v těch jiných případech jiné příčiny se jeví, duchové i přírodní.

Bylo konečně k tomu ukazováno, že národové bez dobrých přirozených hranic vůbec v celém svém charakteru nejsou dosti individualisováni, že se jaksi rozplývají, roztřišťují; Němec není prý tak pevná individualita jako Francouz, Ital, Španěl; Rusové totéž si vytýkají. Něco pravdivého je v tomto tvrzení, ale jen něco. Právě tak jen do jisté míry lze říci, že země, od přírody náležitě ohraničené, vedou k stagnaci; i zde mnohé jiné přírodní a společenské soupříčiny rozhodují na př. o úpadku a nynější nepokročivosti Španělska, kterážto se často v této příčině za příklad uvádí. Historie učí nás, že Španělsko upadlo z mravních příčin — stagnace může býti dočasná a o „čínské zdi" všude lidé více se postarali než příroda.

64. Hledíme-li teď k významu hranic na venek, na země sousední, tedy práce pohraniční organisuje se podle jakosti přirozených

hranic a ovšem i podle činnosti sousedovy. Posud všude stratégická činnost bývá nejčilejší: pevnosti sesilují anebo nahrazují přirozené hranice, vojsko na hranicích je koncentrováno, na hranicích obyčejně prvé se udávají srážky a bitvy. V té příčině ovšem jsou rozdíly podle velikosti území a mnohosti a jakosti kommunikačních prostředků. Rusko na př. téměř všecko své vojsko má na západních hranicích.

Pokud běží o činnost obchodní, v pohraní, aby ušetřilo se na dovozném, mohou býti nakupeny některé průmyslové závody, sklady a p. Průmyslová důležitost některých pohraničních území netkví však v politickém významu hranic, nýbrž v tom, že hory, sloužící za politické hranice, zároveň nabádají ku průmyslnosti (svým uhlím, kovy, nemožností vydatného zemědělí).

Největší dnes mají důležitost hranice ethnografické. Z národní řevnivosti a v boji o rozšíření svého jazyka národové a státy podporují na pohraní intellektuální vývoj jako prostředek politický. Tak na př. Němci v zabraných krajích proti francouzskému vlivu pracují i nově nadanou a výborně zřízenou universitou a školstvím vůbec. Maďaři postupují také školstvím proti jiným svým krajanům. U nás na rozhraní jazykovém taktéž školy mají velikou důležitost, o ně zápas národní vede se nejtužší.

65. Význam hranic různí se formou a velikostí území anebo, jinak vyjádřeno, jejich *relativní délkou*, resp. *členitostí*. O hranicích platí, co o březích mořských. Čím delší hranice, tím obhájení jejich obtížnější; invase nepřátelská může se dáti z více míst najednou, ovšem i defensiva; ve prospěch té neb oné bohatství a lidnatost země rozhodují nejvíce. Na krátkých hranicích ochranné vojsko dá se snadno soustřediti, ovšem i nepřátelské. V celku dlouhé hranice výhodnější jsou pro offensivu, než pro defensivu, přepokládajíc na obou stranách hranic stejnou lidnatost.*

66. Význam hranic je různý podle *velikosti a počtu sousedů*. Lišiti budeme předně sousední poměr států resp. národů velikých, států malých a velikých a konečně států malých. Docela jiný je přátelský nebo nepřátelský poměr Ruska a Německa, než Bulharska a Srbska; Rakousko tíže může se brániti, jsouc obklopeno odevšad velikými i malými sousedy, než Rusko evropské a t. d.

Mnohý politický fakt vykládá se takto mnohostí a jakostí sousedů, bezpečností a odkrytostí hranic. Dánové, Hollanďané a j. národové, chránění s jedné neb více stran mořem, nejsou tak rozčileni o svou národní existenci, jak větší národové vnitrozemští, obklopení odevšad cizími sousedy, jako my Čechové, Poláci nebo Maďaři. I veliké Německo

---

* Ratzel ustanovil poměr délky politických hranic k obydlené ploše zemské, vynechávaje moře, takto:

Belgie 3
Švýcary . . . . 3·3
Rakousko . . . 12·5
Francie . . . . 18·7
Řecko 40
Spojené Státy . . 66
Švédsko a Norsko 111. Číslice rostou s poměrně kratší hranicí; ovšem konstanty ty neurčují jakost hranic.

pro odkrytost a nedostatek bezpečných hranic není tak klidné jako Rusko, nýbrž nad míru rozčilené, jak ukazuje všecka politika od r. 1870 a zejména až horečné vyhledávání spojenců. Německo má tři veliké sousedy (Rusko, Rakousko, Francii), čtyři malé (Dánsko, Nizozemsko, Belgie, Švýcary); Italie, Švédsko-Norsko a Anglie jsou nedaleké a mohou buď přímo po moři nebo spojenstvím proti Německu se postaviti. Na proti tomu Rusko má jen dva veliké sousedy (Německo, Rakousko) a dva malé (Rumunsko, Švédsko-Norsko); proto je klidnější a tím více, že mezi Rakouskem a Německem není úplný souhlas.

Pochopitelno, jakou má důležitost mírné sousedství, po případě spojenství: politické přátelství musí nahrazovati bezpečné přirozené hranice. Různost zájmů způsobuje, že proti sobě vždy jen jeden národ a stát stojí v největším politickém soupeřnictví; tak nyní je v Evropě spor mezi Francií a Německem akutní, ač nikoli není nejdůležitější evropskou otázkou; ostatní národové účastnili by se sporu, po případě boje s menší intensitou. Láska i nenávisť soustřeďují se na jeden předmět, na jednu osobu, — proto politická spojenství nemívají dlouhého trvání, i když se uzavírají jako mír na „věky“ . . .

67. Zvláštního vytknutí vyžaduje položení státu nebo národu uprostřed mezi dvěma státy a národy.

Takovémuto položení u nás mnozí připisují zvláštní sociální úkol, prostředkovati. Čísti a slyšeti u nás velmi často, že prý my Čechové, položeni jsouce mezi Západem a Východem, máme úkol, jakoby prostředkovati mezi Západem a Východem.

Tato theorie je mylná, dojista velmi neurčitě vyslovená. Vezměme si příkladem ihned nás Čechy a dejme tomu, že prostředkování má býti jednostranné, že totiž máme Západu předávati východní prvky kulturní: co vzali jsme u „Východu“ — (u nás často politický eufemism za Rusko) — a co předali jsme Západu, in concreto Němcům? Jen si představme, co by předávání znamenalo: je tím řečeno, že si osvojujeme ruské prvky osvětové a že pak dáváme je dále Němcům? Anebo máme si mysliti, že Němci berou si východní kulturu od nás? Ani jedno, ani druhé prostě není. Z literatury, umění i sobě vzali jsme velmi málo, a Němci mají od Rusů přímo mnohem více, než my, ba my posud pomocí německé literatury čerpáme i z ruské literatury. A podobně zase mezi Francouzi a Rusy Němci neprostředkovali, nýbrž přímý styk tu dává a béře. V tomto případě o prostředkování jen potud dalo by se mluviti, že Francouzové a podobně i Angličané učí se mnohem více německy než česky a že tudíž německou literaturou i na ruskou mohou býti upozorňováni; než je s dostatek známo, jak Francouzové a Rusové v novější době osobními styky na sebe působili.

Ani o tom nelze mluviti, že bychom naopak přinášeli západní kulturu na Východ. Domnělé naše prostředkování není ani jednostranné a dokonce není oboustranné. Nezdržoval bych čtenáře vyvracením této mylné theorie tak dlouho, kdyby u nás nebyla skutečně velmi rozšířena a kdyby se nehlásala i z vážných míst. Ještě nedávno mohli jsme ji čísti v adresse, dané pražskou universitou universitě anglické.

Říká se často, že kultura šíří se směrem jedním, teď od západu k východu, a mohlo by se tudíž s této stránky ukazovati na zprostředkující úkol některých národův a státův; avšak i s toho hlediska nelze mluviti o předávání kultury. Říká-li se, že Němci vzali svou kulturu od Římanův a jejich přímých dědicův, od Románův, a že Němci zase dále šíří západní osvětu na východ, tedy nesmí se mysliti, že západní kultura skutečně šíří se přímočárým směrem k východu. „Západní“ kultura nikoliv od Římanův, ale mnohem více od Řekův a východních národů byla vypracována; přímým stykem pak na př. Němcův a Rusů vypracuje se kultura docela zvláštního rázu a ti, kdo mají potřebu kultury, sami ji hledají a berou.

Proto také různé theorie o kulturním povolání Němců a Maďarů v Rakousku, Rusů v Asii a t. d. jsou málo promyšlené a neslouží také než denní potřebě vulgárního politisování, horujícího o rozmanitých „nosičích kultury“ a podobných vybájeninách.

V průmyslu a obchodu je do jisté míry prostředkování možné a nutné. Jsou národové, kteří, jak na př. posud Čína, trží jen passivně, dávajíce své zboží, ale neroznášejíce je sami; do Číny neměli však všichni cizinci přístupu, tudíž musili někteří národové v tomto případě prostředkovati. Takovéto prostředkování v starší době, pokud tržba nebyla všesvětová a mezinárodní, bylo pravidlem a posud mořeplavní Angličané ve mnohých oborech takto prostředkují. Zejména židé mají takovýto sociální úkol; snad o nich mohlo by se říci, že i ve vědě a umění, v kultuře, takto prostředkují.

Jiný druh prostředkování spočívá v tom, že na př. Rusko platí v Berlíně za německý dovoz směnkami, obdrženými od Anglie za obilí. Ještě jiný druh obchodního prostředkování je převoz t. zv. transitní, za nějž nevybírá se tak vysokého cla, jako za přímý vývoz a dovoz a t. p.* Avšak i to jsou dnes výjimky, zahraniční obchod teď všude hledá přímé styky, světotržební podnikavost hledá odměnu co největší, a té dostává se jí právě obchodem přímým.

68. Činnost vnitřní a zahraniční měla by vždy býti v rovnováze a souladu, avšak nebývá, jak viděti na státech, v nichž ministr vnitra neví, co dělá ministr zahraniční, a naopak. Člověk málokterý stará se o sebe, lidé zajímají se mnohem více tím, co dělají jiní; naše pozornost utkvívá ráda a dříve na vnějšku než-li na vlastním nitru, rádi vsahujeme do činnosti cizí, raději, než abychom o své činnosti přemýšleli. A činnost svou více vnějšími příčinami než vniterními pohnutkami spravujeme, napodobujeme a dáváme se vůbec bez rozvahy vésti vnějškem. Vezmeme-li k tomu vrozenou panovačnost, hrabivost a lenost, jež kořistí ráda z cizích mozolů, máme asi hlavní příčiny toho obecného zjevu vyloženy, proč člověkova činnost více a jednostranně směřuje na venek, nikoli dovnitř, jak slušelo by podle učení všech ethik a náboženství. Člověk, boje se přímo svého nitra, ohlušuje se starostí o vnějšek, o cizí.

S této stránky na počátku osvěty přirozené hranice byly člověku užitečny, nutíce ho, jak jsme již pověděli, k soustředění a zmírňujíce jeho

* Sem patří také t. zv. entrepôts réels a fictifs, dále: admission temporaire.

výbojnost a hrabivost. Hranice dnes pozbývají tohoto významu, výchova musí nahraditi přírodu. Pohlížíme-li na společnost, vidíme, jak dnes téměř všude zahraniční činnost — „politika" — dusí vnitřní. Budoucím pokolením bude bohdá nepochopitelno, jak mohli státy a národové tolik starati se o své sousedy, nemajíce dostatek postaráno o sebe. Zabírají se nové kraje, aby se prý civilisovaly, a doma školství strádá, výchova . . . Naše církve zanášejí věčné pravdy k černochům, a doma bují nemravnost a slepota! Než budiž podle pravdy uznáno, že v novější době mnohé církve pochopily důležitost missie t. zv. vnitřní a počaly se úsilněji starati o zanedbané děti a dorostlé, o chudé a nemocné, a vůbec o nedostatky moderní společnosti. Obdobně i politická činnost obrací se do vnitř a počíná se soustavně starati o zvelebení vnitřního života národního i státního. Tak i u nás volá se nyní po reorganisaci a organisaci všech národních sil — opravdové sebepoznání, úsilná práce drobná povedou k úspěchům na venek, povrchnost a vnějšnost, libující si v domněle velikých činech politických venku, sbírá drobty.

69. Vývojem osvěty hranice ztrácejí svou dřívější důležitost — ty tam jsou naše ochranné české hvozdy a naše horské hranice nezabránily Němcům přístup do českého čtverhrance. Podobně i jinde přirozené hranice mizejí před pokrokem technologie. Člověčenstvo pořád více a více se jednotí a organisuje, dělí se pořád více o práci i o její výtěžek. Nejvolnější jsou ovšem city a myšlenky, cla se z nich, jak se říká, neplatí. Výměna idejí, poznání cizího života je nutné a zdravé; proto studium cizích literatur a cesty za hranici jsou každému národu veleužitečny. Jak snadno vyvíjí se u každého domýšlivá obmezenost, protivící se pravdě a pokroku ve jménu otců a vlasti! Pravda — stejně obmezené je opičí cizotářství, jen přísná kritika, zabezpečující netoliko sebepoznání, ale i poznání a ocenění cizího, může správně vésti.

Dnes věda ani umění téměř ve všech evropských a amerických státech nemusí se ohlížeti na politické, ani na ethnografické hranice. Pořád více a více představitelé různých věd organisují se mezinárodně, jak dokazují četné již a důležité sjezdy, medicinský, hygienický, právnický a t. d. Tyto sjezdy pak mají již i praktický význam ten, že jednotlivé vlády všímají si a často již i provádějí jejich usnesení. Vliv vědy na politiku takto přirozeně roste.

I v politickém ohledu hranice nyní nejsou tak uzavřeny, jak bývaly nedávno, třeba ještě před r. 1848, i politická samostatnost zakládá se a bude se vždy více zakládati na přesvědčeních. Nyní přechodu ze státu do státu nečiní se daleko takové překážky, jaké činěny ve vzpomenuté době přechodu s místa na místo v zemi vlastní. Arci že, jako ve všem ostatním, i zde společnosť kolísá, popřávajíc dnes více, zítra méně volnosti.

V některých oborech vliv politických hranic je citelnější. A zejména posud ztíženo je přestěhování a obchod.

Stěhování má posud téměř výlučně ráz kolonisační, vystěhovalci evropští přecházejí do krajin méně zalidněných; podnět ku vystěhování je tedy pravidlem hospodářský, touha po zlepšení hmotného života. Z po-

litických pohnutek dnes ve značnější míře jen nechuť k službě vojenské vypuzuje mladší obyvatele z vojenských státův evropských; jiné pohnutky, a speciálně touha po lepších společenských poměrech politických, náboženských a kulturních vůbec jen výjimečně převádí teď obyvatele za hranice, obyčejně opouštívají nespokojení zemi svou jen nuceně. Není se co obávati, že by naprostou volností stěhování a přesídlení tyto pohnutky nehospodářské vésti mohly ke značnému promíšení obyvatelstva: jak veliká zkušenost ukazuje, opouští člověk nerad svou kolébku, neboť rozvíjí každý všelikou svou činnost ve známém a sourodém okolí — všude dobře, doma nejlépe.

Obchod, stávaje se moderní technikou dopravní pořád světovějším, také směřuje ne-li k zrušení, tedy k umírnění hraničních překážek. Zákaz dovozu (a vývozu) obmezuje se teď jen na několik málo předmětův, obchodní smlouvy usnadňují mezinárodní tržbu, tarify se snižují. Protekcionism sice občas se vzmáhá i v zemích nakloněných svobodě tržby, jako na př. teď v Americe, ale tím zase padají celní hranice v zemích jiných — právě proti Americe zdvihá se zase evropské spojení zemí průmyslných. Svoboda tím zase jen získá, egoistický separatism slouží zblížení národů.*

70. Musíme doplniti své vývody o hranici malým rozjímáním o formě území, obzvláště státu, protože při zakládání a vyvíjení států dbalo se na jejich formu; jiné společenské organisace, ethnografické, obchodní a duchovní, hranic a tudíž i formy své nedbaly.

Zabíraje si půdu, každý člověk mimovolně ohradil by si snad okrouhlo, z jehož středu na všecky strany mohl by se pohybovati. Zabral by si půdy co nejvíce a udělal by si meze a hranici v té dálce, která by mu dovolila na noc vrátiti se do svého bezpečného bydliště. Více by zabral, kdo ke své službě má koně, kdo má větší počet služebníků a t. p. Od okrouhlé formy upustil by — předpokládáme si pořád in abstracto isolovanou rodinu úplně volnou — náš člověk z různých důvodů: vybral by si úrodnější půdu, zvolil by z technických důvodů ohradu rovnou — tedy čtverhrannou, jiné místo by se mu lépe líbilo a konečně musil by míti zření ku přirozeným překážkám, hranicím. Představme si podobně rodin více, představme si společnosť se množící a pochopíme, proč téměř všecky státy měly a mají formu do kulata, tak jak i jednotlivá bydliště, dědiny a města prostírají se do okrouhla, kolem krbu a hlavního domu nebo místa (náměstí). I státy podobně prostírají se kolem svých hlavních měst — jsouť hlavní města, jak vyloženo, pravidlem co možná uprostřed země.

Státy s formou obdélnou, více dlouhou než širokou, v Evropě jsou vlastně jen Portugalsko, Italie a Švédsko-Norsko a jak patrno, učinila tuto formu v obou posledních případech příroda. Avšak i zde potvrzuje se naše pravidlo: Italie dlouho rozpadala se na menší státy, většinou formy okrouhlé, a forma ta vyniká zeměpisně, i teď považíme-li, jak Italie

* Nemusím snad výslovně konstatovati, že těmito vývody nehlásím se k bezvyjimečné svobodě tržební — i v obchodu svoboda, jako jinde, na mnoze je vlastně anarchie a plášť, jenž zakrývati má surovost silnějšího, vykořisťující slabšího.

se svými ostrovy Sicilií a Sardinií vlastně také se prostírá do šírky. Švédsko a Norsko obydleno je hlavně v jižní, rozšířenější části. Anglie, Nizozemsko a Bulharsko nejsou taktéž vlastně podélné, tak že v Evropě skutečně hlavní a dokonce velké státy mají formu okrouhlou, prostírajíce se z centra kolem do široka. Totéž platí o větších územích a státech v Asii; v Africe Egypt, protože je závislý na Nilu a mezi pouštěmi a nedaleko od moře, se samého počátku vyvinul svou formu podélnou: Zanzibar a jiné pobřežní státy a kolonie jsou dočasným počátkem budoucích útvarů politických, pravidlo naše nikterak se neruší. Podobně v Americe formy jako Čili, Peru, Patagonie a jeden dva státy ve Střední Americe přírodou a kolonisací, šířící se od břehů, jsou podmíněny: i tyto formy některé jsou dojista jen dočasné a přechodní.

Vedle sociálních příčin této pravidelnosti jest obecná příčina zeměpisná — totiž přirozená formace a rozloha všech kontinentův. Ukázali jsme k ní, jednajíce o stěhování vůbec a o výbojnosti seveřanů zvláště (20); všecky kontinenty rozkládají se parallelně k rovníku, týmže směrem veliká horstva se kupí a odsud přirozeným učleněním jednotlivé země a státy mají svou formu. (Dokončení.)

Z Národního divadla.

Činohra.

„Midasovy uši.“ Veselohra o 3 jednáních. Napsal Jaroslav Vrchlický.

Veselohra „Midasovy uši“ jest jedním z libezných snů, které Vrchlický čarovnou mocí své Musy básnické dovede buditi k životu z šeré, tajůplné doby klassického mythu. Dramatickým dílem v pravém smyslu slova není; jest básní, či lépe řečeno rozkošným básnickým rozmarem, lehounkým, svižným, graciésním jako křídélka motýle, a v skvělých barvách hrajícím jako čistá slza rosy. Proto nemůžete ji ani posuzovati chladným měřítkem dramatické tvorby moderní, neb pak by se vyskytlo leccos, proti čemu, třebas bychom básníku nečinili výtky, by bylo lze aspoň dělati námitky, neb o čem by se rozcházely názory a vkus. Hlavně téměř úplné vyloučení živlu dramatického vystoupilo by v popředí, jakož i přílišná jednoduchosť, nébrž chudosť děje, jenž, prost jsa dramatické vzpružiny, nekvalifikuje se právě k zpracování dramatickému. Však pohlížíte-li na dílo jen jako na báseň, obracíte-li zřetel k stránce čistě poetické, bez všelikých jiných požadavků, vžijete-li se s celou duší v toto poetické ovzduší, jež lehýnce obestřeno mythickým šerem, pocítíte čistý, rozkošný požitek, jakého jste v divadle dlouho nezažili.

Charakteristický rys díla jest neobyčejná prostota a jednoduchosť. Básník vyhnul se vší strojenosti, šabloně, snaze po effektu. Působí jen poesií a uměním.

Za podklad děje slouží příběh o osudných uších mythického krále Midasa, jejž Ovid nám sděluje v „Metamorfosách“. Látka zajisté dosti choulostivá, jež čistý, poetický ráz díla by mohla rušiti snadno fraškovitým zabarvením, kdyby nebyla zpracována tak jemně, duchaplně a s takým vkusem uměleckým. Neb ukrýti v něžný, květný obal básně dvé oslích uší a sice tak, aby nikde nevyčuhovaly a nerušily poetickou illusi, byl úkol dosti choulostivý a nesnadný. Abychom poznali, pokud Vrchlický látku si upravil a přeměnil, poslyšme nejprve starou báji: Midas král nebyl právě filosof, dopustil se v životě lecjakého kousku, jenž ostrovtip jeho i vkus staví do světla velice pochybného. Jeden z nejznámějších jest spor jeho s Apollonem. Stalo se kdysi, že zbujný domýšlivý Pan, povzbuzen jsa pochvalou nymf, jež bavil pískáním na syringu, jal se drze vynášeti drsnou hru svou nad vznešené, sladké tony Apollonovy kytary. Apollo, uražen jsa domýšlivostí Panovou, pustil se s ním v zápas. Rozhodčím zvolen ctihodný bůh skalní Tmolos, jenž maje hlavu věnčenou dubovím, seděl na výšině a klonil sluch svůj k hrajícím. Nejprv zněly barbarské zvuky Panovy syringy, pak rozzvučela se líbezná hra Apollonovy kytary, a Tmolos uchvácen jsa sladkým kouzlem jejím, rozhodl při na prospěch Apollonův. Rozsudek boha skalního přijat se všeobecným souhlasem. Toliko Midas, jenž byl též přítomen, jal se odporovati, dávaje přednosť pískání na syringu. Tu uražený Apollo nechtěl trpěti, aby uši tak zpozdilé zachovaly lidský tvar, nýbrž natáhl je, pokryl šedou srstí, učinil pohyblivými, jedním slovem okrášlil hlavu krále, jenž měl tak zvrácený pojem o krásnu v umění, párem oslích uší. Jak patrno, vyskytují se již v mythické době naturalisté, jen že staří je tehdy dosti neuznávali, jak dosvědčují oslí uši, jež dostaly se Midasovi odměnou. — Král zakryl hlavu čapkou frygickou, aby svět o nehodě jeho nezvěděl, a lazebníku svému, jenž jediný viděl uši, zakázal, aby pod trestem smrti nezmiňoval se o tom, co skrývá se na královské hlavě. Lazebník dlouho mlčel, ale již nemoha snésti tíhu tajemství, vyhrabal do země jamku a tam je všeptal. Však běda! Za rok vyrostlo na tom místě rákosí, a to chvějíc se šeptalo o osudných uších krále Midasa.

Potud báje. Tuto látku náš básník podstatně změnil, abychom řekli — filosoficky prohloubil. Pojal celý mythus allegoricky. Jen že allegorie není dosti jasná. Po celý večer jsme přesvědčeni, že veselohra stojí pevně na půdě mythu, a až v posledních výstupech probleskne nám její allegorický smysl. Tím seslaben ovšem dojem básníkovy intence. Změna stala se v ten smysl, že uši Midasovy jsou jen illusorní. Král domnívá se, že kývají se na jeho hlavě oslí uši, poněvadž zbrklý jeho lazebník byl mu tak namluvil a vlastní strach pomátl ho tak, že slovům uvěřil a počal si zoufati a trápiti se nad domnělou vadou.

Však báje v svém pravém znění mohla by býti pojata též allegoricky a chovala by v sobě břitké ostří satirické pointy. Neb jak často bývá nyní v poesii barbarské, drsné pískání Pana vynášeno a vychvalováno nad ušlechtilé, vznešené, čisté tony kytary Apollonovy! Kolik Midasů musilo by se tu chytit v duchu za své oslí uši! Než vraťme se k ději. Nebohý král Midas pokryl hlavu čapkou, aby schoval domnělou vadu, straní se lidí, aby pohana jeho nevešla ve známosť, a když nevěsta jeho

Panthalis přichází v slavnostním průvodu, bojí se předstoupiti před ni, aby nezdál se jí býti směšný. Snad by žal nad vadou domnělou zničil jeho celé štěstí a snad i život, kdyby tu nebyl Lykias, chytrý Řek, jenž vynutil na lazebníku tajemství královo a, chtě přinutiti Midasa k vyznání, počne se dvořiti Panthalidě. Král žárlivostí puzen odhodlá se ke kroku poslednímu, sejme čapku s hlavy a předstoupí před nevěstu. A ke všeobecnému překvapení vlní se na hlavě jeho zlaté kadeře a po oslích uších ani památky. A pointa kusu spočívá v nápise, jejž Midas umístil pod čapku svou, zavěšenou v chrámě Apollonově:

„Midas král
měl oslí uši, pokud se jich bál,
však pravdě v tvář jak hledět nabyl síly,
byl celý muž zas, zmizely v té chvíli.“

Veselohra, jíž velice šťastně a slibně otevřena letošní zimní saisona, předeslána byla ouverturou od mistra Fibicha. Jména mistrů Fibicha a Vrchlického utvořila na obloze našeho uměleckého světa jakési souhvězdí, k jehož skvělé, oslňující záři obráceny nyní s největším interessem zraky veřejnosti. V našich uměleckých představách splynula jaksi tato jména, tak že, čteme-li jedno, ohlížíme se již po druhém, a kdyby v divadle v zvonivou hudbu Vrchlického verše nezazněla též líbezná hudba Fibichova, zdálo by se nám, že něco chybí. A proto uvítali jsme rozkošnou svěží ouverturu Fibichovu, plnou ženialního humoru a poesie, s upřímnou radostí. Mimo svou pozoruhodnou cenou, ouvertura jest zajímavá též svým vznikem. Jak známo, nekomponoval ji mistr nyní, nýbrž psal ji již v roce 1873. a sice pod názvem „Veseloherní ouvertura“. Věc se měla tak: Mistr Fibich prohlásil tehdy ve společnosti několika hudebních umělců, kteří rozmlouvali o rychlosti hudební produkce, že by byl ochoten složiti k danému názvu ouverturu za jediný den. Hudební kritik pan N. navrhl jako látku veseloherní ouverturu. Byly právě čtyři hodiny odpoledne a nazejtří v tu dobu skladba byla hotova a mistr „viděl, že to bylo dobré“.

Anežka Schulzova.

Jos. V. Frič

zemřel dne 14. října t. r. ve věku 61 let Celý život zesnulého byl prodchnut vroucí láskou k vlasti a svobodě, pro které v ideálním nadšení bojoval, trpěl, snášel žalář i dlouholeté vyhnanství a s neochablým zápalem pracoval až do posledního svého dechu. I české písemnictví mělo v něm pilného, nadšeného pracovníka, jenž přispěl hojnými pracemi téměř ke všem oborům literárního tvoření. Budiž mu slavná paměť!

Illustrace k národní písni.
Nakreslil Mikuláš Aleš.

„U Sedmi javorů.“

Obraz ze života staroselského.

Nakreslila K. Světlá.

(Dokončení.)

Nespěchal Jiřík Hlubodolský věru k mladé své ženě, aby s ní důvěrně oslavil její povýšení na místo dosavadní hospodyně na statku u „Sedmi javorů“, vševládnoucí matky její. Když se Renata po noci napolo probdělé později než jindy probudila, špatný dávajíc dnes právě příklad svým služkám, ještě ho ve světnici nebylo. Po domě a dvoře nemíval ve zvyku choditi, počínal si v ohledu tom nikoli jako úd rodiny, nýbrž zdrženlivě jako strávník — nebyl se tedy ještě ze dvorce vrátil.

Zamyšleně posnídala tedy sama ráno po „pozvánkách“. Zdali by byla tomu věřila, kdož by jí to byl včera zvěstoval? Ani neměla chuti po domácnosti se ohlédnouti a vše potřebné teď místo matky sama nařiditi. Ba ani k matce se jí nechtělo, aby jí v její výměnkářské světničce, jak se slušelo, podala dobrého jitra s přáním dlouhého v ní ve zdraví a štěstí panování. Co jí měla říci, podiví-li se, že přichází k ní sama bez Jiříka, jenž býval jindy k ní vždy tak šetrným?

Konečně k ní přec jen vešla a právě začala jakousi omluvu, proč Jiřík s ní nepřišel, když byla jménem pana hraběte odvolána, aniž byla matka dosud s to si povšimnouti, že to s dcerou dnes nedopadá jako jindy.

Přišel totiž posel s vyřízením, že pan hrabě není ještě ani dost málo nakloněn, jejího muže domů propustiti, naopak, že se jím dá ještě doprovoditi na zámek, několik hodin vzdálený, kdež bývalo vlastně jeho sídlo. Bavil jej prý dnešní noci lépe než kdokoli z jeho lidí a chtěl, aby se tomu od něho naučili.

V Renatě se zdvihla mocně zlosť nad jednáním tak libovolným vůči její osobě, ale nedala na sobě proti obyčeji svému ničeho znáti. Nařídila služce co možná vlídně, aby vydala poslu, jak Jiřík toho si žádal, přiměřenější na cestu do zámku oděv než jeho svatební, v němž byl odjel. Při tom zamumlala cosi o zvláštní cti, již milostpán hrabě nejen jejímu manželu, nýbrž celému domu svou blahosklonností k němu prokazuje. Ale jak ráda by mu byla místo toho vzkázala, že se sice před nedávnem bránil, státi se hraběcím lokajem, avšak teď, jak se jí podobá, že má k tomu tisícerou chuť. Ano, teď právě, kdy byl ženat, teď právě, kdy byl . . .

Renata mimovolně se zarazila v němé své žalobě. Čím vlastně Jiřík teď byl? Nechť to točila na všecky strany, přec na nic jiného přijíti nemohla, než že jiným není — než jejím mužem.

I prolétla jí při tom znova táž myšlenka hlavou jako dnešní noci, co v tom asi vězí, že ji tak z nenadání, bez opovězení byl opustil, jen

že určitěji a jasněji. I podobalo se jí více a více, že by byla teď asi již s to uhodnouti, proč Jiřík, jenž tak nerad vyšším se klaněl, právě včera večer po „pozvánkách“ se stal tak ochotným hraběte pobaviti, hodlaje, jak ze vzkazu hraběcího vysvítalo, v tom pokračovati.

Bylo po obědě, než Renata posla vypravila, čeládka opustila světnici, zůstala v ní sama. Byla zapomněla jísti, ale nepociťovala žádného hladu.

Přitáhla si ke stolu červeně natřenou židli s prolamovaným lenochem, na níž matka, která jako výměnkářka si teď sama vařila a dnes poprvé u stolu mezi ostatními se neobjevila, jindy obyčejně sedávala. Zasvětila sídlo to nikoli, jak si byla myslila, čile a vesele, nýbrž jako by byla náhle osiřela a nikoho neměla na světě. Vzdychla si a opřela o plochu jako křída bílou lípového stolu ruku, na niž jí sklesla hlava. Pustila se do tak vážného přemítání, jako ještě nikdy v životě.

Ano, bylo tomu tak; nechť uvažovala postavení Jiříkovo pod střechou svou s jakékoli stránky, přec jen jí bylo pokaždé se přiznati, že je zvláštní. V té chvíli teprve to náležitě pozorovala, divíc se, že na to dříve nepřišla. Ale nejspíše byl na to přišel sám. Čeládka na př. nevěděla patrně, jak jej osloviti. Neříkala mu ani „sedláku“ ani „hospodáři“, nýbrž podle dřívějšího jeho zaměstnání: „mlynáři“. Ale ovšem, vždyť to chtěl sám takové míti; ještě včera, když podpisovala odstup, tvrdil, že mu postavení, které u ní zaujímá, jest milé. Ostatně což nebyl hospodářem na své vlastní chalupě? Zajisté že mu tam lidé takto říkali. Polovic zdviže dal odtamtud zavézti do její stodoly, aby se nemyslilo, že ho živí, s ostatním si dělal, co mu libo. Ona se ho na to netázala a chtěla, aby byl pánem tam na svém jako ona zde paní na statku. Co tedy chtěl více? Ale přes tuto úvahu vnucoval se jí přec jen stále pocit, že to, co mu bylo před několika nedělemi po chuti, teď se mu již líbiti přestává, třeba ještě včera tvrdil, že líbí. Hrdě dodávala však Renata v myšlenkách, nechť manžel nezapomene, ozve-li se v něm skutečně jakýsi vrtoch, zdali by si ho byla vzala, kdyby se mu bylo zachtělo, jejich poměr jinak stanoviti. Leč přes to uznávala přec jen za možné, že se nasytil své velkomyslnosti, jsa žádostiv, aby mu svou za ni vděčnosť dotvrzovala nejen již pouze slovy milostnými a polibky horoucími, nýbrž skutky rovněž tak nepopíratelně o její k němu lásce svědčícími, jako byly jeho skutky vzhledem k ní.

Ano, takové to asi bylo, dostal toho náhle dost, nebýti vedle ní ničím jiným než milencem, třeba sebe více hýčkaným, nýbrž chtěl tam, kde ona se stala paní, státi se vedle ní taktéž pánem; jedině proto se dal hrabětem unésti a zdržeti.

Renata se vztýčila.

„Ne, ne, má-li na to skutečně namířeno, toho se nedočká!“ zvolala, zprudka vyskočivši, nemálo tím jsouc dotčena, že se v citech jeho ke své osobě tedy přec asi zklamala. Maně si teď připomněla, kterak při své první návštěvě na statku po okolí se rozhlížel, nemaje pilnějšího na práci, než aby se zeptal, které to pozemky k němu náležejí. Dobře to byla tenkráte posoudila.

„Má-li takovou žádosť na mysli“, pokračovala, bouřlivě po světnici přecházejíc, „s tou nechť se v čas rozloučí, nebude z ní nic. Co slíbil před svatbou, po svatbě, ba ještě včerejšího dne, čím přede všemi lidmi se honosil a zač jej vynášejí do nebe jako pravý zázrak hrdosti a šlechetnosti, toho nechť se přidržuje, to nechť splní jako muž, jinak ho za muže považovati nebudu a také s ním podle toho naložím. Což skutečně nestojím za to, aby mě muž měl rád k vůli mně samé? Ohlížela jsem se já, jaké on má jmění, když jsem svolila, že si ho vezmu? Nedala jsem mu přednosť před boháči, úředníky, důstojníky, kteří jen čekali, až na ně kývnu? Sotva mi matka statek přiřkla, již bych se měla o něj s ním rozděliti? Ne, to neudělám, to se státi nesmí. Jak mně nechala matka statek celý, jak se neprovdala, by mne v ničem nezkrátila, tak i já dětem svým jednou statek odevzdám. Nezkrátím vlastní svou krev k vůli — cizímu člověku.“

Renata se sice slova toho krutého, nad manželem vyřknutého, zalekla, ale přec jen ani v nitru svém ho neodvolala. Trvala při svém výroku. Co v ní vzniklo podezření, že by mohl míti Jiřík zálusk, státi se spoluhospodářem na statku jejím a že jej nejspíše vždycky měl, i když se k ní co nejoddaněji choval, stal se pro ni skutečně cizím člověkem.

Ale v tom se rozplakala trpce a žalostně. Nebyla tedy opět milována, jak toho byla žádostiva, jen k vůli sobě, jak se byla tak pevně domnívala, jak to chtěla míti ještě včera v hrdé závrati písemně dotvrzeno. Smrtelný chlad ji promrazil. Zastesklo se jí až k neuvěření a to — po Hynkovi. Neslýchaně ji urazil, ale v ráně, kterou jí zadal, cítila prudkosť vášně skutečné, přec jen lásku opravdovou, taktéž neslýchaně uraženou, kdežto teď . . . Vše, co jí byl Jiřík kdy podal, zdálo se jí náhle jen hrou, obratně provedenou.

Tedy opět bez lásky, ve které, nechť tomu matka nikdy připustiti nechtěla, přec jen v té chvíli to pravé nebe doznávala.

„Ó kleté vy peníze,“ zahořekovala, „kde požehnání, kde štěstí vaše tak svatosvatě mi slíbené? Nikdy ještě jsem ho nepoznala a teď . . . zlořečím vám . . . cítím, že s vámi chudnu jako žebračka . . .“

Dlouho takto naříkala mladá hospodyně sama u lípového stolu v první den svého nastolení; ponejprv se cítila teď ženou a to v nejsvětějších svých právech zkrácenou — že byla bohatou.

Ale rozechvění její nemělo dlouhého trvání. Mocně se vzchopila, snažíc se, aby se přemohla a na sobě před nikým, nejméně však před mužem svým znáti nedala, co v ní burácí, a nikdo, opět nejméně on, neměl zvěděti, že nabývá o tom jistoty, jak to s tou jeho pověstnou k ní láskou asi dopadá. Vždyť se hlavně před ním za to styděla, že si ji zvolil za cíl svých vypočítavých tužeb, číhaje na vhodný okamžik, kde by se s ní v domě na roveň postavil, o vládu rozdělil, ba snad sám vlády nad ní a majetkem jejím se uchopil. Nechtěla míti před ním o tom nejmenšího zdání — snad doufala přec jen potajmu ve víru citů, mezi sebou divoce zápasících, že vidí příliš černě, že věci ještě nabudou jiné tvářnosti, než jak se na ni teď šklebí — neměla v některém okamžiku ani za možné, že by u něho skutečně více platily její lány, její tolary než její krása, ta vyhlášená, od něho vždy tak náruživě uznávaná

krása. Ano, to myslíval přec jen vždy do opravdy, pravil-li k ní: „Tobě se nevyrovná žádná,“ nechť jí rozum teď proti tomu šeptal cokoli.

Pročež uvítala manžela, když se za několik dní k „Sedmi javorům“ vrátil, sice s výčitkami, ale jedna byla sladší a lichotnější druhé. On týmž způsobem se vymlouval a omlouval, usmívavý, veselý, ruměnný, jako když jej namaluje, avšak nanejvýš zaražen, že žena jeho přijímá výlet s hrabětem tak chladnokrevně, ba příznivě. Byltě se jiného výsledku svého uprchnutí nadál. Co to bylo, že se vůči ní stále přepočítával?

Ale nechť se mladí manželé přetvářeli, jako by si byli řekli, přec jen cítili přese všechno obvyklé miliskování a zamalování že cosi mezi nimi od onoho večera povolilo, že je to zcela jiné, než to bývalo, když o „pozvánkách“ vedle sebe ve svých nádherných šatech oddavečních ke stolu zasedli, zářice sebelibostí a pýchou.

Kdykoliv se teď z nenadání na sebe podívali, zakmitlo se cosi v jejich pohledech, v čem spočívala skoro otázka: „kdo s koho?“

„Tedy ani tím jsem ji nezastrašil, že jsem jí bez jejího vědomí a svolení ujel u večer, kde by mě byla měla raději než kdy jindy doma?“ opakoval si Jiřík s neustálým úžasem. „Domníval jsem se, že mě zajisté uvítá pláčem, snad i vádou, že jsem jí tak z čista jasna uklouzl, právě když se chystala dělati ponejprv na svém statku paní. Ale hle! ona kouká jako by nic, a přec jest jinak tak žárlivá a pánovitá. Co v tom jen vězí, že právě tato žena se mi nikterak podmaniti nedá? A přec bych krk za to dal, že o mne tuze stála, když si mě brala. Či stála o mne asi tak jako já o ni?“

A Jiřík, jenž obyčejně vycházel k večeru, by se na svoje pole podíval neb otce v mlýně navštívil, máchával pak, rozhlížeje se zlostně na všecky strany, při tom svým obuškem. Měl přec jen kdesi soka, komu naschvál střemhlav s ním se zasnoubila? Kdykoli a kdekoli mohl, znova se začal obratně vyptávati na ženinu minulosť, ale se všech stran slyšel dosud totéž, co před svatbou, že totiž nikdy žádného milence neměla, že i ti nejonačejší nápadníci vzkazovali k „Sedmi javorům“ jen z daleka, poněvadž se báli dívce zpupné se přiblížiti, on že tak učinil první a snad proto že také zvítězil.

Přes veškerá taková osvědčení nebyl však Jiřík již teď s to, ponoukán jsa neomylným pudem žárlivosti, vyrvati si z mysli podezření, že v jejím srdci přec jen kdosi před ním přebýval, snad vedle něho dosud přebývá, že by nebyla proti němu tak obrněna, tak nepodajná, kdyby nebyla nikdy bývala v tuhém boji milostném. Ale co konečně na tom? Vždyť mu přec nešlo o nic jiného, než aby mu bylo dopřáno jí se zmocniti, vlastně těch pokladů kýžených, k nimž chovala ve své k němu náklonnosti klíč. Více a více se mu stávaly ke spokojenému životu potřebnými, více a více tedy po nich dychtil.

Nebylo totiž zůstalo při jednom výletu do panského dvora. I když tam hrabě nemeškal, zvali jej hospodářští úředníci teď k sobě, aby si s ním o své újmě hodili a zavdali. Jiřík vždy ochotně se dostavoval a to teď pokaždé se souhlasem ženiným. Nepřestávala v tom Renata viděti zvláštní, jak pravila, vyznamenání pro celý dům, že si páni jejího

muže tak tuze všímali. Ale rovněž, jak jej vycházky ty bavily, tak jej počalo mrzeti, že se musí při hře míti dosti na pozoru a svoje stříbrňáky tuze opatrně počítati, by nezabředl do žádných rozpaků. Ale co bylo do hry, když jich nemohl vždy celou hrst na tu kterou kartu hoditi, jak to dělali na př. poklasný a pojezdný, kteří měli vedle svého platu špejchary a stodoly vrchnostenské pod mocí? Nejhorší však bylo, že považovali jeho opatrnosť za skrblictví, pro které jim hojnější výhry nepřeje, a když se jim omluvil svými obmezenými příjmy, hlasitě se mu smáli, proč prý nesahá ženě do krhanice, již má na jedné ze svých komor schovanou, až k samému kraji plnou tolarů, jak čeládka zcela určitě tvrdívala. Smáli se mu vůbec, jak pošetile si to s ní zavedl jako ženich, a pobádávali jej, aby tomu furiantství konečně udělal konec a žádal si od ní jako manžel, co mu dle slušnosti na jejím statku náleží, když ona sama nebyla s to zapříti, z jaké mamonářské je rodiny. Měl jí pohroziti, že jí ujede, a pak zajisté že by uviděl.

Jiřík se jim ovšem nepochlubil, jak se mu vydařil první ostýchavý pokus podobné vzpoury. Přestal si vůbec pro tu chvíli lámati hlavu svými domácími poměry doufaje, že — aniž si zadá a na sebe uvrhne nařknutí, že skutečně jednal jako furiant, slíbiv, co dodržeti nehodlal — si dobude nejpřirozenějším způsobem na ženině statku toho postavení, které mu tam nepopíratelně náleželo.

* * *

Jaká to sláva, jaká to radosť nejen mezi domácími, ale i po celém okolí! Konečně položila jakási laskavá vrána na statku u „Sedmi javorů“ toho tak toužebně očekávaného, tak vášnivě vymodleného dědice do kolébky samá hedbávná poduška, samý krajkový povlak. V celém kraji nebylo nikdy podobné nádhery viděti.

Ale usnulo tam roztomilé pacholátko teprve po tuhém zápase mladé kvetoucí jeho matky s tou starou závistivou smrtí, kteráž jí ho dopřáti nechtěla, jak nebyla dopřála jejím zde předchůdkyním jejich vždy tak draze vykoupených, tak bolestně oželených dětí. Ale svou bujarou silou jí je Renata vyrvala přec. Leč dlouho, dlouho ještě na to pochybováno, přitiskne-li synka přec jen k prsům.

V oněch krutých dnech klonil se Jiřík nad ženiným ložem všechen zdrcen, beze slov. Každému bylo líto mladého manžela, jenž byl mezi sty muži dokázal, jak si své ženy váží a který jí snad nyní již stál nad hrobem.

Avšak něco jiného se ozývalo v Jiříkovi než obava, že mu bude choť vyrvána; bouřil v něm hněv, že si na podobný možný případ nikdy dříve nevzpomněl. Trpce se tázal, co že se s ním stane: dostane-li se mu ze statku podílu, jejž zákon vdovci určuje, či nebude-li mu na základě jeho výroku o přípovědi snad ani částka ta ze ženina jmění přiřknuta? Bude-li jeho synáček na živu, zůstane snad na statku doživotně bezplatným jeho šafářem. Ba, méně ještě, neb nebyl by mohl jako otec syna opustiti, kdežto kdyby byl u „Sedmi javorů“ najatým nádenníkem, byl by mohl dáti dle libosti výpověď a zachytiti se zase kdekoli jinde

Ze všech krutých těch představ na štěstí žádná se nevyplnila. Renata se sebrala a volně uzdravovala. Nebylo u Jiříka o tom pochyby, že ji na živu zachovala jedině bezměrná její láska k dítěti, a její nad ním blaženosť že vždy zase vzkřísila již již hasnoucí v ní poslední ducha jiskru. Pravíval si, že ještě nikdy upřímně nemilovala ani jeho ani jiného, to dítě žeť první její láskou, v čem ovšem se tenkráte nemýlil. Jak se znala do robátka zahleděti, jako by byla chtěla jeho drahou bytosť celou do sebe vpíti! S jakou jásavou rozkoší líbávala jeho ručinky, jeho hezoučkou tvář! Bylo Jiříkovi se přiznati, že si zasluhuje matčina zbožňování, bylť jeho synek skutečně dítětem nevšedně roztomilým, ale nebyl s to přec jen si zapříti, že dítě to bylo podobno jen matce, od něho že nemá ani žilky.

Zvědavě naslouchával, co že mu stále šeptá. Bylo to pořád totéž s nepatrnými proměnami: „Slyšíš, tys můj, celý můj, ty jediný na celém světě mi nemůžeš nikdy říci: ‚Mně se tě nechce, odejdi ode mne.‘ Tys krev z krve mé, tvoje duše z duše mé se zrodila, ty mně musíš dělej co dělej vždy milovati a nikdy nebudeš s to čiň co čiň se mi vymknouti.“

S nuceným úsměvem, se zatemnělým pohledem se pak Jiřík od kolébky odvracíval. Nikdy v laškovných těch rozmluvách s dítětem neučinila o něm zmínky. Měl-li se, rozmrzen její k němu netečností, k odchodu, pokynula sice také jako on hlavou na rozloučenou, ale jen málo kdy byla s to očí k němu pozdvihnouti. Tkvěly na dítěti. Čím jí byl otec vedle něho?

Ani tenkráte k manželu nevzhlédla, když, hladě její ruce, k ní pravil:

„V neděli budou tedy konečně u nás křtiny. To jsem ti už řekl, že se chce hrabě dáti vrchním zastoupiti jako kmotr, ale ještě jsem ti nepověděl, že se mne vrchní tázal, jak se bude chlapeček jmenovati. Hodlá mu dát hrabě zhotoviti stříbrnou desku s obrazem jeho patrona na památku, aby ji mohl nositi, až bude větší, kolem krku jako škapulíř.“

Místo odpovědi sáhla Renata všecka ubledlá rychle po dítěti, jež chůva právě vedle ní uspávala.

„Náš chlapeček?“ opakovala po něm pitomě, tisknouc dítě vší mocí k sobě.

„Ovšem že náš chlapeček, který pak jiný?“

Renata jen tím pevněji a úzkostlivěji dítě k sobě vinula.

S podivením na ni Jiřík pohlížel, nechápal, co jí je. I chůva, obstarožní to osoba, hleděla na ni všecka vyjevena.

„Říká se,“ počal Jiřík znova, „že má nejstarší syn děditi jméno po otci.“ I nemohl nikterak po těchto slovech zatajiti, jak je tím uražen, že jemu nechala vyřknouti, co dle povinnosti své jako matka měla hned po jeho narození vyřknouti sama a pevně na tom státi, kdyby se tomu snad vzpíral.

Chůva mu svědčila horlivě, že se tak státi má a obyčejně také stává.

„Nemyslíš tedy, abychom mu dali říkati po mně?“ opět se jí otázal Jiřík, když se neozývala.

„Po tobě?“ rozkřikla se náhle, jako by byl pronesl tu nejhroznější věc.

„Ano po mně!“ opakoval Jiřík nikoli již mazlivě, jak byl dosud s ní vyjednával, nýbrž důrazně a úsečně.

„Po tobě?“ opakovala znova, jakoby mu nebyla dobře rozuměla, s týmž zvláštním přízvukem a pohledem. „Což je to dítě tvoje?“

Jiřík zbledl, jak snad ještě nikdy v celém svém lehkomyslném životě nezbledl.

Chůva se počala na celém těle třásti. Byla patrně ráda, že jí byla matka dítě odňala, zdálo se jí, že by je byla leknutím nad jejími rouhavými slovy zajisté upustila.

„Rozvaž si přece, co mluvíš,“ zamumlal Jiřík téměř nesrozumitelně. „Zdá se, že jsi mne nepochopila. Zmínil jsem se ti zde o našem dítěti, tázal jsem se, kterak si přeješ, aby se jmenovalo.“

„Tohle dítě je však jen dítě moje,“ zprudka proti němu vyjela, „já pouze za ně jsem trpěla, umírala a nikoli ty zároveň se mnou. Ty o tom všem ničeho nevíš — a tedy tobě po něm vlastně nic není.“

„Renato, vzpamatuj se přec,“ nutil se Jiřík všemožně do mírnosti, „vidím, že dosud povážlivě stůněš. Vlastně chci tomu věřiti, že stůněš... jinak . . .“

„Po mně se bude dítě jmenovati a to proto, že je moje. Já se o ně nerozdělím ani s pánem bohem ani s Pannou Marií, kdyby si toho hned na mně žádali. Ani matka moje ho nesměla dosud políbiti, poněvadž jí dva synové zemřeli. Teď konečně mám cosi svého, oč mě nikdo připraviti nesmí. Tohle dítě mi nikdy neřekne: „Já tě nechci, mně již na tobě nesejde, já jsem se tebe nasytil, ty mně již nejsi po chuti. Vlastně mi nikdy na tobě nezáleželo, vždy jen na tom, cos měla ve svých truhlách pro mne nachystáno.“

V Renatě, dosud skutečně ještě sesláblé a rozechvěné po těžké nemoci sotva přestálé, bezděčně překypěla hořkost, že Jiřík není tím, zač se jí vydával, zač jej považovala, že se od ní odvracel, poněvadž se mu dosti rychle nedařilo toho se domoci, co bylo její a teď i syna jejího. Již měla výtku takovou na jazyku, ale Jiřík náhle se obrátil. Poznal, že ho počíná proti jeho nadání přec jen prohlížeti, čehož si ovšem nikterak nepřál. Nikdo nesměl míti práva vyčítati Jiříkovi Hlubodolskému, pro svou hrdosť tak proslulému, že, co sliboval, nedodržel, že se doprošoval neb vynucoval tam, kde dříve hrdě odmítal.

Zůstal tedy na tom státi, že, poněvadž je dosud churava, její slova na vážky nebere a za příčinou tou že již také na tom nestojí, aby se jmenoval hošík po něm. Nechť mu říkají Renat. Toto rozhodnutí mu vyneslo o křtinách novou chválu.

Když mu paní bába synáčka podávala, aby mu po křtu také křížek udělal, pošeptal mu potutelně do ouška mezi tím, co ho líbal:

„Viď, že jako hodný synáček dopomůžeš tatínkovi k tomu, čo by mělo býti již dávno jeho?“

* * *

Malý Renat rostl jako z vody. Do roka běhal a žvatlal. Nebylo divu. Tak jako jemu, nevedlo se snad již žádnému jinému dítěti v celých Čechách. Matka se k němu modlila a otec ho nechtíval ani dáti z náruče. Uměl jej chovati, hýčkati, s ním si hráti, že se nemohla chůva k němu rovnat. Ba, ani Renata nebyla s to dítěti tak vyhověti jako on, což ji nemálo trápilo. Tesklivě se dívala na manžela, když se synáček na něm protahoval, skotačil, jak výskal, když mu zpíval a hvízdal.

Ale dlouho toho nesnesla. Čím více se hoch vyvinoval, tím méně se jí líbívalo, že se vždy jen k otci obrací, že žalostně vrní, jakmile si ho chce vzíti kdosi jiný na starosť, třeba to byla ona, až se počala na to zcela nepokrytě hněvati. Jednou, když se rozplakal Renat na jejím klíně, natahuje po otci toužebně ručky, rozplakala se také.

„Takhle to nemůže zůstati,“ oznamovala zprudka Jiříkovi, který každé žárlivé v ní hnutí vždy se zvláštním úsměvem pozoroval. „Ty nesmíš býti pořád kolem mne a dítěte, jinak se usoužím. Aspoň na chvílenku vždy odcházej, když je hošík vzhůru, abych pořád na očích neměla, že o mne tak nestojí, jako o tebe. Vždyť musíš přec nahlédnouti, že mně to nemůže býti jako matce jedno.“

„Učiním jako vždy i tenkráte, čeho si přáti budeš, třeba i mně nemůže býti jedno, nesmím-li se dítěte svého do sytosti nabažiti,“ odvětil jí Jiřík s potměšilou lítostí. „Ale jen mi pověz, kam mám odejíti?“

„Kamsi hodně daleko, kde bychom tě oba neviděli,“ radila mu jakoby žertem, ale do opravdy to myslila.

„Dobře, půjdu, ale pamatuj si,“ dodal taktéž jako v žertu a do opravdy to myslil, „že se mně z domu nechtělo, ty žes mě vyháněla.“

Používal Jiřík výpovědi této, jak její přání škádlivě nazýval, na počátku dosti střídmě, zašel si kamsi do sousedství a vracel se dříve, než jí bylo milo. Když to pozoroval a ona se tím netajila, odhodlal se k delším vycházkám, konečně jezdíval celé dny po vůkolních jarmarcích, věda, že tam bude od soudruhů vždy slavnostně uvítán. Třeba z jejich řad vymizel, dosud v něm ctili a viděli svého předáka. Nejčastěji si však zaměřoval do panského dvora, kde býval hostem vždy tak velice vítaným, že ho páni úředníci nikdy dříve ze svého kruhu nepropouštěli než příštího rána.

Již neskrblíval při kartách, jak mu jindy posmívavě vyčítali. Učinil si u žida dluh na živnosť svou. „Však ona se toho doví, zastydí se a zaplatí,“ potěšoval se, „vždyť utrácím teď jejím návodem, její vinou, musí to nahlédnouti a přijíti do rozumu.“

K tomu poslednímu nejevila však Renata ovšem mnoho chuti. Chovala se sice důsledně, nevyčítala mu nikdy toulky, k nimž jej byla vybídla, i když se teď daleko nad potřebu opakovaly a prodlužovaly. Nikdy mu nedávala znáti, že ho postrádá, a nesnažila se doma ho zdržeti. Avšak pýcha její tím nemálo trpěla, že bral Jiřík její výpověď tak doslovně, ba že bylo na něm znáti, jak mu s ní přišla asi vhod. Trpčeji ještě snášela, že Renat otci neodvykal, ač ho teď někdy několik dní po sobě nevídal. Sotva se mu na blízku ukázal, již s jásotem k němu se kasal a méně ještě než kdy dříve chtívalo se mu pak od něho ke komusi jinému.

Mezi těmi tajnými spory mladých manželů stará selka od „Sedmi javorů“ ztichu a nenadále shasla. Co přestala býti hospodyní, již nebývala tím, co dříve. Cosi jí scházelo a na ní hlodalo. Milovala svou dceru skutečně, ráda jí dopřála statku, obzvláště co tu byl dědic, ale od té chvíle, co jí ho byla odevzdala, přec jen jaksi jinak pro ni cítila. Někdy se v ní i zdvihala proti ní hořkosť; podobalo se jí, jakoby se byla dcera na ni prohřešila, že, přijímajíc od ní statek, ač dobrovolně jí odevzdaný, přec ji cosi tím odňala, nač neměla žádných ještě práv, co mělo zůstati matčino až do jejího úmrtí.

Proč ostatně by nebyla mohla doživotně na statku hospodařiti? Měla ji dcera k tomu přemluviti, ba donutiti. Nebyla s to trn tento ze srdce si vyrvati. Ani Renat jí nesmiřoval. Pohlížejíc naň, jak prospívá, připomínala si zemřelé syny svoje, již se statku nedožili, a pohlížela naň častěji se slzami v očích, než radostně. Renata si dobře povšimla, co se v matce asi děje, mrzelo ji, že se vůči ní změnila, a nevyhledávala ji tak často, jak by byla chtěla a měla, ve výměnkářské její světničce. Vyhýbala se jí vůbec již od „pozvánek“ dle možnosti, nepřála si, aby zvěděla, že měla přec jen pravdu, když ji před sňatkem varovala.

Vrchní jako dávný příznivec rodiny ovšem neopominul na pohřeb staré své známé se dostaviti. Zůstal i přes oběd smuteční. Bylo již všude známo, že si dává mladá selka na uctění hostů tak pečlivě záležeti jako stará, o čemž se také s velikým zadostučiněním dnes přesvědčil.

„A jak bude teď s výměnkem?“ tázal se Renaty, když se cizí hosté byli rozjeli a on ještě u skleničky vína a talíře máslových koláčů se obmeškával.

„Budu musiti za příčinou tou do města,“ vzdychla si Renata, „ač tuze nerada od dítěte odejdu.“

Jiřík, slyše o výměnku, opustil světnici s výmluvou, že se musí přec jen podívat, je-li na kočáře pana vrchního vše v pořádku; když přijel, prý vážně se klonil k jedné straně. Tušil, že hodlá vrchní cosi ve prospěch jeho u ženy prohoditi. Měl již na své živnosti za ten krátký čas tolik vroubků, že se na to věru nehněval.

„A co hodláte v městě?“ vyjel vrchní. „Snad tam nechcete dáti výměnek z knih vymazati?“

„A co jiného, vzácný pane?“

„Pošlete tam Jiříka s plnomocenstvím svým, aby je dal psáti na sebe“.

Renata spráskla se strojeným úžasem ruce.

„Vy se mi zajisté smějete, vzácný pane, jak byste mohl jinak chtíti, abych si udělala ze svého muže výměnkáře?“ jízlivě se zasmála.

„Myslím, že by to bylo zcela v pořádku, abyste naň tímto způsobem pamatovala, když ho tu, jak by se slušelo a patřilo, spoluhospodářem udělati nechcete. Má ovšem ten kousek vlastní usedlosti, ale kam pak mu to stačí, když musí teď pořád z domu, abyste, jak se mi přiznal, měla toho svého kluka stále sama pro sebe. Ponechte mu aspoň, čeho matka užívala a co tedy v domácnosti na žádné straně neucítíte, aby měl na přilepšenou, když mu karty někdy tak nepadnou, jak by měly. Vždyť se začínají lidé, nemohu vám toho zatajiti, již velice tomu diviti,

že teď, kdy jest otcem dítěte vašeho, pořád s ním ještě nakládáte jako s milencem, jenž má míti dosti na vašich hubičkách.“

„Vždyť si to tak přál!“ durdila se Renata. „Vy to ráčíte lépe vědět, než kdo jiný, neb vy jste to byl, který nás združbil. Což bych si ho byla vzala, kdyby mne byl chtěl k vůli statku? Také bych byla chtěla pak ženicha, který má statek tak veliký jako já. Ostatně, vždyť se pořád karet přidržovati nemusí, jak to prý dělá. Ať hledí vystačiti se svým a nepomýšlí, jak by utrácel ze synova. Hodlám, jak již několikrát jsem se zmínila, Renatovi odevzdati statek neporušený tak, jak mi jej odevzdala nebožka matka. To by bylo krásné, aby právě on mi chtěl v tom býti na překážku.“

„Ve vás je tvrdý suk, selko,“ mrzel se vrchní na umíněnou ženu, „jen ať toho jednou nelitujete, že jste se na žádnou stranu ve prospěch mužův podati nechtěla. Nezapomínejte, že nejste již dívkou, kteréž krásy přibývá, nýbrž matkou, jíž každé dítě kus mladosti a hezkoty odejme. Jiřík však zůstane při své podobě a čipernosti aspoň ještě dvacet let švihákem, po němž se budou ženštiny točiti.“

„Nechť se točí,“ hodila Renata hlavou, pýříc se nevolí nad prostořekým mravokárcem. „Já ani jemu ani jim v tom brániti nebudu.“

„S vámi není žádného pojednání,“ dopálil se vrchní teď zcela do opravdy. „Vy nemáte jako manželka ni rozumu ni svědomí. Na vás by náležel takový muž, jako ten, který asi před týdnem utekl v Turnově ženě, že mu nechtěla býti, jak si toho přál, po vůli. Zůstavil ji bez krejcaru se třemi dětmi a vydal se do Ameriky. Víte, to je ta země za mořem, kam se lidé teď přeplavují, chtějí-li rychle zbohatnouti. Jiřík váš by si tam věru nadarmo nevyjel, ta paní Štěstěna byla by zajisté k němu ochotnější než vy. Mohla byste si pak svých „Sedm javorů“ hlídati, jíž by vám o ně nestál. Nuže, jak s tím výměnkem? Nemusíte z domu, sám jej dám na něj připsati, svolíte-li k tomu.“

„Nesvoluji, do soudného dne nesvoluji,“ dupla si Renata, co v ní síly bylo, „a to proto, že by mne musil každý prohlásiti za přešpatnou matku, kdybych dala tatíkovi promarniti, co jest synovo. Jaké to je teď mezi námi na statku, tak to musí zůstati. Až přijdou hochovi léta a páni mi jej budou chtíti vzít na vojnu, ožením jej a postoupím mu vše. Hospodáře na tak veliké usedlosti od mladé ženy neodtrhnou, není-li pravda, vzácný pane? A výměnkem, který mi teď chcete mermomocí odejmouti, budu se pak živiti sama.“

„Jen kdybyste tak zpozdile nepatlala,“ horšil se na ni její host znova. „Kdo ví, kde za ta léta budeme, možná, že nás ten Francouz do jednoho postřílí. Ale ještě jednou vás napomínám, abyste se sama nad sebou rozpomněla, ať vás ta vaše svéhlavosť jednou tuze nezamrzí.“

„Jak by mě mohlo kdy zamrzeti, co bylo s obou stran utvrzeno a v nejlepším pořádku i od vás uznáno?“ hrdě se loučila Renata s vrchním, jenž byl tak kvapně povstal k odchodu, dělaje, jakoby neviděl, že mu podává ruku. Vymrštil se tak rychle ze světnice na dvůr, že nebyla ani s to jej doprovoditi; ostatně vždyť stál Jiřík u kočáru, co by se byla ještě sama za ním namáhala, když pro ni teď neměval než samá drsná, jí nepříjemná napomenutí?

„Není s ní nic," zašeptal vrchní Jiříkovi, vstupuje do kočáru, „má ta vaše žena rohy až do nebe. S chutí by je protrkala, kdyby mohla. Měl byste se přec jen vynasnažiti, abyste jí je srazil. Až budete jednou chtíti a to do opravdy, pak počítejte při tom na mne, půjdu vám poctivě k ruce. Odnáším si odsud proti ní veliký dopal."

Vrchní to myslil se svým návrhem vzhledem k výměnku dobře, ale Jiříkovi tím neposloužil. Renata z toho si udělala, že manžel lidi proti ní nasazuje. Proč, není-li mu cosi na ní vhod, jí to prý neřekne do očí? Mluvila s ním jen na půl slova, dítě nesměl teď již ani vzíti za ruku. Konečně si vzpomněla, že chlapečkovi vyprázdní komoru vedle světnice a tam jej odstěhuje, aby se co možná málo stýkal s otcem, jenž jí ho chtěl, jak pevně na tom stála, odciziti.

Uskutečnila svůj úmysl co nejrychleji, dala do komory udělati zvláštní vchod ze zahrady, ubytovala do ní chlapečka i s chůvou, ovšem se všemožným pohodlím, a těšila se, že teď asi se nedoví, kdy otec odchází a přichází.

Ale hošík byl vtipný a otec mu šel stále nad každého jiného. Pátrával i ve svém vyhnanství po něm všemožně sluchem i zrakem, a když se mu podařilo jej zahlédnouti či hlas jeho zaslechnouti, žádal si k němu s tak vášnivým úsilím, že bylo nutno mu vyhověti, aby se nedostavily vážné pro jeho zdraví následky.

Nebyl to teď veselý život u „Sedmi javorů" přese vši tam hojnosť, přes sňatek mladé hospodyně z čisté lásky uzavřený, přes to, že ten kýžený dědic tak šťastně prospíval, že každý, kdo jej spatřil, jím srdečně se potěšil. Jen vlastní matka jeho pohlížela naň zrakem pořád temnějším — byltě její Renat především syn manželův, pak teprve její — k němu především lnul, pro matku zbýval v něm jen malý drobet lásky. To jí nechtělo z hlavy. Někdy se tázala s němým hořem a vzdorem, jak to nadále snese, někdy zase s hlasitým zaštkáním, snese-li to vůbec . . . Ovzduší zvěstovalo bouři, každý na statku cítil její blízkosť, tušil, že nebude lze ji zažehnati. Nedala také dlouho na sebe čekati.

Byltě to neblahý večer, když meškala Renata ve světnici s malým hošíčkem na klíně. Chtěla si s ním zas jednou do sytosti zalaskati, neb Jiří nebyl doma. Ale hošík nedbal jejích lichotivých slov, jak by si toho byla přála. Hrál si s loutkou, již mu byl otec přinesl. Nepatrná ta věc Renatu dnes zvláštním způsobem popudila. Chtěla hochovi hříčku odníti a jinou nahraditi, ale on se nejen bránil, nýbrž rozhodně se žalostným pláčem se jí postavil na odpor.

Najednou ustal a naslouchal. Nemýlil se, otec neočekávaně se vracel domů.

Jiřík byl v té chvíli tak zhorka nakvašen jako jeho žena. Byltě, co meškal tentokráte mimo dům, neobyčejně mnoho prohrál; již viděl, že bude nutno, aby svou chalupu novým břemenem obtížil. A právě teď byl před ním cestou v sousvětlí podvečerním plál jako malý hrad se vším žírným svým okolím statek ženin, na který jen ona s dítětem svým si přiosobovala nároky, a on, jenž byl přece hlavou malé té rodiny zde sídlící, jenž za ni před celým světem odpovídal, s níž byl tak srostlý jako kterýkoli kmen zde v zahradě se svými kvetoucími větvemi, on

neměl na nic z toho všeho, co viděl, nejmenšího práva. Opakoval si s nevýslovnou trpkostí, že je méně zde než nádenníkem, jenž, neobdrží-li plat jemu příslušný, dá výpověď a jde svou cestou tam, kde mu kyne lepší výdělek.

Věru, vrchní měl onehdy pravdu; byl již nejvyšší čas, aby se hotovil k boji se zpupnou ženou a aby ji dle zásluhy ztrestal.

Vrazil zprudka do světnice a nebylo mu třeba vymysliti si na ni pokutu; sama mu šla vstříc.

Renat, poznávaje jeho podobu ve dveřích, vymrštil se z loktů matčiných a rozběhl se proti němu, až se na něm ta jeho kadeřavá hlavička třásla. Jiřík rychle na zem poklekl, rozprostíraje proti němu chránlivě náruč, aby měl kam se uchýliti a nepřišel k úrazu. Hoch se do ní uvrhl s novým plesem, zadržev se kolem krku otcova, jakoby se ho nikdy, nikdy již pustiti nechtěl. Nikdy nepocítila Renata od něho objetí takového.

Jiřík se při uvítání tom poněkud vyjasnil. Zasmál se synovu útěku i ztrnulosti, s níž matka za ním hleděla.

„Co bys si počala,“ bodavě se jí otázal, „kdybych tobě, jako onehdy ten Turnovák své ženě, kamsi odjel? Počítám, že by tenhle hoch přímo za mnou se vydal, třeba přes samé moře.“

Tenkráte již nebyla Renata s to se přemoci. Ranil ji posměšnou tou poznámkou v nejtajnějších záhybech její vášnivé duše. Řevnivosť, tak dlouho v ní násilně potlačená, nedala se jí déle zkrotiti; konečně přec jen překypěla.

Uchvátila hocha přes jeho odpor, vyrvala jej Jiříkovi, jenž nebyl na to připraven, vší silou a odnesla jej vedle do komůrky, kamž za ním strčila chůvu, která, všecka jsouc omámena tím, co se děje, taktéž na obranu nepomýšlela, načež zavřela dveře a zamkla je na dvojí západ klíčem, který strčila do svého kapsáře.

Ale i s Jiříkem se zatočila hlava, i v něm zavířila zlosť tak dlouho potlačovaná měrou nejbouřlivější. I on beztoho již rozechvěný pozbyl vší nad sebou moci a rovnováhy. Manželé měřili se zraky, v nichž plála divoká, nepřemožitelná nenávisť.

„Zda-li bys sobě troufala mně hocha toho tak drze vyrvati,“ zahřměl, co v něm hlasu bylo, „kdyby byl skutečně mým?“

„Co tím chceš říci?“ zasípala nejen hlasem, ale i s pohledem hadím.

„Co jiného, než že jsi měla přede mnou a máš dosud jiné.“

Nevěřil tomu, co praví, chtěl ji jen popuditi, pokořiti, ale ona místo toho klesala, div že neomdlela, jako pravá jakási hříšnice. Byla si vzpomněla na starého Samuela, jenž věděl o Hynkovi. Což nemožno, aby starý ten nepřítel jejího rodu ji byl u Jiříka obvinil a proti ní poštval, že si tím způsobem troufal ji pošpiniti?

Překvapen, avšak s novým vztekem na ni pohlížel manžel. Tedy to bylo přec jen takové jako s mlýnem? Kdosi i tu jej připravil o to, co měl za jistou svou kořisť? Nebyla ta žehravosť, v něm obzvláště v posledním čase tak často a krutě se vzmáhající, přec jen bez podstaty?

„Odpověz okamžitě, jak to s tebou je!“ znova zahřímal, až se stěny zatřásly. „Čí je ten hoch tam v té komoře přede mnou ukrytý? Jinak půjdu ihned na úřad, abych se pomocí jeho toho dopátral.“

„Snad bys nechtěl ve mně dítě to tak pohaniti?“ zaúpěla sotva na nohou se udržujíc.

„Vidíš, zas řeklas: „to dítě“ a nikoli, jak bys měla: „dítě naše“. Ba, není Renat synem mým. Věz, že to není dnes ponejprv, co mi napadlo, že cosi u tebe v pořádku nebylo při těch kvapných námluvách, při té bláznivé připovědi, při tvém chvatném svolení — ó já bloud...!“

Celý kotouč blesků jí vysršel z očí, div že jí neztrávily duši, z níž se zrodily. Postavila se přímo před manžela v celé své výšce a kráse.

„Poslyš,“ promluvila k němu hlasem chvějícím se opovržením. „Nikdy ni před tebou ni vedle tebe se žádným mužem ničeho jsem neměla, to ti na drahou duši dítěte toho přísahám. Jest Renat synem tvým — bohužel...“

Řekla to takovým způsobem, že musilo býti mezi nimi navždy po všem. Oba to stejně poznávali. Veškerá přetvářka s nich obou spadla, poslední nitka sebezapření mezi nimi se přervala. Jiřík v té chvíli již jiného nechtěl, než se jí mstíti.

Ohlédl se po světnici sršícím zrakem a strhl se stěny dvojku vedle dveří tam na zloděje zavěšenou. Namířil jí na ženu, v každém rysu tváře maje nezkrocené záští.

Zůstala si Renata i v té chvíli věrna, nelekla se o sebe, nýbrž o svoje dítě. Odskočila ke dveřím, za nimiž byl hoch plakati přestal, postrašen bouřlivými hlasy rodičů, věčný hněv si vypovídajících, a roztáhla přes ně svoje ramena, podávajíc ráně jeho prsa svoje.

Ale Jiřík nevystřelil. Náhle zchladl. Do jakých nesnází se to hodlal bláhově zaplésti, aby ulevil svému pohaněnému citu a to právě teď, kdy vše k náhlému určitému obratu spělo a zakončiti se musilo?

„Nestojíš mi za jedinou ránu,“ zamumlal, opouštěje světnici.

Jinak, zcela jinak byl s to se jí odměniti za drzé slovo její: „Bohužel“, a to tím, že jí nepopíratelně dokáže, kterak teď skutečně uznává, že jest pravým otcem syna jejího.

* * *

Zděšený křik, zoufalý pláč se rozléhal na statku u „Sedmi javorů“. Chlapeček si byl hrál s chůvou jako jindy v zahradě, a když je teď volali k obědu, nebylo po nich nikde stopy a odnikud se nehlásili.

Co to znamenalo? Ještě nikdy se nebylo nic podobného dělo; mělať chůva přísně nařízeno obmeškávati se v blízkosti stavení, aby ji měla hospodyně stále na očích. Kam dnes výminečně se svým svěřencem zaběhla? Či nedávala na dítě dosti bedlivý pozor, ono jí kamsi o své újmě uteklo a ona je teď hledala? Možná také, že přišel chlapeček k nějakému úrazu její neopatrností a ona ze strachu před zodpovědností kamsi se skryla, odnášejíc jej s sebou?

Takové domněnky, takové výkřiky po stavení a jeho okolí se křižovaly. Ale na žádný z nich neozvala se určitá odpověď. Zmatek každým

okamžikem vzrůstal. Renata byla v pravém smyslu slova bez sebe. Lomila rukama jako šílená, kámen by se byl lítostí nad ní rozplakal. Co pro bůh dělo se s nebohým jejím dítětem? Nemohlo přec přijíti k neštěstí, když nebylo potoka na blízku, když se pásl dobytek daleko za statkem, když k vůli němu žádný ostrý nástroj nesměl se na dvoře jako jinde povalovati.

Náhle křikl kdosi z čeládky:

„Snad Renatka odvedli cikáni.“

„Vždyť tu žádní nejsou“, opravil jej hlas jiný, „a již po celé neděle se tu žádní neukázali.“

Před Renatou jakoby se bylo při těchto slovech rozžehlo náhle světlo. Dítě její bylo odvedeno, ukradeno, ale nikoli cikány, kdosi jiný je uchvátil jako lačný dravec a chůva, ta bídná osoba, mu byla při tom nápomocna.

Nerozmýšlela se Renata dlouho. Nevyslovila svoje podezření, nevybídla nikoho, aby ji provázel, samojediná, pro delší chůzi neustrojená, prostovlasá letěla ze statku, aniž byl kdo s to se domysliti, kam to tak divoce pospíchá, aniž kdo z jejích lidí si troufal ji zadržeti.

Zamířila Renata k panskému dvoru. Vrchní musil věděti, co se děje; byl-li Jiřík skutečně lupičem syna jejího, musilo mu býti povědomo, co tímto hrozným skutkem zamýšlí.

Opět se dnes lidé zvědavě po ní ohlíželi, jako když chodívala cestou tou z kostela s matkou samé hedvábí a zlato. Ale jak zcela jinak teď na ni koukali, o ní soudili. Nebyla to dnes závisť a řevnivosť, která se jim v pohledech zračila, nýbrž bídná škodolibosť. Již se bylo rychlostí blesku rozneslo, že se na statku ztratil hošík, nejdražší to selčin skvost, za který by byla bez rozmýšlení duši dala, ale jen málo které oko sledovalo matku, jež patrně plna úzkosti nevýslovné za ním se vydávala, se soucitem.

„Můj ty bože,“ prohodil leckdos, zahlédnuv ji, „aby ji také jednou cosi nepotkalo. Vždyť měla dosud na tomto světě vše, co jen duše ráčí, a přec jí to mělo přijíti dle zákona božího zcela jinak. Teď aspoň je osud spravedlivým.“

Renata vrazila k vrchnímu do kanceláře. Byla v přízemí, okna se otvírala do zahrady Měl tu nejen pracovnu, ale i útulek příjemný, kdež ho lidé nejsnáze nalezli, totiž měl-li právě chuti udíleti audience. Dnes asi měl, neb žádný zřízenec jeho nezastupoval selce cestu, když se k němu bez opovězení hrnula. Seděl s dýmkou v ústech pohodlně na pohovce rozložen, zrovna jako by byl na ni čekal.

A také čekal. Nemýlila se Renata, neztratil se její hošík, nepřišel nikde k úrazu, neodvedli ho cikáni, nýbrž vlastní otec jí ho zrádně unesl.

„Již víte zajisté, co se stalo“, zvolala, sotva dechu popadajíc, na samém prahu, „jak byste nevěděl? Tudy se ubíral s dítětem, zde se stavěl na poradu s vámi, snad je tu kdesi dosud neb aspoň na blízku. Ach nařiďte mu, vzácný pane, třeba nejste právě příznivě mu nakloněn, aby mně je vrátil. Dám mu za ně takové výkupné, jakého si bude jeho lačná duše přáti, vždyť mu beztoho o nic jiného nejde.“

Vrchní poněkud rozpačitě sebou pohnul, když jej selka tak zpříma obviňovala, že se tu její manžel na poradu stavěl, zrovna jakoby byla tehdáž, když odjížděl ze statku po pohřbu, slyšela, že mu svoje služby nabízí, bude-li chtíti proti její umíněnosti rázněji zakročiti. Ale nezapíral, naopak, hned se k tomu znal, že je s Jiříkem ve spojení.

„Ano, váš muž se zde stavěl a mluvil se mnou o vás a o vašem dítěti. Ale tak rychle, jak si myslíte, pře vaše se nevyřídí,“ odvětil, ukazuje proti sobě na sedadlo. „Jen si hezky sedněte, mluvte klidně a doufám, že si pak dosti brzo porozumíme.“

„Ať mi vrátí moje dítě, o nic jiného mi nejde,“ znova nešťastná žena zalkala, klesajíc na sedadlo jí vykázané. „Nechci o jiném slyšeti, o jiném věděti, jen dítě moje ať mi zas navrátí. Vždyť mu za ně zaplatím, co bude chtíti, ten lupič bídný.“

„Jak jsem vám již řekl, milá selko, tak rychle to nepůjde, jak si myslíte, obzvláště hodláte-li si stále takhle vášnivě počínati,“ opakoval vrchní. „Varoval jsem vás, jak jsem posledně u vás byl, abyste si nevedla tak svéhlavě a více muži vyhověti hleděla, ale vy ve své umíněnosti, která vše to zlo, jež teď na vás se přihrnulo, zavinila, jste nedbala slov mých, tak dobře míněných, a hnala jste vše až do samé krajnosti. Smutná věc se teď u vás za příčinou tou odehrává, to se upříti nedá.“

„Mějte přec útrpnosť, milostpane, a nechte vše ostatní stranou. Pomozte mi k mému dítěti, vždyť se také znáte ke Kristově víře, smilujte se tedy nade mnou, jak chcete, aby se bůh jednou nad vámi smiloval. Povězte mi, kde je můj miláček, abych si pro něj doběhnouti mohla; musí, musí mi ho vydati.“

„Nevím, byl-li by k vám tak ochotným, kdybyste se před ním objevila, samá zlá slova na rtech. Má již tolik, tolik proti vám stížností, cítí se vedle vás tak nespokojeným, že ho již začíná svět mrzeti . . . že — nerad to vypouštím z úst, ale není mi pomoci, když chcete na mně pravdu věděti — že pomýšlí zcela opravdu — i na rozvod.“

„S pánem bohem ať si jde,“ prohodila Renata s nezdolnou zpupností, ač jí to patrně škublo. „Již dávno o něj nestojím, zklamal mne. Tvrdil, že si mě bere z čisté lásky, a já učinila taktéž. Vzala jsem si jej na tento jeho slib, ač byl proti mně chuděra a všichni lidé se mi divili. Ale zatím měl jen na mysli statek a jak by se na něm stal nade mnou pánem. Již jsem vše na něm vyzkoumala až do té poslední mrvy. Jmění mého se mu zachtělo, nikoli mne, a když jsem nechtéla rozuměti, oč vlastně mu běží, ukradl mi teď moje dítě. Věděl, že jsem s to vykoupiti je vlastní krví svou, a také se nemýlí. Vzkažte mu, vzácný pane, že mu dám, co bude chtíti, ale za to ať mi pošle co nevidět mého jedináčka.“

A Renata bolestí přemožena svezla se se sedadla k jeho nohám.

Vrchní si odkašlal.

„Bude-li Jiřík státi na rozvodu,“ odpověděl na její výkřik s úřední obřadností, „tož není pochyby, že prorazí. Vždyť má svědky na to, že jste jej z domu vypovídala do hospod, kde proti vůli své meškati a mnoho utráceti musil, že jste se nikdy na to netázala, nikdy se nesnažila výdaj ten mu nahraditi, jak by byla nejen povinnosť, ale i sluš-

nosť kázala, že byl konečně nucen, nechtě se projeviti mezi lidmi špinavým, udělať na usedlosť svoji dluh.“

„Ano, jest to pravda, že jsem ho nechtívala míti doma, avšak jen proto, že dítě moje, jak je teď nepopíratelně na jevu, k sobě s falešnými proti mně úmysly lákal. Chtěl je dostati na svou stranu, jen jeho mělo milovati, nikoli mne, matku, kteráž má přece větší právo na dítě než muž.“

„Co to zase mluvíte? Jedno z nejvážnějších obvinění, které Jiřík proti vám pronáší, jest, že jste jen vy si právo na dítě osobovala, a to v takové míře, že pochyboval někdy i o svém otcovství, kterého byste mu prý byla ostatně tuze ráda upřela ve své bláznivé řevnivosti a pánovitosti, kdyby se to bylo jen poněkud srovnávalo s vaší ctí. Co asi všem těm zmatkům a tomu, co z nich pojde, řekne pan hrabě, který sňatku vašemu tak velice přál a si vždy myslil, že bude celému tomuto panství k ozdobě?“

„Vzácný pane,“ zalomila Renata rukama, „opakuji, že svoluji k rozvodu i k sebe většímu výkupnému, ba ať si vezme vše, co mám, nedá-li tomu jinak, jen hocha mého ať mi vrátí. Však já si ho beze statku uživím, vždyť si uživí tolik chudých matek svoje děti a hledí při tom vesele na svět. Co den mu řeknu: ‚Děkuj bohu, synáčku, vstávaje a lehaje, že ničeho nemáme. Bohatství kazí lidem srdce. Bude z tebe aspoň teď hodný, spokojený člověk, ach hodnější, spokojenější než tvůj vysokomyslný otec a tvoje licoměrná matka.“

„Ale ženo nešťastná, vy o ten rozvod tak usilujete, jako byste nevěděla, že rozvedený otec má právo na syny a matka pouze jen na dcery!“ zvolal vrchní teď skutečně dojat.

Renata naň vytřeštila zrak, rty jí zmodraly, tváře zsinaly, nebyla si krásná žena v té chvíli podobna, nebožce se rovnala.

„Jak tomu mám rozuměti?“ zajíkala se, až v ní zuby drkotaly.

„Jak jinak, než že vám Jiřík syna vydati nemusí, nebude-li chtíti.“

Ona proti němu vyskočila, jako by se naň vrhnouti a jej zardousiti chtěla.

Polekaně vztáhl proti ní ruce. Poznával, že nešťastnice je všeho schopna. Ale najednou ležela již zase skroušeně u jeho nohou.

„Mstiteli Hospodine“, zaštkala výrazem srdcerývajícím, „kdy švihneš konečně naposledy metlou svou neuprositelnou nad potomky toho, jenž na tobě samojediný se prohřešil, které již pokutuješ po tak dlouhou dobu? Či neznáš taktéž smilování jako ti, jež stvořils? Jsou i v tom obrazu tvému podobni? Ke komu, ó pověz, mám zkrvácenou duši pozdvihnouti, když ne k tobě? Všude kolem mne je tma a ani v srdci tvém není paprsku světla?“

A Renata pozbyla vědomí. Musil zavolati vrchní služebné, aby ji pozdvihly a položily na pohovku, kterou jí všechen rozechvěn přepouštěl. Ale přes péči jejich a radu dcery jeho, která se přišla na nemocnou podívat a všemožně ji křísiti pomáhala, teprve za několik hodin tak dalece se vzpamatovala, že byla zase schopna jasnější myšlenky, srozumitelného slova.

Leč mezi tím nebyl pan vrchní nečinným, nýbrž učinil potřebné kroky, aby se nemilá ta záležitosť aspoň v jeho kanceláři zkoncovala. Byltě se Jiřík po rozmluvě s ním uchýlil s hochem k otci do mlýna. Tam si poslal pro pokyn, kterak se k jeho zpurné, teď tak pokorné choti zachovati má. I přisedl teď k mladé ženě, kteráž plna nevýslovné strasti zrak k němu obracela, tušíc, že se za její mdloby s manželem jejím asi dorozuměl.

„Jestiť Jiřík smířlivějším, než jsem se nadál,“ pravil k ní konejšivě. „Abych vám to v krátkosti pověděl, tož upustí od rozvodu, ponechá vám hocha, ovšem hodláte-li mu svou vděčnosť nad tím náležitě osvědčiti, a nikoli dle svého spůsobu.“

S trpkým úsměvem pokynula Renata hlavou.

„Toť se rozumí, že si přeje, aby on měl nejhlavnější slovo při jeho vychování a nikoli, jak to bylo dosud, abyste vy jediná nad ním rozhodovala.“

Renata si sáhla k srdci, ale nechala vrchního klidně pokračovati.

„Pak aby byl do budoucnosti jist, že jest zaopatřen, máte mu již teď postoupiti statek a učiniti jej jeho poručníkem. On zas hodlá mne jmenovati svým zástupcem, neb nezamýšlí zůstati zde. Co vás se týče, máte si ponechati výměnek, jehož užívala vaše matka. Když stačil jí, stačí i vám.“

Renata mezi jeho výkladem ztrnula. Bylať to žádosť nad každou jinou krutá, aby jej jmenovala poručníkem synovým, všeho práva nad jeho vychováním se vzdávala — ale vždyť zamýšlel odcestovati, nebude doma, a s vrchním, jenž nebyl žádný zlý člověk, měl-li při věci svůj výdělek, se snad domluví. Také ten výměnek, k němuž ji Jiřík posmívavě odkazoval, poskytuje jí velkomyslně, co ona jemu poskytnouti se bránila, padl jí jako skála na prsa. Chtěl se státi nejen pánem jejího dítěte, ale i celého jejího majetku — o tom nemohlo býti nejmenší pochybnosti. Avšak hleděla se sebrati, žádný vzdech, žádná žaloba neuklouzla jejím chvějícím se rtům. Nerozmýšlela se, pokynula hlavou, že ke všem podmínkám teď proneseným svoluje.

„Ale teď honem, honem,“ dodala hořečnatě, „pusťte konečně ke mně dítě moje. Zdá se mi, že jsem je celých sto let neviděla a i jemu, chuďátkovi, se již bude asi po mamince stýskati. Kdo ví, co se již o ni naplakal.“

Netušila Renata, že cesta její na Golgotu dávno ještě není dokonána, nejtěžší kus pouti té křížové že ještě na ni čeká.

„Uvidíte chlapečka svého brzo,“ sliboval jí vrchní, jsa rád, že se do poměrů, z nichž těžiti hodlal, tak klidně vpravuje, „za několik okamžiků tu snad již bude. Zavedl jej Jiřík do mlýna, kde vaše rozhodnutí očekával, věda, že se sem ke mně utečete. Ano, těšte se, budete svého Renatka tu míti hned.“

Vrchní ještě leccos povídal o tom, jak si Jiřík vše do budoucnosti přeje, jak chce, aby bylo vše zavedeno a jeho osvícené ochraně odevzdáno, s čímž i ona zajisté bude spokojena, neb sejme se s ní náhle každá starosť, každá zodpovědnosť, bude moci svého synáčka zcela klidně milovati. Jiřík nechce prý na synův majetek nikdy sáhnouti, odevzdá

mu jej tak neporušený, jak si toho ona vždy přála, ba doufá, že jej zvětší. Části synova jmění sice použije do obchodu, za nímž se hodlá teď do světa pustiti, ale čistý zisk bude mu ukládati. Míval k obchodu vždy chuť i nadání, leč okolnosti tomu chtěly jinak, teď teprve bude prý spokojen se svým úkolem životním.

Renata nevěděla, co mluví, neposlouchala ho. S pevně sepjatýma rukama tupým zrakem bez hnutí a slova hleděla ke dveřím, brzo-li se otevrou. Jak dlouho, jak věčně dlouho jí bylo čekati a přec byl vrchní slíbil, že tu bude její dítě hned.

Najednou se zachvěla na celém těle, cosi v dálce se ozývalo jako hlahol veselého dětského hlasu a smíchu.

Svezla se s pohovky, vrhla se ke dveřím, kteréž chůva před jejím synáčkem do kořán otvírala, jako by mu chtěla hodně zřejmě ukázati, kam že to vchází. Činila tak s úsměvem i pohledem podlým. Patrně ani dost málo toho nelitovala, že nebohé matce, jejíhož chleba požívala, kteráž na její věrnosť pevně spoléhala, způsobila tolik trampot a starostí. Ba naopak, podobalo se, že má ještě něco jiného za lubem, neb znova se potutelně pousmála, když chlapeček do pokoje nevešel, ač byl pěknější a ozdobnější, než tomu byl doma i u dědečka zvyklý. Na samém prahu se zarazil a nehnul se ku předu, ač jej k tomu lichotivě pobízela.

„Tam Renat nechce, nechce!“ zvolal hošík se vší tvrdošíjností své matky, obraceje se tak chvatně, jak tomu jeho drobná postava dovolovala, zpět na dvůr.

„Synáčku můj, jediné moje dítě!“ volala Renata, plazíc se k němu na kolenou, „co to děláš? Což nevidíš, že tu máš svou maminku, dobrou svou maminku, jíž jsi po celý den neviděl, která nemá na světě než tebe a tolik se natruchlila, žes jí odešel?“

„Kde je tatínek?“ zaplakal Renat, couvaje před matkou, nevšímaje si jejích slov a ohlížeje se jen po chůvě, „chci k tatínkovi . . . maminku — ne, tu již nechci . . .“

A když vrchní, výstupem tím rozladěný, chůvě pokynul, aby se přece snažila chlapečka krutě se zdráhajícího k matce dovésti, a jí chtěl býti při tom nápomocen, tu se dal Renat do takového vzlykání, že pozbyl dechu a všechen při tom zmodral. Bylo se věru obávati jakéhosi záchvatu psotníku, mělo-li býti dítě do opravdy k návratu k matce donucováno.

Nesměle se ohlédl vrchní po nebohé matce, co asi tomu říká. Obával se teď teprve jakéhosi hrozného výjevu, avšak k jeho nevýslovnému údivu Renata volně ze země se zdvihala. Byla sice bledá jako duch a tvář její byla k nepoznání ztrhaná, ale při tom ani neplakala ba ani nehlesla.

Se vzrůstajícím údivem na ni pohlížel vrchní, že místo blíže k dítěti přistoupila k otevřenému oknu, jímž plály nad houštinou zahradní lesnaté hory v posledním ohnivém zážehu večerních červánků. Stopovala směr ke statku, hledala zrakem místo to, kde se byla ve stínu javorů s Hynkem tak blaženě procházívala, tak krutě rozešla.

„Zvěstoval jsi mi, pokuta že mne nemine,“ uklouzlo jejím jako křída bílým ústům, „a hle, také neminula.“

A když vrchní k ní přistoupil, tázaje se jí, přeje-li si něčeho, co v jeho moci jí poskytnouti, dodala takovým přízvukem jako odsouzenec na popravišti, jenž ví, že pro něho není již naděje a si přeje, aby bylo vše aspoň co nejrychleji skončeno:

„Odveďte to dítě — k otci. Staniž se mu po vůli. Co jsem slíbila, do slova splním. Co mne stihlo, toho jsem si zasloužila.“

A jak byla Renata sama do panského dvora přišla za svým dítětem, tak při nastávající noci, ač jí chtěl dáti vrchní vší mocí zapřáhnouti, sama bez průvodu a podpory odešla — sama se svým ovdovělým, osiřelým srdcem . . .

* * *

Jak se smál i Jiřík i otec jeho, starý mlynář Hlubodolský, když chůva, taktéž se smějíc, do mlýna se vrátila nikoli sama, nýbrž s Renatem a oběma vylíčila, jak vše dopadlo, zrovna tak, jak to měla s pánem dávno umluveno a nastrojeno.

Nebylo Jiříkovi dosti na tom, aby Renata synovi vše odstoupila, jeho vládě ve všem se podrobila, chtěl podržeti dítě ve své moci. Nevěřil svému rádci a otcovskému příznivci, panu vrchnímu. Představil si, že by si to mohl za nějaký čas rozmysliti a uznávaje, že by měl z Renaty jako držitelky statku více prospěchu, než on by mu jako správci poskytoval, zase jí pomáhal proti němu, jak pomáhal teď jemu proti ní. Byltě dosti obratným právníkem, že by byl s to býval smlouvu teď jím navrženou a sepsanou příležitostně zas na rub obrátiti. Nebylo tedy pomoci, musil se malý Renat s otcem do toho šírého cizího světa stěhovati, aby měl jakési v něm rukojmí, jímž by mu bylo možno bývalo „Sedmi javorům“ vyhrožovati, kdyby podle jeho vůle se nezachovávali. Utěšoval svoje mělké svědomí tím, že, kdyby byl na rozvodu trval, byla by mu jej musila Renata stejně vydati a část jmění k němu. Neměla tedy příčiny ke zvláštní jakési stížnosti proti němu, že si hocha svého ponechával.

Nevýslovný se strhl všude poplach, jakmile se rozneslo, že se to na statku u „Sedmi javorů“ hatí, že vyšlo na jevo, že Jiřík asi nikdy o Renatu nestál, že mu šlo vždy jen o její peníze a nikoli o její lásku. Vše prý byla nucena mu postoupiti, jen aby nedošlo k veřejnému pohanění — k rozvodu — vše, i vládu nad statkem i dozor nad dítětem. Ó zasloužila si prý všeho toho utrpení a pokoření až do poslední kapky. Proč bývala vždy tak hrdá a ješitná, proč . . . tak bohatá a krásná?

Jiřík prohlásil mezi známými, že dostal toho domácího peciválství najednou až po krk, že z toho pranic nekouká vedle zamilované ženy na záhrobí valnožiti, že v těch nynějších válečných dobách pro vtipnou hlavu snadnou věcí způsobem nejrozmanitějším výdělku se dodělati a i světa užiti. K tomu obému že se teď odhodlal. Dlouho prý váhala žena přenésti správu statku na něho a hospodařila dle starého zvyku; on se toho teď však zcela jinak uchopí a dokáže jí, že místo jednoho statku bude míti syn, než doroste, dva.

V okolí byl již mnoho let zřízen spolek zvěřinářský za příčinou velikého bohatství zvěře, jemuž se tuze dobře dařilo. Členové jeho projížděli se střídavě nejen zemí celou a okolní, nýbrž pouštěli se, byla-li doba obchodu zvláště přízniva, až hluboko do Němec. Meškávali v Berlíně, Frankfurtě, ba až do Hamburku se dostali a všude dobře pochodili. Ke spolku tomu se teď Jiřík přidal, obohatil jej velikým vkladem a pustil se s pány zvěřináři chutě na cesty, ponechávaje, jak bylo umluveno, panu vrchnímu starosť o statek synův, vlastně o statek, jímž vládl on sám.

Netrvalo dlouho a všude se proslýchalo, že se milým zvěřinářům daří letos ještě lépe než jindy a to následkem Jiříkova přispění. Za jedno sesílily jeho peníze jejich hotovosť a za druhé se vpravil on sám s takovou obratností do všech zvláštností obchodu a pochopil, kterak je vhodně vykořistiti, že se mu jeho soudruzi tuze podivili. Velicí páni byli teď na př. z největší části za svými pluky v poli, neměli při tuhé execírce a jiných starostech ni času ni příležitosti střeliti si nějakou tu chutnou pečínku, na niž teď však mívali ještě větší zálusk než jindy. Jiřík je co nejpilněji objížděl se zbožím vybraným a jeho soudruzi zase slídili u lesníků, kde by co kloudného zakoupili. Jiříkův hladký způsob zamlouval se pánům tak tuze, že s ním nikdy nesmlouvali a často býval zván k jejich tabulím, aby jim pověděl, o čem ve světě slyšel a co asi se připravuje.

Při celém tom obratu zboží nebylo ovšem divu, že si psával vrchnímu často o peníze, aby obchod nikde váznouti nezůstal a výdělek spolku neušel „Nebude to dlouho trvati, vzácný pane,“ pravíval ve svých dopisech k vrchnímu, „co vám budu psáti o peníze Za nějaký rok mám kapitál svůj vlastní. Bude nám oběma o tom přemýšleti, jak bychom výtěžek ze stodol a chlévů Renatovi prospěšně uložili. V krhanicích, jak to bývalo u „Sedmi javorů“ obyčejem, tolarům zaháleti nedáme.“

Považoval vrchní za povinnosť někdy si zajíti k Renatě a sděliti s ní příznivé zprávy od Jiříka ho docházející, především jeho popisy, jak je její synáček stále zdráv a vesel a jak rád se s ním projíždí.

Renata jej vyslechla vždy jen mlčky, nikdy se ho na nic bližšího o nich netázala. Podobalo se někdy, jakoby ni muž ni syn pro ni nežili, neb nikdy o nich nemluvila, ba o nich se nezmiňovala. Dávno byla poslední stopa krásy a svěžesti s tváře její setřena a v pohledu jejím nezamihla se nikdy již ani nejslabší jiskřička její jindy tak rázné, planoucí mysli, její prudké, tak často až nezkrotitelné povahy.

Ona krutá synáčkova slova: „Nechci tě, maminko, jen tatínka chci,“ která neměla v jeho ústech nikdy za možná, toto neuvědomělé, avšak rozhodné odmítnutí její lásky, na niž byla založila od jeho narození svou celou budoucnosť, bez níž neměla pro ni významu ni ceny, podťala patrně na dobro kořeny jejího života, beztoho již značně zviklané zápasy s manželem. Bylo na ní znáti, že žije jen již ze zvyku na světě tom, jemuž libovolně uniknouti jí zabraňuje asi jen její cit náboženský.

S podivením nemalým pozoroval vrchní při jedné takové neplodné u ní návštěvě, k nimž nikdy ho nevybízela, za něž nikdy mu neděkovala,

že dává bývalou, skoro již nadobro sesutou krčmu vedle sedmi javorů opravovati a to zcela ve staré její podobě. Tázal se jí ovšem, co tím zamýšlí, načež jej žádala s poněkud větší živostí, než s ním teď hovořivala, aby jí ráčil dáti na úřadě dle starých tam prý uložených map místních vytýčiti těch několik proužků pozemků, které k ní původně náležely, než ještě předkové její byli okolí její na statek rozšířili.

„Chci tu bydleti a chaloupky té užívati místo nynějšího svého výměnku," zakončila svou prosbu.

„Což pozbýváte, osobo?" rozhorlil se na ni vrchní, „vždyť se nemůže váš výměnek zde k té chatrči a k tomu kousku bařiny, který k ní před léty náležel, ani přirovnati. Nepostačí to všecko na více než na dvě kozy."

„Vím to, vzácný pane, a právě proto si toho žádám," odvětila mu pevným hlasem a se suchýma očima. „Ten člověk, který mi ukradl moje dítě, ni své, ni synovy usedlosti neudrží, třeba se vychloubá, že vyobchoduje sobě a synovi po statku. Co nevidět si vzpomene na můj výměnek a bude si žádati, abyste ho na mně vymohl. Bude pak vše aspoň připraveno a půjde to bez hádek a soudů. Prodala jsem na opravu naší rodné chatrče, kdež veškeré neštěstí naše se vylíhlo, svůj šperk, ten nešťastný šperk, ve kterém mě matka tak ráda vídala, jejž jsem si s takovou zálibou kolem krku zavěšovala. Tam hodlám pouť svou vezdejší v samotě a chudobě dokonati. Pak nechť z ní udělá obec — pastoušku a bude konečně — snad vše odpykáno."

Renata domluvila klidně, za to oslzely vrchnímu oči. Hněval se na ni, dával jí ve sváru s manželem hlavní vinu, trpce jí vyčítával její neústupnosť a pýchu celé rodině její, známou jejich tvrdosť a hamižnosť, ale v té chvíli, kdy se bez stesku a výtky stěhovati hodlala do té staré chaty plné nepříjemných a nečestných rodinných upomínek, když se vzdávala posledního, co měla, aby měla s mužem již na vždy mír a pokoj, přece mu jí bylo líto a on si pravil přes svoje světanské zásady, že má pravdu, chválí-li si chudobu, neb bez těch nešťastných jejích peněz, jak druhdy velebené a tak vášnivě milované jmění svoje teď jmenovala, by se byl její život skutečně zcela jinak utvářil a z příkré povahy její by se byla zajisté vyvinula znamenitá žena.

Renata nejen že se odstěhovala do bývalé krčmy, ale od té chvíle, co statek opustila, o výměnek svůj již skutečně se nestarala, ponechávajíc jej teď jako vše ostatní vrchnímu. Hned si ve svém novém domově počínala zcela jako domkářky vůbec. Pásla si svoje dvě kozy, chystala si dříví a roští na zimu a večer u louče, již si taktéž sama upravovala, na vřeteně předla.

Ač byl vrchní tvrdil, že se Renata zcela zbytečně výměnku svého vzdává, přec nadešla doba, kdy se Jiřík po něm otázal, a to dosti brzo. Tvrdil ovšem, že tak činí jen v nejlepším prý úmyslu, totiž aby ji za něj časem posílal, co by jí nebyly ani dva takové výměnky vynášely... Nemusil jí vrchní tento vzkaz tedy již tlumočiti a byl tomu rád. Již byl konečně poznal, že Renata muži přec jen úplně nekřivdila, že mu nejde nikterak o to, aby si vlastního jmění samostatně nastřádal, nýbrž aby na synovo hodně bujně se veselil. Již si nemohl zatajiti, že bude

co neviděti hotov se vším, co Javorničtí nahromadili, a že mu šel vlastně na lep, důvěřuje jeho sebechvále, s čímž ovšem nikomu se nepochlubil. Zároveň počala kolovati zvěsť, že jej zvěřináři ze spolku propustili, poněvadž jim začal tuze zle hospodařiti, že si zavedl obchod o vlastní újmě, kdež však se svým lépe nenakládal než před tím s cizím. Úpadek jeho byl jist, ba již dokonán — i byli ti sousedé, kteří tak bezděčně čekali na boží soud, jenž stihne poslední potomkyni rouhavého krčmáře, a při každé příležitosti již od mladosti její na ni jej volali, s prozřetelností věčnou zcela spokojeni.

Vrchní se přestal u „Sedmi javorů“ konečné ukazovati. Byltě Jiříkovi ochotně kus statku po kuse prodal, ovšem prý, jak tvrdil, v domnění, že peníze za něj utržené a mu zaslané v obchodě mnohem prospěšněji zužitkuje. Leč komu jinému by byl v první řadě vždy nabídl pozemky ty než tomu, s jehož vlastními hraničily, to jest panu hraběti? Málo co z nich dostalo se do jiných rukou.

Když došlo konečně i na část usedlosti, k níž náleželo hospodářské stavení, tu nejen že se tam nedostalo nového obyvatele, nýbrž bylo k velikému úžasu sousedů se zemí srovnáno, stavivo k dalšímu upotřebení jinam odvezeno a na místě tom zasazen kus dubového pěkného lesíka.

Neuznával pan vrchní ve svém chvalně známém citu pro slušnosť za přiměřené, aby se byl pan hrabě i v toto dědictví veřejně uvázal, a to pro uvarování všech možných pomluv, jichž se na př. jemu za spravování Renatova statku, jak ovšem rozhorleně tvrdíval, zcela nevinně dostávalo.

Teď teprve, co zmizelo před Renatinýma očima bývalé rodiště, jako by byla minulosť se všemi bouřemi, přeludy a klamy před ní zapadla. Ten široký pruh mladistvé zeleně doubků před jejím prahem, ohraničený temnými stíny starých javorů, které byly uznány od úřadu jako odvěký majetek staré krčmy, zdál se jí ochrannou hrází mezi ní a krutým tím světem, kterou nikdy již nepřekročí noha nepřátelská, o niž nikdy již zhoubné nezavadí zlý úmysl. Že by se k ní tudy mohlo přiblížiti štěstí, veliké nevýslovné štěstí, že není život pro ni ještě uzavřen, že chystá pro ni náhradu a odměnu za dlouholetou svízel, nikdy jí na mysl znavenou nevstoupilo.

* * *

Léta minula a nikdo nebyl za celou tu dobu zaklepal na špehýrku Renatiny chudobné světničky.

Trhla sebou, jakoby byla pocítila střelnou v prsou ránu, když jednou za pozdního večera zaslechla poprvé zas jakési ostýchavé na okno zaťukání. Kde to mohl býti? Již dlouho si byli sousedé odvykli choditi k ní, aby si to a jiné vypůjčili, vždyť neměla téměř ničeho, čím by jim byla mohla vypomoci. Zloděj by se nebyl u ní takto opověděl, ostatně by byl věděl od jiných, že u ní není, pro co by bylo za to stálo se namáhati. Nemohl to tedy nikdo jiný býti než jakýsi v krajině neznámý poutník, jenž se chtěl u ní přeptati na pravou cestu či za nocleh ji žádati.

Když dveře odstrčila a s loučí v ruce na příchozího si posvítila, shledala, že se asi nemýlila.

Spatřila před prahem svým bídně ošaceného člověka. Neviděla, jeli mlád či obstarožní, neb zakrýval si opelichanou čepicí tvář. Buď mu bylo v nočním chladu zima nebo byl churav, třásl se totiž na celém těle. Již dlouho přestala s lidmi cítiti, stávali se jí čím dále tím lhostejnějšími, ale tenkráte ji uchvátila při pohledu na cizince, na všech údech se tetelícího, hluboká soustrasť.

„Co zde pohledáváte?“ tázala se ho dojata. Zdálo se jí, jakoby se byl cestovník místo odpovědi dal do tichého pláče, aspoň k ní nepromluvil. Nesměle opaakovala svou otázku, když stále mlčel. Konečně po dlouhém váhání zaštkal přec:

„Pohledávám zde — všecko “

„Všecko?“ zajíkala se a teď se začala zas ona na celém těle třásti a to tak zprudka, že jí vypadla z ruky louč.

Cizinec se po ní tak hbitě shýbl, že nemohlo býti o jeho věku pochybnosti, byltě mlád. Zdvihl louč, posvítil si na ni a pak na sebe.

Viděla Renata před sebou člověka v bídném sice oděvu, ale postavy ušlechtilé, se stopami vzácné sličnosti v probledlé, utrápené tváři, můj ty bože — jak známé to tváři — bděla či snila? — její to tváři v mladistvém rozkvětu.

„Což jsi nadobro zapomněla, ty ženo ubohá, že máš kdesi syna, že se mne tak lekáš a tak divně se mne tážeš, co tu chci?“ zvolal příchozí a pojal ji z prudka do náruče.

„Dítě, dítě moje jediné“, vykřikla Renata, „tys to tedy přec? Ó nikdy, nikdy jsem si nepomyslila, že bys ty někdy po mně se sháněl, za mnou přišel . . . nikdy . . . i kdybys se mnou se setkal, mne znáti a jako matku pozdraviti chtěl . . . Ale co to vidím?“ zalekla se, vymknuvši se mu zprudka z náruče, „vždyť jsi celý otrhaný, a já myslela, že máš u svého otce všeho dost? Vždyť mu byly znenáhla poslány peníze za celý tvůj statek, mnou ti odstoupený, vždyť, jak sem dopisoval, sám tolik vydělával?“

„Ó dávno je již po tom všem, co z Čech jsme dostali, co v cizině jsme vydělali,“ vyznával se Renat smutně.

„Teď mlč!“ přerušila jej náhle, „a nemysli na jiného než na mne, jako já na nic mysliti nebudu, než že jsi u mne. Teprve, až se pod mou střechou posilníš, prospíš, zotavíš, povíš mi všecko. Ó pojď!“

Renat následoval matku se slzami v očích do její těsné světničky, usedl na záhrobí, kde s vřetenem v ruce tolik dlouhých teskllivých hodin prosnila, zakrojil si hluboko, aby ji potěšil, do jejího jako uhel černého bochníku chleba, položil si naň s nemenší chutí kozí sýrek její výroby chvále jej, jak je pěkný a dobrý, ale nechtěl o jiném odpočinku a dokonce o spánku ani slyšeti. Neměl dříve pokoje, dokud neustala v jeho obsluze, vedle něho nepřisedla, obě jeho ruce nevzala do svých a jej sama nevybídla, aby pokračoval, kde venku ustal. Věděliť oba, že to nebude veselé vypravování, které stará světnička zaslechne, ale nebylo jí pomoci. Přeslechla toho, co stála, již tolik a tak rozmanitého, tuze veselého a bouřlivého a zas velice smutného a lítostného, že bylo její

povinností vyslechnouti i to, co prvních jejích zrozenců poslední potomek ze svých potulek jí k uvážení přinášel.

„Ó dávno, dávno již jsme přišli o vše,“ přiznával se Renat zádumčivě. „Otec mnoho vydělával, mnoho odsud dostával, ale se svými soudruhy vždy vše zase promarnil. Nedbal mých proseb, mých slz, vždy sliboval, že sobě i mně nahradí, že budeme, až se zase vzchopí, bohatší než kdo jiný, že žádný dědic hraběcí se nebude moci honositi tím, co jednou bude mého. Ale přes svou mladosť a nezkušenosť jsem mu přestal brzo věřiti. Ó jak mi bylo smutno, když jsem poznal, že není hoden mé úcty. Byl bych jej tak rád miloval! Více však než cosi jiného mě rmoutilo, že mne nedal ničemu učiti, věděl jsem jen to, co od jeho společníků náhodou jsem pochytil. Konečně ho i zvěřináři ze svého spolku vyvrhli za příčinou jeho nespořádaného života a stálých zmatků z toho plynoucích. Nezbývalo mně než nás živiti prací nejnižší, neb jiné jsem neuměl. Nádeničil jsem tedy a byl jsem rád, když mě lidé k ní najímali a se mnou byli spokojeni.“

Renata syna náruživě objala.

„Kolik zármutku bych si byla uspořila,“ při tom mu svěřovala, „kdybych aspoň o tom byla věděla, že mezi tím houfem pijáků a karbaníků, kde ti bylo žíti, jsi zůstal tak hodným a poctivým, jak tě před sebou vidím.“

„Není záslubou mou, že jsem se nezkazil,“ namítal jí vážně. „Děkuji to jedině Hynkovi.“

„Hynkovi?“ opakovala Renata bez dechu.

„Ano, Hynek jmenoval se ten, jenž se stal mým učitelem, vůdcem, mým andělem strážcem mezi tou pustou otcovou společností“, vypravoval Renat pohnutě. „Byltě pomocníkem našich zvěřinářů a tuze svými zkušenostmi jim prospíval. Býval totiž mysliveckým mládencem, než jej k vojsku odvedli, odkud jej propustili následkem prostřelené ruky. Vyhledal naše zvěřináře a nabízel jim svoje služby. Znal je od té doby, když u lesníků, kde za mládi byl zaměstnán, kupovali zvěř.“

„On to je, není o tom pochyby“, zašeptala Renata, celá se tetelíc.

Syn jí porozuměl jen zpola.

„Ano, není pochyby, že jen on mě zachoval na dráze poctivosti a žádný jiný,“ svědčil jí. „Na počátku, když do spolku vstoupil, neměl mne sice rád a otce teprve ne, ale konečně mi uvykl a otce si nevšímal. Ujímal se mne, kde jen mohl, a co mám v sobě dobrého, co vím užitečného, znám jen od něho. Nikdy kdosi jiný si mne nevšímal, nejméně však, jak jsem ti již pověděl, můj nešťastný otec. Když po dlouhé těžké nemoci zemřel, ihned mi Hynek radil, abych k tobě se vrátil a vše, co na tobě otec spáchal, ti hledél nahraditi svou synovskou láskou. Ach, nebyl bych se sem dostal, kdyby mi k tomu nebyl daroval peníze na cestu.“

Starostlivě pohleděl syn na matku. Klesla čelem na jeho rameno, bledá, se zrakem uhaslým jako mrtvola.

„Ó ty se umíš jinak mstíti, než já nehodná, zbloudilá,“ při tom si vzdychla, jakoby dokonávala, načež se dala do pláče, aniž byl syn s to ji ukonejšiti.

Nedivil se jí, vždyť i jeho stále slzy dusily a i on by se byl dávno dal do hlasitého pláče, kdyby nebyl uznával za povinnosť ukázati se vedle matky statečným a nepřidávati jí žalu.

Oplakávala Renata dnes ponejprv, aniž si toho zapírala, svoje mladistvé nerozumné blouznění, svou sobeckou první lásku, svou nemilosrdnou hrdosť oproti Hynkovi, svůj ukvapený na to sňatek s mužem lehkovážným, svoje zničené mateřské štěstí, celý svůj další neblahý, pochybený život. Plakala tak usedavě, jakoby byla chtěla a mohla těmito slzami spláchnouti každou na to upomínku ve své utrýzněné duši, a hle podařilo se jí to. Najednou vzhlédla k synovi nejen jasně, ale i zářivě, tak, jak jej uvítala, když jí ho ponejprv do náručí položili.

Tak jako tenkráte cítila se v této chvíli nejšťastnější matkou na světě, obrozoval se život její opět Renatem. Myslila, že ho již nikdy nespatří, že zůstane, otcovým příkladem a návodem sveden, na vždy v cizině, aby mu tam bylo lze svým choutkám hověti, nebyla s to jinak si ho představiti než jako Jiříka, bujného totiž světance, jemuž je každý prostředek vhodný, dopomůže-li mu k zisku a tím k požitku — a hle! syn ten, jehož měla za ztraceného na věky, se k ní vracel, k ní pln dětské lásky se hlásil. Netoužil po světě, u ní chtěl žíti v tichosti a osamělosti, v každém jeho slovu a úmyslu bylo znáti rozšafné smýšlení, šlechetnou snahu. A kdo skvosty ty v něm zachoval, brousil a tříbil? Ten, jenž měl největší příčinu ji nenáviděti, jemuž byla zkazila celý život vrtochy svými záletnými, jehož byla veštvala do hrůz válečných — takto jí odpouštěl. Mohla z úst synových sladšího zaslechnouti než: „Návodem svého přítele jsem se za tebou, matko moje, vydal, abych tě již nikdy neopustil a s tebou do smrti žil v pilnosti a prostotě?“

I pocítila Renata, že konečně klesla smířena pravice Hospodinova, trestající hříchy otců na dětech až do posledního kolena, že v požehnaném tom okamžiku, kdy překročil syn její životem zkoušen, utrpením jeho posvěcen, práh staré chatrče, zavítal na vždy mír pod kletý krov u „Sedmi javorů.“

Sněžák.

Povídka od Aloisa Škampy.

(Dokončení.)

Tělo už máme — teď hlavu!“ velel tatínek. I smačkali ještě kouli objemu menšího a položili na sloup. Aby tam spíše držela a vítr snad ji nesrazil, prostrčil pan kontrolor jako pojítko mezi ní a tělem silný prut, záda pak opřeli o zeď starou cihlou. Padla na to skorem celá hromada vyházeného sněhu, ale panák byl hotov! Ne, ještě nebyl . . . „Musíme ho teprve sformovat!“ vysvětlil tatínek, a pověděv to, začal dole ve sloupu až po jistou výši vydlabovati dutinu, upleskávaje při tom rukama do kulata stěny po obou stranách zůstalé, takže brzy objevila se dvojice nohou. čímž hned panáku na živosti přibylo. Tímže způsobem utvořil vypouklý tvar břichu, ze hmoty nad ním oddělil dvě svislé ruce a do pravé z nich zatkl notný klacek, který mezi laťkami révoví ležel vedle pohozen.

„Haha, ten bude strašit!“ vykřikl Vašík — „ten tu bude zrovna jako na stráži!“

„Počkej!“ mírnil otec předčasné chlapcovo nadšení, „ještě mu scházejí knoflíky na kabát: dones sem nějaké kamínky, nebo něco takového!“

Vašík odběhl stranou a v brzku se vrátil s hrstí ořechových skořápek; některé měly na sobě ještě slupku a, zůstavše od podzimu v koutku při zdi, byly už vlivem počasí hodně zčernalé.

Pan kontrolor zasadil je panáku řadou na prsa, a hned byla uniforma znamenitě doplněna.

„Jako voják!“ vyklouzlo ze rtů malé Božence, která, sama k dílu nečinně přihlížejíc, chtěla se účastniti aspoň pochvalou.

Největší práci dala hlava. Ale i tu věděl si pan kontrolor pomoci. Dvé nejčernějších skořápek zatlačil do ní jako oči, jakž takž zpodobil uši a nos a k naznačení úst zastrčil do podélně vydlabané rýhy kus suchého, zčervenalého listu.

„No — je to chlapík, nebo ne?“ obrátil se na to k dětem s hrdým vědomím šťastně podařeného díla.

„Je, je!“ volali Vašík i Boženka, radostně tleskajíce promrzlýma ručkama.

„Ten bude hlídat Jelení Příkop . . .,“ poznamenal tatínek. „Necháme ho tady stát, až se s jarním sluníčkem rozplyne!“

„A to pak nebude z něho nic?“ ptala se Boženka udiveně.

„Ba ne, mé zlato!“ odtušil otec, usmívaje se naivnosti dceruščině, „pak nebude z něho nic, roztaje jako všechen ten sníh, který tady okolo vidíš, a bude jaro . . .“

„Ano, pak bude jaro, a teplo, a všecko se zazelená a stromy pokvetou!“ dodal k sestřičce Vašík s důležitým sebevědomím pokročilejších

nauk školských. „A ptáčkové přilétnou a budou zpívat, a my si budeme tady hrát o kouličky a fizule — ichuchu! — to bude radosť!"

„Pane kontrolor! — pane kontrolor!" — přibíhala v tom služka Tonička, zdaleka již volajíc: „ráčejí na chvilku domů, milostpaní jim něco chce —"

Tatínek mžikem pochopil, že to asi souvisí s překvapením Štědrého večera, a že tu třeba jen přítomnosti vlastní jeho osoby. Proto řekl k dětem:

„Počkejte zde trochu, vrátím se hned, a pak budem večeřet!" Boženku již zábly nožičky, a chtěla s ním.

„Ne, jen tu zůstaň s Vašíkem, Tonička pro vás přijde — a toho sněžáka mi nezkazte!" nařizoval ještě, i odkvapil ke služce, která mu cosi chvatně vysvětlovala.

Děti osaměvše tázavě na sebe pohleděly: patrně hloubaly o tom, proč je as tatínek tak náhle opustil.

Než, v tom zaskřípla povědomým zvukem na konci ořechové aleje železná vrata: pohlédli tam — a tu přicházel Čán!

Měl dle přání panina přijíti až po svátcích, a také vskutku přicházel jenom na zapřenou. Zaběhl sem, jest-li by náhodou od služky cos o Hubrovi nezvěděl, a štěstí mu přálo, že zastal děti samotny.

Jedva že spatřily Čána, hned letěly mu naproti.

„Jardo, Jardo!" volali oba, „pojď se podívat, my máme sněžáka!"

Čán se dal do běhu a několika skoky byl u svých miláčků. „A kdo vám ,ho udělal?" tázal se ho udiveně, prohlížeje si figuru.

„S tatínkem jsme ho urobili — zrovna teď. Odešel na chvíli domů, ale vrátí se hned, a pak budem večeřet", objasňoval Vašík.

„A přijde k nám Ježíšek a bude nadělovat!" chlubila se Boženka. „A k vám taky přijde?" optala se najednou.

Čánovu tvář přelétl teskný úsměv, ale přemohl se a řekl: „Toť se rozumí, že k nám taky: ke všem přijde, kdo byli hodni, a všem nadělí!"

„A viď, že nám ukážeš, co jsi dostal?" ptala se maličká dále, upřímně na povzbuzenou dodávajíc: „my ti taky ukážem . . ."

Však, než-li k choulostivé této otázce mohl Čán dáti nějakou odpověď, přitočil se k němu Vašík a lítostně si postěžoval:

„Koukej, Jardo, co je mi platno, že se pan Hubr roznemohl" — („Aha!" — pomyslil si Čán — „moje zakročení tedy skutečně již působilo — a ta nemoc je bezpochyby jen slušná výmluva) — ale chlapec pokračoval: „— když maminka hned poručila, že, dokud nebude moci zas přijít, musím opakovat lekce sám — považ, i o svátcích, každý den aspoň hodinu! Dnes na to šťastně zapomněla, ale zítra nebo pozejtří tomu neujdu."

Čán ustrnul. Cože? — Nač tedy bylo všecko jeho namáhání, aby hocha osvobodil od toho proklatého kantora, když necitelná máma chce mu ztrpčovati život sama?

Již již drala se mu do úst nějaká peprná nadávka pro tuto výtečnou milostpaní, a jistě by byl výbuch svého vzteku ani před jejími dětmi nezadržel — ale v tom dalo se z daleka opětně slyšeti Toniččino volání:

„Vašíčku! Boženko! — domů!"

„Pst! . . . neříkejte, že jsem tady!" vzpamatoval se Čán, „a honem běžte!"

Maličtí, rozloučivše se, odkvapili.

Jarda zůstal. V nitru mu bouřilo.

Oči jeho, plny malomocného hněvu, točily se vůkol, jakoby hledaly důstojný předmět svého vyzvání — v tom utkvěly na figuře sněžáka. „Vždyť jsem ho beztoho chtěl udělat sám!" zahučel Jarda, „a oni, jakoby to tušili, ještě mne předešli! I počkej, Hubře, — to ti nedaruju!"

A přikročil k panákovi.

„Beztoho sem už asi víckrát nepřijdeš —", pokračoval v samomluvě, „a jest-li přec: tedy pukni zlostí!"

Chvilku přemýšlel. Potom se horempádem rozběhl dolů ke studánce.

Ale netrvala ani pět minut, a milý Jarda vracel se nahoru, nesa v jedné ruce tenký lískový prut, ve druhé pak kus staré, rezovaté trouby od kamen, která byla vrchovatě namačkána popelem.

Prut uřízl dole v houští, plech a popel sebral tamže na smetišti.

A hned se dal do práce.

Vysypav opatrně popel na hromádku, uformoval sněžákovi na nohou ohromné boty a příslušně začernil je mourem místo leštidla. Klacek, jejž figura v pravici držela, zahodil a nastrčil na jeho místo lískový prut; kolínko trouby pak narazil jí na hlavu jako cylindr, a chopiv se kousku uhlí, načrtl vedle do posněžené stěny hradební velikými písmeny jméno: HUBR.

Potom si umyl ruce ve sněhu a, strčiv je do kapsy, spokojeně přehlídl opravy, které byl na díle páně Vitáskově vykonal.

Nevýslovně škodolibý úsměch zakřivil se na jeho rtech: pomstil se, jak náleží.

Pravda, bylo k tomu hojně fantasie potřebí, aby mezi tímto panákem a bytostí starého muzikanta vysvitla nějaká, i dost malá podobnosť, nicméně, veškery tyto nedostatky byly důmyslně nahrazeny vyrýpaným vedle nápisem.

Čán se ještě obezřetně rozhlédl, jest-li ho nikdo při práci nepozoroval, a pak zmizel z Jeleního Příkopu.

X.

Průběh Štědrého večera odehrál se u Vitásků tak, jak jsme vylíčili v prvé kapitole této povídky.

Vypíšu zde jen ještě netušený jeho konec . . .

Náš malý hrdina Vašík zapomněl v záři svíčiček a blýskavých dárků na svoje utrpení docela. Až teprve knížka s malovanými obrázky, již mu byl otec naschvál uštědřil jako věc nejcennější a věku jeho zvláště přiměřenou, znova mu připomenula veškerou tíhu jeho dlouhého, násilně potlačovaného hoře.

Přišlo to tak náhle! S obrazem vymalovaného tu sněžáka zkřižovala se v duši chlapcově myšlenka na figuru, již před nedávnem v zahradě postavili, spolu však i na Hubra, jemuž, jak od spolužáků ve škole zvěděl, také přezdívali „sněžáků".

A najednou, aniž věděl jak, uprostřed omamné té radosti svatvečerní bolestně sevřelo se mu srdéčko, a děsivou protivou živě pronikl je pocit, kterak bude potom, až se strašný tento praeceptor zase uzdraví a poprvé vrátí — ach, a on se ho tak bál!

Nemohl odolati podivnému návalu úzkosti, zahodil knížku od sebe a dal se do hlasitého pláče.

Nadarmo snažila se teď matka dítě umlčeti: prořeknutí stihlo výbuch jeho citův tím výmluvněji, čím déle a úsilovněji bylo prve tajeno.

„Ach, tatínku, tatínku! Jenom ať mne maminka nebije, já se přiznám — ke všemu — — já ti všecko povím — —“ křičel ustrašený hoch, utíkaje se v náruč otcovu, a skroušeně vyznával mu celou historii svojí „nedbalosti“ i trýzně, které proto zakoušel.

Tentokráte zas jednou po dlouhé době vzkypěla v panu Vitáskovi mužná krev. Jakkoliv byl dobrák od kosti a ve všem ženu poslouchal — tohle bylo mu přece jenom příliš.

Nedbaje zakročení panina, která dítě odvésti chtěla, povzbudil Vašíka, jen aby řekl vše, a tak se také všeho dověděl.

„A ty mi takhle týráš dítě?!“ zahřměl na svoji choť, „a já nevím o ničem?“

„Hehe . . ,“ ušklebovala se jízlivě dopálená milostpaní, „jen aby pomalu tatínek svému zvedenému synáčkovi nevěřil více, než-li mně. Tady jsem já paní a dost! A jakých to výrazů si vůči mně dovoluješ? Jaké týrání, co? Nemám snad k tomu práva, své dítě trestat? A nesmí ho klepnout učitel, když jen zevluje a nic . . .“

„Mlč!“ okřikl ji Vitásek hlasem, jakého snad užíval jenom v kanceláři, ale který doma nikdy nebýval slýchán. „Tahle bolesť . . .“ a ukázal na křečovitě vzlykajícího chlapce — „ta mluví sama! Však ty mne již neobelžeš! I jdi mi k čertu se svým zázračným Viktorkem, na kterého pořád ukazuješ — já chci mít ze syna dobrého školáka, a žádného uměleckého tatrmana — ne, já ho dál tak mučit nenechám!“

Paní kontrolorová div neomdlela. Obličej pobledl jí vztekem a rty se třásly v rychlém pohybu — ale nemohla z nich vyraziti ani slova. Konečně zasípala: „Toničko, odveď ty děti spat!“

Stará chůva už na to čekala; vzavši hned uslzeného Vašíka i strachem tetelící se Boženku pod svoji ochranu, rychle odvedla je z pokoje.

Teď se mezi manžely rozpoutala bouře celou silou.

Paní soptila, že ji muž před dětmi i služkou uráží, a to že si ona líbit nedá; ona že chce jen Vašíkovo dobro, a on že tomu nerozumí — ale kontrolor byl jako skála a, jsa hluch ke všem výčitkám, trval na svém.

„Hubr sem již ani nepáchne, a jiný taky ne! Však já si to zařídím. Když nemá kluk talent pro hudbu — ať ho má pro něco jiného!“

„Ale pro Boha, buď jen chvilku klidným, já ti to vysvětlím —“ obracela žena.

„Ba!“ rozkřikl se kontrolor: „já byl klidný až tuze dlouho, ale teď si promluvím po svém! S Hubrem to vyjednám, a konec!“

Paní utekla se k poslednímu prostředku: dala se do pláče . . . Než, pan Vitásek tentokrát se nepoddal. Naopak, ještě aby své vůli dodal dů-

razu, odskočil do vedlejší jizby a, vrátiv se odtamtud s Vašíkovými houslemi, vyzdvihl je nad hlavu a zahrozil:

„Podívej se! — radš je takhle rozbiju, než abych dopustil další trýznění toho chuďasa . . .“, a máchl nástrojem prudce k podlaze. Paní sotva že mu ruku zachytla.

„Měj přece rozum!“ chlácholila ho, „a nedělej zbytečný povyk! Když nechceš — no dobrá, ať má se stát po tvém. Ale na mne si pak jednou nenaříkej, že jsem dítěti zkazila štěstí . . .“

„Toho se nemusíš obávat!“ odsekl kontrolor chladně. Ale v nitru nebyl tak klidným, jak se chtěl jevit zevnějškem. Vřelo to v něm, že ani rozčilením nevěděl, co dělá.

Odnesl zas housle na místo a vrátil se do pokoje.

Milostpaní, sedíc v lenošce, držela šátek na očích a ulevovala svému ponížení a hněvu usedavým nářkem.

Aby nezahálel, jal se pan Vitásek vlastníma rukama poklízet svatvečerní nadělení.

„Jenom nech!“ vytrhla se hned paní z pláče. „To je moje věc!“ A honem vstala a sama ukládala dárky a nádobí se zbytky večeře, znova plačíc a vzdychajíc: „Ach, já nešťastná žena, čeho jsem se to dočkala!“

Muž to ignoroval; jakoby nic neslyšel, přistavil si zouvák, stáhl boty a začal se odstrojovat.

Takto, úplným rozladěním skončil se u Vitásků onen krásně počatý svatvečer.

Rozvaděni manželé shasili a ulehli, ale rozumí se, že nespali; dlouho nemohli oba usnout, jsouce příliš rozčileni právě zažitým výstupem.

Paní ještě na loži vzlykala, cítíc, že tentokráte podlehla a že muž svého úmyslu nezjinačí; byla uražena i poražena a marnivá duše její chvěla se vzdorem proti manželu a trpkostí vůči dítěti, které tak hloupě musilo všecko vybleptnout. Nic dobrého nezrálo jí ve zbouřeném nitru; Vašík byl teď srdci jejímu napolo odcizen a veškeré myšlenky na něho vrcholily ve mstivém předsevzetí: „Počkej, kluku, ty se budeš mít!“

S tímto šlechetným pocitem konečně usnula.

Pan kontrolor byl sice tich, ale přemítal rovněž: ustanovoval se na konečném rozhodnutí, které musil v té věci nezbytně učinit.

„Zítra — ano, nic nebudu odkládat!“ uvažoval, „zítra dojdu k Hubrovi, zaplatím mu až do ledna a požádám, aby se vícekrát neobtěžoval . . . A Jitka — ta mi nesmí na chlapce ani sáhnout! Však já s ní zatočím jinak! — Ano, zítra, tak to uděláme — —“

Teprve as po dvou hodinách začala se panu Vitáskovi přece jenom únavou zavírati víčka. I převalil se na stranu, a již byl na tom, šťastně usnouti — když v tom zalehl sem z dětské ložnice výkřik strašlivý, hrozný, hlasu lidskému sotva podobný, jímžto pojednou oba manželé vyburcováni z první dřímoty.

Kontrolor vpadl do dveří alkovny jako šílenec — byltě i v tomto pololidském, polozvířecím ryku poznal hlas miláčka svého — Vašíka!

* * *

Dva ženské typy z jižní Moravy. I.

Nakreslil K. Žádník.

Děti se konce rodinné bouře nedočkaly. Tonička, by je výstup nepohoršoval, odvedla je hned na prvý panin pokyn do postranní ložnice a měla je k večerní modlitbě. Potom je odstrojila, učinila každému křížek na čelo a uložila je do společné postýlky.

Ložnice ta, kterouž i služka sdílela s maličkými, nalézala se v jihozápadním rohu zahradního domku zrovna mezi alkovnou a kuchyní; do alkovny měla dveře a do každé stěny rohu po jednom okně, kterážto okna i z venčí byla jenom nevysoko nad zemí, takže kdokoli mohl odtamtud nahlédnouti do vnitř. — Bílá záře jasné zimní noci, zdvojená třpytem luny i odrazem zasněženého kraje, padala do pokoje.

Tonička, opatřivši dítky, spustila v jednom okně roletu, aby měsíc do jizby nesvítil, a nerozžehši ani noční lampu, ulehla do své postele, jež byla umístěna v protějším rohu pokoje, těsně vedle lůžka maličkých.

Uléhala se smíšenými pocity radosti i nevole.

Stará duše její byla potěšena, že konečně Vašík energickým zakročením jemnostpána od posavadního týrání bude vysvobozen, zase ji však mrzelo, že nemohla dnes do hradu na jitřní, jak co rok byla uvykla činívati, i když kontrolorovi bydlili ještě pod Strahovem.

Teď, po té bouři mezi nimi nebylo na vycházku ani pomyšlení. Beztoho ještě dlouho slyšela ze sousedních pokojů doléhati až sem tlumené zvuky manželské vády, a jak by se byla hnula, mohly se děti probudit, kdežto paní v rozhořčení svém sotva byla by ji od nich propustila. Resignujíc konečně na svůj záměr, zívla několikráte a brzy upadla do tvrdého spánku . . .

Zato Vašík nemohl dnes usnouti tak snadno, jako přiházelo se mu jindy. —

Sestřička jeho byla už dávno v limbu, ale on cítil se dosud rozčilen, pořád jen souže se myšlenkou, kterak to všecko dopadne, a jest-li maminka přec jenom otce nepřemluví.

Když se posléze i jeho uplakané oči přimkly, rozjitřená obraznosť začala mu vykouzlovati množství snů, hned vábných, hned divokých, takže co chvíli ze spánku se vytrhoval.

Nejprve zdálo se mu o Ježíškovi. Byl v nebi, krásní andílkové vedli ho ke trůnu božímu, a Ježíšek ho pohladil a řekl mu: „Neplač, Vašíku, ty's mnoho trpěl, ale budeš odměněn — podívej se, co ti dám!“ A jeden anděl přistoupil a odevzdal mu na šňůrce živé, zlaté prasátko — zrovna takové, jaké viděl na vánočním trhu, jenom že tohle bylo živé a celé se svítilo, až oči přecházely, a třelo se mu o ruce a bylo tak přítulné a roztomilé. Vašíkovi napadlo, aby si na ně sedl — ale jak to učinil, prasátko zarochalo a dalo se s ním do běhu — hop, hop! — a Vašík se lekl a v tom se probudil . . .

Otevřel oči — kouká — nikde nic: byl to jenom sen!

Znova zadřiml, a znova zdál se mu jiný výjev.

Stojí dole v Příkopu u studánky, drží v ruce knížku s malovanými obrázky, tu, kterou právě dostal nadělením, a dívá se na sněžáka. Najednou, jak se naň dívá — začíná ten sněžák růst — hýbá ústy a koulí očima . . . Vašík pustil knížku na zem, ale sněžák z ní vyskočil ven a postavil se zrovna před ním. A už je tak velký jako člověk . . . Vašík

mu chce utéci, ale v tom slyší s druhé strany, jak se někdo chechtá: „chachacha!“ — ohlídne se — a tu se proti němu žene jiný sněžák — zrovna ten samý, kterého s tatínkem postavili v zahradě . . . A oba sněžáci jsou živi a volají na sebe: „Honem, drž ho, nepusť ho!“ A Vašík jim utíká, a běží, běží, sotva dechu popadá, — ne, už nemůže! — nohy pod ním klesají a sněžáci už ho dostihují . . .

Studený pot vyvstal hochovi na čele, na prsou jakoby ho můra tlačila. Oddechl z hluboka ze spaní a obrátil se na druhou stranu — vidění zmizelo. Ale jedva oči zamhouřil, pronásleduje ho nový obraz . . .

Stojí u pultu s notami a opakuje lekci. Je sám a sám — nikdo není doma, všickni odešli; a najednou se otvírají dveře a vchází Hubr, v kožichu a cylindru, celý zasněžený a bílý. Neříká nic, jen se postavil před pult. A teď zdvihl španělku a dává takt: jedna dvě, jedna dvě — — A Vašík v úzkostech hraje a hraje — a jde mu to tak krásně, jako ještě nikdy — Bože! — i sám Hubr se na něho usmívá a hru pochvaluje . . . Fi, teď udělal chybu! — A Hubr se zamračil a již ho ťal holí přes prsty, až mu housle vypadly, a křičí: Dube jeden! . . . A Vašík porazil pult, prchá do kouta a učitel za ním — zaskočil mu cestu ke dveřím. A Vašík se krčí ke stěně — ha! teď naň otevřel Hubr do kořán hubu — ne, už mu není pomoci — jistě, jistě ho spolkne . . .

Procitl — otvírá oči — výjev uniká . . . Ach, kterak je rád, že to nebylo pravda! Také to byl pouhý sen. Ale ne, teď nespí — nyní bdí!

V ložnici kolem je tak ticho — — slyší na stěně tikat hodiny, a vedle dýchá Boženka, a za nimi chůva hlasitě chrápe.

Opět přimhuřuje oči, však Toniččin chrapot nedá mu usnout; i otevřel je zas, a dívá se do prázdna — v tom vidí určitěji.

Světlo měsíce v široké prouze padá nezastřeným oknem do jizby — na druhém šeří se bílá záslona. Hoch tam popatřil, a najednou to jím trhlo: bim, bam, bim, bam! . . . hučí to venku jasně a slavně — u Sv. Víta zvoní na jitřní.

V polobdění naslouchá Vašík blaholu známých zvonů, který i chrápání chůvy přehlušuje.

Ha, co to? — u okna mihl se stín — tam, tam za roletou! Stojí tam cosi tmavého, věru, jakoby to člověk byl — — snad to není zloděj? . . . Někdo je venku — ano, teď vidí určitě — stín má tělo i hlavu — oh! . . . Vašík už chce vykřiknout — ale zuby mu strachem drkotají . . . Schoval se honem pod pokrývku — ne, nesmí křičet — Tonička by se zbudila a hubovala by, jako jindy, když po báchorkách Čánových ze spaní mluvíval.

Míjí chvilka, chlapci už je pod pokrývkou dusno a horko. Nemůže to vydržet — vystrčil hlavu a hledí k zásloně — — kterak si oddechl — nic tam už není.

Ale v tom zabloudily mu oči stranou k oknu druhému, nezakrytému, a dech se mu v hrdle zatajil — hu! — nebyl to sen, — opravdu stojí venku člověk a tlačí do samého skla hlavu, má ruku na očích a dívá

se sem — teď ji dal pryč a měsíc padl mu na tvář — Pane na nebi! — to je Hubr . . .

Strašlivý ryk vydral se Vašíkovi z prsou.

V zápětí na to promáčkla postava z venčí tabuli v okně a střepiny skla s cinkotem sypaly se do pokoje.

Tonička vylítla z postele jako blesk — i spatřila ještě, kterak někdo od okna odskočil.

Honem sáhla po lampičce a sirkách, ale, než-li rozžehla, už tu byl pan kontrolor a milostpaní, zburcováni výkřikem, a zmateně se tážou, co se děje . . .

Co se stalo? Rozsvítivše, viděli to hned:

Vašík s obličejem křečovitě staženým, oči maje hrůzně vypouleny a pěstě zaťaty — ležel tu na postýlce vedle ustrašené Boženky a nemohl se ani hnout . . . Byl bez sebe.

Hodnou chvíli snažili se přivésti ho zase k životu, ale nadarmo.

Tonička, nakvap se oděvši, pádila pro doktora. —

XI.

S Hubrem udála se ode dne památného Čánova zakročení veliká změna. Obavy regenschoriho i paní Marjánky o jeho zdraví byly sice podstatny, díky však pečlivému ošetření, kterého neprodleně se mu dostalo, měla nemoc průběh mnohem příznivější, než by se kdo byl nadál.

Ještě jednou a ku podivu rychle mohutné starcovo tělo začalo se zotavovat: zdraví bylo spíše otřeseno ranami duševními, a jakmile rozčilující dojmy pominuly, vzpružilo se znova k životu.

Po dva dny praeceptor ležel — třetího, v sobotu štědrovečerní — posadil se již do židle a chvilkami chodil po pokoji — bylo patrno, že zas okřívá.

Starému tělu síly se navracely, ale co bylo zlomeno na dobro, to byl hrdý, neústupný Hubrův duch.

Svědomí činilo praeceptorovi ohledně Vašíka trpké výčitky. Cítil, jak jednal nedobře, a věru se za to styděl.

„Že jsem tu hodinu nepustil hned, jak jsem poznal, že chlapec nemá hudební vloby . . . Vždyť byl ten uličník docela v právu, když se ho proti mně zastal!“ říkal si v duchu. „A ještě mi i peníze vyčetl, pro které prý chlapce týrám, oh!“ — zavzdychl — „jaká to pro mne hanba!“

„Ne,“ rozjímal Hubr dále. „K vůli tomu groši jsem to neudělal. vždyť jsem byl od jakživa člověk poctivý. Chtěl jsem jenom dodržet poslední termin a pak se ctí odejít. Ale, je i tato příčina nějakou omluvou vůči tomu, co ode mne zkoušel ubohý ten hoch? Ach, ano, Čán měl pravdu — byl jsem na něho tuze zlý . . .“

A hluboce se zamýšleje, těžkými kroky po jizbě přecházel a opět na židli usedal. Tížilo ho vědomí veliké viny, které se byl dopouštěl na tomto dítěti, i neměl stání ani klidu.

Konečně přemohla jej k polednímu únava, a usnul tvrdě v lenošce. —

Paní Marjánka malátnosti a měkkosti pánova ducha velice se podivila. S radostí netajenou pozorovala sice rychlý návrat jeho zdraví, ale o této proměně vnitřní myslila, že je najisto jenom chvilková. Znala Hubra dobře, i obávala se, že, jakmile zcela ozdraví, stará bručivosť opět ho popadne.

Aby se to nestalo aspoň o svátcích, chystala jemnostpánu milé překvapení.

Potají, za drahý peníz z vlastních úspor svých zakoupila v sousedství nového stehlíčka a několik hrnků krásných květin, a ještě před večerem chtěla to dáti pánovi Ježíškem.

Sotva že v sobotu po skrovném obědě Hubr na hodinku usnul, dostavila se do kuchyně dobrá její známá, nesouc v jedné ruce škatuli s dobře opatřenými květinami a ve druhé velký papírový kornout. Klícka po starém uprchlíkovi byla již vyčištěna, nový nástupce přestěhován z kornoutu do ní, a paní Marjánka, po špičkách všedši do pokoje, zavěsila ji na obvyklém místě na okně, kdežto pod ní rozestavila hrnce s krásně rozkvetlými hyacinty. Zalila je opatrně, podala malému opeřenci vody a zobu a uklidila se zas do kuchyně jako duch.

Než Hubr procitl ze spaní, stehlík v novém bytě zdomácněl, a když se posléze oči starcovy rozevřely — pozdravoval už veselým trilkem svoje okolí. Překvapení zdařilo se paní Marjánce zúplna, i účinkovalo na sklíčenou mysl rekonvalescenta jako blahý lék.

Hubr nechtěl věřiti ani vlastnímu zraku, když, uslyšev cvrlikání, ze své lenošky na okno pohleděl a tamo v kleci nad ranně vykvetlými hyacinty spatřil po bidélku skákati krásného, pestře malovaného stehlíka.

„Paní Marjánko! . . .“ zavolal slabě, neboť pohnutí dusilo mu v hrdle hlas.

Avšak hospodyně, za dveřmi už toho okamžiku čekajíc, slyšela dobře a vešla hned.

A když vešla, tu její pán, ten starý, nevlídný, na celý svět roztrpčený misanthrop, měl oči plny slz, a prudce stiskl její věrnou, upracovanou ruku, za dlouhou dobu marně hledaje slov, jimiž by se poděkoval.

Starostlivá ošetřovatelka sama cítila se dojata. „Jemnostpane!“ pravila, na klec a kytky ukazujíc — „chtěla jsem Jim udělat radosť — to je můj Ježíšek!“

„Paní Marjánko!“ odvětil stařec vážně a vděčně: „Vy jste opravdu hodná žena, Jediná, kterou jsem za takovou v životě poznal.“

„I což, vždyť je to jen maličkosť . . .“ odmítala hospodyně, všecka v nitru blažena pro pochvalu, které se jí z těchto přísných úst tak upřímně v odměnu dostávalo. „Jemnostpán ví, že mu přeju vždy to nejlepší. Až Pán Bůh zase zdraví dá — bude mu tu veseleji a vše se opět napraví. Jen, co zas ráčejí být zdráv . . .,“ opakovala s důrazem.

Ale Hubr přetrhl jí řeč.

„Už jsem!“ zvolal vítězoslavně a vyskočil z pohovky jako mladík.

A žasnoucí hospodyně spatřila, kterak mu na suchých, bezbarvých rtech po dlouhém čase zahrál opětně srdečný úsměv, a starý muzikant najednou polo opravdově a polo čtverácky prohodil:

„Že jsme se, paní Marjánko, my dva neznali už před třiceti lety! Mohly jsme snad býti svoji, a oba šťastnější, než-li teď . . . Co myslíte?“ a upřeně pohlédl své Martě do očí.

„A což pak jsme nešťastni?“ bránila se hospodyně, majíc z jemnostpánova žertu nesmírnou radosť. Obličej jí jenom zářil.

„No, nešťastni zrovna — to nejsme,“ řekl Hubr vážněji. „Avšak, avšak —“ a stín zasmušilosti přeletěl mu tvář. „Něco nám schází — to hlavní — — schází nám mladosť!“

„Ba ano, mladosť!“ opětovala paní Marjánka, a pocit teskna opanoval ji rovněž.

„To bych si byl jistě nevzal Sicciovu . . .,“ poznamenal Hubr jako v myšlenkách.

„A já snad ne Kačírka . . .,“ vzdychla hospodyně.

„Vidíte, a přece jsme se sešli — třebas až po létech!“ zvolal Hubr najednou hlasem, který se třásl rozechvěním. „A dvacet roků trávíme spolu,“ pokračoval, a oči jeho vlhce se zaleskly — „ale já — já Vás ocenil teprve dnes.“

Paní Marjánka se uzarděla jako makový květ . . .

„Podejte mi ruku, paní Marjánko! — tak . . .“ a Hubr ujal její pravici. „Viďte, Vy už ode mne nikdy neodejdete? . . .“

„Nikdy, jemnostpane, nikdy!“ vzlykla hospodyně. „Bože můj, což mohli o tom pochybovat? Kam bych také šla?“

„Nu, to slyším rád!“ usmál se Hubr spokojeně. „Dost jsem se Vás, pravda, nasoužil za těch dvacet let, co mi tak věrně sloužíte; dost na Vás nabručel, nahuboval, namračil — ode dneška to přestane. Teď budu jiný. Věříte? — Dovedu se také ještě usmívat na lidi a na svět — pravda, mnoho mi ublížili, ale což — už je to tam!“ a máchl rukou, jakoby chtěl na vždy odehnat bolestné svoje vzpomínky. „Vy Jste mě předělala — no, co tomu zázraku říkáte?“ . . .

„Radosť mám!“ řekla paní Marjánka upřímně. „Jemnostpán ráčí být dnes tak výborně naladěn, jako jsem ho ještě neviděla.“

„Jisté, opravdu,“ přisvědčil Hubr. „Je mi dnes tak hezky, tak veselo — ani nevíte!“

A potřásl své Martě rukou, jakoby si přál, aby i ona sdílela sváteční jeho naladění.

Tato již kvapila do kuchyně, kam ji volaly štědrovečerní přípravy.

Hubr zatím všecek blažen prohlížel si u okna darované květiny, ssál do prsou silnou, kořenitou jejich vůni a rozplýval se v duchu svrchovaným uznáním nad takovým šťastným nápadem své přepečlivé hospodyně. —

Tíha a malátnosť spadly s jeho duše jako kouzlem. Volně procházel se jizbou, zahvízdal si nějakou melodii, a stehlík v kleci, jak ji uslyšel, o závod pustil se do zpěvu.

To byl u Hubrů krásný Štědrý den! Paní Marjánka, divně rozjařena, v kuchyni pekla a smažila, a starý pán přes tu chvíli chodil ji škádlit a do trouby nakukovat, cože as dobrého strojí k večeři. Jakoby byl vyměněn: zdálo se vskutku, že omladl.

Novým rozmarem vzpružil se zase ve starém, pouvadlém tom těle mohutný duch, a převaha svěžích jeho sil jakoby zapuzovala i poslední zbytek choroby, pro niž v posledních dnech bylo praeceptorovi ulehnouti. Dýchalo se mu lehce a bez obtíží — po kašli ani památky.

Celé dvě hodiny seděl odpůldne u harmonia a hrál . . .

Opět, po létech cítil se sám s sebou usmířen, a hudba ozvala se i v jeho nitru. Šepot minulosti vyvolal mu z duše drahé, dávno zapomenuté skladby do kláves, a s kouzlem tónů, které prsty jeho z nástroje vyluzovaly, vracely se k němu opětně štěstí a mír. Posvátná, nábožná nálada rozhostila se v mysli starého muzikanta.

Když dohrál, již se stmívalo, a hospodyně pokrývala stůl. Zasedli k němu sami dva, ale nepohřešovali nikoho: sami dva stačili si dnes úplně, protože si úplně rozuměli.

Jemnostpánovi všecko tak chutnalo! Ode všeho okusil a vše chválil — jakž se mohl paní Marjánce lépe odměnit?

Vzal sobě i ryby, i celerového salátu, i závinu jablkového, a kocour Bobeš poprvé nalezl milosti před jeho očima. Ani mu dnes nenapadlo, macka odehnat, naopak, hladil a laskal ho po hrdle, aby se dal do předení, a když mu zvíře vyhovělo, vtipkoval a smál se, jak to nikdy před tím nečinil. Ne, to již nebyl týž Hubr, kterého jsme znali až do výstupu s Čánem — to byl nyní dobrácký, roztomilý dědeček.

Paní Marjánka nevycházela z úžasu. I vytasila se po večeři k dovršení radostného dne s láhví dobrého vína, a když zlatý mok ze skelného obalu na jevo se vyřinul a náš Filemon, pozdvihnuv kalíšek, vyzval svou Baucidu, aby přiťukla — zdálo se, že neviditelný anděl domácího míru vznáší se tu nad hlavami obou staříků, žehnaje jim, aby již nikdy od nich neustoupil.

Požitek vína osvěžil praeceptorovo tělo nebývalou lehkostí; ústa rozvázala se mu k sdílnosti, i jal se paní Marjánce podrobně vyprávěti celou historii svého života.

Hospodyně úryvky její už znala, ale nerušila jemnostpána ani v nejmenším, neboť mnoho, mnoho nového spojilo se tu před jejím duchem v netušenou souvislosť, a teprve nyní pochopila celou velikosť Hubrova neštěstí.

Hubr dopověděv, připojil hned závěrek, na kterém se pevně ustanovil za dnů právě přestálé choroby.

„Co nyní?“ pravil odevzdaně. „Nyní si už dopřeju svatého pokoje Nač se také pachtit dál? Vyučování zanechám: nastřádané úspory stačí nám oběma až do smrti, a co po mně zůstane, to bude všecko vaše. Nebojte se, závěť je ve stolku napsána už dávno — pan regenschori o tom ví a o její vyplnění řádně se postará. Kromě Vás — je to beztoho jediný můj nejlepší přítel!“

Beze slov, ale vděčnýma očima pohlédla paní Marjánka ke svému dobrodinci. Věděla, že, co řekl, je svaté. —

Víno bylo dopito, Hubr se podíval na hodiny. „Jedenáct!“ řekl udiven „— to jsme se dnes zdrželi . . .“

„Nu, vždyť je to jednou za rok“ odtušila hospodyně; „jinde o Štědrý večer také nejdou dříve spat.“

„A já vím, co udělám!“ vzpomněl si náhle jemnostpán. „Po tom víně beztoho tak brzy neusnu — což, abych se podíval na půlnoční? Myslím, že by mi drobet procházky neškodilo. Dřepím doma už celé tři dny, a teď je mi tak pěkně a volno — půjdu!“

„Pro Boha, co jim to napadá?“ vyskočila hospodyně od stolu. „Vždyť sotva vstali a dnes je takový mráz. To si nevezmu na svědomí, abych je někam pustila!“

„Hoho! — žádné strachy! — vždyť je to pár kroků. Na kruchtu beztoho nepůjdu, mají za mne už jistotně náhradníka, ale postojím si aspoň dole, abych slyšel, jak to sehrajou beze mne.“

„Milostpane, to není možná — nehřešejí na své zdraví! Sotva trochu okřáli — už ven? Chtějí se zabit?“

„Nic nehřeším, naopak chci se jít pomodlit. Uvažte, dnes — takový slavný den! Po dvacet let jsem každoročně na půlnoční býval, a dnes mám vynechat? Ani mi nenapadá!“ dodal vzpurněji. „Podejte mi laskavě kožich a čepici, však on mě kozel nevezme!“

Paní Marjánka pořád ještě myslila, že pán jenom žertuje, a proto se ani nehnula. Ale Hubr, když se neměla k uposlechnutí, vstal od stolu a začal se oblíkat sám.

Teď nahlédla hospodyně že to jde do opravdy. Polekána vskočila před šatník a sepjatýma rukama prosila Hubra, aby doma zůstal.

„Milostpane, ráčejí odpustit, ale to jim nedovolím, ne a ne a za nic na světě!“ volala hlasem úzkosti plným, ale rozhodným.

Avšak jemnostpán se zaškaredil a začal bručet cosi zlostného — bylo patrno, že je podrážděn.

Toto seznání ihned zlomilo odpor paní Marjánky — cítila, že dnes pána rozhněvat nesmí.

Přikročila tedy a začala mu sama ve strojení pomáhat, ovšem žadoníc i při tom, aby svůj úmysl odvolal, jenomže tónem mírnějším.

Ale Hubr jen se smál. „E, vždyť je mi dobře, nebojte se o mne. Tak, kožich už máme, ještě mi podejte rukavice, šál a tu zimní vydrovku . . .“

Paní Marjánka, bohužel, dala se bezstarostností pánovou odzbrojit, a skutečně ho z domu pustila. Ještě mu posvítila na schodech, otevřela dole vrata, a přejíc mu šťastného návratu, s těžkým, obavami přeplněným srdcem vrátila se nahoru.

* * *

Překrásná zimní noc dřímala venku. V opuštěných ulicích bylo ticho, čistý, ledový vzduch jakoby ztrnul, ani vánek nezčeřoval mrazivých jeho vln. Vysoko na temněmodrém nebi jiskřily se hvězdy, od západu pak záře plného měsíce rozlévala se jako zelenavé víno po ostrých silhouettách zasněžených hradčanských střech.

Opíraje se o věrnou španělku, kráčel starý muzikant pomalu a opatrně od svého bytu po té straně ulice, která byla osvětlena měsícem, aby lépe viděl na cestu. Minul dům „zur Stadt Mainz“ i za ním položená sídla kanovníků a ocitl se na Hradčanském náměstí.

Tu najednou, navzdor teplému kožichu, rozrazila ho zima, až mu zuby zajektaly. Hlásila se únava a slabost — stařec musil se zastavit. I sedl si v parku trochu na lavičku a přemítal má-li se vrátit.

„Vida, tady máme to zdraví!“ horšil se sám na sebe. „V dobré kůži ještě nejsem, ale což!“ rozhodl se zas. „Vždyť bych se před paní Marjánkou musil stydět, kdybych dal jejím obavám za pravdu. Až jen se drobet rozejdu, však ono se již tělo samo zahřeje.“

I vstal a vykročil statně ku předu, dělaje rychlejší a delší kročeje, než-li dřív; šlo se tak nyní lépe, a umrzlý sníh jen mu křupal pod ohromnýma botama. Skutečně — než došel zámeckého nádvoří, značně se zahřál — mrazení přestalo. V tom udeřily na věži Sv. Víta hodiny — čtvrt na dvanáct.

„Teprve?“ divil se stařec. „Toť jsem si vyšel tuze záhy. Co tak brzy v kostele dělat? Bylo by mi tam zima a ještě by mne mohl spatřit někdo ze známých, až půjde na kůr. Ne, času je dost — projdu se chvíli po hradbách.“

A otočiv směr chůze, chtěl se již bráti po bývalém Prašném mostě z hradu ven, když v tom zaslechl za sebou něčí spěšné kroky. V zápětí pak ozval se mu za zády dobře povědomý hlas: „Pane kapelníku, pane kapelníku!“

Hubr už věděl, kdo to je. Nevrle se obrátiv, viděl, že se nezklamal: před ním stál bubeník Mikyška.

„Vždyť jsem si hned řekl, že to pan Hubr!“ spustil tento všecek udýchán. „Božínku — mohu věřit svým očím? Ještě včera prál regenschori, že ráčíte zle stonat... A dnes, takový mráz a Vašnosti venku?...“

„Nu, a jen proto Jste mě zastavil?“ odsekl Hubr rozmrzele. „Máte mi snad něco vyřídit?“ dodal velitelským hlasem.

„Prosím za odpuštění —“ koktal Mikyška, „to ne, to ne, ale vždyť se může Vašnosť nachladit! Máme o Vás všichni takovou starosť, a věděli jsme, že již dnes neráčíte na kůr přijít — a teď tu Vašnost vidím na ulici — — Božínku, při tak ohroženém zdraví a v jejich létech — — napadlo mi hned — —“

„Poslouchejte, Mikyško!“ přerušil jej Hubr dopálen. „Vy jste starý žvanil! Co je vám po mém zdraví? Ostatně, jaké strachy? Cítím se již o mnoho volněji, a právě proto jsem si drobet vyšel. A schválně dbám o to, abych nikoho ze známých nepotkal, a tu mi musí připlést rarach do cesty zrovna Vás . . .“

„Vašnosti!“ bránil se bubeník, „nic za zlé! Vždyť já to s Nimi dobře myslím. Sotva ráčili vstát — už na procházku? Radši se ráčejí vrátit, a hezky do postele! Teď ještě není čas — —“

„Však já vím, že ještě není čas!“ vpadl mu Hubr netrpělivě do řeči. „Teprve bila čtvrť — zatím se projdu a na půlnoční přijdu — to buďte bez starosti — akorát! Ale zůstanu jen dole, abych si poslechl, jak to vyvedete beze mne. Proto, kamaráde . . .“ dodal laskavěji a položil prst na ústa: „nic regenschorimu neříkat, že poslouchám, rozumíme? Aby nedostali trému . . .“

Podal Mikyškovi ruku a otočil se k odchodu.

Starý bubeník řekl uctivě: „S Bohem, pane kapelníku!“, ale hodnou chvíli zůstal na místě stát a, dívaje se za Hubrem, kroutil povážlivě hla-

vou. Žasl velice nad touto pozdní vycházkou pana kapelníka. a jakoby cítil, že nedával mu své výstrahy nadarmo, chtěl se již za ním pustit sám, aby aspoň z povzdálí stopoval, kam Hubr míří.

Ale v tom se upamatoval na své přípravné povinnosti na kůru, kde musil býti dříve než všichni, aby rozsvítil a pulty s notami rozestavil. Jenom nerad se obrátil a pospíchal do chrámu.

Zatím Hubr rychlejším tempem vyšel okolo stráže bývalou hradní branou na místa, kde jindy visíval prašný most.

S obou stran černalo se dřevěné zábradlí Jeleního Příkopu. Zastavil se chvilku na pravo a díval se dolů.

Celé toto křídlo zacloněno bylo prouhou širokého stínu. Z hlubokého ticha úvalu slabě doléhal nahoru šumot Brusnice, a v Mihulce i Černé Věži svítila ještě z kostelnických bytů zlatě ozářená okna do vůkolní temnoty. Jenom Daliborka černala se vzadu bez nejmenší známky vnitřního života.

Starý muzikant bezděčně si vzdechl. „A já v takové věži na Rýně kolo šlapal!“ pronikla ho vzpomínka.

Odvrátil se a přešel jízdní drahou ku brlení křídla západního.

Jaká zde protiva! Spanilý měsíc, v úplňku stoje nad Lorettou, bíle v dáli ošeřoval Lumbovy zahrady a za nimi Nový Svět, v předu pak, hned za plotem, skvěly se osněžené stromy a keře docela jasně v jeho svitu, vábíce skoro, abys vešel do báječné koby stříbrných jejich pavučin.

Zvolna dle plotu kráčeje a krásou zimní noci podivně dojat, stanul posléze Hubr u železných vrat tohoto křídla a v myšlenkách do vnitra se zadíval.

I stalo se, že ruka jeho pletením mříže maně sáhla po vnitřní závoře, jak to za dob Vašíkova učení dvakráte v témdni činívala, a ku podivu, tato povolila, a vrata s povědomým vrznutím lehko se otevřela.

Tonička totiž, jdouc již podruhé k večeři pro pivo, schválně nezamkla na klíč, neboť si myslila, že půjde ještě vícekrát; ale s toho po domácí bouři mezi manžely ovšem pak sešlo.

„To jistě půjde od Vitásků někdo na jitřní!“ napadlo Hubrovi za vysvětlenou, a přitom rozpomenul se na Vašíka.

Vešel, tiše za sebou zavřel a, kráčeje ořechovou alejí, znova činil si v duchu výtky, proč jen tomu chlapci tak dlouho ubližoval.

„Ba!“ přemítal, „nyní snad ještě sedí u stromečku a raduje se z dárků — — ale já ho už trýznit nebudu. Hned po svátcích dám paní kontrolorce výpověď a — —“ Chytil se za hlavu: rostlo mu v ní najednou horko, opětně přepadla ho slabosť. Odmetl holí s nejbližší lavičky sníh a na okamžik se posadil.

„To snad po tom víně . . .,“ vysvětloval si v duchu. Cítil dobře, že dosud není zdráv, a že své síly přecenil.

Trvalo chvíli, než se Hubrovi ulehčilo.

Pak vstal a, zabrán jsa do všelikých myšlenek, kráčel dále. Zrovna míjel na konci ořechovky hradební roh, když se ozvaly na věži Sv. Víta hodiny: bila půle. Obrátil se po sluchu na levo, a tím se stalo, že na pravo postavený sněžák očím jeho docela unikl. Nemaje o přítomnosti jeho ani potuchy, bral se tedy ovocným stromořadím do vnitra zahrady.

Hle, jak tu všecko vyhlíželo divně a krásně! Hrušky, merunky, višně a slívy osypány sněhem zdály se, jakoby kvetly, a když se jich dotkl holí, střásaly mu na kožich i čepici bělostné pýří svého pohádkového obalu.

Rozčilená, chorobná fantasie starcova skočila nazpět o třicet let.

Bezděky vytanula mu z ní před očima ona svůdně krásná jarní noc, kdy, rovně jako dnes, kráčel v K . . . známým vévodským parkem, stopuje svou nevěrnou Julii . . . Ano, ano — zrovna tak, jako zde, dřímala tam tehdy v záři měsíce kvetoucí, omamnou vůní prosycená zahrada; zrovna tak, jako zde, bělal se na jejím konci osamělý pavillon . . .

Hubr se přiblížil Vitáskovic obydlí. Neblouznil — věděl dobře, kde je, a že to, nač se rozpomíná, není skutečností. Ale city jeho byly představou strašného dramatu tak pobouřeny, že se jimi dal ovládati úplně. Zvláštní, nevysvětlitelné, divoké nadšení prochvělo jeho duší. S věže Sv. Víta v témž okamžiku rozhlaholily se zvony, volajíce křesťanstvo k Ježíškovu narození — ale Hubr neporozuměl už církevnímu jejich významu. Jemu hlásila se pojednou veškera hloubka staré bolesti v roznícených útrobách — cítil, mohutně to cítil, že s bolestí tou zapadlá jiskra tvoření vrací se mu nazpět v tělo i krev. Jako šum vichřice ozvaly se náhle všecky ony veliké, jím samým tenkrát prožité dojmy ve strunách vnitra: cítil, že znova ožilou jich vzpomínku jistě vtělí do nové, určitě již před ním vynořující se skladby, která snad bude dílem jeho posledním, ale nesmrtelného významu.

I nepamatoval se již v rozruchu tom, kterak domek obešel a kterak s druhé, měsícem ozářené strany k oknu přistoupil a do vnitra jizby pohleděl. Ne, myslil jenom a hudebními tony vyjadřoval ve svém duchu to, co tenkrát v pavillonu vévodské zahrady tak přepodobně odehrálo se před léty.

Teprve hrůzný výkřik na smrť polekaného Vašíka, jenž postavu jeho u okna postřehl, rázem vytrhl jej z myšlenek.

Stalo se to tak náhle, že Hubr, který do vnitra nahlížeje, ruku o sklo opřenu držel, ve svém zděšení promáčkl tabuli a prsty si zkrvácel — ale hned potom odskočil pryč a, vzpamatovav se trochu, kvapně ubíhal ze zahrady.

Běžel, běžel, však nemoc a hrůza ubraly mu sil, a právě na samém konci sadu musil se zastavit, nemoha dále.

Ha, co to? Před ním, těsně na rohu zdi šklebí se úsměšně pitvorný panák sněhový, cylindr maje na hlavě a v ruce hůl, a vedle toho skví se na zdi velikými písmenami vyrýpané jméno: HUBR . . .

„Prokletý holomku!“ vykřikl stařec, vztekem jsa bez sebe, a div ho neranila mrtvice: věděl okamžitě, kdo mu asi tohle urobil, a mít Čána po ruce, jistě by ho byl zabil.

Zuřivě sevřel svou španělku a — ryc! — ryc! — sekal do společného výtvoru kontrolorova, Vašíkova a Jardova umění.

V malé chvilce kácel se sněžák v ssutiny. Co nerozmetla hůl, dobořily několikerým kopnutím centové Hubrovy boty.

Ještě stál tady Hubr zuře a proklínaje nad zříceninami svého pohanění — a v tom jako vichr, kvapíc pro lékaře omdlelému Vašíkovi, přilétla sem Tonička.

Poznala učitele hned a zoufale zalomila rukama:

„Pane Hubře, pane Hubře! — co tu děláte — Vašík nám umírá . . .“

Praeceptor zůstal jako ohromen: oči jeho se vytřeštily, hůl vypadla mu z ruky, pak se zapotácel a klesl do sněhu.

Tonička, volajíc: „pomoc!“ — letěla dál.

Hubr upadnuv, zůstal na zemi ležet jenom chvilku; za okamžik pracně se vzchopil, a tak jak byl, bez hole i čepice, jež byl při pádu ztratil, dal se na útěk ze zahrady.

Dveře zůstaly za služkou otevřeny do kořán — stařec vyrazil jimi jako štvaný a ve hradě byl by málem porazil stráž. Lidé, houfem již na jitřní se hrnouce, volali za ním a snažili se ho zastavit, ale marně. Dva z nich poznali ho hned a běželi za ním, dohonili však Hubra teprv na prahu domu, který obýval: zde se svalil na zem podruhé, a síly i vědomí ho opustily . . .

Na povyk, způsobený oněmi dvěma muži — byl to sám regenschori a jeden jeho soudruh —, přikvapila teprv paní Marjánka, a za pomoci všech tří dovlečen stařec nahoru. Byl to smutný návrat — tělo Hubrovo nejevilo ani známky života.

XII.

Znova ležel starý muzikant na posteli, s níž sotva byl povstal, ošetřován péčí věrné hospodyně, která dnem i nocí bděla u něho.

Nedošlo k výpovědi, kterou mínil dáti Vitáskovům sám, nedošlo ani k výpovědi, kterou pan kontrolor mínil ohlásiti jemu.

Dostavila se prudká horečka a k ní přidružil se zánět plic — lékař nedával nejmenší naděje.

Tři dny trvalo starcovo utrpení; regenschori za ten čas dvakrát ho navštívil, ale vždycky vyjadřovala jeho tvář bolestné přesvědčení, že je tu všecko nadarmo. Ze šetrnosti ovšem on i lékař paní Marjánku těšili, ale dobromyslný tento klam nemohl trvati déle, než vydržely podťaté síly šedesátiletého člověka.

Hubr skorem neustále blouznil, proklínaje Čána a volaje jméno Julie; když pak na mžik usnul, přerušovaly mu spánek hrozné záchvaty kašle; tím, jakož i značnou ztrátou krve, která z obvazu na pořezané ruce několikrát znova se vyřinula, tělo nemocného velice osláblo, i bylo zřejmo, že se blíží konec.

O polednách třetího dne — bylo úterý po Sv. Štěpánu — hospodyně, umořena noční hlídkou, zadřimla na chvilku v kuchyni.

V tom probudilo ji sténání: Hubr ji volal.

Kvapila do pokoje — a zde již nemocnému oči se kalily. Namáhavě odkašlal a začal cosi šeptat. Paní Marjánka schýlila se nad lože, aby vyslechla, co povídá, ale ve tváři Hubrově zračila se najednou taková úzkosť, že se zachvěla a bezděky ucouvla.

A tu náhle sepjal Hubr ruce, jakoby prosil, a zvolal hlasitě: „Paní Marjánko! — zažeňte toho ošklivého kocoura! Huhu, Bobeš jde na mě — — zažeňte ho přec . . .“

Úzkosť nemocného byla hrozná. Hospodyně se ohlédla — ale Bobše tu nikde nebylo: seděl klidně u plotny v kuchyni.

„Vždyť on tu, jemnostpane, není!“ těšila polekaného starce.

„Je tu, je!“ vykřikl Hubr — „což ho nevidíte? . . . Sedí mi na prsou, a dusí — oh, oh!“ — zasténal — „už do mne zatíná drápy — — pro Krista! — zažeňte ho přec . . .“

Rozhodil prudce rukama a skonal. Ten černý kocour byla smrť.

* * *

Pohřeb nešťastného skladatele byl slavný.

Veškerý svatovítský kůr, zpěváci i hudebníci doprovodili tělo váženého kollegy svého na hřbitov a nad otevřeným hrobem poslední mu vzdali česť.

Když smuteční skladbu dopěli a kněz rakev vykropil, regenschori Š . . ., hluboce dojat, promluvil k nim několik slov.

„Tady, v hlíně ciziny, neznám a neuznán, odpočine starý náš přítel. Vždycky byl poctivý a horoucně miloval umění — věnujme mu křesťanské „s Bohem“ a srdečnou svoji vzpomínku! Ano, byl to velký skladatel — —“ dále pro slzy nemohl.

I žvatlavému Mikyškovi zarosil se zrak, a házeje hrstě hlíny, honem shýbl se k zemi, aby utajil vlastní pohnutí.

Když pak jaro nový rov na Malvazinkách obalilo první travou, vypínal se již v jeho hlavách prostý kříž a pod ním tabulka s německým nápisem:

„Benedikt Joseph Hubr, Tondichter, 1823—1885.“

Regenschori vykonal tento skutek piety vůči památce dávného svého vzdělavatele.

* * *

Pečlivá paní Marjánka dle závěti, která v psacím stolku zesnulého skutečně nalezena, všecko po Hubrovi zdědila. Bylo toho dost, aby mohla bezstarostně žíti až do smrti. —

Jaroslav Čán, vlastní původce Hubrova osudu, trápen výčitkami svědomí, na dlouhou dobu z oblasti Nového Světa zmizel, a nikdo nevěděl kam, ani sám tatík, kterýž ostatně pramálo se o to staral. Když se konečně po čase vrátil, dal se hned odvést na vojnu, a stal se z něho „císařský muž“, jak to byl tátovi vždycky předpovídal. —

Zbývá nám ještě vzpomenouti Vašíka.

Paní Vitásková po neblahé události štědrovečerní ze svých snů o zázračném budoucím koncertistovi nadobro vystřízlivěla. Srdce matky, škaredým slavomamem dlouho přehlušované, ozvalo se v ní opět, i snažila se nyní, za dnů Vašíkovy choroby, kdy chlapec zápasil mezi životem a smrtí, zdvojnásobenou péčí a láskou nahraditi mu vše, oč ho byla dříve tak bezcitně připravovala.

Trvalo to mnoho neděl, skorem tak dlouho, jako trvala třeskutá, k odchodu nikterak se nemající zima.

Ale příroda konečně zvítězila, a s probouzejícím se jarem Vašík se vystonal. —

Bylo ke konci března, vlahé, slunné dopoledne jarní. Sníh teprve nedávno sešel, a země pod dechem teplého větru jako divem rozvírala omlazená svoje prsa úsměvům slunka, novému štěstí a životu. Po stráních Jeleního příkopu zazelenala se tráva, dole na jívách stříbřily se už kočičky a žlutými jehnědami kvetly olše a lísky, když nahoře, po stezce čerstvým pískem vysypané kráčel zahradou v průvodu Toničky a paní Vitáskové bledý, slaboučký hoch — byl to Vašík.

Ach, sotva byli byste poznali v něm dřívějšího, veselého školáka. Líce jeho byly suché a vpadlé, a v chůzi musil se opírati o ruce chůvy i maminky.

Ženské se chvilkou zastavovaly, aby odpočal — pak zamířily s chlapcem do ořechové aleje k nejbližší lavičce.

Sestra Boženka s ruměnnou tváří, čiperná a zdravá jako ptáče poskakovala před nimi.

Najednou stanuli u rohu staré zdi hradební. Nápis uhlem do ní vyrýpaný byl už deštěm dávno smyt, ale přece všichni poznali místo, kde osudný sněžák o vánocích vytvořen.

Teď bylo zde viděti jenom kaluži vody z roztálého sněhu, a Boženka, připomněvši si, co jí tenkrát bratříček o příchodu jara vypravoval, prohodila živě:

„Hleď, Vašíku — už tu není nic, sněžák se už rozplynul!“

V obličeji hochově zakmitl slabý úsměv, modré oči jeho zasvítily vnitřním pohnutím.

„Ba, už tu není!“ přikývl hlavičkou. „A pan Hubr už je taky pod drnem . . .,“ dodal jaksi truchlivě.

„No, miláčku, neboj se!“ těšila ho maminka. „Již ti nebude ubližovat . . . Budete se s Boženkou každý den za něho modlit, aby mu dal Pán Bůh věčnou slávu. Vždyť to býval tvůj pan učitel.“

Vašík neodvětil nic.

Posadili se všichni na dřevěnou lavičku. Slunce tak příjemně hřálo do těla, a první pestrý motýl zakroužil jim okolo hlav. Se starého ořechu slétla pěnkavka zrovna ke kaluži roztálého sněhu, smočila v jasné vodě zobáček a dychtivě se napila. Pak se vznesla do výše, sedla na větvičku a dala se do veselého, cvrlikavého zpěvu.

A Vašík sledoval ji očima, poslouchal její píseň a cítil, že i k němu po dlouhém, dlouhém utrpení navrací se jaro . . .

Hostem u básníků.

Překlady Jarosl. Vrchlického.

Leconte de Lisle.

Hlava Kenwarc'hova.

Zpěv o mrtvém Sallu ze VI. století.

Od mysu Penn'hor dál, kde zněla bitvy vřava,
leť jako posupný smích velkých, bouřných vod;
skok na skok, do větru nes ohon, hříva vlavá
a nozdry plameny, leť, koni, o závod!

Ó jak je posupný smích velkých, bouřných vod!

Přes doly, úskalí a step, jež kvete vřesem,
přes příšerný ten mys, jejž hlodá moře vzdor,
leť, Kenwarc'h Vlasatý vlk z Kambrie, ó s plesem
to hlásám, mrtev jest, jej schvátil války spor.

Ó mys ten Penn'horský, jejž hryže moře vzdor!

Ryk bitvy utichl a kraj se v šero mísí,
jdou duše hrdinů, kde večernice jas;
na nahém stehně mém Kenwarc'ha hlava visí
a krve purpurem svůj černý skrápí vlas.

Ó duše divá, leť, kde večernice jas!

Ó havran veselý již ve tvém chřtánu ryje,
já nesu hlavu tvou, kde v očích plál kdys žeh;
jak pěna žlutavá, jež v poháru kvas kryje,
tak zuby jeho krev a sliny příval šleh'.

Ó bledá hlava ta, v níž oči plál kdys žeh!

Ó neuslyším víc tu hlavu křičet v šiky,
ni s vozu zlatého ji velet zástupům,
já vrazím hlavu tu na ostří svojí píky,
před sebou ponesu ji v boje tlum a šum!

Oh, Sas ji uslyší, jak velí zástupům!

Kenwarc'hu, ona mne ke zrádci svede s plesem,
jenž záda protknul ti, kde trčí Penn'hor mys,
a tomu rozpoltím chřtán sekery své tesem
a horké srdce sním, jehož paď vztekem tys!

Ó ten vlk Kambrie! Ó Kenwarc'h!! Penn'hor mys!!!

Alfred de Musset.

Večernice.

Jež z dálných krajů jdeš, ó večernice bledá,
tvé čelo zářící z mlh západu se noří.
Na ňadrech oblohy co v azurovém moři
na pláni zrak tvůj hledá?

Bouř vzdaluje se již a ztichl větrů svár,
les chvěje se a lká a slzí na vřes v květu
a můra zlacená v lehýnkém letu
se míhá skrze závoj par.

Co hledáš na zemi, jež chystá se již k spaní?
Však náhle horám již, zřím, padáš do klína,
ó truchlá družko má, ty padáš v usmívání
a chvějný zrak tvůj, ach, již zvolna zhasíná!

Na zeleň pahorku, ó hvězdo, sestupuješ,
ty slzo stříbrná na plášti noci! z dáli
jak spěchá, pastýře ty tichá pozoruješ,
jak za ním pomalu se stádo jeho valí.

V té noci nesmírné kam, hvězdo, pospícháš?
Zda hledáš na břehu si lože někde v sítí?
Či v chvíli mlčení tak spanile ty pláš,
v hloub vod jak perly let než dráhą tvá se sřítí?

Ó máš-li umříti a má-li hlava tvoje
svůj plavý vhroužit vlas do moře hlubiny,
dřív nás než opustíš, ó lásky hvězdo moje,
ó zůstaň na nebi, byť mžik jen jediný!

Tommaso Cannizzaro.

Umřít!

Vzdálené za obzory, vzdálené za obzory
svůj nechám těkat zrak,

až za daleké hory, až za daleké hory,
za moře, do oblak!

Až do hvězdnaté říše, až do hvězdnaté říše,
zkad splývá v srdce noc,
se sladkým vzduchem tiše, se sladkým vzduchem tiše
mír, ticho, lásky moc!

Od vidin, které lhaly, od vidin, které lhaly,
z nichž vzrostl mi jen žal,
za mými ideály, za mými ideály
mne prchnout nechte v dál!

Od padlých duší v hříchu, od padlých duší v hříchu,
jen raní jejich chtíč,
od šklebných láje smíchů, od šklebných láje smíchů
chci pryč! chci pryč! chci pryč!

Od Evy, která vnadí, od Evy, která vnadí,
bez srdce, v hravý let
jak lehká včela pádí, jak lehká včela pádí
od květu v jiný květ,

zpět ku rodnému prahu, zpět ku rodnému prahu
chci myšlenkou se nést,
pít zapomnění vláhu, pít zapomnění vláhu,
jež stéká mírem s hvězd!

Neznámý, opuštěný, neznámý, opuštěný,
bez touhy, v srdci klid,
jak byl bych nezrozený, jak byl bych nezrozený,
ó jak rád chtěl bych mřít!

Mé kosti větru vání, mé kosti větru vání,
ať živlů schvátí ples!
a hrob můj prázdný ani a hrob můj prázdný ani
ať nenajde ni pes!

A srdce mého žely a srdce mého žely,
jež vrh' jsem větrům v smích,
by lidé nezvěděli, by lidé nezvěděli,
že vyšly z ňader mých!

Eduard Mörike.

Hodinku přede dnem.

Co tiše dřímal jsem,
hodinku přede dnem
na stromě venku ptáček pěl
a sotva jsem ho uslyšel
hodinku přede dnem.

„Ó slyš to v spánku svém!
Já zlým jsem žalobcem,
tvá milá, co můj zpěv zde kvílí,
jiného líbá v sladké chvíli
hodinku přede dnem!“

Ó ustaň v slovu zlém!
Dost, konec touhám všem!
Ty odleť, můj strom opusť jen,
jeť láska, věrnost jako sen
hodinku přede dnem.

Časně ráno.

Mé oko neochladil sen
a zatím chodí mladý den
kol oken po nádvoří;
zde pravdy svit a tamo klam,
mdlý duch se zmítá sem a tam,
sta přeludů si tvoří.
V tísni, tuše
nemuč se již dál, má duše,
těš se, zde, tam, v poli, stráni
zbudily se zvony ranní.

Co komu patří.

Aninka v trávě
před námi v letu
tančila vírem
děvče co květ!

Sklopila skromně
luzná svá očka,
to tiché děvče
zbláznilo mne.

Tu s její jupky
upadnul knoflík,
knoflíček zlatý,
hned jsem jej chyt.

Myslil jsem, bůh ví
jaký mám poklad!
Šibalsky stranou
Jegor se smál.

Jak by chtěl říci:
Jupička má je,
i to, co skrývá;
dívka je moje,
knoflík — je tvůj!

Pomni, o duše!

Zelená jedle se
kdož ví, kde v borku?
růžový roste keř
kdož ví, kde v sadě?
A jsou již určeny,
pomni, ó duše,
na tvém hrobě se ujmout,
dál tam růsti!

Dva vraníci se pasou
na lučině,
k městu se navrátí
veselým tryskem.
Krokem ty půjdou pak
s mrtvolou tvojí,
možná že ještě dřív,
než spadne s kopyt jim
podkova, kterou
blýskati se vidím.

Edgar A. Poe.

Annabel Lee.

I žila kdys, je tomu roků již řad,
u moře v království
mladičká dívka, již mohli jste znát
dle jména Annabel Lee;

ta s myšlenkou žila jen napořád:
   že má mne ráda, že rád mám já ji.

Byl dítě jsem, ona dítě též
   v tom u moře království;
víc naše láska byla, než láska
   má i mé Annabel Lee,
že křídlatí serafi v nebesích
   tu lásku nepřáli mně ani jí.

A proto se stalo a dávno to již
   v tom u moře království,
že z mraku šleh vítr a omrazil
   mou krásnou Annabel Lee,
i přišli vzácní její příbuzní
   a hned mně uloupili ji
a pak ji zavřeli do hrobky tam
   u moře v království.

Ni půl tak šťastni nejsou andělé,
   tož nepřáli mně ani jí,
a to byla příčina (již každý zná
   v tom u moře království),
že z mraku šleh vítr v půlnoci,
že zmrazil, v prach srazil mou Annabel Lee.

Však lásky naší byl silnější vzdor,
   než láska starších, než my,
   než moudřejších, nežli jsme my
a věru, že v nebesích andělů sbor,
   sbor duchů pod mořem nerozdělí
mé bytí a žití, mou duši od duše
   té krásné Annabel Lee.

Svit luny nevzplá kdes, by sen mi nepřines
   o krásné Annabel Lee,
neskočí hvězda v mrak, bych nezřel třpytný zrak
   té krásné Annabel Lee,
k své nevěstě tam noc každou ulehám,
k té drahé, k té milé, ze všech již mám,
   do hrobky na pomoří,
v hrob, tam kde moře hřmí.

Professorova dcerka.

Povídka od P. Gnědiče. Z ruštiny přel. Š. Beran.

I.

Nevím, co svého času přednášel na zdejší universitě professor Blümberg — vím jen tolik, že něco přednášel a teď že nepřednáší nic, — nýbrž žije na odpočinku. Usídlil se v Petrohradě na pravé straně Něvy v malém domku. Domek jeho není právě prostranný, spíše těsný, při něm jest zařízena zahrádka a kolem dveří vine se svěží zeleň, kterou professor sám si opatřil u „Stolla a Schmidta". Z ulice jest viděti za oknem hyacinty i astry, a velkým, dole bělobou natřeným oknem kabinetu lze viděti Holcův stroj, jejž byl Blümberg zdědil po jednom příteli.

Na dvorku po celý den se hádá se sluhou kuchařka s vykasanými rukávy, se spuštěnými vrkoči a s malým, vyhrnutým nosem. Dvorek je čistý a pískem posypaný. Po jedné straně vede dlážděný chodník ke hlavní chodbě, kde stojí káď s vodou, stará skříň a hrnky s květinami. Někdy tu sedává a hrozně štěkává „Bělka", takto velmi mírná a dobrá čubka, která cítí zvláštní náklonnosť ke kuchařce a všude za ní uctivě chodí. Na dvorku nalézá se přístavek, kdež bydlí nemocná stařena, vdova, která nikdy nikam nevychází, stále sedí, leží a naříká v posteli.

Nikolaj Ivanovič Blümberg, dávno poruštěný Němec, syn jakéhosi cukráře, jest už stařec malé postavy, nehezký, neuhlazený, oholený, s tenkým nosem a s černými chumáči chlupů místo obrví. Oči má sivé, velmi bodavé, jimiž velmi zřídka mrká, neb to pokládá za zbytečnosť. Červeň rtů mu přechází do modra. Vlasy má dlouhé, ale řídké; jako peří kohoutí splývají mu hladce s plešatého temene a vroubí jeho šíji. Ve dne nosí zpravidla dlouhý kabát, z něhož nevylézá ani, když jest nemocen. Má velmi rád pivo, pije ho pětkrát denně a dokazuje každému, že jest to velmi zdravé. Činí mu zvláštní potěšení, když vlastnoručně otvírá láhev železným vrtáčkem. Při čtení si nasazuje brejle, ale do dálky vidí výborně. Když mluví, míhá se mu obrví nahoru dolů a mezi rtoma objevují se dvě řady silných, širokých a dosti bílých zubů. Málo kdy se směje; mluví basem, ačkoliv je malý. Když se zlobí, zvedá se mu nos a chřípě se rozšiřují. Jest náramně sečtělý, má ohromnou knihovnu, jíž se honosí. Ovdověl dávno, tuze dávno. Žena mu zemřela, když malé Dusji byly sotva dva roky, a nyní jest jí už devatenáct. Jakou ženou byla jeho manželka, není nám známo.

II.

A Dusja? — Ah, ta Dusja! — Prosím, slyšte!

Dusja zůstala sirotkem bez matky v rukou otce, který na své dítě hleděl tak, jakoby bylo z lepenky. Nikdy před tím nebydlel v rodině, kde měli malé děti. Jeho pramálo zajímalo kolébání nebo vyrážení prvních zubů.

Když matka radostí nadšena volala: „Už chodí — už chodí!“ a pak ukázala mu malou dívenku, on jen pozdvihl obrví a sešpoulil ústa . . .

Zůstav bez ženy, pominul všeho vnějšího vychování a umínil si, vychovávati jen dceřinu duši. Začal s tím od jejího pátého roku. Ale Dusjina duše byla velmi podivná. Všecka otcovská naučení odrážela se od ní jako hrách ode zdi. Byla to bledolící dívka se snivým pohledem, s krásnými vlasy a s něžnými ručinkami. Když jí otec co nejvážněji vykládal násobilku a zeptal se jí potom, rozumí-li tomu, co jí vysvětluje, tu obrátila Dusja pohled s početní tabulky na Holcův stroj a s Holcova stroje na skříň a odpověděla, že rozumí. Ale zatím nedovedla nikdy nic opakovati, jakoby se jejího mozku pranic nebylo dotklo. Po skončené lekci běhal Nikolaj Ivanovič zlostně z kouta do kouta a zlobil se na neschopnosť Dusjinu. Obrví se mu kroutilo jako pijavice, ústa se rychle otvírala a zavírala.

„Kláda zůstane kládou!“ bručel si, šoupaje podešvy po hladké podlaze kabinetu. „Tak je to na tom světě, co si má člověk počít?“

Potom nařídil hrací stroj na jakousi arii z Traviaty a při jeho drnkavých tónech ještě rychlejším tempem běhal po pokoji.

III.

Větší prospěch ukazovala Dusja v ručních pracích. Nikolaj Ivanovič má sestru, Ksenii Ivanovnu, hubenou ženštinu s protáhlým nosem; jest to panna čtyřicítiletá a o hlavu větší než bratr. Jest bystrého ducha, že jí není rovno, náruživě miluje divadlo a studuje malířství na umělecké akademii. Po celé dny něco maluje buď v akademii nebo doma, a večer napájí svého ducha Pattiou, Rossiem, Paskou ano i Aleksandrinským divadlem. Ona též Dusji dodává chuti k ručním pracím, neb sama se počítá mezi umělkyně.

Nejprve ji naučila vystřihovati papírové okrasy na svícny v podobě lístků, pak rozmanité ozdoby na svítilny. Pracemi těmi zabývala se Dusja po celé dny. Když otec přestal s učením, chopila se papírového materiálu a dala se do práce. Při tom jí v uších stále zněla slova otcova: Albigenští, Avignonské zajetí, Hohenstaufové, — a ruce při tom horlivě vystřihovaly ozdobné drobnůstky. Když už to Nikolaj Ivanovič nemohl vydržeti, spustil hrací stroj (což činíval z pravidla ve zlosti) a pak se obořil na sestru:

„To jsou samé daremnosti, samé hlouposti!“ křičel v tempu arie hracího stroje. „Nic trvalého, prospěšného, — pořád jen daremnosti. Zaťukej zde, zaťukej tam, všecko jedno. Ale já chci (a tu zdvihl obrví) — já chci, aby ona nebyla taková jako vy ostatní, jako slečinky z módy. Breptají trochu francouzsky, trochu německy, a to je všechno. To já nechci!“

„A co bys, nešťastníče, chtěl?“ ptala se Ksenije Ivanovna, potřásajíc krátce zastřiženými vlasy, podpírajíc pravici v bok a rozkládajíc levicí, z níž nikdy neodkládala cigaretu.

„Ženou ji chci učinit — ženou!“ rozkřikl se Nikolaj Ivanovič, jako když z hmoždíře vystřelí. „Chci jí dát pravý rozhled ve všem všude. Nechci, aby zůstala puťou. Bude pracovat pod mým dozorem.“

„Učiníš ji nešťastnou!“ namítala sestra zcela vážně. „Ty jí nemůžeš dáti nic kromě vědomostí.“

Nikolaj Ivanovič útrpně se na ni podíval.

„S tebou, sestro, nikdy se neshodnu. Ty jsi umělkyně, lítáš tuze vysoko ve vzduchu. Ale já takovým věcem nerozumím.“ — Hlas jeho byl čím dále výraznější a oči se mu leskly. — „Já ostatně ani nechápu, k čemu jest na světě to vaše umění? Já se držím Proudhona. Ty můžeš dle libosti tam v té akademii nahé mužíky malovat, ale já to neschvaluji.“

Ksenije Ivanovna se rozpálila hněvem.

„Ještě nikdy jsem nemalovala mužíky; studuji pouze antické práce.“

„Antické nebo neantické, to je mi všechno jedno; vím jen to, že, kdybys se vdala, takovými věcmi bys se nezabývala.“

IV.

Dusja nejevila talent ke kreslení, což bylo otci jejímu milé.

On sám sotva dovedl načrtnouti zkřivený domeček neb hrbatou bábu a říkával, že antika nevede k ničemu dobrému.

Ve dvanáctém roce poslal dcerku do gymnasia.

„Domácí vychování nepostačuje,“ odůvodňoval tento svůj krok. „Obcování s družkami bude jí ku prospěchu. Ony jí poskytnou toho, čeho jí nemohu já dáti. Ať tam chodí, ať pozná trochu život. Jen ať tam chodí!“

Dusja tedy navštěvovala gymnasium, ale prospívala jen slabě.

Otec horlivě s ní doma opakoval všecky lekce a často navštěvoval pana ředitele v gymnasiu. Ředitel přísně klassifikoval Dusju, odvolávaje se na ministerské nařízení. Nikolaj Ivanovič se zlobil:

„Co mně je do ministerstva, co mi prospěje ministerstvo! Já jsem sám měl kathedru — ano kathedru. — Kathedru bez kontroly — na universitě. — Ano, bez kontroly . . .“

Když se rozzlobil, zježily se mu vlasy, že se podobal rozčepejřenému krocanu. Byl pevně přesvědčen, že se na gymnasiu učí málo, a že se tam přednášejí samé věci pro život zcela nepotřebné.

„Nevychovávají se tam ženy, nýbrž vrtohlavky — z vašeho stáda!“ dokládal pichlavě. „Dívka dospěje devatenácti let a vypadá, jako by jí nebylo ani pět. Ale „Chlestakova“ musí mít v kapse — toť arci.“

Dusja měla potřebí opakovati týž ročník. Nikolaj Ivanovič spustil hrací stroj a běhal po pokoji.

„To se musí skončit, zamezit,“ pravil. „Jednou tomu musí být konec. Vysvědčení jest hloupost, vysvědčení jest bezcenný hadr. Povolání je nula — nula na kvadrát. Potřebné jsou vědomosti. Určité a jisté vědomosti. Když tě tam nedovedou učit, budu tě učit já podle své methody. Já jim ukážu, co jsou vědomosti! . . . Nepotřebuješ dále chodit do gymnasia. Tam se jen čas maří. Ty's tam získala, čeho ti bylo třeba, ducha společenského, ducha kollegiality, a to ti postačí.“

Brzy na to zaslal do gymnasia žádost tohoto obsahu:

„Jsa pevně přesvědčen o bezúspěšném způsobu přednášek, jaký vládne na svěřeném Vám gymnasiu, a nejsa nikterak v pochybnosti, že

mé dceři Jevdokiji Blümbergové jest další návštěva téhož ústavu naprosto zbytečna, žádám co nejslušněji Vaše Blahorodí za brzké vydání vysvědčení svrchu zmíněné dívce.“

Tuto žádost poslal do gymnasia po svém sluhovi, jen aby se vyhnul všem dalším kontroversím. A Dusja zůstala doma.

V.

Ale otec nezabýval se s ní ani pět hodin denně; lekce nejdelší jim trvaly tři hodiny. Po všechen ostatní čas nedělala Dusja nic, ani nečtla. Ale teta její shledala v ní pojednou neobyčejné nadání hudební, a přičinila se o to, že Dusja navštěvovala po nějaký čas hudební školu, chodíc s taškou, na níž bylo vytlačeno „Musique“. Však ani z toho odboru nebylo nic. Takových slečinek s „Musiqueou“ jest v Petrohradě více než dost, a konečně z nich není nic. Dusja ráda chodila neb jezdila v omnibuse s „Musiqueou“ po městě; mrzelo ji to věčné zůstávání doma s otcem, který za celé půldne ani z domu nevyšel. Jemný zápach vlhkých dřevěných zdí, zelené záclony v oknech, papoušek v saloně volající „čas domů!“ — to všechno bylo jí už dávno známo, hned od jejího narození, a stalo se jí konečně nevýslovně nudným. Když pršelo, pozdvihla si suknici a, obemknuvši svou „Musique“, vykračovala si pod malým deštníkem v blátě, převezla se přes Něvu, koupila si pamlsky u cukráře, a konečně odehrála svou lekci na zežloutlých klávesech starého klavíru velmi pochybné ceny.

Známí k nim málo kdy přicházeli. Dusju navštěvovaly dvě kollegyně z gymnasia, ale jen zřídka, pouze třikrát za měsíc. Jediným jejím potěšením byla Ksenije Ivanovna, jež byla u nich denním hostem. Mladí pánové nikdy se u nich ani neukázali, a ti staří, kteří přicházeli navštívit otce, pranic ji nezajímali. Dusja se ukrutně nudila. Toužila po společnosti. Ostatně nebyla to nehezká dívka: blondýnka s velkýma, bleděmodrýma očima. Pleť měla čistě bílou a celá postava její byla pěkně přitloustlá.

VI.

Jednoho dne přišla Ksenije Ivanovna k bratrovi všecka rozdurděna. Pravila mu, že by velmi ráda s ním promluvila docela vážně o Dusji. Nikolaji Ivanoviči zatřepetalo se obrví.

„Co hodláš konečně s ní učiniti?“ předložila mu otázku Ksenije Ivanovna.

„Co? Budu ji učiti jako dosud.“

„Učiti? A jak to učení bude dlouho trvati? Vždyť už jest jí devatenáct let!“

„Člověk se má učiti pořád, dokud je na světě.“

„A co vdávání?“

Nikolaj Ivanovič zůstal jako opařen.

„Vdávání? Jaké pak vdávání?“

„Takové, jako každé jiné . . . Chceš, aby ti zůstala doma — na ocet?“

„Ale sestro — vždyť ty's také — ostatně —“

„Proto s tím přicházím, že jest čas na ty věci mysliti,“ vpadla mu do řeči Ksenije Ivanovna.

„Udělala bys lépe, kdybys myslila jenom na sebe!“

Blížil se ke hracímu stroji, ale sestra mu zastoupila cestu.

„Nemohu se na to dívati, jak moje neť hyne a se nudí. — Nemohu — nemohu — —“

„Tedy se nedívej, nikdo tě k tomu nenutí!“ osopil se na ni professor. „Maluj své Kupidony a mou dceru nech na pokoji.“

„Nemohu jí opustit,“ vykřikla Ksenije Ivanovna, „— nemohu —“

„Co tedy chceš ode mne? Co chceš?“ křičel professor na sestru. „Proč mne tu trápíš?“

„Jest třeba někam ji uvésti,“ pokračovala teta. „Potřebovala by choditi do zábav . . .“

„Aha, už vím, co chceš; na plesy, do zábav, to bys ty ji vodila!“

„Ano já bych ji vodila, ano já, cítím se k tomu povolanou, — všecko chci pro ni učiniti.“

Nikolaj Ivanovič náhle se zamlčel, jakoby o něčem přemýšlel.

„Dělej, co se ti líbí,“ řekl konečně a bouchl dveřmi tak silně, až Holcův stroj hlasitě zavzdychal.

VII.

Dusja začala navštěvovati zábavy. Nejprve ji uvedli na slavnosť vánočního stromku, potom na maškarní ples. Ksenije Ivanovna připomněla professorovi, že by dobře bylo, kdyby s ní chodil někam na návštěvy; on však o tom nechtěl ani slyšeti, poněvadž prý jeho starý frak jest ošumělý a nový nehodlá si koupiti. Sestra namítala, že ji tím uvádí do nepříjemného postavení, on ji však odbyl, že sama se uvádí do takového postavení, jemu že pranic na tom nezáleží.

Bylo třeba poříditi několikero nových šatů.

„Fuj! fuj!“ zlobil se professor, vida, jak teta obskakuje Dusju v nových šatech a tu a tam jí záhyby přišpendluje.

„To jsou hlouposti! Obyčejné šaty jsou mnohem lepší. A k čemu ty trety tam v zadu? To je něco znamenitého!“

„To je móda!“ odsekla mu Ksenije Ivanovna.

„Hloupá móda!“ durdil se professor. „Ostuda, ostuda!“

Hned na to bouchl dveřmi.

Ostatně nikdy nebránil kupovati nové šaty pro svou dceru. Naopak, s jakýmsi uspokojením sáhl vždy pro peníze, přebíral je v rukou, a to s takovou zlostí a odhazoval je s takovým odporem, jakoby byly ďábelským nástrojem.

„Mladosť je mladosť! — Mladosť — radosť! Bláznit se musí. Bez toho se svět ani neobejde.“

Když dcera odešla, nastal mu teprve klidný čas. Hleděl mlčky na stěnu anebo četl. V přesně určenou hodinu pil čaj, a v jedenáct hodin ubíral se na lože. „Móda je móda — arciť, bez ní by svět neobstál!“ bručel si, usínaje.

rávo, trávo, trávo zelená!
Padá na ťa rosa studená.
Kdo ťa bude, trávo, kosit,
až já budu palaš nosit,
trávo, trávo, trávo zelená!

Illustrace k národní písni.
Nakreslil Mikuláš Aleš.

VIII.

Často se zahleděl na dceřiny bledé tváře, když ve tři hodiny odpoledne vstala, vrátivši se domů přede dnem. Pokrčil rameny, roztáhl ruce, ale neříkal nic. Učení arciť velmi slabě pokračovalo.

„A co z toho bude později?“ přicházelo mu na mysl. „Chodí do zábav, tam si snad „užene“ nějakého úřadníčka — ale což pak to je všecko? Čert ví, co je v takovém človčku.“

Dávno se už byl smířil s myšlenkou, že jeho dcera nebude snímati hvězdy s nebe. Ale nemohl se spřáteliti se zoufalou pro něho pustotou lecjaké úřadnické rodiny. Konečně už se nemohl déle zdržeti, aby se dcery neoptal:

„Poslouchej, slečinko, co hodláš dělati?“

Slečna tou neočekávanou otázkou se zarazila a vypoulila naň světlomodré oči.

„Tvá teta by tě ráda vdala. To ovšem není nic těžkého, ale kde pak máš jakého ženicha?“

„Tatínku, vždyť já se nechci vdávat!“ pokusila se odporovati.

„Lžeš — lžeš!“ vykřikl otec. „Jak bys nechtěla? Kde pak je takový ženský blázen, který by se nechtěl vdávat? To je zákon přírody. Tak to musí býti... Já ti chci říci jen tolik, že tě nedám jen tak ledakomu . . . Nedám ti peněz ani výbavy. Teď víš moje mínění. Můžeš je sděliti i tetě. Já ti na svatbu nepůjdu, ani mne nezvi . . .“

„Ale já na to nemyslím, až —“

„Ale ty na to musíš mysliti. Musíš se státi samostatnou. Nebudeš věčně se otáčet kolem otce jako vržená kostka, aby ti někdo hrál a ty tančila podle jeho písničky.“

„Mám navštěvovat přednášky? Či se mám státi guvernantkou?“

„Nevím, milé dítě, jenom nezahálej! Všecko má míti svůj účel, svůj cíl, své centrum, ke kterému se směřuje. A život bez cíle jest jako život zvířete.“

„Poraď mi tedy, co mám dělat?“

„Toho neučiním. Proč bych ti vnucoval své přesvědčení? Nejsi už dítě v peřince. Přemýšlej sama. Nechceš snad po celý svůj věk sedět a čekat, až někdo přijde a řekne ti: udělej tohle, teď zas tohle . . . Dnes se i kněžny o sebe starají . . . Zkrátka, já chci, abys se něčeho chopila. Nebudeš snad po celý život hrati komedie na domácích divadlech. (Dusja totiž před několika dny poprvé v životě hrála jakousi roli v nějaké frašce.) Pověz mi přímo, čeho si přeješ? Chceš-li být panskou — dobrá, — žehnám ti oběma rukama. S Bohem! Chceš-li být korrektorkou nebo překladatelkou — s Bohem! — jen když něco bude z tebe. Můžeš i střevíce vyšívati, líbí-li se ti to. Jen abys měla práci — práci — práci!“

IX.

Nikolaj Ivanovič obědval určitě ve tři hodiny. Nebylo žádné moci, která by byla dovedla změniti ten ustanovený čas. Panská lehce zaklepala na dveře jeho kabinetu a ještě tišeji promluvila: „Račte k obědu!“

Na to on z pravidla odpověděl: „A! dobrá, v tu chvíli! Zavolejte slečnu!“ Pak odešel do polotmavé jídelny, ve kteréž stál buffet a na stěnách namalovány byly rozmanité arabesky. Přistoupil k malému stolku, vypil velkou, velmi velikou dávku vodky ze stříbrného poháru s jeho monogramem a vzal nějaký zákusek. Polévku nejedl jinak než se švýcarským sýrem místo chleba, a při každém jídle pil Xeres. Pivo pil jen po obědě. Také po obědě nejraději mlčel, a začala-li dcera mluviti, zlostně ji měřil pohledem.

Jednoho dne v zimě přišel ke stolu v růžovém rozmaru, štípl dokonce dceru do brady, než vypil svou vodku. Dusjiny oči neobyčejně plály, že to i otec zpozoroval.

„Co je ti?“ ptal se jí, strkaje si ubrousek pod bradu, utíraje si vidličku servítkem a pak napichuje kousek chleba.

„Ráda bych si s tebou promluvila, tatínku.“

Ten jeho kousek chleba jako by náhle přimrzl na vidličce. Poprvé projevila jeho dcera přání o něčem promluviti. Stisknul rty a prohlásil, že jest hotov ji vyslechnouti.

„Ty's před nedávnem řekl, že si přeješ samostatné práce ode mne.“

Stařec celý ztrnul překvapením. Dívka chtěla patrně k něčemu se přiznati, co jí leželo dávno na srdci. Rozčilením se jí ňadra dmula. Ruměnec s bledostí se střídal na jejích něžných lících.

„Já jsem se rozhodla, — zvolila jsem si své zaměstnání.“

Otec srkal polévku, nezdvihaje ani očí od flíčků, plovoucích nade dnem talíře. Jen zabručel: „Nuže!“

„Ty se snad tomu podivíš, tatínku . . . Ale rozhodla jsem se pevně.“

V očích skutečně jevila se pevná odhodlanosť. Ruce se jí třásly; jednou rukou si hrála s vidličkou, a druhou skládala ubrousek.

„Nuže mluv!“ opakoval otec.

„Já bych ráda — — k divadlu!“

Stařec se zamlčel. Dlouho na ni hleděl upřeně. Vstav potom se židle a nechav polévku, zabručel: „Blázne!“ — Hned na to vyšel z jídelny.

Oběd zůstal na stole. Z kabinetu zaznívaly kvapné zvuky hrajícího stroje. Ani Dusja nebyla schopna obědvati. Později usedla k oknu a dívala se do pološera a na bledý měsíc, plující po čistém nebi Když se úplně setmělo, otevřely se dveře kabinetu a z něho vystoupil Nikolaj Ivanovič, tápaje krátkýma nohama. Přišed k dceři, stanul před ní a strčil ruce do kapes.

„Chceš tedy opravdu ke komediantům?“ ptal se jí přísně.

Ona mlčela.

„Herečka! — A chraptí! — Herečka!“

Otočil se na podpatku a zamkl se opět ve svém kabinetě.

Na čaj přišel s úsměvem a pokloniv se před dcerou, pravil: „Mademoiselle!“

Čaje vypil asi pět sklenic se sušenými švestkami. Dcera nepromluvila po celý čas ani slova.

„Těší mě velice — těši mě velice!“ prohodil, odcházeje do svého pokoje. „Vždyť nemáš ani za mák talentu, to já nejlépe vím! Odkud bys

měla? Ano, chtěla bys býti Ráchelkou, ale prosím tě —! Oh, Petrohradská Ráchel . . .“

Dříve než ulehl, zavolal ji k sobě a ukázal ji na stěnu.

„Vidíš, tohle je Ráchel! Podívej se dobře!“

V úzkém, pozlaceném rámci, mouchami značně pošpiněném, byla zasazena zežloutlá litografie statné vážné ženy, židovského typu, v řeckém kostymu, s hezkýma malýma rukama. Dole byl nápis: „Souvenir de Rachel.“

„A teď se podívej semhle!“ zahovořil jako Hamlet, ukazující královi obraz dvou bratří; přivedl ji k zrcadlu. „Viz! Jsi hezká! Krásná! Jen kdybys nechraptila.“

Hned doložil:

„Velice mě těší — velice mě těší! ... Jen prosím tě, vzdal se z mého domu — k tetě — k tetě! ...“

X.

Takto jí dal svým zvláštním způsobem svolení. Ksenije Ivanovna tvrdila, že by bylo škoda udusiti talent, a poněvadž měla celou legii známých, podařilo se jí uvésti svou neť do salónu, — do jednoho z těch salonů, jaké se v posledním čase v Petrohradě až nápadně rozmnožily. Salony nalézají se ve klubech, dobročinných spolcích, v nichž se schází dosti pestré obecenstvo. Při klubech bývají též spolková divadla Na klubovních jevištích vyvíjejí se mladé talenty, jak tvrdí všelijací lační recensenti. Ale bohužel ten vývoj nejeví úspěchů nad obyčejný diletantismus.

Že Dusja chraptila, to pranic nevadilo panu řediteli; naopak on to shledal docela v pořádku. „Vždyť i v životě často se chraptí. Na jevišti jest to realismus “

Ale hlavní příčina, proč se ředitel o ni tolik zajímal, byla ta, že Dusja nežádala honoráře, hrála bezplatně. Aby dívce dodal více energie, uplatil si „nápojem“ jednoho „kritika“, načež ho požádal, aby se lichotivě vyjádřil o debutantce.

Recensent, napiv se do libosti, přesvědčoval ve své kritice obecenstvo, že hra Dusjina dojímá skutečně každého upřímného přítele divadla. Ksenije Ivanovna s nadšením podala dotyčné číslo novin svému bratrovi.

„Vidíš, neřekla jsem to?“ pravila sebevědomě.

Nikolaj Ivanovič nebyl přítomen, když jeho dcera poprvé v divadle vystoupila. Mezi denní zprávy, kde se mluvilo o jakémsi selském 13letém hošíkovi Ivanovi Trifonovu, pak o ztraceném psíkovi a o požáru v Pavlovském závodě — mezi ty zprávy byla vložena poznámka o Dusji:

„Dávno jsme neměli příležitosti konstatovati tak milý dojem“ — psal recensent. „Rozkošné vystoupení, milý zjev, náležitá gestikulace, výborná dikce a lahodný timbr hlasu — to vše může učiniti mladou umělkyni ozdobou našeho divadla. My jí prorokujeme stkvělou budoucnost.“

Dále se vyprávělo o jakémsi soudním nálezu stran krádeže na trhu, — ale to se netýkalo věci.

„Dusja bude hráti příští čtvrtek v ‚Manželském štěstí‘ a ty zajisté půjdeš?“ poznamenala vítězoslavně Ksenije Ivanovna.

„Já? A proč bych šel?“

„Což nejsi její otec? Tebe nezajímá úspěch vlastní dcery?“

„Úspěch na jevišti? Ať jde k čertu! To by mi bylo milé! Což u nás máme ještě málo komediantů? Snad jest jich potřeba ještě více? U čerta — jen jdi sama — podívej se na ni, doveď ji. Já tomu nebráním. Ale abych sám tam šel, toho mne chraň Bůh! Řekněte raději, že se objevil nový Talma nebo Garrick v sukních! . . . . Oh, jen to provolejte, to ještě schází!“

„Ale vždyť to samy noviny píší!“ — namítala teta.

„Nějaký pitomec to napsal! Dělejte si, co se vám líbí, ale mně dejte pokoj . . . . Prosím vás za to, jen mě nechte na pokoji! — — —“

XI.

Nelze tvrditi, ale zdá se, že Nikolaje Ivanoviče stálo to mnoho přemáhání, aby se zdržel a nešel se podívat na úspěch své dcery. On měl svůj vlastní filosofický názor na svět, na všecky recensenty, divadla a klubovní společnosti. O své dceři si myslil: „Možná, že má opravdu trochu talentu. Nejspíše karrikovati — jak tomu říkají — ano karrikovati — talent ke karrikaturám —!“

Noviny zmiňovaly se často o Dusji, zvláště malé pouliční lístky: „Malá a nadaná umělkyně“ — „náš talentovaný miláček“ — „živý oheň“ — „opravdové studie rolí“; — takovéto zprávičky konečně vzbudily otcovu pozornosť. Ale pořád ještě se mu nechtělo jít se na ni podívat, neb na taková místa — jak říkal — nikdy nešel a nikdy nepůjde. Ale jednou ho přece Ksenie Ivanovna přemluvila.

„Není to tentokráte v klubu, nýbrž v sále dobročinného spolku,“ vykládala mu. „Divadlo to není určeno pro celou veřejnosť, nýbrž pro nejužší kruh. Obecenstva bude všeho všudy asi 150 osob, více ani býti nemůže. Přijdou jen zvaní hosté.“

Noviny přinesly zprávu: „Tam a tam bude se pořádati zábava pro přátele divadelního umění. Hlavní událostí večera bude „Fofan“, ve kterém hlavní roli bude hráti nadaná sl. Karenina (pseudonym Dusjin).“

Nikolaj Ivanovič div se nezbláznil.

„Fofan! — Fofan!“ vykřikoval. „Toť rozkošný kus! — Co dělá vaše dcera? — Hraje Fofana! — Kde hraje? — Ve Fofanu! — Která jest nejlepší role? — Fofan! — Skutečně, to je talent! — Překrásné — rozkošné!“

Tak deklamoval professor. Hrací stroj hned se rozezvučel, opakoval jednu arii za druhou.

Ale profesor se přece hladce oholil, obul boty, jež mu děsně vrzaly a pak se dlouho prohlížel v zrcadle. Rozhodl se, že přece půjde se na ni podívat.

XII.

Bylo to dosti daleko od domku professorova, kde se nacházel sál „dobročinného spolku“ — byloť to ve čtvrti Ismailovské. Dusja tam odešla s tetou o dvě hodiny dříve.

Professor přišed k divadlu a spatřiv při dvou rozžatých svítilnách několik kočárů, pozbyl náhle odvahy. Vida vystupovati z kočárů dámy v zimních nádherných pláštích, pod nimiž bylo viděti drahé šaty, vida několik vousatých pánů v cylindrech, pomyslil si pojednou, že tito všichni zajisté přijeli se podívat na jeho dceru — plakáty byly nalepeny — a za nějakou hodinu mělo začíti představení; ale co potom? Všecko to obecenstvo může spustiti sykot a hvizdot — a ta malá Dusja, studem červená a uplakaná, musí zmizeti někde v garderobě — tam se vrhne na pohovku a bude smáčeti šátek slzami studu. Takové myšlenky ho velmi znepokojovaly. Zlostně hodil svůj menčikov do rukou jednoho sluhy, z něhož úžasně čpěla vodka, zlostně zastrčil do kapsy nabídnutý mu program, načež volně kráčel po schodech do druhého patra, kde stáli ve dvou řadách mladíci ve fracích s kokardami.

Mladíci se patrně pyšnili těmi kokardami, neustále si je prohlížejíce, jsou-li dobře přišpendleny. U vchodu požádali od Nikolaje Ivanoviče vstupenku, načež ho slavnostně uvedli do první řady. Mladík, vedoucí ho, měl neobyčejně dlouhé nohy a zdálo se, že ještě delší cípy u límce. Při chůzi mu ty cípy odstávaly jako brky.

Sál byl už dávno osvětlen; jasně osvětlená modrá opona oslňovala oči. Obecenstva bylo mnoho. Byli to vesměs vybraní hosté, kteří přicházeli i s dětmi do sálu, neboť měli své zvláštní názory o umění. Orchestr zastupoval jeden pán s velikými šedými kníry a podivně výraznýma očima. Hrál na piano dosti dobře, ale beze všeho citu. Bylo mu všecko jedno, ať hrál prostý pochod anebo pochod bohů z Offenbachova „Orfea".

Právě před začátkem hry udál se vážný případ: vystoupil jakýsi mladý pán, blondýn, s pyšně vztyčenou hlavou, a nikoho si nevšímaje kráčel mezi sedadly do první řady. Mladí pánové s kokardami se durdili, hledíce na něho jako na blázna; on zatím chladně podal dvěma z nich ruku (nejspíše levou), načež se velmi ostentativně uvelebil na sedadle a zahleděl se na jeviště.

XIII.

Proti očekávání Nikolaje Ivanoviče hrála Dusja docela — slabě; namáhala se všemožně, aby nechraptila, ale jazyk nikterak nechtěl vyslovovati některá slova tak, jak si myslila jeho majitelka.

Obecenstvo nicméně bylo velmi spokojeno; hledělo na jeviště s jakýmsi radostným obdivem; soudíce dle tváří mnohých, mohli bychom si mysliti, že diváci toho večera spadli s měsíce a slyšíce lidský hlas, byli opojeni blažeností. Vystoupení Dusjino vyvolalo bouři potlesku. Běhala po jevišti velmi vesele a nenuceně, rozkládala rukama, jak jen jí kosti a svaly dovolovaly, a každý energický pohyb pozdravilo obecenstvo hlasitým obdivem; když se ocitla na vrcholu své nejlepší scény, začal jí tleskati též plavovlasý soused Nikolaje Ivanoviče.

Když spadla opona, bylo nadšení v sále tak veliké, že mnozí ani nemohli mu dáti výraz obyčejným způsobem, nýbrž prostředky umělými: bouchali židlemi a důstojník jeden dokonce šavlí tloukl o zem.

„Skutečně talentovaná osoba“, vážně pravil blondýn, obrátiv se k Nikolaji Ivanoviči. „Měl jsem za to, že se to jen tak mluví, ale nyní vidím, že jest to skutečná pravda. Velmi důležitý zjev!“

„A proč, prosím vás,“ ptal se professor, svraštiv obočí.

Blondýn jako by se cítil uražen.

„Jsem recensent!“ . . . K tomu hned připojil titul žurnálu, do něhož píše kritiky. Není pochybnosti, že tím chtěl dokázati, že jest jeho autorita v těch věcech posvátná a neomylná. Ale na neštěstí obrátil se na Nikolaje Ivanoviče a ne na obyčejného posluchače.

„Prosím, proč by to měl býti důležitý zjev?“ opakoval tento několikráte.

„Ona hraje svou roli krásně, ideálně!“

„Třeba arci — ideálně, ale proč to má býti důležitý zjev?“

Recensent přijal na sebe výraz ještě vážnější.

„Nevím. Podle mého náhledu, co jest výborné, co svědčí o práci, jest zároveň krásné — ideální.“

„Tedy i vycvičené blechy mohou býti ideální?“ podotkl Nikolaj Ivanovič.

„Ano, mohou.“

Nikolaj Ivanovič se rozdurdil.

„Nemohou! — Nemohou! — Blecha zůstane blechou, kdyby ji tisíckrát vycvičili. Prosím, jaká pak je to zásluha? Blecha, místo aby štípala a živila se, tahá vozy! Je toho zapotřebí? Přijdou-li vaše Francouzky a hrají-li „Frou-frou“, je to nějaká zásluha? U čerta! Konečně snad ta ženská hraje ideálně? Hraje komedii a to je všecko. Ať si dělá bůh ví co, zůstane blechou, i jako „dáma s kameliemi — blecha a nic více — neboť čím lépe se hraje, tím hůře jest — —“

„Ale přece!“ vztyčil recensent hlavu

„A baviti se takovými blechami je člověka nedůstojno. Tomu může podkuřovati jen pouliční tisk, ale ten pro nás nic neznamená. Já bych všecky ty vaše Garricky s jejich rolemi koštětem — ano koštětem vyflákal s jeviště.“

V tom přiběhla Ksenije Ivanovna k bratrovi.

„Nikolas, co je ti? Všichni se na tebe ohlížejí!“

„To jest pro mne urážka, pane!“ ozval se recensent.

„To je jedno, já vás neznám, já mluvím o všech těch, kteří píší do novin. Ostatně —“

Nedomluvil. Kolem nich sestoupili se diváci; recensent namáhal se vynutiti na ústech svých opovržlivý úsměv. Nikolaj Ivanovič rozkládal rukama.

„To jest časový vkus obecenstva!“ dokazoval kritik.

„Vy myslíte, že obecenstvo má vkus? . . . Ó, té naivnosti! Odkud ho má, prosím vás? (Při těch slovech ukázal na obecenstvo.) Panurgovo stádo! Kam zaměří jeden beran, běží za ním všichni.“

„Nikolas! Nikolas!“

„To je skutečně zajímavé, viděti Fofana! Já toho potřebuji? Dívejte se naň sami . . .“

Vstal a chystal se k odchodu.

„Nikolas! Teď přijde druhé jednání, krásné scény!“ prosila ho Ksenije Ivanovna šeptem.

Ale profesor se nedal uprositi, nýbrž ubíral se k východu mezi zástupem, smějícím se a ustupujícím mu s místa.

„Nikolas, k vůli budoucnosti své dcery!“

Neslyšel více a vzdálil se. — — —

Dcera jeho se vrátila domů s pláčem. Tak velkolepý úspěch měla toho večera a otec její přece nechtěl setrvati do konce. Chtěla ještě doma schválně před ním zahráti jednu nejlepší scénu, ale on toho nedopustil, nýbrž vzdálil se do kabinetu a spustil hrací stroj. Přinesli mu tam čaj. Když k němu chtěla vstoupiti Ksenije Ivanovna, dal se do křiku: „Fofan! — Fofan! — Fofan!“

Dusja nemohla po celou noc usnouti; plakala a naříkala na svůj osud, že se stala obětí a že sám otec její uvádí ji v záhubu. Okolo půlnoci byla o tom pevně přesvědčena a plakala ještě zoufaleji. Ona má talent, o tom není žádné pochybnosti, ale oni nenechají ho vyvinouti!

Ještě většího přesvědčení nabyla druhého dne, který byl pro ni rozhodným na celý život.

XIV.

Právě před obědem navštívil je jakýsi zavalitý pán s tlustým, nafouklým obličejem, na němž oči, nos a ústa vypadala se tak, jako by je tam neobratná ruka byla přilepila. Měl na sobě kabát podle nejnovější módy, ale na jeho postavu tuze krátký; v ruce držel nový klobouk. Podav nejdřív ruku Nikolaji Ivanoviči, představil se jménem Serdolikov. Professor právě si byl uvázal ubrousek pod bradu, něco zabručel a nenabídl mu ani sedadlo. Pán nejvybranějšími slovy začal deklamovati, že si pokládá za zvláštní česť poznati pana otce tak nadané umělkyně a podobně.

„To jest, milý pane, velmi smutné, těší-li vás moje známosť jen k vůli mé dceři. Mne taková známosť ani dost málo nezajímá.“

Ale host jakoby už byl připraven na podivínské chování domácího pána. Vyslechl od něho všecko zcela chladně, ano pokorně, načež prohlásil, že by s ním rád promluvil vážné slovo o slečně dceři a jejím angažmánu, on že jest ředitelem divadla.

Dusja vykřikla radostí a začala s ním hovořiti s takovou lahodou a sdílností, jaká se zamlouvá v divadle za kulisami. Nikolaj Ivanovič soustředil všecku svou pozornosť na „Xeres“ a nepromluvil ani slova.

Host se vyjádřil, že by si pokládal za velké štěstí, kdyby slečna Jevdokije Nikolajevna přijala angažmán u jeho divadla.

„Co se týče smlouvy, můžete býti bez starosti,“ hovořil měkce, nachýliv hlavu trochu na stranu. „Jsem přesvědčen, že svým talentem opanujete pro sebe obecenstvo a stanete se jeho miláčkem ... Viděl jsem vás večer ve „Fofanu“.

Professor vztýčil hlavu. Dusjino srdce jako by prudce zaťukalo.

„Ona nebude u vás hráti!“ odbyl ho otec zcela klidně.

Host upřel zrak na svůj klobouk.

„Smím-li se ptáti, proč?“

„Protože nechci!“
„Ah tak!“
Serdolikov sklopil hlavu a přivřel oči. Na tvářích utkvěl mu podivný výraz.
„Když jest tomu tak,“ začal vážně, pozvednuv zrak, „pak mi nezbývá nežli žádati za odpuštění, že jsem vyrušoval.“
Na to se vážně poklonil a důstojně odcházel.
Sotva že se vzdálil a dveře se zavřely, rozhorlila se Dusja.
„Ničíš moji budoucnosť!... Přišel ke mně!... Byl mým hostem — a ty's ho tak odbyl... To je hrozné!... Tak to nemůže zůstati!“
Následovaly slzy a vzdechy.

XV.

Na večer mluvila Ksenije Ivanovna o samotě s Dusjou. Chodila jako bratr z kouta do kouta po pokoji, kouřila cigarety jednu za druhou, a nabídla Dusji jednu, aby si také zapálila. Výsledkem jejich důvěrné porady byla Dusjina rozmluva s otcem. Vešla k němu celá bledá jako v zimnici.
„Ty's se vyjádřil, že musím býti samostatnou. Teď ti oznamuji, že chci — slyšíš — chci se věnovati divadlu, a není žádné moci na světě, která by mě od toho úmyslu odvrátila.“
„Nikdy! — Dokud jsi v mém domě, nedovolím toho — —“
„Nemusím zrovna býti v tvém domě — —“
„Ah tak! Račiž tedy — račiž!... K tetě — k tetě!“
Odešel do kabinetu, natáhl hrací stroj, a když začal hráti, chytil jej a — mrštil strojem o zem do kouta, že válec vylétl a stroj se rozsypal; při tom křičel:
„Garrick! — Garrick! — Garrick!“

XVI.

Dusja se domluvila s tetou a odstěhovala se k ní. Otec jí dal k tomu své svolení, slíbiv jí určitě a rozhodně, že jí vícekráte nechce viděti na jevišti.
Zůstal samoten a jak se podobalo, úplně spokojen. — — — —
Dusja — co byste myslili — je dnes slavnou umělkyní divadelní se svým chraplavým hlasem. Chodí za ní všelijací podezřelí provinciální herci a po představení dostává růžové navštívenky. Stala se z ní pravá herečka. Směje se ostentativně a mluví triviálně a dvojsmyslně. Koketuje a dělá, jako by nechtěla být koketou, a při tom ukazuje z pod sukniček malou nožku. Zakoukala se do jednoho hezkého advokáta, který jest sice ženat, ale to nic nevadí. Advokát ji velmi rád vidí — miluje prý zvláště blondýnky.
A otec? Otec žije ve svém domku, zabrán do své knihovny, ale při tom přece nezapomíná na dceru — posílá jí měsíčně sto rublů — nepřeje si viděti jí a zdá se, že jest spokojen... Všichni jsou šťastni, dosáhli, čeho si přáli — a to jest největší vymoženost člověka. — —

Firma Stocký a spol.

Pražský román.

Napsal Servác Heller.

(Dokončení.)

Asi za 14 dní po podepsání smlouvy došlo Arthura Choborského z Kamience Podolského několik tlustých rekomandovaných listů velkého formátu. Listy tyto obsahovaly objednané obligace a akcie — rozumí se, že padělané. Vyhotovení jich nestálo mnoho času ani odkladu proto, že měl Karpf-Rybiński celou tajnou továrnu na padělávání cenných papírů, hlavně ovšem cizozemských a že Choborský měl v ruce seznam všech akcií a obligac, jež v továrně této lze bylo objednat.

Zaslané cenné papíry byly napohled bezvadny; některé vypadaly jako docela zánovní nebo pečlivě zachované, jiné však byly již silně ohmatané, prachem prožrané nebo místy dokonce i — od skládání a rozkládání! — roztrhané, ale ve hlavních částech ovšem docela dobré. Choborský, složiv je opatrně do koženého portefeuillu, odebral se s nimi k Wertheimrovi. Tento spatřiv portefeuille v rukou Choborského, usmál se významně a zvolal, než ještě Choborský mohl promluvit:

„Aha, nesete svoje exotické papíry! . . . To jste si s nimi pospíšil!“

„Tak jest, pane rytíři,“ odpověděl lehce Choborský; „protahovati věc nebylo zajisté žádoucno. Ostatně nebylo při tom žádného spěchu . . . Nechtěl byste býti tak laskav a přehlednouti ty papíry?!“

„Musím — vždyť máme již úmluvu hotovu!“ přisvědčil vesele Wertheimer, a přijav od Choborského portefeuille, jal se jeho obsah na stůl vykládat, přebírat, zaznamenávat a počítat. Nějakému zvláštnímu zkoumání ty papíry nepodroboval — nepochyboval asi o jich pravdivosti a byl také jejich napohled bezvadným provedením úplně zaujat. Krom toho Wertheimrovi šlo nyní velmi opravdově o provedení smluveného projektu i jeho důsledků, a tento živý interess učinil ho poněkud neopatrným. Vykonav přehlídku papírů, bankéř vyhotovil Choborskému potřebné listiny a odevzdal celou věc písárně ku provádění.

Hned druhého dne na to rozeslali Stocký a Choborský oběžník s oznámením, že se stal spolupodepsaný Arthur šlechtic Choborský společníkem firmy „Stocký a spol.“, a s připojeným prohlášením rytíře Wertheimera, že převzal financování obchodův rozšířené firmy až do vyčerpání u něho deponované jistiny obnosem dvou set a padesáti tisíc zlatých.

Tento oběžník způsobil rázem obrat: všechny firmy, závody a peněžní ústavy, s nimiž firma „Stocký a spol.“ jednání měla, začaly pojednou zase důvěřovat a bývalý kredit byl na celé čáře obnoven. Nebylo potřebí vypláceti úplně, než jenom některé zastaralé již dluhy — v ostatních případech prohlásili věřitelé z vlastního popudu, že nežádají, než formálního vyrovnání, zde prosté prolongace, tam zapravení úroků, jinde sice úplného vyrovnání, ale s okamžitým zase povolením úvěru nového. Zkrátka: firma „Stocký a spol.“ rychle se povznesla a dosáhla záhy bývalého rozkvětu.

Její spojení a styky s bankéřem Wertheimerem udržoval Choborský. Tento docházel do bankéřova domu nejenom, když toho vyžadovaly věci obchodní, nýbrž také jinak, jakožto zvaný host, tu k obědu, tu do večerní zábavy a stával se vždy více jeho důvěrníkem. Wertheimer zval Choborského z počátku jenom proto tak často do své rodiny, aby vzbudil ve Stockém žárlivosť, kteráž by tohoto přiměla k nějakému rozhodnému kroku na obnovení bývalého poměru, ale zalíbil si časem tak v jeho společnosti, že bez ní ani téměř nemohl obstáti. Choborský neustával mu totiž nejrůznějším způsobem lichotit, klepy a nejnovější anekdoty snášet, a to stárnoucímu ješitnému pánovi nad míru lahodilo. Ba Choborský dovedl se bankéřovi tak zavděčit, že tento, přemítaje ve prázdné chvíli o Stockém a své dceři Hermíně, nejednou již sám sobě zcela rozhodně pravil: „E co! Nepůjde-li věc hladce s prvním ženichem — mám za něho náhradníka, mně a snad i Hermíně stejně milého. Myslím aspoň, že by se Hermína pranic nevzpouzela, kdybych jí tak řekl: Stocký dělá obtíže, nedbá již o tebe — vezmi si tuto pana Choborského, ten bude v devátém nebi, ten bude tě nosit na rukou, s tím budeš šťastna!“ . . . Však to byly prozatím jen tak jeho myšlenky, o nichž kromě prohnaného Choborského nikdo neměl ani tušení.

Slečna Hermína, kterouž byl otec dosud udržoval v bludném domnění, ba přesvědčení, že Max Stocký statek svůj německému chabrusu prodat chtěl a to jenom, aby si nemusil vzíti ji, o kterouž byl toliko z nouze, k vůli penězům požádal, byla pojednou o pravém stavu věcí poučena. Redaktor Řízný a advokát Ostražil, kteří po roztržce mezi Wertheimerem a Stockým, po okázalém odřeknutí se slečny Hermíny dosavadního ženicha nějaký čas nečinnými byli, vyčkávajíce, zda-li bankéř svou dceru vítěznému soku pana Stockého bude chtět zadati, seznali z průběhu událostí, že bylo vlastně marno všechno úsilí tohoto intrikána i jeho pomocníků, a smluvili se znovu, že učiní pokus, aby nedorozumění mezi Stockým a Hermínou rozptýlili, je oba smířili a starého bankéře ke kapitulaci donutili. Opatřili si zcela nepochybné, svědky ověřené doklady o tom, jak Stocký všechny lákavé nabídky chabrusu bez nejmenšího rozmýšlení odmítl, mocnému nátlaku otce své nevěsty odolal, kterak šlechetně se zachoval, i když byl zaslechl, že také slečna Hermína pro jeho nepovolnost se ho zřekla, jak ošemetně jeho nevěsta byla v omyl uvedena, kterak Stocký vždy vroucně a nezištně ji miloval, a odevzdali tyto doklady s jasným, přesvědčujícím přípisem komorné Anettě s žádostí, aby je ve příhodné chvíli doručila slečně Hermíně.

Slečna Hermína, přečetši list obou doktorů i připojené doklady, bouřlivé zajásala:

„Díky tobě, všemohoucí Bože, že není pravda, čemu jsem dosud věřila! . . . Díky tobě, světa králi, že nezadala jsem své srdce muži nehodnému! . . . Díky tobě, vládce všehomíra, že's mne v čas o tom dal poučiti! . . .“ Pak rozběhla se ke svému psacímu stolku, vyhrabala ze spousty pohozených fotografií podobiznu svého bývalého ženicha a, líbajíc ji horoucně, zvolala:

„Maxi, můj jediný Maxi! Neprosím tě za odpuštění, že jsem uvěřila té klevetě — jak snadno je nezkušenou dívku v omyl uvésti! — jásám

jenom a plesám z plny duše, že to byl klam, plesám nad svým citem, nad svým rozumem, nad svým vkusem, že nezbloudily, když tebe mi ukázaly jakožto jediného muže, kterýž by první a plné lásky mé byl hoden! . . . O Maxi, miláčku můj! Zda-li pak jsi na mne nezanevřel? . . . Zajisté jsi zanevřel a měl's k tomu právo, ale ty se zase udobříš, zajásáš jako já samou překypující radostí, až uslyšíš, že to bylo všechno klam a šalba, nedorozumění a mýlka, . . . ano ty zajásáš jako já, neboť kdo opravdu miloval, nemůže přestat milovat . . . teď budeme zase svoji a žádné světa úklady nás již nerozvedou!“

Tak a podobně plesala slečna celou dobu, co o samotě byla, objímala svou komornou a opětovala ve slastném opojení:

„Anetto, má jediná věrná družko — tys anděl můj! . . . Ani si nemůžeš pomyslit, jak jsem šťastna!“

Když pak rodiče z jakési návštěvy domů se vrátili, letěla jim Hermína vstříc, líbala je a plačíc radostí vypravovala jim, jaké byla dostala poselství. Starý Wertheimer byl při dceřině vášnivém výkladu jako na trní; cítil bolestně žhavé ostny, kteréž mu dcera bezděky do duše vrážela, ale nedal na sobě nic znáti. Naopak, když byla Hermína řeč skončila, otázal se jí s nejlahodnější vlídností:

„Nu a co myslíš, Hermínko, abychom za takových okolností učinili?“

„Myslím, otče,“ odpověděla rychle a pevně slečna, „abychom Stockému dopsali, že se celé nedorozumění vysvětlilo a že má, jako dříve, tvoje slovo.“

„Má drahá,“ namítl poněkud rozpačitě Wertheimer, „věc není tak jednoduchá, jak si představuješ. Nebylo mezi námi pouhé nějaké nedorozumění — byla také vážná neshoda věcná! . . . Ta jest ovšem okolnostmi již vyrovnána, ale proto přece není jisto, zda-li Stocký hned přiletí, jakmile mu vzkážeme, že se již nehněváme . . . A pak, kdo má mu dopsat?“

„Ty, otče!“ zvolala důrazně Hermína. „Kdo pak jiný? Tys dal mu slovo za sebe i za mne, ty's mu je vzal, ty mu je za nás oba musíš vrátit.“

„Mé drahé dítě,“ odmlouval vlídně Wertheimer, „zapomínáš na jisté okolnosti . . . Jak jsem řekl a jak snadno se můžeš domyslit, není nikterak jisto, že list náš žádoucí dojem učiní. Možná, že je Stocký navždy rozhněván, a tu přece nemohla bys žádat, abych se před ním a před celým městem zkompromitoval?!“

Hermína zasmála se ironicky a odvětila:

„Toho bych se snad mohla spíše odvážiti já, pravda-li? . . . Ne, ne, můj drahý papinku: já toho učinit nemohu a nesmím! Kdybych byla od něho dostala důvěrný lístek s vysvětlením, neptala bych se nikoho a odpověděla bych mu sama, že jsem zase jeho s tělem, duší, a domluvila bych mu také, aby všechen falešný stud i hněv odložil a k nám zase přišel, že tě na jeho návštěvu připravím a tak dále. Ale poněvadž Stocký od tebe i ode mne na smrt uražen byl a nejspíše ani tušení, dojista pak žádné jistoty nemá, že ho ještě miluju a že's také ty své smýšlení o něm opravil, nepíše a nebude asi psát, z čehož plyne, že musíš první krok každým způsobem udělat ty.“

„Ale mně je to, Hermino zlatá, nesmírně těžké," odmlouval rozpačitě bankéř a jal se obvyklým způsobem přecházet; „považ si jen: já se mám pokořit, já se mám před ním vyznat z viny, mám prosit za odpuštění nebo co! Ne, ne, to nejde — musíš si vymyslit nějaký jiný způsob . . . Kdyby tak byl nějaký obratný prostředník . . ."

Wertheimer rozběhl se nervosně k oknu, ale sotva že byl na ulici pohledl, tleskl se plochou dlaní do čela a zvolal:

„Jsem já to zapomětlivá, obmezená hlava! . . . A ty, Hermíno, nemáš také nazbyt důvtipu — od čeho pak je na světě Choborský! Vždyť jsem se přece nedal s ním do jednání jenom k vůli jeho krásným očím! . . . Zrovna sem přichází, hned můžeme mu dáti úkol i instrukci."

Slečna Hermína jala se o tomto otcově nápadu přemítat, ale než k nějakému určitému mínění dospěla, zazvonilo se venku a komorná ohlašovala pana šlechtice z Choborských.

Po obvyklých poklonách a krátké rozmluvě o věcech obchodních položil Wertheimer Choborskému ruku na rameno a pravil:

„Pane z Choborských, máte mne rád?"

„Jaká to otázka, pane rytíři," podivil se oslovený a doložil: „Ani vlastního otce neměl jsem radši!"

„A máte také trochu rád tuto mou dceru Hermínu?"

„Otče!" zvolala káravě slečna a zapýřila se mocně.

„Nech jen, nech, má zlatá," chlácholil se smíchem bankéř; „však on mi pan z Choborských už rozumí!" . . . A obrátiv se opět k Choborskému, který jaksi rozpačitě k zemi hleděl a rukavičku nervosně škubal, pokračoval:

„Abych vás neuvedl do rozpaků, nežádám na druhou otázku žádné odpovědi. Vy tedy pravíte, že mne máte rád — nuže pak prokážete mi zajisté nějakou službu?

„Prosím, poručte jen, jsem vám docela k službám!" zvolal patheticky Choborský.

„Pane z Choborských" pravil na to poněkud váhavě, jakoby se stále ještě rozmýšlel, bankéř, „. . . nechtěl byste být tak laskav a vyřídit — nějak diplomaticky! — panu Stockému, že by nám bylo milo, kdyby nás zase někdy navštívil . . ."

„Vyřídím s největší radostí!" zvolal horlivě Choborský.

„Ale však opatrně, abych nebyl zkompromitován!"

„Rozumí se, pane rytíři, samo sebou! . . . Račte se na mne úplně spolehnouti. A na kdy měl bych ho tak asi pozvat? Či je lhostejno, kterého dne a ve kterou dobu by přišel?"

„Co myslíš, Hermínko?" otázal se bankéř dcery, kteráž po jeho vůli přes celou tuto rozmluvu v komnatě setrvati musila.

„Nevím, otče," odtušila slečna, „co bylo by nejlepší . . . Snad aby přišel pan Stocký, až budeme míti větší společnost . . ."

„Aha, aha! . . . Rozumím ti!" přisvědčil Wertheimer, jakoby byl vlastní myšlenku slečninu uhodl. „Chceš, aby se známost naše obnovila beze všech omluv, vysvětlivek a nepříjemných výkladů, a máš pravdu! Pane z Choborských: buďte tak dobrý a řekněte Stockému, že nebude ani nejmenší řeči o tom, co se mezi námi bylo sběhlo, že budeme

vespolek mluvit a jednat, jakoby to vše bylo jen ošklivým snem bývalo, rozumíte?“

„Zajisté, zajisté!“ uklonil se Choborský. „Ale dosud neráčil jste udati...“

„Kdy má Stocký přijíti!“ vpadl mu do řeči bankéř. „Víte co, řekněte mu, aby k nám přišel v neděli večer. Sezveme si trochu známých, aby bylo hlučněji a abychom ve společnosti cizích lidí snáze skočiti mohli do nového či vlastně obnoveného přátelství. Vyložte laskavě Stockému, že ho nikdo nebude obtěžovat žádnými otázkami, žádnými omluvami ani žádnými přepjatými pozornostmi — že se sejdeme jako staří známí a přátelé, mezi nimiž nikdy nebylo ani žádného nedorozumění.“

„Porozuměl jsem docela vašemu přání,“ dvorně odvětil Choborský, „i buďte znovu ujištěn, že provedu své poselství s největší opatrností a bedlivostí; s jakým výsledkem, povědět ovšem nemohu.“

„Toť se ví, toť se ví!“ zvolal bodře bankéř. „Tak, to bylo by asi ujednáno! A nyní pojďte a zahrajeme si ruský preferance. Hermíno, budeš hrát s námi?!“

„Přeješ-li si, otče...“

„Přeju, zcela rozhodně,“ důrazně doložil Wertheimer a zapálil si tlustý doutník. Pojednou však pleskl se zase do čela a zvolal: „Ale u všech čertů... málem bych byl zapomněl! Vždyť jsme se přece, Hermínko, umluvili, že půjdeme dnes do divadla! Ta italská prima-donna zpívá prý už dnes naposledy!... Lóži máme, to už jít musíme! Ale víte co, pane z Choborských! Jeďte s námi! Po divadle pak povečeříte u nás — nemusíme tam zůstat až do konce! — a nebudeme-li příliš unaveni, můžeme si i potom ještě asi hodinu zahrát... Souhlasíte?“

„Souhlasím se vším, co vám se líbí,“ zalichotil Choborský. „Jenom nebude-li má přítomnost nepříjemná tuto milostivé slečně?“

„Mně?!“ otázala se s dvorným podivením Hermína. „Co pak vám to napadá, naopak!“

Choborský místo odpovědi hluboce se uklonil.

Poněvadž pak čas valně již byl pokročil, odešla slečna do své komnaty, aby si upravila úbor, a pánové zahráli si prozatím partii šachů. Před sedmou odejeli Werheimer s paní, slečna Hermína a Choborský v těžké bankéřově karosse do českého divadla. — —

„Teď co dělat?“ rozumoval Arthur Choborský, vraceje se po půlnoci z bankéřova domu do svého mládeneckého příbytku. „Mám Stockého pozvat anebo nemám? To je nové vydání Hamletovy otázky... Pozvu-li ho, to jest vyřídím-li mu poctivě Wertheimerův vzkaz, není pochyby, že přijde a — zvítězí. Odvede si Hermínu s kolossálním věnem domů, a já — budu musit hledět, abych se nějakým romantickým způsobem ztratil... Jak mohla ve mně jenom na okamžik vzniknouti pochybnost, co učinit?! Vždyť je přece Hermína hlavním, ne-li jediným stratégickým cílem mých operací, a svět musil by mne nazvat největším hlupcem, kdybych si sám ještě uvedl do hnízda soka!... Ne, ne, Stocký pozvání nedostane, ale proto přece musí odmítnout!“

Takto se rozhodnuv, Choborský zazvonil u vrat svého bydliště a vystoupil hbitě vzhůru po schodech. Odloživ pak v komnatě šaty, vypil sklenku pravého francouzského koňaku a šel spokojeně spat.

Podvečer následujícího dne zavolal si drožku a dojel k Wertheimerovům. Tito byli právě po obědě, a bankéř, který po jídle ze zásady nespával, byl velmi povděčen, že přišel společník, který mu ze všech nejlépe uměl nudu zahánět. Také dámy byly jeho příchodu rády, neboť starou paní nesmírně bavily pikantní klepy, jež Choborský po každé přinášel, a Hermína očekávala dychtivě, jakou odpověď asi poslal Stocký. Po několika přechodných a průpravných poznámkách pravil Choborský, kterýž arci věděti musil, nač všichni nejvíce jsou napjati:

„Ráčil jste mi, pane rytíři, přiděliti včera jakýsi úkol ohledně pana Stockého . . .“

„Zajisté,“ odpověděl rychle bankéř; „měl jste snad již příležitost svému slovu dostáti?“

„Vyhledal jsem ji, neboť nerad něco odkládám,“ ujišťoval Choborský; „avšak nevím . . .“

„Co nevíte?“ vpadl mu prudce do řeči bankéř. „Nevíte, bude-li snad kdo spokojen s odpovědí, již přinášíte? . . . Mluvte jen, prosím, bez obalu! Co tedy řekl Stocký našemu pozvání?“

Choborský tvařil se svrchovaně rozpačitým a spotřeboval spoustu bezvýznamných slov, než ze sebe vypravil:

„Pane rytíři, mrzí mne věru, býti v tomto případě poslem! . . . Pan Stocký vyslechl klidně moji dosti dlouhou, promyšlenou řeč a odpověděl pak s jakýmsi ironickým úsměvem: Jste roztomilý člověk, ale idealista! Přinášíte mi poselství, jehož by zkušenější člověk na vašem místě ani nebyl převzal. Děkuji vám za dobrou vůli, ale pozvání přijmouti nemohu. Co tedy mám panu rytíři vyřídit? tázal jsem se dále a Stocký odpověděl pevně: Ode mne pranic! Jinak řekněte si mu, co chcete! . . . Můžete si pomyslit, pane rytíři, jak mne tato příkrá odpověď mého přítele a společníka dojala! Snažil jsem se ho přemluvit a zkoušel jsem všech možných důvodů, abych ho k jinému rozhodnutí přiměl, ale nadarmo!“

On tedy naše pozvání odmítl?“ zvolal zlostně bankéř a vyskočil z křesla. „Pane z Choborských, netropíte si ze mne nevčasný žert?“

„Jak pak bych si mohl dovolit . . .?!“ podivil se s jakýmsi theatrálním úžasem Choborský. „Pane rytíři, jak špatné máte o mně mínění!“

„Žádné špatné mínění!“ odporoval podrážděn Wertheimer. „Vy jste gentleman, to vím, to ví celá Praha . . . nemohl jsem jenom pochopit, jak se ten člověk mohl odvážit mne takto urazit! Ještě kdyby nějak se omluvil a slušným způsobem na srozuměnou dal, že nechce na první zavolání zase přiběhnout, ale takto . . . Jak že vám to odpověděl?“

„Abych vám řekl, co chci, ale jenom za sebe — od něho pranic!“ odpověděl suše Choborský.

„Slyšeli jste již větší infamii?“ vzkřikl hněvně bankéř a začal prudce po komnatě přebíhat.

„A neřekl jste mu, pane z Choborských, že si také já přeju, aby k nám přišel?“ otázala se stísněným hlasem Hermína, kteráž byla při řečech Choborského a Wertheimera ve tváři barvy střídala.

„Zajisté, slečno!“ přisvědčil otázaný s poklonou. „Dovolil jsem si mu to napověděti způsobem co nejdelikátnějším, ale proto přece naprosto srozumitelným.“

„Ale co řekl tomu?“ vyzvídala dále slečna.

„Musím to říci?“ otázal se s nucenou rozpačitostí Choborský.

„Prosím vás o to se vším důrazem!“ zvolala slečna. „Ať si je to jak chce nepříjemné — jsem dosti silna, abych to vydržela, a konečně také dosti hrdá, abych se nad takovou věc dovedla povznésti!“

„Když tedy . . . poroučíte, abych . . . vše pověděl,“ zajíkal se uměle Choborský . . . „ale prosím napřed již za odpuštění, učiním-li dojem nemilý . . . Když tedy pan Stocký uslyšel, že si také milostivá slečna přeje, aby zase do domu jejího otce zavítal, zasmál se trpce, vzal mne za ruku a pravil: „Příteli! Tato vaše zpráva mi nesmírně lahodí! Hrdá slečna Hermína zasadila mi krutou ránu — avšak z té jsem se již zotavil. A nyní přichází zadostučinění, odveta: pane Choborský, vidíte tamo tu podobiznu mladé dívky — řekněte krásné Hermíně, že jste viděl její neméně krásnou nástupkyni!“

„To není možná, pane, vy lžete!“ vykřikla mocným hlasem Hermína a povstala prudce ze židle.

„Slečno! . . .“ zvolal chladně káravým hlasem Choborský a tvářil se, jakoby svrchovaně byl uražen. „Upozornil jsem vás již napřed, že vám nebude příjemno slyšet, co vypravovati mám, a vy ráčila jste říci, že jste dosti hrdá, abyste se nad takové věci povznesla . . .“

„Máte pravdu!“ obrátila rychle slečna a doložila, chvějíc se hněvem na celém těle: „Podejte mi ruku, pane Choborský na důkaz, že se nehněváte!“

Choborský chopil se podané sobě slečniny ruky, stiskl ji mocně a vtiskl na ni vroucí polibek.

Slečna potlačovala vší silou další výbuchy svých pobouřených citů, a zápolivši takto nějaký čas sama s sebou, propukla v usedavý pláč.

Paní Wertheimerová seděla klidně, jako socha, na svém místě, hleděla upjatě z okna, na protější, vzdálené střechy a nepromluvila ani slova. Jenom prudké klepání lorgnonem o stůl prozrazovalo její vnitřní pohnutí. — Manžel její však pobíhal stále po komnatě, bubnoval nervosně na okno, zapaloval bez účelu sirky, lil do sebe vodu a přemáhal se očividně, aby Choborský nepoznal, jak nesmírně ho Stockého domnělá odpověď pokořila. Po delší přestávce přistoupil pak k Choborskému a pravil co možná měkce:

„Příteli milý, smím doufat, že celá tato aféra mezi námi zůstane?“

„Kdyby na mně záleželo,“ odpověděl vážně Choborský, „zaručil bych to, ale věc není už tajemstvím . . . Sotva že jsme se Stockým rozmluvu ukončili, vešli tři mně dosud neznámí pánové, a těm to Stocký všechno s jakousi vítězoslávou vypravoval.“

Po těchto, s vypočítanou chladností pronesených slovech vykřikla Hermína zlostným, pláčem toliko přidušeným hlasem:

„Ten ukrutník! . . . Můj bože, jak mne tresceš!‘ a vyběhla z komnaty. Paní Wertheimerová povstala, poklonila se mlčky Choborskému, pokynula rukou svému choti a odešla zvolna za dcerou.

Bankéř hleděl s živým účastenstvím za odcházející dcerou, opřel se pevně o stůl a přimhouřil oči, jakoby energicky o něčem přemýšlel. Po nějaké chvíli obrátil se k panu Choborskému a pravil nad míru vážně:

„Pane z Choborských! Jste svědkem, jaký nový hněv nastal mezi mnou a Stockým — ke komu z nás se vy přidáte?“

„Já,“ odpověděl pevně Choborský, „učiním jako poctivý člověk zadost svým závazkům, co se týče Stockého, ale moje vážnost, úcta a láska náležejí vám, pane rytíři!“

„Dobrá, to mne těší!“ na to zase Wertheimer, jakoby byl napřed již věděl, co host jeho odpoví. „A teď mi povězte, ale docela bez obalu, jak se vám líbí moje dcera?“

Choborský, tváře se tou odpovědí překvapen, odpověděl jako s nadšením:

„Nikdy jsem ještě nepoznal dívky tak krásné, duchaplné a šlechetné!“

„Opravdu?“ zvolal důrazně Wertheimer a pohledl hostu zkoumavě do očí.

„Jako že jsem muž a šlechtic!“ hlásal slavnostně Choborský.

„Pak budiž Hermína vaší ženou! . . . Chcete?“ doložil prudce Wertheimer a Choborský, chopiv se podané bankéřovy ruky, padl mu pohnutě kolem krku a mocně ho líbal.

Když asi za hodinu Choborský odcházel, pravila v předsíni slečnina komorná Anetta, pomáhajíc Choborskému do kožichu:

„Smím, milostivý pane, gratulovat?“

Choborský podíval se překvapen na dívku a, spatřiv její potutelný úsměv, odpověděl novou otázkou:

„Vy jste, milé dítě, slyšela . . .?“

„Všechno, milostivý pane, a myslím, že mohu již bez dovolení blahopřáti.“

„Děkuji vám, Anetto,“ doložil Choborský; „ale prosím: neříkejte nikomu nic, chceme svět překvapit!“

To pravě vtlačil Choborský komorné do dlaně nový dukát a provázen jejími poklonami odkvapil.

Anetta hleděla dlouho do zavřených už dveří a pilně o čemsi přemítala. Ale pak, dospěvši k nějakému rozhodnutí, dupla si pravou nožkou a zvolala odhodlaně:

„Hned večer jdu k doktorovi Řiznému a povím mu všecko! . . Ta celá věc se mi nelíbí — myslím, že se tu zase kuje něco špatného!“

XI.

V neděli večer byly komnaty Wertheimerova velikého a nádherně zařízeného bytu skvěle osvětleny a lahodnou vůní naplněny. Kočár za kočárem zastavoval se u průjezdu a z kočárů vylézali jako do plesu oblečení pánové a dámy v bohatých salonních úborech.

Záhy po osmé hodině začali se hosté sjíždět, a k deváté vlnil se již všemi otevřenými komnatami šumný život. Paní Wertheimerová dělala se vší možnou gracií hospodyni a bankéř nutil se, aby byl co nejvíce veselým a vlídným. Neobyčejně živě vedl si také Arthur Choborský, jehož oči radostně zářily a jehož celé chování zvláštní jakousi, slavnostní náladu jevilo . . . Hosté nevěděli sice, za jakým účelem a k jakému asi

rodinnému aktu byli pozváni, ale z pozvání tušili cosi a hádali, že budou překvapeni nějakým novým zasnoubením slečny Herminy. Ba mnozí byli i tak důvtipni, že za panem Choborským významně mrkali a druh druhu šeptali: „To bude on!“

Nápadno bylo všem shromážděným pánům i dámám, že se neobjevovala slečna Hermína, avšak na diskretní otázky v tom ohledu odpovídali paní Wertheimerová i její choť, že má slečna migrénu a že přijde snad později.

Zábava měla obvyklý při podobných příležitostech průběh a nikde neobjevilo se nic neobyčejného. Teprve když byl pan Wertheimer předběžně oznámil, že poprosí asi za půl hodiny panstvo, aby se s ním odebralo do jídelny, udál se neočekávaný příběh.

Sluha páně Wertheimerův, kterýž měl toho večera bohatou lokajskou livrej, vešel kvapně do hlavního salónu a, vyhledav domácího pána, odevzdal mu malé psaníčko.

Bankéř roztrhl obálku a vyňal z ní kartu, na níž pečlivě bylo napsáno:

„Vaše Vysokoblahorodí!

Velectěný Pane!

Ve Vašem vlastním interessu, chtě Vám učiniti sdělení pro Vás nad míru důležité, prosím o kratinkou rozmluvu. Mne se věc nikterak netýká; ale vaší rodině hrozí velké nebezpečí, jež odvrátiti chce

Váš uctivě oddaný

Max Stocký.“

Pan Wertheimer zachvěl se, jakoby vedle něho byl hrom udeřil. Před očima začaly se mu dělat mžitky a on nevěděl, co by říci, co by učiniti měl.

„Mám, Vaše milosti, toho pána sem uvésti?“ otázal se sluha, když pán hned nic neříkal.

„Uveď, uveď ho!“ vyrazil Wertheimer prudce ze sebe a dodal: „Ale do mého kabinetu!“

Okolo a opodál Wertheimera stojící hosté zpozorovali všichni zvláštní dojem, jejž byl sluhou přinesený lístek na bankéře učinil, ale každý tvářil se, jakoby nic neobyčejného neznamenal. Jenom Choborský nemohl se zdržeti a, přistoupiv kvapně k bankéři, tázal se s velikým účastenstvím:

„Stalo se, prosím, něco?“

Bankéř nevěda, co by odpověděl, podal Choborskému Stockého lístek. Choborský postřehl jedním mžiknutím oka obsah jeho, zbledl a stanul jako sloup solný. Avšak probral se rychle z úžasu a, zastrčiv kartu do kapsy u spodků, odešel zvolna do předsíně, jakoby tam sluhovi něco říci chtěl. Wertheimer byl se tím časem druhou stranou odebral do svého kabinetu.

„Co pak ti asi mají?“ tázal se host hosta, avšak zvědavost jejich toho večera v tom ohledu uspokojena nebyla — spíše ještě podrážděna.

Asi za půl hodiny vešel zase do salónu pan Wertheimer veda si na levém rameni — pana Stockého.

Hosté byli jako u vidění — toho by se byl nikdo nenadál! . . . „Tedy smír!“ říkali si druh druhu. „A dnešní společnost je na jeho

oslavu!“ ... „Teď tomu rozumíme!“ ... „Avšak kde je pan Choborský?“ ... „Ano, kde je pan Choborský?“ ...

Pan Choborský skutečně scházel a teprve nyní vzpomínali si někteří pánové, že Choborský, odešed prve do předsíně, již se nevrátil.

„Co to asi je?“ ... „Zde stalo se jistě něco neobyčejného?“ ... „Že Choborský odešel a Stocký přišel, je velmi nápadno!“ ... Tak a podobně mluvilo se od skupiny ke skupině, až posléz pan Wertheimer se Stockým do středu hostův postoupil a pohnutým hlasem zvolal:

„Pozval jsem vás, vysoce ctění pánové a milostivé dámy, na tento večer do svého skrovného příbytku, abyste se mnou oslavili smír můj s dávným přítelem panem Maxmilianem Stockým, a prosím nyní, abyste se s námi odebrali do jídelny!“

Hosté uvítali toto prohlášení hlučnými projevy libosti, ale tázali se ihned plni zvědavosti:

„Kde je pan Choborský?“

Pan Wertheimer nebyl s to nikomu odpovědět. Učinil to tedy za něho pan Stocký, jenž, procházeje zástupem hostů, několikráte stejně opakoval:

„Pan Choborský dostal prý depeši, kteráž ho tak kvapně ven a nejspíše i z Prahy odvolala, že nebyl s to ani se poroučet!“

Více se prozatím nikdo nedověděl. Avšak po večeři, při kteréž nejenom slečna Hermína nepřítomna byla, nýbrž také již paní Wertheimerová scházela a omluviti se dala, šeptali si již všichni hosté:

„Choborský měl býti dnes zasnouben se slečnou Hermínou. Avšak Stocký dostal od svých přátel nepochybné důkazy, že jest jeho nový společník prohnaný dobrodruh, kterýž všude pod jiným jménem podvodné kousky provádí a po němž úřady úsilovně pátrají, a přišel, aby bankéřovu rodinu od hrozné blamáže zachránil. Choborský měl asi již vítr a uprchl, jakmile byl Stockého lístek přečetl ... Teď vezme si ovšem Hermínu pan Stocký a to už beze všech předchozích ceremonií — byl už se slečnou veřejně zasnouben, a to platí.“

— — — — — — — — — — — — — — —

Ve večerních listech následujícího dne oznamoval velkými inseráty pan Adolf rytíř Wertheimer, že jest nyní on kompaňonem renomované firmy „Stocký a spol.“ v Praze.

Z povídky hexametrem „Václav Živsa".

Napsal Svatopluk Čech.

(Dokončení části třetí.)

V smrtvých sídlo vešed, já k soudruhu mlčky přistoupil,
stisk' jeho dlaň studenou, s ním postál u hrobu dumně,
nechtě slovem porušit posvátnou chvíli bolesti.

Leč kdy posléze Hynek sám v povzdechu: „Pojďme!" zašeptal
a když pospolu pak jsme z truchlé ohrady vyšli,
tu jsem průchodu přál řeči na rty se mocně deroucí:
„Šťastný špatně umí nešťastným útěchu dávat,
však přece upřímnou radu soudruha vlídně vyslechneš.
Proč neustále jenom znovu palnou jitřiti ránu?
Spíše zapomnít hleď, tlum těžké útrapy nitra,
jež dřív, později čas, běh přírody jistě vyléčí.
Po ztraceném nic platno není jen teskniti věčně,
v žalných tlíti dumách a svým jen žíti bolestem.
Živ jsi pro bratry také; máš na světě, v okruhu rodném
úkoly ještě mnohé, důstojné cíle životní."

Druh můj odpověděl: „Ó nemni, že zoufale hroužím
zrak svůj v ránu ňader, že trýzní stále krvácí.
Vím, ach, nikdy že víc té krásné hvězdy nenajdu,
jež mi plnou vysvitla cenou, když navždy zapadla,
nikdy její milená v mém srdci nezajde památka;
s trpkým však želením i slastný cit mně přináši:
postava stále její, nadzemskou prodchnuta září,
zrak mi blaží vnitřní, v čistějším půvabu ještě,
a v mých často dumách rozkošný laškuje úsměv
tváří roztomilých, jak světlý ráje motýlek
Víš, jak skepse dravá v duše hloub mi pohřížila drápy,
však teď duch se kochá v nadzemských zákmitu říší;
ať je to pouhý sen, Fata Morgana touhy šalebné,
útěchu tam nalezám, oddávám mystiky kouzlu
blouznivě nitro celé; ve slastném záchvěvu cítím
blízkosť družky milé a slýchám šepty lahodné.
Pustý pro mne je svět; však s ní v mé útrobě zůstal
mých ideálů jas. Ba, příteli, věř mi, že toužím
v boj krvavý za ně jít, smrť tam podstoupiti práhnu,
jež děsu pro mě nemá, spíš vábíc v lůno tajemné —"

K obloze záře plné svůj toužný pohled obrátil;
mlčky potom ke Skalce tiché jsme kráčeli dále.

Když nato sličný máj znovu v bílá oblaka květná
rozkošnou přioděl, bohatou sady kotlinu horskou,
tehdy Sutomský chrám šťastného mě státi uhlídal
vedle nevěsty milé, jež vzácnou zářila krásou
v bílém rouše celá, v rudolesklém šperku granátů.
A kněz, Čech věrný, slova česká v obřady vetkal —
prvně tu po staletích snad v útrobě chrámku starého
zazněla poznovu řeč, jíž kraj ten dřív se ozýval.

Pak Velemínský dvůr novomanžely vlídně uvítal,
rok nám klidně plynul ve štěstí, lásce i práci,
až v tu selanku tichou ony jarní bouře zalehly,
v nichž volnosti dechem na krátko Evrópa okřála.
A když vojska mocí svatodušní potlačen odpor,
tu kdys pod večerem zaťukal host na dveře pozdní
a v mou jizbu vešel muž v šírém plášti zakuklen,
tvář maje zastřenu též v jeho límci a stínu klobouku.
Sňal jej, z temna vlasův obvazku zasvitnulo plátno;
nad límcem shrnutým jsem poznal — Hynkovy líce.
On však na rty vložil prst rychle a dvéře uzamknul.
Pak nám žasnoucím své příběhy šeptmo vylíčil:
jak na počátku ruchu hned klidnou Skalku opustiv,
do Prahy pospíšil, ponořil se do víru jarého,
ve zbrani vojsku čelil, až krátký utlumen odboj.
„Lehce jenom hlavu mou neškodná koule zasáhla;
zdráv jsem ještě, silen,“ své končil vypravování,
„a když vlasti naší již prospěti rámě nemůže,
jinde ho dílo čeká ve prospěch Slávie velké.
V Tatrách onde sirých, v jihu na břehu Sávy a Drávy
bratři tasí svůj meč, by sklátili jařmo potupné,
jímžto Maďar zpupný jim svírá od věku šíje;
sám svobody chtěje mít, kuje rabská pouta jinému.
Nuž poukryj mě na čas, než vhodnou cestu si najdu,
bych smečkám pochopů tam k Váhu či Sávě uniknul.“

Já mu nadarmo hleděl smělobujný zvikati záměr;
zůstal pevně na něm. Již za dnů málo se vybral,
chráněn přestrojením, na krušnou z otčiny cestu.
Hvozdem kus daleký jsem soudruha ještě provázel,
s ním ve smutku, slzách a zlé se předtuše loučil.

Dlouho po té žádná o prchlém zpráva nedošla,
až nenadálá zvěsť mým srdcem prudce zatřásla:
Pad' v boji u Březové ve skrovném vojsku slovenském,
za svobodu bratří svoji krev lil — tekla nadarmo!
Neznámý si našel hrob na svahu Tatry velebné.
A mně na mysli druhý hned hrob vytanul: v dole krásném
pod Sutomí, slova Hynkova též v noci tehdy památné —

Dostih' cíle tužeb — nad mroucím jistě nachýlil
obraz Pavly' drahé líc vábnou v úsměvu rajském . . .

Leč kam bezděčná upomínka mě volně zanesla
v dávné chvíle blahé, však též i v příběhy žalné,
k té poutní veselé slavnosti se málo hodící!"

„Vskutku to krásný los," vece Václav, „takto zemříti
za snahu posvěcenou, v duši zář ideálu drahého.
Což dát více život můž' nad skon tento velebný?
Nic, leda trud všední, oklamání, rozčarování —"

Jemně namítal otec: „Soud rychlý mládeže burné!
Zemřel krásně Hynek; leč krev jeho tekla nadarmo.
Snad moh' žíti dosud; čas byl by žalosti vyléčil,
prací ještě tichou moh' platně prospívati vlasti.
Štěstí všecko není v jarošumné číši mladosti;
slastí dosti chová, vznešené i krásy duševní
stáři ještě pohár, nechť prchla mu síla opojná,
nechť i zatrpklý dost; duch pod vlasy ještě šedými,
až vystřízlivělý, ideál svůj může si chránit."

„Tak dí arci rozum" — na to Václav — „střízlivě moudrý;
avšak čin veliký neklíčí z rozvahy chladné,
velkosť, krása pravá jen v zápalu roste mladistvém,
jenžto život vidinám jasným rád v žertu podává.
Krev, jež tak se roní, neprýští nikdy nadarmo,
dříve či později zdar z ní národu, lidstvu vyrůstá.
Zdaž vnuku po staletích smrť předka za pravdu a právo
hruď plamenem božským k boji posvátnému nenítí?
Národ stál by jinak, kdyby mládců Hynkovi rovných
víc byl tehdy choval; však mládeži arci nynější
špatně ta výtka sluší, dokavad též skutky jarými
místo řečí sebe krásnějších pochlubit se nemůže."

„Pravdy tu velká část," vmísil se do rozpravy Jiskra.
„Krev trochu bouřnější věru nám by prospěla dobře,
aspoň jiskra do žil z té dávné výhně husitské —
tak hle po nás zpupná ledačís noha troufale deptá.
Ovšem, řeč tu planá nepomůže o předku hrdinském;
však dá bůh, že i žár ke skutku se najde pravému,
až doba rozhodná bude českou zkoušeti sílu."

V tom pohybem náhlým pana Martina židle zavrzla,
ku předu povznes dlaň, rtoma pohnul, téměř povypjal,
upřel do vzduchu zrak, jak sebrat chtěl by myšlenky;
pak ruka klesla mu zas, v šos volně se hroužila dlouhý
a z něho ohmatanou, vetchou tabatěrku vynesla,

malbou ozdobené, podlouhlé víčko otevřev,
šňupce kolem pánům s vážnými posuňky nabízel.

„Tak, pane Martine, tak!“ promluvil potutelně polesný.
„Vhod tabatěrka vaše v náš zápal střízlivě mísí
moudré rozvahy klid, jenž zdroj má v rozhledu širším.
Nuž, zanecháme raděj' politických záležitostí —
beztoho málo baví pleť krásnou — pravda-li, dámy?“

Vskutku paničky zatím se v rozmluvu zabraly šeptem
o krůtách, slepicích a drobné péči domácí,
Jitku zatáhše také v kruh zábavy této poboční.
Pouze Liduška řečem naslouchala dychtivě mužským
a zvlášť Václavovi lpěla na rtech vroucně mluvících.

Naproti zasmušile v ruku Bohdan líce ukláněl,
z pod čela někdy pohled k ní chmurný vznášeje kradmo.
Však teď tetka bledá dum přízi mu náhle protrhla,
vstavši pobízela jej: „Čas, Bohdane, cestu nastoupit.“
Zvolna po příkladu tom též vstávala Marta s Liduškou.

Jiskra je marně držel; v tom bezděky v okno pohlednuv,
prsty radostně zalusk': „Hle, pomocník v hod mi přichází,
jenž as k prosbě mojí výmluvněji hosty nachýlí.“

Nikdo si nevším' dřív, jak zvolna potemněla jizba,
až teď venku liják se blízký zřejmě ohlásil.
Zřít bylo poplach tam, všeobecný útěk a rozvrat,
prach zahalil vírem směs pestrou lidstva i krámků,
třásly se žerdě stanův a plachty se rozduly větrem —
v tom již na skle oken zachřestily krůpěje těžké . . .

„Ach, bože, jak se nyní před temnem dostati nazpět?“
vzdychla si Výhoňová. Však Čenkova pán se nabídnul:
„Aj, na kočáře našem jest pro čtyři prostoru dosti —
přes Velemín pojedem' — toť vskutku zajížďka nevelká –“

„Já pak —“ Jiskra dodal — „též v hospodě pryčku opatřím,
nehrubě panskou sic, však z nouze i Franta je dobrý.
Leč prozatím v suchu příjemném dál družně poseďme,
až se nebi zráčí zas vod svých průduchy zavřít.“

Pod myslivny krovem tak hosté ještě uvázli
a znovu zábava dál měňavým je unášela proudem;
dávno liják přestal, doposud však meškali tamto,
neb mile rozjařený pán Čenkova stále prodléval
a k tomu Jiskra šibal rozličné průtahy smýšlel.
Soumrak již se klonil na ztichlé hvozdy okolní,
když strana dam posléz odjezdu se rázně domohla.

Pryčka neúhledná s Čenkovským stála kočárem
před myslivny plotem; tam nastalo rozsazování.
Výhoňová s Maťtou děkujíce zamítaly místo
v lůně kočáru krytém a hned si na pryčku vylezly.
Aspoň Lidku tudíž Čenkovské přibralo panstvo,
ježto nyní teprvé se z náruče vyrvala Jitce
a přijmout onu česť se chvíli zdráhala marně.

Ještě tu před povozy dvé mladších zbývalo pánů;
v rozpaku stáli jakéms, ku kalesce a pryčce hledíce.
Bohdana Živsa mladý do kočáru posléze pobídnul.
Avšak Výhoňové v tom s pryčky se ozvala důtka:
„Bohdane, sem před nás! U kočího tu dosti je místa.
Chceš do kočáru zalézt, panu doktoru zůstavě kozlík?!“

Bohdan, takto nucen ke kočímu na pryčku vylézti,
zvolna to dosti činil; vhod skrýval tváře mu soumrak,
nevlídné jako noc. Do kočáru naposledy Václav
naproti otci used', maje farní po straně vílu.

Ještě rukou stiskem pak se všemi Jiskra se loučil,
práskli bičem kočové, koně do klusu hlasně pobídli,
ve zvuky podkov, kol, se vmísily pozdravy slední
a dvé již povozů rozmoklou sjíždělo cestou,
jež v oklikách volných se s Hůry do úvalu táhla.

V soumraku již hlubokém stromy háje se černaly vůkol:
obloha, zjasněna teď, za to hvězdami zářila krásně.*

---

* Čtvrtý zpěv začneme uveřejňovati v únorovém sešitě příštího ročníku, v němž bude tato báseň ukončena.

Dva ženské typy z jižní Moravy. II.

Nakreslil K. Žádnik.

O některých méně známých chorobách.

(Aïnhum. — Beri-beri. — Crachat vert. — Heliophilie. — Mléčná nemoc. — Rhinolithiasis.)

Podává MUC. Duchoslav Panýrek.

Naše doba vyznamenává se velmi bystrým pozorováním zjevů přírodních. Pracujeť dokonalými methodami a přesnému zkoumání jsou mnohé přístroje a pomůcky k ruce. V každém oboru přírodních věd je pokrok zřejmý.

Také v medicině. Nejnověji upozorněno u chorob dávno známých na celou řadu nových příznaků, které dříve nebyly běžné. Ale i jiným směrem pozorovati ve vědách lékařských postup, stálý pokrok. Popsány nové choroby, o kterých ani nejzkušenější lékaři ještě před několika léty nevěděli praničeho.

Upozorniti na některé z nich, pověděti o nich dle nejnovějších zpráv všelicos zajímavého a poukázati k několika „exotickým“ zjevům pathologie, jest účelem této rozpravy.

I.

Proust, professor hygieny na lékařské fakultě pařížské, podal v loni v učené společnosti „Académie de médecine“ * zprávu o zvláštním onemocnění, které bylo nejprve pozorováno v Brasilii, jež však později popsali Colas z Pondichéry a Quetan s Eug. Rochardem také u Hindů.

Choroba tato zove se aïnhum a vyskytuje se obyčejně u dospělých osob černé pleti. Podobné případy však popsali francouzští spisovatelé také u bělochů a to i ve věku nedospělém.

Na některém prstu ruky nebo nohy nebo na celém údu utvoří se brázda, která se stává stále hlubší a hlubší a vede až k úplnému oddělení dotyčného ústroje.

Naskytá se otázka, jakým způsobem takovéto odloučení prstu nastati může. Věc ta byla různými badateli prozkoumána a na jisto postavena. V kůži toho kterého orgánu utvoří se vazivový, kruhovitý pruh, který se stáhne. Kosť se vstřebává čili resorbuje a ostatní tkaň pak podléhá tukové přeměně, načež prst odpadává.

Choroba tato pravidelně nebývá spojena s bolestí,** ani se zánětem, ani se ztrátou citlivosti. Trvání její bývá různé. Jedni považují ji za onemocnění místní sui generis, druzí za zvláštní formu málomocenství zastihujícího prsty, jiní konečně za celkovou chorobu, která podmíněna je porušením nervových středisk, jimž přináleží prsty vyživovati. Myslím, že nepochybíme, přiznáme-li se k tomu, že příčiny její neznáme.

---

* La semaine médicale, 1889, č. 14., 16. a 22., str. 109, 133. a 179.
** Pouze v jediném případu pozorována byla při aïnhum bolest.

Případ aïnhumu popsal Proust u jistého člověka, který se narodil v Paříži z rodičů, kteří nebyli pokrevni. Žádný z jeho příbuzných nebyl stižen podobným onemocněním. Protože nemocný sám, ani jeho příbuzní nikdy v cizině necestovali, nelze připustiti, že by choroba byla přivlečena.

V dubnu r. 1889. předvedl v téže společnosti Legroux šestileté dítě, u kterého sídlil aïnhum na pravém stehnu a 4. prstu levé nohy. Na pravé ruce zbyly následkem této choroby z ukazováčku a středního prstu pouze pahýly prvních článků, které byly srostlé. Takovým změnám podlehl také 1. a 2. prst levé nohy.

V květnu téhož roku zaslal dr. José Pereira Guimaraes z Rio-de-Janeira chirurgické společnosti pařížské pěkný voskový praeparát, znázorňující toto onemocnění. Reclus, slavný chirurg francouzský, který o něm tenkráte přednášel, tvrdí, že jde tu o chorobu dědičnou.

II.

Beri-beri* vyskytuje se ve dvou formách: epidemické a endemické. Prvý příznak počínajícího onemocnění je význačná chudokrevnosť. Nemocní stěžují si na bolesti v údech, bedrech a v pase. Později podléhají horečce nebo zimnici. Jednoho dne zpozoruje nemocný, že mu otékají nohy. Otok pokračuje stále výš a výše, až zastihne konečně i záda. V těchto částech pociťuje šimrání, po němž dostavuje se ztráta citlivosti. Pod hrudní kostí lze nalézti u všech nemocných zvláštní, velmi bolestivé místo. K tomu ke všemu přistupuje velmi silná a těžká dušnosť.

Tento kritický stav trvá několik hodin nebo několik dnů. Přežije-li to nemocný, hledí vstříc ještě větším strastem; nastáváť potom obrna údu, spojená s úbytí jeho, a značná skleslosť, ve které nemocní většinou zmírají. Málo který se uzdraví.

Jako lék podává se chinin a železo.

Morris považuje za příčinu této nemoci malarii a myslí, že zlepšením zdravotních poměrů domorodců choroba znenáhla bude ubývati, až úplně vymizí.

V Hollandské Indii (zvláště v Atjehu) zuří beri beri mezi evropskými vojáky epidemicky. Denně přijímá se v nemocnicích tohoto města až 10 chorých. Dle mínění ministra kolonií bylo by potřebí ku provedení rozsáhlých zdravotních opatření nákladu 2 millionů franků.**

Pravili jsme výše, že zuřila epidemie beri-beri s počátku v Atjehu. Odtud rozšířila se dále. Mezi zastiženými městy jmenuje se Surabaya.

Pánové Pekelharing a Winkler vydali nedávno zvláštní knihu „Recherches sur le béri-béri“, v níž kladou hlavní váhu na desinfekci a kanalisaci, tvrdíce, že jen touto cestou lze dalšímu šíření se nemoci předejíti.

Pozdější zprávy udávají, že choroba byla zavlečena do Brasilie. Dle úředních zpráv umíralo tu v květnu minulého roku denně 6—7 osob. Epidemie zuřila tu hlavně mezi vojskem a některými vrstvami obyvatelstva Rio-de-Janeira.

---

* Dle přednášky W. A. Morrise v „Epidemiologické Společnosti“ londýnské.

** La sem. médicale, 1889., str. 8, 40., 152., 228. a 476.

Příčina choroby není dosud úplně objasněna. Někteří vysvětlují beri-beri vlivem miasmatickým, neudávajíce blíže, o jaké jde tu miasma. Docela jinou příčinu uvádí Miura z Tokia,* kterýtvrdí, že choroba kakké čili beri-beri zaviněna bývá požíváním ryb z rodu makrelovitých Scomberoideí (Scomber, Thynnus a Pelamus). Vystupujeť každý rok v měsících březnu až září, v době, kdy prodává se největší množství těchto ryb. Námořníci japonského loďstva a vězňové, kteří jich nepožívají, bývají z pravidla ušetřeni. Za to vojáci, studenti atd., kterým slouží makrely za pokrm, hromadně jí podléhají. Z husta onemocňují celé rodiny. Ve městech, kde se uvedené ryby neprodávají, vyskytuje se beriberi velmi zřídka, kdežto naopak hojna jest tam, kde obchod s rybami zkvétá a kde makrely jsou laciné.

III.

Dne 17. května t. r. sdělili za předsednictví proslulého Brown-Séquarda v pařížské „Société de biologie" dva francouzští badatelé, Combebale a François z Lille svá pozorování o zajímavém zjevu, který nazývají „crachat vert" (zelený chrchel).

Chrchle, které při odkašlávání dýchadla opouštějí, jsou zbarveny zeleně. Tím je celý zjev tento charakterisován i nelze jej ve smyslu laiků ani chorobným nazvati.

Zbarvení jest podmíněno bakteriemi. Výše jmenovaní autorové došli k těmto konklusím.

1. „Crachat vert", jakmile vystoupil epidemicky, je vždy zaviněn mikroby.

2. Zelené barvivo vylučováno jest určitým nakažlivým mikroorganismem.

3. Vyskytl-li se „crachat vert", nelze proto ještě souditi, že plíce podlehly nějakému vážnému onemocnění.

4. Jestliže u člověka, stiženého nějakou plicní chorobou, vyskytne se později ještě jako dodatečný zjev „crachat vert", nestává se tím prvotní choroba ani závažnější ani nebezpečnější. Process neztěžuje choroby a neulehčuje jí.

5. Epidemii lze snadno potlačiti jednoduchými ochrannými prostředky (vyšší teplotou, kyselinou borovou atd.)

„Crachat vert" je pouhá zvláštnosť, pouhé klinické kuriosum a nemá žádného dalšího významu.**

IV.

V přítomné stati chci upozorniti na zvláštní chorobu, která vyznamenává se příznaky velmi podivuhodnými, ač v některém směru na známé náměsíčnictví upomíná. Jest to poetická heliophilie.

---

* Virchow's Archiv, sv. 114. — Dle referátu v Gaz. Lekar, roč. XXIV., č. 21., str. 443. — Varšava. 1889.

** Contribution à l'étude du crachat vert. — La sémaine médicale, 1890, roč. X., č 22. str. 184.

Řecké jméno praví dosti nejasně cos o lásce k slunci. V obratně redigovaném lékařském časopise „Revista de sciencias medicas de Barcelona“ (v čísle z 25. července 1890.) pojednává o této nemoci dr. Robert.

Jistý mladík, pravidelně rostlý, který nejevil žádných odchylek duševních ani tělesných, počal jednoho dne náhle projevovati chorobné příznaky zvláštního rázu. Jakmile naskytla se mu doma nebo mimo obydlí příležitosť viděti slunce, obrátil se ihned k němu, jakoby byl jakousi nepřekonatelnou silou puzen; víčka jeho se rozšířila, oko se vytřeštilo a zorničky se značně roztáhly. Nadšená tvář mladíkova svědčila o značném pohnutí a duševním rozechvění a celé jeho ústrojí bylo úplně lhostejným a nevšímavým vůči všemu, co ho obklopovalo. Zdálo se, že existuje pro něho pouze velkolepé, královské, zářící světlo na obloze.

Pohlížeje do slunce, nemocný roztahoval oči, ruce pevně se svíraly a celé svalstvo počalo projevovati mohutné napjetí. Při tom bylo viděti u něho tak veliké reflektorické podráždění, že sotva tři lidé mohli ho násilím odvésti.

Nedívá-li se na slunce, upokojí se nemocný a po nějaké době vrací se opět v normální stav.

Po delším zírání ve sluneční jas padá v bezvědomí, klesá k zemi a teprve po několika minutách opět přichází k sobě.

Některé zjevy choroby této poukazují živě k záchvatům padoucnice. Dr. Robert považuje také rozhodně mladíka toho, který pochází z Katalonie, za epileptika i uzavírá studii závažnou otázkou:

„Jaký průběh bude míti tato choroba?“ „Má být nemocný odsouzen ku věčné tmě?“

Zpráva nepřichází ze země humbugu, nýbrž podává ji přísný vědecký časopis.

Jak patrno, vyznamenává se heliophilie mnohými effektními momenty, což mohlo by snad zavdati některému dramatikovi nebo opernímu skladateli příčinu k tomu, aby opatřil nám pendant k „Somnambule“.

V.

Po poesii prosa — po heliophilii mléčná nemoc.

Ve střední části spojených států, zvláště v Tennessee, Kentucky, Ohiu, Indianě, Michiganu, Illinoisu a Yowě existuje choroba, která jeví v jistých dobách a na jistých místech snahu epidemicky se šířiti. Dali jí jméno „mléčná nemoc“ (milk-sickness).* Dle příznaků, které v různých případech převládají, obdržela nemoc rozmanitá jména. Ve starších dobách nebyla vůbec známa. Zdá se, že víže se ku přeměně, kterou pokračující kultura v půdě dosud nevzdělané způsobuje. Zmizí asi, až tato přeměna bude dovršena, jako z území, v nichž kdysi zuřívala, ztratila se nyní na dobro.

Nejnebezpečnějšími jsou místa, která byla právě zdělána a na nichž dobytek chorobou touto bývá postižen, kdykoli z večera nebo časně z rána na nich se pase.

---

* Na mezinárodním sjezdu lékařů nedávno v Berlíně odbývaném přednášel o ní J. A. Kimell z Ohia.

Býložravci, kteří živí se travou z nakažených luk, podléhají chorobě této ihned. Nežerou a těkají na malém prostranství s hlavou k zemi skloněnou; zároveň pozbývají chuti k jídlu. Pak počínají se chvěti na všech údech. Odtud jméno „trembles“, kterým tato nemoc někdy se označuje. Po 2—4 dnech hynou.

Pokud dávají krávy mléko, zůstávají všech těchto příznaků ušetřeny. Nakažlivá látka vylučuje se asi mlékem z ústrojí a právě mléko šíří pak nemoc mezi lidmi a zvířaty, která je pijí. U člověka je skupina příznaků této nemoci velmi význačna, lze ji tedy snadno poznati. Vyskytne-li se u člověka, jest jedinou její příčinou požívání mléka z podezřelé krávy nebo másla, které bylo z takového mléka připraveno.

S počátku pociťují nemocní nepřemožitelnou skleslosť a únavu, odkudž jméno „sloids“, které se chorobě této někdy dává. Pak dostavuje se nechutenství, ošklivosť, zvracení se zatvrzelou zácpou a silnou žízní. Tep zůstává normálním, teplota není zvýšena, někdy bývá dokonce snížena. Kůže je suchá, dýchání stísněné, jazyk, který je s počátku suchý, pokrývá se špinavým povlakem. Nemocný žádá si píti, ale zvrací vodu, kterou právě vypil. Život jeho je vkleslý, ne však bolestivý. Skleslosť pokračuje v té míře, že není chorý schopen pohybovati údy; víčka klesají a nešťastník umírá ve hlubokém bezvědomí. Těžké, smrtné případy trvají 15—20 dnů. Za lehčích případů nastává obrat v 5—10 dnech. Zotavování je dlouhé a obtížné. K mléčné nemoci mohou se přidružiti i jiné choroby — na př. střídavka, se kterouž má někdy jistou podobnosť, od níž však lze ji snadno rozeznati tím, že je úplně bezhorečna. Jde tu bez pochyby o účinek zvláštních bakterií, které vylučují záhubný jed, jenž vzbuzuje v živoucím ústrojí komplex výše uvedených příznaků.

Osoby, mléčnou nemocí stižené, léčívají se chininem, lihem a jinými prostředky, které povzbuzují činnosť srdce, pozvedají síly organismu a snad i na mikroby samé působí. (?)

Přednáška tato odbývala se při berlínském sjezdu v sekci pro vnitřní lékařství dne 4. srpna 1890 a vzbudila živý zájem mezi přítomnými posluchači.

VI.

Choroby nosní netěší se bohužel v širších kruzích obecenstva takové popularitě, jaké by právem zasluhovaly. Tak mnohou zarputilou bolesť hlavy, tak mnohou tvrdošijnou migrénu a mnohou závrať uspořili by si lidé, kdyby zacházeli se svým nosem — po lidsku a věnovali mu aspoň tolik pozornosti, kolik věnují svým nehtům, svým vlasům a vousům a jiným částem ušlechtilého svého těla.

Uvádím úmyslně vzácnější onemocnění nosní, protože stejně illustruje pravdu výše naznačené věty, jako kterákoli zcela obyčejná banální rýma.

Míním nosní kaménky — rhinolithy.

Vnikne-li do dutiny nosní nějaký cizí předmět a po delší dobu zde setrvá, dráždí sliznici, se kterou ve stálém styku se nalézá a ve které vzbuzuje ustavičnou sekreci. Na předmětu tom mohou se pak usazovati

jisté pevné látky, které jej obstoupí a obalí a dodají mu vzhledu kaménku.

Sliznice nosní má v organismu daleko vážnější úkol fysiologický, než by si kdo myslil, i nemůže tedy přítomnost tohoto cizího předmětu zůstati bez následků. Dostavují se příznaky místní i vzdálenější — často dosti závažné a nepříjemné.

Nechme však dále mluviti autory, z nichž zprávu svou čerpám.*

Prvý případ rhinolithiase popsal ve francouzské společnosti pro nemoce ušní a hrtanu („Société française d'otologie et de laryngologie") Noquet. Mladý, silný a dobře živený muž, as 18 let starý, dostavil se do ordinace našeho autora k vůli zápachu, který se šířil z jeho nosu. Pravé chřípě bylo silně vytlačeno stranou a hrot nosu obrácen na stranu opáčnou. Z očí nemocného vytékala hojnosť slz, zvláště z pravého; v levo bylo slzení slabší. Jinak nestýskal si nemocný na žádnou bolesť.

Při vyšetřování pravé nosní dutiny zjistil v ní Noquet objemný rhinolith, který vyplňoval celý, silně roztažený průchod. Noquet učinil všecka přístupná místa sliznice nosní necitlivými pomocí 20procentního roztoku kokainu; protože pak byl kámen příliš veliký a nebylo lze najednou jej vytáhnouti, rozdrtil jej kleštičkami a jednotlivé kousky vytáhl. Poslední úlomek velikosti mandle choval kousek hedbáví na způsob tamponu ztočeného, který byl kdysi dle vší pravděpodobnosti do nosu zastrčen, aby se zastavilo krvácení. Náš nemocný naň pak zapomněl. Po vytažení rhinolithu ustalo úplně slzení a protivný zápach zmizel. Patnácte dnů na to měl nos opět téměř normální vzhled.

Řečník ukázal zároveň přítomným členům společnosti úlomky, které uložil do lihu, a kousek hedbáví, na němž některé fragmenty dosud lpěly.

Pozoruhodno jest, kterak sliznice nosní, jež považuje se za tak citlivou, byla v případu tomto málo choulostivá. U rhinolithiase setkáváme se obyčejně s úplnou bezbolestivostí. Ani v dutině nosní ani v okolí necítívají nemocní obyčejně žádné bolesti. Jediný příznak byl mírný slzotok. Silnější slzení z pravého oka možno vysvětliti stísněním slzovodu, který přebytek slz z oka do dutiny nosní odvádí.

Ruault promluvil při této příležitosti o našem předmětu poněkud šíře. Ačkoli případy rhinolithiase jsou četnější od té doby, co rhinoskopie čili nazírání do dutiny nosní pomocí zvláštních nálevkovitých zrcadélek byla zavedena, myslí autor, že jest to přece onemocnění dosti řídké, neboť mezi 3000 nemocných, kteří byli stiženi různými chorobami, k vůli nimž za posledních let náš autor jejich dutinu nosní prohlížel, pozoroval rhinolithiasi pouze třikráte.

Prvý kamének pocházel z levé dutiny nosní. Dáma as 62letá měla po tři léta ucpaný nos a po 2 léta trpěla výtokem z nosu, jehož zápach nikterak s vůní růží srovnati se nedal.

Rovněž v levo seděl kámen v jiném případu, u dámy as 35leté. Po tři léta byl nos na té straně neprůchodným a 6 měsíců již trpěla osoba ta výtokem.

---

* Články „Un cas de rhinolithe" a „Trois cas de rhinolithiase." La sem. médicale, číslo 23. z 28. května 1890.

Ve třetím případu šlo o mnohem menší kámen. Námořní důstojník, as 24letý, měl chorobu tu již po delší dobu. Rhinolith vyplňoval u něho valnou část pravé nosní dutiny i vytlačil chrustavkovou přepážku na levo, takže nastalo ucpání na obou stranách. Kámen musil být rozdrcen v nose samém a odstraněn po úlomcích. Tenkráte byl se kámen vytvořil okolo třešňové pecky.

Kromě ucpání průchodnosti a výtoku byly u všech těchto nemocných pozorovány tyto konstantní příznaky: Prví dva trpěli hučením uší, druhý a třetí bolestmi hlavy. Dáma stěžovala si na neuralgii v šíji a záhlaví a důstojník onen na migrénu a to na téže straně, kde rhinolith se nalézal. Ani záducha, ani záchvaty kašle nebyly pozorovány, ba ani křeče hlasivky, kteréžto zjevy zhusta při chorobách nosních se dostavují. Nemocná dáma trpěla kýcháním, po němž levé oko vždy živě zčervenalo a trochu z důlku vystoupilo.

Na těchto případech opírá autor své tvrzení, že totiž choroby nosní bývají spojeny s neuralgiemi a bolestmi hlavy, kdežto obtíže dýchání (asthma a p.) naskytují se pouze tenkráte, když jde o osoby dědičně nervósní nebo neurasthenické.

Pouze v posledním případu zjistil autor cizí těleso uprostřed kaménku. Lze však předpokládati, že bližší vyšetřování vedlo by vždy ke zjištění jakéhosi jádra, na něž ukládají se různé soli, pocházející z moku, který vylučuje sliznice nosní, a ze slz, které jsou, jak všeobecně je známo, na rozmanité soli bohaty. Rhinolithy, jež by se vyvinuly samy o sobě, bez jádra, na kterém by se pevné látky usazovati mohly, zdají se pochybnými. Takové pevné centrum zajisté s počátku tu bylo a nedá se později, když kámen byl vytažen nebo rozdrcen, dokázati.

* * *

Nakreslil jsem obrázek nemoci, jejíž chorobopis nevzbuzuje ve čtenářích zajisté dojem příliš vábný. Jde-li však o to, aby byl nemocný zbaven choroby, k vůli níž stal by se brzy v každé společnosti nemožným, netřeba ohlížeti se tak choulostivě na aesthetiku.

V nebezpečném kraji.

Episodka z cest po Bílé Krajině.

Vypravuje **Ludvík Kuba.**

Jeden z nejnebezpečnějších krajů, do něhož jsem kdy na svých toulkách za písní lidu zabloudil, jest dle dosavadní mé zkušenosti Bílá Krajina.

Ale teď mi napadá, že asi sotva budete věděti, která končina v šírém světě slovanském to je. Vždyť v zeměpise jsme se vždycky učili: Krajina skládá se ze tří částí: Gorenska, Notranska [1]) a Dolenska. A to je lež. Skládá se ze čtyř částí, a ta čtvrtá, to je onen mohutný, široký a velmi úrodný pohraniční pás k Chorvatsku obrácený, omezený hraniční řekou Kulpou a pohořím Gorjancem s druhé strany. A ten sluje právě Bela Krajina.

Abyste hned s kraje poznali, v jaký to kout mne noha zavedla, mezi jaký lid jsem se to dostal, povím vám tento příběh.

Jeden Bělokrajinec přišel do Záhřeba a zde kdesi na předměstí usnul. Co se mu zdálo, nevím; ale když v krátce na to vznikl na blízku oheň a lidé uděšeně volali: „Vodu! Vodu!“ rozkřikl se na ně vyburcovaný ze sna Bělokrajinec: „A mně víno!“

Je to kraj, kde se kromě vinic z těžka uhlídá co jiného. A vinice vysoké jako háje! Procházejíce se v nich, domníváte se, že kráčíte v zelenavém světle po dnu jezerním, neboť listy a větvice rozestírají se nad vámi v průzračný smaragdový strop, jímž se slunci z duhového prismatu jenom zelený paprslek propouští.

Jest to kraj, kde po vsi marně hledáte hospody. Ale nemyslete, že hospod zde není proto, že by se snad zdejší lid pití štítil. To byste ho špatně znali. Hospod zde není proto, že by byly zbytečny. Každý má svou vinici, svůj sklep, v něm sudy, v soudkách čep a za čípkem zlatý mok. Čípek se vyrazí a „kapljica“ se v bílé sklence zaperlí. Ostatně nás o celé té věci nejlépe zpraví píseň zdejší:

> Bog je stvaril zemljico,
> zemljica rodila trtico,[2])
> trtica rodila grozdka [3]) dva,
> grozdek je napolnil sodčka [4]) dva,
> sodček je napolnil firklja [5]) dva,
> firkelj je napolnil glažka [6]) dva, a —
> glažek je napolnil bratca dva!

Připomenouti však sluší, že poslední verš trochu kulhá. Jeden „glažek“ totiž by „nenaplnil“ nikdy ani jednoho zdejšího „bratce“, a kdyby se učinil v tom směru pokus a sklenka se dejme tomu pro

---

[1]) notri = uvnitř.

[2]) Vinný keř, [3]) hrozny, [4]) soudečky, [5]) „čtvrtky“ = láhvice, [6]) glas, sklenky.

jistotu na provázek uvázala, nechtěl bych věru holou rukou ten provázek držet.

Víno je zde vůbec nápoj pravšední, na nějž dle pojmu zdejšího lidu může „pír“ čili, jak vzdělanější vrstva říká, pivo hleděti s vrchu. Že tomu tak, o tom svědčí následující doklad. V Metlice vstoupil v zájezdní hospodě, kde kromě vína i pivo se čepovalo (viděti z toho, že to byla již lepší hospoda), do světnice vozka, a zasednuv ke stolu, poručil si dle zdejšího vulgárního názvosloví: „krýgle píra“, t. j. půllitr piva. „Ti boš pil* vino!“ odsekl mu spurně hostinský, „pír imam le za gospode!“ To jest: ty budeš pít víno, pivo mám jen pro pány!

Ovšem, není-li zde člověk znám, je nebezpečí valně menší. Ale je-li to naopak, pak Bůh ho provázej i se všemi anděli strážnými.

Co chvíli totiž vede cesta kolem vinných sklepů, jichž doškové a šindelové střechy potutelně z révové zeleně do kraje pohlížejí, hledajíce, koho by jako Sirény do objetí svého přivábily a přivábíce — o rozum připravily. Hospodář ze sklepa kolemjdoucího vlídně pozdraví. Jestliže tento poděkuje nezastaviv kroky, má vyhráno; jestliže však jen několik slov vymění, je zle.

„Je horko, zajděte na chvilku do chládku!“

„Děkuju, spěchám!“

„Toť přec moudřejší si trochu odpočinout. O to si potom přispíšíte. A pak kola přimáznout nikdy neškodí . . . zvláště v tomto horku.“

„Je pravda, dnes notně praží,“ vzdychne, stíraje si pot, ubohá oběť a — je lapena.

Vstoupí dovnitř, a co se s ní zde děje, děje se dle ustáleného postupu, jako ve středověku při tortuře. Když člověk vypije jednu sklenku, je — dle zdejšího podání — hned prý d r u h ý člověk. Ale ten druhý člověk chce také pít! Dají pít též tomu druhému. A když druhá sklenka vypita, tož „jsou t ř i božské osoby“. Poněvadž tak pádnému a spolu posvátnému důvodu nelze odporovat, vypita třetí. A pak se host zdvihá. Ale — „kdo pak jaktěživ viděl vůz o třech kolách?“ Přidělá se tedy č t v r t é kolečko — ale běda! Vůz přece ze vrat nemůže. Vždyť „nemá-li ruka p ě t prstů, ani do vojenského šatu ji nepustí.“ A nešťastný zajatec je nucen pátý „prst“ spolknouti a zmrzačenou ruku doplniti. Ale předčasně jásá, myslí-li, že z bídy své vyvázl. Pak prý — ani už nevím, který to stupeň následuje na onom téměř nekonečném žebříku, po němž v opojném kraji zdejším přepravují člověka se světa skutečnosti do říše snů! Řekl bych: do časného nebe, kdyby po probuzení nenásledovalo peklo bolestí v hlavě, patrně po tom vypitém „kolečku“, „prstě“ a bůhví jakém ještě haraburdí.

Teď poznáváte, že taková na pohled nevinná „zídanica“* nebo ten dřevěný unylý „chis“** jsou vlastně úskočné šelmy. Ráno vstaneš zdráv a vesel, a večer ležíš snad bezduch v jejím břiše. Je to nebezpečný zákeřník s líbezným úsměvem ve tváři a s uchystanou dýkou v záňadří. A zločin je tím odpornější, čím je lákadlo svůdnější, čím přemožitel

---

* budeš píti.
** zděný vinný sklep v polích, *** sklep dřevěný.

krutější. Vítězství jeho je hnusné jako vítězství kruté Šárky nad dobráckým Ctiradem, kteréžto podobenství je zde, myslím, nejsprávnější.

A teď snad chápete nebezpečí moje, které však bylo tím větší, že jsem o něm v případě, o němž chci vyprávět, neměl potuchy.

Poslali mne do vesnice D. jako nevinnou ovečku mezi vlky. „Tam zajděte k Pečaričovi, ten zná písni! Tam bude míti théka vaše posvícení!“ radil mi pan farář v R., když jsem se s ním loučil. „U něho můžete zůstati přes noc,“ dokládal ve své pečlivosti dále, a skončil pokynem: „A nezapomeňte navštíviti tamějšího pana učitele. Výtečný člověk. Bude z návštěvy vaší potěšen.“

Asi v hodině za pěkného odpoledne došel jsem do D. „Optáš se, kde je Pečarič,“ myslím si v duchu. Ale hned si namítám: „Nikoliv, to bude hospoda, neboť dle farářovy řeči mohu tam zůstati přes noc. A hospodu najdu sám.“ Hledám tedy po vsi nápis, jenž by mi ukázal, kde je hospoda, ale marně. Sháním se tedy aspoň po nějakém věchtu nebo věnci, jímž se snad — jako se to leckdes jinde děje — chtí uvarovati před krátkozrakostí, která hlavně čtením, jak známo, se šíří. Ale ani toho nenalézám.

„Kde bydlí Pečarič?“ ptám se nejbližšího kluka.

Ukázal prstem němě, jako by čekal, že bude živ sto let a že si tedy jazyk musí šetřit na stará leta. Viděl jsem pěkný statek.

„A hospodu Pečarič nemá?“

S důsledným mlčením kluk zavrtěl hlavou.

„A kde je tu nějaká hospoda?“ tázal jsem se už spíše proto, abych se přesvědčil, umí-li přece kluk mluvit.

Ale odpověď „zněla“ opět jen — rukou, jejíž ukazovák byl namířen na krámek, jako as bývají u nás židovské vesnické krámky. Dříve však, než jsem do něho vstoupil, chtěl jsem klukovi udělat dobrý skutek a vrátit mu dar řeči.

„Tu máš šesták,“ pravil jsem, vtisknuv klukovi do dlaně peníz a odcházeje hned do hospody.

„Vždyť je to jen krejcar!“ pochválil kluk bezděčně vřeštivým voláním moje léčení.

V krámku, jenž byl skladiště koloniálního, krupařského, pekařského, střižného, niťařského a kdož ví jakého ještě zboží, nacházel se při zdi dlouhý hostinský stůl a k němu přiražená dlouhá lavice. To byla celá ta hospoda. Sedl jsem na lavici, opřel se o stůl a čekal dlouho, než jsem si mohl objednati u přiloudavší se ženy čtvrtku vína. Za to však jsem se hned po prvém líznutí, položiv peníze, zdvihl, a když mi bylo řečeno, že zde nocleh dostati nemohu, nadobro odešel. Nebylať kyselá ta břečka k pití. To bývá v krajích vinných, že za peníze dobrého nápoje nedostanete, nýbrž jen jste-li kde hostem.

Přesvědčil jsem se o tom hned v následující chvíli při návštěvě u pana učitele, od něhož jsem mínil vrátiti se do nedaleké Metliky, kde mi zahálel najatý byt. Pečarič totiž nebyl již na mém programu, jelikož se mi zde nechtělo hledati nocleh u soukromých osob.

Ale pan učitel mínění moje brzo zobracel na ruby.

„Nejdřív musíte okusit mé prosté učitelské víno. Pak půjdeme na lepší k našemu županovi (obecnímu starostovi). Tam budete pít našeho bělokrajinského „portugalce“, nebo „bordeaux“, jež si jde dříve odsud do Francie pro vinětku, poněvadž by bez ní nechutnalo. A pak si zajdeme k Pečaričovi, jenž vám bude zpívati celý večer. Nyní tam jíti bylo by časně, bude v poli, ve vinohradu. Proto se seznámíte zatím s mým chudým sklepem.“

Poněvadž pomoci nebylo a poněvadž — abych pravdu řekl — jsem po své procházce z R. do D. byl poněkud žízniv, nebyly mi návrhy páně učitelovy odporny, ba s němou ochotou jsem se podroboval jeho přáním, po jichž dostatečném „splnění“ jsme šli k panu županovi a okoušeli jeho „cizozemská“ vína.

A když posléze slunko zabralo se za hory a večerní chládek příjemně ovíval mi líce, rozpálené od neustálého pití žhavého zdejšího vína, odebrali jsme se k Pečaričovi, domnívajíce se, že bude již doma.

„Ještě je v „zidanici,“ řekli nám ve statku, a my dlouho jsme se nerozmýšleli a šli za ním s onou krásnou kuráží, jakouž jen víno srdce naše umí obdarovat. Že slunko již zašlo a já dosud nevěděl, kam hlavu položím, ta starost mi nechtěla patrně náladu kazit; ani mi na mysl již nepřišla.

Hned za statkem zmizeli jsme v temnu úzkých stezek, jež skrze vysoké stinné vinohrady vedly. Zahnuvše střídavě několikrát v pravo a několikrát v levo, ocitli jsme se před malým zděným stavením, jehož vchod byl kryt překrásným loubím révovým. Ač už šero večerní přecházelo ve skutečnou tmu, přec bylo lze rozeznati pod tmavým loubím otevřený černý jícen — vchod do vnitř.

„Dobrý večer!“ pozdravil dovnitř na neurčito pan učitel, jenž napřed byl kráčel.

„Bůh dej! Bůh dej!“ zavzněl z temna hlas staršího patrně muže. „Pojďte blíž, vstupte do vnitř, pane učiteli! Hned budu hotov!“ A to řkouc, ubírala se osoba uvnitř dle zvuku kroků, jak se zdálo, ke vchodu vstříc. Teď vstoupila na práh, a v černé té ploše, již vchod tvořil, ostře se rýsovala markantní postava Pečaričova v bílém jednoduchém rouše: bílých širokých „chlačích“ (kalhotech) a bílé košili, přes kalhoty splývající a na prsou rozhalené. Pouze černá vesta, černý širák plstěný a vysoké shrnovačky splývaly v temnu večerním s tmavým okolím.

„Vstoupil bych, kdybych byl sám. Ale vedu vám hosta, a tak nutno dříve rozžíti.“ A přitom ustoupil průvodčí můj a ukázal na mne.

„Hosta! Výborně! — Janez“ — obrátil se dovnitř. „Rychle rozži svíčku!“ A přistoupiv ke mně, tiskl mi vřele ruku, řka: „Vítám vás, pane!“

„Ten gospod má s vámi, milý Pečariči, jakousi záležitost,“ pokračoval opět pan učitel.

„A čím mohu sloužit?“ tázal se hbitě hospodář, jenž zatím — poněvadž svíčka již byla rozžata — ustoupil dovnitř, rukou nás vybídnuv k následování. A mezi tím, co pan učitel vyprávěl: „Ten gospod je z Čech, zapisuje naše národní písně“ a podobně, upravoval nám Pečarič s hochem sedadla ze sudů, jinou větší nádobu zase jako stůl přistaviv.

Já pak se zatím rozhlížel svými doposud ještě planoucími zraky nedůvěřivě po místnosti, jako bych byl tušil, že mne zde něco očekává. Ale nic zvláštního jsem nevyhleděl. Dřevěný strop, na podlaze trámy a na nich ohromné bachráče, z nichž v každém by mohl ženatý člověk pohodlně bydlit, pak četné množství sudů malých a menších, jež s oněmi největšími po pořádku vzaty byly by tvořily nenáhlou stupnici až po maličké „nemluvně“, a konečně různé nálevky, palice a jiné potřeby.

„Jste, pane, z Čech?“ obrátil se opět k nám úslužný hospodář, upraviv nám pohodlí největší. „Pak nám buďte vítán dvojnásob,“ a stiskl mi ruku nanovo a, možno-li, ještě upřímněji. Při tom jsem měl příležitosť pohleděti do vyholené jeho kostnaté tváře, v níž černé, ostře se lesknoucí oči hrály týmž ohněm, který nás vítal i v jeho hlase a slovech. „Nemyslete, pane,“ pokračoval muž ten v řeči, která mne ponenáhlu v podiv uváděla, „že Bělokrajinec ničeho neví o Češích. Nosíme se ovšem ještě po starodávnu, jako naši otcové; oblékáme na sebe zastaralý kroj vesnický, ale my vás Čechy dobře známe. Víme též o ostatních Slovanech, že jsou naši bratří, že jsme s nimi jedna krev, jeden národ. A proto vás přijímám, drahý pane, jako bratra, přišedšího ze vzdáleného kraje slovanského! Buďte ještě jednou vítán a vezměte, prosím, zavděk chudým tímto přijetím.“ A při tom vlídně rukou nás pozval, abychom usedli na uchystané soudky.

Poznal jsem sice již dříve, že tam, kde pivo vládne, dobývá si půdy nestatečnost, zamlklost, a naopak, kde víno domovem, tam je jarost, bystrost myšlének, horlivost, tam že i vládne všeobecně umění řečnické, jež u nás, v pivním kraji, je bylinou velmi vzácnou. Znal jsem, že okamžitá hotovost k řečnění ve vinných krajích stejně u vzdělanců jako u prostých lidí se vyskytá, ale uvítáním Pečaričovým byl jsem přece jen překvapen. A udivení rostlo, když moji samu o sobě již dosti trhanou odpověď přetrhl nadobro a pokračoval:

„Vy tedy sbíráte naše slovinské písně a pak je tisknete, aby naši bratři Češi poznali, jak se u nás zpívá? To je krásné! Vy Češi vůbec o nás ubohé Slovince mnoho se staráte. Známe to z novin. Čteme to. Kráčíte mocně ku předu, jako vůdcové naši. Moudří Slovinci stále na vás ukazují jako na krásný příklad a jsem přesvědčen, že teprv tenkrát Slovinci svého práva se domohou, až všichni k tomu náhledu přistoupí, že musí nám býti vzorem postupování Čechů, jejich horlivost, vytrvalost, neustupnost!“

Snadno se každý vpraví v moje myšlenky. Byl jsem sice dojat zvláštním tímto nenadálým projevem, poněvadž byl dokladem tak vřelých a spolu uvědomělých sympatií, jaké by člověku pod prostým tím režným plátnem nenapadlo hledat. Avšak zároveň bych byl tak rád mnohý jeho omyl opravil . . .

Ostatně k řeči mi opět neposkytnuto času. Horlivý náš hospodář vzal velikou láhev, co zatím chlapec sám se již dovtípil a umyl ve vodě několik malých sklenek a na sud postavil. Potom vytáhl Pečarič z jednoho z oněch obrovských bachráčů tenký čípek a za krátko byla láhev plna zlatého moku, jímž podělil tři na soudku čekající sklenky.

„Nuže živili Češi!“ zvolal, jiskře očima a zdvihaje prvý „glažek“ do výše. „Živili Češi!“ znělo ještě jednou trojím hrdlem. Tré sklenek na to zazvonilo, tré sklenek se vyprázdnilo.

„A teď ovšem musíme pokračovat dále,“ započal opět Pečarič, když jsem byl já odvetný přípitek pronesl a když pan učitel připomenul vlastní cíl mé návštěvy. „Bratři Češi chtí znáti naše písně, — bratři Češi jsou junáci! Kdo miluje zpěv, je junák. Neboť zpěv dá sílu i tam, kde jí není. Zpěv je od Boha; dokud bude s námi žíti zpěv, bude s námi i Bůh. A dokud Bůh s námi bude, nikdo nám neublíží! Nechť národu našemu zbude jediná píseň: budou-li ji všichni pěti, neztratí se národ náš. Píseň pronikne srdce všech jednou vůlí, vůle společná semkne je v jeden pluk, v jednu skálu, a nepřátelé naši si budou o skálu jen rozrážeti leb!“ zvolal nadšeně Pečarič. A hned na to zapěl:

Eno* si zapojmo:
bratci, dobro vemo,**
oj vemo, oj vemo,
da*** Slovenci smo!

A oba jsme se připojili a opětovali společně refrain:

oj vemo, oj vemo,
da Slovenci smo!

„Živili Slovinci!“ zahlaholil opět trojzvuk našich hrdel, a jako jemná ozvěna zavzněl harmonický cinkot nově naplněných sklenek, jež v následujícím okamžiku stály již opět smutně, prázdny jsouce, na dutém našem stole.

Z rozjaření, do kterého mne uvlekl Pečarič ohněm svého planoucího nadšení, mne poněkud vyrušila druhá sklenka, po níž jsem shledal, že mi nyní už třeba býti opatrným. „Prvé dvě sklenky bylo nutno ze zdvořilosti vypíti a také ti nemohou ublížit“, namlouval jsem si. Ovšem byl již počátek u pana učitele, pokračováno u župana. Avšak zde je už konec naší obchůzky. „Budeš se nyní držeti více péra a méně sklenky“, činil jsem krásné předsevzetí po druhém přípitku a vytahoval jsem současně ze záňadří théku, kapesní kalamář, péro. Při tom pak jsem hovořil s Pečaričem a uděloval potřebné informace, aby znal moje přání, zejména jsem jej varoval, aby nezpíval písně, jež zná z knih — —

„Žádnou neznám z knih,“ vpadl mi do řeči, a připojil hned k tomu kus svého životopisu, co zatím já prohlížel jsem péro, jež se mi zdálo rozskřípaným. Namočím, píšu — péro v pořádku. Podívám se opět na ně, opět vidím dvě špičky. Píchnu jím do prstu, píchnutí jedno. Teď jsem tomu teprve padl na kloub. Špička jedna ovšem, ale oči konaly už službu nedbale, každé zvlášť, viděly tudíž špičky dvě . . . Buď opatrný! napomenul jsem se v duchu a sledoval pak vypravování Pečaričovo, dosti zajímavé.

Pečarič nechodil nikdy do školy. Teprve velký chlapec naučil se sám číst, psát, počítat. A když tolik uměl, pak bylo mu hej. Četl knihy a časopisy. Nyní si píše sám i účty, „pobotnice“† a jiné listiny. „A jsem

* jedno, jen, ** víme, *** že.
† kvitance.

tomu nyní neskonale rád, že jsem se — řekněme — jen čísti naučil. Tou cestou jsem seznal, že my Slovinci nejsme ve světě osamělí, nýbrž že máme příbuzenstvo veliké, mocné —" a mezi tím, co řeč jeho z prostého vypravování přecházela již opět v ohnivý přípitek, jímž obracel se ke Slovanům všem, jako jedinému tělu, co oči jeho zvláštním svým leskem sprovázely nadšená slova, naplňovala hbitá pravice opětně prázdné poháry.

„Živili vsi Slavjani!" byla slova, jimiž přípitek jeho dohřměl a jejž jsme ze tří hrdel hlasně opakovali při harmonickém cinkotu do zlatova blýštících se sklenek. Ale kdežto druzí obratem ruky povinnosti své se zhostili, blížil jsem já zlatou onu náplň jen váhavě ke rtům. Oheň, jejž jsem ve všech žilách cítil, nestačil utlumiti ve mně upomínku na učiněná předsevzetí a na vlastní úkol, jenž mne dnes ještě čekal. Leč pohled na prázdné poháry mých druhů váhání mému učinil rázně konec. Mžikem obrátil jsem sklenku dnem vzhůru, šeptaje si v duchu velice pochybnou útěchu: do třetice všeho dobrého, a spolu s rozechvěním umiňuje si s myšlenkách: „A nyní už jistě dost!"

„Odpusťte, líbezný náš „birtaši", že chci vás ve volnosti vaší omezovati. Ale teď už mi nutno prositi vás o nějakou píseň!" zaúpěl jsem v úzkosti špatně tajené, neboť v hlavě zdála se mi hráti každá žilka svoji píseň a já chvěl se obavou, jak mi potom bude lze cizí píseň na papír přenášeti.

„Ano, teď již nutno zapisovati písně," potvrzoval ochotně Pečarič. „Avšak se kterou počneme? Mám jich plnou hlavu, jedna se tlačí na druhou, jako lidé ze dveří se deroucí. Chtí být všechny najednou venku a nemohou posléze žádná. Snad abychom si zapěli nějakou „vinskou", o révě? Ano o révě, vždyť jsme právě v jejím chrámku!" A bez nejmenšího rozmýšlení, ač právě písní tohoto druhu zná přemnoho, zanotoval svým ne sice krásným, ale jadrným a jarým hlasem:

„O žegnana zemljen'ca,
vesela gorica . . . . ."

Namočené péro moje počalo rychle metati na papír tu notu, tu slovo zcela bez pořádku. Náhle však zraky moje, ač se mi zdály cent těžkými a na théce lpěly líně, jako kovové těžítko na dopisech, počaly se zvedati, až se setkaly s dvojicí oněch dvou černých démantů, jež blýštěly pod klenutou lbí vášnivého pěvce jako pekelným ohněm rozžaté a s nimiž teď můj zrak splynul jako věčně k nim přikutý . . . Hleděl jsem ve planoucí tu tvář, naslouchaje sice primitivnímu, nicméně však jarému zpěvu a sleduje v jednoduchosti své přece uchvacující gestikulaci Pečaričovu, ale hleděl jsem na vše jako začarovaný, jako by mne vše bylo elektrisovalo. Jeho šermující ruce rostly mi před očima v obrovské cípaté vějíře, s nimi i tělo ostatní vzmohutnělo s báječnou rychlostí v kolosa rhodského. Současně cítil jsem se na měkké pohovce; rozložím se na ní pohodlně a s blahým povděkem vidím kol obrovského pěvce rozkošné jeviště. Pěvec na krásné scéně pěje s průvodem orchestru, nápadně však tichého. Jen špičky smyčců vidím se kmitati. Rozhlížím se. Budova báječně skvostná, a v ní já sám. Koncert výhradně pro mne. Pouze v pravo na straně čeká portýr. Také obrovitá postava. Ale jak podivně

MLÝN NA ŠUMAVĚ. Nakreslil J. Prousek

oblečená! Žádných stříbrných knoflíků, nijakých prýmek a výložků, ba téměř po vesnicku. A je mi tak povědoma . . . Teď koncertista dopěl, zmizely špičky smyčců, orchestr dohrál. Také opona již padá, a s ní zdá se mi klesat i moje pohovka. Vzkřiknu leknutím, chytnu se zoufale plyšového zábradlí, pohlédnu prosebným zrakem na portýra (— jaká to známá tvář! —) — a onen portýr natáhne svoji ohromnou pravici a vlídně mne vezme pod paží, s úsměvem řka: „Nestrachujte se; já vás přivedl, já vás též odvedu . . .“

— — — — — — — — — — — — — — —

Probudiv se ráno a promnuv nedospalé oči svoje, s překvapením rozhlížel jsem se po prostém cizím pokojíku, nemoha se rozpomenouti, kde jsem se to ocitl. Přiskočím k oknu, abych poznal, jak čas asi pokročil — neboť nenatažené hodinky stály — a kde jsem. Pohlédnuv na slunce, kýchl jsem okamžitě. „Daleko patrně do oběda nebude,“ bručel jsem si, utíraje uslzené oči, jež mne pak pohledem do vsi poučily, že jsem na statku Pečaričově.

Rozhlížel jsem se po pokoji a rozpomínal jsem se na včerejšek, na svůj osud. Hlavní a prvou pomůckou mi při tom bylo pekelné loupání v hlavě. „Proklatá zidanica“, zabručel jsem skrze pysky. Na nedalekém prádelníku stojící kapesní kalamář, péro a sešit mi pak pomáhaly rozpomínati se dále. „Co vše jsem včera asi zapsal?“ položil jsem si otázku, přistupuje k řečeným předmětům.

„O žegnana zemljen'ca,
vesela gorica . . .“

a hned za tím kaňka neurčitého tvaru. Patrně od péra, jak zůstalo ležet. Více na té stránce, jinak zcela čisté, ničeho nebylo. Také další stránky byly prázdny. Smutně jsem se zahleděl do čistých těch ploch . . .

A již se mi nepodařilo je naplniti, neboť s Pečaričem jsem více nemluvil. Byltě v polích, odkud se měl večerem teprv vrátit, a já naopak v poledne již musil býti zpět v Metlice.

„Tos toho zapsal!“ smutně jsem si vzdychl, kráčeje v žáru poledního slunce chvatným krokem do Metliky. A nemohl jsem potlačit i hryzot svého svědomí, jež mne cestou neustávalo znepokojovati těžce ospravedlněnou výčitkou:

„A na tohle jsi dostal od „Svatoboru“ podporu?! . . .“

Fontán tří sester.

Sicilská legenda.

Podává Giuseppe Cimbali. Z vlašského přeložil Václav Hanus.

Rodná krajina oněch tří sester známa není; snad zmizela navždy se světa. Na tom však nezáleží. Nyní náležejí nebi: staly se z nich tři světice; a jako celá Sicilie, tak i celý svět mohl by čestně zápasiti o místo jich narození.

Dokonale však známa je historie jich narození: přišly na svět jedna po druhé vždy po dvou létech, a rovněž tak historie jich společné smrti, která stihla je v jednom a témže dni, v jedné a téže hodině; jenom o několik minut přežila druhá první a třetí druhou.

* * *

Svatá pravda. Na světě dožijeme se pravidelně pravého opaku toho, co očekáváme s úzkostí, s touhou a takořka jako něco nevyhnutelného. Avšak cesty Prozřetelnosti jsou nevyzpytatelné; nám nezbývá nic jiného, než odevzdati se do vůle boží. Kdož může vůli tu vyzkoumati?

Tak stalo se, že v domku, když narodila se první z oněch tří panen, zavládl místo radostného jásotu zármutek a hluboký žal. Dítě prvorozené — bylo děvče. Toužebné přání nedošlo splnění.

Již od prvních okamžiků početí byla ubohá matka ve stavu ustavičného pronásledování v pravém toho slova smyslu. Běda jí, nepovine-li po devíti měsících hezkého chlapce! Manžel stále doléhal na ni otázkami po různých a nových pocitech, jichž zakoušela; avšak ona, nemajíc sama ani jistoty ani spolehlivých známek nějakých, nemohla mu ovšem dáti žádné bezpečné naděje. Tu on v beznaději začal zuřit jako ďábel. Proklínal den, kdy spojil se svazkem nerozlučitelným s onou ženou, proklínal chabosť vlastních nervů, proklínal neblahý vliv hvězd, proklínal nepřízeň, vrtochy, ba i nespravedlnosť osudu, který přináší spodky, když žádáme sukni, a opět sukni, když žádáme spodky. Co bude dělat s děvčetem? Byl snad bohatým pánem? Mohl snad pomýšleti na to, aby ji především vychoval neporušenou jako princeznu ve své chýšce, u ohniště vedle matky, dále pak opatřiti jí namáhavě a v potu tváře malé věno, věno příslušné, aby mohl prvnímu nápadníku beze vší odměny hoditi do náruče dceru i věno?

Hanbil se za to a nemohl nikterak vmysliti se v možné uskutečnění se toho, čeho tak velice se obával.

Za to však kdyby měl chlapce! Jak by mu bylo pět let, mohl by choditi s ním dolů do lesa, hoch mohl by mu aspoň trochu býti nápomocen v trudném jeho zaměstnání uhlířském. A kdyby nic jiného nedělal, než slaměnou boudu jeho jako pes hlídal, již to by stálo za mnoho. Pes, bez

něhož se nemohl obejíti, stál ho do roka mnoho. A pak mohl by si ho pro leccos poslati. On sám připravoval se tím o mnoho drahého času, když musil odbíhati domů pro pokrm a prádlo. K tomu všemu postačil by mu chlapec již pětiletý. A což potom, až by mu bylo deset, patnáct, dvacet let, jaké by tu měl zastání! A jaké dobré obchody by potom spolu dělali! Všechno uhlí z lesů vycházelo by jenom z jejich rukou a základ bohatství bezpečně byl by položen.

Ubohá žena plakala dnem i nocí. Oči její proměnily se ve dvě živé studnice a na jejím krásném obličeji, jenž vyrovnával se spanilostí obličeji bolestné Matky boží, počaly objevovati se vrásky, stopy to nekonečného pláče.

Když pak uprostřed smrtelných bolestí při narození se dítka ubohá žena poznala, že Bůh obdařil ji děvčátkem, tu počala se třásti na všech údech a cosi našeptávalo jí, aby dítě bez milosti zardousila, neb vůbec nějak se světa sprovodila. Mohla se vymluviti na předčasný porod. Mohla medle takto vstoupiti před tvář svého muže? Síly její však byly vyčerpány; upadnuvši v těžkou mdlobu, opakovala mechanicky, se rty rozechvělými modlitbu k mocné Pomocnici, aby učinila to, co ona sama krvi ze své krve učiniti nemohla.

Když poněkud se zotavila, netroufala si ani vzkázati manželi do lesa, že děcko je již na světě. Krátce potom dala dívku, aby nezůstala pohankou, zcela v tichosti pokřtíti jménem Marie, kterážto světice měla jí býti ochranitelkou.

Jedné soboty však proti všemu nadání vrátil se manžel v noci domů, spatřil kolébku, zaslechl ženský pláč; v slepém vzteku skočil k dítěti a chtěl jím mrštiti o zem; — v hrozném tom okamžiku však přihodil se zázrak: děvčátko, teprve několik dnů staré, promluvilo:

— Nech mne, tatíčku, budu vždy chodit s tebou. —

Divoký muž zachvácen úžasem sklesl před kolébkou na kolena a se rtů jeho splynula modlitba . . .

* * *

Za rok a tři měsíce po události této shledala žena uhlířova, že život její opět jest požehnán. Manžel její však, zapomenuv na zázrak před kolébkou prvé dcerušky, který ho byl tak podivuhodně ukrotil, říkal, že tentokráte nebude dbáti žádného hlasu, třeba by ze samého nebe přišel. Vždyť ostatně nebe nebylo pro něho nebem, když nedbalo počestných a oprávněných tužeb ubohého lidu. A potom, žena, kdyby byla třeba svatá, je vždy neštěstím pro rodinu. Přijde jako zloděj, oloupí dům a jde dále: a to ještě činí beztrestně. I kostel se zachmuří, kdykoli se narodí žena. Žena byla a bude vždy příčinou všeho zla na světě. Bůh chtěl říci ‚běda‘ a řekl ‚žena‘. Jak ohromný to omyl! I v ráji musila státi se žena nebezpečnou!

Jednoho dne byl ubohý uhlíř již blízek zoufalství. Měl rozdělati oheň v peci, avšak přese vše jeho namáhání plameny nechtěly vyšlehnouti. Tři noci již se o to pokoušel, ale marně. Prudký vítr, který jako v souhlase se sněživým a hanebně mrazivým jitrem vanul, shasínal mu

oheň hned s počátku. Napadlo mu, že v tom vězí nějaké čáry; i počal tajně čáry ty zažehnávati. Anebo nějaký zlý duch foukal v podobě větru: poznamenal se několikráte křížem, šeptal opatrně modlitby. Vše marno. Konečně rozvzteklen na nebe i na zemi, posadil se na starý peň a skryl obličej do dlaní, třesa se na celém těle.

— Přiznaky nějakého neštěstí — myslil si.

Vítr poněkud se utišil a sníh volně a pomalu padaje, pokryl ponenáhlu rozježené vlasy jeho bílým příkrovem.

Najednou zaslechl zuřivý a zoufalý štěkot svého psa, jenž hlídal nedaleko odtud jeho slaměnou chýšku; rozběhl se tam rychle jako blesk; běžel s nervy napjatými, pěstmi sevřenými, očima krví zalitýma, čelem příšerně svraštělým, — hotov ke každé výstřednosti. Nespáchal nic zlého a Bůh ho přece opustil. Chtěl si tedy zasloužiti, třeba zločinem, tohoto nespravedlivého opuštění.

A ejhle — několik kroků před chýší stanul jako bleskem zasažen. Snil snad? Šálil ho zrak? Slyšely špatně jeho uši? Či byla to pravda, co viděl a slyšel?

— Poslyš, tatíčku, mám novou sestřičku; je hezčí než já; je krásná jako slunce.

Jak se dostala sem jeho dceruška Marie, děvčátko sotva dvouleté, v tom nečase, v tom větru, v té sněhové vánici, přes ty neschůdné skály, po oněch klikatých a příkrých pěšinkách, kterých jakživa ani viděti nemohla, o nichž ani ve snu se jí zdáti nemohlo, aby mu toto zvěstovala ve své dětské milostnosti neodolatelné? Mohl to býti čin lidský? Což vskutku zvolilo si ho nebe za prostředníka svých stálých zázraků? Což vskutku zamýšlelo nebe seslati na zemi do středu rodiny jeho anděly? Blahoslavený byl tudíž příchod této druhé ženy.

Pokřtili ji na jméno Marta.

* * *

— Ještě Magdalena nám schází — říkávali si často oba ubozí manželé, dojati až k slzám a téměř zbožnou bázní zachváceni, poznávajíce, že stali se nástrojem Boha všemohoucího, který prováděl své divy na světě jich prostřednictvím.

Za rok a tři měsíce počala žena na novo; zrovna dvě léta po narození druhé připojila se v jich domě ku prvním dvěma třetí dceruška.

Tu byla Magdalena.

* * *

Byly krásny všechny tři jako slunce, tyto tři nové Marie. Nikdo nespatřil nikdy jasnějšího světla nad ono, jež třpytně zářilo z očí jejich. Nikdo nespatřil nikdy čistší a dokonalejší bělosti nad onu, která pokrývala jich rajské tváře. Nikdo nepodlehl nikdy v mystickém a prostém opojení vůni étheričtější, než byla ona, kterou vydychovaly čerstvé, kvetoucí a půvabné tvary, ba i sám šat oněch tří panen.

Zrodily se jedna po druhé vždy po dvou létech, avšak zdálo se, že jsou stejného stáří: podobny byly si vespolek jako tři krůpěje vody.

Stejné myšlenky rodily se v jich hlavách; tatáž slova pronášela jich ústa; tytéž city nadpozemské ovládaly čistou duši jejich; kroky jejich vždy k stejnému mířily cíli, jako by všechny tři byly bytostí jedinou.

Nadány jsouce vskutku také vlastnostmi svých patronek, první vlastnostmi Marie, druhá Marty, třetí Magdaleny, byly stále na cestě. Ve vesnici se nezdržely, leda v noci. Sotva se jitro rozbřesklo, vyšly za otcem do lesa, aby mu donesly, čeho k živobytí potřeboval, a aby ho potěšily. Na večer, jakmile soumrak počal se snášeti, vracely se domů, k matce.

Čeho mohl si více přáti ubohý uhlíř? Jak božsky rozkošnou a utěšenou byla nyní jeho dříve tak trudná samota! Jak se mu nyní vše dařilo! Jak krásně šlo mu vše od ruky, jak si toho jen přál! Celé okolí na blízku něho za každého počasí bylo v stálém rozkvětu a dcerušky jeho jako na znamení čisté panenskosti vplétaly každodenně bílé věnce do svých vlasů. Při modlitbě vložily si je na hlavu, poklekly, zkřížily ruce na prsou, duch jich jako ve snu vznášel se k výšinám nadpozemským v rozjímání nebeském, upjatém, celou mysl zajímajícím. Ani stínu po ženské přetvářce nebylo na nich pozorovati.

Otec, stoje nedaleko nich a vida je modliti se, sklesl na kolena v slzách; zdálo se mu, že slyší jemný ševel andělské melodie v tichém ovzduší — i plakal — ubohý hříšník.

* * *

Avšak loupežný vlk v oněch končinách zanášel se ohavnými záměry proti svatým třem pannám: byl to hajný. Něžné, černé oči prvé stále třpytily se v duši jeho; rozkošná okrouhlost obličeje druhé, v němž růže a mléko v harmonický celek splývaly, na němž pohrával věčný úsměv dvou čarovných koutků, rozněcovala ho až k zuřivosti; světlé a bohaté vlasy poslední činily na něho dojem nevyhladitelný: viděl v ní štíhlý jilm, ověnčený ratolestmi břečtanu.

— Ještě nenadešla doba příhodná — říkal zhusta sám k sobě, s tíží se zdržuje.

Vídal takto, sám nejsa viděn, dvakráte denně, ráno a na večer putovati tyto tři dívky v jich spanilosti a triumfující čistotě. V zuřivosti hryzl své prsty, všech deset prstů svých rukou. Byl zbabělcem, že se vůbec neodvažoval ani se jich dotknouti? Což snad měl strach? Všecek rozzuřen zapřísahal se sám sobě, že příštího dne učiní krok rozhodný.

V noci nepopřávaly mu děsné sny odpočinku. Ve snu i v bdění viděl před očima postavy čarovných dívek. Tyto tři spřízněné duše, jako by byly v nebezpečí smrti, obracely k němu zraky své o smilování prosící.

Až dosud zůstaly bez pohromy; měly mu býti za to vděčny —, a což nebylo to dostatečným díkem, když mohl patřiti na vnadnou tvář jich, nezkaleným úsměvem ozářenou? Může býti na světě podobného bezbožníka, jenž by se zanášel tak ohavnými záměry, jako on? Kam to dospěl? Jaká to šílená myšlenka!

S rukou přitisknutou na širokém, znamením Kainovým označeném čele přecházel s místa na místo, jako by zapuditi chtěl zločinné své myšlenky.

Tento stav lítosti a pokání trval však pouze okamžik Ty hezké děvušky vykvetly pro něho. Proč pak by tedy měly uniknouti drápům jeho? Aby přišel někdo jim na pomoc, nedalo se ani mysliti. Každý věděl, kdo on je a přítomnosť jeho v lese nemohla býti nápadnou. V celém širém okolí nebylo ani potuchy o muži nějakém, jenž by ho zastrašiti mohl. Stromy a boží tvorové mohli býti jedinými a to mlčenlivými svědky, až by on první přiložil rty své k poháru rozkoše, z něhož ještě ani kapky neupito. Již ta představa — !

— Zítra, zítra, — konečně se rozhodl.

* * *

Onoho jitra rozloučila se matka s dcerkami, jež se chystaly na obvyklou milou pouť, se slzami v očích a tiskla na běloskvoucí čelo každé z nich dlouhý, vřelý polibek, jako by to mělo býti naposledy. Také dívky se rozplakaly, aniž věděly proč.

Hrozná předtucha naplňovala toho jitra duši oné ubohé ženy hlubokým zármutkem. Zdálo se jí, že by mohla přísahati na to, že vícekráte neuvidí tyto tři něžné plody života svého. Již chtěla žádati je, aby neodcházely tentokráte, aby zůstaly při ní: otci by omluvila nějak jich nepřítomnosť, na příklad: hrozilo zlé počasí. Avšak po zralé úvaze upustila od zámyslu toho. Proč připouštěti si zlé myšlenky! Nechala je jíti, odporučivši je vřele a s oddaností do vůle boží. Nechť je doprovází on; nechť drží nad nimi svou ochrannou ruku, aby se navrátily zdrávy, bez úhony, bezpečny před pokušením a úklady nepřátelskými.

Hajný zatím číhal na obvyklém místě na svou kořisť. Ono nepatrné zdržení ho rozčilovalo. Mělo mu snad selhati?

— Bůh budiž s vámi — zvolaly klidně dívky, vidouce blížiti se proti sobě postavu hajného, od hlavy do paty ozbrojeného, jenž stanul v úmyslu zabrániti jim další kroky.

— A vy též — doložil posměšně se zlověstným úsměvem, který šířil se od rtů jeho až k očím, lesknoucím se divokou radostí a žádostivostí. Rozepjal jako žertem svou náruč a líbal rusou hlavinku nejmladší, Magdaleny. Tato hleděla se mu vymknouti, než marně: hajný přitiskl ji tím mocněji k prsům svým. Druhé dvě zděšeny stanuly jako přimrazeny na místě, jako by pohrdaly spásou, kterou jim mohl skytnouti útěk. Raději zemříti, než zanechati sestru v náručí oné obludy pekelné. Hajný druhou rukou stiskl plničké tváře druhé, Marty, a šeptal jí do ucha slova lásky divoké. Marně i tato pokoušela se o obranu. Hajný uchvátil ji za ruku a sevřel v jedné a téže pádné pěsti své tepny obou dívek. Konečně chopil se i Marie a líbal ji s vášnivostí zvířecí na oči.

Nyní byly všechny tři jeho, — v jeho rukou. Mohl s nimi činiti, co jen chtěl. Žádná spravedlnosť ani lidská, ani božská nemohla mu v tom překážeti.

— Usmrť nás — volaly jedním hlasem dívky, děsíce ho svou neporušenou klidností. — Usmrť nás, usmrť nás! Nic jiného nebudeš moci učiniti!

Byl to skutečný zázrak: nebyl opravdu ničeho jiného schopen. Světe zlopověstný! což mu učarovaly tyto megery? odňaly mu celou jeho mužskosť? Nuže, buďsi: usmrtí je, jako tři ovečky, nejsa schopen ničeho jiného. Napojí se pak jich teplou krví. Avšak zde mohl by ho někdo přistihnouti. Bylo třeba zatáhnouti je dále od cesty a tam je obětovati. Dovedl je až na vrchol hory. Vedle této hory zdvihal se příkrý svah hory jiné; v úbočí těchto povraždil jednu po druhé, jako tři ovečky bez milosrdenství.

Zatažená obloha po spáchané vraždě najednou se vyjasnila a za prchajícími mraky vynořilo se majestátně jasné slunce.

Hajnému zdálo se, že touto nenadálou a jasnou září ukazuje spravedlnosť boží na ohavnosť spáchanou a přivolává na něho pomstu; řeka Flascio, která hučela zvučněji v nastalé záři sluneční zdála se mu opětovati trudná slova zemřelých; — oslepen furiemi svědomí, rozběhl se zoufale ku břehu a vrhl se střemhlav do nejhlubšího víru.

Těla tří panen nebyla více nalezena. Na místě však, kde byly zavražděny, nalezen byl zázračný, léčivý pramen: Svatá voda.

* * *

Vidíte ony tlupy bosých žen, vidíte jich zbědované postavy? Vidíte onen průvod mužů každého věku: jedni blíží se o berlích, druzí tapají ve tmě, ztrativše zrak svůj neznámou a nevyhojitelnou nemocí, jiní tisknou pochroumanou ruku k prsům —? Jsou to vesměs nešťastní mrzáci. Po tak dlouhé pouti a když byli prošli nejhlubšími a nejpříšernějšími lesy, jakými jsou les di Castania a del Casale di Foresta, zastavují se, aby si odpočinuli.

Území zázračné leží již v jich obzoru. Vzhlížejí k němu až s pověrečnou důvěrou a pláčí jako při pohledu na zemi zaslíbenou. Dělí je již jen od pramenu, který teprve pokročilejším jarem ze země vytryskuje, rozkošné, zelené údolí. Zotavivše se poněkud, pospíchají k cíli a došedše, sklánějí se k zemi, líbajíce ji. Léno „Svaté vody" jest nyní krásně upraveno, kdežto dříve bylo téměř nepřístupno pro husté lesy a křoviny.

Již jsou nedaleko pramenu. Vizte: všichni klekají a líbají blahoslavenou zemi. Opět povstávají, šeptajíce modlitby. Nyní se rozcházejí, shýbají se a staví z přinesených balvanů výstupky — teď odpočívají: úzkostlivé očekávání zračí se v jich tvářích. Za chvíli opět šeptají modlitby, opět se shýbají a nový kamenný stupeň povstává — konečně dorazí ke kapličce. Kaple ta je stále otevřena vstříc oddanosti věrných a o uzdravení žádajících. Na velkém oltáři umístěny jsou sochy, představující ony tři panny v tom okamžiku, kdy byly od ukrutníka zavražděny. Na jich uši a šat zavěšují někteří náušnice, jehlice a náramky drahocenné. Většina pak rozvěšuje po stěnách voskové podoby různých lidských údů na označení nemoci, kterou ubozí trpěli. — Pomodlí se a putují dále. — Kaplička stojí totiž na místě, kde byly panny hajným zastaveny, pramen pak nalézá se o něco dále, kde byly usmrceny. Pramen prýští se uvnitř venkovské chýše, nad ním postavené. Ubožáci klesají na kolena a modlí se Otče náš a Zdrávas; a nyní noří nemocné údy své do sirnatého pramenu.

* * *

Každoročně, na prvou neděli v srpnu — svátek to oněch panen — sbíhá se ke „Svaté vodě“ nesčetný lid ze všech úhlů světa. Na malém nádvoří před kapličkou stavějí se primitivní hostince a noclehárny.

Poutníci skládají své dary, pojídají maso skopové a občerstvují se vínem randazským. Pak dostaví se hudebníci s bubínky, flautami a houslemi a hned po skončených službách božích oddávají se shromáždění tanci a nevázanému veselí až do pozdní noci, ani nepomýšlejíce na to, že místo tím znesvěcují.

Hluk nepříslušné veselosti rozléhá se tichým nočním vzduchem — a opodál, v údolí bičuje s příšerným hukotem dravá řeka skály pobřežní.

Člověk a příroda.

(Příspěvky k sociologické mesologii.)

Píše T. G. Masaryk.

(Dokončení.)

Forma území má vliv na charakter sousedství. (71.) Území v celku pravidelná s hranicemi co možná rovnými i politicky i ethnograficky podmiňují obdobně prosté sousední styky; nepravidelné formy s hranicemi nerovnými — s mnohými výběžky — komplikují pohraniční poměry stratégické, obchodní i ethnografické. Tak na př. právem ukazuje se u nás na ethnografické hranice německé, jak obepínají nás se všech stran a jak proto Morava nám je důležitá. Po stránce stratégické ukazuje se na důležitosť ruského Polska pro Rusko, jako klín vraženého do západní Evropy a t. p

72. Zvláštní význam má forma obydleného anebo jen zabraného území pro šíření a postup obyvatelstva.

Státy a tím i ostatní společenské organisace jsou pravidlem na souvislém území a národové bydlí na něm hromadně. Politické enklavy jsou výjimkou a jen v krajích neobydlených neb ethnograficky jednotných: v Africe, v Německu. Státy mořeplavné, v hlavě jich Anglie, založením zámořských kolonií rozšířily se na územích nesouvislých. Význam toho objasněn tím, co řečeno o moři a jeho poměru k pevnině (45. a násl.).

Za to časté jsou enklavy ethnografické. V zemích neobydlených nebo málo obydlených, jako na př. v Australii nebo Sibiři, zabírající národ postupuje takto jednotlivými stanicemi; každá taková stanice tvoří středisko, z něhož obyvatelé se rozkládají kolem, až celý kraj takto se zalidní a zkultivuje.

Obzvláštní důležitosť takovéto enklavy nebo-li ostrovy, obyčejně cizím předvojem zvané, mají v zemích obydlených. Pochopitelno, že způsobují při nynější národnostní rozkvašenosti mnohé a mnohé boje. U nás právě teď úsilněji, než kdy jindy hájíme Češi i Němci své menšiny. Je zajímavý ethnografický fakt, že Němci vůbec mají nejvíce takovýchto ethnografických ostrovů a klínů na východ, mezi přibaltijskými kmeny, mezi Poláky, Rusy, Čechy, Maďary. Odsud mluvívá se často o německém „Drang nach Osten". V Evropě není tomu podobného příkladu. Slovenské kolonie na jih až k Srbům a Rumunům jsou sice poměrně četné, ale, zdá se, vznikly ne postupem, ale roztříštěním příchodem Maďarů; nejvíce podobají se německým koloniím ruské mezi různými národy v Evropě i Asii.

Moc takovýchto předvojů jest ovšem různá dle lidnosti, vzdělanosti atd. Jinak působí kolonista zemědělec, jinak dělník, jinak obchodník, jinak kolonie malé, jinak veliké, dokonce města. V poslední příčině — viz § 58. — Petrohrad je zajímavý příklad kolonie a hlavního města.

Docela zvláštní ethnografický zjev jsou roztříštěné po celém světě kolonie Židů, poskytující zároveň důkaz, jaká moc tkví v takových koloniích, jestliže udržují nejen kmenové vlastnosti, nýbrž i stará národní podání.

Tam, kde buď přirozené hranice nějakého zeměpisného anebo hranice nějakého politického celku (státu) nekryjí se s ethnografickými, postup obyvatelstva a směr jeho společenského snažení vykazuje několik typů, hlavně dva, odstředivý a dostředivý, k hranicím a od hranic.

My Čechové teď řídíme činnosť svou k hranicím, od centra Prahy; podobně Maďaři se odstřeďují. V té příčině Maďaři mají prostější poměry než my; neboť odstředivosť naše je jen zde v Čechách, na Moravě, v Slezsku a dokonce vzhledem k Slovensku naše směřování národní a politické je komplikovanější podle komplikace zeměpisného rozsídlení různých národův a vznikajících z něho směrů činnosti.

Naopak u nás Němci se dostřeďují. Ve větším máme příklady dostředivosti na Prusích, podmanivších svému vlivu celé Německo; Normané, Foiničané, řečtí kolonisté a kolonisté dnes pravidlem postupují od hranice do vnitř.

Říci, které postavení a jaký postup je výhodnější, je nesnadné. V takových poměrech stálého a jediného pravidla není, — život národů nedá se určiti činitelem jedním, dokonce ne pouze přírodním.

73. Hledíme-li konečně k velikosti sociálních celků, historická zkušenost poučuje nás, že zejména státy pravidelně bývají co možná veliké; je přímo pravidlem, že státy zveličení svého území pokládaly a pokládají posud za hlavní projev své síly. Totéž platí o sociálních organisacích jiných, církvích, národnostech atd.

Ohlédněme se v té příčině napřed po faktech. Známé statistické přehledy Hübnerovy — z r. 1889 — uvádějí na celé zeměkouli území a států 73, v kterémžto čísle soubory států, jako na př. na Himalaji a jiné, počítány jsou jako jeden. Z těch 73 území 26 má přes 1 mill. □ km. K vůli srovnání vzpomeňme na velikost kontinentů:

	Km.	mill. obyv.
Evropa . . .	9,620.039	349
Asie	44,430 595	830
Afrika . . .	29,831.007	203
Amerika . .	39,666.816	121
Australie . .) Oceanie . . .)	8,952.739	5

České země dohromady mají 79.317 (Čechy 51.948, Morava 22.222, Slezsko 5.147), Rakousko 300.024, Uherské země 322.302, celé Rakousko-Uhry i s Bosnou a Hercegovinou 673.426 □ km.

Z dalšího srovnání vysvítá nám dále: státy větší než Evropa jsou 3, Anglie, Rusko, Čína; Anglie má 24,036.449, Rusko 21,977.410, Čína 11,574,356 □ km. K těmto velestátům řadí se pak Spojené Státy Americké 9,068,272, Brasilie 8,337.213 a Francie 3,641.669; ze všech 73 uvedených území větších 1 millionu je 26, ostatní menší. Pokládáme-li státy nad 1 millionem □ km. za veliké, státy nad $^1/_2$ mill. za prostřední, území menších a malých pod $^1/_2$ mill. je 34, tedy méně než prostředních a velikých. Z toho tedy patrné je pravidlo, že státy (samostatné) jsou co možná veliké.

Vezmeme si nyní státy v Evropě.

Ze 24 evropských států 6 můžeme pominouti (Andorra, Liechtenštejnsko, Lucemburk, San-Marino, Monaco, Samos), zbývá tedy 18. Z těch má mimo Evropu území 11 (Anglie, [Belgie], Dánsko, Francie, Italie, Německo, Nizozemsko, Portugalsko, Rusko, Španělsko, Turecko), tak že opět potvrzuje se vyrčené pravidlo; neboť nesmí se na př. zapomínati, že Portugalsko, nemající v Evropě mnohem více než Čechy (91.260), má za mořem 1,913.096 □ km.

S velikostí území není vždy spojena poměrná lidnost. Čína má na území o polovinu menším téměř 4krát více obyvatelstva než Rusko (400 : 112 mill.); Spojené Státy na území bezmála stejně velikém mají 4krát více než Brasilie, atd. Rozumí se pak, že v této nestejnosti skrývají se mnohé rozdíly kulturní, — větší síla vojenská, obchodní a. t. p —

S počátku státy bývaly všude malé, teprve pozdějším vývojem vznikaly říše světové, Čínská, veliká říše Babylonská, Perská, Turecká, Mongolská, říše Alexandrova, Římská, Francká, Napoleonova, Ruská, Spojené Státy, Brasilie. Podobá se tedy, že historický vývoj vede k říším světovým, k říším dokonce kontinentálním, jak nasvědčují Spojené Státy, Brasilie, Australie. Rusko mohlo by dokonce spojiti pod svou mocí dva kontinenty, — a snad by pak člověčenstvo všecko i politicky mohlo býti jednotně organisováno.

Rozhodně již dnes tržba, jak jsme ukazovali, světově je organisována, průmysl, kapitál roste do velika, a podobně i státní život hoví této touze po velikém, vzájemné poměry velikých států jsou hlavním problémem politickým, před nímž ustupují politické otázky ostatní. Řekli jsme již, že dnes vlastně je jediná politická otázka světová, poměr Anglie a Ruska, těchto dvou největších světových říší.*

Tomuto přirozenému vývoji nelze se protiviti. Ukazují ovšem k tomu, že veliké říše se rozpadají; avšak neméně je příkladů, že malé říše za-

* Srv. velmi poučný spis Dilkeův: Problems of Greater Britain 1890.

nikaly, a ne všecky veleříše rozpadly se brzy, některé dokonce, jako na př. Čína, trvají již věky. A že pokusy o veliké říše tak záhy a tak často se opakovaly, svědčí, že pro organisaci člověčenstva organisace velikých říší je potřebná. Výhody velikých organisací jsou příliš značné, aby lidé jich nedosahovali; i výbojnost slouží nevědomé vyšším cílům. Je rozdíl mezi velikými říšemi dob dřívějších a dob našich; zdokonalení kommunikačních prostředků, vzájemná výměna idcí, vzájemné poznávání činí spojení lidí ve větší celky trvalejším.

Musí se arci náležitě pochopiti, oč při otázce vlastně běží.

Pravíme-li, že posavadní politický vývoj společnosti odkazuje k organisaci celého člověčenstva, rozumíme touto organisací co možná promyšlené rozdělení práce, uložené historii jednotlivým menším organisacím společenským, státům, církvím, národům atd. Taková žádoucí jednota neznamená jednotvárnost prováděnou násilnou uniformací, jestliže život lidský nemá se státi čistě mechanickým. Jednota celku musí organicky vyrůstati z náležitě vyvinutých individualit Moderní názory všech theorií evolučních v tom však jsou za jedno, že vývoj zdokonaluje individua a že zdokonalování to stává se differenciací vedle nezbytné ovšem a současné organisace, differenciací nejen organismův, ale i jejich funkcí. Historický vývoj nemůže vésti k jiným koncům, a nemůže tudíž býti pochybno, že vývoj člověčenstva vede k federaci náležitě vyvinutých individualit společenských.

Jest-li již dnes mezi jednotlivými státy evropskými je větší vzájemnost než-li mezi zeměmi jednoho a téhož státu ještě před r. 1848., tedy máme v tom patrný důkaz, nikoli že jednotlivé státy a celky ztrácejí na samostatnosti, nýbrž že samostatnosť projevuje se jináče než dříve. Zavádí se všude mnoho společného, ale přes to neustává process differenciační, jak nade vši pochybnost dokázáno jest zmohutněním nejen větších, ale i menších národův a jejich zvláštností ethnických a kulturních.

Nemůže tudíž býti ideálem vývoje kosmopolitism, odstraňující všecky různosti a zvláštnosti jednotlivých společenských útvarův, ideálem jest, zbudovati celek co možná bohatý, netoliko veliký, celek vyrostlý z živých, nikoli mrtvých částí jednotlivých.

74. Je pochopitelno, že při této obecné touze po zblížení a spojení někteří státové a národové zneužívali a zneužívají své moci, aby ve jménu těchto ideálů seslabovali a dokonce ničili samostatnost jiných. Není pochybnosti, že silnější na úkor slabších rádi se zveličují; veliké státy vznikají na rozvalinách států malých a menších. Je tudíž přirozeno, že, jako všude jinde, i zde slabí spojují se proti silným. Vznikají politická spojenství, aby se zamezilo mechanické slučování menších individualit ve větší státní celek. Taková spojenství uzavírána v novější době často, zejména proti Ludvíkovi XIV., Bedřichovi II., Napoleonovi; v naší době po válce 1870. celá Evropa již se dělí na 2 hlavní tábory.

Nemá se, jak obyčejně se říká, porušovati politická rovnováha.

75. Malé státy a národy při tomto vývoji veleříší mají postavení nesnadné. Poměrně výhodnější je situace malých států přímořských, tím že nemají tolik sousedův a že mohou míti kolonie, jako na př.

Nizozemsko a Portugalsko; státy a národy vnitrozemní jsou více stísněny. Bylo tudíž přirozeno, že se státy takové spojovaly; vznikly federace (Švýcarsko), tak vzniklo i Rakousko.*

Malý stát neb národ nemůže se dnes vymknouti organisaci člověčenstva, musí naopak o ni spoluusilovati, proto že jí nejlépe zabezpečenu má svou individualitu. Organisace, řekli jsme, není mechanická uniformace a není na světě té moci, která by zničiti dovedla národ sebe menší, jestliže tento pracuje pro ideály člověčenstva. Než to jsou již záhady, spadající do jiného oddílu našich studií.

* * *

Ukončili jsme rozbor jednotlivých vlivů přírodních a nezbývá nám, než pokusiti se na tomto empirickém základě o celkový filosofický výklad poměru člověka a přírody. Pokus ten čtenářům „Květů“ budu snad moci předložiti někdy příště.

Vzorná universita americká.

Napsal **H. G. Schauer.**

Kdo kdy četl Nathaniela Mortona prosté vypravování o původu Nové Anglie, nezapomene nikdy hlubokého dojmu, který v něm zbudila náboženská vroucnosť, jíž prodchnuto je vypravování ono; „zdá se,“ praví Tocqueville, „jako bychom dýchali vzduch dávnověkosti a jakousi vůni biblickou.“ ** Byli to puritáni, kteří opouštěli vlasť, aby za dalekým oceánem, na místech nehostinných mohli uctívat boha a vztahy společenské upraviti tak, jak jim to jejich svědomí kázalo. Vznešený klid byl v jejich duších; vždyť věděli, že jsou poutníky a cizinci zde na zemi. Statečně vzdorovali nepohodám cesty i nezvyklého ponebí. Sotva že však se nohou dotkli břehů amerických, ustavili se hned jakožto spořádaná obec a opatřili veškeré potřeby,vyznačující civilisovanou společnosť. K předním potřebám pak náleží řádné vychování a vzdělání dítek. Neboť „Satan, nepřítel po-

* České země v řadě 24 samostatných států evropských co do velikosti území jsou na místě 13.; menší jsou totiž; Belgie, Nizozemsko, Švýcary, Dánsko, Řecko, Srbsko, Černá Hora, Lucemburk, Monaco, Liechtenštejn, San-Marino, Andorra. Co do lidnosti České země byly by již na místě 8. V řadě národů my Čechové jsme taktéž na 8. místě; za námi jsou: Dáni s Nory, Švédové, Portugalci (v Evropě), Rumuni, Maďaři a ost.; větší nás jsou: Němci, Angličané, Francouzové, Italové, Španělové, Rusové, Poláci.

** Nathaniel Morton: New Englands Memorial — Alexis de Tocqueville: De la démocratie en Amérique. Kniha I., kap. 2, str. 49 (13. vydání, 1850.)

kolení lidského, nachází v nevědomosti lidské své nejmocnější zbraně, i je záhodno, aby osvícenosť, kterou otcové s sebou přinesli, nezůstala pohřbena v jich hrobě". I zakládaji se elementární školy ve všech obcích: každý občan musí přispívati k jich vydržování a rodiče jsou nuceni, dítky své do nich posílati. Podobným způsobem zakládaji se vyšší školy v nejlidnatějších okresích.*

První osada anglická založena byla na Severu r. 1620. A již roku 1636 položen byl základ k učilišti, kterýmž se nám bude v této stati blíže obírati. Řečeného roku usnesla se General Court osady Massachusetts-Bay zřídit školu či „College", ke kterémuž účelu povolila 400 liber št. Následovního roku povoláno 12 předních mužů kolonie, aby opatřili College v Newtonu. Brzy na to změněno bylo jméno „Newton" v „Cambridge", „v uznání anglické university, kde byli mnozí z osadníků vychováni".** R. 1638 pak zemřel John Harvard, nonkonformní duchovní anglický, který byl v osadě asi rok, v Charlestownu a zanechal polovinu svého majetku a celou svou knihovnu (na 300 svazků čítající) ústavu. Jeho legát obnášel přes 800 *lb.*; i rozhodnuto, učeliště ihned otevříti a nazvati je „Harvard College". První třída zahájena byla hned týmž rokem.

To jsou skromné počátky university, která zaujímá přední místo v Americe a zajisté měřiti se může s Evropou. Harvard College nazvati lze jádrem, kolem něhož během půl třetího století se nakupily různé ústavy, tvořící dohromady Harvard University. Obec a obětaví soukromníci spolu závodili, aby ji co možná zdokonalili. „Krásná tradice nejstarších osadníků, kteří universitu Cambridgeskou v Nové Anglii založili, ve Spojených Státech uprostřed všeho materialismu jejich demokratického věku nikdy neutuchla. Při velikém vzmachu bohatství v Americe tradice ta v posledních dvou až třech stoletích značně zmohutněla. Víme o mnohých příkladech za nejnovější doby, které mohou činit nároky na obdiv jiných národů, ba víc než to. O Cambridgei praví se již dávno,*** že nemůže žádný měšťan bostonský klidně v hrobě spát, neodkázal-li něco Harvard College.† V méně než 15 letech dostala universita okolo 12 millionů marek darem od soukromníků, v jediném roce 1882 na 2 milliony marek!" †† To je pouze Cambridge University. A v nejbližším sousedství Cambridge, v Bostonu, založen 1736 Lowell Institut, pak 1874 universita. Založili ji methodisté. Teď pomýšlí se na to ve Worcesteru, které leží nedaleko Bostonu a Cambridge, založit Clark University, za

---

* Code of 1650. — Tocqueville, l. c., str. 50.

** The Harvard University Catalogue, 1888-89. Cambridge, Mass. 1888, str. 12. Tato publikace a pak udání přednášek a zkoušek universitních (Harvard University Examinations, 4 sv., Cambridge 1889) jsou hlavním pramenem této studie. Co do důkladnosti informace a praktické hodnosti tato publikace je vzorná. Jiné prameny uvedeny jsou zvláště. Připomínáme ještě, že Quincy napsal několikasvazkovou History of Harvard University.

*** E. J. James, Das Studium der Staatswissenschaften in Amerika. (Conrad's Jahrbücher. 1883, N. F. VII., str. 66).

† Proctor, Capital and Culture in Amerika. (Fortnightly Review 1888, August).

†† Gustav Cohn, Die heutige Nationalökonomie in England und Amerika. II. (Schmoller's Jahrbuch, 1889, sv. 3., str. 7—8).

kterýmž účelem měšťan bostonský Clark věnoval ne méně než 12 millionů dollarů!

Než neodbočujmež od vlastního předmětu, jakkoli zajímavé jsou údaje, týkající se velikomyslnosti amerických občanů. Harvard College tedy založeno r. 1638. Čtyři leta na to usneseno na General Court, správu ústavu svěřit zvláštnímu sboru, jenž nazván Board of Overseers. Členy sboru toho byli Governor a Deputy-Governor, pak President (rektor) ústavu, úředníci veřejní a ředitelé škol nejbližších šesti měst. Ježto však tak složitý sbor jen těžkopádně pracoval, učiněno bylo College r. 1650 korporací, skládající se z rektora a 5 členů (fellows), jakož i pokladníka; titul sboru, posud platný, je: President and Fellows of Harvard College. Korporaci, doplňující se volbou svých členů, dána veškerá administrativa; Board of Overseers ji toliko kontroluje a, kde třeba, usnesení její pozměňuje. Korporace a Board of Overseers jsou až podnes správními sbory university a Charter z r. 1650 s dodatkem z r. 1657 jest až doposud v platnosti, jakkoli dřív činěny byly všeliké pokusy ji pozměnit anebo nahraditi jinou. R. 1707 ona Charter slavně znovu uznána. Když pak r. 1780 se vypracovala ústava pro nový stát Massachusetts (po odtržení se Severní Ameriky od Anglie), uznáno bylo poznovu zřízení university a stanoveno toliko, kdo má být nástupcem bývalé anglické vrchnosti, jakož vůbec, kdo mají zasedat v Board of Overseers. Samostatnosť ústavu uznána byla úplně, legislativa si vyhradila toliko právo zakročit, kde by toho vyžadovaly „prospěch a zájmy republiky věd." Roku 1810 reorganisován byl sbor dozorčích poznovu; r. 1834 pak zrušena výsada kongregationalistických duchovních být členy sboru a uděleno právo to všem vyznáním. R. 1865 pak sjednán byl zvláštní Act, kterým právo volit dozorčí přeneseno bylo se sněmu na příslušníky university, kteří si tam získali hodnosti bakaláře umění, mistra umění anebo některou čestnou hodnosť (doktorát). Tento Act je doposud zákonem. Actem z r. 1880 pak zrušeno omezení volitelnosti toliko na příslušníky státu Massachusetts.

Řekli jsme již, že Harvard University se skládá z různých součástí; jsou to nyní tyto: Harvard College, Divinity School (theologický ústav), Law School (právnický ústav), Medical School (lékařský ústav), Dental School (zubolékařský ústav), Lawrence Scientific School, Museum of Comparative Zoology, Bussey Institution (hospodářská škola), College Library (knihovna), Graduate Department (oddělení graduovaných), School of Veterinary Medicine (zvěrolék. škola) a Astronomical Observatory. Skutečnou součástí university je též Peabody Museum of American Archeology and Ethnology; než vztahy jeho k universitě upraveny jsou zvlášť.

Schůze korporace svolává a jim předsedá president, který zároveň zprostředkovává mezi korporací a dozorčími, rovněž jako mezi korporací a fakultami. Dále je jeho povinností vypracovat roční zprávu o všeobecném stavu university a předložit ji dozorčím, vést úřední korrespondenci university a vůbec ke všemu přihlížet. Aby povinnostem svým úplně vyhověl, musí žít v Cambridge. Pokladník musí rovněž dozorčím předložit výroční zprávu; ke své pomoci zvoliti si může náměstníka, jejž korporace a dozorčí potvrzují. Aby správné konání úřadu náměstka pokladní

kova (Deputy Treasurer) bylo zajištěno, musí pokladník vystavit společně s náměstkem korporaci směnku, znějící na sto tisíc dollarů. Pod vedením pokladníkovým jsou Bursar a Superintendent of Buildings (Dozorčí nad budovami), kteří musí pořizovat inventáře majetku universitního, který musí být vhodnými známkami vyznačen.

Professorská místa obsazují se ve všech odděleních university bez výslovného obmezení doby. Mimořádní profesoři (Assistant professors) dosazují se na 5 let, soukromí docenti (tutors) na 3 leta. Lektoři (lecturers) na 2 leta, učitelé (instructors) na tak dlouho, jak toho potřeba vyžaduje. Tutoři a instructoři zodpovědni jsou za své vyučovací předměty a methody profesorům svých odvětví. Zkoušky řídí proctoři, kterýmž rovněž jest dbáti, aby byl pořádek uvnitř budov universitních udržen. Veškeré vyučovací jakož i výkonné síly mohou být propuštěny, neplní-li řádně své povinnosti anebo nechovají-li se patřičně.

Akademický senát (Council) skládá se z presidenta skutečných a mimořádných professorů university. Senát má právo korporaci doporučit kandidáty pro hodnosti magistra umění, doktora vědy a doktora filosofie.

Harvard College a ostatní svrchu vytčené školy jsou každá o sobě fakulty. Členy jejich jsou veškeré vyučovací síly, jsou-li přijaty déle nežli na rok. Každá fakulta má děkana, jejž jmenuje korporace se souhlasem dozorčích ze členů příslušné fakulty. Jeho úkolem je vést sám anebo pomocí registráře či sekretáře veškeré záležitosti fakulty a podávat praesidentu roční zprávu.

Akademický rok začíná čtvrtkem, následujícím na poslední středu v září. Vánoční prázdniny počínají 23. prosincem a končí 2. lednem. Jarní prázdniny počínají ve středu před masopustem a končí v úterý po něm. Svátečními dny jsou ještě Thanksgiving Day a 30. květen.

Konservativní ráz, který vyznačuje americké (a anglické) university a s nímž se průběhem této studie ještě setkáme, jeví se též v četných hodnostech, které Harvard University uděluje. Nižší hodnosti uděluje korporace za souhlasu dozorčích na odporučení příslušné fakulty: jsou to hodnosť bakaláře uměn, bakaláře vědy, bakaláře bohosloví, bakaláře práv, doktora lékařství, doktora zubolékařství, doktora zvěrolékařství, civilního inženýra a hornického inženýra. Ku vyšším hodnostem doporučuje akademická rada; jsou to hodnosti mistra uměn, doktora filosofie a doktora vědy.

Kázeň udržují fakulty. Mohou ukládat peněžní tresty za poškození vlastnictví universitního a rovněž vlastní disciplinární tresty. Má-li však některý student být z university vyloučen, třeba k tomu nejméně dvou třetin hlasů členů jeho fakulty. Disciplinární tresty jsou tyto: napomenutí, suspensace, propuštění a vyhoštění. Suspensace je odloučení od university na určitou dobu. Může být spojena s požadavkem, aby takto trestaný student sídlil na určitém místě a konal jisté úkoly. Propuštění vzdaluje studenta od university, než nezabraňuje, aby po případě se zase vrátil. Vyhoštění je největší akademický trest, definitivní odloučení od university.

Svazek, který amerického studenta poutá k universitě, je mnohem těsnější, nežli u nás. Začasté, ba můžeme říci z pravidla, student po

celou dobu svých studií žije na universitě. University jsou ohromné budovy či komplexy budov, obsahující četné byty studentské. Každoročně sestavují se seznamy prázdných bytů, jež lze najati. Některé pokoje jsou o jedné posteli, jiné o dvou. Více než dva studenti nesmějí bydlit spolu, v některých budovách toliko jeden. „Toliko trvalé užívání pokoje ve dne v noci se pokládá za nájem.“ Nestudenti nesmějí bydlit v universitních budovách. Za cídění bot, zatápění a t. p. student musí zvláště platit. Roční nájemné je v různých budovách velmi nestejné. Nejnižší nájemné obnáší pro rok 1889—90 toliko 25 dollarů; než za cenu tu lze dostat toliko dva pokoje. Rovněž málo bytů jen je, za které se platí nájemného 40, 44, 45, 50, 55, 56 doll. Značný počet jich je za 60 doll.; odtud nájemné stoupá na 70, 75, 80, 100, 125, 150, 175, 200, 225, 250, 275 až 300 dollarů. „Catalogue“ sestavuje tabulku, vypočítávající roční výdaje studenta na Harvard College. Myslíme, že je potud zajímava, abychom ji tuto reprodukovali.

	Nejmíň	hospodárně	klidně	velmi liberálně
Školní plat	$ 150	$ 150	$ 150	$ 150
Knihy	28	35	45	61
Šaty	70	120	150	300
Pokoj	22	30	100	175
Nábytek (roční průměr) .	10	15	25	50
Strava	133	152	152	304
Otop a světlo	11	15	30	45
Prádlo	15	20	40	50
Spolky a sport (roční průměr)			35	50
Sluha				25
Rozmanité	45	55	85	150
	$ 484	$ 592	$ 812	$ 1360

Co stravy se týče, mohou studenti přistoupit k Association, která jí ve veliké jídelně v Memorial Hall. Strava tu stojí členy jednoty ne víc než 4 doll. 25 cent. týdně.

Jak z tabulky vysvítá, je kolejné na americké universitě značné, přesahujíc rozhodně průměr na našich universitách. Řádné placení kollejného, jakož i jiných platů pojišťuje se tím, že student, jakmile je přijat na universitu, vystaví pokladníku university směnku ve výši, kterou čas od času stanoví korporace; anebo platí napřed (jak u nás se děje), anebo pojistí placení depositem. Na Harvard College směnka ta teď zní na 400 doll.; podepsána musí být dvěma giranty, z nichž jeden musí být občanem Spojených Států. Na místo směnky může student na Harvard College deponovati 400 doll. na penězích anebo v dluhopisech Spojených Státův anebo konečně položit 50 doll. jakožto záruku a platit kollejné napřed ve třech částech. V posledním případě musí zaplatit napřed celoroční nájem za svůj pokoj a, stravuje-li se v Memorial Hall, deponovati 5 doll. každý týden napřed.

To, co zde řečeno bylo o Harvard College, platí rovněž pro ostatní oddělení university. Nejmenší výdaje jsou na Divinity School, páčíť se tam ročně (vyjma šaty, prádlo a světlo) na 296 doll. Nájemné pohybuje se mezi 35 a 75 doll. za rok.

Číslice svrchu podané zdáti se budou mnohému našemu méně majetnému studentu přílišnými. „Catalogue“ však poznamenává: „Zkušenost

v minulosti zajišťuje tvrzení, že dobří studenti s řádnou povahou, ale se skrovnými prostředky jen zřídka jsou donuceni opustit College pro nedostatek peněz.“ College podporuje své chudé studenty různým způsobem. Předně je tu celá řada nadací; pak dobročinný fond, který ročně dává na 2000 doll., jež se rozdají mezi chudé studenty. K němu druží se „Loan Fund“, z něhož se poskytují půjčky ve výši 40 až 100 doll. Sem zařaditi třeba též jednotlivé ceny, které se vypisují na určité práce. Jediný James Bowdoin založil fundaci, z jejíhož ročního výtěžku se platí devět cen. Tak vypisují se tři ceny (ne víc než sto doll. a ne méně než padesát doll. každá) za práce o následujících thematech od studentů, kteří ještě nijakého akademického stupně nedosáhli:

1. Kritická studie o spisech Matthew Arnolda.
2. Jefferson jakožto country gentleman.
3. Díl, který by měl příslušet pěstování fantasie v moudré soustavě vychovávací.
4. Sonnet v anglické literatuře.
5. Pokud Chaucer, Spenser a Milton zavázáni jsou italským spisovatelům.
6. Dějiny Armády.
7. Orthodoxní národní hospodářství jakožto pramen běžné socialistické nauky.
8. Způsobilo evolucionistické učení nějaké podstatné pozměny v našich metafysických či ethických pomyslech?

Jiná cena na př. se vypisuje za nejlepší práci o některém z těchto předmětů:

1. Život žen v starých Athénách.
2. Thukydides a jeho moderní kritikové.
3. Politické úsudky Aristofanovy.
4. Epikureism v Římě.
5. Římský „vnitřek“ za dob Augustových.

„Dante Society“ vypisuje ročně cenu za nejlepší práci, týkající se života anebo děl Danteových. Z thesí pro 1888—89 uvádíme jmenovitě tuto: „Vliv Danteův na politický vývoj Italie během nynějšího století.“ — Sargentova cena 100 doll. vypsána loni „za nejlepší překlad čtvrté ódy třetí knihy Horácovy.“ Konečně zmíniti se dlužno o Böylstonových cenách za výmluvnosť.

Čtenář všiml si zajisté, že na rozdíl od našeho způsobu vypisovat ceny za práce o otázkách tak závažných, jako je na příklad historie některého σ nebo τ, které se nevysvětlitelným způsobem z nějakého zaprášeného řeckého autora ztratilo, Američané vypisují ceny za práce o otázkách skutečně aktuálních a tudíž pozornosť studenstva v tuto stranu obracejí. Tento smysl pro aktualitu a praktičnosť vyznačuje vůbec americké university, jakož i americkou vědu. Tento dojem čtenář zejména si získá, pročte-li si seznam otázek, které se dávají na Harvard College při zkouškách. Zvláštní běh filosofický týče se „ethiky sociální reformy.“ Otázky, které se zde kladou, týkají se na př. Indiánské otázky, Ruskinovy nauky o výměně a hodnotě, „způsobu, jak se zachovávají anarchisté k sociálním institucím Spojených Států“, „proč započaly pokusy

‚pokřesťaniti‘ socialism tak často nadějně a skončily s nezdarem“ atd. Při zkoušce z národního hospodářství kladou se na př. tyto otázky: „Řekněte, co víte o rozsahu, methodách, důležitosti a vyhlídkách průmyslu bavlnářského ve Spojených Státech. Možnosť, zdárně soutěžiti s Anglií v této industrii.“ — „Dějiny, nynější rozsah, ráz, blahodárné a škodné účinky a vyhlídky immigrace do Spojených Států.“ — „Popište plány Napoleona III., jak pomoci průmyslu.“ — „Jaký by byl následek smlouvy se Španělskem, kterou by se připouštěl cukr z Kuby prostý cla“?

Vědecký ruch ve Spojených Státech je velmi mladý, můžeme říci, že nepřesahuje stáří dvou desítiletí. Za to však ruch ten je tím živější; a přihlížíme-li k této krátké době a pak k jakosti výsledků, musíme blahodárnou soutěž Ameriky na vědeckém poli uvítat co nejvřeleji. A ruch ten soustřeďuje se podstatně okolo universit, aspoň oněch pěti nebo šesti universit, které, jako Harvard University, John Hopkin's University, Vale College, stojí na výši doby. Tento nový vědecký ruch ve Spojených Státech třeba tím výš ceniti, že svědčí o tom, že aspoň čelné university americké vyprostily se ze zužujícího vlivu sekt a politických stran, které opravdové bádání, jedna na poli filosofickém, druhá na poli sociálním, činí nemožným. Na menších školách ovšem o vědě nebylo a doposud není možno mluvit, zejména v „dálném západě“. Nedostatek peněz a sil, vliv toho neb onoho církevního vyznání anebo té neb oné právě vládnoucí strany vedly často k výsledkům nejen nijakým, nýbrž přímo škodným. To ovšem neplatí v nejmenším o velikých universitách právě vytčených. Ve filosofii ovšem se na Harvard University podkládá theistický obranný spis Martineauův; ale posluchači vedle toho v obšírných kursích poznají Spinozu a Kanta, ba vnikají i do tajů nejmodernější filosofie, „mythologie bezvědomého,“ jak se vyjadřuje A. Fouillée. Mezi otázkami, které se kladou při zkoušce z přirozeného náboženství, překvapuje zvláště jedna: „Pokud křesťanství zavázáno je pessimismu.“ O duchu, který panuje na fakultě právnické, učiniti si můžeme přibližnou představu, všimneme-li si otázek svrchu podaných.

Velmi užitečná instituce při Harvard University jsou tak zv. letní běhy. „Účelem těchto kursů je,“ praví „Catalogue“, „podati studentům možnosť, za prázdnin jisté předměty studovati, kteréž jim prospějí v jich povolání jakožto učitelů anebo v jich přípravě k pokročilým běhům, které se dávají v školní době.“ Bylo by záhodno, aby příkladu toho následovaly veškeré university. Pokud se pamatujeme, zavedly již některé německé university tyto feriální kursy, navštěvované hlavně učiteli středních škol a lékaři. Než i žurnalistům, úředníkům a příslušníkům jiných ještě liberálních povolání by tyto letní běhy byly velmi vítanými, neboť by jim poskytly možnosť, životním povoláním přerušené spojení s vědou zase poněkud obnovit, aniž by proto povolání své potřebovali zanedbati.

V letě 1889 dávány tyto feriální běhy:

Pět kursů chemie (všeobecná chemie, kvalitativní analyse, kvantitativní analyse, organická chemie a elementární chemie).

Kurs v zkušebné fysice a botanice.

Elementární a pokročilé kursy botanické.

Kursy v topografii, frančině, němčině a experimentování fysikálním.

Některé z těchto kursů přístupny jsou také ženám. Vedle toho však jsou při Harvard University zvláštní zkoušky pro ženy. Zkoušky ty odbývají se v Cambridgei, New-Yorku, Philadelphii a Cincinnati (r. 1889 od 27. do 29. června). Vědomosti, které se u dámy, jež se zkoušce podrobuje, předpokládají, jsou tytéž, jaké se vyžadují na studentu, který se podrobuje zkoušce, aby byl připuštěn na Harward College; zkouška trvá právě tak dlouho, děje se týmž způsobem a užívá se týchž knih! Zkouška ta týče se těchto předmětův: angličiny, řečtiny, latiny, němčiny, frančiny, historie (včetně dějepisný zeměpis), mathematiky a fysiky. Hlavní důraz však se klade na klassické jazyky a na matematiku. Kandidátka, která ve zkoušce obstojí, dostane certifikát, podepsaný praesidentem university; certifikát ten ji opravňuje, navštěvovat veškeré kursy, které v Cambridgei dávají instruktoři Harvard university, za vedení Society for the Collegiate Instruction of Women (Společnosť pro akademické vzdělání žen). Společnosť ta se stará o zkoušky v Cambridgei; o zkoušky v New-Yorku, Philadelphii a Cincinnati dbají zvláštní místní výbory spolku. Poplatek zkušební je pro první rok 10 dollarů, pro každý následující rok 5 doll. „Strava a ubytování opatří se za mírné ceny těm, kdož mají takého opatření třeba, a mladým dívkám v skrovných poměrech dostane se podpory v opatření nákladu těchto zkoušek.“ New-Yorský místní výbor vypsal pro r. 1889 dvě podpory, jednu o 300, druhou o 200 dollarů. Mimo to doručí se školním výborům a superintendentům, hledajícím dobré učitelky, seznam kandidátek, které zkoušky dobře odbyly a chtějí se věnovat povoláni učitelskému. —

Revue naše by zaujala příliš mnoho místa, kdybychom se chtěli zmíniti o všem, co Harvard University pozorovateli skýtá povšimnutí hodného. Než nedostáli bychom své povinnosti vůči čtenářstvu, kdybychom mu několika slovy necharakterisovali zevnějšek university. Jako středověké vysoké školy všude a anglické university až do nedávna, ba můžeme říci, skoro doposud, tak i americké university byly a částečně doposud jsou více než pouhými učilišti, jsou důležitým, samosprávným činitelem v obci a státu. Teprve letos ukončen v Oxfordu reorganisací městské správy staletý boj, který o nadvládu v městě zuřil mezi vysokou školou a obcí, boj, v kterém universita častěji vítězila, nežli obec. Proto poskytují anglická universitní města, zejména pak Oxford a Cambridge, pohled tak zajímavý, jak se stavitelského, tak s povahopisného hlediska. Tento ráz zvláštnosti zdědilo též americké Cambridge, jakkoli je mnohem mladší, nežli jeho anglický jmenovec. Význačně od sebe se liší staré město, old-town, kteréž je vlastním universitním Cambridgem, a nové město, City. Harvard College je komplex budov přesně ohraničený. Než ještě neustále se přestavovalo a dále stavělo, překupena byla původní stavba tolikerými architektonickými tvary, že korporace konečně se cítila nucena, stavby rozšířiti též na venek. Ruch stavební je velice čilý, staví se na všech stranách a okružní linie staveb těch má velice dlouhý průměr. Teď otevřena bude Walter Hastings Hall, veliká budova, obsahující ložnice. Je jich neméně než 60, vedle toho pak tam je veliký klubovní sál atp. Budova ta je poněkud v anglickém universitním slohu, liši se

však markantně od ostatních útvarů Harvard College. Stojí neméně než 250.000 dollarů. Zvláště pěkně vypadají domy jednotlivých professorů, na př. nový dům F. W. Faussiga (professora národního hospodářství) je co do architektoniky i ornamentiky velmi hezký, zrovna pittoreskní.* K lepšímu orientování se studentů „Catalogue“ opatřen je mapou Cambridge v sousedství Harvard College.

Zakončujeme svůj článek úsudkem, který vynikající publicista anglický letos vydal jakožto výsledek svých pozorování, která činil na své návštěvě v Americe, o rozdílu mezi anglickým a americkým studentem. V Anglii hledí se více na pěstování smyslu pro autoritu, americký student více vyvíjí svůj smysl pro svobodu. Ono dociluje výborné průpravy k dokonalému a svědomitému plnění povinností povolání, k systematické vědecké práci; toto zase se připravuje pro veřejný a praktický život a zajišťuje mládeži nevyčerpatelný fond samostatnosti. Obého je třeba, obé se na vzájem doplňuje.

Nová loď.

Úryvek z povídky. Napsala Ostoja.** Z polského přeložil Duchoslav Panýrek

Konečně hotovili se k odplutí! Karnicki vskočil do loďky, sňal halenu a chopil se vesla. Vysoký, ramenatý, v kožené kurtce***, dlouhých botách, s revolverem za pasem, vyhlížel jako bandita; přívětivá tvář, vyhaslé, znavené oči prozrazovaly spíše stíhaného, nežli stíhajícího. Celou noc kradl se křovím nad břehem rostoucím, jakoby místo těžkých myšlenek přenášel podloudně drahé zboží. Seslaben a vysílen za svítání ještě stanul u přívozu. Bazylak čekal; bylť již večer připravil loďku, dvě nová vesla do zásoby a ženě poručil napéci bramborů. Uchystal by snad něco lepšího, ale v chatě mimo psa, ženy a syna jiných zásob neměl; kromě toho ryby se za těch dob neobjevovaly, neboť ledy hnuly se teprve onehdy, po řece plují kry a v malé loďce ďábel aby život svůj sázel v šanc.

Čekal tedy jenom s bramborami a po celou noc smolil novou loď, ohromnou, z dubových prken, dohotovenou právě před několika dny. Za celých dvacet let, co je rybářem a převozníkem, neměl ještě takové, ač myslil na podobnou, ať byl střízliv neb opilý. Teprve v této zimě daroval mu Karnicki dub, dobrý ten pán! Jenom že hloupý trochu . . . věru, kdyby měl pán takový rozum, jako duši, nezahynul by marně, oh, ne!

* Srv. o tom článek „Recent Architecture in Canbridge“ v new-yorském „Harper's Weekly“ ze dne 30. listopadu 1889.

** Z nové sbírky „Nowelle“, Varšava, 1890.

*** Kurtka je krátký kabát.

Bazylak, vysmoluje novou loď, myslil střídavě na smůlu, prkna a pána; kroutil při tom hlavou a mručel si do vousů. Časem připadlo mu také na mysl, že nyní bude moci převážeti najednou několik lidí i kusy dobytka; zapáliv si dýmku, počítal, co tak asi vydělá ve svátek a co v den všední. Počítání dařilo se mu dobře. Nevezme-li čert ani stonavého rybáře Petra, co tam na druhém břehu pod jedlemi sedí, a vrátí-li se i syn chromého Michala z jara z vojny, jak se povídá, to přece Bazylak s dorostlým synem více vydčlati dovede, než oni všichni i s hloupými čluny. Tlachu a závisti bude bez konce. Nedal sice dosud sebou pohrdati, ale že na cizí zemi seděl, v bídné chalupě s děravou střechou, měl asi tolik vážnosti mezi rybáři, jako cizí pes ve vsi; nečinili mu sice velké křivdy, ale příliš mu nepřáli, dívajíce se úkosem na jeho loďku látanou!

Z pocestných snad jen opilá bába anebo ten, co nikdy neplatí, jeli s ním beze strachu, jiní čekali raději na prám třeba dvě hodiny, anebo volali na druhé rybáře. Však on je také proklínal s tělem i duší. A trápí-li tam bohatého Petra nemoc — kdož ví; snad Bůh milostivý jeho přání vyslyšel. Však nyní . . . uhlídá. Zhubnou lotři ze závisti jako sušené ryby. Nu, vždyť každý má svůj čas. Vládli oni, nyní Bazylak začne zase vládnouti. Při smolení zahlédl tu a tam malou štěrbinu. Hloupost, však to spraví. Zbylo ještě několik kusů suchých prken. Kdyby jen jarní slunce hřáti začalo, vytáhne loď na břeh na několik nědel, ještě jednou vysmolí, z větší části pomaluje! a pak — třeba na moře! Syn jeho díval se na práci, pomáhal trochu, ale zamračeně a mlčky, neprojevuje velké radosti. Bazylak jen pokrčoval nad ním rameny a díval se za ním, kdykoli od práce odcházel; vždyť přece ani on darmo páry z úst nepouštěl, o lodi však rozprávěl sám se sebou; ten zase stále jako němý: ani v království nebeském ke chvále boží dobrého slova nenajde! A přece téhož večera, uzřev na břehu připravenou loďku a několik nových vesel, pohleděl na řeku, kusy ledu pokrytou, pak na otce.

„Pojedem?“ tázal se, „vždyť vody rostou, odnesou chatu... a vy... kam se chystáte?“

„K čertovi na svatbu!“ zabručel Bazylak.

„Šťastnou cestu!“

Pak šoural se lhostejně do chaty. Vyjížďka otcova učinila ho trochu zvědavým. Za svítání, když zároveň s Karnickým vsedali do loďky, stála před chatou Bazylaková, chvějíc se zimou, s rukama skříženýma na prsou, přes její rameno díval se Maksym, ospalý, s naježenými vlasy, krčil se, ruce schoval pod košili a jektal zuby.

„Maksyme!“ zvolal Bazylak, ohlížeje se k chalupě, „nevycházej přes práh, a jestli voda bude stoupati, vytáhni loď na návrší pod les, rozumíš?“

Chlapec kývl hlavou.

„Nezapomeň, synku!“ křičel Bazylak již na řece. Tenkráte byl by rád božím hlasem k němu promluvil, tolik mu na té lodi záleželo.

Pluli dále. Vystouplá řeka hluše šuměla; temné vlny, oddělené pěnou, hnaly se jedna za druhou, nesouce plachty ledu, které se černaly z dálky jako kusy potrhané nivy. Po březích vrcholky stromů vyhlížely jako keře v kupách rozptýlené; za nimi na návrších strměl černý les, sahající až

k olověným oblakům. Hluchý šum šířil se vzduchem, rozplýval se v mlze nad vodou a mizel kdes mezi stromy na březích; chvílemi kusy ledu srážely se s lomozem a roztrženy vlnou ztrácely se pěnou pokryty.

Loďky nebylo ani na viděti zpěněném obzoru. Silhuety veslujících míhaly se v ranní mlze; nad nimi hejno kavek poletovalo zvolna, pohybujíc lenivě křídly.

S počátku Karnicki vesloval vytrvale — snažil se co nejrychleji od břehu se vzdáliti, dostati se do tichých vod, třeba s nasazením života. Zároveň, jak břeh mizel mlhou zacloněn, úsilí sláblo, veslem pohyboval stále volněji a usedl na lávku. Vlhký chlad rozrážel ho až do kosti, údy dřevěněly; únava, přemáhaná doposud horečným neklidem, proměnila se zvolna v ospalou bezvládnosť.

Loďka, letící mezi krami po šumících vlnách, houpala se jako ořechová skořápka, nachylovala se a chvěla se, narážejíc na kus ledu plovoucí pod vodou. Jen rybářský věhlas Bazylaka chránil je doposud od utonutí. Zdálo se, že Karnicki nevidí nebezpečí; díval se na řeku: omamovala ho mohutná síla nepřekonatelného živlu! Zapomněl na chvíli na svůj osud; zavřel oči, šum vody přeměnil se náhle v hluk zástupů silných a tvrdošíjných jako vlna. Nadarmo napínal sluch — v rozsáhlém lomozu chvěly se známé tóny; celou harmonii zachytiti nemohl, či neuměl; byl jakoby z jiného světa, a jako pleskání vesel, pohánějících loď v před, mizelo mezi šumem řeky, tak slova jeho zmizela by bez ohlasu mezi hlučícími víry. V sevřené hrudi pohnula se nejfalešnější struna egoismu.

„Stojí-li to za to?“ zabručel jako by ze sna.

Probudil se; Bazylak, veslující ze všech sil, vmetl mu ve tvář stříbrný proud vody. Za dvacet let, co je převozníkem, ani jednou neplul za takového času prokletého! Zpotil se z únavy a trochu i ze strachu. Díval se ku břehům: pásma černých lesů táhla se po obou stranách; voda stále loďku dolů nesla. Dejž Bůh, aby kolem poledne pod Suchou Horou stanuli! — pomyslil si s lhostejností převozníkům vlastní. Jenom pána litoval, a kdykoli vepluli na místo klidnější, pohlížel naň úkosem. Svůj selský rozum nedal by za jeho moudrosti, eh, kde pak! Nejednou již, přemýšleje o něm, odplivl si a krčil rameny jako nad čertem posedlým! Časem litoval ho trochu, neboť pán byl dobrý a v sousedství uměl žíti; pro jiného snad nevyjel by za také psoty, s ním plul by i za horší ještě nepohody. Člověk, když přivykne k člověku, tak ho jaksi poslouchá, třeba by sám nechtěl; to už Pán Bůh patrně tak udělal. Za to si dnes, jak se do chalupy vrátí, vleze na pec, pokryje se kožichem a schrupne si! Vodky má trochu v zásobě, sám se počastuje před spaním. Andělé budou mu záviděti ten odpočinek, a čert slinu polýkati bude ze závisti. Při tom si Bazylak živěji čapku na hlavě urovnal. Živobytí nemá věru špatné, a nyní, když si novou loď pořídil, ho, ho! dvojnásob lépe se mu povede! Kdyby mu jen voda chalupu neodnesla. V loni z jara urvala mu kus zahrady a plot mu odnesla, dnes snad pro zbytek chudoby si přijde. Pohlédl přes rameno k chalupě . . . napjal zrak, ústa zvolna se otvírala, přestal veslovati . . . Loďka se silně nahnula; Karnicki chytil druhé veslo, pohlédl na Bazylaka a probral se ze zamyšlení docela.

Mlha prchla, chmury prořídly tu a tam a bílé obláčky vystupovaly; šedivý obzor poznenáhla se jasnil.

Bazylak přiložil ruku k čelu a rozhlížel se, vlastním očím nedůvěřuje. Středem řeky, týmž směrem, kterým mozolně se brali oni, plula loď. Snad je to přelud!

Rybář Petr dokonával, kulhavý Michal s vozky včera do městečka odejel. Leda Maksym — ba možná ... Bazylakovi dech v prsou uvázl při pouhém pomyšlení! Zapomenul, že v okamžiku může se octnouti na dně řeky! Usedl v loďce, bradu opřel o kraj. Přestal funěti; zamhouřiv oči, zadíval se na hladinu vody. Věru, je to loď! Doposud jen nemohl oceniti její velikosť, ale předtucha mu pravila, že je to jeho loď čerstvě vysmolená, se dvěma na rychlo zalepenými štěrbinami. Oh, cítil, jak mu žalem duše z hrudi vyskočí! Desky rozmočí se brzo a třeba loď neutone, vlny roznesou z ní prkno po prknu a hledej potom vítr po poli! Toť Maksym ... ten pohan! Tak, Maksym, jen ve spodkách a košili, bez čapky stojí v předu, veslem vodu podebírá ... a za ním čtyři, pět ...! Aby je všecky svatá řeka pohltila! Jen že není vidět, jedou-li v nové lodi! Bazylak ještě více se sklonil, již jen čelo a oči lze viděti nad okrajem! ... V tom zahvízdlo cos vzduchem, a hluchý zvuk rozlehl se dlouhou ozvěnou po lese. Bazylak se zachvěl, když v téže chvíli loď se obrátila a zřejmě zpozoroval nový, bílý bok. Ale pohani, bezbožníci! — mručel chopiv se vesla pážema, hněvem se třesoucíma. Chtěl plouti k nim, nač — sám nevěděl. Hleděl ji spatřiti, dotknouti se jí, nu a Maksymovi veslem lebku roztřískati. Karnicki hnal loďku v před, on směřoval v zad — stanuli. Zpěněné vlny vskakovaly do loďky, halena a kožich na dně byly již zality.

„Bodejť vás všecky... bodejť mne!“ — klel Bazylak a jako raněný medvěd zápasil s vlnami ... Již se hnul, v tom pronikavý výkřik přiletěl z lesa, z oblak, či z lodi, ve všeobecném hluku hned nebylo možno rozeznati. Bazylak se ohlédl, a znovu usedl zmámen, veslo pustil do vody. Veliká loď třepetala se na vodě v pravo, v levo, v před se přechýlila... stanula. Pak viděl ještě několik vztažených paží, několik schýlených postav — vzdalovaly se rychlostí střely. Karnicki prudce vesloval — velká loď jim zmizela.

Přijeli ku břehu. Bazylak, obrácen tváří k řece, hleděl s otevřenými ústy, posupně, jako mrtvola. Čepka svezla se mu v týl, klky rudých vlasů splývaly mu do čela, na skráně, kýval hlavou. A! ... a ... — opakoval, jako ozvěna žalu a hrdosti. A když se již nadíval do sytosti, odvrátil hlavu — v lodi nebylo nikoho. Karnicki zmizel jako sen, na dně zbyla mokrá halena, na lávce svěží stopy krve.

Bazylak vyňal halenu z vody a drže ji v rukou znovu po řece rozhlížeti se počal.

„Snad to není přece pravda,“ šeptalo mu cos v duši. Rázem otupěl, jakoby mu sto let přibylo.

Po řece kdosi plul, rozrážeje vodu oběma rukama. Jindy Bazylak jistě by hlavou kroutil nad smělcem, jenž vší silou smrť hledá, nyní ho ani neviděl; teprve když nad vodou ukázala se černá hlava Maksymova, stáhl brvy a počal hleděti stranou.

Maksym, neříkaje ničeho, vlezl do loďky na témž místě, kde před tím seděl Karnicki. Chvěl se zimou, vyždímal hodně halenu a hodil si ji na ramena, upjav ji pod krkem.

„Jeďme, otče!“ zamručel, „loď i výdělek ďábli vzali!“

Bazylak mlčel; pohlédl z podelbí oka na syna.

„Oho, toho ani vlna neuchvátí!“

Povzdychl — trochu za lodí a trochu za pánem.

Z Národního divadla.

Činohra.

Loupežníci. Tragedie o 5 jednáních od Friedricha Schillera. Přeložil Josef Jiří Kolár.

Jsou díla, posvěcená významem své doby, díla, jichž potomstvo nemělo by se dotýkati, poněvadž pravou hodnotu jich nemůže se stanoviska svého již jasně pochopiti a oceniti. Schillerovi „Loupežníci“ jsou jedním z nich. Drama toto, jako každé dílo čistě časové, změnou poměrů a názorů, v nichž se zrodilo a jež mu daly vznik, pozbylo svého pravého významu. V době, kdy vzniklo, bylo smělým činem ducha, toužícího po právu, po svobodě; bylo odvážným, hrdým útokem proti tyranské samovládě a proti hradbě předsudků a společenských bludů, jimiž ona se chránila. A v tom právě spočívala jeho velikost, ba vznešenost. Však od té doby poměry valně se změnily. Nepřítel, proti němuž básník svými poetickými zbraněmi tehda útočil, je dávno již poražen. Tím dílo pozbylo vlastního významu. Přeneseno v naši moderní atmosféru, kde povstaly opět jiné nepřátelské elementy, proti nimž velcí, smělí duchové bojují novými zbraněmi, už nečiní dojem hrdiny, stavícího se odvážně proti nepřátelské přesile, nýbrž spíše Dona Quixota, bodajícího zrezavelou zbraní do prázdného vzduchu. Tehdy smělé a nové myšlenky a plamenná, nadšená slova vyznívají nyní zcela na prázdno, sklesly na falešný pathos a hluché fráse, jež nemohou vzbuditi v myslech moderního posluchačstva ani nejmenší illuse. Neboť, jak praví Macaulay, obraznosť lidí jest u veliké míře pod dozorem jich mínění. A mezi míněním doby, kdy Schiller v postavě loupežníka Moora zatřásal prohnilým, přežilým systémem společenským, a mezi míněním doby naší leží celé blahodárné, očisťující působení velké revoluce.

Pro moderního diváka dílo má již jen význam historicko-literární. Jest vtělením nálady své doby, jest ohlasem myšlení a cítění současníků Schillerových, a v tom vězí velká pravda kusu, na vzdor jeho nepravdivosti v jednotlivostech. Většina scén, postav i motivů dramatických v Loupežnících již se přežila. Celé to přemrštěně romantické ovzduší,

prosáklé nezdravou sentimentálností, nepravým pathosem, nepřirozenou strojeností, theatrálním effektem, jest nám naprosto cizí, nesrozumitelné. Postavy nejsou lidé vzatí ze skutečnosti, jsou jen fantastickými výtvory, v nichž netají se ani zákmit pravdivého života. Jedním z charakteristických výtvorů, jež vznikly spojením dvou krajností, v něž romantismus přírodu rozděluje, jest Schillerův Karel Moor. Ideální, ušlechtilý, jemnocitný — loupežník a vrah, jenž s rotou hrubých, krvavých soudruhů pálí, boří, ničí, vraždí a chce tím dáti světu mír, štěstí, právo. Muž, o němž Schiller praví ve své autokritice, že, „poněvadž byl příliš šlechetný, aby byl otrok lidí, stal se jich ničitelem.“ Jeho kruté zločiny, jeho celé pobloudení vyplynulo z nejušlechtilejších záměrů a úmyslů. Básník podává nám vysvětlení: „Loupežníka Moora nejděsnější zločiny jsou méně účinek špatných vášní a zkaženosti mravní, než rozrušeného systému dobrých. Vášnivým citem spravedlnosti jsa hnán, považuje se za vyvolena vládnouti mečem pomsty vyššího tribunálu.“ — Jaké to dokonalé spojení vznešeného a groteskního! Loupežník, vrah, jenž utratil nesčetné životy, jehož prsty obtěžkány prsteny, odňatými obětem zmírajícím pod jeho ranami, jest pln šlechetných úmyslů, sentimentální měkkosti, slitování, „ani mouchu nemoh' by vidět trpěti,“ jak praví Amalie, a svou rukou, krví bližních zbrocenou, chce podati světu palmu míru, štěstí, volnosti! —

Ve Franzovi básník chtěl podati tyrana. Však rámec kusu neposkytl příležitosti k vylíčení této postavy, a takž ctižádostivý, panovačný, krutý vládce, jehož Schiller chtěl vytvořiti, smrskl se na podlého ukrutníka, jehož zuření obrací se proti vlastní rodině. Franz jest jakýsi odlesk Richarda III., jen že bez onoho citu velkolepé, vulkánské ctižádosti, jež činí zločiny tohoto lidsky pochopitelné, bez hrdinné odvahy a síly, bez hlubokého pronikavého rozmyslu, jež činí z Richarda postavu básnicky dokonalou, intensivním životem prosycenou. Franzova povaha zůstává nám zcela nesrozumitelná; scházejíť motivy, jež by nám zprostředkovaly a vysvětlily jeho mravní zvrhlosť. Neboť, jak praví německý kritik, Franz je ničema pouze ze zásady. Však čistě ze zásady člověk není ani zlý ani dobrý. Cítíme, že Franz není skutečným, života schopným člověkem, nýbrž že jest jakýs praeparát, složený ze sofismat a theorií, proto jeho ničemnosť nemůže námi zachvěti. Básník zašel si pro černé, děsné barvy k vylíčení této stvůry jen do své fantasie, zanedbal požadavky skutečnosi, zapomněl, že žádná fantasie není s to vytvořiti člověka tak dokonale, ďábelsky ničemného, podlého, jako to dovede příroda; určil ruce Franzově zločiny, které má vykonati, ale nevložil v ňadra jeho organisujícího ducha, jenž by logicky a správně vedl ho k vykonání.

Postava nejméně zdařilá celého kusu jest Amalie, jakýsi neurčitý, mlhavý ženský obraz, jenž nemá se skutečnou ženou nic společného. Schiller doznává sám, že mu scházel tehdy pro kreslení ženské postavy vzor, neboť dveře ústavu, kde básnil své Loupežníky, otvíraly se prý jen ženským bytostem, jež nebyly posud zajímavy neb jež přestaly už býti zajímavými. Nejzdařileji kresleny postavy loupežníků a scény v jich táboře; zde vytryskuje leckdy zpod romantického obalu proud zdravého života a vybavuje se z pout falešného pathosu kus drastické pravdy.

Teplý, vroucí dech poesie, jenž vane dílem, vtiskuje kusu přese všechny jeho nepravdivosti, přemrštěnosti, vady a výstřelky, drsnosti a surovosti znak příbuzenský s pozdějšími arcidíly tvůrce Tella, Karlosa, Valdštýna.

Celkem myslíme, že dramatické pověsti velkého básníka lépe by posloužilo, kdyby místo nezralého, nedokonalého díla jeho z let jinošských, divadlo předvedlo nám některou z jeho pozdějších klassických tragedií, v nichž genius Schillerův, jenž v Loupežnících dává se nám pouze tušiti, zjevil se v své celé moci a síle.

Její pastorkyňa. Drama z venkovského života moravského o 3 jednáních. Napsala Gabriela Preissová.

Novým dramatem Preissové, „Její pastorkyňa“, vlétla na naše jeviště výbojná naturalistická puma, jež svou vyzývavou odvážností vzrušila klidnou hladinu veřejnosti. To dařívá se českým pracím zřídka, aspoň autoři poznali, jakých dráždidel třeba ku povzbuzení interessu.

Podkladem kusu jest brutální příběh, jejž v různých variantech přináší ob čas rubrika „soudní síně“. Jedná se o vraždu dítěte nemanželského. Podobný motiv nalézáme v Tolstého dramatě „Moc temnoty“, a sice zpracovaný s ještě daleko větší brutálností, příkrostí, drsností, a přece drama Tolstého povznáší, zůstavuje v duši mohutný dojem ethický, kdežto děj v „Její pastorkyni“ vzbuzuje v nás jen odpor. Jest obdivuhodný ten naturalismus Tolstého! Předvádí nám skleslé, bídné, hříšné tvory, jejichž duše jsou v pravém slova smyslu pod vládou tmy, a přece z té duchovní tmy prodírají se jako jasné, stkvoucí paprsky světla neskonalé smilování, milosrdenství, víra, láska, věčná spravedlnosť, nejvznešenější, nejsvětější pravdy základní. Tak že, jak krásně pravil Lemaître, zjevuje se nám vidění mravního krásna, jež za nejprostších podmínek nám dává cítiti, co v tomto krásnu tajemného, nevysvětlitelného, neodvratného a božského.

Tento evangelický, povznášející naturalismus Tolstého nemá nic společného s naturalismem jiných, zejména německých spisovatelů, jichž většiny účelem zdá se býti, aby počínali si vůči přírodě, lidstvu, skutečnosti jako oni tvorové, o nichž Písmo vypravuje, že lízali jen hnisající rány, bolesti a jízvy Lazarovy. Proto též díla Tolstého stojí tak neskonale vysoko nad těmi moderními výrobky literárními, jež pod nátěrem nových směrů a hesel uvádějí do literatury odporné, křiklavé, nelibosť působící elementy, a lidského neštěstí, bídy a skleslosti používají jakožto dráždidla k povzbuzení interessu a prostředků k vyhovění modě.

Kostelnice Buryjovka dala svou pastorkyni Jenufu do mlýna, aby byla k ruce staré výměnkářce, tchýni Buryjovky. Dva nevlastní bratři, Števa, hýřil, piják a rozmařilý člověk, jenž jest majitelem mlýna, a Laca, divoký, vzpurný, neurvalý hoch, jenž jest u něho mládkem, zamilují se do Jenufy. Holčice zadává srdce své Števovi. Kostelnice Buryjovka vidouc, že její pastorkyně by nebyla šťastna s hýřivým Števou, prohlašuje, že mu Jenufa nedá, jestliže nezmění způsob života. Určí mu lhůtu jednoho roku; jestliže po ten čas zdrží se pití a hýření, bude Jenufa jeho; zároveň oznamuje, že dívku vezme ze mlýna domů. Tu též v Lacovi,

jenž dávno pozoruje, jak špatného muže Jenufa by dostala v Števovi uzraje pevně úmysl, že sňatek překazí. Ví, že Števa na Jenufě miluje jen její hezké ličko, a soudí z toho, kdyby Jenufina krása se pokazila, že by i poměr její k milenci se změnil. Pod záminkou, že chce zmocniti se kvítka, jež mu odepřela, přitočí se k ní a poznamená ji líc důkladnou ranou nožem. Kostelnice si odvede zraněnou Jenufu domů. A tu chřadnoucí dívka se jí po nějakém čase vyznává, že jest matkou. Buryjovka, žena hrdá a domýšlivá, jež nemálo si zakládá na vážnosti lidí, chce hanbu Jenufinu ukrýti za každou cenu. Neboť myšlenka, že by mohla býti lidem k posměchu a pomluvě, jest jí nesnesitelná. Skrývá Jenufu tajně v komoře a namlouvá lidem, že dala pastorkyni do Vídně do služby. Když Jenufě narodí se dítě, Buryjovka pošle pro otce, Števu, jenž po celý čas, co Jenufa ve skrytu se trápila, nepřišel ani se na ni pozeptati, a žádá ho, aby dívku pojal za ženu a děcku dal otce. Avšak bídný, podlý Števa odepře rozhodně. Už prý nemiluje Jenufu, zprotivila prý se mu tou poraněnou licí, a pak jest prý již znovu zasnouben, ale napraví prý vše penězi: „Ale tetka, vždyť to není žádné neštěstí, podobných ženských je na sta, a má-li nějakou pomoc, může se s tím ještě provdati “

Pochybuji, že jest v obecenstvu člověk, jehož při pohledu na tuto sketu nesvrbí dlaň. — Když Buryjovka vidí, že Števa nedá se pohnouti, umíní si provdati Jenufu za Lacu, ačkoli ví, že pastorkyně její, jež Števu stále miluje, k Lacovi náklonnosti nechová. Lacova láska k Jenufě se nezměnila, chodí stále k Buryjovce na ni se poptávat a doufá, že přece ještě dosáhne její ruky. Kostelnice vyzná mu poklesek Jenufin, řekne mu, že se Števou se rozešla, a nabídne mu její ruku. Však Laca zhrozí se myšlenky, že by ji měl přijmouti se Števovým dítětem. Tu Buryjovka, aby Laca od sňatku snad neupustil, namluví mu, že dítě ihned zemřelo. A Laca odpouští Jenufě poklesek a slíbí Buryjovce, že pojme dívku za ženu. Nebohé Jenufy se ovšem nikdo neptá. Laca odejde a Buryjovce scnází k dosažení plánu jenom, aby odstranila dítě. Jak? Jest odhodlána, že zbaví se ho vraždou. Dá Jenufě napiti makoviny, a když usne, vezme jí dítě, zanese je k řece a vhodí do průseku pod led.

Vražda dítěte jest zajisté dramatický motiv zcela účinný a vhodný, ale musí býti odůvodněn a zpracován rozhodně jinak, nemá-li se minouti se skutečným, pravdivým účinkem. Vražednou ruku Buryjovky by měly vésti jiné důvody a pohnutky, než malicherná ješitnosť, samolibosť a pýcha, nemá-li býti v očích našich jen sprostá zločinka. Ovšem Buryjovka se jaksi omlouvá, že chce tím jen štěstí Jenufy. Však právě tomu štěstí dobře nerozumíme. Jenufa miluje vroucně, něžně své dítě, tak že Buryjovka ví, jakou bolesť smrt jeho jí způsobí. A jakou náhradu chce Buryjovka dáti matce za to, že jí vyrvala dítě? Kde jest to zamýšlené štěstí, jež chce vraždou zakoupiti své pastorkyni? V sňatku s Lacou? Vždyť Jenufa Lacu nemiluje, zprotivil se jí na vždy, a pak srdce její patří posud Števovi. A pak, i kdyby chtěla státi se ženou Lacovou, dítě nebylo by tu na závadu, neb Laca ani rozhodně neprohlásil, že s dítětem Jenufu nepojme za ženu, a když odpustil jí poklesek a nepřestal ji milovati, byl by časem smířil se i s dítětem. Vždyť jeho povinností bylo,

napravit zničený život Jenufin, vždyť byl původcem jejího neštěstí. Jak patrno, Buryjovka nevraždí nebohé robátko z lásky k Jenufě, ale jen z pouhé ješitnosti, aby o ní, o kostelničce, jíž prý už lidé dosti rukou se nalíbali, jak chlubně hlásá, se nepovídalo, že se hanby dochovala a dočekala na své pastorkyni. Pro Buryjovku by byla jediná omluva, jež v našich očích by mohla obestříti ji glorìolou lidskosti: kdyby byla matkou Jenufy a z čisté lásky mateřské chtěla vraždou vykoupiti štěstí a čest svého dítěte.

Když Buryjovka s dítětem odchází, probouzí se Jenufa ze spánku, v nějž byla upadla následkem vypité makoviny, a hledá ihned svého malého Števušku. Jest posud v jakémsi omámení, blábolí, nemůže se vzpamatovati, konečně připadá na myšlenku, že Buryjovka nejspíš odešla s dítětem do mlýna, ukázat je otci, a těší se, že Števa, pohledem na svého synka pohnut, sám k ní snad přijde. Pak zmocňuje se jí opět strach o dítě a ona se za ně modlí. Jest to jakési lyrické intermezzo, jímž autorka asi chtěla nahraditi nedostatek citu, vřelosti a jemnosti v díle.

Buryjovka se vrátí — bez dítěte — byla prý nasekat kousek ledu. Netrpělivě se tázající Jenufě namlouvá, že ležela dva dni v horečce, že dítě zatím zemřelo a ona že je pochovala. Zatím přichází Laca a Buryjovka sděluje Jenufě, že Števa ji zanechal a že má státi se ženou Lacovou. A Jenufa — svoluje. Tento přechod v povaze Jenufině zdá se nám příliš náhlým, nepřipraveným. Až posud milovala vřele Števu, ještě před okamžikem byl on jedinou její myšlenkou a Laca byl jí zcela lhostejný. Ovšem nyní se dověděla, že Števa ji zradil, opustil. To může podrýti, otráviti lásku její k Števovi, však nemůže jí přece umožniti, aby tak obratem ruky vyplnila místo jeho osobou jinou.

V jednání posledním chystá se svatba Jenufy s Lacou. Tu právě ve chvíli, kdy Buryjovka, jež od hrozného činu jest stále výčitkami svědomí týrána, chce žehnati snoubencům, přihrne se s povykem do jizby chasa a shání se po rychtáři. Při sekání ledu byla prý nalezena mrtvola dítěte. Všichni vyběhnou ven, snoubenci též a tu Jenufa poznává své dítě a veřejně se k němu hlásí. Lid bouří se proti domnělé matce — vražednici, ale tu vyznává se Buryjovka ze svého zločinu. Laca nezříká se ani teď Jenufy a tím vzbuzuje konečně její lásku.

Autorka má nepopíratelné dramatické nadání, jež se jeví hlavně v silném jádru díla a věrnosti, pravdivosti, ovšem že někdy příliš bezohledné, brutální, abychom řekli neliterární, s níž vykreslila svůj obraz ze života lidu. Že má též odvahu, potřebnou silným talentům, dokázala dostatečně, neboť péro její neleká se úkolů, k nimž u nás se neodhodlal posud ani žádný autor silného pohlaví. Pohlížíme tudíž dalším krokům jejím se skutečnou zvědavostí vstříc. *Anežka Schulzova.*